UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Iacobi Brvckeri Regiae Scient. Societatis, Qvae Berolini Floret, Membri Historia Critica Philosophiae

A Tempore Resvscitatarvm In Occidente Litterarvm Ad Nostra Tempora

Brucker, Johann Jakob

Lipsiae, 1744

Liber Primvs. De Restavratoribvs Philosophiae Eclecticae Vniversae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-28327

Visual Library

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE PERIODI TERTIAE, A RESTAVRATIONE LITERARVM AD NOSTRA TEMPORA,

PARS ALTERA, DE STVDIO PHILOSOPHIAE ECLECTICAE POST RENATAS LITERAS.

LIBER PRIMVS. DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE ECLECTICAE VNIVERSAE.

CAPVT PRIMVM, DE CAVSSIS ET OCCASIONE RESVSCITANDI PHILOSOPHIAM ECLECTICAM.

§. I.

Non satis aequa fortuna gauisam fuisse, quae cum renascentibus literis restaurari quoque coepit, philosophiam, ex iis, quae in antecedentibus copiose disseruimus, est certissimum atque manifestum. Non tamen ad nostra vsque tempora deformati mansere veri doni huius diuini vultus, sed ita superum fauor mortali generi prospexit, vt tandem rectior et elegantior philosophiae facies enitesceret. Nempe restituta *Ordo tractationis.*

tandem et post multas pugnas victoria potita est philosophia eclectica, ejecta et conculcata sectaria philosophandi ratione. Abiecto enim indigno humana ratione hoc iugo, et contemto seruili auctoritatis et antiquitatis praeiudicio coeperunt magna quaedam et acuta ingenia non aliorum quidem placita, sed sua lumina consulere, principia vera, vniuersalia, certa seligere, conclusiones iis inaedificare, et suae meditationis beneficio proprium atque domesticum sibi philosophiae systema condere; veritates autem per sectas omnes sparsas, separatas suisque dogmatibus iunctas in commodum aptumque systematis sui locum reponere: nihil vero probare et admittere, quod non rationis iudicio et veritatis euidentia sibi demonstratum certumque videretur esse. Et hoc quidem pacto, magni nonnulli et ingenio excelsi atque illustres viri omnem philosophiam emendare innouareque sunt anniſi, multo maior pars in speciali scientiarum philosophicarum circulo id tentauit, eo euentu, vt, quae nostrorum temporum est felicitas, apud sanos et rerum intelligentes omnes sectae nomen studiumque velut indignum philosopho merito sit exosum. Et hanc laetam quidem ac fortunatam philosophiae periodum fataque ex voto fluentia iam porro describemus; adiecturi in fine velut auctarium aliquod, quid de gentium extra Europam viuentium philosophia sit statuendum, quaeque illis arriserint placita philosophica paucis enarraturi.

Eclectica philosophia quid designet?

§. II. Quid eclecticae philosophiae nomine tituloque intelligamus, ex dictis satis constat: id vero probe tenendum, ne falsam nobis et ineptam eclectici philosophi fingamus imaginem. Nempe ille solus nobis eclecticus philosophus est, qui procul ire iusso omni auctoritatis, venerationis, antiquitatis, sectae, similiumque praeiudicio ad vnam rationis connatae regulam respicit, exque rerum, quas considerandas sibi statuit, natura, indole, et proprietatibus essentialibus clara et euidentia principia haurit, ex quibus iustis ratiocinandi legibus vsus, conclusiones deinde de problematibus philosophicis deducit: hac vero norma posita, in legendis aliorum philosophorum meditationibus ac expendendis examinandisque doctrinarum aedificiis nihil recipit, quod non rationum seueritati et demonstrationis rigori faciat satis. Quo pacto Trus, Rutulusue fuat, veritas illi re omni alia potior est, nec turpius ac indignius aliquid quam iurare in verba magistri. Non extollemus ambitiose, huius philosophandi generis praestantiam, dignitatem et vtilitatem, nec quo modo circa veritates versetur, quibus mediis vtatur, quoue tramite incedat, prolixe exponemus, haec enim et a scopo nostro aliena sunt, et a viris doctis passim a) copiose tradita, quos consulere oportet eum, qui haec scire pluribus cupierit. Nobis paucis modo monendus Lector nonnulla est, sine quibus inoffenso in sequentibus pede incedere vix licet. Nempe cauendum

a) Prae reliquis legendi doctissimi viri Io. Chr. Stvrmivs in Exerc. de Phil. sectar. et eclect. Phil. eclect. T. I. et Arnoldvs Wessenfeldivs Dissertationibus quatuor de philosophia sectaria et eclectica.

dum omnino est, ne eclecticam philosophiam cum syncretistica confundamus, et lucem comparemus cum tenebris. Quamuis enim syncretistica philosophia, cuius indolem naturamque *Parte huius Tomi superiore* luculenter delineauimus, eclecticos vultus prae se ferat, hancque personam ementiatur, ipsa tamen male sana opinionum toto coelo inter se diuersarum conciliatio, et inepta, quae ex hac concordia exsurgunt systemata, nec iis facientia satis a quibus desumta sunt, nec ad veritatem aliquid conferentia satis produnt, quam fallaci larua decipiat, et quanto interuallo ab eclectica philosophia distet. Neque illi quoque eclectici philosophi dicendi sunt, qui ipsam quidem concatenatam systematis alicuius philosophi connexionem sequuntur, in conclusionibus autem nonnullis dissentiunt, quod multos feciſſe recentiori aetate, licet veterum Graecorum philosophorum placita receperint, ex iis, quae in superioribus dicta sunt, liquet. Nihil enim isti in ipso systemate mutant, nec principiorum fidem vellicant, sed vel addunt nonnulla vel demunt, et aliter interdum explicant. Pauci quidam ipsorum principiorum veritate in dubium vocata, quaedam reiiciunt, et noua surrogant, potiorem tamen partem recipiunt, liberioribus autem meditationibus in conclusionibus vtuntur: qui si paulo audentius progrederentur, facile inuisum seruitutis iugum excuterent, at auctoritatis praeiudicium totum abiicere non audent. Hos si semi-eclecticos appellare libet, per nos licebit, modo inter veros eclecticos non collocentur, a quibus longe absunt, vt memorabili, quod in *superiore Parte* enarrauimus, Nicolai Taurelli exemplo constat. Ineptos autem corrasores, qui sine ordine centones magis consuunt, quam veritates nectunt, ex philosophantium choris totos eiiciendos, hancque eclecticae philosophiae iniuriam non affricandam esse, Lector facile intelliget, si veram philosophiae indolem considerauerit. Tandem et hos ex isto albo expungendos esse constat, qui eclecticorum philosophorum decreta, opiniones, dogmata coeca fide recipiunt, et vel magistrorum ambitione vel seruilis ingenii timiditate adducti, sectas eclecticae philosophiae somniant. Quod licet omni rationi philosophicae contrarium sit, toties tamen factum est, quoties noua secta caput extollere coepit. Ipsi enim sectarum conditores fuere eclectici, et data opera tritam ab aliis viam reliquerunt. Ast discipuli et praeceptorum ambitione, et inepta admiratione seducti in verba eorum iurantes laudabili via deserta, sectae studium praetulerunt. Quem morem vtinam cana tantum antiquitas, et Graecia atque Latium, seruauisset, nec essent hodie in tanta philosophiae luce, qui dum quauis occasione veram philosophiam iactant, sectam tamen meditantur. Vtinam non recentiorum temporum decoribus obessent nouarum sectarum, quae passim audita sunt, et hodie quoque audiuntur, nomina. Fidem eius rei desideranti vna, quae in sequentibus dabitur, Cartesianismi historia, abunde faciet satis. Nempe adeo cara multis est inuentionis gloria, vt nisi sectatorum caterua et nominis appellatione gaudeant,

deant, nihil ex detecta veritate sibi esse commodi et iucunditatis statuant. Qui an philosophi veri mores exprimant, lectori iudicandum et ex veteri Graecia exempla minus inuidia, quam hodierna, plena colligenda relinquimus. Quanquam ineptum quoque discipulorum studium sectam ex eclectica philosophia haud raro condere solet. Cuius luculentum exemplum Socratis schola exhibet, quae licet plerarumque sectarum mater fuerit, dubium tamen est, vtrum maior vnquam fuerit philosophus eclecticus Socrate?

Cauſſae, cur tam ſero ſurrexerit philoſophia eclectica.

§. III. Magnos sane profectus et incrementa laetissima habuisset philosophia, si cum ipso renascentis aetatis suae flore, et initiis philosophandi, quae sub auspiciis restauratae eruditionis politioris cepit, eclectica methodo vti licuisset. Ast aliter euenisse, et ad finem fere seculi XVI depressam et ignotam iacuisse philosophiam eclecticam fata philosophiae, quae seculo hoc habuit, quaeque fuse supra descripsimus, comprobant. Vt taceamus enim, ante Baconem Verulamium vix vnum alterumque, interque eos Iordanum Brunum, infelicem philosophum fuisse, qui innouandae vniuersae philosophiae manum admouerit, eosque, quibus sectarium iugum displicuit, in solo naturalis philosophiae genere aliquid, quod ἔλεγξιν saperet, fuisse ausos; etiam in hac philosophiae parte ante Bernardinum Telesium nemo a veterum via recessit: quin is ipse noua sua cum Parmenideis coniungere, quam sine duce ire, maluit. Vnde recte illi facere censendi sunt, qui vera et aperta eclecticae philosophiae initia a Verulamio deriuant, licet noua dare et Brunum et Cardanum ante eum, sed irrito conatu, sategisse, ex dicendis constabit. Cauſſa autem cur non citius et cum ipsis renascentis philosophiae incunabulis eclectica philosophia caput extulerit haud vna est, sed plures concurrerunt. Et ipsum quidem resuscitatae eruditionis exordium in cauſſa fuisse dicendum est, cur eclectica philosophia neglecta, sectaria triumphauerit. Ex illis enim quae in limine superioris partis de studio reformatorum eruditionis circa philosophiam diximus, manifestum est, viros istos doctos arti criticae, ac antiquitatum et veteris literaturae studio ita addictos fuisse, vt in his eruditionis partibus summam doctrinae laudem ponerent. Cui praeiudicio cum ampliſſime faueret philosophia Graecanica, quae et veterem eruditionem commendabat, et abunde suppeditabat, ex quo philologiae studio alimenta peterent, dici non potest, quam concitatis gressibus viri eruditi in amplexus philosophiae sectariae cucurrerint; desperantes, fore, vt ex libero philosophandi innouandique cum ratione genere gloria literarum, quam affectabant, enasceretur. Accedit, quod his studiorum generibus occupati, et in grammaticis, in criticis, in historia veteri ritibusque antiquorum omnem vitam versati atque in puluere forulorum in bibliothecis volutati, tempus sibi tantum eripere vel nequiuerint, vel noluerint, quantum ad eclecticam philosophiam suo ex ingenio et improbi laboris pleno aliorum examine fingendam requiritur. Neque dubitamus

ignauiam

ignauiam multorum accusare, qui taedia nouarum inuentionum et molestiam meditationis refugientes maluerunt veteres duces sequi, quam sine cortice nauare, nouamque tentare viam. Haud paucos quoque viros cetera praeclaros doctosque ignorantia, quid sit eclectica philosophia, decepit. Quamuis enim ratio illis dictauerit, non aliam, quam eclecticam philosophiam, venerando sapientiae naturalis nomine esse dignam, veram tamen eius indolem non pernouerunt, rati satis bene se eclectice philosophari, si vna secta duce electa, reliquas non contemnerent, sed quaedam ex iis in sua arua deriuarent. Quo pacto Philippum Melanchthonem de eclectica philosophia statuisse, supra, vbi de eius philosophia actum, ipsius verbis declarauimus. Quamuis autem acutius nonnulli cernerent, et quid ad eclecticam philosophiam requiratur, intelligerent, ita tamen aliis et magis quidem necessariis detenti sunt, vt lumina sua ad emendandam philosophiae conditionem adhibere non possent. Sane dubium minime est, quin, vt acutissime videbat, philosophiae liberiorem restituisset naturam Lutherus, magnus sectarii iugi contemtor osorque, nisi maioribus intentus diuiniorem doctrinam repurgare, et conscientiarum seruitutem soluere fuisset aggressus. Cui par animo magno et fiducia pleno non fuit Philippus, cuius timiditas haud parum contulit, vt in sectaria via haerere pergeret, eius autem auctoritas in ecclesia Protestantium vera causa est, cur tam diu eclectica philosophia caput, in ea extollere nequiuerit. Inter Romanae ecclesiae addictos autem, adeo auctoritatis et antiquitatis praeiudicium seculo XV et XVI, quibus honos esse coepit literis, obtinuisse notum est, vt mirum non sit, contemtum veterum, licet maxime rationalem inter exosas artes fuisse relatum, quibus secessum ab ecclesia meditabantur, qui non coeco omnia obsequio recipiebant. Tacemus arctam, quae inter certa illius ecclesiae dogmata et philosophiam sectariam, praecipue Peripateticam, intercedit, connexionem atque concordiam, et pericula alia, quae ab eclectica philosophandi methodo timenda erant hominibus, quibus nihil intolerabilius, quam ex cathedra praeceptis examen interponere. Illud certum, in eius ecclesiae gremio conatus eclectice philosophantium obliquis haud raro oculis esse intuitos et pro viribus eos impediuisse, penes quos summa in sacris potestas erat. Id quod vnius Telesii, fatorumque philosophiae Telesianae in antecedente parte enarratorum exemplum satis superque demonstrat, comprobabitque funestus tragicusque Iordani Bruni exitus in sequentibus describendus, et Galilaei historia, quanti constiterint facta illius rei pericula. Ita vero deterreri necesse erat illos, qui his sacris philosophicis liberiori operari animo conabantur, vt vel mente premere, vel prorsus supprimere laudabilia consilia inciperent. Sane longiori tempore quam vno seculo opus erat, vt tam alte radicata praeiudicia, et quae inde enata sunt odia tollerentur; nec hodie in his coetibus desunt, qui non obstante tam clara philosophiae melioris luce, quae virorum praestantissimorum in illa

quoque

quoque eccleſiae communione oculos colluſtrauit, veterum morem retineant, id quod noſtrorum dierum docet experientia, quae clariſſimo viro FRANC. IOSEPHO GRIENWALDIO [b] querendi occaſionem ſuppeditauit, non fuiſſe tantum ſeculo XVI aduerſarios et obtrectatores melioris philoſophiae, qui neruos philoſophis nouum quid tentantibus roſerint, eosque variis clandeſtinisque conuitiis dilaniarint, cenſuris autem atque dictaturis exagitauerint, ſed hodie quoque iuratos Peripati ſectatores, (id quod ſe expertum loqui ait) in liberae et ſanioris philoſophiae cultores idem audere. Alia quae huc afferri poſſunt, et in his imprimis eruditiſſimi literarum elegantiorum aduerſus ſycophantas Iuuauienſes vindicis [c] teſtimonia tacemus, cum talia bonis doctisque viris hodie in iſtis coetibus inuiſa eſſe et deteſtandum hoc eclecticae philoſophiae odium videri conſtet. Fatendum autem, vbique fere ſectariorum philoſophorum inuidiam in id manibus pedibusque fuiſſe conniſam, vt molimina eclecticae philoſophiae non clamoribus modo et ſcriptiunculis, ſed artibus quoque clandeſtinis ſufflaminaret, id quod ſectariae philoſophiae hiſtoria ſupra enarrata attendenti luculenter exponet. His cum accederet falſa multorum perſuaſio, nihil intentatum reliquiſſe veteres, et ita exhauſiſſe Graecos philoſophiam omnem, vt addi, quod nomen habeat et momentum prae ſe ferat, poſſit fere nihil, mirum non eſt, prima eclecticae philoſophiae conamina in ipſa, quod aiunt, herba fuiſſe ſuffocata.

Occaſio excitatae philoſophiae eclecticae.

§. IV. Tandem, licet ſero, miſerta humani generis diuina clementia, vt diſpellerentur nubes, et ſapere ſerio diſcerent philoſophi, animos compulit. Scilicet adeo graue viſum eſt ſectariae philoſophiae iugum, adeo intolerabile inepti philoſophandi generis imperium viris cordatis, queis de meliore luto finxerat praecordia Titan, vt indignabundi tandem id abiicerent, irati ſibi ipſis, quod tamdiu ſeruire coeco philoſophorum Graecorum obſequio ſuſtinuiſſent. Quamuis enim et de ſe modeſte ſentirent, et veterum doctrinae plurimum tribuerent, recte tamen mentem eorum ſubiit cogitatio, et ſibi rationem inditam eſſe, et licere non minus ipſis, quod Graecanicarum ſectarum conditoribus licuiſſet. Itaque cum SENECA *non ſe cuiquam mancipabant, nullius nomen ferebant, multum magnorum virorum iudicio tribuebant, aliquid et ſuo vindicabant* [d]. Qua in re non auctores modo ſectarum omnes exemplo ſuo praeiuiſſe recordabantur, vt *Tomo ſecundo* pluribus demonſtratum, ſed et commendationes eclecticae philoſophiae ex doctorum eccleſiae calamo profectas ob oculos habebant. Eos enim, et inter hos imprimis Clementem Alexandrinum valde hoc philoſophandi genus extuliſſe, licet Syncretiſmum cum ἐκλέξει turpi errore confunderent, in hiſtoria philoſophiae Chriſtianorum veterum multis locis dedimus probatum. His rationibus muniti hisque igniculis accenſi cum in ſe deſcendiſſent, inueniſſentque ampliſſimas ingenii

b) In Albo Bauariae iatricae p. 145. exemplo Wimpinaei, philoſophi Paracelſici adducto.

c) IO. CASPERII Vindiciae adu. ſycoph. Iuuau. c. 2. p. 6. ſeqq.

d) Ep. 45.

ingenii optimi magnaque iudicandi acie instructi diuitias enata inde est cogitandi philosophandique confidentia, qua nouum tentare iter et ad veritatem cognoscendam suo Marte grassari ausi, dici non potest, quanta celeritate in eo cursu profecerint. Plurimum autem ad laudatissimos conatus contulit, quod et naeuos philosophantium intelligerent, et imprimis praeiudicia detexissent, quibus velut compedibus philosophos hactenus vinxerat philosophia sectaria. His enim ruptis et abiectis ita horruerunt superstitionis, ignauiae, obsequii imperium, vt omnibus, quibus licebat, viribus in libertatem se vindicarent. Cuius rei specimen non aliunde vel iucundius vel vtilius hauriri potest, quam a magno VERVLAMIO, vero eclecticae philosophiae parente, qui in *nouo Organo*, libro bonae frugis et seminum philosophiae verae et liberae pleno id ante omnia egit, vt idola ista, quibus adorandis occupata philosophantium natio, veritatis numen hactenus neglexerat, prosterneret.

§. V. Praeter has causas autem, fatendum, alias quoque concurrisse, specie quidem minus honestas, et vituperandas magis quam laudandas, at quae ex accidenti, ita dirigente Numinis prouidentia, eclecticam philosophiam mirifice promouerunt. Inter eas odium in philosophos sectarios, maxime Peripateticos, aliosque ex vulgo eruditorum plurimum ad noua audenda contulisse, et contradictionis studium ad experiendum nouum iter compulisse, exempla satis superque loquuntur. Certe IORDANVM BRVNVM hoc imprimis calcari concitatum nouam philosophiam tentauisse, haec verba eius [e] produnt: *Causae aliae concurrentes.*

Mensurae inspirato mihi vera inde elementa
Vt sophiae species longum suppressa per aeuum
Emicet atque aegras vultu reuocata sereno
Soletur mentes errorumque excruciantes
Discutiat nebulas. Populus superabimus vnum,
(Clamauit quondam sceleroso Monychus ore,)
Saxa trabeisque super totosque inuoluite montes.
Obruite immanis cumuli sub pondere Caecum
Viuacemque animam missis elidite syluis,
Othrynque arboribus spoliate et Pelion vmbris,
Vt tam crescat onus, ne habeat quas spiritus auras.
Concipiat, frustra tentet se tollere in altum,
E dorso obducti reuoluto pondere mundi.
Iam Deus adsurgit melior, glomeramina coeca
Disiiciens, fortique manu tanto aggere vulso
Praecipit illustrem magis imo exsurgere fundo.

Haec enim non *in sophistas modo diu ante nos inuiolabilis philosophiae simpli-*

e) De minimi inuentione L. I. c. 1. p. 97.

ſimplicitatem commentationum multiplicatione, excuſſionibus atque quaeſtionibus pro ingenii oſtentatione obruentes; ſed in noſtra quoque tempora dicere in adiecta expoſitione proſaica fatetur, qua *praeſumtuoſorum et arrogantiſſimorum grammaticorum diluuium, recitatis a fonte Graecorum textibus, ſynopſibus, erotematibus etc.* (Philippi ſcholam ſugillare, et Italorum quoque Peripateticorum curas pungere videtur) *philoſophiam in extremam confuſionem perduxiſſe* conqueritur. Iunxit ſe apud nonnullos odio vulgaris philoſophiae ambitio, noua, inſolita, paradoxa et a communi philoſophantium ſenſu abeuntia ſectandi ſtudio ſe efferens. Quae licet haud raro monſtroſa dogmata parere ſoleat, accidit tamen, vt progreſſu temporis, cum elegantes veritatis vultus conſpicere coepiſſet, ſimpliciori mente et rectiori ſenſu in ea via procederet, et ſe ipſam quaſi ad amplectendam veri diſciplinam caſtigaret. Tandem ipſe rei inſolitae ſucceſſus felix et inexpectatus mirum in modum promouit philoſophiae eclecticae ſtudium. Quod initio quidem ſola doctrina philoſophiae naturalis experta eſt, quae omni exſpectatione maiora incrementa cepit ex quo exſpirante ſeculo XVI in Italia primum, auctore Teleſio, nouum iter tentatum et in rationes naturales non mediis dialecticis, vt Peripatetici ſolebant, ſed experientia miniſtra inquiri coeptum eſt. Tum enim ſocietates iſtae philoſophicae primum conditae ſunt, quarum ſtudiis et induſtriae nouum philoſophandi genus ampliſſime promotum eſt. Quod dein exemplo fuit viris doctis, vt in reliquis philoſophiae partibus ſimilia ſuſciperent. Quo pacto rationali primum, et tum demum morali philoſophiae nouus honor additus, et eclectica in iis methodus eſt adhibita. Donec nouo quaſi orbe philoſophico, auctore et duce Verulamio, prodeunte meliora ingenia certatim hanc viam ingrederentur, quibus imprimis Carteſius et Gaſſendus exemplum praeiuere, ducesque ſe praebuerunt. Quos acumine ingenii, libertate philoſophandi, felicitate inuentionis, gloria nominis ſuperauere ſeculi XVIII lumina. De quibus iam in ſequentibus ex inſtituto dicere, et qua ratione tum philoſophiam in genere, tum ſingulas philoſophiae partes adiuuerint, pro inſtituti modo et limitibus enarrare pergemus.

Philoſophia eclectica ſectis carens.

§. VI. Reſpuere philoſophiam eclecticam, ſectas earumque nomina, ex eius indole eſt manifeſtiſſimum: impoſſibile itaque eius hiſtoriam per ſectarum diſcrimina, vt hactenus a nobis factum, deſcribere: licet conamina nonnullorum tandem in ſectarium aliquod ſtudium deſierint, id quod imprimis Carteſio accidit, qui cum maxime eclectice philoſopharetur, incertum tamen, an ambitionis cupiditate, vt nouae ſectae auctor haberetur, vel diſcipulorum contentione tandem ſectae conflandae occaſionem ſubminiſtrauit, cuius hiſtoriam ſuo loco accurate trademus. Id enim non methodi, ſed hominum, vitio tum accidit, et hodie quoque apud nonnullos ſolet accidere: ipſi tamen et modo et libertati philoſophandi derogat plane nihil. Nuper demum vir quidam celeberrimus, et iudicii acumi-

acumine praestantissimus [f] eclecticorum agmina in duas familias diuisit, metaphysicam et mathematicam, quarum illa a Cartesio haec a Gassendo ceperit initium. Has ita distinctas esse vult, vt *illa ratiocinando, haec experiundo magis et obseruando verum inueniri posse statuat, illa pauca sensibus, plurima meditationi et rationi, haec pauca rationi, plurima sensibus et rerum contemplationi tribuat: illa paucis ex metaphysicorum praeceptis longam dogmatum seriem ducat, viamque sibi per haec ad Dei, animorum, corporum, totiusque vniuersitatis naturam certe et accurate cognoscendam patere confirmet: haec metaphysices decreta haud quidem respuat, at sufficere neget ad perfectum philosophiae aedificium extruendum: contra diuturnum vsum, assiduam rerum considerationem, repetitam saepius periclitationem optima discendi et proficiendi adiumenta esse contendat: illa multa explorate nobis esse cognita existimet, et facile se se adduci ideo patiatur, vt in artis et disciplinae formam praecepta sua cogat; haec infinita nos fugere putet, suosque de innumeris rebus, nihil, quam dubitare, doceat, dum tempus et vsus maiorem lucem afferat; systemata denique vt vocantur conscribendi officium aut plane vires superare mortalium censeat, aut posteris committere iubeat.* Non refragabimur, si quis hac distinctione vti velit, quae in se vera est, et modum philosophandi recentiorum multorum luculenter describit; malumus tamen ab ea abstinere, eo quod illi, qui metaphysici vocantur, non tantum fuerint mathematici primi ordinis, sed et mathesi in hac philosophandi methodo, pluribus modis fuerint vsi: hi vero qui mathematici dicuntur, in solis theorematibus et propositionibus particularibus haud haereant, sed ad metaphysica axiomata ascendant: id quod exemplo Mallebranchii et Leibnizii, qui principes sectae metaphysicae constituuntur, itemque Io. Lockii et Isaaci Newtoni, qui agmen mathematicae familiae ducere dicuntur, attento Lectori facile constare potest. Paulo, nisi fallimur, luculentius dixeris, diuidi in duas classes eclecticos philosophos recentioris aetatis posse, syntheticam et analyticam. Et synthetici quidem illi nobis sunt, qui paucis nonnullis iisque vniuersalissimis axiomatibus vsi, ad rerum genera speciesque et indiuidua quoque contemplanda descendunt, hisque obseruationes et experientiam disciplinarum mathematicarum et physicarum accommodant, in quo philosophandi genere nemo superauit illustrem Leibnizium. Analytici autem illi nobis dicuntur, qui ad rerum singularium naturam experientia et calculo detegendam attendi, hypotheses inde construunt, ex quibus de natura rerum vniuersali deinde disputant. Mixtum tamen ex his duabus classibus philosophorum eclecticorum genus dari, quod de rebus ad spirituales naturas pertinentes synthetice disputat, de rebus autem corporeis resolutionis via vtitur, non est, quod negemus. Posthabito itaque familiarum discrimine potiores primo eclecticos philosophos, qui in vniuersa philosophia emendanda aciem fe-

 gerunt,

f) Summe reu. MOSHEMIVS Hist. Christ. recent. Sec. XVII. s. 1. c. 4. §. 31. p. 403. seqq.

gerunt, et immortale inde nomen consecuti sunt, accurate enarrabimus, vitaeque atque philosophandi rationes ab iis adhibitas explicabimus; tum per singulas disciplinas philosophicas eundo, quid magnorum virorum diligentia in iis singulare nouumque praestiterit, pro instituti modo explanabimus. Cuncta enim referre, esset singularum disciplinarum philosophicarum peculiarem condere historiam, id quod et scopo nostro aduersatur, et res infiniti fere laboris est. Indicabimus tamen fontes, ex quibus curioso Lectori plura haurire copiose liceat.

* *

CAPVT SECVNDVM.

DE IORDANO BRVNO NOLANO.

§. I.

Scriptores de Iordano Bruno.

PRimus, quantum quidem nobis constat, qui totum philosophiae circulum mutare, et philosophiam dare nouam eamque abstrusissimam ausus est, fuit IORDANVS BRVNVS, a patria NOLANVS dictus. Cuius viri tanta est in historia ciuitatis eruditae recentiori celebritas, vt pauci, qui acta literaria seculi XVI, vel per transennam inspexerunt, censendi sint, qui eum et opinionum παραδόξων nouitate et tragico vitae exitu famosum ignorent. Miramur itaque deesse hodienum accuratam, quam tamen res eius valde memorabiles omnino merentur, huius viri historiam, et quaecunque de eo scripta sunt, sunt autem illa plurima, scopas magis dissolutas esse, quam criticam tractationem, multa erroribus infecta, pleraque manca et imperfecta esse. Cuius potissima nobis caussa videtur esse insignis raritas librorum Bruni, qui adeo disparuere, vt non nisi in instructissimis bibliothecis inueniantur, nullibi autem pene omnes deprehendantur, sed dispersi passim lateant, vnde difficillimum est, consultis omnibus eius viri res atque placita enarrare. Accedit vita hominis vaga, desultoria et incerta, qua factum, vt de rebus eius parum innotuerit, et pleraque coniecturis magis detegi, quam certis testimoniis disci possint. Exorandus itaque nobis Lector est, vt si nostra quoque non fecerit satis tractatio, qui praeter excerpta a viris doctis ex Bruni liberis facta, non nisi vnico Bruni libro philosophico *de Minimo*, iisque quos de arte Lullistica scripsit, vti potuimus, non negligentiam accuset nostram, sed memoriarum de hoc viro inopiam. Consulemus autem, quotquot nobis feliciores vel eius libros passim inspexerunt, vel de rebus eius narrationem aliquam dederunt, et adhibito iudicio, quid secundum leges fidei historicae statuendum sit, candide exponemus, nostramque modeste explicabimus sententiam. Et inter illos quidem, qui de vitae eius circumstantiis quaedam tradiderunt, primo loco collocandus

est

est GASPAR SCIOPPIVS: is enim postridie mortis tragicae, quam passus est Brunus, epistolam de eo scripsit ad Conradum Rittershusium, quae addita libro rarissimo pseudonymo, in Germania sine mentione loci et anno excuso hoc titulo: *Machiauellizatio, qua vnitorum animos dissociare nitentibus respondetur, in gratiam domini archiepiscopi castissimae vitae, Petri Pazman, succincte excerpta, Saragossae per Didacum Ibarram* cIↃ IↃ C XXI. 4. Ex eo epistolam Scioppii repetiuere, BVRC. GOTTH. STRVVIVS [a] Io. TOLANDVS [b] et MATVRINVS VEISS. LA CROZE [c]. Et ad hanc quidem epistolam velut fide dignam prouocant, quotquot Brunum inter atheos numerant, et iusto eum supplicio ob horrenda dogmata sublatum contendunt. Se enim supplicii de eo sumti testem αὐτόπτην esse, et sententiam ab officio S. inquisitionis latam et praelectam Bruno suis auribus audiuisse testatur Scioppius, et rationes affert, quibus probet, non ob deserta castra Romanensis coetus, sed ob atheismi impietatem flammis eum vltricibus deletum esse. Fatemur autem hoc non obstante, valde subtestam nobis videri fidem famosi grammatici. Cuius animum, vt solent apostatae osores esse ordinis, quem reliquerunt acerrimi, truculentum et sanguinem protestantium indignissimo modo sitientem nemo ignorat, qui vel *Classicum* eius *sacrum* legit, vel de eo fando aliquid audiuit: qui tanto furore percitus fuit, vt cum eam epistolam ad Conradum Rittershusium Lutheranum scriberet, non neget, etsi Lutherani non comburantur Romae, aliam tamen rationem Romanos de Luthero inituros fuisse, si eum tenuissent. Eum itaque ex animi sui sententia hoc hominis ex Romanensium castris ad Lutheranos transfugae supplicium probauisse, non est, quod magnopere dubitemus. At vtebatur tamen amicis multis inter horum coetuum assecias Scioppius, et imprimis Rittershusio hospiti olim et praeceptori plurimum debebat: cum autem probe videret, saeuitiam Romanam magna partes eas, ad quas secesserat, inuidia cumulaturam, hac potissimum epistola eam declinare, persuadereque amicis Lutheranis voluit, non velut Lutheranum, sed tanquam atheum Brunum atrocissimo mortis genere e viuis esse sublatum. Nec id prorsus celare Scioppius vel ita caute de supplicio Bruni scribere potuit, vt non aliquoties proderet, atheismum Bruni πρόφασιν tantum fuisse, vt inuisus ordinis apostata extingueretur. Fatetur enim diserte, *nullum prorsus Lutheranum aut Caluinianum, nisi RELAPSVM aut publice scandalosum vllo modo Romae periclitari, nedum vt morte puniatur.* Quibus verbis Lutheranis quidem tutam apud Romanos fidem esse asserit, idque in sequentibus exemplis quoque corroborat, at relapsos vitae manere pericula, diserte tradit; sunt autem relapsi Scioppio apostatae si non omnes, certe ordinis, qui vocantur. Annon ita luculenter prodit

a) T. V. Act. Literar.
b) loc. citando
c) Entretiens sur divers sujets d'histoire p. 287. Praeiuit his, qui primus eius epistolae mentionem fecit Io. HENR. VRSINVS de Zoroastre p. 5. ex quo sua hausit NICODEMVS, Addit. ad Biblioth. Neapol. p. 90.

Scioppius, Brunum ex Dominicanorum ordine ad proteſtantes transfugam periclitari de vita debuiſſe? Nec inficiari poteſt in hac epiſtola Scioppius, *ſi Rittershuſius tunc Romae fuiſſet, ex plerisque omnibus Italis auditurum fuiſſe, Lutheranum eſſe combuſtum, et ita non mediocriter de ſaeuitia eorum in opinione ſua confirmari debuiſſe.* Quae frigide quidem ita excuſat, vt dicat: *Italos ſuos inter haereticos alba linea non ſignare, neque diſcernere nouiſſe, ſed quicquid eſt haereticum, illud Lutheranum eſſe putare*; hoc vero pacto omnes Italos teſtes contra ſe adducit, eos quoque, qui cum Scioppio ſententiam officii praelectam audiuerunt, et facile intelligere potuiſſent, ob impia et Chriſtiano nomine indigna dogmata e medio ſublatum fuiſſe Scioppium, niſi conuicti fuiſſent, Lutheranum nomen rogum illi accendiſſe, et conquiſita eſſe illa παράδοξα, vt inuidia illa factio premeretur. Ipſe ſane Scioppius, canina dicacitate, qua famam laudemque omnem literarum gloria partam apud viros bonos dudum decoxit, luculenter prodidit, ſe eundum, cum officio S. inquiſitionis animum ſeruare, et hunc morem ſequi, vt qui tantopere a placitis Romanae eccleſiae diſſident, horrendorum dogmatum accuſati ferali rogo digni habeantur. Scribit enim mendaci calamo et indigna viro docto ratione: *De ipſo veſtro Luthero aliam forte rationem iniremus. Quid enim dices, ſi afferam et probare tibi poſſim, Lutherum non eadem quidem, quae Brunus, ſed vel abſurdiora magisque horrenda, non dico in conuiuialibus, ſed in iis, quos viuus edidit libris, tanquam ſententias, dogmata et oracula docuiſſe? Mone quaeſo ſi nondum ſatis nouiſti eum, qui veritatem tot ſaeculis ſepultam nobis eruit, et faciam ipſa tibi loca in quibus ſuccum quincti iſtius euangelii deprehendas, quamuis iſtic anatomiam Lutheri a Piſtorio habere poſſitis. Nunc ſi et Lutherus Brunus eſt, quid de eo fieri debere cenſes, nimirum tardipedi Deo dandum infelicibus vſtulandum lignis: QVID ILLIS POSTEA, QVI EVM, PRO EVANGELISTA, PROPHETA, TERTIO ELIA HABENT? HOC TIBI COGITANDVM RELINQVO: Tantum vt hoc mihi credas, Romanos non ea ſeueritate erga haereticos experiri, qua creduntur, et qua debebant forte erga illos, qui ſcientes, volentes pereunt.* Non mouebimus litem impudentiſſimo calumniatori de atroci mendacio, quod viros doctos candidosque hodie in hac ipſa eccleſiae communione deteſtari nouimus, indigna enim ſunt, quae refutentur; ſed id modo vrgemus, ſatis prodidiſſe Scioppium, ſe atque Romanos ignem minitatos eſſe et Luthero et illis, qui eum pro euangeliſta, id eſt, doctore vero habent. Fruſtra itaque gentilia βδελύγματα et dogmata nefanda inter Chriſtianos non audita praetendit Scioppius, et excuſatione ſua parum fidei inuenit, cum plurimis exemplis conſtet, quanto rigore in eos olim ſaeuierit Italia et Hiſpania, qui diſceſſum in religione fecerunt, maxime vero in eos, qui ſacros ordines deſeruerunt. Parum itaque fidei ob dictas cauſſas Scioppii teſtimonium ad veram Bruni hiſtoriam

ſtoriam deſcribendam affert, licet circumſtantias eius vitae potiores enumeret, quas non omnes cum veritate conſpirare infra faciemus manifeſtum. Poſt Scioppium diu de Bruno ſilentium in orbe literario obtinuit, ſine dubio, quod libri eius vel ob obſcuritatem neglecti, vel ob ſententiarum nouitatem contemti, vel ob mortis genus ſuſpecti facti ſunt. Recentiori autem aetate famoſiſſimus, qui Bruno tribuitur libellus *de Beſtia triumphante*, quem anxie quaeſitum curioſitas fecit albis coruis rariorem occaſionem ſuppeditauit de Bruno eiusque vita atque placitis paulo accuratius diſpiciendi. Nempe et PETRVS BAYLE[d] de Bruno, non quidem omnia, multa tamen valde memorabilia attulit, quae infelicis philoſophi hiſtoriae plurimam lucem commodant, et IOANNES TOLANDVS[e], *de genere, loco et tempore mortis eius* nonnulla differuit, et ὁ πάνυ LA CROSIVS [f], de eo doctiſſime commentatus eſt; cum eo autem de Bruni placitis et impietate amice eruditeque diſputauit Cel. HEVMANNVS [g]. Clariſſimus NICERONIVS [h] quoque vitam eius enarrauit. Nemo tamen horum biographiam Bruni integram condere aggreſſus eſt; multa tamen egregie tetigit, quem honoris et amicitiae cauſſa nominamus illuſtris CAROLVS STEPHANVS IORDANVS [i]. Quaedam etiam Baelianae narrationi adieciſſe Anglos, qui *Dictionarii critici auctarium* ediderunt [k], ex nouis literariis intelligimus. Itaque iuſta et integra Bruni hiſtoria hactenus deſideratur, quam poſt tantos viros dare, a noſtra paupertate alienum eſt. Afferemus tamen ſymbolam noſtram, et Lectorem tantum, quantum nobis licebit, ea docebimus, quae, qualis ille vir fuerit, quae fata habuerit, quibusque potiſſimum placitis innouare philoſophiam aggreſſus ſit, ſi non plene, accurate tamen exponere apta ſunt. Optamus autem, vt hanc philoſophicae hiſtoriae particulam vir quidam doctus, omnibusque Bruni libris inſtructus aliquando perfectam nobis ſiſtat atque ſuis numeris abſolutam.

§. II. Patria Nolanum ex regno Neapolitano fuiſſe Iordanum Brunum, Scioppus, et poſt eum reliqui tradunt omnes, ipſe in *Acrotiſmi* inſcriptione *Nolanum Comoeracenſem* ſe vocat. Parentes eius et natalem ignoramus [l]. In adoleſcentia bonis literis excultum fuiſſe, ſcripta eius nos dubitare non ſinunt, in quibus veteris philoſophiae notitia, et mathematicarum diſciplinarum peritia vtramque faciunt paginam. Huic eruditioni accedebat memoriae vis maxima, ingenium autem magnum et imaginationis virtus non modo ſumma, ſed foecunditate quoque imaginum *Bruni vita in Italia et Gallia.*

d) Dict. T. I. art. Brunus p. 679 ſeqq.
e) Opuſc. poſthum. Tom. I.
f) loc. cit.
g) Act. phil. Vol. III. p. 424. add. Vol. I. p. 514 ſeqq. Vol. II. p. 380. 810. ſeqq.
h) T. XVII. Memor. ad Hiſt. Liter. vir. illuſtr. ſpectant. p. 200 ſqq.
i) In Diſquiſitione Hiſt. Lit. de Iordano Bruno Nolano.
k) p. 26. nos nihil eius vidimus.
l) Colligimus autem ex Oratione valedictoria Wittebergenſi, §. 16. ortu fuiſſe nobilem. Conqueritur etiam, eorum, qui ipſi honorem et obſequium debebant, conuitia et calumnias ſe pertuliſſe, ſeruitiorum murmura audiuiſſe etc. ex quibus coniicimus, aut aluiſſe eum familiam, antequam monaſterium ingrederetur, aut quendam inter ſuos magiſtratum ſacrum in monaſterio geſſiſſe.

num ita grauida, vt extra se tantum non raperetur, qualia ἐνθουσιασμοῦ exempla passim in exordiis librorum eius deprehenduntur. His auxiliis fretus ad scientiarum philosophicarum et theologicarum disciplinam se contulit, et vt commodius literis sacris pariter atque elegantioribus vacare posset, secessum monasterii ambiit, familiaeque Dominici nomen adscripsit [m]. Ibi dubium non est, quin et philosophiae atque matheſi, et sanctioribus scientiis se dederit, has enim possessiones fundo suo eum acquisiuisse, relicto claustro mature [n] demonstrauit. Parum tamen temporis Graecae linguae studio accuratiori tribuisse, scripta eius passim produnt, in quibus, quae Graecae sunt originis, saepenumero perperam scripta sunt. Cum autem animo excelso, imperterrito et errorum contemtore vteretur, ad examinanda theologiae et philosophiae decreta recepta delatus, multa inuenit, quae displicerent. Accessit vita hominum sacerorum, inter quos viuebat, dissoluta et offendiculo plena, quam cum liberiori ore carperet, dici non potest, quantas hac re tragoedias sibi excitauerit. Habemus vtriusque rei, et reprehensae suorum doctrinae atque vitae, et fatorum, quae ex ea passus est, acerbissimorum testimonia ab ipso profecta. In *Oratione consolatoria* enim, *quam in fine exequiarum, Iulii ducis Brunsuicensium* habuit [o], ita inter alia de hoc statu et conditione sua in patria pronuntiat: *In mentem ergo, in mentem Itale, reuocato, te a tua patria honestis tuis rationibus atque studiis pro veritate exulem, hic ciuem; ibi gulae et voracitati lupi Romani expositum, hic liberum; ibi superstitioso insanissimoque cultui adstrictum, hic ad reformatiores ritus adhortatum.* Et alio loco [p] extremam barbariem et auaritiam sordidissimam suorum acerbe accusat. Paulo clarius de his eius iudiciis et improbata suorum doctrina differit Scioppius, tradens, eum *de transsubstantiatione dubitare, immo eam prorsus negare, et statim virginitatem B. Mariae in dubium vocare coepisse*, non addit tamen, vtrum posterius ante vel post partum θεανθρώπου negauerit. Et prius quidem facile concesserimus in homine, dogma huius generis non concoquente, quod a philosophia omni tantopere abhorret: impie autem et petulanter de B. Virgine θεοτόκῳ pronunciasse, vni Scioppio ob rationes supra adductas minime fidendum esse, certi sumus. Nam et improbus mos pessima quaeque siue vera sint, siue falsa et ficta de apostatis disseminandi innumeris exemplis in vulgus notus est, atque a moribus Scioppii non alienus; et nihil tale in scriptis Bruni inuenitur, neque inter tot atheismi accusationes, vnquam quantum recordamur, illi obiectum est. Vno sane teste tot nominibus suspecto Bruno hanc impietatis notam inuri, ab omni aequitate alienum, et a

m) Omittunt tamen eum scriptores Hist. Lit. Dominicanae.

n) Iam anno 1580. quo adhuc in monasterio haesit, edidit Venetiis librum de compendiosa architectura et complemento artis Lullii, vid. DV VERDIER Supplem. Bibl. Gesneri p. 30. anno 1584. autem libellum de Ia Causa principio et vno ib. Vid. BAYLE loc. cit. not. D.

o) Recusam debemus Cel. HEVMANNO Act. phil. Vol. III. p. 432. seqq.

p) In Orat. valedict. l. c.

et a iuſtis quoque ratiocinandi legibus abhorrens merito videtur. Quaecunque autem fuerint, quae ipſi in eccleſia Romana diſplicuerunt, illud certum, graues eum ab ipſo adoleſcentiae ſuae tempore paſſum fuiſſe inimicitias; id quod occaſionem ei ſubminiſtrauit de fatorum ſuorum iniquitate his conquerendi verſibus [q]:

At nos, quantumuis fatis verſemur iniquis
Fortunae longum a pueris luctamen adorſi.

Grauiſſime autem de iniuriis quas eam ob cauſſam pertulit, deque perſecutione, qua premebatur conqueſtus eſt in *Oratione valedictoria* Wittebergae habita, in qua inter alia ita differit: *Non ſubiiſſe me pudet paupertatem, inuidiam, et odium meorum, execrationes, ingratitudines eorum, quibus prodeſſe volui atque profui, extremae barbariei et auaritiae ſordidiſſimae effectus: ab iis qui mihi amorem, ſeruitium et honorem debebant, conuitia, calumnias, iniurias, etiam infamias, neque pudet expertum eſſe irriſiones, contemtus ignobilium - - labores, dolores, exilium.* Quae omnia quidem qualia fuerint, ſpecialius deſcribere, deficientibus monumentis non licet, ſuſpicamur autem, Brunum in clauſtro ſuo aliquo loco vel munere poſitum, quo ſeruitium et honorem poſtulare debebat, ob liberiores de placitis ſuis diſſertationes, et improbatam ſuorum vitam barbaram et impuram familiam iſtam et conſodales in ſe armauiſſe, vt cenſuris atque afflictionibus monaſticis excruciatus, tandem de libertate cogitans exilium ipſe elegerit. Neque tamen ſolus religionis diſſenſus in cauſſa fuiſſe videtur illius mali, quo cumulatus erat, ſed ipſam quoque Muſae ſuae diligentiam ſtudiumque circa ſcientias optimas verſatum illi patriam, domum, facultates, honores, et quiduis aliud extra ipſas amabile eripuiſſe, in *Panegyrico* ſupra laudato, fatetur. Actum ſe tantumnon eſſe in deſperationem, niſi animum vere heroicum tot tantisque, quibus premebatur malis, oppoſuiſſet, ipſe narrat, adeo vt vnam mulieris infidelis perfidiam fatorum ſuorum iniquitati defuiſſe afferat, et de fratrum ignorantiae inuidia, ambitione ſophiſtarum, calumniis maleuolorum, murmuribus ſeruitiorum, ſuſurribus mercenariorum, contradictionibus domeſticorum, ſuſpicionibus ſtupidorum, zelo hypocritarum, odio barbarorum, furore plebeiorum, et ſimilium hominum iniuriis acerbe conqueratur [r]. Non ſuccubuit tamen fortunae aduerſae, ſed fortiſſimos illi humeros obiiciens, cum cedere tandem cogeretur, patriam reliquit et exul abiit, vt frui libertate ſentiendi et credendi poſſet. Nam quod P. Bayle [s] habet, eiectum e patria eſſe, accuratum haud eſt, quamuis is ad Valentis Acidalii [t] teſti-

q) De Numero et figura c. 1. p. 38. ſqq. Act. phil. Vol. I. p. 514.

r) In Praef. libri de Cauſſa, principio et vno apud Bayle loc. cit. not. D. in ea legatum Galliae ad Eliſabetham Angliae reginam, Michaëlem Caſtelnauium ipſum ſua auctoritate contra inimicos texiſſe, praedicat. Et hinc ſine dubio cauſſa deriuanda eſt, cur libri eius nonnulli, antequam in Germaniam delaberetur, editi, Pariſiis prodierint.

s) loc. cit.

t) Epiſt. 2. p. 10.

teſtimonium prouocet. Is enim exulem modo vocat, qualis is quoque eſt, qui ſponte in exilium abiit, nec ſpem habet ſine periculo redeundi. Ipſe ſe loco ſupra adducto *patriam dimiſiſſe* et *domum atque facultates contemſiſſe* ait, quae exilium ſponte electum innuunt. Ipſe quoque Scioppius, eum patriam reliquiſſe et Geneuam abiiſſe indicat, id quod, eo auctore, anno CIↃIↃLXXXII factum [n]. Docebant tum magna auctoritate in ſchola Geneuenſi Caluinus et Beza, quos diſſentientes non aequo ſemper tuliſſe animo, et in eos quos a doctrinae Chriſtianae puritate ſeceſſum feciſſe ſuſpicabantur, ſeuerius ſtatuiſſe, nemo ignorat, et vel vna Serueti hiſtoria ſatis ſuperque comprobat. Facile itaque credimus Scioppio narranti, biennio Geneuae commorantem, tandem quod Caluiniſmum per omnia non probaret, ibi eiectum eſſe. Nam et ſimile fatum Simoni Simonio circa idem tempus eueniſſe, ex vitae eius hiſtoria, quam in *antecedenti Parte huius Tomi* dedimus, conſtat, Bruni autem ingenium non in philoſophia modo, ſed in ſacra quoque doctrina eclecticum et παραδοξόφιλον nobis perſuadet, acrius eum et cum contentione quadam placita ſua defendiſſe. Relicta Geneua Lugdunum abiit, cum Caluini quoque partibus accedere nollet, dein Tholoſam, hinc Pariſios deuenit, vt tradit Scioppius. Magna iam tum cum delectatione audiebantur apud Pariſienſes, qui in Ariſtotelem declamabant, et haud exigua eorum fama erat, qui decretis Peripateticis ſe opponere audebant, id quod Petri Rami exemplo conſtare poteſt, et Guilelmi Poſtelli quoque confirmatur, de quo Gatterius apud LAVNOIVM [o] narrat; *eum anno* CIↃIↃLXXVIII *tanto auditorum, quaſi ad rediuiuum et inuſitatae aetatis doctorem accurrentium numero docuiſſe, vt vix credi poſſet;* quem tamen, notum eſt, acerrimum in academia Pariſienſi bellum in Ariſtotelem commouiſſe. Brunus ergo, cui non alius, quam Ariſtoteles, philoſophus magis inuiſus fuit, vt famam et diſcentium plauſus aucuparetur, philoſophiae emendationem crepare publice coepit. Dedit ob eam cauſſam epiſtolas ad Henricum III Galliae regem, et Ioannem Fileſacum vniuerſitatis tum rectorem, itemque *ad Pariſienſes*, quae eius verba ſunt, *et alios e generoſiſſimo Galliarum regno philoſophos ſenſationis philoſophiae dogmatum amicos et defenſores.* Si quoque fides Scioppio, meruit iſta compellatione, vt inter profeſſores philoſophiae extra ordinem docentes reciperetur, ordinarium locum occupaturus, niſi ſacris miſſae myſteriis intereſſe iuſſi eſſent profeſſores ordinarii. Fatemur tamen ſcrupulum de hac eius dignitate atque munere iſto nobis enaſci ex eo, quod neque BVLAEVS [p], neque LAVNOIVS eius vllo modo mentionem fecerint, licet prior de impugnato ab eo Ariſtotele apud Pariſienſes deque epiſtola ad rectorem vniuerſitatis nonnul-

n) Annum 1580 ponit Niceronius, ſed contradicente Scioppio, qui ſine graui ratione et obmeram coniecturam deferendus haud eſt. Nec ex libris anno 1582. Pariſiis editis ſequitur, eo anno iam ad Gallos Brunum tranſiiſſe.

v) De Fortuna Ariſt. in acad. Pariſ. c. XIV. p. 272.

x) Hiſt. Vniuerſ. Paris. T. VI. p. 786. 787.

nonnulla monuerit y; non omissuri, vt erant in huius generis exemplis colligendis diligentissimi, si vestigium eius rei in chartophylacio academiae inueniissent. Illud certum, publica disputatione defendisse Brunum nouae philosophiae theoremata, leguntur enim *articuli de natura et mundo, a Nolano in principibus Europae academiis propositi, quos Ioannes Hennequinus, nobilis Parisiensis, sub eiusdem felicibus auspiciis contra vulgaris et cuiuscunque aduersariae philosophiae professores triduo Pentecostes in vniuersitate Parisiorum defendendos euulgauit, breuibus adiectis rationibus:* additur; *Excubitor, seu Io. Hennequini apologetica declamatio habita in auditorio regio Parisiensis academiae anno* CIↃ IↃ LXXXVI, *pro Nolani articulis.* Has schedas ipse Brunus in Saxoniam delatus anno CIↃ IↃ LXXXVIII ipse vulgauit, praefixo titulo: *Acrotismus, seu rationes articulorum physicorum aduersus Peripateticos Parisiis propositorum* z. Quam vero ibi fortunam Brunus fecerit, partim ex zelo professorum Parisiensium pro vulgari philosophia, partim ex breui, quam Lutetiae fuit, mora facile colligi potest. Aegerrime enim tulisse doctores Parisienses contemtam Aristotelis auctoritatem et publicis statutis, pontificis quoque atque regis auctoritate interposita, libertatem nouatorum repressisse, multis demonstrauit LAVNOIVS, et nos supra in vita Berigardi et Gassendi luculentis exemplis atque testimoniis comprobauimus. Brunus autem et Aristotelem mire contemnebat, et eius sectatores velut bruta et fecem philosophorum despiciebat, et in professores mira calami orisque intemperie declamare solebat. Nam vocare Aristotelem omnium sub nomine principum philosophorum stupidissimum haud cunctatus est, et philosophos sophistarum nomine haud semel acerbe perstrinxit: quale illud est, quod in carmine *de Minimo* a habet:

Sic rationis opus, sic viuida vis acici
Humani sensus, partes, quibus applicet illis
Mensuras quibus expendat, praeconcipit, ipsis
In foribus, quarum palans a finibus ingens
Turba sophistarum caecos nihilominus orba
Longius abduxit, quam per compendia possint,
Aut leuibus notis meliora capessere dicta.

Ex quibus recte, nisi fallimur, intelligimus, Brunum, philosophiae suae atque oris libertate coactum Parisiensiumque inuidia pressum aut eiectum ea vrbe esse, aut sponte abiisse, vt se persecutioni insidiisque subduceret.

§. III. Relictis Parisiis ad Anglos secessisse Londinique consedisse Brunum tradit Scioppius, quem omnes fere, qui Bruni historiam attigerunt, sequuntur. Addit ille, edidisse istic libellum *de Bestia triumphante*, hoc est, papa. Et in hoc quoque plerorumque assensum Scioppius meruit. *Bruni iter Anglicum.*

y) Eo auctore constat, anno 1585. Brunum Parisiis contra Aristotelem disputare coepisse.

z) NICODEM. BAYLE II. cc.

a) p. 5. conf. p. 98.

Offendimus autem insolubiles in hac narratione nodos, quos non nisi Alexandri ensis secuerit. Et de libello quidem isto famoso infra plura dicemus, ostensuri annum editionis, quem in titulo prae se fert, locumque quem nominat [b], cum hoc itinere Anglico non conspirare. Idem de caeteris huius itineris circumstantiis pronuntiandum est. Nam ex BVLAEI [c] testimonio, et ex *Acrostícho* Bruni indubitatum est, festo Pentecostes anni cIↃ IↃ LXXXVI eum adhuc integra fama atque plausu Parisiis vixisse, et publice pro eo verba dicta esse. Relinquere itaque Lutetiam ante mensem Iunium vel Iulium non potuit, si etiam ponamus, quod non sine omni verisimilitudine dicitur, ita crabrones sua disputatione irritauisse Brunum, vt fuga sibi consulere et deserere arenam, quam victor hactenus obtinuerat, coactus sit. Ast medio anno cIↃ IↃ LXXXVI Wittebergae fuisse, ex *Oratione eius valedictoria* ea in academia habita, luculenter, nisi fallimur, demonstrari potest. In ea enim ita differit: *Vos me suscepistis, intraque vestros lares fere biennii spatio fouistis, et Iouia quidem mente pertulistis, et iniquis meis minime placidas aures porrexistis* etc. Habuit autem eam orationem VIII Idus Mart. anni cIↃ IↃ LXXXVIII, ex quo sequitur, si fere biennii spatio Wittebergae haesit, non serius illuc, quam mense Iulio anni cIↃ IↃ LXXXVI peruenisse. Ergo aut prorsus confictum est illud iter Anglicum, aut male in hoc tempus translocatum, aut aliquot tantum diebus Angliam tum a limine salutauit, quo tamen suppositio, tempus non habuit, quod requirebatur ad edendum de Bestia triumphante libellum satyricum. Aut ante suum ad Geneuenses discessum in Angliam abiit; id quod inde coniicere quis possit, qui Gallico ad Anglos legato Castelnauio adhaesit, cui librum *Cena de le Cinere* anno cIↃ IↃ LXXXIV inscripsit, teste P. BAYLE [d]. Quodcunque elegeris, vacillat fides Scioppii, quem vaga narrantium traditione deceptum hoc iter Anglicum in alienum tempus reiecisse, nobis est probabilissimum. Nam fuisse Brunum in Anglia, ex eius *Furoribus heroicis*, Italico sermone scriptis patet, quos in insula edidit, teste P. BAYLE [e], et Philippo Sidneo armigero, qui humaniter eum exceperat, et officiis quibuscunque prosecutus erat inscripsit [f].

Bruni mora Wittebergae.

§. IV. Certior autem nullique dubitationi obnoxia est mora Bruni, in Germania. Et exul quidem amicis, necessariisque omnibus destitutus inops et pauper Wittebergam se conuertit, et sacra, quibus Lutheri sequaces adhaerent, professus est, magna animi contentione internecinum contra Romanum pontificem odium testatus. Discimus id ex *Oratione valedictoria* supra

b) Paris. 1584.
c) loc. cit
d) Id illis quoque statuendum est, qui libellum de Bestia triumphante Philippo Sidneo Angliae armigero dicatum et Parisiis 1584. editum ab eo esse contendunt. His vero obstat Scioppii relatio.
e) l. c. n. D.
f) Si verum est, quod BAYLE loc. cit. tradit, librum de Bestia triumphante Paris. 1594. editum demum esse, recte inde infertur, post annum demum 1591 eum in Angliam transisse, dicatus enim est Philippo Sidneo equiti Anglo. Ast dicemus infra alios, qui ipsi quoque libellum viderunt, annum 1584. ponere. Nihil itaque pro certo definimus.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

supra iam in partes vocata, in qua *se veniſſe inter alios*, ait, *iſtius domus ſapientiae viſendae amore concitatum, flagrantem ſpectandi Palladii iſtius ardore, pro quo ſe ſubiiſſe non pudeat paupertatem, inuidiam et odium ſuorum etc.* Impenſe quoque laudat Wittebergenſium humanitatem, quod miſerum et contemtum benigne fouerint et receperint, et docere quoque libertate philoſophica permiſerint. Dabimus ipſa Bruni verba, cum haec omnia mire illuſtrent. Ita vero differit: *Adde, quod, cum Germanos doctrina adeo excultos inuenerim, vt etiam cognoſcerem, eosdem minime omnium moribus eſſe barbaros et agreſtes, cum ad vos pro laribus veſtris perluſtrandis peruenissem, natione exterus, exul, transfuga, ludicrum fortunae, corpore puſillus, rerum poſſeſſione tenuis, fauore deſtitutus, multitudinis odio preſſus, et ideo ſtultis et ignobiliſſimis illis contemptibilis, qui nusquam nobilitatem agnoſcunt, niſi vbi aurum fulget, tinnit argentum, et ſimilium ſibi fauor tripudiat et applaudit. Vos doctiſſimi grauiſſimi, et morigeratiſſimi ſenatores non ſpreuiſtis, et ſtudium meum, non a veſtratum omnium ſtudio prorſus alienum, non adeo improbauiſtis, vt pateremini philoſophicam libertatem et veſtrae humanitatis inſignis ſpecimen temerari: ſed me veſtrae Mineruae, illius inquam virginis veſtraeque matrisfamilias amore coecum deſipientemque ſuſcepiſtis, intraque veſtros lares fere biennii ſpatio fouiſtis et Iouia quadam mente pertuliſtis, et iniquis meis minime placidas aures porrexiſtis.* Ex quo loco patet, philoſophiam Brunum apud Wittebergenſes docuiſſe, non quidem publica auctoritate conductum, vt tradit Scioppius, aſt priuata tamen licentia toleratum. Quod autem Ariſtotelicam philoſophiam impugnauerit, minime dubitandum eſt, quoniam meditationes et diſputationes ſuas, Pariſiis in Ariſtotelicos habitas Wittebergae *Acrotiſmi* rubro praefixo anno clɔ Iɔ LXXXVIII vulgauit. Veriſimile autem eſt, eadem oris et mentis libertate paradoxa ſua philoſophica ventilaſſe eo in loco Brunum, qua in Italia et Gallia vſus erat; adeoque in profeſſores philoſophiae Ariſtotelicae haud raro dicaci dicendi iudicandique genere inſurrexiſſe. Id enim ex libro *de Minimo* patere, et haud obſcure eum in illo Philippi ſcholam ſugillare, ſupra iam obſeruauimus. Erat enim animo impotenti, et cum pulchrius ſe ſapere crederet, contemtui alios habebat, praecipue ſcholarum publicarum doctores. Ita vero nouam ſibi inuidiam Brunum conflaſſe, non eſt, quod pertinaciter in dubium vocemus, cum ipſe in laudata oratione innuat, aduerſariorum querelas ad ſenatum academicum fuiſſe delatas. Et haec forte cauſſa fuit, cur Wittebergam nondum exacto biennio toto iterum reliquerit. Licet eclectica quoque ſentiendi libertas, qua in doctrina ſacra non minus, quam in philoſophia, vtebatur, eum hoc loco pellere potuerit. Neque tamen eiectum neque publicis inimicitiis preſſum et ad relinquenda haec Muſarum caſtra coactum fuiſſe, ex oratione valedictoria patet, in qua beneuolentiam Wittebergenſium mire laudat, et ſe Lutheri placitis mordicus eſſe

addictum simulat, placide autem discessum meditari, actis publice gratiis profitetur. Vnde perperam CROSAEO [g] assertum, eum ex hac academia eiectum fuisse. Haec enim omnia, quae adduximus, huic ignominiae refragantur, et honestis titulis ex illa schola Brunum discessisse aperte loquuntur. Istam autem orationem typis eo anno edidit, in cuius titulo se doctorem vocat, quem gradum, incertum in qua doctrinae facultate, aut in Italia accepit, aut Parisiis; certe fine eo hoc loco cathedram superiorem, quam vocant, conscendere ei non licuisset.

Ars Lullistica a Bruno Wittebergae docta.

§. V. Praeter physicam, metaphysicam, et mathesin, quibus disciplinis eo tempore se totum dedisse Brunum ex scriptis eius tum editis euidens est atque indubitatum, artem quoque Lullianam eum Wittebergae docuisse valde verisimile est. Huic enim arti plurimum Brunum tribuisse, ex libellis *de Vmbris idearum*, *de compendiosa architectura et complemento artis Lullii*, *de imaginum, signorum et idearum, compositione, ad omnia inuentionum, dispositionum et memoriae genera*; *de vmbris idearum*; *et*, *cantu Circaeo ad memoriae praxin ordinato*, quos vel ante hoc tempus in Italia et Gallia vulgauerat, vel hoc demum tempore typis ediderat, est notissimum. Patetque ex libellis his ex parte operibus Lullii suffixis, quanta imaginationis ferocia et luxuria in hac arte vel tradenda vel exercenda versatus sit. In omnem autem partem orationis aciem vertere, et de quocunque argumento dissertare arti Lullianae proprium est. Et his sine dubio rationibus nituntur, qui, Brunum in academia Wittebergensi publica oratione diabolum laudauisse affirmant. Non procul hoc a moribus et arte Lullistarum abesse, vltro fatemur [h], licet si hoc scopo illud argumentum tractauerit, minori, quam obiici solet, inuidia id feciisse censendus sit. Ipsa quoque *Oratio valedictoria* eius, vt recte obseruatum Cel. HEVMANNO [i], Lulliana artificia redolet. Ast haec tamen omnia non sufficiunt, vt hanc narratiunculam admittamus tanquam veram, cum fidei historicae regulis prorsus aduersetur. Testes enim eius traditionis non alios habemus vel antiquiores, quam BARTHOL. KECKERMANNVM [k], et GASP. DORNAVIVM [l], quorum hic tamen satis prodit, incerto se eam rumori debere. Hos secuti sunt alii, Taubmannus, Vossius, Allatius, Crosaeus, quorum loca attulit HEVMANNVS [m]. Ast in re nulla verisimilitudine gaudente hi sane testes inepti sunt, qui in tanta rei singularitate et iniquitate adstruenda αὐτήκοοι requiruntur. Quod si tale quid ausus esset oratione publica Brunus, an vel toleratus fuisset in ista academia, vel oratione valedicere et beneuolentiam professorum ambitiose praedicare potuisset, Lectoris iudicio expendendum relinquimus, et sine formidine oppositi inter fabulas hanc

g) loc. citat.
h) Vide quae appositе monuit Cl. HEVMANNVS Act. phil. Vol. II. p. 392.
i) Ibid.
k) Systeм. Rhetor. Spec. I. p. 1647.
l) Dedic. Amphitheatri sapientiae Socraticae.
m) loc. cit.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

hanc narratiunculam reponimus. Solent autem fabularum plerumque occaſiones exiſtere, nec huic quoque defuiſſe originem, dubitandum eſt. Et Cel. HEVMANNVS quidem, qui magna accuratione Bruni hiſtoriam fabulis liberauit, inde hanc ignominiam infelici fuiſſe affrictam philoſopho putat, quod in lectionibus Lullianis ingenium oſtentando diabolum ſe laudare poſſe ſtulte magis, quam impie, iactauerit [n]: nec repugnamus, ſi quis ita incaute Brunum calumniae huius occaſionem exhibuiſſe ipſum contenderit. Totam tamen vitae Bruni ſcenam vno oculi ictu perluſtrantibus nobis veriſimilius eſt, fabulam hanc tunc demum cuſam eſſe, cum Brunus flammis vltricibus a Romanis eſſet deletus. Cum enim nimis inuidioſum eſſet, veritatem fateri, eum ob apoſtaſiam ordinis horrendo mortis genere fuiſſe ſublatum, quaerendae erant προφάσεις et impietas horribilis praetendenda, vt iuſte tam atroci ſupplicio enecatus crederetur. Cum autem Wittebergae docuiſſet, et publice quoque orationem habuiſſet, occaſio ita enaſci potuit commoda, oratori Lulliano, de argumento quouis differere auſo hanc culpam tribuere. Nec hoc a moribus inquiſitorum alienum erat, quibus Witteberga ſudes erat in oculis, et apud quos dira et nefanda quaeuis de Luthero et ſchola Wittebergenſi non credebantur modo, ſed et obiiciebantur. Quales calumniae hodie nondum deſierunt, licet tam impudentes, vt viros honeſtos, a Lutheri partibus alienos, earum pudeat. Quaecunque autem vera fabulae origo fuerit, illud lectorem, veri amantem et eius legibus vtentem, conceſſurum ſperamus, non poſſe eam probari, vt animo certitudinem hiſtoricam vel etiam veriſimilitudinem ſectanti fiat ſatis. Merito itaque cum illuſtri LEIBNIZIO [o] aliisque viris doctis, putidum mendacium ex hiſtoria philoſophica eiicimus.

§. VI. Witteberga, Pragam delatum eſſe Brunum, ibique librum edidiſſe *de Immenſo et infinito*, itemque *de Innumerabilibus*, et rurſum alium *de Vmbris et ideis* inque iis horrenda prorſus abſurdiſſima docuiſſe tradit porro Scioppius, cuius auctoritatem ſequuntur CROSAEVS NICERONIVS et illuſtris IORDANVS [p]. Aſt hoc quoque loco multa ſunt, quae crucem figunt, et narrationem Scioppii ſuſpectam faciunt. Quamuis enim librum *de Specierum ſcrutinio et lampade combinatoria* Pragae eſſe editum aſſerat MORHOFIVS [q], cuius fide ſtare nos poſſe non inuiti concedimus, nondum tamen inde ſequitur, Brunum Pragam Witteberga commigrauiſſe, quemadmodum miſere ratiocinatur Scioppius, Pragam eum delatum fuiſſe, quia libri eius ipſi Scioppio ex hoc loco fuerint ſubmiſſi. Credi vero vlla veriſimilitudinis ſpecie non poteſt, Brunum, qui animum pontificiis ſacris prorſus aduerſum in oratione valedictoria prodidit, et de crudelitate cleri tam acerbe queſtus erat, tot ſcilicet

Brunus an Pragae commoratus ſit.

n) Recte is ad exempla Ayreri, cuius proceſſus Satanae contra Chriſtum notiſſimus eſt, et Abrahami a S. Clara prouocat.

o) Leibniziana p. 142. IORDAN. l. c. HEVMANN. l. c.

p) loc. cit.

q) Polyhiſt. T. I. Lib. 2. c. 5. §. 29. p. 355.

cet mala et inexauditas vexationes, quod ait, expertus, in vniuerſitatem iisdem ſacris addictam abiiſſe, et nouis ſe periculis expoſuiſſe, anno vero, vt dicemus, ſequenti iterum in academiam Lutheranam commigrauiſſe. Falſum quoque eſt, librum *de Vmbris idearum* Pragae editum eſſe, qui in titulo annum clɔ Iɔ LXXXII [r] prae ſe fert, quo nondum ad Germanos Brunus delatus erat. Librum autem *de Immenſo*, tot, quod vult Scioppius, blaſphemiis plenum Pragae potuiſſe imprimi, quis rerum gnarus crediderit? Aſt plane confictam eſſe huius libri editionem Pragenſem, ex eius inſcriptione patet, cuius teſtimonio conſtat, librum hunc *de Monade, numero et figura, conſequens quinque de minimo, magno et menſura, item de innumerabilibus, immenſo et infigurabili, ſeu de vniuerſo et mundis, libros octo* prodiiſſe *Francofurti anno* clɔ Iɔ XCI, forma, quam vocant, octaua [s]; in cuius dedicatione ad Henricum Iulium Brunſuicenſium ducem et epiſcopum Halberſtadienſem narrat librum ſe *de Minimo* illi principi inſcripſiſſe. Aſt hic quoque *de Minimo* liber Francofurti editore Wechelo eodem anno clɔ Iɔ XCI prodiit, ante cuius editionem abſolutam fato abreptum Germania Brunum exceſſiſſe editor refert. Ergo non fuit amplius inter Germanos, cum liber *de Immenſo* prodiret, id quod ſatis probat, falſam eſſe narrationem Scioppii, qui aut malae fidei, vt Brunum ob mutatam ſingulis annis religionis profeſſionem calumnia opprimeret, aut, ſi aliorum relatione deceptus eſt, ſupinae negligentiae omnino reus eſt dicendus, hocque ſpecimine ſatis manifeſtauit, parum certitudinis fideique in eius narratione quoad pleraque deprehendi. Illud autem facile nobis perſuaderi patimur, Brunum, qui inter Lulliſtas haud ignobile nomen tuebatur, habuiſſe in ea arte, quae tum temporis inter Germanos paſſim magnifice extollebatur, ſuos Pragae aſſeclas et admiratores, quorum cura libelli nonnulli Lulliani ab eo profecti ea in vrbe editi ſint [t]. Quae coniecturae an cum ipſo facto conſentiant, illi certius iudicabunt, qui editiones Pragenſes viderunt. Nos enim eas modo vidimus, quae operibus Lullii apud Argentoratenſes editis adiectae leguntur.

Reliqua Germaniae loca vbi Brunus haeſit.

§. VII. Certiori fidei gradu ſcimus, apud Helmſtadienſes Brunum anno clɔ Iɔ LXXXIX fuiſſe verſatum, inuitatum gratia et beneuolentia ducum Brunſuicenſium Iulii, et Henrici Iulii. Et illius quidem fauore fuiſſe gauiſum ex *Oratione conſolatoria, a Bruno in academia Iulia in fine ſolenniſſimarum exequiarum illuſtriſſimi potentiſſimique principis, Iulii, ducis Brunſuicenſium, Lunaeburgenſium etc. prima menſis Iulii* „*anno* clɔ Iɔ LXXXIX habita, conſtat, in qua „prouidentia quadam, „factum eſſe, *ait*, vt neſcio quo vento ſeu tempeſtate ad regionem hanc „hiſce compulſus fuerit diebus, quibus funeri celſiſſimi principis inter-

„eſſet

r) IDEM l. c. p. 370.
s) Act. philoſ. Vol. I. p. 507.
t) De Specierum ſcrutinio Pragae 1588. MORHOF. l. c. T. I. L. II. c. 5. §. 29. p. 356.

„esset “.“ Quanta autem illius principis, quem eruditorum asylum recte dixeris, gratia frui Bruno licuerit, ex his eius verbis intelligitur: „In mentem ergo, (ita ad seipsum orationem dirigit,) in mentem, Itale, „reuocato, te a tua patria honestis tuis rationibus atque studiis pro veri- „tate exulem, hic ciuem; ibi gulae et voracitati lupi Romani expositum, „hic liberum; ibi superstitioso insanissimoque cultui adstrictum, hic ad „reformatiores ritus adhortatum; illic tyrannorum violentia mortuum, „hic optimi principis amoenitate atque iustitia viuum.“ Ex quibus verbis recte, nisi nos omnia fallunt, colligimus, Brunum huius Moecenatis beneficentia post discessum Wittebergensem, sustentatum in eius terris vixisse. Idem de Henrico Iulio testatur Ioannes Wechelus [x], liberaliter Brunum et honorifice ab eo habitum fuisse. Iulio mortuo ad Francofurtenses Brunus delatus est, vt librorum suorum editioni praeesset. Quibus cum typographum Ioannem Wechelum inuenisset anno cIↃ IↃ xc in ea vrbe haesit, schemata ipse sua manu sculpsit, operarumque se correctorem praebuit; alia industriae monumenta affecta habuit, alia animo concepit. Verum et hoc loco persecuta eum fatorum iniquitas sequente anno eiecit, incertum quo casu, quaue de causa, certe graui et inexpectata, parumque laeta. Id enim Wecheli verba satis manifeste produnt, Id. Febr. anni cIↃ IↃ xci scribentis [y], *cum vltimum duntaxat supereſſet operis de Minimo folium, casu repentino auulsum, extremam ei, vt ceteris manum imponere non potuisse, perque literas rogauisse, vt quod sibi per fortunam non liceret, ipse pro se suo nomine praestaret.* Eodem tamen anno cIↃ IↃ xci liber quoque *de Monade, numero et figura* prodiit, eidem principi inscriptus, quem operis quoque Wechelianis debemus. Cum in hoc carmine libros suos, *Sigillum sigillorum; de principio, caussa et vno, de principiis rerum; de sphaera;* in partes vocet, liquet inde, eos iam tum typis fuisse vulgatos.

§. VIII. Ex Germania quo delatus sit, certo definire non audemus; coniicimus autem haud contemnendis rationibus in Britanniam eum secessisse. Ibi enim fuisse, ex iis quae supra de carminibus eius, quibus titulum fecit, *li Heroici furori*, quaeque in secessu hoc Anglico composuit, indubitatum est. Quamuis autem suspicari nos posse, supra iam monuerimus, Brunum cum legato Galliae regis, ad Anglos Castelnauio, cuius praesidio contra persecutiones inimicorum tegebatur, anno cIↃ IↃ lxxxiv illuc concessisse, quo pacto cohaereret annus editionis libri *de Bestia triumphante*, quem qui viderunt huic anno tribuunt, et Philippo Sidneo inscriptum esse referunt: Hoc tamen pacto reliqua, iter nempe Helueticum, Gallicumque non conspirant. Nobis itaque verisimilli- *Ex Germania quo delatus Brunus.*

u) Recudi eam fecit Cel. HEVMANNVS Act. philos. Vol. III. p. 452.

x) In Dedicatione libri de Minimo.

y) loc. cit.

ſimillimum videtur, Brunum paradoxarum ſententiarum inuidia vbique preſſum et exagitatum tandem ex Germania ad Britannos ſeceſſiſſe, et a Philippo Sidneo liberaliter habitum omnique officiorum genere recreatum fuiſſe. Conuerſatum autem cum foeminis quoque Anglorum ex laudibus earum, quas *Heroicis furoribus* adnexuit, colliges. Quodſi inter Britannos tum vixit, diu ibi eum non haeſiſſe oportet. Anno enim clɔ Iɔ xcii Valens Acidalius ad Michaëlem Forgazium, Baronem Gimeſii Patauii haerentem ita ſcripſit[z]: *Quaero etiam vnum: Iordanus Brunus, is quem Wittebergae noſti, Nolanus Batauii nunc apud vos viuere et docere dicitur. Ita ne eſt? et quid hoc hominis in Italia audet, ex qua vt olim fatebatur, exul abiit; miror, miror, nec rumori adhuc fidem habeo, etſi ipſum a fide digniſſimis. Tu me docebis, et aut certum aut falſum facies.* Non ſubiungitur quidem inter epiſtolas Acidalii a fratre eius editas reſponſio Forgazii, dubitandum autem non eſt, quin reuera ea in academia Brunus, neſcio qua leuitate animi ductus, haeſerit, et philoſophiam ſuam paradoxam nonnullis tradiderit. Venetiis enim in manus inquiſitionis veniſſe teſtatur Scioppius. Aut itaque animo deſultorio actus Brunus, patriam repetere auſus eſt, aut animi confidentia periculum, quod praeuidere poterat, contemſit. Id quod facile nobis perſuadere poſſunt verſus eius in libro *de Numero* [a]:

At nos, quantumuis fatis verſemur iniquis
Fortunae longum a pueris luctamen adorſi
Propoſitum tamen inuicti ſeruamus et auſus,
Queis vel forte Deo tantummodo teſte valemus,
Vel non vsque adeo aegroti ſumus atque ſopiti,
Vel certe ſenſum morbi retinemus, et vltro
Temnimus, et mortem minime exhorreſcimus ipſam.
Viribus ergo animi haud mortali ſubdimus vlli.

Fata Bruni vltima.

§. IX. In Italia cum haereret, aliquandiu tutus latuit, tandem cum, quod coniicimus, oris libertate vteretur, eosque corriperet, quos tangere piaculum eſt, maximum in ſuum caput malum cumulauit. Venetiis enim anno clɔ Iɔ xcviii ab inquiſitione prehenſus et carceri incluſus eſt, ſine dubio, quod innotuiſſet, eum non modo ab eccleſiae Romanae communione defeciſſe, ſed et ſacrum ordinem deſeruiſſe, quales apoſtatas ordinis, quos vocant, ſeuere punire ſolet ſacrae inquiſitionis officium. Videtur autem et verborum, quod ſolebat, vehementia atque impudentia, et librorum, qui in Italiam miſſi erant, quique horrendas blaſphemias continere dicuntur Scioppio, diuulgatione, in vrbe Patauina, quam in ditione Venetorum ſitam tutam ab inſidiis inquiſitorum putabat, indicium praebuiſſe atque occaſionem eum capiendi atque ferali rogo imponendi. Enarrabimus rei euentum Scioppii verbis, qui teſtis

z) Epiſtolarum a fratre editarum ſecunda p. 20. a) L. I. v. 38. ſeq.

teſtis fuit αὐτόπτης et αὐτήκοος, et eodem die, quo miſer ignibus vſtulatus periit, rem omnem ad Rittershuſium perſcripſit, vt inuidiam, in quam incurrere horrendo facinore Romanos intelligebat, apud Germanos deprecaretur. Is ita rem tradit: „Tandem Venetiis in inquiſitionis manus pervenit, vbi diu ſatis cum fuiſſet, Romam miſſus eſt, et ſaepe a S. officio, „quod vocant inquiſitionis, examinatus, et a ſummis theologis convictus, modo quadraginta dies obtinuit, quibus deliberaret. Modo „promiſit palinodiam, modo denuo ſuas nugas defendit, modo alios „quadraginta dies impetrauit. Sed tandem nihil egit aliud, niſi vt pontificem et inquiſitionem deluderet. Fere igitur biennio poſtquam hinc „in inquiſitionem deuenit, nupera die nona Februarii in ſupremi inquiſitionis palatio, praeſentibus illuſtriſſimis cardinalibus S. officio inquiſitionis, qui et ſenio et rerum vſu et theologiae iurisque ſcientia reliquis „praeſtant, et conſultoribus theologis et ſeculari magiſtratu, Vrbis gubernatore, fuit Brunus ille in locum inquiſitionis introductus, ibique genubus flexis ſententiam contra ſe pronuntiari audiit. Ea autem fuit „huiusmodi: narrata fuit eius vita, ſtudia et dogmata, et qualem inquiſitio diligentiam in conuertendo illo et fraterne adhibuerit, qualemque „ille pertinaciam et impietatem oſtenderit. Inde eum degradarunt, vt „dicimus; prorſusque excommunicarunt, et ſeculari magiſtratui tradide„runt puniendum, rogantes, vt quam clementiſſime, et ſine ſanguinis „profuſione puniretur. Haec cum ita eſſent peracta, nihil ille reſpondit „aliud, niſi minabundus: maiori forſan cum timore ſententiam in me „dicitis, quam ego accipiam. Sic a lictoribus gubernatoris in carcerem „deductus ibique octiduo aſſeruatus fuit, ſi vel nunc errores ſuos reuocare vellet. Sed fruſtra. Hodie igitur ad rogum ſiue pyram deductus eſt. „Cum ſaluatoris crucifixi imago ei iamiam morituro oſtenderetur, toruo „eam vultu aſpernatus eſt. Sicque vſtulatus miſere periit, renuntiaturus, „credo in reliquis illis, quos finxit mundis, quonam pacto homines blaſphemi et impii a Romanis tractari ſoleant.„ Haec Scioppius, Romae XVII Febr. anni cIↃIↃc, cuius narrationi velut fide dignae calculum adiecerunt, eamque repetiuerunt, Io. Henr. Vrsinvs [b], Theophilvs Spizelivs [c], Io. Tolandvs [d], Io. Fr. Buddevs [e], Iac. Fr. Reimmannvs [f], M. Veiss. la Croze, P. Niceronivs [g] aliique, qui tragicum vitae Bruni exitum enarrarunt. Aliter tamen viſum aliis, dubitauit enim de fide Scioppii, qui Bruni inter eruditos Neapolitanos meminit Nicodemvs [h], quem ſequitur P. Bayle [i], Haymivs autem [k], qui libros raros inter Italos collegit, neſcio, quo auctore, in effigie tantum crematum eſſe aſſerit. Nobis non ſatis cauſſae videtur ſuppetere, vt de re ipſa,

b) l. c. p. 5. ubi tamen falſum eſt die 9. Febr. Brunum fuiſſe extinctum.
c) De Atheiſmo.
d) l. ſupra cit.
e) Theſ. de Atheiſmo c. 1. §. 24.
f) Hiſt. Atheiſmi Sect. III. c. 4. §. 16. p. 374.
g) l. c.
h) Addit. ad Toppii Biblioth. Neap. l. c.
i) l. c.
k) Notizia dei libri rari nella ling. Ital. p. 184.

eiusque certitudine hiſtorica dubitemus. Licet enim in haud paucis fidem Scioppii ſupra in dubium vocauerimus, hoc tamen loco, vbi de mortis Brunianae genere ſermo eſt, illi deneganda haud eſt. Ea enim narrat, quae ſi facta haud fuiſſent, vel aliter geſta, reticuiſſet, nec incerto rumore ſcripſiſſet, cum probe praeuideret, haud exiguam Romanis inuidiam apud exteros ea conflatura eſſe; ideo autem ipſo executionis die ad Rittershuſium ſcripſit, vt famam rei inſolentis, communemque Romanorum opinionem per vulgus, vt fatetur, ſparſam, Lutheranum hominem fuiſſe combuſtum praeuerteret. Quamuis etiam ea quae narrando acceperat, perperam falſeque ad Rittershuſium perſcripſit, vt ſupra demonſtratum, in deſcribendis tamen fatis vltimis Bruni errare vix potuit, cum ipſe, vt ſcribit ad amicum, S. inquiſitionis officio interfuiſſet, dum ſententia contra eum lata eſt. Itaque hac ratione rem eueniſſe, omnino verum eſſe putamus. Neque enim haec, licet horrore plena, a conſuetudine inquiſitionis tum abhorrebant. Aſt de vera mortis cauſſa paulo intricatior difficiliorque quaeſtio eſt. Et fuiſſe quidem Brunum velut apoſtatam, qui ex ſacro ordine ad Lutheranos defeciſſet, diro mortis genere e viuis ſublatum, omnes tum Romani credebant, id quod ipſe fatetur Scioppius. Is autem meliora, vt ait, edoctus, cum ſententiam latam cauſſasque condemnationis coram tribunali audiuiſſet, Rittershuſium docet, eum blasphemiae cauſſa fuiſſe interemtum. Pollicem in eo premunt Scioppio, Vrſinus, Spizelius, Buddeus, Reimmannus, et qui omnium prolixiſſime et doctiſſime hanc cauſſam ornauit Cel. LA CROZE [l]; contrarium autem ingenioſa apologia tuitus eſt praeſtantiſſimus HEVMANNVS [m]; ille enim ob atheiſmi et impietatis culpam vltrices flammas Brunum pertuliſſe, hic ob deſertum ordinem et defectionem ad Lutheranos ſublatum, paradoxas autem opiniones tantum ad emolliendam horrendi ſupplicii inuidiam adductas eſſe contendit. Difficile autem eſt, in hac quaeſtione arbitri partes ſuſcipere, et iudicium accuratum interponere, cum ad veriſimilitudinis gradus et momenta probe ponderata res omnis redeat, id quod haud raro a diuerſis lectoribus diuerſo animo et effectu ſolet inſtitui. Dicemus nos ſententiam noſtram, eiusque rationes ita explicabimus, vt integrum ſit lectori, quas certiores putat, partes ſequi. Duo autem in hac quaeſtione enodanda probe diſtinguenda ſunt, quae inter ſe confuſa diſceptationem virorum doctorum fecere ambiguam et incertam, ſcilicet, vtrum Brunus atheismum incruſtauerit, et impiis atque blaſphemis doctrinis religionem naturalem et reuelatam euerterit? et tum, vtrum ob haec atheiſmi et impietatis veſtigia Brunus flammis addictus ſit [n]? et annon illis in ſpeciem modo adductis, vera cauſſa fuerit apoſtaſia ordinis? Et prius quidem momentum accuratius expendendi occaſionem nobis commodiorem ſubminiſtrabit ſequens tractatio: ad poſterius autem, ſi Scioppii fide ſtandum

l) l. c. m) l. c. Cui exemplo praeiuit MOSHOFIVS I. ſupra laudato. n) Conf. LEIBNIZ. Epp. Vol. IV. p. 37.

dum est, omnino ita respondendum est, blasphemiam commouisse patres inquisitionis officio praefectos, vt igne vindice hoc scandalum tollerent. Ast suspectum valde Scioppium esse, quod ita inuidiam saeuitiae declinare et a Romanis suis auertere voluerit, cum omnium, ipso fatente, consensu traderetur, Brunum ob desertum monasterium ecclesiamque Romanam in cineres fuisse redactum, supra iam haud contemnendis rationibus euicimus, et ipsa epistolae Scioppianae lectio satis superque suadet. Fatemur autem, circumstantiis omnibus probe ponderatis, eam, quam tam studiose a Romanis amoliri satagit Scioppius, sententiam videri nobis vero longe similiorem, et ipsum Scioppii studium supplicii Bruni excusandi pingendique malam caussam prodere, et innuere, dicis modo caussa heterodoxas assertiones ab inquisitione fuisse adductas. Quamuis enim paradoxa dogmata in coetu Romanensium, isto potissimum tempore, aequis auribus audita non semper sint, et interdum ab inquisitionis officio censuram aliquam meruerint, vix tamen exemplum ostendi potest, eorum assertores, immo atheismi haud obscuros patronos capite plexos fuisse, modo ecclesiae auctoritati caput submittere, et iudicio eius se suasque opiniones tradere non recusauerint. Cuius exempla qui postulat, eum recolere memoria illa iubemus, quae de Pomponatio, Portio, Cremonino Caesalpino aliisque in media Italia impietatis semina spargentibus suo loco diximus. Posito itaque, de quo tamen adhuc disputandum est, Brunum mundis suis innumerabilibus aliisque opinionibus a communi scholarum et ecclesiae decretis dissonantibus, in ipsam religionem Christianam et naturalem iniurium fuisse, non tamen nobis persuadere possumus, tam feralem in eum sententiam pronuntiaturos fuisse sacri tribunalis iudices, ipso Minoë et Rhadamanto seueriores, si in gremio Romanae ecclesiae mansissset, et illi obsequium detulisset, opiniones suas eius censurae iudicioque submittendo. Ast desertores sacrorum ordinum et ad haereticos quos vocant delapsos mortis poena haud raro fuisse affectos, praetextum autem et colorem ab impietate et blasphemia fuisse petitum, tot exemplis probat inquisitionis historia, vt ad vnum LIMBORCHIVM *) prouocare liceat, si haec omnia iustis rationibus suffulta exemplisque illustrata verisimillima esse pronuntiandum sit.

§. X. Bruniani ingenii characterem qui desiderauerit cognoscere, illi scripta viri singulari prorsus indole praediti legenda sunt: vnum autem cum cura, et quam imprimis postulat, attentione lectum, satis superque docebit, quam mira animi conditione et ingenii singulari natura ab aliis differat. Prima autem, quae in eo vigebat, imaginationis vis fuit, adeo effusa et extra orbitam rapta, vt nisi nos omnia fallant, vix simile vagantis per innumeras easque mire inter se connexas complicatasque imagines ingenii exemplum inuenire liceat. Hinc ad concipienda sibi animi εἴδωλα, conceptusque miros, insolentes, abstrusos, et pauciissimis, ex iis praesertim,

Character ingenii Bruniani.

*) In Historia Inquisitionis.

sertim, qui adaequatas et claras ideas sectantur, comprehensibiles adeo pronus est, vt his obruere lectorem, et innumeris imagunculis replere, quam ordine singula et simpliciter enumerare, malit. Hoc non in carminibus modo prodidit, in quibus incredibilis quaedam imaginationis licentia et lasciuientis ingenii fertilitas latet, sed in iis quoque, quae dicendi genere non adstricto scripsit, vbique ea occurrunt, adeo vt de abstractissimis metaphysices notionibus miras vbique imagines seminet. Immo in ipsis eius orationibus notionum confusarum et ex hac fertilitate sua quasi mole obrutarum exempla mirumque chaos vocum nihil certi significantium, sed mentis ideas confundentium deprehenduntur. Cuius si quis exemplum illustre valdeque memorabile cupiat, quo dictis fides concilietur, eum epilogum *Orationis valedictoriae* legere iubemus, miraturum, quo ruat oratoris enthusiasmo quodam correpti, ingeniique emoti furor et insana affectio. Et hinc caussa deriuanda est, cur Lullianae arti tantum Brunus pretium statuerit, quantum vix alius, curque aliquot libellis, *de specierum scrutinio; de progressu et lampade venatoria Logicorum; de artificio perorandi; de imaginum, signorum, et idearum compositione;* aliisque supra iam ex parte adductis de ista arte merere conatus sit. Non detinebimus Lectorem istis nugis, curiosum earum ad MORHOFIVM [p] remittentes, sed verba modo Bruni adducimus, quibus quantus in ea arte Lullistica vel Nullistica potius, vir fuerit, ipse, ne nesciremus, prodidit. Scribit enim [q]: *Nobis ita successisse praesumimus, vt quicquid ab antiquioribus hac de re fuit consideratum, praeceptum et ordinatum, non sit conueniens pars inuentionis nostrae, quae est inuentio supra modum praegnans, cui appropriatus est liber magnae clauis. Nobis enim datum est, illam inuenisse et perfecisse, nec locis materialibus (verificatis, seu per sensus exteriores) vltra non indiguimus, nec ordini locorum memorandorum ordinem adstrinximus, sed puro phantasiae architecto innixi ordini rerum memorandarum locorum ordinem adligauimus.* Facile largimur Bruno hanc gloriam, neminem veterum vel recentiorum adeo insaniuisse, qui vna *Logicae venatoriae* lectione conuicti scimus, quanto furore imaginationis somnia in ista arte sequatur, et ad nauseam vsque depingat. Nimia autem imaginationis extra orbitam vagantis licentia, supprimi iudicandi vim, et haud raro, quo plus est ingenii, eo minus esse iudicii, nemo ignorat, qui humanae mentis vires atque operationes intelligit, et historia intellectus humani innumeris exemplis comprobat, Bruni autem omnium manifestissime demonstrat. Desideratur enim vbique fere in huius philosophi meditationibus scripto comprehensis illa iudicandi acies, quae ingenii commenta a veritatibus solidis distinguit, in nexus systematum penetrat, rationibus verisimilitudine decipientibus caussas veras, et ad rerum naturam indolemque pertinentes opponit, ac quid

p) l. c. T. I. pag. 371. Conf. BAYLE l. c. not. C.

q) De vmbris idearum, apud MORHOF. l. c. p. 270.

quid distent aera lupinis, et paralogismus a vero ratiocinio, differat, intelligit. Id quod curiosus et ad causas et rationes propositionum a Bruno adductas attentus Lector facile intelliget: nam et ipsae, quas haud raro assertum it, doctrinae absurdae sunt et ratione carentes, et definitiones ineptae, mancae, superficiariae, solisque imaginationis conceptibus nonnullis sine fundamento inaedificatae, et modus ratiocinandi confusus, maleque cohaerens, et tota argumenti philosophici tractatio, obscura, mirisque anfractibus ita ambigua, vt quae eius mens sit, quid de eius assertis statuendum Lector haereat maxime ambiguus. Quam rem vt palpandam Lectori exhibeamus, cum in magna, quae passim regnat scriptorum Bruni raritate, illa modo compendio φιλοσοφουμένων infelicis philosophi legere iubemus, quae industriae acutissimi HEVMANNI r) excerpta debemus. Ea enim, licet minimam eorum partem, eamque fere tolerabiliorem, constituant, ita tamen comparata sunt, vt dicta euidenter confirment. Quae cum ita se habeant, recte illi pronuntiasse censendi sunt, qui Bruno inter ingenia phantastica et enthusiastica, quae vocant, locum haud vltimum assignant, eumque audacia magis statuendi, et imaginationis fertilitate, quam inuentione iudicii et veritatis erutae felicitate in historia philosophica memorabilem esse pronuntiant.

Brunus veritatis quasdam detexit.

§. XI. Quamuis autem haec ita se habere, et virtutem philosophi magni primariam denegandam esse Bruno ex his consequatur, non tamen putandum est, nihil veri vidisse Brunum, nec veritatem vllam detexisse. Cum enim maxima philosophandi cogitandique libertate vteretur, lectione autem in veterum philosophorum scriptis esset satis exercitatus, et mathematicarum insuper scientiarum adminiculis suffultus, multa vidit, vbi a paroxysmo ineptientis imaginationis paulo liberior effulsit, animus, quae haud vna ratione probari possunt debentque, et nostrorum temporum felicitas velut insignes veritates demonstrauit. Eam enim ingeniorum paradoxorum naturam esse, vt inter mille luxuriantis imaginationis naenias interdum incognitas easque praestantissimas veritates eruant, aurumque interdum ex stercore producant, non ignorant, qui ingeniorum historiam callent. Dari huius rei exempla haud pauca ex scriptis Bruni possent, si id ageremus, vt specialem Bruni historiam scriberemus, facile vero Lector ex iis, quae diligentiae virorum doctissimorum debemus, qui Bruni historiam tetigerunt, eius rei exempla petere poterit, etiamsi libris Bruni destitutus. Illud autem non praetereundum, Brunum multa vidisse, quae recentiores philosophi, nescio an forte fortuna, an luminibus Brunianis vsi, velut praestantissimas veritates detexerunt, asseruerunt. Inter quos imprimis Cartesium esse, qui, quod in multis Bruni vitulo arauerit, pridem obseruatum P. D. HVETIO s), G. G. LEIBNIZIO t), MORHOFIO,

r) Locis citatis.
s) Cens. Philos. Cartes. c. 8.
t) Leibniziana p. 143.

HOFIO [t], CROSAEO [u], IORDANO [x] aliisque, qui, ne nimii simus, ipsi consulendi sunt. Nos vt dictis fidem faciamus, ad duo eius rei prouocamus specimina, quorum alterum vortices Cartesii sunt, et globi illi in infinito aëre circum centra sua acti, aliaeque physicae Cartesianae hypotheses, alterum dubitatio ad philosophiae principia vel initia potius reuocata. Vtrumque caput passim probatum Bruno, qui tamen prius a Democrito posterius ab Academia accepit. Nec negat Brunus, se veterem philosophiam resuscitauisse, canens [y]:

Vsus, principiumque erimus, quando sapientum
Dogmata priscorum priscis clarissima verbis
E fundo eruimus tenebrarum - - -

Neque cum Cartesio tantum Bruno in quibusdam, quae ille pro nouis venditauit, conuenit, sed alios quoque philosophos nonnulla noua aut debere Bruno, aut cum eo saltem inscios facere recte obseruatum illustri IORDANO [z], qui Gassendum et Leibnizium huc aduocat. Et illum quidem in describenda atomorum natura, si non Bruni vitulo arare, id quod haud facile quis dixerit, cum eo tamen conspirare, ex illis intelligitur, quae de atomis in libro *de Minimo* [a] passim differit. Illustrem Leibnizium autem, quem Bruni libros legisse constat [b], nonnulla vel ab eo recepisse, vel illi saltem aequalia tradidisse, exemplis facile probari potest. Vidit enim et asseruit ante Leibnizium Brunus non esse possibile, in specie vlla duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire [c]; mundi partes, et quae in eo sunt, ad vniuersi perfectionem conducere [d], malum esse nihil, quod non alicubi sit bonum, optima omnia, quae a natura gubernantur [e], Dei voluntatem esse necessitatem, neque tamen eam libertati praeiudicare, velle enim immutabilem substantiam immutabiliter, sed non aliena sed propria voluntate, adeoque id ipsam libertatem esse [f], et similia, quae magno acumine postea ornauit vir summus. Ex quibus constat, inter plurimas ineptias, vt solet accidere ingeniis paradoxis, interdum praestantissimas veritates vidisse Brunum, quae satis euincunt, pulcherrime de philosophia mereri potuisse, si sobrie magis philosophari, quam somniis imaginationis pasci voluisset. Maxime vero in doctrina de systemate mundi veritates hodie magnis viris probatas asseruit, et partim ex schola Pythagorae, cui amplissime fauebat, partim ex disciplina Copernici, cui plurimum tribuebat [g], hausit, nonnullas impetu quodam ingenii et casu detexit. Inter quas imprimis commendat, qui *Scripturam Copernici-*

t) l. c. T. II. L. I. c. 15. §. 6. p. 111.
u) l. c. p. 320.
x) l. c. p. 10. add. Act. erud. 1682. p. 187. BAYLE Dict. l. c.
y) De Minimo c. 1. v. 150. p. 6.
z) loc. cit.
a) p. 10.
b) Epist. Vol. III.
c) De Minimo p. 71.
d) Ib. p. 132.
e) Ibid. p. 133.
f) Metaph. p. 9.
g) De Vniuerso L. III. c. 9. Act. phil. Vol. I. p. 884. Errat itaque MORHOFIVS T. I. p. 875. qui Brunum Copernico priorem istas veritates vidisse, hunc autem prius publicauisse putat. Obiit enim Copernicus cum in cunis adhuc vagiret Brunus.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

pernizantem edidit Io. IACOBVS ZIMMERMANNVS, quod ſtatuerit, duorum generum ſtellas eſſe, ſoles immobiles et terras mobiles; mundos reliquarum planetarum noſtro eſſe ſubſtantia ſimiles; terram non minus lunae lumen aliquod tribuere, quam lunam terrae; habere ſua centra ſuosque vortices et ſoles, et quae circa illos voluantur planetarum globos; addi his poſſunt alia, tellurem in planetam mutandam [h]; cometas eſſe planetas, proprio circulo gaudentes [i], tellurem non ſeruare regularem illam ſphaericitatem exacte [k], et quae alia ſunt, recentiſſimis virorum praeſtantiſſimorum obſeruationibus pluribus probata, quae ſatis produnt, nec diſciplinam Bruno defuiſſe, nec felicitatem inueniendi, ſi nugari noluiſſet. Aſt ſuppreſſit has virtutes, ſcintillasque iſtas extinxit, vanitas hominis, et Pythagorica deliria ſectantis et imaginationi habenas prorſus laxantis, vnde tot abſurda et a ſanioris iudicii calculo prorſus deſtituta in eius ſcriptis occurrunt, qualia ſunt: periodicus rerum omnium recurſus, et circulus, quem et anima in reuolutione ſua ſubit [l], metempſychoſis more Pythagorico aſſerta, intelligentia ſiue anima rebus omnibus indita cum actu cognitionis, vnde res omnes, etiam minimae ſenſum et cognitionem habent, numeros, figuras et nomina naturam rebus inſcribendo [m]; earum eſſentiam inſculpſiſſe, hisque numeris rite intellectis Pythagoram, Zoroaſtrem, Apollonium Tyaneum, Hermetem miracula patrauiſſe [n]; numerorum nominumque mutatione, mutari poſſe hominum ſtatum et conditionem [o]; fata hominis eius manibus eſſe inſcripta, immenſitatem Dei neceſſario requirere vt ſint infiniti mundi [p]; quia in Deo idem ſit, poſſe et eſſe, ideo omnia quoque eſſe, quae ille poteſt [q], eſſe ſibi genium propoſitionibus obſcuris remurmurantem, eſſe in ſole quoque animantia hominibus praeſtantiora, quae, vt ignis, nutriantur, eſſe [r] naturam numen [s], hancque Deum in rebus credendam et nominitandam; nullum eſſe lapidem ſine anima, eiusque virtutes per ſomnia, affectuum commotiones, et repreſſiones ſe eſſe expertum [t], cui hypotheſi inſulſas fabulas de ſpectris, lemuribus, incolisque variis elementorum inaedificat. Qualia multa cum in ſcriptis Bruni paſſim occurrant, ſatis produnt, eum cum ratione inſaniuiſſe.

§. XII. Ex hac ingenii Bruni affectione ſequitur, ineluctabilem obſcuritatem et confuſionem in eius philoſophematis regnare debere. Id ipſa ſcriptorum eius lectio adeo euidenter comprobat, vt P. BAYLE [u], qui acumine vtebatur inſolito, et haud raro in abſtruſos ſcriptorum ſenſus mira felicitate penetrabat, faſſus ſit, praecipuas eius doctrinas, millies

Obſcuritas et confuſio in ſcriptis Bruni regnant.

h) De Min. p. 65.
i) De Vniu. L. VI. c. 20. p. 564.
k) Ibid. L. IV. c. 17. p. 441.
l) De Minimo p. 13. 21.
m) Metaphyſ. p. 102.
n) De Numero c. 1. p. 10.
o) Ibid. c. 6. p. 93.
p) De vniuerſo L. I. c. 6. p. 173.
q) Ib. c. 10. p. 341.
r) Ibid. L. IV. c. 7. p. 379.
s) Ibid. c. 10. p. 492.
t) p. 500.
u) loc. cit.

lies obſcuriores eſſe omnibus iis, quae dixere ſectatores Thomae Scotique, nos certe obſcuriorem vnquam philoſophum non deprehendiſſe, et vacuos haud raro ab eius lectione, licet cum attentione repetita receſſiſſe, ſponte fatemur. Cauſſas autem tantae obſcuritatis nemo diu quaeſiuerit, qui ingenii eius characterem ſupra delineatum probe conſiderat. Ita enim cum eo comparatum erat, vt inter innumeras, quas ſibi fingebat, ideas et notiones miris plexibus inter ſe complicatas, diſtinguere, et ſuis quasque locis ponere haud poſſet. His confuſis inter ſe animi conceptibus cum inuſitata ſigna et imagines tribueret, dici non poteſt, quam obſcurus et nihil ſignificans euaſerit. Acceſſit dictio poëtica, in qua Lucretium imitando antiquas voces affectabat, ipſas grammaticae regulas autem ſtudio haud raro negligebat, idque et licitum ſibi eſſe, et nouae philoſophiae ſuae haud parum decoris afferre contendebat [v]. Quibus cum iungeret ſententias, notionesque nouas, inauditas, hasque miris praeciſionibus metaphyſicis formatas, at inſolentibus imaginibus veſtitas, ſaepius autem ad furorem vsque artis poëticae licentia vteretur, fieri aliter non potuit, quam vt Heraclito fieret obſcurior. Accidere haec Bruno non temperamenti tantum vitio, ſed et affectata, vt maior in obſcuris videretur, et myſteria vendere crederetur diligentia. Canit enim:

- - Non haec fercula vulgo
Porrigimus, porro hinc ad malas commoda, genti
Inſtituenda damus, quae non intelligat ipſa
Omnia. - - - -

Ita vero dum latebras quaerit, et velo ſe tegit, Pythagoreos, vt videtur, imitatus, ne tanta myſteria vulgo pateſcerent; philoſophorum γνησίων numero ſe ipſum expunxit. Nec ita Dauus fuit Brunus, vt non ipſe intelligeret, verborum proprietatem et claritatem a philoſopho requiri; ſcribit enim [w]: *Si quispiam ab hoc philoſophiae non populari genere verborum cum proprietate ſimplicitatem tentauerit excludere, magis parricidii et ſacrilegii reus eſto, quam ſi Deorum ſacroſanctas imagines profanauerit.* Obſcuritati Bruni iungi poteſt debetque ſpiritus, quem fouit, contradictorius, quo non vni tantum Ariſtotelis ſcholae, ſed omnibus omnino

Bruni ſpiritus contradictorius.

v) En quaeſo eius verba, de Minim. exiſt. L. I. c. 1. v. 128. ſeqq. p. 5. ſeq.
Nec ſciolus quisquam e cataclyſmo grammaticorum
Per quos ſobuerſum eſt ſophiae genus omne, putetur
Dignus, qui accedat, titulo quocunque ſuperbus
Vt te vel doceat, vel de iſtis indicet expers
Luminis. Ac ſtultus quaedam minus eſſe Latine
Inſultet dicta, vt et rebus deroget alte
Deſcriptis, ſed verba putet vocesque Deorum
Aptata his numeris quadrantia ſenſibus hisce
Quamlibet inuitus, ſiquidem ſua pondera dictis
Senſa dabunt noſtris vbi linor ſuppeditatus
Ceſſerit; incipietque nouae comprendier artes
Quid claudant, et quid promant: tunc vi meritorum
Multa renaſcentur, quae iam cecidere cadentque
Quae fuerant in honore vocabula nam volet vſus
Vſus principiumque erimus, quando ſapientum
Dogmata priſcorum priſcis clariſſima verbis
E fundo eruimus tenebrarum, pro nouitate
Si ſit opus rerum quocunque e fonte trahantur
Commodius, vocum authores erimusque nouarum,
Grammatici verbis at nobis verba miniſtrent,
Ii obſeruent vſum, quem nos indicimus ollis.
Nec genus inſipiens temerata mente proterunt
Confundat ſpecies, turbet genus omne, vt vbique
Artes in crepidam vetrahantur grammaticalem.

w) De Minimo L. I. c. 1. ad v. 152. p. 8.

omnino philosophis se opposuit. Testem damus inscriptionem articulorum, quos ad disputandum Parisiis proposuit, quam heic repetimus: *Articuli de natura et mundo, a Nolano in principibus Europae academiis propositi, quos Ioannes Hennequinus, nobilis Parisiensis, sub eiusdem felicibus auspiciis contra VVLGARIS ET CVIVSCVNQVE ADVERSARIAE PHILOSOPHIAE professores triduo Pentecostes in vniuersitate Parisiorum defendendos euulgauit, breuibus adiectis rationibus* x). Talis cum esset, hocque sibi constitutum haberet, vt omnibus contradiceret, non potuit non, vbi vera, clara, certa deerant, falsa, obscura, ambigua afferre, eaque vt pingeret, anfractuoso et tenebris abscondito probandi genere vti. Ex quibus omnibus, quem inter philosophos locum Brunus occupet, Lector, nobis non monentibus, intelligit. Et meruit quidem in eo laudem Brunus, quod sectariam philosophiam maximo odio sit prosecutus, probe enim intelligebat, verae eam sapientiae e diametro esse contrariam, et obstacula philosophanti haud pauca obiicere; de qua re mentem ita suam declarat y):

Nam vos, o Musae, quacumque ex parte venitis
Appositae, excipiet gratas sophiae genus altum
Quamlibet eque schedis Cumanae verba Sibyllae,
Euandrique rogis referantur, cuncta probantor.

Quae non ad antiquata modo et reprobata a grammaticis verba pertinent, sed ad philosophiam quoque ipsam, de qua in antecedentibus dixerat:

- - - - quando sapientum
Dogmata priscorum priscis clarissima verbis
E fundo eruimus tenebrarum - - -

Et hoc quidem respectu ferri excusarique posset, quod omnibus philosophis, qui tunc sectarii erant, se opposuerit. Neque magnopere improbari potest, quod eos philosophos detestatus sit, qui panis lucrandi caussa philosophantur z), quamuis ipse inopia pressus πρὸς ἄλφιτα philosophatus sit; obstare enim mercenariam diligentiam philosophiae eclecticae, et haud pauca impedimenta obiicere, experientia multoties docuit. Immo nec in eo peccasse censendus est, quod Aristotelem vbique impugnauerit: licet enim in eo modum excesserit, quod philosophorum stupidissimum Aristotelem appellet a), fatendum tamen, in nullo minus argumento placere posse Aristotelem, quam in eo, quod sibi tractandum nouisque hypothesibus illustrandum sumserat Brunus, nempe physico. Hinc non modo Parisiis, vti dictum, eum publice oppugnauit, sed et passim in carminibus suis calamum in eum strinxit, et scholam Peripateticam mire exagitauit, multisque rationibus adortus est, vt variis speciminibus in eius

x) NICODEMI, BAYLE, ll. cc.
y) De Min. L. I. c. 1. v. 152. seq. p. 6.
z) De Immenso p. 145. conf. IORDAN. l. c. p. 25.
a) De Minimo p. 49.

scriptis constat. Immo quod mireris, inter medios Aristotelis, duce Philippo, sectatores Wittebergae recentiores philosophos magno cum Lycei contemtu Aristoteli praefert, et *Albertum M.* ait [b], *ipso principe Aristotele, cui indignissime, vtpote cucullatus, pro temporis illius ratione fuerit addictus, numeris multis fuisse superiorem, Copernicum plus intellexisse in duobus capitibus, quam Aristotelem et omnes Peripateticos in vniuersa eorum naturali contemplatione; Palingenii quingenta carmina praestare Atticismo et Romanismo omnium, qui sub vexillo Peripatetico comtius loquendo et stultissime sentiendo militarint.* Et in his quidem omnibus laudandus magis, quam vituperandus Brunus est. Nec deneganda quoque ei laus est, quod in mathematicis disciplinis non proletarie versatus fuerit, earumque adminiculo haud pauca viderit in naturali doctrina, quae veritati propiora sunt [c]. Ast his tamen omnibus non obstantibus et intellectus et voluntatis virtutibus destituebatur, quae ad emendandam philosophiam requiruntur. Quanquam enim animo regebatur magno, excelso, errorum contemtore, et imperterrito in subiugandis praeiudiciis, nec ab eruditione erat imparatus, iudicii tamen acumine destitutus, vt supra probatum, totumque imaginationis deliriis se permittens, veram viam inuenire non potuit. Male itaque fecit, quod eas disciplinas attigerit, quae iudicio facem non praeferente, feliciter absolui nequeunt, qualis est metaphysica, quam, melius sibi consuluisset Brunus, si intactam praetermisisset: Porro improbi laboris patientiam Bruno defuisse, eumque ingenio fidentem extemporali tantum diligentia in scriptis suis concinnandis fuisse versatum, et supina metri negligentia prodit, et fatetur, qui eius metaphysicam edidit, Raphaël Egelinus, licet id in laudibus eius ponat: eam enim, refert [d], dictasse Brunum *stantem pede in vno; tam rapido*, ita hanc incuriam extollit, *fuit ingenio et tanta vi mentis!* Quod an mentis post serio et diu examinatas rerum circumstantias pronunciantis et attente philosophantis acumen prodat, Lectoris arbitrio definiendum relinquimus, certi, multa paradoxa, monstrosa et inepta in ipso partu suffocaturum fuisse Brunum, si lente philosophando festinare, quam nimium properando coecos catulos parere maluisset.

Philosophia Bruni qualis generis sit?

§. XIII. Ex his, vero, quae diximus, iudicandum est, vtrum inter reformatores restauratoresque philosophiae Bruno locus dandus sit, vel, an, quod nonnulli faciunt [e], philosophiae Democriteo-Epicureae restauratoribus sit adiiciendus? Et verum quidem est, Brunum atomorum hypothesin, mundos infinitos vorticesque globorum coelestium hisque similia a Democrito et Epicuro mutuo accepisse. Ast sensu longe alio et diuer-

b) In Orat. valedict. §. 10. Act. phil. Vol. II. p. 425.

c) Inuenies autem in his quoque ingenii pruritis, et affectatae nouitatis fundamento carentis naeuos.

d) Conf. Act. philos. Vol. III. p. 425.

e) Cel. Gentzke Hist. phil. S. III. c. 2. p. 154. reprehendente Buddeo Annot. ad hist. phil. c. 6. §. 3. p. 377.

diuerso atomis in natura rerum secundum Brunum vsus est, quam eas adhibere solebat schola Epicuri. Quod vt luculento specimine probemus, en duas de atomis assertiones Bruni: *Nobis*, inquit [f], *vacuum simpliciter cum atomis non sufficit, certam quippe oportet esse materiam, qua conglutinentur.* Qua materia, vt recte doctissimo CROSAEO [ff] visum, intelligit mentem siue animam mundi per omnia fusam, de qua carmen de Minimo ita auspicatur:

Vt mens naturae subiectis insita rebus
Momentis graduanda suis depromit, et aptis
Ordinibus conflans, numeris discriminat alte;

Altera illa est, qua sensum et cognitionem adeoque et vitam atque motus principium atomis siue minimis tribuit [g]: quae cum Epicuri systemate constare non posse, ex comparatione vtriusque clarissime intelligitur. Doctissimus CROSAEVS autem, qui diligenter et attente in Bruni scriptis versatus est, et probe viderat, ab Epicuro et Democrito eum haud raro recedere, in eam sententiam concessit [h], esse eius philosophiam naturalem, nihil aliud, quam systema physicum Epicuri Pythagoreismo incrustatum. Quod an commode dici possit, valde dubii haeremus, eo quod Epicureum systema quam primum atomis et vacuo tertium aliquod principium additur, totum neruo suo dissolutum concidit et euanescit. Accedit quod, monente ipso viro summo, atomi Bruni alterius naturae sint, quam Epicuri; nempe rotundae, et terminis suis quas partes esse non vult, sese mutuo contingentes, quam hypothesin latissime prosequitur in libro *de Contemplatione ex minimo.* Vnde si veteri cuidam sectae adscribendus esset Brunus, Semipythagoreus rectius diceretur, quos constat, ipsas quoque atomos rotundas posuisse, aut aliud quoque ad eas regendas, formandas vniendas principium adhibuisse. Ipse sane Brunus in haud paucis Pythagorea philosophemata secutus est, qualia sunt [i]:

Non audita Samii sacra verba parentis;
An non ipsa fluens vario cum tempore raptim
Continuo mutata venit de partibus vltro,
Adscitis nouiter, primis abeuntibu' moles?
Nunquid materies eadem tua corporis est nunc
Partibus ac toto qualis paulo adfuit ante?

Hanc enim hypothesin: cuncta fluere, nec hodie esse, quod heri fuit, quodcunque materiae debetur, Pythagoreos tradidisse, et ab iis Heraclitum accepisse, ex illis, quae *Tomo primo* [k] dicta sunt, notum est. Ipsa quoque de monade doctrina, et dogma de mundi systemate solem centrum habente,

f) De Minimi exist. c. 2. p. 10.
ff) Act. phil. Vol. II. l. c.
g) De Minimo L. III. p. 102. Act. phil. l. c. p. 796.
h) loc. cit.
i) De Numero c. 2. p. 24.
k) p. 1074. seqq. 1113. 1135.

habente, Pythagorea sunt. Aſt ab hac quoque schola in haud paucis ſeceſſit, id quod vna de mundis innumerabilibus hypotheſis, deamata Bruno Venus, probat. Pythagoreae ſcholae enim mundus tantum vnus eſt, extra coelum autem infinitum; et extra mundum inane eſt, in quod et ex quo mundus reſpiret [l]. Quod ex Pythagoreorum ſchola in ſuum ſyſtema Zeno Cittieus quoque transtulit. Alia, ne nimii ſimus, non cumulamus. Rectius itaque ad eclecticae philoſophiae reſtauratores, at parum felices, Brunum referendum eſſe putamus. Certe id ipſe voluit, ſcribit enim [m]:

- - - Inſpirato mihi vero vnde elementa
Vt ſophiae ſpecies longum ſuppreſſa per aeuum
Emicet atque aegras vultu reuocata ſereno
Soletur mentes errorumque excruciantes
Diſcutiat nebulas.

Quem philoſophiae ſcopum ſi recte attigiſſet Brunus, gloria illi primum reſtitutae philoſophiae eclecticae omnino eſſet tribuenda. Verum enim vero obſtabant infelici philoſopho iudicii paupertas, imaginationis laſciuia, et ineptus mos conſarcinandi veterum hypotheſes, vt nouam philoſophiam eſſingeret, quae inde monſtrum magis, quam aptum et rationale ſyſtema prodiit. Nempe ſyſtemate atomiſtico veterum, potiſſimum ſcholae Italicae, cum ſyſtemate emanatiuo coniuncto, vſurus, cum videret Pythagoreos vtrumque etiam ſequi, et nouum tamen dare vellet, eiusmodi φιλοσοφούμενα dedit, quae, dum noua affectat, partim obſcura, incerta et nihil ſignificantia ſunt, partim intolerabilia, abſurda, et ſi verum dicendum, interdum impia: quamquam iniuriam Bruno facere eos, ex dicendis, patebit, qui Spinoziſmi eum reum faciunt.

Scripta Bruni.

§. XIV. Scripſit plurima Brunus, quem extemporali facultate ſcribendi fuiſſe vſum modo monuimus. Ipſe ad multos libros ſuos prouocat, quorum tamen haud exigua pars, dubitamus, an lucem viderit? nonnullos enim affectos non perfeciſſe ex dedicatione libri *de Minimo* intelligitur. Eorum, qui lucem viderunt, nobisque innotuerunt indicem hoc loco dabimus, quoniam ſunt rariſſimi [n]. Ita vero, ſi fides titulorum inſcriptionibus, iuxta temporum ſeriem prodierunt. I. *La cena de le Cineri deſcritta in cinque dialoghi* cIↃ IↃ LXXX. II. *De vmbris idearum*, Paris LXXXII. III. *Ars Memoriae*, Paris cIↃ IↃ LXXXII. *Il Candelago Comedia*, Paris cIↃ IↃ LXXXII. IV. *Cantus Circaeus ad memoriae praxin ordinatus*, Paris LXXXIII. V. *De la cauſa, principio et vno*, Ven. cIↃ IↃ LXXXIV. VI. *De l' infinito, vniuerſo et mondi.* Ven. cIↃ IↃ LXXXIV. VII. Eodem anno prodiiſſe apud Pariſios dicitur: *Spaccio della beſtia triomfante.* VIII. *Cabala del cavallo Pegaſeo con' l' aggiunte*

l) ARIST. Phyſ. L. III. c. 4. PLVT. de Plac. phil. L. II. c. 9.

m) De Inuent. minimi c. 1. p. 97.

n) Conf. Cl. VOGT. Cat. Libr. rar. p. 139.

ca-

aggiunte dell' asino Cillenico, Par. cIↃ IↃ LXXXV. IX. *De gli heroici furori*, Par. cIↃ IↃ LXXXV. X. *De progressu et lampade venatoria logicorum*, cIↃ IↃ LXXXVII. XI. *Acrotismus, siue rationes articulorum physicorum aduersus Aristotelicos*, Witteb. cIↃ IↃ LXXXVIII. XII. *Oratio valedictoria habita ad amplissimos et clarissimos professores atque auditores in academia Wittebergensi* anno cIↃ IↃ LXXXVIII. XIII. *De specierum scrutinio et lampade combinatoria R. Lulli*, Prag. cIↃ IↃ LXXXVIII, recusa Argentorati cIↃ IↃ C LI. cum Lullii operibus. XIV. *Oratio consolatoria habita in illustri celeberrimaque academia Iulia in fine solennissimarum exequiarum illustrissimi et potentissimi principis Iulii, Ducis Brunsuicensium* I. Iulii cIↃ IↃ LXXXIX. Helmstadii. XV. *De triplici minimo et mensura*, Francofurti cIↃ IↃ XCI. XVI. *De Monade numero et figura, consequens quinque de minimo, magno et mensura, item de innumerabilibus, immenso et infigurabili, seu de vniuerso et mundis libri octo*, Francofurti cIↃIↃXCI. libris constat duobus diuersis, sed vna paginarum serie continuatis [o] XVII. *De imaginum, signorum et idearum compositione*, Francof. cIↃ IↃ XCI. XVIII. *Summa terminorum metaphysicorum ad capessendum logicae et philosophiae studium ex Iordani Bruni Nolani entis descensu MSc. excerpta, nunc primum luci commissa a* RAPHAELE EGLINO, *Iconio Tigurino*, Tig. cIↃ IↃ XCV. Prodiit hic libellus ex praelectionibus Bruni Wittebergae cIↃ IↃ LXXXVII. habitis XIX. *Artificium perorandi, edente* ALSTEDIO, Francof. cIↃ IↃ CXII. Haec Bruni scripta nobis innotuerunt, quorundam copiam fecit vel HEVMANNVS, qui et rariorum recensionem exhibuit. Ipse Brunus libro- suos laudat, *de sigillo sigillorum* [p], *de imaginibus, de principiis rerum, de sphaera, de physica magia*, et his similes, forte nunquam editos, sed aut cogitationibus tantum destinatos, aut affectos. Non sine attentione autem hoc loco dimittendum est, annos editionum interdum subleſtae fidei esse, immo nec locum editionis verum semper exprimi. Namque *Coenam cinerum* editionis anni cIↃ IↃ LXXX frustra in catalogis praestantissimarum bibliothecarum se quaesiuisse notat doctissimus VOGTIVS [q] et NIC. FRANC. HAYM *in Notitia librorum rariorum Italica lingua scriptorum*, Parisiensem anni cIↃ IↃ LXXXIV nominat: ex quo, si addatur, quod supra monuimus, ante annum cIↃ IↃ LXXXIV ex Italia Brunum non discessisse, concludimus, aut falsum esse titulum libri, aut VERDIERIVM [r], a quo accepit P. BAYLE in eo designando errauisse. CL. BAYERVS [s], autem obseruauit, non Parisiis sed Londini videri lucem adspexisse; vnde coniicimus, ad euitandam patriae suae inuidiam, qua circa annum cIↃ IↃ LXXX et sequentes valde premebatur Brunus, Parisienses editiones nomen ementitas in Italia prodiisse.

§. XV.

o) Extare etiam Italico sermone discimus ex relatione P. BAYLE l. c. not. D.
p) Vid. NICERON. l. c.
q) loco citato.
r) In Bibl. Gallic.
s) Mem. Lib. rar. p. 219.

Philosophiam Bruni delineare difficillimum.

§. XV. Restat vt de noua, quam meditatus est Brunus, philosophia narrationem instituto nostro conuenienter exhibeamus, et quid ex veteribus selectum suum fecerit quid nouum addiderit, ac qua ratione cuncta in systemate aliquo connexa atque concatenata exposuerit, dicamus. Ast, vt verum fateamur, aqua heic nobis haeret, nec hanc tractationis nostrae partem ita absoluendi nobis copia est, qualem vel in aliis habuimus, vel in argumento curioso exoptamus, vt Lectori ex asse fiat satis. Id quod non negligentiae nostrae tribuatur, rogamus, sed cauſſis duabus, quae obstitere, quo minus hoc quoque loco historici pleni et perfecti defungeremur officio. Nempe ita obscura sunt philosophumena Bruni, et tantopere tum verbis obsoletis, insuetaque atque confusa partium orationis constructione abscondita, tum notionum ipsarum vagarum, incertarum et praecisionibus mentis quidem formatarum, at ineptis et tenebricosis imaginibus depictarum insolentia, numerique poëtici nox tanta, vt nostra quidem mentis oculorumque acies; licet omnem contentionem adhibeat, non satis perspiciat, qua ratione totum eius systema cohaereat, suisque membris connexum sustentetur. Neque dubitamus affirmare, Brunum, ingenio extra orbitam vagante ductum, ipsum cohaerentis doctrinae aedificium sibi non exstruxisse, et frustraneam esse omnem diligentiam, quae lucem tenebris Cimmeriis Bruni inferre satagit. Quam certe ignorantiam nostram fateri non erubescimus; scilicet:

Nescire velle, quae magister pessimus
Docere non vult, docta insciti a est.

Deinde libros Bruni rarissimos, praesertim physicos et metaphysicos ipsos euoluendi nobis occasio defuit, qui ex vno libro *de Minimo* discere potuimus, qualis philosophus nobis Brunus sit habendus. Reliqua viris doctis Baylio, Crosaeo, Heymanno debemus, quorum fide placita eius cognouimus. Ita vero officio, prout decet, defungi nostro non licebat, qui nostris videre oculis cupimus, vbi de integro philosophi alicuius systemate iudicandum est. Itaque malumus paginas nostras imperfectas hoc loco esse, quam incerta narratione Lectorem naso suspenso deducere. Verum ne nos molestiam laborisque taedium defugisse videamur, et nihil habeat lector, vnde Bruni philosophiam intelligat, primo quidem ea philosophi paradoxi philosophumena describemus, quae iterata et attenta lectione libri difficillimi *de Minimo*, obseruauimus: tum adiiciemus ea, quae laudatissimorum virorum triga notauit, et quid nobis de philosophia Bruni iudicandum videatur, modeste tandem exponemus.

Bruni placita ex libro de Minimo.

§. XVI. Liber *de Minimo*, geometricus, physicus et metaphysicus est; vbique enim notiones geometricas, physicas et metaphysicas miscuit, quod non potuit non totam tractationem, vt reliqua taceamus supra tacta, reddere incertam, fluctuantem atque atra nocte obscuriorem.

Est

Eſt autem minimum auctori et obiectum numeri et magnitudinis, et omnium elementatorum adeoque et geometricam atque arithmeticam, et phyſicam rerum omnium ſubſtantiam conſtituit. Hoc enim primum eius principium metaphyſicum, phyſicum, mathematicum eſt:

- - - - - *minimum ſubſtantia rerum eſt,*
Atque id idem tandem opperies ſuper omnia magnum.
Hinc monas hinc atomus, totusque hinc vndique fuſus
Spiritus, in nulla conſiſtens mole ſuisque
Omnia conſtituens ſignis, eſſentia tota,
Si res inſpicias, hoc tandem eſt, materiesque;
Quandoquidem minimum ſic integrat omnia, vt ipſum
Ni ſubſternatur, reliquorum non ſiet hilum.
Eſto nulla monas, numerorum non erit vllus:
Namque ea conſtituit ſpecies, ſtatuens genus omne.
Quo circa in cunctis primum eſt fundamen, vt vnde
Et Deus, et natura parens, artſque explicat alte
Quod ſuper omne genus perſtat, quod et in genere omni eſt etc.

Verbo minimum eſt, ſubſtantia prima ex quo omnia oriuntur, componunturque, et in quod omnia tandem reſoluuntur, adeoque

- - - - *ipſum ſunt omnia tandem*
Vt monas eſt omnis numerus.

Nempe magna diligentia probare contendit Brunus, continuum in infinitum diuiſibile non eſſe, magnisque machinis Peripateticos refutat, quo iure, quaue iniuria? alibi dicendum. Ex hac generaliſſima idea minimi axiomata geometrica quamplurima deducit, hoc loco, vbi alia agimus, non deſcribenda, licet ſatis ſingularia ſint et παράδοξα. Dabimus tamen breuem totius *de Minimo* contemplationis σκιαγραφίαν, vt de genio Bruni metaphyſico Lectori paulo plura conſtent. Nempe 1) maximum eſt minimum multiplicatum. 2) Tolle minimum, et deerit maximum. 3) Naturae et artis ſubiectum eſt a minimo, et conſiſtit in minimo. 4) Minimum eſt potentiſſimum. 5) Claudit omnem monadum et numerorum magnitudinem. 6) Minimum componit, auget, format. 7) Minimo oppoſita ſunt omnia. 8) Minimum omnia promit, 9) minimum omnia terminat, 10) vitam defert, 11) diffeminat omnia; 12) eſt intimum infernorum; 13) eſt omnia, 14) vbique eſt praeſens et ſemper; 15) ex minimo poteſt cognoſci maximum. 16) Ratio citius poteſt deuenire ad minimum, quam ad maximum. 17) Minimi non eſt pars. 18) Minimum ſi tangit, toto ſe tangit. 19) Minimum ſuo fine plura poteſt attingere minima. 20) Minimum attingit ſibi aequale. 21) Minimo non datur minus. 22) Minimum eſt, quod ita eſt pars, vt eius nulla ſit pars vel ſimpliciter, vel ſecundum ſpecies. 23) Minimum eſt quantum, et efficit quantum. 24) Minimum reale infra minimum

ſenſile ſubſidet. 25) Minimum realem nullam ſcientiam definit. 26) Minimum qua minimum, eſt indifferens. 27) Minimi tot ſunt genera, quot ſunt ſpecies. 28) Minimum eſt vnibile, 29) inſolubile; 30) non patitur ſe penetrari, 31) non miſcetur, 32) eſt tantum attingibile; 33) facit, vt corpora ſint ſolida; 34) attingit minimum, 35) eſt rotundum, 36) minimi propria vna ſemper figura. 37) Minimo tantum minus vacuum. 38) In minimo dimenſio eſt originaliter indifferens. 39) Minimum cum maximo habet vnam figuram. 40) Minimum habet minimam termini partem. 41) Minimum eſt inalterabile. 42) Minimum eſt ſex punctis attingibile. 43) In minimo maxima curuitas. 44) Minimum eſt omnium menſura. 45) Circulus eſt typus minimi. 46) Minimo minimum non eſt maius. 47) Minimum eſt finibile datis punctis minimi. etc. En aranearum tela, quibus maxima ſubtilitate nectendis inſtruendisque ita inſudat auctor, cuncta, velut membra diſiecta diſſocians, vt patientia et attentione incredibili opus ſit, ſi quis colligere omnia et ſociare cupiat. His autem, quae ad euertendas quasdam geometrarum regulas in fine libri applicat, multa phyſica et metaphyſica porro immiſcet, ex quibus, vt genium hominis intelligat lector, ſequentes aſſertiones excerpimus:

I. Splendentia ſidera, veri mundi ſunt ff.

II. Noui telluris facies fulgens eſt, vere ſanctum et venerabile ſidus.

III. Mens ſuper omnia Deus eſt, mens inſita omnibus natura; mens omnia peruadens ratio.

IV. Deus dictat, et ordinat: natura exequitur atque facit, ratio contemplatur et diſcurrit.

V. Deus eſt monas omnium numerorum fons, ſimplicitas omnis magnitudinis et compoſitionis ſubſtantia, et excellentia ſupra omne momentum; innumerabile, immenſum.

VI. Natura eſt numerus numerabilis, magnitudo menſurabilis, momentum attingibile.

VII. Ratio eſt numerus numerans, magnitudo menſurans, momentum aeſtimans.

VIII. Influit Deus per naturam in rationem. Ratio attollitur per naturam in Deum. Deus eſt amor, efficiens, claritas, lux; natura eſt amabile, obiectum, ignis et ardor; ratio eſt amans, ſubiectum quod a natura accenditur, et a Deo illuminatur.

IX. Senſus eſt oculus in carcere tenebrarum rerum colores et ſuperficiem veluti per cancellos, et foramina proſpiciens: ratio tanquam per feneſtram lumen a ſole deriuans, et ad ſolem repercuſſum, quemadmodum in corpore lunae ſpeculatur. Intellectus in aperto, et quaſi ex alta ſpecula vndique oculus ſuper omnem particularitatem, turbam et confuſionem in vniuerſo, et diſtinctione ſpecierum ipſum praefulgentem ſolem ſpeculatur.

X. Ra-

ff) De Exiſt. Minimi c. 1.

X. Ratio se facile in mentem attolleret, nisi variorum affectuum in oceano fluctuans distraheretur : quando natura comparatum est, vt diuersis animae facultatibus ad totidem opera et effectus variis operationibus et actibus accingatur et expediatur.

XI. Ad certum felicitatis genus non debemus sapere, plusquam oportet; ad felicitatem vero simpliciter, cum scire sit de genere bonorum, non plus actui debet esse praescriptus modus, quam a natura atque Deo praescriptus est ei, quam nullam frustra voluit esse, potentiae.

XII. Qui philosophari concupiscit, de omnibus principio dubitans, non prius de altera contradictionis parte definiat, quam altercantes audierit, et rationibus bene perspectis atque collatis, non ex auditu, fama, multitudine, longaeuitate, titulis et ornatu: sed de constantis sibi atque rebus doctrinae vigore sed de rationis lumine, veritate inconspicua, iudicet et definiat.

XIII. Non plus sapientiae et bonitati, quam ignorantiae et iniquitati voces atque verba subministrant. Horum simplicitate veritas et doctrina, quorum ornatu inertia gaudet et astutia, et quorum varietate cum quadam mercenaria sollicitudine vanitas insolescit.

XIV. Nihil variat rerum substantia; nempe immortalis est, nec gignitur, nec corrumpitur; sed gignuntur ex ea omnia et soluuntur in ipsam; ex ea augentur crescentia, et in eam deficiunt [t].

XV. Minimum est substantia rerum, quatenus videlicet aliud a quantitatis genere significatur; corporearum vero magnitudinum, prout est quantitatis principium. Est, inquam materia, seu elementum efficiens, finis, et totum, punctum in magnitudine vnius et duarum dimensionum. Atomus priuatiue in corporibus, quae sunt primae partes, atomum negatiue in iisce quae sunt tota in toto atque singulis, vt in voce, anima, et huiusmodi genus; monas rationaliter in numeris, essentialiter in omnibus.

XVI. Optimus Maximus est substantiarum substantia, et entitas qua entia sunt, ideoque monadis nomine celebratur.

XVII. Vacuum simpliciter cum atomis non sufficit, certam quippe oportet esse materiam qua glutinentur.

XVIII. Numerus est accidens monadis, et monas est essentia numeri: sic compositio accidit atomo, et atomus est essentia compositi.

XIX. Semper fluit materia, nec hodie corpus est, quod heri fuit [u].

XX. Corpus itaque hominis substantia non est, nec mors ad corporis substantiam pertinet, multoque minus ad animam.

XXI. Quum rerum substantia minime sit solubilis, mors non est timenda, sed transitus expectandus secundum Pythagoram.

XXII. Compositum nullum substantia vera est.

XXIII. Solum per indiuiduam animae substantiam sumus id quod sumus, quam circum veluti centrum quoddam vbique totum atomorum ex-

t) De Exist. Minimi c. 2. u) c. 3.

glomeratio fit et agglomeratio. Vnde per natiuitatem et adoleſcentiam ſpiritus architectus expanditur in hanc, qua conſiſtimus, molem, et a corde diffunditur: in quod tandem veluti telae iſtius ſtamina complicans, ſeſe recipiat, vt ex eadem, per quam proceſſerat viam, intraueratque portam, recedat demum et egrediatur. Natiuitas ergo eſt expanſio centri, vita conſiſtentia ſphaerae, mors contractio in centrum.

XXIV. Pro conditione, qua anima ſe geſſit in vno corpore, ad aliud ſortiendum diſponitur, inquit Pythagoras, Saduchimi, Origenes et alii e Platonicis multi. Itaque non eſt tanquam fortuita illa ſedium mutatio, ſicut partium ex quibus corporea moles compaginatur. Quapropter aliae per corpora humana diſcurrunt, aliae in heroum corpus aſſumuntur, aliae vero in deteriora deturbantur. Haec illi, qui aeterna omnia quadam reuolutione exagitata intelligunt, praeter vnum.

XXV. Omnia quodammodo circumeunt, et circulum imitantur *.

XXVI. Simpliciter monadum monas vna reperta eſt, quae multum et magnum complectitur, omneque in iſta integranda means, dans entibus eſſe. Illa Deus eſt, extans totum, infinitum, verum, omne, bonum vnum.

XXVII. Quae in compoſito, diſcreto ſenſibilique conſiſtunt, ſunt aliud atque aliud, et ſemper fluunt.

XXVIII. Deus eſt monadum monas, nempe entium entitas.

XXIX. Quod vnum non eſt, nihil eſt.

XXX. In minimo, ſimplici, monade oppoſita omnia ſunt idem, par et impar, multa et pauca, finita et infinita.

XXXI. Id oſtenditur in Deo, qui idem dicitur vbique et nusquam, infra omnia fundans, ſuper omnia gubernans, intra omnia non incluſus, extra omnia non excluſus, omnia per excellentiam et comprehenſionem, nihil per definitionem, principium omnia promens, finis omnia terminans: medium nectens et diſcriminans omnia, centrum vbique, intimum internorum, extremum nusquam, quia metitur et concludit omnia, immenſus et inexaequabilis ipſe, in quo ſunt omnia, et qui in nullo neque in ſe ipſo, quia indiuiduus et ſimplicitas ipſa, ſed eſt ipſe.

XXXII. Maximus et velociſſimus motus et ſimpliciter tardus ſeu maxima quies, vnum atque idem ſunt. Hinc diuina ſapientia, quae attingit omnia, et eſt in omnibus, dicta eſt mobiliſſima omnium, quia vbique manet, et immobiliſſima, quia ociſſime attingit a fine vsque ad finem, et diſponit omnia inter ſuos vbique terminos: tribuitur illi motus, quia eſt vegetatio et vita, cuius virtute omnia mouentur. Tribuitur illi quies, quia eſt ipſa aeternitas, et ſubſtantia in qua et per quam omnia ſunt et manent.

XXXIII. In inquirenda veritate ratio atque finis quam maxime attendenda, et gradibus atque ordine certo opus eſt, ita vt primum fundamina falſi prima tollantur, et tum demum ad ſpeculationem, et ab ea ad praxin eſt progrediendum *.

XXXIV.

*) De Exiſt. Minimi. c. 4 *) c. 5.

XXXIV. Materia finita quantacunque obiecta partibus constat non infinitis, cui apponendo magnitudinem sicut et numero finito multitudinem, infinitum percurrere licet. E contra vero a finita magnitudine partes adimenti et subdiuidenti minimum sicut a finito numero numerum subtrahenti monadem tandem occurrere necesse est.

XXXV. Tota duratio est infinitum instans, idem, principium et finis.

XXXVI. Tellus non magis est in medio, quam luna, sol, polus et omnia. In quam contemplationem deuenire non potuerunt, quibus eius motum circa proprium centrum non percepisse licuit.

XXXVII. Principium et fundamentum errorum omnium tum in physica, tum in mathesi est resolutio continui in infinitum.

XXXVIII. Proprie indiuiduum dicitur esse vbique, et quia spacium est infinitum, centrum dicitur esse vbique, atomum dicitur esse omnia.

XXXIX. Minimum indefinitum est, at non infinita eius subordinatione opus est, non confundendum autem minimum artis, cum minimo naturae [z].

XL. Minimum naturae a minimo sensus distinguendum est, hoc enim quasdam qualitates habet, quibus ad sensum habet analogiam, quae nonnisi a compositione dimanabunt: minima quippe iuxta primam formam, qua minimum et corpora sunt indifferentia habentur omnia, quod vero subinde eorum haec quidem sunt sensibilia, illa vero non, oportet quadam adiectione fieri, ac non est credibile, vllam huiuscemodi qualitatem super prima materia immediate fundari [a].

XLI. Propterea principia materialia sunt distincta.

XLII. Post ipsum, quem per istius corporis contubernium incurrit, solis occasum a minimo et monade ad magnum et multum indeque ad innumerabile et immensum apprehendendum anima definito proficiscitur ordine atque regreditur: quemadmodum ab Hespero singulariter viso ad multitudinem, vt inde a multitudine per innumerabilitatem stellarum iterum repetendam ad exorientis solis praeuium phosphorum singulariter vltimo visum reflexo peruenire valet actu, vt hac ipsa via minime profundioribus tenebris cum infelicium spirituum multitudine submersa, adque exoptatissimae diei monadis adspectum promota beatifici tum demum solis pleniori lumine perfundantur [b].

XLIII. Bonum et malum, iocundum et molestum, pulchrum atque turpe nihil est simpliciter et absolute, sed horum quaedam ad varias collata species et indiuidua eadem eodem se habentia modo subiecta contrarias a sensibus nanciscuntur denominationes, sicut et reuera contrarios inducunt affectus; nempe talia relatiua sunt [c].

XLIV. Philosophia vt didicit a particularibus abstrahere, et rerum naturam atque conditionem ad absolutum, quantum possibile est, deducere iudicium, aliter vtile et bonum simpliciter, aliter vtile et bonum ad speciem humanum contractum definiat oportet.

z) c. 6. a) c. 9. b) Contempl. ex min. c. 1. §. 55. c) c. 2.

XLV. Extra et vltra propositum sensuum et sensibilium non egredientibus definiendum videtur, nihil esse absolute, quod ad vnam vel alteram contradictionis partem verius referatur [d]:

XLVI. Non vllus est, qui fallat fallaturue sensus, quandoquidem semper de proprio obiecto pro suo modulo, qui propria, vera et vnica est mensura, diiudicat.

XLVII. Sensibilia vera sunt, non iuxta communem aliquam et vniuersalem mensuram, sed iuxta homogeneam, particularem, propriam, mutabilem atque variabilem mensuram.

XLVIII. Naturalia omnia continue alterantur, trepidant, mouentur, exagitantur [e].

XLIX. Non est possibile in specie vlla duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire, non solum pro habitudine ad alia, sed vel etiam absolute in physica potentia, ratio ex effluxu influxuque atomorum continuo deriuanda [f].

L. Praeter atomos nihil simpliciter plenum, nihil simpliciter vacuum praeter spatium intra coëuntium trium in plano, et quatuor in solido atomorum concursum intermedians [g].

LI. Quaecunque fiunt, mutantur lapsaque ruunt continue aliud ad aliud, non entia sunt [h].

LII. Anima habet naturam atomam; ea vero substantialiter accepta, denotat daemonem seu animam quae est in toto corpore, vel etiam in toto vitae telluris horizonte, cuius vita viuimus, et in cuius esse sumus: tum actu quodam communi quo in tota sphaera viuimus: tum proprio quo viuimus in horizonte seu semisphaerico, vnde cultus attactusque magicos fieri inuenimus, qui ad longius absentes, etiam defunctos et a recenter defunctis, quorum scilicet non fuerint incinerata cadauera, demanant, quandoquidem anima vbique suam corporis agnoscit materiam: Tum actu quodam magis proprio, quo viuimus, in hoc organizato corpore ad nos ipsos illius quamuis auulsa parte pertinente, et sub nostrae animae moderamine constituta. Tum demum actu propriissimo iuxta eam conditionem, qua ab oceano substantiae spiritualis per cordis portam et ad eundem oceanum per eandem portam ingredimur et egredimur animi.

LIII. Nulla species atomorum est corruptibilis vel mortalis, vel generabilis; sed quaedam sunt accidentia certa; et cum sunt, non sunt per compositionem intrinsecam; et cum non sunt, id est, quando non sunt in aliquo subiecto velut pars; accidentaliter non sunt. Quaedam vero proprie intrinsecaque natura aeterna, immortalia, incomponibilia, indissolubilia; nempe animae, Dii, Deus.

LIV. Circulo quadratum, aequare impossibile [i].

LV. Certa essentia rerum est, et numerus; velut est hoc, heic, nunc. Dein

d) c. 3. e) c. 4. f) c. 5. g) c. 4. h) c. 6. i) c. 8.

Dein ſuper omne eſt infinitum verum ens, vnum, bonum, atque monas rerum cunctarum eſſentia [k].

LVI. Infinitum vere eſt proprieque globoſum [l].

LVII. Influxus nullus eſt, ex iis, quos ingens diſtantia ab orbe ſubiecto diremit.

LVIII. Nihil in vniuerſo adeo eſt exiguum, quod ad eximii integritatem atque perfectionem non conducat [m].

LIX. Nihil item malum eſt quibusdam et alicubi, quod et quibusdam et alibi non ſit bonum et optimum.

LX. Hinc ad vniuerſum reſpicienti nihil occurret turpe, malum, incongruum: neque enim varietas atque contrarietas efficit, quo minus omnia ſint optima, prout videlicet a natura gubernantur; quae velut phonaſcus contrarias voces extremas atque medias ad vnam optimam ſymphoniam dirigit et perducit.

Haec potiora ſunt, quae ex tenebroſa Bruni ſylua in lucidiorem paulo campum producere viſum eſt, vt conſtaret, quo pacto et metaphyſice, et phyſice, et mathematice Brunus philoſophari ſoleat. Quamquam enim pleraque quae in hoc libro *de Minimo* occurrunt, geometrica ſunt, metaphyſica tamen et phyſica vbique miſcuit. Et in metaphyſicis quidem nouam ſubtilitatem quaerit, vt nouam philoſophiam condat. Quid enim ſubtilius, quam minimum diſtinguere ab atomo? Aſt id ſupponit vbique Brunus, prodens minimum ſibi notionem eſſe metaphyſicam, atomum phyſicam, quod ex eius definitionibus patet. Nam

Eſt minimum, cuius pars nulla eſt, prima quod eſt pars [n];
Eſt atomus minimum longum latum atque profundum
Corporis et potis eſt pars eſſe ac terminus ipſa.

Quae duo niſi diſtinguantur Brunus intelligi non poteſt. In phyſicis autem ſcholae Italicae amore raptus noua vbique molitur, et dum veritates quasdam phyſicas in ea deprehendit, v. c. terram moueri circa ſolem; planetas eſſe mundos habitabiles, etiam totum ſyſtema theologicum recipit, vt in ſequentibus dicemus. Et haec quidem ab ipſius Bruniani libri lectione ſuppeditata ſunt. Iam viri quoque docti audiendi ſunt, qui alios Bruni libros legerunt, et placita eius ex illis deſignauerunt, vt quantumpote Bruni philoſophiam intelligamus, eiusque pernoſcamus faciem.

§. XVII. Diligenter euoluit Bruni libros deſideratiſſimus LA CROZE [o], qui cum demonſtrare vellet, Spinoziſticum ſyſtema placuiſſe Bruno, ex libro *de Immenſo et innumerabilibus* has eius aſſertiones excerpſit, vt nigrum iis theta praefigeret: *Bruni cogitata ex libris de immenſo.*

I. Diui-

k) c. 14.
l) De Inuent. min. c. 2.
m) De Princip. menſ. et fig. c. 1.
n) p. 145.
o) loc. cit.

I. Diuina eſſentia eſt infinita p).

II. Modum eſſendi modus poſſendi ſequitur.

III. Modum poſſendi conſequitur operandi modus.

IV. Deus eſt ſimpliciſſima eſſentia, in qua nulla compoſitio poteſt eſſe, vel diuerſitas intrinſece.

V. Conſequenter in eodem idem eſt eſſe, poſſe, agere, velle, eſſentia, potentia, actio, voluntas, et quicquid de eo vere dici poteſt, quia ipſe ipſa eſt veritas.

VI. Conſequenter Dei voluntas eſt ſuper omnia, ideoque fruſtrari non poteſt, neque per ſe ipſam neque per aliud.

VII. Conſequenter voluntas diuina eſt non modo neceſſaria, ſed etiam eſt ipſa neceſſitas, cuius oppoſitum non eſt impoſſibile modo, ſed etiam ipſa impoſſibilitas.

VIII. In ſimplici eſſentia non poteſt eſſe contrarietas vllo modo, neque inaequalitas: voluntas, inquam, non eſt contraria |et inaequalis potentiae.

IX. Neceſſitas et libertas ſunt vnum, vnde non eſt formidandum, quod cum agat neceſſitate naturae, non libere agat, ſed potius, immo omnino, non libere ageret, aliter agendo, quam neceſſitas et natura immo naturae neceſſitas requirit.

X. Potentia infinita non eſt, niſi ſit poſſibile infinitum: non eſt inquam potens, facere infinitum, niſi ſit potens fieri; quae enim impoſſibilis vel ad impoſſibile poteſt eſſe potentia?

XI. Sicut eſt mundus in hoc ſpatio, ita et poteſt eſſe in ſimili ſpatio iſti ſpatio, quod, hoc mundo ablato, poſſumus aequale huic mundo remanens intelligere.

XII. Huic ſpatio, in quo eſt mundus, ſimile ſpatium extra mundum non eſt ratio, quae tollat, neque faciat eſſe finitum.

XIII. Mundus in ſimili ſpatio extra iſtud non eſſet huic mundo impedimento, neque maior ratio eſſet, qua hic formidet ruere illum, quam ille iſtum, quandoquidem vbique medium eſt in infinito ſecundum rei veritatem, ſurſum vero atque deorſum ſecundum certam eorum, quae ſunt in vno vniuscuiusque ordine habitudinem.

XIV. Melius eſt eſſe, quam non eſſe, dignius eſt facere, quod eſt bonum, quam non facere. Ponere ens et verum improportionabiliter melius eſt, quam ſinere non ens, et nihil.

XV. Potentia et voluntas naturalis fruſtrari non debet, et ad infinitam durationem ſpatium eſſe ſine proprio actu; tum enim potentia ad impoſſibile referretur.

XVI. Potentiam infinitam, extenſiua ſit, ſiue intenſiua, ad eſſe fruſtrari eſt, ſic actu malum infinitum poni ſicut et actu eſt ſpatium infinitum.

XVII. Sicut hoc ſpatium poteſt recipere hunc mundum et ornari, ita et ſimile

p) L. I. p. II.

ſimile quodcunque ſpatium ab ipſo indifferens, ſimili non abſente principio, ſimilem concepiſſe.

XVIII. Ornamentum iſtius ſpatii huiusque mundi perfectio nihil eſt, quod addat vel ſubtrahat vel ſufficientiae, vel indigentiae praeſtet ornamento atque perfectioni alius cuiuscunque ſpatii, quominus non ita actuari exigat illud, quam actuatum rerum plenitudine ſit iſtud.

XIX. De Deo et de natura, quam optime ſentiendum.

XX. De rebus maximis nihil temere citra ſenſum atque rationem defendendum. Haec pro ſyſtematis ſui mundani exiſtentia metaphyſice ratiocinatur Brunus; recte an ſecus? noſtrum in praeſentia non eſt diſcutere, qui eius hypotheſes et φιλοσοφούμενα tantum enarramus. Paralogiſmos eius, qui non intelliget, ei ductorem doctoremque commendamus Croſaeum, qui eos probe detexit. Aſt is alia porro et παραδοξότερα ex Bruni ſcriptis excerpſit, quae, ne reticeamus, quantum nobis innotuit, Brunianae philoſophiae aliquid, hic quoque apponemus.

XXI. Atomis ſolis non conſtant elementa, inde relinquendus Democritus, iisque adiungenda mens diuina moderans cuncta [q].

XXII. Haec mens ſubiectis inſita rebus numeris omnia ſecundum gradus conflat.

XXIII. Bonum verum et perfectum dicitur vnum immixtum, ſimplex, abſtractum, immobile per ſe [r].

XXIV. Lux ſupra, non eſt lux ſine corpore, id eſt vmbra ſine fundamento, et verbum ſine ſignificato, ſed lux quae ſpatium habet, quae vbique tota, quae immobilis, quae denique Deus eſt.

XXV. Vultum hunc rerum decet eſſe perennem rerum ad naturam ſpectantibus et genituram [s].

XXVI. Mundus eſt aeternus; et ſemper fuit, et eſt, et non poteſt eſſe aliter [ff].

§. XVIII. Porro legit librum Bruni *de Cauſſa, Principio et Vno* Italica lingua ſcriptum, et has ex eo aſſertiones ſelegit P. BAYLE [t]:

I. Ens, quod reuera exiſtit, non niſi vnum eſſe poteſt, idque infinitum, immobile, indiuiſibile, ſine diſcrimine totius et partis, principii et principiati.

II. Extenſio infinita reducitur neceſſario ad indiuiduum, vt numerus infinitus ad vnitatem reuocatur.

III. Forma ſubſtantialis nunquam perit, differunt enim forma et materia, vt potentia et actus. Ex quo ſequitur, vniuerſum non niſi eſſe vnum.

IV. Inde

q) De Immenſo p. 467.
r) De Max. p. 251.
s) De Vniu. p. 532.
ff) Ib. p. 494. 546.
t) loc. cit.

IV. Inde porro concluditur, materiam ſpirituum a materia corporum nihil prorſus differre [u].

V. Recte itaque ſtatuit Dauid de Dinanto: materiam eſſe ſubſtantiam diuinam.

VI. Cauſſa efficiens et cauſſa formalis vniuntur in vno ſubiecto, quod eſt anima mundi.

VII. Differt tamen cauſſa formalis generalis, quae vna modo eſt, a cauſſis formalibus particularibus, quae in infinitum multiplicantur.

VIII. His rite perpenſis felicitas humanae vitae ſublato inani mortis terrore, confirmatur, et Acherontis metus tollitur, quo ſolent corrumpi vitae humanae deliciae.

Haec Baylius, quem dolemus haud plura ex iſto libro deſcripſiſſe, in quo clarius mentem ſuam de origine naturaque ſubſtantiarum detexiſſe videtur. Incerti enim haeremus, vtrum Baylius praeiudicio Spinoziſmi vbique inueniendi occupatus recte in omnibus Bruni mentem expoſuerit, cum ſint in aliis eius ſcriptis nonnulla, quae aliter ſtatuiſſe Brunum, quam Spinozam clariſſime euincant.

Bruni φιλοσοφούμενα excerpta ab Heumanno.

§. XIX. Tandem Cl. HEVMANNVS [x] quoque haud pauca notauit Bruniana dogmata, quae vero phyſica magis ſunt quam metaphyſica. Dabimus etiam eorum hoc loco indicem.

I. Natura vniuerſo configurando diſtinguit naturalibus figuris, virtutes proprietates, ipſaque omnium in eorum ſuperficie nomina depingit, ſculpit et intexit.

II. Dantur magi, qui mutatis nominibus numeros quoque mutant, et hoc pacto ipſum rerum ſtatum.

III. Interſectionibus circulorum magna et occulta hominum ſenſibus virtus eſt.

IV. Accurata inter numeros et figuras analogia intercedit.

V. Vnitatis natura a centro ad circumferentiam remigrat, et ad centrum a circumferentia migrat, ita vero dat temperiem compoſitis, ſanitatem corporibus, animis virtutem.

VI. Vnitas eſt rerum cunctarum eſſentia tota; dyas origo boni atque mali, id eſt, contrariorum.

VII. Habet homo duas animas, appetitum ſenſitiuum ſiue animalem, et intellectiuum ſiue rationalem, hi duo eius daemones ſunt.

VIII. Tres ſunt partes hominis, corpus, anima et ſpiritus, qui eſt vehiculum quod inter animam atque corpus mediat.

IX. Metalla mutare in perfectiora, poſſibile.

X. Grauitas et leuitas corporum oritur ex anima mundi.

XI. Mun-

u) Id aut perperam accepit Baylius, aut ita intelligendum eſt, ratione fontis et originis eadem eſſe ſpiritum et materiam. Alias enim e diametro contraria ponebat Brunus ſpiritum et materiam, vid. de Minimi Exiſt. c. 4. v. 18. ſeqq. p. 14. ſeqq.

x) Locis citatis.

XI. Mundus, cum sit infinitum vniuersum, figura caret.

XII. Quia vult animae vis, cuncta moueri, corporaque in proprium semper versarier orbem, oritur inde vita.

XIII. Spatium est quantitas continua physica triplici dimensione constans, in qua corporum magnitudo capiatur, natura ante omnia corpora et citra omnia corpora consistens, indifferenter omnia recipiens citra actionis passionisque conditiones immiscibile, impenetrabile, non formabile, illocabile, et extra omnia corpora comprehendens, et incomprehensibiliter intus omnia continens, quo loci munus actuale habente locato nihil potest esse aequalius, a quo ne cogitatione quidem dimensiones locatorum corporum erunt separabiles.

XIV. Deus est essentia simplicissima, ergo in eo idem est posse et esse, itaque quia Deus potest facere mundum infinitum, etiam fecit.

XV. Maculae lunae terram exhibent, lucidae partes maria.

XVI. Singulorum annorum periodo terra circa solem voluitur.

XVII. Lux et calor non nisi in corpore composito esse possunt.

XVIII. Viuunt in sole certae creaturae viuentes, quarum tamen naturam ignoramus: par autem est eas nutriri vt ignem, hae interdum apparent hominibus.

XIX. Solem constituunt et partes et igneae lucidaeque et terrestres atque aquosae, sibi in corpore globoso succedentes.

XX. Et in terra et in aëre viuentes creaturae sunt, corpore subtili vestitae, inde spectra.

XXI. Natura numen est, et haec Deus in rebus credenda et nominanda est.

XXII. Terrae grauitas est ab aqua terram comprimente.

XXIII. Cometa est species telluris mundusque per orbem oblique ad visum hunc speculari corpore latus; raro autem conspicitur, quia eius circulus non venit ad eam oculorum nostrorum et solis oppositionem, vt specularem reddat lucem, nisi raro, quando scilicet ita deuenerit vtrumque astrum, vt splendor ille excitatus in corpore astri habeat ad oculos nostros reflexionem.

§. XX. Haec singularia et memoratu digniora laudatis viris doctis ex Bruni Φιλοσοφουμένοις visa sunt, quae quoque tot iudiciis et conuiciis lacessita famae Bruni haud parum obfuerunt. Dolendum autem Brunum, hominem nullo accurato ordine philosophantem ideam systematis sui physici et metaphysici (terminologiam metaphysicam quam edidit excipimus, quae mere Scholastica et Aristotelica est) nullam dedisse, vnde difficillimus labor est, de vero et genuino sensu eius sententiam ferre. Inde vero factum, vt quod vni atheum, impium, blasphemum, non ferendum visum, alteri videretur facile ferendum et ingenio Bruni ἑτεροκλίτῳ, absurdius et ineptius loquenti quam statuenti condonandum; quodque qui ab *Fundamentum philosophiae Bruni.*

illis Spinoziſmi accuſatur, ab his ab iſta labe abſoluatur, et is inter martyres connumeretur. Nos de impietate Bruni in ſequentibus dicemus: quod ad ipſum eius ſyſtema attinet, non diffitemur quidem, non ſatis de eius vero et genuino ſenſu nos ex iis certos eſſe, quae nobis de placitis Bruni innotuerunt, ita vt accuratum de eo iudicium dari poſſit. Nec negamus, ex iis, quae ex libro *de Immenſo* excerpſit CROSAEVS, et quae ex libro *de Vno, Cauſſa et Principio* retulit P. BAYLE, Spinoziſticum ſenſum emergere poſſe. Aſt vnam tantum ſubſtantiam ſenſu Spinoziſtico ſtatuiſſe Brunum, dicta nos non conuincunt, licet ens vnum tantum, immobile, reuera exiſtens ſtatuat. Haec enim ſi cum iis comparentur, quae alibi dixit, patet ex eo, Brunum non Spinoziſticum ſed emanatiuum ſyſtema ſecutum eſſe; ſecundum quod ex vno immenſo et infinito fonte mediante principiato aliquo effluxerunt et ab aeterno orta ſunt cuncta, adeoque ita ineſſe et exiſtere ſuo, quod dicunt, ab eo dependent, vt quicquid ſunt et exiſtunt, ex illo fonte habeant. Haec innumeris philoſophis olim deamata ſi Bruno tribuimus, tota eius metaphyſica recte cohaeret: et veriſimillimum eſt, Brunum, admiratione ſcholae Pythagoricae, praecipue Semipythagoreorum, et Eleaticorum, quos comtius de rebus naturalibus differere, quam Stagiritam, cenſebat, ſeductum, eorum principia phyſica et metaphyſica recepiſſe, et Democriti atque Epicuri, et ex recentioribus Copernici cothurnis miro connubio adaptauiſſe. Quod ne ſine teſte dixiſſe videamur, en luculentum Bruni locum, in quo manifeſta enarratione ſyſtematis metaphyſici obſcuriſſimis meditationibus ſuis, de vno, ente infinito, anima mundi, effluxu et refluxu ad vnum, deque minimis in immenſis lucem egregiam affudit. Ita nempe differit y: *Vniuerſum Xenophani metaphyſico vnicum, abſolutum. Parmenidi eius diſcipulo a diuinitate ad naturam et a natura ad naturalia deſcendenti, rurſumque a naturalibus per naturam in diuinam ſpeculationem contendenti, triplex definitur, in effectu, typo, archetypo, ſeu materialiter, formaliter, efficienter, vel explicatim, complicatim, ſummatim. Nempe in numero, in ordine, in monade, ſcilicet per ſingula, per omnia, per totum. Vbi primo modo eſt vniuerſum ſubſiſtenter, ſecundo conſiſtenter, tertio exiſtenter: primo item mobiliter, ſecundo ſtabiliter, tertio immobiliter.* Haec ſuam quoque eſſe opinionem haud obſcure prodit, ita pergens: *Iuxta rationem primi ad quodlibet aſpicimus, vt ſua incommunicabili proprietate diſtinctum, ſeorſim, et in ſe vnum eſt. Iuxta ſecundi rationem ad omnia conuertimur, quae AB EODEM PRINCIPIO MANANT, IN EODEM CONSERVANTE PERSEVERANT, ET AD EVNDEM FINEM CONSPIRANT. Iuxta abſolutiorem tertii contemplationem experimur, vt particularia omnia ad certas ſpecies, omnes ſubinde ſpecies ad ſubalternata genera, quae tandem ad vnum communiſſimum generaliſſimumque eſſe, ens, idque ad abſolutiſſimam entitatem, veritatem, monadem aſcendit. Ibi vnitas*

y) De Minimo p. 133.

nume-

numerorum omnium fons, multitudinem omnem atque varietatem immultiplicabilis et inuariabilis incommunicabiliter et inuariabiliter complectitur. Sic a luce in tenebris et compoſita aſcendimus ad lucem ſimplicem et abſolutam, vt ab illa cognita ad iſtius iudicium examen atque moderamen deſcendamus. Vides, Lector, ſubordinationem principiorum, ſecundum quam ex vno realiter exiſtente omnia ſunt, et exiſtentiam atque veritatem habent, idque mediante natura, id eſt anima mundi, et in infinita emanata diffluunt, in primum vero ens, vnum totum tandem ſublata ſubſiſtentia particulari refunduntur. Quo pacto ſyſtema ſcholae Italicae quoque, et Parmenidem ſimiliter differuiſſe, ex iis, quae ſuo loco diximus, conſtat. His poſitis nihil eſt in ſyſtemate Bruni metaphyſico et phyſico, quod non cohaereat, licet Spinozae veſtigia premere videatur. Nam hac emanatione ex infinito ente, per ſe exiſtente, et omnibus eſſentiam et exiſtentiam largiente, poſita, ſequitur, 1) omnem hunc actum emanationis eſſe neceſſarium, et pertinere ad eſſentiam Dei; 2) infinitas poſſe et debere conſtitui emanationes et principiata emanatiua, quae ab eo ente participent, et in quibus illius virtus infinite multiplicetur, et demonſtretur, adeoque infinitos eſſe debere mundos: eo quod melius ſit eſſe, quam non eſſe, nec cum ente infinito poſſe ſtare non ens et nihil. 3) Eſſe quoque eius emanationis durationem infinitam, immo cum neceſſitate naturae fiat. 4) Ab aeterno debuiſſe iſtas emanationes ex ente vno, ſiue monade abſoluta ſcaturiuiſſe, eſſeque ideo mundos infinitos aeternos. Porro 5) ens reuera, id eſt, per ſe exiſtens, non niſi vnum eſſe, infinitum immobile indiuiſibile; ſi enim plura eſſent, plures fontes darentur, nec ab vnius illius ente participarent omnia exiſtentia. 6) Immo cum hic fons rebus omnibus ex ſe eſſentiam et exiſtentiam largiatur, progredi inde formam ſubſtantialem, nec eam poſſe eſſe ob vnum fontem multiplicem. His conceſſis, ſequitur quoque 7) Materiam rerum omnium eſſe ſubſtantiam diuinam, quae emanauit ad res ſingulares conſtituendas; 8) cauſſam formalem effluxus vnicam applicando ad particularia formas gignere innumeras; 9) quaeque in ente vno ſiue monade in potentia ſunt, per iſtam emanationem progredi in actum. 10) In his autem omnibus principiato aliquo mediatore opus eſſe quod extrema vniat, et influxum ex ſupremo accipiendo cum inferioribus communicet, hancque naturam eſſe. 11) Eam autem ob hoc munus, huncque locum et vires, non animae mundi nomen tantummodo tueri, ſed et Deam habendam eſſe, eo quod per eam et ad eam adſcendendo tandem ad primum vniuerſi fontem reducamur. Sed et reliqua quae Spinoziſtica videntur, hinc lucem capiunt; nam 12) natura cuncta conglutinans, lux increata, et anima rerum omnium immobilis, actiuaque, ſiue

Natura ſubiectis inſita rebus
Momentis graduanda ſuis depromit, et aptis
Ordinibus conſtans, numeris diſcriminat alte

non est monas prima, vt vult CROSAEVS [2], sed principiatum illud, quod in loco supra adducto naturam vocauit, et inter diuinitatem atque naturalia medium collocauit. Quo mediante 13) cum particularia omnia existant, moueanturque, et diuino ex fonte participent, patet inde, cur Deus dicatur esse extans totum, infinitum, verum, omne, bonum, vnum, monadum monas etc. Tandem et 14) lux illa, quae spatium habet, vbique tota etc. inde fluit, cum omnes fere systematis emanatiui fautores fontem primum velut infinitam lucis abyssum considerauerint, et ignis scholae Pythagoreae, praecipue Hippasi et aliorum Semipythagoreorum hoc inuoluat. Vnde coniicimus, Brunum Deum et eius emanationes simili fere modo sibi concepisse. Quaecunque autem eius mens fuerit, illud dubio carere putamus, vnum Bruni siue monadem non sensu Spinozistico, sed emanatiuo sumendum esse; aliquoties enim gradationem principiatorum emanatiuorum vsque ad primum principium emanans memorat, inter quae, vt hactenus dicta alio loco illustri claudamus, maxime notabile philosophema expendere iubemus Lectorem, quod supra *§. XV. thesi LI.* ex libris *de Minimo* attulimus, compararequе cum *thesi XLI.* hae duae assertiones enim clare innuunt, Brunum ex monade numerum, materiam, spiritus, entia serie emanatiua ita deduxisse, vt spiritualia entitatem largiantur, materia in minima diuisa semper fluctuet fluatque, et ab illis formas imprimendo discernatur formeturque. Haec qui recte intellexerit, reliqua Bruni παραδοξα facile mente comprehendet; clauis enim sunt, qua reliqua eius mysteria referari possunt.

Iudicium de Philosophia Bruni.

§. XXI. Ex his, nisi fallimur, iudicium de philosophia Bruni, quantacunque etiam eius obscuritas sit, fieri potest. Qui enim ea, quae toties de systemate emanatiuo, miro toties habitu vestito, aliquoties diseruimus, mente repetit, facile de Bruniana philosophia iudicabit. Nempe cum simplicitatem diuinioris doctrinae Brunus forderet, et ingenio simul vteretur phantastico atque ad imaginationis frena laxanda vehementer prono, difficultatibus, quas systema mundi eiusque ortus atque generatio nectere solet, modum positurus, et philosophiam quandam simul excogitaturus, quam Aristoteli opponere posset, ad eiusmodi philosophiam emanatiuam deuenit, qua rerum omnium naturam, existentiam, et quicquid in rebus reale esset, ad caussam fontemque vnum referret, rerum autem fluxarum naturam ex minimorum dispositione deriuaret. Quod qua felicitate Brunus executus sit, lectoris iudicio definiendum relinquimus. Nobis id praecipue obseruandum, Brunum in mathematicis et physicis haud infeliciter exercitatum, malo ausu in metaphysicos campos fuisse digressum, et notionum imaginariarum fulcrisque nullis nisi ingenii exorbitantis delirio nixarum praesidio, systemati in se inepto nec satis cohaerenti fundamenta subiecisse, hocque pacto cothurnos haud raro adaptasse socco, iunxisseque equos gryphis. Cum autem Pythagorea cum

2) Act. Phil. Vol. II. p. 796.

cum Democriticis miro Syncretiſmo confunderet, vel ſyſtema magis Semipythagoreum cum Epicureo miſceret, ipſas autem emanationis leges ineptis numerorum, figurarumque geometricarum notionibus turbaret, mirum non eſt, ſyſtema eius et enthuſiaſticum atque paradoxum euaſiſſe, et innumeris naeuis atque paralogiſmis ſcatere, et multa exhibere, quae, ſi verborum obſcuritatem, et notionum incertitudinem tollas, plane nihil ſignificant.

§. XXII. Ex his celebris illa quaeſtio de Bruni atheiſmo ſoluenda, quam poſt alios recentiſſima aetate erudita et amica diſputatione excuſſerunt, viri praeſtantiſſimae doctrinae nobisque amiciſſimi MATVR. VEISSIERE LA CROZE [a] et CHRISTOPHORVS AVG. HEVMANNVS [b]. Impietatem autem iam viuo Bruno obiectam eſſe, querelae eius de inimicorum accuſationibus, quas toties Lectori occinit, ſatis produnt. Maxime vero impietatis praetextus feralem Bruno rogum accelerauit. Teſte enim Scioppio [c] in ſententia de eius capite lata haec ei dogmata atheis et profanis opinionibus deteſtanda obiiciebantur: *Mundos eſſe innumerabiles, animam de corpore in corpus, immo et alium in mundum migrare, vnam animam bina corpora informare poſſe, magiam eſſe rem bonam et licitam: ſpiritum S. nihil eſſe aliud niſi animam mundi, et hoc voluiſſe Moyſen dum ſcribit, eum fuiſſe aquas; mundum eſſe ab aeterno, Moyſen miracula ſua per magiam operatum eſſe, in qua plus profecerat, quam reliqui Aegyptii: eum leges ſuas confinxiſſe, ſacras litteras eſſe ſomnium, diabolum ſaluatum iri, ſolos Hebraeos ab Adamo et Eva originem ducere, reliquos ab iis duobus, quos Deus pridie fecerat, Chriſtum non eſſe Deum, ſed fuiſſe magum inſignem et hominibus illuſiſſe, ac propterea merito ſuſpenſum, (Italice impiccato) non crucifixum eſſe, prophetas et apoſtolos fuiſſe homines nequam, magos et plerosque ſuſpenſos.* Haec Scioppius refert, illi crimini data eſſe a tribunali S. inquiſitionis. Scioppio fidem adhibuere Vrſinus aliique ſupra enumerati. Cel. LA CROZE autem ex inſtituto, recte et non praeter meritum haec ei tribui contendit, eo quod in libris eius eiusmodi impietatis ſpecimina vbique deprehendantur. Idem viſum P. BAYLE [d], IO. FR. BVDDEO [e], CAR. STEPH. IORDANO [f], et qui gentis ſuae cenſorem apud Britannos egit auctori *Spectatoris* [g]. Hi non blaſphemiae tantum et conuitiorum in religionem reuelatam iactorum Brunum accuſant, ſed es Spinoziſmum ei ſine haeſitantia tribuunt, accuſato, quod vnam tantum ſubſtantiam, infinitis modificationibus diſtinctam aſſeruiſſet. Aliter tamen viſum viris doctis aliis, qui licet non negarent, abſurda, paradoxa et leuia plurima inter veritates nonnullas egregias Brunum aſſeruiſſe, atheiſmi tamen veſtigia ſe deprehendere non potuiſſe, conſtanter aſſerunt, et magis ingenium Bruni phantaſticum et cum ratione inſaniens quam atheiſticum, et

Bruntus an atheus?

a) II. cc. b) II. cc.
c) In Epiſt. ad. Rittershuſ. laudata.
d) l. c. not. C.
e) Theſ. de Atheiſmo c. 1. §. 24.
f) l. c. §. 5. p. 10. ſeqq.
g) Tom. IV. diſc. XXVII. p. 157.

et impietate in Deum deteſtabile, accuſant. Inter quos praeter SORELLVM [h], MORHOFIVM [i], ARNOLDVM [k], plurimum pro excuſando Bruno militauit Cel. HEVMANNVS [l]. Nos more noſtro vtriusque partis rationes adducemus, et tum noſtram quoque modeſte ſubiungemus ἐπίκρισιν, audiemus autem Cel. Croſaeum, quo nemo vel acutius vel doctius Brunum atheiſmi impietatisque profanae conuincere ſategit. Cuncta huc redeunt: 1) ſtatuere Brunum, naturam vnam, ſeu vniuerſum vnum eſſe Deum. Naturam enim eſſe illi lucem increatam et aeternam, quae ſit anima omnium rerum immobilis inſtar vacui, actiua tamen. Hanc eſſe monadem, in hac luce infinita omnia eſſe vnum, vniusque naturae et Dei nomine appellanda venire, cum ab ea vna vegetentur. Sic in vnoquoque mundorum ex indefinito animarum numero animam vnam exſurgere, omnesque mundorum animatorum vnitates in vnam vniuerſi naturam conſpirare, et hanc Bruno Deum eſſe, ſpiritum omnia replentem, totius ordinatorem. 2) Adamum neque protoplaſten fuiſſe, neque omnium hominum patrem, ſed hunc vnius gentis Iudaicae conditorem auctoremque eſſe, praeter hunc reliquis extitiſſe duos alios. 3) Religionem Chriſtianam fabulam eſſe rectae rationi contrariam: id euincere, non libellum modo de *Beſtia triumphante*, ſed et loca quaedam alia in eius ſcriptis, idem prorſus dicere; et vbiuis fere pateſcere, quod nunquam Chriſtianae religionis mentionem faciat ſine aliqua contumeliae aut contemtionis nota. Traducere quoque falſe mortis aeternae cruciatus etc. 4) Idem porro de Moſaica ceterisque religionibus eſſe affirmandum. 5) Nullam illi eſſe creationem rerum, immo quicquid in infinitum extat, id aeternum eſſe, et neceſſario exiſtere. Id enim cum connexionem et relationem neceſſariam inter cauſſam et effectum, ſecundum Brunum requirere, qua vel vno momento temporis potentia immenſa et infinita ſubſiſtere nequiuiſſet, quin effectu, item infinito et immenſo actuaretur: et a Bruno diſerte affirmare, quod rerum ſeries et ſemper fuerit, et ſit, et non poſſit eſſe aliter. 6) Animas hominum reliquorumque animalium e corporibus in corpora illi migrare. Haec Croſaeus; quae tamen non omnia atheiſmum innuunt, ſed ex parte profanum tantum et a veritate religionis Chriſtianae abhorrentem animum produnt. Erudite et ſpecioſis argumenti delicati rationibus cauſſam hanc egit vir celeberrimus, non minori ingenio reſpondit eruditiſſimus HEVMANNVS. Is male imponi Bruno perſonam hominis aſtuti et improbi contendit, nec habendum eſſe pro ingenioſo nequam; ſed fuiſſe, dicit hominem non malum, ingenio praeditum ſimplici, et eius ſapientiae cuius opinione inflatum gereret animum, oſtentatorem minime callidum. Ideo non durius interpretanda videri eius verba, quae nec ſatis circumſpecte ſcripta ſint, nec peruide-

rit

h) De perſ. hominis, Pars III. p. 468. Verſ. Germ. Gallica exhibet BAYLE l. c. p. 681.
i) Polyhiſt. T. I. L. I. c. 8. §. 22. T. II. L. II. c. 15. p. 260. L. II. P. II. c. 11. §. 5. p. 343.
k) Hiſt. Eccleſ. et haeret. Part. II. L. XVII. c. 16. § 8.
l) Act. Phil. Vol. II. p. 380.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

rit Brunus absurditates omnes, quae ex iis deriuari possint. Id confirmare aniles superstitiones, toties a Bruno defensas. Nec verisimile esse, maluisse eum, si atheus fuisset, in castra Lutheri tantis cum molestiis et periculis transire, quam cum tot atheismi fautoribus in ecclesiae Romanae gremio cautius sua premendo manere. Immo et hoc praeiudicium non leue esse, quod, atheus si fuisset, facile mutata religionis externae professione vitam redemisset. Neque vero rationes Crosaeanas esse omni exceptione maiores contendit vir celeberrimus. Quod enim voluntatem Dei necessitati subiecerit; id de necessitate essentiae intelligendum esse. Naturam autem Bruni non minus quam Stoicorum ad meteorologiam rhetoricam referendam, nec nimis premendam esse. Locum adductum Bruni de conditoribus hominum ex aliorum sententia loqui videri. Infectationem Christianae religionis intelligendam tantum esse, de partibus pontifici Romano addictis, quibus se infensissimum praebebat. Mosen autem inter magos a Bruno relatum, philosophum dicere non impostorem. Incertum porro esse, annon aeternitatem vniuersi tantum intellexerit, sensu durationis, non initii; tandem, adeo obscura, ambigua et lubrica esse, quae de transmigratione animarum Brunus differit, vt inde animus veri sitiens de certa eius mente securus esse nequeat. Nobis inter tantae doctrinae viros arbitri partes sumere nec licet, nec vacat; dicemus autem, ita poscentibus tractationis nostrae legibus, quid nobis de hoc argumento videatur, vt habeat Lector, quod cum laudatissimorum virorum dissertationibus comparet. Et I. quidem impietatis siue atheismi crimen a profanarum opinionum et paradoxarum doctrinarum colluuie distinguendum esse, monemus. Fecit neglecta haec obseruatio, vt multoties in historia atheismi laberentur viri docti, cum Deum non statim tollat, vel in Numen iniurius secundum naturae praecepta peccet, qui audaces manus sacris paginis iniicit, et intolerabili ausu diuinas veritates lacessere sustinet. Idque in hac quaestione eo magis obseruandum est, quo magis ex dicendis constabit, ab opinionibus profanis, ineptisque et Christianum philosophum non decentibus Brunum absolui non posse, licet ab atheismi crimine sit liberandus. His praemissis II. ea quae desideratissimus Crosaeus attulit, de natura vna, monade, ente, substantia, luce, in qua sint omnia velut in esse suo, nondum Spinozismum aliquem, nobis quidem rem accurate diuque pensitantibus, euincere visa sunt. Quamuis enim, vt ex supra dictis liquet, non magnopere repugnandum esse censeamus asserenti, Deum Bruno lucem increatam, infinitam, subsistentem per se esse, in qua omnes atomi velut in oceano natent quasi et existant; multis tamen locis, atomum materialem, quae cum minimo metaphysico Bruni confundenda non est, ab ista luce increata ita distinxit, vt huius effluxum, quae est mundi anima, velut vacuum Democriti et Epicuri atomis opponat, et conglutinandis atomis velut principium aliquod coordinatum adiungat [m]; quae

m) De Exist. Minimi p. 10.

quae cum ipſe obſeruauerit doctiſſimus Croſaeus, miramur, non animaduertiſſe virum cetera perſpicaciſſimum, hoc pacto vnam naturam ſiue ſubſtantiam Spinozae prorſus euerti. Nec his magnopere obſtant, quae de vna natura, vno ente, monade monadum etc. toties occinit Nolanus philoſophus? haec enim non ad rerum ſubſtantias, ſed ad earum exiſtentiam, ortum, dependentiam atque emanationem pertinent. Id ex illis theſibus quas ſupra §. XVI, ex libro *de Minimo* excerpſimus, manifeſtiſſimum eſſe putamus, in quibus diſtinguit inter animam ſubſtantialis naturae indiuiduae naturae, et animam telluris in ſynodo magna; et inter animam ſynodi totius, quae eſt in vniuerſo; et inter ſupremam animam animarum Deum, ſpiritum omnia replentem, totius ordinatorem, ſupra et extra omnem ordinem. Haec, ſi ſenſu Spinoziſtico vnam naturam Bruni intelligas, conſiſtere nullo modo poſſunt, recte autem, omnia et accurate cohaerent, ſi Brunum, quod ſupra iam monuimus ſtatuamus, emanatiuo ſyſtemati adhaeſiſſe, et ex vno ſubſtantiarum fonte per varias emanationum claſſes et genera rerum omnium ortum afferuiſſe. Hoc enim locus ille [n], ad quem prouocauimus, diſerte probat, in quo poſito Deo ſummo ſupra omnem ordinem, variae animarum claſſes, quae ex eo effluxerunt ponuntur: Nec dubitamus, Brunum eodem fere modo vt Orientalis et Aegyptiaca, Cabbaliſtica et Alexandrina philoſophia fecit, Deum ſibi velut lucem quandam infinitam et incorpoream depinxiſſe, ex cuius ſinu varii radii emanauerint, quibus rerum corporearum ſiue minimorum materialium animetur congeries. Quae hypotheſis ſatis quidem abſurda eſt, nec inſignibus naeuis caret, et quod vltro fatemur, in naturam Dei peccat, at Spinoziſtica haud eſt, cum inter Deum, medium emanationis ſiue principiatum primum, et emanantia accurate diſtinguat, et participationem quidem diuinae eſſentiae inferat, non vero ipſam Dei naturam cum creatura confundat. Et hoc quidem ſenſu, non vero Spinoziſtico, ea ſumenda ſunt, quae de cauſſa formali, ſubſtantiali, potentia, actu etc. ex Peripateticorum ſchola ad hoc ſyſtema inepte translatis dixit Brunus, quae ad inurendam ei Spinoziſmi maculam perperam adhibuit P. Bayle. Verbo, vnum Bruni cum vno Pythagorico et Parmenideo comparandum eſt, vt intelligatur, quantum ab vno Spinoziſtico vel etiam Stoico diſtet; quod illo deterius eſt. Res enim omnes, quotquot exiſtunt, ſi Brunum, Pythagoreos, Platonicosque ſequentem audias, ex vno fonte, Deo, ſunt et acceperunt, quicquid ſunt, et lux illa diuina omnem illis realitatem, quam vocant, contulit: aſt multis tamen modis ab illa ſcaturigine ſua differunt, licet per gradationes varias ad originem tandem ſuam queant reduci. Et haec cauſſa quoque eſt, cur rerum omnium viciſſitudines at refluxum ad monadem obſcuris quidem et ſatis confuſis notionibus Brunus afferuerit [o]. Cum ergo Deum a mundis innumerabilibus ita Brunus diſtinxerit, vt hos cum illo mediante tantum architecto mundi, id eſt, anima

n) p. 74. o) De Minimi Exiſt. c. 5. p. 21.

anima quadam vniuerſali coniungat, ſicque vniuerſum, hoc medio, participante in eo ſubſiſtere et eſſe dicat, patet inde, non tam atheiſmum, quam enthuſiaſmum Bruno obiici poſſe, quo res creatas omnes diuinitate quadam repleuit, easque non modificationes Dei Spinoziſticas vel partes deitatis Stoicas eſſe, ſed producta emanationis diuinae ſenſu Pythagoreo et Platonico cenſuit. Ex his vero III. aeternitas vniuerſi, quae a mundorum infinitorum ortu et interitu per varias viciſſitudines exiſtente diſtinguenda eſt, intelligi eo ſenſu poteſt, quo Brunus intelligi voluit. Vniuerſum enim non libere extitiſſe, ſed ex neceſſitate diuinae naturae effluxu ſuos per omnem aeternitatem, produxiſſe, non poterat non aſſerere [p], cum ſemel ſtatuiſſet, quicquid in Deo et ex Deo eſt, et ab eo fit, fieri neceſſario, hancque neceſſitatem voluntatis cum neceſſitate eſſentiae ita coincidere, vt plane eadem ſit, et maximam Dei libertatem conſtituat. Quae ἀνάγκη vt ipſum veterum Pythagoreorum, Heracliti et Stoicorum (qui omnes vno ex fonte hauſerunt) fatum eſt, ita aeternas periodos effluxus et refluxus inuoluit. Aſt haec ad vniuerſi tantum aeternitatem pertinent, et infinitis quoque mundis patrocinantur, ſingulorum autem mundorum ortum et interitum non tollunt. Poſito enim ſyſtematis emanatiui principio, ſequitur inde, mundos abſoluto curſu reductum iri ad nouas emanationes conſtituendas, emendatumque iri eorum imperfectiones vel potius ex complexu nouo atomorum mediante anima mundi nouos orituros planetas. Ita enim Brunus exploſo Peripateticorum coelo immobili philoſophatur [q]; *Habemus nos, vbi Dei infiniti potentis, omnipotentisque naturae virtutem poſſibilitatemque proprio actu non exſpoliatam contemplemur, admiremurque, - - nouam item tellurem, huae in ſpeciem lunae, Veneris, atque Iouis de opacitate obſcuritate elementanorumque corporum ſentina conſurgat:*

Convexum coeli implicitis orbesque meantes
Ordinibus, nixum geminûm ſuper axe polorum
Vna dies dabit exitio celeberrima mundum
Quam melior ſpecies coelo pandetur ab alto.

Nihil itaque noui hac mundi aeternitate afferit Brunus, nec naturam ſiue mundum cum Deo confundit, ſed ob emanationis naturam participationem tantum aeternitatis ex fonte ſuo vniuerſo emanatiuo, non vero partibus ſucceſſiuis tribuit, quae atheiſmum quidem non inuoluunt, at ſatis tamen inepta ſunt et pantheiſmo cuidam incruſtando frigidam ſuffundunt. Ex his IV. transmigratio animarum, qualem Brunus tradidit, lucem, niſi fallimur, ſatis claram mutuatur. Μετεμψύχωσιν enim Brunum ſenſu ſchola Pythagoreae recepto ſtatuiſſe, nobis negandum non eſſe videtur; nam recitata Pythagorae et Platonicorum de animae migratione ſententia addit: *Haec illi, qui aeterna omnia quadam reuolutione exagitata intelligunt,*

p) Ibid. v. 31. ſeqq. q) Ibid. p. 65.

praeter vnum, id eſt Deum. Quibus verbis ipſum ſyſtema emanatiuum ſatis luculenter depingit, cui calculum eum adieciſſe ſatis hactenus euidenter probauimus; illa enim reuolutio vt ex emanationis neceſſitate et motu periodico exſurgit, ita adeo placuit Bruno, vt ſingulari capite libri *de Minimo* demonſtrare conetur, *omnia quodammodo circuire et circulum imitari.* Quae ſatis quidem ingenium eius paradoxum, enthuſiaſmo infectum, et phantaſticum produnt, nihil tamen ad atheiſmum euincendum faciunt, cum Deus fons potius ſit omnis illius reuolutionis, tantum abeſt, vt hac μετεμψυχώσει Dei naturam tollat. Interdum tamen, vt ſatis incertus fuit Brunus, μετενσωμάτωσιν magis Stoicam, quam μετεμψύχωσιν Pythagoream tradere videtur, nempe ſtatuendo redire animas in animam mundi, et ex ea iterum in noua corpora ita dilabi, vt huic numero vel ſubſtantiae atomi adglomeratae adhaereant, iisque implicatus animus nouum hominem conſtituat. Reduci autem in concordiam ſecum Brunus poteſt, ſi eam Pythagoreae μετεμψυχώσεως explicationem illi tribuamus, quam ſuo loco [r] accurate expoſuimus. Et hae quidem rationes ex philoſophia Bruni deſumtae ſunt, quibus atheiſmum eius euincere, perperam, niſi fallimur, viri docti contendunt, ſyſtema Spinoziſticum cum emanatiuo confundentes. V. Reliqua ad irriſam a Bruno religionem Chriſtianam pertinent, et huc omnia loca ſpectare dicuntur, quae ex ſcriptis Bruni attulit doctiſſimus Croſaeus. Aſt ea obſcurum per aeque obſcurum probare, et incertum eſſe, vtrum vel gentilem ſuperſtitionem, vel Chriſtianorum quorundam corruptiones, an ipſam religionem Chriſtianam tangant, fatebitur quilibet, qui ea accurate inſpexerit. Prout enim quis de Bruni religione opinionem tenet, ita explicari ea vel finiſtro, vel tolerabili ſenſu poſſunt. Fatemur tamen ea, quae de recentiorum hominum religione fraudibus plena, et anili ſuperſtitioni iuncta attulit, videri maxime veriſimiliter in eas partes dicta eſſe, quas reliquerat, et imprimis mores artesque eccleſiae Romanae, quas peſſimas dicebat, et Vatiniano perſequebatur odio, perſecutionis, vt videtur iniquitate exacerbatus, ſugillare. Id nos ipſe Scioppius docet, tradens beſtiae triumphantis titulo papam eum traducere voluiſſe. Patiuntur quoque omnia ea loca, quae adduci ſolent, hunc ſenſum, vt ordinis clericorum ſycophantias, impoſturasque exagitaſſe dicatur. His vero opponit Cel. Croſaeus librum peſtilentiſſimum *Beſtiae triumphantis*, in qua omnem religionem, etiam Chriſtianam, acerbiſſime vulneraſſe viſus eſt. Adeo vero rarus libellus iſte eſt, vt ipſi viri docti, qui magno pretio redemtum [s] viderunt, de titulo, loco et anno impreſſionis valde inter ſe differant. Non enarrabimus famoſae ſatyrae hiſtoriam, quae ad noſtros limites non pertinet; dabunt, quantum ſatis harum lautitiarum cupidis viri doctiſſimi AVGVSTVS

r) T. I. p. 1092.

s) 300. florenis redemtus aliquoties eſt. Vid. Nou. lit. Lipſ. 1726. p. 278. Cl. BVNEMANNI Cat. librar. rariſſ. p. 13. Tanti nugae miſerandae veneunt. Rectius inter Bizotianos libros exiguo pretio venditus eſt, teſte NICERONIO l. c.

STVS BAYERVS ſſ) et IOANNES VOGTIVS t), quibus eruditas de libris rarioribus tractationes debemus, apud quos plures quoque nominantur, qui hunc libellum deſcripſerunt. Nos id hoc loco monemus, nondum extra controuerſiae aleam poſitum eſſe, quod ab ipſo Bruno liber, teſte P. BAYLE, ineptus et confuſus, ſcriptus ſit. Habet is hunc titulum: *Spaccio de la beſtia trionfante, propoſto da Giore, effettuato dal conſeglo, reuelato da Mercurio, recitato da Sophia, udita da Saulino, regiſtrato dal Nolano. Diviſe in tre dialogi, ſubdiuiſe in tre parti. Conſecrato al molto illuſtre et excellente caualliere, Sig. Philippo Sidneo. Stampato in Parigi* clɔ Iɔ LXXXIV. Eſſe hunc impreſſionis locum annumque fictitium, non alia demonſtratione opus eſt, quam, quae ex rationibus chronologicis hiſtoriae Bruni deſumitur: hoc enim, quem prae ſe liber fert anno, nondum ad Gallos dilapſus erat Brunus, quae ſine dubio cauſſa eſt, cur viris doctis viſum ſit, non apud Gallos ſed Britannos libellum equiti Anglo dicatum prodiiſſe. Aſt non minoribus difficultatibus laborare iter Anglicum Bruni, ſi ante annum clɔ Iɔ XCII, contigiſſe dicatur, ſupra expoſuimus: quae cauſſa eſſe videtur, cur P. BAYLE libellum anno clɔIɔXCIV dicat prodiiſſe, niſi calami vel typorum vitio erratum ſit. Nec ſi dicas, Italicam editionem Pariſiorum nomen mentiri, veriſimile eſt, tam libera ſatyra in omnem religionem, maxime vero in eccleſiam Romanam debacchari auſum fuiſſe hominem adhuc in Italia verſantem. Ipſe quoque Brunus in nullo, quod eius genuinum eſſe nouimus, ſcripto ad illum libellum prouocat, qui tamen frequenter et edita et affecta in partes vocare ſolet. Viderint itaque, qui curioſius arcana literaria ſcrutantur, an non libellus ipſe ab homine aliquo nequam Bruno ſuppoſitus ſit, cum percrebuiſſet beſtiae triumphantis titulo, (id quod ex Scioppii relatione nouimus) acerbiſſimam in pontificem Romanum et coetus eius ſequaces ſatyram euulgaſſe, vt hoc titulo auidius cariusque emeretur liber, quo ſimili artificio Tolandum in vulganda libelli huius verſione Anglica vſum fuiſſe narrat venerabilis MOSHEMIVS u). De ipſo vero libro, quem non legimus, pronuntiare nihil audemus; fatemur autem, ſuſpectas nobis eſſe narrationes ſcriptorum, qui eius mentionem faciunt. Quamuis enim in eo omnes conſentiant, ſuperſtitionem philoſophiae contrariam, et religionis auctoritate abutentem valde exagitaſſe auctorem, alii tamen ad ſolam tractationem moralem eum referunt, alii ſatyram in pontificem exhibere pronuntiant, alii religionem omnem exſibilari, et Chriſtianam quoque impoſturae argui perhibent. Quae ſatis euincunt, aut non accurate inſpexiſſe eos libellum, aut ita obſcurum eſſe, vt vera auctoris mens coniecturis tantum queat definiri; nihil autem certi de vera eius ſententia conſtare. Quodſi libellus Brunum verum parentem agnoſcat, ſuſpicamur, hominem implacabili odio diris perſecutionibus cleri Romani aduerſus iſtos coetus accen-

ſum,

ſſ) Memor. libr. rar. c. 71. p. 219.
t) Cat. libr. rar. p. 141.
u) In Vita Tolandi §. 32. p. 173. Suppoſitum queque cenſet auctor' diſſertationis, qua Cl. Monetae de tribus impoſtoribus reſpondetur p. 4. ſ.

ſum, acerba ſatyra eum depexum dare voluiſſe, ideoque magno conatu et liberrimo calamo in ſuperſtitionem Chriſtianorum fuiſſe inuectum. Solitum enim fuiſſe id facere, vna oratio valedictoria apud Wittebergenſes habita luculenter demonſtrat. Cum autem ſyſtema ſibi phyſicum et metaphyſicum conſtruxiſſet, quod a placitis Chriſtianae doctrinae haud parum deuiat, et nonnulla dogmata inter fabulas refert, quae in ciuitate ſacra inter ſummas leges referuntur, quale eſt de praemiis atque poenis poſt hanc vitam, omnino veriſimile eſt, hominem audacem animique impotentis talia quoque inter ſuperſtitiones monachales retuliſſe, et ſic in ipſam quoque religionem peccauiſſe. Certe paradoxa, et a placitis Chriſtianis multis nominibus diſcedentia ſomnia Brunum fouiſſe, quale eſt praeadamitarum fabula, negare non audemus, et ipſum eius ſyſtema philoſophicum attentis ſuadet. Quae ab improbitate Brunum liberari non poſſe ſatis quidem certo ſunt teſtimonio, at atheiſmum tamen non euincunt, forte mitiorem quoque et benigniorem interpretationem admittunt, de quo illi ſtatuent, quibus ipſius libelli legendi copia occurrit: multo minus ad excuſandam Romanae inquiſitionis ſaeuitiam ſufficiunt. Et haec quidem de Iordano Bruno Nolano.

* *

CAPVT TERTIVM,

DE HIERONYMO CARDANO.

§. I.

Hiſtoriae H. Cardani ſcriptores.

Eodem inter reformatores philoſophiae charactere, quo Brunus, innotuit HIERONYMVS CARDANVS, in philoſophiae pariter atque artis medicae hiſtoria celeberrimus, qui, dubium eſt, vtrum virtutibus illuſtrior fuerit, quam vitiis. Ampliſſimum is ipſe de vita ſua commentarium ſcripſit, quem, vt erat Proteo mutabilior, aliquoties refinxit. Teſte enim Cl. REIMMANNO [a] ſciagraphia libelli *de Libris propriis* adiecta eſt eius libris *de Conſolatione*, editamque eſſe anno cIↃ IↃ XXXVII, alibi idem vir doctus innuit [b]. Quo auctore quoque nouimus Baſileae anno cIↃ IↃ XLII, vna cum aliis quibusdam eius lucubrationibus prodiiſſe. Et NAVDAEVS [c] Norimbergenſem editionem anni cIↃ IↃ XLIV, atque Venetam anni cIↃ IↃ LVII nominat. Vltimam tamen manum impoſuit huic narrationi Cardanus, poſt editionem anni cIↃ IↃ LXII, quo libellum iſtum cum libris IV *Somniorum Syneſiorum* aliisque apud Baſileenſes vulgauit anno cIↃ IↃ LXXV, vt ipſe refert [d]. Qui liber cum rarius compareret, laudanda eſt illuſtris doctrinae viri, GABRIELIS NAVDAEI

a) Hiſt. Atheiſmi ſect. III. c. 4. §. 11. p. 366.
b) In Cat. Bibl. Reimmann. P. II. p. 407.
c) In Iud. de Cardano.
d) c. 4. p. 9.

DAEI industria, qui eum apud Parisienses [e] recudi fecit, addito iudicio de Cardano pulcherrime et accurate scripto, quod Cardani postea operibus praefixere editores Lugdunenses, et nonnulli perperam pro biographia Cardani habent; cum characterem tantummodo, ingenii, morum, doctrinae Cardani contineat. Quamuis autem adeo veritati litauerit in describenda vitae suae historia philosophus famosissimus, vt quae parum ipsi decora sunt et existimationem nominis eius laedunt, minime reticuerit, quin eas ἀνομαλίας describserit, quas si tacuisset, hodie ignorarentur, vnde, quam fidem hic praestet scriptor de se ipso intelligitur [f]: dolendum tamen, maluisse Cardanum, per diuersa argumenti capita historiam suam distribuere, quam recto filo et integra serie eam delineare. Ita enim factum, vt quaedam in ea desint, quae non omisissset, si iustum historiae ordinem fuisset secutus. Desideramus ergo hodie adhuc viri καὶ ταῖς εὐφημίαις καὶ δυσφημίαις celeberrimi biographiam accuratam suisque numeris absolutam. Quamuis enim haud pauca collegerint ad historiam Cardani pertinentia P. BAYLE [g], TOMASINVS [h], GHILINVS [i], CORTIVS [k], TELLERVS [l], CHRISTIVS [m], TEISSIERVS [n], quos secuti sunt recentiores [o], qui literariam historiam in vulgus notissimis libris sunt complexi; integra tamen de Cardano tractatione hodie caremus. Nos instituti memores, eiusque legibus circumscripti, ad ea potissimum respiciemus, quae virum et vita, et doctrina et moribus παράδειγμα, et suos manes frequenter passum, propius noscendum offerunt, produntque, quid in nouanda philosophia praestiterit, quam philosophi imaginem expresserit, quo pacto vel adiuuerit philosophiam vel corruperit, quaeque alia sunt, ad nostros limites pertinentia.

§. II. Habuit Cardanus patriam Mediolanum, natus autem est Papiae. Annum natiuitatis ipse in libro *de Vita propria* definit [p] cIↃ IↃ VIII Cal. Octobr. hora noctis prima non exacta, sed paulo magis dimidia, et tamen besse minore. Ast obscurum esse, vtrum numerus VIII. ad annum, vel ad mensis diem pertineat, iam vidit P. BAYLE [q], obseruatumque H. BAILLETO [r], incertissimos esse scriptores de die annoque natali et emortuali Cardani. Recte autem coniecit acutissimus Baylius, vtrumque numerum, tum qui cIↃ IↃ VIII ponit, tum qui annum cIↃ IↃ signat, valde suspectum esse; narrare enim Cardanum [s]: in capite octaui anni laborasse se dysenteria cum febre ex morbo epidemio et pestilenti, et conualuisse, dum

Cardani natiuitas, parentes, pueritia.

e) 1643. 8. recusum libellum dedere Amstelodamenses 1654. 12. qua editione vtimur.
f) Multa de vita sua quoque tetigit Cardanus in explicatione geniturae suae ad calcem Comm. in Ptolemaeum de astrorum iudiciis, qui locus cum ista biographia comparari meretur.
g) Dict. T. I. Art. Cardan.
h) Elog. p. 55.
i) Theatr. P. I. p. 115.
k) Notit. Dei medici scrittori Milanesi p. 74.
l) Monum. ined. trim. XI. art. 1. ex schedis Isac. Thomasii.
m) Noct. Acad. Spec. I. Obs. 3.
n) Elog. T. III. p. 109.
o) Vitam Cardani descripsit quoque SEVINVS Hist. Acad. reg. inscript. T. XIII. art. 2.
p) c. 2. p. 5.
q) l. c. not. A.
r) De satyres personnelles T. I. p. 46.
s) c. 4. p. 10.

dum Galli deuictis in Abduae confiniis Venetis, celebrarent triumphum, quem a feneſtra ſpectare licuerit. Aſt accidiſſe iſtam pugnam anno cIↃ IↃ IX, prid. Id. Mai. ex quo ſequatur, Cardanum circa aequinoctia autumnalia anni cIↃ IↃ VIII dyſenteria correptum ſeptennem tunc puerum fuiſſe, adeoque eius natiuitatem in annum cIↃ IↃ I, VIII Cal. Octobr. reponendam eſſe. Quam coniecturam confirmat totum caput quartum, ex quo paulo curatius attendenti palam erit, ita numerare Cardanum vitae ſuae annos, vt cum annis ſeculi XVI tum decurrentis coincidant, et natiuitatis tempus in primum ſeculi XVI annum cadat. Omnem autem dubitationem eximit genitura Cardani, qualem ipſe in calce *Commentarii in* Cl. PTOLEMAEI *libros de aſtrorum iudiciis* [ff] exhibuit. Ex ea enim patet, Cardanum V. Cal. Ian. anno cIↃ IↃ conceptum, anno cIↃ IↃ I, VIII. Cal. Oct. hora VI. min. XL. a meridie natum fuiſſe; adeoque acu rem tetigiſſe P. Baylium, nec cauſſam amplius eſſe, cur de natali Cardani in partes ſcriptores abeant, qui forte non diſſenſiſſent, niſi laudati libri raritas tanta eſſet, vt pauciſſimis eam inſpicere et verum tempus natale Cardani ex eo diſcere licuiſſet. Genere editus eſt antiqua ſtirpis nobilitate illuſtri, quod in ipſo tractationis limine [t] enarratis familiae ſuae heroibus exponit, quod tamen ſua aetate ita ad incitas redactum fuiſſe retulit Naudaeus [u], vt vix ex plebe Cardanus vnus adhuc Mediolani tum vixerit. Patrem habuit Facium Cardanum, Iurisconſultum, ſed et medicinae peritia ac literis mathematicis atque philoſophicis clarum [x], cuius geneſin filius expoſuit [y], et potiores vitae eius circumſtantias delineauit, quaedam etiam de eo inter medicos Mediolanenſes attulit BARTHOL. CORTIVS [z], qui videndus. Ab hoc parente male ſe acceptum eſſe non diſſimulat, et fruſtra tentatis abortiuis medicamentis editum ſe a matre fatetur; quam a patre diſcedentem eum peperiſſe haud obſcure ipſe innuit [a]. Id quod occaſionem ſuppeditauit MOTTAEO VAYERIO [b], NAVDAEO, TEISSIERIO, BAYLIO [c], ſuſpicandi, ex thoro illegitimo eum prodiiſſe. Quam tamen ſuſpicionem ſatis leuem eſſe, ex eo intelligitur, quod ipſe Cardanus vtriusque parentis maiores, et legitimam ſtirpem enarret: immo Claram Micheriam, noſtri matrem a patre viduo in ſenectute ductam eſſe in vxorem ipſe CARDANVS alio loco [d] diſerte teſtetur. Non tam natus, quam a matre, tribus perpetuis diebus in partu conflictata extractus tanquam mortuus, cum capillis nigris et criſpis, recreatus balneo vini calidi ſuperſtes euaſit tandem [e]. Id quod indicium aerumnarum ſibi fuiſſe tradit [f]. Primo menſe nutricem ipſa die, qua aegrotauit, ex peſte amiſit, ipſique carbunculi quinque in facie, crucis in effigiem, ſuperuenerunt, vt vnus foret in naſi apice, quibus poſtea

ff) p. 59.
t) c. 1. p. 3.
u) Naudaeana p. 16, 17.
x) De Vita propr. c. 3. p. 7. 8.
y) l. c. p. 62.
z) l. c. L. II. p. 53.
a) Locis citatis.
b) Ep. 63. T. XI. Opp. p. 65.
c) Locis citatis.
d) De Geneſ. p. 65.
e) De Vit. propr. c. 4. p. 9.
f) De Geneſ. p. 56.

postea locis tubercula renouata sunt. Tertio demum anno ablactatus, quarto Mediolanum delatus a patre et matre sine caussa verberatus, toties aegrotauit ad mortis periculum [g]. Anno aetatis octauo dysenteria cum febri epidemica laborans, non prius in spem salutis rediit, quam cum prorsus vt mortuum vtrique parentes defleuissent [h]: patre a B. Hieronymo auxilium pro filio deprecante et impetrante, licet is se daemonem quoque familiarem habere palam profiteretur: quem mire eiusmodi fabulis superstitionem olentibus gauisum fuisse filius alio loco [i] luculento exemplo docet. Nondum restitutus plane ex morbo cecidit e scala cum malleo, graui vulnere frontem laesit, et simili ratione multoties, si ipsum audis, vitae et sanitatis pericula adiit, quae tamen apud ipsum, prolixe ea enarrantem [k] legenda sunt, ex quibus intelligitur, vt animo et temperamento, ita fato singularem prorsus Cardanum fuisse. Propius ad rem nostram spectat eius educatio; ipse enim queritur [l], patrem se vt seruum duxisse mira pertinacia, immo saeuitia; quod diuino quidem consilio potius factum esse, quam patris culpa, tum maxime, quod mater et matertera consenserint, iudicat [m], reapse tamen si non omnis, haud leuis tamen, caussa vitae Cardani tantis prudentiae et stultitiae vicibus actae fuisse videtur. Erat autem pater Cardani et legum et artium satis peritus, et mathematicarum disciplinarum, etiam earum, quae secretiores habentur, probe gnarus [n]. Ipse igitur filium anno circiter nono arithmeticae rudimenta, et quasi tunc arcana familiariter eum docuit: paulo post etiam Arabicae astrologiae praecepta tradidit, et memoriam in eum artificialem instillare conatus est, ad quam tamen memoriam se minime aptum fuisse fatetur [o]. Ad maiora progressus pater post duodecimum annum docuit eum sex Euclidis libros, cum eorum valde studiosus esset; iuris quoque legumque scientiam ei valde commendauit: quia autem in eo instituto a prima iuuentute manserat, vt vitae consuleret, credebatque, studia medicinae magis huic proposito conducere, quam legum, et vt propiora fini, et vt orbi communia toti, et omnibus seculis; tamen vt candidiora ac quae rationi, aeternae naturae legi non hominum opinionibus inniterentur, ideo haec ipsa cum philosophia amplexatus est, non iurisprudentiam [p]. Quod ita male habuisse parentem ait, vt, cum deseri studia a se iurisprudentiae, vt philosophiam sequeretur, animaduerteret, fleuerit eo praesente, indolueritque, non iisdem eum studiis incumbere, quod nobiliorem disciplinam arbitraretur, quae esset ad opes et potentiam aptior, et ad familiam euehendam faceret. At ille voto firmo proposito, tum rationibus

g) De Vit. prop. p. 10.
h) Ibid.
i) De Subtilit. L. XIX. p. m. 687. vbi ex patris schedis narrat, daemones quosdam Auerroismi patronos cum parente fuisse congressos.
k) C. 30. p. 78. seqq.
l) C. 4. p. 11.
m) De Genitur. p. 69.
n) Conf. Cortz notizie historiche intorn'a medici Scrittori Milanesi L. II. p. 53.
o) C. 3. p. 8.
p) Ita ipse c. 10. p. 34.

onibus adductis, tum quod parum illum etiam absque impedimento profeciſſe videret, immotus ad illius adhortationes manſit. Abiit itaque exacto XIX anno in Ticinenſem academiam, XXI peracto rurſum Papiam ſe contulit [q]. Ibi audiuit in philoſophia Brandam Porrium, et Franciſcum Faegium Nouarienſem, in medicina vero Matthaeum Curtium [r], ſub quo publice diſputauit, et profeſſus tum eſt Euclidem in gymnaſio, dialecticam paucis diebus, tum et primam philoſophiam, primum pro fratre Romulo Seruita, poſt pluribus pro quodam medico Pandulfo [s]. Bellorum tumultibus autem coactus domum remigrare, moram longam haud fecit, ſed poſt initium anni XXIV Patauium ſe contulit, vbi Curtium ſe et Memoriam in medica arte audiuiſſe ait. Ibi lauream quoque in artibus accepit laetante parente, qui paulo poſt fatis conceſſit. Sub huius anni finem factus eſt rector eius academiae, in fine ſequentis medicinae doctor. Peracto magiſtratu academico, cum patriae fata pertimeſceret, hortatu amici in Saccenſe oppidum ſe contulit, et eo loco patriae calamitates, annonae caritatem, peſtem, bellicos tumultus euitauit. Quibus remittentibus anno cIↃ IↃ XXIX rediit Mediolanum, at reiectus a collegio et matre etiam moroſa, rediit in oppidulum, ſed graui pectoris morbo oppreſſus, quo tamen ſe voto ad B. Virginem ſolutum eſſe ait [t]. Frequenter enim ad religionis auxilia ſolebat recurrere in anguſtiis, adeo, vt ſcribat [u], *ſe non ſolum diuinae maieſtatis memorem fuiſſe, ſed et B. Virginis Mariae beatique Martini, ſomnio monitum, vt ſub eius patrocinio aliquando quietiorem vitam et perennem duceret.* Itaque irata numina habuiſſe Cardanus cenſendus eſt, quod ſomnii vaticinio deluſus ad vitae finem, quiete frui non potuerit. Anno eius ſeculi trigeſimo primo duxit vxorem Luciam Bandarinam ex oppido Saccenſi [x], quae, teſte TOMASINO [y] plus ingenio et perſpicacia valuit quam opibus; quam ſatis imprudenter duxiſſe ipſe refert [z], nec negat, annis XV, quibus ſecum vixerit, omnium malorum, quae ſibi in tota vita acciderint, cauſſam fuiſſe. Cum enim duorum filiorum, et vnius filiae parentem eum feciſſet, ilias malorum ex hac prole illi enata eſt. Formati enim a patre magnam ſapientiae et ſtultitiae mixturam patiente, non potuere ita adoleſcere, vt ſolatia inde illis, a quibus ſati erant, exſurgerent. Inde innumerae Cardano calamitates enatae, quas ipſe copioſe enarrat [a], faſſus candide, maximum ſe errorem in filiorum educatione admiſiſſe, quem ſatis acerbe luere coactus eſt. Filius enim natu maior ob propinatum vxori puerperae venenum ſecuri in carcere percuſſus eſt, minor natu omni flagitiorum genere pa-

q) C. 4. p. 11.
r) Docuit Curtius medicinam non Papiae modo, ſed et Bononiae, Florentiae, Piſis, Patauii. Gratioſus apud Clemenrem VII. P. M. obiit 1544. Scripta eius enarrat MERCKLIN. Linden. renov. pag. 793.
s) pag. 12.
t) C. 4. p. 13.
u) C. 22. p. 61. ſeq.
x) pag. 14.
y) Elog. T. I. p. 55. Ipſe de Genit. p. 113. ingenioſam et mediocriter pulchram, animoſam, peruicacem, indomitam deſcribit.
z) De Vit. propr. c. 26. p. 68. ſeq.
a) pag. 70.

patrem excruciauit, nec carceris metu ab eo coërceri potuit. Vnde damnum ſuum deflere non debuerat [b], quod ab anno XXI ad XXXI oblaeſus in genitalibus non potuerit concumbere cum mulieribus, quamuis fateatur [c], *cogitationem aſſiduam Venereorum perpetuo ipſum torſiſſe, et quod facto implere non licuit, aut feciſſe potentem puduit, cogitatione aſſidua mentitum eſſe voluptatem.* Quam libidinoſam cogitationem cauſſam habuiſſe Venerem Saturno et Mercurio complicatam, et Martem vtrique luminari ingenioſe nugatur. Cum autem Sacca Gallareatum aeger ſe contuliſſet, adeo paupertate preſſus eſt, vt *ſe deſiiſſe* dicat [d], *pauperem eſſe, quia nihil ipſi relictum fuerit.* Paulo tamen laetior fortuna arridere coepit, cum XXXIV annis iam perfectis Mediolani mathematicas artes profitendi occaſionem nactus eſſet; et oblata quoque fuit biennio poſt conditio docendae Papiae medicinae, aſt non accepit, quia ſpes non erat, vnde ſumeret ſtipendium. In id itaque conniſus eſt, vt in collegium medicorum Mediolanenſium reciperetur. Quo diu quidem excluſus, anno vero CIↃ IↃ XXXIX receptus praeter omnium ſpem amicorum potentium auxilio, poſt anno CIↃ IↃ XLIII medicinam Mediolani publice profeſſus eſt. Sequenti autem cum domus eius ruiſſet [e], Papiae medicinam docuit, anno tamen ſequente in patriam rediit, quod ſtipendium non numeraretur. Quamuis autem inopia eum liberare conarentur amici, et Moronus cardinalis conditiones haud aſpernendas anno CIↃ IↃ XLVI ei offerret [f], difficilis tamen et ſupercilioſus, et ſuae fortunae minime obſequens eas aſpernatus eſt [g]. Similiter anno ſequenti per Andream Veſalium, quo amico vtebatur, oblata ei eſt conditio IↃ CCC coronatorum in ſingulos annos a rege Daniae, cum victus impenſa ſoluenda: verum et hac fortuna vti neſciuit, cum et regionis intemperies et aliena eum ſacra deterrerent. Et hoc quidem pacto ſtulti Cardani mores eius ſaepe fortunam impediuerunt, quam egregie formare potuiſſet, ſi ſcenae inſeruire ſuisque fatis vti ſciuiſſet. Nam prolixam narrationem inſtituit [h] honorum, munerum et commodorum ipſi delatorum, quae tamen omnia contemſit, licet cum paupertate, inuidia, perſecutione, et mille calamitatibus in Italia conflictaretur, animo meticuloſo, diffidente ſibi et ſuſpicaci impedimenta illi inexpectata obiiciente. Quae quidem omnia in explicatione geneſis ſuae ſiderum influxui tribuit, morum autem hominum intelligentes facile comprehendent, eum ſuae fortunae fabrum fuiſſe. Anno CIↃ IↃ LI ab Eduardo rege vocatus in Scotiam regiis ſumtibus abiit, medendique felicitate illuſtris tanta auri ſumma, vt in ea aula maneret, inuitatus eſt, vt ſe verecundari dicat [i] ſummam explicare, et in paucis annis fuiſſet ditiſſimus. Aſt nec regio placebat [k], nec, quod non

b) C. 2. p. 6.
c) De Genit. p. 87.
d) C. 4. p. 14.
e) pag. 15.
f) C. 32. p. 99.
g) pag. 15.
h) C. 32. p. 95. ſeq. coll. cum tr. de Genituris pag. 91.
i) De Vita propr. c. 32. p. 99.
k) p. 16. 99. conf. BAYLE Dict. art. Cardan. not. E. T. II. p. 52.

liceret pecunias per trapezitas ac curſores in Angliam, quanto minus Galliam aut Italiam traducere. Igitur exactis menſibus decem domum rediit, et vocationes haud contemnendas atque opimas moribus ſuis ductus recuſauit. Tandem anno cIↃ IↃ LXII a Bononienſi ſenatu vocatus eam academiam adiit. Anno cIↃ IↃ LXX incertum qua culpa, carceri incluſus eſt, in quo tamen praeter libertatem amiſſam omnia fuere ciuiliter adminiſtrata, tandem domum dimiſſus, ita tamen, vt ea carcer ipſi eſſet. Qua cuſtodia dies centum ſexaginta et tres detentus eſt. Ex quo vanitatem Cardani, et iactabundi, et arti genethliacae ſecurius fidentis intelligere licet, ita de ſe ſcribentis [l]: *Toties per calumniam accuſatus, nunquam tamen exilii aut carceris poena intentata eſt, cum tamen pene crucifigendum conciues mei, quibus nihil veritate ipſa grauius eſt ac voce libera, clamarent.* Eodem anno Romam, incertum ſpontaneo exilio, an indicto, abiit, et priuatus degit. Collegium Romanum tamen eum recepit, et ſummus pontifex penſionem exhibuit. „Quo tempore, ſe vidiſſe „Cardanum, narrat THVANVS [m], paucis ante obitum annis et adlocu„tum eſſe diuerſo ab aliis cultu incedentem, ac ſaepius admiratum eſſe, „cum celeberrimi tot ſcriptis hominis recordatio ſubiret, neque tamen „quidquam in eo, quod tantae famae reſponderet, animaduerteret.“ Tandem deliro ſimilior, quam philoſopho, exſpirante anno cIↃ IↃ LXXVI obiit. Et eum quidem, cum tribus diebus minus ſeptuageſimum quintum annum implèuiſſet, eodem quo praedixerat, anno et die, videlicet XI Cal. Oct. cIↃ IↃ LXXVI defeciſſe, ob id, ne falleret, mortem ſuam inedia acceleraſſe creditum, tradit THVANVS [n]: vnde in eo, quo vtebatur P. BAYLE [o], exemplari hiſtoriae Thuani, typothetae errorem fuiſſe oportet, annum emortualem Cardani cIↃ IↃ LXXV ponentem, quem ideo critico obelo confixit Baylius. Quamuis autem in anno non errauerit Thuanus, in die tamen erraſſe cenſendus eſt. Ipſe enim Cardanus in vitae ſuae enarratione [p] ſcribit, *teſtamenta plura ſe condidiſſe ad hanc vsque diem, quae ſit Calendarum menſis Octobris vltima.* Quod vero de morte eius, praedictionem aſtrologiae iudiciariae explente affert Thuanus, ſolo rumore incerto diſſeminatum fuiſſe videtur, cum vaticinia Cardani ex aſtris multorum vocibus velut certiſſimae depraedicarentur. Ipſe enim in *Explicatione genituraе* ſuae [q], vbi de morte agit, non auſus eſt, vitae finem decernere, licet de plerisque ſatis confidenter ſtatuiſſet, ſed vt artis incertiſſimae famae ſuccurreret, mortem futuram eſſe dixit iuxta qualitates locorum et ideo varietatem temporum, et vel anno LVI fore ex moerore, vel LXVIII ex acuta febri lateralique morbo. Immo ait, ſe non credere, quod ſuperaturus ſit ad annum LXXIII, hunc autem tunc oſtendere mortem miſtam ex febre, paralyſi, catarrho, haemorrhoi-

l) De Genitur. p. 57. Ex hoc vero loco patet, oris intemperie ſibi malum ſuo iumento accerſiuiſſe Cardanum.

m) Hiſt. ſui temp. L. XLII. ad annum 1576.

n) l. c.

o) l. c. not. F. TEISSIER. Elog. T. III. p. 97. 98. Ex his emendanda, quae diximus in Germ. Hiſt. Philoſ. Op. T. VII. p. 92.

p) c. 36. p. 112.

q) p. 134.

morrhoidalibus. Ex quibus patet, non falsum tantum suo vaticinio fuisse Cardanum, sed ne istum quidem annum, quo rebus mortalium ereptus est, praedixisse. Vnde fabula quoque putanda est, quod adiicitur, inedia mortem acceleraſſe, ne fidem artis prodere videretur. Ceterum, vtrum verum sit, quod in *Naudaeanis* traditur[r], Romam delatum spe galeri cardinalitii potiundi veneno sublatum esse, deficientibus certioribus testimoniis definiri non potest, licet prius de Cardano, tumente et delirante queat quis suspicari.

§. III. Facile ex hac breui vitae Cardani historia character animi eius plane singularis et παράδοξος intelligi potest, quem magna mixtura sapientiae et stultiae tum ingenii exorbitantis, tum voluntatis miro affectuum aestu agitatae et in praeceps actae illustrem fuisse, censendum est. Quam inaequalitatem animi eius recte notauit THVANVS [s], et reprehendit FRANC. SANCHEZ [t], *in tanta doctrina, irrationalem haud raro, et deliro potius, quam sapienti similem fuisse.* Et ipse quidem, vt satis aperte de se solebat differere, illustria vitia inter praeclaras virtutes non reticuit. Vnde suam genituram explicans [u], quas animi qualitates accepisset, praemissa ambitiosa veritatis affectatione, se ex siderum dispositione, ait, „esse ad manuum opificia aptum, animo philosophico et „scientiis accommodato, ingeniosum, elegantem, bene moratum, vo„luptuarium, laetum, pium, fidum, sapientiae amatorem, meditabun„dum, varia machinantem, mente praestanti, ad discendum pronum, ad „officia promtum praestanda, aemulatorem optimorum, inuentorem re„rum nouarum, et absque magistri opera proficientem, moribus mode„ratis, curiosum rerum medicarum, studiosum miraculorum, architec„tum, captiosum, dolosum, amarulentum, arcanorum gnarum, so„brium, industrium, laboriosum, diligentem, solertem, in diem viuen„tem, nugacem, religionis contemtorem, iniuriae illatae memorem, in„uidum, tristem, insidiatorem, proditorem, magum, incantatorem, „frequentibus calamitatibus obnoxium, suorum osorem, turpi libidini „deditum, solitarium, inamoenum, austerum, sponte etiam diuinantem, „zelotypum, lasciuum, obscoenum, maledicum, obsequiosum, senum „conuersatione se delectantem, varium, ancipitem, impurum, dolis mu„lierum obnoxium, calumniatorem, et omnino incognitum, PROPTER „NATVRAE ET MORVM REPVGNANTIAM, etiam his, „cum quibus assidue versetur.“ Quae licet de dispositione astrorum tantum intelligenda esse videantur, tantum tamen abest, vt disciplinae bonitate ea emendata esse crediderit Cardanus, vt potius luculenta in tractatu de vita propria testimonia descripserit, ex quibus indubitato constat, eundem reuera illum fuisse, qualem sidera praedixisse, ex intima sui conscientia, ad quam prouocat, delineat. Et magnum quidem sui admira-

Character Cardani.

r) Conf. TEISSIER l. c. p. 104.
s) loc. cit.
t) De Arte nihil sciendi p. 193.
u) In Genitur. XII. p. 84.

torem fuiſſe, inſanaque opinione de ſe ſuaque praeſtantia et dotium excellentiſſimarum vſu occupatum, totus ille commentarius loquitur, in quo [x] tanto veritatis ſtudio ſe flagraſſe ait, vt mendacium ſe dixiſſe, haud recordetur, gratum quoque fuiſſe, et iuſtitiae amantem, contemtorem honorum et diuitiarum, animo magnum et in aduerſis patientem, in ſecundis moderatum, et maximis difficultatibus ferendis tollendisque parem, moribus inuariabilem et conſtantem, ſtudiis deditiſſimum et peruicacem, amicitia fidelem, tacendi peritum et gratum fouiſſe, et naturae vitia arte et diſciplina emendauiſſe. Aſt proprio, quod de ſe nobis obtrudit, teſtimonio fidendum ſecure non eſſe, recte viris doctis obſeruatum eſt; falſum enim eſſe, monent, quod frequenter iactat, nunquam ſe mentitum eſſe, et ſecurum de mendacii ſuſpicione, vt qui in veritatis ſtudio conſenuerit. Fateturque GABRIEL NAVDAEVS [z], cetera virtutum Cardani admirator, ſe mendaciſſimum illum fuiſſe deprehendiſſe, et ab hoc vitio reliqua demum velut e fonte promanaſſe, quae a nonnullis deliramenta vocantur, non leuibus de cauſſis ſe exiſtimare. Quod ne a ſe dictum inconſulto fuiſſe, quis ſibi perſuadeat, ſignatis id tabulis confirmat, et manifeſtas contradictiones, quarum vna neceſſario mendacio efficta eſſe debet, Cardano in hac vitae ſuae hiſtoria reliquisque eius ſcriptis excidiſſe luculenter demonſtrat. Auaritiae autem et habendi cupiditati ſine modo litauiſſe, ſi non alibi conſtaret vna, quam HILARIVS PIRCKAYMERVS exhibet [a], narratio ſatis ſuperque confirmat. „Is enim cum „Cardanum ſalutandi gratia adiret, interrogatum ſe eſſe, tradit, ab eo: „num pecuniam afferret? cumque ille, ſe praeter neceſſarios ad iter nu„mos quicquam attuliſſe, negaret, reſpondiſſe Cardanum: ſe non cura„re transalpinos, niſi numos adferrent. Et ex eo tempore ſe, ait, non „Cardanum amplius, ſed Κερδαῖνον eum vocauiſſe.“ Neque in ea temperamenti, morum, fortunaeque varietate id valde mirandum eſt: cum et ipſe Cardanus ludis rem omnem haud ſemel perderet, et inopia vltima valde premeretur, et temperamenti melancholici inclinatione ad αἰχροκερδίαν ferretur. Quamuis autem ab ambitioſis ſe moribus alienum eſſe clamet, falſum tamen id eſſe, et inſigni mendacio affirmatum, ipſe incautus prodidit. Integro enim capite [b], cogitationem de nomine perpetuando explicat, ita quidem, vt delirus potius videatur, cum et ipſe fateatur, *cupiditatem ſuam gloriae inter tot et aduerſa, et impedimenta, ſtolidam, non tantum ſtultam, fuiſſe; non tamen vnquam concupiuiſſe gloriam et honores, imo ſpreuiſſe* [c]. Et tota quoque quam de genitura ſua ſcripſit, tractatio id euincit, in qua inter alia *multum intereſſe veritatis*, ait [d], *ſi ſe laudauerit, cum non tam turpe ſit, ſeipſum laudare, quam*

x) Vid. c. 14. p. 46. c. 22. p. 61.
z) In Iudicio de Cardano.
a) De Ratione peregrinandi, MORHOF. Polyhiſt. T. I. L. I. c. 15. §. 40. p. 163.
b) c. 9. p. 28.
c) Nempe cum ambitione hominis certabat timor, ſuſpicio, et meticuloſa diffidentia, quae honores oblatos et deſideratos eum accipere impediebant.
d) p. 83. conf. IAC. THOMAS. de Plagio §. 376. 377.

quam iucundum, quod iuſte id facere poſſit. Contendit quoque mores ſuos tales eſſe, vt nec laudare citra iactantiam, nec vituperare citra amentiam poſſe videatur. Quod annon ineptum gloriae captatorem prodat, lectori expendendum relinquimus. Illud recte THOMASINO obſeruatum; *laudis ac gloriae maxime appetentem fuiſſe, ac immodica ſciendi cupiditate ideo flagraſſe, vt ad immortalitatis apicem perueniret, ac ob eam rem ſtudiorum labores omnes et moleſtias alacrem exantlaſſe.* Quamquam autem pertinaciter negare nolumus, non vitiis modo, ſed virtutum quoque ſpecie Cardanum illuſtrem fuiſſe: virtutis tamen verae indolem conſiderantibus, manifeſtum eſt, mixturam quandam temperamenti, et circumſtantiarum moralium, laruam tantummodo virtutum exhibuiſſe, cum ſine voluntatis emendatione a ſtultitiae morbo et affectuum imperio, quibus laborabat Cardani animus, virtus vera eſſe nequeat. Vnde qualis mixtura dementiae, quam magnis ingeniis ſemper fere adeſſe dixit Seneca, Cardanum exagitauiſſe, dici poſſit, et quid de eius virtutibus iudicandum ſit, intelligitur. Illud recte obſeruatum NAVDAEO: *Cardanum ex intemperie quadam animi nusquam aequalis et compoſiti abſurda multa feciſſe, et minime ſibi in omnibus conſentanea locutum fuiſſe: eſſe enim melancholicos plerosque ſuperbos, nimiumque ſibi blandientes, et elatos, ventoſaque habere ingenia, et magnarum rerum, vt nominis, honoris, auctoritatis deſiderio flagrantia; eſſe praeterea ſuſpicaces, moroſos, inuidos, maleuolos, ſimultatum tenaces, immites* ἀξένους, *et velut in extremo confinio naturae humanae poſitos, vt coeleſtem vel belluinam aut mixtam interdum ex vtraque, leuiſſimo impulſu ſuſcipiant.* Talem enim reuera Cardanum fuiſſe, ipſe, vt in ebuccinandis vitiis ſuis laudem gloriamque quaerebat, non inficias iuit. Ait enim [e], „ſe natura ſua eſſe „iracundum, ſimplicem, Veneri deditum, et ex his tanquam principiis „profluxiſſe ſaeuitiam, pertinaciam contentioſam, aſperitatem, impru„dentiam, iracundiam, vltionis deſiderium, etiam vltra vires. Eſſe ſe „frigidi cordis timidum, et cerebri calidi, aſſueuiſſe vultum in contrarium „ſemper efformare, ideo ſimulare ſe poſſe: parum eſſe pium et lingua in„continentem, maxime iratum, vt pudeat et taedeat ſui, vitam ſe Sardana„paleam anno, quo praefuit gymnaſio Patauino egiſſe. Praecipue inter vitia „ſua ſingulare et magnum ſe agnoſcere et tamen ſequi fatetur, vt libentius „nil dicat, quam quod audientibus non diſpliceat, atque in hoc ſciens ac vo„lens perſeueret, licet non ignoret, quantum inimicorum vel hoc ſolum „conciliet. Eſſe ſe incontinentem in vita, cum noſceret optime, quae ſequi „expediret, et oporteret, in deliberando porro celerem nimis, et pene prae„cipitis ob hoc conſilii, et in quouis negotio impatientem morae. Deditum „quoque fuiſſe immodice ab ipſa adoleſcentia ludo latrunculorum, quo, quan„tam familiaris rei iacturam paſſus ſit, compendio nullo non eſſe facile dictu. „Sed aleam etiam longe deterius ceſſiſſe, filiis ad aleam inſtructis, et domo „aleato-

e) c. 13. p. 40.

„aleatoribus saepe patefacta.“ Quae omnia ita tantum excusat Cardanus, vt omnes homines manes suos pati dicat, et ignorantiam conditionis esse asserat, nolle scire, quae scimus, et rem vi velle comprimere. Quod socios quidem illi stultitiae haud paucos esse probat, a vitiorum sentina vero non absoluit. Neque haec vitia soli naturae malignitati et siderum influentiae, quod caussatur, tribuenda sunt, sed caussa haud leuis haesit in habitu animi acquisito, et praua voluntatis dispositione crebrioribus actibus in alteram naturam transeunte. Quanquam enim accepisse indolem a natura ἀνομάλον videri poterat, eam tamen tantum abest, vt sapientiae praeceptis emendauerit, vt potius insolenti morum pertinacia confirmauerit. Cuius testimonium esse potest, quod tot damna expertus, ludorum amorem non deposuerit, adeo vt omnes pene facultates decoxerit, et ad caedem vsque eapropter progressus sit, quod iracundiae locum tam amplum fecerit, vt a vulneribus et plagis haud abesset, et quae his sunt similia. Parum quoque a voluntario stultitiae charactere eum absoluit, quod ad conuersationem, praesertim senex, parum idoneus fuerit, solitudinis cum daemone suo, quem sibi fingebat, amantior, et nullius fere, vt ipse testatur, amicus, eo quod omnes vermibus, pediculis, foetore, anima insidiosa et improba gaudere iniquissima suspicione crederet, et nihil ex hominum conuersatione speraret, vt alias leues et siculneas quas affert [f], rationes taceamus. Talis cum animus esset, incessus, qui animum prodere solet, non nisi singularis et dementis similis esse potuit. Eum enim inaequalem esse, tacitisque cogitationibus varia ratione commotum, et mox properantem, mox lentum, prout impetus animi et cogitatio perpetua dominabatur, ipse fassus est [g]. Nec in vestitu sapientis constantiam praebuit. Quem cum saepe mutaret, mox splendida veste comparuit, mox vilissima et detrita [h]. Et hanc quidem haud raro rationum oeconomicarum negligentia genuit, cum multoties cum inopia et paupertate colluctaretur. Nam et parentum opibus casu detritis, et dignitate vana ornatus, et multa in detrimentum rei ab aemulis passus, et familia multa exhaustus, et a collegio medicorum diu reiectus, ipse quandoque prodigus et inconsideratus: corpore infirmus, furtis dilapidatus profusus in emendis libris, loco domicilii saepe cum damno mutato, alea aduersa oppignoratis ornamentis vxoris et supellectile, mirum, ipse fatetur [i], esse, quod non carens mendicare coeperit. Addi his potest, quod porro tradit [k], ab obitu patris ad annum vsque XLVI perpetuo ferme litigauisse, et quae alia sunt, quae indolem vitamque ἀνόμαλον et a recta via prorsus deflectentem produnt, quae facilius est excusatione pingere, quam ad virtutis praecepta exigere. Ast mirari desinemus, virum, cui insolitus eruditionis vigor, praetereaque, certo tempore magnus animus et acies ingenii praeclara aderat, in tantae dementiae circulis oberrauisse. Tota enim hominis vita παράδοξος fuit, peregri-

f) c. 53. p. 224.
g) c. 21. p. 60. 61.
h) c. 20. p. 59.
i) c. 25. p. 67.
k) c. 28. p. 73.

peregrina, et delirans, vt certissimum sit, cum temperamenti vitio imaginationem deuiantem et extra obitam vagantem accepisset, ad extrema quaeuis admittenda fuisse proniſſimum, et facile attentis persuadere, quod helleboro ad purgandum cerebrum opus habuerit. Talia enim de se praedicat, quae a sanae mentis homine proficiſci haud possunt, et nemini quoque persuadebuntur, nisi qui eadem cum Cardano chorda oberrauerit. Hinc eiusmodi de se singularia et ex parte quoque θαυμαστὰ iactauit, quae

Credat Iudaeus Apella, non ego.

Talia sunt: praeuisa futura in somniis et interdiu monito per voces de iis, quae se absente gererentur, adhibita ecstasis quoties vellet, conspecta sole splendente sidera atque luna, visa spectra atque lemures, splendor circa se obseruatus, qui eum muniret aduersus aemulos, et imprimis genius ille, quem se variis modis monuisse et dormientem et vigilantem et futurorum praesentientem feciſſe, tum peculiari capite libri *de Vita propria* tum in aliis scriptis, ostendat. Quae aut hominem cum impudentia et insania de se mentientem produnt, aut caput Anticyris dignum, et ita imaginationis deliriis corruptum, vt febricitantium somnia pro summis veritatibus haberet, et aliis quoque persuaderi cuperet. Et NAVDAEVS quoque haec pro mendaciis et nugis habet, quas Cardanus, cum non ita sui compos esset, velut in publicum theatrum ridenda inuexerit; ductus potissimum loco quodam libri *de Rerum Varietate* [m], quo sibi nullum daemonem aut genium adesse, fatetur, sed pro bono genio datam esse rationem, patientiamque magnam in laboribus bonum animum, et alia, ait. Ast, licet praefracte negare nolimus, in haud paucis gloriae ex singulari fato hauriendae studio fuisse mentitum Cardanum, et vafre quaedam excogitauisse, ita tamen comparatum est temperamentum Cardani, vt et superstitioni apertas ianuas monstrauerit, et ad imaginationis per interualla quaedam viuaciori impetu exagitatae deliria fuerit proniſſimum, quibus occupatus et abreptus Cardanus ea se sentire, videre, audire credidit, quae nullibi, nisi in emoto eius cerebro, accidere [n]. Id commentarium eius *de Vita propria* legenti innumeris speciminibus constare potest, ex quibus discas, furenti et insanienti, quam prudenti et cum ratione agenti viro eum fuisse similiorem. Qualia sunt, quod pannosus aliquando, mox ornatus in publicum prodierit, quod Romae diuerso ab aliis cultu spectandus incesserit; quod Bononiae curru vectus sit, tribus tantum rotis suffulto; quod mox concitato gressu, mox valde lentus ambulauerit, quod doloris ita amans fuerit, vt si eo careret, dentibus mor-

l) c. 47. p. 186.

m) L. XVI. c. 93.

n) Accepisse Cardanum ineptam de genio παρέδρῳ opinionem a patre Facio, ipso filio in hoc argumento magis nugiuendulo ex iis intelligi potest, quae affert ANTONIVS RVSCA de Inferno Statu Daemonum L. IV. c. 15. p. 377. cuius verba affert THOMAS BANGIVS in Coelo orientis exercit. I. p. 60.

mordendo eum sibi concitauerit; quod ad demonstrandum animum heroicum, se ipsum interficere cogitauerit, et quae alia sunt quam plurima, quae non sine taedio lectoribus centies in biographia sua occinit, quae testimonio sunt luculentissimo, Cardanum haud raro rationis deliquium passum fuisse maximum, et tum ex temperamento, tum ex arte nimia insaniuisse. Quales homines corruptae et exorbitantis imaginationis deliria pro certissimis veritatibus habere, nemini ignotum esse putamus, qui semel huius commatis homines vidit et differentes audiuit.

Intellectus vitia in Cardano maxime superstitio.

§. IV. Oedipo opus non habet Lector, vt intelligat, ex qua fonte tot dementiae specimina orta sint, quae inter praeclaras doctrinae virtutes Cardani vitam contaminarunt. Hominem enim huius generis deliria suis vicibus patientem inepta multa et absurda facere, mirum haud est. Dolendum autem non in vitae modo actionibus eiusmodi insaniam Cardanum ostendisse, sed habuisse quoque eam influxum satis magnum in intellectum eius atque eruditionem ipsam, quam egregiam cetera aluit et produxit. Et insigniter quidem ea se dementia prodidit in anili superstitione, qua omnem veri philosophi characterem turpiter conspurcauit. Licet enim se religionis et Dei cultus obseruantissimum iactet [o], velitque is videri, qui stupenda illa et admiranda, quibus se praeditum esse gloriatur, dona ad vnius Numinis fontem referat, totus quoque religione occupatus compareat, si verum tamen fatendum, anili superstitione corruptus nihil minus quam verae pietatis indolem expressit. Religiosum enim se tantum in spectrorum, lemurum, somniorum, ominum, et quas alias naenias plenis horreis affert, apud ipsum legendas [p], consideratione et attentione praestitit, et tam turpiter se dedit, vt mirandum sit, virum philosophiae praesidiis munitum tam egregie in his rebus nugari, eaque pro certissimis veritatibus nobis obtrudere potuisse, quae nonnisi febricitantium deliriis similia pueris atque vetulis possunt persuaderi. Et haec quidem tum temperamenti melancholici dispositione, tum parentis similiter ineptientis educatione ipsi naturaliter contigisse, non negamus. At emendare naturalem stultitiam cum debuisset philosophiae praeceptis, nobilissimam scientiam ad incrustandum superstitionis ineptae patrocinium adhibuit. Cuius exemplum esse potest, quod insomnia tanti fecerit, vt SYNESII tractationem *de Insomniis* edendo inque eam commentando, velut pretiosam philosophiae partem earum interpretationes commendauerit. Eiusdem prorsus commatis est, insanum quod astrologiae iudiciariae, quam puer iam a patre didicit, statuit pretium, quo posset, colore philosophico incrustatum. Tanta enim huius artis vanissimae veneratione captus est, vt in CLAVDII PTOLEMAEI *libros quatuor de astrorum iudiciis libros*, qui *constructionis quadripartitae* titulo noti sunt, prolixos commentarios ediderit, in quorum prooemio, acerbissimam illis dicam scribit, *qui cum gloriam ex maledicto, quam eruditione comparare non poterant, quaerentes*,

o) c. 22. p. 61. 62.

p) c. 43. p. 147. et passim.

tes, ſacrae huic diſciplinae, inter ceteras vt ſplendidiſſimae bellum intentaſſent, procaciori lingua, incertum an ſtultius an imperitius, impudentius, an inconſtantius aduerſus illam prophano eo ore, quo tanta mentiuntur, debacchati ſunt. Viri quidem, in re non bene perſpecta imperitiſſimi, indeque iudices iniquiſſimi: in ceteris audaciſſimi et petulantiſſimi, nec plus nouis quam antiquis inſtitutis, aut amicis quam inimicis, conformes ac fidi. Nec his contentus, vt fiduciae, quam in ea arte collocauit, oſtentationem adderet, *duodecim genitarum* exempla in calce adiecit, ex CC. genitarum exemplis ſelecta, quas praeclare fidem facere arti iſti ſciebat. Aſt quam turpiter fallat, fallaturque, vel ex vno, quod prolixe deſcripſit, themate ſuo genethliaco patet, quod licet vaferrime ſuis circumſtantiis attemperauiſſet, attamen multa habet falſa, et quae vanitatem eius fruſtrato euentu produnt. Similia illi obiecerunt viri docti paſſim, et imprimis hoſtes aſtrologiae, quod nec in themate Ioannis Baptiſtae filii, aut Aimari Raconeti, vel Edoardi VI, aliisue quicquam horum euentuum, qui poſtea conſecuti ſunt, obſeruarit: neque enim laqueum filio, mortem violentam Raconeto, breuem aetatem Edoardo praedixiſſe, ſed ſucceſſus e directo contrarios. Vnde miramur, tantopere fidem habuiſſe apud multos Cardanum, vt crederent, plus eum praedixiſſe, quod euentu probaretur, quam humano conſilio et coniiciendi arte fieri queat [q]. Maxime vero maculam famae ſuae affricuit, et iudicii defectum prodidit Cardanus, quod ſtatuiſſet miracula omnemque, quae IESV CHRISTO θεανθρώπῳ euenit, vitae fatorumque ſeriem ex themate eius genethliaco poſſe deriuari [r]. Nam non ſolum acerbe virorum doctorum cenſuris ideo notatus eſt [s], ſed et, ſi fides editori Scaligeranorum [t], Romae in carcere ideo detentus eſt, quod genethliacon Chriſto ſcripſiſſet, et ſi NAVDAEVS [u] audiendus eſt, ideo in diſcrimen capitis venit. Immo et plagii et malitioſi animi in eiusmodi impietatis nugis gloriam quaerentis ideo ſuſpectus factus eſt, eo quod ante ipſum ſimile tentauerint Albumaſar, Albertus M. Petrus de Alliaco et Tyberius Ruſſilianus, Sextus Calaber, ipſe tamen, qui ex Bacchone, Pico Mirandulano, aut Commentariis Roberti Holkot id ſcire poterat, vaferrime id reticuerit, vt gloria ipſum maneret, quod primus fuerit, qui Chriſtum commentitiis aſtrorum iudiciis ſubiecerit. Fuerunt quoque nonnulli, qui de religione eum ſuſpectum eo nomine habuerunt, et atheiſmi maculam ideo inuſſerunt, vt infra dicemus. Apologiam tamen ſuo modo pro Cardano ſcripſit GABR. NAVDAEVS, non quod leuitate et dementia eum vacare in ea re crederet, ſed quod exempla virorum in eccleſia magni habitorum ſecutum fuiſſe oſtenderet. Nos ab inſigni amentiae et delirii culpa liberari

q) THVANVS loc. cit.

r) Comm. in Ptolem. de Iudiciis aſtrorum L. II. p. m. 369. ſeqq. edit. Lugdun.

s) Vid. THVANVS, SCALIGER, NAVDAEVS, BAYLE ll. cc. Obſ. Halenſ. T. X, Obſ. 9. §. 7. p. 221. IO. ANDR. SCHMIDIVS Diſſ. de Themate Chriſti natalitio impie et abſurde erecto, aliique.

t) Scaligerana prima p. m. 48.

u) loc. cit.

rari non posse ea propter Cardanum, recte iudicari, putamus, cum conatus ille leuitatis et delirantis ingenii characterem haud vnum habeat. Ex vero enim de eo scripsit TANAQVIL FABER x: *Hunc libellum Cardani etiamnum adolescens legi. Miratus sum, et risi, et nunc rideo; nam excitata memoria est. Quid enim si de die natali Iesu Christi non constet? (et verum est, non constare;) Quid si alius eodem solo, eodem coelo, eodem momento natus esset, an is fuisset, qui fuit Christus? dein genethliacum illius scribere, qui ex Spiritu S. conceptus esset? quae res? an quia in Euangelio scriptum legimus: nondum venit hora mea? apage.* Possent et aliae rationes afferri, quibus constat, inter dementiae specimina quae Cardanus edidit, hoc praeclarissimum esse, nisi breuitati esset litandum. Quae caussa quoque permouit editores operum Cardani, Basileensem an. CIↃIↃLXXVIII, et Sponium, vt hunc locum plane omitterent; vnde editiones, in quibus comparet, Basileensis anni CIↃIↃLIV, fol. et Lugdunensis anni CIↃIↃLV, in forma octaua, factae sunt rarissimae y. Aft, fatemur quoque, iniuriam illi feciſſe SCALIGERVM z, ex cuius ore plerique, qui librum rarissimum non viderunt, id repetunt, scribentem, *cymbalum hoc genethliacorum*, ita Cardanum apposite vocat, *Domini nostri Iesu Christi thema edidisse, et omnia, quae illi acciderunt, ex positu stellarum necessario contigisse, ratiocinatum esse.* Nam hoc a scopo Cardani alienum prorsus esse, et turpem impietatis notam praeter meritum ei inurere, ipsa nos docet verborum Cardani inspectio. Dabimus ea, cum editiones haud castratae rarissime occurrant, sunt vero ista: *Ex his tandem deuenio ad id, quod est pro exemplo maximo omnium eorum, quae dicta sunt: et est geneſis domini nostri Iesu Christi, in qua tot videbis et tanta mirabilia, vt iudices, quod etsi naturalibus rationibus solum insistendum esset, Christi natiuitatem fuisse admirabilem, naturamque illi tribuisse, quantum concursu omnium coelorum excogitari poterat, et naturaliter legem nostram esse legem pietatis, iustitiae, fidei, simplicitatis, charitatis, optimeque institutam: nullumque habituram finem, nisi post reditum eclipticarum, in quo fiet nouus status vniuersi. Nec tamen me velle credas dicere, quod vel diuinitas in Christo vel miracula eius, vel vitae sanctitas, vel legis promulgatio ab astris pendeant. Sed sicut natura illum ornauit optimo temperamento, pulchritudine corporis, sanitate perpetua, grauitate intuitus, quae omnia ferme ex Iosephi in de bello Iudaico testimonio colliguntur, sic etiam Deus optimus et glorioſus optima constitutione astrorum atque admirabili geneſin illius adornauit etc.* Satis clare Cardanus quaestionis statum explicat, et Christi diuinitatem, miracula, vitam, legem astris subiecta fuisse negat: adeoque contrarium eorum affirmat, quae post Scaligerum ab omnibus ei imputantur. Sed id modo contendit, cum in tam graui momento omnia prorsus sapientissima

x) Ad l. c. Scaligeran.
z) Praef. in Manilium.
y) Vid. Cl. VOGTIVS in Cat. libror. rar. pag. 167. seq.

ma constituisset diuina sapientia, praeter diuina, miraculosa extraordinaria accessisse etiam in ea hora, quam illius natiuitati decreuerat, illum astrorum positum, ex quo in res naturales, quaeque eorum influxui subiacent, praeclara, singularia, magnifica, glorioſa et tanto concursu digna necessario fuissent deriuanda. Quae satis quidem inepta sunt, cum et incertissimis artis regulis, et vanissimae hypotheſi, astrorum irradiationibus res naturales subesse, et falsae opinioni ecclesiam, diem, horam et momentum horae natiuitatis Domini constanter obseruauisse, inaedificentur, ast cuncta, quae pro salute hominum fecit Saluator, astrorum necessitati non submittunt, et non nisi fauentem coeli dispositionem ex libera Dei voluntate electam innuunt. Verum quamuis a religionis contemtu ex hac parte liberandum esse censeamus, fatemur tamen, cerebri emoti et artis leuissimae amore furentis specimina haud pauca in hac genitura D. N. comparere. Etsi enim adeo ferocit, vt ex hoc themate secundum Ptolemaei regulas explicato, tantum arti isti praesidium oriri putet, vt non nisi stulte et absurde ea reiici possit: inaudita tamen confingit, v. g. cometen in natiuitate I. C. comparuisse, et momentum natiuitatis pro lubitu comminiscitur, et adeo ineptit, vt stellam Herculem vocatam, praesignificauisse tot ordines militum sacrorum, Teutonicorum, Ensiferorum etc. nugetur. Tacemus reliqua his neque meliora neque prudentiora, quae Cardano merito inter delirantes ex arte locum faciunt.

§. V. In caussa fuit haec animi Cardani ἀνομαλία, vt de impietate esset suspectus, et variis de caussis nonnullis viris doctis ob atheismum vapularet. Inter quos agmen ducit MARTINVS DEL-RIO [a], qui composuisse eum, ait, librum de animae mortalitate, nunquam editum, sed amicis familiaribus furtim tantummodo ostensum. Eum secutus est MARINVS MERSENNVS [b], qui vt ardenti in atheos zelo flagrauit, ita potissimum inter impietatis patronos Cardanum numerare, eumque inter atheorum monstra referre nullus dubitauit; commotus maxime, loco quodam libri *de Subtilitate* [c], quo quatuor religionum genera, Christianum, gentile, Muhamedanum et Iudaicum, inter se disputando committit, nulli victoria decreta. Vnde colligit, Cardanum librum de tribus impostoribus non tantum referre, sed et approbare, vel saltem eandem doctrinam propagare videri. THEOPHILO RAYNAVDO [d] vero ideo homo nullius fidei et religionis audit, quod inter clancularios atheos secundi ordinis aeuo suo principem locum obtinuisset. Aliorum loca, diligenter adducta a S. rev. REIMMANNO [e] tacemus. Ast alii viri docti, qui paulo magis temperandum sibi esse in inurenda atheismi nota prudenter statuunt, eo

Cardanus an Atheus?

a) Disquis. magic. Tom. I. Lib. II. q. 26. s. 2. pag. 550.

b) In libro longe rarissimo, quem Q. q. in Genesin appellauit, p. 1830.

c) Lib. XI. p. m. 449. Repetit ea MORHOFIVS Polyhist. T. I. Lib. I. c. 8. §. 6. p. 70.

d) Erotem. de bonis et malis libris erot. IV. pag. 44.

e) Hist. Atheism. Sect. III. C. 4. §. 11. p. 365. add. quos adducunt TEISSIER l. c. et Iac. Thomasius apud IOACH. FELLER. Monum. inedit. trim. XI. art. 1. p. 543.

magis ab hoc ἐγκλήματι liberandum esse Cardanum autumant, quo certius ex historia eius constat, non tam impietate quam superstitione, quod extremorum in religione, alterum est, atheismo contrarium, potissimum peccauisse, et proinde magis pro demente et insaniente habendum esse, quam pro impietatis vindice. Non excitabimus nomina auctorum, facile apud Cel. REIMANNVM [f] inuenienda, sed ad vnum SAMVELEM PARCKERVM [g] prouocamus, qui eleganter de imputato Cardano atheismo disseruit. „Is enim postquam obseruauisset, ideo Caesalpino, Berigardo „et huius generis atheis aliis nonnullos Cardanum annumerandum cen„sere, quod omnia diuinae prouidentiae phaenomena astris aliisque caussis „naturalibus adscribi voluerit, statuatque ad generationem animalium „perfectorum non aliud principium requiri, nisi calorem coelestem, ex „quo sequi putent, omnia animalium genera sine numinis prouidentia sed „sola siderum vi gigni: monet, iudicium nimis acre de eo minime vafro „illos ferre, et veniam ei dandam esse, si quid impium forsan dixerit. „Magnum enim eius ingenium magna dementiae mixtura eum contami„nasse, vnde cum per interualla in insaniam incideret, idem illi, quod „aliis omnibus insanis contigerit, vt qui multa dicant, quae nec sentiant „nec meminerint. Quod vbi luculentis exemplis a Naudaeo collectis de„monstrauisset, et imprimis obseruauisset, imprudenter dictorum partim „ab inaequalitate ingenii atque morum, partim ab immensa et immode„rata gloriae cupiditate haud postremam caussam deriuandam esse, extre„mam vitae calamitatem eum in tantas angustias redegisse contendit, vt „insanire coactus fuerit, id quod luculentis quoque testimoniis confirmat. „Addit autem, alioqui in omni philosophiae genere tam pie philosophatum „esse, vt philosophorum nemo religiosius: in scriptis quae ad mores „spectant, religionem vitaeque futurae spem vnicum vitae beatae fundum „esse statuere, vbique clamare, nullam mortalium, nisi a morte, felici„tatem esse, denique hoc vno momento res humanas stare, si summi „Numinis prouidentiae curae simus, etc. In physicis Deo omnium aucto„re semper vsum esse, atque rerum naturae rationes a finibus, quos ipse „in mundo condendo habuit, inuestigandas esse, voluisse, eosque ipsum „complures inuenisse et exposuisse, eo animi acumine, vt magnus philo„sophus fuisset, si Peripateticus non esse ausus fuisset. Et denique in „astrologicis, quamquam tantam astris vim adscribi voluerit, astra tamen „Numinis prouidentiae subiecisse, neque iis tanquam caussis principibus „vsum fuisse, sed tanquam primae ministris, et tam varia vbique, cum in „astrologia sua, tum in ceteris suis inanibus disciplinis, de Deo diuina„que prouidentia commentatum esse, vt, quicunque legat, non omnino „atheum, sed totum fanaticum fuisse concluserit.“ Hactenus Parckerus, cuius iudicium de Cardano ideo adduximus, quoniam totam fere caussam pro eo ita perorauit, vt facile ab hac macula absolui possit. Quare pauca addimus,

f) loc. cit.

g) De Deo Disp. I. S. 25. p. 72.

addimus, et ea modo monemus, quae ſpeciali quadam ratione Cardano obiiciuntur. Inter quae ingenii futilitas in definiendis fatis Chriſti Saluatoris demonſtrata haud paucos coëgit, vt crederent, et religionem Chriſtianam, et omnem Numinis prouidentiam intus et in cute riſiſſe Cardanum. Id vero falſum eſſe, ex adductis ſupra eius verbis manifeſtum eſt, in quibus diuinitatem, miracula, religionemque a Chriſto conditam minime ſe pro naturali aſtrorum effectu habere, fatetur. Qui autem ſuſpicione contemtae clanculum religionis eum premunt, quod n *Naudaeanorum* [h] & *Menagianorum* [i] collectione traditur, vel incertos rumuſculos ſequuntur, vel interdum a delirante et ſibi ipſi haud conſcio temere effuſa et imprudenter dicta male ad ſyſtema impietatis illi imputandum rapiunt. Nec meliora ſunt, quae de mortalitate animae ab eo aſſerta dicuntur, quo et Auerroiſmus illi a SCALIGERO [k] obiectus pertinet. Librum enim illum quod ſcripſerit, nondum euictum eſt, animae autem immortalitatem toties omne mortalis vitae et infandarum calamitatum ſolatium adducit [l], vt qua ratione Auerroiſmo fauere potuerit, non appareat. Nec contentio illa inter religiones dominantes quam ei obiicit Merſennus, euincit, eum eandem tibiam inflauiſſe, cum modo intendat, oſtendere, eſſe in hominis natura diſſenſum ab aliis. Ita vero partes Chriſtiani roborat, et reliquorum inſtruit, vt cauſſae bonae nihil inde ſit timendum. Igitur tametſi imprudenter, et inepte nonnulla dixiſſe Cardanum, quibus impietas facile abuti poſſit, fateamur, ab atheiſmo tamen hominem non tam malitioſum, quam dementem abſoluendum eſſe cenſemus. Noſtri hac in parte ſunt, G. ARNOLDVS [m], P. BAYLE [n], Io. FR. BVDDEVS [o], I. FR. REIMMANNVS [p], G. D. MORHOFIVS [q], SAM. PARCKERVS [r].

§. VI. Altera quae Cardano inuritur ignominia, magia eſt, cuius ſuſpectus fuiſſe dicitur BODINO [s], quamque ſuſpicionem potiſſimum apud Scotos inualuiſſe hiſtoriae Scoticae ſcriptores obſeruant [t], eo quod Ioannem Hamiltonum, archiepiſcopum S. Andreae, primatem Scotiae a deplorato fruſtraque a medicis tentato morbo liberauiſſet, fatalem vitae exitum, quem ſuſpenſus tandem paſſus eſt, praedixiſſet. Et hac quoque occaſione praedictiones eius aſtrologicae in partes vocantur, quibus, teſte THVANO *iudiciariae fidem apud multos adſtruxit, dum certiora per eam, quam ex arte poſſint, plerumque promeret.* Eas enim ſine commercio impuro cum ſpiritu aliquo fatidico fieri non potuiſſe iudicant. Aſt praeter ius fasque hac ignominia obruitur Cardani memoria. Memorabilis

Cardanus magiae an ſuſpectus?

h) p. 117.
i) T. IV. p. 408.
k) Exerc. CCCVII. in Card.
l) De Vita propr. p. 66. librum autem de Immortalitate animae ſe conſcripſiſſe tradit.
m) Hiſt. eccleſ. et haeret. P. II. L. XVII. p. 824.
n) l. c. not. D.
o) Theſ. de Atheiſmo l. c. §. 24.
p) loc. cit.
q) l. c. p. 110.
r) loc. cit.
s) De Mag. daem. p. 438.
t) Vid. quos affert BAYLE l. c. not. E.

rabilis enim ista curatio archiepiscopi, quam ipse admirandam fuisse, depraedicat, aut artis et experientiae medicae Cardano non denegandae opus fuit, aut casus fortuiti [u], certe tanta non fuit, vt sine daemonum commercio fieri non potuerit. Quae vero de praedicta eius morte ignominiosa traduntur, testimonio fide digno carent, et ex vulgi rumusculis sunt, inde forte orta, quod huic archiepiscopo commentarios *de Astrorum iudiciis* inscripsisset. In qua dedicatione tamen vestigium eius rei vel adamatae ab Hamiltono artis iudiciariae apparet nullum. Vt taceamus, vix ausurum fuisse Cardanum viro, quem inter maximos Moecenates retulerat, exitus adeo lugubres et funestos praedicere. Quae vero vaticinia eius astrologica concernunt, sane ridiculi illi sunt, qui spirituum reuelationes in partes vocant. Non iam contendemus, vtrum verum sit, quod multa praedixerit, quae euentu postea sunt comprobata, cum in genituris illis, quas typis vulgauit, aperta falsitatum et mendaciorum exempla sint, et vna de filio infelici praedictio magno eius malo Cardanum fefellerit: sed id in praesentia monemus, et coniectandi acumine, et hariolandi audacia, et prognosticorum ambiguitate, et euentu nonnullorum ex accidente, totam illam felicitatem constitisse, vt palpare possunt, qui occasionem habent, libellum *de Genituris* inspiciendi. Frustra quoque daemon Cardani, quo toties gloriatus est, in partes vocatur. Ille enim aut delirantis cerebri, aut mendacis [x] oris opus fuit, vt supra obseruatum; certe huc plane nihil facit, cum non nisi praesensionibus quibusdam eum se cognouisse Cardanus asserat, quae aliunde quoque, si ex morbida imaginatione non fuissent profectae, ortum habere potuissent. Rectius illi agunt, qui Cardano, licet lucidis nonnunquam interuallis illustri, cerebrum delirii vehementia a pueritia emotum et educationis prauitate quoque corruptum, tum fatorum aduersitate et calamitatibus in praeceps actum, atque ingentium et singularium operum meditatione perpetua extra orbitam raptum, adeoque ingenium fanaticum et enthusiasticum tribuunt, quod innumeris ἀνομαλίαις demonstrauit, furenti haud raro similiorem fuisse quam sapienti. Quamuis autem talis fuisse omnino censendus sit, non potest tamen negari, ingenium Cardani, vbi ex paroxysmo vires collegit, sibique redditum est, magnis passibus ad praeclara fuisse progressum. Ea enim huius generis hominum natura est, vt post grauissima deliria et mille ineptias, aliquam aestuantis animi remissionem nacti, acutius haud raro aliis cernant, et interdum pulchra atque egregia proferant. Nec dubitandum, quin inter maxima orbis ingenia Cardanus eminuisset, nisi illa amentiae mixtura dotes a natura datas, corrupisset. Verum haec interdum mortalitatis fata sunt.

Eruditio Cardani imprimis philosophica.

§. VII. Talis et vitae moribus et ingenii charactere fuit Cardanus. Eruditionem eius magnam fuisse, et praeclaram apud omnes in confesso est.

u) Id ipse totum non negat, c. 40. pag. 133.

x) Id visum NAVDAEO l. c. et in Apologia magiae accusatorum c. 13. p. m. 245.

eſt. Inde illuſtria, quae a viris doctis certatim meruit, elogia profecta ſunt, quibus ipſe peculiare caput libri *de Vita propria* [y] auxit, inter quos fuiſſe quoque quosdam ſibi parum fauentes notat. Alia cumulauit editor libelli *de Vita propria* [z], Thuani, Martini Henrici, Iulii Caeſaris Scaligeri, Ioannis Baptiſtae Siluatici, Iacobi Philippi Thomaſini, Iulii Capacii, Petri Rami, Thomae Campanellae aliorumque. Quibus ea addi poſſunt, quae collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [a], TEISSIERIVS [b], P. BAYLE [c], IAC. THOMASIVS [d], quae facile augeri poſſent [e], ſi id ageremus. Conſentiunt in eo viri doctiſſimi, quod aduerſarii eius, SCALIGERI *f*, verbis deſcribimus, fuiſſe virum maximum atque incomparabilem, et ingenium habuiſſe diuinum, licet ob eius inaequalitatem in pluribus deſipiat. Nec tacendum vocari eum ab Andrea Alciato, ſingulari elogii genere, virum inuentionum. Neque tamen in perſpiciendis eius erroribus, et naeuis, qui ex anomalia temperamenti et mixtura ingenii orti ſunt, coecutierunt viri docti, qui paſſim eum notauerunt *ff*. Inter quos, ſimilis ingenii homo eſt, IORDANVS BRVNVS [g], qui eum rudem et amentem fabulatorem, licet, ipſo centies doctiorem vocat. Maxime vero ob tot obſeruationes nouas, ſingulares, valdeque doctas, quibus philoſophiam et artem ſalutarem locupletauit, extolli ſolet. Quibus non modo nouator, ſed et reformator philoſophiae potuiſſet haberi, ſi ſatis animi habuiſſet, vt a communi via in totum deflecteret [h], et ſatis prudentiae conſtantis et diuturnae, vt integro ſyſtemate philoſophiam transformare potuiſſet. Ipſe in libro *de Vita propria*, peculiari capite [i] ea enarrat, quae in diuerſis diſciplinis digna adinuenerit. Inter quae, vt mathematica et medica praetereamus, haec ſunt, in dialectica: „Quod cum vna fuiſſet nota, Ariſtotelica, rem et vſum diuiſerit, „vt ſinguli, diſcipuli Euclidiſticae, Ptolemaicae, Archimedicae, Hippo„craticae, Galenicae et Scoticae praecepta perciperent. Praeterea quod „dilemmatis vſum extenderit, amplificationis ſplendorem auxerit, labo„remque plurium menſium, vnius horae ſpatium imitari, ſupplere aut „aequare docuerit. Quod in naturali philoſophia ſuſtulerit ignem ab ele„mentorum numero, omnia docuerit eſſe frigida: non commutari ele„menta inuicem; palingeneſiam; qualitates veras eſſe tantum duas, calo„rem et humidum, vim ſalis et olei, non eſſe in miſtis principium ad ge„nerationem animalium perfectorum, niſi calorem coeleſtem; Deum „debere dici immenſum: omnia quae partes habent diuerſas ordinatas, „animam

y) Cap. 48. p. 192. ſeq.
z) p. 229. ſeqq.
a) Cenſ. celebr. auct. p. 641.
b) loc. cit.
c) loc. cit.
d) In FELLERI Monumentis ineditis l. c.
e) Conf. MIRAEVS de Script. eccl. Sec. XVI. c. 80. p. 175. SCIOPP. Amphotid. Sciopp. p. 120. BOECLER. Bibl. crit. pag. 489. LEIBNIZ. Theodic. §. 254.
f) Praef. in Manilium.
ff) Vid. TEISSIER. l. c. BVDDEVS Hiſt. phil. c. VI. §. 12. p. 406.
g) De Immenſo et innumerabili L. VI. p. 405.
h) PARCKER. l. c.
i) c. 44. p. 166.

„animam habere, et vitam; animae noſtrae immortalitatem iuxta philo-
„ſophos veram, non vmbratilem: numero omnia conſtare, vt in plan-
„tis foliorum et ſeminum certo: principium ſimilitudinis eſſe modum
„agendi ab vno agente et vna materia, ab hoc ſequi tot varietates et pul-
„chritudinem; terram eſſe per ſe, et non vt miſtum cum aqua: inde
„prominere in partibus oppoſitis ſaepe: cur oriens ſit melior occidente?
„cur recedente ſole poſt ſolſtitia, tam calor quam frigus multis diebus
„augeatur? quid fatum et quomodo: de cauſſis rerum mirabilium, velut
„cur mille aleae in mille iactibus, ſi ſint legitimae, neceſſario iaciant
„monadem? ab omnibus foliis plantarum putridis diuerſum iuxta folio-
„rum naturam animal generari: naturam nullam eſſe, ſed rem fictam et
„vanam, principium multorum errorum ab Ariſtotele introductam, ſo-
„lum vt Platonis opinionem nomine euerteret. Deducendam contem-
„plationem rerum naturalium ad artem et opus. In morali philoſophia,
„quod docuerit, aequalitatem conditionis omnium non ſolum hominum,
„ſed etiam viuentium: vnde coniectari naturaliter licet compenſationem
„a morte actionum in hominibus vtilitatem capere ex aduerſis: quaenam
„optima vita, et quomodo cum aequalitate ſtare poſſit? tria eſſe regna:
„quod in regno humano melius perſaepe eſſet, neſcire quid bonum vel
„malum, ſi neſcias quantitatem, in aliis autem ſecus; ſicut etiam de fe-
„licitate in vnoquoque: cognitio morum hominum primo in genere poſt,
„iuxta gentes, et reliqua, vt conſuetudines, demum huius proprie vel
„alterius.“ Haec ipſe noua et a ſe inuenta deſignat Cardanus. Faten-
dum quoque Cardanum ingenio fertiliſſimo et inuentionibus ſupra modum
apto vſum, vbi a paroxyſmo delirii vacuus fuit, multa egregie protuliſſe,
acumen haud raro ſingulare demonſtrauiſſe, et cogitationibus valde ſupra
vulgus philoſophorum ſe extuliſſe, eam autem lectionis copiam demon-
ſtrauiſſe, quam omnino mireris. His-acceſſit animus ſatis magnus et
erectus ad conculcandos errores temporis diuturnitate et errantium au-
ctoritate confirmatos et in vſum receptos. Cuius memorabile ſpecimen
dedit in libro, quem *de Methodo medendi* inſcripſit, in quo magna
animi fiducia, *graue*, ita ipſe ſcribit [k], *certamen aggreſſus inueteratos
errores, ac apud totum pene orbem diutino vſu firmatos abolere tentauit*,
non ſolum errores ipſos, cauſſamque errorum retexens, ſed et veram me-
dendi rationem explicans. Quae animi conſtantia acerbam quoque ſaty-
ram in medicos genuit, quae *Sectionis primae* epilogum abſoluit. Quod
ſi ea conſiderantur, quae de argumento naturali ſcripſit, quo celeberrimi
libri *de Subtilitate* & *varietate rerum* pertinent, omnino agnoſcendum,
aliam dare Cardanum philoſophiam naturalem potuiſſe, ſi et integrum ſy-
ſtema condere voluiſſet, et iudicio integro et accurato ſemper vti, ſibi-
que ab imaginationis morbis cauere valuiſſet. Cuius vt ſpecimen habea-
mus, en ex multis ſelecta pauca, vt de philoſophia Cardani lectori con-
ſtet:

k) Praef. p. 5.

ſtet: Statuit nempe Cardanus: dari materiam primam etiam actu, eandemque quantitatem quandam retinere; cumque omnem ab initio orbem compleuiſſet, vacuum eſſe non potuiſſe, eo quod vacuo aucto materiam tolli neceſſe eſſet. Eſſe tria principia vbique materiam, formam et animam: eſſe tres in vniuerſum motus naturales, primum ac validiſſimum a forma elementi, ſecundum e directo huic contrarium, tertium grauium ad inferna, leuium ad ſuperna: accedere principiis naturalibus locum et motum. Tria tantum eſſe elementa, aquam, terram, aërem, et ex horum numero eximendum ignem. Eſſe ea omnia frigidiſſima et caloris expertia, diſſidere autem in humido: omnem vero lucem eſſe calidam et miſcere, et omne aſtrum ob id eſſe calidum. Eſſe autem proprie elementum, quod nec pabulo indiget, nec ſponte corrumpitur, nec vagatur, ſed certam tenet ſedem, maximam habens molem, eamque ſecundum naturam ac ad generationem paratam. Ignem eſſe ſummam caliditatem cum ſiccitate coniunctam; frigus nihil eſſe actu, ſed ſolam eſſe caloris priuationem: tria tantum vere in miſtis eſſe, terram et aquam pro materia, et coeleſtem calorem agentem: aërem ideo eſſe, vt ſubiiciatur radiis ſiderum, illorumque vires excipiat; eum ſemper moueri: terram eſſe in medio mundi, flumina oriri, quia aër in aquam tranſeat, niue et imbribus aſſiduis ad hoc non parum conducentibus. Subſtantiam coeli eſſe variam et inaequalem: lunae lumen non vniuerſum a ſole pendere, multo minus ſiderum reliquorum; ſed propriam quoque lucem habere. Habere omnia ſidera lumen, motum, ac magnitudinem propriam: lumen eſſe lucis ſimilitudinem, iunctam habentem et claritatem et calorem; coelum nunquam quieſcere, et vbique praeſentem habere animam, nec fatigari poſſe. Cometen eſſe globum in coelo conſtitutum, qui a ſole illuminatus videtur, et dum radii tranſeunt barbae aut caudae effigiem formant. Generari colores omnes ex tribus, ſubiecta materia, luce, ſeu potius lumine, quod ei miſcetur, et medio. Plantas habere ſenſum, etenim et odiſſe, et amare, et membra habere functionibus plena; generari animalia imperfectiora ex putridis, eamque generationem intendi a natura, quod exiguo tempore abſoluatur. Hominem non eſſe animal, quia praeter animam, mentem quoque acceperit. Intellectum eſſe rem ipſam quae intelligitur, voluntatem autem cum fertur extra, nec eſt idem obiecto huic, ſed ſimilis. Haec ex innumeris Cardanus in libris *de Subtilitate*, quae mira, vt ſolet, materiarum confuſione et cumulo ſpargit magis, quam diſponit, vt facile intelligas, ingenium foecundum plus ſubminiſtraſſe, quam ordinare poterat iudicium. Idem in libris *de Varietate rerum* obtinet, quae ſupplementum eſſe poſſunt librorum *de Subtilitate*. Etiam in iis ſuis cogitationibus infixus, haud raro a trita via diſcedit, et ſibi propria habet. Talia ſunt: cometen nulla ſubſtantia propria conſtare, ſed in coelo fieri, neque vno ſolo, ſed in ſingulis, quemadmodum et lactea via; eorum effectus prodire a tenuitate aëris, ſine qua non conſpician-

ſpiciantur. Non eſſe qualitates primas, praeter duas calorem et humidum. Mentem, vt remotiſſima eſt a primis principiis, eo eſſe praeſtantiorem. Multorum eſſe intellectum vnum, eumque videri ſingulorum eſſe, quia plures vni idem ſunt [l]. Mentem non ipſam errare, nec offuſcari, ſed turbari ea, quae ſunt ante illam, quibus functio eius impeditur. Eſſe etiam per ſe perſpicuam et aeternam extrinſecus aduenientem, adeoque falſo mortalem exiſtimari. Terram eſſe velut ſpongiam aqua plenam. Res et affectus naturales ſenſim declinare ex vna in aliam, omniaque, quae natura participans, affectu etiam participare, atque ideo in eis quicquam inueniri raro ſincerum: ſi legibus aſtrorum ſtandum, neceſſe eſſe anno Chriſti CIↃ IↃ C C C magnam mutationem facturam eſſe [m] in Chriſti lege; lunam in eccentrico orbe non reuolui: eſſe influxum ſiderum, eamque vim occultam, qua omnia mortalia reguntur, quod qui negant, longe magis eos Heroſtrato impios eſſe: daemones in res naturales nihil poſſe, nec caſu omnia fieri, ſed ordinem in coeleſtibus et mirum et conſtantem manifeſtiſſimum eſſe: eſſe autem influxum, quam certam caloris coeleſtis menſuram in magnitudine, vi, tempore actionis, nobis autem incerta. Cauſſam cur plures ſe morti, ob religionis cultum expoſuerint, non eſſe a Deo, ſed humorem illum atrum, qui quosdam ſtupefacit, alios facit amentes: Deum enim innocentium calamitate non delectari [n], ſed ſuam cuique ſtultitiam damno eſſe. Gigni itaque has diſpoſitiones generalibus ſiderum conſtitutionibus, quae cum validae ſint, in his, qui in philoſophia exercitati non ſunt, opiniones firmiſſimas et abſonas gignere, quae poſtquam per peſſimos quosdam et auariſſimos viros in vnam redigantur atque firmantur: inde eſſe plurimas ſectas atque inuicem directe pugnantes, quas non pudeat dicere: Dei hoc eſſe dogma. Mentem eſſe ſempiternam ſubſtantiam, imaginem verarum rerum a materia ſecretarum, extrinſecus homini aduenientem [o]: indigere autem vehiculo, quo corrupto eius operatio corrumpatur. Eſſe immortalem, quinque modis demonſtrari poſſe, nec pluribus, nempe ex propria ſubſtantia, ex iis, quae illi eadem ſunt, ex operationis modo, ex ſimilibus in opere ipſo intus, aut extra. Eſſe mentem quidem et intellectum omnem extenſum, et quaſi immenſum, ſed non limitibus comprehenſum, ſed absque termino, et quaſi coëxtendi omnibus: contrahi et extendi, fulgere et obſcurari, ſilere et operari, hocque praeſertim, quoniam initium operis eius a quodam corporeo originem ducat, quo corrupto intellectus operatio marceſcat: Eſſe quoque aliam plenam ſuis numeris aliam imperfectam, quae imperfectio in rebus aeternis quoque locum habeat. Cum mens ipſa ardens fuerit in Deo, tunc noſtram naturam ſupra ſe ipſam efferri, miraculaque contingere:

l) Patet ex adiecta ratione, cur vnus tantum ſit intellectus, diſtare Cardanum ab opinione Auerrois.

m) Ita in editis. Scribere volebat, factum iri.

n) Haec L. II. p. m. 111. dicta ex eorum genere ſunt, quae incogitanter effudit Cardanus non recordatus, ita martyrum beatorum gloriam pro inſania haberi.

o) P. 524. Haec Platonice magis quam Peripatetice dixit Cardanus.

re [p]: traduci enim humanam mentem ac quasi copulatam altiori corpus secum eleuare. Haec ex ingenti obseruationum naturalium farragine a Cardano allato facile ostendunt, Cardano nec nouitatem philosophicarum sententiarum, nec varietatem denegari posse, quibus addi merito debet immensa lectionis copia innumeris experimentis et obseruationibus rerum naturalium suffulta, quae hylen quandam physicam haud contemnendam peritis lectoribus, qui iudicio instructi sunt, suppeditare potest. Ast conuincet quoque lectorem ipsa vtriusque libri lectio, certis principiis raro inhaesisse Cardanum, et innumeris imaginibus cerebrum replendo, adeo vagari in tractatione rerum, vt Phaëtontis instar extra orbitam raptus nesciat, quo deferatur. Hinc factum, vt iudicandi acie prorsus suffocata in eiusmodi virum hunc praecipitia deiecerit furens suique impotens imaginatio, vt tandem casu grauissimo praeceps datus sit. Inde non modo ordine in meditatione nullo vtitur, sed ad eiusmodi quoque opiniones deducitur, quae iudicandi vim emotae mentis vitio aegrotauisse sole meridiano clarius loquuntur. Et quamuis satis subtiliter distinguat, claras tamen ideas non consectando, ipse, quid sibi velit, haud raro non intelligit. Maxime autem contradicendi studium, quo se impense delectari fassus est, in deuia eum deduxit, cumque Aristotelem oppugnare constituisset, magnoque Peripateticorum odio duceretur [q], quos aequo se animo ferre non posse profitetur, et tamen Peripateticis notionibus, terminis et principiis affatim esset imbutus, non potuit non frequenter Andabatarum more pugnare, et verbis magis, quam rebus, philosophiam innouare. Ex quibus, nisi nos omnia fallunt, recte concluditur, quamuis emendare nouamque dare philosophiam Cardanus tentauerit, quo nomine etiam inter restauratores philosophiae eum collocat SORELIVS [r]; et quamuis, in interuallis illis lucidis, quae dementiae insultuum expertia fuere, multa praeclare viderit dixeritque; attamen ingenio vere phantastico corruptum parum vtilitatis et emendationis philosophiam ab eo accepisse, nec in albo philosophorum magnum eum nomen mereri; quod si reliquam doctrinae supellectilem consideres, ei doctrinam magnam denegandam magnopere non esse existimamus, quemadmodum non pertinaciter repugnabimus, si quis contenderit, in medendi arte plurimum illum non experientia tantum, sed et ratiocinatione valuisse, de qua tamen eius eruditionis laude medicorum filii dispicient. Nos, ineptum ad reformandam philosophiam Cardanum fuisse, vel ex eo solo colligi posse putamus, quod scripserit [s]: *Delectatus sum in philosophia Aristotele, et Plotino mysticisque illis inuentionibus.* Quas vehementer eum deperiisse, vel ex vna, quam in li-

p) Etiam hic prodit, quod alibi gloriatur, a Plotino non parum mysteriorum philosophiae se didicisse.

q) Vid. de Var. L. III. p. 147. L. VI. p. 242. s. L. VII. p. 277. et sic passim, de Aristotelis sectatoribus L. VII. p. 267. Aristotelem tamen inter viros duodecim subtilitate praestantes numerat de Subtil. L. XVI. p. m. 573. edit. Bas. 1664. quae optima est.

r) De Perfect. hom. L. III. p. 429. vers. Germ.

s) De Vita propr. c. 18. p. 58.

bris *de Rerum varietate* inſtituit, tractatione de mente humana, eiüsque vnione cum Deo, et mediis eo ducentibus, conſtat, ea enim tota myſticos ſapit, et enthuſiaſmo repletum habuiſſe Cardanum caput, euincit. Nec meliorem characterem Cardani nobis effingunt, omina, ſomnia, ſpectra, auguria, vaticinia, quibus velut vermibus ſcatet tota Cardani hiſtoria ff, vel inſanus Aſtrologiae apoteleſmaticae amor, quo ductum non puduit iniurias in eos euomere atrociſſimas, qui huius generis nugas vilipendunt t. Accedit his confuſio in eius cerebro regnans, quae ſe toties in ſcriptis eius prodit, et infinitis digreſſionibus moleſtam lectionem facit; quamque veram obſcuritatis eius matrem fuiſſe recte pronuntiauit Naudaeus. Innumeris enim cogitationibus repletus aliter ſcribere non potuit, licet veriſimillimum ſit, paupertatem, quam ſuo ſibi iumento attulit, quamque ephimeridibus ſcribendis ſe leuauiſſe aliquando, ait, eum coëgiſſe, vt et ſcriptiones ſuas maturando minus digereret, et dicendorum copia oneraret, vt amplius largiusque inde praemium laboris referret. Nec ſilentio praetereundum, quod exemplis quoque probauit NAVDAEVS u, expilaſſe Cardanum interdum alios, ſuppreſſo eorum nomine, vnde paſſim x inter plagii reos eum connumerari videas.

Scripta Cardani et ſtili ratio.

§. VIII. Scripſit multa vir magna diligentia et extemporanea ſcribendi facultate gaudens, ex quibus edita plurima, quaedam vel affecta tantum vel ſuppreſſa et neglecta deliteſcunt. Catalogum eorum ipſe dedit y, et repetiit THOMASIVS z, ordine diſpoſuit GABR. NAVDAEVS a, et ex huius conſilio decem voluminibus collegit vulgauitque CAROLVS SPONIVS b. Eorum pleraque ad naturalem philoſophiam artemque ſalutarem ſpectant, quaedam mathemata illuſtrant. Logicam tamen attigit, et in argumento morali deſudans, *de Vtilitate capienda ex aduerſis*, *de Conſolatione*, *de Summo Bono*, *de Humana Conditione*, *de Arcanis politicis* differuit. Quorum libellorum editiones indicat Cl. STOLLIVS c, quem vide. In his ſcribendi ratione vſus eſt libera, et aperta, aſt nec comta, nec elaborata, ita tamen, vt ab inquinato Aponenſis, Pomponatii aliorumque medicorum ſtilo et negligentia in dicendo ſibi caueret. Recte quoque obſeruatum NAVDAEO, elegantius eum ſcribere, et veneres amoeniſſimas ſectari, cum libet; credo, quod interdum maiori, quam ſolebat, ſtudio in ſcribendo exerceretur. Obſcuritas itaque Cardani non ab elocutione deriuanda eſt, quae ſatis aperta eſt et perſpicua, ſed a rerum obſcuritate, notionum vagarum incertitudine, principiorum confuſione et frequen-

ff) Similibus nugis ſcatet Liber XVI. de Var. rerum, vbi talia de daemonibus et mortuis tanquam veriſſima narrat, e. g. daemones incubos monſtra ex foeminis gignentes, et ſimilia, vt aperte pateat, ſanum illi ſynciput non fuiſſe.

t) Vid. Praef. in Ptolemaeum de Iudiciis Aſtrorum, et in libris de Subtilitate paſſim.

u) loc. cit. p. 31.

x) TEISSIER l. c. THOMASIVS de Plagio n. 376. p. 109. MORHOF. Polyh. T. II. L. II. c. 2. §. 11.

y) De Vita propr. c. 45. p. 170.

z) loc. cit. p. 55.

a) loc. cit.

b) Lugduni 1663. fol.

c) Hiſt. Lit. P. II. et III.

frequentibus etiam digreſſionibus, quibus lectorem nihil tale expectantem a via deducit, vt vix redire ad priſtina veſtigia valeat. Tacemus multa ſuppoſita et breuiter dicta, aut in differendi contentione animo magis comprehenſa, quam expreſſa literis, quo pacto ſcriptores haud raro tranſilire nonnulla ſolent, quae magnas lectoribus tenebras offundunt.

§. IX. Multos ſibi eruditionis copia amicos comparauit Cardanus, quorum indicem ipſe in libro *de Vita propria* [d], exhibet; in quo magna comparent nomina, non modo virorum doctrinae laude clariſſimorum, ſed et munerum generisque dignitate illuſtriſſimorum. Inter quos Chriſtophorus Madratius cardinalis, epiſcopus Tridentinus, beneficiis et liberalitate egentem ſuſtentauit. Laudat etiam Caroli Borromaei et Marci Antonii Amulii cardinalium amicitiam, quemadmodum Ioannem Hamiltonum primatem Scotiae magno eum fauore complexum fuiſſe, ſupra docuimus. Aſt qui fautorum et amicorum beneuolentia recreabatur, innumeris quoque inimicorum atque aemulorum odiis, conuiciis, inſidiis periclitabatur, quas et emergendi ſtudium, et vitae varietas, et imprimis contradicendi pertinacia ipſi comparauere. Maxime medicorum natio acerbe in eum inuecta eſt, cui tam inuiſus fuit Cardanus, vt diu in medicorum collegium in ipſa patria recipi non poſſet. Horum enim vlcera ita fortiter tangebat, vt mirum non ſit, pugnis illos atque calcibus Cardanum, ſtrenuum ἰατρομαχίαν petiuiſſe. Et hos quidem nonſolum ſpernere ſe didiciſſe, ſed eorum vanitatis miſereri ſcribit [e], aſt dolorem tamen ex indignatione profectum paſſim prodidit, contemtu eorum inuidiam vlturus. Non acerbiorem autem aduerſarium nactus eſt, Iulio Caeſare Scaligero, viro ſummo. Is quamuis artis criticae et diſciplinarum philologicarum, quam philoſophicarum, eſſet peritior, gloriae Cardani tamen inuidia accenſus, cum et ipſe artem ſalutarem profiteretur, arma contra Cardanum mouenda eſſe conſtituit, et libros de ſubtilitate, magna tum doctrinae fama apud omnes commendatos aggreſſus eſt. Nouem tamen, a prima editione annos elabi paſſus eſt, antequam contra Cardanum librum vulgaret, tandem ſatis ſpiſſum opus *Exercitationum exotericarum de ſubtilitate aduerſus Hieronymum Cardanum* edidit, quod valde tum quidem commendauit illuſtris auctoris fama apud omnes maxima et praeclara de doctrina eius vniuerſali opinio [f]. In huius ſcriptionis praefatione, magnificas quidem laudes tribuit Cardano, et ſuam ſcribendi induſtriam valde extenuat, in ipſa autem tractatione toties Cardano, de fama detrahit, quoties carpi eum poſſe iudicabat. Inde factum, vt, vbi rebus non valeret, verbis eum perimere, et critico obelo configere contenderet, eum autem, quem ambitioſe in praefatione laudauerat, mille conuiciis laceraret. Hinc

Amici et inimici Cardani.

d) c. 15. p. 49.
e) c. 16. p. 53.
f) Vid. Epiſtola Io. CRATONIS ad Ioſephum Scaligerum, editioni Wechelianae anni 1582. praemiſſa.

Hinc accensus ira, quod Aristotelem contemsisset, conuiciatorem, latratorem, canem vocat [g], et commentarios eius confusissimam rhapsodiam nominat, et sententias illi nequitiae et impietatis imputat [h], inter quas imprimis ille intellectus vnus est, quem sensu illi Auerroistico tribuit; et millies deliria, nugas pueriles, ingenium turbidum, insciti am, temeritatem, ventosum ingenium et similia exprobrat, vt facile appareat, laudes in Cardanum cumulatas in limine, amaram tantum satyram exhibere. Respondit ad opus Scaligeri prolixum Cardanus, *Actionemque primam* edidit *in calumniatorem librorum de subtilitate*, in quo praetermisso ex contemtu et indignatione nomine, hunc calumniatorem librorum suorum de subtilitate ait, dum moliri suo Marte nihil audeat, opus suum ideo aggressum esse, vt mutuis altercationibus hominibus innotesceret: eum autem, putat, aut non admodum iudicio valuisse, aut liuore quodam victum esse, cum tantus non sit, quantum sui illi gnathones fuerint in re literaria. Reprehendit autem in eo, quod calumniis ac criminationibus, tum maledictis absque offensa, immo etiam absque cognitione hominis vlla ipsum incesserit, et laudationem in epistola praemissa ad calumniam et iniuriam irrisionem adiecerit, malo quoque animo de religione accusare nitatur: quae violentissimi inimici aut virulentissimi animi indicia manifesta esse pronuntiat, illique obiicit, quod toties Aristotelis atque Auerrois innixus principiis atque auctoritate, (qua scilicet salua mundi aeternitate ab illis probata Christi diuinitas et spes remunerationis bonorum atque malorum auferatur,) ipsum audeat de impietate insimulare. Quibus integritatem pietatemque suam a nemine hactenus in dubium vocatam opponit, licet de rusticitate et odio suorum conquerendi causam habeat, et quo potest modo eruditionem Scaligeri in dubium vocat, intimam ei barbariem obiicit, et ridet, quod cum ne quidem grammaticus esset, de omnibus disciplinis scribere ausus sit. Et hoc quidem pacto magno animo et acerbo dicendi genere Scaligero respondet, quem maleuolo et inepto scripsisse animo in tota hac actione more suo demonstrat, et eum rodit, quod vitia editionis primae, non attendens ad emendationes posterioris, ipsi imputauerit. Dici non potest, quantum existimationi suae hac lite Scaliger nocuerit, cum ex comparatione scripti vtriusque clarissime constaret, impotente Scaligerum animo et ambitione atque inuidia lymphatum supra vires suas hanc contentionis ferram reciprocare coepisse. Vt enim innumera sophismata taceamus, quibus Cardanum aggressus est, recte obseruatum GER. IO. VOSSIO [i], *contradicendi studium, sophista dignius esse quam philosopho, et maiorem etiam modestiam, dum falsi adeo tractet Cardanum, merito passim requiri, praesertim si cogites, scribere aduersus virum summum, studiis quidem humanitatis et metaphysicis non paulo inferiorem: at non scientia naturae, matheseos autem omnibus disciplinis, in quibus parum*

g) pag. 153.
h) pag. 987.
i) De Theolog. gentili Libr. III. cap. 8. pag. 1163.

rum omnino Scaliger viderit, albis quod dicitur, equis praeuertentem. Quod Voſſii iudicium aequiſſimum eſſe, et ipſa comparatio docet, et dudum a viris doctis, Io. Sperlingio [k] et Rvdolpho Goclenio [l], qui in exercitationes Scaligeri animaduerterunt, eſt oſtenſum; id quod breui quoque at accurata obſeruatione factum a Sorellio [m]. Paſſim [n] ideo Scaligeri praecipitantiam, et in hoc quidem doctrinae genere ἀπαιδευσίαν reprehendi notarique videas, licet variarum rerum, ad hiſtoriam naturalem pertinentium copiam, quam ex vaſtae literaturae penu Scaliger depromebat, aequus quilibet laudauerit. Mirandum ergo, et nominis potiſſimum magnitudini, qua fruebatur Scaliger, adſcribendum eſt, quod teſte B. Io. Fr. Bvddeo [o] tantae olim hic liber auctoritatis fuerit, vt nemo philoſophus cenſeretur, qui eum non legiſſet, et, quod Paganinvs Gavdentivs [p] indignatur, *multi cum profiterentur ſe adhaerere doctrinae Peripateticae, ex volumine de ſubtilitate contra Cardanum depromſerint dicta ac ſententias, inque iis conquieuerint, nihil vltra quaerentes, perinde ac ſi voces forent atque oracula ex cortina Lycei ex fonte Ariſtotelici Peripati prolata. Cum tamen multoties vel non intellexerit Ariſtotelem et perperam interpretatus ſit, vel ab eo receſſerit.* Id quod integra diſſertatione demonſtrauit luculenter idem Gavdentivs [q]. Quodſi parcius in Cardanum fuiſſet inuectus, ſi verum quaeſtionis ſtatum excuſiſſet, ſi a vocum diſceptatione et criticis diſquiſitionibus ſibi temperauiſſet, ſi doctrinam attuliſſet, in philoſophia naturali et mathematicis magis exercitatam, ſique ſuis ipſe monitis fuiſſet obſecutus, famae ſuae, qua illuſtri et maxima fruebatur, hanc labem non aſperſiſſet. Prudenter enim monuit [r], *non deſunt circumſcripti animi quorundam et ſeruiles, qui in tenebris ignauo marceſcere otio, quam in luce ac puluere cum labore verſari malunt. Quid turpius, quam ex omnium rerum domino atque dictatore, intellectu noſtro efficere mancipium alienae libidinis?*

k) In Meditationibus ſuper ſubtilitates Scaligeri.
l) In Aduerſariis ad exotericas aliquot I. C. Scaligeri exercitationes.
m) loc. cit.
n) Naudaevs l. c. p. 19. 20. Bayle l. c. not. X. Boecler, Bibl. crit. pag. 602. Stollivs Hiſt. lit. p. 547. Sorel. l. c. p. 431.
o) Introd. in hiſt. theol. L. I. p. 265.
p) In Excuſſione exoterica de nonnullis, quae non Peripatetice dixiſſe videtur I. C. Scaliger in opere de Subtilitate, quae in Sylloge differtt. cum tr. de Pythagorea animarum tranſmigratione Piſis 1641. 4. prodiit, p. 200.
q) loc. cit.
r) Ex. VI. § 4. p. 29.

****

CAPVT QVARTVM,
DE FRANCISCO BACONO VERVLAMIO.

§. I.

Historia Baconi de Verulamio vnde petenda?

Infeliciter hactenus emendatio philosophiae suscepta fuit. Aut enim parum viderunt philosophi, qui relicta via sectaria nouam tentare aggressi sunt, aut, cum quaedam vidissent, nec animi nec ingenii satis habuerunt ad telam, quam exorsi erant, pertexendam, et ad nugas diuertentes philosophiam parum reformauerunt. Et hoc quidem fato seculum XVI vsum est. Miserata vero humani intellectus tandem diuina prouidentia seculo XVII lucem clariorem restituit, et elegantiorem atque perfectiorem philosophandi modum introduxit, excitato Francisco Bacono, Barone de Verulamio, Vice-Comite S. Albani, Angliae cancellario, quo vix maius et excelsius ingenium ista aetas tulit, vt praeiudiciorum errorumque fontes detegeret, nouam viam panderet, hylen ad philosophiam emendandam afferret prorsus egregiam, et, cum nouum ipse philosophiae systema condere in animo non haberet, eas tamen obseruationes, regulasque spargeret, quibus aetas subsecuta diligenter vsa tandem emendatos philosophiae vultus restituit. Hunc itaque verum primumque parentem philosophiae eclecticae, virumque de philosophia omnium maxime et praestantissime meritum recte appellaueris, dignum, cuius historiam accurate teneamus. Quam primus descripsit, documentis domesticis et ἀυτοψίᾳ adiutus GVILELMVS RAWLEY, illustrissimo viro, cum in viuis esset, et post eius funera reginae Angliae a sacris, et theologiae professor, eamque operum Verulamii a se editorum *tomo vltimo* [a] adiunxit. Ex quo hauserunt sua, qui historiam literariam seculi XVII enarrantes hoc ornamentum non praetermiserunt FREHERVS [b], WITTIVS [c], BAYLE [d], DE LA HOVSSAYE [e], auctores *Bibliothecae Thomasianae* [f], alii. Recentissima aetate cum nouae scriptorum Verulamii editiones a Britannis cuderentur, semel atque iterum summi viri vita adiecta est. Eam enim *Epistolis* et aliis a Verulamio relictis scriptis praefixit, et hoc *Supplementum operum* [g] eius in limine hoc pacto ornauit ROBERTVS STEPHANVS [h]. Cumque pleniorem ex chartis passim delitescentibus operum Verulamii editionem vulgaret MALLETVS [i], nouam et ipse biographiam maximi viri attexuit, quam se ex fontibus fide dignissimis

a) Tom. VI. edit. Amstelod. 1663. 12.
b) In theatro p. 773.
c) Memor. philos. Dec. II. p. 150.
d) Dict. T. I. art. Bacon. p. 417. quem interpretes Britanni valde auxerunt. n. XVII.
e) Memoires critiques T. I. p. 358.
f) Vol. II. p. 704.
g) Lettres and remains of the Lord Chancellor Bacon Lond. 1734. 4.
h) Vid. Litter. magazine 1735. Ian. art. 1.
i) Lond. 1740.

gnissimis et intemeratis rerum testimoniis hausisse affirmat [k]. His ducibus nos quoque, instituto nostro insistentes vitam eius viri delineabimus, quem vnum plus ad verae philosophiae nitorem restituendum contulisse, quam seculorum, ante eum plurimorum philosophos primi nominis, fatebuntur, qui acutissimi viri meditationes, obseruationes et inuenta cum veteris et medii orbis philosophici luminibus sine partis studio comparabunt.

Natiuitas et educatio Baconi.

§. II. Editus est in lucem FRANCISCVS BACONVS, BARO DE VERVLAMIO, VICE-COMES S. ALBANI in Anglia magnorum ingeniorum ferace anno cIↃ IↃ LX, XI Cal. Febr. [l] Patrem habuit Nicolaum Baconum, Elisabethae reginae a consiliis, equitem auratum, magni sigilli Angliae custodem, virum et eruditionis, praesertim iurisprudentiae, nomine celebrem, et in tanto generis et honoris fastigio modestiae laude GILB. BVRNETO [m] commendatissimum; matrem Annam Cocam, Antonii Coci equitis aurati, qui Eduardi sexti institutioni praefectus fuit, filiam, quam et pietate virtuteque eminuisse et doctrina praepollentem fuisse testatur biographus Baconi, RAVLAEVS [n]. Fauente Numine illud Bacono natiuitatis tempus contigit, quo valde amabantur literae, etiam apud illustres viros ipsamque procerum regni purpuram commendatissimae. Quam amplum autem a natura indolis optimae fundum accepisset, et quae vis ignea ingenii illi inesset, non modo postea proditum est, cum emendare philosophiam insigni felicitate esset aggressus: sed mature quoque et in ipsa pueritia apparuit, ipsamque Elisabetham reginam, excelsi animi et ingenii foeminam, testem habuit. Cum enim insolita acuminis admirandi, et doctrinae in tam tenera aetate inusitatae specimina puer praecox subinde ederet, istis commendatus summis, qui in aula viuebant, proceribus, ipsi tandem reginae traditus est. Quae vt versatissima ingenii diuitiis fuit, ita Baconum puerum difficilioribus quaestionibus tentare haud semel, iucundum habuit. Ad quas tanta iudicii maturitate, tanta dicendi grauitate respondit, vt supra modum contenta regina, puerique indolem felicissimam et prorsus diuinam admirata eum dominum custodem sigilli minorem appellarit. Inerat enim responsis eius et iudicandi vigor in aetate puerili infrequens, et ingenii iucunditas atque elegantia, quibus mire captus est reginae animus. Cuius exemplum narrant [o]: interroganti, quot annos natus esset? ingeniose, puerum adhuc, respondisse, se regimine eius felici duobus annis iuniorem esse. Talis cum esset, maturandum, quo ad literarum studia properabat, iter rati parentes, annos natum duodecim in academiam Cantabrigiensem miserunt, tutela commissum Ioannis Whitgifti, qui S. Trinitatis collegio,

k) Vid. Bibl. Britannique Tom. XV. P. I. art. 3.

l) Qui annum 1561. ponunt, eos falli ex epitaphio constare potest.

m) Hist. reform. Angliae P. II. p. 380. ed. Angl.

n) l. c. p. 5. vbi linguarum, quae eruditae vocantur, callentem fuisse, narrat.

o) Citati.

cui adscriptus est, tunc praeerat, Cantuariensem autem archiepiscopatum magna postea prudentiae doctrinaeque laude ornauit. Et tum quidem magno ardore discendique desiderio in artes liberales et philosophiam Aristotelicam, quae vna tunc in scholis Angliae personabat, incubuit. Quam tamen, nondum sedecim annos natus vilipendere coepit, non quod Aristoteli diuini ingenii laudem denegaret, hanc enim illi saepe, postea quoque, tribuit, sed quod disputationibus et contentionibus eam tantummodo natam, humanae vitae commodis autem inueniendis et promouendis ineptam sterilemque esse, probe cerneret p). Ipse itaque, admodum adolescens sine cortice nauare, et excellentissimis, quas a natura acceperat, animi dotibus ad tentandam nouam philosophandi viam vti constituit.

Aetas iuuenilis Baconi.

§. III. Emensus artium liberalium, et philosophiae, quale definiri in academia solet, iter a parente ad artes politicas efformari coepit. Cum enim inter fratres natu esset minimus, terris patriis fratribus datis opus erat, vt ingenii copiis ad accipienda praeclara munera aditum sibi pararet. In Galliam ideo in comitatu legati ad Gallorum regem, Amicii Powletti, missus est. Quamuis autem iuuenilis aetas prudentia carere videri poterat, indolis tamen bonitas ita annorum adolescentiam emendauit, vt maximam ex eo itinere vtilitatem referret, et prudentiam quoque singularem conscriptis anno aetatis vndeuigesimo obseruationibus, *de Statu Europae* ostenderet. A legato quoque ad reginam missus in Galliam remeauit, eo consilio, vt iudicium inter peregrinos perfecte matureſceret. Magna tamen clades eum inopinantem in hac peregrinatione oppressit. Pater enim illi praematuro fato ereptus est, eumque terras patrias fratres iure occupassent, pecunia quoque, quam pater illi patrimonio carenti ad coëmenda quaedam latifundia destinauerat, inter quinque fratres diuisa est. Paulo duriori ergo fortuna eo tempore vsus fuit, quam tamen virtutis et doctrinae magistram habuit. De vitae genere vero post reditum ex Gallia statuenti, iuris Angliae municipalis studium et professio placuit, sine dubio, vt ita sibi de necessariis aliquanto felicius dispicere posset. Breui autem ingenio optimo et diligentia iugi adiutus ita profecit, vt, licet, velut παρέργον, vt ipse postea dictare solebat, et subsidiariam operam istud studium haberet, mature tamen tractationibus exasciatis, quales pauci dare possunt, ostenderet, se mysteria iuris legumque, praecipue quae ad patriam spectabant, omnia intime pernouisse. Itaque nondum in legis scientia tyrocinium egressus inter aduocatos extraordinarios a regina allectus est, hospitiumque sibi in societate Greiensi delegit. Maxime tamen ad emendandas disciplinas, et praecipue philosophiam emaculandam, natiuoque nitori restituendam respicere nunquam oblitus est. Cuius eo tempore specimen edidit, quod: *Temporis partus maximus*, inscripsit; quod cum periisset, *Instauratio* inde eius *magna* enata est.

§. IV.

p) Hoc ex ore eius auditum refert RAVLAEVS l. c. p. 7.

§. IV. Legum cuſtodiae et iuris ſacris deſtinatus quidem Baconus erat et conuictu, et vitae profeſſione; at animo tamen et affectu in artes politicas et officia ſtatus magis propendebat. Quare aulae ſe tradere, et fortunam tentare, qua et ipſe poſſit volitare per ora virûm, conſtituit. Quamuis autem indoles egregia et doctrina praeſtantiſſima Baconum in aula commendatiſſimum feciſſent, ita vt nec colloqui cum eo dedignaretur regina, nec de iure legibusque, ipſisque regni negotiis eum conſulere negligeret, hincque facilior et liberior illi ad aulam principis, quam reliquis eius profeſſionis, aditus pateret, neque munere tamen, neque emolumento frui potuit inſigni: vno munere ſubſtituti regiſtrarii in camera ſtellata excepto; cuius cauſſam fuiſſe dicit MALLETVS, quod in clientelam ſe comiti Eſſexiae dediſſet, qui, cum noſtrum promouere conaretur, ab inimicis, quos iam tum habebat potentiſſimos, impeditus eſt. Quod cum aegerrime ferret Baconus, adeo vt inſulae relinquendae conſilium caperet, ab eo a comite reuocatus eſt, qui, vt patriae tantum pignus ſeruaret, latifundium ei aliquod clɔ Iɔ cɔcɔ libris Anglicis venale ex ſuis facultatibus comparauit. Addit, quem ſequimur, MALLETVS, (reliqui enim hoc tacent) ingratiſſimum tamen ſe tanto Moecenati praeſtitiſſe Baconum, inductum ab eius aduerſariis, vt detectionem criminis perduellionis infelicis huius comitis poſt eius exitium ederet, qua perfidia apud Anglos nominis tot meritis alias illuſtris celebritatem mire conſpurcauerit. Quam vero fortunae fauorem patrocinio apud Eliſabetham conſequi non poterat, ingenii doctrinaeque commendatione nactus eſt. Valde enim gratioſus factus eſt in aula Iacobi I. apud quem literis valde fauentem commendatiſſimum fecit liber praeſtantiſſimus, *de Augmentis ſcientiarum.* Aulae tamen fata hoc loco expertus eſt, obſtante praeter alios eius fortunae Eduardo Coco, equite aurato, gloriae ex literis Bacono partae valde aemulo. Peruicit autem Baconi conſtantia, regique probata eruditio, qua ita illi traditus eſt, vt eum anno clɔ Iɔ cvii ſolicitatorem generalem conſtitueret. Quo tamen munere impediri non potuit, quo minus philoſophiae inſeruiret, cuius teſtimonium fuit edita anno clɔ Iɔ cx tractatio *de Sapientia veterum.* Fatis autem erepto Cecilio comite, qui viuus valde Bacono aduerſatus erat, muneri ſplendido et opimo Atturnati regis generalis ſiue procuratoris primarii et generalis praefectus, et emolumentis atque reditibus valde ditatus eſt. Quos cum dos quoque vxoris poſtea auxiſſet, quam partim numerata pecunia, partim terris quoque lautam et ampliſſimam acceperat, tantum tamen abeſt, vt in re ſplendida ad rationes oeconomicas attenderet, et familiae magnificentiam atque ſeruitiorum licentiam paulo arctius reſtringeret, vt potius magnam ex neglectu earum opum iacturam ſentiret, ſcilicet ſtudiis magis et meditationi intentus. Quod non vno hoc illi nomine noxium fuit, ſed ad artes quoque in aulis exerceri ſolitas viam ſtrauit, quibus ſibi ipſi exitium parauit. Nempe corrumpi ſe muneribus paſſum eſſe, virum cetera admirabilem,

Aetatis virilis fata.

fide dignis sibi constare testimoniis MALLETVS affirmat. Et tum quidem in dies fauentior illum fortuna arrisit, in sanctius enim consilium regis adoptatus et anno cIↃ IↃ c xvii auxilio Villierii, qui ducis Buckinghamiensis nomine orbi innotuit, quemque rex vehementer amauit, custodiae regni sigilli praefectus est. Hic enim cum minus quam nostes, eruditione et prudentia valeret, Baconi doctrina et iudicio vti solebat. Eo itaque parario tandem anno cIↃ IↃ c xix cancellarius Angliae, Baro Verulamius, et sequente anno, Vice-Comes S. Albani constitutus est. Illustri autem aulae splendore licet fulgeret Baconus, literarum curam tamen non deposuit, sed inter media aulae statusque, quem vocant, negotia, anno cIↃ IↃ c xx *Nouum organum* edidit, opus duodeuiginti annorum, at immortalis gloriae.

Baconi fata aduersa et vita ad mortem vsque.

§. V. Hactenus fauentissimis sideribus vsus erat Baconus, et doctrinae claritate illustris, et negotiorum publicorum administratione satis felix. Ast decreuit subito, quae incrementa hactenus laetissima sumserat, fortuna Verulamii. Rem totam tacet Raulaeus, ita vero narrant scriptores Britanni citati: Pecuniae indigens rex, eas sibi artes delegerat, quas regni leges non solent permittere. Quales cum nonnulli, vt solet in aulis, proponerent, qui monopolium quoddam regi persuadebant, quod non poterat non graue esse et exitiale regni subditis; illi a Buckinghamiae duce commendati, id apud regem obtinuerunt, vt regio diplomate confirmarentur. Id patroni sui suasu, et munerum illecebris inductus, regni sigillo roborauerat Baconus, qui in corradendis facultatibus ad eas artes confugiebat, vt familiae, quam splendidam habebat, alendae sufficeret. Non potuit non res ea displicere regni proceribus, qui facile intelligebant, exitialia huiusmodi consilia fore patriae. Grauiter itaque de hac iniuria in comitiis regni conquesti sunt. Qui cum in auctorem eius inquirerent, dux Buckinghamiae negotio periculoso se extricaturus regi persuasit, vt in cancellarium omnem eius rei culpam transferret. Rex, vt solicitudine se liberaret, Baconum permouit, vt periculo caput exponeret, nec culpam deprecaretur, pollicitus, curaturum se, ne detrimentum ex ea re caperet. Damnatus ergo a iudicibus est, indicta mulcta quatuor millium librarum, expunctus ex numero procerum regni, et carceri in castello Londinensi traditus. Cui cum breui tempore esset inclusus, a rege liber dimissus, sententia autem ista, post aliquot annos, reuocata et irrita declarata, restitutusque honoribus Baconus, adeo vt primis comitiis, sub Carolo I. rege indictis, interesse, iterum iuberetur, et reuirescceret ingentium meritorum eius memoria, obliteratis obliuione his, quas memorauimus, famae eius maculis. Ab eo tempore, quamuis reparato honore et fama, id posset, a negotiis aulae regnique tractandis abstinuit, sibique et Musis suis vixit: fortunae aulicae inconstantiam et leuitatem, studiorum dulcedine ac philosophiae iucunditate pensando. Cum autem nec oeconomicas rationes valde curaret,

curaret, nec fido seruitio vteretur, tandem paupertate vir maximus et meliore fato dignus ita pressus est, vt et regem, et regni heredem supplex adiisse nonnullis dicatur [q], vt inopiae suae succurrerent. Vixit itaque in vmbra et otio studiis et contemplationibus addictus, quas luci et tumultui aulico expertus caute praeferebat, tempusque et legendo et scribendo terens, vtilem se reipublicae literariae praestare sategit. Vltimo enim quinquennio, quo se totum negotiis ciuilibus subtraxit, scriptorum suorum maximam partem exarauit. Tandem anno cIↃ IↃ cxxvi, III. Id. April. febri catarrhali lenta extinctus anno aetatis LXVI in aedibus comitis Arundeliae, in villa de High-Gate prope Londinum, ad quas animi tantum reficiendi causa diuerterat, obiit, exuuiae mortalitatis in ecclesia S. Michaëlis fano S. Albani vicina depositae; quia ecclesia illa ex vrbis vetustae Verulamii ruderibus sola supersest, epitaphio scripto, quale viro meritis illustri debebatur [r].

§. VI. Factum esse a natura Verulamium ad emendandas scientias, maxime philosophicas, et scripta eius docent, et indoles, quam acceperat, loquitur. Cum enim a pueritia meditationi esset addictus, iudicio autem vteretur acerrimo, facileque in nexum veritatum et ipsa rerum principia atque fundamenta alte penetraret, haud difficile fuit viro summo, disciplinarum naeuos et defectus detegere, et magis sana atque salubria suppeditare. Et prima quidem tentamina, at quae ad iustam maturitatem et perfectionem quandam excreuere, ciuitati eruditae anno cIↃ IↃ v. exposuit, edita incomparabili aetatemque latura tractatione *de Augmentis scientiarum*. Eam patrio sermone Verulamius conscripserat, Latina autem veste donari curauerat a Playfero, professore Cantabrigiensi. Qui cum verborum, quam rerum, magis esset curiosus, ipse Baconus manum admouendo, virosque doctos Herbertum, Hobbesium, aliosque in partes curarum vocando, opus perfecit. Ergo comparate intelligendus est. RAVLAEVS scribens, *in hoc opere e lingua vernacula proprio Marte in Latinam transferendo auctorem plurimum desudauisse, et multis subinde ac variis additionibus locupletauisse.* Ipse enim Raulaeus in *Praefatione operis ad lectorem* scribit, *Baconum, cum animum adiecisset, vt liber in Latinam linguam verteretur, quod inaudiuisset, illud apud exteros expeti, eius translationem ab insignioribus quibusdam eloquentiae viris elaboratam propria quoque recensione castigatam iam emittere.* Dici vix potest, quanta comprobatione et plausu virorum doctorum et tum, cum ederetur, opus sit exceptum, et ad nostros dies in honore habitum. Id quod immensae, quae in id congestae sunt laudes satis demonstrant. Vnus nobis, at quantus vir! LEIBNITIVS [s], testis omni exceptio-

Character et merita eruditionis Baconi.

Tr. de augmentis scientiarum.

q) Bibl. vniu. T. XI. p. 45. BAYLE l. c. non tamen ad extremam paupertatem redactum, quamuis nec diuitiis affluentem obiisse ait Malletus.

r) Extat apud POPE-BLOVNT l. c. in eo, scientiarum lumen, facundiae lex vocatur, et laudatur, quod omnia sapientiae naturalis et ciuilis arcana euoluisset.

s) In noua methodo iurisprudentiae P. I. §. 32. conf. BVDDEVS Praef. ad Artem cogitandi p. 15.

ceptione maior est, cui liber audit incomparabilis. Quanquam autem ad doctrinam de eruditione vniuersali, siue in genere considerata opus proprie pertinet, quo nomine integrum hoc loco recensere supersedemus, ipsi Lectori vtilissimi et ad augendas intellectus copias vtilissimi lectionem iterum iterumque commendantes: non praetereundum tamen hoc loco est, illustrissimum auctorem omnium scientiarum partitiones exorsum, omnem doctrinam, secundum tres facultates intellectus: memoriam, phantasiam, rationem, in tres classes fuisse partitum, in historiam, poësin et philosophiam. Ita enim, his positis classibus, non historiam modo acute distribuit, itemque poësin, sed philosophiam quoque. Cuius matrem communem constituit philosophiam primam, tria autem genera ponit, de numine, de natura, de homine. Et illam quidem, quae de numine tractat, philosophiam, theologiam naturalem vocat, eique adiicit appendicem doctrinam de angelis et spiritibus. Naturalem philosophiam autem in speculatiuam et operatiuam distribuit; et illius dicit partes esse physicam et metaphysicam; illam in caussam efficientem et materiem; hanc in caussam finalem et formam inquirere. Refert autem ad physicam speculatiuam doctrinam de principiis rerum, de fabrica rerum, siue de mundo et de varietate rerum, quae vel de concretis agit, et historiam naturalem complectitur, vel de abstractis, vbi de schematismis materiae et de motibus agi debet. Metaphysicam partitur in doctrinam de formis et de caussis finalibus. Operatiuam doctrinam de natura distinguit in mechanicam et magiam, expurgata significatione sumto hoc vocabulo, illique duas tribuit appendices, inuentarium opum humanarum, et catalogum polychrestorum. Mathematicam quoque et puram et impuram ad appendicem magis philosophiae naturalis, quam ad scientias substantiuas, referendam esse asserit. Porro doctrinam de homine, in philosophiam humanitatis et ciuilem distribuit, et illius capita constituit, de corpore, et de anima hominis, quoad statum siue personam, et foedus animae ac corporis. Personam hominis autem secundum eius miseriam et praerogatiuas considerat; foedus secundum indicationes et impressiones, quo etiam physiognomiam et interpretationem somniorum naturalium refert. Dein corpus hominis considerando, medicinam in cosmeticam, athleticam et voluptuariam diuidit, et medicinae tria assignat officia, conseruationem sanitatis, curationem morborum, et prolongationem vitae. Philosophiae humanae circa animas, partes esse vult doctrinam de spiraculo, de anima sensibili siue producta; tum de substantia et facultatibus animae, earumque vsu et obiectis. Ad quas appendicem constituit, doctrinam de diuinatione naturali et de fascinatione, et facultates animae tres facit, sensibilem, in motum et sensum. Vsum porro ex obiecto facultatum animae humanae expendens, logicam inde et ethicam oriri docet. Et partes quidem logicae facit quatuor, inueniendi, iudicandi, retinendi et tradendi. Inuentiuam autem artium et argumentorum esse monet, et ex illa experientiam literatam et organum nouum extruit;

ex

ex hac promtuariam et topicam facit, generalem atque ſpecialem. Iudicandi artem vel inductione vel ſyllogiſmo abſolui, et hunc reductionem rectam et inuerſam comprehendere, obſeruat; tum analyticam et de elenchis huc pertinere, ait, elenchos autem eſſe, vel ſophismatum, vel hermeniae, vel idolorum, oſtendit, idola partitur in imagines tribus, ſpecus et fori. Arti retinendi doctrinam de memoria ipſa, eius praenotionem et emblema vindicat. Traditiuae diſciplinae doctrinam omnem de ſermone eiusque methodo, illuſtratione, organo, locutione, ſcriptione, totamque grammaticam, literariam atque philoſophantem etc. propriam eſſe vult, ſingularem quoque tradendi prudentiam extruit, et huc varia methodorum genera reuocat: tum rhetoricam, et quae illi adhaerent, illuſtrationem ſermonis abſoluere tradit, qua occaſione de critica quoque et paedagogica agit. Tandem Ethicam in doctrinam de exemplari, ſiue bono ſimplici et comparato, et georgica animi partitur, et diuiſiones boni varias affert, culturam animi autem doctrina de characteribus animorum, de affectibus et curationibus ſiue remediis abſoluit. Ciuilem doctrinam de conuerſatione, de negotiis et de republica praecipere iubet. Et negotia vel vitae ambitum, vel occaſiones ſparſas comprehendere monet. Doctrinam autem de imperio omittit, et deſiderata tantum addit, de proferendis finibus imperii, et de iuſtitia vniuerſali ſiue de fontibus iuris. Epilogum vero de legitimo vſu rationis humanae in diuinis, de gradibus vnitatis in ciuitate Dei, et de emanationibus ſcripturarum, occupatum eſſe iubet. Conſtare ex breui hac διατυπώσει operis praeſtantiſſimi, poteſt, quanta ingenii vaſtitate et iudicii acumine omnem ſcientiarum circulum Verulamius complexus ſit; et imprimis, quod ad rem noſtram pertinet, quanta et quotuplicia noua ad philoſophiam pertinere viderit, monuerit, viamque monſtrauerit. Quae ſi cum antecedentibus temporibus, et ſeculo ipſius aetatem ſequente comparantur, admirationem lectorem ſubire neceſſe eſt, quod vnus vir tot et tanta viderit et obſeruauerit, quae tot ſecula ignorarunt, et noſtrorum temporum felicitas eius veſtigiis inſiſtens, eoque facem praeferente ſingulatim demum explorauit expoſuitque. Tacemus deſideria per omnes ferme ſcientias ſparſa, quibus maximo iudicio defectus in diſciplinis etiam philoſophicis detexit, occaſionemque exhibuit caſtius philoſophaturis ea explendi, quibus antecedens aetas caruerat.

§. VII. Ita praeparata via reſeratisque diſciplinarum adytis, de nouo quoque, qui fideliter ad veritatem viam monſtraret, duce ſollicitus fuit Verulamius. Qui licet eo tempore magnis muneris publici curis detineretur, philoſophiae incrementa et emendationem tamen promouere non neglexit. Enatum inde ſpatio annorum, quod nonnulli volunt duodeuiginti Nouum Organum, tanti laboris, induſtriae et acuminis inſoliti opus, vt primarium inter ſua ſcripta locum obtinere ipſe auctor iudicauerit [t]. *Nouum organum.*

Cum

t) RAVLAEVS, l. c. p. 16.

Cum enim probe intelligeret [w], logicam, quae velut inſtrumentum veritatis inquirendae in ſcholis tunc tradebatur, aptiorem eſſe diſputationi-
„bus ſcholaſticis fouendis, quam rerum naturae detegendae, probe autem
„noſſet, intellectum humanum ſibi ipſi hoc pacto negotium faceſſere,
„neque auxiliis veris, quae in hominis poteſtate ſunt, vti ſobrie et com-
„mode, indeque multiplicem rerum ignorationem, et ex ignoratione
„rerum detrimenta innumera: omni ope connitendum exiſtimauit, ſi
„quo modo commercium iſtud mentis et rerum reſtitui poſſet in in-
„tegrum, aut ſaltem in melius deduci. Quoniam autem id fieri
„poſſe ex auxiliis atque adminiculis Dialecticae nulla prorſus ſpes ſuberat,
„propterea quod notiones rerum primae, quas mens hauſtu facili et ſu-
„pino recondit atque accumulat, vnde reliqua omnia fluunt, vitioſae ſint
„et confuſae et temere a rebus abſtractae; neque minor ſit in ſecundis et
„reliquis libido et inconſtantia; ex quo fit, vt vniuerſa iſta ratio humana,
„qua vtimur, quoad inquiſitionem naturae, non bene congeſta et aedifi-
„cata ſit, ſed tanquam moles aliqua magnifica ſine fundamento: ideo de
„melioribus praeſidiis diſpiciendum eſſe ratus eſt, quibus ſcientiarum et
„artium atque omnis humanae doctrinae in vniuerſum inſtauratio a debi-
„tis excitata fundamentis, praeſtaretur.“ Cum autem in priore, quem *de Augmento ſcientiarum* ſcripſit, tractatu obſeruauiſſet, ratiocinationem omnem fieri aut ſyllogiſmo, aut inductione, illo ſcholis relicto, hanc potiſſimum regulis atque praeceptis muniendam ſibi ſumſit. Probe enim videbat iſto ſyllogiſmorum nectendorum artificio veritatem iuuari eiusque cognitionem promoueri parum poſſe. Qua de re, quae momentum habet, dignus eſt, qui ipſe audiatur. Ita vero diſſerit [x]: „Nos demonſtra-
„tionem per ſyllogiſmum reiicimus, eo quod confuſius agat, et naturam
„emittat e manibus. Tametſi enim nemini dubium eſſe poſſit, quin,
„quae in medio termino conueniunt, ea et inter ſe conueniant, quod eſt
„mathematicae cuiusdam certitudinis: nihilominus hoc ſubeſt fraudis,
„quod ſyllogiſmus ex propoſitionibus conſtet, propoſitiones ex ver-
„bis, verba autem notionum teſſerae et ſigna ſint. Itaque ſi notio-
„nes ipſae mentis, quae verborum quaſi anima ſunt, et totius huiusmo-
„di ſtructurae ac fabricae baſis, male ac temere a rebus abſtractae et va-
„gae, nec ſatis definitae et circumſcriptae, denique multis modis vitio-
„ſae fuerint, omnia ruunt. Reiicimus igitur ſyllogiſmum, neque id
„ſolum quoad principia, ſed etiam quoad propoſitiones medias, quas edu-
„cit ſane atque parturit vtcunque ſyllogiſmus, ſed operum ſteriles, et
„a practica remotas, et plane quoad partem actiuam ſcientiarum in-
„competentes. Quamuis igitur relinquamus ſyllogiſmo et huiusmodi
„demonſtrationibus famoſis ac iactatis iurisdictionem in artes populares
„et opinabiles, tamen ad naturam rerum, inductione per omnia, et tam
„ad minores propoſitiones, quam ad maiores, vtimur. Inductionem
„enim

w) Ita ipſe in Praefatione. x) p. 4. ſeq.

„enim cenſemus eam eſſe demonſtrandi formam: quae ſenſus tuetur, „et naturam premit, et operibus imminet, ac fere immiſcetur.“ Nempe ſenſuum potius, quam abſtractionum miniſterio auxilia conquirenda eſſe ſtatuit, et ad experimenta deſcendendum eſſe iudicat, quibus ſenſuum imperfectio tolli queat. Maxime autem impedimenta illa, quae ex idolis oriuntur (hoc autem nomine praeiudicia, quae recentiores vocant, intelligit) remouenda eſſe, commendat, quae vel ex philoſophorum placitis et ſectis, et ex peruerſis demonſtrationum legibus, vel ex innato intellectus vitio oriuntur. Quare redargutionem, vt ipſe vocat, ſiue emendationem philoſophiae explicandam eſſe, et tum demum oſtendendum, qua ratione intellectus atque res, ſiue mens et vniuerſum inter ſe concordent, docet, et tum vias quoque ineundas eſſe ſtatuit, quibus ad metam peruenire poſſit. Quem in finem phaenomena vniuerſi, hoc eſt, omnigenam experientiam atque hiſtoriam naturalem adiungit, vt interpretis loco ſit, in explicanda rerum natura. Ex quibus intelligitur, Verulamium, hanc logicam ſiue organum ſuum proprie philoſophiae naturali dedicauiſſe, et ideo experientiam et hiſtoriam fundamenti loco ſtrauiſſe, ne, quod a Peripateticis factum eſt, vanis et incertis notionibus generalibus, abſtractis, vagis, nihilque ſignificantibus, quae naturam rerum nunquam recludunt, humanus intellectus decipiatur, ſed in ipſum naturae conclaue a certo fidoque duce introducatur. Quo pacto autem illuſtris auctor hunc finem obtinendum eſſe putauerit, et quibus regulis intellectum inſtruxerit, vt metam hanc conſequatur, prolixa enarratione depingere hoc loco breuitati conſulentibus non licet: et legenda ipſa nobiliſſima tractatio ab illis eſt, qui in rerum naturalium inquiſitione feliciter progredi cupiunt. Quae ſi paulo plus luminis et perſpicuitatis haberet, et nouorum terminorum et partitionum artificio lectorem non remoraretur, longe plura, quam factum eſt, contuliſſet ad philoſophiae emendationem. His enim obſtantibus a plerisque hoc organum nouum neglectum eſt [y]. In quo ſi hae labeculae negligantur, obſeruationes praeſtantiſſimae continentur, quibus rerum naturalium et ſcientiarum fere omnium termini egregie poſſunt amplificari. Nullibi enim ſectae inhaeret, vel nouam ſectam condere cupit, pulchre de ea re pronuntians [z]: *Primo poſtulandum videtur, ne exiſtiment homines, nos more antiquorum Graecorum aut quorundam nouorum hominum, Teleſii, Patricii, Seuerini, ſectam aliquam in philoſophia condere velle. Neque enim hoc agimus, neque etiam multum intereſſe putamus, ad hominum fortunas, quales quis opiniones abſtractas de natura et rerum principiis habeat: neque dubium eſt, quin multa huiusmodi, et vetera reuocari, et noua introduci poſſint; quemadmodum et complura themata coeli ſupponi poſſunt, quae cum phaenomenis ſat bene conueniunt, inter*

y) Vid. WALCH. Hiſt. logic. in Parerg. Acad. p. 639. STOLLIVS Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 22. p. 441.
z) c. 116. p. 123.

se tamen dissentiunt. At nos de huiusmodi rebus opinabilibus, et simul inutilibus non laboramus. Quae a magno sapientiae naturalis antistite prudenter pronuntiata, vtinam nostro tempore omnium versarentur ob oculos, quo hypothesium plena sunt omnia, et in tanta eclecticae philosophiae luce, sectaria passim nomina audiuntur. Sed vt ad Baconi Organum reuertamur, illud imprimis, quantiuis id pretii opus esse demonstrat, quod praeiudiciorum absurditatem, et damna, quae ex iis intellectui in veritate inquirenda subnascuntur, maxima luculenter ostenderit. Obesse enim veritati monet [a], quod homines id sibi modo proponant, vt ex ea, quae praesto est, massa, nihil amplius sumant, aut quaerant, quam quantum ad vsum professorium, aut lucrum, aut existimationem, aut huiusmodi compendia conuertere possint: quod omnia hactenus vel traditionum caligini, vel argumentorum vertigini et turbini, vel casus et experientiae vagae et inconditae vndis et ambagibus, permissa fuerint. Quod antiquitatis opinio inepta iudicium detineat, cum nostra potissimum tempora respectu mundi, grandaeuitatem et antiquitatem, atque ideo senilem quoque prudentiam et maturius iudicium inuoluant. Quod pusillanimitas sit, auctoribus infinita tribuere, auctori autem auctorum, tempori, ius suum denegare, cum veritas non auctoritatis, sed temporis filia sit. Quod ipsorum operum, quorum copia iam pridem facta est humano generi, admiratio, ad acquiescendum in iis homines compulerit, incremento accedente admiratione simplici et prope puerili ab eorum astu et artificio, qui scientias tractauerunt et tradiderunt. Quod homines vaniloqui et phantastici, qui partim ex credulitate, partim ex impostura, genus humanum promissis onerarunt, omnem conatuum magnanimitatem destruxerint. Quod a pusillanimitate et pensorum, quae humana industria sibi proposuit paruitate et tenuitate, detrimenta in scientias inuecta sint, artis infirmitate in naturae calumniam conuersa. Quod superstitio et zelus religionis coecus et immoderatus, aduersarius, molestus et difficilis philosophiae euaserit, vel falsa et sectaria philosophia corpori religionis immixta, vel aditu alicui philosophiae, quamuis emendatae, pene intercluso. Quod in moribus et institutis scholarum, academiarum, collegiorum, et similium conuentuum, qui doctorum hominum sedibus et culturae eruditionis destinantur, omnia progressui scientiarum aduersa inueniantur; inuidia, auctoritate, nouorum odio, dominantibus, et bonorum conatibus praemiis carentibus. Quodque tandem desperatio hominum et impossibilitatis suppositio maximum progressibus scientiarum et nouis pensis ac prouinciis in iis suscipiendis obstaculum posuerit. Quae omnia, vt ingentes intellectus humani morbos viuidis depingunt coloribus, causasque per tot secula impeditorum profectuum atque incrementorum disciplinarum certissimas exponunt, ita, quantam ad artium et philosophiae emendationem Verulamius attulerit, manifestum faciunt. Recte itaque

a) c. 81. seqq. p. 82. seqq.

itaque et ex merito laudarunt viri docti [b] hoc nouum Organum, quo oculos philosophantibus Baconus aperuit, ut deuiis tandem aliquando relictis in via regia philosophari inciperent.

Reliqui labores philosophici Verulamii.

§. VIII. His praeclaris laboribus periclitanti philosophiae succurrere, et aegrotanti intellectui humano medicinam afferre tentauit Verulamius regni adhuc negotiis districtus. Vbi autem ex aulae tempestate ad philosophiam solam, velut in tranquillum portum, se contulisset, totus id sibi muneris datum esse putauit, vt eiectis scholarum nugis meliorem philosophiam restitueret. Quam licet vniuersam emendare cuperet, ad naturalem tamen partem animi quadam propensione inclinauit. Inde enata scripta maximi viri praestantissima, cedroque digna, quae ingenii vastitatem et iudicii acerrimi profunditatem in eo probant. Quibus licet opus, quod moliebatur, ad perfectionem non perduxerit, fatendum tamen est, hylen rerum atque obseruationum praestantissimarum posteritati virum summum exhibuisse, ex qua cautius atque prudentius philosophantes vberrimum sapientiae sincerioris argumentum hauserint, verumque esse, quod grato ore professus est SAM. PVFENDORFIVS [c], eam, quae est pulchrius nostro tempore efflorescentis philosophiae gratiam, isti viro non minima ex parte deberi. Testamur scripta excellentissimi auctoris non lucernam modo olentia, sed et iudicium testantia et ingenii felicitatem singularem: *Historiam naturalem ventorum, densi et rari, sympathiae, vitae et mortis, de forma calidi, de motu, cogitata et visa physica, descriptionem globi intellectualis, thema coeli, de fluxu et refluxu maris; Parmenidis, Telesii et Democriti philosophiam, indicia de interpretatione naturae, siue impetus philosophicos, de sapientia veterum, syluam syluarum siue historiam uaturalem, nouam Atlantidem.* Et haec quidem omnia ad naturalem disciplinam pertinent. Neque tamen, vt animo vasto cuncta erat complexus a morali philosophia emendanda perficiendaque abstinuit; scripsit enim *Sermones fideles ethicos, politicos, oeconomicos*, vt alia minora taceamus. Et in illis quidem systematico, a qua scholarum methodo valde abhorrebat, ordine non progreditur, obseruationes autem partim ex humanae mentis natura deductas, partim ex aliis scriptoribus, maxime Michaële Montano et Machiauello, collectas suisque meditationibus apte innexas porrigit, et hoc quoque pacto eclectice philosophatur. Ipse autem in *dedicatione* ad ducem Buckinghamiae, *ex fructibus optimis, quos calami sui laboribus exhibere potuerit, hos sermones esse, et acceptissimos quoque fuisse, scribit, quia videantur praeteris hominum negotia stringere, et in sinus fluere.* Id quod verum esse, ipsa attenta harum meditationum ex philosophia practica haustarum consideratio docet. Quae profundae quidem sunt, et intellectu difficiles, adeoque lectorem poscunt in philosophiae mysteriis non inexercitatum,

b) Vid. BAYLE l. c. et quos laudat.

c) Specim. controuers. c. I. §. 5. Erid. Scand. p. 205.

attentum et meditationis moleſtiam non ſubterfugientem: aſt fracto putamine dulciſſimos nucleos ſe offerre, fatebuntur, qui eius rei experientiam habuerint. Accurate enim virtutum vitiorumque characteres, confinia malorum, laruas ſimulationis, rationem temperamentorum oſtendit, dignus qui iterum iterumque legatur. Quae cauſſa fuit, vt commendatiſſima diu fuerit elegantis libelli lectio, praeſertim, cum narrationibus, exemplis, apophthegmatibus, ſententiis, comparationibus iucundus ſit; dignus itaque ille viſus fuit, qui et Gallico et Germanico veſtitu aliquoties compareret [d]. Adeo autem in morali argumento Verulamius placuit RAPINO [e], vt in eo plus valuiſſe, quam in reliquis, cenſeret. Nos vero vbique Baconum magnum deprehendi, maiorem futurum, ſi luculentior eſſet, ſine contrarii metu pronuntiamus, et ad ſcipta quoque hiſtorica, inter quae hiſtoria Henrici VII, Angliae regis eminet, prouocamus, in quibus quanta prudentia et accuratione rerum geſtarum ſeriem ad vitam et actionem retulerit, ſatis demonſtrauit. Laudandi itaque ſunt, qui viri ſummi, et poſteritati nunquam obliuiſcendi, ſcripta collegerunt, vnoque faſce, comprehenſa ediderunt, quod apud Batauos [f], Germanos [g] et ipſos tandem Britannos [h] factum, quibus ampliſſimam ſcriptorum Verulamianorum ſyllogen debemus.

Deſiderata in Bacono.

§. IX. Intelligi ex hactenus dictis poteſt, qualis quantusque vir fuerit Baconus, quidque ad perficiendam emendandamque philoſophiam contulerit. Dolendumque et ipſam viri maximi ingenii profunditatem, moremque meditandi, et quandam terminologiae nouae et inſolitae atque partiendi affectationem, et argumenti difficultatem, aliquam praeterea ſermonis Latini repugnantiam, quae auctori obſtitit, vt commode et perſpicue mentem ſuam exprimeret, et cui medicam aliorum virorum doctorum manum interdum admouiſſe ſupra diximus, obſcuram et moleſtam facere lectionem libellorum cetera aureorum. Quibus ſi lector obtingat accuratus, attentus, et philoſophicorum myſteriorum non ignarus, meditationi autem adſuetus, et relegendi laboris patiens, innumeros veritatis theſauros exhibent, et horreum aliquod rerum praeſtantiſſimarum atque obſeruationum pulcherrimarum ſubminiſtrant. In quibus tamen caueas, nouum ſyſtema philoſophiae quaeras: illud enim docendi genus auerſatum fuiſſe Baconum ſupra monuimus. Id autem conſtitutum ſibi habuit vir ſummus, vt duplici ratione laboranti philoſophiae ſuccurreret. Nam et defectus, naeuos et errores, quos in omni ſcientiarum genere detexerat, vniuerſales oculis lectorum exponere, et viam oſtendere fategit, qua iugi meditatione illi tolli, et augeri emendarique diſciplinae artesque poſſint. Cui fini tot regulas, cautiones, media adaptauit, vt merito

d) Et Gallicam Balduini et Germanicam enarrat STOLLIVS l. c. P. III. c. 1. §. 58. p. 621. conf. Biblioth. Thomaſiana Vol. II. p. 704.
e) Reflex. ſur la morale, §. 9.
f) Amſtelod. 1662. VI. Vol. in 12. quibus VII. volumen poſtea acceſſit. Ea editione nos vtimur.
g) Francofurti 1665. Lipſ. 1694. fol.
h) London. 1740. IV. Vol. lingua Anglica.

rito immortalis eius inter philosophos hodie quoque sit memoria. Et ad perennaturam eius gloriam omnino pertinere censendum est, quod eius consiliis occasio suppeditata sit Britannorum genti ab eo tempore tanta cum laude naturalem philosophiam artesque mathematicas perficienti, excitandi societatem scientiarum, tamdiu cum gloria superaturam, quamdiu honos erit literis [i]. Non silebimus tamen, fuisse quaedam, quae in tanto laudum cumulo nonnullis in Bacono displicuerint. Nam et pulcherrimis corporibus sui naeui sunt, et nihil est in mortalitate ab omni parte beatum, vt taceamus, non omnibus placere potuisse Verulamium, qui nemini, nisi veritati placere studuerat; et ita in inuestiganda veritate incessisse, vt ab omni sectae studio longissime discederet. Id quod illis non potuit non displicere, qui saluam sectae suae auctoritatem cupiebant, licet ingenii magnitudo, quam vbique prodit Verulamius, eum laudare illos coëgerit. Inter quos imprimis notandi CONRINGIVS et RAPINVS. Et ille [k] quidem ita de Bacono pronunciat: *Baconis scripta non eandem merentur laudem. Homo ingenio fuit vasto, sed nec a veterum doctrina instructus, nec quidquam moderati agitans, dum principatum affectat per nouitates in omni philosophia. In physicis eius libellis nihil placet, praeter empiricam industriam, quam laudo; perinde ac rideo eius ἀπαιδευσίαν, vt Aristotelice loquar. Inter politica perplacet historia Henrici VII. Reliqua vt non asperneris, tamen non est, quod laudes.* Et alio loco ita de eius libris sententiam pronunciat: *De Verulamii libro, quem de augmentis scientiarum inscripsit, nec dum aliter sentio, quam ante hac. Veterum et verae προπαιδευτικῆς doctrinae plane imperitus fuit; imo supinus et superbus veterum omnium contemtor. Laudaueris illum librum ob studium promouendi boni eruditionis publici, ob commendatam experientiam rerum, quae vulgo negligi solet, ob pauca quaedam, non vane monita alia. Cetera solet ludere vocabulis, noua scilicet fingere, aut vetera flectere in nouum sensum, et sub illo schemate meras ineptias producere, tanquam nouiter a se obseruata, et inuenta doctrinae oracula: ingenio tamen valuit, nec a iudicio fuit destitutus. Sermones fideles ipsius plurimum habent bonae frugis; nec displicet sapientia veterum saltem ob verisimiles coniecturas diuitis ingenii, nec enim sub fabularum inuolucro, multum adeo sapientiae latitare mihi persuadet. Scio sane, iam olim Stoicos theologiam gentilium ausos ita interpretari, sed irrito et nostris quoque aurei aeui Christianis irriso conatu. Inter omnia autem Verulamii perplacet Henrici VII. Angliae regis historia, quamuis et ibi obseruaueris hominis καινοφιλίαν et vocabulariam ostentationem atque insolentiam.* Non expendemus veritatem eorum, quae a Conringio Bacono obiiciuntur, hoc enim alium locum, aliud-

i) THOMAS SPRAAT. Hist. de la societé royale L. I. s. 16. p. m. 43.

k) Conringiana p. 19. 76. 77.

aliudque inſtitutum poſtulat; ſed id modo obſeruamus, Conringium licet virum inſigniter doctum, in naturali philoſophia impenſe fuiſſe delectatum Ariſtotele, quem ſupplendum potius et experientia recentiorum augendum, quam exagitandum atque deſerendum putabat: literaturae autem veteris fuiſſe peritiſſimum, et ſine ea ad verum eruditionis cultum neminem perueniri poſſe, credidiſſe, adeoque nec Ariſtotelicae, nec veteris doctrinae contemtum atque neglectum potuiſſe pati. In omnia alia autem abibat Verulamius, non tam πολυϊστορίας laude, quam philoſophiae cognitione, inclareſcens. Is enim reiecta omni auctoritate non homines, ſed naturam ſequi conſtituerat, vt eius indolem et arcana rimaretur; credebatque antiquitatis opinionem non pueraſcenti mundo, ſed feneſcenti aetati noſtrae deberi. Itaque veterum doctrinas impedimentum in natura ſeceſſibus perquirendis nectere ſtatuebat, et ſpeculationes inutiles oſtentationi magis profuturas, quam vtilitati: qua ratione inductus profeſſorias conſuetudines hominum academicorum, quibus vnius auctoris ſententiae, velut carceri, includuntur, ridebat contemnebatque. Id quod non potuit non altum Conringio vulnus infligere, qui hanc academicam eruditionem maximo loco ponebat. Fatendum tamen, non prorſus abire a vero Conringii cenſuram, Verulamio affectationem vocabulorum nouorum, et terminorum ſine neceſſitate innouatorum obiicientem. Nouam enim hanc philoſophandi linguam obeſſe magis quam prodeſſe philoſophantibus, experientia multis exemplis docuit. Nec dubitandum, quin haec potiſſimum cauſſa alleganda ſit, cur ſcripta Verulamii, vtut egregia et optimae frugis plena, magis laudentur, quam legantur. Deterret enim iſta vocabularia obſcuritas, moleſtiam in legendo afferens, lectoris animum, qui ſpectra ſibi et lemures adduci ſuſpicatur. Aliud diſplicuit RAPINO [l], qui ingenium Bacono vagum tribuit, quod de rebus nunquam enucleate differit; et nimiam eius doctrinam illum accuratum non eſſe ſinere putat: vnde pleraque eius dogmata, vlterioris meditationis potius anſam praebere, quam axiomata, quae ſequi poſſimus autumat. Non negat, opiniones eius aliquid acuti et ſplendentis habere, at, ſi verum dicendum, ignis potius ſcintillas, quam conſtantem et natiuam lucem referre iudicat. Credulitatem quoque circa relationes obſeruationum naturalium ei obiicit, in moralibus tamen plus ingenii, quam in ceteris emicare contendit. Poteſt ex parte concedi Rapino, quod in Verulamio reprehendit; nam plenas ſcientiae naturalis inſtitutiones eum tradere minime voluiſſe, contentum, ſi in viam philoſophantes deduxiſſet, ſupra obſeruauimus. Aſt quam lucem in Verulamio deſiderat, timendum, ne Rapinus ignem fatuum intellexerit, ſine flamma, ſine virtute, externo ſplendore micantem. Narrationibus autem interdum deceptum fuiſſe, quod et THOMAS SPRAAT [m] obſeruat, ignoſcendum viro per maximam vitae partem negotiis publicis occupato, et bona fide aliorum teſtimo-

l) Reflexions ſur la philoſophie §. 18. m) loc. cit.

teſtimoniis nitenti. Specioſe magis illud a *συμπαθειαῖς* SAM. PARCKERO [n] et RAD. CVDWORTHO [o] reprehenditur, quod finalium cauſſarum inquiſitionem longe a phyſicae ſuae prouinciis amouiſſet, eo quod illa remorarum inſtar ſcientiarum quaſi velificationem retardauerit, quod cum hominis ſpecioſis iſtis et vmbratilibus cauſſis adhaereſcant, non vlterius in phyſicae ſcientiae curſu velificare curarint. Quo pacto eneruari contemplationem atque demonſtrationem ſapientiae diuinae exiſtimat. Quo nomine imprimis Cudworthum magno viro minus fauere, eumque inter occultos impietatis erga Deum patronos numeraſſe videri obſeruatum eſt eruditiſſimo MOSHEMIO [p]: certe nullam occaſionem negligit ſententias et verba eius tacite perſtringendi, forte odio Hobbeſii ductus, quem apud Verulamium plurimum valuiſſe conſtat. Verum iniuriam fieri Verulamio ea in re, eleganter pieque de Deo ſtatuenti, ex eius ſcriptis eſt euidentiſſimum: qui ideo cauſſas finales ex phyſica proſcripſit, et ad theologiam remiſit, ne ab inquiſitione cauſſae formalis et materialis retinerentur philoſophi, ſed naturam ipſam conſulerent: quo nomine Democritum Platoni praetulit, indignante Cudwortho, cui ideo Plato tantopere deamatus eſt, quod diſciplinam naturalem omnem diuinitatis conſideratione repleuiſſet. Non diſputabimus hoc loco, vtrum recte hoc fiat, nec ne, facile id intelligent, qui didicerint ex recentiorum philoſophorum obſeruationibus, etiam finales cauſſas facere ad rerum naturam cognoſcendam: aſt excuſandum tamen eſſe Baconum iudicamus, qui, cum malo ſcopo minime duceretur, ab exoterica philoſophia, ad pernoſcendos interiores naturae receſſus philoſophantes ducere voluit, et ablegatis inanium campum principiis metaphyſicis ſenſum et experientiam veros duces ſequendos eſſe ſtatuit, non eo, quo Hobbeſium ductum fuiſſe animo conqueruntur, vt pietatis ſenſum ſubrueret. Alia quae manibus viri illuſtriſſimi obiiciuntur, qualis eſt, hiſtoriae literariae conſilium impoſſibile, hoc loco, ad quem non pertinet, praeterimus.

§. X. Meruit his praeclarae doctrinae ſpeciminibus Verulamius laudes, quae homini erudito tribui poſſunt, maximas, conſentiente in eo tota ciuitate erudita, eſſe Baconum inter maxima ingenia et vtiliſſima recentioris aetatis praeſidia numerandum, eumque fuiſſe, qui praecipue noſtro ſeculo velut claſſicum cecinerit, et ſignum ſuſtulerit, vt in rebus philoſophicis aliquid vlterius et exquiſitius tentaretur. Qua de re iudicia virorum doctorum collecta a THOMA POPE-BLOVNTIO [q] conſuli poſſunt, quibus haud minor farrago addi poſſet, ſi id ageremus. Videndi autem ſunt THOMAS SPRAAT [r] et P. BAYLE [s] aliique. Nec minoribus animi, quam ingenii virtutibus excelluit, ſi verum eſt, quod *Laudes Baconi.*

n) Diſp. III. de Deo §. 16. p. 283.
o) Syſt. intell. p. 820. ſeq. 829.
p) Ad loc. cit.
q) loc. cit.
r) loc. cit.
s) loc. cit.

quod de eo narrat, qui a sacris domesticis fuit Bacono GVIL. RAVLAEVS. Is enim praeter ingenium vere philosophicum, pietatem eius cultumque diuinum extulit laudibus, maxime quod hoc philosophiae suae principium posuerit: philosophiam primoribus tantum labiis degustatam a Deo abducere, vtpote quae causas secundas vltra debitum magni faceret, philosophiam autem plene haustam ad Deum denuo ducere. Cum regium procuratorem ageret, capite damnatis iudicem se semper iustum, aequum, quin misericordem quoque praebuit. Quanquam autem regi erat deuotissimus, adeo, vt suae calamitatis inde faber existeret, vt supra narratum, a consiliorum tamen vehementia et violentia abhorruit, prudentiamque atque moderationem in consulendo adhibuit. In amicorum conuersatione ita se iucundum vtilemque ac modestum praebuit, vt ipsa mensa Platonicum conuiuium exhiberet, et non venter magis atque palatum, quam aures et animus, reficerentur. Ipsos vero inimicos venia magis, amore et misericordia, quam vindicta persequutus est. Qualis cum esset, mirum non est, tum in magna fortuna singularem modestiam, tum rebus secundis euersis magnam illum constantiam atque patientiam conseruauisse. Vixit autem sobrius, et licet diaeta minime parca, sed liberali potius, vteretur, ab omni tamen voluptatis consectatione abhorruit, maxime ad stomachum attentus. Seruandae sanitatis caussa autem mane grana circiter tria nitri quotidie in iusculo tenui et tepido sumsit, et quoties humores excrementitios corpus grauare sentiret, infuso rhabarbari aliquoties repetito illud leuauit: ab aliis medicaminibus abstinuit, nisi quod podagrae dolores interdum medicamento, quod ipse inuenerat, feliciter extinxerit [1]. Singulare autem est, et memoria dignum, quoties luna defeciisset, ipso quoque id ignorante, animi eum deliquium passum fuisse, redeuntibus illico viribus, quamprimum splendorem luna recuperauisset. Alium Baconum aeui medii Anglorum ornamentum haud leue, suo nobis loco memoratum, caue confundas cum Angliae cancellario.

1) Extat ad calcem Hist. nat. Vol. IV.

CAPVT

* *

CAPVT QVINTVM.

DE THOMA CAMPANELLA.

§. I.

Fontes historiae Campanellae.

Iisdem, quibus Verulamius in Britannia renouare philosophiam aggressus est, temporibus in Italia comparuit THOMAS CAMPANELLA [a] miri ingenii homo et ad nouandas res valde pronus, qui et ipse sinceriorem philosophiae vultum exprimere, et meliorem eius sensum restituere magna industria conatus est. Cuius historia tum ob nouum, quod formare coepit, philosophiae genus, tum ob mira, quae eius auctor habuit fata, aduersa pleraque et dura, valde memorabilis est. Eam ipse in syntagmate *de Libris propriis et recta ratione studendi* [b] haud parum illustrauit, multi autem viri diuersissimis hominum iudiciis famosi historiam obiter tetigerunt, hoc loco non enumerandi. Vir quoque celeberrimus, magnaque doctrinae gloria hodie clarissimus, ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS, *Vitam Campanellae* paulo pleniorem iustaque tractatione digestam dare constituit. Quam cum *Academico Programmate* prius delineauisset, tandem vitam Campanellae integram delineauit, apud Amstelodamenses editam [c]. Quae cum eleganter, vt solet vir doctissimus scripta esset, coëmta tandem in officinis librariis disparuit. Eam itaque desideratam a lectoribus cum recudere statuissent bibliopolae, insigne auctarium addidit [d] doctorum virorum de Campanellae vita, philosophia et libris schediasmata complectens. Comprehenditur in eo MORHOFII *Examen philosophiae Campanellae de sensu rerum*, ex eius dissertatione *de Paradoxis sensuum* repetitum; GABR. NAVDAEI *Epistola ad Campanellam; Vita Campanellae*, a IACOBO ECHARDO, monacho Dominicano in *Tomo secundo Scriptorum ordinis Praedicatorum* enarrata, cui amplam adiecit recensionem scriptorum Campanellae, iudiciorumque virorum doctorum de iis expositionem, et varia eruditorum testimonia de Campanella. Cumque in nonnullis acrius fugillasset Cyprianum Echardus, quod ferre non posset libere, notari reprehendique a Scriptore protestantium sacris addicto hominem Dominicanae olim familiae adscriptum, et in communione ecclesiae Romanae fatis functum, ad ea more suo docte modesteque in *Praefatione* respondit. Alios, qui historiam literariam enarrarunt, quales sunt

a) Campanellae nomen tintinnabulum innuit. Hinc imagini eius apud CRASSVM Tom. II. p. 246. hoc Epigramma additum:

Exprimit elatae sat nomen mentis abyssum
Exprimit agnomen famae et vbique sonum.

Et huc sine dubio respexit ipse Campanella frontispicio Tomi I. Operum Parisiis editorum, quod Noalliis, episcopo et duci fratribus inscripsit, campanam praefigens cum insignibus illius gentis, et epigraphe: *a la schola del primo senno.*

b) Prodiit Paris. 1642. 8. curante G. NAVDAEO et in Collectione scriptorum de methodo studiorum Elzeuiriana pag. 368. itemque in Creniana.

c) 1705. 8.

d) 1722. 8.

TOPPIVS [e], NICODEMVS [f], ERYTHRAEVS [g], CRASSVS [h], NICERONIVS [i], aliosque per se notos, facileque, vbi libet, consulendos, ex parte quoque infra allegandos, hoc loco praeterimus. In his tamen omnibus iudicio et attentione ad fidei historicae leges opus est, vt selectis vel veris vel verisimilibus recta inde emergat viri laudati ab his, culpati ab illis, historia.

Campanellae natiuitas, educatio, adolescentia.

§. II. Edidit Campanellam Calabria, olim magna Graecia dicta, et sodalitii Pythagoreorum olim et recentiori aetate Telesii tentaminibus, in philosophiae historia satis celebrata, in ea enim Stylum patriam habuit, virorum doctorum haud infoecundam. In eo oppido honestae famae atque conditionis parentibus natus est anno cIↃIↃLXVIII, III. Non. Sept. Puer quinquennis adhuc, quod ipse narrat [k], literulis ac pietati adeo studiosam operam dedit, vt quicquid vel sui vel paedagogi de diuinis ecclesiasticisque rebus dicerent, animo conderet. Anno autem decimo tertio, grammaticae, poëticaeque artis praecepta ita tenuit, vt, quicquid liberet, prosa ac metro posset eloqui, et carmina haud infelici vena plurima funderet. Talis cum esset adolescens praecocis ingenii a parentibus literarum studiis dicatus est. Qui cum Neapoli Iulium Campanellam, iurisprudentiae lectorem, agnatum haberet, ab eo vocatus, illuc concedere a parente iussus est. Aliam autem, et quidem sanctiorem eruditionis partem, et praeterea militiam sacram vt eligeret, effecere exempla summorum virorum Alberti M. atque Thomae, quos in familia S. Dominici ad ingens gloriae culmen fuisse enixos didicerat [l]. Itaque cum ex ea familia concionatorem eloquentiae laude florentem audiuisset, logicesque ab eodem principia praegustasset, illi ordini nomen dedit. Vnde falsum esse constat, quod ERYTHRAEVS [m] tradit, Campanellam, tredecim annorum adolescentem sacris, quas Dominicus praescripsit, legibus nomen dedisse. Postea ad coenobium S. Georgii, oppidi in Brutiis, quod Morgentia quoque dicitur, missus est, vt literarum cursum, quem ingressus erat, prosequeretur, logicam et philosophiae partes reliquas auditurus. Quo loco, cum extemporali fingendi facultate valeret, carminibus conditis, aliquod sibi nomen adolescens comparauit. Tum in Consentinum conuentum translatus, dici non potest, quanta animi alacritate, et ignea quadam vi animi in philosophiam totus incubuerit. Et fuit nonnemo [n], qui ex condiscipulo quodam Campanellae, viro graui et fide digno se accepisse, dixit; „inter commilitones Campanellam rudiori Minerua effictum „visum, adeoque in contemtu et risu habitum fuisse. Accidisse autem „dum per claustrum deambularet, vt in peregrinum quendam incideret, „quem

e) In Bibliotheca Neapolitana.
f) In Additionibus ad B. N.
g) Pinacoth. vir. illustr. P. I. p. 41.
h) loc. cit.
i) Memor. liter. Tom. I.
k) De Vita propria art. 1. p. 369. ed. Elzeuir.
l) Ibid.
m) loc. cit.
n) Carolus Caffa, professor linguarum exoticarum Ienensis, qui in Calabria monachus olim vixit, apud CYPRIAN. l. c. p. 4.

„quem in muſeolum adductum per octiduum ſeorſim ſecum habuerit, et „ab eo arcana diſciplinarum miro artificio in eo temporis ſpatio didicerit, „adeo, vt alius prorſus homo euaderet, ſtudiorum dexteritate ac ingenii „excellentia prorſus mutatus. Hunc autem peregrinum fuiſſe rabbi„num quendam, qui Cabbalae beneficio per pauca et breuiſſima principia „tantum Campanellae doctrinae lumen accenderit, vt is breui tempore eſ„ſet, quem alii ſtuperent.“ Cui narrationi vt fides detrahatur, vt alia, quae veriſimilitudinis leges migrant taceamus, vna ipſius Campanellae narratio ſufficit, qui ſe valde adoleſcentem ingenio effloruiſſe narrat. Vnde patet, virum illum doctum, ex cuius epiſtola hanc narratiunculam attulit praeſtantiſſimus CYPRIANVS, a Campanellae condiſcipulo deceptum fuiſſe, praeſertim cum talia de Campanella nugiuenduli Conſentini conuentus alumni traderent, quae vel admirationem vel inuidiam conflare apta videbantur. Propius ad veritatem accedit, et memorabile magis hoc loco eſt, quod de ſtudiis ſuis, et mature contemta philoſophia Peripati ipſe Campanella recitat [o]: *Cum eſſet anxius, quod veritas non ſincera, ſed potius falſitas pro veritate in Peripato verſari ſibi videretur, Ariſtotelis commentatores Graecos atque Latinos Arabesque ſe examinauiſſe omnes, et haeſitare magis coepiſſe, in dogmatis eorum, ideoque perſcrutari voluiſſe, an quae dixerint ipſi in mundo etiam Dei legantur, quem codicem eſſe Dei viuum ex doctrinis ſapientum intellexerit. Cumque doctores ſuis argumentis ſatisfacere haud poſſent, quae contra ipſorum lectiones promeret, ſtatuiſſe ipſum libros omnes percurrere, Platonis, Plinii, Galeni, Stoicorum et Democriticorum, praecipue vero Teleſianos, ac cum mundi codice primario conferre, vt ex originali et autographo, quid veri exemplaria haberent, et quid falſi, agnoſceret.* Dignus eſt hic locus Campanellae, vt attente conſideretur, diſci enim ex eo poteſt, quo potiſſimum modo ad philoſophiam nouam condendam mature delatus ſit. Nempe non tam Ariſtotelis contemtum, cuius ingenium mirifice alias extulit, quam philoſophiae Peripateticae, praecipue qualis ſcholaſtica methodo in monaſteriis tradi ſolebat, ieiunam atque ſterilem conditionem Campanellae nauſeam mouiſſe, et aliam melioremque philoſophiam appetendam commendauiſſe, ex hac narratione eſt manifeſtiſſimum. Nam acute vidit Campanella, naeuosque Lycei mature perſpexit, et quam egregie Peripatetica philoſophia deficeret, praeclare intellexit. Teſtem damus tractationem eius *de Gentiliſmo non retinendo* [p], in qua, affirmata prius quaeſtione: vtrum liceat nouam poſt gentiles condere philoſophiam, id quod auctoritate PP. Graecanicam philoſophiam velut inutilem reiicientium exemplisque Teleſii, Valeſii et Paracelſi confirmat, et ex ſacris oraculis philoſophiam haurire ſuadet, ad quaeſtionem, vtrum liceat Ariſtoteli contradicere? ita reſpondet, vt Ariſtotelicae phyſiologiae

o) loc. cit.

p) Integer titulus hic eſt: Ad doctorem gentium Thomae Campanellae Stylenſis O. Pr. de gentiliſmo non retinendo quaeſtio vnica. Pariſ. 1593.

capitales, propter quos reprobari debet, errores non sine acumine detegat atque enarret. Recte enim obseruat, docere Aristotelis philosophiam, mundum carere initio esseque aeternum, non dari prouidentiam, Deum rerum extra se existentium ideas non habere, esseque illum agens necessarium sine libertate, nec mouere physice sed moraliter et obiectiue; esse inter homines casum et fortunam; religionem inuentam esse ad ducendam plebem, et futurorum spem metumque a legislatoribus eum in finem esse inuentum, cum nec praemiis post mortem nec poenae locus sit; esse animas mortales, nec alios dari angelos, nisi intelligentias sphaerarum motrices, earumque essentiam in intelligendo constare: tandem non dari inspirationem diuinam. Quae omnia et PP. testimoniis roborat, et haeresium matrem Lycei philosophiam esse eamque Auerroismum et Machiauellismum genuisse contendit, et Iandunum, Niphum, Pomponatium, Portum aliosque, Aristotelis sequaces immortalitatem animae ex vera mentis suae sententia non fuisse professos arbitratur. His subiicit, licere a magistro, in cuius verba iuraueris, discisscere, praesertim cum imperium Aristoteles eo tempore obtinuerit, quo ad eam ignorantiam et barbariem defecerit clerus, vt vix legere posset. Quae satis ostendunt, Campanellam mature, et accurate quidem tum ipsius philosophiae Peripateticae consideratione, tum historiae face praeeunte intellexisse, quam inepta sit ea philosophandi ratio iis, qui veritatem sitiunt. Porro et id non sine attentione dimittendum est, abiecto semel sectariae philosophiae praeiudicio Campanellam per omnium sectarum libros decurrentem veritatem vbique quaesiuisse, et quae tradita a philosophis inuenit, ad naturam rerum, cui veritatem a conditore impressam esse cernebat, exegisse. Quod consilium vt vere eclecticum est, ita dubium non est, quin veram viam Campanella inuenisset, si naturam, quam ingenium suum consulere, maluisset.

Campanella ad Telesium transiens.

§. III. Sed vt e diuerticulo, quo nos ratio philosophandi a Campanella adolescente inita deduxit, reuertamur, cum libero tunc coelo, suisque se viribus permittere, et veriorem, quam inter Peripateticos inueniri posse videbat, philosophiam sectari constituisset, ex secessu quem Baldiae, Brutiorum in oppido sibi delegit, ad nouam philosophiam condendam duodeuiginti annorum iuuenis progressus est. Occasionem eius rei ita narrat ERYTHRAEVS [q], quem sequitur more suo LAVR. CRASSVS [r]: *Magister, vnde prima doctrinae rudimenta acceperat, a fratribus Franciscanis Conuentualibus ad publicas disputationes Consentiam inuitatus, cum subito implicitus morbo venire non potuisset, subrogauit in suum locum Thomam; qui ita praeclare, ita docte, traditas sibi partes exegit, vt esset omnibus miraculo, ac, Telesii, cuius ille ne nomen quidem inaudierat, ingenium in eum immigrasse diceretur: quo ille audito, eius philosophi librum intra paucos dies deuorauit, eiusque philosophandi rationem penitus perspexit ac probauit.* Valde vero veremur,

q) loc. cit. r) loc. cit. vt

vt haec attento lectori se probent, cum verisimile non sit, Campanellam iuuenem qui nihil prorsus de Telesio audiuerat eius nouam philosophiam ita tenuisse. Certe ipse Campanella aliter nobis rem narrat. Scribit enim *s*: *Cum publice disputaret Consentiae, nedum cum fratribus suis priuatim, inuenisse se parum quietis in responsis illorum; sed Telesium ipsum delectauisse, tum ob libertatem philosophandi, tum quia ex rerum natura, non ex dictis hominum penderet, propterea que cum mortuo Telesio, quem viuentem alloqui non licuisset, elegeiam afixisset, Altum montem oppidum adiuisse ibique Platonicorum et medicorum libros ab optimis viris subministratos perlegisse.* Ex his enim, recte, nisi fallimur, colligitur, Campanellam, cui inter Calabros Consentiae versanti Telesii nomen et philosophia, tunc recenti fama per ora virorum volitans ignota esse non poterat, vidisse et legisse Telesianum *de rerum natura* opus, captumque libertate philosophandi, qua vsus est Telesius, tum quidem in castra eius transiuisse. Eo enim tempore recens et magna erat celeberrimi viri apud Calabros gloria, quae iuuenem altos spiritus gerentem, et supra vulgus philosophorum se efferre cupientem inuitasse videtur, vt ex sterili deserto philosophiae Peripateticae ad iucundos Telesianae philosophiae campos deflecteret. Vbi autem in secessu suo philosophico Telesianam de natura rerum sapientiam didicisset, ad eam publico in certamine defendendam progressus est. Nempe Telesium impugnauerat IACOBVS ANTONIVS MARTA *t* Neapolitanus, edito libro, quem *Pugnaculum Aristotelis* inscripsit, vt *Tomo tertio* dictum. Qui cum valde aduersario pro Aristotele instaret, excitatus est Campanella a Ioanne Francisco Brancha Castrouillarensi medico, et Plinio quodam, itidem medico, vt contra hunc antagonistam in aciem procederet. Hi cum animum librosque ipsi subministrarent, apologiam tandem contra Telesii oppugnatorem confecit, in qua *se*, ait *t*, *totam philosophiam Peripateticam in examen adduxisse, philosophorum priscorum ac medicorum decretis simulque naturae placitis et sensu confutauisse pugnaculum istius auctoris, sic vt quem defendere profitebatur, hunc potius offendere palam ostenderit.* Librum hunc dum supra viginti annos vix natus vndecim mensibus, si fides ERYTHRAEO *u*, scripsit, cum vndecim annis opus suum Marta parturiuisset. Quem, vt excuderetur, Neapolin Campanella attulit. Qua occasione mirum est, quod illi accidisse idem narrat: *E navi egressus cum praeter aedem S. Mariae Nouae Franciscanorum, ligneo vtentium socco transiret, ex turba euntium ac praetereuntium intensum esse cupiditate cognoscendi, quid intus rei ageretur; atque disputationibus operam dari cognouisse, in quibus cuiuis contradisserendi facultas daretur. Itaque sese certamini, vna cum aliis, obiecisse, coepisseque*

f) loc. cit.
s) Conf. B. IO. GEORGIVS LOTTERVS nostras, in eleganti schediasmate de Bernardino Telesio eiusque philosophia c. 10. p. 31. seqq.
t) loc. cit.
u) loc. cit.

pisseque ea, quae tanquam firma et rata ponebantur, tot argumentis, tam validis, tam apte arguteque conclusis, labefactare atque conuellere, vt ouanti similis reductus sit domum, a fratribus sui ordinis, ac postero die, et aliis deinceps multis, coactus sit in eruditam illam aciem certamenque descendere, vnde semper, magna cum laude victor discedebat. Fieri id potuisse, a iuuene alacri, et disputandi peritissimo, nemo temere negauerit; maiorem tamen, quam vnius Erythraei habet testimonium, fidem et verisimilitudinem desideramus. Quicquid autem eius rei fuit, illud certum, eo tempore Campanellam Neapolin concessisse, eaque in vrbe librum apologeticum contra Martam pro Telesio typis commisisse. Quod licet incertum esse putet MORHOFIVS [x], minime tamen de eo dubitandum est. Extat enim liber hoc titulo: *Philosophia sensibus demonstrata, et in octo disputationes distincta, aduersus eos, qui proprio arbitratu non autem sensata duce natura philosophati sunt: vbi errores Aristotelis et assectarum ex propriis dictis, et naturae decretis conuinceuntur, et singulae imaginationes pro ea a Peripateticis fictae prorsus reiiciuntur, cum vera defensione Bernardini Telesii Consentini, philosophorum maximi antiquorum sententiis, quae hic dilucidantur et defenduntur, praecipue Platonicorum confirmata: ac dum pro Aristotele pugnat Iacobus Antonius Marta, contra se ipsum et illum pugnare ostenditur* [y]. Ex quo libri titulo patet, Campanellam tum quidem in Telesii castra transiisse, et ex magni viri, qui summam in istis oris celebritatem nominis consecutus erat, apologia gloriam quaesiuisse. Totum enim Telesianum factum non esse Campanellam, et proprium, quod sibi finxit systema probat, et inde constat, quod Telesium in haud paucis, tum in libris *de re astronomica, tum de sensu rerum* [z] refutauerit. Verum tum quidem satius erat Campanellae, magni celebrisque viri nomine ad innouandam philosophiam vti, quam proprium fundum consulendo, novum systema dare, quod in homine iuuene facile contemni posset.

Fata Campanellae libere philosophantis.

§. IV. Magnam ex ista contentione inuidiam Campanellae fuisse exortam, facile intelligere potest, qui ad mores Scholasticorum tum adhuc regnantium attenderit, quibus piaculum fuit, Aristotelis auctoritatem contemnere. Praesertim cum a cucullato fratre id fieret, cuius sodales in verba Stagiritae iurauerant, et quibus decorum videbatur, pro Aristotele intra sacros limites recepto tanquam pro aris et focis pugnare. Accessit satis acerba et audax Campanellae disputandi ratio, qui cum acerrimo ingenio esset praeditus, et praecepta infido atque arenoso fundamento innixa magnis arietibus concuteret, nec auctoritate fratrum, quamuis superiorum aetate, moueretur, et praeterea a philosophia, simili modo ad sanctiorem disciplinam progrederetur, suis contentionibus et disputationibus crabrones non irritare non poterat. Id quod appositе monet ERY-

x) Polybist. Tom. II. Lib. II. Part I. cap. 13. pag. 213.

y) Neapoli apud Horatium Saluianum 1591. 4.

z) Vid. L. I. c. 13. p. 43. 44. edit. Germ.

ERYTHRAEVS, narrans: *Illud sui nominis famam, supra quam dici potest, in immensum auxisse, quod cum in illis disputationibus, theologorum quoddam placitum in contentionem certamenque deductum esset, ac multa docte argute que in vtramque partem essent allata, nescio quod docti cuiusdam, ex suo ordine, senis dictum, vtpote verum cum plausu excepisse, et in coelum laudibus extulisse: at senem iratum, tacesis, dixisse, nec te immisce, de theologicis hic rebus ambigitur, quas tu ne primoribus quidem labris attigisti. Ea hominis in primis iracundi dicto exarsisse illum, nec tulisse; ac, vide, dixisse quam ego sim harum rerum ignarus ac rudis, vt possim te decem annos in disciplina habere, ac postea adigere, vt fatearis, te nihil scire, vel intelligere. Ac reprehensum senis illius argumentum, et sanctorum patrum sacrarumque literarum testimoniis confirmatum, tanquam amentatam hastam, ita coepisse ingenii lacertis ac viribus intorquere, vt omnium concessu fuerit iudicatum, a Campanella semper omnes, illo autem die, etiam ipsum a sese superatum. Hanc victoriam magnos illi, in omnem vitam, bellorum tumultus excitauisse: primum a sene illo, cuius contumaciam retudisset, apud quaestores fidei accusatum, quod tantam vim doctrinae, cuius ne literam quidem didicisset, ex inferorum fontibus hausiam ebibisset etc.* Et his quidem insultibus, cum animum fortem et imperterritum, tum potentiam Marchionis Lauelli, Mario Tuso filio fauente opposuit, et in reformanda philosophia gnauiter perrexit. Scripsit enim in ea domo commentarios duos, vnum *de sensu rerum*, de quo infra dicendum, alterum vero *de Inuestigatione*. Et ad libros quidem de sensu a se componendos, fuisse se commotum, ait [a], *disputatione habita in comitiis publicis, et seorsim a Ioanne Baptista Porta, qui scripserit physiognomoniam, vbi sympathiae et antipathiae rerum dixerit non posse reddi rationem, cum eius librum examinauisset. De inuestigatione autem scripsisse, quoniam visus sibi sit Peripatetismus et Platonismus largam per viam, et non rectam ad rerum notitiam perducere adolescentulos. Propterea ex solo sensu, et his, quae per sensum nouimus, redactis ad nouem genera sensibilium, putauisse, se facere posse, vt quilibet de quacunque re, non per vocabula tantum, vt Raymundo Lullio mos est, sed per sensibilia obiecta ratiocinari posset.* Eo quoque tempore scripsit quoddam *Metaphysicae Nouae* exordium, in quo metaphysicorum principia statuebat, necessitatem, fatum, harmoniam. Sed et Pythagoricam philosophiam carmine Lucretiano auspicatus erat, motus ex Ocelli Lucani lectione et Platonicorum dictis. Neque tamen vel animi magnitudo vel patroni potentia securitatem illi praestare, et ab aduersariorum insultibus et insidiis liberum reddere potuit, ipsa doctrinae eius excellentia in inuidiam conuersa, cum, vnde tam subito doctus euasisset, se nescire, et nescio quos eruditionis fontes accusandos

a) loc. cit. Art. I. p. 371.

dos esse obtrectatores dicerent. Itaque cedendum ratus Romam se contulit, verum et hoc loco virtutis comitem non modo gloriam, sed inuidiam quoque expertus est, id quod factum anno clɔ Iɔ XCII. Vt igitur tutius sibi asylum inueniret, Florentiam se conuertit, quo loco Ferdinandum primum magnum Hetruriae ducem amplissime fauere philosophis intellexerat. Huic itaque librum *de Sensu rerum magno* dedicauit. Neque tamen fortunam ex omni parte fauentem ibi expertum fuisse oportet; abiit enim Venetias, ac Patauium, libros ibi editurus. Cum autem Bononiae haereret, illi dicti libri omnes, cum physiologiae edendae libro primo, quo contra omnes sectas disputauerat, furto sublata sunt. Neque tamen aduerso hoc foetuum suorum fato deterritus, Patauii coepit Empedoclis philosophiam instaurare, scripsit quoque nouam physiologiam secundum propria principia, et Telesium defendit statuentem animal esse vniuersum et cetera [b]. Hos tamen libros omnes in itinere, quod Romam fecit, amisit, Bononiae subductos inuenit in sancto officio, quos tamen non repetiit, meliores denuo refecturus. Romae meliorem, quam antea, fortunam expertus, et amicos quoque nactus est complures sacri collegii patres. Eo loco dictauit praeter alia multa physiologiae compendiolum, quod postea TOBIAS ADAMVS in Germania edidit [c], *Prodromi totius philosophiae Campanellae* nomine, de quo infra dicendum. Vnde perperam fuisse suspicatum, patet, Iacobum Thomasium [d], Adamum hoc compendium ex scriptis Campanellae ipsum compilasse. Anno vero clɔ Iɔ XCVIII Neapolim repetiit, et paululum ibi commoratus recessit inde in patriam ac Styli sedem fixit. Eo autem tempore non modo acerrimus Romanae ecclesiae promachus videri, sed et Thomistarum partibus addictissimus censeri voluit. Illud enim multae, quas contra haereticos pro stabilienda pontificis Romani auctoritate scripsit, lucubrationes quas ipse copiose enumerat [e], testantur; hoc susceptа in patria Styli contra Molinam de auxiliis gratiae disputatio euincit. Quales tamen contentiones eum ideo potissimum iniisse verisimile est, vt noua eius philosophia, sub orthodoxiae clypeo tutius lateret.

Carcer et miseria Campanellae.

§. V. Vitam hactenus desultoriam egerat Campanella, iam stabilem, at aerumnosam et miserabilem, ei destinauere fata durissima. Nempe inopinantem oppressit carceris molestia et grauis inquisitio apud Neapolitanos, sic vt de vita periclitaretur, eo quod maiestatis reus haberetur. Obscurum vero est, qua potissimum de caussa ita inclementer Campanella habitus sit. Rem autem ita se habuisse narrat CAESARIVS A BRANCHEDORO [f], Taurinensis: *Omnium fidem superarent, si quae nostra memoria atque nuper adeo Dominicanus monachus fuit molitus,*

b) Ibid.
c) 1617. 4. Francofurti.
d) In FELLERI Monumentis ineditis trim. XII. p. 637.
e) Art. 2. p. 372. seq.
f) In Orat. praemonitoria de Ortu pontificum, quae extat in monitis politicis de curiae Romanae potentia moderanda, vnde repetiit CYPRIANVS l. c. c. 1. p. 17.

litus, euentum sortiri potuissent. Is est frater Thomas Campanella, etiamnum in viuis, et fruitur aura squalidi carceris Neapolitani. Qui elati ingenii monachus, cum nullo esset apud Romanos numero, et ad magna procedere sese posse desperaret, praesentem vitae statum stomachatus, Roma in regnum Neapolitanum concessit, nouam ibi religionem, nouumque imperium spirans. Sed homo nudus et incustoditus cum rem tantam tamque arduam aggredi non valeret, nec pestiferi sui virus contagione proceres vlli inficerentur, armis viam sibi faciundam satius duxit. Itaque cum Turcis de Crotone, nobilissima Italiae in sinu Tarentino ciuitate, quam ille instituto suo peropportunam ratus vnice delegit, tradenda et consignanda pepigit, Zigalemque bassam cum classe Turcica euocauit. Ea enim in potestatem redacta cogitabat cum exercitu ad montana Calabriae rectis itineribus contendere, illisque occupatis atque insessis, excogitatae suae religionis leges ac ceremonias, tanquam a Deo in montium fastigiis acceptas, prorogare, et mellito eloquentiae flumine, cuius naturali suauitate cuncta exorabula aduocatorum, et decipulas magorum, et artificia dicentium facile conciliauit, inundatos vulgi animos scite permulcere, et ad imperata sibi facienda conformare. Ad hunc enim modum dictitare solet, omnes legum latores noua orsuros imperia, omnesque generis humani seductores, horrorem mandatis suis et obsequelam parasse, vt montana in speciem religionis, sed reuera sui caussa praesidii, aduersus repentinos tumultus aut finitimorum vim, anticiparent: ita Nembrodum, Abrahamum, Moysem, Dauidem, ipsum Christum [a], ita Minoëm, Numam, Mahometum alios, fecisse, asseuerat. Non cogitauit homo miser, non bellorum, sed pacis auctorem Deum esse, et ceteras religiones, quippe falsas, vi aut astu fundatas, solam Christianam, vt veram et vnicam, iustitia, lacrymis, precibus stabilitam fuisse, veteres Christianos occidi, quam occidere maluisse, sic cognominatos, quod fidei sui testimonium proprio sanguine obsirmauerunt. Verum, dum ita totius Italiae imperium animo suo agitat, et iam classis Turcica in alto apparet, ab vno ex complicibus, siue atrocitate inauditi facinoris, patratuque periculosissimi, territo, seu poenitentia, vt aiunt coniurationis ducto, proditio detegitur, Campanellaque captus et vinctus Neapolim perducitur. Quo in carcere vbi plusquam Spartana nobilitate crudelia tormentorum genera superauit, de proregis sententia ad perpetuam custodiam condemnatus. Difficile est, de hac narratione, quantum veritatis ei insit, statuere. Illud dubio caret, aulam Hispanicam eum similis culpae habuisse suspectissimum, fuisseque societatem coniuratorum, qui cum eo in eandem suspicionem inciderint. Ipse enim refert, non solum se comprehensum fuisse, sed calamitatis socios habuisse cruciatos et peremtos. Habuisse autem istam accusationem plurimum coloris inde colligitur, quod adeo quaestione fue-

a) Blasphemiam hic cum horrore deprecatur auctor.

rit cruciatus, vt dici vix possit. Testatur quoque ERYTHRAEVS, *Neapolis perduellionis reum factum, quod regnum illud hostibus prodere conatus esset, eiusque criminis suspicione coniectum in carcerem esse, ita crudeliter habitum, vt ruptis circa sedem venis arteriisque omnibus sanguinis vis sisti haud posset.* Vtrum autem ab eo crimine innocens fuerit, difficulter res omnis expediri potest. Quamuis enim septies, vt ipse scribit [h] tormento durissimo examinaretur, postremumque perduraret horis quadraginta; funiculis arctissimis ossa vsque secantibus ligatus, pendens manibus retro contortis de fune super acutissimum lignum, qui carnis sextertium in posterioribus ipsi deuorauit, et decem sanguinis libras tellus ebibit; nullius tamen criminis conuinci potuit. Neque si apertam perfidiam in regem Hispaniae admisisset, ex carcere tandem fuisset dimissus. Ast quasdam tamen circumstantias valde verisimiles exasperasse aulam, et inquisitores permouisse, vt crudelissima quaestione toties eum examinarent, extra dubium quoque ponendum esse videtur. Et ipse quidem in *Prooemio Atheismi triumphati ad Scioppium* scripto, quod vulgauit BVRCARDVS GOTTHELF STRVVIVS ὁ πάνυ, de examinis quaestionibus haec refert: *Quinquies citatus in iudicium, primo causam dixi interrogantibus, qui literas scit, cum non didicerit? ergone daemonium habes. At ego respondi, me plus olei, quam ipsi vini, consumsisse, et mihi ab eis dictum fuisse sacra suscipienti: accipe spiritum sanctum. Secundo accusatus, quod tempore nocturno quid contra praelatum parauerim, quod sane mihi non modo propter philosophiam non admittenti, sed visus defectu laboranti erat impossibile. Deinde accusarunt me, quod composuerim librum de tribus impostoribus, qui tamen inuenitur typis excusus annos triginta ante ortum meum ex vtero matris. Deinde quod sentirem cum Democrito: quoniam ego iam contra Democritum libros edideram. Item quod de ecclesiae republica et doctrina male sentirem, cum tamen ipse de Monarchia Christianorum scripserim, vbi ostendi, nullum philosophum potuisse sic rectam depingere rempublicam, vt Romae ab Apostolis instituta est. Item quod sim haereticus; ego autem scripseram dialogum contra haereticos nostri temporis. Nunc tandem me rebellem haereticumque fecerunt, quoniam praedico signa in sole et luna et stellis contra Aristotelem aeternantem mundum. Hoc autem facinus rebellionis molimen esse interpretantur, quicunque Machiauellistico sunt animo, putantes omnem doctrinam et conatum esse dominandi gratia excogitatum etc.* Verum haec ipsam quaestionem primariam nondum recludunt. Et fuere nonnulli, qui ex verbis TOBIAE ADAMI, Campanellae addictissimi concludunt, innocentem eum haud fuisse; scribit enim [i]: *Virum istum, cum donis suis abuti velle visus esset, occulto Dei iudicio ad frugem ipsum reuocante, ingenti-*

h) In Prooemio Atheismi triumphati, quod extat in STRVVII Act. literar. fascic. II.

i) In Praef. Prodromi.

gentibus miseriarum fluctibus tanquam exemplar fragilitatis humanae inuolutum esse etc. Alii huc ipsius Campanellae verba rapiunt fatentis k): *Ego non me bonum vendico, sed vnum ex his sceleſtiſſimum. Hoc ergo tantum asſero, eos non habere contra me tantum, quantum ſufficit meo iudicio ad punitionem meam. Nemo iniuſtus punitur, ſed multi iniuſte agunt. At etſi diabolus eſſem, inauditus mori contra canones et leges non debeo, praeſertim cum pollicear eccleſiae Dei tot tantaque beneficia ipſique regi. Quid prodeſt regi et eccleſiae mors mea? At ſi promiſſa praeſtitero, ingentia bona erunt illis.* Verum vt candide fateamur, nihil esse in vtroque loco putamus, quod cauſſam innocentiae Campanellae perimat. Quamquam enim facile concedi poteſt, Campanellam dotibus animi doctrinaeque auctis intumuiſſe, ideoque eum ad humilitatis conditionem depreſſiſſe diuinam prouidentiam; inde vero eum animi ſui miſeriam et imprudentiam agnouiſſe; non tamen ex eo colligi poteſt, illum in fidem regi ſuo debitam tam infolenter peccauiſſe, ſed communis ſortis ea confeſſio eſt, quae vera humilitate errores natiuos agnoſcit, vnde ad perduellionis crimen conſequentia haud valet. In tanta vero rei et circumſtantiarum varietate difficile eſt, aliquid certi ſtatuere. Quod ſi tamen coniecturae locus eſt, conſpiratio quaedam in regem, maxima culpae illi tributae cauſſa fuiſſe videtur, quod nempe eam vel exorſus ſit, vel nutriuerit. Vix enim ratio quam alia dari poteſt, quare plurimi alii ſimul capti tormentis ſubiecti, et peremti fuerint, qui eorum accuſari non potuerunt, quorum ille accuſatus eſt. Et prius quidem enarratae hactenus circumſtantiae minime ſuadent: poſterius autem nobis omnino probabile eſt, ipſo Campanella in verbis ſupra ex *Prooemio Atheiſmi triumphati* recitatis clauem praebente. Eo enim loco conqueritur, *rebellem ipſum feciſſe aduerſarios, quoniam praedixerit ſigna in ſole et luna et ſtellis - - hoc autem facinus rebellionis molimen eſſe eos arbitrari, putantes omnem doctrinam et conatum eſſe dominandi gratia excogitatum.* Ex his vero colligimus, Campanellam aſtrologiae iudiciariae nimis deditum, vt ex libris eius aſtrologicis patet, ex ſiderum poſitu et conſtellatione magnam dominatus mutationem lymphatum, vt ſolent hi homines, praedixiſſe l): quibus cum nonnulli, qui coniurationem contra regem inierant, confirmarentur, hancque praedictionem in rem ſuam verterent, et forte ad Campanellam prouocarent, omnino factum eſſe, vt coniurationis iſtius particeps habitus ideoque duriſſimis tormentis cruciatus ſit. Quae cum primam capiendi eum et quaeſtioni ſubiiciendi occaſionem ſuppeditauiſſent, ipſe autem nefandi facinoris conuinci tantum non potuiſſet, quantum illi dicebant, vt ipſe luculenter ſcribit, omnem his

k) loc. cit.

l) Dabimus verba eius ex ſched. de Libris propriis arr. 3. p. m. 376. quibus ſatis luculenter haec „coniectura confirmatur: „Compoſui paulo poſt „articulos propheriales quindecim pro defenſione „dictorum meorum, vnde anſam arripuerant ſa„ciendi me reum maieſtatis, et hoc ex dictis pro„pherarum Sibyllarum et ſanctorum, et ex politi„ca et aſtrologica praedictione. Paulo ante au„tem dixerat, perſecutionem, quae tot alios tamdiu „exercuit, ipſum quoque maieſtatis reum feciſſe.“

verbis rei ſuſpicionem non a ſe remouens [m]; aliae dein accuſationes de eius doctrina atque vita dictante aduerſariorum, praecipue cucullatorum, inuidia et perſecutione excogitatae ſunt, quibus miſer tot annis vexatus eſt. Fanatica enim huius furfuris inſania exagitatum fuiſſe Campanellam ex loco quodam atheiſmi [n] clarum eſt, vbi ita ineptit: *Ad impiorum opprobrium praeſtolor etiam in terra praeludium paradiſi coeleſtis, aureum ſeculum, felicitate plenum, a quo facto iterum flagello de funiculis creaturarum, vt inquit S. Catharina Senenſis, excludentur increduli deriſores pietatis.* Sed quaecunque cauſſa immanis, quae in Campanellam exercita eſt ſaeuitiae fuit, illud ex ipſius narratione [o] certum, quinquaginta eum carceribus hucusque clauſum et afflictum fuiſſe. Viginti enim atque ſeptem circiter annis detentus fuit modo in caſtro Oui, modo in arce noua, vel etiam in caſtro S. Ermi. Adeo autem ſaeuiit furor hoſtium in Campanellam, vt librorum ei copia denegaretur, et a ſtudiis prorſus prohiberetur: qui tamen non diu durauit. Reſtituta igitur ſcribendi, ipſiusque literarii commercii cum viris eruditis licentia, carceris taedia ſcribendis libris leuauit, viros autem doctos, quotquot Neapolin venerant, familiariter, praeſentibus tamen cuſtodibus alloqui, et nouam philoſophiam docere potuit. Inter quos cum etiam eſſet Tobias Adami nobilis Saxo [p], qui admodum philoſophematis Campanellae capiebatur, is domum reuerſus, partem lucubrationum, quas Campanella eius fidei crediderat, vulgauit. Qualia autem eo tempore ſcripſerit, ipſe in ſchediaſmate *de Libris propriis* prolixe enarrauit, quod, ne nimii ſimus, adeundum eſt. Memorari autem inter ea merentur, liber *de Monarchia Hiſpanorum* [q], *et philoſophia realis in quatuor partes ſecta*, quem vtrumque foetum in Germania Adamus edidit. Quae vero in carcere elaborauit, ea anno CIↃ IↃ C X I, vrgente nuntio apoſtolico ei erepta ſunt. Commiſerati tamen infelicis philoſophi ſunt Fuggeri noſtrates, tum in aulis archiducum Auſtriae valde gratioſi et potentes, et pro eo liberando in aula regis Hiſpaniarum omnem lapidem mouerunt. Paulus V. quoque P. M. de ea re multoties per nuntios tractauit, et anno CIↃ IↃ C VIII Neapolim Scioppium miſit, qui eum a miniſterio Hiſpanico obtineret. Et fortaſſe ſucceſſiſſent patrocinantium preces, niſi denuo ſidere infauſto afflatus Campanella nouam de ſe ſuſpicionem excitauiſſet. Tradit enim

ECHAR-

m) Haud parum confirmatur iſta coniectura verbis Campanellae de Libris propr. p. 375. „Scripſi rythmos prophetales et pſalmodiam quadruplicem de Deo et omnibus ſeius operibus, atque hac poëtica ratione roboraui etiam amicos, ne in tormentis deficerent."

n) c. 15.

o) Prooem. l. c.

p) Is cum nobili quodam Bunavio per Graeciam, Syriam, Palaeſtinam iter fecit, reduxque Neapoli octo menſes haeſit, vbi Campanellae familiariter innotuit. Obiit conſiliarius Saxo-Vinarienſis anno 1643. Laudat eum BESOLDVS Diſſ. de Educatione, c. 8. Politicorum L. VI. conf. TENZELII Colloquia menſtrua 1689. p. 1278.

q) Edoctum ſe, aliter ſentientem, eſſe, Campanellam librum tum demum ſuum de monarchia Hiſpanica compoſuiſſe, cum ex Hiſpanorum vinculis eſſet liberatus, ſcribit LEIBNIZIVS Epp. Vol. IV. p. 11. ſed falſum in eo eſſe, ex ipſius Campanellae narratione de Libris propriis art. 3. p. 377. patet. Verum tamen eſt, quod contra G. Arnoldum obſeruat, librum hunc carceris cauſſam non fuiſſe, quem in carcere demum ſcripſit.

ECHARDVS [r]: celebrem illum Petrum Giron, Ossunae ducem anno cIↃ IↃ cxi Neapolitanum proregem constitutum, Campanellam in carcere inuisere solitum, eiusque consiliis in administratione regni vsum fuisse; id autem Campanellae exitio fuisse. Nam prorege illo affectati regni accusato et proditionis reo deprehenso, velut eiusdem sceleris participem Thomam iterum durius vexari coepisse, eiusque carcerem in plures annos esse prorogatum.

Liberatio Campanellae et acta ad vitae finem.

§. VI. Tandem, cum inaudita pertinacia Campanellam fortuna siniſtra tot annos misere exercuisset, fauentior eius vultus illum respexit, et liberationis hora, post tam diuturnum carcerem appropinquauit. Sedente enim Vrbano VIII, qui vt ipse literatissimus erat, et viris doctis impense fauebat, ita Campanellam ex pluribus in eius gratiam scriptis noscebat, et amabat, interprete et mediatore Innocentio Maximo, episcopo Catanensi, et partes quoque suas, atque auctoritatem, qua in aula fruebatur, interponente Seraphino Rinaldi Nucerino, Dominici sodalitio adscripto eo res deducta est, vt iubente rege catholico Philippo IV. a prorege Neapolitano Albae duce, quoad causſam regiam innocens declararetur [s]. Factum id anno cIↃ IↃ cxxvi, quo Id. Maii liber dimissus, Romae ad S. Officium accelerauit. Romae tamen in S. Officio carcere quidem detentus est, sed nomine magis quam re tali, cum amicis liberrimus ad eum aditus pateret. Cuius causſam ipse quidem nunquam enarrauit, sunt autem qui tradant, illum haeresin simulasse, et ab inquisitionis Hispanicae tribunali, ad quod delatus fuerat, ad sacrum tribunal Romanum appellasse, in vrbemque ea ratione deductum, tum aperta stropha, quam eo tantum struxerit animo, vt a diutina illa durissimaque captiuitate Neapolitana liberaretur, ab Vrbano VIII beneuole exceptum [t]. Alii autem contendunt, summum pontificem Thomam sacro tribunali sistendum postulasse, quod aduersus doctrinam catholicam scripsisset, cum perduellionis hactenus nullo modo conuinci potuerit. Quae verisimilitudine non carent, eo quod aliquo modo in custodia S. Officii detentus est. Tandem anno cIↃ IↃ cxxix plenae libertati Campanella restitutus est, et iubente pontifice codices eius quoque illi redditi sunt, quos magister S. palatii hactenus detinuerat. Cumque inopia rerum et paupertate premeretur, constitutum ei a pontifice in singulos menses honestissimum stipendium, admissus inter domesticos atque familiares, multisque gratiarum documentis cumulatus est. Id quod occasionem suppeditauit Gabrieli Naudaeo, quo amicissimo Campanella vtebatur [u], pontificem maximum publico panegyrico in consessu omnium ordinum anno cIↃ IↃ cxxxii, ob collata in Campanellam beneficia publice laudandi. Neque tamen tanto praesidio securus viuere in vrbe potuit, Hispanis ministris aegre ferentibus, quod quaecunque scripsisset, dixissetque ex curiae Romanae sententia impune ferret. Morde-

r) loc. cit.
s) Conf ECHARDVS loc. cit.
t) Citati, et imprimis ipse l. c. art. 5. p. 382.
u) Vid. Epist. Naudaean. 82. p. 623.

Mordebat quoque homines, quod ad Gallos conuersus eorum amicitia frequentius vteretur: vnde nouarum molitionum metu, licet vano, excitato, iterum insidiae illi paratae sunt, vt clam surreptus Neapolin iterum duceretur. Quas cum intellexisset, conspirante pontifice cum legato Galliae Francisco de Noailles, mutata veste Minimorumque habitu indutus, in curru legati Vrbe anno clo Ioc xxxiv clam egressus est, in via literis legati vrbium proceribus passim commendatus [u]. In via Massiliam appellens, lectica a Nicolao Peirescio Aquas Sextias accersitus, et opipare in eius domo exceptus, atque liberaliter aliquot menses habitus est. Ita ex longinquo malo recreatus et a Peirescio sumtibus ad faciendum iter instructus Lutetiam anno clo Ioc xxxv aduenit, regemque Ludouicum XIII salutauit. Ibi fauentem expertus est primum regni administrum Armandum cardinalem Richelaeum: quo pararo a rege annuo stipendio mille librarum regia munificentia donatus est. In ea vrbe, eruditorum asylo, reliquum vitae exegit apud praedicatores ad S. Honorati vicum, rege ita requirente. Narratque Echardvs [x], honorabiliori exceptum hospitio ab eruditis vel etiam magnatibus saepius inuisum, vt cuius ingenium in colloquiis mire emicaret, a rege etiam identidem in consilium accersitum, vbi praesertim de rebus Italiae ageretur: vsumque amicitia Puteanorum, Moraei, Diodati, Vayerii, Gassendi, Gaffarelli, Patini, Mersenni, aliorumque, tandem grauiori febri correptum, spiritum Deo pie reddidisse anno clo Ioc xxxix, VII. Cal. Iunii, aetatis LXXI. Quem annum sibi fatalem futurum fatumque sibi fiderale metuisse ab eclipsi refert Idem, illum tamen diem viuendo non attigit.

Character ingenii Campanellae.

§. VII. Fuisse Campanellam virum ingentis, et portentosi ingenii, apud omnes in confesso est. Egregiis enim atque abundantissimis naturae muneribus instructus, fertilitate autem facultatis, quae imagines fingit, maxima gauisus est. Ex quo potissimum fundo magnus ille scriptorum numerus promanauit, in quibus mira imaginationis Campanellae foecunditas velut in speculo quodam resplendescit. Immo, si de iis taceamus, tot tamen scientiarum typi, quos delineauit, tot depicta operum conamina, quae in tractatu de *Libris propriis* enarrauit, luculenta eius rei sunt testimonia. Tacemus alia, adducta a Cel. Stollio [y], qui videndus. Nec deneganda est Campanellae lectio satis prolixa et cum attentione instituta, atque in optimis disciplinarum auctoribus magna diligentia versata, id quod vel ex vna, quam schediasmati *de Libris propriis* adiecit tractatione *de Recta ratione studendi* elucet, in qua de plerisque veterum scriptoribus celebrioribus, et de recentioribus haud paucis philosophis, poëtis, oratoribus, historicis, scriptoribus epistolarum, mathematicis, medicis, legistis, theologis, iisque qui varia scripserunt, ita differit, vt pateat, non nudos

u) Multis haec narrat et beneficia Noailliae gentis depraedicat in Opp. philosophic. Tomi I. dedicatione.

x) loc. cit.

y) Histor. Literar. P. II. c. 1. §. 91. p. 404. seq.

nudos eum librorum titulos inſpexiſſe, ſed cum cura euoluiſſe totos, et attentionem in iis examinandis haud paruam adhibuiſſe. Nec dubium eſt, quod nonnullis viris doctis obſeruatum [z], quin Cardanum potiſſimum ob oculos habuerit, quem valde ea aetate commendauit lectionis vaſtitas. Inde ſimia Cardani dictus eſt, nec immerito. Nam non virtutibus modo intellectus ſed naeuis quoque Cardano omnino ſimilis eſt, maxime in eo, quod imaginationis vis iudicandi facultatem ſuppreſſit, et imprimis eam partem perdidit, qua prudenter ſtudiorum curſus ſolet regi. Illius multa quidem in omnibus eius operibus occurrunt veſtigia, non tamen luculentiora ſpecimina ſunt, quam quae de diuinis et coeleſtibus, deque hominum cum iis connexione et commercio ſatis παραδοξῶς differit. Qualia ſunt: immutaturum hominem, Deum amicum habenten, fide rerum naturalium curſum, et miracula perpetraturum, ita vt ſopitum rerum naturalium ſenſum moueat, ac ſibi obedientem reddat [a]: inſtare praeludium paradiſi coeleſtis, aureum ſeculum, felicitate plenum in terris [b], dari magiam, non modo diuinam, ſed et naturalem, quae exiſtat ex ſtellarum et medicinae notitia, coniuncta cum religione et fiducia, ſitque adeo excellens Dei donum, vt ea rite vſi, ſaepe ad ſupernaturalem magiam et commercium cum ſuperis perueniant [c]. Poſſe hominem, ſi ſimilem ſibi cum aliquo faciem et cetera corporis membra eſſe ſibi perſuaſerit, non ingenium tantum illius, ſed et animi ſenſa illico cognoſcere. Et quis quaeſo non in eo iudicium deſiderauerit, qui ſe iactat ſanatum a morbo lienis cuiusdam mulieris verbis et precibus, in aſpectu deficientis lunae [d]? qui vaticiniis per cribrum fidem certam adhibuit [e]? qui futura homini fata praedicere auſus eſt [f], qui perſuaſum ſibi habet, cum mali quippiam ipſi immineat, inter ſomnum et vigiliam audire ſe ſolere vocem clare loquentem et nomen ſuum inuocantem [g]? qui ſibi apparere daemonas et colloqui tradit. Aſt haec et ſimilia tum in libro *de Senſu Rerum*, tum alibi vendit Campanella: ſatis iſtis nugis prodens, quo potiſſimum morbo animus eius aegrotauerit. Maxime vero praeter ſingularia, paradoxa et peregrina innumera, quae per ſcripta ſua ſparſit Campanella, inepta, quam aſtrologiae μαντικῇ tribuebat fiducia, et opinio de ea, philoſopho prorſus indigna, euincit, abreptum Campanellam ardentis imaginationis furore, limites a iudicandi vi luxurianti facultati poſitos prorſus euertiſſe, vagumque ita et habenis laxatis incertum diſcurriſſe. Id quod ex *Aſtrologicorum* libris [h], quos edidit, abunde patet, in quibus ſiderum influxum diuinae quidem

z) Sorberiana p. 59. STOLL. l. c. ipſe ad Cardanum interdum prouocat, vid. Aſtrolog. L. V. c. 3. art. I. p. 203.

a) De Senſu rerum L. IV. c. 2. p. 265.

b) Atheiſm. triumph. c. 18.

c) De Senſu rerum L. IV. c. 1. p. 260. ſeqq.

d) Ibid. Lib. IV. c. 13. p. 340. vbi plura huius generis deliria reperies.

e) Ibid.

f) Conf. CYPRIAN. l. c. p. 48.

g) Multo ineptius eſt, quod hanc vocem ex ſenſu aëris eſſe putat l. c. Lib. III. c. 10. p. 235.

h) Vtimur editione Francofurt. 1630. 4.

quidem prouidentiae directioni non subtrahit, at magnam tamen illis vim tribuit, et posse eam remediis repelli vel declinari statuit. Et profecto, pueriles nugas, omni iudicandi potestate erepta, fouisse Campanellam ex his institutionibus astrologicis luculenter conspicitur: monet enim, fatales eclipsium euentus (qualem ipse in anno emortuali valde timuit, et ad anilia superstitionis remedia recurrit, quanquam eam viuendo postea non attigit, vt supra dictum) euitari posse, clausa diligenter domo, incenso suffitu aromatico; instructa musica Venerea, aliisque mediis magicis. Nonnunquam autem plane ineptit, e. c. monens, vt, cui captiuitatem praedicant siderum vaticinia, in pedibus auxilium quaerat et fuga dilabatur, id quod auctorem, qui sibi captiuitatem praenuntiasse siderum constellationes asserit [j], non feciſſe, nec durum et longinquum carcerem maturata fuga euitauisse, merito miramur. Ex quibus omnibus, parca licet, vt in his decet, manu allatis, sole meridiano clarius est, Campanellam ad emendandam philosophiam et sistendam nouam eius et elegantiorem faciem prorsus fuisse ineptum. Nec mirandum adeo, quamuis errori audacter se opposuerit, et animo ingenti ad reformandam philosophiam accesserit [k], quibus animi virtutibus solent accingi, qui philosophiam emendare aggrediuntur, multum eum mouendo nihil promouisse. Destituebatur enim iudicio in veras rerum rationes, naturam atque connexionem penetrante, et decipiebatur frequenter imaginationis ferocientis insania et furore; quo factum, vt magna quidem, excelsa, sublimia haud pauca sibi animo fingeret, et ad ea efformanda consilia conferret, at delatus ad paradoxa, inepta, vaga ex inania post montes parturientes enatum tantum murem viderit. Certe qui scripta eius philosophica considerant, duo, nisi fallimur, certissime inuenient; nempe et παραδοξοφιλίαν ineptam et solido fundamento nullo nixam, et contradictiones frequentes, saltem dissidia auctoris a se ipso. Id quod aliter euenire non potuit, cum haud semel tantum systema suum mutauerit, auxerit, castigauerit, adeo vt difficile sit Campanellam secum conciliare, ne dicamus, cum aliis.

Laudes et merita Campanellae.

§. VIII. Quamuis autem inter ingenia heteroclita Campanellam non minus, quam Cardanum, numerandum esse, ex dictis sit manifestissimum: fatendum tamen, feliciora eum habuisse et valde lucida interualla, quibus multo acutius, quam alii, viderit. Vnde non negamus, veritates haud paucas easque egregias in scriptis Campanellae deprehendi. Cuius vna tractatio *de Gentilismo non retinendo* pulchrum prorsus et eruditum specimen est, in quo, naeuos philosophiae Peripateticae mira felicitate detexit. Et simili pacto in regulis illis, quibus de recta ratione studendi, et imprimis philosophandi praecepit, multa sunt prorsus salutaria et digna, quae philosophiae studiosi diligenter sequantur. Maxime autem in ciuili argumento eius doctrina eminuit, cuius liber *de Monarchia Hispanica*,

j) Lib. V. c. 3. art. 1. p. 52. seqq.
k) Laudatur ideo a SORELLO de Perfectione hominis P. III. p. m. 485.

Hiſpanica, quem in carcere dictauit nobili cuidam Auſtrico ſpem liberationis ipſi facienti [l], exemplum eſt, in quo peritiam rerum publicarum praecipuarum huius aeui in dudum captiuo vtique admirandam eſſe iudicauit HERM. CONRINGIVS [m]. Qui et *Aphoriſmos* eius *Politicos*, quos Latine verſos *partem tertiam philoſophiae realis* inſcripſit Tobias Adami valde laudat, quod arguant capax atque verſutum auctoris ingenium: licet fateatur quoque, eos tangere perquam multa politicae philoſophiae, plene autem nihil exſequi; plura etiam docere perperam. Sed et illud inter ſplendores ingenii Campanellae, a nebulis imaginationis non ſuppreſſos pertinet, quod ſobrie et acute haud raro de ſcriptoribus, maxime philoſophicis, iudicauerit, ſatis lynceus in perſpiciendis aliorum naeuis, qui in ſuis dignoſcendis talpa fuit coecior. Cuius ſi quis exemplum deſideret, eum illa legere iubemus [n], quae de Ariſtotele prudenter monuit, et in quibus laudata ingenii Ariſtotelici ſublimitate et magnitudine reprehendit in eo obſcuritatem, euitatas et neglectas quaeſtiones arduas, tectam callide ſententiam, cum in rebus parui momenti prolixus eſſet, et minutiſſima ſectaretur; porro contemtum veterum philoſophorum; quodque in metaphyſicis grammaticum magis quam philoſophum ſe praeſtiterit, et aliena magis, quam ſua tradiderit, ſaepe etiam contradictionem incurrat, dum ex diuerſis auctoribus ſua philoſophemata depromat: denique quod in logicis ſuperfluus ſit in tractatis et mancus in tractandis, et quae alia ſunt, ſuo loco quaerenda, quae magno iudicio dicta eſſe intelligent, qui Ariſtotelem attente et ſine praeiudicio legerunt. Imprimis autem praeclare vidit Campanella, quibus mediis ſanctior philoſophandi ratio poſſet promoueri, nec dubitandum eſt, quin ad veram philoſophiae naturam totus peruenisſet, ſi hac via incedere, quam ingenium ſuum ſequi, maluiſſet. „Pulcherrime enim „monet [o]; philoſophantes ante omnia rei, de qua philoſophari cupiunt, „hiſtoriam exploratam ſibi, non ex parte, ſed totam habere debere, eam„que per teſtes non deceptos nec deceptores eſſe cognoſcendam et exa„minandam: nulli philoſophorum aut legislatorum ſectae ita eſſe inhae„rendum, vt putes ipſos ab errore fuiſſe immunes: omnium hominum „libros legendos, nec ſtatim reſpuendos, quae noſtro intellectui diſſo„nant. Cum impoſſibilis aliqua propoſitio nobis apparuerit, non ſtatim „eam pro impoſſibili habendam ac praedicandam, ſed retinendum aſſen„ſum, donec vndique conquiſitis rationibus veritas eruatur.“ Quanquam autem nugatus eſt Campanella, quod leuibus ratiociniis rebus omnibus ſenſum ineſſe, mundumque totum animal eſſe machinamque viuentem et ſentientem ſtatuit, laudandus tamen in eo eſt vehementer, quod in naturali diſciplina ad ſenſum magis et experientiam, quam ad abſtractiones vanas et inutiles prouocauerit. Quod vtinam in metaphyſicis non feciſſet, et a tentanda ſpirituum natura abſtinuiſſet, in quibus conatibus

l) Conringiana p. 315.
m) De ciuili prudentia c. 14.
n) De recta ratione ſtudendi p. 398.
o) loc. cit.

somniis haud raro, quae pro experientia excipiebat, innixus turpiter deluſus eſt.

Culpata in Campanella.

§. IX. Et haec quidem omnia in Campanella laude ſua non fraudanda eſſe, aequus rerum iudex facile pronunciauerit: aſt ſunt alia in hoc viro, atro imprimis colore notata, quae animum philoſophica, ne dicam, Chriſtiana pietate recte imbutum, et contra falſas regulas minime munitum produnt. Inter quae id recte notatum fuiſſe in Campanella a praeſtantiſſimo CYPRIANO p), quod extinguendos fuiſſe poſt comitia Auguſtana proteſtantes, ne haereſis latius ſerperet, ſcripſerit q), fatebuntur omnes, quotquot indolem ciuitatis Chriſtianae, legumque quas princeps illi optimus tulit, intelligunt, noruntque omnem eas violentiam a Chriſtiano populo longe arcere, et aliis prorſus armis defendere ſua moenia, quam quae Campanella malis artibus inſtructus ſuadet. Quod quamuis mire diſpliceat ECHARDO, ſodalem ſuum impietatis ideo poſtulari, qui principes Proteſtantes antiquam religionem euertiſſe, cupiditate ſtabiliendi imperii ſui clamat, et Campanellam recte potuiſſe ſuum regem excitare ac vrgere ad tuendam catholicam Romanamque eccleſiam putat; impudens tamen monachus, rerum in Germania tum geſtarum prorſus ignarus non vidit, ſummis principibus, qui in comitiis Auguſtanis aderant, et contra vim apertam fuerant proteſtati, nihil minus cordi fuiſſe, quam religione abuti, qui fidem Carolo V toties praeſtitere. Vt taceamus, ſi verum id eſſet, commendaſſe tamen Campanellam factioſa et ad bella ſerenda apta principia, nec in ciuitate ferenda, nec in eccleſia audienda. Nos non miramur hanc impudentiam et malignitatem animi in Campanella, recordantes et temporis illius, quo vixit miſer philoſophus, quod huiusmodi conſiliis ferale bellum accendit: et miſeriae eius, cum aulae Romanae blandiri quouis modo, ad obtinendam ex diuturno et moleſto carcere liberationem conatus ſit, et hoc quoque pacto tandem Hiſpanorum crudelitatem euaſerit. Hoc vero peſſimo principio poſito mirum non eſt, plurima eum admiſiſſe conſectaria, quae ciuilem doctrinam caſtiorem nempe et prudentiorem, contaminant. Qualia ſunt, quod militares copias paſſim ad tuendam et amplificandam Romani pontificis auctoritatem et potentiam ſuadeat: quod Auſtriacis contra Proteſtantes in Germania commendet, vt ſpargantur inter eos perpetua diſcordiae ſemina, commota quaeſtione de praeeminentia; quod dolos fraudesque ſubuertendae paci aptas ſuppeditauerit: et quae alia ſunt, quae non facile ſpongia inſultantis ſcriptoris abſterguntur, et a candidis viris, cui non ignota eſt legis Chriſtianae indoles, etiam in ipſo eccleſiae Romanae gremio merito reprobantur.

Campanella atheiſmi poſtulatus.

§. X. Grauius adhuc ἔγκλημα eſt, et haud leuem famae Thomae maculam adſpergit, obiecta impietas, et atheiſmi haud facile excuſanda impudentia. Quamuis enim aperte impiis Numinis oſoribus patrocinatum

p) p. 32. q) De Monarch. Hiſpan. c. 27.

tum fuisse eum nemo dixerit, haud obscuris tamen rationibus sibi constare contendunt, qui eius apologiam pro religione, quam *Atheismi triumphati* titulo ornauit, legerunt, tacito pectore hanc perfidiam animo Campanellam pressisse, et ita frigide caussam Dei egisse, vt eam prodere voluisse hostibus sit manifestissimum. Ita CONRINGIVS [r], BOECLERVS [s], MORHOFIVS [t], BVDDEVS [u], alii [x] laudati a Ven. REIMMANNO [y]. Et iam viuo Campanellae similem impietatem fuisse obiectam, ex prologo eius libri constat, quo accusatum se esse ait, quod librum de tribus impostoribus composuerit. Auxere hanc suspicionem libri eius *de Sensu rerum et magia*, quos dignissimos esse putauit MAR. MERSENNVS [z], qui flammam sentiant et fumo incantentur, quae alibi [a] repetit, licet alias Campanellam magni fecerit, eumque inter amicos numerauerit [b]. Vnde eos magno conatu refutauit Athanasius Rhetor, Graecus presbyter Byzantinus, Campanellae aequalis, qui acriter eo nomine castigasse Thomam dicitur [c]. Fatemur nos, nimis acres durosque esse censores Campanellae in inurenda atheismi nota. Non obiiciemus, quod imprudenter ECHARDO excidit: *Hanc obiectionem esse heterodoxorum ex odio catholicae Romanaeque ecclesiae, cui noster mirum, ipsis etiam testibus, affectus fuerit, et cuius desertores vbique oppugnet et premat acrius, profectam, adeoque parui pendendam;* adeo enim immemor sui fuit scriptor Dominicanae familiae, vt non recordatus sit, quod ipse nos docebat, Mersennum nec heterodoxum: nec odio ecclesiae Romanae detentum flammis dignam profanam Campanellae impietatem iudicauisse; nec monebimus, leuiora esse Campanellae tela, quam quae protestantibus eius generis iram extorqueant. Sed ad ipsa Campanellae scripta et assertiones prouocamus, quorum magna pars consistere non posset sublato Numine. Id quod vnam, quam de immortalitate animae in suspectis *de Rerum sensu* [d] libris habet, demonstrationem consulenti est manifestissimum. Et tantum abest, vt atheismo fauerit Campanella, vt potius in contrarium delapsus esse vitium censendus sit, nempe enthusiasmum. Nec iure obiici posse Campanellae excogitata noua atheorum dubia et infirmitatem responsionum, ex indole hominis et assueta insuper docendi scribendique methodo patet. Supra enim euictum, iudicio plerumque defeciisse Campanellam, ingenio supra modum lasciuiuisse. Huic enim excogitatarum obiectionum multitudo adscribenda erat, postulante insuper methodo scholastica, quam in claustro didicerat, vt, quotquot exsculpi possent, dubiorum cateruae adducantur: illi responsionum debilitas et eneruis actio tribuenda. Nec defuisse animum

r) Conringiana p. 52.
s) In Ann. Taciti L. I c. 3. p. 57.
t) Polyhist. L. I. c. 8. §. 21.
u) Thes. de Atheismo c. 1 §. 24. p. 132.
x) LA CROZE Entretiens p. 381.
y) Hist. Atheismi Sect. III. c. 4. §. 18. p. 378.
z) Qu. in Genesin col. 1164.
a) p. 130. 707. 708. 939.
b) ECHARD. l. c.
c) IDEM l. c.
d) L. II. c. 25. p. 145.

mum Campanellae, impietatis fautores refutandi, ex variis scriptorum eius locis constat, quibus atheorum insaniam ridet et perstringit. Non negamus, inesse scriptis Campanellae quaedam, quae et pie et caute magis possent dici, et animum prodere solent, Numinis metu et religionis reuerentia non satis munitum, plura esse, quae si consequentias vrseris, malam sententiam euincunt. Ast cum hoc iniquum esse ac ineptam de atheismo statuendi regulam, aequus Lector ipse intelligit, tum illa non tam animo a Dei cultu et religione abhorrenti, quam imprudentiae ingenii Campanellae anomali tribuenda sunt. Magis enim iudicii defectum, quam voluntatis perfidiam testantur. Quae vero de sensu rerum scripsit, inepta quidem sunt, et philosopho reformatoris personam induente indigna, at nec noua tamen, sed multoties, et ante Campanellam a Telesio recocta, et in Numen minime iniuria, quod omnino supponunt. Ferri autem debent in homine tot calamitatibus iactato, tot ingenii praecipitiis tentato, tot librorum lectione et scriptione obruto, et inde iudicii deliquium passo istae anomaliae, et infirmitati magis, quam malitiae adscribenda ea sunt, quae a vera regula sensuque pietatis recedere videntur.

Scripta Campanellae.

§. XI. Scripsit fere innumera Campanella, adolescens, iuuenis atque vir; neque senis industria emarcuit. Multa incepit, et affecta reliquit haud pauca furto vique sublata amisit et resuscitauit, quam plurima amicis tradidit edenda, qui eius pennis postea se exornarunt. Multa adhuc sunt, quae extant a Campanella profecta, licet rarius occurrentia [e]: nec pauciora, quae passim in bibliothecis latent, nondum vulgata. Et plerorumque indicem quidem atque historiam ipse Campanella enarrauit in schediasmate *de Libris propriis;* accurate et editos et enarratos recensuit I. ECHARDVS, qui triplicem scriptorum Campanellae dedit catalogum; primum iuxta syntagma *de Libris propriis*, alterum, prout ab eo fuerunt in X Tomos distributa ad calcem *Philosophiae rationalis:* tertium operum, quae reuera typis prodierunt, seruata editionum chronologia, et additis virorum eruditorum, si quae emanauerunt, censuris. Addidit his indicem quartum operum, quae typis non prodierunt, sed MSc. in bibliothecis variis delitescunt. Hunc consulat, qui de scriptis Campanellae certior fieri, eiusque literariam historiam plenius noscere cupit. Multa ex his scriptis in Galliam secum adsportauerat, sed cum nec doctrina de praedestinatione Thomistis placeret, qualem ille tradebat, nec ferre possent multa in pontificis maximi gratiam dicta, Galli eo quod ecclesiae Gallicanae libertati intolerabilia viderentur, ea edere in vulgus ausus non est. Notari autem ex editis a nobis merentur, *philosophia sensibus demonstrata, prodromus philosophiae instaurandae; de Sensu rerum et magia; Realis philosophiae epilogisticae partes quatuor; Atheismus triumphatus; de Gentilismo non retinendo; Astrologicorum libri sex; Philosophiae*

e) Vid. SINCERI Obseruationes de Libris rarioribus T. I. p. 194. T. II. p. 25. 209. VOGT. Cat. libr. rar. p. 161. 162.

sophiae rationalis partes quinque, ciuitas solis, quae est idea reipublicae imaginariae; Vniuersalis philosophiae seu metaphysicarum rerum iuxta propria dogmata partes tres: de Monarchia Hispanica et de libris propriis et recta ratione studendi. In his quae affatim carpas, complura inuenies; multa autem deprehendes, quae laudem merentur, et doctrinam spirant. Vnde haud pauci Campanellae eruditionem laudibus extulerunt, quorum loca congessere CYPRIANVS [f], ECHARDVS [g], POPE-BLOVNTIVS [h].

§. XII. Integrum philosophiae cursum reformare constituerat Campanella; non in iuuentute solum, qua eas tractationes edidit, quas supra enarrauimus, sed senex quoque, et ad maiorem animi fatorumque tranquillitatem perductus. Quem in finem opera in decem tomos distributa edere in animo habuit, vulgatoque tomo primo subiunxit huius consilii adumbrationem, ex qua patet, dare eum voluisse praeter *Philosophiae rationalis partes quinque, grammaticam, dialecticam, rhetoricam, poëticam, historiographiam*, quae typis editae sunt, *Philosophiam realem physiologiam, ethicam, politicam, oeconomicam complectentem;* et libros simul *de Sensu rerum et magia, et astrologicos* exhibentes: tum *Philosophiae vniuersalis siue metaphysicae* partes tres. Vt taceamus *Opuscula miscellanea*; ex parte quoque argumentum philosophicum complectentia. Eorum autem nihil praeter partem primam et quartam prodiit. Ex qua, vt ex libris supra enarratis, *de Sensu rerum*, ex *Prodromo philosophiae instaurandae* et ex *Vniuersali philosophia*, et ex *Reali philosophia epilogistica*, eius nouum, quod condere coepit systema hauriendum est. Non patitur locus et instituti nostri ratio, vt plenam doctrinae philosophicae Campanellae exhibeamus διατύπωσιν; in infinitum fere si hanc viam sequi velimus, excursura huius vltimae partis tractatione. Vt tamen constet, quibus potissimum hypothesibus emineat Campanellae philosophia, singulares eius sententias, quae potiores sunt strictim enarrabimus; iis omissis, quae vel contra Peripateticos, vel pro Telesio disputauit, quae ad philosophiam polemicam pertinent, et alio loco delineanda sunt. *Philosophia Campanellae.*

§. XIII. In dialecticis hae potissimum Campanellae assertiones memorabiles sunt [i]: *Dialectica Campanellae.*

I. Dialectica est ars, seu instrumentum rationale sapientis, quo sermocinationem in omni scientia moderantur.

II. Tres sunt partes logicae, definitiua, enunciatiua, at argumentiua, nempe secundum tres actus intellectus, conceptionem, enunciationem, et discursum.

III. De-

f) loc. cit.
g) loc. cit.
h) Cens. cel. auct. p. 436. LOTTER. de Telesio p. 56. seq.
i) Dabimus paulo pleniorem logicae Campanellae διατύπωσιν, cum, qui historiam philosophiae rationalis scripserunt, eam vix nominetenus adducant, vid. cel. WALCHII Hist. log. §. 19. Parerg. acad. p. 661, cuius sine dubio causa est libri raritas.

III. Definitio idem est, ac terminus; ille vero vel perfectus vel imperfectus.

IV. Termini sunt semina, definitiones vero principia doctrinalium: inuentio ad metaphysicum spectat, doctrina ad logicum.

V. Logica naturalis est participatio quaedam diuinae artis et rationis, seu verbi Dei, a quo dicimur rationales: logica artificialis est ars directiua, actuum rationes humanae in omni scientia.

VI. Terminus est signum notionum mentis quo, quicquid cognoscit, distincte notificat, et ita orationis constitutiuum est.

VII. Quid sint transcendens, genus, species, differentia, proprium et accidens, physice et notionaliter ex vnitiua et diuisiua notionum operatione animae declarandum est.

VIII. In diuino intellectu est vniuersale causatiuum, modo significatorum a se; in intellectu humano est vniuersale causatum ab ipso intellectu ex similitudine multorum singularium comprehensorum in vnum, vnoque propter hoc nomine donatorum, ideoque significatiuum et praedicatiuum de indiuiduis. Non itaque datur vniuersale a parte rei.

IX. Transcendens est terminus, vniuersalissimam communitatum omnium rerum communitatem significans.

X. Genus est terminus significans similitudinem essentialem multorum communitatum particularium.

XI. Species est terminus significans communitatem et similitudinem essentialem indiuiduorum.

XII. Indiuiduum vagum, est terminus significans existentiam incommunicabilem, communem omnibus indiuiduis signatis, id est singularitatibus cuiusque rei finitae.

XIII. Differentia est terminus, significans id, quod per se diuiditur genus, et constituitur species, et praedicatur de genere disiunctim, et de specie copulatim, et de indiuiduis sicut species.

XIV. Definitio est terminus complexus ex genere et differentia, praedicabilis conuertibiliter de definito, et de suis suppositis.

XV. Proprium est terminus, significans rerum conditiones peculiares.

XVI. Accidens est terminus significans id, quod rebus accidit praeter earum essentiam, aut potentiam, aut intentionem, aut voluntatem, aut ordinem, aut consuetudinem.

XVII. Repugnans praedicabile est terminus indicans effectum impotentiae vel non entitatis, vel finitatis, quam omne finitum ens participat.

XVIII. Transcendens vnum est, omnia continens, propterea secundum rem non facit praedicationes: sed secundum rationem plures notiones de eodem comtemplante fiunt praedicationes et praedicamentum metaphysicum.

XIX. Ens non distinguitur per singularitates sicut species, nec per differentias, sicut genera, sed per diuersos modos essendi, diuersa genera constituentes generalissima.

XX.

XX. Praedicamentum est coordinatio praedicabilium a generalissimo vsque ad indiuidua per specierum differentias progrediendo.

XXI. Venari praedicamenta, metaphysici est

XXII. Ens finitum vel per se est, vel subest, vel ineſt, vel praeest, vel adest, vel coëxistit, vel inexistit, vel prodest etc.

XXIII. Quatuor sunt praedicamentorum genera; alia enim praedicant existentialiter et coexistentialiter de subsistentibus; alia praedicant essentiam partialiter, alia totaliter: alia genus habent analogum.

XXIV. Prima substantia, quae basis omnium, nec in vllo subiecto est, est spatium vniuersitati corporum substans: hoc sensu Deus improprie est substantia.

XXV. Secunda substantia, quae proprie et principaliter, sed non maxime subsstat, nec subsistit, nisi forte imperfecte tertia, quae certo subsistit.

XXVI. Est itaque substantia ens finitum, reale, per se subsistens, perfectum, accidentium per se proximumque subiectum.

XXVII. Quantitas, quae secundum praedicamentum est, est intima mensura substantiae materialis, estque triplex; numerus, pondus, moles siue mensura.

XXVIII. Tertium praedicamentum constituit forma seu figura, quae est qualitas, seu modus et dispositio termini substantiae ad vsum regnantis potestatis ordinata. Transfertur autem, ad ipsam rei intrinsecam qualitatem essentialem, terminantem rei constitutionem.

XXIX. Quartum praedicamentum est vis seu facultas, quae est potestatiuae essentialitatis virtus, ad actum et actionem emergens. Reducuntur autem omnes facultates, ad potestatiuas, cognoscitiuas, et appetitiuas.

XXX. Quintum praedicamentum est operatio siue actus: estque perennis actus habitualis internae virtutis conseruans essentiam in sua existentia propter se editus et non in aliud.

XXXI. Sextum praedicamentum est actio: quae est potentiae actus effusiuus, similitudinis caussae agentis in patientem.

XXXII. Septimum praedicamentum est passio, quae est actus impotentiae deperditiuus propriae entitatis et receptio alienae.

XXXIII. Octauum praedicamentum est similitudo, quae est influxus vnitatis participiumque.

XXXIV. Dissimilitudo est nonum praedicamentum, estque vere diuisionis influxus.

XXXV. Decimum praedicamentum est circumstantia, quae est, quicquid circa aliquid est ipsi inhaerens, siue adhaerens, siue inoperans, siue alio pacto ad ipsum pertinens, non tamen illius essentiam ingreditur.

XXXVI. Diuisio est totius in partes, quae sibi insunt redactio, siue sit quantitatiuum, siue integrale, siue essentiale, siue potestatiuum, siue vniuersale.

XXXVII. Definitiones fiunt ex his, quae sentimus, et transferuntur ad insensilia.

XXXVIII. Vocabula sunt definitiones secundum naturam, non autem secundum nos.

XXXIX. Definitio est epilogus considerabilium circa rem vnamquamque, et quod eis per sensum colligitur: constatque ex similitudine et dissimilitudine.

XL. Modus definiendi varius est, quia varius modus essendi.

XLI. Non entium datur definitio, vt et singularium.

XLII. Quorum esse est vnum simplex, definitio est vna et simplex; et vice versa, deesse compositio. Deus autem caret definitione, non enim suscipit differentiam, nisi negatiuam.

XLIII. Descriptio est oratio indicans essentiam rei per proprietates et effectus et similitudines.

XLIV. Nomen est terminus per se significans essentiam, pure rerum; verbum, actum rerum.

XLV. Praepositio est oratio perfecta indicatiua, verum vel falsum significans: estque vel simplex vel composita etc.

XLVI. Propositio categorica est vel absoluta vel modalis.

XLVII. Suppositio est acceptio termini substantiui in propositione extremaliter se habentis ad standum pro aliquo suo significato.

XLVIII. Argumentatio est processus intellectus a noto ad ignotum cognoscendum et declarandum et probandum.

XLIX. Fundamentum scientiae humanae est sensus.

L. Syllogismus sensatus fit ex duabus propositionibus, in quarum altera praedicatur subiectum conclusionis, in altera praedicatum, de pronomine demonstratiuo.

LI. Inductio est argumentatio a partibus sufficienter enumeratis ad suum totum vniuersale.

LII. Expositio est probatio vnius propositionis per clariores et aequipollentes propositiones.

LIII. Consequentia est propositio composita ex duabus, quarum altera ex altera dependet, et per illatiuam notam perficitur.

LIV. Syllogismus est oratio perfecta complexa tribus terminis et duabus propositionibus: ex quibus positis et rite ordinatis, necesse est conclusionem euenire: habetque formas quatuor.

LV. Enthymema est syllogismus truncatus, in quo tacetur vel maior vel minor, quoniam est notissima.

LVI. Exemplum est aliquid ostendere de vno singulari per aliud singulare, in quo idem praedicatum inest.

LVII. Argumentum est vel demonstratiuum, quod causat scientiam, vel probabile quod causat opinionem.

LVIII.

LVIII. Scire, est rem per causas nosse; impossibile autem est, id fieri posse perfecte.

LIX. Ex sensitiua demonstratione oritur intellectiua.

LX. Sentire est scire, estque scientia de singularibus et contingentibus saepe maior, quam de vniuersalibus, aeternis et necessariis.

LXI. Intrant quidem principia communia omnem demonstrationem, sed virtualiter et mediate, immediate autem sola propria.

LXII. Ignorantia est triplex, alia negatiua, alia priuatiua, alia contraria, huc sophismata pertinent.

LXIII. Propositiones probabiles sunt, quae videntur probabiles aut multis, aut paucis iisque doctis.

LXIV. Sunt autem earum sedes quatuor, testimonium, caussa, effectus et signum.

Summa haec est logicae Campanellae, quam innumeris fere distinctionibus, axiomatibus regulis repleuit. In qua id sibi potissimum constitutum habuit, vt ab Aristotele recederet. Quod an semper re ipsa, et non magis nomine, et termino fecerit? an pleniora et lucidiora attulerit? an non eandem, quam Peripatetici meruerunt, dicam patiatur? an ad veritatem inquirendam viam aperuerit planiorem et apertiorem, Lectori, philosophiae rationalis perito examinandum atque definiendum relinquimus.

§. XIV. In naturali philosophia, si *prodromum philosophiae instaurandae*, siue *compendium dissertationis de natura rerum* sequimur, ita statuendum esse censuit Campanella: *Physica Campanellae.*

I. Duce sensu philosophandum est: eius enim cognitio omnis certissima est, quia fit obiecto praesente.

II. Sensus distinguitur in praesentem sensationem et anticipationem, siue sensationem praeteritam, quae secundum certitudinis locum occupat, vt tertium obtinet discursus, qui fit ab his notis per sensum ad ea quae non sentimus, sed similitudine horum indagantur.

III. Vltimum intellectio tenet, quae separat communia a particularibus.

IV. Communis scientiae sedes est discursus et ratio, quia non omnia possumus sentire: et ratio eo certior est, quo sensu vicinior est: e contra imbecillior, quo imaginatione magis appropinquat et a sensu se alienat.

V. Rerum essentia et existentia vnum idemque est, quae enim non habent existere non habent esse.

VI. Quaecunque physica existunt in loco aliquo existunt.

VII. Locus est substantia prima incorporea, immobilis apta ad receptandum omne corpus.

VIII. Locus non habet contrarium; potest enim omnia corpora recipere.

IX. Non igitur datur sursum et deorsum, nec graue et leue, nisi sicut a nobis inuenta signa.

X. Locus est extra mundum et forte infinitus.

XI. Vacuum non datur, quia omnia corpora sentiunt, et mutuo tactu gaudent, at datur per violentiam.

XII. Tempus est duratio successiua rerum; estque numerus motus non secundum se, sed secundum existimationem nostram.

XIII. Omnis mensura est mensura respectu animae; sic tempus mensura nobis est motus, et secundum se est duratio essentiae vniuersorum.

XIV. Tempus mensurat quietem, et potest apprehendi sine motu: componiturque ex instantibus, sensu indiuisibilibus, quae imaginatio tamen diuidit semper, sed frustra.

XV. Tempus incepisse non probatur; sed creditur cum spatio simul factum esse.

XVI. In medio spatii vacui Deus posuit materiam, id est, corpus inconstructum, aptum ad constructionem recipiendam; eique appositas causas agentes duas, calorem scilicet et frigus, quae in communem massam, vt suam, egerunt.

XVII. Inde duo mundi corpora prima effecerunt, calor scilicet coelum ex materia deuicta et attenuata, frigus terram, ex portione correpta et condensata.

XVIII. Robustior calor cito attenuauit portionem suam, et vndiquaque prosiliens in peripheriam, vbi dicimus sursum accessit, frigus inimicum fugiens, et in gyrum actus coelos expandit, ac sentiens suam tenuitatem a frigore corripi exsuperarique, in quibusdam partibus se vniit, et refulsit, et ibi coelum stella dicitur.

XIX. In extremo coeli, vbi sua vnio a frigore terrae non poterat impediri, facta est multitudo stellarum, quae fixae dicuntur.

XX. Luna, quia vicina est terrae, ex partibus minus tutis est constituta, ex se non lucentibus.

XXI. Sol vero ex longe copioso vnitoque calore constitutus est, et calor vnitus lucem emisit, et factus est tantus, qui terram continuo possit oppugnare.

XXII. Frigus, alia agens causa, abire in gyrum, sentiens calorem, mole sua constipauit, et vndequaque fugare volens, inimicum circularem fecit, ideo terra se sustinet in sublimiori medio immota, quia quodcunque moueretur, a calore oppugnaretur.

XXIII. Sol circa terram circumuolutus eam oppugnando, si attenuat, facit aërem, et vaporem, partes nostri coeli: si eliquat, aquam; si indurat, lapides, si vtrumque plantas; si eliquat simul, indurat et attenuat, animalia. Sed ex liquore et vapore fiunt innumerae rerum species.

XXIV. Materia est corpus: quia sine corpore nihil est, nisi chimaera.

XXV. Forma est materia extremitas et finis.

XXVI. Componuntur autem res ex causa patiente et agente cum suis integritatibus tantum.

XXVII.

XXVII. Non habet corpus conſtructionem niſi a calore et frigore illud in effigies efformantibus.

XXVIII. Corpus non agit, ſed recipit rerum actiones et formas.

XXIX. Materia inuiſibilis eſt, et ideo nigra.

XXX. Omnes colores componuntur ex tenebris materiae et luce ſolis.

XXXI. Lux eſt albedo viua; albedo viciniſſima eſt luci, poſtea albidum, deinde puniceum, inde croceum, viride, purpureum, albugnum fuſcum, poſtremum tenebris contiguum.

XXXII. Lux eſt caloris color et ſpecies, facies, apparentia, lux, vt oculis obiicitur, vt tactui, calor.

XXXIII. Frigoris facies eſt ignota, quia non aduenit ad nos, forte eſt nigrum, nempe contemtum facie materiae.

XXXIV. Coelum tenuiſſimum, aptum ad motum, terra denſiſſima propter quietem, illud calidiſſimum, haec frigidiſſima.

XXXV. Omnis ignis mundi a ſole eſt deriuatus.

XXXVI. Sol mouetur continuo, et nunquam eandem terrae portionem calefacit.

XXXVII. Planetae parui ſunt, qui nequeunt ad nos, qui urat, calorem demandare.

XXXVIII. Putrefieri non poteſt coelum, quia ignis non putreſcit, extranea admittendo, quibus fiat putredo.

XXXIX. Formae non latent in materiae ſinu, ſed ſunt omnes portiones cauſſarum agentium; figurae vero, quae verae formae ſunt, efficiuntur in corpore ab agentibus.

XL. Aqua non habet frigus ſummum.

XLI. Sunt itaque duo elementa, quae videmus, ſol et terra, omnia ex ſe ipſis generantes.

XLII. Sunt autém lux et tenebrae eorum facies, motus et quies operationes eorundem, rarum et denſum, humidum et ſiccum, effectus in materia.

XLIII. De principiis autem quaerentibus intelliguntur non vniuerſalia logica, ſed phyſica et realia, id eſt, in efficiendo, non in praedicando.

XLIV. Accidens eſt illud, quod praeter intentionem agentis fit; hinc calor et frigus non ſunt accidentia, quia ſunt intenta a natura.

XLV. Neque tamen calor et frigus ſubſtantiae ſunt, quia non ſunt res ſubiectae, ſed cauſſae agentes: nihil autem accidens eſt in natura, niſi in reſpectu.

XLVI. Conditiones Elementorum ſunt, vt maxima omnium ſint corpora, vt habeant actiuas cauſſas, ſint maxime contraria, et ab aliis non generentur, ſed ſeſe generent, ſuis facultatibus.

XLVII. Duae extremae ſunt materiae diſpoſitiones, denſitas et tenuitas; haec efficitur ab vno calore, illa ab vno frigore.

XLVIII. Dum calor agit in denſitatem, antequam veniat ad tenuitatem,

in hos deducit gradus: in lentorem, mollitiem, viſcoſitatem, lubricitatem, fluorem, vaporem et tenuitatem.

XLIX. Tenuitas eſt ſumma explicatio materiae denſitas ſumma conſtrictio, et ideo denſa non admittunt terminum tangentis.

L. Calor non generat ſiccitatem, ſed latentem manifeſtat.

LI. Cometae fiunt ex vaporibus tenuibus copioſisque a luce ſolis illuminatis, efficientibus comam in aduerſa parte; quando transvehitur lux, mouentur autem ad motum coeli.

LII. Aër non eſt elementum, quia non poteſt aërem generare, ſed generatur a ſole: nec habet actiuitatem ſummam: ſed eſt omnis portio coeli, a frigore terrae oppugnata et ſolis calore refecta.

LIII. Similiter aqua non eſt elementum, non poteſt enim generare aquam; nec eſt frigida ſed calida.

LIV. Mare gignitur in profundis terrae partibus vbi terra fit liquida, nec partes tenues poſſunt abſcedere, et ipſa exuſta terra liquoribus mixta liquefit, exque talibus fontibus fit mare.

LV. Aquae dulces gignuntur ex vaporibus terrae in cauitatibus condenſatis, et exeunt ad orificium fontis: in aëre autem aquae fiunt ex delatis illuc vaporibus, et ſpiſſatis.

LVI. Non datur niſi vnus locus: quia locus loco non eſt contrarius, et motus non fit ratione loci, ſed contrarii fuga et conſeruationis appetitu.

LVII. Terrae purae nulius motus competit; coelum vero mouetur propter calorem.

LVIII. Motus diuiditur in actionem et operationem: actio requirit patiens, nam eſt effuſio ſimilitudinis agentis in patiens: paſſio vero eſt eiusdem receptio. Actio tendit ad finem; operatio vero non, ſed ſi finiatur, deſtruitur operans.

LIX. Motus, qui eſt operatio, eſt actus exiſtentis in actu; ſed qui eſt paſſio, eſt actus entis in potentia et ideo terminabilis.

LX. Vnum eſt coelum, et ſtellae mouentur ſuo calore, pro diuerſitate gradus caloris.

LXI. Non datur motus raptus, nec excentrici nec epicycli, ſed eleuantur et deprimuntur planetae ſecundum acceſſum et receſſum a ſole, a quo lucem participant maiorem.

LXII. Feruntur in obliquum, quia poli mundi non ſunt ſtabiles, ſed mouentur trepidando, modo in auſtrum inclinati, modo in ſeptentrionem.

LXIII. Ens vnum quodque agit, vt ſe ipſum conſeruet in eſſe, quo eſt: ideo alterius entis contrarium ſentiens illud deſtruere ſtudet, et ſuam indere ſimilitudinem in contrarii entis materia, vt tuto viuat in ſuo. Hinc innoteſcunt actiones: calore terram frigidam deſtruere exoptante.

LXIV. Quoniam ſol longe terra eſt maior viribusque robuſtior, quaecunque generat, ſua donat natura, ſcilicet calore. Omnia enim entia

noſtra

noſtra natura calida ſunt: quia vero frigus et denſitas terrae reſiſtit, dantur tantum eis medii gradus caloris.

LXV. Fit ergo rerum diuerſitas ex diuerſis modis agendi et gradibus diuerſis ipſius caloris diuerſaque e materia.

LXVI. Cum agit calor, primum ſe indit materiae, in quam agit, dein attenuat materiam, licet in re diſſimilari partes remanentes craſſiores reddantur. Pars autem attenuata ſubito eleuatur; et tum alba efficitur: poſtremo rem attenuatam mouet.

LXVII. Hoc pacto generantur, nix, grandines, fulmina etc.

LXVIII. Lapides alii fiunt ex fluore terrae a calore fuſo, deinde a frigore ſtricto, vel tenuium abſceſſu, alii fiunt ex materia liquida deuictaque a calore, vnde perſpicui ſunt.

LXIX. Ex eiusmodi viſcoſo fluore in quo tamen partes inſunt tenues, et ideo extra ſuperficiem terrae exſudante, fiunt plantae.

LXX. Animal omne fit vbi calor tenuis ingenerat ſpiritum, qui elabi non potens e craſſitie, in cuius medio gignitur, ad ſui ingenium. Itaque ſentiens a contrariis ſe ſuamque domum oppugnari, et calore proprio reſolui, fingit ſibi organa apta ad ſui nutrimentum et vitam.

LXXI. Quicquid eſt in corpore, inſtrumentum eſt ſpiritus animalis in cerebro reſidentis, qui per neruos diſcurrens, totum, quo vult, agitat corpus, ſique ſentit ſe ſeruari, bonum iudicat, ſi deſtrui, malum.

LXXII. Animalia dupliciter fiunt: alia enim ſponte oriuntur, ingenito a ſole ſpiritu in craſſa mole, quae tunc fieri maxime contingit, cum entia noſtra putrefieri inceperint, quae vero e pluribus conſtant portionibus, diſſimilaribusque nequaquam ſponte oriri poſſunt: hinc ſimilia ex ſimilibus animantibus naſcuntur.

LXXIII. Differentia maris et foeminae ex inopia copiaque caloris fit.

LXXIV. Falſum eſt, foeminas non emittere ſemen, nam teſtes habent interius, ſed minus calidum habent minusque craſſum.

LXXV. Semen animatum eſſe oportet.

LXXVI. Omnes animalis operationes actionesque ab vna eduntur anima.

LXXVII. Idem ſpiritus omnia operatur in omnibus ſenſoriis.

LXXVIII. Omnia ſentiunt: omnes autem ſenſationes tactus ſunt.

LXXIX. Senſus quilibet immutatio eſt ſpiritus ab obiecto ſuo vires effundente.

LXXX. Tactus eſt in corpore vniuerſo, magis vero exquiſitus, vbi ſpiritus ad externorum bonorum malorumue vires diſcernendas opus habet magis.

LXXXI. In cerebro ſenſus princeps eſt.

LXXXII. Obiectum oculorum, lux eſt non color.

LXXXIII. Quicquid auditur eſt ſonus, id eſt motus robuſtior noſtri ſpiritus motione continua.

LXXXIV.

LXXXIV. Odor rei tenuis est substantia, quae spiritum in spongia narium attingens immutat, estque realis.

LXXXV. Sapor est actio innati caloris sapidorum, linguae calore perciti et materialiter agentis.

LXXXVI. Sensationes, quae in sensoriis fiunt, ad cerebri spiritum deferuntur, qui omnia iudicat, ab his quidem immutationibus immutatus vires bonas malasue discernens.

LXXXVII. Sensus vnus est, at sensationes organaque sentiendi plura. Vna discurrens sentiensque anima.

LXXXVIII. Quia anima cogitando supra coelum in infinitum ducitur, ideo a caussa infinita et diuina, Deo esse concluditur, adeoque immortalis.

LXXXIX. Triplici viuimus substantia, corpore scilicet spiritu et mente. Corpus est organum, spiritus vehiculum mentis, mens vero apex animae in horizonte habitans, quae spiritum et corpus informat.

XC. Fontes omnium passionum sunt duo oppositi dolor et voluptas; hic sensus boni, ille mali, ad haec sequuntur ceteri affectus, et hinc etiam virtutes sumunt ortum, quae prout magis conseruant, magis virtutes sunt.

Pauca haec sunt ex innumeris, quae in libris physicis Campanella multis rationibus, methodo haud raro vsus scholastica incrustauit. Quae magnam eum partem ex veteribus Parmenidi, et ex recentioribus Telesio debere, instituta comparatio ad oculum demonstrabit. Ex his itaque de Campanellae quoque physiologia facile iudicare licet.

Summa tractationis de sensu rerum.

§. XV. Satis haec de naturalis philosophiae placitis ex mente Campanellae dicta videri possunt; ast, tantam sibi fecit Thomas vel famam vel infamiam hypothesi illa, qua sensum rebus omnibus tribuit, eaque est libri, in quo illam explicuit, raritas, vt deesse aliquid narrationi nostrae conquesturi sint, qui his rebus delectantur, nisi singularis atque paradoxae opinionis summam atque rationes explicemus. Enarrabimus ideo Campanellae de sensu rerum sententiam, qua licet breuitate, vt ex ea constet, vtrum vel vera dixerit vel impietati affinia, et sanis omnibus explodenda. Huc autem potiora redeunt:

I. Ens nullum aliis dare potest, quod ipsum in se non habet: adeoque, quicquid est in affectibus, est etiam in caussis [k].

II. Cum vero animalia sensum habeant, sensus autem ex nihil non oriatur, necessario affirmandum est, elementa, ipsorum caussas sentire, et quidem omnia.

III. Sentit ergo coelum et terra et mundus animaliaque inter ipsum manent, sicut vermes intra ventrem corporis humani, qui hominis intellectum et voluntatem et sensum non percipiunt, quoniam ipsorum sensui non proportionantur.

IV. Sensus

k) Lib. I. c. 1. p. 2.

IV. Senſus eſt perceptio paſſionis cum diſcurſu rei exiſtentis actu; et non potentiae purae informatio eiusque differentiae [l].

V. Eſt autem ſenſus non ſola paſſio perfectiua, ſed etiam corruptiua.

VI. Cum quid ſentimus, non totam illius vim et formam ſuſcipimus.

VII. Senſus itaque fit non per informationem, ſed per immutationem.

VIII. Senſus non ſolum paſſio eſt, ſed fit ſimul cum diſcurſu tam celeri, quod non percipitur.

IX. Memoria eſt ſenſus anticipatus, reminiſcentia autem reñouatus in ſimili.

X. Diſcurſus eſt ſenſus ſimilis in ſimili.

XI. Omnia animalia habent ſpiritum liberum intra cellas proprias, habent et memoriam et diſcurſum: non autem plantae, quia ligatum in anguſta craſſitie obtuſumque ſunt ſortitae ſpiritum.

XII. Anima eſt res tenuis, patibilisque ab omni re ſibi diſſimili, non autem a prorſus ſimili, vnde ſpiritus ſpiritum et aërem minus ſentit.

XIII. Si ſenſus eſt paſſio, omniaque elementa ac elementata patiuntur, omnia ergo ſentiunt.

XIV. Senſus non paſſio ſola eſt, ſed perceptio paſſionis et iudicium de obiecto paſſionem inferente.

XV. Sine ſenſu mundus eſt chaos, nec corruptio aut generatio ſequitur; quae ſine contrario, eiusque ſenſu non datur.

XVI. Rerum naturalium operationes, in quibus ipſarum manifeſtatur ſenſus, non a Deo, nec ab angelis, nec ab anima mundi, nec a [illegible]lectu agente, ſed ab ipſis formis naturalibus fit, at non ſine Deo [m].

XVII. Inſtinctus eſt impulſus ſentientis naturae; hinc qui inſtinctu res agi ponunt, ſenſu ponant, oportet. Concedunt enim, naturalia omnia agere propter finem: eum igitur cognoſcant, ſitque inſtinctus impulſus cognoſcentis naturae, neceſſe eſt [n].

XVIII. Quaecunque accidentia ab inſtinctu fiunt, effectus ſunt ſenſus partium, totiusque mundi [o].

XIX. Cuncta entia abhorrent vacuum, ergo ſentiunt, mutuoque gaudent contactu, mundusque eſt animal [p].

XX. Datur autem vacuum tantum violenter non vero naturaliter [q].

XXI. Spatium natum ad locandum trahit ad ſe corpora, non quidem inſtrumentis, ſed appetitiuo ſenſu: nam et illi ineſt potentia, ſenſus et amor, eſſendi tale, quale a Deo creatum eſt: non poteſt autem eſſe ipſe Deus: ſed eſt baſis vniuerſalis entitatis, creata vna cum corporibus. Ideo res cum voluptate ad ipſum trahuntur, accurruntque ad id implendum. Ex quo ſequitur, non modo ſenſu mutui contactus vniri mundum, ſed et gaudio ex repletione vacui, in quo res ſe dilatant et multiplicant [r].

XXII. Con-

l) c. 2. p. 11. m) c. 6. p. 16. n) c. 7. p. 21. o) c. 8. p. 25. p) c. 9. p. 35. q) c. 10. p. 37. r) c. 12. p. 48.

XXII. Contrarietas non diſſoluit mundum, immo ad vnionem incitat, et partes ad pugnandum alteram contra alteram, et ad ſuccurrendum inani, certando prae altera, alteram occupare illud, et ſe amplificare, generare et effundere ab inimica timentem, ac ſpontanea ira congredi conſpiciuntur [s].

XXIII. Stultum eſt, afferere mundum ſenſus expertem eſſe, quoniam caret oculis, auribus, pedibus et manibus. Haec enim inſtrumenta conueniunt ſpiritui animali, materia craſſa circumſepto: at mundo ad motum ſufficit rotunda figura, manus eius ſunt radii et virtus diffuſiua, oculi, ſtellae ac luminaria.

XXIV. Materia vniuerſalis, quae eſt locus omnium formarum, moles eſt corporea. Ea autem non patitur in vim formarum ſuſceptione, ſed gaudet et appetit formas, ergo ſentit: omnis enim appetitus a cognitione ſuboritur [t]. Eius autem appetitus ſenſusque conformatur ad ſenſum omnis formae: et quia inuiſibilis eſt et tenebroſa appetit colorem, variisque ornari formis [u].

XXV. Neque anima, neque ſenſus neque forma vlla de materiae ſinu educitur, ſed ab agentibus effunditur cauſſis [x].

XXVI. Ex fabrica et origine animalis conſtat, animam eſſe ſpiritum tenuem, calidum, mobilem, aptum pati proptereaque ſentire [z].

XXVII. Vere omnia animae ſunt plena, vt patet ex ſponte natis, quoniam omnibus ineſt calor [a].

XXVIII. Omnia entia ab igne motum habent, eſtque anima motiua ſpiritus calidus [b].

XXIX. Idem ſpiritus eſt anima cognoſcens iraſcibilis et concupiſcibilis et motrix: in quibus actibus omnibus neceſſe eſt tribuere ſenſum iraſcibili et concupiſcibili [c].

XXX. Ex concoctione, nutritione, augmento et decremento ſequitur, ſpiritum eſſe animam, operarique vt principale agens, nec poſſe ab anima regi, niſi ipſe ſentiat praeceptum [d].

XXXI. Varii modi ſunt ſentiendi, ſignificandique, illi autem oſtendunt vnicum eſſe ſenſum in omni re, et res ſentire, reſentire, exiſtimare, et tranſcurrere, et perſpicere, et ſapere [e].

XXXII. Omnes ſenſus ſunt tactus; at ſenſoria et ſentiendi modi differunt, propter craſſitiem et gracilitatem organorum ob id formatorum [f].

XXXIII. Res ergo duriſſimae modicum ſentiunt, magis plantae, et his melius liquores: ventus autem et aër facillime ſentiunt: lux vero et calor maxime ſenſitiua ſunt entium omnium, quae in mundo ſunt: mundus ipſe

s) Illuſtrationis cauſſa, ad theoriam ſuam de febribus nouam prouocat p. 46. quae noſtro tempore magno plauſu a medicis ſummis recepta eſt: „febrem eſſe rem vtilem; niſi enim accenderentur „ſpiritus contra morbum, et motus pulſusque „non velociores ſolito vehementiores ederet, et „calorem non augeret, contra inimicum calorem, „remaneret ipſe victus ſubitoque mortuus: quod „fit quando in feruore vincitur," etc.

t) L. II. c. 1. p. 48.
u) c. 2. p. 50.
x) c. 3. p. 52.
z) c. 4. p. 54.
a) p. 59.
b) c. 8. p. 67.
c) c. 9. p. 70.
d) c. 10. p. 80.
e) c. 11. p. 83.
f) c. 12. p. 87.

ipſe ſentit totus, alibi magis alibi minus: vt nares non ſentiunt piperis calorem, nec lingua ſonum aëris, nec auris lucem etc. [g]

XXXIV. Oſſa, pili, nerui, ſanguis, ſpiritus, omnes ſentiunt; licet paſſiones omnium partium non perueniant ad animal, vel non ita valenter [h].

XXXV. Non datur ſenſus communis [i].

XXXVI. Anima non eſt corporis forma, ſed domina et accola, excepta mente humana; nempe eſt agens cauſſa intercluſa et intra operans in corpore [k].

XXXVII. Memoria eſt in ſentiente ſpiritu reponenda, idemque ſentit et recordatur [l].

XXXVIII. Eadem anima ſentiens et memoratiua, eſt etiam imaginatiua et diſcurſiua [m].

XXXIX. Eſt in brutis ſenſus, memoria, diſciplina, diſcurſus et intellectus vniuerſalis, ſed non diuinorum, vt in homine: qui praeſtat eis etiam in omnibus, tum ob meliora organa interiora, tum ob ſpiritum puriorem, lucidiorem et nobiliorem, tum ob perfectionem, quam ſpiritus habet a mente immortali ipſi indita [n]: inde enim rationalis eſt.

XL. Mens autem hominis et immortalis eſt, et diuina: deſcendit enim a cauſſa infinita ad quam tendit, religione. Idem conſtat ex ſcientiis, quas mens hominis tractat [o].

XLI. Omnia entia ſunt et operantur tanquam inſtrumenta primae ſapientiae, ſummumque bonum eſt in aeternitatem conſeruari, omniaque hoc appetere, et ſuo conſequi modo [p].

XLII. Ex imitatione auctoris naturae cognoſcitur homo illi conuenire. Natura autem eſt ars, quam Deus rebus indit omnibus, vt ad fines ſuos perducantur; eſtque intrinſeca cunctis, et conſtat metaphyſicis primalitatibus, potentia, ſapientia, amore, ex quibus ens omne conſtituitur, aliud magis aliud minus [q]. Eſt itaque diuiniſſima hominis natura, quae imitatur intrinſecam naturam animalium, omniumque rerum in exterioribus artificiis.

XLIII. Senſus eſt cognitio vera, abdita vel addita, memoria languida, diſcurſus extranea, intelligentia remota, omnesque communes ſunt menti humanae ac ſpiritui, ipſaque huius forma eſt et immortalis [r].

XLIV. Spiritus aut anima in corpore conſultat diuinam interdum aliquam intelligentiam. Haec intelligentia, ſi prima ſapientia non eſt, erit anima mundi [s].

XLV. Si homini praeter ſpiritum corporeum neceſſaria eſt mens immortalis, multo magis neceſſe eſt ineſſe mundo, nobiliſſimo entium, animam excellentiſſimam quocunque angelo ſuperiorem, quae totius curam gerat.

XLVI. Neceſſaria eſt eiusmodi anima mundi, quia nulla creata natura,

g) p. 93. h) c. 13. p. 94. i) c. 17. p. 115. k) c. 18. p. 117. l) c. 20. p. 123. m) c. 21. p. 126. n) c. 23. p. 138. o) c. 25. p. 145. p) c. 26. p. 156. q) c. 27. p. 164. r) c. 30. p. 174. s) c. 32. p. 194.

praesertim inferior, potest susсipere influxum Dei infinitum, sed cum modificatione finita. Hinc colligitur, mundum habere spiritum, qui est coelum, crassum corpus, quod est terra, sanguinem, qui est mare, mentem isthanc animam.

XLVII. Coelum, stellaeque ignis naturae constant ac sentiunt: calor enim sensitiuus est; ex quo constat, coelum stellasque sensu acutissimo praeditas esse [t].

XLVIII. Coelum stellaeque motu regulari, irregularique a propria virtute sensitiua conseruationis propriae gratia feruntur omnes singulaeque [u].

XLIX. Coelum propria virtute mouetur, stellaeque a seipsis intra coelum, et possibile est eas, non autem sphaeras animari ab angelis [x].

L. Non inepte existimandum videtur, stellas mutuo significare proprias alteram alteri conceptiones, dum lucem quaeque suam in alteram transfundunt: ipsarumque sensum voluptuosum esse; non tamen sciunt, quod tota anima mundi scit, aut mundus totus [y].

LI. Animae beatae habitantes sic viuas lucidasque mansiones, res naturales vident omnes diuinasque ideas: habent quoque lumen glorioſius etc.

LII. Deus sui manifestationes glorioſas plurimum facit in coelo, at nos videre eas non possumus, propter vapores aërem perpetuo occupantes: at cum purgabitur igne mundus, omnia conspicientur [z].

LIII. Egressa anima ex hoc antro opaco, videbit aërem, ventum, angelos, omniaque tenuissima entia; plus autem videbit, quae purior extiterit. Spiritus noster enim aëreus fiet aër et coelum: mens immortalis autem non remanet in aëre, sed vsque ad stellas transfertur, nisi corporis labe maculata fuerit, ibique deificatur et glorificatur.

LIV. Sensum habent, lux, ignis, tenebrae, frigus et terra: habent enim appetitum, et vim, et motum, inimicum opprimendi, et sensus atque operationes eius destruendi [a].

LV. Aëri velut coeli parti sensus negandus non est, licet perturbatior insit. Nutrire enim eum spiritum nostrum, experientia edocti scimus. Idem de ventis dicendum [b].

LVI. Aër est spiritus communis, et defert scientiam spirituum animalibus incluſorum ab altero in alterum. Quapropter multi sagaces spiritus ardentes ex aëre persentiscunt, quod cogitat alter homo; quia cogitatio est motus spiritus, qui exiliter communicatur aëri. Hinc diuinant melancholici: hincque diuersi vocis soni diuersos in animo produnt effectus [c].

LVII. Aër afficitur rebus praesentibus futurisque atque nobis communicatur. Fitque id potissimum in somno: dormiens enim homo cognitionem rerum ab aëre in spiritu captat mirificam, quam vigilando non sentit [d].

LVIII. Quam-

t) L. III. c. 1. p. 197. u) c. 2. p. 200. x) c. 3. p. 206. y) c. 4. p. 203. z) p. 210.
a) p. 211. b) c. 6. p. 216. c) c. 7. p. 218. d) c. 9. p. 225.

LVIII. Quamuis enim insomnia suboriantur aut ab affectibus causisque intrinsecis, aut ex motionibus vigiliae tempore illatis, relictisque in spiritu, aut a Deo, aut ab intelligentiis, sunt tamen plurima quoque, quae aëri tribuenda videntur.

LIX. Prophetia naturalis in spiritu, supernaturalis in mente fit [e].

LX. Omnes aquae et liquores sentiunt, quia a calore, generantur et informantur. Sensum autem habent aëre obtusiorem [f]. Id actiones et appetitus aquarum docet: hinc sympathiae et antipathiae liquorum. Similis ratio est lapidum et metallorum, quorum tamen sensus est obtusissimus [g].

LXI. De sensu plantarum nemini dubitandum est, cum vescantur, nutriantur, crescant, semina et natos producant, non secus ac animalia [h]. Cumque plantis insint ossa, medulla, nerui, venae, fibrae, corium, os, vestes, arma, et prolificatio, ne moriantur penitus, fatendum est, animalia esse, sensuque abundare. Sed et sicca ligna sentiunt, vi enim inflexa et relicta sibi, resiliunt, contrariam enim positionem odio habent et refugiunt.

LXII. Datur triplex magia, diuina, quam homo absque auxilio diuino vix intelligit et nihil operatur; naturalis, ex stellarum et medicinae notitia addita tamen religione, vt fiducia operantis ingeneretur, et diabolica, quae maleficiis et venenis vtitur et a diabolo ludificatur [i].

LXIII. Ad magiam coelestem requiritur amicitia Dei et fides: qua qui fruitur, hic potest in eius amicitia ita confidere, quod res creatas, prout opus est, immutare queat per miraculum. Fides autem requiritur: non haesitans et historica, sed intrinseca, et cordis puritas; non sola imaginatio. Hinc profecta sunt miracula vatum et apostolorum [k].

LXIV. Miracula facta absque Dei amicitia, non vera sunt miracula, sed naturalis magiae opera, aut diaboli, aut astutiae, imperitos ludificantis [l].

LXV. Magia diaboli aemula est diuinae, et naturae viribus occultis nititur [m].

LXVI. Scientiae artesque omnes naturali magiae seruiunt, sed quaedam magis [n].

LXVII. Qui spiritus, qui in homine est, tenuitatem, vel mobilitatem, vel luciditatem vel calorem immutare contrariis vel consimilibus, vel vehementibus vel blandis rebus agendo in ipsum nouit, is affectus quoque immutabit, et bene operabitur magice.

LXVIII. Reperitur in cadaueribus sensus, id experientia confirmat, et ex sensu obtuso constat, qui remanet in corpore mortuo. Hinc ebullire solent cadauera interfectorum praesente homicida [o].

LXIX. In rebus diu consumtis remanet sensus antecedens et recens: experimurque quoque passiones affectusque proprios et peculiares sentien-

e) c. 11. p. 235. g) c. 13. p. 247. i) L. IV. c. 1. p. 263. l) c. 5. p. 271. n) c. 6. p. 282.
f) L. III. c. 12. p. 241. h) c. 14. p. 151. k) c. 2. p. 265. m) c. 5. p. 281. o) c. 9. p. 295.

tis naturae: e. c. pulsato tympano ex pelle lupina, disrumpitur ouinum: quin non modo remanet sensus, consumto sentiente, sed etiam multiplicatur, et alia in se conuertit, vt patet ex morsu araneae Appulae et canis rabidi [p].

LXX. Animalia, plantae ac mineralia propter ea, quod proprias passiones nobis communicant, ingrediuntur omnia magiae vsum.

LXXI. Manat ex oculis vis immutatiua, et per consensum actiua [q].

LXXII. Fiducia naturali soni quoque et characteres afficere possunt animos; mouetur enim efficacissime imaginatio.

LXXIII. Verba quoque et voces in absentes effectus pariunt plurimos; sed saepe daemones dolose interueniunt [r].

LXXIV. Necessaria mago optimo astrologia est. Generatio enim, corruptio, alterationes, anni tempora, aëris mutationes, animalium germinationes efficiuntur luminaribus et stellis.

His potissimum assertionibus decantata illa de sensu rerum fabula Campanellae constat. In qua exornanda, pingenda, commendandaque multam eruditionem et lectionem amplissimam ostendisse philosophum infelicem, nemo temere negauerit. Ast eo minus toti tractationi iudicii et luminis inesse, fatebitur, qui perpetuos paralogismos, queis nec prima quidem fundamenta carent, obseruauerit. Maxime vero dum effectus quosdam enumerans, eorum caussam dicit esse sensum, fallaciam non caussae, vt caussae, quam vocant, frequenter admittit, et talia pro rationibus affert, quae quaestionem ipsam tangunt, et illa certiora vel clariora non sunt. Vt taceamus aniles fabulas, quas in libro quarto cumulauit, quas ex Cardano, Porta aliisque hausisse videtur. Recte itaque explosa est haec fabula a viris doctis [s]; licet nec primo nec soli Campanellae arriserit. Quotquot enim ex veteribus mundum fecere ἔμψυχον, ab his placitis abhorrere non potuere: ipse autem Campanella, se hanc assertionem a Telesio accepisse non negat. Tacemus Cabbalistas recentiores aliosque, quibus omnia sensata videntur.

Campanellae metaphysica.

§. XVI. Diu nos detinuit Campanella, rerum naturalium caussas enarrans: ne igitur taedium Lectori obrepat, reliqua, quae dicenda sunt, contrahemus, et paucis verbis exponemus, quid in metaphysicis Campanellae placuerit. In quibus eo foecundior fuit viri paradoxi calamus, quo facilius fuit, nouos terminos, canones, axiomata condere, quibus haud raro voces magis, quam res ipsas innouauit. Summam autem placitorum metaphysicorum nemo breuiori at lucido tamen et perspicuo compendio enarrauit, quam qui in sinum suum depositos habuit foetus Cam-

p) c. 10. p. 299.
q) c. 15. p. 376.
r) c. 18. p. 340.
s) Vid. MORHOFII Diss. de Paradoxis sensuum c. 1. quem locum vitae Campanellae suffixit cel. CYPRIANVS p. 76. seqq. conf. Polyh. lit. T. II. L. II. P. I. c. 14. §. 3. p. 241. seqq.

Campanellae literarios, TOBIAS ADAMVS. Hunc si audis [t], id sibi monstrandum in *Metaphysicorum Libris XIII.* sumsit Campanella, quam „paucum hoc sit et exiguum, quod ab hominibus sciatur de rebus idque „omne mancum et ex parte, et non vti res ipsae sunt in sese, sed prout „capi a nobis possunt. Considerari autem, ait, res creatas, tanquam ex „ente et nihilo compositas, docerique, ens transcendentali sua compositione ex tribus primalitatibus, tanquam charactere diuino constare, potentia, sapientia et amore, vti nihilum ex impotentia, ignorantia et odio. „Quia omnis res est, quia potest, scit, et amat esse hoc quod est, et perdendo hoc posse esse, aut scire, et velle esse, subito etiam ipsum suum „esse perdere, et perire ob nihilitatem illam annexam, (quod non esset „omne vel totum ens,) et in aliam essentiam transire ad transmutationem rerum et generationem. Ex primo itaque ac summo et solo vero „ente (in quo ineffabili modo primalitates illae longe infinities altiori et „incomprehensibili essentiali simplicitate et perfectione sine vlla nihilitatis admistione, tanquam in fonte concurrant, et vnum sint, ratione „tamen distinctae) quod omnes res ex nihilo produxerit, creaturarum „naturam in tali compositione deriuari, quarum primalitatum obiecta sint „essentia, veritas, bonitas supra quae seminentur et influant necessitas, fatum et harmonia. Hoc modo primum et vnum ens ideas suas inexhaustibiles variis modis per durationem rerum, (quae sit tempus, imago „semper idem permanentis aeternitatis) transportari facere cum instrumentis suis, siue caussis agentibus calore et frigore, in materiam, siue molem „corpoream, sustentatam in spatio seu loco, basi huius mundi, quod in „Deo habeat suam firmitudinem vel stabilitatem. Haec principia illa metaphysica sunt, quibus nouum aedificium inaedificat Campanella, disputans pressius de Deo, de intelligentiis et angelis et anima, de origine „ipsorum, de principio et vita mundi, de symptomatis seu morbis et morte mundi, seu interitu et renouatione, de hominibus et ipsorum legibus, „de vero, de falso, de vno, de numeris, et multitudine, de veritate religionum, et de essentia rerum inuisibilium, de mutatione rerum coelestium, et humanarum, et de examine principiorum omnium sectarum „et scientiarum etc. Donec tandem ad beatitudinem deuoluatur, quam „demonstrat, nihil aliud quam ipsam essentiam esse, vel huius perfectionem et vnitatem, ad quam religione et puritate adscendatur, vt animi „quasi sulciantur et religentur. Extraque Deum quaeri non posse, qui „ipse solus sit fons et finis omnium, quae esse habent aut desiderant, „aeternus, gloriosus, benedictus in omnia secula. Hactenus Adamus. Similia ipse CAMPANELLA enarrat [u], cum his conferendus, qui libros quoque XXIX. *de Theologia* se scripsisse ait iuxta metaphysicam suam. Sed et mathematicas scientias se metaphysica ratione fundandas instaurare coepisse ait. Vbique enim primalitatibus suis intentus Campanella, omnes disci-

t) In Praefat. Prodromi. u) De Libris propriis art. 3. p. 379.

Campanellae philosophia moralis.

disciplinas in hunc modum refinxit et reformauit x). Mirum itaque non est, politicam eius quoque istis speculationibus metaphysicis inniti, vt ex ciuitate solis patet, quam longe praestantiorem esse Platonica aut alia quauis ipse iactat, viri autem docti longe infra MORI *Vtopiam* esse iudicauerunt. Verum de his longius differere instituti ratio, et prolixior, quam postulat, tractatio prohibent. Consulendus autem CAMPANELLAE *Epilogisinus* a TOBIA ADAMO editus, quem valde commendat GABR. NAVDAEVS y), quem tamen nimium dedisse auctoris amicitiae omnino pronunciandum est. Summa enim eo tendit: in essentia Dei esse tres primalitates, siue ens primum essentiari potentia, sapientia et amore, atque omnes huius trinitatis effectus, hoc est, omnes creaturas, eam repraesentare, earumque quamlibet in tantum existere, et viuere, in quantum in ea perseuerarent, potestatis, sapientiae et amoris radii ac participationes. Quippe vnumquemque mortalium communi lege aut tanquam potentem viuere, aut tanquam sapientem, aut tanquam amantem et bonum, fierique posse, vt hae dotes omnes, aut saltem duae, in vno homine appareant. Degenerasse autem mortales ab his diuinitatis radiis, et obtentu potentiae, sapientiae et amoris diuini ad omnem libidinem abuti; huc ergo reuocandos et emendandos esse hominum animos. Quae quo loco habenda sint, Lector rerum moralium non ignarus, nobis non monentibus intelligit. Certe si metaphysica haec principia in moralem doctrinam traducta, inter se comparentur, patebit, haud procul ab enthusiasmo Campanellam abfuisse. Quem ingenii eius characterem vel vna, quam de magia diuina dedit, tractatio satis superque comprobat. Talis cum fuerit Campanella, non felicior fuisse in reformanda philosophia, quam in reliquis conatibus suis, censendus est.

x) p. 375. y) Bibliograph. c. 2. p. m. 25.

CAPVT

* *

CAPVT SEXTVM.

DE THOMA HOBBESIO.

§. I.

Fontes historiae litterariae Hobbesii.

Quod in Britannia magnis moliminibus exorsus est, perficere autem, quod ad alia vocaretur, non potuit illustris philosophus Franciscus Baconus de Verulamio, id, eius sine dubio exemplo excitatus, et forte consiliis quoque adiutus praestare conatus est THOMAS HOBBIVS, vel, vt plerique pronuntiant, HOBBESIVS. Cui viro natura larga manu ea dona distribuit, quae ad maximos in philosophia profectus suscipiendos sufficiunt. Quae cum ita adhibuerit, vt singulari inde fama in orbe philosophico inclarescceret, eius memoria hoc loco suo iure meritoque renouanda est. Et ipse quidem nobis reliquit vitae suae historiam, quam versibus comprehendit senex annos quatuor supra octoginta natus: paulo prolixiorem scripsit nonnemo [a] et auctario illustratam Carolopoli cIↃ IↃ CLXXXI edidit anonymus, literis R. B. nominis aliquod indicium faciens. Quem Radulphum Bathurst esse, virum magna de Hobbesio opinione occupatum [b], plerisque viris doctis visum est [c]: verum autem auctorem esse Richardum Blackburn obseruauit PETRVS BAYLE [d]. Praeter hunc ANTONIVS WOOD quoque, cui amplum *Historiae et antiquitatum academiae Oxonienſis* opus debemus, Hobbesii res gestas in hoc commentario historico enarrauit; quae tamen narratio a censoris manu magnam mutationem passa est, quamuis viuo adhuc Hobbesio ista celeberrimi philosophi biographia esset conscripta [e]. Et hos quidem fontes adierunt, quotquot de Hobbesii vita exponere, eiusque fata literaria descripserunt, quos, velut notissimos, hoc loco non excitamus, in sequentibus ex parte adducendos. Nos eos ipsos fontes non negli-

a) Esse hunc Io. Awbrey, contendit CHR. THOMASIVS Hist. iur. natur. p. 82.

b) Vid. Poëma eius in honorem Hobbesii scriptum, quod libro de Natura hominis praefixum repetiit THOM POPE-BLOVNT, Cens. cel. auct. p. 1046 seqq.

c) Vid. REIMMANN. Hist. liter. Germ. P. I. p. 101. PLACCIVS de Pseudon. p. 311. MOLLER. ad MORHOF. Polyh. T. II. p. 118. STRVVIVS Introd. in Hist. liter. c. 9. alii.

d) Lettr. T. III. p. 829.

e) Rem paucis sic habe: Inseruerat Woodius Historiae Oxonienſis vniuersitatis L. II. p. 376. seq. elogium Hobbesii, siue suo calamo, siue, quod non nulli volunt, Auberii exaratum. Quod cum latine verteretur, aedis Christi decanus autem, Ioannes Fellus, episcopus postea Oxonienſis vir celeberrimus, et versionis et editionis sumtus faceret, multa mutauit, laudes Hobbesio detraxit, censorias voces apposuit. Id cum auctor aegre ferret, nec mutare posset, ad Hobbesium retulit. Qui vt suae famae consuleret, epistolam ad auctorem Historiae Oxon. scripsit, et ad ea, quae sibi iniuria videbantur, respondit, quae epistola quoque Oxonii vulgata est. Eam pessime tulit Fellus, et reprehenso Woodio, quod cum Hobbesio rem communicasset, ad finem Antiquitt. Ox. epistolam satis acerbam in Malmesburienſem philosophum adiecit, eo quod Hobbesius, re ad regem delata veniam famae suae defendendae accepisset. Nihil tamen ad hanc epistolam reposuit Hobbesius capularis iam senex et liticularum pertaesus. Ipsas epistolas et elogium exhibet biographus p. 54. seqq.

negligemus, addemus autem ex obſeruationum literariarum penu, quod lucem vitae famigeratiſſimi philoſophi accendere aptum eſt.

Natiuitas, educatio, iuuentus Hobbeſii.

§. II. Natus eſt Thomas Hobbes in Anglia, Malbesburiae, agri Wiltonienſis oppido, Non. Aprilis anno cIↃ IↃ LXXXVIII. Patrem habuit eccleſiaſten eius loci, cui Thomam mater peperit Hiſpanae claſſis, quae inuincibilis dicebatur, et exitium minabatur Britanniae, metu adeo perculſa, vt puellum praematuro partu enitteretur. Quod licet animo viuaci et valenti minime nocuerit, cauſſa tamen fuit valetudinis tenerioris, quam tamen exercitatione prudenti firmauit, et iuſta diaetae ratione atque viuendi moderatione ad extremam ſenectutem perduxit. Praemature autem in puero ingens vis animi emicuit, octennis enim tantam docilitatem praeceptoribus oſtendit, vt linguarum eruditarum praecepta et artium elementa inſolita felicitate diſceret, cuius, puer adhuc, ſpecimen dedit, Euripidis Medeam metro Latino ex Graeco elegantes conuertendo. Qua animi acris et ingenii promptiſſimi praeſtantia adeo carus praeceptori factus eſt, vt eum in ſinu geſtaret, et hunc ſolum ante aequales incitaret atque excoleret. Iactis hunc in modum praecoci induſtria literarum fundamentis, dignus iudicatus eſt, qui non obſtante tenera aetate (annos enim natus erat quatuordecim,) ad Oxonienſes Muſas anno cIↃ IↃ c III ablegaretur, auunculo, Franciſco Hobbeſio ſumtus ſtudiorum faciente, qui moriens quoque modicum ei fundum teſtamento legauit. In ea academia quinquennium ſtudiis operam nauans, logicam et phyſicam peripateticam accurate didicit, et lauream quoque philoſophicam nactus eſt. Ita conſueto ſtudiorum curſu abſoluto in familiam Guilelmi Cauendish, baronis de Hardwick, ac non multo poſt comitis Deuoniae tranſiit, qui moribus atque ſtudiis filii natu maximi regendis eum praefecerat. Quam ſpartam ita ornauit, vt et hero ſuo eſſet cariſſimus, et magnos profectus ſentiret adoleſcens nobilis. Prudentiam viuendi autem tantopere patri probauit, vt eum iuueni iter Gallicum et Italicum ſuſcipienti comitem adiungeret. In quo alimenta eruditionis quaeſiuit Hobbeſius, viros doctrinae laude florentes compellauit, indolem populorum et rerum publicarum explorauit, veneranda antiquitatis monumenta contemplatus eſt, et imprimis ad philoſophiam et elegantiores literas reſpexit. Ita collectis doctrinae diuitiis cum domum rediiſſet, largius in domo heri ſui otium nactus ad priora ſtudia reuerſus, magnoque literaturae academicae taedio affectus eſt. Probe enim videbat, ſcholae pulueri atque vmbris eam magis conuenire, quam luci ciuili, parumque vſus praeſtare in vita humana atque ſocietate. Ipſa quoque philoſophia Peripatetica mature ei ſuſpecta viſa eſt, tum quod logicis et metaphyſicis argutiis bella magis ſeri inania, quam veritatem erui cerneret, tum quod ethicam imaginariis notionibus animum decipere intelligeret, et phyſicam non experientia naturae, ſed ingeniorum ſomniis niti perſpiceret. Haec itaque ſenticeta perhor-

perhorrescens, et vulgaris philosophiae odio ductus ad lectionem veterum scriptorum se accinxit, et quos doctissimos inter Graecos et Latinos nouerat, philosophos, poëtas, historicos, rhetores, diurna nocturnaque manu versauit, et apiculae instar quae praestantissima et dulcissima iudicabat, in suos fauos retulit. Qua contentione studiorum licet totus occuparetur, nulli tamen veterum ingenium suum mancipauit, nec suo ingenio fidens contemtis aliis scenicam sibi philosophiam conflauit, sed eas doctrinae opes ex vniuerso scientiarum orbe congessit, quibus accedente iudicii maturitate praestantissima effingi doctrina posset. Talis cum esset, maximo viro, Francisco Bacono Verulamio commendatus est, quem viros quosdam doctos secum habuisse, vt in Latine vertendis scriptis suis ipsum adiuuarent, supra diximus. Qua occasione quoque Edoardo Herberto de Cherbury innotuit, quorum virorum summorum amicitia factum est, vt magnis animis ad philosophiam eclecticam, et conculcandam philosophiam vulgarem excitaretur. Valde tum in Anglia feruebant dissidia democratiae fauentium, quae cum magna patriae mala fouere noster cerneret, ciues suos ad meliores et saniores regulas reuocaturus Thucydidem in Anglicum sermonem traduxit, et Britannis legendum tradidit *f*, quam versionem anno cIↃ IↃ cxxviii, additis tabulis geographicis et indice, praefixaque dissertatione de vita et scriptis Thucydidis edidit, recusam apud Londinenses anno cIↃ IↃ cxxxiv. Quo labore licet diligentiae laudem retulerit, visus tamen est *g* nonnunquam nimia licentia a fontibus Graecis discedens, virtutem interpretis neglexisse. Ita dum elegantioribus literis delectatur, et philosophiae sensum, tum ex veterum lectione, tum ex consuetudine Verulamii, haurit, a consueta eam tradendi ratione valde diuersum, magnum methodi scholasticae ipsarumque scholarum odium sensit enasci, quae causa est, cur toties in scriptis suis non in docendi modum tantum, qui in academiis obtinebat, sed in ipsas quoque scholas declamauerit, vt vel ex vno *Leuiathanis capite quadragesimo sexto*, quod *de tenebris ab inani philosophia* inscripsit *h*, patet. Ex quo tamen specimine

f) Conf. Fabric. Bibl. Graec. Vol. I. p. 828.

g) Not. ad Marmora Arundelliana.

h) Potiora quae more suo magna fiducia hoc loco disserit Hobbesius eo redeunt: Veram originem philosophiae dedisse tranquillitatem atque otium, a quo scholae nomen acceperit: non autem dari otium nisi in pace; nec pacem sperari alibi posse, quam in rebus publicis maioribus. Quales cum veteres Graeci non habuerint, ideo philosophiam apud eos florere non potuisse, vsque dum Persis deuictis Athenienses caput efferre coeperint. Tunc enim restituta tranquillitate, otiosos homines, et agendi incurios philosophiam excolere atque docere coepisse. Inde enatas esse sectas philosophorum scholasque earum publicas, exiguo societatis humanae vsu, aut plane nullo. Expertem enim fuisse Platonis academiam geometriae, qua Archimedi accepta referenda sit, Peripateticam scholam autem in argutiis dialecticis et rhetoricis consenuisse. Neque tamen in vnam omnes sectam coniuratuisse. Transiisse autem Graecanicam philosophiam ad Iudaeos quoque; et in ecclesia Christiana vereri tum caput efferre coepisse, cum Graecorum plurimi sacrae ciuitati adscriberentur. Maxime autem tum Aristotelicam obtinuisse; ex qua exortae sint haereses damnatae a synodo Nicaena, non consultis Lycei praeceptis: eam tamen sobrietatem sequentia tempora interpretationibus friuolis corrupisse. Tum incrementa maxima coepisse Peripateticismum, et illis imprimis, qui Aristotelis formas separatas deperierint, daemonologiam Homeri et Hesiodi placuisse. Romano Pontifice autem ad regiam potestatem euecto, Leonem instigauisse Carolum, vt scholas publicas erigeret, idque factum primo apud Parisios, et tum alibi. Cum autem ex voluntate et placito

mine constare quoque potest, multa commiscuisse Hobbesium, et imprimis philosophicae historiae non multum fuisse peritum, eo quod meditationi plus tribueret, quam lectioni.

Aetas adulta Hobbesii.

§. III. Magnam autem cladem acceptura videbatur fortuna Hobbesii, cum anno clc Ioc xxvi, Guilelmus Deuoniae comes, et biennio post, filius quoque, cuius studiorum moderator ille fuerat, acerbo satis Candisianae domui fato extinguerentur. Orbatus enim Moecenate optimo et beneficentissimo, noua de futura sorte sua consilia agitare coactus est. Leniendi vero doloris captandaeque occasionis gratia iter literarium suscepit, relictaque patria ad Gallos profectus est, conditionem ei offerente Geruasio Clifton, viro nobilissimo, qui eum filio suo peregre profecturo comitem in itinere iungere cupiebat, et hoc duce in aliena terra studiorum incrementa eum quaerere praeoptabat. Annum iam quadragesimum tum transgressus erat Hobbesius, adeoque iudicio maturo ad omnia attendebat, et accuratas sibi notiones fingere, atque concinno ratiocinari ordine conabatur. Quem scopum vt vtilissimum, immo necessarium esse philosophiae studio vidit, ita artium mathematicarum praesidio obtinere se posse sperauit. Quamuis enim abstractarum meditationum iucunditate parum tangeretur, nec subtilitatem ingenii in demonstrationibus mathematicorum supra modum extolleret, eo quod a communis vitae vsu remotiores esse crederet, vidit tamen pulchre, earum methodo in inquirenda veritate egregie intellectum iuuari, et cynosuram inueniri, qua inter scopulos ad certitudinis portum nauigare liceat. Euclidi itaque operam dare coepit, cuius demonstrandi rationem cum percepisset, nauseare coepit vulgaris philosophiae confusionem, quae vt calx sine arena, misere con-

placito pontificis omnia gererentur, factum inde esse, vt Scholastici, Aristotelem cum Scriptura S. confunderent, eiusque doctrinam vnam proponerent, eo potissimum respicientes, vt dogmata ecclesiae Romanae defenderentur, et ad obsequium pontifici praestandum homines commouerentur. Ita ex philosophia Aristotelica enatam fuisse theologiam Scholasticam, in qua cuncta eo redeant, vt statuatur: dari essentias quasdam ab entibus suis superatas, quales sint intelligentiae Aristotelicorum orbibus assistentes. Ex his autem essentiis et formis substantialibus separatis irrepsisse in ecclesiam daemonologiam eam ineptam, quae cuncta superstitione repleuerit. Sed et hunc inde errorem fuisse prognatum, dari substantias incorporeas, omni quantitate destitutas, inde qualitates occultas, specificas, et similes nugas prodiisse: inde didicisse homines, libertatem voluntatis suae extollere, bella sacra commendare, et similia probare: immo omnem labem horum seculorum ex philosophia Graecanica in scholas publicas introducta fuisse enatam. Patet ex breui hoc dissertationis Hobbesianae compendio, quam inuisae scholae et academiae Hobbesio fuerint; nam nec Protestantium scholas eum excepisse, inde constat, quod Scholastica philosophia tum inter Anglos adhuc valde floruerit. Ast falsum fuisse in plerisque Hobbesium, ex iis, quae de philosophia medii aeui dicta sunt, euidenter patet; et manifestum est, aut valde coecutisse in eius historia Hobbesium, aut obtorto collo eam rapuisse, vt placitis illam suis attemperarer, id quod candide fassus est, magnus cetera Hobbesii defensor Nicol. Hier. Gvndlingivs ὁπάων, Gundlingian. Vol. II. p. 338. Falsum enim est, philosophiam apud Graecos ante Persas deuictos et Platonis aetatem non floruisse, aut hunc philosophum de Geometria nihil meruisse; falsum quoque, Lyceum in logicis et rhetoricis tantum fuisse versatum; falsum, Aristotelem asseruisse formas substantiales separatas; falsum, daemonologiam mythologorum cum eo conspirare; falsum, in primitiua ecclesia valuisse ante alios Aristotelem; falsum, cultus angelorum primarium fontem aperuisse Peripateticam philosophiam etc. Ita ex nobilissimae scientiae neglectu errores pariunt magni saepe philosophi.

connexa, ruinam ipsi minari palam videbatur, cum ex mathematicarum disciplinarum fundamentis, et certis principiis vtilissimas in genus humanum veritates perueniisse vidisset. Dolet autem biographus eius, serius illum animum ad matheſin adieciſſe, feliciorem futurum in eruendis veritatibus, et aduersariorum ictibus minus exponendum, si his se praesidiis citius muniuisset. Et his quidem studiis in Italico itinere delectatus est Hobbesius: domum autem redux reuocatus a vidua comitis Deuoniae anno cIↃ IↃc xxxi, filium tredecennem melioribus literis erudiendum accepit, et ad pulchra quaeuis egregie formauit.

Iter Hobbesii Gallicum prius.

§. IV. Adolescente paulo discipulo, cum terris peregrinis inuisendis aptus videretur, Hobbesius delectus est, qui ducem se ei per Galliae prouincias praeberet. Factum id anno cIↃ IↃ cxxxiv, qua aetate virilem maturitatem attigerat vis iudicandi in Hobbesio. Campum autem in hoc regno nactus est amplissimum, eo, quo cupiebat, modo in philosophia proficiendi. „Cuius incitamentum ipsi praebuisse ait biographus, quod „ex iis, quae longo rerum vsu atque acri mentis studio compererat, ani„mo alte defixa insedisset sententia, in natura omnia mechanice fieri, et „ex vna materia variis motuum generibus et mensuris agitata vniuersa re„rum phaenomena exsurgere, tam quoad animalium sensationes, quam „ceterorum corporum affectiones.“ His igitur rationibus commotus magna diligentia scientiae naturali explorandae se tradidit. Magna eo tempore contentione feruebat philosophiae studium Lutetiae, magnique viri contemtis sterilibus Aristotelis nugis de sanioribus et pulchrioribus sapientiae praeceptis cogitabant. Igitur non sibi soli fidens, cum videret viros nonnullos praeclaros atque doctissimos magna industria in rerum philosophicarum, maxime quod ad rerum naturam attinebat, adyta penetrare, eorum amicitia atque consuetudine vti constituit. Inter quos imprimis Petrus Gassendus fuit, qui eo tempore magnis molimínibus philosophiam Epicuream restaurabat. Quae cum mechanicis atque corporeis notionibus pleraque definire videretur, valde arrisit Hobbesio, eandem mechanicarum regularum normam, sensionibus ideisque hominis adaptanti. Et gratissima quoque fuit Gassendo Hobbesii amicitia, eo quod abiectis eum praeiudiciis libere philosophari, et receptas hypotheses alacriter conculcare cerneret. Eadem philosophandi industria commendauit quoque Hobbesium Marino Mersenno, cuius in *Tomo antecedente* iam facta est mentio. Is enim cum impense virorum doctorum amicitia delectaretur, in omni philosophiae genere autem haud parum esset versatus, vinculum quasi, teste Sorbierio i) fuit, quo viri docti communi amicitia coalescerent, et canalis, quo inter se meditationes suas philosophi communicarent. Adeo autem eruditioni fauebat Mersennus, vt licet Minimorum ordini esset adscriptus, viros tamen doctos a Romanae

i) In Vita Gassendi.

ecclesiae communione secessum facientes non perhorresceret, sed iustum doctrinae morumque integritati pretium statueret. Et hi quidem duumuiri magnifice de Hobbesii eruditione et philosophia statuebant: adeo vt Gassendus ad Sorberium scripserit [k]: „Neminem se nosse, qui sit inter „philosophandum magis a praeiudicio liber, quique penitius, quicquid „rerum edisseruerit, introspiciat." Mersennus autem iudicauerit, incomparabilem virum esse Hobbesium, et singulis difficultatibus ita satisfacere, vt planum iter exhibeat. Sed haec tum maxime de Hobbesio pronuntiata sunt, cum libello de ciue philosophiae suae specimen edidisset, vt infra dicemus. Et his quidem instigantibus et calcar addentibus magno animo in exploranda rerum morumque natura Hobbesius progressus est. Postea ex Gallia in Italiam profectus Pisis aliquandiu haesit; quo loco cum magna doctrinae fama viueret Galilaeus Galilaei, qui in sideralí scientia tum maxime omnium valere iudicabatur, eius consuetudine Hobbesius eo lubentius vsus est, quod rerum naturalium interpretem esse longe feliciſſimum comperisset. Qui cum idem studiorum genus complecteretur, et eandem quoque morum atque temperamenti rationem teneret, amicitia inde inter eos enata est arctissima; ecclesiasticorum virorum inuidia, quod biographus obseruat, vtrumque censuris acerrimis vexante. Qua de re infra dicendum.

Hobbesii studia politica.

§. V. Collectis animi diuitiis cum comite suo anno cIↃ IↃ cxxxvii domum rediens Hobbesius, amicitiam, quam cum viris praestantissimis in Gallia et Italia inierat, instituto literarum commercio coluit atque continuauit. Maxime autem cum Mersenno illam summa necessitudine copulatam conseruauit. Gliscere eo tempore iam coeperant dissidia Britannorum, bello intestino accendendo aptissima, quae in apertam postea flammam eruperunt. Nempe democratico regimini valde fauentes Scoti episcoporum factioni ipsique aulae ministerio graues esse non desinebant, et aliam sibi reipublicae faciem exoptabant. Aegre id tulit Hobbesius, cumque, quod biographus eius narrat [l], et maximo regem officio obsequioque prosequeretur, et decumano in democraticos odio laboraret, de medicina animis ex philosophiae remediis afferenda cogitare, deque eiusmodi principiis dispicere coepit, quibus maiestatis ius, potentia, necessitas, commoda supra omnem dubitationem ponerentur, et intelligerent ciues sui, quantum patriae interesset, ab intestino bello abstinere. Ex quibus meditationibus enatus est liber eius *de Ciue*, et post hunc ille, quem *Leuiathanis* nomine inscripsit, quibus et clarum sibi et famosum valde apud suos nomen fecit, prout nempe lectores reperit. Eo autem res omnis ab eo, interprete biographo, reuocabatur: *Sine pace impossibilem esse incolumitatem, sine imperio pacem, sine armis imperium, sine opibus in vnam manum collatis nihil valere arma, neque metu armorum quic-*

k) Epistola vtrique praefixa est libro de Ciue. l) p. 25.

quicquam ad pacem proficere posse illos, quos ad pugnandum concitat malum morte magis formidandum: nempe dum consensum non sit de iis rebus, quae ad salutem aeternam necessariae creduntur, pacem inter ciues non posse esse aeternam. Sed de his in sequentibus dicemus. Hoc loco autem id notandum, Hobbesium circa id tempus ideo de his principiis disseminandis cogitasse, vt seditiosorum animos cohibendo imperii maiestatem, quibus posset, artibus, confirmaret, et futura bella intestina auerteret. Non negat id ipse Hobbesius, qui in *Praefatione ad lectores* diserte ita: „Feci non eo consilio vt laudarer, sed vestri caussa, „lectores, qui cum doctrinam, quam affero, cognitam et perspectam „haberetis, sperabam fore, vt aliqua incommoda in re familiari, quoniam „res humanae sine incommodo esse non possunt, aequo animo ferre, quam „reipublicae statum conturbare malletis. Vt iustitiam earum rerum, quas „facere cogitatis, non sermone vel consilio priuatorum, sed legibus ciui„tatis metientes, non amplius sanguine vestro ad suam potentiam ambi„tiosos homines abuti pateremini. Vt statu praesenti, etsi non optimo, „vos ipsos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel aetate con„sumtis, alios homines alio seculo statum habere reformatiorem, satius „duceretis. Praeterea qui magistratui ciuili subditos sese esse nolunt, „onerumque publicorum immunes esse volunt, in ciuitate tamen esse, atque „ab ea protegi et vi et iniuriis postulant, ne illos, ciues, sed hostes explorato„resque esse putaretis, neque omnia, quae illi pro verbo Dei vobis vel palam, „vel secreto proponunt, temere reciperetis." Quibus alia adiungit, queis in concionatores et confessores inuehitur, qui imperantem interfici, foedusque ciuium contra ciues et rebellionem iniri posse tradant. Quae in eius aetatis homines seditionem mouentes, et contra aulam se erigentes dictitasse Hobbesio summum, quo regias partes prosequebatur, studium, et odium partis aduersae, vidit, quam primum libellum acrem et eruditum legit REN. CARTESIVS [m], et ex istius temporis circumstantiis erudite obseruauit illustris GILB. BVRNETVS [n]. Neque id valde mirandum videbitur ad circumstantias Hobbesii paulo curatius attendenti. A pueritia enim in obsequio hominum monarchiae addictissimorum, et in regis fidem coniurantium erat educatus, et a Deuoniae comite magnis beneficiis sustentatus, vnde et filio eundem librum inscripsit, quod axiomata haec in ea familia inualuissent. Vehementer autem a tumultu et seditione populi abhorrebat Hobbesii animus, meditationi, otium et tranquillitatem poscenti, addictissimus. Praeterea et Peripateticam philosophiam, et scholas, in quibus ea docebatur, et doctores eius, valde odio habebat, vt supra dictum, quos imperio non vehementer fauere credebat. Ast ex huius quidem generis hominibus tum constabat, regni senatus, quem Parlamentum vocant, qui aulae atque imperio parum fauebant; vnde

m) Epist. T. III. p. 104. BAILLET. Vit. Cartesii T. II. p. 174.

n) Hist. temporis sui T. I. ad ann. 1661. conf. BAYLE Dict. T. II. Art. Hobbes, not. E.

vnde motus illi surgere coeperunt, ex quibus ferale tandem bellum ciuile inter Britannos enatum est. Hos dum improbat, dum alia et contraria inculcat, dum sartam et inuiolatam et omni ciuium potestate superiorem maiestatem cupit, et aulae partes strenue tuetur, in odium Democraticorum incurrit vehementissimum, quod exilium illi genuisse mox dicemus. His itaque circumstantiis, quae circa haec, de quibus differimus, tempora contigerunt, ita concurrentibus aliter fieri non potuit, quam vt tot pessimorum hominum moliminibus consideratis, omnes homines natura malos esse statueret, et ad eos reprimendos supra modum, regis maiestatem et potentiam extolleret. Neque a veri similitudine prorsus abit cel. BVDDEI [o] coniectura, fabulam eam status naturalis ideo effinxisse Hobbesium, vt Carolo II. placeret. Certe tum, cum librum edidit, inter Gallos versatus, huc respexisse, valde est probabile. Sed de his postea quoque nonnulla dicemus. Iam ad Hobbesii historiam redeundum.

Hobbesii fuga in Gallium.

§. VI. Latuerant hactenus sub cinere seditionum inter Britannos molimina; omnibus autem in peius ruentibus, circa annum clo Io c xl futurae calamitatis signa haud incerta prudentiores praeuidebant. Nempe indies auctis Scotorum Anglorumque dissidiis, cum regiae partes valde premi coepissent, indictum est mense Nouembri generale regni concilium, quod cum aulae factionem tuiturum esse speraretur, contrarium accidit, et in ipso congressu atque senatus istius initiis tantus animorum aestus regi infensus comparuit, vt quae inde exorturae essent calamitates prudens quilibet non sine dolore persentisceret. Maxime autem, inito statuum regni foedere cum Scotis, regis auctoritas diminui, episcoporum partes premi, quique regis potentiam tuebantur, magnis cladibus poenisque affici coeperunt. Inter quos cum acerrime nomen profiteretur suum Hobbesius, praeuidit fore, vt in tuto amplius manere salus sua nequeat. Cedendum itaque Democraticorum furori censens spontaneum exilium elegit, et incolumitatis suae asylum Galliam respexit, in qua habere se amicos potentes fauentesque, honoremque haberi literis intelligebat. Concessit autem Lutetiam Parisiorum, vt consuetudine virorum doctorum frui, et conuersationis dulcedine exilii molestiam leuare posset. Id quod eo facilius fieri potuit, cum in hoc eruditorum Prytaneum vndiquaque conduxisset viros doctrinae laude celeberrimos, eminentissimi Richelii cardinalis, qui tunc ad gubernacula imperii sedebat, munificentia. Cum his ergo sermones quotidianos conferebat, horum conuentibus diligenter intererat, cum his de quaestionibus philosophicis et mathematicis differebat, hos in examinanda experimentis natura adiuuabat, his suas meditationes explorandas et diiudicandas offerebat, verbo, his vtebatur ad egregie promouendos doctrinae suae limites. Maxime autem Gassendi et Mersenni amicitia, dudum sibi conciliata, non sine delectatione frui Hobbesio licuit, cum quaedam opinionum similitudo eos, imprimis Dinien-

sem

o) Hist. iuris natur. p. 34.

sem philosophum coniunxisset. Mersenno autem intercedente circa idem tempus cum Cartesio quoque amicitiam iniit, et commercium epistolicum instituit, in quo de natura ac legibus motus quam directi, quam reflexi aliisque argumentis ad dioptricen spectantibus vterque philosophus amice inter se concertarunt. Sed ad argumentum quoque philosophicum transgressi sunt. Cartesius enim, vt infra dicendum, meditationes suas philosophicas de Deo menteque humana, reliquisque philosophiae principiis generalibus, quas suo loco ex instituto describemus, ad Mersennum miserat, vt virorum doctorum de iis iudicium exploraret. Qui cum omnibus fere eruditis amicitia esset coniunctus, passim censuras virorum doctorum collegit, et Hobbesio quoque, quem acerrime philosophari sciebat, has meditationes examinandas tradidit. Is cum eas examini suo more subiecisset, quid ipsi videretur, Mersenno scripto consignauit. Valde autem ab ipso Cartesii principio dissentiebat Hobbesius, qui substantiam incorpoream ne cogitari quidem posse credebat, adeoque ex hoc primo axiomate, quod Cartesius statuminauerat: Ego cogito, ergo sum, concludebat, rem cogitantem esse corporeum quid; eo quod subiecta omnium actuum videantur intelligi solummodo sub ratione corporea, siue sub ratione materiae. Hinc ampla disputandi materia enata. Quamuis autem BAILLETVS [p] scribat, Cartesium, gauisum quidem, quod egregio philosopho et praestantissimae doctrinae homine philosophorum numerum auctum esse ex Mersenno intellexisset, non potuisse vero ex his obiectionibus de ingenii eius soliditate et profunditate iudicium facere; fatebuntur tamen, qui responsiones Cartesii cum obiectionibus Hobbesii comparabunt [q], valde pressisse Malmesburiensem philosophum Cartesium, et ad angustias redegisse. Sane Cartesius vlterioris disceptationis cum Hobbesio aleam apud Mersennum studiose declinauit, nec se porro cum hoc Anglo congredi velle, indicauit, eo quod ingenium pertinax, singulare et huius affectatione periculosum illi inesse crederet, quod nec accuratione nec ratiocinandi virtute valde valeret. Quod annon victoriam Hobbesio adscribat, aduersario contemtu magis, quam rationibus pugnante, certe an causam suam non prodiderit Cartesius, Lectori expendendum relinquimus.

§. VII. Viuebat tum securitatis causa Parisiis Carolus, Anglicani regni haeres, princeps Walliae, cui noster commendatus est, vt philosophiae disciplinarumque mathematicarum elementa illi traderet. Ita nouis vinculis regiae parti mancipatus, cum in patria eius res prorsus euerti cerneret, et imprimis religionis obtentu imperium concuti, regem misere premi, Democratiam maximo regni malo erigi cerneret, mederi animis philosophiae ope *Editae meditationes ciuiles ab Hobbesio.*

p) BAILLET. Vit. Cartesii L. VI. c. 3.
q) Extant tertio loco inter Obi. et Resp. T. I. Opp. philos. CARTESII p. m. 89. seqq.

ope conatus, meditationes suas de ciuitate, quas iam diu presserat perfecit, librumque de Ciue, anno cIↃ IↃ c XLII absolutum edidit, pauca tamen exemplaria inter amicos distribuenda imprimi curauit. Quem foetum tamen cum lambere et emendare subinde perrexisset, tandem anno cIↃ IↃ c XLVII in eam formam redegit, qua nunc habemus. Qui cum egregie Gassendo atque Mersenno placuisset, quorum de ista tractatione epistolae laudibus Hobbesii plenae libello solent praefigi, eorum commendatione Samuel Sorbierius in Hollandiam profecturus, exemplum, quod vltimam auctoris limam iam erat expertum, ad Batauos attulit, editionemque curauit, qui anno cIↃ IↃ c XLIX quoque Gallicam eius libri versionem confecit et in vulgus edidit, auctoris et libri elogio praemisso. Egisse id in isto libro Hobbesium, vt coniurationes et seditiones ciuium contra regem et naturae imperii et vtilitati ac securitati subditorum esse aduersas ostenderet, sanguinolenta, quae iam tum nonnulli fouebant, consilia, quae regi tandem exitialia fuerunt, perimeret, et sectariorum proteruiam, late tunc grassantem perdomaret, supra iam tetigimus. Hoc itaque tempore vulgatiorem fieri libri editionem facile permittebat Hobbesius, licet primam editionem valde carceribus pressisset, et intra amicos tantum vulgasset. Tum enim singularia prorsus axiomata et principia sua, et populo ingrata et hominibus ecclesiasticis, imperium supra modum euehentia displicitura esse plurimis ciuibus suis intelligebat, et inuidiam ex eo pertimescebat haud paruam. Ast cum omnia in patria euerti conculcarique regis auctoritatem, immo prorsus imperium perire videret, nec, quod in patria sperabat, haberet, tandem mentem suam aperte declarare eo minus veritus est, quo magis sperabat fore, vt in tanta rerum confusione iterum regia causa euaderet superior, ex qua sibi quoque emolumentum, cum in regii principis familia esset, promittebat. Mirum itaque non est talia praecepisse Hobbesium in eo libro, quae moderata principia in imperio sectantibus displicere solent. Sed et eodem tempore, ampliori Commentario, rem omnem illustrare, et rationibus philosophicis immanem et furentem populi belluam aggredi constituit, ex quo *Leuiathan* eius enatus est; quo haud parum apud theologos Angliae sibi obfuit, vt deinceps dicemus.

Controuersia Hobbesii de necessitate, libertate, fato et fortuna.

§. VIII. Nouae autem controuersiae anno cIↃ IↃ c XLVI, agitatae ferram reciprocauit, haerens apud Parisienses Hobbesius cum episcopo Derienſi Bramhallo, de libertate, necessitate, et fortuna, quae libellis quoque eristicis agitata est. Quae cum momentum habeat in philosophiae historia, paucis tangenda hoc loco est, facem nobis praeferente illustri LEIBNIZIO, qui summam quoque sententiae Hobbesianae exposuit, moreque suo erudite illustrauit r). Conuenerant apud Noui Castri ducem Derhamus et Hobbesius, et de libertate, fato, necessitate, quatenus in res hominum, et praecipue in eius animum influxum habent, disse-

r) App. ad Theodiceam p. m. 425. seqq.

differere, et rationes inter se miscere coeperant. Cum autem in isto colloquio rem non satis enucleatam crederet episcopus, misit ad ducem dissertationem de eo argumento, eo consilio, vt haberet Hobbesius, cui perspicue ordineque responderet. Non tacuit Malmesburiensis philosophus, sed quae sibi viderentur, acute regessit, rogauit autem ducem, caueret, ne in vulgus exiret ipsius responsio, facile enim fieri posse, vt assertionibus, licet per se verissimis abuterentur homines non satis rem omnem edocti. Ipsius tamen Hobbesii culpa factum, vt foetus iste in vulgus prodiret. Cum enim amico cuidam Gallo, communicare eum promisisset, a iuuene aliquo Anglo in Gallicam linguam verti curauit; qui eius ἀπόγραφον sibi seruatum post reditum in Angliam inscio Hobbesio vulgauit. Qua editione commotus Bramhallus iterum, et publice quidem, ad illam dissertationem respondendi consilium cepit. Cui responsioni editae nouas rationes oppositi Hobbesius, et hos libellos vno fasciculo comprehensos postea Londini anno cIↃ IↃ c LVI typis commisit [s]. Sunt in his libellis, vt solet plerumque in eristicis fieri, nonnulla, quae animum acerbiorem, et quodam partis aduersae odio flagrantem produnt, cum episcopus, sui ordinis auctoritate securus vehementer interdum disputet, Hobbesius, vt magno animo theologos et omnem scholarum doctrinam contemnebat, aduersario quamuis dignitate illustri non parcat. Sed in ipsa quoque disputatione hunc affirmauisse nonnulla, narrat Leibnizius, quae ἀνθολῆς vitium ipsi persuasisse, est verisimile, qualia sunt, quae defendi nullo modo possunt: doctrinam de Deo deque diuinis pendere ex determinatione imperantis, Deumque non magis caussam esse bonarum actionum, quae a creaturis eduntur, quam malarum; Deum ideo iustum esse, quoniam a nemine puniri cogique possit. Quae tamen et similia, nemo mirabitur, qui cogitauerit, Hobbesium potestatis, quae suprema est, absolutae notione occupatum, qua scilicet firmari posse imperium credebat, ad eam retulisse, quicquid de Deo statuendum esse credebat, et praeterea, inepto praeiudicio, non nisi corpora esse posse substantias, talia admittere debuisse, quae et in Deum iniuria sunt, et prouidentiae eius parum honorifica, et materialismo cuidam incrustando aptissima. His enim principiis physicis atque moralibus semel positis non potest non necessitas quaedam physica, libertati maxime aduersa oriri. Ast statuit Hobbesius [t]: *In regno Dei naturali regnandi, et puniendi eos, qui leges suas violant, ius Deo esse a sola potentia irresistibili: indeque ius oriri, a quo decedendum nemini sit, si quis ceteros potentia in tantum anteeat, vt resistere ei ne omnes quidem coniunctis viribus possint.* Ex quo, quod ipse non negat, sequitur, *posse Deum iuste affligere vel etiam interficere peccatorem, etsi non peccasset.* Quae omnia fatalem quandam atque ineuitabilem necessitatem inuoluunt, cum quaecunque ex absoluta Dei voluntate fieri debent,

s) Questions touchant la liberté, la necessité et le hazard eclaircies et debatues entre les Dr. Bramhall, eveque de Derry et Thomas Hobbes de Malmesbury. t) De Ciue c. 15. §. 5. p. m. 248.

bent, ea fieri neceſſe ſit, eo quod nihil eius potentiam remorari poſſit, et ſi minus illud fiat, Deum potentia carere, qua id efficiat, dicendum ſit. Qualia dogmata Hobbeſio in mentem veniſſe eo minus mirandum eſt, quo pauciores eo tempore erant, qui Arminii partibus fauentes Caluini dogmati de praedeſtinatione nuntium mittere volebant, recte id obſeruante GILB. BVRNETO V.C. [u]. Ita vero euerſa iuſti aequique notione et fundamento, cum ad vnam abſolutam potentiam res imperii omnis, etiam diuini, reuocaretur, via patuit aperta Hobbeſio regis normam ad vnam potentiam reducendi. Aſt hoc quidem pacto illi ipſi parti, cuius cauſſam tantis moliminibus tuebatur Hobbeſius, vehementer nocuit, cum non potuerit non ille abſolutiſmus, et quae inde exſurgit neceſſitas fieri ſuſpectiſſima. Neque dubitandum, quin ab his quoque cauſſis deriuandum ſit quod abſolutam illam neceſſitatem reiicere coeperint magni nominis et auctoritatis praeſules, qui Anglicanae eccleſiae praefuerunt. Quibus non minus exoſa eſt [x] abſoluta illa Hobbeſii potentia, omni iuſto aequoque euertendo apta, quam decretum Caluini abſolutum, cum vtrumque eo redeat, cuncta hominum neceſſitatis lege teneri. Eandem poſtea tibiam inflauit BEN. SPINOZA [y].

Hobbeſius regis gratia excidens.

§. IX. Verum redeundum in viam, et hiſtoria Hobbeſii pertexenda eſt. Is anno cIↃ IↃ C XLIX vehementi febri correptus de vita periclitauit: quem cum ad Romanae eccleſiae gremium reuocare vellet Merſennus, ſuſcepta diſſertatione de poteſtate eccleſiae Romanae remittendi peccata, reſponſum accepit ab Hobbeſio: *Mi pater, haec omnia iamdudum mecum diſputaui; eadem diſputare nunc moleſtum erit. Habes, quae dicas amoeniora? Quando vidiſti Gaſſendum.* Ex quibus facile intellexit Merſennus, hominem patriae ſuae ſacris valde addictum mutari haud poſſe. Is quoque ſacra ipſi adminiſtrante epiſcopo Dunelmenſi, ſecundum ritus eccleſiae Anglicanae, ſupremo viatico ſe muniuit; praeter omnium ſpem tamen iterum conualuit. Anno cIↃ IↃ CL ſermone patrio vulgauit librum *de Natura humana, et corpore politico;* praefationem praemiſit vir celeberrimus Sethus Wardus, tunc aſtronomiae profeſſor Sauilianus, poſtea epiſcopus Sarisberienſis; quem librum reliquis Hobbeſii praefert, qui mores Britannorum critico oculo ſpeculatus eſt RICH. STEELE [z], carmine autem maximopere extulit RADVLPHVS BATHVRST [a], eo quod communem doctrinam et vulgi placita relinquere ſit auſus. Canit enim:

Non hic ſcholarum friuola aut caſſi logi
Quales per annos forte plus ſeptem legit,
Vt folle pleno prodeat, rixae artifex,

Vanas-

u) Hiſt. ſui Temp. ad ann. 1661. T. I. p. m. 211.
x) Vid. S. Reu. MENZERVS de Doctrina eccleſiae Anglicanae, de Praeſentia reali in S. coena er de Praedeſtinatione p. 65. ſeq. MOSHEM. ad Cudw. p. 1202.
y) In Tract. pol. I. II. §. 250.
z) Spect. T. I. p. 223.
a) Conf. POPE-BLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 1043.

Vanasque merces futili lingua crepet,
Sed ſancta rerum pondera, et ſenſus graues,
Quales parari decuit, ipſa cum fuit
Pingenda ratio, et vindici ſuo adſtitit.

In hac vero tractatione cum fundamenta ieciſſet illius, quod ſyſtemati ſuo ciuili ſubſternendam eſſe iudicauit, dogmatis de natura, inclinatione et affectibus hominis: anno ſequente ipſam doctrinam politicam, vel ſi mauis, iuris naturalis iuſto faſce comprehenſam ſuisque vinculis connexam vulgauit, edito *Leuiathanis* opere, ſermone vernaculo [b]. Quo nomine intelligebat potentiam populi inconditam, quam rationibus euertere, regiam autem poteſtatem, ſiue imperium abſolutum confirmare, et quae arcana democritia foueat, quae damna afferat, oſtendere ſatagebat. Dici vix poteſt, quantam attentionem bellua illa politica, quam Leuiathanis nomine inſigniuit, ipſeque eius auctor Hobbeſius illo libro meruerint. Et fatebantur quidem haud pauci, eruditionem, acumen et lumina multa ei ineſſe, et ciuilis doctrinae aedificium conſtruere ſingulare quidem et paradoxum, aſt mirabile et elegantiſſimum. Verum diſplicuit valde theologis, et nil tale metuens Hobbeſius ſuſpectus factus eſt, quod non modo doctrinam puriorem vellicare, ſed ipſum quoque regnum, cui tantopere fauere videbatur, ſubruere et Cromuelli partibus clam fauere videretur. Et fautores quidem Hobbeſii iniquam, quae excepit iſtum librum, famam, quaeque inde auctorem ſecuta eſt, inuidiam, quae opus illud ſcriptis etiam publicis damnauit, et inter monſtra philoſophica retulit, ex eo potiſſimum deriuant, quod ſatellitum ſpiritualis monarchiae arcanas artes detexiſſet, et cleri vitia reuelando vlcera tetigiſſet. Aſt ſi epiſcopos Angliae, viros graues, audias, ideo ſuſpectus bonis omnibus liber factus eſt, quod non ſolum reuelationem variis locis euertere clandeſtine eſſet auſus, ſed et ad eiusmodi placita tandem deſcendiſſet, quae fulciendae democratiae, magno Angliae malo tunc obtinenti eſſent aptiſſima. Quod hoc loco definire eo minus opus erit, quoniam in ſequentibus famoſi libri ſynopſin et decretorum Hobbeſianorum ſummam exhibere animus eſt, ex qua ipſe Lector attentus facile iudicium diſcet interponere. Illud autem hoc loco praetermittendum haud eſt, Hobbeſium eo tempore, vel ob Leuiathanis dogmata, vel ob alias cauſſas valde regiae factioni factum eſſe ſuſpectum, quod Cromuellianis partibus animum adieciſſet, forte quod minus fauentes ſibi regis amicos fuiſſet expertus. Nam non ſolummodo FELLVS [c] obiicit encomiaſtae Hobbeſii, ſilentio eum preſſiſſe illa, quae ad partes Cromuellianas fouendas egerit Hobbeſius, et ipſe in vitae ſuae hiſtoria carmine expreſſa, non filet, hanc ſuſpicionem ipſi fuiſſe exitioſam. Canit enim:

b) Prodiit Latine Londini 1676. et Belgice per ABR. BERCKELIVM Amſt. 1667. 8. Conf. STRVVIVS, Introd. in Hiſt. lit. c. 9. p. 47. BAYLE, c. not. F.

c) loco ſupra cit.

Nam regi accusor falso, quod facta probarem,
Impia Cromuelli, ius scelerique darem.
Creditur, aduersis in partibus esse videbar,
Perpetuo iubeor regis abesse domo.

Constanter eam culpam negauit Hobbesius, et causſam omnem, in irritatum clerum Anglicanum coniecit; qua verisimilitudine? hoc loco dispiciendum non est. Illud autem ex dictis patet, Hobbesium regis gratia excidentem, ex eius familia eiectum fuisse, cum animum erga regem mutauisse crederetur. Haec itaque vera causſa fuit, cur Parisiorum vrbem media hyeme saeuiente relinqueret: falsumque est, quod ad declinandam facti inuidiam biographus eius tradit: *Hobbesium, calumniis religionis specie laruatis a praeualentibus aduersariis regia domo eiectum, tantoque praesidio orbatum Romanae ecclesiae, spiritualis monarchiae satellitum metu correptum esse, quorum odium implacabile se se merito incurrisse senserit, ob detectas in Leuiathane ecclesiasticorum technas, regni tenebrarum dolos, et pontificis Romani potestatem malis artibus occupatam, qua in ciuilis potestatis iura inuolando, qua simplici ac imperitae plebeculae sanctis praestigiis illudendo, ideoque Parisiis se minus tutum iudicantem, media hyemis tempestate aufugientem in patriam se contulisse.* Nam a clero Romano eo tempore parum illi periculi metuendum erat, cum liber Anglico idiomate editus extra insulam vix legeretur. Aut vel offensus regis mandato Cromuellianis se partibus iungere voluit, aut, si innocens in ea parte fuit, ab ipsa regis, quae valde potens erat Parisiis, factione sibi timuit. Certe in Angliam delatum cui se parti iungeret incertum haesisse, ideoque virorum doctorum societate animum pascere omissis factionibus ciuilibus voluisse, est verisimile. Eos autem valde sibi, Londino sede electa, fauentes inuenit, interque eos Guilelmum Harueum, et Ioannem Saldenum amicos expertus est.

Acta Hobbesii in Angliam reducis.

§. X. Parum propitias res regni sibi esse credebat Hobbesius, itaque tumultibus vrbis et studiis factionum subducere se prudenter constituit. Praebuit autem fugientibus Hobbesii Musis asylum exoptatissimum Deuonienſium comitum familia: in quam anno cIↃ IↃC LIII receptus totus se philosophiae tradidit, et senii ingruentis taedia meditationibus leuauit. Telam autem quam dudum inceperat, pertexturus, logicam atque physicam tractationibus suis moralibus adiecit: et imprimis librum *de Corpore* in quo rerum naturalium elementa exposuit, absoluit, et Latine primum anno cIↃ IↃ C LV, mox anno vertente vernacula, vna cum sex lectionibus ad professores mathematicae Sauilianos edidit; Geometriam quoque suam tunc vulgauit. In illis multa desiderari posse in Euclide [d] et geometrarum demonstrationibus statuebat, quae res, mirum est, quantum illi motuum et molestiarum concitauerit; nam acerrimum inde mathematicorum bellum

d) Conf. SAM. REYHER. diss. de Euclide c. IV. §. 6. p. 31.

sum enatum est, nec acerbitate carens nec conuiciis, quod vicennium et amplius perdurauit, nec nisi tandem Hobbesii morte extingui potuit. Obiecerunt autem geometrae Hobbesio, magnam in sublimiori geometria ignorantiam, quae cum alto supercilio coniuncta eum seduxerit, vt ea reprehenderet, quae non satis intellexisset. Quod quo iure quaue iniuria factum sit, non hoc loco exponi potest, sed in geometriae historia debet enarrari, consulendaque ipsa scripta ἀμοιβαῖα sunt, quae viri illi docti, non seruata semper animorum modestia tum ediderunt, quorum titulos nominant CHR. THOMASIVS [e] et CL. STOLLIVS [f]. A rerum naturalium consideratione ad hominis contemplationem progressus est philosophus Britannus, eiusque facultates, earumque obiecta, motum et reliqua, quae huc referri solent, more suo suisque principiis vsus explicuit, ex quo secunda philosophiae eius pars enata est, in qua de facultatibus affectibusque humanis, de imaginatione, memoria, intellectu, ratiocinatione, appetitu, voluntate, bono, malo, honesto, turpi et similibus multa singularia et ab aliorum philosophorum decretis abeuntia attulit, edito libro, *de Homine* anno cIↃ IↃC LVIII. Sic vt tribus sectionibus integrum philosophiae suae systema absolueret, quarum prima de corpore, secunda de homine, tertia de ciue tractabat. Primae autem sectioni, logicam, seu, quo nomine ipse appellat, computationem praemisit, inque ea de philosophia in genere, et de nominibus; tum de philosophia prima, siue notionibus generalibus naturali philosophiae praemittendis, de loco et tempore, corpore et accidente, caussa et effectu, potentia et actu differuit. In secunda sectione autem, de homine tractans, occasione argumenti de natura visionis totam fere opticam exposuit. Tertiae notissimos, quos supra tetigimus libros politicos inseruit [g]. Ex quo systemate, constare potest, suo se iudicio totum in philosophiae corpore construendo permisisse Hobbesium, et nouatoris in philosophia, atque philosophi eclectici nomine omnino esse designandum.

Reliqua Hobbesii vita usque ad mortem.

§. XI. Secutus annus cIↃ IↃC LX, halcyonia nobilissimae insulae restituit, rebellionum furiis eiectis, profligata tyrannide, et reuocato post multorum annorum exilium Carolo II. quo pacto tota rerum facies mutata est, vt alibi dicendum. Redeuntem principem, cui artium mathematicarum elementa tradiderat, salutare tum constituit Hobbesius, ideoque relicto rure, in quo degebat, Londinum aduolabat, regiae gratiae, qua exciderat, iterum se traditurus. Quem more suo clementer excepit rex; curru enim aedes Sarisburienses, in quibus tunc cum moecenate morabatur Hobbesius, praeteruectus, cum illum conspicatus esset, ad se vocari iussit, et manu ad osculandum porrecta, de rebus eius atque salute scisscitatus est, eumque, se atque res suas deuotissimis precibus eius clementiae

e) Cautel. circa Praecogn. Iurisprud. c. XI. §. 12. nor. M.

f) Hist. Lit. Part. I. cap. 7. §. 1. p. 227. conf. Biblioth. iuris imperant. cap. I. pos. VII. §. 2. pag. 70.

g) Conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 15. p. 117.

mentiae tradentem bono animo esse iussit: saepius quoque, aditum parante Samuele Coopero, pictore praestantissimo ad secretiora colloquia a rege admissus, deque eius gratia certior factus est. Quod mirari quis forte queat, cum suspectus Hobbesius fuerit, quod a partibus regis ad Democraticos clam defeciisset: at mirum tamen videri non debet reputanti, desiisse tum pericula, quae ex illa factione aula metuerat, ipsum quoque Hobbesium, a tumultu turbisque partium ad quieta studia se transtulisse; quibus accedit, satis intellexisse regem, Hobbesium episcopis valde inuisum adhiberi posse, vt illi haberent quocum congrederentur, vnde dixisse regem ferunt [h], vti se Hobbesio ad acuendos molossorum suorum dentes. Ita vero securus Hobbesius in secessu suo philosophiam colere iuuareque gnauiter perrexit, huncque in finem opera philosophica reuisa et emendata vnoque fasce comprehensa emittere in lucem constituit. Quod licet in insula facere prohiberetur, eo quod episcoporum vigilantia cauebat, ne principia et axiomata eius, quae pessimi commatis illis esse videbantur, disseminarentur, obtinuit tamen apud Batauos, et ex officina Blauiana Latine versa in publicum prodire iussit [i]. In cuius sylloges parte prima comprehenduntur logica, philosophia prima, physica et liber de ciue, in secunda, scripta mathematica, in tertia, Leuiathan, in quarta auctoris vita. Ita absoluto, qualem sibi definiuerat, cursu philosophico, ad iurisprudentiam Anglicanam et ad perficiendas artes mathematicas se conuertit, et de iure municipali siue legibus Anglicanis commentarium scripsit, quem doctissimos iuris interpretes in pretio habuisse et in scriniis MSc. seruauisse ait biographus [k]. Tum geometriam, quam innumeris paralogismis foedatam et corruptam hactenus fuisse sibi persuadebat, ab ipsis fundamentis restituere et difficillima problemata ingenii sui felicitate soluere aggressus est. Erat enim in ea opinione [l], naturam se quantitatis, lineae, anguli, rationis seu proportionis primum detexisse, soluereque se illa aenigmata posse, quibus frustra hactenus ingenia mathematica insudauerant, qualia sunt, quadrato aequare circulum; cubum duplicare, datum circuli arcum iuxta datam rationem dispertiri, rectam lineam parabolicae aequalem inuenire etc. Quamuis autem hoc nomine egregie mathematicis passim vapularet, vt infra dicemus, non caruit tamen ingenium, quod acre et excelsum nutriebat, et doctrina minime proletaria admiratoribus cultoribusque, quos et Anglia illi suppeditabat, et exterorum opinio formabat; inter quos legatos quoque atque principes ad Hobbesium, tanquam ad singulare gentis suae ornamentum confluxisse asserit biographus [m], narratque Cosmum Mediceum, Ferdinandi II. filium, Etruriae principem, tanti philosophi fama permotum, illum saepius conuenire dignatum fuisse; et insignem scientiam quamplurimum admiratum iconem

h) PVFENDORF. Erid. Scand. p. 106. Sorbiere, alii.
i) 1668. II. Vol. 4. Nouam editionem olim molitos fuisse Lipsienses nos docet STOLLIVS Histor. literar. Part. II. cap. I. §. 98. pag. 413.
k) Pag. 49.
l) Ibid. p. 53.
m) Pag. 51.

nem eius et libros vniuersos inter rariſſima bibliothecae Mediceae κειμήλια reponendos domum ſecum deportauiſſe. Quibus addi poteſt, in academiis quoque innoteſcere et caput efferre coepiſſe philoſophiam Hobbeſianam, ſtudioſa iuuentute nouitatis auida, vt plerumque accidere nouimus, eius opiniones in publicis velitationibus, paſſim defendente. Id quod tamen famae atque exiſtimationi Hobbeſii ceſſit in opprobrium, incautis iuuenibus eiusmodi aſſertiones fundamentis Hobbeſianis inaedificantibus, quae ſatis periculoſae videbantur. Id quod imprimis Danieli Scargil, artium baccalaureo et collegii corporis Chriſti in academia Cantabrigienſi ſocio, viro feruidi quidem et praecocis ingenii, at vitae ſolutioris, accidit. Is enim principiis Hobbeſianis vſus in publica diſputatione has theſes ventilandas propoſuit: „Ius dominii fundari in potentia; iuſtitiam „moralem pendere a ciuilibus inſtitutis; ſcripturam ſacram in legem ſan„ciri ſolummodo ex auctoritate magiſtratus; ſupremi magiſtratus iuſſis, „etſi legibus diuinis quae de moribus latae ſunt, contrariis obtemperan„dum eſſe.“ Addit, qui haec narrat biographus [n], adieciſſe, vt ſuſpicari licet, aliam inuidiae augendae gratia cenſores: glorioſum eſſe atheum cenſeri. Quibus aſſertionibus ab eo, maxima pertinacia atque acrimonia defenſis, vehementer patres academici, et imprimis theologi commoti ſunt, rati, pietati et moribus inſidias ſtrui, et aperte hiſce dogmatibus hominem impietati patrocinari: vt itaque malo ſerpenti maturato conſilio remedium adhiberent, ad ſenatum academicum citatum atheiſmi criminis poſtulant, et acriter reprehenſum ob proteruiam carcere puniendum eſſe decernunt: tum gradu priuatum et ſodalitate exutum, academia expellunt, poſtquam in templo prius publico theſes has, impias et ex orco profectas, atque humanae ſocietati perniciosiſſimas eſſe profiteri fuiſſet coactus. Quam tragoediam ſuae famae diſpendio agi facile intellexit Hobbeſius, ideoque quocunque loco potuit, de vi ſibi illata, et ſe tradueto immerito velut omnis pietatis et numinis ipſius hoſte, deque detortis in ſequiorem ſenſum placitis ſuis, adeoque turpiter et inique damnatis conqueſtus eſt, ſurdas autem plerorumque aures inuenit, cum et ipſa παραδοξοφιλία eius bonis omnibus eſſet inuiſa, et principia illa moralia vehementer ſuſpecta haberentur, ipſe autem intempeſtiuis ſatyris academicos doctores, et totum fere ordinem eccleſiaſticum contra ſe irritauiſſet. Satis id ſenſit Hobbeſius, cum elogium eius antiquitatibus Oxonienſibus Latine verſis inſeruiſſet Antonius Wood; expunxiſſe enim ex iis laudes Hobbeſii et ſtigma memoriae eius inuſſiſſe Ioannem Fellum, fruſtra quoque Hobbeſium ſe ſcripta epiſtola apologetica, contra hanc ignominiam defendiſſe, ex iis repetendum eſt, quae initio capitis de hac re diximus. Pertaeſus ergo ſocietatis hominum, quam inuidia non carere, experiebatur, anno CIↃ IↃC LXXIV Londino rus conceſſit, confirmato animo,

n) Pag. 51.

mo, nunquam in vrbem redeundi, id quod etiam aetas valde decrepita ſuadebat, erat enim ſenex capularis, nonagenario proximus. At cum delicias in literis per omnem vitam quaeſiuiſſet, ne in tam prouecta quidem aetate ab iis abſtinuit, et otium, cui ſe tradiderat, matheſeos, poëſeos, et phyſicae praeceptis vſuique dicauit, nec a ſcribendo abſtinuit, ſed libros aliquot ex Homeri Odyſſea, ſpecimen integri operis Homerici mox prodituri, vernaculo ſermone euulgauit; in quo frigus quidem ſenile at Maeonii ſimul ſenis ſpiritum ſermone Anglicano commode expreſſum viri docti obſeruauerunt. Quod cum placere eruditis intellexiſſet, anno ſequente totum Homerum patrio carmine prodire iuſſit, diſſertatione *de Heroici poëmatis virtutibus* praemiſſa. Anno cIↃ IↃ CLXXVI controuerſiam de libertate et neceſſitate humanarum actionum cum Beniamino Laney, epiſcopo Elienſi olim agitatam eruditis viris ſcripto cognoſcendam tradidit, et biennio poſt *Decameron phyſiologicum*, ſiue *de Naturali philoſophia libros decem* luce donauit. Nec ab argumento politico abſtinuit, ſed *Belli ciuilis Anglicani hiſtoriam* conſcripſit. Quam cum regi obtuliſſet, vt imprimendi facultatem concederet, repulſam tulit; ab amico autem, inſcio Hobbeſio in lucem ea emerſit, quod ne fraudi ipſi apud regem eſſet, diligenter cauit, metuens ne ea propter regis indignationem experiretur [o]. Aſt metu eum liberauit inſtans fatum; circa medium Octobris enim anno cIↃ IↃ CLXXIX vrinae ſuppreſſione correptus eſt, deſperantibus de ſalute eius medicis, quod aetate grandiori vires corporis prorſus exhauſtas noſſent: acceſſit paucis poſt diebus dexteri lateris paralyſis, quae linguae vſu eum priuauit. Quo caſu ita vires ſenio exhauſtae defecerunt, vt tandem prid. Non. Decembr. eius anni mortalitatis exuuias deponeret, patroni ſui cura funere ſatis decoro, licet pompa non magna elatus. Vixit coelebs, licet a commercio cum foeminis non abhorreret [p], annos XCI.

Character Hobbeſii.

§. XII. Concedenda Hobbeſio laus ingenii magni, iudicii acris et profundi, et doctrinae haud vulgaris, quam ſi non meditatione tantummodo, ſed lectione quoque formare augereque voluiſſet, pulchrior ea atque ſolidiori habitu ornata prodiiſſet. Patet enim ex ſcriptis eius, quae argumentum hiſtoricum tangunt, qualis *Hiſtoria eccleſiaſtica* eſt *Carmine elegiaco* concinnata [q], in qua papatus hiſtoriam delineauit, non defuiſſe ei acrimoniam iudicii ad cauſſas arcanas prudenter reſpicientis et obſeruationes pulcherrimas inde deriuantis; aſt caruiſſe eum lectione ſufficienti et ad integra rerum momenta ſe ita extendenti, vt vera inde rerum conſideratio emergere poſſit; tacemus morem praepoſterum hiſtoriae documenta ad hypotheſes ſuas transferendi, easque eo loco inueniendi, quo alii iſtis opinionibus non occupati nihil huius generis vident. Factum autem

o) p. 75. p) Hoc ab aduerſariis ei obiectum. Quod apologia diluit more ſuo GVNDLINGIVS Obſ. T. I. Obſ. II. §. 2. p. 40.

q) Prodiit Londini 1688. 8. Vid. Bibl. Thomaſ. Vol. I. p. 314.

autem ista iudicandi peritia, vt, licet systematis atque hypotheseos praeiudicio occupatus, multas veritates detegeret, et passim scriptis suis inspergeret, quae si lectorem prudentem et intelligentem inueniunt, vsum haud exiguum praestare possunt. Sed adiutus valde ea in re Hobbesius est, a mathematicarum disciplinarum methodo, qua accurate ratiocinari, et ordine progredi edoctus est, nec dubitandum est, quin in inquirendae veritatis itinere plurimum profeciisset, si deamatae hypothesi minus inhaesisset, nec semel suppositio falso aliquo axiomate, ex vno fonte, eiusdem mathematicae methodi ductu innumera consectaria deduxisset, quae cum πρώτῳ ψεύδει intimo nexu cohaerentia non potuere non specie demonstrationis mathematicae lectorem decipere, id quod vel ex vno independentis atque absolutae potentiae axiomate admisso satis superque liquet. Et ex hoc quoque opinionis semel electae studio, non autem ex iudicandi inopia, aut methodi ignorantia deriuandum esse videtur, quod sibi ipsi interdum contradicat, incertusque haereat, quo pacto elabi possit, ne sententiam deserere cogatur. Nempe veritates interdum obstabant euidentes, quae cum negari non possent, torqueri eas, et ἑκόντας ἄκοντας in partes rapi necesse erat: quod commune vitium eorum esse, qui systemata condunt, et ex hypothesi ita philosophantur, vt vno cothurno omnia adaptent, experientia, plurimis exemplis nos docuit. Cetera autem praeiudicia, et imprimis illud, quod ab auctoritate et antiquitate peti solet, magno animo exuerat, et plus suo iudicio, quam aliorum tribuerat, sectae autem studium, cane peius et angue nouerat, et suo Marte atque ingenio quam aliorum ductu, philosophari malebat, attentionemque et industriam haud paruam in meditando ostendebat: quibus accessit experientia haud vulgaris, partim enata ex vitae longioris vsu, partim acquisita ex hominum magnorum et exercitatione subactorum consuetudine, partim aucta temporum difficillimorum occasionibus. Quibus circumstantiis omnino meretur philosophorum magni nominis albo adscribi. Et euitasset forte Hobbesius illos scopulos, ad quos in philosophando naufragium fecisse plerisque censetur, si in alia tempora incidisset. Tanta enim ista aetas corruptione laborabat inter Britannos, et ad ea extrema progressa erat Presbyterianorum, quos vocant, factio, cuius furor tandem in regicidium desiit, vt mirum non sit, Hobbesium, hominem acrem, et episcopalium partibus, quas meliori iure vti statuebat, mirum quantum addictum infenso in illam animo fuisse accensum, et ad opprimendam rationibus eius insaniam in eiusmodi principia conspirasse, quae paulo liberior animus vix potest admittere. Testem damus virum summum GILBERTVM BVRNETVM r), qui quantis tum vitiis inquinatus fuerit Presbyterianorum clerus, luculentis Duglasii, Diksoni, Blairii, Rutherfordii, Bailii, Cantii Gillispysii, Godwini, Oweni, Carrii, Herrii aliorumque exemplis probatum dedit. Cumque eodem historico fide dignissimo

r) Hist. sui temporis T. I. p. m. 36. 92. 150. 151. 199. 218.

gniſſimo auctore, ipſe quoque epiſcopalis factionis clerus inſignibus naeuis non caruerit, et ignauia atque negligentia res eccleſiae perdiderit, mirum non eſt, Hobbeſium, qui opinionibus paradoxis et ſatyris acerbis genus irritabile vatum alte vulnerauerat, eoque nomine magnam cleri inuidiam patiebatur, vehementer in eccleſiaſticum ordinem fuiſſe inuectum, et huius odio imperii potentiam tantopere euexiſſe. Sane in hos animum Hobbeſii vehementer fuiſſe accenſum, non reticuit biographus, cui Hobbeſius intus et in cute notus erat. Is enim ipſi titulo narrationis ſuae Hobbeſii characterem expreſſurus, hoc ANGELI POLITIANI [s] epigramma aculeatum atque acerbum in limine appoſuit:

- - Qui nos damnant, hiſtriones ſunt maximi,
Nam Curios ſimulant, et viuunt Bacchanalia.
Hi ſunt praecipue quidam clamoſi, leues,
Cucullati, lignipedes, cincti funibus,
Supercilioſum incurui-ceruicum pecus.
Qui quod ab aliis habitu et cultu diſſentiunt,
Triſtesque vultu vendunt ſanctimonies,
Cenſuram ſibi quandam, et tyrannidem occupant,
Pauidamque plebem territant minaciis.

Plura de hoc, quod inter clerum Anglicanum et Hobbeſium interceſſit, odio dicere opus non eſt, quia ſatis id ex illis patebit, quae infra de eius aduerſariis dicemus. Tot igitur tantaeque exiſtimationis homines, cum infenſiſſimos ſe hoſtes habere crederet, non potuit non animus eius fauciari, et vindictae cauſſa ad eiusmodi decreta delabi, quae ſine hoc odio, qua erat animi ſagacitate, ipſe forte expunxiſſet. Fatendum tamen, temperamenti quoque rationem Hobbeſio obſtitiſſe, quo minus in ſaniori philoſophia recto itinere progrederetur, quamuis abunde dotibus ingenii ad id a natura inſtructus. Nempe temperamento vtebatur cholerico-melancholico [t], quod et ſui fiduciam ei ſatis magnam ingerebat, et contra quosuis illum contradictionibus omnis generis armabat, et quandam morum difficultatem inſpirabat, quae odio magis, quam beneuolentia, aduerſus illos, quos alte deſpiciebat, ſe extulit. Quam animi indolem auxit educatio, cum pleraque, contemtis ſcholis αὐτοδίδακτος didiciſſet, cuius generis homines ſpiritu plerumque contradictorio regi, experientia docet atque exempla comprobant. Solent autem, qui receptis omnibus opinionibus ſe opponunt, ex contradicendi ſtudio haud raro in contraria, eaque inepta currere, ſuisque plerumque luminibus obeſſe. Quod vitium in Hobbeſii ſcriptis ſine magno labore lector deprehendet, et in ipſo eo conflictu, de quo ſupra egimus, ſibi proditum eſſe, affirmauit Carteſius:

Ioannes

s) Prolog. in PLAVTI Menaechmos.

t) Id ex computatione actionum Hobbeſii facile colligi poteſt: nec audiendus eſt biographus, qui temperamentum ſanguineo-melancholicum ei tribuit.

Ioannes Fellus autem ad locum quendam libelli *de Principiis et ratiocinatione geometrarum* prouocat [u], quo scripsit Hobbesius: *In magno quidem periculo versari video existimationem meam, qui a geometris fere omnibus dissentio. Eorum enim, qui de iisdem rebus mecum aliquid ediderunt, aut solus ego insanio, aut solus non insanio; tertium non est, nisi quid, dicet forte aliquis, insaniamus omnes.* Quae licet ab aduersario adducta sint, et suspecta ideo videri queant, non reiiciendum tamen magni LEIBNIZII testimonium [x], quem acerrimum pariter et aequissimum ingeniorum arbitrum fuisse apud omnes in confesso est; is Hobbesii animum ad paradoxa inclinauisse, eumque commouisse, vt aliis contrarium se demonstraret, adeo, vt nec ab argumento ab inuidia ducto abstinuerit, obseruat. Ipsa enim scriptorum Hobbesianorum lectio satis id superque confirmat.

§. XIII. Coniiciet ex hoc Hobbesii charactere a nobis depicto lector attentus, non defuisse laudatores pariter atque reprehensores Hobbesio: nempe prout vel addictos parti suae vel aduersos reperit. Et magnas quidem eum laudes reportauisse, ex vna vitae eius historia, et, quae illi praefixa sunt, carminibus encomiasticis satis superque notum est, plura autem virorum doctorum elogia de eo collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [y] et MAGIRVS [z], quibus multa addi possent, si id ageremus. Non praetereundum autem, quod non parum honorificum Hobbesio est, Carolum Ludouicum, Palatinum electorem, quo inter principes vix vnus rectius viris doctis pretium statuere nouit, praeclare de Hobbesio sensisse [a]. Extollunt autem, qui Hobbesio fauent, magnam in eo linguarum, Graecae Latinaeque, peritiam, et in hodiernis exercitationem haud vulgarem; iudicium acerrimum, et in societatis humanae et ciuilis compagem altissime penetrans, adeo, vt, vbi etiam a vero aberret, occasionem tamen ad talia meditanda afferat, quae fortasse alias nemini in mentem veniissent. Maxime autem in eo laudant, quod vnus omnium in philosophando a praeiudiciis liberrimus sit, et penitissime quicquid rerum edisserit, introspiciat, vel profundissime quoque argumentum scrutetur [b]. His testimonium vitae laudabiliter et philosophum decenter actae adiiciunt amici eius [c], laudantes in eo Dei auctoris et originis rerum omnium, intra angustos tamen humanae rationis cancellos nullatenus circumscribendi agnitionem; religionisque, quatenus in ecclesia Anglicana, refectis superstitionis ineptiis legibus regni stabilitur, ex animo receptae constantiam et defensionem: officiorum, patriae, regi, societati vtilissimorum commendationem, fidelitatem regi praestitam, amicitiam sancte custoditam; munificentiam in cognatos testamento quo-

Laudes Hobbesii.

u) In Epist. adiecta calci Antiqq. Oxon.
x) loc. cit.
y) Cens. cel. auct. p. 1043. conf. Biographus p. 109.
z) Eponymol. crit. p. 448.
a) Leibniziana p. 187.
b) GASSENDVS l. c.
c) Biographus p. 52.

que atque donationibus demonstratam, liberalitatem erga pauperes, grauitatem sermonis, facetiis tempestiuis temperatam; animum apertum, simplicem, aliosque instruendi cupidum, et ad conceptus animi impertiendos facillimum: tum, comem et mansuetum, nisi forsan nouitii aliqui, ingenii ostentandi gratia friuolis ipsum quaestionibus et cauillis torquerent; quique in neminem inueheretur, nisi qui laeserit prius. Quibus addunt eius encomiastae, ingenium ad omnia natum atque institutum, iudicium perspicax, animum indefesse cogitabundum, et in ea, cui se addixisset materia, pertinacissime commorantem, lectionem non magnam quidem, at in optimis tamen auctoribus versatam, et ab intempestiua legendi intemperie, qua ignorantia et confusio alitur, prudenter sibi temperantem, eum tandem, quem illustrissimi aliique summi viri amicitia sua iudicauerint dignissimum.

Reprehensiones Hobbesii.

§. XIV. Pulcherrimas esse has laudis Hobbesianae tabulas nemo negauerit; at si alios, et hos quidem et numero et auctoritate non minores, audias, vix peius vnquam philosophus quisquam audiit. Non negauit id, qui plenis plaustris encomia in Hobbesium congessit, vitae eius enarrator [d], indignatus illis, *qui magnam in republica literaria tyrannidem affectant, et talem tantumque virum, vt humani generis pestem et capitalem religionis, omnisque ciuilis consortii inimicum proscribant, eiusque philosophiam tamquam pessime moratam, impietate, iniustitia, nequitia, discordia denique foetam e manibus hominum excutere contendant.* Inter quos fuisse multos intempestiuo contra Hobbesium affectu concitatos eo minus negandum esse videtur, quo certius est, multos in eum insurrexisse solo inuiso nomine audito; haud paucos, quod pulchre SAMVEL PVFENDORFIVS obseruauit [e], eum maximo cum supercilio condemnauisse, abs quibus minime lectus fuerit aut intellectus. Ast displicuisse tamen vehementer Hobbesium viris quoque prudentibus, moderatis atque grauissimis, et non personae magis, quam opinionum paradoxarum odio ductis, quos tyrannidem in republica literaria exercuisse dici non potest, fatendum est. Id quod ipse Lector intelliget, si ea potissimum capita enarrauerimus, in quibus atro carbone notandus Hobbesius visus est. Ea vel ad animi vitia, vel ad opinionum et placitorum impietatem referri videas. Et culpari quidem videas in Hobbesio magnam in artibus mathematicis ignorantiam. Quanquam enim omnibus se vnum geometris opponebat, et totam mathematicorum gentem prae se contemnebat, errorisque arguebat, infantiam tamen et meros eosque pueriles paralogismos illi obiecerunt, Wallisius, Roberuallius, Schottenius alii, qui aduersus eum satis infestis et contumeliosis signis concurrerunt: idque eo magis, cum, fatente eius biographo [f], ab arithmetica speciosa, tanquam blanda ingeniorum seductrice prorsus abhorruerit. Aliis eius naturalis philosophia minus placuit, qui ferre non potuerunt, imaginariis eum hypothe-

d) pag. 92. e) Praef. ad I. N. et G. f) pag. 49.

potheſibus plus detuliſſe, quam experientiae, ſolidis atque accuratis obſeruationibus nixae. Quo nomine in regiam, quae Londini congregari coeperat, ſocietatem, inuectus eſt, quam etſi laudauiſſe videri voluit, re„prehendit tamen [g], quod de generali motus doctrina excolenda minus „ſollicita proletariis experimentorum minutiis ſe addiceret nimis, ſaepe„numero dicere ſolitus: ſi ex multifaria experimentorum farragine con„geſta philoſophi titulus exſurgeret, nihil obſtare, quo minus muliercu„lae, olitores, pharmacopoei, et ciniflones chymici in philoſophorum al„bum referrentur.“ Quales voces excidere potuiſſe Hobbeſio iuuentutem in magni Verulamii conſortio exigenti et illuſtrem philoſophum inductionem experimentis factam toties inculcantem audienti, merito miramur. Quae res effecit, vt a naturae ſacerdotibus maxime Boyleo magnis arietibus confoderetur, conuincereturque ſatis modice apud eum habitare philoſophiam [h]. Plura et extantiora ſunt, quae in morali philoſophia Hobbeſii acutiſſimorum virorum ſeueritas reprehendenda notauit, et quae multis libris aduerſariorum ei caterua obiecit. Monent enim: tetram eam eſſe, et litibus in aeternum ſerendis atque humanae ſocietati euertendae aptam, eoque minus ferendam, quo minus diſſentientibus inter ſe opinionibus conſtet, quarum vna tollat alteram atque conficiat. Apertam ſapere impietatem πρῶτον ψεῦδος ab Hobbeſio fundamenti loco poſitum: nihil eſſe natura iuſtum vel iniuſtum, bonum et malum, honeſtum vel inhoneſtum, ſed omnem hanc actionum humanarum moralitatem ex pactis, et ſummi potiſſimum magiſtratus iudicio, voluntate atque decreto eſſe deriuandam: id enim velle ius omnium in omnia, in ſtatu naturali ab Hobbeſio tantis niſibus aſſertum et defenſum: eoque legem naturalem omnem, et hominis obligationem, antequam imperio alterius ſe aut vi coactus, aut metu compulſus ſubiecerit, plane tolli. Sequi autem inde, quod ipſum quoque Hobbeſio non diſplicuerit: imperium, ſiue poteſtatem ſummam, abſolutam eſſe, nec legibus vllis circumſcriptam. Quod quam nefarium et a Chriſtiana, immo naturali quoque pietate alienum ſit, cum vidiſſet Hobbeſius, eo quod omnem religionem ad legis ciuilis eam conſtituentis auctoritatem reuocet; ipſum a ſuo principio defeciſſe, ne omnem Numinis ſenſum ac religionem exuiſſe videretur, ideoque religionem aliquam communem, et pietatem quandam naturalem, quae a priuatis et a magiſtratu non dependeat, admiſiſſe [i], coactumque leges quasdam naturales concedere, pacto non ſtabilitas, quas naturaliter migrare nefas ſit [k]. Porro quoque inconſtantem Hobbeſii animum, monent, turpiter in ipſam illam poteſtatem, quam regi velificaturus tantopere euexerat, peccauiſſe, eo quod Cromuellianis partibus poſtea fauentior, ad illas partes philoſophiam ſuam attemperauiſſet: hincque contradictiones philoſopho indignas eſſe enatas, cum enim homini in ſtatu naturali ius

g) Ibid. p. 47.
h) Conf. BVRNET. l. c. T. I. p. m. 211. et ſcripta Mathematicorum recenſita a biographo et in Bibliotheca iuris imperantium c. 1. poſ. 7. §. 8. p. 77.
i) De Homine c. 14. p. 78.
k) De Ciue c. 6. §. 13.

ius in omnia tribuiſſet, vt pacto tamen, quo imperium ad vnum deuoluitur, ſua conſtet firmitas, ad leges iterum naturales, dictamenque rectae rationis circa ea, quae agenda vel omittenda ſunt prouocauiſſe [l], at vt elabendi rimam haberet, in concluſiones eas logicas, de rebus agendis aut omittendis commutauiſſe, hoc vero pacto ſummi imperantis potentiae neruos incidiſſe, fruſtraque ad ſcripturae auctoritatem prouocauiſſe, quam ipſam quoque vim legis ex voluntate ſummae poteſtatis habere aſſeruerit. Maxime autem vrgent, qui Hobbeſio infeſta ſigna oppoſuerunt, bella, inimicitias, lites armorumque vim neceſſario ex hoc iure naturali Hobbeſii oriri, cum ex iure hominis ſalutem ſuam vi, et belli auxilio quaerendi, ſi pax deſit, id neceſſario ſequatur. Fas enim hoc pacto eſſe homini, ea moliri omnia, quae ad vitam ſuam conſeruandam facere poſſunt, quin republicas ideo ab hominibus ſceleratis turbari poſſe, ſi aliter vitae ſalutique ſuae conſulere nequeant, eo quod ad ſui conſeruationem id facere intelligant. Nec obſtare huic naturali principio ab Hobbeſio poſito renuntiationem iuris ſui et conſenſionem in imperium alterius, cum, ſi ſceleratus ſuae conſeruationi obeſſe poteſtatem ſupremam intelligat, neceſſario ad legem illam vniuerſalem, quae cauſſa conſenſus ſui fuerat, recurrat. Non enim obtemperaturum eſſe hominem illi, in quem ius ſuum transtulit, ſi ſe conſeruare eius ope non poſſe intelligat, ſicque facem ſeditionibus praeferri, et ad omnia audenda animum facinoroſis accendi poſſe. Praeterea obſeruant, iuris illius ad omnia, quod ſummi habent imperantes, nullum plane vſum in iure gentium eſſe, cum ſinguli reges atque principes ſumma poteſtate regnantes ius ita habeant faciendi, quod libet, et hoc modo infinita bella ſerendi occaſionem inueniant titulosque iuſtiſſimos. Sunt et alia, quae magna indignatione in hac Malmesburienſi philoſophia reprehendunt viri docti, e. c. leges a ſola potentia, cui reſiſti nequeat, deriuatae, et ex metu poenae obortae; qua definitione ſalua nemo pro ſalute imperantis et reipublicae ſe obiiciat, vel ſceleris licentiam atque impunitatem nactus, et vinculo, quod poenae metus iniicere ſolet, ſolutus, a violando iure abſtineat. Sed his immorari diutius ob rationes inſtituti noſtri non licet [m]. Non tacendum tamen fuiſſe viros nonnullos doctos quibus viſum nec tam inepte, nec tam impie philoſophatum fuiſſe Hobbeſium a plerisque non ſatis intellectum. Non enim iuris naturalis, aeterni et diuini inſtitutiones eum voluiſſe ſcribere contendunt, ſed politicam artem tradere, quae ſuppoſita hominum natura, corrupta et affectuum intemperie turbata, quid faciendum ſit principi, quid ſubditis vtiliſſimum et ſuadendum ſit, exponat. In quo ſaxo voluendo imprimis induſtriam atque acumen ingenii demonſtrauit cel. GVNDLINGIVS [n], quo colore et veriſimilitudine? hoc loco definiri non poteſt, facileque ex *Leuiathane Hobbeſii* intelliget Lector paulo attentior.

§. XV.

l) De Ciue L. II. c. 1. § 9.

m) Conf. CVDWORTHVS Syſt. int. paſſim et MOSHEM. ad eum p. 1199.

n) Diſſ. de Statu naturali Hobbeſii in corpore iuris ciuilis defenſo et defendendo Hal. 1709.

§. XV. Praeter haec, quae in ipso systemate Hobbesiano reprehenderunt philosophi, alia quoque sunt, quae in eo solent culpari. Et paedagogicos quidem mores, quos nouo vocabulo paedantismum vocare solemus, ei obiicit cl. VLRICVS HVBERVS [o], *eo quod in morali philosophia, quas plerasque nouas et inauditas habebat sententias, adeo certas indubitatasque praedicet, vt se non disputare, sed computare atque demonstrare affirmet: tam inusitatae certitudinis vnam dicat hanc esse rationem, quod nemo eorum, qui de iisdem rebus scripsere, commodo vsus sit docendi principio. Esse autem illud: incipit in ipsis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cuius ductu euaditur in lucem clarissimam. Hinc omnia eum Graecorum Romanorumque aliaque morum scita, tanquam praeiudicia missa facere, etiam talia, quae omnium prima putabantur, veluti, hominem esse socialem etc. quod autem e dubitandi tenebris emergens clare distincteque perceperit, hoc eiusmodi esse credidisse, vt ipsum fallere haud posset, nisi, Deum mentis et cogitationis artificem fallaciae arguere vellet; hincque se computare, se demonstrare, se γεωμετρεῖν gloriari. Hanc studendi viam ingressum, cum in rationalibus sibi plauderet, facile ad existimandum adductum esse, nec in literis Dei interpretandis quicquam illi methodo esse anteuertendum. Hac vero ratione, dum ex ea positione, quicquid clare et distincte percipio illud verum est, concludat, in rebus etiam incertis obscurisque iudicandis nihilo magis se falli posse, quam Deus O. M. deceptor esse queat: vehementer metuendum esse, eam lucem clarissimam, quae ex tenebris methodicae vniuersaeque dubitationis oriatur, nihil esse, quam arrogantem δοκησισοφίαν et abruptam αὐτογνωμοσύνην, quae cum aliorum contemtu iunctae sint verissimi characteres formidabilis paedantismi, quem nobilis ille philosophus palam prae se ferat, quando regibus et principibus operam suam venditet emendandi reformandique omnes academias et professionum disciplinas, vt missis veterum institutis sua principia et instituta pro geometricis veritatibus vbique haberentur. Quam dubitandi viam licet alii quoque hoc vitio non correpti receperint, posse tamen eam Hobbesio ad probandum eius paedantismum obici, eo quod ad doctrinae fastum pergat.* Miramur, Clarissimum virum, dum hanc vitii literarii maculam Hobbesio inurit, maluisse in principio quodam logico haerere, et obscure satis atque ambigue ex eo paedantismi suspicionem alere, quam ad apertos eius vitii characteres recurrere, quos expressisse Hobbesium, negari non potest. Spiritu enim contradictorio occupatum, omnibus bella denuntiasse, et ambitione plenum sui vnius lumina toti orbi mathematico velut infantenti opposuisse, contradictionis autem impatientem, et ab opinione semel recepta deflectere nescium fuisse, et magna pertinacia, ad inuidiam vsque progressa disputauisse, supra iam obseruauimus, quae

Paedantismus et alia vitia Hobbesio obiecta.

o) Orat. de Paedantismo p. m. 66.

quae omnino scholasticos illos mores philosopho indignos produnt. Addi his potest intolerabilis iactantia dudum a viris doctis in Hobbesio reprehensa, qua se solum aliquid vidisse, et ad suam vsque aetatem omnem terrarum orbem coecutiisse non credebat modo ipse, sed aliis quoque persuadere conabatur. Quod non praeter rem illi vitio verti, vel vna quam libello *de Ciue* praemisit, praefatio satis potest ostendere, in qua ad suam vsque aetatem veros iuris naturalis fontes neminem vidisse, se vero eos detexisse, magna fiducia gloriatur. Vnde facile persuademur, verum esse quod de Hobbesio narrat CONRINGIVS [p]: eum edito libro de Ciue non dubitauisse his verbis gloriari: *Physica res nouitia est, sed philosophia ciuilis multo adhuc magis, vt quae antiquior non sit libro, quem de ciue scripsi.* Id quod EIDEM [q] occasionem suppeditarit Hobbesio ingenium tribuendi nouitatum studiosum maxime temerarium, praefidens, ineptum. Addi his potest, quod maximopere in Hobbesio reprehenditur, et ex studio hypothesin semel electam mordicus defendendi omnibusque contradicendi sequitur, philosophum Malmesburiensem sibi ipsi contrarium saepe numero esse, atque sibi non constare; cuius vitii supra iam exempla attulimus. Obiecitque ei RAPINVS [r], eruditionis eius et ingenii, cetera laudator, adeo inconstantem esse et a se diuersum, vt cum toties in Epicuri hortos transiuerit, Aristotelem tamen sequi haud semel voluerit.

Profanus erga C. R. animus obiectus Hobbesio.

§. XVI. Nullum tamen ἔγκλημα animum Hobbesii sauciauit magis, et foediorem memoriae eius maculam inussit, quam suspicio clandestini atheismi, toties ei viuo ab Anglicanae ecclesiae theologis obiecti, et mortuo quoque ad hunc diem imputati. Eum enim fuisse contendunt, qui, dum clero infensior malas nonnullorum artes castigare contenderet, in ipsam sanctissimam Christianorum fidem, et oracula sacra iniurium se praestiterit, talia autem principia admiserit, quae Deum quidem externa professione afferant, at reconditam tamen et indirecte probatam impietatem sapiant, et generi ideo humano sint longe periculosissima. Cum autem duo sint accusationis huius capita, vnum de conculcata ab Hobbesio religione reuelata, alterum de eiecta proditaue religione naturali, vtrumque paulo plenius excutiendum est. Et religionis quidem Christianae mysteria euiluisse Hobbesio, plerique qui calamum in eum strinxerunt, conquesti sunt, et ex nostrae quoque ecclesiae gremio obseruauerunt magni nominis theologi IO. FRANC. BVDDEVS [s] et IO. LAVR. MOSHEMIVS [t]. Quod ita quidem ab heroë suo depellit, qui elogium eius scripsit, anonymus [u], vt dicat, *religionem Christianam eum quatenus in ecclesia Anglicana, resectis superstitionis ineptiis regni legibus stabilitur, ex*

p) De ciu. prud. c. 14. HVBER. l. c. BOECLER. praef. Comm. in Grotium, MORHOF. Polyhist. Tom. II. pag. 116. MOSHEM. ad CVDWORTH. loc. cit.
q) Conringiana p. 76.
r) Reflexions sur la philosophie p. 55. MOSHEM. ad Cudworth. p. 74. 1197. Catal. Biblioth. Reimmann. p. 985.
s) Introd. in hist. theolog. p. 1448. 1765.
t) Ad Cudw. p. 1198.
u) pag. 80.

ex animo amplexum esse, eamque contra pontificiorum simul et sectariorum insultus strenue propugnauisse: controuersias quidem theologicas maxime auersatum esse; quicquid autem ad pietatis exercitia aut bonos mores conferret, plurimi fecisse: sanctius illi et reuerentius visum de Deo credere, quam scire. Sacerdotes interim inculpare solitum esse, qui Christianam religionem absolutam atque simplicem vel superstitione macularent, vel inanibus interdum et profanis speculationibus implicarent. Optime autem populo consultum fore censuisse, si scholasticorum dogmatum vice, aequi rectique praecepta, et cuiusque imperii leges ciuiles publice recitarentur, quibus homines ad suum erga magistratus obsequium, mutuaque vitae ciuilis officia formarentur. Ipsum etiam conatum esse maxime, vt post rectos de summo Numine conceptus dictis vitae officiis, tam publicis, quam priuatis ad virtutis et prudentiae dictamen rite fungeretur. Verum enim vero valde veremur, vt haec speciose quidem et in laudem Hobbesii dicta illi sufficere videantur, qui verba sibi dari non passus, ipsa Hobbesii Φιλοσοφούμενα, praecipue ea, quae in *Leuiathane* proposuit, attente considerauerit. Talia enim ibi occurrunt, quae a viro Christianae legi ex animo addicto proficisci minime possunt, et leuitatis in religione reuelata Hobbesium magnis argumentis arguunt. Quod ne ad inuidiam in celeberrimum philosophum cumulandam dixisse, videamur, ad *caput trigesimum tertium* dicti libri prouocamus, et aequum atque sanctissimae fidei nostrae amantem Lectorem arbitrum poscimus. In eo enim loco de numero, antiquitate, scopo, auctoritate et interpretibus librorum sacrorum ita differit, vt a profano animo parum abfuisse, et pleraque, quae reuelatio tradit, ad sacerdotum inuentiones retulisse merito videatur. Docet enim: *Libros illos solos canonicos, id est, leges esse in vnaquaque ciuitate, quae summi imperantis auctoritate latae sint; imperantium omnium imperatorem Deum quidem esse, et illi a ciuibus praestandam obedientiam, quicquid in contrarium iubeat rex terrenus. Sed de obedientia Deo praestanda controuersiam nullam esse, sed quando et quid locutus sit Deus, idque ab iis, quibus nulla data est reuelatio supranaturalis, sciri non posse, nisi per rationem illam naturalem, qua pacis et iustitiae obtinendae causa auctoritati summarum potestatum se submiserunt. Quatenus non differant scripturae a legibus naturae, dubium non esse, quin sint leges Dei, auctoritatemque habeant, omnibus, qui ratione naturali praediti sunt, manifestam. Sed auctoritatem hanc non aliam esse, quam quae doctrinae omni morali, si vera sit, attribuenda sit; si leges a Deo ipso factae sint, nempe leges diuinae positiuae, nulla accedente auctoritate humana, illis solis leges esse, quibus Deus ipsas ita promulgauerit, vt nulla illis per ignorantiam relinquatur excusatio. Illos igitur, quibus Deus non reuelauerit supernaturaliter, quod scripturae ab illo sint, vel eos, qui illas praedicant, ab eo missos esse, nulla, vt eas recipiant, auctoritate obligari, praeterquam*

eius, qui summam habet in ciuitate potestatem. Hanc autem vel ciuilem esse vel ecclesiasticam: ecclesiam autem siue ciuitatem ecclesiasticam vniuersalem non existere: adeoque quicunque habeat potestatem legitimam faciendi, vt scriptura aliqua pro lege habeatur, potestatem etiam habere, eiusdem scripturae interpretationem approbandi et improbandi. Non colligemus plura hoc loco, vbi alia omnia agenda sunt, cum haec sufficiant pio lectori, vt ipsi constet, quam periculosae sint et exitiales Hobbesii hypotheses ciuitati Christi: his enim innumera superstruit, quae omnino sunt suspectissima, v. g. non habendos pro prophetis illos, qui religionem aliam docent, quam quae ab eo, qui personam Dei in ciuitate gerit, legibus permittitur etc. Tacemus paradoxa et profana alia passim in isto libro occurrentia. Ad quae deuenisse Hobbesium hominem nec iudicio acri, nec animo erecto destitutum, minime mirandum nobis esse videtur, reputantibus circumstantias Hobbesii. Multa enim per abusum irrepsisse olim in ecclesiam, ipsis DEI praeceptis ab Apostolis traditis contraria probe videbat vir acutus, et imprimis quantis fallaciis artibusque ad erigendam confirmandamque potentiam et vtilitatem suam clerus vsus esset, nouerat; haec apud protestantes quoque obtinere eo firmius credebat, et non satis emendatam esse ecclesiam sibi persuadebat, quo plures in nefandis motuum intestinorum apud Anglos tumultibus videbat ex clero, qui nefariis artibus omnia miscerent, queis grauem dicam scripsit in praefatione libri *de Ciue;* ita quod hominum vitium fuit, ad rem ipsam transferendo, misero paralogismo se ipsum decepit atque alios, et malo morbo medicinam attulit deteriorem; nempe videns sectarios in mille capita et tot opiniones diuidi, et sectarum suarum praetextu vti ad euertendum regnum, ipsam religionem summi imperantis arbitrio subiecit, vt eo fortius rebelles animos constringeret. Id quod eo confidentius ausus est Hobbesius, cum hoc pacto principem suum absoluta potestate frui posse crederet, et ita euitari turbas speraret, quas exitiales esse obtentu religionis sperauerat. Ferre autem non potuit, vt ecclesia a ciuitate dirimeretur, et ab imperante ciuili constitueretur diuersus alius, qui sacrae ciuitati praeesset. Quod cum in ecclesiae Romanae addictis vehementer improbaret Hobbesius, eam, quam illi Romano pontifici potestatem tribuunt, immo maiorem adhuc tribuit imperanti. Qua in re historiam sacram et ecclesiasticam sibi prudentiae regulas subministrasse sibi persuadebat: ast eam haud satis attente considerauerat, nec ad veram ecclesiasticae societatis indolem respexerat, quo fieri non potuit, vt non de legibus sacris, quibus nititur, perperam iudicaret. Tacemus notiones sensuales, quas mathematicis ideis interdum refertus, cum contemtu aliorum sibi effictas in sacram doctrinam infarsit, ineptumque de potentia DEI absoluta commentum sacrae doctrinae intrusum, quod falsa ei dogmata persuasisse obseruatum est illustri LEIBNIZIO *. Mirum itaque non est, in tot deuia fuisse abreptum

x) Leibnitianis loc cit.

abreptum Hobbesium, multaque affirmauisse odio cleri, quae ferri a Christianis haud possunt.

§. XVII. Quod ad alterum accusationis caput attinet, quod impietatis naturalis culpam Hobbesio tribuit, consensere in eo plerique, qui in illum insurrexere, frigidam atheis Hobbesium suffudisse; imprimis magnae parti Britanniae literatae suspectus eo nomine factus est, inter quos, praeter alios multos a REIMMANNO *y* appellatos, imprimis nominamus BVRNETVM *z*, BENTLEIVM *a*, PARCKERVM *b*, CVDWORTHVM *c*. Similem in Malmesburiensem censuram ediderunt etiam extra insulam viri multi doctissimi, inter quos eminet HERM. ALEX. ROELLIVS *d*. Aliis autem, nimis acerbos Hobbesio esse hos iudices visum est, nec inter eos referendus iudicatus est, qui aperte a numine defeciissent. Inter quos post GOD. ARNOLDVM *e*, leui manu, vt solet, hac opera perfunctum, aliosque eminuit, qui eleganti eruditione pro Hobbesio apologiam scripsit NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS *f*. Huc autem, si ea in compendium contrahamus, quibus impietati fuisse patrocinatum philosophum Britannum viri docti censuerunt, potiora redeunt: adscripsisse eum Deo corpus, et quantitatem illi tribuisse, adeoque velut vniuersi partem considerauisse. Sapientiam DEI esse incomprehensibilem et chimaericam, statuisse; negauisse de Deo motum, contendisse quoque, non posse omnes homines naturaliter Deum agnoscere: habuisse atheismum non pro peccato iniustitiae, sed imprudentiae; denegasse hominibus ideam de Deo; sustulisse spiritus omnes eorumque operationes; religionem subiecisse legibus imperantis, et metui magis, ignorantiae et fraudibus adscribere, quam Deo. Porro introducere necessitatem quandam fatalem, et omni libertati humanarum actionum contrariam, qua ipsi tandem Deo mali moralis origo tribuenda sit. His nonnulli atheismi in vita demonstrati vestigia, quae se deprehendisse putant, adiiciunt. Grauia esse huius accusationis capita et speciosa, nemo non videt: habent tamen qui Hobbesio fauent, quod non sine verisimilitudine ad eum excusandum defendendumque regerant. Et quod Deum corpus esse atque quantitatem recipere dixerit, non scholastico sed Hobbesiano sensu sumendum esse, monent. Intelligere enim Hobbesium corporis voce, aliquid quod existit realiter habetque magnitudinem aliquam, idemque esse, quod aliis vocatur substantia, et phantasmati opponitur. Quo posito dici non posse, omne corpus esse partem vniuersi, nec sequi inde, quod magnitudinem Deo tribuat, quod habeat eam pro tali, quae extensa sit vel finita. Esse enim eam magnitudinem infinitam, ipsumque immensitatis attributum: nec potuisse habere ens summum primumque pro parte vniuersi, cuius illud caussam efficientem constituerit. Passim

Atheismus Hobbesio obiectus.

y) In Hist. Atheismi Sect. III. c. 8. §. 4. p. 444.
z) l. c. p. 211.
a) De stult. et irrationab. atheismi pag. m. 52.
b) Disp. I. de Deo p. 95.
c) Syst. intell. passim.
d) De Relig. nat. §. 67.
e) Hist. Haer. et eccl. P. II. L. XVI. c. 17. p. 583.
f) Obseru. Select. T. I. obs. II. p. 57. Gundlingian. P. XIV.

ſim autem, et quidem in Leuiathane ex via cauſſarum, neceſſitatem exiſtentiae diuinae eum demonſtrauiſſe euiciſſeque, Deum pro primo motore eſſe habendum. Nec, ſi concedatur, inepte ſtatuiſſe Hobbeſium, Deum eſſe corpus, ideo atheiſmi maculam illi inuri poſſe, cum ſimilia affirmauerit Tertullianus, impietatis ideo non poſtulatus. Quod autem comprehendi Deum non poſſe contenderit, de eſſentia intelligendum eſſe, ſupra omnem intellectus comprehenſionem poſita, non de exiſtentia, et ita quoque magnitudinem cum immenſitate eſſentiae coincidere. Porro negando de Deo motum, notiones modo Deo minime conuenientes eum reieciſſe, cum omnis motus mutationem inuoluat, quae Deo tribui nequeat. Cumque neget, poſſe omnes homines praeiudiciis impeditos Deum cognoſcere, ad negatas modo, quas ſcholae vrgebant ideas innatas id referendum eſſe, talem enim ideam homini de Deo ineſſe falſum et experientiae contrarium viſum eſſe Hobbeſio, ſtatuenti, omnem Dei ideam eſſe acquiſitam: aſt hanc praeiudiciis omnino poſſe impediri ſuffocarique, vt integrarum nationum, quae atheae habentur, exemplo conſtet. Recte autem intelligendum eſſe monent Hobbeſium, atheiſmum ex imprudentia magis, quam iniuſtitia peccare dicentem: nempe ad notionem iniuſtitiae reſpiciendum eſſe, quae ex ſola pacti violatione oriatur: atheum itaque iniuſtum dici non poſſe, qui nec Deum agnoſcat, nec in eius imperium conſenſerit, adeoque contra legem non agat, quamuis ſtultiſſimus cenſendus ſit, quoniam ſe ſummae potentiae audacter opponat. Verum etiam eſſe, quod Hobbeſius contendit, comprehendi non poſſe quid ſit Deus, quaecunque enim de Deo comprehendamus, negatiua eſſe, non affirmatiua. Quamuis autem concedi poſſit, negaſſe Hobbeſium ſpiritus, inde tamen non ſequi, ſuſtuliſſe eum numen, quod poſſit exiſtere, etiamſi ſpiritus non exiſtant. Principia vero moralia ab eo tradita licet peccent, non tollere vel Deum vel religionem naturalem, ſed vtrumque ſupponere: vitia autem iuuentutis inhumaniter ad exſculpendum atheiſmum practicum aduocari. Non patitur locus, vel inſtituti noſtri ratio, vt haec omnia excutiamus, et quod pondus vtriusque partis argumentis inſit, expendamus. Debet id in peculiari hiſtoria atheiſmi fieri, vel inſtituta comparatione et inſpectis atque conſideratis hypotheſibus Hobbeſii a lectore definiri. Ne vero abeamus ἀσύμβολοι, ita poſcentibus tractationis noſtrae legibus, paucis, quid nobis de hoc argumento videatur, modeſte exponemus. Et prudenter quidem in inurenda atheiſmi macula verſandum eſſe, iterum iterumque monemus, adeoque diſtinguendum eſſe iudicamus inter apertum directumque Numinis hoſtem, ratiociniis veram DEI exiſtentiam euertentem, et inter illum, qui indirecte talia admittit principia, eaque ſui ſyſtematis fundamenta ponit, quae et religioni euertendae apta ſunt, et in ipſam DEI notionem veram iniuria. Attendendum autem eſſe, quo quis animo, quaue conſequentiarum vel neceſſitate, vel imprudentia talia aſſeruerit, quae latam atheiſmo viam poſſunt pandere. Dici non poteſt, quantum

atheiſmi

atheismi historiam turbauerit neglecta haec obseruatio. Ea igitur rite considerata, ab atheismi directi infamia Hobbesium liberandum esse censemus. Multoties enim philosophus et Deum esse statuit, et necessario existere multis rationibus euincit, et summam in eo potentiam agnoscit, eosque, qui aut mundum esse aeternum dicunt, aut Deum res humanas negligere asserunt, impios esse et in Deum iniurios affirmat: notionem autem Dei non omnem homini negat, sed comprehensiuam tantum, eo quod intellectus finitus infinitum et immensum ens comprehendere non potest, quo pacto ideam existentiae diuinae homini non denegauit. Tacemus alia, quae consistere in systemate Hobbesiano nequeunt, si Deum tollas. Ast licet inter apertos Numinis hostes Hobbesius referendus minime sit, fatendum tamen, si veritatis magis ratio habenda est, quam laudis ex ingeniosa apologia captandae, excusari Hobbesium, negarique non posse, talia eum affirmauisse, quae religioni naturali pariter atque reuelatae valde aduersantur, euincuntque, si non studio dataque opera, a qua animi malitia libenter eum liberamus, certe supina negligentia et praeiudicio facile euitando talia eum praecepisse, quae sanam Dei notionem euertunt, et impietati viam sternunt planissimam. Et quod ad ipsam DEI substantiam, quam corpus dixit Hobbesius, attinet, aut prorsus fallimur, aut intellexit philosophus etiam in *Leuiathane*, qui curas posteriores continet, notione corporis non modo substantiam certam, realiter existentem et phantasmati siue non-enti oppositam, sed certam quoque substantiam, loco et figura determinatam, adeoque extensione definitam. Scribit enim [g] diserte: *Spiritus loco et figura, id est terminis et magnitudine sua aliqua determinatur, et proinde corpus est, vtcunque tenue et insensile.* Non poterat aliter statuere Hobbesius, cum semel inepto isto praeiudicio animum repleuisset [h]; *quia quicquid concipimus perceptum est ante in sensione, ideo nullam inesse homini posse imaginationem rei, quae non sit percipienda sensibus; neminem itaque concipere aliquid posse, nisi vt in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuisibile in partes, neque aliquid esse totum in vno loco, et totum in altero tempore eodem.* Ast videbat simul prorsus ita concidere omnem Dei notionem, quae infinitatem et immensitatem illi tribuit. Certus itaque et pertinax in asserenda hypothesi, nihil existere, quod non sit corpus, habeatque situm et figuram, ad ignorantiae asylum, more toties in orbe philosophico vsitato, confugit, et ideam infiniti homini nullam esse, conceptum nullum, adeoque nomen Dei non vsurpari asseruit, vt illum concipiamus, sed vt honoremus. Quae satis clare produnt, Hobbesium maluisse de Deo prorsus tacere, hominique eius ideam denegare, quam inepte substantiae definitioni, imaginationis et sensionis perceptioni nixae nuntium mittere. Nec obiici potest Hobbesium de iis tantum substantiis loqui, quas homo potest concipere atque comprehendere, Deum autem, velut substantiam infini-

g) c. 12. p. m. 56. h) Ibid. c. 3. p. 13.

infinitam et supra omnes alias substantias positam his limitibus non circumscripsisse. Alio enim loco ita de corpore differit, vt clarissime constet, nihil esse in vniuerso, quod non ista corporis notione comprehendatur. Ita enim scribit [i]: *Corpus significat vniuersaliter* (ita nec Deum excipit) *id quod locum aliquem certum implet siue occupat, nec dependet, vt locus ipse a nostra imaginatione, sed PARS EST realis eius, quod vocamus vniuersum. Vniuersum enim, cum sit corporum omnium aggregatum, nullam habet partem, quae non sit etiam corpus, neque PROPRIE dicitur corpus, quod non sit totius vniuersi aliqua pars.* Ex quo loco id, nisi prorsus coecutimus, euincitur, intellexisse Hobbesium notione corporis non modo substantiam existentem, sed a situ, loco et figura determinatam quantam, qualis cum extra vniuersum esse nequeat, inde sequi, quod sit pars vniuersi. Quae si supponantur, vt disertis Hobbesii verbis affirmantur, non possumus aliter ratiocinari de Deo Hobbesii, quam voluisse, eum esse corpus, id est substantiam realem, quae locum occupat et pars est vniuersi. Non moramur, quod patroni eius clamant, remouisse eum Deum ab his vniuersi partibus, asseruisse eius immensitatem, ideoque supra hominis captum ideam DEI posuisse. Concedemus id viris doctis, qui causam Hobbesii defendendam susceperunt; nihil aliud autem inde lucrabuntur, quam quod supra in argumento quoque morali obseruauimus, Hobbesium principiis semel imprudenter electis pertinacius adhaerentem maluisse sibi contradicere, quam errori nuntium mittere; et talia affirmauisse, quae inter se consistere nequeunt. Illud certe ex hoc loco luculenter demonstratur, quod Gundlingius negauerat, corpus omne, adeoque et Deum, quem corpus esse dixit, esse partem vniuersi. Quod quam absurdum sit de Deo statuere, quilibet intelligit, qui, quid Deus sit, nouit, et ipsius Hobbesii verbis subscribit [k]: *Figuram Deo adscribere esse contra honorem DEI, qui sit infinitus.* Praeterea ita de attributis Dei philosophatur Hobbesius, vt impietatis patroni et ipse eorum coryphaeus Spinoza fauentissima apud eum placita inueniant. e. g. Statuit, contra Dei honorem esse, ei attribuere proprie passiones, poenitentiam, iram, misericordiam [l], immo attribuendo Deo voluntatem, non debere nos per voluntatem appetitum rationalem intelligere, qualis in homine est, sed diuinam potentiam, qua omnia, quae fiunt, efficit, et ita intellectum quoque Dei esse de diuina et incomprehensibili potentia intelligendum [m]. Licet enim Hobbesius corporeos passionum conceptus, quos solos homini tribuit, remouere videri velit, vident tamen, qui oculis non carent, cuncta eum ex vna diuinae potentiae, quam vnicum eius attributum verum agnoscit, modificatione deriuare. Nam vnicum eius nomen τὸ EST, existere, adeoque sola existentia comprehendi, affirmat. Et eodem talo quoque stat assertio, in regno Dei naturali regnandi

i) c. 34. p. 183. seq.
k) Ibid. c. 31. p. 170.
l) loc. cit.
m) De Ciue c. 15. p. 259.

gnandi et puniendi eos, qui leges suas violant, ius Deo esse a sola potentia irresistibili, non vero a peccato antecedente: id quod omnem sanctitatis, aequitatis et iustitiae diuinae notionem euertere, et Deum sibi ipsi eripere, prudens quilibet fatebitur. Non disputabimus, qua animi voluntate quoue scopo, bono an malo, talia Hobbesius dixerit; lubenterque patimur, si quis excusationem afferat, eum potentiae idea delusum incommoda magis verba dedisse, quam prauos sensus induxisse; quamuis valde vereamur, vt vbique ita iuuari queat Hobbesius, ast concedendum quoque est, talia haec esse, quae sanis de Deo notionibus prorsus refragentur, et impietati portam latissimam aperiant, nefariisque consiliis occupatos facile ad atheismi scabiem seducant. Id quod reuera euenisse, vnius Ioannis Rostae comitis exemplum probat, qui cum a detestabili, quo totus detentus erat, atheismo tandem ad meliores de Deo sensus rediret, fassus est, sacellano suo Roberto Parsonio: stolidam Hobbesii doctrinam, quam tantopere fuerit admiratus et ipsum, et meliorem regni partem seduxisse. Obseruauit autem, qui *Conuersionis* eius *historiam* descripsit, GILB. BVRNETVS [n], eum de Deo Hobbesiano more sensisse, nempe esse quidem Deum maximam potentiam, at aliis tamen attributis, iustitiae, irae, bonitatis, etc. vacuam; hanc potentiam quidem secundum naturam et indolem suam res omnes condidisse, ast affectus, qui curam aut dolorem vel indigentiam et perturbationem indicant, habere nullos, adeoque nec amori apud eum, nec odio, nec praemio, nec poenae locum esse. Quod reliquum est, non inficiandum, veritatis fulgore oculos Hobbesii perstringente, ex errore eum interdum ad se rediisse, et saniora attulisse, ast parum cum principiis eius cohaerentia. Monet etiam praestantissimus MOSHEMIVS [o], extremis vitae annis Hobbesium apologiam exarauisse, eaque omnia, quae in Leuiathane olim scripserat, sapientium iudicio subieciisse; testatum, se cum librum illum componeret, ingenii potius intemperantiae, quam rationi obsecutum esse, nec opiniones eo comprehensas postea defendisse. Antonium Wood id in Athenis Oxonienſibus memoriae prodidisse, et credibile esse, nil contra animi sententiam feciisse hominem, cum et natura procliuis esset, ad ea mordicus retinenda, quae semel complexus erat, et ita infectus arrogantia, vt vix sine conuiciis disputare posset, nec tum esset aliquid, quod metueret, quum aulae imprimis carus esset, magnaque Caroli II. regis beneuolentia frueretur. Non inuidemus Hobbesio hanc gloriam, resipuisse eum ab illis erroribus, quos nec philosophia sobria atque prudens probat, nec ferre potest reuelatio; fatemur autem, scrupulum nobis mouere de fide atque veritate narrationis Woodii auctorem *Vitae Hobbesii*, qui hanc palinodiam non modo prorsus tacet, et obiisse eum in iis opinionibus, quas rectas et pias credebat, testatur, sed et narrat, ea quae de Hobbesio in antiquita-

n) p. 87. et in Praef. p. 16. 25.

o) l. c. p. 74.

tiquitatibus Oxonienſibus ſcripta ſunt, magnam mutationem ab editore Ioanne Fello eſſe paſſa, eumque contra apologiam Hobbeſii amarulentam epiſtolam operi adieciſſe, in qua Malmesburienſe animal, irritabile et vaniſſimum, aegre fert, negare, quod Leuiathan liber ſit publico damno notus et monſtroſiſſimus. Haec enim anno cIↃ IↃ CLXXIV ſcripta ſunt, quo extremam iam ſenectutem Hobbeſius attigerat. Editoris itaque fide haec ſtentque cadantque; cum arrogantia et pertinacia philoſophi huius, et imprimis theologorum contemtus, vix ferre videantur, vt reſipuiſſe, et Leuiathanis decreta tantopere ſibi deamata damnauiſſe credatur. Faſſus itaque Deum eſt Hobbeſius, vt in ſummam cuncta contrahamus, ſed talem, qui Dei nomine indignus eſt: vel ſi dicendum, quod res, vidit Dei exiſtentiam naturamque eſſe certiſſimam: aſt cum hanc cum abſurdis principiis ſuis conciliare non poſſet, maluit de Deo ineptire, cauſſando, Deum nos non intelligere nec capere, adeoque honorandum quidem eſſe, non vero definiendum. Quod ſimili modo Epicuro quoque eueniſſe, eodem, quo Hobbeſius, praeiudicio ſeductum, in cuius caſtris ille ſaepius militauit, ſuo loco oſtendimus.

Aduerſarii Hobbeſii.

§. XVIII. Talis cum fuerit Hobbeſius, cumque paradoxa et inaudita plurima aſſeruerit, quae et noxia atque periculoſa videbantur, et quadam pertinacia ab eo defendebantur, mirum non eſt, cateruas aduerſariorum in eum inſurrexiſſe, et non modo inſulanos, ſed et extra Britanniam viros doctiſſimos Hobbeſium telis ſuis confixiſſe. Amplum conſcripſit indicem eorum, qui ſigna aduerſus Hobbeſium ſuſtulerunt, biographus eius. Inter quos prae aliis nomen tulerunt Ioannes Walliſius profeſſor geometriae Sauilianus, Sethus Wardus, aſtronomiae profeſſor Sauilianus, Ioannes Bramhallus, epiſcopus Derrienſis, Robertus Boyle, Robertus Sharrockius, Gisbertus Cocquius, Richardus Cumberlandius, Henricus Morus, profeſſor theologiae Cantabrigienſis, Radulphus Cudworthus, Samuel Parckerus, Ioſephus Glanuil, et innumera fere cohors Britannorum aliorum, vt taceamus eos, qui aliud agendo Hobbeſium refutarunt, Ioannem Franciſcum Grandis, Io. Adamum Oſiandrum, Regnerum a Mansvelt, Franciſcum Schottenium [p], etc. quorum plerique moralia Malmesburienſis ſenis principia improbarunt, nonnulli problemata eius geometrica exagitauerunt, quidam doctrinam naturalem confutauerunt. Breuiſſime omnium autem et ſolidiſſime Hobbeſiana principia expoſuiſſe et refutauiſſe Samuel Andreas dicitur LEIBNIZIO [q]. Inter hos vero Hobbeſii antagoniſtas magnum intercedere diſcrimen, et diuerſo pugnae euentu ac diuerſa armorum vi et acie eos cum illo fuiſſe congreſſos, inſtituta comparatio docet clariſſime. Et ſolide quidem atque eleganter omniumque optime mora-

p) Plerosque aduerſarios Hobbeſii enumerant et ſcripta eorum recenſent STRVVIVS in Bibl. philoſ. c. 8. §. 7. cum add. Lotteri et Kahlii THOMAS. Hiſt. I. N. p. 84. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. p. 635. BVDDEVS Iſag. p. 1382. Bibl. Iur. imperant. l. c. Biographus Hobbeſii p. 96.

q) Leibniziana p. 181.

moralem Hobbesii doctrinam aggressus esse iudicatus est [r] RICHARDVS CVMBERLANDVS, tum cum manus cum Hobbesio consereret, theologiae baccalaureus, postea autem ad Petroburgensium episcopatum euectus, quem literis fata eripuerunt anno cIↃIↃCCXIX. septem supra octoginta annos natum. Huic enim debemus *de Legibus naturae disquisitionem philosophicam, in qua earum forma, summa, capita, ordo, promulgatio et obligatio e rerum natura inuestigantur, quin etiam elementa philosophiae Hobbianae cum moralis, tum ciuilis considerantur et refutantur* [s]. In hac tractatione auctor, methodum, qua dictamina rationis ex vno principio naturali deduci queant, ostendere conniſus est. Illud autem eo redit: leges naturae omnes ad vnam de beneuolentia erga rationales omnes esse deriuandas, cuius etiam sanctionem ex effectis ab auctore natura tali beneuolentiae annexis euincere conatur. Quo pacto contrarium prorsus bello omnium in omnes Hobbesii principium supponens, cum Stoicis socialitatem introduxit, a Pufendorfio eodem tempore prolixe stabilitam. Cumque Hobbesius mathematicam quandam certitudinem secutus fuisse videri voluerit, ipse quoque propositiones vniuersales, ex hac beneuolentia naturali atque vniuersali oriundas reduxit ad idoneam similitudinem cum propositionibus matheseos vniuersalis de effectis computationis mathematicae, quae omnes quantitates inter se conferuntur. Hobbesium autem refutaturus, sibi ipsi illum et naturae dictamini repugnare ostendit, negantem leges diuinas proprie dictas vel e natura rerum disci posse, vel e sacris scripturis, nisi reuelatio cuique particulariter detur, quod scriptores sacri prophetae fuerint. In qua disceptatione licet maiora lumina, forte desiderari possint, acumen tamen, ordinem et ratiocinandi accurationem in caussa per se meliori, merito viri docti laudarunt. Aliam viam ingressus est ROBERTVS SHARROCKIVS, cui librum *de Officiis secundum ius naturale* [t] debemus; is enim lectione Hobbesium obruere, quam rationibus configere, maluit. GISBERTVM COQVIVM pastorem Cockingensem autem *in Anatome Hobbesianissimi* librum corrasisse theologo inepto dignum, nihilque attulisse memorabile, nisi quod ex Caluino atque Beza surripuerit, obseruatum NICOLAO HIERONYMO GVNDLINGIO [u], qui videndus. Alios, ne nimii simus, tacemus.

Rich. Cumberlandii I. N. Hobbesio oppositum.

§. XIX. Quamquam autem valde inuisa fuit Hobbesii doctrina, tantum tamen abest, vt sectatores nullos inuenerit, vt potius non solummodo multos habuerit, qui eius doctrinae plauserint, sed magnam quoque politicorum apud Britannos partem eius opiniones amplexum fuisse theologi angli conquesti sint. Cuius caussam fuisse tradit vir summus, GILBERTVS BVRNETVS [x], quod in tam corruptis eius aetatis, prae-

Sectatores Hobbesii.

r) THOMAS. l. c. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. VI. p. 99. STOLLIVS l. c. P. III. c. 2. p. 636. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 510.
s) Londini 1672. 4. Lubec. 1683. 8.
t) Oxon. 1660. 8. et cum obseru. SAM. REYHERI 1667.
u) Sel. Obs. T. I. Obs. 2. §. 3. p. 48. not. K.
x) loc. cit.

praecipue in aula, moribus Hobbesianorum principiorum vsus fuerit maximus et iucundissimus. Fuerunt quoque nonnulli, qui in condendo iuris naturalis systemate (reliqua enim eius placita physica, mathematicaque cum satis infirma et illepida sint, sectatores inuenerunt fere nullos) eum secuti, meliorem et luculentiorem dare Hobbesianam philosophiam conati sunt. Inter quos laudari solet LAMBERTVS VELTHVYSEN, auctor *dissertationis de Principiis iusti et decori, continentis apologiam pro tractatu clarissimi Hobbii de Ciue.* Quamuis enim plus promisisse in titulo, quam in ipsa tractatione praestitisse visus sit; obscurus quoque et confusus appareat, quo nomine castigatur CHRIST. THOMASIO [z], commendandus tamen in eo est, quod cum omnia se Hobbesii probare non posse asserat, de iure omnium in omnia et contra omnes, de pactis, velut fontibus legis etc. differere quidem constituerit ex studio se ipsum conseruandi, at illud non ex innata hominis corruptione deriuauerit, sed ex consideratione sapientiae diuinae, et ordine ac fine hominis. Quo pacto Hobbesium non tam defendisse, quam emendauisse, et tolerabiliores ei sensus affinxisse iudicandus est [a]. Nonnullis ipse quoque Gassendus in Hobbesianismi conspirationem tractus est, eo quod ius omne ex vtilitate atque pacto deriuauerit. Et valde quidem librum *de Ciue* Gassendo placuisse, ex eius epistola ad Samuelem Sorberium certum est [b]: ast aliam viam instituisse Gassendum, Epicuri sequacem, ex iis colligi potest, qui Dinensem philosophum secuti de philosophia morali Epicuri suis locis diximus. Solent et alii huc trahi, eo quod statum belli inter principia iuris naturalis non improbauerint, nominanturque Io. Christophorus Becmannus [c], Abrahamus Houtuyn [d], Regisius [e], Hombergius: quibus eo nomine addi potest Gundlingius: Ast hi licet tam malum et ineptum principium Hobbesii morale esse, quam tum facere aduersarii solent, pernegent, Hobbesiani tamen dici non possunt, cum caetera eius placita integrumque systema non admittant. Ipse vero Spinoza, haud semel Hobbesium presso pede secutus, certe plausu famaque Hobbesii callide, vt solebat, ad incrustandos errores suos vsus est, et imprimis negata attributa diuina, et assertam potentiam Dei absolutam, astute ad partes suas defendendas augendasque adhibuit [f].

Hobbesius an Epicureus?

§. XX. Fama ergo magis, vel si mauis, infamia, quam sectatorum numero et obsequio inclaruit philosophia Hobbesiana. Ea vero vtrum a veterum philosophorum quodam desumta fuerit, et imprimis annon ab Epicuro accepta videri queat, a viris doctis quaesitum est. Et ipsum quidem

z) Colleg. menstrua 1688. p. 343. Hist. I. N. p. 85.

a) BVDDEVS Hist. I. N. p. 35. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. VI. p. 50. STOLL. Hist. lit. P. III. c. 2. §. 9. p. 634. seq.

b) BVDDEVS Hist. phil. p 512. GROENING. Bibl. Iur. gent. Europ. p. 340.

c) THOMAS. loc. cit. p. 86.

d) PVFENDORF. App. de habitu relig. ad vitam ciuilem p. 196. 197.

e) Act. erud. 1692. p. 185. seq.

f) Vid. MORHOF. T. II. p. 117. MOSHEM. l. c. p. 1202.

dem Hobbesium omnes ante se philosophos Graecos, Latinos omniumque gentium tales iudicauisse, qui philosophiam moralem quasi facilem, nullo studio ambiendam, cuiuslibet ingenio naturali expositam et prostitutam attrectauerint, ex praefatione libri de Ciue intelligitur. Ast viderunt tamen viri docti, et praecipue in Hobbesio examinando acuti atque perspicaces, plusculum eum habere, quae Epicuro debeat. Id institutum sententiarum et opinionum comparatione prolixe demonstrare aggressus est, et haud paruam eo modo nomini Hobbesiano cumulauit inuidiam SAMVEL PARCKERVS *g*. Idem RAPINO *h* quoque visum, licet is de inconstantia Hobbesii conqueratur, eo quod mox Epicureum se praestet, mox Peripateticum. Eodem nomine, licet tectius, Hobbesium inter impietatis patronos retulit RADVLPHVS CVDWORTHVS *i*. Tacemus MORHOFIVM *k*, PVFENDORFIVM *l*, aliosque, quibus magna visa est intercedere affinitas inter ratas sententias Epicuri et placita physica atque moralia Hobbesii. Nos, si instituti nostri legibus ita poscentibus, sententiam ea de re nostram exponere licet, in huiusmodi comparatione caute incedendum esse putamus. Falluntur enim turpiter, et haud raro immerito philosophos odio cumulant, qui ob quandam opinionum similitudinem et affinitatem sectae alicui philosophum suo Marte et ingenio philosophantem adiiciunt. Id quod de Hobbesio omnino pronuntiandum est. Cuius si systema integrum siue physicum sit, siue morale, cum systemate Epicureo comparetur, apparebit, potiorem ea partem inter se dissentire. Ast quamuis eo nomine Epicureus minime dici possit Hobbesius, fatendum tamen, in duobus capitibus ita belle cum Epicuro eum conspirare, vt a verisimilitudine non abhorreat, si quis dicat, Hobbesium illa ab Epicuro mutuo accepisse. Quod enim docet Hobbesius, nihil nos comprehendere nec intelligere, nisi id fiat per sensionem, adeoque quaecunque intellectui nostro obiecta obuersentur, sensibus definiri, et ideo omnia corpora esse atque partes vniuersi, immo ipsum Deum corpus esse dicendum; id prorsus Epicuri dogma est, qui cum non-enti corpus opponeret, cuncta quoque ad sensus reuocauit, adeo, vt Deos esse corpus negare non auderet, licet, non minus quam Hobbesius, a corpore crasso et ex atomis compositio eos remoueret, vt suo loco demonstratum. Vno enim eodemque fonte physico nititur et Epicurus et Hobbesius. Alterum in morali argumento euenit, in quo placuit Hobbesio, affectuum, irae, misericordiae, beneuolentiae locum in Deo haud esse, sed cuncta reduci ad eius potentiam, et ob hoc vnum Deum honorandum esse: ius autem omne ex pacto, quod suasit communis vtilitas, deriuandum esse, nec fundamento alio naturali niti. Ast pari quoque ratione philosophatus est Epicurus, cui indignum diuina natura beata visum est, Deo iram, gratiam, et misericordiam tribuere; quique tantopere a rerum humanarum cura Deum remouit, vt nihil ab eo in actiones homi-

g) Disp. I. de Deo p. 86. 87.
h) Reflexion sur la philosophie §. 18. 17. p. 55. sur la physique §. 9.
i) loc. cit. c. 2. §. 72
k) loc. cit. p. 116.
l) Erid. Scand. p. 206.

hominum morales influxum habere possit, sed ius omne ex vtilitate, pactis et conuentionibus firmata prodeat. Vtrum autem in his capitibus adstruendis Epicuri hortos expilauerit Hobbesius, difficile dictu est; cum occasio satis ex vitae eius historia pateat, qua perductus ad ea placita fuit, etiamsi de Epicuro nunquam cogitauisset. Alias suspiciones affert SAMVEL PVFENDORFIVS [m], cuius verba ipsa adducemus, vt Lectori materiam ea de re cogitandi suppeditemus. Is ita scribit: *Arrisit Hobbesio potissimum vetus Epicureorum hypothesis, vel genii conuenientia, vel quod eam in praxi ciuitatum, omnia fere ad sui conseruationem et vtilitatem referentium, conspiceret, vel etiam quod aliquando suspicatus sum, exemplo et aemulatione amicissimi viri, Petri Gassendi, qui cum in physicis maxime Epicureorum dogmata excolenda suscepisset, Hobbes eiusdem in moralibus tradita nouo schemate inducta in theatrum orbis eruditi protrudere instituit. Nisi malis dicere, ipsum vim ingenii ostentare voluisse suscepta defensione hypotheseos tam exosae vulgo et paradoxae. A quo non multum abit, quod sereniſſimus Magnae Britanniae rex ante aliquot annos Samueli Sorberio de hoc Hobbesio dixerat: se illo viro vti in vicem vrsi ad molossorum vires tentandas et acuendas.* Nos Lectori relinquimus, vt, quamcunque velit, causam eligat: illud certum esse putamus, integri systematis, maxime moralis et ciuilis, hoc modo struendi causam fuisse Hobbesio statum patriae et conculcatam regiae partis auctoritatem, id quod ipse in praefatione libri *de Ciue* fatetur, cui cum videret Epicurea nonnulla fauere, facile fuit viro ingenioso ea in partes rapere; eo quod ipsi placuissent. Sapiebat enim in aliis nonnullis quoque Epicureismum, et imprimis, cum spiritus eorumque operationem negaret [n]. Quod occasionem nonnullis dedit, Hobbesium spectrorum lemurumque terriculamenta noctu expauescentem, ridendi, quod philosophiae suae decretis non paruissent. Id quod negat eius biographus, nos fieri potuisse naturali effectu inuoluntario, aliter sentiente Hobbesio, credimus [o].

Delineatio Philosophiae Hobbesianae.

§. XXI. Intelligi ex dictis potest, cuius indolis atque generis Hobbesii philosophia, in genere considerata fuerit. Specialem eius διατύπωσιν dare iam instituti ratio postulat. Ast prolixum nimis minutim omnia enarrare, in quibus a trita via abiit Malmesburiensis philosophus. Potiora philosophiae suae praecepta ipse in *Leuiathane* proposuit, in quem librum curis potestioribus editum potiora congessit, quae ad fulciendum singulare, quod exstruxit, doctrinae aedificium facere iudicabat. Summam

m) loc. cit.

n) Prolixe, in libro de Natura Hominis, breuius in Leuiathane id prosequitur.

o) Causas varias affert BAYLE l. c. not. N. Veram autem causam illi facile intelligent, qui norunt ideas cum affectu teneroj cerebro alte impressas saepius recurrere, et vna praesente totam idearum cateruam coniunctim prodire, et tunc quoque pristinum affectum sequi. Ita enim metum spectrorum noctu imprimi pueris, et potuisse inde quoque inuito Hobbesio recurrere, quoties idea noctis redibat, ex iis notum est, quae de associatione idearum tradidere philosophi.

mam ergo istius famosi libri accurate persequemur, vt hoc pacto facies philosophiae Hobbianae pateſcat. Cumque in eo illa, quae in computatione, siue logica sua, dixit, repetierit, vultus quoque philosophiae rationalis inde facile potest dignosci. Praemittemus autem, et carptim quidem, ex *Elementorum Philosophiae, sectione prima et secunda*, quae de corpore et de homine agunt, delibabimus ea, quae ad recte intelligendos, doctrinae moralis Hobbesianae sensus facere possunt. De corpore, autem, id est, de natura rerum tractaturus philosophiam primam, generales et abstractas notionum physicarum definitiones exhibentem praemisit, quae eo magis notandae, quo magis abire a receptis scholae definitionibus ad innouandum dogmatum suorum typum Hobbesio placuit. Ita vero praecipit [p]:

I. Res non existentes nominibus suis intelligibiles et computabiles sunt: substernuntur enim ratiociniis nostris phantasmata nostra, quae rebus etiam sublatis seruamus.

II. Spatium est phantasma rei existentis, quatenus existentis, id est, nullo alio eius rei accidente considerato, praeterquam quod apparet extra imaginantem.

III. Tempus est phantasma motus, quatenus in motu imaginamur prius est posterius, siue successionem.

IV. Spatium spatii et tempus temporis, pars vocatur, quando illud in hoc et praeterea aliud continetur.

V. Partes facere seu partiri spatium et tempus nihil aliud est, quam in ipso aliud atque aliud considerare.

VI. Vnum dicitur quando spatium vel tempus consideratur inter spatia vel tempora alia.

VII. Numerus est vnum et vnum, et sic deinceps.

VIII. Componere spatium vel tempus, est primo vnum post aliud, deinde omnia simul vt vnum considerare.

IX. Quod autem pro omnibus, ex quibus constat, sic ponitur, vocatur, totum, et illa singula, quando ex totius diuisione rursus seorsim considerantur, partes eius sunt.

X. Totum nihil recte appellatur, quod non intelligitur ex partibus componi et in partes diuidi posse.

XI. Duo spatia inter se contigua dicuntur, inter quae aliud spatium nullum est.

XII. Partium ea quae inter partes alias intercipitur media, quae vero non est posita inter duas alias partes, extrema siue terminus dicitur.

XIII. Potentia finitum, id est terminabile dicitur spatium vel tempus, quando numerus spatiorum vel temporum finitorum assignari potest, quo maior numerus eorundem in eo spatio vel tempore esse non potest. Potentia

p) c. 7. p. 51. seqq.

tia autem infinitum est, in quo maior numerus dari potest, quam qui sit datus.

XIV. Quicquid diuiditur, diuiditur in partes rursus diuisibiles, adeoque non datur minimum diuisibile.

XV. Corpus est quicquid non dependens a nostra cogitatione cum spatii parte aliqua coincidit vel coëxtenditur [q].

XVI. Accidens est modus corporis iuxta quem concipitur, vel facultas corporis, qua sui conceptum nobis imprimit.

XVII. Extensio corporis idem est, quod magnitudo eius, quae non dependet a cogitatione nostra.

XVIII. Spatium, quod cum corporis cuiuscunque magnitudine coincidit, illius corporis vocatur locus, qui tamen a magnitudine locati differt; et non a superficie ambientis, sed in solido spatio consistit.

XIX. Spatium quod a corpore occupatur plenum, quod non occupatur vacuum appellatur.

XX. Corpora contigua sunt, inter quae nullum est spatium, continua quorum est pars communis, et plura, quorum quaelibet duo proxima sunt continua.

XXI. Motus est continua vnius loci relictio et alterius acquisitio; locus autem qui relinquitur terminus a quo, qui acquiritur, terminus ad quem dici solet.

XXII. Quiescere dicitur, quod per aliquod tempus in eodem loco, motum autem, quod fuit prius in alio loco, quam nunc est.

XXIII. Corpora aequalia inter esse dicuntur, quae eundem locum possidere possunt.

XXIV. Vnius et eiusdem corporis vna et eadem semper est magnitudo.

XXV. Aequalis motus est, cum vnius velocitas, per omnem eius magnitudinem computata aequalis est alterius velocitati, per omnem item magnitudinem computatae: par ratio est motus maioris et minoris.

XXVI. Motus magnitudo ita computata, vis vulgo dicitur.

XXVII. Quod quiescit, semper quiescere intelligitur, nisi sit aliud aliquod corpus praeter ipsum, quo supposito quiescere amplius non possit.

XXVIII. Corpus interire aut generari non potest, sed tantum sub diuersis speciebus aliter atque aliter nobis apparet, et proinde aliter atque aliter nominatur. At accidentia generari et interire possunt, non vero, nisi improprie possunt dici, quod moueantur.

XXIX. Accidens propter quod corpori alicui certum nomen imponimus, siue quod subiectum suum denominat, essentia dici solet.

XXX. Materia prima merum nomen est, et significat corpus generaliter sumtum.

XXXI. Corpus agere [r] dicitur in illud corpus, in quo aut generat accidens aliquod, aut destruit.

XXXII.

q) c. 8. p. 54.

r) c. 9. p. 64. seqq.

XXXII. Accidens siue agentis siue patientis, sine quo effectus non potest produci, vocatur caussa sine qua non, et necessarium per hypothesin.

XXXIII. Caussa simpliciter, siue caussa integra est aggregatum omnium accidentium tum agentium quotquot sunt, tum patientis, quibus omnibus suppositis intelligi non potest, quin effectus vna sit productus, et suppositio, quod vnum eorum desit intelligi non potest, quin effectus non sit productus.

XXXIV. Accidentium requisitorum ad effectum in agente aggregatum producto effectu vocatur caussa efficiens; in patiente caussa materialis. Vbi autem effectus nullus est, ibi nulla est caussa.

XXXV. Caussa integra ad producendum effectum suum semper sufficit.

XXXVI. Effectus productus est eodem instante, quo caussa integra, habetque caussam necessariam.

XXXVII. Generatio effectuum continua est.

XXXVIII. Agentia et patientia eadem, diuersis temporibus sed similiter disposita, similes effectus producunt.

XXXIX. Caussa motus non est, nisi in contiguo et moto corpore.

XL. Mutatio omnis est motus.

XLI. Accidentia respectu accidentium quae antecedunt, siue tempore priora sunt, si ab illis non dependent, vt a caussis, contingentia appellantur.

XLII. Caussae et effectui respondent, immo idem sunt potentia et actus.

XLIII. Quo instante potentia fit plena eodem producitur in actum.

XLIV. Potentia actiua et passiua tantum sunt partes potentiae plenae.

XLV. Actus impossibilis est, ad quem producendum nulla vnquam erit potentia plena.

XLVI. Qui actus impossibilis non est, necessarius est, quia quodcunque possibile est aliquando produci, eo ipso necessario producetur, alias impossibile esset.

XLVII. Itaque quicunque actus futurus est, necessario futurus est.

XLVIII. Quaecunque contingunt, contingunt a caussis necessariis, vocantur autem contingentia, respectu aliorum euentuum a quibus non dependent.

XLIX. Potentia actiua consistit in motu.

L. Caussa formalis, quae est essentia, et finalis, quae est finis ad caussas efficientes pertinent.

LI. Cognitio essentiae est caussa cognitionis rei.

LII. Differre inter se duo corpora dicuntur, cum de vno eorum dicitur aliquod, quod de altero dici non potest eodem tempore [s].

LIII. Omnia corpora differunt inter se numero; differunt autem magnitudine, quorum alterum altero maius est.

LIV. Cor-

s) c. 11. p. 70. seq.

LIV. Corporis cuiuscunque cum alio quocunque corpore similitudo vel dissimilitudo, vel aequalitas vel inaequalitas, relatio eius dicitur.

LV. Relatio non est nouum accidens, sed aliquid eorum quae inerant, ante relationem siue comparationem factam.

LVI. Causſae accidentium in vtroque relato sunt causſae relationis.

LVII. Si dimensionis lineae sint determinatae, oritur inde quantitas .

LVIII. Magnum et paruum nullo modo intelligi possunt, nisi per comparationem. Comparatur autem vnaquaeque magnitudo vel ad minorem, vel ad maiorem, vel ad aequalem [w].

LIX. Aestimatio siue comprehensio magnitudinis per comparationem dicitur ratio: eaque est vel arithmetica vel geometrica.

LX. Conatus est motus per spatium et tempus minus, quod datur, id est, determinatur, siue expositione vel numero assignatur [x].

LXI. Impetus est ipsa velocitas, sed considerata in puncto quolibet temporis in quo fit transitus.

LXII. Resistentia est in contactu duorum mobilium conatus conatui, vel omnino vel ex aliqua parte contrarius.

LXIII. Vis est impetus multiplicatus siue in se, siue in magnitudine mouentis, qua mouens plus vel minus agit in corpus quod resistit.

LXIV. Duae sunt philosophandi methodi, altera a generatione ad effectus possibiles, altera ab effectibus φαινομένοις ad possibilem generationem [y].

LXV. Sensio insentiente nihil aliud est, praeter motum partium aliquarum intus in sentiente existentium, quae partes motae organorum quibus sentimus, partes sunt.

LXVI. Sensionis immediata causſa est in eo, quod sensionis organum primum et tangit et premit; illud autem obiectum vocari solet.

LXVII. Ex his integra sensionis definitio nascitur, quod fit ab organi sensorii conatu ad extra, qui generatur a conatu ab obiecto versus interna, eoque aliquandiu manente per reactionem factum phantasma.

LXVIII. Subiectum sensionis ipsum est sentiens; obiectum est id quod sentitur, phantasma sentiendi actus.

LXIX. Non permittit natura sensionis, vt plures res simul sentiantur.

LXX. Imaginatio est propter obiecti remotionem languescens vel debilitata sensio.

LXXI. Ortus perpetuus tum sentientibus tum cogitantibus phantasmatum, solet appellari animi discursus, et communis est hominibus et brutis.

LXXII. Phantasmata dormientium somnia sunt.

LXXIII. Et metus, et sceleris conscientia, et nox, et loca consecrata, adiuta apparitionum historiis phantasmata horribilia etiam vigilantibus excitant, quae spectrorum et substantiarum incorporearum nomina pro veris rebus imponunt.

LXXIV. Aliud

w) c. 12. p. 73. u) c. 13. p. 77. x) c. 15. p. 106. y) c. 25. p. 192.

LXXIV. Aliud sensionis genus est voluptas et dolor, orta ab organi parte extima per continuam actionem versus cor.

LXXV. Conatus primi motus animalis sunt appetitus et fuga, quos sequitur spirituum animalium in neruos impulsio et rursus retractio, quos sequuntur turgescentia vel relaxatio musculorum et denique artuum extensio vel contractio, qui est motus animalis.

LXXVI. Accedente ad appetitum deliberatione, siue serie cogitationum, oritur inde voluntas.

LXXVII. Caussa appetitus existente integra, necessario sequitur voluntas; adeoque voluntati libertas a necessitate non conuenit. Concedi tamen potest libertas faciendi ea, quae volumus [z].

LXXVIII. Magnitudo et duratio vniuersi est inscrutabilis.

LXXIX. Locus in vniuerso vacuus nullus est.

LXXX. Descensus grauium non est ab ipsorum appetitu, sed a vi aliqua telluris [a].

LXXXI. Differentia grauitatum oritur a differentia impetuum, quibus grauium elementa impingunt.

LXXXII. Sermo siue oratio est vocabulorum contextus arbitrio hominum constitutorum, ad significandam conceptuum seriem earum rerum, quas cogitamus. Significationes ergo naturales, ex necessitate naturae ortae, sermonem non constituunt [b].

LXXXIII. Scientia et demonstratio oriuntur ex cognitione caussarum.

LXXXIV. Theoremata demonstrabilia sunt in iis tantum rebus, quarum caussae in nostra potestate sunt, in ceteris tantum demonstrabile est, ita esse posse.

LXXXV. Caussae appetitus et fugae, voluptatis et molestiae sunt ipsa obiecta sensuum. Est itaque agere quidem appetentibus liberum, non vero appetere.

LXXXVI. Omnes res, quae appetuntur, bonae vocantur, quae fugiuntur, malae [c].

LXXXVII. Bonum autem vel verum vel apparens est, inter vera primum sua cuique conseruatio: contra malorum omnium primum, mors.

LXXXVIII. Affectus seu perturbationes animi sunt appetitionis et fugae species, assumtis differentiis ab obiectorum, quae appetimus fugimusue diuersitate et circumstantiis [d].

LXXXIX. Consistunt autem affectus in diuersis motibus sanguinis et spirituum animalium, prout se varie modo expandunt, modo ad fontem reiiciunt: quorum motuum caussae sunt phantasmata circa bonum et malum in animo excitata.

XC. Ingenia, id est, hominum ad certas res propensiones oriuntur a

z) c. 26. p. 203.
a) c. 30. p. 250.
b) De Hom. c. 10. p. 58.
c) c. 11. p. 62.
d) c. 12. p. 68.

temperie, ab experientia, a consuetudine, a bonis fortunae, ab opinione de se ipso, ab auctoribus. Quibus mutatis mutantur ingenia [e].

XCI. Ingenia quando assuescendo ita confirmata sunt, vt facile, nec reluctante ratione suas edant actiones, dicuntur mores: qui si boni sint, virtutes, si mali, vitia appellantur.

XCII. Quoniam non eadem omnibus bona et mala sunt, contingit eosdem mores ab aliis pro virtutibus haberi, ab aliis pro vitiis.

XCIII. Itaque nisi in vita ciuili virtutum et vitiorum communis mensura non inuenitur: quae mensura ob eam caussam alia esse non potest praeter vnius cuiusque ciuitatis leges.

XCIV. Religio est hominum, qui Deum sincere honorant, cultus externus [f].

XCV. Fides praeterquam eam qua credimus Deum condidisse, et regere omnia, si sit de rebus quae supra naturae humanae captum posita sunt, opinio est, quae nascitur ab auctoritate dicentium. Homini ideo priuato sine miraculo fides haberi in religionis actu non potest.

XCVI. Quod si religio ab hominibus priuatis non dependet, tunc necessarium est, cessantibus iam diu miraculis, vt dependeat a legibus ciuitatis.

XCVII. Religio itaque philosophia non est, sed in omni ciuitate lex, et propterea non disputanda, sed implenda.

XCVIII. Cultus publicus sine ceremoniis esse non potest, nam cultus publicus is est, quem in signum habiti honoris Deo exhiberi ab omnibus ciuibus, idque locis et temporibus constitutis imperauit ciuitas. Itaque iudicandi quid sit decorum, quid non, in publico cultu Dei penes ciuitatem ius est. Signa haec non a natura operis tantum, sed etiam ab arbitrio ciuitatis pendent.

Hactenus ex multis praecipua ex Hobbesio adducta palam faciunt, quibus fundamentis suam philosophiam inaedificauerit. Ipsum iam aedificium eius in Leuiathane exstructum expendendum est, vt intelligatur, cui fini tantam definitionum, ex parte paradoxarum molem congesserit. Ipse enim nonnulla repetiit, vt totius systematis συνάφειαν apertius constaret. Ita vero porro praecipit:

§. XXII. I. Nulla est animi conceptio quae non fuerat ante genita in aliquo sensuum, vel tota simul, vel per partes. Ab his autem primis conceptibus omnes postea deriuantur [g].

II. Origo itaque omnium sensus est: caussa autem sensionis externum, corpus, siue obiectum, quod premit vnius cuiusque organum proprium vel immediate vel mediate.

III. Sensio fit cum obiectum organum premendo mediantibus neruis et membranis continuum efficit totum introrsum in cerebrum, et inde ad cor;

e) c. 13. p. 73. f) c. 14. p. 77. g) c. 1. p. 1.

cor; vnde nascitur cordis resistentia et ἀντιτυπία, siue conatus cordis liberantis se a pressione per motum tendentem extrorsum, qui motus propterea apparet tanquam aliquid externum. Haec apparitio siue phantasma vocatur sensus.

IV. Qualitates sensiles sunt in ipso obiecto nihil aliud praeter materiae motum, quo obiectum in organa sensuum diuersimode operatur. Ergo obiecta species non emittunt.

V. Simul ac corpus mouebitur, fiet id in aeternum, nisi motus eius ab alio extinguatur: idque tantum fit gradatim: id in homine quoque obtinet [h].

VI. Est itaqe imaginatio sensio deficiens, siue phantasma dilutum et euanidum; cuius caussa est praeoccupatio organorum ab obiectis aliis.

VII. Imaginatio et memoria eadem res sunt, illa vocatur quando phantasma considereturr, haec, si dilutio. Memoria multarum rerum experientia dicitur.

VIII. Imaginatio, quae oritur ex sensione plurium partium, vocatur composita.

IX. Imaginationes dormientium somnia sunt, quae ipsae quoque ante extiterunt vel integrae vel per partes in sensu; exoriuntur autem ab agitatione partium internarum corporis sentientis.

X. Varia intemperies partium corporis internarum, varia efficit somnia.

XI. Inter somnium et cogitationes vigilantium distinguere difficillimum tunc est, quando casu aliquo factum est, vt minime animaduertamus, nos dormiisse. Ita deceptus Marcus Brutus, quod dormitans habuit phantasma terribile, vigilantem se vidisse sibi persuasit. Hoc pacto etiam ex affectu vehementiore imaginatione commota, homines spiritus, vmbras, spectra se videre credunt.

XII. Metu spectrorum et phantasmatum sublato, multa ruunt, quibus nituntur astutia, superstitio, et artes aliae, quibus ciues in omni ciuitate male reguntnr.

XIII. Imaginatio quae a sermone vel aliis signis voluntariis nascitur, appellatur intellectus, communisque est hominibus cum bestiis. Habet tamen homo intellectum quoque peculiarem.

XIV. Series imaginationum, siue successio vnius cogitationis ad aliam gignit discursum mentalem [i].

XV. Nulla autem est transitio ab vna cogitatione ad aliam, cuius similis non extiterat ante in sensione.

XVI. Discursus mentalis duplex est, irregularis, vagus et inconstans, in quo tamen quaedam potest deprehendi cogitationum cohaesio; et regulatus, qui ad finem quendam obtinendum adhibetur.

XVII. Discursus quando a designato aliquo fine regitur, vocatur inuestigatio, vnde solertia oritur, quae est venatio quaedam per sua vestigia

h) c. 2. p. 4. i) c. 3. p. 9.

alicuius cauſſae vel effectus praeſentis aut praeteriti: haec reminiſcentia dicitur.

XVIII. Diſcurſus ſiue cogitatio de euentu futuro gignit prudentiam et prouidentiam.

XIX. Signum eſt antecedenti euentui euentus conſequens.

XX. Humani animi actus nullus eſt naturaliter inſitus, talis vt ad exercitium eius nulla alia re indigeat, praeterquam naſci hominem et vſum habere quinque eius ſenſuum: reliqui acquiſiti ſunt.

XXI. Quicquid imaginamur, finitum eſt, nulla ergo eſt idea neque conceptus vocis, infinitus. Ratio haec eſt, cur nomen Dei vſurpemus, non vt illum concipiamus, ſed vt honoremus.

XXII. Nemo itaque concipere poteſt, niſi vt ſit in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuiſibile in partes: neque aliquid eſſe totum in vno loco, et totum in altero, tempore eodem, neque duas vel plures res eodem tempore eſſe poſſe, eodem loco.

XXIII. Conuerſio diſcurſus mentalis in verbalem, fit ſermone. Sermo conſiſtit ex nominibus; nomina aut propria ſunt aut communia [k].

XXIV. Verum et falſum attributa ſunt non rerum, ſed orationis; vbi autem oratio non eſt, ibi neque verum eſt, neque falſum, quanquam error eſſe poſſit.

XXV. Conſiſtit itaque veritas in ordinatione recta nominum, quando aliquid affirmamus. Hinc neceſſitas definitionis intelligitur apud eum, qui ad veram ſcientiam tendit.

XXVI. Res nominata eſt, quaecunque cogitari vel in ratiocinatione conſiderari poteſt, ſiue alteri addi ad conficiendam ſummam vel ſubtrahi.

XXVII. Actio ratiocinandi vocatur ſyllogiſmus, et eſt conſequentiae dicti vnius ad alterum coniunctio.

XXVIII. Dantur nomina inſignificantia, quae vel nulla definitione explicata ſunt, vel quorum ſignificationes ſunt inconſiſtentes; huius generis eſt, ſubſtantia incorporea.

XXIX. Intellectus, qui homini proprius eſt, eſt conceptus natus a ſermone. Hunc bruta non habent.

XXX. Inde ſequitur affirmationes falſas easdemque vniuerſales intelligi haud poſſe.

XXXI. Qui ratiocinatur, vel totum quaerit additione partium, vel reſiduum ſubtractione partis a parte: id quod, ſi verbis fiat, nihil aliud eſt, praeter conceptionem conſequentiae nominis partis ad nomen totius, vel nominum totius et partis ad nomen partis reliquae. Quicquid ergo arithmetici faciunt in numeris, geometrae in lineis, id logici faciunt in nominibus [l].

XXXII. Eſt ratio itaque recta, ſi pro facultate animi ſumitur computatio

k) c. 4. p. 14. l) c. 5. p. 20.

tatio nominum generalium, quae ad notationem siue significationem cogitationum nostrarum recipiuntur.

XXXIII. Vsus rationis est multarum consequentiarum a primis nominum definitionibus remotarum inuentio.

XXXIV. Quando aliquis ratiocinatur sine vsu verborum, si id, quod verisimile est, neque praecessit, neque sequitur, id in ratiocinante vocatur error, sed quando ratiocinamur in verbis vniuersalibus, si incidamus, in conclusionem vniuersalem eamque falsam, oritur absurditas, id est, oratio insignificans.

XXXV. Ratio non est nobiscum nata sicut sensus et memoria, nec sola experientia acquisita, sed industria; scilicet apta inprimis impositione nominum; deinde methodo recta procedendo a nominibus ad propositiones, et a propositionibus ad syllogismos, donec veniatur ad cognitionem consequentiarum nominum omnium, quae ad scientiam pertinent. Est enim scientia cognitio consequentiarum vnius facti ad alterum.

XXXVI. Sicut experientia multa fit prudentia, ita scientia multa sapientia est.

XXXVII. Scientiae signa certa et infallibilia sunt, quando, qui scire se dicit, idem alterum docere et veritatem perspicue demonstrare potest.

XXXVIII. Duo sunt motuum in animalibus genera ipsis propria; quorum vnus est vitalis, alter animalis, ille inuoluntarius, hic voluntarius [m].

XXXIX. Conatus siue motus in animo, qui fit versus causam suam, vocatur appetitus siue cupido, si vero est conatus recedendi, a re aliqua, vocatur auersio. Ex quo intelligitur verum motum adesse.

XL. Quae cupiunt homines, ea amare dicuntur, quae fugiunt, odio habere: quae neque cupiunt, neque fugiunt, contemnere.

XLI. Quicquid appetitus in homine quodcunque obiectum est, illud appellatur bonum; quod auersionis obiectum est, vocatur malum.

XLII. Bonum, quod signis apparentibus promittitur, vocatur pulchrum, et malum, turpe; illius diuersae sunt species, vna in promissione, quae pulchritudo, altera in re, quae dicitur bonitas, tertia in fine, quae est iucunditas; ea vero in medio dicitur vtilitas.

XLIII. Omnis obiecti actio huiusmodi est motus vel conatus consistens in appetitu vel fuga obiecti; apparitio autem istius motus, vocatur voluptas aut molestia animi. Ideo appetitus omnis amorque coniunctus est cum voluptate aliqua, et odium ac fuga cum molestia.

XLIV. Voluptates vel a praesentis obiecti sensione oriuntur, et sunt sensuales; aliae ab expectatione et praeuisione finium, vel consequentiarum rerum emergunt, hae sunt voluptates animi; diuiduntur autem in gaudium et dolorem.

XLV. Passiones istae simplices, appetitus, cupido, amor, auersio, odium, gaudium et dolor a diuersis considerationibus quandoque variantur etiam nomi-

m) c. 6. pag. 25.

nominibus, nempe prout vel videntur aliis succeſſurae, vel prout obiectum appetimus aut fugimus, vel prout multae ſimul conſiderantur.

XLVI. Hinc oriuntur affectuum ſiue paſſionum nomina; e. g. religio eſt metus potentiarum inuiſibilium; quae ſi publice acceptae ſint, religio eſt, ſi non ſint, ſuperſtitio, ſi potentiae illae reuera tales ſint, religio recta.

XLVII. Totum paſſionum aggregatum, tam diu durans, quousque res effecta ſit, vel reiecta vocatur deliberatio.

XLVIII. In deliberatione appetitus vltimus ſiue auerſio actioni, de qua deliberatum eſt, immediate adhaerens vocatur voluntas; actus inquam, non potentia volendi. Vnde ſequitur, beſtias, quia deliberant, voluntate praeditas eſſe.

XLIX. Perpetuus in rebus cupitis bonus ſucceſſus felicitas eſt.

L. Diſcurſus ſiue cogitatio, an fiet, vel non fiet, praeſumtionem relinquens, dicitur opinio.

LI. Sicut in deliberatione appetitus vltimus eſt voluntas; ita in quaeſtione praeteriti vel futuri opinio vltima eſt iudicium, ſiue ſententia finalis [n].

LII. Series tota opinionum alternarum dicitur dubitatio.

LIII. Conſcientia eſt cuiusque facti vel cogitati ſecreta cognitio.

LIV. Si diſcurſus incipit ab alicuius alterius hominis affirmatione, de cuius neque veracitate neque cognitione dubitamus, oritur fides, et ſi rei, creditio.

LV. Virtus in omni re aliquid eſt propter eminentiam ſpectabile, conſiſtitque in comparatione [o].

LVI. Virtutes intellectuales ſunt facultates animi illae, quas laudare, magnifacere, et ſibimetipſis ineſſe cupere homines ſolent, et vulgo bonum ingenium vocantur. Eae autem vel naturales vel acquiſitae ſunt.

LVII. Illi qui ſimilitudines maxime animaduertunt, aliis raro animaduerſas, bonum habere dicuntur ingenium, id eſt bonam phantaſiam; qui vero rerum cogitatarum differentias diſſimilitudinesque maxime obſeruant, id eſt, qui inter rem et rem bene diſtinguunt, bonum iudicium.

LVIII. Ingenium acquiſitum methodo et doctrina nullum eſt praeter rationem, quae orta a recto ſermonis vſu producit ſcientias.

LIX. Ingeniorum diuerſitas oritur a paſſionibus, differentia autem paſſionum partim a diuerſa corporum conſtitutione, partim a diuerſitate conſuetudinum et educationis: poſſunt autem omnes reduci ad potentiam.

LX. Inſania eſt enormis ingensque paſſio: tales fuerunt, quos euangelica hiſtoria vocat, ſtilo Iudaico, daemoniacos.

LXI. Potentia cuiusque eſt mediorum omnium, quae habet ad bonum aliquod futurum adipiſcendum aggregatum; eſtque vel naturalis, vel inſtrumentalis [p].

LXII. Humanarum potentiarum maxima eſt illa, quae ex vnitorum plurimorum

n) c. 7. p. 32. o) c. 8. p. 34. p) c. 10. p. 43.

rimorum hominum in vnam personam consensu est composita, siue illa persona naturalis sit, vt homo, siue artificialis, vt ciuitas.

LXIII. Dignitas est valor seu pretium hominis tantum, quanti potentiae eius vsum aliquis vellet emere.

LXIV. Manifestum facere, quanti aliquem aestimemus, honorare vocamus. Huc pertinet, opem poscere, honorare, loco cedere, amare, laudare, adorare, credere, fidere, consilium alicuius audire, imitari.

LXV. Mores vocantur humani generis qualitates illae, quibus pax conseruatur, et ciuitatis status confirmatur q.

LXVI. Vitae praesentis felicitas non consistit in tranquillitate siue requie animi, quae in hac vita ob motum perpetuum locum haud habet.

LXVII. Sed felicitas est progressus perpetuus ab vna cupiditate ad aliam. Ad hanc metam non vna via omnium proceduntactiones: alii enim cupiditate potentiae, alii honorum, alii otii et voluptatis, alii scientiarum, alii laudis vel famae post mortem etc. ducuntur, hinc ingens morum diuersitas oritur.

LXVIII. Causas cognoscendi amor hominem ab effectus consideratione ad quaerendam causam acuit, et rursus causam causae, donec veniatur ad cogitationem hanc causam aliquam esse aeternam, siue qua prior esse nulla potuit. Adeo vt, qui profunde in rerum naturalium contemplationem se immerserit, impossibile sit, quin inde disponatur, ad credendum vnum esse Deum et aeternum, quamquam ideam naturae diuinae animo concipere non possit.

LXIX. Ex ignorantia causarum verarum oritur anxietas; ex illa metus perpetuus, cuius obiectum sunt potentiae inuisibiles, ex quo oritur religio.

LXX. In his autem quatuor rebus, metu spirituum, ignorantia causarum secundarum, cultu eorum, quae timentur, et sumtione fortuitorum pro prognosticis consistit religionis semen naturale.

LXXI. Semina autem haec a duobus hominum generibus culturam nacta sunt. Primum genus eorum est, qui secundum suas ipsorum phantasias religionum auctores extiterunt: alterum eorum, quibus ab ipso Deo praescripta et praecepta religio fuit. Vtrorumque autem consilium erat, initiatos suos sibi reddere obedientiores. Illorum religio pars politicae, horum politica pars religionis est.

LXXII. Tum corporis tum animae facultatibus aequales inter se produxit natura homines r.

LXXIII. Ab aequalitate naturae oritur vnicuique ea quae cupit acquirendi spes, cum laesione alterius.

LXXIV. In tanto et mutuo hominum metu securitatis viam meliorem habet nemo anticipatione, id quod sui quoque conseruatio postulat.

LXXV.

q) Cap. 11. pag. 49.

r) Cap. 13. p. 67.

LXXV. Itaque dominii acquisitio per vim vnicuique, vt ad conseruationem propriam necessaria concedi debet.

LXXVI. Quamdiu nulla est potentia coërciua, tam diu conditio hominum est belli vniuscuiusque contra vnum quemque: quicquid autem bello omnium contra omnes naturaliter adhaeret, idem hominum fine alia securitate, quam quae a cuiusque robore et ingenio expectari potest, necessario comitatur. In hac ergo conditione nullus industriae locus est, quia nullus fructus, nulla terrae cultura, nullae artes, neque societas, sed mortis violentae metus.

LXXVII. Bello omnium contra omnes consequens est, vt nihil dicendum sit iniustum, vi et dolo in bello obtinentibus, nihil proprium, dominium nullum.

LXXVIII. Passiones quibus homines ad pacem perduci possunt, sunt metus, praesertim vero metus mortis violentae, et cupiditas rerum ad bene viuendum necessariarum, et spes per industriam illa obtinendi.

LXXIX. Ius naturale est, libertas quam habet vnusquisque potentia sua ad naturae suae conseruationem suo arbitrio vtendi, et illa omnia, quae eo videbuntur tendere, faciendi [s].

LXXX. Libertas est impedimentorum externorum absentia.

LXXXI. Lex naturalis est regula generalis ratione excogitata, qua vnusquisque, id quod ad damnum suum sibi tendere videbitur, facere poterit.

LXXXII. In conditione hominum naturali omnium in omnia ius est, ipsis hominum corporibus non exceptis.

LXXXIII. Quamdiu ergo ius illud retinebitur, nulla cuiquam, etsi fortissimus sit, securitas esse poterit.

LXXXIV. Rationis ergo regula generalis est: pacem quidem, dum obtinendae eius spes est, quaerendam esse, quando autem haberi non potest, auxilia vndicunque quaerere et illis vti licitum esse.

LXXXV. Inde oritur secunda: oportere vnumquemque quoties paci et defensioni propriae prouisum erit, a iure suo in omnia, ceteris idem facere paratis, decedere, contentumque esse eadem libertate, quam ceteris concedi vellet.

LXXXVI. In rem aliquam ius suum deponit, qui libertate illa se priuat, quam habet ceteros impediendi, quo minus quilibet eorum iure suo vtatur in rem eandem.

LXXXVII. Deponitur ius vel simplici renuntiatione, quae in medium abiicit, nemini tribuens, vel tanslatione ad alium: idque debet fieri signis idoneis.

LXXXVIII. Quotiescunque ius suum derelinquit aliquis, vel transfert, ea caussa id facere intelligitur, vt reciproce ab eo, cui translatum est, ius aliquod vel bonum accipiat.

LXXXIX.

s) Cap. 14. pag. 66.

LXXXIX. Translatio iuris mutua contractus dicitur.

XC. Qui ius aliquod transfert, etiam vsum rei, quantum in se est, transfert.

XCI. Pactum etiamsi metu extortum sit in conditione tamen hominum validum est, eo quod contractus est.

XCII. Pactum prius posterius inualidum reddit.

XCIII. Ad pactorum praestationem constringendi vim habent duo auxilia, vel quia fallere indignum, vel ob metum damni a violatione pacti: metus autem vel est potentiarum inuisibilium, qui est in religione, vel metus potentiae humanae, in ciuitate. Quae vbi non est, solus metus inuisibilis potentiae firmare pactum potest, et hinc iusiurandum ortum est.

XCIV. Tertia lex naturae est, praestanda esse pacta. In hac lege consistit natura iustitiae, quae est pactorum praestatio: ea autem valida esse incipiunt, quando constituta est ciuitas, quae ad praestationem cogere potest.

XCV. Institia commutatiua est iustitia contrahentium, distributiua arbitri cui fides adhibetur.

XCVI. Quarta regula est: qui beneficium gratis datum accipit, conari debet, ne danti iusta causa sit beneficii dati poenitendi.

XCVII. Quinta regula est: vt se quisque commodum praestet, ob ingeniorum diuersam aptitudinem ad societatem.

XCVIII. Lex naturae sexta est: vt vnusquisque accepta temporis futuri cautione praeteritas iniurias poenitentibus et petentibus condonet.

XCIX. Septima est: in vltionibus non respiciendum esse ad magnitudinem mali praeteriti, sed ad magnitudinem nascituri boni.

C. Octaua est: ne quis alium facto, verbo, vultu aut gestu odisse vel despicere se significet.

CI. Nona est: habendos omnes homines inter se natura aequales.

CII. Decima regula est: vt in pace ineunda nemo reseruari sibi poscat ius aliquod, quod cuiquam ceterorum reseruatum nolit.

CIII. Vndecima postulat: vt arbiter datus in vtramque partem aequus sit.

CIV. Duodecima praecipit; ea quae diuidi non possunt, eorum vsum communem esse.

CV. Decima tertia docet: ius integrum vel possessionem primam sorte determinandam.

CVI. Decima quarta praescribit: quarum rerum neque vsus communis, eae res vel primi occupantis vel primogeniti sunt, sorte acquisitae.

CVII. Decima quinta est: vt pacis mediatoribus ire et redire tuto liceat.

CVIII. Decima sexta iniungit: in sententia arbitri acquiescere.

CIX. Decima septima, esse arbitrum idoneum in causa propria, quemlibet prohibet.

CX. Decima octaua eiusdem generis est, vetans, ne pro arbitro recipiatur cui lucrum, dignitas vel voluptas a victoria partis alterius manifeste oritura est.

CXI. Decima nona postulat: vt in quaestione facti iudicetur secundum testes.

CXII. Leges naturae semper obligant in foro interno, non autem semper in externo, ibi vitium, hic crimen est.

CXIII. Legum naturalium scientia vera et sola ethica est. Ea autem alia non est, praeter scientiam earum rerum, quae in congressibus et societate hominum bonae vel malae sunt.

CXIV. Persona est is, qui suo vel alieno nomine res agit, si suo, propria est, si alieno repraesentatiua dicitur [t]. Est haec breuis adumbratio ipsis Hobbesii verbis facta, eorum fundamentorum, quae ex philosophia rationali, naturali et morali ad constituendam nouam moralem doctrinam consarcinauit. Intelligi ex ea ipsius nouae definitiones, regulae et axiomata satis possunt, nec interpretatione opus habent. Superest igitur, vt ciuilem doctrinam Hobbesii paucis quoque delineemus.

Philosophiae ciuilis Hobbesii.

§. XXIII. I. Causa et finis cur homines libertatis et dominii per naturam amatores in statu ciuili viuere voluerint, fuit cura conseruationis suae, vitaeque commodioris, id est vt e conditione misera belli omnium contra omnes exirent [u].

II. Exitum autem e conditione belli omnium contra omnes leges et pacta per se praestare non possunt, debet itaque accedere potentia cogens, quae est in ciuitate.

III. Paucorum hominum conspiratio inter se, securitatem praestare non potest, sed multitudinis.

IV. Multitudo multorum iudiciis et arbitriis gubernata ob dissensum, securitatem illam non promittit.

V. Neque sufficit, vt gubernentur certo tantum tempore, hoste semper recurrente.

VI. Communem autem potentiam constituendi, quae homines securos praestare possit, vnica via haec est, vt potentiam et vim suam omnem in hominem, vel hominum coetum vnum vnusquisque transferat, vnde voluntates omnium ad vnicam reducantur, et eius voluntati et iudicio voluntatem suam submittat.

VII. Haec multitudo illa vna persona est, quae ciuitas et respublica vocatur, et magnus ille Leuiathan, cui pacem et protectionem sub Deo immortali debemus omnem.

VIII. Ciuitas auctoritatem et tantarum virium vsum habet, vt terrere voluntates omnium ad pacem inter se et ad coniunctionem contra hostes conformare possit.

IX. Est

t) c. 16. p. 79. u) c. 17. p. 83.

IX. Est itaque ciuitas persona vna, cuius actionum, homines magno numero, per pacta mutua vniuscuiusque cum vnoquoque fecerunt se auctores; eo fine, vt potentia omnium arbitrio suo ad pacem et communem defensionem vteretur.

X. Ciuitas oritur vel per institutionem vel per acquisitionem.

XI. Instituitur ciuitas, quando homines sponte sua conuenientes singuli cum singulis paciscuntur, vt vnicuique homini vel coetui pars maior suffragiis suis personam omnium gerendi ius contribuit, illi omnes obedirent [x].

XII. Summa potestas propter malam reipublicae administrationem habenti tolli non potest.

XIII. Ab habente summam potestatem nemini conferentium fieri potest iniuria.

XIV. Non potest, qui summam habet potestatem a ciuibus occidi, aut quomodocunque iure puniri.

XV. Summae potestati adhaerent, quae ad conseruationem vel violationem pacis tendunt, decernere, et regulas praescribere, quibus, quid sit suum, vnusquisque sciat et fruatur sine molestia a conciuibus.

XVI. Sed et potestas iudicandi, iusque belli et pacis ineundae consiliarios eligendi, honores definiendi huc pertinet: ea enim omnia ad conseruationem ciuitatis pertinent.

XVII. Monarchia ciuitati conuenientior est, quam aristocratia et democratia, vel genera ciuitatum mixta [y].

XVIII. Ciuitas per acquisitionem est, vbi summa potestas acquisita est per vim, ita vt mortis vel vinculorum metu imperata facere vnius personae siue singuli siue pluralitate suffragiorum se obligauerint. Iura autem cum ciuitate per institutionem eadem sunt [z].

XIX. Est etiam dominii acquisitio per generationem, quod paternum dicitur; itemque per victoriam, quod in seruos acquiritur.

XX. Summa potestas, siue ea in vno homine, siue in vno coetu collocata est, tanta est, quantam facere possunt homines, nempe indefinita, licet incommoda sequantur. Conditio hominum enim in hac vita sine incommodis nunquam erit.

XXI. Possunt simul consistere metus, libertas et necessitas, quae vocatur naturae et causarum. Est autem liber, qui ex iis, quae viribus et arte propria facere potest, quin faciat, quicquid vult, non impeditur [a].

XXII. Legibus autem circumscribitur in ciuitate libertas, nec ea ius vitae et necis impedit. Quod vbi in innocentem exercetur, agit quidem inique et in Deum peccat imperans, non vero iniuste agit.

XXIII. Manet vero libertas circa res illas omnes, quarum ius per pactum transferri vel abiici non potest, vel de quibus leges silent pro summae potestatis arbitrio.

x) c. 18. p. 86. y) c. 19. p. 92. z) c. 20. p. 98. a) c. 21. p. 104.

XXIV. Obligatio quam ciues habent erga eum, qui ſummam habet poteſtatem, tamdiu nec diutius permanere intelligitur, quam manet potentia ciues protegendi [b].

XXV. Syſtema ciuitatis eſt numerus quicunque hominum in rem ipſorum communem congredientium: et vel ſyſtemata regularia ſunt in quibus homo vel coetus vnus perſonam gerit omnium, vel irregularia. Illa vero vel abſoluta ſunt vel ſubordinata, tum politica corpora, tum priuata conſtituentia [c].

XXVI. Miniſter publicus ſummae poteſtatis eſt, qui in rebus, quae ad ciuitatem pertinent, per auctoritatem ſummam habentis poteſtatem ciuitatis perſonam repraeſentat.

XXVII. Lex ciuilis vnicuique ciui eſt regula, qua ciuitas verbo vel ſcripto vel alio quocunque voluntatis ſigno idoneo ad diſtinctionem boni et mali vti imperat. Hac imperans non tenetur [d].

XXVIII. Conſuetudo longa vim obtinet legis, a voluntate eius, qui ſummam habet poteſtatem, ſilentio eius ſignificata.

XXIX. Leges ciuiles illis ſolis leges ſunt, quibus fuere declaratae. Requiritur itaque promulgatio, leges autem naturae per dictamen rationis innoteſcunt.

XXX. Interpretatio legum naturae non a doctoribus et philoſophis dependet, ſed ab auctoritate ciuitatis. Non enim veritas ſed auctoritas facit legem.

XXXI. Eſt itaque interpretatio legis naturalis recta ſententia ſummae poteſtatis legem facto applicantis. Iudici autem incumbit, vt ſententiam ferat ex ſua ipſius conſcientia et ratione naturali, peritiaque propria circa aequum et bonum.

XXXII. Crimina, quae ſunt legis transgreſſiones oriuntur vel a vitio intellectus, quae eſt ignorantia, vel ab imperitia ratiocinandi, id eſt, errore, vel a vi paſſionis [e].

XXXIII. Poena malum eſt, transgreſſori legis auctoritate publica inflictum, eo fine, vt terrore eius voluntates ciuium ad obedientiam conformentur [f].

XXXIV. Lex publica vnicuique ciui pro conſcientia habenda. Falſum itaque eſt; peccatum eſſe, quicquid faciat ciuis contra conſcientiam.

XXXV. Summi imperantis officia dimetienda ſunt ex fine, qui eſt ſalus populi [g].

Potiora haec ſunt, quibus ciuitatem inſtruendam eſſe monitis politicis credidit Hobbeſius: haec ad Chriſtianam ciuitatem eo fine applicat, vt doctri-

b) Hac imprimis aſſertione ſuſpectus factus eſſe videtur aulae, quod democraticorum partibus faueret. Eo enim tum redactus erat rex Angliae, vt ciues amplius protegere haud poſſet.
c) c. 22. p. 111.
d) c. 26. p. 129.
e) c. 27. p. 137.
f) c. 28. p. 146.
g) c. 30. p. 157.

doctrinam Christianam suis praeceptis non obstare demonstret, vnde machinas admouet omnes, vt in partes suas flectat diuina oracula. Quae eum ad philosophiam non pertineant, recte a nobis omittuntur, et sacrae legis interpretibus ac vindicibus examinanda relinquuntur. Adscribemus modo iudicium PVFENDORFII [b], vt cum delineatione iuris naturalis et ciuilis Hobbesiani comparari queat. Is ita pronuntiat: *Id sane apparet, hoc praecipue agere Hobbesium, vt potestatem regiam aduersus turbulentos homines, qui tunc Angliam sub obtentu libertatis grauiter exercebant, assereret, simulque ius circa sacra summo imperio ciuili aduersus fanaticos vindicaret. Quod institutum vti in se quidem magnopere probandum est, modo isthoc ius legitimis terminis coërceatur: ita ferri plane non possunt hypotheses ipsius ita crude assumtae, et quae eidem superstruuntur dogmata quaedam a sana ratione abeuntia, et non exiguam labem rebus humanis inferre idonea. Ne de iis memorem, in quibus circa religionem Christianam a vero sensu diuinarum literarum diuersus abit; quibus destruendis operam impendere aliorum est. Neque tamen quisquam rerum intelligens inficias iuerit, inter multa mala reperiri quoque plurima exquisite bona, et quantiuis pretii: et illa ipsa, quae ab eo falsa traduntur, ansam praebuerunt, scientiam moralem et ciuilem ad fastigium perducendi, sic vt de non paucis, quae ad perfectionem istius faciunt, vix cogitare alicui in mentem venisset, absque Hobbesio si fuisset.* Et ex his quidem sobrie ac sine praeiudicio expensis iudicandum est, quem locum inter reformatores philosophiae et conditores eclecticae sapientiae Hobbesius obtineat?

b) Erid. Scand. loc. cit.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

DE RENATO CARTESIO.

§. I.

Carteſianae hiſtoriae fontes vnde petendi?

Felicioribus auſpiciis circa eadem tempora, quibus Hobbeſius emendare philoſophiam aggreſſus eſt, nouam viam tentauit RENATVS DES CARTES, vel quo Latino nomine plerisque innotuit, Carteſius [a]. Cuius ſummi philoſophi hiſtoria eo maiori cura colligi, et critico oculo eius philoſophiae fata explorari merentur, quo longiora fata habuit, et ad noſtra vsque tempora perdurauit, aſſeclas nacta viros magnos et acutiſſimos, quorum ſtudio factum, vt cum maxime eclecticum ſe praeſtitiſſet Carteſius, eius tamen philoſophia, auctore quidem ſuo non inuito, in ſectam abiret, quae famam ſibi ſplendidam comparauit. Inde euenit, vt plurimi fontes exiſterent, ex quibus et viri illius, et philoſophiae ab eo vulgatae hiſtoria hauriri queat. Quorum haud contemnendam partem nominauit vir doctus GVIL. HENRICVS BECKHERVS; is enim erudito ſchediaſmati: *Num Carteſius recte atheis annumeretur* [b]*?* breuem adiecit *Catalogum ſcriptorum, qui de Carteſio in eius vel vitae monumenta, vel doctrinam nouasque hypotheſes inquirendo pluribus differuerunt.* Nos inſtituti noſtri memores eos hoc loco ſcriptores potiſſimum nominamus, quos lucem hiſtoriae Carteſianae accendere poſſe experientia docti nouimus, quosque conſuli a Lectore volumus, vt ea illuſtrentur, quae breuiter et ὡς ἐν συνόψει de Carteſio eiusque philoſophia dicere nos cogit inſtituti ratio. Integram autem Carteſianiſmi hiſtoriam a nemine hactenus in tanta huius ſectae frequentia et celebritate conditam eſſe, eo magis miramur, quo magis Carteſianiſmus, cum a dogmatibus theologicis illi admixtis, tum a doctrinis phyſicis, quas magno ſtudio ea ſchola excoluit, magnam recentiſſima aetate mutationem paſſus eſt, quam omnem hoc loco enarrare limites nobis poſiti non permittunt. Viros itaque doctos, qui hodie Carteſianam ſapientiam adhuc amplectuntur, ad hanc orbi literato praeſtandam operam merito exhortamur, ea interim adducturi, ſine quibus vniuerſalis philoſophiae hiſtoria manca eſt, et nobili parte ſua deſtituta.

Scriptores vitae Carteſii.

§. II. Hiſtoriam Carteſii philoſophantis, et placitorum quibus totum philoſophiae vultum emendare mutareque, atque ornatius pingere conatus eſt, ſcire cupientem ante omnia ipſa Carteſii ſcripta adire oportet, ex quibus omnium optima notitia de rebus et φιλοσοφουμένοις eius hauriri poteſt. Vt enim epiſtolas celeberrimi philoſophi taceamus, in quibus multa

a) Diſplicuit initio Latinum hoc nomen philoſopho, quod gentilitium ſemper fuerit DES-CARTES, conf. Obſ. ſel. Halenſ. Germ. Obſ. XI. §. 13. p. 369. b) Regiomont. 1724. 4.

multa sunt, quae historiam eius tangunt [c], ipse, quod summum caput historiae Cartesianae est, in tractatu *de Methodo* enarrauit, quo pacto absoluto scholasticae philosophiae, quam apud Iesuitas didicerat, curriculo, ad nouam philosophiam delatus sit. Quae autem inter Batauos noua eius philosophandi methodus fata habuerit, ipse in *Apologia aduersus Voëtium* prolixe descripsit. Cartesio fatis functo, cum magnos strepitus eius philosophia edidisset, passim viri eruditi in condenda philosophi famigeratissimi historia diligentiam exhibuerunt suam. Voluere hunc lapidem aggressus est IOANNES TEPELIVS, cui libellum *de Vita et Philosophia Cartesiana* [d] debemus, in quo de Cartesio et occasione, qua ad innouandam philosophiam inuitatus est; de scriptis eius et principiis philosophicis, de adiunctis eius philosophiae, tum de propugnatoribus et oppugnatoribus eius, item de iudiciis virorum doctorum super secta Cartesiana suo modo disserit, quae tamen affecta magis quam absoluta Cartesianismi historia dici debet, et pauca sunt, quae ad tantum aedificium extruendum ornandumque afferuntur. In eadem via currendum sibi esse statuit PETRVS BORELLVS, Castrensis, Galliarum regis archiater et philosophus haud obscurae famae, scriptis quoque clarus [e]. Ille enim *Compendium vitae Cartesianae eiusque operum omnium catalogum, obseruationibus*, quas edidit, *medicis* adiecit, postea a Londinensibus et Francofurtensibus [f] recusum, et ab HENNINGO WITTENIO *Memoriis clarissimorum philosophorum* [g] insertum. In quo eleganter quidem paucis elogium Cartesii complexus est, at lineas magis historiae duxit, quam integram enarrauit. Tacemus eos, qui leuiori manu opera hac defuncti sunt DANIELEM LIPSTORPIVM [h], GEORGIVM PASCHIVM [i], IOANNEM CHRISTOPHORVM STVRMIVM [k], quique vitam Cartesii operibus eius praefixerunt, vel narrationibus suis ex historia literaria petitis vitam Cartesii inseruerunt, inter quos elegantia se commendauit vir doctus B. NICERONIVS [l]. Nemo autem vel praeclare magis de Cartesii historia meruit, vel melioribus auxiliis instructus ad eam condendam accessit, quam HADRIANVS BAILLETVS, cuius egregia de historia eruditionis merita nemini ignota sunt. Is enim fuse Cartesii historiam delineauit, duobusque voluminibus Lutetiae [m] in publicum exire passus est. Tanta autem diligentia in hoc stadio cucurrit Bailletus, vt similem laborem philo-

c) Recte ideo eas commendat MORHOFIVS Polyhist. T. I. L. I. c. 24. §. 31. p. 295.
d) Norimbergae 1674. 12. vid SAGITTARIVS Introd. in H. E. T. I. p. 505. MORHOF. l. c. T. II. p. 111. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 1. §. 93. p. 408.
e) Vid. DORNIVS ad IONSIVM de Scr. Hist. phil. L. III. c. 31. §. 9. p. 180.
f) 1670.
g) Decad. IV. p. 580. seqq.
h) In Speciminibus philosophiae Cartesianae Lugd. Bat. 1653.
i) De Inuentis nov-antiquis c. 3. p. 143. seqq.
k) Diss. de Cartesio et Cartesianismo, quae extat Philosoph. eclecticae P. I. p. 139. seqq.
l) Memor. literar. T. XXXI. p. 274.
m) 1691. 4.

philosopho vlli esse praestitam non recordemur. Nec singularis attentionis et studii laude Bailletus priuandus est; qui non aliena scrinia expilauit, sed praeter aliorum relationes ipsa potissimum Cartesii scripta, et imprimis eius epistolas consuluit, loca in margine designauit, et non historiae modo Cartesii, sed philosophiae eius quoque, quamdiu is inter viuos superfuit, commentarios edidit. Vnde amplissimi annales eorum, quae Cartesio eiusque philosophiae per dimidium seculum XVII acciderunt, enati sunt. Qui si parcius Cartesium, nec in omnibus, laudasset, si a partis studio magis sibi temperauisset, si infensum in Gassendum, Cartesii aduersarium, animum deposuisset, si a digressionibus longioribus et parum ad rem facientibus abstinuisset [n], omne profecto punctum tulisset, nec censuram virorum doctorum fuisset passus, qui non omnes P. Baylii [o] patientia gaudent, minima quaeque in hoc libro annotata cum delectatione perlegentis. Tacemus ea, quae in *Considerationibus super hac vita Cartesii* [p] anonymus quidam, quem Bvhvrsivm Iesuitam esse volunt [q], assumta Academici persona in hac narratione reprehendit. Quemadmodum, si verum est, quod Io. Christoph. Dornivs [r] tradit, librum hunc fuisse prohibitum, valde potentes aduersarios nactum esse Bailletum oportet. Ast falsum est, quod Idem tradit, contra eandem biographiam prodiisse, *nouas memorias ad Cartesianismi historiam spectantes*. Eas enim satyram esse in Cartesium ab illustri Hvetio editam *huius Tomi Parte prima* iam narrauimus. Prudenter autem et cum commodo lectoris fecit Bailletus, quod molestam libri ingentis lectionem emendaturus, compendium eius ediderit [s], in quo ea, quae momentum habent, adducta sunt omnia, seruatis tamen, prioris libri diuisionibus. Ad hanc ergo synopsin, quae Belgice quoque prodiit [t], in sequentibus lectorem remittemus, qui hoc pacto prolixioris tractationis loca nullo negotio inueniet. Illustrabunt autem nonnulla obseruationes egregiae de Cartesio eiusque philosophia quas illustris Leibnizivs literis consignauit ediditque Christianvs Thomasivs [u]. Quae vero *Iter Cartesii circa mundum* mentitur satyra, et Danielem, Societatis Iesu theologum, virum elegantissimae eruditionis auctorem agnoscit, polemicum et satyricum, non historicum, scriptum est, euertendo systemati Cartesiano ingeniose excogitatum, licet nonnulla quoque tangat historica. Plures addere, eos imprimis, qui historiam philosophicam et ecclesiasticam seculi XVII enarrarunt, nec libet nec licet, nominabimus autem in sequentibus illos, ad quorum fidem prouocandum est.

§. III.

n) Conf. Cl. Iordan. Recueil de litterature p. 17.

o) Lettr. CV. T. II. p. m. 373. coll. Marchand.

p) Reflexions d'un Academicien sur la vie de Mr. des Cartes, envoyeés a un des ses amis en Hollande.

q) Vid. Mem. de Mr. Ancillon p. 288. Ibi quoque Bailleti vita exhibetur.

r) l. c. c. 37. p. 221.

s) Paris 1693. 12. qua editione vtimur.

t) Interprete Brockhovsio, Amst. 1700. 8.

u) Hist. sap. et stult. T. II. p. 113. seqq. vnde repetiit Kortholtvs Vol. III. Epp. Leibnizii.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

§. III. Editus est in lucem Cartesius ex generosa auitaque familia multis maiorum decoribus inter Turonenses illustri, patre Ioachimo des Cartes, Senatore supremae curiae Britanniae minoris [x], natus prid. Cal. Aprilis anno reparatae salutis CIↃ IↃXCVI, apud Hagienses [y]. Falsum itaque est, quod BORELLVS [z] habet, Cartesium vitales auras in vrbe, Castrum Eraldium [a] dicta, haurire coepisse, quae quatuor milliaribus ab isto loco distat. Accepit autem Perronii nomen a fundo quodam, cum fratrum trium minimus esset, vt a reliquis distingui posset. Occultauit studiose natalem Cartesius, quod olim Plotinum quoque feciſſe suo loco notauimus, veritus ne vesana astrologorum curiositas de suo quoque horoscopo sollicita cuiquam suorum ineptiendi occasionem praeberet [b]. Haereditaria dispositione autem ex matre paulo post partum extincta valetudinem satis infirmam, maxime vero pectus valde debile nactus haud satis virium habere videbatur, vt studiis dicari posset. Ast tanta vis inerat animo, et innata quaedam sciendi curiositas, vt ingenium philosophicum intelligentibus portendere recte videretur. Teste enim biographo [c], sedulum se rerum omnium exploratorem praebebat tenellus puer, deque causis atque effectibus rerum omnium, quas sensibus percipiebat, ex patre diligenter quaerebat, insatiabili sciendi desiderio accensus, id quod parenti eius occasio fuit, eum philosophi sui nomine compellandi. Corporis imbecillitas autem in causa fuit, vt de formando ingenio paulo serius parens cogitaret, contentus sanitatem eius confirmauisse. At ostendit puer inter crepundia eam ingenii elegantiam, totque animi supra modum aucti specimina, vt intelligi omnes possent, quam laeti amplique fructus ex hoc agro foecundo essent sperandi. Eum igitur prouide et ludendo magis quam serio instigando colere et prima doctrinae semina inspergere prudens constituit, licet hoc pacto parum proficeretur. Annos autem octo natus ad Iesuitas Flexienses missus, eorumque disciplinae, maxime autem curae Carleti, qui cognatione eum attingebat, traditus est. Qui cum adolescentem Cartesium amore valde esset complexus, in id omnem curam conuertit, vt et corpore et animo pulcherrime formaretur; commendauitque eum Dineto, viro doctissimo ex eodem sodalitio, vt eius studiis totus praeesset. Quos praeceptores Cartesii, ingenii eius elegantia et animi bonitate captos adeo eius amore exarsisse ait Bailletus, vt amicitia inde enata fuerit dulcissima, vsque ad mortem literarum quoque commercio culta et conseruata. Id quod fidei eius relinquimus, non negamus tamen suspectam nobis hac in parte eam esse: epistola Cartesii enim, quam ad Dinetum iam tum prouincialis axiomate vestitum scripsit [d], ab ista arctioris amicitiae significatione abhorret et frigus aliquod Cartesii indignantis societati ipsique Dineto satis arguit. Valde in eo

Natiuitas et educatio scholastica Cartesii.

x) BAILLET. L. I. c. 1.
y) la Haye en Touraine
z) loc. cit.
a) Chatelheraut.
b) BAILLET. l. c. c. 2. p. 3.
c) c. 4. p. 5.
d) Opp. philos. T. I. p. 288.

ſtadio emetiendo eminuit praecocis adoleſcentis diligentia et ingenii felicitas, quam ardor diſcendi inexplebilis fulciebat. Alebat enim indolem facilem, et ad praeceptorum voluntatem atque conſilia magna animi alacritate ſe formantem, aemulatione vero accenſus ad id modo animo reſpiciebat, vt doctrinae progreſſu alios vinceret. Ita vero cum et alte meditaretur et perſpicue cogitaret, non potuit non profectus ſentire longe iucundiſſimos: quos tamen impediebat ſpes, ſi non eluſa, ſaltem retardata et imminuta feruidi adoleſcentis, qui maiora ſe in florentiſſimo illo gymnaſio apprehenſurum eſſe ſibi promiſerat, quam reuera euenit. Dabimus ipſius Carteſii verba, eo quod rem mire illuſtrent, et attentionem mereantur *e*: *Simul ac ſtudiorum curriculum abſolui, quo decurſo mos eſt in eruditorum numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum eſſe animaduerti, vt omnes diſcendi conatus nihil aliud profuiſſe mihi iudicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexiſſem: Attamen tunc degebam in vna ex celeberrimis totius Europae ſcholis, in qua ſicubi in vniuerſo terrarum orbe doctos viros eſſe debere cogitabam. Omnibus iis quibus alii ibidem imbuebantur, vtcunque tinctus eram. Nec contentus ſcientiis quas docebamur, libros de quibuslibet aliis, magis curioſis atque a vulgo remotis tractantes, quotquot in manus meas inciderant, euoluebam. Aliorum etiam de me iudicia audiebam, nec videbam me quoquam condiſcipulorum inferiorem aeſtimari, quamuis iam ex eorum numero nonnulli ad praeceptorum loca implenda deſtinarentur. Ac denique hoc ſeculum non minus floridum et bonorum ingeniorum ferax quam vllum praecedentium eſſe arbitrabar. Quae omnia mihi audaciam dabant de aliis ex me iudicandi et credendi nullam in mundo ſcientiam dari illi parem, cuius ſpes facta mihi erat.* Quamuis autem haec mature obſeruauiſſet, quinquennium tamen, et quod excurrebat, in iſto ſtadio abſoluendo ita conſumſit, vt humaniorum literarum culturam, quam neceſſariam ſibi fore non ignorabat, initio excoleret, et linguarum notitiam, ſine quibus veterum ſcripta intelligi non poſſe nouerat, acquireret, maxime autem ad fabulas animum adiiceret, totamque mythologiam animo complecti ſtatueret, eo quod ingenium quodammodo expolire et excitare putabat; hiſtoriam vero attente perluſtrare inciperet, cuius caſus memorabiles animum ad ſuſcipiendas res magnas impellere, et cum prudentia lectam non parum ad iudicium formandum conferre recte iudicabat. Sed et eloquentiae vires meditatus et poëſeos dulcedinem contemplatus, vtramque cura et induſtria ſua non indignam exiſtimabat, et hoc pacto per vniuerſum humanitatis, quam vocant, campum, impiger coepit decurrere. Ait quoque *f*: *Lectionem bonorum librorum ſe non neglexiſſe, ratum, eam eodem fere modo nobis prodeſſe, ac ſi familiari colloquio praeſtantiſſimorum totius antiquitatis ingeniorum, quorum illi monumenta ſunt, vteremur,*

e) Diſſ. de methodo. f) loc. cit.

mur, et quidem colloquio ita praemeditato, vt non nisi optimas et selectissimas quasque ex suis cogitationibus nobis declarent. Quod vbi narrat BAILLETVS [g], et hoc pacto illis succurrere vult, qui contemtos neglectosque libros Cartesio obiecerunt, non recordatus est encomiastes, quod in sequentibus narrat, philosophum, cum ab amico rogaretur, vt bibliothecam ipsi suam monstraret, aperto conclaui vitulum cultro anatomico dissectum monstrauisse, et hanc suam bibliothecam esse, dixisse. Voluisse enim Cartesium videri αὐτοδίδακτον, quique nihil ab aliis accepisset, aut hac ipsa confessione sua plagii fuisse insimulatum, in sequentibus dicemus. His autem, quae ingenii elegantiam acuunt, disciplinis non contentus ad seueriores quoque scientias animum adiecit, et praemissis artibus mathematicis [h], quibus ob certitudinem et euidentiam rationum potissimum delectabatur, sed nondum praecipuum earum vsum intelligebat, existimans ad artes tantum mechanicas earum vsum referendum, ad philosophiam se conuertit; eo quidem animo, vt, cum sciret illam a praestantissimis omnium seculorum ingeniis fuisse excultam, et nihil tamen in ea reperiri, de quo non in vtramque partem disputetur, hoc est, quod non sit dubium et incertum; non tantum ingenio suo confideret, vt aliquid in ea melius a se, quam a ceteris inueniri posse speraret. Ex quo potest intelligi, animo eum curioso magis et exploratore ad philosophiam accessisse, quam discendi studioso. Nactus autem a praeceptoribus veniam ordinariis lectionibus se eximendi, omne tempus ad rimandos philosophorum reliquarumque scientiarum libros retulit, et imprimis ad rationalem et moralem philosophiam animum applicuit. Nulla autem in re desiderium omnia accurate pernoscendi expleri non sine moerore intellexit. Ipse narrat [i]: *Se veterum ethnicorum moralia scripta palatiis superbis admodum atque magnificis sed arenae tantum aut coeno inaedificatis comparauisse, eo quod virtutes quidem in coelum laudibus extollant, easque ceteris omnibus rebus longe anteponendas esse recte contendant: sed non satis explicent, quidnam pro virtute sit habendum, et saepe, quod tam illustri nomine dignentur, immanitas potius et durities, vel superbia, vel desperatio, vel parricidium dici debeat. Idem sibi in rationali philosophia euenisse, conqueritur: logicam enim, cui cum analysi geometrica atque algebra studuerat, quod nonnihil ad suum institutum facere posse viderentur, diligentius examinando, animaduertisse se, ait, syllogismorum formas aliaque fere omnia eius praecepta non tam prodesse ad ea, quae ignoramus, inuestiganda, quam ad ea, quae iam scimus, aliis exponenda, vel etiam, vt ars Lullii, ad copiose et sine iudicio de iis, quae nescimus, garriendum. Et quamuis multa quidem habeat verissima et optima, tam multis tamen aliis, vel superuacuis vel interdum etiam noxiis, adiuncta esse, vt illa dignoscere et separare non minus saepe difficile sit, quam Dianam aliquam aut Mineruam ex rudi marmore excitare.* Quae consideratio effecit

g) c. 4. p. 9. h) CARTES. loc. cit. i) loc. cit p. 8. 9.

fecit, vt communi ratiocinandi methodo relicta de noua cogitaret, et paucis regulis, quas legis instar sibi obseruandas praescribebat, cuncta complecteretur; ad quas geometrarum modum ratiocinandi seuerum sibi viam parauisse ait. De qua noua Cartesii methodo cum infra pluribus dicendum sit, hoc loco nihil adiicimus. Illud autem historiae caussa addendum, *quod porro tradit Cartesius, pauca illa praecepta quae selegerat, accurate obseruando tantam se facilitatem acquisiuisse ad difficultates omnes extricandas, vt intra duos aut tres menses, quos illi studio impenderit, non modo multas quaestiones inuenerit, quas antea difficillimas iudicauerit, sed etiam tandem eo peruenerit, vt circa illas ipsas, quas ignorabat, putaret se posse determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio solui possent.* Simili fere modo in morali philosophia versatus est; et quaedam sibi in ea axiomata generalia descripsit, quae infra enarrabimus. Sed has eum emendationes postea concepisse, cum iam tritam viam reliquisset, inde colligimus, quod ipse narret [k], se quam primum sibi licuit per aetatem praeceptorum custodia exire, literarum studia prorsus reliquisse, id non facturus, si iam tum nouam viam, eamque securiorem fuisset ingressus. Totum enim se tum cum Scepticismo fuisse conflictatum, hancque animi incertitudinem philosophiae primae studium auxisse fatetur, in qua nihil valde solidum et firmum tam instabilibus fundamentis superstruere se posse, peruidebat: et nec lucri caussa, nec gloriae eas philosophiae scholasticae partes sibi excolendas esse prudens statuebat. Qua de re omnem eam narrationem expendi velimus, quam in dissertatione *de Methodo* instituit, quae longior est, quam vt huc transcribi possit. Interim cum mathematicas artes ob certitudinem deperiret, analysi veterum et algebrae recentiorum operam dedit, vtramque autem parum firmam esse, et quod ingenio solido faceret satis, non exhibere, videbat, eo quod tantum ad speculationes quasdam, quae nullius vsus esse videbantur, se extenderet, ac praeterea analysis circa figurarum considerationem tam assidue versaretur, vt dum ingenium acuat et exerceat, imaginandi facultatem defatiget et laedat; algebra vero, vt solet doceri, certis regulis et numerandi formulis ita sit contenta, vt videatur potius ars quaedam confusa, cuius vsu ingenium quodammodo turbetur et obscuretur, quam scientia qua excolatur, et perspicacius reddatur. Concedenda autem haec Cartesio laus est, quod defectus huius arithmeticae philosophicae perspiciendo ingenii excellentissimi acumine non meliorem tantum viam inuenerit, sed in ea quoque longissime progressus sit. Id quod tamen postea demum euenit, vnde nimius est Bailletus, qui collegio Flexiensi hanc gloriam vindicat, quod maximum, quem vnquam orbi concessit, mathematicum produxerit. In ista enim disciplina scholastica, plurimum se fuisse meditatum, et imprimis id lecto diutius affixum, collectis viribus quas resuscitauerat noctis quies, feciſſe, non, negat quidem,

k) CARTES. loc. cit. p. 5.

dem, aſt addit ſimul, parum ſibi omnem quam hactenus corraſerat, doctrinam ſatis quod eſt, feciſſe, quamuis praeceptorum fidem et induſtriam gratus agnoſceret [l].

§. IV. Abſoluto, aeſtate anni cIↃ IↃc XII, ſcholaſticae diſciplinae curriculo, collegio Flexienſi, in quo ſupra octennium haeſerat, valedixit, et ad parentem rediit. Quamuis autem inuidendis elogiis praeceptores eius profectus, quos in diſciplinis ſibi acquiſiuerat, commendaſſent, ipſe tamen ſibi totus diſplicuit. Omnem enim ſtudiorum ſuorum vtilitatem hanc modo eſſe credebat, quod intelligeret ampliſſime, ſe nihil certi ſolidique adhuc ſcire. Cuius ratio eſt, quod eas tantum viro erudito ſcientias quaerendas eſſe ſtatuebat, quae ad perſpicuam vtilemque humanae ſocietati cognitionem perducunt. Itaque literarum ſtudia prorſus relinquere ſtatuit, capto conſilio, nullam in poſterum inueſtigandi ſcientiam, niſi quam vel in ſe ipſo, vel in vaſto mundi volumine poſſet reperire. Quod conſilium obfirmato animo exſecutus libris quoque valedixit, eo quod viam illam, quam quaerebat, vt animo faceret ſatis, inuenire ſe in illis poſſe deſperaret. Quod non factum eſſe ex contemtu literarum librorumque ait BAILLETVS [m], ſed eo tantum nomine, quod nihil ad eam ſcientiam conferre poſſe crederet, quam iam tum animo ſibi praefixerat: ideoque dixiſſe ad amicos, etiamſi pater ipſum ſtudiis non addixiſſet, nec diſciplinae curriculum vnquam abſoluere iuſſiſſet, ea tamen ſe in vernacula ſcripturum fuiſſe, quae Latino ſermone poſtea ediſſeruerit. Quo quidem pacto Bailletus frigidam ſuffundit glorianti Carteſio, nihil ſe debere libris, nihil aliis; aſt hoc ipſo plagii ſe ſuſpectum reddidiſſe ex infra dicendis clariſſime patebit. Abiectis vero ſtudiorum partibus, exercitationes corporis, arma, equosque tractando, ſimiliaque, quae nobilitas generis ei ſuadebat, ſecutus, hisque confirmatus a parente Lutetiam miſſus eſt, vt ex moribus hominum ingenium formaret, vitaeque rationes addiſceret. Aſt cum filii ingenium acutum et a prudentia non alienum pater noſſet, ducem ei non addidit, iuuenemque ſine gubernatore huic pelago commiſit, vix annos ſeptendecim natum. Sibi ergo relictus Carteſius ab intemperantiae quidem vitio, gloriae forte ſtimulo actus, animum arcuit, aſt ſodalitia tamen, conuiuia, ambulationes, ludos aliaque, quibus a ſeueriori diſciplina auocari ſolent iuuenum animi, ſectari coepit; quo, dubium non eſt, quin prioris induſtriae fructus omnis intercidiſſet, niſi occaſionem captaſſet, viris grauibus doctisque innoteſcendi, quorum conſuetudine tandem ex hoc ſomno iterum reſuſcitatus eſt. Inter quos fuit Claudius Mydorgius, vir illuſtris, qui poſt Vietam ſummus inter Gallos mathematicos habitus eſt, et tanta amicitiae fide Carteſio addictus poſtea vixit, vt non niſi morte dirimeretur. Et tum quoque Marino Merſenno iterum amico vſus eſt, cui in gymnaſio Flexienſi primo innotuerat. Qui cum

Vita iuuenilis Carteſii.

l) Ibid. m) cap. 7. pag. 19.

cum Minimorum ordini adscriptus esset, tempusque in excolendis philosophiae mysteriis consumeret, Cartesium sua conuersatione a ludendi intemperie, quae vehementer eum ceperat, retraxit, et ad philosophiam reuocauit. Repetito itaque tum philosophico tum mathematico itinere, pristinam mentem reuocauit Cartesius, et ad eam, quam dudum sibi praefixerat, metam noua contentione currere coepit. Cumque anno sequente Mersennus philosophiam apud Niuernenses docere iussus ipsi eriperetur, societati hominum se subtrahere, studiisque totum se immergere statuit, secessum autem in suburbio S. Germani in domo quadam a tumultu hominum remota quaerens, ad matheseos culturam ita diligentiam suam transtulit, vt sodalium conuersationem cautus euitaret, omnem prouidentiam adhibendo, ne detegeretur, et sic biennio lateret. Quamuis autem ab amicis tandem anno cIↃIↃcXVI fuisset deprehensus et ad pristinas voluptates retractus, nullo tamen modo earum vinculis irretiri eum passum est summum, quod philosophiae et mathesi statuebat, pretium studiumque.

Militia Cartesii.

§. V. Resumsit ergo Cartesius consilium illud, quod dudum conceperat, ex vasto mundi volumine discendi sapientiam, cumque frater natu maior patrias terras teneret, militiam eligere et castra sequi statuit. Ideo profectus ad Batauos, inter copias Mauritii voluntarius miles conscriptus est; non quod tropaea et magnam armorum gloriam quaereret, licet hoc vitae genus valde illi commendaret aetatis feruentis et decorum militarium appetentis conditio: sed quod ita commodissimam nanciscí se posse occasionem putaret, ea spectandi contemplandique, quae in magno vitae humanae theatro innumeris vicissitudinibus geruntur. Stipendium ideo accepit nullum, idque semel tantum sibi solutum seruauit, vt haberet militiae suae rite peractae testimonium. Non enim studiorum amorem abiecerat, nec instituto suo philosophiam artesque mathematicas sua industria emendandi renunciauerat, sed vbi posset, illud gnauiter vrgere pergebat. Itaque cum inter milites praesidiarios Bredae esset, occasione problematis alicuius geometrici, quod nonnemo publice affixerat, Isaaco Becmanno, scholae Dordracenae Lectori innotuit, et solutionem illius problematis cum eo communicauit [n]. Qui cum ipse quoque geometriae mysteriis delectaretur, cum eo amicitiam Cartesius iniit, luminibusque suis illius scientiam adauxit, qui tamen neglecto postea Cartesio, eius vitulo arare non erubuit [o]. Eo quoque in secessu tractatum *de Musica* conscripsit, sermone Latino, in quo facilitate scribendi gaudebat: quem maluisset scriniorum suorum carceribus premere, nec amicorum precibus sibi extorqueri passus est, eo quod non satis perfectum esse iudicabat: factum autem, vt, quod tradit Bailletus, nobis autem verisimile non videtur, aduersariorum eius male illi hoc pacto volentium, consilio et

n) BAILLET c. 9. p. 24. o) Lib. III. c. 6. p. 88.

et opera ederetur, isque fortuna satis ampla vteretur, aliquoties recusus, et in alias linguas quoque translatus. Non tamen mathematicae disciplinae totum se eo tempore tradidit, sed philosophiam quoque excolere perrexit, et varias de argumentis philosophicis dissertationes viginti annorum iuuenis conscripsit. In quibus eum iam tum rationibus probauisse ait BAILLETVS [p], esse bestias machinas et automata. Praeiuisse Cartesio in ea opinione et S. Augustinum, et Gomesium Pereiram, medicum Hispanum, dudum viris doctis obseruatum est [q]: hos autem Cartesium non legisse affirmat BAILLETVS [r], de qua re consulenda sunt, quae disserit P. BAYLE [s], qui recte obseruat, potuisse ex notione animae, quam sibi Cartesius conceperat, per se istum dogma fluere.

§. VI. Varias vitae humanae scenas intueri in exercitu Batauico cupiebat Cartesius, quem spes tamen fefellit, cum parum noui, et mutationes fere nullae eo loco suppeditarentur. Inuitabant autem eum in Germaniam magni motus, quos annus cIↃ IↃ c XIX portendebat. Nam et imperatoris solium vacabat et tumultus Bohemici, bellumque imminens innumeras de humanis rebus obseruationes pollicebatur. Dimissus igitur Francofurtum media aestate aduolauit, vt solenni imperatoris electioni et coronationi adesset [t]. Quibus persolutis voluntaria iterum militia nomen Bauaricis copiis addixit, vt hoc pacto in magno illo, quod ferale bellum aperiebat, theatro rerum humanarum vicissitudines notare posset. Hiemem Neoburgi ad Danubium transegit: quo loco cum conuersatione cum philosophis careret, solitudine ista ad quandam animi corporisque quietem perductus totum se meditationi permisit. Quanquam autem innouare omnia tunc quidem nondum audebat, subibat tamen animum eius cogitatio, non illis eruditis operibus, quae diuersis viris consummatae eruditionis debentur, eam inesse perfectionem, quae in illis deprehendatur, quae vnum tantummodo auctorem agnoscunt. Nempe tot diuersis auctorum variorum opinionibus inualescentibus, impossibile esse, vt qui diuersa sapiant, ad eundem omnes scopum collineent. Ex quo postea concludebat, deponenda esse auctoritatis, sectae et systematis praeiudicia, quibus fiat, vt connata ratiocinandi facultas misere corrumpatur. Quamuis autem omnia doctrinae aedificia, quae veteres construxerant, euertere erubesceret, licere tamen sibi credidit in animo suo omne systematis veteris praeiudicium conuellere, et in suo fundo nouum aedificare, ac in se illa tentare, quae cognitionem suam iuuare apta essent. Omnes itaque, quibus hactenus mentem occupatam tenuerat, opiniones semel eiecit, vt, vel nouas surrogare posset, vel veteres ex nouis fundamentis resuscitaret. Quod, licet haud exiguas difficultates ostenderet, ratus

Itinera Cartesii militaria.

p) c. II. p. 29.
q) BAYLE Nouvelles de la rep. des lettres 1684. Mars p. 22.
r) loc. cit.
s) Dict. T. III. art. Pereira, not. D. p. 652.
t) BAILLET L. II. c. 1. p. 32. seqq.

ratus tamen facilius fieri, si sibi nonnulla emendaret, quam si publicam reformationem suscepisset, sibi hoc pacto soli sapere constituit. Rem ergo aggressus eiicere vetera praeiudicia ex animo moliri coepit u). Quem laborem quum facillimum fore sibi persuasisset, difficillimum inuenit, quamuis diu iam in has partes propendisset: magna enim lucta se ipsum quasi superare ab isto consilio coactus est. Et cum hunc in modum se ipsum quasi exuisset, et nudus modo veritatis amor supereresset, misere tamen curis distractus est, quibus potissimum mediis ad scopum hunc esset perueniendum. Quae tandem ita cerebrum exhauserunt, vt cum animi ad alia diuertentis recreatio haud adesset, tandem enthusiasmum aliquem pateretur, quo ita affecta mens fuit, vt tandem diuina sibi contingere somnia viderentur; quibus regiam illam, quam quaerebat viam, ad scientiam veram solidamque sibi patefactam esse tum persuadebat. Cum tamen ad se rediisset, nec quid sibi statuendum esset, sciret, ad Deum recurrit, et, vt sine aenigmate, suam ipsi voluntatem designaret, rogauit, concepto quoque ad Deiparam voto, peregrinationis, ad Lauretanam domunculam sucipiendae, si interceſſione sua ipsius conamina adiuuasset. Cuius voti complementum post annos demum aliquot diua Virgo accepit a Cartesio. Sed et alia erant, quae mire eius animum veritatis inueniendae auidum discruciabant. Nempe cum per integram hyemem colloquiis virorum doctorum atque prudentium careret, quoscunque de rebus literariis, superficiaria opera differentes audire poterat, admisit. Inter quos cum nonnulli essent, qui de recens detecto fratrum roseae crucis sodalitio multa narrarent, idque magnis elogiorum cumulis ornarent, iactantes in arcana veritatis via eos supra humani ingenii modulum fuisse progressos, abiectaque antiqua philosophorum via, nouam eos scientiam veramque philosophiam, hactenus latentem detexisse, dicere autem satis non possent, quantis animorum motibus res ista in Germania agitaretur, ad intelligendam ex vero rem omnem vehementer animo accensus est, vt vel ab impostura homines liberaret, vel si noui quicquam isti sodales attulissent, in inquirendae veritatis studio ab iis adiuuaretur. Aliquos ergo detegere, et vbicunque liceret, in illos inquirere constituit. Frustraneus tamen omnis ille Cartesii labor fuit, cum ne vnum quidem offenderet, quem ex isto sodalitio reuera esse credere tuto liceret: et rem omnem acu tetigisset, pro fabula et figmento totam illam fraternitatis famam reputando, nisi tot pro illa conscripti libri apologetici aliud ipsi persuasissent. Hos vero omnes legebat, cum vt rei summam intelligeret, tum vt suis oculis de iactatis inuentionibus cognosceret: quo modo factum, vt, quam de his fratribus conceperat, opinio concideret; cum interim longiorem apud Germanos moram faciens ipse sodalitio huic inuisibili nomen dedisse ab amicis in Gallia crederetur. Nec dubium est, si ea repetantur, quae superiori huius tomi parte de hac fraternitate attulimus, quin

u) De Methodo p. 9.

quin agnouerit poſtea Carteſius, ſe mire deceptum fuiſſe, et haec cauſſa fuiſſe videtur, cur in patriam redux totam fabulam ignorare videri voluerit. Nam, ſi verum fatendum, in hoc ſeceſſu Bauarico eam animi prudentiam, et ab omni praeiudicio liberatam prouidentiam, quam prae ſe ſemper tulit, haud probauit Carteſius, videturque ad theoſophorum auxilia tum confugiſſe, cum de aliis deſperauiſſet; hi enim eiusmodi enthuſiaſmum commendare ſolent, vt ſuo loco dictum. Quod occaſionem praebuit HVETIO [x] et DANIELI [y], amare Carteſium in hiſce ineptientem ridendi. Ille vero, cum ſpe ſua excidiſſet, fore vt aliquem inueniret, qui ingrediendam ipſi viam demonſtraret, in priorem animi labyrinthum relapſus eſt. Reliquum hyemis igitur in exuendis educationis et adoleſcentiae praeiudiciis conſumſit, animum tamen ſpemque perueniendi tandem ad metam non depoſuit. Solutis hibernis cum in Sueuiam mouerentur copiae Bauaricae, Carteſius ex ſolitudine ereptus Vlmam delatus eſt, quo loco legati Gallici conuenerant, de rebus imperii diſceptaturi. Ibi quoscunque viros eruditos eſſe audiebat, et imprimis philoſophiae atque artium mathematicarum peritos, adiit, eorumque conuerſatione delectatus haud vulgaribus ſpeciminibus, philoſophum ſub habitu militis latere, demonſtrauit. Vixit eo tempore Vlmae magna doctrinae mathematicae fama inſignis Ioannes Faulhaberus, vir, teſte LEIBNIZIO [z] in numerorum doctrina imprimis verſatus. Cum eo igitur congredi ſaepius, et de rationibus arithmeticis atque geometricis conferre multoties coepit, nonnullaque noua detexit. Circa auctumni initia, cum legatos Galliae Viennam ſequi conſtituiſſet, cum copiis Bauaricis in Bohemiam mouentibus illuc ſe tranſtulit, et praelio prope Pragam, quod victoriam imperatoris et confoederatorum exercitui decreuit, interfuit, interque triumphantes vrbem ingreſſus eſt. Tum in hyberna cum reliquis copiis traductus, priſtinam curam recoxit, incertus, quae potiſſimum via eſſet eligenda, et cui ſe vitae generi deberet deſtinare. Quamquam autem inimicos eſſe Muſarum meditationibus armorum ſtrepitus experientia edoctus nouerat, curioſitas tamen animi ſtudiumque videndi terras alio ſub ſole calentes ei perſuaſit, vt relictis Bauaricis ad caeſareanas copias ſe conferret, quae ex Bohemia in Hungariam traducebantur. Ibi obſidioni Poſonienſi, Tirnauienſi, aliarumque vrbium interfuit, et ſi biographo fides eſt, militis partes rite expleuit. Cum autem poſt obſidionem Neoſelii fruſtra tentatam amiſſumque ducem, non ex voto ſuccedere omnia videret, propoſitum caſtra ſequendi dimiſit, exercitumque reliquit.

§. VII. Non tamen patriae reuiſendae deſiderio detentus eſt Carteſius, cum et bellici tumultus et peſtis Lutetiam vaſtans intutum iter minarentur, ſed priſtinum conſilium perluſtrandi orbis exſecuturus, ad perluſtran- *Itinerā Carteſii poſt relicta caſtra.*

x) Memoires pour le Carteſianiſme p. 62. ſeqq.
y) In Itinere Carteſii per mundum P. I. p. 14. ſq.
z) Loco ſupra cit. p. 113.

luſtrandas boreales regiones, quas nondum viderat, ſe accinxit: non alio tamen animo, quam quem hactenus ſeruauerat, vt ſcilicet, ex conuerſatione, ea diſceret, quae in libris non reperiebat, cum iam ſatis bellicam orbis faciem cognouiſſet. Reſpexit itaque ad res naturales, climata, ciuiles conſuetudines, mores et inclinationes, et, quod ipſe ſcribit [a], vrbes aulasque exterorum principum inuiſendo, cum hominibus diuerſorum morum et ordinis conuerſando, varia hinc inde experimenta colligendo, et ſe ipſum in diuerſis fortunae caſibus probando ſic ad omnia, quae in vita occurrebant, attendit, vt nihil, ex quo eruditior fieri poſſet, ſibi videretur deeſſe. Quippe multo plus veritatis inueniri arbitrabatur in iis rationibus, quibus ſinguli homines ad ſua negotia vtuntur, et quorum malo ſucceſſu paulo poſt puniri ſolent, quum non recte iudicarunt, quam in iis, quas doctor aliquis otioſus in muſeo ſedens excogitauit circa entia rationis, aut ſimilia, quae ad vſum vitae nihil iuuant, et ex quibus nihil aliud expectat, niſi forte, quod tanto plus inanis gloriae ſit habiturus, quo illae a veritate ſenſuque communi erunt remotiores, quia nempe tanto plus ingenii atque induſtriae ad eas veriſimiles reddendas debuerit impendere. Itaque cum ſcientiam verum a falſo dignoſcendi ſummo ſtudio quaereret, vt rectum iter vitae clarius videret, et maiori cum ſecuritate proſequeretur, ex Hungaria in Morauiam aſcendit, et per Sileſiam et Poloniae limites, Pomeraniam et maris Baltici litora, Marchiam Brandeburgicam, ducatumque Holſatiae in Friſiam orientalem traiecit, et tum occidentalem quoque adiit, periculum vitae vix euadens, cum remigum inſidias incurriſſet. Ex Friſia ad Batauos transfretauit, ac Belgium quoque Hiſpanicum inuiſit, et vbique perluſtratis vrbibus celebrioribus, domum tandem redire conſtituit. Licet autem haud parum laboris et moleſtiarum in eo itinere deuorauiſſet, nec exiguos feciſſet ſumtus, faſſus tamen eſt [b], *ſuo ſe fine fruſtratum atque ſpe egregie falſum eſſe, ſeque vix quicquam certi didiciſſe, quamdiu ſic tantum aliorum hominum mores conſiderauiſſet: tot enim ſe in iis propemodum diuerſitates animaduertiſſe, quot antea in opinionibus philoſophorum: atque hunc tantum fere fructum ex iis percepiſſe, quod cum notaret multa eſſe, quae licet moribus noſtris plane inſolentia et ridicula videantur, communi tamen aſſenſu apud quasdam gentes comprobentur, didiciſſe ſe quoque, nihil nimis obſtinate eſſe credendum, quod ſolum exemplum vel conſuetudo perſuaſerit; et ita ſenſim multis ſe erroribus liberauiſſe, mentemque veris rationibus aptiorem reddidiſſe.*

Reditus Carteſii in patriam.

§. VIII. Reuerſus eſt in patriam Carteſius anno cIↃ IↃ c XXII, parentemque ſaluum medio menſe Martio apud Redones inuenit [c]. Tum facultatum a matre relictarum portionem ſibi debitam ab eo accepit, et ad Pictones abiit, vt eas occuparet, venditurus eas, et munus aliquod ſibi comparaturus. Sed obſtabant fata, quae hoc pacto de vitae genere illi proſpicere pertinaciter recuſabant. Repetitis paternis laribus, cum nimis otioſus

a) De Methodo p. 5. b) loc. cit. c) Baillet, L. II. c. 5. p. 50. ſeqq.

otiosus sibi videretur, anni sequentis vere Lutetiam profectus est, quae tum vrbs ob magnas Germaniae mutationes tumultu et colloquiis de rerum futurarum serie replebatur. Totus autem obstupuit Cartesius cum audiret, famam publicam ferri, ipsum albo fraternitatis roseae crucis nomen adscripsisse; rumor enim eodem tempore per vrbem exierat, caput sodalitii horum philosophorum inuisibilium (ita enim Parisienses eos vocabant, quod nemo eos posset detegere) legatos triginta sex per omnem Europam dispersos emisisse, horumque sex Lutetiam venisse; hos ergo Cartesium detexisse, his se tradidisse sermo publicus tradebat. Id quod male habuit Cartesium, qui iam meliora edoctus probe sciebat, fabulam hanc nihil veri sincerique alere. Vt vero ineptam opinionem ex animis hominum euelleret, frequentiae hominum interesse studuit, vt se inuisibilem philosophum non esse omnes intelligerent. Quo pacto aegritudini Mersenni quoque medelam attulit, qui, cum istam de Cartesio famam percepisset, moleste tulerat, amicum suum fanatico hominum gregi, quem reuera existere ex Fluddi apologia suspicabatur, nomen imprudenter dedisse. Hinc amari illi ioci enati sunt HVETIO [d], qui non Cartesium modo, sed Mersennum quoque falso traducit, quod his ineptiis fidem aliquando dederint. Quanquam autem in tanta hominum, quos Lutetia alit, frequentia crebriores occupationes Cartesio enascebantur, vbi tamen ad se ipsum et otia sua rediit, pristina cura de vitae genere eligendo iterum distractus est; totus enim ardebat desiderio ea perficiendi, quorum causa tot molestias subiisset. Diu vero iam in ea versatus erat opinione, artes mathematicas, per se cultas, et ad alias disciplinas vsusque non traductas, exiguum vsum praestare. Quo animo arithmeticae primo, et paulo post geometriae quoque studium velut inutile abiecit, ratus ineptum esse numeris et imaginibus cerebrum replere, quibus imaginatio pasci melius, quam intellectus, possit. Id quod mirum videri queat, cum ipsum fatentem supra audiuerimus, quanquam vsum matheseos nondum agnouisset, mire tamen eum cepisse certitudinem eius et euidentiam, solidae doctrinae matrem. Sed, vt recte intelligatur, ad Cartesii scopum attendendum est, qui scientiam aliquam generalem inuestigabat, qua vniuersalia rerum omnium principia traderentur. Cum vero vulgarem algebram et geometriam nihil tale praestare videret, et in numeris atque figuris solum exiguo veritatis vsu versari intelligeret, mathesin quandam vniuersalem venabatur, quae vera, generalia et infallibilia relationum, mensurarum, et proportionum principia ab omni materia abstrahendo traderet. Ex hac enim scientia vniuersali, sperabat, traductum iri ad reliquas disciplinas, quicquid certitudinem et veritatem illis potest largiri. Et vidisse aliquid huius rei Cartesium omnino probabile est, teste enim, qui schedas eius msc. inspexit G. G. LEIBNIZIO [e] notauit in iis, anno cIↃIↃcxx, die XI. Nou. se coepisse intelligere fundamentum inuenti mirabilis. Aft, quid illud fit, ipse

d) loc. cit. p. 70. e) loc. cit.

ipse nusquam expoſuit, nec hanc methodum vniuerſalem publicauit, ſed tantum de ea ſcribere eiusque ſpecimina dare voluit. Vnde recte infert vir illuſtris, qui, quod Carteſius meditatus erat, feliciori ingenio detexit et perfecit, falli eos valde, qui his, quae edidit, nimis contenti ſint, methodumque eius ſe habere arbitrentur. Nec plus eo tempore naturali philoſophiae, quam reliquis partibus, fauebat, commotus incertitudine obſeruationum, quas fundamento tutiori inaedificatas exoptabat. Vnde ad bene viuendi ſcientiam omnem ſuam curam conuertendam eſſe ſtatuit, et morali doctrinae animum addixit, breui tamen conuictus eſt [f], naturalem philoſophiam morali vtilem praeſtare operam, ipſamque artem diſcernendi verum a falſo ad dirigendas actiones ſuas omnino prodeſſe. Rediit itaque, reuocatus ad philoſophiae ſtudium, ad priſtinam conſuetudinem, res naturae attente conſiderandi, perſuaſus ea cogitatione, medium tutiſſimum videndi eſſe notitiam accuratam, quid ſimus nos ipſi, quid mundus, in quo viuimus, quis creator vniuerſi, in quo habitamus? Nec fruſtraneam hanc ſuam diligentiam fuiſſe teſtatus eſt, faſſus, lumina illa phyſica, quae nactus ſit, plurimum ſibi profuiſſe ad iacienda fundamenta moralis doctrinae certa et ſolida, facemque praetuliſſe illi certitudini, quam in aliis partibus, quae ad corporis ſanitatem pertinent, fruſtra quaerimus. Quibus verbis ad eam doctrinae moralis partem reſpicere videtur, quam de paſſionibus, (ita enim affectus vocat, Graecos ſecutus) inſcripſit, quamque phyſice magis quam ethice explicuiſſe, infra monebimus. Interim cum amicorum interpellationibus ſaepe Lutetiae in philoſophando impediretur, anni cIↃ IↃ c x x III, vere in Britanniam minorem abiit, et tum ad Pictones, vbi bona a matre haereditario iure ad ſe translata, conſentiente parente, magnam partem vendidit, nomen tamen dynaſtae Perronii retinuit.

Iter literarium Carteſii.

§. IX. Ita facultatibus conſarcinatis, cum argentum elocare apud Pariſienſes tuto haud poſſet, iter literarium ſuſcipere ſtatuit, Italiamque inuiſere ſe velle parenti ſignificauit, eo quod ſciendi et viuendi copiam largiorem ex eo ſe referre poſſe ſperabat [g]. Et Heluetiam quidem primo adiit, quo eum non tam philoſophorum et mathematicorum colloquia trahebant, quam animalium, aquarum, montium, mineralium, aliorumque huius generis, quae ferax terra naturae curioſis abunde ſuppeditat, conſideratio: ipſorum virorum doctorum conuerſationem ita quaeſiuit, vt ad actiones eorum non minus, quam ad ſermones, eſſet attentus. Ab Heluetiis ad Rhaetos et ab his ad Tirolenſes ſimili conſilio progreſſus eſt, et tum Venetias adiit, Laureti autem vota dudum in Germania concepta B. Virgini ſoluit. Inde Vrbem vidit, curiamque pontificis iubilaeam ſolennitatem anno cIↃ IↃ c x x v indicentis: qua occaſione non memorabilia magis antiquitatis monumenta, bibliothecas, ſtatuas, picturas, et quae alia artis opera illuſtris Roma oſtentat peregrinis, conſiderare, quam in tanta, quae illuc confluebat, hominum frequentia, humani generis mores et chara-

f) De Methodo l. c.

g) Baillet Lib. II. c. 8. p. 61. ſeq.

characteres discere studuit. Quos cum ex totius fere Europae nationibus ibi inuenisset, fructum satis amplum itineris sui se nactum esse ratus, reditum in patriam meditatus est. Quem cum in comitatu Iosephi Barberini cardinalis legati ad Galliarum regem, suscipere breuiori per mare via potuisset, maluit terra proficisci, vt nobiles Italiae vrbes inuisere posset. Tum Florentiam adiit, qua in vrbe eum celeberrimum astronomum Galilaeum Galilaei conuenisse, et de rebus naturalibus et sideralibus sermones cum eo miscuisse plerique tradunt, negat autem BAILLETVS [h], quem more suo sequitur NICERONIVS [i], eo quod ipse Cartesius testatus sit, nunquam se hunc mathematicum vidisse, nec vllam cum eo consuetudinem habuisse. Quod vtrum vnius Cartesii testimonio satis tuto negari queat, omnemque verisimilitudinem migret, philosophum naturalis philosophiae et cognoscendorum hominum ita auidum, Florentia non transiisse insalutato Galilaeo, cuius maxima tunc inter mathematicos fama erat, eos expendere iubemus, qui verum esse norunt, quod a tot viris doctis notatum est [k], et ipsae quoque eius epistolae produnt, fuisse Cartesium immodicum contemtorem aliorum, et famae cupiditate ab artificiis non abstinentem, quae parum generosa videri possint. Florentia Taurinum aduolauit, vt exercitus Gallici Sabaudico iuncti fortitudinis testis esset, Alpiumque altitudinem examinaret. Tandem Lugduno Lutetiam reuersus, sedem ibi fixit, et philosophicam vitam procul a luxu et superbia, decoram tamen agere instituit, praecipue cum absque munere, spe sua delusus, sibi viuere Musisque suis decreuisset, vt eo melius ingenti illi, quod conceperat consilio, inquirendae veritatis, secundum methodum semel praescriptam electamque, velificare posset. Et vixisse quoque moribus plane philosophicis narrat BAILLETVS [l]. Liber enim ab affectuum intemperie, et immoderata ludendi cupiditate, quae eum adolescentem corruperat, temporis meliorem rationem habebat, et licet nulli hactenus doctrinae certae se addixisset, opiniones tamen moderatas et ab extremis maxime remotas sequebatur in viuendo, nec sua placita prudentiorum decretis praeponebat. Libertatem porro supra omnia faciebat, eamque ob causam actionum indifferentiae valde fauebat, cum nihil semper esse bonum, quod aliquando bonum fuit, crederet. In vita autem ad verisimilitudinem respiciebat, vbi veram opinionem detegere non poterat, et vbi semel aliquid statuisset, illi ita inhaerebat, vt poenitentiae postea locus cum animi molestia haud esset, sed haec bona sibi esse persuadebat, quae hoc nomine ratio deprehendebat; et hoc pacto cum tranquille viueret, neminem habebat, qui studia et consilia eius interpellaret. Quam viuendi imaginem mere Scepticam esse, et iisdem prorsus rationibus a Pyrrhonis schola commendatam magnopere immo exemplis quoque expressam ex historia Scepticismi veteris suo loco tradita est certissimum: quamuis Scepticum tunc fuisse Car-

Mora Cartesii Parisiensis.

h) loc. cit. pag. 61.
i) loc. cit. pag. 284.
k) LEIBNIZ. l. c. p. 117.
l) p. 63.

Carteſium, niſi ad tempus, et vt certitudinem eo ſecurius venari poſſet, nemo facile ex hac obſeruatione collegerit. Triennium autem Lutetiae Carteſius haeſit, amicos in ea mora nactus viros praeſtantiſſimos, et imprimis mathematicarum artium peritiſſimos, quorum tamen nemo Merſenni et Mydorgii amicitiam ſuperabat. Et hoc quoque auctore poliendorum vitrorum opticorum artificium didicit, quod plurimum illi in dioptricis perficiendis vſum poſtea praeſtitit. Quanquam autem in ſuburbio S. Germani ſedem ſibi fixerat et domicilium elegerat, vt ab inuiſentium frequentia eſſet ſecurior, amicos tamen aſſiduos penes ſe habuit: cumque paucos tamen eſſe videret, queis manifeſtare ἐυρῆματα ſua et abſtractas notiones poſſet, ſeceſſum iterum meditatus eſt, cum pauciſſimis amicis victurus: quod facilius ſtatuebat, quam licebat exequi, cum valde in publicum exiiſſet fama Carteſii, et accurrerent viri docti certatim, preces quoque bibliopolae iungerent, vt lumina ſua ſcripto conſignata cum orbe philoſophico et mathematico communicaret. Ita famae celeberrimae onere grauatus, omnibus ſe ſubduxit, et plerisque ignotus in extrema vrbis parte vixit, totus meditationi philoſophicae immerſus, donec tandem famuli indicio ab amicis detegeretur.

Molimina Carteſii philoſophica Lutetiae.

§. X. Ita vero tranquillitatis et ſilentii philoſophici dulcedine orbatus Carteſius, et prioribus tumultibus impeditus, ferre libertatem otii ſui amiſſam non potuit. Quam vt repararet, relinquendam Pariſiorum vrbem ad tempus anno cIↃ IↃ c x x v i i i ſtatuit, et ad obſidionem Rupellarum accurrit, voluntariam ibi militiam ideo profeſſus, vt rem omnem, quae in celebri illa oppugnatione vrbis, occurrebat, eo certius cognoſceret. Lutetiam reuerſus in conuentu eruditorum, nouum quendam philoſophum [m] praeſentibus viris ſummis in philoſophiam ſcholaſticam declamantem, nouamque exponentem audiuit, et cum ſolus plaudere recuſaret, ſententiam de ea dixit, ac quod loco veritatis certae veriſimiles tantum coniecturas attuliſſet, demonſtrauit, exemplo ſuo comprobans, poſſe hominem ingenio non deſtitutum facile rationibus probabilibus in vtramque partem diſſerere, nec aliam viam eſſe diſcernendi falſum a vero, praeter methodum illam naturalem, quam ſequendam ſibi in philoſophando delegiſſet. Qua in re facile in ſententiam Carteſii pedibus imus, miramur autem acutiſſimum virum haec ſtatuentem in delineando integro naturalis philoſophiae ſyſtemate, meras poſſibilitates, vel veriſimilitudines, ipſo non diffitente, fuiſſe ſecutum, vt infra dicetur. Adeo vero cepit cardinalem Berullium, qui tunc aderat, ingenii Carteſii elegantia, vt eius rei explicationem paulo luculentiorem ſibi expoſceret; cui obſecutus Carteſius methodi ſuae vtilitatem non in philoſophia ſolummodo, ſed in medicina quoque et mechanica, clariſſimis exemplis oſtendit. Ab eo tempore, magnum in ſummo illo viro nactus eſt Moecenatem Carteſius; eius enim auctoritate factum,

m) De Chandoux.

ctum, vt ad designandam scriptis philosophiam suam animum adiiceret, et hoc quoque celeberrimae congregationis oratorii conditore, fauente accidit, vt plurimum nouae huic philosophiae fauerent, eamque amplificare, quantum possent, conarentur, congregationis istius presbyteri [n].

§. XI. Nouam itaque philosophiam condere cum statuisset Cartesius [o], fluctuanti, quae hactenus eum retardauerat, incertitudini ereptus, modum, quo id fieri commodissime posset, explorauit: obstare autem videbantur, et calidioris climatis ratio, et hominum frequentia, quae euitari Lutetiae non poterant. Aliam igitur regionem temperatam magis et secessui philosophico aptiorem, vbi ignotus lateret, sibi eligendam ratus, Hollandiam selegit, resque domesticas amico curandas, Mersenno literarum commercium, commendauit. Transacto autem ruri hyeme, anno cIↃ IↃ c xxix, ad Batauos ineunte vere concessit inuitis amicis, quorum tamen monitis opponebat animum in sententia sua firmum, cum et Galliae calorem suo temperamento obesse, et Batauas terras miram in otio philosophari cupientibus tranquillitatem offerre esset persuasus, et ibi philosophorum more viuere statuisset. Nempe nusquam sedem stabilem figebat, euitataque vrbium maiorum turba, vel suburbia quaerebat, vel vicos et villas, quas sibi commodas esse deprehendebat, tanta cura locum habitationis suae occultans, vt epistolas fasciculosque non sibi, sed amicis paucis, quibus secessus eius innotuerat, tradi iuberet. In Gallia autem vni Mersenno locum, vbi commorabatur significauit, cui tam cara fuit amici voluntas, vt nemo, quo loco Cartesius versaretur, intelligeret, quique apud Batauos peregrinabantur Galli eo insalutato multoties redirent. Concessit autem Amstelodamo Franequeram, et in arce quadam vrbi contigua domicilium elegit, vbi sacra more Romano peragebantur. Soli autem diuinae gloriae philosophiam suam tum solenni voto dedicans, meditationum initium facere de existentia Dei et immortalitate animae humanae statuebat: cum et maxime proprium, et omnium pulcherrimum id argumentum haberet. Vnius tamen luminis naturalis limitibus se concludens, ea omnia sepositi, quae ex sacris reuelationis fontibus desumere solent theologi. Occupabat itaque nobile et acutum Cartesii ingenium theologia naturalis, vel, quo nomine appellabat, metaphysica, horas autem subcisiuas experimentis physicis et conaminibus dioptricis tribuebat, quae valde iam apud Gallos excoluerat. Semestri exacto ad Amstelodamenses rediit, et argumentum quoque philosophicum de parhelio a Mersenno transmissum, quod iam in Frisia expendere coeperat, prosecutus est, ex qua meditatione tandem tractatio *de Meteoris* enata est. Ab eo enim tempore magna attentione et industria ad meteora attendit, collectisque obseruationibus necessariis lumen tandem eleganti argumento accendit. Quoniam

Secessus Cartesii in Hollandiam.

n) Conf. quae superiori Parte huius Tomi in Vita P. Baylii ea de re dicta sunt.
o) Baillet. Lib. III. c. 1. seqq. pag. 81. seqq.

Quoniam vero suam philosophiam vtilem esse volebat humano generi, medicinae et imprimis anatomiae et chemiae operam haud leuem impendit, ratus nihil magis humanae societati prodesse, quam iunctam disciplinis mathematicis artem salutarem. Totam ergo hyemem in secandis contemplandisque animalibus consumsit, et ignis beneficio ea detexit, quae frustra in libris quaesiuerat. Ita in otio philosophico tranquille tum viuebat Cartesius, paulo turbata tantum quiete a Beckmanno, qui Cartesii inuentiones atque scripta ingratus sibi vindicauerat. Quam tamen molestiam pensauit Mersennus, qui Amstelodami Cartesium inuisit. Constantinopolitanum iter vero, quod ei tunc offerebatur a legato Galliarum regis, reiecit, animique modo recreandi caussa Londinum excurrit, et declinationem magnetis in insula explorauit. Primum autem tunc placitorum suorum sectatorem nactus est, Henricum Renerium, virum doctum, et celeberrimis eius aetatis philosophis, maxime Gassendo, amicitia quoque iunctum [p]. Quem cum animo valde complecteretur Cartesius, isque in Gymnasium Dauentrienſe vocatus esset ad docendam philosophiam, illuc quoque concedere Cartesius circa veris initia anno cIↃ IↃ c XXXIII statuit. Ibi interruptam telam resumens, dioptricam tractatumque de mundo absoluere sategit. Neque in terra sola suis meditationibus commoratus, ad coelestes orbes transcendit, et siderali quoque scientiae industriam addixit suam. Absoluit autem ea aestate physiologiam suam, siue meditationes *de Mundo*. Quas ita concepisse ait BAILLETVS [q], vt relicto mundo praesenti philosophorum disputationibus, nouum sibi mundum a Deo creandum supponeret, producta in spatiis imaginariis tanta materiae mole, quae ad construendum formandumque mundum sufficeret. Huic massae confusae et inordinatae ex sua sententia leges naturales impressisse conditorem fingebat, quibus concurrentibus historiam enascentis mundi, velut praesentis enarrabat. Quam cum infra quoad summam rei ipsis Cartesii verbis depicturi simus, hoc loco nihil addimus, Lectori autem in memoriam reuocamus, quod supra iam obseruauimus, eandem censuram mereri Cartesium, quam in alios verisimilibus tantum rationibus systema philosophicum condentes tulerat, qui, non negante id biographo, solas sibi nascentis mundi origines imaginarias finxit, vna possibilitate, si Diis placet, commendabilem. Haud indiligenter in hoc lapide voluendo hactenus versatus erat Cartesius, et foetum hunc, quem mire diligebat, lambendo, ita perfecerat, vt mitti ad Mersennum, edique Parisiis posset. Ast retardauit eius cursum et editionem moratus est metus, qui Cartesium incesserat, cum audiisset, quam male multata esset apud Florentinos celeberrimi Galilaei industria. Cum enim indignis inquisitionis persecutionibus ad canendam palinodiam coactus esset

p) Natus est Hui ad Mosam 1593, iactisque studiorum fundamentis apud Louanienses, Leodienses, Leidenses, Traiecti ad Rhenum magistri iura accepit. Philosophiam docuit Dauentriae primum, tum Traiecti denatus 1639. defunctum ob Cartesianam philosophiam illustratam laudauit hist. professor Aemilius. Vid. BAYLE Dict. Tom. I. art. Emilius p. 358. q) c. 10. p. 94.

esset vir celeberrimus, et scientiae praemium carcerem retulisset, similem philosophiae suae, tantopere a communibus receptisque scholarum opinionibus deflectentis euentum vaticinatus, aestuare curis coepit, quas partes eligere debeat. Obstabat enim reuerentia et obsequium, quam sedi apostolicae debebat; quo minus opinionem ab ea heterodoxiae stigmate notatam et reiectam reciperet; ast terrae motum circa axem solis tantis verisimilitudinis rationibus radiare videbat, et, quae illi facilitas inesset explicandorum φαινομένων coelestium intelligebat, vt non posset non magnam partem systematis sui physiologici isti hypothesi inaedificare. Itaque cum saluis ceteris tollere eam et abiicere non posset, nollet autem pessimae voluntati Romanorum inquisitorum, (verba damus BAILLETI r) se nudum exponere, eam hypothesin commendando, quam non intellectam illi condemnauerant, verba illis dare et obtinere os contendit, licet id neget biographus. Quod qua ratione fecerit, infra, vbi de ista hypothesi agendum, commode magis explicabimus: hoc loco id modo monemus, voluisse videri Cartesium, ac si terrae motum negaret: quod an dignum factum sit philosopho in ea regione viuenti, vbi bruta fulmina ex colle Tarpeio non feriunt, et degebat ipse extra periculum, Lectori expendendum relinquimus. Sed vt ad Cartesii vitam redeamus, cum longius a locis illis esset remotus, quibus commercium literarium cum amicis in Gallia fouebat, anno sequente Amstelodamum rediit; et paulo post amicum s) excellentissimis mechanicae operibus illustrem in Daniam comitatus est, iisque axiomatibus atque regulis instruxit, quibus in chemiae, opticae, mechanicaeque artis vsu machinis demonstrando praeclarissimum nomen est adeptus. Circa idem vero tempus, dum Cartesius Dauentriam relinquit, scholam hanc Renerius, nouus philosophiae professor Cartesianam facere, tanta prouidentia conatus est, vt nihil inde mali, tumultusque nulli haec Cartesianismi propagati initia sequerentur. Ex quo loco Bailleti clarum est, studium condendae sectae Cartesium potissimum occupauisse, id quod in sequentibus pluribus declarabimus. Displicuit autem Cartesio, solitudinem valde amanti, frequentia Amstelodamensis; rediebat ergo in Frisiam, et Leouardiam concedebat, vt quae de mechanica in amici, qui Arausionensi principi seruiebat, gratiam meditatus erat, in ordinem redigeret: et his demum perfectis, vt erat mutationis amans, iterum se Amstelodamum conuertit.

§. XII. Non passurum se, apud animum suum constituerat Cartesius, vt ipso viuo scripta sua in vulgus exirent, si vera sunt, quae ex Cartesio tradit BAILLETVS t): fatemur autem, nec sectae condendae studium, quod tam anxie quaesiuisse Cartesium infra demonstrabimus, nec diligentiam, quam in elaborandis cum cura et amicorum manibus tradendis

Editor scriptorum suorum Cartesius.

r) c. 12. p. 96.
s) Villebressieux.
t) Lib. IV. cap. 1. 2. pag. 99. Ipse hoc affirmat CARTESIVS in Epist. ad Dinetum T. I. Opp. phil. p. m. 293. seq.

dis operibus suis adhibuit, satis cum isto proposito concordare, et verisimile nobis esse, ideo tantum ea in parte difficilem se praebuisse amicis Cartesium, vt tanto ardentius ea sectatores expeterent, reciperentque auidius. Quicquid autem illius rei est, illud certum, amicos extorsisse Cartesio nouae philosophiae scripto consignatae euulgationem. Itaque vt eorum voluntati obsecundaret, ea quae in chartas coniecerat sibique hactenus seruauerat, collegit, digessit, ordine distribuit, et quatuor tractatibus comprehensa, atque priuilegio regio munita, Lugduni Batauorum edidit, praefixo titulo v): *Dissertationes de Methodo rationis recte dirigendae, et inquirendae in scientiis veritatis: porro, dioptrica, meteora et geometria, velut specimina illius methodi.* Quamquam autem omnem, quam inuenisse sibi visus est, methodum suam exponere in illo libro sibi non proposuerat, contentus rationes ostendisse, cur in dioptrica et meteoris aliam prorsus viam a communi semita delegisset; in dissertatione tamen de methodo ea adduxit, quae ad emendandas scientias philosophicas et mathematicas illum compulerant, et regulas quasdam, quas sequendas esse in inquirenda veritate sibi praefixerat, exposuit, et qua ratione de Deo, de anima humana, de principiis naturalibus philosophari coeperit, enarrauit. Quod non eo se fecisse, ait, animo, vt aliis viam panderet, sed vt iter, quo ipse incessisset haud infeliciter, detegeret. Quae vt a scopo scriptoris merito aliena censentur, ita dicis gratia a Cartesio tantum allata esse, prudens quilibet facile intelligit. Et in tribus prioribus quidem acutum et sublimem se, ast lucidum et perspicuum exhibuit Cartesius, quae autem de geometria scripserat, eruditis tantum lectoribus diuque in huius artis praeceptis exercitatis se designauisse monuit, adeoque altiora tetigit, quam quae discipuli capere possent. His autem omnibus nomen non praefixit, tentaturus, quam fortunam habitura sint, si auctoris nomen inuidiam et contradicendi libidinem non acuisset. Quae etsi laeta satis fuit, libro isto cum plausu excepto, aduersarium tamen nactus est Aegidium Personnam Roberualium, matheseos professorem regium apud Parisienses, et academiae scientiarum adscriptum, virum doctum et haut incelebrem x), sed acerbioris in eos animi, quos sibi aduersarios delegerat. Hunc, si vera narrat BAILLETVS y), in distribuendo illo libro inter eruditos omiserat Mersennus, nec exemplar tradiderat. Quo siue contemtu siue negligentia exacerbatus Roberualius geometriam Cartesii reprehendere coepit, et publicis tandem scriptis refellere, ex qua contentione tandem controuersia enata est, parum philosophis digna, cum pugnantes magnis inter se animis irisque concurrerent. Valde molestum hoc fuit Cartesio tranquilla philosophiae otia sectanti: vt itaque animi taedium, quod inde

v) Discours de la methode, pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences. Plus, la dioptrique les meteores, et la geometrie, qui sont des essais de cette methode. a Leyde 1636. 4.

x) Natus est apud Suessionenses 1602. denatus Parisiis 1675. mechanicae laude haud incelebris.

y) pag. 106.

inde conceperat, pelleret, oppugnationi vrbis Bredae interfuit, eaque capta in Flandriam iter fuscepit, praefectum Duaci, quo amico vtebatur, visurus, quo parario Francisco Siluio innotuit, cuius maxima tunc inter Belgii Hispanici theologos et philosophos erat existimatio [z], eumque inter amicos quoque suos numerauit.

§. XIII. Incertas hactenus sedes habuerat Cartesius; tandem vel ista vicissitudine lassatus, vel commoditate viuendi inuitatus stabilem sibi sedem Egmondi, qui iucundus vicus Hollandiae borealis est, et vbi religionis secundum ecclesiae Romanae placita exercitium viget, elegit. Ibi vulgatae methodi et communicatorum cum orbe philosophico et mathematico luminum suorum eum euentum habuit, quem nanciscí noua plerumque solent. Aduersarios enim contra nouam philosophiam suam in arenam prodeuntes vidit Libertum Fromondum, qui philosophiam prius Antuerpiae, et tum theologiam Louanii docuerat, et contra Lansbergium orbem terrae immobilem afferendo innotuerat; porro Cornelium Giselbertum Plempium, Amstelodamensem, qui a sacris Reformatorum ad Romanam ecclesiam transierat, et tum medicinam in academia Louanienſi docebat; denique Ioannem Ciermans ex Societate Iesu theologum, qui tum disciplinas mathematicas in eadem academia tradebat. Et Fromondus quidem loca nonnulla dissertationis *de Methodo* et *dioptricae*, maxime vero tractatus *de Meteoris* in dubium vocauerat; Plempius, contra ea obiectiones formarat, quae de motu cordis Cartesius adduxerat; Ciermansius praeter geometrica nonnulla explicationes quasdam meteorologicas improbauerat: omnes autem ea humanitate obiiciebant Cartesio dubia, vt quod animum eius morderet, non inueniret. Ita vero illis respondit, vt satisfeciſſe ipsi antagonistae fassi sint, eosque amicos in posterum habuerit. Sed et plures eius dioptrica tunc aduersarios nacta est; Fermatius enim, Curiae regiae apud Tolosanos senator, quem praeter poëseos Latinae, Gallicae, et Hispanicae, elegantiam commendabat maxima artium mathematicarum peritia, de refractione disceptationis ferram cum Cartesio reciprocabat, cuius contentionis historiam descripsit celeberrimus DE MAIRAN [a]. Is per Mersennum, quem commune ea aetate virorum doctorum vinculum fuisse, supra iam diximus, dubia sua cum Cartesio communicauit, socium nactus, Petitum, regium architectum operum militarium; quin et geometriam Cartesii postea est aggressus. Auxit hoc bellum mathematicum Stephanus Paschalis [b], ipse quoque matheseos

Secessus Cartesii Egmundianus.

z) VALERIVS ANDREAS Biblioth. Belg.

a) Vid. Iourn. des Sauans 1726. art. 1. Histoire de l'academie royale des sciences 1723.

b) Stephanum Paschalem, consiliarium status apud Galliarum regem, et Aluernorum supremum iudicem, commendauit partim rerum mathematicarum peritia, quam contra Cartesium Fermatii tr. de Maximis et minimis oppugnantem demonstrauit, partim memoria Blasii Paschalis filii. Illam pluribus ex Fermatii praefatione exponit BAILLETVS, in opere maiori vitae Cartesianae, add. BAYLE Dict. T. III. art. Pascal. p. 604. not. A. hunc et obseruationes atque cogitationes de religione aduersus Atheos, et famosae Epistolae Prouinciales, quas personato Montaltii nomine aduersus theologiam moralem Iesuitarum scripsit.

theſeos peritiſſimus, qui Roberualii partes tuendas amplexus erat, quem tamen ex hac pugna fata aduerſa mature retraxerunt. Aſt hi tamen omnes, excepto Roberualio, in concordiam cum Carteſio redierunt, de qua lite plura hoc loco dicere non licet, conſulendi autem ſunt, qui vel geometriae, vel opticae, vel matheſeos vniuerſae hiſtoriam deſcripſerunt. Acceſſerunt velitationes geometricae aliae, fuſe BAILLETO [c] enarratae, qui videndus. Valde contentiones iſtae moleſtae viſae ſunt Carteſio, tempus magis nouis inueniendis quam defendendis conſumere cupienti: vnde renunciare geometriae abſtractae conſtituit, hancque aliis gloriam reliquit [d]: inuenti autem mox alii ſunt, qui geometriam eius commentariis explicarent. Id quod praeter nobilem quendam Batauum, quem eleganter et Carteſii nomine non indigne introductionem in eius geometriam ſcripſiſſe Bailletus refert, fecit Florimondus de Beaune, dicaſterii aulici Bleſenſis ſenator [e], vir mathematicarum rerum, et machinarum quoque mathematicarum peritiſſimus, qui annotationibus doctiſſimis Carteſii geometriam illuſtrauit.

Incrementa adoleſcentis philoſophiae Carteſii inter Batauos.

§. XIV. Geometriae Carteſianae haec fata fuere; philoſophiae quoque incrementa eo tempore haud parum promota ſunt, eaque valde inter Batauos diſſeminata eſt. Cuius potiſſimum auctor fuit Henricus Regius, medicinae doctor, qui Carteſianam philoſophiam partim ex inſtitutione Renerii, partim ex ſcriptis ipſius Carteſii didicerat, et tantopere eius meditationibus philoſophiae fauebat, vt eas ſuas faceret, conſtructoque iuſto doctrinae philoſophicae aedificio Carteſianam ſapientiam diſcentibus vulgaret. Traductus enim Dauentria Traiectum ad Rhenum Renerius, valde Carteſii philoſophiam iam commendauerat, eiusque amorem, vti Regio, ita iuuenibus aliis inſtillauerat. Docebat tum priuatim philoſophiam

ſcripſit, et machina arithmetica, ac inuentiones Toricellianae fecere celeberrimum. Vitam eius delineauit ſoror PERRERIA, quam ſecutus eſt P. BAYLE l. c. Nobis in hiſtoria philoſophiae recentioris indictus praetereundus haud eſt, cum non ignobile inter philoſophos ſeculi XVI nomen ſit conſecutus. Admodum puer tam inſolito iudicandi acumine gaudebat, vt profundiſſima matheſeos problemata ſolueret, licet eam fere αὐτοδίδακτος didiciſſet, cum elementa tantum a patre prius hauſiſſet. Et profecto mira ſunt, quae de eius praecoci ingenio et doctrina afferunt P. BAYLE l. c. not. C. et HADR. BAILLET. Puer. praecoc. n. 77. p. 303. ſeqq. Specimen autem eius edidit ſedecim annorum adoleſcens in tractatu de Sectionibus conicis. Qui tam accurate tamque profunda meditatione ſcriptus viſus eſt Carteſio, vt credere nollet, a Blaſio ſolo eſſe profectum, ſed aut patris eum, aut alterius viri docti, vitulo arauiſſe ſuſpicabatur. vid. Epiſt. 38. Tom. II. quod iudicium vehementer diſplicuit viris doctis, ipſique DANIELI Itin. Carteſii per mundum P. III. p. 188. licet Ieſuitae, qui licet parum fauerit Paſchali ob lites Societati grauiſſimis arietibus intentatas; maximam tamen mentis acutiſſimae vim in eo candide contra Carteſium faſſus eſt, frigide philoſophum ſuum excuſante BAILLETO L. V. c. 6. p. 146. quem inuidia praecocis eruditionis fuiſſe tactum, vix poteſt diſſimulare biographus, conf. BAYLE not. D. Tranſiiſſe autem circa vitae finem in Carteſii caſtra auctor eſt BAILLETVS L. VII. c. 9. Quod eius fidei vel ideo relinquimus, quoniam conſtat, Paſchalem, perpetuis morbis excruciatum, circa iſtud tempus abiecto philoſophiae ſtudio, theologiam moralem et naturalem tantum excoluiſſe, vimque ingenii ingentem atheos et religionis Chriſtianae hoſtibus intentaſſe, vt ex eius meditationibus, licet imperfecte relictis conſtat, conf. FABRIC. Syllab. Script. de V. R. C. c. 30. p. 555. Plura de eo praeter laudatos dabunt DVPINIVS Bibl. ſcript. eccleſ. T. XVIII. p. 155. WEISMANNVS Hiſt. eccleſ. N. T. T. II. p. 456. alii.

c) L. IV. c. 7. ſeqq. p. 112. ſeqq.

d) c. 16. p. 127. ſeq.

e) Conf. BERNIER. Hiſtoire de Blois.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

phiam artemque salutarem Regius apud Vltraiectenses; hacque occasione principia Cartesiana, praetextu ex physiologiae habitu et natura quaesito disseminabat, apud iuuenes artis medicae studium sequentes *f*. Quos cum hypothesis simplex, facilis et aperta, conclusionum ordo et concatenata series, perspicuitasque in explicandis naturae φαινομένοις mire cepisset, adeo sibi fauentes expertus est, vt omnes in id conspirarent, vt stabilem fortunae eius sedem in hac vrbe pararent. Cuius paulo post egregiam occasionem nacti sunt, vacante cathedra professoris medicinae, qui botanicam et theoreticam eius partem explicabat. Regius itaque, et philosophandi elegantia atque acumine valde apud omnes gratus, et ipsa physiologiae nouae atque inauditae iucunditate commendatus, a discipulis autem, quorum magna pars parentes habebat summo in ea vrbe loco positos vbicunque poterat enixe traditus, publicorum doctorum collegio, fauentibus et plaudentibus cunctis est adiectus. Qui cum Cartesianis luminibus hunc noui muneris splendorem tribueret, Cartesio gratias egit, precatusque eum est, vt iuuare conamina et perficere eruditione sua atque philosophandi peritia vellet. Non denegauit Cartesius Regio amicitiam suam, et non solum de rebus ad medicinam spectantibus, quas tum tractabat, sententiam illi suam aperuit, sed et, quibuscunque posset, modis eruditionem eius philosophicam auxit: factumque inde est, vt inter Cartesianos doctores primum tum locum occuparet, vt ex dicendis constabit. Defecit tamen postea in nonnullis a Cartesio, et sua lumina secutus, secundum propria principia statuere coepit, quod male habuit Cartesium, quod a veritate semel agnita ex parte defeciisset. Ast laudandum in Regio est, spiritum sectarium reprobante, et Cartesium in iis non sequente, quae perperam illi dicta videbantur, quod libertatem philosophandi, quam tantopere sibi vindicabat Cartesius, sibi quoque asseruerit, et sectam spirantem praeceptorem deseruerit, licet id valde displicuerit Bailleto, qui passim eum reprehendit. Ita vero caput extollente in cathedris philosophicis doctrina Cartesiana dici non potest, quantos ea fautores et sectatores in academia Vltraiectina reperierit, nam praeter viros quosdam illustres, ex magistratu vrbis, et medicos aliquos atque mathematicos, valde placita Cartesiana probabant professores eius scholae Antonius Aemilius et Cyprianus Regnerus. Sed et miraculum illud foeminarum eruditarum, Annam Mariam Schurmanniam inter sectatores Cartesianae philosophiae numerat BAILLETVS *ff*. Quod vtrum verum sit, dubium facit character virginis eruditissimae, theosophiam quandam affectantis, et imprimis ea euertunt, quae de colloquio inter Schurmanniam et Cartesium habito, narrat biographus Labadii apud GOD. ARNOLDVM *g*. Sed quaecun-

f) BAILLET. l. c. L. V. c. 1. p. 130. seqq.
ff) l. c. p. 134.
g) Supplem. hist. eccles. T. IV. p. 1263. seqq. Narrat eo loco auctor anonymus vitam quoque Schurmanniae, et innotuisse eam praeter alios viros doctos ait ex philosophis Gassendo et Mersenno; de Cartesii autem amicitia et philosophia eo tempore exculta non modo nihil habet, sed po-

mus

quaecunque Schurmanniae ſententia de Carteſiana philoſophia fuerit, illud certum, non Vltraiecti tantummodo, ſed Amſtelodami quoque, Leidae, atque Hagae Comitum aſſeclas Carteſium fuiſſe nactum, ex quo eius amicorum quoque valde auctus eſt numerus. Quem tamen minuit Reneri mors, anno cIↃ IↃ c xxxix viuis erepti, cuius fato philoſophia Carteſiana ad vnius Regii cathedram tranſiit. Quam tamen in oratione funebri magnifice extulit collega eius Aemilius, laudans Renerum, quod inſolita animi virtute auctoritatis praeiudicium eiecerit, et libertate humana ſibi vindicata in natura rerum exploranda tanto duce facem praeferente ſit progreſſus, et gratulatus eſt vniuerſitati vrbique, quod philoſophiam veram hactenus humano generi ignotam apud ſe perſonantem audiant. Tum orbatus praeceptore Regius, ad vnum Carteſium recurrebat, et vnus primusque omnium diſcipulorum eius excellebat, adeo vt et ſtipendium augeretur, et noua ei problematum phyſicorum explicatio ſimul demandaretur. Qui ſi moderationem atque prudentiam eruditioni ſuae parem poſſediſſet, dubium non eſt, quin tranquilla Carteſianae philoſophiae otia conſeruauiſſet. Aſt alia omnia euenerunt, et euanuerunt mature halcyonia, quibus Carteſius eiusque doctrina hactenus fuerat gauiſa.

Controuerſiae Vltraiectinae de Carteſianiſmo.

§. XV. Nempe valde eminebat tum inter theologos Vltraiectinae ſcholae Gisbertus Voëtius, quem controuerſiae Remonſtrantium ſynodusque Dordracena fecerant celeberrimum [b], quique primum quoque inter

tius ſequentia tradit: Carteſium, cum in Sueciam profecturus Schurmanniam inuiſiſſet, inueniſſe Bibliorum Hebraicorum codicem, in tabula poſitum, cumque ex virgine audiuiſſet, delectari ſe linguae ſanctae ſtudio, repoſuiſſe: mirari ſe, foeminam tam elegantis ingenii pretioſum tempus rebus tam exigui momenti perdere. Reſpondiſſe Schurmanniam: operae pretium facere eos, qui eam linguam addiſcant, cum verſionum tanta certitudo non ſit, vt non longe melius ſit recurrere ad *αὐτόγραφον*, eo quod interpretes haud raro fallantur. Id vero multo magis in ſacro codice euenire, quem nemo accurate interpretari queat, niſi eo ſpiritu illuſtratus, a quo ſacrae literae profectae ſint. Regeſſiſſe Carteſium: eadem ſe olim opinione detentum, linguae ſanctae operam dediſſe, at lecto primo capite Geneſeos, creationis hiſtoria, nihil ex ea clari atque perſpicui potuiſſe haurire. Se itaque Moſen, qui intelligi noluerit, et animum magis confuſione irretierit, reliquiſſe. Id adeo ſauciaſſe animum Schurmanniae, auctor addit, vt graui inuectiua philoſophi impietatem reprehenderet, caueretque, ne vllum ei cum Carteſio eſſet commercium. Laudaſſe quoque in ſchedula, in qua rem hanc notauerat, dominum, quod ab hominibus impiis et profanis ipſam retinuerit. Haec ſi vera ſunt, valde ſuſpecta eſt Bailleti narratio, qui haud raro ea ſolet omittere, quae heroi ſuo, quem extollendum ſibi ſumſit, parum honorifica eſſe credebat.

h) Celeberrimum Voëtii nomen eſt inter eos, qui Caluinum ſecuti aduerſas partes ore calamoque aggreſſi ſunt. Cum Mareſio quoque inimicitias aluit, de quibus eius controuerſiis, quasque in contentionibus Carteſianis atque Cocceianis partes defenderit, annales eccleſiaſtici ſuperioris ſeculi conſulendi ſunt, nec hoc loco enarrari poteſt: quae autem ad Carteſianiſmi hiſtoriam pertinent, cuius praecipuus aduerſarius extitit, in ſequentibus notabuntur. Hunc quem acerrimum antagoniſtam experiebatur Carteſius, ipſe velut peſſimum depinxit in Epiſtola ad Dinetum Ieſuitarum praepoſitum prouincialem per Galliam, T. I. Opp. phil. p. 298. ſcribit enim de eo: „Cluet „theologus, concionator, diſputator, magnam„que ſibi apud plebeios homines gratiam poten„tiamque conciliauit, ex eo quod, modo in Ro„manam religionem, modo in alias quascunque „a ſua diuerſas, modo in potentiores inuehendo „feruentem et indomitum pietatis zelum prae ſe „ferat, interdum etiam dicteriis ſcurrilibus ple„beculae aures demulceat: quodque multos quo„tidie libellos, ſed a nemine legendos emitten„do; varios auctores, ſed ſaepius contra ſe, quam „pro ſe facientes, ac forte ex indicibus tantum no„tos citando; et de quibuslibet ſcientiis, tanquam „ſi ea-

inter vrbis miniſtros locum obtinebat. Is cum bellicoſum elatioremque gereret animum, quam polemicorum ſcriptorum lectio haud parum nutriuerat, philoſophiam autem aliam non noſſet, quam quae ſcholaſtico more ſolebat tradi, quamuis eſſet Regii amicus, et ad augendam eius fortunam haud parum attuliſſet, vehementer tamen nouam philoſophiam, quam obſtare religioni bonisque moribus clamabat, reuera autem ſuae famae obeſſe ſibi perſuadebat, improbare coepit. Hactenus autem Reneri eum retinuerat auctoritas, aſt poſt eius mortem inuidenda, quibus Carteſianam ſapientiam commendauerat Aemilius elogia, zelo atque inuidia accenderunt eius animum. Cum vero quae philoſophice dicta erant, non intelligeret, ad ea reprehendenda conuerſus eſt, quae in diſſertatione de methodo de Dei exiſtentia philoſophatus erat Carteſius. Ea enim inurendae atheiſmi maculae occaſionem valde fauentem illi ſuppeditare videbantur. Edidit itaque diſſertationem academicam menſe Iunio anni cIↃ IↃ c XXXIX, de atheiſmo, in qua praetermiſſo Carteſii nomine, praecipuas eius, quas de Deo tradidit, meditationes impietatis ſuſpectas reddere conatus eſt. Vidit id Regius, at cum vti eius amicitia ſe poſſe crederet, vulnus Carteſianae philoſophiae inflictum diſſimulauit, et vt ingruentem tempeſtatem prudenter declinaret, Carteſiana de naturalibus decreta, problematice tantum iuuentuti proponere conſtituit, facta auditoribus poteſtate, vt poſtquam Scholaſticorum quoque placita atque rationes enarraſſet, eligerent, quicquid placeret probareturque ipſorum examini. Quam comparationem ab eo ita inſtitutam fuiſſe, vt potiores neceſſario vitae ſint Carteſii partes, nobis non monentibus quilibet intelligit. Et fortaſſe tranquillius haec facta eſſent, niſi intemperantior iuuenilis Regii animus, a moderatione Carteſii, multa arte quaeſita receſſiſſet i). Nempe cum in diſputatione quadam academica opponens rationibus Carteſianis pugnaret, et praeſes eius velitationis Franciſcus Senguerdus pro reſpondente nonnulla regereret, inſurgens Regius magna animi ve-

„ſi earum gnarus eſſet audaciſſime ſed imperi-„tiſſime, loquendo, admodum doctus indoctis „videatur. Peritiores autem, qui ſciunt, quam „importunus in aliis prouocandis ſemper fuerit, „ac quam ſaepe, vbi fuit diſputandum, conuitia „pro rationibus attulerit, turpiterque victus diſceſ-„ſerit, ſi ſint diuerſae ab eo religionis, palam ir-„rident, et contemnunt, eumque iam publice „nonnulli ſic exceperunt, vt nihil noui deinceps „in eum ſcribi poſſe videatur, ſi vero cum illo in „religione conſentiunt, etſi quantum poſſunt, ex-„cuſent, et tolerent, eum tamen in animo non „probant.“ Atrociora habet in Ep. ad Voëtium T. I. p. 317. ſeq. Similia ſectatores paſſim de Voëtio pronuntiant, inter quos acriter in eum inuehit MALLEBRANCHIVS de Inq. ver. L. IV. c. 6. Facile in hac delineatione manum aduerſarii agnoſcas, nec enim eruditio ei denegari poteſt, vt ex ſcriptis eius conſtat; aſt magnis iris animisque in omnes eum inſurrexiſſe, qui communem viam deſeruiſſe viſi ſunt, notius eſt, quam vt negari excuſarique queat, recteque notauit in Praef. ad MALLEBRANCHII librum laudatum LENFANTIVS. Nempe ambitione turgebat et ſpiritu perſecutorio, et neſcio quem dominatum in eccleſia ſpirabat, id quod haud obſcure in notiſſimo Politiae eccleſiaſticae opere prodidit, detegente hos eius conatus LVDOV. MOLINAEO, is enim LVDIOMEVS COLVINVS eſt, qui Papam Vltraiectinum, ſiue myſterium iniquitatis reductum a cl. Viro Gisb. Voëtio Lond. 1668. 4. edidit. Conf. CHR. THOMASIVS Hiſt. content. inter imperium et ſacerdotium app. c. 1. §. 47. ſeqq. p. 423. ſeqq. c. 2. p. 672. ſeq.

i) BAILLET. l. c. p. 144. ſeqq.

mi vehementia opponenti vindicare victoriam, moribus conflictuum litterariorum contrariis annisus est. Id quod valde offendit professorum animos, qui ista imprudentia exacerbati aurem praebere Cartesianismi accusatoribus coeperunt, et ab eo tempore glisscere coepit ille igniculus, qui tandem in apertam flammam erupit. Regius autem et consilium Cartesii de futuri anni doctrina explorare, et quaestiones ei indies nouas proponere [k] et partes eius quoque publice contra Plempium defendere perrexit. Illum enim nouam Cartesii sententiam de motu cordis atque sanguinis circulatione Harueanis obseruationibus innixam oppugnauisse supra narrauimus, addentes Cartesium amice et accurate respondisse. Quam controuersiam cum noua narratione ita exposuisset Plempius, vt roboratis partibus suis Cartesii responsiones omitteret, indigne id ferens Regius, malam illi fidem scripta ad eum epistola exprobrauit, et rationibus ad incitas redactum in partes Cartesii transire coëgit. Interim Egmondo Harderouicum secesserat Cartesius, ast vrgente Regio in agrum Vltraiectinum remeabat, quo loco tamen Voëtii insidias timens iterum cessit, et Lugdunum Batauorum anno cIↃ IↃ C XL abiit. In qua academia praeter magistratus nonnullos fruebatur amicitia Iacobi Golii, quem praeter philologiae orientalis eximiam prorsus notitiam matheseos peritia [l] illi commendauerat, tum Bernardi Schottani, qui prius Vltraiecti docuerat, valdeque ibi Cartesio atque Regio fauerat [m]; itemque Claudii Salmasii [n], Andreae Riueti [o], et Abrahami Heydani [p], cuius nomen postea in controuersiis Carte-

k) Tractabant illae de natura angelorum, de anima hominis eiusque vnione cum corpore, de anima bestiarum et plantarum, de vita et motu cordis et sanguinis circulatione.

l) Vid. BAYLE Dict. T. II. art. Iaq. Golius p. 527.

m) BAILLET. L. I. c. 8. p. 156. non confundendus est cum Ioanne Schottano, quem Cartesianam philosophiam contra Huetii aggressiones defendisse Parte antecedente in Huetii vita diximus.

n) Parum is in philosophia eminebat, sed fauebat tamen Cartesio, quem tamen aliquando suspectum habuit, quod Heinsii partes tueretur. BAILLET. l. c. c. 9. p. 161.

o) Etiam hunc videri magis voluisse, quam fuisse Cartesianum ait BAILLETVS, l. c. p. 153. non enim satis assecutum fuisse mentem Cartesii.

p) Vitam Heydani ex WITTICHII Oratione funebri discas, ex qua potiora exhibuit P. BAYLE Dict. T. II. art. Heidanus p. 699. qui, ne nimii simus, ipse videndus. Huic taedium scholasticae philosophiae excitauerat praeceptor Iachaeus, inepte de formis substantialibus cum eo disputans. Ita enim praeparatus, cum formas accidentales nouo doctrinae genere traderet Cartesius, adeo ista hypothesi captus est, vt in eius castra totus transiret. Inde factum, vt hanc quoque philosophiam ad cathedram publicam traductus propagaret, plurimumque eam commendaret, cum eloquentia parem vix haberet. Et hoc viro egregio amico fuisse vsum Cartesium, et libenter cum eo conuersatum, licet ministerio ecclesiastico esset affixus, BAILLETVS l. c. narrat, eo quod careret vitiis reliquorum, quibus ab earum consuetudine Cartesius disiungebatur. Qui quoque quanta eius in demonstranda Cartesiana philosophia vis atque elegantia fuerit, pluribus enarrat. Turbauere autem viri docti otia controuersiae Cartesianae et Cocceianae postea exortae, cum ob Diss. de Sabbatho et die dominica litem ei mouissent Cocceii antagonistae. Cum enim Cocceium in argumento de moralitate sabbathi strenue defenderet, inueniisse se, non quod pueri in faba rati Voëtiani, amicitiam Cartesii et fauorem philosophiae Cartesianae miris accusationibus et iniuriis rependerunt. Qua de re acerbe ipse est conquestus in Considerationibus ad res quasdam nuper in academia Batana gestas p. 40. Nec haec sola inuidiae atque insidiarum meta fuit. Nam cum curatores academiae Leidensis d. 16 Ian. 1676. certas propositiones, omnemque metaphysicam Cartesianam damnassent, et publico interdicto prohibuissent, improbauit factum Heidanus, cum quod iniuriam fieri auctoribus, talia prodentibus crederet, tum quod indecenter ista geri inter Protestantes putaret. Quod ita offendit curatores, vt instigantibus Cartesii et Cocceii aduersariis Heidanum octogenario proximum munere locoque mouerent, non inuito sene doctissimo, qui haec oria ad praeparandum animum ad beatam analysin, biennio post factam adhibuit.

Cartesianis apud Batauos innotuit. Hoc vero Cartesiana placita probante et discipulis commendante, in ea quoque schola Cartesiana philosophia obtinere coepit: nec efficere multum potuit, qui primus publico scripto contra Cartesium in arenam Hagae Comitum prodiit anonymus, eo quod leui brachio in ea arena fuisset versatus, quae causa fuit, cur congredi cum eo noluerit Cartesius. Ast quod serenum Leidae videbatur coelum, in Vltraiectina academia nubilis opertum tempestatem grauissimam Cartesianae philosophiae minatum est. Nempe auctoritate sua et dicacitate vtebatur Voëtius, vt Cartesium, quique eum presso pede sequebatur, Regium redderet suspectissimos, quod religioni Reformatae ecclesiisque protestantium essent infensi. Quod vt more suo consequeretur, de atheismo iterum tertiumque disputans animos quasi praeparauit. Tum Regium aggrediendum esse ratus, paradoxa medica, quae ille Cartesianis placitis suffultus tradebat, adortus est, nouaturiens illi et a placitis scholarum Batauicarum luxurianti audacia recedens ingenium exprobrando, et praecipue dissertationem eius de circulatione sanguinis exagitando. Quibus clamoribus factum, vt professorum animi accenderentur ad sufflaminandam, quam Regius tantopere promouebat, harum nouitatum fortunam, et a Bernardo Schottano rectore tacere is iuberetur, licet ipse faueret Cartesio. Quod cum amice potius suasisset, quam seuere iniunxisset Schottanus, at deseri ita prodique veritatem conquereretur Regius, res ad senatum academicum delata et Regius in alio argumento minus nouitatem spirante diligentiam exercere suam, eamque opinionem velut problema aliquod ὡς ἐν παρέδῳ tangere iussus est. Misit ad Cartesium theses suas Regius, vt emendaret, correctasque hunc in modum publice non sine eximio auditorum applausu defendit. Quod cum Voëtium pariter et medicos academiae pessime haberet, responderentque eius demonstrationibus Primerosius et Syluius, non sine bile et satyra eos retudit Regius. In qua apologia multa quidem mutauit emolliuitque Cartesius, impedire autem non potuit, quin publico interdicto caueret senatus academicus, ne quid nouitatum introduceretur, vnde academia detrimenti quid caperet, vel statuta eius laederentur q). Vidit Cartesius per Regii latus se quoque peti: vnde conscripta explicatione interdicti senatus academici, sua intelligi non posse demonstrauit: cumque Hoolekio, qui inter magistratus eminebat, et sequente anno consulatum gerebat, rem omnem persuasisset, eo res perducta est, vt liceret Regio lectiones continuare, refectis iis, quae nimis praecipitanter asseruerat, commendataque feruoris iuuenilis moderatione.

§. XVI. Ita dum apud Batauos premitur philosophia Cartesiana, fama eius in Britanniam transfretante insulanis commendatur; et consilium agitant philosophiae fautores Cartesium cum Mydorgio in Angliam traducendi. Cuius auctor erat Carolus Cauendish siue Candisius, qui cum fratre Noui Castri Duce philosophis valde fauebat, et imprimis Carte- *Fortuna philosophiae Cartesianae in Britannia magna et Gallia.*

q) BAILLET. l. c. L. V. c. 8. p. 155. seqq.

teſianam philoſophiam deperire coeperat, eo quod mathematicarum diſciplinarum, in quibus ipſe excellebat, methodo viam aperire ſcientiis crederet, qua ad laetiores ſucceſſus properare, liceret, et ipſae matheſeos partes pulcherrime perfici poſſent. Facile annuit Carteſius, ſine dubio quod patronos nacturum ſe ſperaret, quorum impenſis atque auſpiciis ſecurius laetiusque in philoſophia verſari poſſet. Promiſerat enim Carolus I. rex magnae Britanniae, de neceſſariis omnibus ſua munificentia iri proſpectum. Difficulter autem propinquorum amicorumque nexibus extricari ſe paſſus eſt Mydorgius, qui dum moram nectit, et cunctatur quoque propter illum Carteſius, erumpunt in atrociſſimam flammam, et graue excitant incendium iurgia ciuium Angliae, quae cum in bellum tandem ciuile exarſiſſent, argento ad ferendos belli ſumtus traducto, res illa omnis euentu caruit, et Carteſius priſtinas ſedes ſeruauit. Moleſtior autem ex Gallia nuntius illi allatus eſt, totam Societatis Ieſu familiam contra eius philoſophiam inſurrexiſſe. Signum praetulerat Petrus Burdinus [r], eiusdem ſodalitii philoſophus, qui in collegio quod Clarmontii eſt, docebat, et dioptricam eius theſibus publice ventilatis erat aggreſſus. Et rogauerat quidem per Merſennum Ieſuitas Carteſius, vt obiectiones ipſi ſuas transmitterent, aſt cum tales non accepiſſet, vidiſſet autem Ieſuitam in publicam arenam literariam contra ipſum deſcendentem, ſuſpicatus totam ſocietatem, quam arctiſſime inter ſe conſpirare nouerat, in eum inimico animo conſenſiſſe, valde huic conatui indignatus eſt, et vniuerſam ſocietatem, exercitum hoſtilem eſſe in ſuae philoſophiae interitum inſurgentem iudicauit, eo animo, vt ſolum ſe eorum aciei ſe obiicere ſtatueret. Longum eſſet totam eam hiſtoriam enarrare, exponereque quibus ſuſpicionibus ſub cinere incendium illud fouerit, quod tandem in apertum contra Ieſuitas bellum exarſit, plura dabit, qui prolixe rem narrat BAILLETVS [s]. Id modo notamus, de bello hoc philoſophico ſcholaſticae philoſophiae inferendo, et magno animo iraque gerendo, ita cogitauiſſe Carteſium, vt ſatis appareat, contradictionis fuiſſe impatientiſſimum, et aliquod a lectoribus ſuis obſequium poſtulauiſſe. Quod vtrum deceat talem tantumque philoſophiae reformatorem, prudentis Lectoris iudicio definiendum relinquimus. Et ab his originibus graues illae controuerſiae exortae ſunt, quae non Carteſium modo, ſed ſequaces quoque, et inter eos Ianſeniſtas nonnullos et presbyteros oratorii cum Ieſuitis commiſerunt, quas in ſequentibus tangemus. Nec negat id DANIEL [t], quo auctore ideo Ianſeniſtarum fauorem ambiit Carteſius, vt et aegre hoc pacto Ieſuitis faceret, et deuotis mulierculis philoſophiam ſuam commendaret; cuius illum fuiſſe Pariſiis euentum ait, vt per aliquod tempus in foeminarum congreſſibus, vna Moliniſmi cum Carteſianiſmo comparatio audiretur. Eodem tempo-

r) Vid. Epiſtola ad Dinetum l. c.
s) Vid. c. n. p. 167.
t) l. c. P. III. p. 195.

tempore et patrem et filiam quinquennem, quam in coelibatu genuerat [n], morte amisit et amare deplorauit.

§ XVII. Adeo ingrata his circumstantiis facta est Cartesio Vltraiecti vicinia, vt domicilium iterum Lugdunum Batauorum transferret; odiosa enim ei erat Voëtii memoria, qui eum velut proditorem a Gallis emissum, ad insidiandum libertati Batauicae et religioni protestantium apud omnes inuisum conabatur reddere: Conquestus praeterea est Cartesius, non contentum suae partis homines contra ipsum concitauisse, etiam catholicos adiisse, et atheismum atque scepticismum obiiciendo, coelum terramque mouisse, nec monasteria Parisienfia praeteriisse: tanta audacia, vt ad inferenda Cartesio atheo signa hostilia ipsum Mersennum inuitaret, et odiosa Vanini cum Cartesio comparatione ad mutandum in philosophum animum eum seducere conaretur. Quod tamen tantum abest, vt Cartesii famae apud Gallos nocuerit, vt potius a Galliarum rege Ludouico XIII. magnificis conditionibus in aulam vocaretur, depraedicante eius merita, qui summae rerum tum praeerat, cardinali Richelio, cui indignum videbatur, eo ornamento patriam carere. Et inueniisset forte Cartesius locum generi et natiuitati suae conuenientem, certe lauto stipendio fuisset mactatus, nisi secessum philosophicum strepitui aulico praeferens, a tumultu ciuili prorsus abhorruisset, maluissetque sibi viuere, quam alieno obsequio. Nempe satis tum suppetebat Cartesio, vnde viueret, cum familiam haud amplam aleret, aut consumtis paulo magis facultatibus deinceps simile aulae beneficium anxie, frustra licet, quaesiuit, vt infra dicemus.

Cartesius apud Gallos frustra a Voëtio exosus factus.

§. XVIII. Acta haec sunt anno cIↃ IↃ c XL. Anno sequente prodiit secundum opus Cartesii, nempe *Meditationes philosophiae primae, vbi demonstratur existentia Dei et immaterialitas animae*; hunc enim initio titulum auctor tractationi praefixerat; aut edentium negligentia factum, vt pro, voce, *immaterialitas* poneretur, *immortalitas*, vnde hanc tandem ei hederam suspendit Cartesius, qua nunc inter opera philosophica comparet: *Meditationes philosophicae, de prima philosophia, in quibus Dei existentia et animae humanae a corpore distinctio demonstrantur.* Has manu tantum descriptas prius ad Mersennum transmiserat, rogans, vt qui viros doctissimos vbique amicissimos haberet, communicata cum iis dissertatione ista, eorum sententiam exquireret. Quod cum in argumento nobilissimo omnino vtilissimum iudicaret Mersennus, amici desiderio paruit, et viris doctis eam dissertationem legendam examinandamque tradidit. Viderunt illae obiectiones cum responsionibus Cartesii lucem ad calcem meditationum, et a septem viris doctis cogitationes exhibent. Primas ad amicos suos transmisit Caterus Doctor Louanienfis, quae cum Cartesianis placitis valde fauerent, sententiam suam eum rogauerant: quibus me-

Meditationes philosophicae a Cartesio qua fortuna editae.

n) BAILLET. c. 12. p. 170. Hoc criminandi occasionem aduersariis Cartesii praebuit, qui tamen ridendo votum castitatis se non concepisse, respondit. Ep. ad Voët. T. I. Opp. phil. p. 315. Exagitatus ideo ab HVETIO Memoires pour le Cartes. p. 41.

diantibus reſponſiones quoque ad Carteſium tranſmiſſae ſunt. Alteras collegerat Merſennus ex ore theologorum et philoſophorum Pariſienſium, qui et ipſe nonnulla ex ſuis addiderat. Tertias tradiderat Merſenno Thomas Hobbeſius, quarum in antecedente capite hiſtoriam ex inſtituto iam enarrauimus. Quartas ſuggeſſerat Antonius Arnaldus eo tempore adhuc iuuenis, at magnis iam tum paſſibus ad doctrinae gloriam graſſans, et acutum atque elegans ingenium oſtendens. Qui inter alia, (ingrato forſan Carteſio indicio, qui inaudita et noua omnia ſe afferre iactabat) monuit, principium a Carteſio ad initia philoſophandi rite facienda adhibitum: ego cogito, ergo ſum: iam adductum fuiſſe a D. Auguſtino. Nec is contentus philoſophice has meditationes examinauiſſe; etiam illa critico examine explorauit, quae ad theologiam pertinent, et imprimis monuit inadaequatam definiendi ſtatuendique regulam eſſe, quicquid clare, diſtinteque concipiatur, illud verum eſſe, eo quod in argumento theologico falſa ſit. Maxime autem vrgebat notionem corporis, extenſionis dimenſionibus definiti, repugnare dogmati de transſubſtantiatione. Quod ita repuliſſe Carteſium, vt mentem patrum Tridentinorum euerteret, in Baylii vita, parte huius *Tomi priore* pluribus enarrauimus. Quintas obiectiones faciebat Gaſſendus, inter aduerſarios Carteſii et hypotheſi diuerſiſſimus, et ratiocinandi arte fortiſſimus. Quem ita ſuis arietibus fuiſſe aggreſſum Carteſium, vt quod accurate regereret non haberet, in Gaſſendi hiſtoria parte priore *Tomi huius* explicuimus. Valde hanc controuerſiam in partes Carteſii rapit, et, vt id obtineat, narrationem pingit ſuam, BAILLETVS *), at ita in ea re verſatur, vt lectori a partis ſtudio alieno ſatis non faciat. Quod enim ille contendit, amicitiam vtriusque philoſophi labeculam ex parte Gaſſendi primum accepiſſe, ex quo Carteſius diſſertationem Gaſſendi *de parhelio anno* cIↃ IↃ cxxix *Romae viſo* in tractatu *de Meteoris* ſilentio praeterierit: inuidumque gloriae Carteſianae quaeſiuiſſe cauſſam Gaſſendum, vt eam obſcuraret: id vtriusque philoſophi ſcriptum legentibus, falſum eſſe apparebit, conſtabitque Carteſium, rationum Gaſſendianarum robore proſtratum ad verborum aculeos confugiſſe; quos frigide ſatis excuſat biographus. Vnde iam ſuo loco ad GERARDI DE VRIES diſſertationem de hac contentione vtriusque philoſophi celeberrimi lectorem dimiſimus. Sextas obiectiones ex eruditorum ore Pariſiis et in prouinciis Galliae iterum collegerat ſubmiſeratque Merſennus; ſeptimae autem debentur Bourdino Ieſuitae.

Motus Vltraiectini contra Carteſium.

§. XIX. Dum haec in Gallia geruntur, et honeſta pugna Carteſii copias aggrediuntur viri docti, nouis tumultibus ſcenam Vltraiectum aperit, faſcibus academicis ad Voëtium delatis, quo non maleuolentiorem hoſtem habebat Carteſius. Valde eius inſidias timebat Regius, adeoque eum ſibi amicum reddere quouis modo tentabat. Itaque honorem praefatus diſputationem edendam ei offert, emendationem ipſe rogat: vincitur

*) Lib. VI. c. 5. p. 190. ſeqq.

citur Voëtius, contentusque ad saluandam veteris philosophiae existimationem annotationes quasdam adiecisse, permisit, vt theses nouae corollariorum instar, adiecto Cartesii nomine disputantium examini subiicerentur. Prodiit in scenam Regius praeses, respondente Ioanne de Racy, iuuene doctissimo, et iam tum longe in Cartesianae philosophiae cognitione profecto [y], (qui eam quoque, apud Leidenses et tum apud Amstelodamenses philosophiae professor constitutus amplissime inter Batauos propagauit, editaque *Claue philosophiae naturalis Aristotelicae Cartesiana* [z] pro hac docte pugnauit.) Quorum vterque cum exercitatissimus esset, pulchra victoria potiti nouae philosophiae gloriam inter iuuenes studiis dicatos valde auxerunt. Quod cum videret Voëtius poenituit ipsum, quod ita facilem se praebuisset, nec mederi aliter rei posse iudicans, quam si academia Regius eiiceretur, huc omnem curam conuertit. Non defuere talia meditanti reliqui Peripatetici doctores, quorum auditores, non data respondendi in conflictibus publicis potestate suppliosionibus importunis Regium impediuisse conqueritur Cartesius. Ille vero cum in nonnullis a Cartesio deflecteret, disputando pergebat, philosophiae suae patrocinium quaerere, consulto tamen semper Cartesio, qui prudenter multa deleuit, emendauit, caute mutauit, ne aduersariorum inuidia in suum, quod anxie euitabat, caput conuerteretur. Tandem cum satis iam sub cinere ignis emicuisset, in apertam flammam erupit, consensereque duce rectore suo Voëtio, professores, operam dandam esse, vt nouitatibus Regii occurratur. Cuius facilis se obtulit occasio [a], cum in disputatione aliqua, quae Regio praeside defendebatur, inter theses ex variis ac inconnexis quaestionibus conflata, haec poneretur: ex mente et corpore non fieri vnum per se, sed per accidens, vocando scilicet ens per accidens id omne, quod ex substantiis duabus plane diuersis constaret, nec ideo negando vnionem substantialem, qua mens corpori coniungitur; nec vtriusque partis aptitudinem naturalem ad istam vnionem; vnde apponebatur: illas substantias dici incompletas ratione compositi, quod ex earum vnione oritur. Non probabat terminorum modique loquendi insolentiam Cartesius, licet re ipsa nihil insoliti dici putaret; nec Regius huic afferto magnopere insistebat; attamen sufficere videbatur Voëtio, ad accusandum haeresis medicum eumque ex academia eiiciendum. Qui vbi ista obseruauerat, et ipsum, et reliquos theologiae professores adit, constetatur, se illam thesin non probare, affirmat, se nihil aduersus theologiam sensisse aut scribere voluisse;

y) Adeo deperiisse Cartesianam philosophiam hunc virum, ex narratione Volderi refert cel. STOLLIVS Introd. in Hist. Lit. P. II. c. 4. §. 41. p. 554. vt quinque numos aureos illi soluendos promiserit, qui vnius erroris philosophiam vel scripta Cartesii possit conuincere. Mutauisse autem mentem oportet, si vera sunt, quae ex ipsius ore tradit BENTHEMIVS in Statu eccles. et scholastico Batauorum P. II. c. 4. §. 91. p. 383. sqq. mire eum de Cartesiana philosophia statuisse, et improbauisse eius vsum in disciplinis aliis, eam comparando cum vasis Samiis, quae ad ornatum adhiberi, non autem ad vsum, queant. Haec senex pronuntiauit, forte senii seueritate mutatus.

z) Amstelod. 1677. 4.

a) Rem omnem enarrat ipse CARTESIVS in epist. ad Dinetum Opp. T. I. p. 298. seq.

isse; ostendit in eadem academia idem docuisse Gorlaeum [b]; sed frustra. Edit post paucos dies Voëtius theses, quibus hunc titulum praefigere voluisse scribit Cartesius: *Corollaria admonitoria ex auctoritate S. S. facultatis theologicae ad studiosos proposita.* In iis dictam quaestionem his verbis sugillat: *Sententiam Taurelli, quem Heidelbergenses theologi appellarunt atheum medicum et vertiginosi iuuenis Gorlaei, qua statuitur, homo ens per accidens, multis impingere modis in physicam, metaphysicam, pneumaticam et theologiam* [c]. Id quod eo animo faciebat, vt subscripto a collegis libello isto, Regius velut haereseos suspectus ex concilio academico eiiceretur. Adiecit et alia, inuidiam nouitate et paradoxo sensu accendere aptissima, quae probato et signato a theologis et concionatoribus libello isto magistratum compellerent, vt res ad synodum ecclesiasticam deferretur, qua moueri loco posse Regium sperabat. Ast Regius, quamprimum strui sibi hunc in modum insidias intellexerat, Hoockium consulem, qui Cartesio fauebat, adit, rogatque auctoritatem suam consiliis perditissimis interponeret. Is Voëtio mandat, et nomen facultatis omittat, et illa deleat, quae existimationem Regii laedere possint. Ast iam impressae erant paginae, quo praetextu cum nihil mutasset Voëtius, in ipso conflictu in opponentes, quorum plerique discipuli Regii fuerant, vehementer debacchatus et victoriam de noua philosophia reportauisse sibi visus est. Probe vidit Regius ancipitem sibi aleam esse, et si taceret, habitum iri pro victo, si publicis se conflictibus defendere pergeret, strepitus, vt antea fore paratos ad impediendum ne audiretur. Ad aliud ergo consilium delatus, thesibus Voëtii scripto respondere statuit, licet silentium illi consul suasisset. Idem commendabat Cartesius, improbataque Regii imprudentia quod, nouas veritates inuiso nouitatis titulo vendidisset, cum satius fuisset veteri nomine compellatas rationibus nouis immutare, auctor illi erat, vt, quantam posset, modestiam adhiberet, sine pertinacia ea quae incommode dicta vel male expressa videri possent, emendaret, et sinceram atque philosopho dignam erroris confessionem sibi non putaret esse dedecori. Idem Aemilius inculcabat, et amici Cartesii alii. Noluit tamen eorum monitis obsequi Regius, veritus, ne auctoritas sua apud discipulos vilescere. Annuit tandem Cartesius, ast apologiam emendauit, modestiora suppossuit, et aduersario magis honorifica; cuius exemplum adhuc inter epistolas Cartesii extat; iterum tamen silentii tutum esse praemium, monuit. Prodiit itaque libellus apologeticus, ea facie, vt testetur Cartesius, multos, qui eum legerint, existimasse, nihil in eo esse, de quo Voëtius conqueri posset, nisi quod ibi vir pius et ab omni maledicendi studio alienus diceretur. Certe refutatum solidis rationibus

b) Vixit docuitque Dauid Gorlaeus in academia Vltraiectina circa annum 1620. ediditque exercitationes philosophicas, eo anno, in quibus a Peripatetica philosophia plurimum abit, e. g. statuens ignem non esse elementum, sed accidens, terram et aquam sola elementa esse etc. vid. SOREL. de Perf. Hom. P. III. p. m. 479. maxime autem logicam Peripateticam improbauit.

c) Conf. BAYLE Dict. T. II. art. Gorlaeus pag. 577.

nibus, sed interim tam blande ac honorifice compellatum Voëtium, sperabat Regius aut sibi conciliari posse, aut saltem exulceratum eius animum non iri irritatum. Ast omnia alia euenerunt, et qui rationibus victus erat, conuictusque calumniae ad potentiam recurrit, qua valebat, Voëtius, congregat senatum academicum, de libello in se a collega edito conqueritur, postulat condemnetur liber, et eiiciatur ex academia philosophia illa turbatrix. Assenserunt plerique, tres delegati ad magistratum querelas detulerunt: qui vt faceret illis satis, auferri a bibliopola exemplaria iussit, ea fortuna, qua semper libellos prohibitos vti videmus, vt eo curiosius quaererentur et legerentur. Nec quieuit Voëtius, et cum vrbis, tum academiae, patres ita artibus suis circumuenit, vt ex senatus vrbis et academiae decreto Regius praeter medicinam docere aliud prohiberetur, scholaeque priuatae ei interdicerentur. Misit inexpectatam sententiam ad Cartesium Regius; cui ille suadebat, pareret iussis magistratus turbas anteuertere cupientis, et medicinam Hippocraticam atque Galenicam praelegeret, securus, veritatem tamen; quocunque loco liceat, proditurum; scripta autem aduersariorum, (prodierant enim et Voëtius filius et respondens patris in arenam) tuto contemneret. Et hanc quidem tum Vltraiecti fortunam philosophia Cartesiana habuit.

Fauentiora Cartesii fata in Gallia.

§. XX. Fauentiorem Cartesius expertus est patriam; in qua patres congregationis oratorii, conditoris sui exemplo excitati nouam philosophiam cupide amplectebantur. Societas Iesu autem alebat quidem amicos nonnullos Cartesii, et inter eos, si BAILLETO [d] fides, Carletum et Dinetum, quorum ille nationis Gallicae assistens apud Generalem Romae, hic Prouinciae Gallicae praepositus, et regi a confessionibus erat: quin si audiendus est biographus, nonnulli Cartesii philosophiam non sequebantur quidem, laudabant tamen conatum et consilia: quidam sectatorum Cartesii numero accedebant, vnus et alter publicis scriptis probabant. Ast tanta fortuna et successu exoptato apud societatem fuisse gauisum Cartesianismum, quantum iactat Bailletus, vel ex eo falsum esse cognoscitur, quod supra ex ipso Bailleto retulimus, Cartesium toti ordini Iesuitarum bellum denuntiasse, quod praeeunte Bourdino infesta suae philosophiae signa intulisset. Nec negare ausus est encomiastes Cartesii [e], inuentos quoque in societate fuisse plures, qui gloriae eius aemuli eius placitis contradixerint, eaque culpauerint. Cuius specimen obiectiones septimae contra meditationes eius esse possunt, profectae, vti dictum ex calamo Bourdini, qui non contentus, dioptricam conuellere, philosophiam primam quoque aggressus est, eo scribendi modo, vt de eo acerbas ad Dinetum prouincialem querelas Cartesius deferret, vt ex epistola ad eum patet, quae secundae editioni latinae *Meditationum*, cum responsionibus Cartesii iuncta est. Et verisimile est Cartesio, contradictionis pertinacis impatientissimo, quique victoriam vbique spirabat, molestissimas

istas

d) Lib. VI. c. 8. p. 205. e) loc. cit.

istas controuersias fuisse: nam et animi leuandi caussa domicilium mutabat, et consuetudinem cum viris doctis ad pellendas animi molestias non, vt ante, refugiebat. Inter quos Samuel Sorberius fuit, qui ad Cartesium accurrit, vt quis ille amici sui, Gassendi, aduersarius esset, cognosceret; quem multa quidem de Cartesio bene dixisse, ast iniuste cum eo egisse, ipsum cum Gassendo committendo conqueritur biographus *f*. Venere quoque ad eum Regius, Picotius, aliique, quos fama philosophi illuc traxerat. Quae haud parum aucta est, cum *Meditationum philosophiae primae* versio Gallica a duce Luineo facta in publicum prodiret, et Clerselierius, quo vix doctiorem et deuotiorem sibi sectatorem Cartesius habuit, *Obiectionibus et responsionibus* similem operam praestaret. Quam versionem ad emendandum sibi traditam ita perfecit Cartesius, vt ab ipso profecta videri posset, et iudice BAILLETO *g*, ipso Latino exemplo euaderet luculentior atque melior.

Lites Cartesii ad annum 1645.

§. XXI. Interim dum amicorum praesentia, in secessu castri Eyndegeestani, recreatur Cartesius, addere molestiae priori molestiam omnibus viribus sategit furor Voëtii. Qui cum manibus tandem palparet, ipsum famosis libellis et inuectiuis nihil proficere, ex discipulis suis Martinum Schoockium ad cathedram philosophicam Groeningensem promotum *h* instigauit, vt vel nomine vel calamo suo in partem certaminis descenderet: ipse autem in libello *de Confraternitate Mariana*, quae apud Syluaeducenses, relicta religione Romano-Catholica, ad Protestantes, ciuili nomine transierat, quamque ille tanquam rem idololatriae indirecte fauentem condemnauerat, impotentiae suae habenas laxauit. Prodiit itaque MARTINI SCHOOCKII *Philosophia Cartesiana, siue admiranda methodus nouae philosophiae Renati Descartes;* in cuius praefatione prolixe respondebatur epistolae Cartesii ad Dinetum. Scriptum hoc satis virulentum, quodque id imprimis agebat, vt fauere Cartesium atheismo incrustando lectori persuaderet, aut ab ipso Voëtio consarcinatum, aut eius saltem instinctu, auxiliis, regimine editum esse, contendit Cartesius, qui eius folia prelo adhuc madentia accepit, et illico, cum res periculo non carere videretur, responsionem adornauit. Vulgata ea est hoc titulo: *Epistola Renati Descartes ad celeberrimum virum D. Gisbertum Voëtium, in qua examinantur duo libri nuper pro Voëtio Vltraiecti simul editi, vnus de Confraternitate Mariana, alter de Philosophia Cartesiana* *i*; in qua acriter auctori vapulat Voëtius, et tum iniuriarum, quas in Cartesium euomuerat, tum conuiciorum, quae in Syluaeducenses proceres, quibus ista confraternitas constabat, et in partes Maresii, qui ciuium

f) c. 9. p. 207.
g) p. 208.
h) Videndus de Martino Schoockio FREHERVS in Theatro p. 1552. BENTHEMIVS in Statu eccles. et scholastico Batauorum, P. II. c. 2. §. 31. p. 239. seqq. Erat Vltraiectinus, inque ea academia, cum gymnasium illustre adhuc esset, Graecae et Latinae linguae professor constitutus, postea Dauentriam, ad professionem historiarum tandemque Groeningam ad docendam logicam et physicam vocatus est, den. 1669.
i) Extat T. I. Opp. philos. p. 307. seqq.

ciuium Syluaeducensium in religione candorem contra intempestiuos Voëtii clamores defendit, coniecerat, non sine illius dedecore conuincitur: sic vt iudicauerit Sorberius [k], apud posteros nomen Voëtii illaudabile merito esse futurum. Mirum itaque non est, illo telo alte sauciatum fuisse Voëtii animum, qui cum nomen suum grauissima contumelia proscindi videret, ad magistratum Vltraiectinum querelas suas contra libellum hunc et epistolam ad Dinetum, quae scripta famosa esse dicebat, detulit, et maximam fieri in iis iniuriam non sibi modo, sed et omni ministerio euangelico, conquestus est. Inde decreto ciuitatis vtrumque Cartesii scriptum damnatur, et campana sonante auctor citatur, vt iniuriarum testimonium et probationem coram iudice ederet. Respondit Cartesius epistola Belgica, et se, iudicibus, licet incompetentibus, omnem caussae suae iustitiam dictorumque irritatem demonstraturum esse promittit. Ast Voëtius productis quinque testibus, quibus calumniae et infamandi criminis conuincere satagebat Cartesium, sententiam contra eum obtinet, et paulo post velut criminis reum Cartesium a ministro publico citari curat, ignorante per absentiam res gestas Cartesio. Qui cum neque ius fasque, neque honorem vllum coli videret, et cuncta tumultuario processu confundi indignaretur, timeret autem, ne Vltraiectini magistratus violentia sibi famaeque suae fraudi esset, ad Arausionensis principis auctoritatem intercessione oratoris Gallici exoratam confugit, qui audito facinore, omnem actionis istius cursum per status Vltraiectinae prouinciae interrupit. Cartesius autem, cum se solum libri istius in Cartesium editi auctorem professus esset Schoockius, hunc in ius vocare Groeningae, et vt iniuriarum in ipsum coniectarum caussam dicat, cogere constituit: Voëtio nouo libello σηλιτευτικῷ, quem personato Theophili Cosmopolitae nomine effuderat, rem suam bonis omnibus inuisam magis et execrabilem reddente. His curis distracto et vexato Cartesio superuenere instantiae Gassendi, siue noua ad responsiones Cartesii exceptio, quam Parisiis per manus doctorum volutari sibi nondum traditam aegerrime ferebat, praecipue vbi curante Sorberio in vulgus apud Batauos edita fuisset. Noluit tamen respondere Cartesius, licet a Regio instigatus, ne controuersiae ferram diutius reciprocare videretur, praecipue cum in editione *Principiorum philosophicorum*, quae prelum tunc exercebat respondendi occasionem captare vellet. Quo tandem omnis, quae hactenus inter vtrumque philosophum culta erat, amicitia refriguit, cuius culpam omnem in Sorberium transfert Baillevs [l], quo colore quaque verisimilitudine? in Gassendi vita dictum. Interim *Speciminum philosophiae*, siue *Dissertationis de methodo*, *dioptrices*, *et meteororum* versionem parauerat Curcellaeus pater; qui cum Cartesium rogasset, vt pro iure suo eam emendaret, vbique manum auctor textui emendatricem adhibuit, ita vt ipsius Cartesii opus merito haberi possit. Tandem cum iam satis his annis cIↃ IↃ CXLIII

k) Vid. Bentham. l. c. p. 243.

l) L. VII. c. 13. p. 216.

et clo Io c xliv fuiſſet inter Batauos iactatus, iter in patriam meditatus eſt, valde timentibus amicis, vt reuertatur, eo quod altius animo inſidere acceptas iniurias nouerant. Profectus in Galliam amicos vbique locorum inuiſit, fratresque et affinem conuenit, vt rerum domeſticarum negotia cum illis componeret; viſitatisque praediis ſuis in Britannia, tandem auctumno ineunte Pariſios aduolauit, ibique et principiorum philoſophicorum, et verſionis ſpeciminum philoſophiae editionem abſolutam transmiſſo faſciculo accepit. Inſcripſit librum Eliſabethae Friderici V. electoris Palatini filiae, cui iamiam innotuerat, quaeque literis elegantioribus atque philoſophia et matheſi eximie erat exculta. Ea enim, cum *Specimina philoſophica* legiſſet, tanto Carteſianiſmi amore rapta eſt, vt omnem Carteſii philoſophiam complecti animo cuperet, ideoque ad ſe vocato totam ſe in diſciplinam tradidit, eo ſucceſſu, vt neminem myſteria ſua comprehendiſſe facilius, et tenuiſſe melius ipſe Carteſius agnoſceret. Nec deſtitit ea deinceps, cum Hollandiam relinqueret, inſtituto literarum commercio haec lumina conſeruare, et ex praeceptoris inſtitutione augere. Ceterum cum breuem fore moram ſuam Pariſienſem Carteſius ſciret, ea vſus eſt ad amicos inuiſendos, et ineundam reconciliationem cum Ieſuitis collegii Clarmontani, tum ad nouos ſibi patronos comparandos: inter quos fuit etiam regni cancellarius. Etiam cum Roberualio reconciliationem tentauit, eam vero quoad externam tantum beneuolentiam obtinuit.

Lis a Carteſio intentata Schoockio.

§. XXII. Valde inquietos reddiderat Carteſii amicos, quos apud Batauos habebat, metus, ne in Gallia retineretur: eo autem exemit illos reditus eius circa finem Nouembris anni clo Io c xliv. Vt vero turbis, quas moleſtiſſimas ſibi ante eueniſſe ſenſerat, ſeſe eriperet, viuere ſibi ſoli in priſtina ſolitudine Egmondiana ſtatuit, vt ab amicis non interpellatus, liberiori meditatione in naturalium rerum inueſtigationem incumbere poſſet. Et vt dulciori tranquillitate frueretur, terminare quoque litem, quam Schoockio Groeningae intentauerat, ſtatuit, praecipue, cum Voëtium ibi quoque malis artibus ſibi infenſum metueret. Vicit tamen in ſenatu academico cauſſa Carteſii, citatusque Schoockius, faſſus eſt, claſſicum canente Voëtio ſe calamum contra Carteſium arripuiſſe, hunc que verum iniuriarum et calumniarum omnium auctorem eſſe. Factum id abſente Carteſio, et iniunctum ex ſenatus decreto Schoockio, vt iniuſte ſe egiſſe agnoſceret. Cuius cauſſae acta cum Carteſius accepiſſet, ea cum epiſtolis Voëtii ad Merſennum magiſtratui Vltraiectino transmiſit, vt, quibus inſidiis ipſum impetiiſſet Voëtius, cognoſcerent. Quod tamen, tantum abeſt, vt, quem exoptabat euentum ſortiretur, vt potius, cum totius litis eos puderet, publico edicto caueretur, ne quid in cauſſa Carteſiana prodiret, ſiue contra eum ſcriptum ſit, ſiue pro eo defendendo exaratum. Quo vero non obſtante, et Voëtius ipſe edita ſub Schoockii, licet inuiti, nomine epiſtola, et filius eius tribunalis Groeningani iniquitatem

tatem accusare publicis scriptis non erubuerunt. Maxime Voëtius indignatus Schoockio, quod causſam suam prodidisſet, vindictam altius meditatus est, retinuere tamen eius furorem minae Schoockii, mysterium omne se patefacturum profitentis nisi quiescerent. Aliter Cartesius, si fides BAILLETO [m], qui facilem se reconciliationi, tempestate finita praebuisſet, modo eandem animi bonitatem Voëtius ostendisſet. Ast is, licet amicitiam illi, deleta veteris iniuriae memoria Cartesius obtulisſet, inexpugnabilis animo omnem pacem respuit, et se sibi futuram seruare actionis occasionem velle pronuntiauit. Cartesius itaque, vt molestae liti se tandem aliquando extricaret, omnemque istam causſam, viros doctos indecentem, obliuione sepeliret, conscripto ad magistratum Vltraiectinum libello apologetico, totam controuersiae sexennio magnis animorum motibus agitatae historiam, causſae suae iustitiam, iniuriasque aduersariorum, complexus est, vt, quae iniustitia grauissima pressus fuerit conuictus tandem ille agnosceret.

§. XXIII. Liberatus hac molesta actione Cartesius, nouos philoso- *Cartesiani Leidenses.*
phiae suae succesſus non sine causſa sperabat. Nam et Gallorum plurimi conatibus philosophicis ciuis sui applaudebant, et Batava terra nouos quotidie cultores suggerebat. Maxime Leidensis academia eius placitis valde capi visa est, fauentibus Cartesianae philosophiae Golio, Schotano et Heydano, vt supra dictum. Nemo vero vel diligentius eius mysteria rimatus est, vel publice ea apertius docuit, quam Hadrianus Heerebordus [n], qui cum semel ad Cartesii castra transiisſet, et rationalem et naturalem philosophiam, cuius *Institutiones Lugduni Batauorum anno* CIↃ IↃ CLIV vulgauit, et libris doctissimis atque perspicuis, et voce in cathedra personante iuxta eius mentem tradidit, aliquoties aduersariorum Cartesii inuidiam et persecutiones ideo passus. Quem tamen circumspectius et moderatius causſam philosophiae Cartesianae, quam Regium, vrsisſe, et hac prudentia solidiorem fortunam et certiora illi fata parauisſe obseruat BAILLETVS [o]. Ast quae hoc pacto succrescebant laetissimo flore Cartesianae sapientiae incrementa, haud parum detrimenti acceperunt a conatibus Regii, quem tamen initia eius tanto feruore, tanta diligentia promouisſe, vt grauem ideo inuidiam Voëtii subiret, supra narrauimus. Hunc de animae cum corpore vnione a Cartesii opinione desciuisſe supra iam monuimus, nec alia ei defuerunt, in quibus dissentire a Cartesio pulchrum ei visum est, multum in eo desudante magistro, vt suis eum limitibus coërceret. Ast aut persecutionis molestia, quod coniicit Bailletus, fatigatus, aut suo nimis ingenio indulgens, aut, quod nobis verisimile videtur, idem sibi in philosophiam ius vindicans, quod Cartesius sibi asseruerat, sine praeceptoris cortice natare, et sibi suisque placitis fidere coepit, conditisque *Regii defectio a Cartesio.*

m) L. VII. c. 5. p. 231.
n) Obiit, teste WITTENIO in Diario 1659. d. 25. Dec. Is libros eius enarrat.
o) L. VII. c. 5. p. 230.

Fundamentis physicis a Cartesiana physiologia recessit. Qui tamen, vt honorem Cartesio haberet, scriptum illud ei legendum examinandumque transmisit. Is iam pridem quidem lasciuientem Regii audaciam obseruauerat atque reprehenderat, ast tam longe eum secessisse a placitis ipsius nondum deprehenderat. Itaque cum nihil suae philosophiae apprime conforme atque simile in istis institutionibus videret, omissis emendationibus totum opus improbauit, et aut mutanda illa praecepta atque ad suae philosophiae regulam refingenda esse, aut sibi necessitatem incumbere monuit, philosophiae studiosos monendi, Regium Cartesianum non esse, nec, quod hactenus factum, eius decreta pro Cartesianis habenda. Gratias pro hac voluntatis suae significatione Cartesio egit Regius, ast non sine artis et rationis praesidio se in eo saxo voluendo fuisse diligentem, et analysin accuratam adhibuisse ostendit, promisitque addere hanc declarationem praefationi: se in multis quidem lubenter sequi virum hunc summum, in quibusdam autem contrariam se fouere opinionem, in aliis iudicium suspendere. Quin et alia se additurum pollicebatur, quibus prohiberi posset, ne quis alienam Cartesio sententiam affingeret. Respondet Cartesius, non displicere quidem sibi methodum analyticam ab eo adhibitam, ast deesse Regio eruditionem metaphysicam et theologicam, hincque ferri non posse, quae de commercio inter animam et corpus, de Deo, et similibus dixerit: illa enim omnia sua praecepta de isto argumento corrumpere, nec se eiusmodi errorum participem esse velle. Id tantopere offendit Regium, vt apertissimo dicendi genere disciplinae Cartesianae renunciaret, et sibi systema proprium fingeret, cui ex Cartesianis praeceptionibus inserebat, quod sibi bonum videbatur. Dici non potest, quam displicuerit ista defectio Cartesio, quamuis magistri ore eum allocutus, ad resipiscendum salutaria monita ei dedisse videri vellet. Ipse quoque Bailletus, tanta in eum indignatione istam ob caussam exardescit, vt Cartesianae sectae desertorem, plagiarium, schismaticum appellare, indignis historico titulis non erubescat, et ingratum ei animum aliquoties obiiciat. Ast et sectae condendae studium satis ista actione prodidit Cartesius, et imprudentiam suam atque partis fauorem manifestauit Bailletus. Nihil enim factum a Regio, quod non veritatis studiosum deceret, et eclecticae philosophiae regula permitteret. Neque enim plagii accusari potest, cum multa a Cartesio se accepisse fateretur, nec schismaticus dici, qui in verbis magistri iurandum non esse a Cartesio didicerat, et peculiarem sectam condere non affectabat, suo autem iure gaudens suis oculis videre, et quaecunque apud alios veritati consentanea deprehendebat, suis aptare cupiebat. Quae nisi fallimur, manifestum faciunt, non nisi sectae condendae studium hanc Cartesio indignationem dictitasse, adeo verum est, idem peccare, et veteres et recentiores.

§. XXIV.

§. XXIV. Interim et cultro anatomico et aliis experientiae mediis in naturam rerum penetrare ſicque ſolitudinis ſponte electae taedia fallere ſategit Carteſius. Quem cum in itinere ad Suecos verſatus Canutus, legatus regis Galliae inuiſeret, et nonnulli viri praeſtantiſſimi eius amicitiam ambirent, his deliciis moleſtiam temperauit, quam inſtantias Gaſſendi, ad quas tum reſpondebat, illi concitaſſe ſupra iam tetigimus. Sed et moralem philoſophiae partem tum priuatis tentaminibus tangere, et phyſicam partem ad naturam affectuum, quos Graeco patrioque more paſſiones vocauit, transferre coepit: litem autem cum Roberualio de vibrationibus reciprocatam et minus decoram et parum iucundam expertus eſt. Fouit doctrinae moralis ſtudium Eliſabetha princeps, quam Carteſianae doctrinae praeclare fauiſſe ſupra diximus. Ea enim cum fatorum aduerſorum malignitatem philoſophiae praeſidiis fallere cuperet, cogitationes et philoſophemata SENECAE *de Vita beata* Carteſium examinare, ſuamque ipſi ſententiam iuſſit perſcribere, quae et ipſa laudabili exemplo cum noſtro communicauit, quid ipſi de ſummo bono, de anima, de libertate, de affectibus et ratione hominis videretur. Auxit laetitiam Carteſii, his philoſophiae ſuae incrementis valde exultantis cum videret, in gymnaſio Bredano, quod tum recens excitatum erat, et curatores eius Riuetum atque Huygenium, et profeſſores Pollotum, Ionſſonium alioſque plurimum placitis ſuis fauere, et hoc ipſum gymnaſium illuſtre Carteſianum reddere. Nempe haec votorum omnium ſumma philoſopho erat, vbique philoſophiam ſuam in ſectae ſpeciem tranſeuntem, videre triumphantem. Iucundiſſimum ideo fuit philoſopho cum ex ſocietatis philoſophis plurimos ſibi fauere, nec diſplicere illis nouum philoſophandi genus intelligeret. Mirum itaque non eſt, ferre non potuiſſe Carteſium, cum Honoratus Fabri ex hac ſocietate theologus et philoſophus nouum ipſe ex veteri Ariſtotelica philoſophiae ſyſtema condidiſſet, et corrupto vino nouam hederam ſuſpendiſſet. Et ridiculum fere eſt, adeo in vtramque partem impegiſſe Fabrum, vt cum apud familiae ſuae ſocios Carteſianiſmi fieret ſuſpectus, Carteſius e contrario crediderit, eum ſyſtema ſuum ſuae philoſophiae oppoſuiſſe, eo fine, vt improbari Carteſianae philoſophiae placita a ſodalitio Ieſuitarum orbis philoſophicus ſtatueret. Adeo partis ſtudium et ſuſpicio veritatis iudicium corrumpit, et in transuerſum agit viros etiam doctiſſimos. Nihil autem capere animum Carteſii magis potuit, quam quod a Canuto eſſet edoctus, Chriſtinam Sueciae reginam, cuius de viris doctis ipſisque ſcientiis fere omnibus iudicium orbis eo tempore tantum non adorabat, maximam de eo opinionem concepiſſe, ſpemque eſſe, fore, vt hac quoque Minerua fauente inter niues et glaciem ſeptentrionis laetiſſima philoſophiae ſuae incrementa exſurgerent. Ea vero, a Canuto praeſtantiam acuminis, quod de Carteſio praedicabat, edocta, quaeſtiones nonnullas morales, pridem in conuentu virorum doctorum ipſa praeſente agitatas, legato tradiderat, vt de iis Carteſii ſententiam

Studia Carteſii in ſolitudine Egmondiana.

Incrementa Carteſianiſmi.

tiam poſceret. Verſabantur autem illae circa amorem odiumque, eiusque naturam atque vſum. Vt itaque tantae reginae deſideriis velificaret, diſſertationem de amore ad Canutum transmiſit, vt eam reginae praelegeret. Quae cum acerrime iudicaret, admirata eius in philoſophando felicitatem beneuolentiam ei ſuam teſtari legatum iuſſit.

Turbae Leidenſes contra Carteſium.

§. XXV. Interruperunt haec gaudia Carteſii turbae, quas Leidenſes theologi, a Voëtio, quod quidem Carteſiana factio ſuſpicabatur, inſtigati, mouere coeperant. Prodierat enim in arenam diſputationibus publicis contra Carteſium Iacobus Reuius Dauentrienſis, qui haud infimum tunc inter theologos eius ſcholae locum occupabat, meditationes Carteſii euerſurus. Cui ſuccenturiatus aderat Iacobus Triglandius, theologus primarius; qui blaſphemas eſſe atque impietati, maxime vero Pelagianiſmo fauentes aſſertiones Carteſii contendebant. Is cum alienos ſibi et peruerſos affingi ſenſus intelligeret, ad vniuerſitatis iſtius curatores ſcripſit, et iniuriarum theologos eos poſtulauit. Illi citato rectore atque profeſſoribus ſerio interdixerunt, ne quid dicto ſcriptoue contra Carteſium molirentur, eum vero ſimiliter literis hortati ſunt, vt a controuerſiae ſerra abſtineret. Id quod vehementer diſplicuit Carteſio, qui non de quaeſtione aliqua philoſophica, ſed de famae honorisque reparatione preces ſuas ad eos detulerat, et hanc prouidentiam curatorum, ſuae magis ſcholae, quam alieno nomini inuigilare conquerebatur. Itaque cum theologorum factionem in ſynodis et conſiſtoriis valde potentem metueret, Pelagiani nominis infamiam perhorreſcens, ad Arauſionenſis principis auctoritatem, parario legato Gallico confugit; quod tamen effectum non habuit alium, quam vt theologis ſilentium de argumento huiusmodi, eorum pulpita non tangente, iniungeretur, ipſis tamen eorumque famae et exiſtimationi quouis modo parceretur. Quod nec Carteſio placuit, nec eius, quos in iſta academia habebat ſectatoribus, Heydano, Banio, Heerebordo, quos fauere Romanenſium partibus Carteſianam doctrinam docendo, rumor dictitabat.

Iter Gallicum Carteſii ſecundum.

§. XXVI. Altera tum vice patriam inuiſere ſtatuerat Carteſius, quod iter cum turbae iſtae parumper ſufflaminaſſent, tandem ruptis repagulis menſe Iunio anni CIↃ IↃ CXLVII Haga Lutetiam profectus eſt, in Britanniam minorem poſtea deſcenſurus, vt rebus domeſticis, quod cauſſabatur, prouideret. Dum vero editionem Gallicam principiorum ſuorum, quam confecerat Picotius, expectat, et prorogat terminum, vt eum abſoluto opere comitem adſciſceret, amicos nonnullos in Gallia morte praeuentos perdit, maxime Mydorgium, amicum veterem, Merſennum aegrum inuenit. Eorum tamen, qui illi fauebant, ſtudio factum, vt apud primarium rerum publicarum adminiſtrum de ſtipendio annuo regis nomine ſoluendo illi proſpiceretur. Quod cum tria librarum Gallicarum millia ei numeranda promitteret, vt et meritorum praemium acciperet, et habe-

haberet impensas, quibus in iuuandis scientiis sustentaretur, merito totus inde in admirationem conuersus est, cum ignorasset, quid pro eo egissent amicorum industria. Ita auctus rei neruo, postquam cum Paschale de materia sua subtilissima, de vacui horrore et similibus coram disputauisset, ad Batauos rediit, et solitudinem Egmondianam repetiit, traductis eius silentiis ad meditationes philosophicas et capienda experientiae specimina de vacuo, quae cum Picotio in ea hyeme instituebat. Interrupit tamen labores hos physicos desiderium reginae Sueciae, quae, interprete Canuto, sententiam de summo bono eum rogauerat. Quam cum philosophicis luminibus adhibitis, id enim regina postulauerat, scripto designasset, illique dissertationem de eodem argumento adiunxisset, quam Elisabethae principi olim transmiserat, tota in eius admirationem rapta regina est, quae et propria manu ei gratias egit, et ab eo tempore de eo in Sueciam aduocando cogitauit. Facile his fauoribus vsus contemsit REVII *Considerationem theologicam methodi Cartesianae*, tum prodeuntem; et ad REGII Dissertationem *de Anima rationali* breues stricturas edidit, aliaque contra ipsum comparentia secure neglexit.

§. XXVII. Vix saeuire hyemis inclementia desierat, cum afferrentur iterum amicorum literae, quibus nuntiabatur, veniret in Galliam, regem enim amplissime illi cupere, et nouum ei stipendium decernere, quin et loco illustri ponere velle, vt maxima tranquillitate ad supremum apicem philosophiae opus perducere posset. Et initio quidem rerum in isto regno publicarum facie persuasus suspecta haec consilia habebat, ast cum ipse regius codicillus, quo nouum illud ei praemium designabatur, ab amico submitteretur, ad iter se ineunte mense Maio anni CIↃIↃCXLVIII, accinxit. Ast Parisios delatus, dici non potest, quam attonitus fuerit, cum se amicorum, qui eum praesentem cupiebant, artibus deceptum, et suis sumtibus istum codicillum redemtum intellexisset, et se frustra istas itineris molestias suscepisse cognosceret. Quin adeo aduersa philosopho ista res fuit, vt qui eum in aulam inuitauerant, eum facietenus tantum noscere se cupere profiterentur, et hanc istius fraudis causam esse dicerent. Quod haud exiguam Cartesio indignationem concitauit, qui et spe sua erat deiectus, et itineris molestia grauatus, et amicorum dolis delusus, id quod amplissimam HVETIO [p] occasionem praebuit falso Cartesium ridendi, quod aulae fauores in vmbra philosophica delitescens stolide affectasset. Ne vero omnis illa mora Parisiensis frustranea esset, effecit ducis Laudanensis diligentia, qui Cartesium cum Gassendo non sine vtriusque gaudio reconciliauit, et similem forte pacem cum Roberualio parauisset, nisi in congressu virorum doctorum, de vacuo ad motum necessario disputanti mathematico adeo ebulliisset sanguis, vt totus igne accensus, non nisi flammas contra Cartesium euomeret, omnemque occasionem eum mordendi,

Tertium itev Cartesii in Galliam.

p) Memoires pour Cartesianisme p. 34. seqq.

dendi, anxie perquireret. Quibus moleſtiis, rerumque publicarum in vrbe facie parum laeta fatigatus Galliaeque pertaeſus, ineunte menſe Septembri ad Batauos ſuos, et Egmondiana ſilentia rediit, ab iſta, quam animus perpeſſus erat, tempeſtate in ſecuro hoc portu quieturus. Verum vt nihil eſt in humana vita ex omni parte beatum, ne ſolitudinem quidem iſtam moerore vacuam eſſe mox intellexit, allato nuncio de obitu Merſenni q), quem amicum veterem eumque a longo tempore fidiſſimum et laetiſſimis ſpeciminibus cariſſimum erat expertus. Ad quem cum epiſtolas innumeras fere ſcripſiſſet, eas, quod ad familiarem datae eſſent, recuperare ſtuduit, ſed fruſtra. Pleraeque enim Minimorum incuria disiectae perierant, multae Roberualio, diligenter eas quaerenti, inciderant in manus.

Fauor reginae Sueciae, erga Carteſium.

§. XXVIII. Laetiorem, quam in patria frui licuerat, fortunam et ampliores laborum ſuorum ſucceſſus Carteſio promittebat eo tempore Suecia, cuius regina valde Carteſianae philoſophiae fauere coeperat, praecipue vbi diſſertationem eius *de Paſſionibus Animae* legiſſet. Illa enim adeo literatiſſimae principi placuerat, vt totam illam philoſophiam, explorare apud ſe ſtatueret, qua in re Freinshemii et Canuti opera vti decreuerat. Intellexit hanc philoſophiae ſuae fortunam Carteſius, cum Eliſabethae principis fata votis et ſuis et illius poſt pacem initam minime reſpondere intellexiſſet, incertusque haereret, quo loco rerum ſuarum ſedem figeret. Menſe enim Martio anni CIↃ IↃ C XLIX Canuti literis edoctus eſt, cupere reginam,

q) Natus eſt Marinus Merſennus Cenomanenſis VI. id. Sept. anno 1588. ordinique Minimorum Franciſci a S. Paula nomen dedit, denatus Pariſiis Cal. Sept. anni 1648. Vir doctus et linguarum orientalium apprime peritus, vnde locum ei in Gallia orientali p. 270. fecit PAVLVS COLOMESIVS. Sed et philoſophiam linguarum ſtudio iunxerat; et vtriusque ſpecimen amplum et eruditum, priusquam Carteſio innotuiſſet, ediderat, vulgando Quaeſtiones in Geneſin. In quo vaſto libro longeque rariſſimo et paucis viſo, illud quidem philoſophiae reſtaurandae deſiderium prae ſe fert, vt reges principesque hortetur; vt academias huic inſtituto aptas erigant; fateaturque rerum naturalium ampliorem notitiam opus eſſe theologo, cum nec Chriſtus venerit, vt nos aſtrologiam doceret, nec Moyſes philoſophicas difficultates aperuerit, ſed rem prout apparet explicuerit. Aſt vehementer tamen, dum contra Atheos quosuis inſurgit, et hac quoque ſuſpicione, quemlibet fere a Romana eccleſia diſſentientem premit, non Brunum modo, Campanellam ſimilesque reprehendit, ſed et Teleſium, Keplerum, Galilaeum, Gilbertum pungit. Monendus hoc loco eſt lector, folia iſta, in quibus Merſennus de inſigni Atheorum inter Gallos numero conqueritur, atque principes et magiſtratus hortatur, vt „ vbicunque deprehenſus fuerit Atheus, debitis ſuppliciis, quae „ nimia eſſe nequeant, corripiatur, domus illius „ ſuſque deque vertatur, et perpetuae notae ignominia ei publice inuratur, etc. in omnibus fere exemplaribus p. 670 ad 676. ſublata, iisque alia ſurrogata fuiſſe, vt obſeruatum NICERONIO Memor. literar. T. XXXIII. Forte quod vel ipſum auctorem vel cenſores tam propudioſae narrationis puderet. Eas paginas laudabili conſilio anonymus quidam in Bibliotheca Gallica P. XXXIV. S. I. art. 7. recuſas exhibuit, cum tantum non penitus diſparuerint, et pauciſſimi eas viderint. Quam recuſam harum pagellarum editionem eſſe ſinceram comparata cum exemplari noſtro integro et non caſtrato nos edocuit. Fidem autem in narratione Merſenni deſideramus, et ineptum merito eius zelum reprehendimus, qui laruas ei videtur finxiſſe. Dignum autem eruditorum curioſitate putamus, ſi quis inquirat, quae cauſſa Merſennum coëgerit, folia haec abiicere, quaeque vera tam inſignis raritatis libri huius cauſſa ſit, ſic vt vix quatuor exemplaria Pariſiis extare non nemo monuerit? In notitiam Carteſii autem delatus, et ei intima amicitia iunctus, non modo valde eius decretis fauit, ſed et communis quaſi philoſophorum caſtius et emendatius ſtatuentium canalis fuit, et vinculum, quo inter ſe amicitia connecterentur. Obiit ex hauſta nimis frigida, cum Carteſius eum inuiſiſſet non ſine amicorum luctu, relictis Cogitatis phyſico-mathematicis. Franciſci Veneti Somnia Pythagorica eum euertiſſe, ſuperiori huius tomi parte diximus. Vitam eius deſcripſit HILARIO DE COSTE.

reginam, vt Holmiam veniat, philosophiae praecepta ex ipsius ore hauriendi auidam. Praeuidit Cartesius coeli inclementiam in his septentrionis regionibus sanitati suae fore inimicam; itineris quoque maritimi molestiam, aëremque grauiorem merito pertimescebat, et declinare iter meditabatur: cum noua compellatione Canuti reginae mandato vrgeretur, vt iter matureſceret. Dedit itaque manus, atque instante aestate venturum se est pollicitus, et nauarcho Sueciae Flemmingio ipso Egmondiam profecto, reginaeque voluntatem ei declarante, post editam a Schotano geometriae suae versionem Latinam, quae tamen parum illi probata fuit, ad iter se accinxit, parum tamen animo laetus, cum et suspicionibus angeretur, et Suecorum odia timeret, quos transuersis oculis intueri peregrinorum in aula reginae suae fortunam audiuerat, et ipsius quoque religionis suae professionem sibi obstantem vereretur. Quamuis autem redeunte vere redire se ad pristinas sedes posse certo sperabat, arcano tamen instantis fati sensu aliquo de rebus suis ita dispositi, ac si nunquam ad suos esset reuersurus. Commendataque dissertatione *de Passionibus* Elzeuirianae typographiae vnius serui comitatu iter ingressus Holmiae calendis Octobris appulit, et a Canuti vxore omnibus humanitatis signis exceptus est. Altera die reginam salutans ea beneuolentiae significatione admissus est, quae inuidiam aliorum prouocare facile poterat. Noluit tamen illi annuere, postulanti, vt rerum suarum sedem, relicta Hollandia inter Suecos figeret. Tum consilium discendi philosophiam Cartesianam ex ore conditoris exequi statuens, primam his meditationibus horam; lecto relicto destinauit, quod et animum attentum magis seruare posset, et otia haberet tranquilliora. Quam reginae voluntatem, vt par erat, obsequio quidem prosequebatur Cartesius, intelligebat autem facile, et suae viuendi consuetudini valde refragari et haud parum valetudini obesse. Nam in lecto meditari solebat, vt supra iam dictum, et aëris inclementia summo mane valde corpus affligebat. Paruit itaque iussis, et reginam in disciplinam recepit; quae cum ingenii vastitatem persentiscceret, consiliis secretioribus eum adhibere nulla dubitauit, et in rebus quoque ad regimen statuum pertinentibus ad eius prudentiam recurrit. Qua reginae gratia ita vsus est Cartesius, vt et amicis inseruiret, et Elisabethae principis Palatinae causam apud reginam ageret, et se doctrina pariter atque morum honestate et grauitate reginae aulaeque valde commendaret. Id quod inuidiam ei conflauit atrociſſimam, cum negligi se putarent alii, quos doctrinae, et imprimis philologiae causa in aulam regina acciuerat, et humanitatis studia ab hominibus Gallis deprimi quererentur. Sed et administrorum reginae animi peregrinorum auctoritati qua apud reginam fruebantur, valde inuidebant, vixque pati poterant, alienos mores patriis praeferri. Quod eo magis infensos Cartesio animos parare poterat, quo magis reginae fiducia eum rebus quoque ciuilibus interdum adhibebat. Nihil tamen haec omnia sereniſſimam foeminam, in dies laetius philoso-

phantem impediuere, quo minus et beneuolentiam Carteſio teſtaretur, et ampliſſime eius philoſophiae faueret. Quae cum alia quoque, praeter edita, affecta Carteſium habere intelligeret, vehementer eum hortata eſt, vt philoſophiae ſuae corpus aliquod perfectum, ſuisque partibus abſolutum colligeret, et ea abſolueret, quae adhuc reſtabant. Qua in re morem eſſe gerendum reginae ratus Carteſius, chartas ſuas ſecum allatas luſtrauit, et manum illis vltimam admouere, ſtatuit. Fuere autem inter eas tractatus *de homine*, *de formatione foetus*, et *de lumine* ſiue *mundo*, qui inter poſthuma Carteſii prodiere, curantibus editionem Claudio Clerſelierio et Ludouico de la Forge, quorum ille praefationem praemiſit [r] ad hiſtoriam Carteſianorum librorum illuſtrandam haud parum facientem, hic librum *de Homine*, ampliſſimis annotationibus illuſtrauit, vterque de Carteſii philoſophia praeclare meruit [s]. Habebat et affecta alia, et inter ea volumina duo epiſtolarum quae Clerſelierius poſtea vulgauit, quaeque in huius philoſophi vita concinnanda Bailleto maximam lucem praetulere. Tacemus alia, quae fragmenta magis exhibent, quam tractationes integras, quorum titulos et argumentum exhibet BAILLETVS [t] qui videndus. Quae cum reginae oculis paterent omnia, ſibi vindicandum eſſe Carteſium ſtatuit, et vt facilius climatis ſeueritatem ferre poſſet, in meridionali regni parte, vel regionibus quoque Germanicis, quae ſceptro Suecio parebant, et terras et ſtipendium inſigne trium millium thalerorum ei obtulit. Porro et academiae ſcientiarum condendae conſilium cum Carteſio agitauit, qui cum eius modum deſcripſiſſet, peregrinis aditum, mirante regina, denegauit. Redux ex conclaui reginae, cui iſtud conſilium delineauerat, vacillantem valetudinem haud obſcure ſenſit, ipſoque purificationis B. V. feſto poſt S. euchariſtiae myſteria percepta pulmonum inflammatione cum febre continua proſtratus eſt. Quem morbum ſine dubio aëris inclementia, et turbata viuendi ratio ei contraxit, valde autem auxit pertinacia, qua venaeſectionem reſpuit [v], turbatis febris violentia, aegroti ſenſibus. Quorum vſum cum ſeptimo die recepiſſet, fruſtra ad hoc remedium recurrit, morbique ſaeuitiae tandem ſuccubuit, mortalem deponens ſarcinam III. Id. Febr. cIↃcIcL.

Sepultura Carteſii.

§. XXIX. Aegerrime tulit tanti viri obitum Chriſtina, et, ſi fides BAILLLETO [x], lacrymarum imbre demonſtrauit, quanto deſiderio illuſtrem

r) Maxime illa notanda ſunt, quae de Regio Clerſelierius differit, quem cum rogaſſet, vt libro de homine figuras neceſſarias adiiceret, repulſam tulit, cauſſante Regio, fieri poſſe, vt concordantibus ſuis meletematibus cum Carteſianis haec exſcripſiſſe nonnullis videretur, ſi ipſe manum operi admoueret. Quae dum narrat Clerſelerius, haud obſcure prodit, Regium meditationes has phyſicas Carteſii, dudum in MSt. viſas expilaſſe.

s) Prodiit quoque opuſculorum poſthumorum Carteſii editio Amſtelodami 1701, vid. Act. erud. 1701, p. 532. ſeqq.

t) loc. cit. cap. 20. p. 275. ſeq.

v) Ibid. pag. 281. Boeclerus apud LEIBNIZIVM in notis ad vitam Carteſ. quae extant in CHR. THOMASII Hiſt. Sap. et Stult. T. II. p. 114. Maxime vero delirantem ex morbo Carteſium impediebat medicus regius Weules dictus, homo Batauus; qui olim Voëtii partes erat ſecutus, conf. HVETIVS l. c. p. 89. CRENIVS Animadu. P. I. p. 136. ſeqq.

x) Lib. VII. cap. 22. p. 281.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

lustrem praeceptorem perdidisset. Legato ideo Galliae dolorem suum testata, locum sepulchri in honestissima regni sui parte ad regum Sueciae pedes, et pompam quoque funebrem atque mausoleum superbum promisit. Ast cum aliter visum esset legato Gallico, in coemeterio peregrinorum sepulchris destinato, sine pompa sepultus est, funus efferentibus ex Gallis honestissimis, qui aderant. Excitatus supra sepulchrum cippus asseribus ligneis cinctus, vt inscriptio sepulchralis addi posset. Ea hoc defuncti elogium retulit: D. O. M. *Regnante Christina, Gustaui I. pronepote, magni filia, auorum coepta patriaeque terminos victoriis nouis promouente, pacem demum armis quaesitam artibus ornante, accitis vndique terrarum sapientiae magistris, ipsa in exemplum futura, Renatus Des Cartes, ex eremo philosophica in lucem et ornamentum aulae vocatus, post IV. mensem morbo interiit, et sub hoc lapide mortalitatem reliquit A.C.* CIↃIↃCL. *vitae suae LIV. Renatus* DESCARTES *Perronii dominus, ex antiqua et nobili inter Pictones et Armoricos gente in Gallia natus, acceptas, quantacunque in scholis tradebatur, eruditione expectatione sua votisque minore, ad militiam per Germaniam et Pannoniam adolescens profectus, et in otiis hybernis naturae mysteria componens cum legibus matheseos, vtriusque arcana eadem claui referari posse ausus est sperare, et omissis fortuitorum studiis in villula solitarius prope Egmondum in Hollandia assidua viginti quinque annorum meditatione auso potitus est. Hinc toto orbe celeberrimus a rege suo conditionibus honorificis euocatus redierat ad contemplationis delicias, vnde auulsus admiratione virtutum maximae reginae, quae quicquid vbique excelluit, suum fecit, gratissimus aduenit, serio est auditus, et defletus obiit. Nouerint posteri, qualis vixerit Ren. des Cartes, vt cuius doctrinam olim suspicient, mores imitentur. Post instauratam a fundamentis philosophiam apertam ad penetralia naturae mortalibus viam nouam, certam, solidam, hoc vnum reliquit incertum, maior in eo esset modestia an scientia? Quae vero sciuit, verecunde affirmauit. Falsa non contentionibus, sed vero admoto refutauit, nullius antiquorum obtrectator, nemini viuentium grauis. Inuidorum criminationes purgauit innocentia morum, iniuriarum negligens, amicitiae tenax. Quod summum tandem est, ita per creaturarum gradus ad creatorem est conatus ascendere, vt opportunus Christo gratiae auctori in auita religione quiesceret. I nunc viator, et cogita, quanta fuerit Christina et qualis aula, cui mores isti placuerunt. Christianissimi regis Ludouici XIV. Ludouici iusti filii, Henrici M. nepotis, Anna Austriaca, optima, prudentissima, fortissima regina, annos et regnum filii regnante, legatus ordinarius Petrus Chanutus, hoc monumentum ad gloriam Dei, bonorum omnium datoris, Gallici nominis honorem, perpetuam memoriam amici carissimi Renati Des Cartes poni curauit anno VII. ab excessu Ludouici iusti.* Magnificum hoc esse elogium, nemo non videt, ast post fata quoque inuidiam Cartesio

conflare aptum; quam ioculari voce, si fides HVETIO [y], nonnemo prodidit, vocibus, sub hoc lapide, furtim adiiciens, ligneo, eo quod cippus iste lignea compage ad lapidis formam et colorem constructus esset atque dealbatus. Alii mordax cenotaphium, vt inter euntes in partes fieri solet, scripserunt [z], quos hoc loco non moramur; carissima tamen amicis semper et sectatoribus philosophi memoria fuit, quam nonnemo epitaphio, carmine Gallico scripto honorauit. Ceterum et amici in Suecia praesentes eius desiderium, quo vrebantur, conditis elogiis leuauerunt, et numo quoque eius laudes consecratae immortalitati apud Batauos sunt. Postquam autem regina in Romanae ecclesiae castra transierat, anno clo Io CLXVI cineres et ossa Cartesii ex Suecia in Galliam translata et superba pompa in ecclesia S. Genouefae condita, iustaque digna tanto viro eiusque nobilitate atque meritis persoluta sunt.

Character Cartesii ex delineatione Bailleti.

§. XXX. Dici non potest, quantam auctoritatem fama viri summi apud eos, qui vel amicitia eius vsi sunt, vel doctrinam eius secuti obtinuerit. Apud eos enim nemo inuentus est philosophorum veterum et recentiorum, qui cum Cartesio posset comparari. Cuius indicium esse potest, morum, meritorumque eius delineatio, quam consentiente tota Cartesianorum cohorte commentario suo de vita rebusque Cartesii in fine adiecit BAILLETVS [a]. Quem cum hactenus in enarranda vita maximi philosophi ducem secuti fuerimus, par est, vt hanc quoque, quam de corporis et animi dotibus Cartesii depictam dedit, εἰκόνα, contemplemur. Hoc auctore Cartesius corpore vsus est firmo, statura paulo supra mediocritatem assurgente, et cum partibus suis pulchre concordante, vultu laeto et iucundo, semperque sereno; vestitu amictus nec superbo, nec tamen singularem philosophi habitum affectante, et inter Hollandos ad mores regionis adaptato. Vitae genus adhibuit sobrium et frugale, nec deliciis mensae addictum, sed sanitati attemperatum, et lecto diutius non somni tantum caussa, sed meditationis quoque, haud raro affixum. Laboris erat patiens, et corpus quoque firmare exercitatione assuetus. Sanitatem autem studiose curauit, et venaesectionem caute prudenterque esse adhibendam statuit, eo quod innumeris nocuisset, ipse ad mortem vsque, non alio medico vsus, nisi se ipso, eo quod pharmacopoeorum et seplasiariorum artes parui penderet, et diaeta magis et regimine, quam medicaminibus corporis sanitatem posse conseruari, crederet. Familiares et domesticos aluit bonos, intelligentes, virtuti deditos, quos doctrina pariter atque exemplo formare annitebatur, vnde factum, vt ex eius seruitio viri docti et elegantes muneribus publicis praeficerentur. Circa bona vero fortunae adeo ἀδιαφορίαν sectatus est, vt, praeter ea, quae familia honeste alenda postulabat, de facultatibus augendis minime omnium esset

y) De Rebus ad eum pertinentibus L. III. p. m. 45. conf. Memoires pour l'hiſtoire de Cartes. p. 99.

z) Vid. MAGIRVS Eponymol. crit. p. 186.

a) L. VIII. p. 286. seqq.

esset sollicitus, et animum tranquillum contentumque praesenti, omnibus diuitiis haberet potiorem. Inde factum vt fortunae procellis immotum impauidumque pectus obiecerit, eiusque inuidiam pariter atque fauores negligenter satis respexerit, in id potissimum intentus, vt se potius, quam fortunam vinceret, et cupiditates magis mutaret suas atque desideria, quam ordinem mundi inuerti cuperet. Ea autem magnitudine animi sustentabatur, vt omnem aliorum liberalitatem, excepto rege suo, respueret, et domus, commoditates, numos, oblataque vitae praesidia alia nollet admittere, ne vel vni esset grauis, vel libertatem venderet. Quem tamen animi generosi contemtum diuitiarum nec fastus extulit, nec superbia grauem fecit aliis, quorum abundantia nunquam eum inuidiae ignibus adussit. Ita vero factum, vt patrii reditus, in vita solitaria et a mollitie et luxuria longe remota abunde sufficerent. Quamuis autem solitudinem philosophiae caussae valde amaret, tantum tamen abest, vt difficiles Timonis mores imitatus sit, vt iucunditas morum, ex tranquillitate animi profecta, et vitae elegantia etiam in eius eremo philosophica eluceret, et quicunque eum adire cupiebant, illis se et facilem praeberet et confabulatione dulcissimum. Maluit autem latere, quam per ora virorum ferri, et conuersari magis studuit cum natura rerum, quam cum hominibus. Philosophiae enim praesidio gloriae cupiditatem superauerat, parum curans, quid de ipso alii iudicassent; et quamuis famam honestam non contemneret, placuit ei tamen magis, ignotum latere, quam ab aliis celebrari. Totus autem meditationi philosophicae silens et attentus se immersit, vnde rarior ei sermo et moderatus atque temperans eius vsus. Et licet paulo segnior esset ad scribendum, semel tamen arrepto calamo tanta concinnitate, ordine et perspicuitate scribebat, vt omnibus satisfaceret. Lectionem non omnem quidem contemnebat, ast modicam tamen adhibebat, paucis libris instructus, eo quod tot in illis vana, inutilia, superflua eum offenderent. Ingenium autem vastum et vi quadam ignea diuinum nactus, soliditatem, accurationemque ita seruauit, vt merito geometricum dici possit. Inde factum, vt memoriam, licet fidam satis et patentem, multis parasangis superauerit iudicandi acies in abditissima rerum penetralia, insolita celeritate penetrans, et cum sensu exquisito, recto et acuto, animi iudicium, non minus de rebus profundissimam meditationem postulantibus, quam de iis, quae quotidie in vulgus occurrunt, formans. Huic iunxit amorem veritatis non nisi cum morte dimissum, quem sinceritas animi ita sustentabat, vt totus candor esset, hocque charactere ab aliis cuperet distingui, nec morum elegantiam, ad falsitatem animi vnquam pateretur relabi. Vnde errori quidem ex ignorantia profecto facile ignouit, ast mendacium hostis implacabilis persecutus est. Cumque animo vere bono vteretur, docilitatem eam a natura accepit, quae ampliss imis scientiarum campis sufficeret, quaeque emendare errores facile pateretur. Inde enata modestia, tantae virtutis, vt cum pertinaciam

naciam ex ſuperbia ortam ei aduerſarii obiecerint, in iis caſibus, quos accuſabant, oſtenderit, nihil tale infixum eſſe animo, facileque ſe veritati cedere. Mores autem mites et humanos adeo amabat, vt vehementiam omnem cane peius et angue oderit, infenſiſſimos hoſtium latratus ſimili voce nunquam excipiens, iraeque atque affectuum intemperiei philoſophica virtute moderatus, pacemque, ita venatus, vt iniurias quamuis atrociſſimas facile obliuiſceretur, paratiorque eſſet ad ſepeliendos aliorum errores, quam memoria recolendos et obelo configendos. Addi his debent amicitiae conſtantia atque fides, et conſcientiae integritas nulla perfidia contaminata, facilitas animi a ſuſpicione libera, et in partes meliores prona, certe ſententiam ab incertis circumſtantiis prouide continens, et ad reconciliationem ſponte accurrens. Cumque coelebs viueret, ſemel tantum caſtitatem laedendo [b], humilitate coram Deo, et humanae imbecillitatis recordatione illum errorem pie emendauit. Tantam autem Deo creatori reuerentiam exhibuit, vt maxima cautione et prudentia de eo loqueretur ſcriberetque, et pro exiſtentia Dei aduerſus impios demonſtranda, quamcunque pugnam laetus ſuſciperet: vnde non niſi inuita ei veritate atheiſmus et ſcepticiſmus obiectus eſt. Nunquam autem theologiae fines laceſſere ſuſtinuit; ſed rationis lumina eo retulit, vt fidei inde certiſſima emolumenta naſcerentur. Vnde qui inimicam iudicarunt reuelationi eius philoſophiam, aut noluiſſe aut nequiuiſſe eum intelligere cenſendi ſunt. Qui autem fidem non ſeruauiſſe eccleſiae Romanae clamitant, aut de altaris ſacramento eum ab illa deuiaſſe coquerunt, non recordantur, et pie eum in illius gremio obiiſſe, et transſubſtantiationis dogma philoſophicis luminibus illuſtrauiſſe, quamuis accidentium laruas negligeret, et pietatem laudabilem ad finem vitae conſeruauiſſe, omnem autem doctrinam ſuam eccleſiae iudicio humiliter ſubieciſſe. Hactenus Bailletus. Qui cum laudatorem magis quam hiſtoricum in his egerit, nec viderit in Carteſio quicquam reprehenſione dignum, nos, poſitis partis ſtudiis, ſincero calamo deſcribemus, quid laudandum videatur in viro ſummo, quid culpandum merito, vt et virtuti meritisque ſuis conſtet honos, et habeant, qui philoſophari cupiunt, quibus exemplo maximorum virorum diſcant vitare deuia, regiamque viam recte tenere.

Laudes Carteſii.

§. XXXI. Accurate autem ad Carteſii hiſtoriam et philoſophiam attendentibus, eiusque conatus emendandae philoſophiae cum iis, quae ante eum ſuſceperunt magni in orbe philoſophico heroës comparantibus manifeſtum erit, fuiſſe eum virum ingenio maximo vereque philoſophico praeditum, adeoque ei, quod ſuſceperat, negotio omnium aptiſſimum. Nam et naturali pollebat iudicandi acie, et celeriter atque alte in veritatis cauſſas, et nexus propoſitionum penetrabat, poſitisque ſemel principiis claris et euidentibus, quid ex illis conſequi neceſſe eſſet, praeclare intelligebat.

b) Filiam extra matrimonium genuerat, quae quinquennis magno parentis luctu obiit.

ligebat. Quam iudicii vim satis produnt innumera, quae pulcherrime de natura animae humanae monuit, quaeque noua tunc erant nullisque cognita hactenus. Nec minori fertilitate imaginandi virtutem sese in Cartesio exseruisse et elegantem imaginum seriem atque ordinatam quasi aciem praeclare dispossuisse, ingeniosum physiologiae nouae aedificium satis superque comprobat. Quas naturalis ingenii Cartesiani virtutes auxit et perfecit scientiarum mathematicarum cognitio, qua multos alios anteuertebat. Earum enim praesidio didicerat euitata scholasticae methodi confusione ordinem in cogitando seruare, notiones formare perspicuas et adaequatas, partes quaestionum enumerare omnes, ideas inter se comparare, resectisque iis, quae ad rem non faciebant, iis inhaerere, ex quibus velut propositionibus vniuersalibus et fundamentalibus, axiomatibusque particulares veritates rite deducerentur. Cuius elegans specimen dedit in dissertatione *de Methodo*, de qua cum infra dicendum sit, hic alia non cumulamus. Ita ordinis, perspicuitatis, et methodi auxilio adiutus, mirum non est, profunde eum in haud paucas veritates penetrauisse. Accesserunt his virtutes animi, quae ad regendum intellectum plurimi faciunt, inter quas eminuit in viro summo animus excelsus, magnus, et a iuuentute sibi ea fiducia praesens, vt sine cortice natare, contemtisque ducibus incertis, tum de via veteri tritaque dubitare et recedere, tum nouam solus inire auderet. Aderat etiam rectus in eo animus, qui conculcatis praeiudiciis auctoritatis, antiquitatis, sectae, commodi, et similium, quibus velut peste quadam corrumpi solent philosophantium ingenia, ad naturam obiectorum, quae exploranda sibi delegerat, candide attendebat, et vnam inquirendae veritatis metam sibi figebat. Ita vero philosophiae scholasticae, quam a pueritia imbiberat, horror quidam et auersio enata est, qua eiicere eam totamque deserere, quam paciſci inter lucem et tenebras, illique noua miscere malebat. Recta haec via fuit, quam ingressus ad emendandam philosophiam longe felicius, quam multi ante eum alii, potuit grassari. Eam cum semel elegisset, magni animi constantia per totam fere vitam absoluit, et nec muneris, nec coniugii, nec aliarum, quae enasci in vita philosophantibus solent, circumstantiarum impedimentis in eo cursu sufflaminatus est, operam in eo collocans, ne amicorum interpellationes meditationes suas turbarent, quem in finem solitudinem Egmondianam prudenter elegit. Quis non Cartesium ad emendandos immutandosque philosophiae vultus iis mediis accessisse fateatur, quibus pauciſſimi alii tantum opus aggressi sunt. Nec a disciplinarum subsidiis vacuus fuit, quas adolescens magna contentione didicerat, nec a lectionis copia tantum imparatus, quantum voluit videri, vt supra iam obseruatum. Mille itaque fauoribus fati feliciter de philosophia disponentis instructum Cartesium reformare sapientiam naturalem aggressum esse, et his artibus plurimum profeciſſe, adeoque mereri vt inter maxima ingenia, qui in orbis philosophici theatro comparuerunt,

numeretur, non nos modo fatemur, sed concinit quoque, quicquid ingeniis diuinis, meritisque immortalibus pretium nouit statuere. Testes volumus non innumeram modo sectatorum cohortem, ad haec nostra tempora durantem, in qua viri fuere hodieque sunt praeclarissimis doctrinae speciminibus ingentem nominis famam adepti, sed alios quoque eosque haud paucos viros eruditos, quibus sectarium quidem Cartesii studium merito displicuit, ast qui nulli tamen dubitauerunt, debitis eum cumulare laudibus, iisque, quae recte ab eo prudenterque dicta sunt, sunt autem plurima, calculum adiicere. Cuius generis testimonia de Cartesio in tanto applaudentium aceruo plurima facile esset colligere, si specialem Cartesii et Cartesianae philosophiae historiam scriberemus: adeundus autem est THOMAS POPE-BLOVNTIVS [c], qui multa collegit. Ne tamen hoc loco abeamus ἀσύμβολοι, ex innumeris fere, duos producimus, praestantiae ingenii Cartesiani testes idoneos, iustosque doctrinae meritorumque eruditione partorum arbitros, viros illustres PAVLVM PELLISSONIVM et GOD. GVIL. LEIBNIZIVM. Quorum ille ita de Cartesio pronuntiat [d]: *Admiror Cartesium, quem maximi apud nos geometrae Fermatius et Roberualius, quibus ego magistris et amicis vsus sum, inter primos et praestantissimos orbis geometras numerare nulli dubitant. Meditationes eius metaphysicae sublimes sunt, et cum nobilissimis religionis Christianae veritatibus satis amice conspirant. Eleganter quoque scripta est eius methodus, quam eum puer fere deperiisset, iam praestantissimum specimen iudicii accurati sensusque recti iudico. Et profecto, quis vel ingenii vel inuentionis quid amplius praestantiusque excogitauerit pulcherrimo illo, quod construxit de mundo problemate? quem nostris oculis exposuit, nostrisque disputationibus tradidit diuina sapientia. Addo his laudibus de hoc summo philosopho, quod et alibi me fecisse memini, praestitisse se eum virum bonum, eumque vere se exhibuisse; suum autem systema non necessitatis titulo obtrusisse, vt sectatores nonnulli nimis illi addicti faciunt, sed possibilitatis nomine commendauisse. Sunt tamen inter noua eius dogmata, quae plane horreo* etc. Respondit ad ea LEIBNIZIVS ita, vt, *quamuis iuuenum multorum morem improbet materiam Cartesii crepantium, vt habeant, quibus veteres contemnant, et doctrinae antiquae nuntium mittant; licet etiam moneat, falli eos, qui eo solo contenti plus vltra non sapiunt, cum in geometricis quoque, limitibus se nimis circumscripserit; fatetur tamen, se Cartesium maximi facere, eo quod doctissimum se demonstrauerit, plusque legerit, quam sectatores eius credant: posseque de eo dici: esse eum ex illis, qui plurimum omnium inuentis antecessorum addidere.* Alio autem loco [e], postquam ea reprehendisset, quae in Cartesiana philosophia ipsi displicebant, addit: *Sed ista tamen omnia minime impediunt, quin Cartesium*

c) Censur. cel. auct. p. 1014.
d) Lettres de Mr. Leibniz et Mr. Pellisson de la tolerance p. m. 339.
e) Hist. Sap. et stult. a CHR. THOMASIO edita p. 122.

ſium inter maximos viros cenſeamus, qui generis humani opus augere atque etiam inter errandum proſunt. Itaque Pythagoram, Democritum, Platonem, Ariſtotelem, Copernicum, Galilaeum, Baconum et Carteſium, (quibus Ioachimum Iungium adderem, ſi ſcripta eius extarent) aliosque, qui ſibi homines immortalibus meritis obſtrinxere; tamdiu colet poſteritas, quamdiu memoria hiſtoriis, et virtuti veneratio erit. Adderemus DANIELIS [f] doctiſſimi ex Ieſuitarum ſodalitio Carteſii aduerſarii cenſuram, omnino philoſopho decoram, niſi ad ipſum eius libellum elegantiſſimum, et in Carteſianae philoſophiae examine omnium minime negligendum lectorem ablegare nos iuberet inſtituti ratio, dicendorumque multitudo.

Reprehendenda in Carteſio.

§. XXXII. Aequos nos hoc pacto Carteſio praebuiſſe nobis perſuademus, honoremque habuiſſe immortalibus, quibus vir ſummus eminebat, de philoſophia meritis, credimus. Verum vt nihil eſt ab omni parte beatum, fatemur quoque imbecillitatibus laborauiſſe Carteſium, haud infimi generis, easque obſtitiſſe, quo minus, quod ſuſcepit reformandae philoſophiae opus feliciſſimis auſpiciis abſoluiſſe ſit dicendus. Et pulchre quidem ingenium eius praeparauiſſe, et acuiſſe quoque iudicium diſciplinas mathematicas, non inficiamur, certumque putamus, hanc ei clauem naturae adyta in haud paucis reſerauiſſe; et accurate atque ordinate cogitandi artificium ſuppeditaſſe: praeterea a multis eum praeiudiciis, quibus impeditur veritatis inquiſitio, liberauiſſe. Aſt dolendum magnopere, virum ſummum, ingenii magis mathematici, quam ipſius artis, vitio in proportionibus, modisque haeſiſſe, et vitioſo argumentandi genere, cum modorum atque relationum harmoniam et proportiones indagaret, ad eſſentias rerum definiendas ea transtuliſſe, id quod haud vnius erroris fons ei extitit. Cuius rei exemplum atque teſtimonium, luculentum eſſe poteſt, definita per extenſionem materiae eſſentia, quae aperto errore eſſentiam cum modo confundit. Aſt hoc ſemel poſito non poterat non de impoſſibilitate vacui, de virium menſura et ſimilibus in nouos errores incidere. Certe ſi detectis modis eſſentialibus, vltra progreſſus, limites ſuperaſſet, quibus male retentus fuit, dubium non eſt, quin multa recte vidiſſet, quae aut ignorauit, aut perperam ſtatuit. Vnde eleganter dixit LEIBNIZIVS [g], Carteſianiſmum non in ipſa philoſophiae verae penetralia perueniſſe, ſed in veſtibulo [h] haerere, et atrium naturae vix eſſe ingreſſum, vnde ad propiora et ipſam audientiam naturae properandum ſit. Deinde probari in tanti nominis philoſopho non poteſt, quod inter poſſibilitatem et probabilitatem accurate non diſtinxerit, et quod ſupra Pelliſſonium obſeruantem audiuimus, contentus fuerit, ſi ita mundi ortum exiſtere potuiſſe, prout ipſe delinearat, concederetur. Magnum enim in-

f) Itin. Carteſii per mundum P. III. p. 185. add. SPANHEMIVS, Epiſt. de Nouiſſimis in Belgio circa res ſacras controuerſiis p. 57.

g) Leibniziana p. 7.

h) Antichambre de la philoſophie.

ter possibile et verisimile discrimen intercedere, norunt, qui artis rationalis fundamenta et intellectus humani historiam paulo accuratius rimati sunt. Vnde recte hoc nomine Cartesium reprehendit Cl. RVDIGERVS [i]. Quamuis subscribere nolimus RAPINO [k] contendenti, Cartesium physiologiam suam pro fabula Romanensi habuisse. Aliter enim ipse CARTESIVS [l], qui satis modeste ita pronuntiat: *Quamuis forte hoc pacto intelligatur, quomodo res omnes naturales fieri potuerint, non tamen ideo concludi debet, ipsas reuera sic factas esse. Nam quemadmodum ab eodem artifice duo horologia fieri possunt, quae quamuis horas aeque bene indicent, et extrinsecus omnino similia sint, intus tamen ex valde dissimili rotularum compage constant: ita non dubium est, quin summus rerum opifex, omnia illa, quae videmus, pluribus diuersis modis potuerit efficere. Quod equidem verum esse lubentissime concedo, satisque a me praestitum putabo, si tantum ea quae scripsi talia sint, vt omnibus naturae phaenomenis accurate respondeant. Hocque etiam ad vsum vitae sufficiet, quia et medicina, et mechanica, et ceterae artes omnes, quae ope physicae perfici possunt, ea tantum quae sensilia sunt, ac proinde inter naturae phaenomena numeranda, pro fine habent. Et ne quis forte sibi persuadeat, Aristotelem aliquid amplius praestitisse, aut praestare voluisse, ipsemet in primo meteorologicorum, initio capitis septimi expresse testatur, de iis, quae sensui non sunt manifesta, se putare sufficientes rationes et demonstrationes afferre, si tantum ostendat, ea ita fieri posse, vt a se explicantur. Sed tamen, ne qua hic veritati fraus fiat, considerandum est quaedam esse, quae habentur certa moraliter, hoc est, quantum sufficit ad vsum vitae, quamuis si ad absolutam Dei potentiam referantur, sint incerta. Praeterea quaedam sunt, etiam in rebus naturalibus, quae absolute et plusquam moraliter certa existimamus*, etc. Nempe in ea sententia erat Cartesius, sufficere in demonstrandis rationibus sensuum testimonio non patentibus, si afferatur hypothesis, qua phaenomenis sensibus obuiis fiat satis; licet alia quoque dari possit, quae eadem praestet. Ast hoc pacto, non minus Aristotelis vel Epicuri physiologia admitti potest, quam Cartesii, si de sola possibilitate, deque hypothetica rationum veritate sermo sit: id quod vero sitienti minime faciet satis, qui, vbi quoque hypothesin adhibere cogitur, talem adducit, in qua circumstantiarum et rationum inter se apte cohaerentium, et cum phaenomenis pulchre concordantium harmonia magnam gignit verisimilitudinem, vnde quo simplicior hypothesis, legibusque naturalibus conuenientior, imprimis autem experientiae speciminibus confirmatior, eo probabiliorem rerum naturalium fiftet analysin. Ad quod si attendisset Cartesius, abstinuisset forte a nonnullis, quae vel naturae legibus aduersantur, vel praeter solam possibilitatem verisimilitudinis habent nihil. Tacemus,

i) Phyf. diuin. L. I. c. 1. f. 1. § 39. seqq. p. 13. sqq.
k) Reflexions sur la philosophie §. 23. T. II. Opp. p. 353. seqq.
l) P. IV. Princip. philosoph. §. 204. seqq. p. m. 167. seq.

cemus, quod in Carteſio reprehendit ISAACVS VOSSIVS [m], ſupponere quidem philoſophum notiones communes, claras, diſtinctas, poſtulata afferre ſatis aequa, et cum ratione non deneganda; aſt deinde in demonſtrationis ſerie alia inſerere, nec certa nec perſpicua, dimiſſisque principiis euidentibus ad hypotheſes neque euictas, neque euincendas vnquam, ſoloque ingenio ſuo enatas, quales ſunt globoli, particulae ſtriatae, elementa tria inuiſibilia etc. recurrere. Nihil autem magis Carteſium a veritatis via, quam tam felicibus auſpiciis ingreſſus erat, in deuia abduxit, quam ſtudium ſectam condendi, quae omnes alias ſuis ſedibus expelleret, vtque is haberetur, qui errores diuturnos, quos ſeminauiſſet philoſophia, duobus annorum millibus regnans, ſolus expuliſſet, orbemque philoſophicum ab iſta tyrannide liberauiſſet. Non fieri iniuriam Carteſio a nobis hoc ei ſectae ſtudium hancque *Φιλοκομπίαν* obiicientibus, quicquid de eius modeſtia iactet Bailletus, hiſtoria eius ſupra enarrata facit teſtatiſſimum, et vel vna in Regium partes Carteſianas relinquentem, et eclectico more philoſophari incipientem indignatio paedagogica ſatis ſuperque euincit. Nec in aliis quoque circumſtantiis hanc ſibi gloriam ſe vindicare velle, diſſimulare potuit. Hac voluntate actus vehementer commotus eſt, cum Burdinum Ieſuitam publice oppugnaſſe philoſophiam ſuam intelligeret: ea pupugit philoſophum, cum Honoratum Fabri philoſophiae ſyſtema a ſuo diuerſum edidiſſe didiciſſet, eo quod Ieſuitarum ſodalitium factum iri Carteſianum ſperaret. Nec alia cauſſa fuit, cur tantis moliminibus Vltraiectinos, Leidenſesque motus contra ſuae philoſophiae decreta tam impatienter tulerit, vt ad ſupremarum poteſtatum auxilia tandem recurreret; quae ſane omiſiſſet, ſi indifferens ei fuiſſet, vtrum hypotheſes ſuae in iſtis academiis docerentur nec ne? Ita vero dum ſua aliis obtrudit, et indigne fert, ſi vel abiiciantur, vel refutentur, ipſe ſibi haud ſemel in veritate indaganda obſtitit. Vnde ex vero pronuntiauit LEIBNIZIVS [n]: *Fuiſſe Carteſium, vt a viris doctis dudum notatum, et ex epiſtolis nimium appareat, immodicum contemtorem aliorum et famae cupiditate ab artificiis non abſtinentem, quae parum generoſa videri poſſint.* Et alio loco de Carteſio monet [o], *virum hunc excellentiſſimae doctrinae veterum et recentiorum lumini, quod veritatis partem continebat, plurima de ſuo adieciſſe, aſt immenſam quandam et immodicam ambitionem ſtudiumque in caput ſectae emergendi ſeduxiſſe eum, vt hanc veritatum catenam, a ſe continuatam et auctam clauderet, et quaſi obſeraret; inde factum eſſe, vt ſectatores eam tantum per gyrum voluant reuoluantque et nihil addant vlterius; id vero non ſine veritatis detrimento fieri poſſe.* Neque pro Carteſio cauſſari quis poteſt, ipſum meditationes ſuas maximi nominis philoſophis examinandas dediſſe, et, mediante Merſenno, omnem lapidem mouiſſe, vt eorum obiectiones intelligeret. Nam ad hiſtoriam iſtarum obiectionum et inſtantiarum

m) De Nat. et propriet. lucis c. 4. p. 5. n) l. c. p. 117. o) Leibniziana p. 220.

ſupra enarratam attendentibus, palam erit, hoc ea tantum fini feciſſe Carteſium, vt praeuiſa philoſophorum tela contra hypotheſes nouas et inauditas eo felicius certiusque euerteret, iis autem, quae eorum aſſenſum meruerint, munitus maiori ſplendore in publicum prodiret. Vnde facile quidem ferre potuit, ſi contra quasdam eius meditationes nonnulla excepiſſent; aſt vbi reſpondiſſet, et ſatisfacere ſibi illum iſti negaſſent, indigniſſime id tulit, et nec diſſenſum ferre, nec reſpondere amplius ſuſtinuit. Id quod aduerſus Hobbeſium, et multo magis aduerſus Gaſſendum luculenter prodidit, manifeſtauitque, contradictionis diuturnae ſe eſſe impatientiſſimum, nihilque magis cupere, quam vt philoſophia ſua apud omnes triumphet. Inde, indignis tanto philoſopho, vbi reſpondere vel noluit, vel non potuit, contemtu vindicare aggreſſus eſt. Monuit quoque nonnemo p: *rationem ſcribendi, qua libros ſuos, etſi non omnes, tamen primum editos et fere de indiuiſis capitibus compoſuerat nouae philoſophiae conditor, peramplam ſane et grauem contradicendi materiam maximique momenti effata condemnandi praebuiſſe occaſionem. Scilicet rupto tandem poſt longas profundasque meditationes ſilentio, ſemet continuo filo introducere loquentem, et ſua, aliena, amica, inimica, vera, falſa, proba, improba eodem ore pronuntiantem, vt quid credat confirmetque, quid refellat et improbet, nonniſi multo labore, et repetita auctoris lectione dignoſci queat: quo ipſo facile acciderit, vt vera viri meditabundi ſententia haud obſeruetur vel intelligatur, ex aduerſo autem peregrina et falſa ei a iudice quoque non malo tribuatur. Egmondanae enim villae incluſum, a doctorum conſortio ſeparatum, veteris methodi pertaeſum, et vulgarem ſcientiam ceu ineptam et inutilem faſtidientem, dum priuatis vacet contemplationibus, et in certiora inquirat, parum curare, quibus verbis recepta ab omnibus veritas Vltraiecti vel Lugduni Batauorum exprimeretur, immo et ſuas meditationes iis quandoque enuntiationibus declarare, quae niſi meliorem habeant ſenſum quam prima fronte promittunt, etiam mitiſſimo homini non poſſint non ſtomachum mouere.* Recte hanc obſcuritatem Carteſii, eiusque cauſſas reprehendere virum hunc doctum, lectio ſcriptorum eius ſatis euincit: nec mirandum magnopere eſt, attendentibus, ex mathematicorum ſcholis ad philoſophiam Carteſium proceſſiſſe, ducemque elegiſſe methodum mathematicam. Quae, quamuis certiſſima ſit, et falli neſcia, ſi prudenter adhibeatur, poteſt tamen, ſi non meditantibus, certe legentibus meditata tenebras haud paucas obiicere. Nempe ſolenne mathematicis cogitationes ſuas ſignis notare arbitrariis, quorum vnus ille vſus eſt, vt diſtingui inter ſe, et comparari ſine confuſione queant. Eandem rationem in philoſophando quoque ingreſſus Carteſius, teſte diſſertatione *de Methodo*, in id potiſſimum primarioque incubuit, vt idearum, notionumque definitiones ex mente ſua ſtatueret; verbis arbitraria ſignificatione,

p) Vita Carteſii opp. phil. praemiſſa p. 6.

one, et a recepto sensu haud raro abeuntibus designatas. Has cum in meditando velut fontes omnis cognitionis supponeret, non potuit non plurimis ad receptas vocum significationes respicientibus esse obscurissimus, viderique multa sine ratione innouasse, quae ferri admittique possunt, si vocibus et definitionibus receptis exprimantur. Certe, obscurum inde factum esse, nemo non videt, praesertim, vbi nouas definitiones supponit magis quam affert et allegat. Tacemus quandam cogitationum ὑστέρων πρωτέρων confusionem, eo quod parum attendisse videtur, quae cogitationum series, qui ordo emicet, modo metam attigisset, id quod reprehendit in eo LEIBNIZIVS [q], Claubergium discipulum ideo magistro praeferens, quod ordinem, perspicuitatem et breuitatem pulchrius meliusque seruauerit. Nihil autem magis Cartesii memoriam et meritorum gloriam contaminauit, quam plagii suspicio: quod vitium ei viuo iam multoties obiectum est. Obseruatumque LEIBNIZIO [r]: *praeclare eum in rem suam vertisse aliorum cogitata, hancque rem dissimulatam ipsi in Suecia cum eruditis concertationes peperisse.* Valde ideo in eum insurrexerunt eius aduersarii, et magnam eo nomine in eum cumularunt inuidiam. Cuius exemplum lector ex HVETIO [s], capiat rogamus, quem hoc loco exscribere non vacat, meretur autem legi, cum res ipsa multam inde lucem accipiat. Verum non solorum aduersariorum haec accusatio fuit, sed viri quoque docti, quos aequos Cartesii admiratores et laudatores fuisse satis constat, hanc eius impotentiam animi libere culparunt, indignatique sunt, non fuisse professum Cartesium per quos profecerit. Possentque satis luculentae obseruationes P. BAYLII [ff], FONTENELLII [t], CROSAEI [u], MORHOFII [x], aliorumque afferri, si in speciali Cartesii historia condenda nostra versaretur industria. Vnius tamen LEIBNIZII [y], verba adducemus, cum quod iustissimum meritorum alienorum, etiam Cartesii, fuisse arbitrum, satis constet, isque in excusandis magis, quam confodiendis virorum doctorum infirmitatibus suam industriam laudabili exemplo posuerit, tum quod rem omnem in manifesta luce collocet. Scribit is hunc in modum, de arante alienis vitulis Cartesio: „Dogmata „eius metaphysica, velut circa ideas a sensibus remotas, et animae di„stinctionem a corpore, et fluxam per se rerum materialium fidem, pror„sus Platonica sunt. Argumentum pro existentia Dei, ex eo, quod ens „perfectissimum, vel quo maius intelligi non potest, existentiam inclu„dit, fuit Anselmi, et in libro contra insipientem inscripto inter eius ex„tat opera, passimque a Scholasticis examinatur. In doctrina de conti„nuo, pleno et loco Aristotelem noster secutus est, Stoicosque in re mo„rali penitus expressit, floriferis vt apes in saltibus omnia libans. In ex-

plicatione

q) Leibniziana p. 187.
r) Hist. Sap. l. c. p. 114.
s) Cens. philos. Cartes. c. 8. p. 115. Memoir pour le Cartesianisme p. 24.
ff) Dict. Tom. I. p. 681. Tom. IV. p. 4. 100.
t) Eloge de Mr. Leibniz.
u) Entretiens p. 320.
x) Polyhist. T. I. c. 24. §. 31.
y) loc. cit.

„plicatione rerum mechanica Leucippum et Democritum praeeuntes ha-
„buit, qui et vortices ipsos iam docuerant. Iordanus Brunus easdem
„fere de magnitudine vniuersi ideas habuisse dicitur, quemadmodum et
„notauit V. Cl. Stephanus Spleissius, vt de Gilberto nil dicam, cuius
„magneticae considerationes tum per se, tum ad systema vniuersi appli-
„catae, Cartesio plurimum profuerunt. Explicationem grauitatis per
„materiae solidioris reiectionem in tangente, quod in physica Cartesiana
„prope pulcherrimum est, didicit ex Keplero, qui similitudine palearum
„motu aquae in vase gyrantis ad centrum contrusarum rem explicuit
„primus. Actionem lucis in distans, similitudine baculi pressi iam veteres
„adumbrauere. Circa iridem a M. Antonio de Dominis non parum lucis
„accepit. Keplerum fuisse primum suum in dioptricis magistrum, et in
„eo argumento omnes ante se mortales longo interuallo antegressum, fa-
„tetur Cartesius in epistolis familiaribus, nam in scriptis, quae ipse edidit,
„longe abest a tali confessione aut laude, tametsi illa ratio, quae ratio-
„num directionem explicat, ex compositione nimirum duplicis conatus
„perpendicularis ad superficiem et ad eandem paralleli, diserte apud Kep-
„lerum extet, qui eodem, vt Cartesius, modo aequalitatem angulorum
„incidentiae et reflexionis hinc deducit. Idque gratam mentionem ideo
„merebatur, quod omnis prope Cartesii ratiocinatio huic innititur prin-
„cipio. Legem refractionis primum inuenisse Willebrordum Snellium,
„Isaacus Vossius patefecit, quanquam non ideo negare ausim, Cartesium
„in eadem incidere potuisse de suo. Negauit in epistolis, Vietam sibi
„lectum, sed Thomae Harrioti Angli libros analyticos posthumos anno
„cIↃ IↃ c xxxi editos vidisse, multi vix dubitant; vsque adeo magnus est eo-
„rum consensus cum calculo geometriae Cartesianae. Sane iam Harrio-
„tus aequationem nihilo aequalem posuit, et hinc deriuauit, quomodo
„oriatur aequatio ex multiplicatione radicum in se inuicem, et quomodo
„radiorum auctione, diminutione, multiplicatione aut diuisione variari
„aequatio possit, et quomodo proinde natura et constitutio aequationum
„et radicum cognosci possit ex terminorum habitudine. Itaque narrat
„celeberrimus Wallisius, Roberualium, qui miratus erat, vnde Cartesio in
„mentem veniisset, palmarium illud, aequationem ponere aequalem ni-
„hilo ad instar vnius quantitatis ostenso sibi a Domino de Cauendish li-
„bro Harrioti exclamasse: il l'a veu, il l'a veu, vidit, vidit. Reductio-
„nem quadrato-quadraticae aequationis ad cubicam superiori iam seculo
„inuenit Ludouicus Ferrarius, cuius vitam reliquit Cardanus eius fami-
„liaris. Denique fuit Cartesius, vt a viris doctis dudum notatum est, et
„ex epistolis nimium apparet, immodicus contemtor aliorum, et famae cu-
„piditate ab artificiis non abstinens, quae parum generosa videri possunt.
„Atque haec profecto non dico animo obtrectandi viro, quem mirifice
„aestimo, sed eo consilio, vt cuique suum tribuatur, nec vnus omnium
„laudes absorbeat; iustissimum enim est, vt inuentoribus suus honos
„constet,

„conſtet, nec ſublatis virtutum praemiis praeclara faciendi ſtudium refri-
„geſcat. Et vellem ego propoſitionum aut dogmatum, quae maioris mo-
„menti ſunt, auctores ſemper memorari, exemplo mathematicorum,
„qui Pythagorae, Platonis, et Archimedis et Euclidis et Apollonii, et
„Nicomedis et Dinoſtrati, et tot aliorum merita ſingulatim perpetua men-
„tione recognoſcunt. Optarim etiam, viros inſignes ſpem inanem am-
„pliandae tyrannidis in imperio philoſophico deponere, et ſectae conden-
„dae ambitionem exuere, vnde inepta partium ſtudia et bella literaria va-
„niſſima naſci ſolent, magno ſcientiae et pretioſi temporis detrimento.
„Non diſtinguuntur apud geometras Euclidei, Archimedei aut Apolloniа-
„ni: omnium eadem ſecta eſt, ſequi aperientem ſe vndecunque verita-
„tem. Neque vnquam quisquam orietur, qui totum ſibi vindicabit pa-
„trimonium eruditionis, aut qui genus humanum ingenio ſuperabit, et
„omnes praeſtinguet ſtellas exortus vt aethereus ſol. Legamus Carteſi-
„um, laudemus etiam, immo admiremur; ſed non ideo reliquos ne-
„gligamus, apud quos multa et magna extant, quae Carteſius non anim-
„aduertit.“ Hactenus Leibnizius, cuius monitis prudentiſſimis bonus quilibet facile ſubſcripſerit, faſſus Carteſium alienis plumis haud raro ſe ornauiſſe. Non negamus, poſſe interdum duos ſcriptores eandem veritatem detegere, licet nihil inter ſe communicauerint: fatemur etiam, licere philoſopho, in veritate indaganda verſanti aliorum cogitatis et inuentis vti. Aſt illud ad integram meditationum ſeriem trahi non poteſt, hoc gratam et ingenui pudoris plenam confeſſionem poſtulat, indicantem per quem profeceris. Ex quo intelligi poteſt, quid de obiecto Carteſio plagio iudicandum ſit. Apologiam tamen pro Carteſio ſcripſit BAILLETVS [z], luſcus immo coecus in perſpiciendis herois ſui infirmitatibus, cuius excuſationes eo tendunt, vt affirmet: multitudinem eorum, qui ſimilem ante eum ſententiam profeſſi ſunt, extollere pretium et praeſtantiam philoſophiae Carteſianae, et inſeruire ad intelligendum, quanti facienda ſint ea, quae adiecerit, vel vt erronea corrigeret, vel vt temere dicta confirmaret, et quae ſine principiis et methodo aſſerta ſint, ſuo loco reponeret: certum quoque eſſe, plurimos eum auctores, quos tamen expilaſſe dicitur, ignorauiſſe: fatendumque plus eum vnum detexiſſe, quam reliquos philoſophos ſimul omnes, certe veriſimilitudinis excellentia et connexione propoſitionum omnes eum anteuertere. Adeo enim perfectum et abſolutum eius ſyſtema eſſe, vt mirum non ſit, ea omnia, quae a veteribus et recentioribus pulchre prudenterque dicta ſunt, emendata ſuisque locis repoſita apud eum inueniri, quanquam opus non ſit fingere, quod ex eorum ſcriptis ea excerpſerit. Ipſum vero Carteſium ita reſpondiſſe, euenire ſibi, quod homini accuſato; quod alphabethi literas, vel dictionarium aliquod expilauerit, eo quod literas et voces in iis contentas

z) Lib. VIII. c. 10. p. 315. ſeqq.

tentas adhibuiſſet. Ad concatenatam enim cogitationum ſeriem et conſequentiarum neceſſitatem reſpicientibus, omnibus patere, hoc furti genus honeſtiſſimum eſſe et innocentiſſimum, nec ſe peccaſſe magis quam oratorem, qui verba ex Calepino transſumſerit. Ipſum autem primae inuentionis gloriam minime affectaſſe, ſed contentum, quod meditationum ſuarum auctor fuerit, affirmaſſe, ſufficere ſibi, quod nihil aſſeruerit, quod non certa ipſi ratio dictitaſſet. Adeo quoque gloriae huius cupidum non fuiſſe, vt cum auctores duo ipſius ſcrinia expilauerint, ipſe impunes eos dimiſerit. Parum haec omnia ad rem facere, quilibet intelligit, qui reſponſiones Bailleti examinat. Ipſe enim fatetur Bailletus, rei euidentia conuictus, multa apud Carteſium inueniri dicta iam et inuenta ab aliis; quae etiamſi emendaſſet, ſuoque ſyſtemati infarſiſſet aptiſſime, aequum tamen erat, eorum nomina non taceri, quibus ducibus vſus erat. Nec a lectione veterum et recentiorum imparatum fuiſſe alio loco BAILLETVS [a], licet tecte ſatis, fatetur, et res ipſa loquitur. Nec de verbis vel propoſitionibus nonnullis ab aliis vſurpatis ſermo eſt, ſed de integris demonſtrationibus vel hypotheſibus quoque primariis, quarum vnus primusque auctor Carteſius videri voluit, quod nullo in argumento magis, quam in mathematico patuit, et a viris doctis euidentibus ſpeciminibus eſt comprobatum. Quod an duobus ſimul auctoribus euenire queat, lectori expendendum relinquimus. Ipſe autem Carteſius adeo ἀπαθὴς non fuit, vt non vehementer excandeſceret, ſi quis ſua ipſi ſurripuiſſet, vt ex iis, quae de Iſaaci Beckmanni plagio in eum commiſſo ſupra narrauimus, conſtare poteſt. Non inficiabimur, Carteſio in adoleſcentia et iuuentute per omnem literaturam vaganti alteque librorum lectioni immerſo, poſtquam adulta aetate de nouo ſyſtemate cogitare coepiſſet, multa recurriſſe, quae prius legerat, licet, vnde ipſi innotuiſſent, non eſſet recordatus, et hoc pacto in quibusdam excuſari eum poſſe putamus. Aſt haec illis omnibus non conueniunt, quae viri docti paſſim illi obiiciunt, quaeque ſatis produnt, libros et verba ſcriptorum eum coram fuiſſe intuitum, cum his ducibus in meditatione ſua interdum vteretur. Reliqua, quae in eo laudauit Bailletus, prolixius non examinabimus, quidque in virtutibus eius vel ſuſpectum vel reprehendendum ſit, ambitioſe exponemus: concedemus hanc viro ſummo gloriam, integre eum et philoſophice vixiſſe, nec has quoque ei laudes inuidebimus, a doctrina eccleſiae Romanae eum non declinauiſſe, quamuis ex iis, quae alibi de Carteſianis circa transſubſtantiationem placitis diximus, conſtet, nihil minus eum, quam mentem patrum Tridentinorum, expoſuiſſe; ſubſcribendumque putemus PELLISSONIO [b] affirmanti, impoſſibile eſſe, vt eius idea corporis cum doctrina Romanae eccleſiae de corpore I. C. in S. coena concilietur. Videant de his, quorum intereſt, et imprimis, qui hoc dogma ſtomacho philoſophico concoquere poſſunt,

a) L. l. c. 7. p. 18.

b) l. c. p. 344.

possunt, vel pro Cartesii orthodoxia pugnant. Quin nec morose refragabimur, si quis putet pertinaciam, et alia vitia ab HVETIO [c] aliisque perperam ei obiici. De eo enim ex vitae eius historia constare potest. Iniquos autem esse, qui Scepticismum et atheismum ei obiiciunt, infra dicemus [d], quemadmodum audiendi non sunt, qui impie eum obiisse, nugati sunt [e].

§. XXXIII. Scripsit plurima Cartesius, philosophica et mathematica, quorum fere omnium historiam iam tetigimus. Inter ea geometricis primum locum tribuit PETR. DAN. HVETIVS [f], satis acer Cartesianae philosophiae censor, his dioptrica iungit, et tunc tractatum de passionibus animae; vltimo loco ponit principia philosophiae. In meteorologicis iudicium non desiderari fatetur, at experientiam, multorumque inde paralogismorum caussam esse deriuandam monet. Vulgaria autem in dissertatione de methodo contineri iudicat, non tamen inutilia auctori suo ad quaedam feliciter detegenda. Omnium autem leuissimum scriptum esse censet, quod meditationes philosophicas continet. Inde vero colligit, imaginandi facultatem primum, ingenium sublime secundum, iudicium tertium apud Cartesium locum obtinuisse. Nobis non aliena prorsus a partis studio haec Huetii censura videtur, cum satis probauerit Cartesius, iudicii acumine haud vulgari se vti, vbi hypotheseos amore et praeiudicio fascinatus haud fuit. Id vero ne Cartesiani quidem, et in his acutissimus MALLEBRANCHIVS [g] negarunt, tractationem *de Formatione foetus* omnium minime placere posse. Quae sine dubio caussa fuit, cur in editione Gallica recentiori [h] nonnulla emendata, et ordini atque veritati restituta sint. *Scripta Cartesii.*

§. XXXIV. Vidimus hactenus Cartesianae philosophiae natales, incunabula et adolescentiam, narrauimusque, vitam atque fata Cartesii exponendo, quo pacto in lucem prodierint magni viri cogitata, et in corpus aliquod coëuntia recepta fuerint Vltraiecti a Renero et Regio, oppugnata a Voëtio et commilitonibus, Lugduni Batauorum autem magnos viros fautores assecutasque nacta fuerint. Heydanum autem et Heerebordum post Regium primarios Cartesianae philosophiae in vsum scholarum traductae doctores fuisse; et sereniissimas quoque foeminas Elisabetham Palatinam et Christinam Sueciae reginam plurimum illi tribuisse, innumeros vero aduersarios eam expertam esse, prolixe satis tradidimus. Ita ad mortem Cartesii, et seculi XVII mediam partem Cartesianismi historiam succincta narratione complexi sumus. Postulat iam institutum, vt quae fata post illustrem conditorem suum habuerit, quibus incrementis, impedi- *Fata philosophiae Cartesianae post mortem conditoris.*

c) loc. cit.
d) Conf. AND. RITTERI Diss. de religione Cartesii.
e) Creigthon in Ep. ad Regium apud DANIEL. Itin. Cartes. P. II. p. 119.
f) Cens. phil. Cartes. c. 8. §. 5. p. 107.
g) De la recherche de la verité L. II. c. 7. add. MOSHEM. ad CVDWORTH. p. 153. 823.
h) Paris 1729. 12.

mentis, fautoribus et aduersariis fuerit porro gauisus, exponamus. Vbi dolemus, eandem Cartesianae philosophiae historiae operam neminem hactenus tribuisse, quam in describendis Cartesii rebus praestitit Bailletus. Quamuis enim de motibus ob Cartesianismum inter Batauos exortis complures differuerint, nemo tamen hactenus fuit, qui totam Cartesianae philosophiae historiam integra tractatione delinearet. Id quod eo magis miramur, quo magis non tantum in amplissimam sectam hodienum nondum penitus exspirantem transiit, et innumeris fatis memorabilem in theatro philosophico locum meruit, sed et plurima in naturalem potissimum et metaphysicam philosophiae partem commoda ex illa redundauerunt. Neque tamen nobis quoque satis arctis limitibus circumscriptis Cartesianismi post conditoris fata caput attollentis historiam integram plenamque describere licet, singularem enim tractationem ea postulat, sed more nostro strictim ea afferemus, quae in vniuersali philosophiae historia omitti non possunt. Addemus autem vitas Cartesianorum nonnullorum ad finem paginae, breuitati consulturi, quos omittere ob fatorum diuersitatem in hac parte non licet, fontesque indicabimus, vnde plura haurire lectori licebit.

Laeta initio Cartesianismi fata sublato Cartesio.

§. XXXV. Sublato e viuis Cartesio, famaque de eius obitu non sine mendaci circumstantiarum rumore per Batauos sparsa, actum de Cartesiana philosophia esse, sibi persuadebant Cartesii aduersarii, gaudebantque in sinu, esse desiisse eum, qui sudes illis erat in oculis: ita enim sperabant, fore, vt, quam nouitas commendasset et auctoris gratia, doctrina cito euilescat. Ast decepti sunt misere: Nam qui prius elegantia et perspicuitate ratiociniorum Cartesianorum capti erant, dimittere doctrinam nouam eo minus voluere, quo minus veterem scholarum philosophiam vt deamarent iterum, in animum potuere inducere. Inde et medici nonnulli in pristina via haerebant, et theologi Lugduni Batauorum Bredaeque docentes eam porro commendare illustrareque pergebant. Quin et alii accesserunt, qui clamores Voëtianos impedire se passi haud sunt, quo minus ad Cartesianam philosophiam respicerent, eamque cum placitis theologicis conciliatam publice traderent. Inter eos, si non primus, quod quidem vult P. Bayle [i], non vero patitur Heydani studium supra iam memoratum, inter primos tamen et praecipuos fuit Christophorus Wittichius vir doctus et disertus [k]. Is enim cum adhuc apud Nouiomagenses in ministerio sacro versaretur, Cartesianae philosophiae studium addixit suum, Cocceii quoque partibus tum magno studio inter theologos Batauos

i) Dict. T. IV. Art. Wittichius p. 509.

k) Natus est Briegae Silesiorum Non. Oct. 1625. a patre iurisprudentiae discendae caussa Bremam missus, theologiae studium elegit, inque id diligenter Bremae, Lugduni Batauorum et Groningae incubuit. Ita eruditionis diuitiis praeclare auctus ad Herbornense gymnasium 1651. et biennio post Duisburgum vocatus est, vbi doctoris insignia accepit. Inde Nouiomagensibus operam collocauit suam, anno 1671. autem ad Lugdunensem cathedram euocatus est, cui vsque ad annum 1687. praefuit, quo mortalitatem deposuit. Vid. Bayle l. c. Iac. Gronovius in Orat. parent. Benthem. in Stat. scholast. et eccles. Batauorum P. II. c. 2. §. 100. p. 405. Eius Anti-Spinosam edidit frater.

Batauos emergentes complexus. Id quod magnas quidem contentiones cum Samuele Mareſio et Melchiore Leydekkero illi attraxit, quibus tamen ita eruditum calamum oppoſuit, vt doctrinae cauſſa ad Leidenſem cathedram traduceretur. In qua conſtitutus eruditione, induſtria, perſpicuitate vitaeque innocentia tanta auctoritate eminuit, vt plurima inde incrementa Carteſiana philoſophia caperet, et frequenti is auditorio eam traderet. Sed ſcriptis quoque cauſſam Carteſii adiuuit, et impietatis ſuſpicionem ab eo remouit, vulgatis *Annotationibus in Ren. Carteſii Meditationes*, quae poſthumae prodiere, et imprimis edito *Conſenſu veritatis in ſcriptura diuina et infallibili reuelatae cum veritate philoſophica a Renato Des-Cartes detecta, cuius occaſione liber II. et III. principiorum philoſophicorum dicti Des-Cartes maximam partem illuſtrantur*, cuius editionem alteram, eamque auctam ipſe viuus adhuc vulgauit [l]. Hoc magiſtro praeeunte cum haud pauci, qui ſacrae doctrinae ſtudiis ſe dederant, ab eius ore penderent, factum eſt, vt diſcipulorum quamplurimi in Carteſii ſententiam pedibus irent. Quisquis enim vel theologiae vel medicinae diſciplinis addictus ſcholaſticae philoſophiae, veterisque παιδείας ſqualorem perhorreſcebat, et abiectis tricis Peripateticis elegantius ratiocinari, aut veritatem altius rimari cupiebat, pronis amplexibus Carteſiana dogmata excepit. Ita vero et methodus Carteſio familiaris inter Batauos et in vicinia ad theologos ampliſſimis conatibus traducta eſt, et principia metaphyſica Carteſii ad demonſtrandam religionis Chriſtianae veritatem et explicanda myſteria nonnulla adhibita ſunt. Idque tanta contentione, vt noua plerumque placere ſolent, tantoque ſtudio actum, vt praeter omnem expectationem eccleſiae ſcholaeque Batauorum Carteſii ſequacibus replerentur. Nec huius tantum terrae limitibus circumſcripta fuit fortuna doctrinae Carteſianae, ſed et excitata ab electore Brandenburgico Duisburgenſi academia cum ipſis fere eius ſcholae incunabulis Carteſiana philoſophia radices egit ampliſſimas. Quo loco praeſtantiſſime et praeclare de hac philoſophia meruit Ioannes Claubergius, vir doctus, acutus, et ad hoc eruditionis genus fere natus [m]. Is enim demonſtrata, mox poſt Carteſii mortem magno illo, qui inter ſcholaſticam et Carteſianam philoſophiam intercedit, diſcrimine, oculos multis aperuit [n], vt ſobrie magis de philoſophiae huius ſtudiis ſtatuere, et non obſtantibus profeſſorum clamo-

l) Lugd. Bat. 1682. 4.

m) Natus eſt Ioannes Claubergius Solingae, comitatus Marchiae oppido VI. Cal. Mart. anno 1622. Bremae praeceptorem nactus Gerardum Neufuille, ſcholaſticam philoſophiam horrere coepit, et ad Carteſianam traductus eſt, cuius elementa accepit Lugduni Batauorum a Ioanne de Raei. Ita vero philoſophiae myſteriis initiatus praeclarae eruditionis laudes retulit, dignus iudicatus, cui in academia Duisburgenſi philoſophiae, et tum theologiae docendae munus crederetur, denatus prid. Cal. Ian. 1665. profeſſor theologiae primarius. Laudauiſſe eum Leibnizium, et ordinis, doctrinae et perſpicuitatis nomine Carteſio praetuliſſe, ſupra narrauimus. Peculiare autem eſt, quod IDEM Leibnizian. p. 147. tradit, dixiſſe Claubergium, ſe noſſe modum eloquendi naturam mentis, ſed noluiſſe indicare. Saepe autem in profundam quandam ecſtaſin abreptum eſſe cogitando, et aliquando ſic obiiſſe. Quales ecſtaſes Carteſianas falſe ridet P. DANIEL. Itin. Carteſ. per mundum P. I. p. 15. et imprimis p. 36. Claubergium petere videtur.

n) Duisburgi 1651. 8.

clamoribus sapere discerent. Ita praeparatis animis cum praeter *Principia philosophiae*, quae naturalem partem tantum explicant, reliquarum scientiarum philosophicarum systema aut institutiones Cartesius non reliquisset, ipse iis vsus, quae in dissertatione *de Methodo*, et in *Meditationibus* dixerat Cartesius, nouas *rationalis philosophiae institutiones conscripsit*, et inuidiae declinandae caussa cum logica veteri comparauit [o]. In quibus licet non omne punctum tulisse nonnullis visus sit [p], merito tamen laudanda methodi perspicuitas, et obseruationum farrago haud contemnenda [q], simili conatu metaphysicam aggressus in *Principiis philosophiae siue ontosophia et scientia prima de iis, quae Deo creaturisque suo modo communia attribuuntur* [r], Cartesii meditationes supplere, emendare, et metaphysicam philosophiae partem noua luce collustrare annisus est. Tacemus scripta philosophica alia, iunctim edita [s], quibus post Cartesium inter primarios huius doctrinae professores meruit referri. Quod in Duisburgensi academia pro propaganda philosophia Cartesiana susceperat Claubergius, id in Groeningensi sategerunt facere Iacobus Gousset ius et Tobias Andreae. Et ille quidem licet orientalis literaturae studiis se valde addixisset, magnum inde nomen consecutus [ff], in academiam tamen istam a Braunio traductus, magna quoque industria philosophiam Cartesianam extulit [t]; quam licet initio docere publice, aduersariorum insultus pertimescens, recusaret, postea tamen et viua voce, et calamo pro Cartesii caussa pugnauit. Testes volumus, *dissertationes pro Cartesio* duas, quarum vna, *Cartesianum mundi systema, non, vt quidam existimant, periculosum esse* euincere satagit [u]; altera sistit *caussarum primae et secundarum realem operationem, rationibus confirmatam, et ab obiectionibus defensam; de quibus etiam apologia fit pro Renato Des-Cartes aduersus discipulos eius pseudonymos* [x]. Tobias Andreae [y] autem, qui in ea academia historiam Graecasque literas docuit, et Iacobi Reuii *Considerationibus theologicis assertionem methodi Cartesianae* et Henrico Regio, in *Breui explicatione mentis humanae*, a Cartesio, vt supra dictum, diuortium facienti; edita *Breui replicatione* respondit. Eadem philosophiae Cartesianae fortuna Franequerae fuit, in qua schola Cartesianam philosophiam licet prudenti moderatoque selectu valde promouit Hermannus Alexander Roëllius, vir doctissimus atque acumine iudicii insignis [z], quod

o) Logica vetus et noua, Solisbaci 1685.

p) CHR. THOMAS. Intr. in phil. aul. c. 2. §. 6. Praef. ad introd. in philos. rat. §. 12. p. 39.

q) BVDDEVS Isagog. L. I. c. 4. p. 246. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 1. §. 24. p. 442. seq.

r) Groeningae 1646. vid. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. IV. p. 69.

s) Amstelod. 1691. 4. Vitam eius praemisit Henr. Chr. Henninius.

ff) Vid. PAVL. COLOMESII Biblioth. Orient. p. 244.

t) BENTHEM. l. c. p. 282.

u) Adiecta est tractatui de viua deque mortua fide Amst. 1696. 8.

x) Leouard. 1716. 4.

y) Natus est Braunsfeldiae in Solmensi comitatu, 1604. praeceptoresque habuit Herborniae Alstedium et Piscatorem, Bremae Nouauillanum 1628. Groeningae priuatim docuit, educationi filiorum Iac. Altingii praefectus. Tandem 1634. Graecas literas et historiam tradere iussus, obiit 1674. conf. BENTHEM. l. c. §. 28. p. 236.

z) Edidit eum comitatus Marchiae, promouit Dauentriae ad ecclesiastis munus 1686. ad theologiam

quod in eleganti dissertatione *de Religione naturali* [a] demonstrauit. In ipsa Amstelodamensi vrbe Cartesio non defuisse sectatores, Stephani Curcellaei exemplum probat, quem Cartesii *Principia philosophica* Latine edidisse, supra narrauimus. Addi his potest Ioannes de Raei inter primos Cartesii discipulos conspicuus, et imprimis Balthasar Bekkerus, ecclesiastes Amstelodamensis. Hunc enim non modo famosa controuersia de negata operatione daemonum reddidit celeberrimum, quam infra, ad specialem theologiae naturalis historiam delati, ex instituto enarrabimus; sed et lites Cartesianae in Belgio fecere notissimum. Nam cum anno CIↃ IↃ CLVIII candidam et sinceram admonitionem de philosophia Cartesiana edidisset, *non quod philosophiae istius caussam agere vellet, sed vt rei ignaros doceret, quid de ista philosophia esset statuendum, et vt fratres, vt ait in dedicatione, suos in Frisia moneret, quicquid illud sit, quod huic philosophiae obiiceretur, tanti tamen non esse, vt tantas mereatur turbas et nihil quidquam cum orthodoxia ecclesiae reformatae pugnare, sed amice potius conspirare*: placuisse quidem ob moderationem visus est, non modo Schotano, sed ipsi quoque Maresio, infenso Cartesianorum hosti, praecipue vbi cum Voëtio in gratiam redierat. Ast praeter expectationem suam Voëtianae factioni in Frisia valde displicuit; cumque *Catechismum* quoque edidisset, in quo petiisse Maresium iudicabatur, dici non potest, quantas ipsi turbas et persecutiones excitauerit Cartesianismi nomine Maresius [b], quae tandem, traductis Cartesii hypothesibus ad negatam daemonum operationem, ei funestae fuere. Tandem nec in Vltraiectina academia non obstante Voëtii zelo defuere Cartesio assectae, mereturque inter theologos eius scholae hoc nomine notari Franciscus Burmannus. Tacemus alios multos, nec doctrinae laude, nec pietatis nomine carentes, qui pulchrum putarunt sacrae disciplinae Cartesianam sapientiam iungere.

Noua molimina theologorum Cartesianorum in Belgio.

§. XXXVI. Credi vix potest, quanta alacritate viri docti in hanc nouam philosophiam incubuerint, cuius res vt praeclare promouerent, non sine sarcasmis et satyra in scholasticam, quae tunc obtinebat, philosophiam inuecti sunt. Testis eius rei est ANTONIVS HVLSIVS [c], qui *publico exceptos esse sibilo* conqueritur, *qui dicerent philosophiam esse theologiae ancillam, cachinno vero, si quis termino aliquo philosophico, etsi in theologicis tritissimo, vteretur.* Nempe *abstinendum sibi*, quod profitetur Io. BRAVNIVS [d], statuebant, *ab omni prorsus vocabulo,*

giam docendam Franequera 1686. Vltraiectum 1704. denatus est 1718. De controuersiis eius de generatione filii infra dicendum. Conf. Iudicium eccles. de Roëllio laudatum a Theol. Lugd. Bat. p. 1. 2.

a) Vid. Act. philos. Vol. II. p. 203. conf. BENTHEM. l. c. p. 322. Amicorum albis inscribere solebat:

Non ego sum veterum non assecla, amice, nouorum
Seu vetus est, verum diligo sine nouum.

Idem vero plerosque theologos Cartesianos tenuisse ex dicendis constabit.

b) Accurate rem totam enarrat S. Reu. MICH. LILIENTHAL. peculiar. diss. quae inter Selecta historica et literaria secundum locum p. 18. seqq. occupat. Qui quoque vitam viri famosi vsque ad munus Amstelodamense enarrat.

c) Theol. hypoth. P. II. p. 15.

d) Praef. ad doctrin. foederum.

lo, et dictione, quae non esset Latina; putabant enim iactabantque, horridum istum barbarumque sermonem monachalis sapientiae simul inuexisse in theologiam spinosas quaestiones, distinctionesque, quae instar telae araneae multum habeant subtilitatis, sed nihil soliditatis, multas habeant superstitiones, errores, haereses. Nec hoc solum illos occupabat, sed cum egregie de theologia naturali meruisse Cartesium crederent, eiectis spectris scholasticis, nouas veritates ex schola Cartesiana ad theologorum cathedras traducere laborabant. Inter quas assertiones nobilissimae sunt: euidentiam esse vnicum criterium veritatis, et ad hunc canonem veritates omnes, etiam theologicas, esse exigandas: dubitationem recte principium omnis cognitionis certae fallique nesciae venditari; loqui oracula sacra de rebus naturalibus secundum captum hominum; ideam Dei ita innatam esse homini, vt inde euidentissima pro eius existentia ratio duci possit: mundum esse indefinitum; primum cogitandi atque philosophandi principium esse: cogito, ergo sum; moueri terram circa solem suo loco nunquam motum; essentiam spiritus quaerendam in cogitatione, materiae in extensione; affirmare et negare, id est, iudicare voluntatem, non intellectum: falli saepissime sensus; esse bruta non animalia sed machinas; personalitatis rationem quaerendam esse in negatione; creauisse initio Deum materiam, eique certas motus, ordinis et quantitatis leges praescripsisse, vt primo eius impulsu semel commota, iuxta leges naturales impressas se ipsam fingeret componeretque: hancque rationem hodienum obtinere: adeo clarum esse congenitumque rationis lumen, vt non alia interpretationis norma circa scripturam sacram possit adhiberi. Palmariae hae assertiones sunt, quibus Cartesianismus aliam in haud paucis articulis faciem theologiae inter theologos Batauos finxit. Quibus deinde inaedificata sunt dogmata alia: de attributis Dei absolutis et relatiuis, de trina subsistentia personarum diuinarum, de creationis modo mechanico, de hexaëmero creationis, de mundi systemate, de Angelorum existentia et essentia, loco et motu, de vnione animae et corporis, de Hominis sensibus, affectibus, imagine Dei, peccato originis et libero arbitrio, de subsistentia τοῦ λόγου eiusue personalitate, de Natura fidei, de Natura boni moralis, de Mortis indole, similibusque. Quae enarrare hoc loco ampliori commentatione, esset extra oleas vagari, cum ad ecclesiasticam recentioris aetatis historiam id pertineat, et in scholis theologorum soleat exponi. Consulendi autem non illi modo sunt, qui sacrae ciuitatis annales condiderunt, vel polemicam theologiam tradiderunt [e], sed imprimis ipsi ex Cartesianis theologi celeberrimi nominis WITICHIVS, CLAVBERGIVS, ALLINGA, BVRMANNVS, HEIDANVS, aliique, cumque his conferendi, qui totis viribus Cartesianam hanc theologiam oppugnauerunt MARESIVS, LEYDEKKERVS, VAN MASTRICHT, aliique,

e) Capita pleraque huc pertinentia adductis auctorum locis succincte exponunt Io. OLEARIVS in Synopsi controuersiarum et ZACH. GRAPIVS in Theologia recens controuersa.

aliique magno numero ab illis laudati, qui controuerſias Carteſianas inter theologos Batauos enarrarunt. Deſcribi autem vix poteſt, quantos inde motus, ſaepe funeſtos, reique ſacrae in eccleſiis Belgicis admodum noxios viderit illa aetas. Cum enim iam viuo Carteſio grauem dicam ſcripſiſſet Gisbertus Voëtius, isque theologos plerosque in ſuas partes perduxiſſet, extincto, quem grauem in vita expertus eſt leoni inſultans coelum terramque miſcuit. Qui licet initio cum Samuele Mareſio contentionis ſeram reciprocauiſſet, cum eo tamen reconciliatus, theologum hunc magnorum animorum et irarum in partes contra Carteſianos pertraxit: quos ſecuti ſunt iunctisque vmbonibus in aciem proceſſerunt, Petrus van Maſtricht, Reinerius Vogelſangius, Fridericus Spanhemius, Melchior Leydekkerus, et integrae cohortes Deorum minorum. Ii et in cathedra, et in libris gangraenae huic, ita enim vocabant, latiſſime ſerpenti ſe oppoſuerunt, maxime vero ad magiſtratus conuerſi, et de impietate indies impudentius liberiusque graſſante vehementer conqueſti, armare in Carteſianos ſuperiores, et grauiſſimis interdictis pellere doctrinam infeſtis ſignis vehementer inſtantem totis viribus ſategerunt. Quae tamen omnia hoc loco enarrari non poſſunt, et vel in foederati Belgii hiſtoria ſacra, vel in ſpecialibus Carteſianiſmi annalibus latius debent exponi; imprimis autem arcanae rationes, quae indigniſſimis modis theologos inter ſe armauerunt, et in mutua viſcera tela vt adigerent, compulerunt, detegi. Ad quae recte tenenda conſuli ante omnes alios merentur IRENAEI PHILALETHAE, vel qui hoc perſonato nomine latet IACOBI RHENFERDII *Breuis et ſincera narratio de prima origine litium, quae per quadraginta annos eccleſias Belgicas conturbarunt*, vernacula edita [f], addique FRIDERICI SPANHEMII *Epiſtola de nouiſſimis circa res ſacras in Belgio diſſidiis*, comparari autem GOVSSETII *Apologia pro Carteſio*. Alios ex noſtratibus quoque, qui has controuerſias earumque hiſtoriam tetigerunt, cum nominauerint cel. PFAFFIVS [g], et SAGITTARIVS atque SCHMIDIVS [h], hoc loco non excitamus.

§. XXXVII. Multum nocuere Carteſianae philoſophiae incrementis hae controuerſiae, floremque laetiſſime exſurgentem velut imber quidam depreſſerunt. Et multum quidem ad id contulere Anti-Carteſianorum clamores et ſuſpiciones, qui cauſſam Dei agi, contaminari doctrinae puritatem, atheiſmo frigidam ſuffundi, eleuari reuelationis fidem, conculcari Chriſtianae religionis myſteria, et quae alia fuere ἐγκλήματα grauiſſima, non in cathedris modo academicis et libris eriſticis, ſed in ſenatu quoque ſacro, immo ad plebem quoque et in ſuggeſtu ſacro conqueſti ſunt, et has querelas ſuas ad magiſtratus, academiarum moderatores curatoresque,

Impedimenta Carteſianae philoſophiae obiecta.

f) Kort en opregt Verhaal van de eerſte Oorſprong der Broedertwiſten, die nu veertig Iaaren de Niderlandſche Kerken ontruſt hebben, Amſt. 1708. 8. Arcanam hiſtoriam harum controuerſiarum ibi detegi obſeruat Cl. LILIENTHAL l. c. p. 28. not. 10.

g) Hiſt. lit. theol. P. II. p. 299.

h) Intr. in hiſt. eccl. P. I. p. 925. P. II. p. 627.

que, synodorum praesides, et quotquot auctoritate pollebant, detulerunt. Qui cum pauci rem omnem ab ouo, quod aiunt, incipiendo examinare possent, turbasque maximas merito timerent, prouidi, ne quid respublica et ecclesia detrimenti caperet, seueris interdictis Cartesianismi incrementa sufflaminarunt, etsi extinguere eum minime possent. Ipsorum tamen Cartesii sequacium culpa etiam factum, vt haec factio haud parum in Belgio deprimeretur. Et potior quidem caussa apud eos quaerenda est, qui intra limites, quibus se Cartesius prudenter continuit, non consistentes, audacius se efferre, et temerariis magisque suspectis assertionibus magistrum deserere coeperunt. Cuius luculentum esse exemplum potest systema caussarum occasionalium, quod tot obiectionibus et criminationibus aduersus Cartesianam philosophiam occasionem dedit. Illud enim minime tactum erat Cartesio, ast cum propior vnionis inter animam et corpus ratio esset explicanda, primus Ludouicus de la Forge ad id delatus est, quem secuti sunt, qui amplissime illo vsi sunt Mallebranchius, Petrus Syluanus Regis, Christophorus Wittichius, et recentiorum Cartesianorum alii [i]. Valde id displicuit ex Cartesianis illis, quibus rectius factum visum est, intra Cartesii limites subsistere: hos itaque velut Pseudo-Cartesianos detestatus est, hisque magistrum oppossuit IACOBVS GOVSSETIVS [k]. Et recentiori idem aetate obiectum a Cl. RVARDO ANDALA [l] Spinozae, Voldero, Clerico, Geulingio, quod Cartesianae doctrinae puritatem nouis et suspectis hypothesibus corrupissent. Quae occasio extitit lepidissimo Cartesiani itineris per mundum architecto [m] ridendi recentiores Cartesianos, *quod non aeque addicti sint ac primi sectatores, magno isti homini, et vnusquisque pro lubitu sibi systema formet, ac libere addat vel demat, quodcunque placuerit, illi, quod formauit Cartesius, vndiquaque perfecto, quod attingere plane sit corrumpere, sic vt sincerum Cartesianismum cum illustri Clerselerio sepultum esse credendum sit.* His accessit malum longe deterius, et Cartesianismo prorsus pestilens. Nempe vsi Cartesianis hypothesibus Arminianorum et Socinianorum haud pauci, iique non contemnendae eruditionis viri, placita sua a decretis Dordracenis deuiantia illis incrustauerunt, et quicquid paradoxum, singulare, inauditum in ecclesia sonabat, Cartesiano fuco illitum pictumque in forum adduxerunt, mercesque venales plurimum isto colore commendauerunt. Ita vero grauis Cartesianam philosophiam inuidia secuta est, cum patrocinari heterodoxiae videretur, et pallium crederetur esse, sub quo liberioris audaciae quilibet latere sanosque de Deo et diuinis sensus corrumpere posset. Id vero maxime in synodis ecclesiasticis deploratum, de hac labe ad magistratus querelae delatae sunt, et hinc caussa deriuanda est, cur Cartesiana factio inter status Belgii foederati fautores paucos repererit [n]. Nemo tamen maiorem Cartesia-

i) Conf. si placet, quae diximus in Hist. de Ideis p. 252. seqq.

k) De caussar. primae et secundarum operatione.

l) In Examine ethicae Geulingii diss. I. §. 3. sq. p. 3.

m) P. I p. 5. 6.

n) Conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Wittichius p. 509.

Carteſianae philoſophiae exiſtimationi maculam inuſſit, quam qui anonymus prodiit, auctor peſtilentis libri: *Philoſophia ſcripturae interpres*, quem LVDOVICVM MEIERVM medicum Amſtelodamenſem eſſe poſtea compertum eſt [o]. Is enim tam effreni impudentia machinis Carteſianis, in reuelationem diuinam, et fidem Chriſtianorum ſanctiſſimam inſurgere coepit, vt cuncta merito tumultu replerentur, et ipſi Carteſiani eius impietatem toto pectore deteſtarentur, id quod imprimis fecere Heydanus atque Wittichius. Ipſa folia medici audacis autem et magiſtratus auctoritate ſuppreſſa ſunt, et certatim auctor theologorum, Voëtii, Mareſii, Arnoldi, Vogelſangii, Schotani telis confoſſus eſt. Idem vero cum feciſſet Ludouicus Wolzogenius isque Carteſianis placitis liberius inſiſteret, cum famoſo auctore facere iudicatus, et ideo a Iohanne van der Wayen publice accuſatus, et Socinianiſmi a claſſibus eccleſiaſticis ſuſpectus habitus eſt [p], vnde nouae turbae exortae ſunt, alibi latius exponendae. Meierum excepit Benedictus de Spinoza, qui cum Carteſianam philoſophiam ad impietatem ſuam incruſtandam adhibuiſſe crederetur, valde inde ignominia apud multos illa cumulata eſt. Erat enim Spinoza in Carteſii philoſophia haud perfunctorie verſatus, eiusque principia geometrice demonſtrata ediderat. Hinc cum vnam tantum dari ſubſtantiam in ſuo ſyſtemate, velut cardinem, ſuppoſuiſſet, eamque duabus modificationibus, cogitatione et extenſione conſtare affirmauiſſet, ipſi Carteſio enatae inde conſequentiae ſatis impiae imputatae ſunt, quod eius illas philoſophia genuiſſet. Qua in re iniuriam factam eſſe Carteſio, omnino fatendum eſt, qui cum eſſentiam ſpiritus in cogitatione, materiae in extenſione poneret, hasque ſibi e diametro oppoſitas eſſe fateretur, duas inde easque diuerſiſſimas ſubſtantias eſſe, ſpiritum et materiam, concluſerat. Attamen licet haec ita ſe haberent, Carteſiana tamen philoſophia in Spinoziſmi ſuſpicionem rapta, hunc que genuiſſe credita eſt. Id quod magno conatu demonſtratum iuit IOANNES REGIVS, qui *Carteſium Spinoziſmi architectum* edidit. Quam tamen ab eo calumniam depellere ſtuduit RVARDVS ANDALA edito *Carteſio vero Spinoziſmi euerſore, et phyſicae experimentalis architecto* [q]. Qui tamen non negat, Spinoſam, Geulingium hisque ſimiles degeneres eſſe Carteſii diſcipulos.

Cocceianae lites Carteſianis inmiſtae.

§. XXXVIII. Nouorum autem Carteſianiſmo fatorum ſeriem aperuit Cocceianiſmus, circa idem tempus in Belgio foederato enatus. Nempe cum magna linguarum orientalium, reliquique, qui ad interpretandam ſcripturam ſacram requiritur, apparatus copia abundaret Ioannes Coccеius, profeſſor Franekeranus, et tandem Leidenſis, isque ſacrae ciuitatis hiſtoriam cum V. et N. Teſtamenti vaticiniis compararet, et peculiarem inde interpretandi diuinas paginas excogitaret modum, inque haud paucis a con-

o) Vid. BENTHEM. l. c. c. 2. p. 59.
p) Similem tragoediam in Belgio foederato anno 1707. excitarunt lites Ioncurtianae.
q) Franek. 1719. 4.

consueta Reformatae ecclesiae interpretatione abiret, nouam autem ipsius theologicae doctrinae methodum istis hypothesibus inaedificaret, magnis ex ea re contentionibus motibusque ecclesia Belgica concussa atque agitata est, quorum historia apud eos quaerenda est, qui rerum ecclesiasticarum notitiam pandunt. Parum autem ipse Cocceius philosophiam curabat [r], totus theologiae propheticae certisque canonibus hermeneuticis intentus; cum autem is Maresium, Voëtium similesque haud paucos aduersarios nactus esset, et ferre illi non possent, inualescere factionem Cocceianam, ad arma conclamatum coelumque terrae commistum est, et vt inuidia cumularentur Cocceiani, cum Cartesiana, eam familia facere, et eandem inflare tibiam ad euertendam ecclesiae orthodoxae doctrinam, aduersarii conquesti sunt [s]: caussati, arctam Cartesianos et Cocceianos necessitatem iungere, qua alterum genus alterius caussam strenue agat: quamuis nonnulli satis aperte professi sint, sibi nihil cum Cartesio esse negotii [t]. Ita vero dum aduersariorum inuidia Cocceianismum cum Cartesianismo copulat, factum, vt nonnulli ex Cartesianis, auctoritatis praeiudicio philosophiae praesidio soluti, in Cocceii partes discederent, et non omnia quidem, ast complura tamen eius decreta rata haberent. Id quod nouo ardore incendit vtriusque partis hostes, qui reprimere has acies vehementer studebant. Ab eo tempore magno ecclesiae malo ex vno fonte duo contentionum flumina dimanarunt, ex quibus largiter hausit Erynnis Belgica. Cum enim theologi et Cartesii et Cocceii partes sequentes viderent, sibi cum communi hoste rem esse, syncretismo quodam coëuntes aduersus hostes hos iuncto studio pugnarunt, et vnam sibi caussam esse certandi videntes in foedus conspiraverunt. De quo ita GALENVS FARELLVS [u], Cocceio valde addictus, differit: *In philosophia Cartesio, in theologia Cocceio faueo, quantum licet viris doctis, non tamen iuro in heroum illorum verba et conceptus. In multis magnos illos viros sequor, in quibus fratres ab illis recedunt, ipsis obloquuntur, quia, vt clare percipio illorum conceptus, vt veri, sic maximi vsus sunt in theologia reformata.* Et porro [x]: *Datur vigetque dictos Cocceianos inter et Cartesianos Christiana animorum vnio, sine vlla praecedenti confoederatione. Quae vnionis huius caussae? quaeris, manifestae et apertae sunt, quippe horum antagonistae ipsos vniuerunt, dum iisdem libellis petebantur et dicti Cocceiani et Cartesiani; coniunxit illos consensus in fundamentalibus, libertas in philosophicis; vnionis necessitas ob communes hostes, ac praecipue veritatum mutua amicitia.* Ita conflictu cum communi aduersario inito, pro pretio et auctoritate rationis et hypothesium

r) Immo Lugduni Batauorum Io. de Raei philosophiam Cartesianam profitenti ipse se Cocceius opposuerat. BENTHEM l. c. p. 62.

s) Conf. BAYLE Dict. T. II. p. 311. not. A. art. Dresserus. ARNOLD. Hist. Haer. et Eccles. P. II. p. 504.

t) Vid. HVLSIVS Theol. Hypoth. P. II. p. 32.

v) In Diss. hist. de nouissimis in Belgio litibus praef.

x) pag. 131.

sium in scripturae sacrae interpretatione disputatum est, conquerentibus Voëtianis (hoc enim ducis sui nomine potissimum contraria factio appellabatur) euerti sensum oraculorum sacrorum ex ingenii cuiuslibet commentis sub rationis et philosophiae nomine obtrusis. Magnis autem animis et non minore eruditione contra Voëtianos Cocceiani pariter atque Cartesiani pugnarunt, et imprimis in id conniſi sunt, vt ostenderent, hypotheses, quas velut profanas reiiciebant Voëtiani, nec sacris literis nec pietati et doctrinae salutari contradicere, qua de re imprimis ea, quae WITTICHIVS passim scripsit, consulenda sunt: idque non de Cocceianis hypothesibus tantum demonstratum, sed de Cartesianis quoque; indeque enatae Ioannis Amerpoel et Ludouici Beaufort labores, Scripturam sacram cum Cartesio conciliantes, quorum titulos *parte huius tomi superiore* enarrauimus. Quanquam autem nec in sacram doctrinam, nec in sanam se peccare rationem demonstrarent Cartesiani atque Cocceiani, et multa praeclarius atque luculentius explicari, quam a scholastica philosophia factum esset prius, contenderent, euicit tamen antagonistarum factio, vt Belgii foederati status, magnum ecclesiis suis malum ob has nouitates metuentes, seueris interdictis Cartesianismum proscriberent. Maxime eorum auctoritate, post seriam circumstantiarum considerationem et deliberationem in synodo Dordracena prid. non. Oct. anni cIↃ IↃ cLVI cautum, et vt norma agendorum constaret, ita definitum est y): „Sepa„randam esse philosophiam a theologia, hancque ex sacris paginis, il„lam ex sana ratione hauriendam tradendamque iuuentuti. In quaestio„nibus, quae ex Scriptura sacra queant refutari, non fore licitum philoso„phis, sacra oracula iuxta propria principia interpretari, sed sensum sim„plicem reuelationis diuinae, velut certissimum doctrinae omnis funda„mentum recipiendum esse, quamuis contraria suadere videatur, ratio. „Abstinendum ergo esse philosophis ab eiusmodi hypothesibus, quae diui„nam veritatem in sacris paginis euertant, et imprimis Cartesii φιλοσοφούμενα „neque in scriptis neque in lectionibus et disputationibus publicis proponen„da esse. Idem anno sequenti Delphis repetitum, excluſique a muneris sacri spe atque expectatione, quotquot Cartesianam philosophiam essent amplexi. Facile perspexere haud pauci, artibus magis et insidiis, quam veritatis praesidio istas sanctiones vim suam acquisiuisse, factumque inde, vt, quibus aes circa pectus triplex erat, quique fulmina synodorum non metuebant, a Cartesiana philosophia ideo non abstinerent; multi quoque, iniqua esse ista decreta, et innocentissimam doctrinam Cartesii, ostenderent. Ast inualuerat tamen factio Voëtiana, quae inuidia cumulare Cartesianos pergebat; cumque Cocceianos valde premeret, eodem telo quoque Cartesianos perimere tentabat. Id quod praecipue anno cIↃIↃcLXXVI euenit, quo in academia Batauorum Lugdunensi et Vltraiectina non Cocceianae tantum, sed et Cartesianae opiniones atque placita prohibita sunt. Processerunt quoque iunctis vmbonibus

y) BENTHEM. l. c. c. 2. §. 3. p. 58. 59.

in nouam aciem theologi Andreas Essenius, Petrus van Mastricht, Melchior Leydekkerus, Fridericus Spanhemius, omnemque adhibuerunt industriam, et eruditionem quoque haud vulgarem, vt proscriptum Cartesianismum radicitus ex hac schola eiicerent, quanquam hac seueritate non obstante non deerant inter iuuenes literis deditos, qui sarcasmis doctores istos eluderent [z]. Similes concertationes Franekerae obortae sunt, cum Cartesii decretis ducibus, Gisbertus Wessels Dukerus praeside Ioanne van der Wayen, in dissertatione inaugurali *de Recta ratione statuisset:* Scripturae diuinitatem, qua auctoritas eius omnis nititur, non aliunde quam ex ratione adstrui posse. Huic enim assertioni et Franequerae et Vltraiecti contradictum est. Et in illa quidem schola iureconsultus magni nominis et elegantis eruditionis VLRICVS HVBERVS, *Positiones, iuridico-theologicas, de auctoritate Scripturae*, quas commentario suo *de Iure ciuitatis* [a] inseruerat, nouis positionibus et antithesibus auctas, Dukerianae dissertationi opposuit [b]; in hac vero GERARDVS VRIES, *in Cartesio vindicato, siue diuina auctoritate a ratione independente, asserta ex ratione pro Cartesio contra propositionem Franekeranam* [c], ex ipso Cartesio euertere istam assertionem conatus est: quin ex suggestu sacro quoque eandem confodere tentauit Ioannes Regius [d]. Quae res postea et ipsum Dukerum et alios pro eo in arenam descendentes et apologiam meditantes cum Hubero, et qui eius partes, more quidem suo, placide amplexus erat, Hermanno Witsio [e] disputando commisit, hincque velitationes haud paucae, Dukeri, Brouweri, Roëllii, Ruardi ab Andala, Ioannis van der Wayen, qui pro philosophiae et rationis vsu in asserenda scripturae auctoritate steterunt, exortae sunt, quibus vnus Huberus fortes phalanges, duramque aciem opposuit. Quae tamen omnia heic speciatim enarrare nostri instituti limites haud patiuntur, et alibi quaerenda sunt [f]; fatendum autem λογομαχίας haud paucas litem istam auxisse, vulnusque facile consolidandum diduxisse, vnde laudabiliter factum ab Hermanno van Halen, theologiae professore Vltraiectino, quod in *Iudicio de positionibus quibusdam Franequeranis in classe Vltraiectina nupere ventilatis* [g], ostenderit, quo sensu theses Dukeri, Wayenii, Brouweri ferri queant, et melior interpretationi locus concedi possit. Hac enim ratione ad pacem et tolerantiam multi perducti sunt. Accesserunt noui tumultus ex translatis ab Hermanno Alexandro Roëllio notionibus philosophicis ad doctrinam de generatione filii Dei, deque auctoritate philosophiae et rationis in theologia, de satisfactione Christi, de poena peccati morteque &c. quibus dum φιλοσοφωτέρως et accuratius recepta dogmata definire voluit, a τρόπῳ παιδείας magis,

z) Id Spanhemio obtigit, qui cum more gentis vxore morte sublata arma gentilitia in atrio suspendisset, illa sublata a Cartesianis sunt, et illi loco inscriptum: *Datur vacuum*. Conf. BENTHEM. l. c. c. 4. §. 98. p. 101.

a) L. I. c. 26.

b) Franeq. 1686. 4.

c) Traiect. ad Rhen. 1687. 8.

d) Vid. BENTHEM. l. c. p. 64.

e) In Diss. epist. de Scripturae S. auctoritate diuina, ex sola ratione demonstranda, ad Vlr. Huberum Trai. 1687. 12.

f) Apud BENTHEM. l. c.

g) Trai. 1689. 8.

gis, quam ab ipsa doctrina in ecclesia recepta discessit. Magni inde motus exorti, qui multis turbis philosophiam cumularunt, praecipue cum ex vtraque parte non sine pertinacia pugnaretur, sic vt classes et synodi ecclesiarum multoties ideo contra Roëllium decernerent; eoque iam fatis functo non quiescerent. Quae tamen hoc quoque loco exponere, a scopo nostro alienum est, consulendum autem *Iudicium ecclesiasticum, quo opiniones quaedam Cl. H. A. Roëllii Synodice damnatae sunt, laudatum a professoribus theologiae in academia Lugduno-Batava* [h], in qua dissertatione totius controuersiae historia, in annalibus ecclesiasticis pluribus delineanda enarratur. Tandem, vt plerumque fieri solet, exhausti diuturna litigatione spiritus deferuescere, et inuidia Cartesiani nominis atque persecutiones mitigari, ast ex altera quoque parte Cartesianae philosophiae incrementa sisti, et subsidere quasi atque decrescere coeperunt. Quamuis enim non deessent, qui Cartesianam philosophiam et viua voce et scriptis in Belgio propugnarent, inter quos eminuit V. C. Ruardus Andala, theologus Franequeranus [i]: pauci tamen fuerunt, qui sinceram Cartesii doctrinam exprimerent, et non in multis ab eius sententia discederent. Cuius rationes potissimum ab inualescente philosophia eclectica desumendae sunt, cum clarissime viri docti et acuti perspicerent, etiam sibi suffragii ius in senatu philosophico esse, posseque iis, quae recte et prudenter a Cartesio dicta sunt, multa addi alia, aut plane ab eo, vt erat homo, non visa, aut tradita perperam ideoque mordicus non retinenda. Accessere caussae aliae, inter quas refert Cl. HERM. AB. ELSWICH [k], quod Cartesiani literas, ad humanitatem spectantes, non eo, quo debebant, studio excolerent, qua de re ad Io. Frid. Gronouium conqueritur MERICVS CASAVBONVS [l], et post eum P. D. HVETIVS [m], qui obseruat quoque ignorantiam Graecae linguae ab Isaaco Vossio Cartesio in Suecia degenti non sine ignominia fuisse obiectam. Ast quamuis hoc de ipso forte Cartesio, vni philosophiae emendationi et matheseos intento valeat, valde tamen veremur, vt de omnibus, eius placita sequentibus possit

Decrescens Cartesianismus.

h) 1725.

i) Orationem funebrem collegae habuit Hermannus Venema, ex qua potiora repetit Museum Bremense Vol. I. p. 173. Natus est Burgwerdiae Frisiae pago 1665. parentibus agricolonis. Illis mature orbatus ob ingenii emicantis scintillas, a finitimi oppidi Bolswardensis praetore et ecclesiaste Iudo literario commissus et aetatis anno 15. Franequeram ablegatus est, vbi clarissimorum virorum, Blancardi, Vitringae, Rhenferdi, Marckii, Perizonii, Schorani, Andreae, Wayeni institutione egregie formatus est. Sed et Vltraiectinam, Lugdunensem et Dordracenam scholam illustrauit. Sic pulchre formatus, et S. ministerio initiatus, ecclesiam Aumensem, et postea Makkumensem, tum Bolswardiensem curauit. Anno vero huius seculi primo Franequeram ad docendam philosophiam inuitatus, et post N. Gurtleri mortem 1713 sacris literis docendis destinatus est, obiit 1727. ἄτεκνος. Vir doctus et acutus magnumque Cocceianorum et Cartesianorum decus inter Belgas, quos maximo studio defendit: circa vitae finem Leibnitianis et Wolfianis litibus se immiscens, magnas molestias deuorauit. Vtebatur ingenio subtilissimo, sed animo sectario et pertinace. Extant ex philosophia Exercitationes academicae in phil. primam et naturalem 1708. Syntagma theologico-physico-metaphysicum, 1710. 4. Examen Ethicae Geulingii, 1716. Apologia pro vera et saniore philosophia 1718. Cartesius Spinozismi euersor. 1716. Qu. physicae 1720.

k) Diss. de Fort. Arist. in acad. Protestant. §. 30. p. 92.

l) In Epist. Isaaci subiunctis ab ALMELOVEENIO. p. 17.

m) Cens. Phil. Cartes. c. VIII. §. 7.

ſit affirmari, cum haud paucos nobis Carteſianos enumerent annales literarii, qui elegantioribus non minus literis quam philoſophiae cognitione ornati ſunt. Idem ELSWICHIVS huc etiam refert, viſam fuiſſe Carteſii philoſophiam ſublimiorem, quam capi poſſit; faſſumque eſſe THOMAM BARTHOLINVM [n], *mentem ſuam nimis anguſtam eſſe ad omnium illius ſecretorum cognitionem.* Nobis praecipua cauſſa decreſcentis inter Belgas et Germanos Carteſianiſmi in fatis philoſophiae ſectariae quaerenda videtur; quae ſectam nouitatis, auctoritatis, opinionis praeſidio plerisque commendatam deprimunt, quamprimum noua doctrinae facies emicat. Certe Carteſianam philoſophiam, quae vrgente Cl. Andrea Petermanno Lipſiae quoque radices egerat, mox ſuppreſſit eclectica philoſophiae facies, circa initia ſeculi labentis reſuſcitata. Et hoc pacto factum quoque, vt, cum illuſtris CHRISTIANVS WOLFIVS, Carteſiana veſtigia ſecuturus, moralem doctrinam a Carteſio derelictam, excolere ſtatuiſſet, ipſe eclectice tandem non vero Carteſiane philoſophatus ſit [o].

Fata Carteſianiſmi in Germania.

Et haec forte cauſſa quoque fuit, cur inter Germanos Carteſii philoſophia parum laetis incrementis vſa fuerit. Nam ad finem fere ſeculi elapſi Ariſtotelica philoſophia multis magnisque ſuſtentata fulcris, vt ſuo loco demonſtratum, ita regnauerat, vt emergere Carteſiana praecepta non potuerint. Circa ineuntis autem ſeculi XVIII auſpicia vix ea ſurrexerat, cum Chriſtianus Thomaſius omnis ſectariae philoſophiae iuratus hoſtis Carteſianam quoque conuellere coepiſſet; quamuis iam ante eum theologi nonnulli, imprimis IOANNES OLEARIVS [p], et Io. ADAMVS OSIANDER praeceptis Carteſii, quae ad theologiam referri tum ſolebant, bellum indixerint, vt alios [q] taceamus, qui infenſis ſignis Carteſianas copias adorti ſunt, enarratos a MORHOFIO [r], STRVVIO [s] aliisque, qui videndi. Ipſe quoque illuſtris Leibnizius, qui circa iſta tempora nouam philoſophiam conceperat, et cuius maxima fuit in orbe philoſophico exiſtimatio, cum acerrime videret, quibus naeuis Carteſianae philoſophiae praecepta laborarent, eius incrementis inter Germanos obfuiſſe recte cenſetur. Fuit tamen in academiis Proteſtantium vnus et alter, qui fauentes Carteſianiſmo aures praebuit. Nam in ſchola Herbornenſi ille perſonare coepit [t], Bremaeque DANIEL LIPSTORPIVS, editis *Speciminibus philoſophiae Carteſianae* [u], ei patrocinatus eſt, et in eadem vrbe Io. EBERHARDVS SCHWELINGIVS, iuris et philoſophiae naturalis profeſſor, pro Carteſio contra P. D. Huetium modeſte dimicauit [x], id quod Lipſiae quoque

n) De Pulmone p. 84.
o) Vid. Pinacotheca ſcript. illuſtr. noſtra cura edita Dec. I. in elogio illuſtris viri.
p) In Synopſi controuerſiarum.
q) Nulandius, Schulerus, Cyriacus Lentulus, alii.
r) In Polyhiſt. T. II. l. citando.
s) In Biblioth. philoſophica, BVDDEVS Hiſt. phil. c. VI. p. 467.
t) BARTHOLD. FEIND. in Theatro philoſ. p. 315.
u) Vid. BVDDEVS l. c. c. VI. §. 26. p. 463. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. II. P. II. c. 6. p. 295. ſeqq. Edidit etiam Copernicum rediuiuum, ſeu de vero mundi ſyſtemate, Lugd. Bat. 1653. 4.
x) Edidit is Exercitationes cathedrarias in P. D. Huetii Cenſuram philoſophiae Carteſianae Bremae 1690. 8. quas ob auctorem contemnit quidem, at ob modeſtiam laudat HVETIVS de Vita ſua p. m. 162.

quoque factum a Io. ANDR. PETERMANNO [y]: quo loco quoque Michaël Rhegenius [z] et Gabriel Wagnerus [a], Carteſium noſtris commendare coeperunt, pertracti eo nomine in controuerſiam cum Chriſtiano Thomaſio. Halae autem placita Carteſiana ab aliis licet accepta [b], exigua fortuna diffeminauit Ioannes Sperlette. Qui vero Io. Chriſtophorum Sturmium Carteſianis accenſent, parum accurate loquuntur. Is enim multa quidem Carteſii probauit, in haud paucis autem ab eo receſſit [c].

§. XXXIX. Tranſiit, ſi nonnullis fides eſt [d], Carteſiana philoſophia ad Tranſyluanos, Heluetios, Hungaros et Polonos, id quod credi facile poteſt, memoria recolenti, ex his regionibus haud paucos iuuenes ad academias Batauas conuolare ſolere, qui cum nouam philoſophiam didiciſſent, vt natura, praecipue iuuenum, nouitatis eſt auida, eam domum deportatam propagare, ſeque iſta ſapientia hactenus ignota efferre ſine dubio conniſi ſunt. Nec a veri ſimilitudine alienum eſt, doctores et ſcholaſticos, et eccleſiaſticos ſe nouae doctrinae oppoſuiſſe, et magiſtratus commouiſſe, vt illa publica auctoritate prohiberetur. Nihil enim in his omnibus eſt, quod non ſaepe euenerit, et eadem olim fabula luſa eſt, et ludetur in poſterum, nec in his annotandis prolixitate opus eſt. Enarrandum vero, quid in reliquis regionibus Carteſianae philoſophiae contigerit, in quibus viuo adhuc Carteſio eam iam innotuiſſe ſupra vidimus. Et in Belgio quidem Hiſpanorum regis ſceptro parenti, maxime Louanii, valde et theologos nonnullos et medicos aſſertis Carteſii quibusdam contradixiſſe, habuiſſe autem ibi quoque ſectatores clandeſtinos ex antecedente narratione conſtat. Vix autem veri ſimile videtur, viuo adhuc Carteſio eius philoſophiam in iſtis terrarum partibus ita triumphauiſſe, vt publice doceretur, praecipue cum potiorem Societatis Ieſu partem aduerſam habuiſſet. Aſt poſt Carteſii fata ſuprema mitiori fortuna eius doctrina gauiſa, eaque et in cathedra viua voce, et in libris calamo tradita eſt. Cuius exemplum eſſe poteſt Antonius le Grand, medicus et philoſophus Duacenſis, qui cum prius Stoicos eſſet ſecutus, adeo vt eorum ἀπαθειαν peculia-

Fortuna Carteſianiſmi in Belgio Hiſpanico.

y) In Vindicatione philoſophiae Carteſianae aduerſus cenſuram P. D. Huetii, in qua pleraque intricatiora Carteſii loca clare explanantur. Lipſ. 1706. 4.

z) Erat is Tranſyluanus et circa annum 1688. Carteſianā ſemina Lipſiae ſpargere coeperat, editis Specimine logicae Carteſianae, et Claubergii Phyſica contracta. Illam reprehendit more ſuo CHR. THOMASIVS in Introd. in philoſophiam aulicam, cui cum ille reſpondiſſet non ſine ſale ſatyrico, Thomaſio in Praef. Logicae Germ. exceptus et plagium ei obiectum eſt. conf. Bibl. vniu. T. XV. art. 10. p. 320. STOLLE Hiſt. lit. P. II. c. 2. §. 30. p. 449.

a) Vid. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 110. ſeqq.

b) Vid. ill. IORDAN. Recueil de literature p. 67. qui logicam eius ex arte cogitandi, reliqua a quodam Benedictino monacho Robert Des Gabets eum accepiſſe monet. Carus is erat P. Baylio.

c) Dictum de eo parte antecedente. Eius diſſ. de Carteſio et Carteſianiſmo extat T. I. Phil. eclect. diſſ. 3.

d) VAL. ALBERTI Diſſ. de Carteſianiſmo et Cocceianiſmo, OLEARIVS l. c.

peculiari libello [e] commendaret, postea ad Cartesium transiit, et pro eius placitis docte et ingenioſe pugnauit, ita tamen, vt scholastico Cartesianam philosophiam habitu ornare conaretur. Quo fine edidit [f]: *Philosophiam veterem e mente Renati des Cartes more scholastico breuiter digestam.* Bruta quoque carere sensu esseque machinas ingeniosa dissertatione propugnauit, et *institutiones philosophiae secundum principia Renati Cartesii noua methodo adornata et explicata* [g] edidit: quin pro Cartesio Samueli Parckero, acriter in Cartesium inuecto respondit, hisque meruit inter primarios Cartesianae philosophiae doctores referri.

Inter Britannos.

§. XL. In Britannorum quoque insulam penetrauisse famam Cartesii, fuisseque qui eum istuc inuitarent, elegantia doctrinae eius captos, supra tradidimus. Ast fuere quidem nonnulli, qui Cartesianismo nomen darent; plures tamen inuenti sunt, qui a noua philosophia abhorrerent; certe eam negligerent. Cuius caussa partim in Peripateticos coniicienda est, partim in Hobbesianos. Et Peripateticam quidem doctrinam, praecipue naturalem, nouis obseruationibus incrustauerat, et elegantiori vestitu ornauerat Kenelmus Digbaeus; ex cuius schola prodiit Thomas Anglus [h], presbyter, qui iam vertente anno cIↃ IↃ cXLVI. [i] *Institutiones Peripateticas ad mentem summi viri clarissimique philosophi Kenelmi equitis Digbaei* ediderat. Is cum magna animi subtilitate mysteria Scholasticorum rimatus, ab iis secedere et tamen Peripateticismum sequi constituisset, a Digbaeo, cuius opiniones miro consensu amplectebatur, Cartesio viuo adhuc commendatus est, vt cum eo de noua sua doctrina conferret. Qui cum docilem eum nacturum se esse discipulum speraret, mire spe sua delusus est. Valde enim is a dogmatibus Cartesii abhorruit, easque oppugnare, et nouam Peripateticismi Digbaeani rationem sequi, quam Cartesio manus dare maluit. Quod ideo sic eueniisse obseruat. BAILLETVS [k], quoniam difficultates theologicas, quas magno numero et subtilitate haud exigua excogitauerat, ille more suo contemsisset, nec ad eas, prout sperabat, respondisset. Multo magis tamen Cartesianismo obstitit Hobbesii philosophia, quae eo tempore magnum puluerem inter Britannos excitabat. Dum enim gens acuta ad domesticum philosophum attendit, et vel populari facie philosophiae eius capta in eius placita descendit, vel ab ea abhorrens impiam esse et iniquam contendit, peregrinae philosophiae aures praebere non potuit. Accidere autem alia quoque ex Hobbesianismo, quae Cartesianae philosophiae apud Anglos funesta fuere. Nempe plurimum quidem distabat doctrina Hobbesii ac Cartesii praeceptis, et in quibusdam quoque e diametro illis erat contraria: e. c. Hobbesius omnem substantiam corpus esse dixit: Cartesius inter corpus et spiritum essentia-

e) Homme sans passion.
f) Lond. 1671. 12.
g) Ibid. 1678. Norimb. 1679. 8. addi potest eius Historia naturalis Lond. 1673. 8. conf. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114.
h) Consulendus de eo P. BAYLE Dict. T. I. art. Anglus p. 238.
i) Lugduni.
k) T. II. p. 245. Biographiae maioris.

essentiale discrimen intercedere statuit. Ast his tamen, non obstantibus et Hobbesiani ad declinandam inuidiam, conspirare cum magistro suo Cartesianos iactabant, et aduersarii Hobbesii, in eodem impietatis ludo haerere vtrumque, idque agere, vt numinis prouidentiam, operationem, influxum in res mundi huius tollerent, clamabant. Ita factum, vt cum ad commune insulae incendium, quod Hobbesius excitauerat, delendum theologi Britanni certatim concurrerent, et Hobbesii placita telis suis confoderent, Cartesii quoque dogmata simul perimerentur. Maxime autem infestis armis in Cartesium insurrexerunt, theologi Oxonienses magni nominis Radulphus Cudworthus et Samuel Parckerus. Et ille quidem in prolixo *Systematis intellectualis* opere inter clandestinos numinis hostes et Hobbesium et Cartesium numerare, et hunc multis onerare suspicionibus nullus dubitauit. Valde vir doctissimus vrgebat naturas genetrices, quas a Deo productas et instructas diuinae existentiae et sapientiae specimen esse, contra impietatis patronos asserebat. Eas cum proscripti ex naturali disciplina fines rerum non paterentur, et imprimis impressus semel materiae motus, quo mechanicis legibus omnia formari dixit Cartesius, euerteret, in Cartesii placita, tecto quidem plerumque nomine vehementer aliquoties inuectus est, ita tamen, vt facile sentias, virum doctissimum aut non recte Cartesii placita intellexisse, aut ἀνθολῆς vitio illis ea imputauisse, quae non sine iniuria ei obiiciuntur [l]. Similiter argumentum pro existentia Dei ex idea eius petitum inter sophismata referre, et aliam ei faciem effingere conatus est [m], quae tamen forte ipsi Cartesio iam placuit. Tacemus alia, passim a Cudwortho in eo reprehensa, „qui concedit quidem [n], physicam Cartesii, si partem intuearis mechani„cam, tam apte, composite sciteque ab ingeniosissimo viro fuisse dispositam et descriptam, vt dubitandum non sit, quin acutissimos veterum, „qui hac via et ratione philosophati sunt, si minus superauerit, certe assequutus sit; ast esse tamen iudicat in ea nonnulla, quo vehementer au„ctoritatem et dignitatem eius diminuant.“ Inter quae primo loco ponit, quod reiectis naturis genetricibus, vniuersum terrarum orbem, quatenus corporibus constat, ex necessario motu materiae, in minutissimas partes tantum diuisae, ac orbem conuersione sua efficientis, sine vllo intelligentis naturae auxilio et ope extitisse asseueret, sicque admirabilem illum concentum rerumque in orbe existentium ordinem neglexerit, materiam autem necessario existere, ipsaque natura sua infinitam et aeternam esse decreuerit. Quo tamen, Cartesium se inter numinis hostes non referre posse, monet, cum talia suae disciplinae fundamenta iecerit, quibus saluis illi salui et incolumes esse nequeant, quibus cum Deo et religione bellum est. Acrius in Cartesium in insula insurrexit SAMVEL PARCKERVS, qui in elegantibus disputationibus *de Deo et prouidentia diuina* duobus locis [o] oppugnare Cartesii decreta velut religioni et pietati

l) p. 150. m) p. 886. seqq. n) p. 192. o) Disp. III. p. 221. VI. 489. seqq.

„inimica aggreſſus eſt. „Is Carteſium quidem ab initio impietatem ani„mo non fuiſſe meditatum concedit, ſed putat, cum a vita militari, nul„lis artibus, niſi mathematicis, eruditus ad literas acceſſiſſet, iisdem me„chanicis legibus, quibus caſtra et ſtatiua vir ſolertiſſimus exſtruxerat, „mundos quoque extrui poſſe iudicauiſſe: aſt hoc pacto ita philoſophiam „tractauiſſe, vt ſua philoſophandi opinione omnem de naturae opifice „ſcientiam plane ſuſtulerit. Quanquam enim ipſam materiam e qua fa„ctus ſit mundus hic aſpectabilis, initio a Deo procreatam, in particulas „certae cuiusdam magnitudinis diuiſam, certaque motus quantitate inci„tatam eſſe voluerit, cum tamen datis iſtis ipſam ſe ſuis legibus neque a „Deo definitis, in hanc vniuerſi fabricam ſponte extruxiſſe concluſerit, „nimis perſpicue Deum, quem rerum opificio praeeſſe praefatus eſſet, ab „eodem penitus excluſiſſe. Atque propterea nonnunquam ſe ſubuereri „fatetur, ne in periculum aut inuidiam veniret, pauca iſta, quae hypothe„ſi ſuae ſuppoſuit, ſuppoſuiſſe: praeſertim cum eam ab eo principio ex„orſus ſit, a quo athei omnes exordiantur, veram phyſiologiam a rerum „finibus non eſſe accerſendam. Altero vero loco valde ſuccenſet Carte„ſio, quod maxima ſui fiducia et aliorum applauſu elatus omnium ſcien„tiarum inuentionem ſibi arripuiſſe viſus ſit, quippe, cum ſummo in„genii acumine praeſtiterit, et noua quaedam in geometria inuenerit, „continuo applauſu, quem inde tulerit, adeo elatum fuiſſe, vt ſcientia„rum fines prouehere non ſatis gloriae cogitaret, niſi et noua omnium „fundamenta iaceret.“ Quod quam inepte fecerit, ex dubitatione eius aſſerta prolixe demonſtrare conatur. Non afferemus argumenta viri doctiſſimi, apud ipſum legenda; ſed id modo obſeruamus, ad inuidiam conflandum Carteſio nihil vel eloquentiae vel acuminis omittere ſcriptorem celeberrimum, quae cauſſa quoque fuit ANTONIO LE GRAND, vt peculiari *Apologia* Parckero *pro Carteſio* reſponderet. Media inter hos inceſſit via, tertius ex eadem academia theologus Henricus Morus. Is viuo adhuc Carteſio innotuerat, et haud pauca probauerat, vnde amicum literarum commercium inter eum atque Carteſium enatum eſt. Erepto autem fatorum neceſſitate Carteſio, a Clerſelierio anno CIↃ IↃ CLV, ad ſeruandam hanc de Carteſio eiusque diſciplina opinionem erat excitatus. Aſt quamuis inique ferret, Carteſium impietatis poſtulari, non dubitauit tamen meditationibus Carteſii fortiſſimas obiectiones opponere. Inde enata ſubtiliſſimo viro *epiſtola, quae apologiam complectitur pro Carteſio, quaeque introductionis loco eſſe poterit ad vniuerſam philoſophiam Carteſianam* [p]. In ea Carteſium quidem aduerſus ſtolidos et imperitos cenſores defendit, aſt et in nonnullis virum magnum non ſatis attentionem probauiſſe, in aliis nimis prudentem eſſe affectauiſſe, in quibusdam mathematicam certitudinem nimis quaeſiuiſſe, hisque ex fontibus errores quos-

p) Cum hac epiſtola comparandum eius Enchiridion metaphyſicum, quaeque de eius ſyſtemate metaphyſico in Parte antecedente diximus, conferenda cum Carteſiano, vt diſcrimen inde appareat.

quosdam admisisse contendit. Valde vsit haec epistola Cartesianos, praecipue quod inter mille laudes, quas in Cartesium Morus cumulat, contendere tamen sategerit, quaedam astute ad saluandam hypothesin excogitasse Cartesium, non vero serio ea tenuisse. Qualia esse credit asserta: bruta esse meras machinas; fines rerum non esse inuestigandos, quibus Cartesium, putat, sibi praecauisse ab importunis scisitationibus et odiosis quaestionibus hominum captiosorum. Omittimus alia apud ipsum legenda: Grauem ideo dicam Moro scripsit BAILLETVS [q], et nescio cuius leuitatis accusauit, quod post inuidendas laudes magistrum ista inuidia cumulauisset. Ast quod Cartesianis displicuit, placuit viris doctis, partis studio non addictis, qui talia Morum dubia obiecisse obseruant, quibus soluendis hactenus Cartesiani impares fuerint [r]. Qua de re illi consulendi sunt, quos in Mori vita, *parte huius Tomi praecedente* excitauimus. Ista autem theologorum contentione factum est, vt cum impietati late tunc inter Anglos grassanti fauere videretur philosophia Cartesiana, illa in academia Oxonienſi prohiberetur, id quod tamen in Cantabrigiensi factum non est [s]. Nihil autem fortunae Cartesianae physiologiae magis obstitit, quam quae hoc seculo vergente magnis luminibus ornata prodiit physica Newtoniana. Ea enim cum hypotheses, experientia et rationibus munitas Cartesiano systemati opponeret, in contrariam sententiam, tanto duce praeeunte deflectere coepit Britannorum natio, et tantum non exspirauit Cartesianismus inter Anglos. Reuocauit enim Newtonus vacuum, quod Cartesius proscripserat, cumque is ex solo impulsu corporum naturalium motum deriuasset, ille repulsum et attractionem inter rerum naturalium causas retulit, et duritiem atque grauitatem, qualitates esse essentiales statuit, qua ratione non potuit non vortices Cartesii reiicere. Quae ab eo tempore Cartesianos in Gallia viuentes cum philosophis Anglis mire commiserunt [t], quae tamen hoc loco enarrare, ob instituti rationem et paginae angustiam non licet.

Fata phil. Cartesianae in Gallia.

§. XLI. Ex Britannia in Galliam transfretantibus varia et diuersa Cartesianae philosophiae fortuna occurrit. Et quibus quidem fatis, viuo adhuc auctore vsa fuerit, supra iam enarratum est, expositumque, haud paucos sectatores et admiratores eam fuisse nactam. Conditore vero sublato non nihil eius incrementa sufflaminata sunt, Roberualio, qui Vatiniano contra Cartesium incensus odio erat, et Gassendo rationibus et disputationibus eius auctoritatem imminuentibus. Addi his potest Petrus Daniel Huetius Abrincensium episcopus, vir longe doctissimus, magnaeque in ciuitate erudita existimationis. Is primo quidem post desertam philosophiam scholasticam in Cartesii castra transierat, vt supra in vita

q) L. VII. c. 15. p. 261.
r) RAPIN. Reflexions sur la philosophie p. 284. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 301.
s) FEIND. Theatr. philos. p. 317.
t) Conf. MONMOR. Diff. sur les principes de physique de Mr. de Cartes comparez a ceux des philosophes Anglois; Europe sauante 1718. Oct. art. 3.

eius dictum, aſt poſtea ad ſcepticos defecit, et fortiſſimas phalanges in *Cenſura philoſophiae Carteſianae* ei oppoſuit, vt ſuo loco dictum. Cui rei pondus addidiſſe Ieſuitarum amicitiam, qua intima Huetius fruebatur, admodum veriſimile eſt. Horum enim auxilio, vt ipſe fatetur, ad ſcepticiſmum delatus eſt, cuius ope potiſſimum Carteſianiſmum euertere conatus eſt. Plurimum autem Carteſianae ſcholae hi inſultus Huetiani nocuerunt. Magna enim auctoritate et eruditionis opinione viuebat Pariſiis Huetius, qui cum in argumento potiſſimum theologico Carteſianam diſciplinam in ſuſpicionem adduxiſſet, eamque ridiculam quoque faeere excogitatis fabellis Mileſiis, ſtuduiſſet, effecit, vt qui ὀρθοδοξώτεροι videri cuperent, ab aperta Carteſianiſmi profeſſione deſiſterent [u]. Non potuere tamen radices quas Carteſianiſmus in Gallia egerat euerti, cuius variae cauſſae poſſunt afferri. Et primo quidem, ad eius exiſtimationem plurimum contuliſſe ſtudia diſſidentium partium, recte obſeruatum HVETIO [v]. „Alii „enim Peripateticam tuebantur doctrinam, a multis iam ſeculis in ſcholis „receptam, alii eam peſſumdare conabantur et exſtinguere, futurum rati, „vt vna quoque patronos eius et defenſores in contemtionem adduce„rent [x]." Deinde ſtudium phyſicum et mathematicum haud parum Carteſianam diſciplinam commendauit, cum iam pridem Gaſſendus virique docti alii animum eruditis adieciſſent, aliquid noui in iis doctrinae generibus audendi. Ipſi quoque Carteſii ſequaces, praecipue, qui hominem viuum noüerant, de amplificandis ſectae huius limitibus ſummopere fuerunt ſolliciti. Erant autem tum, magna eius ſectae columina, teſte HVETIO [y], Claudius Clerſelierius et Iacobus Rohaltus [z], quibus tertius addi poteſt, Petrus Syluanus Regis. Et ille quidem viuum Carteſium magna veneratione proſecutus erat, et mortuum deinde conſtanter coluit, cui ſtudio Carteſiano quoque opera Carteſii poſthuma debemus, vt ſupra dictum. Qui cum perſpicue et eleganter Carteſii placita poſſet exponere, et moribus vteretur humaniſſimis atque iucundiſſimis [a], non modo aduerſariorum Carteſii amicitiam meruit [b], ſed et Carteſianae factionis incrementa valde promouit. Adeo vero huius philoſophi ſapientiam deperibat, vt et filium ea inſtitueret, mature tamen ſibi iterum ereptum, et ob praeclaram Carteſianae eruditionis notitiam filiam Rohaltio elocaret, in matrimonium teſte MARVILLIO [c]. Et hic quoque philoſophus plurimum ad promouendam philoſophiam Carte-

u) Comm. de Rebus ad eum pertin. L. VI. p. m. 162.
v) loc. cit.
x) Reſpicit ſine dubio Ieſuitas.
y) loc. cit.
z) Fuit is Ambianenſis, vir doctus et ingenio praeditus philoſophico atque mathematico, quibus poſtea eruditionis partibus eminuit. Maxime autem phyſicae diſciplinae addictus, meruit laudes diſcipuli P. S. REGISII in diſc. de Hiſt. phil. p. 203. laudantis, „quod ex principiis Carte„ſianis pleniſſime ſcripſerit de materiis, quas leuiter „duntaxat perſtrinxerat Carteſius quodque expe„rientiae teſtimoniis hypotheſes eius firmauerit." Contaminauit tamen hanc gloriam eruditionis philoſophicae moribus paedagogicis, vnde ridicula nonnulla de eo narrantur, et traductus in ſcenam eſt a Molierio.
a) VIGNEVL MARVILLE Mel. de lit. T. I. p. 379. ed. rec.
b) HVETIVS l. c.
c) loc. cit.

Carteſianam inter Gallos contuliſſe cenſendus eſt. Is a Clerſelierio ex mathematicorum circulis, quibus feliciſſime ſtudium operamque ſuam addixerat, quasque publice profitebatur ad Carteſiana ſubſellia traductus erat, cum libros Carteſianos nonnullos, a ſe Gallice verſos ei legendos examinandosque exhibuiſſet. Cum enim ingenio frueretur acerrimo, et profundae meditationi aſſueto, ſyſtema philoſophicum Carteſii a fundamentis rimatus, noua tandem lumina nactus eſt, eaque viua primum voce cum philoſophiae cultoribus communicauit: deinde ſcripto tradita, et obſeruationibus aucta, in *Inſtitutionibus Phyſicis* [d] vulgauit, quae magno eruditorum plauſu exceptae ſunt. Horum et ſimilium ſtudio factum, vt viri quoque ſummi et munerum auctoritate illuſtriſſimi Carteſianae doctrinae fauere pergerent. Inter quos imprimis magna nomina Iacobus Benignus Boſſuetus, et Hubertus Mommorius notandi ſunt. Et de illo quidem hoc nobis tradit HVETIVS [e]: „Iam diu erat, „cum ſe Carteſianis partibus addixerat Benignus Boſſuetus, tum „Condomenſis, et deinde Meldenſis epiſcopus. Studium certe ille „ſuum palam diſſimulabat ſatis caute: at priuatim aliquando ſuper „nonnullis dogmatis huius capitibus, amicae quidem, at acres tamen habitae fuerant inter nos concertationes. Ad eum nihilominus „officioſe miſi libellum meum aduerſus Carteſii figmenta procuſum; adiunctis etiam literis, pro veteri noſtra et frequenti conſuetudine, in „quibus ſcriptum erat, dubitare me, acceptumne ei foret huiusmodi munuſculum, probatis ei et placitis ſententiis tam aduerſarium; at officii „tamen mei priſtinaeque noſtrae amicitiae rationem mihi ante omnia habendam duxiſſe; ac porro ſperare me, in hac opinionum diuerſitate „nullam interceſſuram animorum disiunctionem. Reſpondit ille, aliquantulum, vt videbatur ſubiratus, vix poſſe ſe ferre aequo animo ſcripſiſſe me probare ſibi Carteſianam doctrinam, quam officere fidei in „ſcriptione mea ipſe praedicauerim. At ego contra ſubieci ſtatim per „aliam epiſtolam, perſpectum habere me quam recti eſſent et integri „ipſius de fide ſenſus, quos et ſcriptis et dictis tot iam ante annos declaraſſet; neque plus me voluiſſe aut potuiſſe detrahere ex eis, cum Carteſio fauere eos dixi, quam detrahitur ex integritate fidei ſancti doctoris „Thomae Aquinatis cum Ariſtotelis, vel ex illa vetuſtiorum patrum ecclesiae, cum Platonis dicuntur ſequaces fuiſſe.“ Hactenus Huetius, ex cuius verbis manifeſtum eſt, Carteſianam quidem doctrinam mire viris ſummis inter Gallos placuiſſe, aſt preſſam heterodoxiae accuſatione et ſuſpicione, non potuiſſe ſe publice efferre, ſed clanculum habitam eſſe atque aſſertam. Idem de Ludouico Huberto Mommorio obſeruandum. Is enim cum, quod in antecedente parte notatum, Petro Gaſſendo, quem hoſpi-

d) 1671. Lond. 1682. Bruxel. 1708. Conf. A. E. 1713. p. 444. Latine vertit Theoph. Bonetus, annotationibus auxere Samuel Clarke et Ant. le Grand. Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114.

e) loc. cit.

hoſpitio et domeſtico rerum vſu exceperat, aſſentiri crederetur teſte eodem HVETIO *f* occulte tamen fauebat Carteſio, cui palam aduerſabatur Gaſſendus; nec aliam ob cauſſam creditus eſt conuentum philoſophorum apud ſe inſtituiſſe, quam vt eorum animos Carteſianis dogmatis aſſuefaceret, et in hanc ſectam ſenſim pertraheret. Maxime autem Carteſianae philoſophiae fauit congregatio oratorii; cuius conditorem, ampliſſime cupiuiſſe Carteſio in huius vita dictum eſt. Inde enim factum, vt magni ex hac congregatione philoſophi exiſterent, qui lumina Carteſiana inſigni ſplendore auxerunt. Iter quos agmen ducit Nicolaus Mallebranchius infra commodiore nobis loco enarrandus *g*. Sed et Ianſeniſtarum agmina, et imprimis eorum primipili in Carteſii caſtris militauerunt, notaque ſunt inter Carteſii aſſeclas magna Nicolii, Arnaldi Paſchalisque nomina: qui licet in nonnullis tritam ab eo viam relinquerent, in plerisque tamen eius pincipia ſecuti ſunt, iisque nouas obſeruationes inaedificarunt. Et Arnaldum quidem contra meditationes Carteſii obiectiones nonnullas tradidiſſe Merſenno, ſupra retulimus; aſt eo modo, vt Carteſium maxime illum feciſſe BAILLETVS *h* teſtatus ſit; qui et alibi *i* monet, Arnaldum ante edita a Carteſio principia philoſophica iam ſimilem doctrinam fuiſſe profeſſum, qua ratione ductus inter Carteſianos Arnaldum referri poſſe negat P. BAYLE *k*. Aſt aut dicis gratia, et ad conciliandum Carteſio Ianſeniſtarum applauſum, haec attulit Bailletus, aut de nonnullis tantum capitibus id intelligendum eſt. Arnaldum enim reliquosque portus Regii ſocios ita Carteſium ſibi in philoſophia ducem elegiſſe, vt eius placitis obſeruationes proprias ſuperſtruerent, ex *Arte cogitandi*, quod iſtorum philoſophorum opus eſt, ſatis intelligitur: quamuis non omnia probarent, et ipſe Arnaldus magna vehementia in Mallebranchii hypotheſes inſurgeret, vt infra dicetur. Nihil autem magis probat, quam addicti Carteſianiſmo Ianſeniſtae fuerint, quam lites inde inter ipſos et Ieſuitas enatae, quae incrementa philoſophiae Carteſianae haud parum ſufflaminarunt, vt taceamus eorum vehementiam contra Voëtium eiusque aſſeclas, Carteſii aduerſarios religionis obtentu acerrimis velitationibus demonſtratam. Rem paucis ita habe: Eſſe ſudem Ianſeniſtas in oculis Ieſuitarum nemo ignorat, niſi rerum recentiori aetate in eccleſia geſtarum plane rudis et ignarus. Fecit illud animorum diuortium, vt quibus poſſent modis ſe laceſſerent inuicem, et imprimis pati Societas non poſſet, quod iſtud Ianſeniſtarum ſodalitium iuuentutem literas elegantiores atque philoſophiam non ſine laude plauſuque diſcentium doceret, vnde nonnullae cenſurae prodierunt, quibus ſatis manifeſte animum in illos acerbum Societas demonſtrauit *l*. Ergo quae a Ianſeniſtis

f) loc. cit.

g) Eum tamen in nonnullis a Carteſio deſciuiſſe obſeruatum REGIS IO l. c.

h) l. c, p. 184. Conf. PERRAVLT Hommes illuſtres p. 57. 58.

i) T. II. Operis maioris p. 124.

k) Dict. T. I. art. Arnaud not. Cc, p. 348. Conf. DANIEL Voyage du monde de Des-Cartes P. III. p. 204. 205.

l) Vid. BAYLE Dict. T. III. art. Nicolle not. E. p. 504.

seniſtis recepta erat, Carteſiana philoſophia eo magis illam inuidiam ſenſit, quo magis iam viuente Carteſio Ieſuitae ab ea ſe abhorrere eſſent profeſſi. Ita vero non ad hos ſolos, ſed ad omnes Carteſii ſequaces iſta aduerſitas tranſiit, inque id conniſi ſunt ſocietatis ſodales, vt totam Carteſianam doctrinam inuiſam redderent, atque ſuſpectam. Occaſionem autem nacti ſunt egregiam ex transſubſtantiationis, quam vocant dogmate, et explicatione Carteſianorum modi praeſentiae glorioſi corporis Chriſti in altaris ſacramento. Nam Carteſium ab ipſo Arnaldo ideo reprehenſum eſſe, quod modus huius praeſentiae a Tridentini concilii patribus definitus cum notione corporis a Carteſio data conſiſtere non poſſet, eum vero peculiarem excogitauiſſe explicationem, vt oſtenderet, hoc non obſtante et reiecto licet inſulſo accidentium commento, eundem praeſentiae modum, qui transſubſtantiationis voce definitur, ſaluis ſuis principiis conſtare poſſe, ſupra ex inſtituto explicuimus. Aſt aliorum non idem de Carteſii explicatione iudicium fuit, et minime omnium Ieſuitarum, qui peruerti corrumpique ſenſus puros eccleſiae Romanae et ad nouitates philoſophicas inepte trahi clamabant, ſicque ἑτεροδοξίας ſuſpicione partes Carteſianas vehementer premebant. Quod ne ſolis rumuſculis et intra auditoria perſonaret, prodiit ex hoc ſodalitio Valeſius, qui peculiari libello Carteſianos eo nomine aggreſſus eſt: cuius rei hiſtoriam cum in Vita P. Baylii iam enarrauerimus, actum non agemus, ſed lectorem ad *partem priorem huius tomi* remittimus. Effecerunt autem iſtae Ieſuitarum contentiones, vt vehementi inuidia laborare Carteſianiſmus inceperit, quique illi adhaererent, de fide temerata apud plerosque male audirent, magnisque motibus curſus Carteſianae factionis laetiſſime hactenus graſſantis ſuffla-
minaretur. Cuius eſſe exemplum poteſt, quod Petrus Syluanus Regis [m], vir

m) Editus eſt in lucem inter Aginnenſes, (Saluerat de Blanquefort) Petrus Syluanus Regis anno 1632. Poſitis litterarum et philoſophiae rudimentis apud Ieſuitas Cadurci, theologiae in alma Pariſienſi operam dedit. Ibi occaſionem nactus ab ore Iacobi Rohalti pendendi, Carteſianam philoſophiam amplexus eſt, eamque paucis menſibus totam perdidicit. Deinde ad Toloſanos delatus anno 1665. conuentus Carteſianos inſtituit, a pleriſque viris doctis, immo a foeminis quoque honeſtioribus frequentatos. Naraturque in Nouis liter. Hamburg. 1707. p. 228. eum aliquando diſſertationem philoſophicam, ſecundum principia Carteſii Gallica lingua exaratam in eo conuentu publice ventilaſſe, eamque foeminae Toloſanae, ex primariis, quae philoſophiam Carteſianam ipſo magiſtro didicerat, tuendam tradidiſſe: eam autem magna cum laude et eruditionis gloria obiectionibus virorum doctiſſimorum reſpondiſſe. Ita vero Toloſanis factus cariſſimus, ſtipendium publicum ex aerario meruit. Valde autem fauentem ſibi habuit marchionem Vardeſium, qui cum Carteſianam philoſophiam eſſet amplexus, cum Aquas Mortuas, cui vrbi agroque praeerat, traduxit, quo auctore quoque Montempeſſulanum anno 1671. tranſiit, et Carteſianam doctrinam magno applauſo in ſynodis eius philoſophiae cauſſa inſtitutis propagauit. Tanto etiam virorum doctorum conſenſu et admiratione in aedibus Lemeryanis anno 1680. ſimiles conuentus Pariſiis inſtituit, vt locus auditores non caperet. Vix autem ſemeſtri ſpatio Carteſianam philoſophiam hoc pacto docuerat, cum Valeſio Ieſuita Carteſianos heterodoxiae accuſante, coelumque et terram miſcente, Regiſius conuentus eiusmodi habere prohiberetur. Vid. DES MAIZEAVX Vie de Mr. Bayle p. 25. Nempe Regio mandato iniunctum fuiſſe profeſſoribus Pariſienſibus Carteſio fauentibus ab archiepiſcopo, vt iuxta cenſuras academiae, et decreta ſenatus regni Ariſtotelicam philoſophiam preſſius ſequerentur, refert PELLISSONIVS Lettr. de la tolerance T. IV. p. m. 345. Ipſe tamen archiepiſcopus Regiſio valde fauens multoties priuatum cum eo colloquium inſtituit. Patronis

vir doctus et acutus, quique eo tempore inter Carteſianos facile principatum tenebat, metu compulſus ſit, conuentus philoſophicos, quos eo tempore magna audientium frequentia et approbatione inſtituerat, dimittere, Mallebranchius autem et Bernierus, quos nomine aggreſſi erant Ieſuitae, omnes ingenii neruos et machinas quascunque adhiberent, vt nihil ſe in eccleſiae ſuae fidem doctrinamque peccaſſe demonſtrarent. Et haec cauſſa quoque fuiſſe videtur, cur philoſophi nonnulli, qui Carteſio fauebant, ſub Gaſſendi potius, atomiſticam philoſophiam minori inuidia diſſeminantis ſymbolis latere, quam Carteſianum nomen affectando perſecutiones pati voluerint; qualem fuiſſe Laurentium de Memes n), qui marchioni Vardeſio Carteſianam philoſophiam tradidit, Bernierium, Mommorium aliosque, memoriae eius aetatis literariae teſtantur. Ceterum non Pariſiis tantum Carteſianos haec tempeſtas ſuppreſſit, ſed Cadomi quoque academia, et imprimis Petrus Callyus eam ſenſit,

Patronis autem intercedentibus, ſuperatisque difficultatibus veniam tandem nactus edidit, 1690. Syſtema philoſophiae, logicam, phyſicam, metaphyſicam et ethicam ſecundum principia Carteſii complexum, vid. A. E. 1692. p. 135. 179. Notauit in iis, haud pauca Io. Baptiſta du Hamel, cui tamen auctor 1692 reſpondit, et ad Carteſianae philoſophiae cenſuram ab Huetio editam nonnulla eodem anno regeſſit. Id quod adeo moleſtum habuit HVETIVS, vt fabulam illam iocularem de Carteſii hiſtoria ſuo loco enarratam Regiſio inſcriberet, et ſale ſatyrico ita hunc philoſophum perfricaret, vt ipſe in Comm. de vita ſua p. 163. fateatur, „ neque perſonae ſuae neque dignitati „ conueniſſe, mimicis huiusmodi iocis popello „ literato luſus praebere, ideoque ſedulo cauiſſe, „ ne nomen ſuum innoteſceret.“ Teſtis tamen hoc ipſo eſt epiſcopus Abrincenſis, inter praeclariſſima Carteſianae ſcholae ornamenta eo tempore numeratum fuiſſe Regiſium, Anno 1699. ſcientiarum academiae adſcriptus eſt. Tanta autem eius exiſtimatio fuit, vt teſte FONTENELLIO in Hiſt. renouatae academiae regiae ſcientiarum p. 177. Marchio Vardeſius genero ſuo duci de Rohan in teſtamento iniungeret, vt in ſua familia eum ad mortem vsque aleret, in qua etiam 1707 menſe Ianuario obiit. Idem Condaeum quoque principem, ducem Albanenſem, aliosque principes viros ei vehementer fauiſſe obſeruat. Conf. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. 1. §. 95. p. 411. Act. philoſ. Vol. I. p. 1062. Quamuis autem Carteſium ſequeretur, tantum tamen abeſt, vt ſeruili ſtudio in eius verba iurauerit, vt non modo innumera addiderit, ſed in haud paucis quoque ab eo receſſerit, experientia et meditatione meliora ſuggerentibus, vt recte obſeruatum CLERICO Bibl. vniu. T. XXI. P. I. p. 74. ſeqq. P. II. p. 28. Qui ſenſus eclecticus quoque ex diſſertatione praeliminari ſatis patet, qua philoſophicam hiſtoriam pulcherrime, licet breuiſſime ſtrictimque enarrauit, vt T. I. p. 37. dictum. Cuius interpres Latinus, magnas in eum laudes licet ore valde barbaro cumulauit. Edidit Regiſius quoque 1704 Tractationem de Concordia rationis et fidei. Praeter Regiſium autem inter Carteſianos illuſtres numerat Franciſcum Bayle, profeſſorem Toloſanum MORHOFIVS Polyhiſt. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114. cui debemus Syſtema philoſophiae vniuerſale 1669 editum, et Inſtitutiones phyſicas 1700. 1703. 4. vid. A. E. 1702. p. 387. ſeqq. 452. ſeq.

n) Meminit Carteſiani cuiusdam cuius nomen tacet perſonatus MARVILLIVS Melange de liter. T. I. p. 381. 382. quem, ait, fuiſſe marchionis Vardeſii in Carteſiana philoſophia praeceptorem, inque eo philoſophandi genere excelluiſſe; deſeruiſſe autem ordinem religioſum, et more Mallebranchii in ſolitudine illuminationem Carteſianae philoſophiae expectauiſſe; valde vero excoluiſſe hiſtoriam inſectorum, et artium mathematicarum praecepta duc^L--- tradidiſſe, tandem ſine ſacramentorum vſu ſubito vita emigraſſe. Eſſe hunc Laurentium Meſmam, qui relicto Carthuſiano ſodalitio ſub nomine alcitio Michaëlis Neuraei latuit, ex HVETII Comm. de rebus ad eum pertinentibus L. III. p m. 70. facile conſtare poteſt. Narrat enim eo loco Abrincenſium epiſcopus, hunc Michaëlem Neuraeum, (cuius in Gaſſendi hiſtoria facta eſt mentio, eo quod Gaſſendi partes contra I. B. Morinum defendiſſet) veniſſe Cadomi cum principibus Longauillanis adhuc pueris; quorum regendis ſtudiis fuerit praefectus. Exque Chaeuraei Miſcellaneis refert, fuiſſe eum natum Iulioduni in Pictonibus, Laurentium Meſnam vero nomine dictum, Carthuſiano nomini ſolemnibus votis adſtrictum, totosque triginta annos apud Burdigalenſes egiſſe, et vitae tandem huius ac germani nominis pertaeſum, aliam induiſſe perſonam, ac Lutetiae demum Michaëlem Neuraeum factum, nouoque cultu ornatum prodiiſſe. Huic enim Huetii narrationi circumſtantiae a Maruillio allatae omnino conueniunt.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

senſit. Qui cum prius philoſophiam Ariſtotelicam diu docuiſſet, tandem in Carteſianae philoſophiae adyta, narrante HVETIO o), „ſe inſinuauerat, „tamque vehementi in eam ſtudio exarſerat, vt tradita a ſe tot annos praecepta „et dogmata palam eiuraret, nec aliud quicquam creparet, vel in publicis le„ctionibus vel in priuatis colloquiis, quam Carteſium. Is enim, eodem aucto„re valde, vti dictum, Ieſuitarum factione fauente, narrante tam inconſidera„te tamque licenter id fecit, vt cum rerum ſacrarum attingeret doctrinam, „minime temperaret ſibi, quin eam quoque reſpergeret Carteſianis com„mentis et corrumperet. Id quod ipſi demum noxae et dedecori fuit, „atro carbone ſeueraque cenſura notato.“ Quin et reliquis profeſſoribus Carteſio fauentibus regis mandato ab archiepiſcopo Pariſienſi ſerio iniunctum eſt, vt dimiſſo Carteſianiſmo ex lege ſenatus regni atque vniuerſitatis Ariſtotelem ſequerentur p). Ita vero vbique triumphante in Carteſianos Ieſuitarum inuidia cedendum quoque tempeſtatis furori fuit congregationis oratorii patribus, quos auide Carteſianiſmum amplexos fuiſſe ſupra diximus. Illi enim tandem ſolenni conuentione cum Ieſuitis pacti ſunt, de non amplius tradendo Carteſianiſmo vel fauendo Ianſeniſmo, cuius conuentionis exemplum in collectione tractatuum ad hanc controuerſiam pertinentium, quam P. BAYLIO q) debemus, occurrit, vt in eius vita dictum, vbi plura quoque huc pertinentia allata ſunt, ad quae breuitatis cauſſa lectorem remittimus. Neque id in ſola regni metropoli factum, ſed Carteſianae philoſophiae in aliis quoque academiis Galliae ſimile fatum extitit, et imprimis Cadomenſis academia, ſeueros ſuperiores experta eſt, ſine dubio quod Callyus imprudentia ſua eos irritauiſſet. In ea nempe ſchola anno cIↃ IↃ CLXXVII Carteſiana doctrina, velut heterodoxa publice interdicta eſt, quamuis in aliis vniuerſitatibus, quas vocant, idem rigor nondum obtinuiſſet r). Paulo tamen poſt in Andegauenſi idem edictum eſt, cumque regis auctoritas, qua Ieſuitae tum ex voto vtebantur, accederet, ad alias quoque academias ſimilia mandata dimanarunt. Cuius perſecutionis, quae Carteſianiſmum in Gallia tum vehementer afflixit, occaſionem Ieſuitae nacti ſunt, ex patrum congregationis nonnullorum imprudentia, qui cum Carteſianae diſciplinae vehementer eſſent addicti, publice eam profiteri, et ad ſacram quoque doctrinam transferre nulli dubitarunt. Eos itaque tum in aula, tum apud congregationis praefectum generalem Senaltium heterodoxiae accuſarunt, effeceruntque, vt in academia Andegauenſi aliisque regni locis, vbi patres congregationis docebant, illi a ſuperioribus Carteſianam philoſophiam profiteri prohiberentur s). Qui licet peculiari epiſtola ad generalem ordinis data, vehementer orarent, vt, cum ducenti fere eſſent, qui de Carteſiano-

o) l. c. p. 16.
p) PELLISSON l. c.
q) Conf. DES MAIZEAVX. Vita Baylii p. 25.
r) DANIEL Itin. Carteſii per mundum P. III. p. 193.
s) Vid. Collectio eorum, quae geſta ſunt in academia Andegauenſi, quae 1677. prodiit, DANIEL l. c. quem tamen fuiſſe Ieſuitam, Lectorem merito recordari iubemus.

teſianorum dogmatum veritate eſſent conuicti, liceret ipſis ſuis luminibus ſuaque libertate ſentiendi vti, ſuperare tamen Ieſuitarum inſultus et potentiam non potuerunt; coactique ſunt, inita conuentione cum Ieſuitis, vti dictum, Carteſianae philoſophiae nuntium mittere, accedente decreto ordinis, vt a Carteſianis et Ianſenianis hypotheſibus ſibi cauerent. Et hoc quidem pacto Carteſianae philoſophiae fortuna, potentia ſocietatis et inſidiis graſſantibus in academiis Galliae, quae Romanae eccleſiae decretis addictae ſunt, euerſa diu eſt. Nec laetior ea fuit in academiis Galliae reformatis. In quibus cum paſſim Carteſiana dogmata perſonarent, (P. Bayle enim eam Sedani docuiſſe ſuo loco dictum) factum tamen artibus eorum, qui pellere regno partibus Reformatorum addictos ſtudebant, vt academiae iſtae mature ſoluerentur, tandemque omnis reformatorum turba Gallia, reuocato edicto Nannetenſi, eiiceretur, quo pacto factio Carteſianae philoſophiae contraria, quam Ieſuitae tunc in aula Gallica potentiſſimi, maxime formabant, et ſuſtinebant, pleniſſime triumphauit. Paulo tamen laetior fortuna circa finem ſeculi elapſi Carteſianam philoſophiam arriſit, languente tandem et deſidente inuidia, quae Carteſianos preſſerat. Cum enim nec Carteſiani, Mallebranchius, Regiſius ſimilesque, ſeruili ſtudio ſoli Carteſio adhaererent, ſed eclecticos potius philoſophos referre cuperent; et ſtudium philoſophiae naturalis apud exteros valde cultum et ab academia ſcientiarum regia eleganter promotum cogeret Ieſuitas, comtioris philoſophandi generis gratia ſcholaſticam philoſophiam tandem ex parte deſerere, ne ſoli in priſtino ſterquilinio deſipere viderentur, nonnulli ex ea ſocietate viri docti in Carteſii diſciplinam, licet moderata ἐκλέξει tradueti ſunt, aliique eccleſiaſticis muneribus aucti hunc auctorem ſequi non erubuerunt, vnde Lauaſii, Rabuelis, Rapini, Catelani aliorumque haud ignota ſunt nomina, quorum ſtudio et eruditionis elegantia factum eſt, vt cum Carteſianiſmus fere deſierit inter gentes alias, magni nominis Carteſianos exhibeat Gallia, qui pro his partibus contra Newtoni et Leibnizii aſſeclas magno animo magnaeque doctrinae ſpeciminibus militarunt. Tacemus Mallebranchii ſectatores, quos noſtra aetate inter philoſophos Gallos nomen haud vno ſpecimine extuliſſe, annales literarii abunde teſtantur.

Fata Carteſianae philoſophiae in Italia.

§. XLIII. Reſtat philoſophiae Carteſianae fata perquirentibus Italia; in Hiſpania enim his literis honorem non haberi et in academiis infelix tantum ſcholaſticae philoſophiae lolium ſterilesque dominari auenas ex Cl. MAIANTII *s* querimonia nouimus. Italia autem, quamuis elegantiorum literarum alma mater recte audiat, Carteſianae tamen philoſophiae nouitatem ob cauſſas notiſſimas, tum quidem ferre non potuit. Vix enim penetrauerant meditationes Carteſii Romam, Alpesque ſuperauerant, cum XII Cal. Dec. anno CIↃ IↃ C L XIII *t* a S. congregatione cardinalium

s) In Vita Iac. Martini eius Epp. praemiſſa.
t) Annum 1643. ponit FABRICIVS in Syll. ſcript. de V. R. C. p. 328. not.

dinalium decerneretur, ne eas vel scripta atque opera Cartesii alia, quis cuiuscunque gradus vel conditionis in posterum vel imprimat vel legat vel retineat; quo pacto albo librorum prohibitorum inscripta, et nigro commate insignita sunt. Magno id Peripateticae et Scholasticae philosophiae commodo factum est, quae his fulcris sustentata passim in ea regione triumphauit. Ast cum magna et excelsa ingenia ad naturalem potissimum philosophiae partem excolendam neruos omnes intenderent, idque desertis nugis Scholastico-Peripateticis legibus mechanicis experientia firmatis facere conniterentur [u], non modo quicquid veritatem sectae studio superiorem habuit ad seligenda ea, quae in Cartesii doctrina recte dicta sunt, liberali studio se conuertit, et quod opportune nuper nonnemo monuit [x], nouae philosophiae sectatores post diuturna cum Scholasticis certamina ad tranquillum tandem pacis portum peruenerunt, quo pacto ex Cartesii disciplina transsumtum est, quicquid cum ratione et experientia conuenire deprehensum est, nec bruta amplius fulmina incutere metum potuere: sed et inuenti sunt, qui Cartesii meditationes et philosophemata publice defenderent. Id quod exspirante seculo elapso fecisse Michaëlem Angelum Tardellam, professorem Patauinum, et pro Cartesii de anima placitis ex Augustino disputauisse, respondisse vero Matthaei Georgii obiectionibus contra philosophiam Cartesianam auctor est PETRVS BAYLE [y]. Eandem tibiam cum aduersus Cartesianos et recentiorem philosophiam omnem inflasset, ANANVS quidam, Bibliothecarius Casanetensis Romae, qui *Philosophiae Neopaleae librum prodromum contra Nouistas et Cartistas* (Cartesianos intelligit,) vulgauit, ex merito poenas ideo dedit doctissimo VENTVRELLIO, qui quam inepte scholastici contra nouos philosophos disputent, eleganti satyra demonstrauit [z]. Tacemus, quae ex ordine Minorum hanc in rem erudite scripsit FORTVNATVS A BRIXIA, matheseos et naturalis philosophiae in academia Brixiensi professor; quae licet ad eclecticam philosophiam pertineant, maxime tamen pro mechanica philosophia a Cartesio restituta verba faciunt, et non obstare pristina praeiudicia viris doctis satis probant.

§. XLIV. Et haec quidem breuis delineatio fatorum philosophiae Cartesianae est, quae tamen primas magis lineas suppeditat, quam iustam celeberrimae sectae historiam. Quam secundum omnes philosophiae partes accurate deductam, demonstrantemque, quid Cartesii placitis addiderint sectatores, in quo recesserint, quid ei debeant recentiores, quid reiecerint,

Sectatores Cartesii quomodo considerandi?

u) Comparanda elegans Praelectio illustrissimi IO. POLENI Marchionis Patauii 1740. habita, qua Institutionum philosophiae mechanicae experimentalis specimen exhibuit.

x) Noua literaria Florentiae publicata, Tom. II. p. 537.

y) Lettr. 168. T. II. p. m. 650. Io. Alphonsum Borellum inter Cartesianos Italos numerat MORHOFIVS Polyhist. T. II. L. II. P. I. c. 6. §. 6. qui tamen eclectice tantum Cartesio vsus est.

z) Lettera del P. Lettore Venturelli a P. Maëstro Agnani bibliothecario Casanettense di Roma, in tomo il libro, philosophia neopalaea. Rauen. 1738. 4.

iecerint, quaeque alia sunt, ad specialem historiam sectae alicuius pertinentia, hactenus desideramus. Quemadmodum autem, vt ex dictis liquet, pauci forte inueniuntur, qui Cartesium nude sequantur, et non multa addant de suo, vel propriis principiis vtantur, id quod inter Cartesianos illis potissimum accidit, qui systema logicum et ethicum Cartesianis principiis inaedificarunt: quorum neutrum Cartesius perfecit, et exemplo vnius Mallebranchii, post Cartesium, celeberrimi in hac schola philosophi, constare potest, qui magistrum in multis reprehendit deseruitque, et noua plurima Cartesianismo inuexit *: ita fatendum quoque, paucos esse inter eos, qui eclectice philosophari et rationem atque experientiam consulere, quam aliquod sectae caput sequi malunt, qui non praeclara multo Cartesio debeant, haud ignobili specimine, merito inter magna nomina aeui nostri philosophum celeberrimum referri. Certe si aliud praestitisset nihil, quam quod maximo animo seruile scholasticae philosophiae iugum abiiciendi, et nouam viam ingrediendi exemplum orbi philosophico dederit, et quod multi prius inutilibus conatibus aggressi sunt, perfecerit, vt in libertatem se asseruerint erecta ingenia, plurimum de philosophia meruisse, merito esset dicendus.

Cartesiana philosophia vnde hauriendo.

§. XLV. Restat vt Cartesianae quoque philosophiae more nostro breuem et succinctam exhibeamus διατύπωσιν. Quam dare laboris non adeo molesti est, ex quo, quae Cartesius coeperat, perfecerunt sectatores, et integrum philosophiae suis partibus absolutae aedificium excitarunt Claubergius, Regisius, le Grand, alii. Ast hos multa addidisse de suo, et vsos principiis a Cartesio positis integras disciplinas philosophicas a magistro leuiter et velut in transitu tactas ex suo extruxisse, in antecedentibus monuimus. Hos itaque in compendium redactos heic loquentes introducere, esset Cartesianorum quidem, non autem ipsius Cartesii decreta philosophica delineare, a qua prolixitate institutum nostrum abhorret, facilique labore ipse Lector libros vbique obuios consulere, et quid Cartesianis placuerit, instituta comparatione decernere poterit. Nos scopi nostri legumque, quas nostrae tractationi praescripsimus, memores, ad solum Cartesium respiciemus, et quid noui attulerit reformator philosophiae celeberrimus, expendemus [a]. Vnam autem naturalem partem, et metaphysicam, non tamen totam plenius ipse Cartesius descripsit, de rationali pauca, de morali paucissima tradidit, hancque, quam in extremis vitae annis attigit, totam non excultam reliquit. Faciemus itaque scopo nostro satis, si quae ad logicam et ethicam pertinent, ex dissertationibus *de Methodo* et *de Passionibus animae* adduxerimus, subiecerimus autem ex *Meditationibus de philosophia prima*, atque *Principiis philosophiae* reliquisque scriptis philosophicis, quibus nouum

*) Obseruatum id quoque Regis l. c. p. 204.

a) Breuem delineationem principiorum Cartesianorum exhibet Regis l. c. p. 180. seqq. qui et p. 198. seqq. nouas veritates, a Cartesio detectas enumerat.

uum philoſophiae ſuae aedificium conſtruxit. Adiiciemus autem, quae paſſim de his dogmatibus monuerunt viri docti, vt doctrinae quoque Carteſianae hiſtoria critica lectori pateat.

§. XLVI. Scripſit ſibi Carteſius, cum deſertis ſterilibus logicorum Peripatetico-Scholaſticorum campis nouam in inquirenda veritate viam tentaret, has regulas easque obſeruandas accurate atque tenendas ſibi ipſi iniunxit: *Cogitationes Carteſii de methodo inueniendi verum.*

I. Nihil pro vero admittendum, vnquam, niſi quod certo et euidenter verum eſſe cognoſcitur, hoc eſt, omnis praecipitantia atque anticipatio in iudicando diligentiſſime vitanda, nihilque amplius concluſione complectendum, quam quod tam clare et diſtincte rationi patet, vt nullo modo in dubium vocare poſſit.

II. Difficultates quae examinandae ſunt, in tot partes diuidendae, quot expedit ad illas commodius reſoluendas.

III. Cogitationes omnes, quae veritati quaerendae impendendae ſunt, certo ſemper ordine promouendae, incipiendo ſcilicet a rebus ſimpliciſſimis et cognitu facillimis, vt paulatim et quaſi per gradus ad difficiliorum et magis compoſitarum cognitionem aſcendatur, in aliquem etiam ordinem illas mente diſponendo, quae ſe mutuo ex natura ſua non praecedunt.

IV. Tum in quaerendis mediis tum difficultatum partibus percurrendis tam perfecte ſingula enumeranda ſunt, et ad omnia circumſpiciendum, vt nihil omiſſum eſſe certum ſit.

„Ad hanc regularum quaternionem perueniſſe ſe geometriae ope non „negat, ſed longas, ait, valde ſimplicium et facilium rationum catenas, „quarum ope geometrae ad rerum difficillimarum demonſtrationes deducuntur, anſam ipſi dediſſe, exiſtimandi, ea omnia, quae in hominis cognitionem cadunt, eodem pacto ſe mutuo ſequi, et dummodo nihil in illis falſum pro vero admittamus, ſemperque ordinem, quo vna ex aliis „deduci poſſint, obſeruemus, nulla eſſe tam remota, ad quae tandem non „perueniamus, nec tam occulta, quae non detegamus. Cumque ex vſu „geometrarum facilem ſibi hanc methodum fuiſſe oſtendiſſet, reuera ſe „dicere poſſe aſſerit, pauca illa praecepta, quae ſelegiſſet, obſeruando, „tantam ſe facilitatem acquiſiuiſſe ad difficultates omnes extricandas, vt „intra duos aut tres menſes, quos illi ſtudio impenderit, non modo multas quaeſtiones inuenerit, quas antea difficillimas iudicaſſet; ſed etiam „tandem eo peruenerit, vt circa illas ipſas, quas ignoraret, putaret ſe poſſe „determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio ſolui poſſent. „Quin et hoc addit: hanc ipſi methodum in eo praecipue placuiſſe, quod „per illam videretur certus eſſe, in omnibus ſe vti ratione, ſi non perfecte, „ſaltem, quam optime ipſe poſſet, ſentiretque eius vſu paulatim ingenii „ſui tenebras diſſipari, et illud veritati diſtinctius et clarius perſpiciendae „aſſuefieri.“ Patet ex dictis Carteſium his regulis ſuppoſitis, et canonum

num instar in inquirenda veritate sibi praescriptis integram rationalis scientiae partem comprehendere non constitutum habuisse, sed deserta sterili arte syllogistica, quam puer imbiberat, viam, quam ex mathematica methodo certam nouerat et securam, sibi selegisse, vt in tanta itineris incertitudine et viarum diuersitate hodegum haberet, a quo sine erroris metu ad veritatem deduceretur. Nam quae ad intellectus humani naturam, vires, operationes, morbos et similia pertinent, philosophus in *Principiis philosophiae* exposuit, hoc loco contentus methodum inquirendae veritatis certam et securam tradidisse. Ex his vero constat, perperam in Cartesio reprehendere nonnullos [b], *praecepta haec iusto breuiora esse, nec ingenium quoddam posse aptum reddere ad sensum veri et falsi, praesertim cum sint nimis generalia, cum tamen larga ipsi fuerit occasio vitia logicae Aristotelicae emendandi. Nihil tradidisse de ratione verum inueniendi, de probabilitate, de definitionis legitimae indole, de variis ratiocinandi modis* etc. Recte haec Cartesio obiiciuntur, si supponas, omnem ratiocinandi artem eum istis regulis complecti voluisse. Ast id scopo eius contrarium est, et verbis apertis repugnat, quibus se de methodo tantum atque via in veritate detegenda ineunda istis canonibus sollicitum fuisse docet. Id quod recte viderunt eius discipuli et de perficienda hac philosophiae parte mature cogitarunt [c]; ex quibus inter primos Claubergius derelictum a Cartesio campum occupauit, et artem ratiocinandi regulis instruxit plenioribus. Porro et hoc quoque ex dictis liquere potest, consulto ea, quae ad analysin spectant, Cartesium omisisse, quae ex geometrarum vsu et exercitatione ipsi erant notissima; ea enim tum quidem adhibere in noua ista methodo non poterat. Grauiora sunt, quae in his regulis reprehendit PETRVS POIRETVS [d] acerrimus Cartesianae disciplinae censor atque arbiter. Monet is falso in prima supponi rationis facultatem esse eo vsque sanam, vt alio lumine, quam naturali, non sit opus, et deinde, eam hoc suo lumine clare et distincte videre posse non modo quaedam rerum generaliora, sed omnia etiam remotissima et occulta; denique ab iis, quae suo modo non deteget nec videbit, summopere esse cauendum. Et haec falsa supposita causam esse putat Poiretus, cur in rerum principiis postmodum quaerendis a vero toties aberrauerit, naturamque mentis in cogitandi principio quaesiuerit. Alteram regulam in se bonam inutilem fuisse Cartesio obseruat, quod vbi ad rem ventum est, distinctiones primas, capitales, necessarias omiserit. In tertia methodi lege et applicanda aberrauisse censet Cartesium, et a Dei sufficientia, post primum illud, cogito, philosophandi exordium debuisse desumere: falsum autem esse pronuntiat, omnium simplicissima esse et omnium cognitu facillima, cum contrarium pateat ex Dei aeternitate. His autem non recte positis nec enumerationem posse fieri mediorum, nec

b) Conf. Ven. WALCHIVS Hist. log. L. II. c. 1. §. 16. Parerg. academ. p. 643. seqq.

c) Enumerat eos IDEM l. c. §. 18. p. 649. seqq.

d) In vera Methodo inueniendi verum P. III. c. 2. p. 12. 169. seqq.

nec difficultatum recenſionem rectam, adeoque inutiles eſſe has regulas Carteſii. Sunt in hac cenſura Poireti nonnulla, quae pondus habent, ſaltem oſtendunt, nec ſufficere has regulas, nec eſſe adeo vniuerſales, vt non in multis fallat, certe dubia et incerta haereat applicatio. Aſt immiſcet Poiretus, iam tum Bourignoniae ſomniis captus ea, quae Carteſianarum regularum pretium non eleuant. Nempe totus ipſe rationi humanae infenſus, cum inter ratiocinationem formalem et materialem (veniam vocibus metaphyſicis expetimus) non diſtinxiſſet, ea quae de rationis inſufficientia in certo argumenti obiectique genere recte dicuntur, infeliciter hypotheſeos praeiudicio occoecatus ad ipſam rationis formam naturamque, de qua loquitur, quamque inſtruit Carteſius, inepte transtulit. Quae ſi corrupta et inſufficiens dici poteſt ad veritatem inquirendam, de omni humana cognitione actum eſt e). Id quod voluit Poiretus, nempe vt irrationalis, quam perſuadere conatur, enthuſiaſmus, et illuminatio paſſiua, quamuis ἄλογος triumpharet. Alia, quae viri docti paſſim monuerunt, breuitatis cauſſa omittimus, id vnum monentes, neque illos ad ſcopum Carteſii reſpexiſſe, qui obſeruarunt, inutiles eſſe has regulas iis veritatibus, quae in vitae humanae praxi quotidie occurrunt, vbi eiusmodi inquirendi proceſſus nec locum nec tempus habet. Quamuis enim haec recte prudenterque dicantur, reuocandum tamen in memoriam, Carteſium methodum tantum philoſophicam inſtruxiſſe, et intellectum in argumento graui et theoretico dirigere voluiſſe. Tacemus hominem diu iſtis regulis exercitatum facile eam ſibi certe et accurate ratiocinandi conſuetudinem acquirere, vt promte et e veſtigio in rebus ad vitam ciuilem pertinentibus iis vti poſſit. Verum de his alii diſpiciant.

§. XLVII. De morali philoſophiae parte non niſi circa extremos vitae annos cogitauit Carteſius, Eliſabetha Palatina, et Chriſtina Suecorum regina problematibus moralibus eius meditationem excitantibus. Inde cauſſa deriuanda eſt, cur inter opera eius philoſophica nihil appareat, quod ad ethicam referri debeat. Tractatus enim *de Paſſionibus animae* non ethicus eſt, ſed phyſicus. Occurrunt tamen in epiſtolis eius nonnulla, quae rogatus de argumento morali, amicis et imprimis foeminis illis ſereniſſimis perſcripſit. Aſt cum meditari de philoſophia inciperet, et ſibi certam quam ſequi decreuerat, viam praeſcripſiſſet, in argumento quoque moralis ſcientiae canones quosdam conſtituit, non quod iuſtum ſibi moralis doctrinae aedificium iam tum exſtrui cuperet, ſed vt haberet aliquod, dum illud aedificetur, in quo poſſet haud incommode habitare. Nempe, vt ipſe monet, ne dubius et anxius haereret circa ea, quae ſibi agenda eſſent, quamdiu ratio ſuaderet, incertum eſſe, circa ea, de quibus deberet dubitare, atque vt ab illo tempore viuere inciperet, quam

Regulae morales Carteſii.

e) PETRVS de VILLEMANDY in Scepticiſmo debellato c. 31. p. 227. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. 2. §. 23. p. 441. ſeq.

quam feliciſſime fieri poſſit. Et hoc quidem fine ſe ethicam ſibi quandam ad tempus effinxiſſe ſcribit, quae his regulis continebatur, vt

I. Legibus atque inſtitutis patriae obtemperaret, firmiterque illam religionem retineret, quam optimam iudicabat, et in qua Dei beneficio ab ineunte aetate erat inſtitutus; atque ſe in caeteris omnibus gubernaret iuxta opiniones quam maxime moderatas, atque ab omni extremitate remotas, quae communi vſu recepta eſſent apud prudentiſſimos eorum, cum quibus ſibi eſſet viuendum. Ad has nimietates imprimis promiſſiones referendae ſunt, quibus nobismet ipſis libertatem mutandae poſtea voluntatis adimimus. Quia enim nihil in mundo eſt, quod ſemper in eodem ſtatu permanet, vita ita inſtituenda eſt, vt iudicia indies meliora fieri poſſint.

II. Vt quam maxime conſtans et tenax propoſiti ſemper eſſet, nec manus indubitanter atque incunctanter in iis agendis perſeueraret, quae ob rationes valde dubias vel forte nullas ſuſcepiſſet, quam in iis, de quibus plane eſſet certus. Quia enim in vita multa agenda ſunt, quae differre plane non licet, certiſſimum eſt, quoties circa illa quid reuera ſit optimum agnoſcere non poſſumus, illud debere nos ſequi, quod optimum videtur vel certe, ſi quaedam talia ſunt, vt nulla nos vel minima ratio ad vnum potius, quam ad contrarium faciendum impellat, alterutrum tamen debemus eligere, et poſtquam vnam ſemel ſententiam ſic ſumus amplexi, non amplius illam vt dubiam, in quantum ad praxin refertur, ſed vt plane veram et certam, debemus ſpectare, quia nempe ratio, propter quam illam elegimus, vera et certa eſt.

III. Vt ſemper ſe ipſum potius, quam fortunam vincere ſtuderet, et cupiditates proprias, quam ordinem mundi mutaret: atque vt in vniuerſum ſibi firmiter perſuaderet, nihil extra proprias cogitationes abſolute eſſe in noſtra poteſtate *f*; adeo vt quicquid non euenit, poſtquam omne, quod in nobis erat, egimus vt eueniret, inter ea quae fieri plane non poſſunt, et philoſophico vocabulo impoſſibilia appellantur, ſit a nobis numerandum. Longiſſima tamen exercitatione et meditatione ſaepiſſime iterata opus eſt, vt animum noſtrum ad res omnes ita ſpectandas aſſuefacere poſſimus.

Pertinere has regulas morales, magis ad prudentiam viuendi feliciter, quam ad emendandum et ad felicitatem muniendum animum, adeoque minimam moralis doctrinae partem attingere, ipſe non negat Carteſius, et has ſe tantummodo elegiſſe non diſſitetur, vt interim agendi aliquam normam haberet, donec meditatione ad certiora eſſet delatus. Adeoque ex his regulis de Carteſii mente circa argumentum ethicum iudicium fieri non poteſt, ſed conſulendae epiſtolae ſunt, in quibus praemeditata diu inter-

f) Κύριον δόγμα hoc Stoicorum, vid. EPICTETI Enchiridion.

interdum attulit. De quibus tamen obseruat PETRVS POIRETVS [g], *cum primum legisset, eas profecto velut de coelo labentes non suspexisse solum, sed et toto pectore fuisse amplexum, ob egregia atque pia ac fundamentalia ethices cogitata hinc inde, sua quidem opinione pristina extantia. At postquam deinde omnia simul conspicere et diligentius perpendere coepisset, vidisse se de eiusmodi ethica idem iudicium fieri posse, quod ipse de ethnicorum moralibus scriptis fecerit: superba esse palatia, arenae imposita, nec quid pro virtute et pro summo bono habendum sit, explicantia. Arenam enim esse vel coenum potius, dogma illud inane, quod pacificandis animis nostris afferat, de Deo, voluntatis nostrae propensiones omnes non praeuidente modo, et ab aeterno decernente, sed et eas nobis singulas infundente, quod et fatum Spinozianum redoleat, tum vero animum ad virtutem obtundat atque vitiis quibuscunque defendendis poenitentiaeque excutiendae potius, quam vt virtutem promoueat.* Idem summum quoque bonum, quod Cartesius, quatenus ad nos spectat, vnicuique esse nihil aliud, quam libertatem arbitrii, aut potius illius bonum, dixit, virtutemque Cartesianam, qua quis ea faciat, quae meliora esse iudicat, valde confodit, et libertatem admittere tantum summum bonum ostendit et media acquirendae virtutis inepta a Cartesio adhiberi putat, quae sunt, nihil eorum negligere, quae ad inquisitionem veri faciunt, tum cognitionem ipsam veri bonique, iudiciaque de illis, decreta denique firma vitam secundum iudicia illa regendi, quae velut insufficientia et rationis actiuitate nixa reprehendit, suis hic quoque hypothesibus intentus. Ex quibus tamen intelliget Lector, quibus oculis, acutis, an hebetibus in morali doctrina viderit Cartesius? Cuius discipuli an feliciores fuerint [h] in condendis systematibus ethicis, in quibus pauca Cartesium sapiunt, ex commentariis eorum rite examinatis decernendum est. Eiusmodi *Ethica Cartesiana, siue ars bene beateque viuendi ad clarissimas rationes et sanae mentis ideas, ac solidissima Renati Cartesii principia formata*, Gallice et Latine [i] prodiit, quae consulenda.

§. XLVIII. In metaphysica philosophiae parte, quam in *Meditationibus* et in *Principiis Philosophiae* exposuit, ita statuit Cartesius: *Metaphysica Cartesii, de principiis cogitandi.*

I. Quoniam ab infantia multa de rebus sensibilibus iudicia tulimus prius quam integrum rationis nostrae vsum haberemus, multis praeiudiciis a veri cognitione auertimur: a quibus non aliter videmur posse liberari, quam si semel in vita de iis omnibus studeamus dubitare, in quibus vel minimam incertitudinis suspicionem reperiemus.

g) De Erud. Triplici L. III. §. 50. p. 700.
h) Conf. THOMAS. Caut. circa Praecognita iuris c. 14. §. 31. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 432.
i) Gallice 1692. 12. Latine Halae 1719. 8.

II. Quin et illa etiam, de quibus dubitabimus, vtile erit, habere pro falsis, vt tanto clarius, quidnam certissimum et cognitu facillimum sit inueniamus.

III. Sed haec interim dubitatio ad solam contemplationem veritatis est restringenda. Nam quantum ad vsum vitae, quia persaepe rerum agendarum occasio praeteriret, antequam nos dubiis nostris exsoluere possemus, non raro quod tantum est verisimile, cogimur amplecti [k]: vel etiam interdum etsi e duobus vnum altero verisimilius non appareat, alterutrum tamen eligere.

IV. Imprimis dubitabimus, an vllae res sensibiles aut imaginabiles existant, tum quia deprehendimus interdum sensus errare, tum, quia quotidie in somniis innumera sentire videmus, quae nusquam sunt, nullaque sic dubitandi signa apparent, quibus somnum a vigilia dignoscatur.

V. Dubitabimus etiam de iis, quae pro maxime certis habuimus, etiam de mathematicis demonstrationibus, quaeque putauimus hactenus principia per se esse nota: tum quia vidimus aliquando nonnullos errasse in talibus, tum maxime quia audiuimus esse Deum, qui potest omnia, et a quo sumus creati; ignoramus enim, an forte nos tales creare voluerit, vt semper fallamur, etiam iis quae nobis quam notissima apparent. Multo magis id fieri potest, ab alio vel a nobis ipsis.

VI. sed interim hanc nobis libertatem esse experimur, vt semper ab iis credendis, quae non plane certa sunt et explorata, possimus abstinere, atque ita cauere, ne vnquam erremus. Haec famosissima illa Cartesii dubitatio philosophica est, quam cum in meditationibus quoque pro initio philosophandi adhibuisset, maximam sibi suisque philosophematis inuidiam conflauit. Nemo enim inter aduersarios fuit, qui non acerba contentione hanc ei dubitationem velut ratione carentem, et innumeris difficultatibus expositam obiiceret. Plerisque vero hoc pacto perniciosum in philosophiam scepticismum introduxisse visus est. Qua de re ambitiosa prolixitate vtriusque partis rationes adducere, et quid in scepticismi Cartesio inurendi caussa adductum sit enarrare nec loci huius, nec instituti est, sed in speciali Cartesianismi historia debet exponi. Consuli autem praeter P. Villemandaevm [l], Gvil. Henr. Beckhervm [m] et Ven. Io. Gvil. Fevrlinvm [n] illi possunt, quos celeberrimi Walchii adduxit industria [o]; maxime autem adeundus Clavbergivs, qui peculiari tractatione, *Initiationem philosophi, siue dubitationem Cartesii ad metaphysicam certitudinem viam aperientem* [p] delineauit. Nobis hoc loco ex ingenti obseruationum cumulo, quae a tot in hoc argumento scriptoribus afferri

k) Desumtum hoc ex schola Academicorum.

l) In Scepticismo debellato c. 2. §. 9.

m) Diss. quod Cartesius de omnibus initio suadens dubitare, atheis ideo et scepticis adscribendus non sit. Regiom. 1724.

n) Diss. de Dubitatione Cartesiana et an Cartesio atheismus et scepticismus imputari possit. Ien. 1711. 1712.

o) Parerg. acad. p. 802 seqq. Bvddei Thes. de atheismo c. 1. §. 25. p. 152.

p) Lugd. Batav. 1655. 12.

afferri solent, ea tantum seligimus, quae iudicium Lectoris instruere, et docere eum possunt, quale momentum ipsa haec controuersia habeat, in quo laudandus sit Cartesius vel excusandus, itemque quae in eius dubitatione culpanda sint? Et fuisse quidem philosophum vsum Scepticismo, et vniuersalem quandam dubitationem philosophari incipientibus suasisse, adductae supra assertiones clarissime loquuntur. Ast, si verum fatendum, non ideo in Scepticorum castris militat, qui Scepticorum armis vtitur. Ea enim Cartesius non ad oppugnandam sed confirmandam demonstrandamque veritatem adhibuit. Scopus scilicet Cartesii non erat, omnem veritatis cognitionem euertere; sed iugulatis tantum praeiudiciis, veritatem sine rationum examine suadentibus magis quam conuincentibus, menten ad certam veritatis notitiam, sensumque minime fallacem deducere. Nam haec eius ratiocinationis consequentia fuit: ego dubito, ergo cogito, si cogito, ergo sum daturque scientia, quo ratiocinio certissimum veritatis criterium, quo omnis Scepticismus vniuersalis feliciter euerti potest, attulit, euicitque dari quandam veritatem omni dubitatione superiorem. Hoc itaque sensu, dum dubitationem tantum σοφὸν φάρμακον esse voluit, contra praeiudiciorum morbum, Scepticismus non nisi inuita veritate et aequitate Cartesio potest tribui. Nec adeo noua et inaudita ea res est, vt non viderint philosophi, ad eiiciendos errores praeiudicatos plurimum eiusmodi dubitationem prodesse, et omnino ad euertenda pueritiae praeiudicia optimum medicamen afferri. Vnde iam apud CICERONEM dictum q: *Hoc liberiores et solutiores sumus, quod integra nobis est iudicandi potestas: neque vt omnia, quae praescripta, et quasi imperata sint, defendamus, vlla necessitate cogimur; nam caeteri primum ante nos tenentur adstricti, quam, quid esset optimum, iudicare potuerunt. Deinde infirmissimo tempore aetatis aut obsecuti amico cuidam, aut vna alicuius, quem primum audierunt oratione capti, de rebus incognitis iudicant, et ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhaerent.* Tacemus alia, in eodem libro occurrentia, quibus Lucullus ostendit, *ipsam Scepticorum dubitationem, et incertitudinem ad iudicium veri falsique, cogniti et incogniti ducere: et more Antiochi eam ita rationem suscipiendam esse, vt doceantur quae a quouis accipi oporteret, et quae repudiari, sicque hoc ipsum, ex quo omne veri falsique iudicium esset, percipere eos debuisse.* Inter recentiores ante Cartesium, Iordanum, Brunum eandem dubitationem simili modo in libro *de Minimo* commendauisse, ex iis, quae supra de eo adduximus, constat. Et hinc factum, vt aduersarii Cartesii, plagium in hoc quoque dogmate ipsi obiicerent r. Qui quamuis propria meditatione hanc viam philosophandi inuenire potuerit, primus tamen eam non detexit, dudum a dogmaticis ostensam: quo pacto omnis Scepticismi suspicio concidit. Ast quamuis lubenter praestantissimum philosophum a Scepticismi labe, hoc quidem

q) Qu. Academ. L. II. c. 10.

r) HVETIVS Cens. phil Cartes. c. 8. p. 115.

quidem sensu, quo morbum intellectus significat, absoluamus, fatendum tamen, dubitationem Cartesii nec scopo, quem sibi praefixerat, respondere, nec carere vitio insigni. Nempe dum ad exuenda praeiudicia dubitationem adhibet, aliud necessario sibi praeiudicium finxit; posse fieri, vt, qui nos creauit, ita nos formauerit, vt perpetuo fallamur, vel vt nosmet tantum somniando, nobis imaginemur esse veritates illas, quas ex praeiudicio hausimus. Si enim veritates primae atque formales, quae citra discursum menti obuersantur, et de certitudine eam sua luce et euidentia conuincunt, pro praeiudicio haberi possunt, multo magis ista fictio praeiudicata suspecta habenda est, adeoque inepto fundamento dubitatio ista nititur. Quae cum ad euidentissimas propositiones, ideis, quas innatas dixit Cartesius, constantes extendatur, et solis praeiudicatis suppositionibus roboretur, parum inde vel ponderis vel vtilitatis habet, et finem intentum minime obtinet. Id quod contra meditationes Cartesii in *Instantiis* [e] sole meridiano clarius demonstrauit Gassendus. Cui cum respondere vellet Cartesius, rei euidentia conuictus, ipse ad eas notiones, quae animo cogitanti iam adsunt, prouocare necesse habuit. Nempe cum Gassendus obiecisset, eum, dum ita rationes inducit: cogito ergo sum, hanc maiorem supponere, qui cogitat, ille est, atque ita praeiudicium adhibere, respondit, *huius generis propositiones, praeiudicia appellari haud posse, quod animo tam euidentes appareant, vt ab iis credendis sibi temperare nequeat, cum forte de illis cogitare incipiat, ac proinde mentem praeiudicio imbutam nondum habeat.* Qua responsione quam feliciter Cartesius rem suam iuuerit, lectori expendendum relinquimus, cogitanti Cartesium, has propositiones omni dubitatione ob certitudinem et euidentiam superiores esse, negare non posse. Nec est, quod pro Cartesio afferas, et pro eo excusando adduxit ABRAHAMVS HEIDANVS [f], dubitationem hanc tantum intelligendam esse de suspensione iudicii affirmantis vel negantis. Nam ipso Cartesio arbitro, huius generis propositiones primae adeo euidentes sunt, vt ab assensu se cohibere animus minime queat. Tacemus, vitiosum admittere circulum Cartesium, dum, supponendo fieri posse, vt Deus ipsum fallat, vt se esse somniaret, qui non sit, attamen ex cogitationis actu existentiam suam, exque hac et idea innata concludit, Deum ipsum fallere non posse, eo quod optimus sit. Quem paralogismum recte in eo reprehendit RAD. CVDWORTHVS [g]. Nec ad saluandum Cartesium afferri potest, quam alibi admisit, hypothesis, Deum posse contradictoria; hoc enim suppositio admisso possibile esset, vt ego cogitem et tamen non sim, id quod frustra ad has veritates hanc dubitationem extendi, confirmat. Verum haec paucis. Iam pergendum in philosophematis Cartesii:

VII. Si

e) T. III. Opp. p. 279.
f) Apud P. BAYLE Dict. T. III. art. Maldonat. not. L. p. 296.
g) Syst. intell. c. V. s. 1. §. 94. p. 882.

VII. Si autem reiicientes illa omnia possimus dubitare, ac etiam falsa esse fingere, non tamen ideo nos, qui talia cogitamus, nihil esse fingere possumus, repugnat enim, vt putemus, id quod cogitat, eo ipso tempore, quo cogitat, non existere.

VIII. Proinde haec cognitio: ego cogito, ergo sum, est omnium prima et certissima, quae cuilibet ordine philosophanti occurrat. Facile ex his ipsis Cartesii verbis intelligi potest, sermonem esse non de principio aliquo, vel constituente vel diiudicante veritatem, sed de principio philosophantis, a quo scilicet initium philosophandi capit, a particulari ad vniuersale ascendens. Vnde explodi illi merentur, qui hanc propositionem verum principium primum et vniuersalissimum esse contendunt, cum et existentiam rei supponat, et contradictionis principium, impossibile est idem simul esse et non esse, inuoluat *).

IX. Examinantes, quinam nos simus, qui omnia, quae a nobis diuersa sunt, supponimus falsa esse, perspicue videmus, nullam extensionem, nec figuram, nec motum localem, nec quid simile, quod corpori sit tribuendum, ad naturam nostram pertinere, sed cogitationem solam, quae proinde prius et certius, quam vlla res corporea cognoscitur.

X. Cogitationis nomine intelliguntur ea omnia, quae nobis conscius in nobis fiunt, quatenus eorum in nobis conscientia est; atque ita non modo intelligere velle, imaginari, sed etiam sentire, idem hic est, quod cogitare.

XI. Haec mentis nostrae cognitio multo euidentior est, quam corporis.

XII. Cum autem mens, quae se ipsam nouit, et de aliis omnibus rebus adhuc dubitat, vndiquaque circumspicit, vt cognitionem suam vlterius extendat; primo quidem inuenit apud se multarum rerum ideas, quas quamdiu tantum contemplatur, nihilque ipsis simile extra se esse affirmat vel negat, falli non potest. Inuenit etiam communes quasdam notiones, et ex his varias demonstrationes componit, ad quas quamdiu attendit, omnino sibi persuadit esse veras. Sed quia non potest semper ad illas attendere, cum postea recordatur se nondum scire, an forte talis naturae creata sit, vt fallatur etiam in iis, quae ipsi euidentissima apparent, videt se merito de talibus dubitare, nec vllam habere posse certam scientiam, priusquam suae auctorem originis agnouerit.

XIII. Considerans deinde inter diuersas ideas quas apud se habet, vnam esse entis summe intelligentis, summe potentis, et summe perfecti, quae omnium longe praecipue est, agnoscit in ipsa existentiam, non possibilem et contingentem tantum, quemadmodum in ideis omnium aliarum rerum, quas distincte percipit, sed necessariam et aeternam.

XIV. Magisque hoc credet, si attendat, nullius alterius rei ideam apud se inueniri, in qua eodem modo necessariam existentiam contineri animaduer-

*) Conf. WALCH. Hist. log. L. II, c. 2. §. 53. Parerg. acad. p. 732. seqq.

aduertat. Ex hoc enim intelliget, istam ideam entis summe perfecti non esse a se effictam, nec exhibere chimaericam quandam, sed veram et immutabilem naturam, quaeque non potest non existere, cum necessaria existentia in ea contineatur. Hoc decantatissimum illud argumentum pro existentia DEI est, de quo magna nostra aetate quaestio inter eruditos fuit. Et ipsum quidem ratiocinium non nouum est et a Cartesio excogitatum, sed dudum a scholasticis adhibitum examinatumque, maxime ab Anselmo, vt supra ex LEIBNIZIO obseruatum; et plures quoque notauit I. A. FABRICIVS [x]. Licet autem magnopere et sibi et sectatoribus ista argumentatione placuerit Cartesius, fuerintque viri naturalis sapientiae consultissimi ANTONIVS LE GRAND [y], FRANC. LAMY [z], HERM. ALEX. ROELLIVS [a], Io. CLAVBERGIVS [b], NIC. MALLEBRANCHIVS [c] aliique, qui magnum caussae Dei praesidium in eo posuerint; parum tamen probatum fuit aliis, et iam pridem Thomae Aquinati reiectum, postea autem viris doctis post Cartesium variis de caussis suspectum; inter quos imprimis PETRVS GASSENDVS fuit, qui in *Instantiis* paralogismum admitti dudum obseruauit. Idem Cartesio obiectum ab HVETIO, aliisque, maxime vero a viro elegantissime docto SAMVELE WERENFELSIO, qui cum Ioanne Henrico Suicero, et Isaaco Iaquelotio ea de re contendit, assectam nactus Brillonium doctorem Sorbonicum, cui responderunt praeter Iaquelotum, Franciscus Lami atque Montreus, philosophiae et mathematum professor Parisiensis, quam controuersiam librosque huc pertinentes alibi [d] enarrauimus, quae breuitatis caussa non repetimus. Obseruatum autem viris his doctis est [e] supponere Cartesium existentiam DEI vel possibilem vel actualem, adeoque vitioso circulo concludere. Aliis [f] visus ideam infiniti et perfecti pro re infinita et perfecta, quae non nisi a Deo esse possit, venditasse, et fallacia ambiguae locutionis delusus ex eo, quod ens perfectissimum siquidem existat, necessario existat, concluisse, illud etiam existere [g]. Aliis ὑστερον πρώτερον posuisse, iudicatum; eo quod idea perfectionis diuinae ideam existentiae praesupponat: alii ideam nominalem siue definitionem entis per se existentis ad ideam realem entis istius actu extra nos existentis inepte traductam esse conquesti sunt. Alii [h] tamen temperamentum aliquod inierunt, fassi, tunc solidissimum hoc argumentum esse, si idea illa de Deo, perfectissimo ente omnium entium caussa, certis rationibus collecta, exque rerum natura obuia mentis iudicio et intimo conscientiae sensu agnita perceptio viua et fortis intelligatur. Ita enim ex idea caussae, cuius effectum tenemus, existentiam eius recte colligi, et primae ac perfectissimae

x) Script. de V. R. C. c. X. p. 327.
y) Instit. philos. P. II. art. 3.
z) Memoires de Trevoux 1701. p. 108. seqq.
a) De Relig. nat.
b) Ex. de Cognitione Dei et nostri 1685. 8.
c) Rech. de la verité T. II. p. 96. seqq.
d) In Hist. de Idels S. III. §. 3. p. 277. seqq.
e) Cel. CHR. WOLFIVS Rat. praelect. suar. S. 2. c. 3. §. 44. p. 156.
f) De Atheismo c. III. p. 370. Phil. theor. P. VI. c. 3. §. 8. p. 361.
g) S. CLARKE de l'Existence de Dieu c. 4. p. 30.
h) FABRICIVS l. c.

fectiſſimae quidem vnam certiſſimam et neceſſariam. Id quod iam HENRICO MORO [i] viſum, qui hanc ideam Dei *nullum arbitrarium figmentum eſſe*, monet, *ad libitum noſtrum excogitatum, ſed neceſſariam et naturalem humanae mentis emanationem, eo quod hanc certam et inalterabilem ideam in anima ſua nullo pacto delere poſſit.* Aſt hoc quoque modo, obiiciunt, qui ad ratiocinii formam paulo ſeuerius attendunt, ſupponi exiſtentiam ideae diuinae ipſiusque Dei neceſſariam aliunde collectam, et ex ea deinde ob connotatam exiſtentiam naturae diuinae argumentum illud otioſe repeti. Nobis arbitrii quidem partes ſumere haud licet, fatemur autem, non modo ob latentem aequiuocationem ineptum, certe inutile argumentum videri, ſed ſupponi quoque, vbi more Carteſiano adhibetur, ideam entis ſupremi a creatore impreſſam, et homini naturalem et ineuitabilem, qualis illa eſt, ego cogito. Quod quamuis formaliter circulum non committat, aeque tamen incertum et ab atheo negatum pro demonſtrationis fundamento ponit. Non monebimus alia a ſcopo noſtro paulo remotiora, et imprimis incertiſſimam argumenti huius ambiguitatem, ſed ad praeſtantiſſimos viros CVDWORTHVM [k] et MOSHEMIVM [l] lectorem ablegamus, qui quot inter ſe diuerſis ſignificationibus hoc argumentum exponi queat, nec tamen inſigni vſu et certitudine gaudeat, demonſtrauerunt. Illud autem praeterire non licet, illuſtrem Leibnizium, licet ſophiſma in argumentatione Carteſii ipſe deprehenderit [m], attamen veriſſimum eſſe, ſi recte explicetur, cenſuiſſe [n], nempe ſi prius poſſibilitas entis perfectiſſimi oſtendatur. Deum enim ſolum hoc priuilegio gaudere obſeruat, quod neceſſario exiſtat, ſi poſſibilis ſit, et quemadmodum poſſibilitatem eius nihil impediat, quod limitum expers, nec vllam negationem, vel contradictionem inuoluit, hoc vnum ſufficere iudicat ad cognoſcendam exiſtentiam DEI a priori. Nempe, vt appoſite obſeruatum cel. HANSCHIO [o], ad rationem ſufficientem reſpicit illuſtris philoſophus, quam in ipſo Deo eius exiſtentia agnoſcit; et propter quam non exiſtentia Dei abſolute impoſſibilis eſt. Cum quod abſolute neceſſarium exiſtit; eius exiſtentia in eo ſolo rationem ſufficientem inueniat, quod nullam inuoluat contradictionem; ſic vt ſola poſſibilitas Dei principium ſit exiſtentiae eius. Quae acutius concludere, et quae argumento Carteſiano deſunt ſupplere, omnino fatendum eſt. Quamuis etiam in hoc ratiocinio ita emendato nonnullis quaedam videantur deeſſe; qua de re quid noſtra aetate diſputatum ſatis acriter ſit, hoc loco exponi non poteſt. Tacemus SAM. CLARCKIVM [p] aliosque qui neruos

i) In Antidot. adu. atheiſmum L. I. c. 8.
k) Syſtem. intell. c. 5. ſ. 1. §. 102. p. 894.
l) Ad h. l.
m) A. E. 1684. p. 539. add. Cl. HOLLMANNVS Inſtit. phil. P. III.
n) In Princip. philoſ. §. 45. Suppl. A. E. T. VII. ſ. 11. p. 514.
o) Ad h. l. Princ. phil. geometrice demonſtrat. p. 112.
p) De Exiſt. Dei P. I. c. 4. p. 31.

neruos huius ratiocinii intendi posse, vt recte concludat, arbitrantur, quos enumerare nec licet, nec libet.

XV. Quia Dei, siue entis summi ideam habemus in nobis, iure possumus examinare, a quanam caussa illam habeamus, tantamque in ea immensitatem inueniemus, vt plane ex eo simus certi, non posse illam nobis fuisse inditam, nisi a re, in qua sit reuera omnium perfectionum complementum, hoc est, nisi a Deo realiter existente.

XVI. Ex hoc, quod iam simus, non sequitur, nos in tempore proxime sequenti etiam futuros, nisi aliqua caussa, nempe eadem illa, quae nos primum produxit, continuo velut reproducat, hoc est, conseruet. Facile enim intelligimus, nullam vim esse in nobis, per quam nos ipsos conseruemus: illumque in quo tanta est vis, vt nos a se diuersos conseruet, tanto magis etiam se ipsum conseruare, vel potius nullius conseruatione egere, ac denique Deum esse.

XVII. Ad hanc ideam DEI nobis ingenitam respicientes, videmus illum esse aeternum, omniscium, omnipotentem, omnis bonitatis veritatisque fontem, rerum omnium creatorem, et omnem perfectionem infinitam in se habentem.

XVIII. Nihil potest Deo competere, in quo limitatio vel imperfectio deprehenditur. Ita in natura corporea quia simul cum locali extensione diuisibilitas includitur, estque imperfectio esse diuisibilem, certum est, Deum non esse corpus. Eadem ratio est sensus, qui passionem innuit, inde Deum sentire nullo modo putandum est, sed tantummodo intelligere et velle, et quidem non vt nos per operationem, sed per vnicam et simpliciſſimam actionem.

XIX. A Deo ad creaturas philosophando descendentibus, quam maxime recordandum, et Deum auctorem rerum esse infinitum et nos omnino finitos.

XX. Ita si Deus aliquid reuelet, quod naturales ingenii nostri fines excedat, non recusabimus illi credere, quamuis non clare intelligamus.

XXI. Eandem ob caussam nunquam disputandum de infinito, de quo nos, qui finiti sumus, nihil determinare possumus.

XXII. Illa omnia, in quibus sub aliqua consideratione nullum finem poterimus inuenire, non quidem affirmabimus esse infinita, sed vt indefinita spectabimus.

XXIII Itaque nomen infiniti soli Deo reseruandum, quia in eo solo ex omni parte non modo nullos limites agnoscimus, sed etiam positiue nullos esse intelligimus, alias res, aliqua ex parte limitibus carere, sed negatiue tantum eorum limites, si quos habeant, inueniri a nobis non posse confitemur.

XXIV. Ita denique nullas vnquam rationes circa res naturales, a fine, quem Deus aut natura in iis faciendis sibi proposuit, desumemus, quia non tantum nobis debemus arrogare, vt eius consiliorum participes nos esse

esse putemus, sed ipsum vt caussam efficientem omnium rerum considerantes videbimus, quidnam ex eius attributis circa effectus sensibus nostris apparantes lumen naturale concludendum esse ostendat. Etiam hoc ex primariis dogmatibus est, quae magnam Cartesianae philosophiae inuidiam conflarunt, eo quod haud leue demonstrandae Dei sapientiae, ipsiusque eius existentiae praesidium argumentumque eneruet et abiiciat. Monuit id iam GASSENDVS [q], valdeque reprehendit, quod a physica consideratione vsum caussarum finalium reiecerit, eo quod, vbi de Deo agitur, praecipuum ita argumentum contemserit, quo diuina sapientia, prouidentia, potentia atque adeo existentia lumine naturae stabiliri possit. Id ex vsu partium in plantis, in animalibus, in hominibus patere, et magnos quoque viros ex speculatione anatomica corporis humani ad DEI notitiam assurgere. Saepe quoque in caussis physicis agentis ad materiam concursum, formamque non posse detegi, at ex praestantissimo vsu ineffabilem prorsus prouidentiam demonstrari, vt ex valuulis cordis patescat. Falsum autem esse quod afferat, temerarium esse inuestigare fines Dei; hoc enim de finibus tantum occultis dici posse: non vero de iis, quos in propatulo posuit, quique non multo labore innotescant, et ad laudem Dei faciant. Nec sufficere ideam innatam, quam non omnes homines ita sentiant, vt Cartesius, sed simplicioribus non inuidendum esse, quod ex inspectione operis cognoscere glorificarique opificem possint. Neglexit has obiectiones et solo contemtu in responsionibus refutauit Cartesius, cum vim earum obseruauisset. Inde vero grauis subinde dica illi scripta ab aduersariis, maxime a theologis Anglis, qui cum viderent, Hobbesium similesque fines rerum ad proscribendam ex orbe DEI sapientiam negare obseruandos, Cartesium etiam impietatis suspectum habuere. Diligenter in hanc assertionem calamum strinxit RAD. CVDWORTHVS [r], acerbius eo nomine in ipsum Cartesium inuectus est SAMVEL PARCKERVS [s], qui cum vsum mechanismi sine caussarum finalium respectu ad rerum naturalium historiam explanandam improbasset, atheismi culpa non plane vacare Cartesium contendit, eo quod philosophiam ita tractauerit, vt sua philosophandi ratione omnem de naturae opifice scientiam plane tolleret; ast qui, cum semel e physica sua omnem finis contemplationem ablegasset, cum omni suo mechanico acumine omnique mathematico apparatu naturam rerum inuestigare aggressus, nil nisi futiles et inanes quasdam fabulas magno cum labore finxerit et somniauerit, et, quod in sequentibus adiecit; in ethicis pium, dicere omnia a Deo propter nos facta fuisse, quanquam sit in physicis ridiculum, id populo adblandiendi caussa plane subiecisse visus sit. Tacemus alios, qui pro argumento a rerum finibus petito docte perorarunt, fuse enumeratos a I. A. FABRICIO [t]. Fatemur autem, iniurios in Cartesium illos esse, qui

q) In Obiect. T. I. Opp. Cart. p. 192.
r) Syst. intell. c. 5. S. 1. §. 53. p. 119. seqq.
s) De Deo disp. III. §. 15. p. 289. seqq.
t) Syll. Script. de V. R. C. c. 7. p. 286. seqq. POIRET. de Erud. tripl. L. III. §. 28. p. 644.

impietatis maculam illi eapropter inurunt, cum nihil minus intenderit philosophus, quam DEI sapientiam ex orbe proscribere [n], sed ad physicas tantum causas efficientem, materialem, formalem, respiciendum esse statuerit, certus ex iis solis Deum posse euidentissime demonstrari. Qua in re praeeuntem habuit magnum VERVLAMIVM [o], qui tantum abest, vt in naturali scientia finalium causarum considerationem passus sit, vt potius omnem eam scientiam corrumpere, et superstitionem introduxisse statuerit: notatus ideo PACKERO [x], et CVDWORTHO [y]. Verum licet ab atheismi infamia eo nomine liberandus sit Cartesius, probari tamen non potest, quod fines rerum naturalium hominis indagationi patescentes neglexerit, quibus si non rerum natura reserari, sane via proxima ad eam aperiri potest, vt vel solae obseruationes anatomicae euincunt.

XXV. Quia Deus est summe verax et dator omnis luminis, adeo vt repugnet plane, vt nos fallat, siue vt proprie et positiue sit causa errorum, quibus nos obnoxios esse experimur: hinc sequitur, omnia quae clare et distincte percipimus, vera esse, et dubitationes ante recensitas omnes tolli. Atque si aduertamus, quid in sensibus, quid in vigilia, quid in somno clarum sit atque distinctum, illudque ab eo quod confusum est et obscurum distinguamus, facile, quid in qualibet re pro vero habendum sit, agnoscemus.

XXVI. Quia vero saepe contingit nos falli, causa errorum non ad Deum referenda est; nam non ab intellectu sed a voluntate pendent, suntque si ad Deum referantur merae negationes, si ad nos, priuationes.

XXVII. Duo tantum in nobis cogitandi modi generales sunt, perceptio, quae est operatio intellectus, et volitio siue operatio voluntatis. Nam sentire, imaginari et pure intelligere, sunt tantum diuersi modi percipiendi, vt et cupere auersari, affirmare, negare, dubitare, sunt diuersi modi volendi.

XXVIII. Ad iudicandum requiritur quidem perceptio intellectus, sed etiam voluntas requiritur, vt rei aliquo modo perceptae assensio praebeatur. Non autem perceptio integra semper necesse est, sed assentimur quoque obscuris.

XXIX. Perceptio valde finita est, voluntas quodammodo infinita, quae vltra ea quae clare percipimus, extendi potest, hoc cum facimus, fallimur.

XXX. Neque tamen Deus errorum nostrorum auctor dici potest, quod nobis intellectum finitum dedit, id enim intellectui creato conuenit; at quod latissime pateat voluntas, hoc ipsius eius naturae conuenit, et summa hominis perfectio est, quod agat per voluntatem, hoc est, libere, et actionum suarum auctor sit.

XXXI. Quod itaque in errores incidamus, defectus quidem est in nostra actione, siue in vsu libertatis, sed non in nostra natura.

XXXII.

n) Periculum ex hac assertione enatum non praeuidisse Cartesium recte obseruat Poiret. in Vera Methodo P. III. §. 15. p. 197.

v) Org. nov. L. II. §. 2. de Augm. scient. L. III. c. 4.
x) l. c. §. 16. p. 183.
y) l. c. p. 822.

XXXII. Quod autem sit in nostra voluntate libertas et multisd ad arbitrium vel assentiri vel non assentiri possimus, manifestum et inter notiones innatas referendum est. Miro hypotheseos praeiudicio seductus Cartesius, in palmariis his assertionibus a regia via diuagatur, multoties ideo ab aduersariis castigatus. Cum enim semel statuisset, passionem animae ad intellectum actionem, ad voluntatem esse referendam, non potuit non inepta consequentia concludere affirmationem, negationem, dubitationem esse opus voluntatis. Quod tamen et sensui et experientiae ipsique hominis conscientiae contrarium est, quibus scimus, iudicium intellectus in affirmatione et negatione se maxime prodere, et aliud esse velle, aliud iudicare affirmando vel negando. Ast his non obstantibus foedus error ad sectatores transiit aliosque genuit haud minores, vt ex dicendis patescet.

XXXIII. Quia tantam esse tamque immensam DEI potestatem agnoscimus, vt nefas esse putemus existimare, fieri a nobis aliquid posse, quod non sit ab ipso praeordinatum: facile in concilianda libertate nostra cum Dei praeordinatione difficultatibus possumus nos intricare. Quas vt euitemus, cogitandum, mentem nostram esse finitam, Dei autem potentiam et praeordinationem infinitam, adeoque hanc nos satis non comprehendere, certe autem et euidenter libertatis, quae in nobis est, conscios esse, hancque ideo negari vel de ea dubitari haud posse.

XXXIV. Nihil nos vnquam falsum pro vero admittemus, si tantum iis assensum praebeamus, quae clare et distincte percipiemus.

XXXV. Ad perceptionem, cui certum iudicium debet inniti, requiritur non modo, vt sit clara, sed etiam vt sit distincta. Clara est, quae menti attendenti praesens et aperta est, distincta autem, quae cum clara sit, ab omnibus aliis ita seiuncta est, et praecisa, vt nihil plane aliud, quam quod clarum est, in se contineat. Possunt enim esse perceptiones clarae, sed non distinctae.

XXXVI. Omnia quae sub perceptionem nostram cadunt, vel tanquam res rerumue affectiones considerantur, vel tanquam aeternae veritates, nullam existentiam extra cogitationem nostram habentes.

XXXVII. Duo tantum rerum genera sunt, substantia cogitans siue mens, et substantia extensa siue corpus, illa rerum intellectualium, haec materialium.

XXXVIII. Substantia res est, quae ita existit, vt nulla alia re indigeat ad existendum. Hoc autem nomen Deo et creaturis non conuenit vniuoce, hi enim nisi ope concursus DEI existere non possunt.

XXXIX. Sunt autem et mens et corpus substantiae qua solo DEI concursu egent ad existendum.

XL. Vna est cuiuscunque substantiae praecipua proprietas, quae ipsius naturam essentiamque constituit, et ad quam omnes aliae referuntur.

XLI. Extenſio in longum, latum et profundum ſubſtantiae corporeae naturam conſtituit, et cogitatio naturam ſubſtantiae cogitantis. Etiam in hac theſi reprehenſionem meruit Carteſius, quod ſubiectum in quo ſunt attributa proprietatesque cum ipſis attributis confundendo, naturam ſubſtantiae in illis poſuiſſet. Accedit, quod vna proprietate materiae, extenſione, et ſpiritus, cogitatione, omnem ſubſtantiarum naturam comprehenderit, cum alia quoque iis attributa aeque eſſentialia adeſſe queant. Quale corporis attributum eſſe vim actiuam, quae praeter vim mortuam ſiue inertiae corpori cuiuis adeſt, contra Carteſianos contendit Leibnizius [z]: ſimiliterque in mente adeſſe deſiderium ſiue cupiditatem luminis et laetae acquieſcentiae, hancque vim eius actiuam eſſe, qua nihil menti eſſentialius intimiusque ſit, acutis rationibus contendit PETRVS POIRETVS [a]. Aliorum cogitata breuitatis cauſſa omittimus.

XLII. Omne aliud, quod corpori tribui poteſt, extenſionem praeſupponit, eſtque tantum modus quidam rei extenſae, vt et omnia, quae in mente reperimus, ſunt tantum diuerſi modi cogitandi.

XLIII. Duratio, ordo et numerus, non ſunt ſubſtantiae, ſed modi, ſub quibus res conſideramus.

XLIV. Per modos plane idem intelligitur, quod alibi per attributa vel qualitates, ſed cum conſideramus ſubſtantiam ab illis affici vel variari vocamus modos, cum ab iſta variatione talem poſſe denominari, vocamus qualitatem, ac denique cum generalius ſpectamus tantum ea ſubſtantiae ineſſe vocamus attributa. Perhorruit accidentis nomen Carteſius, multos in eo recentiores ſectatores nactus [b]: quod accidens non ſemper ad ſubſtantiam aliquid pertinere eamque modificare ſignificet, ſed aliquid innuat, quod ad ſubſtantiam demum accedat. Vnde ipſi Ariſtotelici accidens modo in oppoſitione ad ſubſtantiam ponunt, modo in oppoſitione ad eſſentiam, illudque praedicamentale, hoc praedicabile vocant. Quae cum fundamentum habeant nullum, et confuſas gignant ideas, rectius feciſſe Carteſius iudicatus eſt, quod modorum vel proprietatum vocem elegiſſet.

XLV. Alia ſunt in rebus ipſis, quarum attributa vel modi eſſe dicuntur, alia vero in noſtra tantum cogitatione. Talia ſunt tempus, numerus et vniuerſalia omnia, quae tantum ſunt in abſtracto, modique cogitandi.

XLVI. Fiunt vniuerſalia tantum ex eo, quod vna et eadem idea vtamur ad omnia indiuidua, quae inter ſe ſimilia ſunt cogitanda.

XLVII. Numerus in ipſis rebus oritur ab earum diſtinctione, ea triplex eſt, realis, modalis, rationis.

XLVIII. Diſtinctio realis proprie tantum eſt inter duas vel plures ſubſtantias,

z) Dicemus de hac aſſertione Leibniziana in cap. ſeq. contra eam ſubſtantiae notionem Carteſianam pec. diſſ. defendit RVARD. ANDALA in Pentad. diſſ. phil. n. 1.

a) Cogit. ration. ſ. III. §. 20. p. 11.

b) Vid. viri celeberrimi P. CROVSAZ. Log. P. I. S. II. c. 1. §. 2. p. 460. ed. Gall. et SAM. FRID. HOLMANN Philoſ. prim. P. II. §. 355. ſ. p. 936. ſqq.

ſtantias, quas realiter diſtinctas eſſe ex hoc ſolo percipimus, quod vnam absque altera clare et diſtincte intelligere poſſimus.

XLIX. Diſtinctio modalis eſt duplex, alia ſcilicet inter modum proprie dictum: et ſubſtantiam cuius eſt modus, alia inter duos modos eiusdem ſubſtantiae.

L. Diſtinctio rationis eſt inter ſubſtantiam et aliquod eius attributum, ſine quo ipſa intelligi non poteſt, vel inter duo talia attributa eiusdem alicuius ſubſtantiae.

LI. Cogitatio et extenſio ſpectari poſſunt vt conſtituentes naturae ſubſtantiae intelligentis et corporeae, tuncque non aliter concipi debent, quam ipſa ſubſtantia cogitans et ſubſtantia extenſa, hoc eſt, quam mens et corpus, quo pacto clariſſime atque diſtinctiſſime intelliguntur.

LII. Cogitatio et extenſio etiam ſumi poſſunt pro modis ſubſtantiae, quatenus ſcilicet vna et eadem mens, plures diuerſas conditiones habere, et vnum atque idem corpus, retinendo ſuam eandem quantitatem pluribus diuerſis modis poteſt extendi. Tunc quoque modaliter a ſubſtantia diſtinguuntur, et clare ac diſtincte non minus, quam illa poſſunt intelligi.

LIII. Eadem ratione diuerſi cogitationum et extenſionum modi optime percipi poſſunt, ſi tantum vt modos rerum, quibus inſunt, ſpectemus.

LIV. Senſus, affectus, appetitus clare percipi poſſunt, ſi accurate caueamus, ne quid amplius de iis iudicemus, quam id praeciſe, quod in perceptione noſtra continetur, et cuius intime conſcii ſumus. Cauendum autem, ne res extra mentem exiſtentes perceptionibus noſtris, quas de illis habemus iudicemus ſimiles, v. c. colorem.

LV. Praecipua errorum cauſſa a praeiudiciis infantiae procedit, in qua ſecundum ſenſuum perceptionem de rebus ipſis iudicamus. Eorum praeiudiciorum deinde obliuiſci adulti maturisque annis non poſſumus.

LVI. Praeterea mens noſtra non ſine aliqua difficultate ac defatigatione poteſt ad vllas res attendere omniumque difficillime ad eas, quae nec ſenſibus nec imaginationi praeſentes ſunt. Hinc fit, vt multi nullam ſubſtantiam intelligant, niſi imaginabilem, et corpoream, et etiam ſenſibilem, et putent, nihil poſſe ſubſiſtere quod non ſit corpus [c].

LVII. Quarta errorum cauſſa eſt, quod conceptus noſtros verbis, quae rebus accurate non reſpondent, alligamus.

LVIII. Itaque ad ſerio philoſophandum veritatemque omnium rerum cognoſcibilium indagandam primo omnia praeiudicia ſunt deponenda, nec opinionibus prius receptis a nobis fidem habenda, niſi adhibito examine veras eſſe comperiamus. Deinde ordine attendendum eſt ad notiones in nobis, et eae tantum pro veris habendae, quas clare et diſtincte cognoſcimus, et ex his conferentes cum iis, quae confuſius antea cogitabamus, vſum

c) His pungere Carteſium Hobbeſii hypotheſin ex iis, quae ſupra de obiectionibus Hobbeſii contra meditationes Carteſii attulimus, manifeſtum eſt.

vsum claros conceptus formandi acquiremus. Auctoritati vero et reuelationi diuinae potius, quam proprio noſtro iudicio, fides habenda. Et haec quidem de principiis cognitionis humanae tradidit Carteſius.

Carteſii philoſophemata de rebus materialibus.

§. XLIX. Principiis cogitationis ſubiecit philoſophus principia rerum materialium [d].

I. Quicquid ſentimus, nobis aduenit a re aliqua, quae a mente noſtra diuerſa eſt, et ſenſus noſtros afficit. Sentimus autem materiae extenſae ideam menti noſtrae exhiberi, quae ſi non eſſet, ſed Deus eius ideam obiiceret, deceptor dicendus eſſet. Quod quia eſſe nequit, concludendum eſt exiſtere rem extenſam ſuisque proprietatibus gaudentem. Hanc vocamus corpus et materiam.

II. Menti noſtrae corpus quoddam magis arcte quam reliqua alia corpora coniunctum eſſe, concludi poteſt ex eo, quod perſpicue aduertamus dolores aliosque ſenſus nobis ex improuiſo aduenire, quos mens eſt conſcia non a ſe ſola proficiſci, nec ad ſe poſſe pertinere ex eo ſolo, quod ſit res cogitans, ſed tantum ex eo, quod alteri cuidam rei extenſae ac mobili adiuncta ſit, quae res humanum corpus appellatur. Tangit hac theſi Carteſius difficillimam quaeſtionem de vnione animae et corporis, quam tamen hoc loco non expoſuit, ſed alii loco reſeruauit. Ipſe cum videret, ſyſtema influxus magnis multisque premi difficultatibus, vt his ſe liberaret ad aſſiſtentiam quandam confugit, quae communionem metaphyſicam magis, quam phyſicam, inferret. Cuius fundamentum in eo poſuit, quod ſecundum legem naturae, eadem motus quantitas in corpore conſeruetur, quam legem ab animo infringi non poſſe ſtatuebat. Aſt hanc tamen motus directionem mutari poſſe, eamque liberam animae eſſe ita ſtatuit, vt motus, qui in fluidis noſtri corporis eſt, ſuam ab anima directionem nanciſcatur, atque in hanc magis partem deflectat quam in aliam. Et hoc quidem pacto agere animam vnitam cum corpore ſibi perſuaſit. Noſtri inſtituti et loci huius non eſt, ea operoſe exponere, quae huic ſyſtemati aſſiſtentiae (ita enim a ſyſtemate influxus, occaſionalium cauſſarum, et harmoniae praeſtabilitae diſtinguitur) opponi ſolent. Dabimus autem magni LEIBNIZII [e] verba, qui cuncta more ſuo acute et eleganter enarrauit. „Monet is, oſtendi non poſſe, quo modo directionem iſtam ani„ma efficiat, nec eſſe in anima nec in corpore, id eſt, neque incogitatione, „neque in maſſa quicquam, quod ad explicandam hanc vnius per alterum „immutationem ſeruire poſſit, et ſiue anima quantitatem virtutis, ſiue li„neam directionis in corpore mutare dicatur, vtrumque aeque inexplicabile „eſſe.“ Repertas quoque poſt Carteſii tempora, duas veritates, magni in hoc negotio momenti. Quarum prima eſt, quod quantitas virtutis abſolutae quae conſeruatur, diuerſa ſit a quantitate motus, altera, quod conſeruetur, etiam directio eadem in omnibus ſimul corporibus, quae inter ſe agere ſuppo-

d) Part. II. Princ. philoſ. e) Theodicée §. 59.

ſupponuntur, quomodocunque demum ſibi mutuo occurrant, dum ſcilicet ſeruatur directio centri grauitatis communis. Si lex iſta Carteſio nota fuiſſet, corporum directionem aeque ac virtutem imperio animae ſubtracturum fuiſſe. Putat autem illuſtris philoſophus, ſi Carteſio hae leges naturae innotuiſſent, perductum fore ad harmoniam praeſtabilitam; nempe ex ea regula de manente eandem directione, motum ab anima independentem, atque a priorum motuum directionibus eſſe determinandum dicturum fuiſſe. Id quod tamen mutationes animae corpori harmonicas ſimul poſcit, quae ad Leibnizianam hypotheſin pertinent. Viderunt Carteſii ſectatores, maxime Mallebranchius eiusque aſſeclae, Cordemaeus aliique has difficultates, cumque faterentur, ab anima nihil proficiſci aut pendere effectiue, quod in corpore fit, nihil a corpore quod fit in anima: motus corporis omnes immediate ac vnice a diuina virtute et actione deriuarunt, quae pro occaſione volitionum mentis atque ad earum praeſentiam motus illos ſola efficit; et ad praeſentiam atque occaſione motuum in corpore noſtro a Deo excitatorum, perceptiones animae producit et mutat. vtrumque autem exequitur ſecundum certas a ſe ipſo ſemel arbitrarie latas, quarum vigore ad hunc motum haec perceptio et vice verſa ad alium producitur alia. Sicque aſſiſtentiae ſyſtema, quod Carteſio placuit in ſyſtema cauſſarum occaſionalium, quod vocant, commutarunt, de quo videndi MALLEBRANCHIVS [f], CORDEMAEVS [g], quique in hac parte Carteſianos ſequitur I. CHR. STVRMIVS [h]. Verum ne ſic quidem Carteſius emendatus videri, et Carteſiana philoſophia de hoc myſterio luculentius decreuiſſe iudicari poterat, cum innumeris premantur difficultatibus, quae a Carteſianis adducuntur, ſecundum quorum placita minime tamen in ſaluo ſunt leges naturae et motus, vt clare ſatis demonſtratum LEIBNIZIO [i], et ratio ſufficiens legum generalium naturae dari nequit, perpetua autem miracula ſupponuntur. De quibus tamen hoc loco, vbi Carteſii, non autem Carteſianorum ſententiam exponimus, plura dicere non licet. Adeundus autem, qui erudite rem omnem enarrat illuſtris GEORG. BERNARDVS BVLFINGERVS [k].

III. Senſus perceptiones non referuntur niſi ad iſtam corporis humani cum mente coniunctionem, et nobis quidem ordinarie exhibent, quid ad illam externa corpora prodeſſe poſſint, aut nocere, non autem, niſi interdum et ex accidente nos docere, qualia in ſe ipſis exiſtant.

IV. Natura corporis, ſiue materiae non conſiſtit in pondere, duritie, colore, aut ſimilibus, ſed in ſola extenſione.

V. Nec obſtat, quod corpora pleraque videantur ſic poſſe rarefieri, ac condenſari, vt rarefacta plus habeant quantitatis, quam condenſata. Nam

f) T. III. Inq. verit. p. 178.
g) De diſt. corporis et mentis Differt. IV. pag. 83.
h) Phyſ. elect. T. I. p. 135. 137. ſeq.
i) l. c. §. 60. 340. Iournal des ſauans 1695. p. 456. Recueil de div. Pieces T. II. p. 230
k) De Harm. praeſtabil. Part. IV. §. 73. ſeqq p. 76. ſeqq.

Nam in ipſis nihil aliud quidquam contingit, quam figurae mutatio, intercedentibus interuallis, corporibus aliis repletis, atqui ideo non minus tunc extenſa ſunt, quam cum maius ſpatium amplectuntur.

VI. Quantitas a ſubſtantia extenſa in re non differt, ſed tantum ex parte noſtri conceptus, vt et numerus a re numerata. Qui autem ſubſtantiam corpoream a quantitate eius diſtinguunt, confuſam tantum ſubſtantiae incorporeae notionem habent, quam falſo tribuunt corporeae.

VII. Non etiam in re differunt ſpatium ſiue locus internus, et ſubſtantia corporea in ea contenta ſed tantum in modo, quo a nobis concipi ſolent. Reuera enim extenſio in longum, latum et profundum, quae ſpatium conſtituit, eadem plane cum illa eſt, quae conſtituit corpus. Nam in idea corporis, reiectis omnibus aliis remanet extenſio in longum, latum et profundum, quae etiam continetur in idea ſpatii non modo corporibus pleni, ſed etiam eius, quod vacuum vocatur.

VIII. Eſt itaque differentia in modo tantum cogitandi, dum extenſionem loci, ab extenſione corporis in mente ſeparamus. Quippe nomina loci aut ſpatii non ſignificant quicquam diuerſum a corpore, quod dicitur eſſe in loco, ſed tantum eius magnitudinem, figuram et ſitum inter alia corpora deſignant. Fluunt aſſertiones hactenus enarratae ex idea corporis, cuius eſſentiam in extenſione philoſophus ponit. Hac enim definitione ſuppoſita inferebat, vbicunque eſt extenſum, in longum latum et profundum, ibi eſſe corpus, ex quo prona conſequentia deriuabat, ſpatium cum corpore reipſa coincidere, et non niſi mente ſeparari poſſe, adeoque non dari vacuum. Valde huic theſi contradixerunt, quotquot a Carteſio diſceſſum fecerunt, et corporis definitionem aliam dederunt; prout nempe ideam ſpatii et vacui in ſyſtemate ſuo definire e re ſua eſſe iudicarunt. Maxime illuſtris Newtoni ſchola vacuum reuocando Carteſianae ſe magnis moliminibus oppoſuit, vt Gaſſendi ſectatores taceamus, quae enarranda tamen in ſpeciali naturalis diſciplinae hiſtoria ſunt. Quamuis autem poſt Leibnizium τὸν πάνυ multi quoque fuerint, qui ſpatium inter non-entia, ſiue conceptus mentis negatiuos tantum referant [l], et ſolam non-contiguitatem, (ita loqui amant) rerum exiſtentium eſſe, decernant [m], ideoque Gaſſendum et ſequaces, ſpatium tertium quid praeter ſubſtantiam et accidens, in entibus vere poſitiueque exiſtentibus eſſe arbitrantes [n] deſerant, reprehendunt tamen Carteſium, quod ſpatium corpus eſſe dixerit, eo quod vel negatiuam vel relatiuam ideam in poſitiuam conuertendo, ipſam ſpatii notionem prorſus euerterit. Alii, inque

l) Vid. Principia philoſophiae ab HANSCHIO edita, def. 5. 7. 61. p. 21. ſeqq. et in Coll. epiſtolarum diuerſarum T. I. p. 31. Eſt autem illuſtri viro ſpatium ordo coëxiſtentium; eum ſequitur cel. WOLFIVS Metaphyſ. Germ. §. 46. 134. et Ontol. §. 589. et Cl. HAMBERGERVS Elem. phyſ. §. 2. vt alios taceamus.

m) V. C. SAM. CHRIST. HOLLMANN. Metaphyſ. §. 221. p. 723.

n) Phyſ. S. I. L. I. c. 1. 2.

que his LOCKIVS [o], id imprimis Carteſianae loci, ſpatiique ideae, et qua ea nititur corporis, oppoſuerunt, quod nec locus nec ſpatium, nec in genere extenſio ſoliditatem, reſiſtentiam, aliasque corporis proprietates habeat, vnde pro vacui poſſibilitate et exiſtentia acute pugnat philoſophus Anglus. Quae latius hoc loco excutere, quidque in his verum aut falſum ſit, diſpicere, Lectoris induſtriae relinquimus, ſolam Carteſiani dogmatis hiſtoriam ſtrictim enarraſſe contenti.

IX. Differunt nomina loci et ſpatii, quia locus magis expreſſe deſignat ſitum, quam magnitudinem et figuram, ad quae notio ſpatii reſpicit. Spatium ſemper ſumimus pro extenſione, locum autem aliquando conſideramus, vt rei, quae in loco eſt, internum, et aliquando vt ipſi externum. Et internus quidem plane idem eſt, quod ſpatium, externus autem ſumi poteſt pro ſuperficie quae proxime ambit locatum. Per ſuperficiem autem hic intelligitur ſolus terminus, qui medius eſt inter ipſum corpus ambiens, et id quod ambitur, quique nihil aliud eſt, quam modus.

X. Vacuum autem philoſophico more ſumtum, in quo nulla ſit ſubſtantia, dari non poteſt.

XI. Non fieri poteſt, vt aliquae atomi, ſiue materiae partes ex natura ſua indiuiſibiles exiſtant. Cum enim, ſi quae ſint, debeant eſſe extenſae, quantumuis paruae fingantur, poſſumus adhuc vnamquamque ex ipſis in duas aut plures minores cogitatione diuidere, ac proinde cognoſcere, eſſe diuiſibiles. Recedit in hac aſſertione Carteſius a Democrito et Epicuro, et qui hos ſequitur Gaſſendo. Aſt hac ratione dum diuiſibilitatem corporis et materiae infinitam propugnat, infinitum mathematicum, quod et indefinitum vocant, CONIMBRICENSES [p] infinitum ſectione apellauere, vel diuiſionem quoque mentalem cum reali confudiſſe viſus eſt. Obſeruatum enim acutiſſimis viris, LEIBNIZIO [q], WOLFIO [r], non dari compoſitum, niſi exiſtat prius ſimplex, monadasque nec compoſitas nec diuiſibiles; monuit quoque deſideratiſſimus SCHEVCHZERVS [s], puncta phyſica ſiue atomos non poſſe ſumi ſenſu mathematico, quoniam ex iis corpus nunquam poſſet exſurgere: aliis obſeruatum [t] nullum quantum ſimultaneum qualecunque et quantumcunque illud etiam ſit, actu ipſo infinitum eſſe poſſe, adeoque nec in infinitum diuidi realiter, neque plus producere per diuiſionem ex re aliqua licere, quam ante illam in eadem iam adeſt.

XII. Ex his cognoſcimus, hunc mundum, ſiue ſubſtantiae corporeae vniuerſitatem nullos extenſionis ſuae fines habere.

o) De Intellectu humano L. II. c. 13. §. 11. ſeqq. p. 186. ſqq.

p) Ad Phyſ. Ariſt. L. VI. c. 2. p. m. 221. ſeqq. vbi more ſuo prolixe diſputant, vtrum indiuiſibilia ſint entia poſitiua et realia in continuo?

q) Princip. philoſ. ab HANSCHIO illuſtr. theor. 107. ſchol. 4. et theor. 4. et 5.

r) Metaphyſ. Germ. §. 76. 582. vterque tamen diuiſibilitatem in infinitum mathematicam admittit.

s) Phyſic. P. I. c. 2. §. 7. p. 20. ſeq.

t) Cl. HOLLMANN. Phyſ. P. I. c. 1. §. 10. p. 51. ſeqq.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

XIII. Etiam colligi inde potest, non aliam esse materiam coeli, quam terrae, atque omnino, si mundi essent infiniti, non posse non illos omnes ex vna et eadem materia constare, nec proinde plures, sed vnum tantum esse posse, quia materia extensa omnia spatia imaginabilia, in quibus alii isti mundi esse deberent, iam occuparent.

XIV. Materia in toto vniuerso vna et eadem existit, nempe quae est extensa; omnesque proprietates, quas in ea clare percipimus, ad hoc vnum reducuntur, quod sit partibilis, et mobilis secundum partes et proinde capax illarum omnium affectionum, quae ex eius partium motu sequi posse percipimus.

XV. Omnis ergo materiae variatio, omniumque eius formarum diuersitas pendet a motu.

XVI. Est autem motus translatio vnius partis materiae, siue vnius corporis, ex vicinia eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quiescentia spectantur in viciniam aliorum.

XVII. Non plus actionis requiritur ad motum quam ad quietem. Sunt enim motus et quies nihil aliud in corpore, quam duo diuersi modi.

XVIII. Motus proprie sumtus non refertur, nisi ad corpora contigua eius quod mouetur; nec refertur nisi ad ea corpora contigua, quae tanquam quiescentia spectantur. Valde displicet haec definitio Io. Clerico [u], eo quod vsui loquendi recepto contraria, aptior sit obscurandae naturae motus per se clarae, quam obscurae rei illustrandae: putatque is, inuenisse Cartesium hanc definitionem ideo potissimum, vt terra, quae communi motu, cum vortice suo circa solem moueri dicebatur, posset simul dici quiescere, quod respectu vicinarum partium vorticis non moueatur, vt vitaretur censura inquisitionis Romanae, quae sententiam eorum, qui terram moueri aiunt, damnarat. Nec multum falli Clericum facile nobis persuadent ea, quae in *Tertia principiorum parte* [x]. Cartesius monuit, posse proprie loquendo quidem motum nec de terra, nec de planetis aliis praedicari; ast secundum vsum vulgi motum sumendo, dicendum esse, planetas et solem ipsum fixasque, et, incongrue quidem, terram moueri. Inde in definitione Cartesiana, quae si cetera spectes, ipsumque sensum intuearis, motum nihil dicit esse aliud, quam mutationem loci relatiui, siue situs, nonnemo [y] pro ambiguis Cartesii vocibus, *immediate contingunt*, aliam minus ambiguam, v. c. ambiunt, vel circumdant, substituendam esse monuit. Ceterum hanc definitionem motus passiuo sensu accipiendam, et a motu actiuo, siue vi illa, quae corpus ex loco vno in alium quendam transfert et eius situm mutat, distinguendam esse, nobis non monentibus lector attentus facile intelligit, neglectam tamen hanc obseruationem induxisse B. I. Fr. Buddevm [z], vt perperam

u) Phys. L. V. c. 5. §. 3. p. m. 98.
x) §. 28.
y) Hollmann. Phys. P. I. c. 1. §. 19. p. 60.
z) Phys. P. V. c. 1. §. 12.

perperam quaedam huic definitioni motus Carteſianae obiiceret, obſeruatum cel. HOLLMANNO [a].

XIX. Etſi autem vnumquodque corpus habeat tantum vnum motum ſibi proprium, participare tamen etiam poteſt ex aliis innumeris, ſi nempe ſit pars aliorum corporum alios motus habentium.

XX. Praeterea ille vnicus cuiusque corporis motus, qui ei proprius eſt, inſtar plurium poteſt conſiderari; ſed ideo tales motus non ſunt reuera diſtincti; nam vnumquodque punctum corporis, quod mouetur, vnam tantum aliquam lineam deſcribit.

XXI. Ex hoc autem quod dictum: loca omnia corporibus plena eſſe, ſemperque easdem materiae partes aequalibus locis coaequari, ſequitur, nullum corpus moueri poſſe, niſi per circulum, ita ſcilicet, vt aliud aliquod corpus ex loco, quem ingreditur, expellat, hocque rurſus aliud, et aliud, vsque ad vltimum, quod in locum a primo relictum eodem temporis momento, quo derelictus eſt, ingrediatur. Plurimum huic aſſertioni contradixerunt, qui motum non dari ſine vacuo contendunt.

XXII. Reperitur tamen in motu iſto aliquid, quod mens quidem percipit eſſe verum, ſed tamen, quo pacto fiat, non comprehendit, nempe diuiſio quarundam particularum in infinitum, ſiue indefinitum, atque in tot partes, vt nullam cogitatione determinare poſſimus tam exiguam, quin intelligamus, ipſam in alias minores reapſe eſſe diuiſam.

XXIII. Cauſſa motus aut vniuerſalis eſt, et primaria, aut particularis.

XXIV. Cauſſa motus vniuerſalis non alia eſſe poteſt, quam Deus ipſe, qui materiam ſimul cum motu et quiete in principio creauit, iamque per ſolum ſuum concurſum ordinarium, tantundem motus et quietis in ea tota, quantum tunc poſuit, conſeruat. Nam quamuis ille motus nihil aliud ſit in materia mota, quam eius modus, certam tamen et determinatam habet quantitatem, quam facile intelligimus eandem ſemper in tota rerum vniuerſitate eſſe poſſe, quam in ſingulis eius partibus mutetur.

XXV. Itaque cum vna pars materiae duplo celerius mouetur, quam altera, et haec altera duplo maior eſt, quam prior, tantundem motus eſt in minore quam maiore, ac quanto motus vnius partis lentior fit, tanto motus alicuius alterius ipſi aequalis fit celerior. Lex haec πολυθρύλλητος localis motus eſt, quam ad explicandas rerum naturalium cauſſas Carteſiani quam maxime in vſum vocant [b]. Aſt quid in ea deſideret Leibnizius ſupra iam dictum. Aliis vero viſum [c], experientiam ipſam ſufficientia nobis fundamenta non ſuppeditare, ex quibus de rei huius vel veritate vel falſitate iudicare dicereque liceat, motum in quibusdam corporibus ceſſantem in alia tranſire, ſicque motum partium collectum, motum totius iterum eadem quantitate euadere. Sed quia corpus inertia laborat,

a) l. c. §. 20. p. 62. not. a.

b) Vid. CLAVBERG. Diſp. phyſ. XVIII. n. 15. LE GRAND. Inſtit. philoſ. P. IV. c. 15. n. 15. et Carteſiani reliqui tantum non omnes.

c) HOLLMANN. l. c. §. 49. p. 87.

borat, omnique vi mouenti semper pro ratione massae resistit, atque ad quietem magis quam motum propendet, sed et illud modo vis motricis ad motum corporis cuiuscunque impenditur, quicquid post superatam eiusdem resistentiam supereſt, necessario inde consequi, vt quotiescunque motus aliquis corpori cuidam nouo, antea quiescenti, communicandus est, semper quantitati vis motricis tantum decedat, quantum ad vincendam prioris corporis resistentiam impendendum erat, adeoque et illa toties minor euadat, quoties nouus in corpore, antea quiescente motus excitandus erat. Quoniam quantitas vero illa motus quae in corpore aliquo in motu posito datur, infinita non est, neque ideo in infinitum minui potest, deficere illum plane oportere. Quo pacto aliquam successiue motus quantitatem in mundo minui contra Cartesium concludunt. Quemadmodum vnius quoque corporis motu nonnunquam plura alia successiue in motum redigi ita posse contendunt, vt motus illorum coniunctim acceptus, primi mouentis impetum longissime superet, sicque noua aliqua, quae antea nondum adfuit, motus quantitas in mundo oriatur [d]. Quae latius hoc loco exequi vel examinare quoque et Cartesianorum responsiones adducere esset extra oleas vagari.

XXVI. Causae secundariae motus sunt regulae quaedam siue leges naturae, quibus motus particulares nituntur. Horum prima est, vnamquamque rem, quatenus est simplex et indiuisa, manere quantum in se est, in eodem semper statu, nec vnquam mutari, nisi a causis externis. Vnde concludendum est, id quod mouetur, quantum in se est, semper moueri.

XXVII. Altera lex naturae est, vnamquamque partem materiae non tendere vnquam, vt secundum vllas lineas obliquas pergat moueri, sed tantummodo secundum rectas; etsi multae saepe cogantur deflectere propter occursum aliarum, et in quolibet motu fit quodammodo circulus, ex omni materia simul mota. Ex quo sequitur, omne corpus quod circulariter mouetur, perpetuo tendere, vt recedat a centro circuli quem describit.

XXVIII. Tertia naturae lex haec est: vbi corpus quod mouetur, alteri occurrit, si minorem habeat vim ad pergendum secundum lineam rectam, quam hoc alterum ad ei resistendum, tunc deflectitur in aliam partem, et motum suum retinendo solam motus determinationem amittit, si vero habeat maiorem, tunc alterum corpus secum mouet, ac quantum ei dat de suo motu, tantundem perdit.

XXIX. Causa huius legis est, quod differentia sit inter motum in se spectatum, et ipsius determinationem versus certam partem, qua fit, vt ista determinatio possit mutari motu integro remanente. Displicere haec Leibnizio, controuersiae ferram ea de re cum Cartesianis nonnullis reciprocanti, eo quod directionem motus mutari in mundo non posse statue-

d) Idem summus philosophus Isaacus Newtonus, et qui eum sequuntur contendunt, negant Leibnizii assectae, qua de re consulendi, qui de hac quoque quaestione disputarunt clarissimi viri VOLTAERIVS, in Metaphysica Neutoniana c. 9. et KAHLIVS in Comparatione Metaph. Neut. et Leibnizianae c. 9. p. 152. seqq.

ſtatueret, ſupra iam tetigimus, et infra quoque, vbi de magni viri principiis dicendum, tangemus.

XXX. Vis cuiuscunque corporis ad agendum in aliud, vel ad actioni alterius reſiſtendum in eo conſiſtit, quod vnaquaeque res tendat, quantum in ſe eſt, ad permanendum in eo ſtatu, in quo eſt. Hinc enim id quod alteri coniunctum eſt vim habet nonnullam ad impediendum, ne disiungatur, id quod disiunctum eſt, ad manendum disiunctum, id quod quieſcit ad perſeuerandum in ſua quiete, atque ex conſequenti ad reſiſtendum iis omnibus, quae illam poſſunt mutare etc.

XXXI. Vis illa debet aeſtimari tum a magnitudine corporis in quo eſt, et ſuperficiei ſecundum quam iſtud corpus ab alio disiungitur; tum a celeritate motus, ac natura et contrarietate modi quo diuerſa corpora ſibi mutuo occurrunt.

XXXII. Motus motui non eſt contrarius, ſed quieti, et determinatio in vnam partem determinationi in partem oppoſitam.

XXXIII. Nihil particulas duorum corporum ita poteſt inter ſe vnire et firmius coniungere, quam ipſarum quies.

XXXIV. Fluidorum particulae aequali vi verſus omnes partes mouentur, et corpus durum in fluido exiſtens a minima vi poteſt determinari ad motum.

XXXV. Corpus durum ab alio duro impulſum, non omnem ſuum motum ab eo mutuatur, ſed partim etiam a fluido circumiacente. Non tamen poteſt ab iſto fluido maiorem celeritatem acquirere, quam habet a duro a quo impulſum eſt.

XXXVI. Cum corpus fluidum totum ſimul verſus aliquam partem fertur, neceſſario ſecum defert corpus durum, quod in ſe continet.

XXXVII. Cum corpus durum a fluido ſic defertur, non idcirco mouetur.

§. L. Principiis rerum materialium tractationem de mundo adſpectabili inaedificauit Carteſius, quae tertiam eamque copioſiſſimam principiorum philoſophiae partem conſtituunt. Ex qua tamen omnia, ad quae ſatis ſpeciali conſideratione deſcendit philoſophus, hoc loco repetere, limites tractationis noſtrae ſatis arcti non patiuntur. Adducemus ergo potiora tantum, reliqua Lectorem apud ipſum Carteſium legere iubemus. Ita vero ſtatuit: *Principia Carteſii de Mundo aſpectabili.*

I. Quamuis in ethicis ſit pium dicere, omnia a Deo propter nos facta eſſe, nempe vt tanto magis ad agendas ei gratias impellamur, eiusque amore incendamur, nequaquam tamen eſt veriſimile, ſic omnia propter nos facta eſſe, vt nullius alius ſit eorum vſus; eſſetque plane ridiculum et ineptum id in phyſica conſideratione ſupponere.

II. Lunae a terra diſtantia circiter triginta terrae diametros aequat, ſolis

ſolis vero ſexcentas vel ſeptingentas. Ex quo colligimus, lunam eſſe multo minorem terra, ſed ſolem multo maiorem.

III. Terra a coelo conſpecta non apparitura eſſet, niſi vt planeta Ioue aut Saturno minor. Cauendum itaque, ne lunam, vel terram vel ſolem magnitudine ſtellas ſuperare credamus.

IV. Non ſolem modo ſed et omnes ſtellas fixas propria luce fulgere, ex viuidis, quos vibrant, radiis, et diſtantia a ſole remota intelligi poteſt.

V. Luna e contrario et alii planetae lucem a ſole mutuantur, vt ex luce placidiori, quam fixarum, et minore a ſole diſtantia concluditur.

VI. Terra non minus ob opaca, quibus conflata eſt, corpora ſolis radios excipientia et reflectentia, lumen habet a planetis non differens.

VII. Poteſt ſol inter fixas ſtellas, terra inter planetas ideo numerari.

VIII. Stellae, quae eandem a ſe mutuo diſtantiam eundemque ordinem ſeruant, fixae dicuntur, quae vero aſſidue inter ſe ſitum mutant, planetae ſiue errantes appellantur.

IX. Copernici hypotheſis ſyſtematis mundani ſimplicior eſt, quam Tychonis, non autem inter ſe differunt, in quantum hypotheſes ſunt, quae eodem modo phaenomenis ſatisfaciunt.

X. Poteſt motus terrae verius quam Tycho, et curioſius, quam Copernicus fecit, proponi hac hypotheſi: 1) Fixae ſupponendae ſunt a Saturno quam maxime diſtantes; 2) Sol inſtar flammae ex materia quidem valde mobili conſtare dicendus, ſed non ideo ex vno loco in alium migrare. 3) Fixae omnes, afferendum, in eadem ſphaera non verſari, ſed vnamquamque vaſtum ſpatium circa ſe habere aliis fixis deſtitutum; porro concedendum 4) coelos eſſe fluidos, ſiue materiam coeli eſſe liquidam, 5) coelosque omnia corpora in ſe contenta ſecum deferre; 6) terram vero in coelo ſuo quieſcere, ſed nihilo minus ab eo deferri; 7) idemque ſentiendum de omnibus planetis. Ex quibus conceſſis, et definitione motus ſupra data in partes vocata ſequitur: terram proprie loquendo reliquosque planetas non moueri, nec vllos planetas, quamuis a coelo transferantur; quia non transferuntur ex vicinia partium coeli, quae illos immediate contingunt, quatenus iſtae partes coeli vt immotae conſiderantur. Quin nec ſecundum vſum vulgi, niſi incongrue, motus de terra praedicari poteſt, vulgus enim a terrae partibus vt immobilibus ſpectatis ſtellarum loca determinat, hasque eatenus moueri iudicat, quatenus a locis ita determinatis recedunt e).

XI. Ita ſublato omni ſcrupulo de terrae motu tota materia coeli, in qua planetae verſantur, concipienda eſt in modum cuiusdam vorticis, in cuius centro eſt ſol, gyrare aſſidue ac eius partes ſoli viciniores celerius moueri quam remotiores, ac planetas omnes, e quorum numero eſt terra, inter

e) Euſtandae cenſurae Romanae, quam in Galilaeum ſeueriſſimam fuiſſe compererat Carteſius, et palpi inquiſitoribus obtrudendi gratia operoſe ita philoſophum fucum verbis facere voluiſſe, ex ſupra dictis repetendum eſt.

ter easdem istius coelestis materiae partes semper versari. Ex quo solo omnia phaenomena facillime intelligentur.

XII. Sed cogitandi porro in maiori illo coelestis materiae vortice, alii minores vortices, vnus in cuius centro sit Iupiter, alter in cuius centro sit terra, qui in easdem partes, ac maior vortex ferantur, qui vortices assectas Iouis, et lunam terrae circa hos planetas deferant constituto tempore.

XIII. Non vero putandum, omnia contra planetarum accurate in eodem plano semper consistere, nec circulos, quos describunt, esse omnino perfectos.

XIV. Aberrationes planetarum a plano eclipticae vocantur motus in latitudinem; ipsorum autem circuitiones circa solem vocantur motus in longitudinem.

XV. Vix fieri potest, quin caussae, ex quibus omnia phaenomena clare deducuntur, sint verae.

XVI. Quamuis mundus ab initio creatus fuerit cum omni sua perfectione, nihilominus ad naturam rerum intelligendam longe melius est considerare, quo pacto secundum principia simplicia et cognitu facilia omnia velut ex seminibus quibusdam oriri potuerint. Supponi itaque quaedam libere possunt, modo omnia, quae ex ipso consequentur, cum experientia consentiant.

XVII. Supponemus itaque omnem illam materiam, ex qua hic mundus adspectabilis est compositus, fuisse initio diuisam a Deo in particulas quam proxime inter se aequales et magnitudine mediocres, siue medias inter illas omnes, ex quibus iam coeli atque astra componuntur, easque omnes tantundem motus in se habuisse, quantum iam in mundo reperitur; et aequaliter fuisse motas, tum singulas circa propria sua centra, et separatim a se mutuo, ita vt corpus fluidum componerent, quale coelum putamus: tum etiam plures simul circa alia quaedam puncta aeque a se mutuo remota, et eodem modo dispositа, ac iam sunt centra fixarum; nec non etiam circa alia aliquanto plura, quae aequent numerum planetarum; ita vt tot varios vortices componerent, quot iam astra sunt in mundo. Decantatissima haec Cartesii hypothesis est, qua motus stellarum caussam probabiliorem quam Peripatetici fecerant, reddere conatus est; quaeque non ingenii modo, sed et verisimilitudinis laudem nacta est. Non vero primus vortices excogitauit Cartesius, sed ex Democriti et Epicuri disciplina traductos rationibus astronomicis instruxit, et ad systema solare explicandum adhibuit. Habuitque vir summus habetque hodie assectas satis multos et acutos, qui pro vorticibus velut pro aris focisque dimicarunt. Ast displicuerunt quoque magnis naturae interpretibus, maxime illustri NEWTONO *f*, cuius vestigia in impossibilitate vorticum demonstranda pressit Cel.

f) Princip. philos. nat. L. II. propos. LII. s. p. 347 et Opt. P. III. L. I. passim conf. COTESII Praef. ad Princ. philos. Eum Angli philosophi certatim sequuntur.

Cel. MAVPERTVIS *g*. Obiecerunt autem, si globus quidam alterius cuiusdam globi vortici innataret, vortices inde tandem esse exorturos, qui in infinitum propagarentur, et a se inuicem perpetuo magis magisque recederent; itemque in vorticibus planetas celerius in apheliis, et tardius in periheliis moueri oportere. Vnde reiectis vorticibus Cartesianis vim centrifugam et centripetam, quae corporibus planeticis inesse deprehenditur, in partes vocare, eiusque temperamento et proportioni mutuae reuolutiones circa solem tribuere maluerunt *h*. De qua tamen re in physicorum institutionibus plura quaerenda sunt, consulendique qui Newtonianis obiectionibus responderunt, inter quos eminet vir illustris Io. POLENVS *i*. Ceterum obseruandum hoc quoque loco est, Cartesium hactenus quidem principiis, quantum licebat, claris, perspicuis et in se rectis vsum esse, certe, vbi errauit, humani ingenii vitio et imbecillitate errauisse. Quam viam si semper fuisset secutus, dubium non est, quin altius in naturae adyta penetrauisset. Ast hac regia via semel relicta ad hypotheses excogitatas sine ratione delabitur, et ingenii commenta pro caussis postea naturalibus venditat. Quod licere sibi quidem putabat Cartesius, contentus hypotheses attulisse, ex quibus de phaenomenis naturae ratio quaedam idonea reddi posset. Ast duplici modo peccauisse is aliis visus est. Monuerunt enim non sufficere philosopho hypothesin effingere, qua faciat satis, et hypothesin illam non esse absurdam, id est, possibilem; sed ad verisimilitudinem quoque et experientiam, quibus fulciatur esse respiciendum. His vero haud raro carere Cartesii philosophemata, passim viderunt viri docti, et ingenue fassi sunt, inter quos imprimis magnus est CHR. HVGENIVS *k*. Deinde etsi ingenii laudem systemati Cartesiano non denegant, reprehendunt tamen, parum attendisse philosophum ad leges naturae, hasque ex ingenio magis, quam consulta natura, adduxisse, ideoque eius hypotheses parum facere satis. Id quod de ipsis Cartesii vorticibus viri quidam acuti obseruarunt, in quibus tamen cardo physiologiae Cartesianae vertitur. Monuerunt enim hanc hypothesin suppositumque vorticis motum, non descensum corporum partialium versus centrum, sed axem solum, illius corporis totalis, versus quod feruntur, euincere. Qua de re, quid in *Actis eruditorum Lipsiensibus* *l* disceptauerint illustres philosophi LEIBNIZIVS, BERNOVLLIVS, PAPINVS alii, consulendum est. Vnde emendare hypothesin Cartesianam conatus illustris HVGENIVS *m*, quem et alii secuti sunt, materiae subtilissimae vorticis alicuius talem tribui motum, quo non circulis sibi mutuo parallelis circa nucleum vorticis sui feratur, sed quaquauersum

g) Diss. de Astrorum figura diuersa Gallice edita, c. 3. vid. Journal des Savans 1733. Iun. art. 6. p. 227. seqq.

h) NEWTON, l. c. L. II.

i) Dial. de Vorticibus coelestibus Patauii 1712. edito. Conf. illustris BERNOVLLIVS in nouis cogitationibus de Systemate Cartesii Paris 1730. editis Bibl. Italique T. XI. art. 1. Tom. XIV. art. V. p. 145.

k) In Cosmotheoro L. II. p. 148.

l) 1686. p. 91. 1690. p. 228. 232. 1689. p. 183. seq.

m) In Diss. de Grauitate, Gallice edita, p. 135. A. E. 1690. p. 561.

uersum potius in spatio sphaerico ab aliis corporibus incluso circa eundem ita gyretur, vt motu suo infinitos circulos maximos, infinitis fere punctis se intersecantibus describat, sicque vndiquaque omnia ad nucleum centri sui vrgeat. Quae licet experientia et ratiociniis commendare philosophus praestantissimus conatus sit, impossibilia tamen aliis visa sunt; de quibus tamen alio loco n) disputiendum. Tacemus theologos, qui pati in hypothesibus Cartesianis non potuerunt, quod causam agentem ex hac rerum naturalium conformatione excluserit, quam ob causam dicam satis grauem ei scripserunt PETRVS POIRETVS o), et SAMVEL PARCKERVS p). Sed redeundum ad rerum naturalium generationem secundum Cartesium. Is ita porro viam istam prosequitur:

XVIII. Huic suppositio porro addendum, omnes materiae particulas initio fuisse tam in magnitudine, quam in motu inter se aequales.

XIX. Hae particulae initio non potuerunt esse sphaericae, quia plures globuli simul iuncti spatium continuum non replent: ast successu temporis non potuerunt non fieri rotundae, quandoquidem varios habuerunt motus circulares, quibus anguli, dum sibi mutuo occurrerunt, attriti sunt.

XX. Cum autem nullibi spatia omni corpore vacua esse possint, cumque illae rotundae particulae simul iunctae perexigua quaedam interualla inter se relinquant, necesse est ista interualla, quibusdam aliis materiae ramentis minutissimis, figuras ad ipsa implenda aptas habentibus, easque pro ratione loci occupandi perpetuo mutantibus, impleri. Nempe id quod ex attritis angulis deiicitur, adeo est minutum, et tantam celeritatem acquirit, vt sola vi sui motus in ramenta innumerabilia diuidatur, sicque impleat omnes angulos, quos aliae materiae particulae subingredi nequeunt.

XXI. Quo minora sunt ista particularum aliarum ramenta, eo facilius mouentur, atque in alia adhuc minutiora comminui possunt.

XXII. Sed et multo celerius mouentur et agitantur, quam aliae materiae particulae, a quibus tamen suam agitationem acquirunt, quia dum hae per rectas et patentes vias feruntur, expellunt ista per obliquas et angustas.

XXIII. Inde duo exsurgunt rerum elementa; primum est illius materiae, quae tantam vim agitationis habet, vt aliis corporibus occurrendo in minutias indefinitae paruitatis diuidatur, et figuras suas ad omnes angulorum ab iis relictorum angustias implendas accommodet. Alterum est eius, quae diuisa est in particulas sphaericas, valde quidem minutas, sed tamen certae ac determinatae quantitatis, et diuisibiles in alias multo minores.

XXIV. His tertium addi posse, ex dicendis constabit, quod partes vel magis crassas vel figuras minus ad motum aptas habet.

XXV. Ex primo elemento sol et stellae fixae, ex secundo coeli, ex tertio terra cum planetis et cometis orta sunt.

n) Conf. quos nominat Cl. HOLLMANNVS Physic. P. I. c. 1. §. 64. p. 102.

o) De Erud. triplici L. III. §. 34. seqq. p. 657. sqq.

p) Disp. III. de Deo §. 15. Disp. VI. §. 15. et quae Cudworthus passim monuit.

XXVI. Nempe creuit initio paulatim materia primi elementi, ex eo quod particulae secundi assiduo motu se inuicem magis magisque atterent; cumque maior eius quantitas fuit in vniuerso, quam necesse erat ad implenda exigua illa spatia, quae inter particulas sphaericas secundi elementi sibi mutuo incumbentes reperiuntur, quidquid ex ea residui fuit, postquam spatia ista impleta sunt ad centra confluxit, ibique corpora quaedam sphaerica fluidissima composuit, nempe solem ac stellas fixas.

XXVII. Est autem lex naturae, vt corpora omnia, quae in orbem aguntur, quantum in se est, a centris sui motus recedant.

XXVIII. Globuli itaque secundi elementi satis magna vi recedere conantur a centris vorticum in quibus gyrantur, et retinentur hinc inde ab aliis globulis circumpositis.

XXIX. Efficit hic conatus, vt corpora solis et fixarum sint rotunda.

XXX. Sed et porro efficit, vt materia coelestis ab omnibus punctis circumferentiae cuiusque stellae vel solis recedere conetur.

XXXI. Neque tamen globuli materiae coelestis se mutuo impediunt in isto conatu, quia perpetuo sunt in motu.

XXXII. Omnes lucis proprietates in isto conatu inueniuntur, adeo vt lux eius ope cerni posset, tanquam ex stellis manans, etsi nulla vis esset in ipsis stellis.

XXXIII. Cuiusque vorticis coelorum poli tangunt partes aliorum vorticum ab eorum polis remotas. Inflectitur autem motus istorum vorticum aliquo modo, vt inter se consentiant.

XXXIV. Vortices isti sunt magnitudine inter se inaequales, vt ex varietate in situ fixarum patet.

XXXV. Materia primi elementi ex polis cuiusque vorticis fluit versus centrum, et ex centro versus alias partes.

XXXVI. Idem autem de materia secundi elementi non potest intelligi, quia a materiae primi elementi motu impeditur.

XXXVII. Globuli secundi elementi, qui proximi sunt centro cuiusuis vorticis, minores sunt, ac celerius mouentur, quam illi, qui paulo magis ab eo distant, idque vsque ad certum terminum, vltra quem superiores inferioribus celerius mouentur, et quantum ad magnitudinem, sunt aequales.

XXXVIII. Globuli secundi elementi variis modis simul mouentur, quo fit, vt plane sphaerici reddantur.

XXXIX. Varii sunt gradus celeritatis in minutiis primi elementi.

XL. Quia quaedam materiae primi elementi ramenta reliquis minus diuisa et minus celeriter agitata, figuras necessario acceperunt valde angulosas et ineptas; fit inde, vt facile sibi mutuo adhaereant, magnamque partem suae agitationis transferant in illa alia ramenta, quae minutissima sunt, et celerrime agitantur.

XLI. Tales minutiae sibi mutuo adhaerentes praecipue inueniuntur in ea materia primi elementi, quae a polis ad centra vorticum fertur. LXII.

XLII. Quia saepe transeunt per angusta illa spatia triangularia, quae in medio trium globulorum secundi elementi se mutuo tangentium, reperiuntur, debent induere figuram triangularem. Quantum ad longitudinem autem, sufficit concipere illas tanquam exiguas columnas, tribus striis in modum cochlearum intortis excauatas, ita vt gyrando transire possint per illos angustos meatus triangulares.

XLIII. Istae particulae striatae ab oppositis polis venientes contrario modo sunt intortae.

XLIV. Quando materia ista primi elementi ad corpus solis alteriusue sideris peruenit, ibi omnes eius minutiae maxime agitatae cum nullis globulorum secundi elementi minutiis impediantur, in similes motus consentire laborant. Vnde fit, vt illae striatae, nec non etiam aliae multae paulo minores, quae ob figuras nimis angulosas molemue nimis magnam tantam agitationem refugiunt, ab aliis minutissimis separentur, ac sibi mutuo facile adhaerentes propter inaequalitatem suarum figurarum moles aliquando permagnas componant, quae intimae coeli superficiei contiguae, sideri ex quo emerserunt, adiunguntur, et ibi resistentes illi actioni, in qua vis luminis consistit, similes sunt illis maculis, quae in solis superficie conspici solent.

XLV. Illae maculae sole egressae et sibi mutuo nonnihil adhaerentes, componunt ibi magnam quandam molem rarissimam, et aetheri terrae circumfuso non absimilem.

XLVI. Multi quoque sunt meatus in istis maculis per quos libere transeunt particulae striatae.

XLVII. Fieri potest, vt totus vortex aliquando a circumiacentibus vorticibus absorbeatur, et eius stella mutetur in planetam vel cometam q).

XLVIII. Vastissimum illud spatium, in quo iam vnicus vortex primi coeli continetur, initio in quatuordecim pluresue vortices diuisum concipi potest, eosque ita fuisse dispositos, vt sidera, quae in centris suis habebant, multis paulatim maculis tegerentur, et deinde illi vortices vni ab aliis destruerentur, modo iam descripto vnus citius alius tardius pro diuerso eorum situ, adeo vt cum illi tres, in quorum centris erant Sol, Iupiter et Saturnus, ceteris essent maiores, sidera quae in centris minorum Iouem circumstantium versabantur, versus Iouem delapsa sint, et quae in centris duorum aliorum Saturno vicinorum; versus Saturnum: et Mercurius, Venus, Terra, Luna et Mars, quae sidera etiam singula suum vorticem prius habuerunt, versus solem; ac tandem etiam Iupiter et Saturnus, vna cum minoribus sideribus illis adiunctis confluxerint versus eundem solem, ipsis multo maiorem, postquam eorum vortices fuere absumti; sidera autem reliquorum vorticum, si vn-

q) Ex hac theoria cometarum originem, naturam, modum, phaenomena late P. III. §. 128. seqq. deriuat, quae, cum prolixiora sint, quam vt locum in hac pagina capiant, apud ipsum Cartesium legi merentur, comparanda autem sunt cum iis, quae de cometarum natura obseruarunt acutissimi naturae interpretes Heuelius, Newtonus, Cassinus, Halleius aliique.

quam plura fuerint, quam quatuordecim in hoc ſpatio, in cometas abierint.

XLIX. Quod quidam planetae ſunt aliis a ſole remotiores, id ex eo contingit, quod eorum, qui ſoli viciniores ſunt, ſoliditas ſit minor, quam remotiorum.

L. Quod luna non modo circa ſolem, ſed ſimul etiam circa terram gyret, cauſſa eſſe videtur, quod cum non minorem habeat vim agitationis quam terra, in eadem ſphaera cum ſole debeat verſari, et cum mole ſit minor, aequalem habens vim agitationis, celerius debeat ferri.

LI. Cauſſa cur omnes planetae, quamuis motus circulares ſemper affectent, nullos tamen circulos perfectos vnquam deſcribant, ſed modis omnibus tam in longitudinem quam in latitudinem aliquantulum aberrent, ea eſt, quia cum omnia corpora, quae ſunt in vniuerſo, contigua ſint, atque in ſe mutuo agant, motus vnusquisque a motibus aliorum omnium dependet, atque ideo innumeris modis variatur r).

Carteſii ſententia de terra.

§. LI. Haec de rebus coeleſtibus ex hypotheſi ſemel admiſſa viſa Carteſio, de rebus ad terram ſpectantibus ita porro ſtatuit:

I. Vt terrae geneſin ex adductis hypotheſibus intelligamus, fingendum: terram fuiſſe olim ex ſola materia primi elementi conflatam, et vaſtum vorticem circa ſe habuiſſe, in cuius centro conſiſtebat: ſed cum particulae ſtriatae, aliaeque non minutiſſimae minutiae, iſtius materiae primi elementi ſibi mutuo adhaererent, ſicque in materiam tertii elementi verterentur, ex iis primo maculas opacas in terrae ſuperficie genitas eſſe; deinde particulas tertii elementi, quae ex continua iſtarum macularum diſſolutione remanebant, per coelum vicinum diffuſas, magnam ibi molem aëris vel aetheris ſucceſſu temporis compoſuiſſe, ac denique poſtquam iſte aether valde magnus fuit, denſiores maculas circa terram genitas eam totam contexiſſe atque obtenebraſſe. Cumque ipſae non poſſent amplius diſſolui, ac forte permultae ſibi mutuo incumberent, ſimulque vis vorticis terram continentis minueretur, tandem ipſam vna cum maculis et toto aëre, quo inuoluebatur, in alium maiorem vorticem, in cuius centro eſt ſol, delapſam eſſe.

II. Terrae ita paulo poſt delapſurae verſus ſolem tres regiones concipi poſſunt. Harum intima continere videtur materiam primi elementi, ſe, vt in ſole, commouentis; media tota occupatur a corpore valde opaco et denſo; tertia magna eſt congeries particularum tertii elementi multum materiae coeleſtis circa ſe habentium.

III. Illae particulae ex plurimis ramentis primi elementi minutiſſimis ſibi mutuo adiunctis, componuntur, atque ſatis magnae ſunt, vt impetum

r) Quid in hac planetarum theoria deſiderent viri docti, ex illuſtris NEWTONI Princip. phil. nat. Lib. II. propoſ. 52. ſeqq. diſci poteſt.

tum globulorum secundi elementi circa se motorum sustineant, ex quorum tamen occursu nonnihil possunt immutari.

IV. Sunt quoque maiores globulis secundi elementi, sed iisdem minus solidae et minus agitatae.

V. Eae ab initio sibi mutuo incubuerunt, varia vero circa ipsas interualla materiae primi et secundi elementi relicta sunt.

VI. Porro globuli secundi elementi istis immisti eo minores initio fuerunt, quo centro terrae viciniores, meatusque habuerunt inter ipsos angustiores.

VII. Non semper crassiores inferiores fuere tenuioribus.

VIII. Cum globus terrae in tres istas regiones distinctus versus solem deuolutus est, vortice eius absumto, non magna quidem mutatio in intima et media eius regione potuit oriri, sed quantum ad exteriorem, primum duo, deinde tria, postmodum quatuor et plura alia corpora diuersa in ea distingui debuerunt.

IX. Corporum horum productio pendet a globulorum coelestium motu generaliter spectato, grauitate, lumine, calore.

X. Motus globulorum coelestium, siue continua eorum agitatio efficit, vt particulis tertii elementi corpora omnia tertiae terrae regionis componentibus, immisti varios effectus producunt.

XI. Primus est, quod pellucida reddat ea omnia corpora terrestria, quae liquida sunt, et constant particulis tertii elementi tam tenuibus, vt globuli isti circa ipsas in omnes partes ferantur. Sed et corpora dura sunt pellucida, quae dum formabantur, et adhuc liquida erant, pellucida fuerunt, quorumque partes retinent eundem situm, in quo positae sunt a globulis materiae coelestis, dum circa ipsas nondum sibi mutuo adhaerentes mouebantur: contra illa omnia opaca sunt, quorum particulae simul iunctae ac connexae sunt a vi aliqua externa, motui globulorum coelestium ipsis immistorum non obsequente.

XII. Secundus effectus est, quod vna corpora ab aliis secernat et liquores expurget.

XIII. Tertius effectus est, quod aquae aliorumque liquorum guttas in aëre alioue liquore ab iis diuerso pendentes reddat rotundas.

XIV. Per eundem motum globuli isti coelestes, totius molis terrae occursu impediti, ne secundum lineas rectas ferantur, omnes eius partes versus medium propellunt: atque in hoc grauitas corporum terrestrium consistit.

XV. Quamuis particulae materiae coelestis eodem tempore multis diuersis motibus cientur, omnes tamen earum actiones ita simul conspirant, ac tanquam in aequipondio consistunt, vnaque aliis opponitur, vt ex hoc solo, quod terrae moles obiectu suo earum motibus aduersetur, quaquauersum aequaliter propendeant ad se ab eius vicinia, et tanquam

ab

ab eius centro remouendas, nisi forte aliqua exterior caussa diuersitatem in hac re constituat.

XVI. Vis luminis in se spectata nihil aliud est, quam pressio quaedam, quae fit secundum lineas rectas a sole in terram extensas: quia tamen ista pressio non aequaliter omnibus particulis tertii elementi, quae supremam terrae regionem componunt, applicatur, variae inde motiones in particulis istis excitantur.

XVII. Haec particularum terrestrium agitatio, siue orta sit a lumine, siue ab alia quauis caussa, calor vocatur. Perseuerat autem vnaquaeque ex particulis terrestribus sic agitata, in suo motu iuxta leges naturae, donec ab aliqua caussa sistatur; adeoque ideo calor sublato lumine aliquamdiu remanet.

XVIII. Terra ad viciniam solis accedente, minores globuli, maioribus qui eam complectuntur, locum relinquunt, hicque in illa cum impetu ruentes in multas tertii elementi particulas impingunt, praesertim in crassiores, ipsasque infra caeteras detrudunt, atque ita efficiunt, vt istae crassiores infra ceteras depulsae figurasque habentes irregulares et varias, arctius inter se nectantur quam superiores, et motus globulorum coelestium interrumpant. Hinc fit, vt suprema terrae regio in duo corpora valde diuersa distinguatur, quorum superius est rarum, fluidum, pellucidum, inferius autem aliquatenus densum, durum, opacum.

XIX. Particulae autem terrestres in tria summa genera possunt distingui. Quaedam sunt in varia quasi brachia diuisae, atque hinc inde expansae velut rami arborum, aliae solidiores sunt et figuram habent cuiuslibet ruderis angulosi; aliae denique sunt oblongae ac ramis destitutae instar bacillorum. Ex his inter se variis modis mistis corpora alia et ab his diuersa extiterunt, nempe aër, aqua, terrae crusta interior crassissima ex qua metalla oriuntur, ac denique terra exterior, quae ex lapidibus, argilla, arena et limo est conflata. Et ex his quoque montes, campi, maria exorta sunt [s].

XX. Aër nihil aliud est, quam congeries particularum primi elementi, tam tenuium et a se mutuo disiunctarum, vt quibuslibet motibus globulorum coelestium obsequantur, ideoque corpus est valde rarum, fluidum et pellucidum.

XXI. Quia eius particulae sunt fere omnes flexiles, quo celerius aguntur, eo latius se extendunt, et idcirco maiorem spatii sphaeram requirunt ad motum suum. Ex quo intelligitur, per calorem nihil aliud quam accelerationem motus in istis particulis, et per frigus eiusdem imminutionem debere intelligi.

XXII. In aqua duae tantum particularum species reperiuntur, quarum vnae

s) Ingeniose versatur Cartesius in his explicandis, quae tamen, cum prolixiora sint, quam vt pagina ea capiat, apud ipsum P. IV. §. 32. seqq. legenda sunt.

vnae sunt flexiles, aliae inflexiles, atque si ab inuicem separentur, hae salem, illae aquam dulcem componunt.

XXIII. Terra interior constat particulis cuiusuis figurae, ac tam crassis, vt globuli secundi elementi ordinario suo motu eas secum non abripiant, sed tantum deorsum premendo graues reddant, ac per meatus, qui plurimi inter ipsas reperiuntur, transeundo non nihil commoueant. Hinc inaequaliter calor terram interiorem peruadit, et diuersae particulae exoriuntur, v. g. succi acres et acidi, materia oleaginea, sulphuris, quae in tria genera diuiduntur, succum acrem, oleagineam materiam et argentum viuum.

XXIV. Cum infra campos et montes sint cauitates aquis plenae, multi quotidie vapores, vsque ad exteriorem camporum superficiem atque ad summa montium iuga perueniunt; vbi frigore succedente torpescunt, et amissa vaporis forma rursus in aquam vertuntur, et hinc origo fontium repetenda.

XXV. Semper tanta quantitas aquae a mari versus radices montium redit per meatus patentissimos, quanta ex montibus egreditur. Hinc mare ex fluminibus non augetur.

XXVI. Exhalationum particulae tenuissimae, et ita celeriter agitantur, vt in oleum verti nequeant, si forte in rimas et cauitates terrae magna copia affluant, pingues ibi et crassos fumos componunt, ac deinde, si quae forte ignis scintilla in illis cauitatibus excitetur, protenus illi accenduntur, atque subito rarefacti, omnes carceris sui parietes magna vi concutiunt, praesertim cum multi spiritus ipsis sunt admisti, et ita oriuntur terrae motus.

XXVII. Particulae terrestres, cuiuscunque sint magnitudinis aut figurae, cum singulae seorsim primi elementi motum sequuntur, ignis formam habent, vt etiam habent aëris formam, cum inter globulos secundi elementi volitantes eorum agitationem imitantur.

XXVIII. Vt autem ignis alicubi excitatur, debent aliqua vi expelli globuli coelestes, ab interuallis nonnullarum partium terrestrium, quae deinde ab inuicem disiunctae atque in sola materia primi elementi natantes, celerrimo eius motu rapiantur et quaqua versus impellantur.

XXIX. Particulae in meatibus corporum terrestrium ex materia primi elementi efformatae non modo variarum attractionum, quales sunt in electro et magnete, sed et aliorum innumerabilium et admirandorum effectuum causae esse possunt.

XXX. Humana anima, etsi totum corpus informet, praecipuam tamen sedem habet in cerebro, in quo solo non modo intelligit, et imaginatur, sed etiam sentit: hocque opere neruorum, qui fili instar a cerebro ad omnia reliqua membra protenduntur, iisque sic annexi sunt, vt vix vlla pars humani corporis tangi possit, quin hoc ipso moueantur aliquot neruorum extremitates per ipsam sparsae, atque earum motus, ad alias

eorum neruorum extremitates in cerebro circa ſedem animae collectas transferatur [t]. Motus autem, qui ſic in cerebro a neruis excitantur, animam ſiue mentem intime cerebro coniunctam diuerſimode afficiunt, prout ipſi ſunt diuerſi. Atque hae diuerſae mentis affectiones ſiue cogitationes ex iſtis motibus immediate conſequentes ſenſuum perceptiones, ſiue, vt vulgo loquimur, ſenſus appellantur.

XXXI. Horum ſenſuum diuerſitates primo ab ipſorum neruorum diuerſitate, ac deinde a diuerſitate motuum, qui in ſingulis neruis fiunt dependent.

XXXII. Sunt autem ſeptem ſenſuum diuerſitates, quarum duae pertinent ad ſenſus internos, aliae quinque ad externos.

XXXIII. Nerui qui ad ventriculum, oeſophagum, fauces aliasque partes internas, explendis naturalibus deſideriis deſtinatas, protenduntur, faciunt vnum ex ſenſibus internis, qui appetitus naturalis vocatur.

XXXIV. Neruuli qui ad cor et praecordia, quamuis perexigui ſint, faciunt alium ſenſum internum, in quo conſiſtunt omnes animi commotiones ſiue παθήματα et affectus [u]. Hinc ex dilatatis neruulis affectus iucundi, ex conſtrictis et non ſatis dilatatis triſtes affectus oriuntur.

XXXV. Diſtinctae cogitationes, quas habemus de iis, quae amplectenda ſunt, vel optanda vel fugienda, toto genere ab iſtis affectibus diſtinguuntur.

XXXVI. Senſuum externorum quinque, propter tot diuerſa obiectorum genera numerantur.

XXXVII. Nerui in vniuerſi corporis cutem deſinentes a quibuslibet terrenis corporibus tangi poſſunt, et ab illis integris moueri; quotquot vero diuerſis modis vel mouentur, vel a motu ſuo ordinario impediuntur, tot in mente diuerſos ſenſus excitant, ex quibus tot tactiles qualitates denominantur.

XXXVIII. Cum iſti nerui ſolito vehementius agitantur, ſed ita tamen, vt nulla laeſio in corpore inde ſequatur, hinc fit ſenſus titillationis, menti naturaliter gratus; ſi vero aliqua laeſio inde ſequatur, fit ſenſus doloris.

XXXIX. Alii nerui per linguam et partes ei vicinas ſparſi, ab eorundem corporum particulis ab inuicem diſiunctis, et ſimul cum ſaliua in ore natantibus, diuerſimode mouentur, prout ipſorum figurae ſunt diuerſae, ſicque diuerſorum ſaporum ſenſus efficiunt.

XL. Duo etiam nerui ſiue cerebri appendices extra caluariam non exſertae, mouentur ab eorundem corporum particulis diſiunctis, et in aëre volantibus, non quidem quibuslibet, ſed iis, quae ſatis ſubtiles ac ſimul ſatis viuidae ſunt, vt in nares attractae per oſſis ſpongioſi meatus vsque ad illos

t) Prolixius hanc ſenſuum explicationem vrget in Dioptric. c. IV. §. 1. ſeqq. p. 53. ſeqq.

u) Fuſe haec explicat in tr. de Paſſionibus animae.

los neruos perueniant, et a diuerſis eorum motibus fiunt diuerſorum odorum ſenſus.

XLI. Duo alii nerui in intimis aurium cauernis reconditi excipiunt tremulos et vibratos totius aëris circumiacentis motus. Aër enim membranulam tympani concutiens, ſubiunctam trium officulorum catenulam, cui iſti nerui adhaerent, ſimul quatit, atque ab horum motuum diuerſitate diuerſorum ſonorum ſenſus oriuntur.

XLII. Denique neruorum opticorum extremitates tunicam, retinam dictam, in oculis componentes non ab aëre, nec a terrenis vllis corporibus ibi mouentur, ſed a ſolis globulis ſecundi elementi, vnde habetur ſenſus luminis et colorum *).

XLIII. Anima non quatenus eſt in ſingulis membris, ſed tantum, quatenus eſt in cerebro ea, quae corpori accidunt in ſingulis membris, neruorum ope ſentit.

XLIV. Talis eſt noſtrae mentis natura, vt ex eo ſolo quod quidam motus in corpore fiant, ad quaslibet cogitationes, nullam iſtorum motuum imaginem referentes poſſit impelli, et ſpeciatim ad illas confuſas, quae ſenſus, ſiue ſenſationes dicuntur.

XLV. Nihil a nobis in obiectis externis deprehenditur ſenſu, praeter ipſorum figuras, magnitudines et motus.

XLVI. Cum itaque ea ſit animae noſtrae natura, vt diuerſi motus locales ſufficiant ad omnes ſenſus in ea excitandos, experiamurque illos reipſa, varios ſenſus in ea excitare, non autem deprehendamus quicquam aliud, praeter eiusmodi motus, a ſenſuum externorum organis ad cerebrum tranſire: omnino concludendum eſt, non etiam a nobis animaduerti ea, quae in obiectis externis ſenſibilium qualitatum, vel etiam formarum ſubſtantialium nominibus indigitamus; nec eſſe quicquam aliud quam iſtorum obiectorum varias diſpoſitiones, quae efficiunt, vt neruos noſtros variis modis mouere poſſint.

XLVII. Dantur particulae corporum inſenſiles, quarum figurae et motus ex ſimpliciſſimis et maxime notis principiis determinandi ſunt.

§. LII. Haec in principiis philoſophiae ſtatuit Carteſius. Subiicienda iis pauca, quae de paſſionibus hominum noua dixit in peculiari tractatione: *Carteſii dogmata de paſſionibus animae.*

I. Quicquid fit, aut recenter accidit, dicitur paſſio, reſpectu ſubiecti cui accidit, et actio, reſpectu illius qui in cauſſa eſt, vt contingat.

II. Non datur vllum ſubiectum, quod in animam noſtram agat magis immediate, quam corpus cui iuncta eſt, hinc quod in ea eſt paſſio, in hoc actio eſt.

III. Calor et motus membrorum procedunt a corpore, et cogitationes ab anima, non vero dare poteſt anima motum et calorem corpori.

x) Conf. Dioptr. c. 3. p. 53.

IV. Viuidiores et subtiliores omnes partes sanguinis, quas calor in corde rarefacit, ingrediuntur indesinenter et maxima cum copia cauitates cerebri; et hae componunt spiritus animales, qui in cerebro separantur ab aliis sanguinis partibus minus subtilibus. Sunt itaque hi spiritus corpora, sed tenuissima, et quae mouentur celerrime.

V. Sola caussa omnium motuum membrorum est, quod quidam musculi contrahantur, et qui ex aduerso respondent, iis extendantur. Caussa autem quare hic musculus potius contrahatur, quam qui illi opponitur, est quod ad eum confluant paulo plures cerebri spiritus, quam ad alium.

VI. Oriuntur autem isti spirituum animalium motus, praeter actionem animi, ex varietate motuum qui excitantur in organis sensuum per ipsorum obiecta, et ex inaequali agitatione eorum spirituum, et varietate partium quibus constant.

VII. Possunt autem omnia membra moueri per obiecta sensuum, et per spiritus absque opera animae.

VIII. Nihil itaque restat quod tribuamus animae, exceptis cogitationibus nostris.

IX. Eae duorum generum sunt, quaedam sunt actiones, aliae passiones siue affectus.

X. Actiones sunt omnes nostrae voluntates, quia experimur eas directe venire ab anima nostra, et videntur ab illa sola pendere.

XI. E contrario passiones animae sunt omnes species perceptionum siue cogitationum, quae in nobis reperiuntur. Πρῶτον ψεῦδος hanc diuisionem operationum mentis humanae esse Cartesio in delineanda natura affectuum dudum obseruatum est viris doctis, inter quos Cartesianam pathologiam strictim enarrauit et examinauit CHRISTIAN. THOMASIVS y. Cum enim non in voluntate modo, sed in intellectu quoque percipiamus agere animam atque pati, non potuit non a vera via aberrare Cartesius, qui mechanismi amore illectus omnem affectuum considerationem ad motus mechanicos retulerat, cum nihil in iis remanere menti praeter perceptiones passiuas decerneret. Quo fundamento euerso, eo quod in affectibus non pati modo sed et agere mentem sentiamus, tota pathologia Cartesiana corruit.

XII. Voluntates nostrae sunt duplices; quaedam sunt actiones animae, quae in ipsa anima terminantur; e. c. amare Deum; aliae, quae terminantur ad nostrum corpus, vt est voluntas mouendi corpora.

XIII. Perceptiones nostrae etiam sunt duarum specierum; et quaedam animam pro caussa habent, aliae corpus. Illae sunt perceptiones nostrarum voluntatum, et omnium imaginationum aut aliarum cogitationum, quae ab ea pendent: quae tamen licet passiones sint, attamen denominatione a nobiliori petita actiones dicuntur.

XIV.

y) In Praxi ethices c. 2. §. 30 - 41. p. 58. seqq.

XIV. Perceptiones, quae fiunt in consideratione rei quae non est, vel quae solummodo intelligibilis est, pendent praecipue a voluntate et magis actiones quam passiones sunt. Aliae vero, quae pro caussa habent solum corpus, nempe spiritus diuersimode agitatos passiones sunt.

XV. Perceptiones quae referuntur, ad res extra nos positas, scilicet ad obiecta sensuum nostrorum, producuntur ab his obiectis, quae excitando quosdam motus in organis sensuum externorum, excitant quoque nonnullos motus opera neruorum in cerebro, qui efficiunt, vt anima illa sentiat.

XVI. Sunt etiam perceptiones, quas ad corpus, aliaeque, quas ad animam nostram referimus.

XVII. Passiones animae sunt perceptiones, aut sensus, aut commotiones animae, quae ad eam speciatim referuntur, quaeque producuntur, conseruantur et corroborantur per aliquem motum spirituum.

XVIII. Anima est vnita omnibus corporis partibus coniunctim; eius autem functiones maxime exercentur in cerebro, non vero toto: sed in certa quadam glandula admodum parua, sita in medio substantiae ipsius, quae pinealis dicitur. Et hanc praecipuam animae sedem esse cognoscimus inde, quia omnes partes cerebri duplices sunt, vna autem cogitatio, quae in vna sede debet vniri, qualis sola illa glandula est. In corde autem esse nequit, quia alteratio cordis ex passione sequens non sentitur, nisi opera neruuli, qui ex cerebro in illud descendit.

XIX. Hinc intelligi potest, quomodo anima et corpus agant inuicem, nempe anima ex hac sede radios emittit per reliquum corpus, opera spirituum, neruorum, et ipsiusmet sanguinis, et tenuia filamenta nostrorum neruorum ita distribuuntur per singulas eius partes, vt occasione diuersorum motuum, qui ibi excitantur ab obiectis sensibilibus aperiant varie poros cerebro, quo fit, vt spiritus animales ingrediantur musculos. Glandula ista quoque et a spiritibus potest varie moueri et ab animae perceptionibus, vnde spiritus deinde per neruos in musculos deducuntur z).

XX. Potest autem eadem caussa excitare diuersas passiones in variis hominibus, quia non omnia cerebra eodem sunt dispositа modo, vt motus glandis eandem perceptionem efficiat, motusque spirituum eosdem producat.

XXI. Praecipuus effectus in hominibus omnium passionum est, quod incitent et disponant eorum animas ad volendum ea, quibus sua corpora praeparant.

XXII. Voluntas adeo libera est sua natura, vt nunquam possit cogi: hinc omnis actio animae in eo consistit, quod eo ipso solo, quod vult, efficit, vt glandula, cui arctissime coniuncta est, se moueat modo conuenienti ad producendum effectum, qui huic voluntati respondeat.

z) Fiunt autem haec, secundum Cartesium non per influxum corporis in animam, sed per assistentiam, vt supra iam dictum, et ex Meditationibus patet.

XXIII. Cum anima vult recordari alicuius rei, haec voluntas efficit, vt glans sese inclinans successiue horsum et illorsum, impellat ad partes varias cerebri spiritus, vsque dum inuenerit eam, in qua sunt vestigia, quae reliquit obiectum, cuius volumus recordari.

XXIV. Si cum imaginari volumus aliquid, quod nunquam vidimus, haec voluntas vim habet mouendi glandem modo conueniendi ad impellendos spiritus versus eos poros cerebri, quorum apertione hoc potest repraesentari. Ita dum mouere volumus corpus nostrum, haec voluntas efficit, vt glans impellat spiritus animales ad musculos, qui huic rei inseruiunt.

XXV. Passiones nostrae nequeunt directe excitari vel auferri per actionem nostrae voluntatis, sed demum indirecte, per repraesentationem rerum, quae solent iungi passionibus, quas habere volumus, et quae contrariae sunt iis, quas nolumus reiicere.

XXVI. Vna homini inest anima, quae et sensitiua est et rationalis: est itaque conflictus inter partem superiorem et inferiorem animae nihil aliud, quam lucta inter motus, quos corpus per suos spiritus et anima per suam voluntatem simul excitare annituntur in glande.

XXVII. Ex euentu horum conflictuum quisque potest cognoscere robur aut debilitatem suae animae, nam illi, in quibus naturaliter voluntas facilius potest vincere passiones et sistere motus corporis, qui eas comitantur, habent animas fortiores. His arma propria sunt, iudicia firma et determinata de cognitione boni et mali, secundum quae decreuerunt actiones vitae suae dirigere. Et animae omnium maxime imbecilles sunt, quarum voluntas non ita se determinat, ad sequenda certa quaedam iudicia, sed se patitur semper abduci, a praesentibus affectibus.

XXVIII. Non autem sufficit animae vis absque cogitatione veritatis.

XXIX. Nulla tam imbecillis est anima, quae non possit, cum bene dirigitur, acquirere potestatem absolutam in suas passiones.

XXX. Passiones omnes possunt excitari ab obiectis, quae mouent sensus, et haec obiecta sunt earum causae frequentiores et magis principales.

XXXI. Affectus varios in nobis excitant obiecta, quae mouent sensus, non ratione omnium varietatum quas habent, sed solum ratione variorum modorum, quibus nobis vel prodesse vel nocere, aut in genere ad nos spectare possunt.

XXXII. Vsus omnium passionum in eo solo consistit, quod disponant animam, ad res eas expetendas, quas natura nobis dictat esse vtiles, et persistendum in ea voluntate; prout etiam eadem agitatio spirituum, quae solet eas producere, disponit corpus ad motus, qui inseruiunt earundem rerum executioni.

XXXIII. Admiratio, quae eo quod nouum et valde differens, ab eo, quod antea noueramus, percellitur, prima videtur esse omnium passionum.

Valde

Valde vapulat Carteſius moralis philoſophiae ſcriptoribus, quod inter affectus, qui commotiones voluntatis noſtrae, ipſo non diſſitente, ſunt, admirationem retulerit, quae non niſi ad intellectus iudicium referri poteſt, adeoque naturam affectus minime habet.

XXXIV. Admirationi iuncta eſt exiſtimatio vel contemtus, vnde oriuntur paſſiones magnanimitatis et humilitatis.

XXXV. Cum magni facimus vel parui obiecta, quae conſideramus vt liberas cauſſas capaces bene vel male agendi, oritur veneratio vel deſpectus. Et hae quidem paſſiones poſſunt excitari, vt nullo modo deprehendamus, vtrum obiectum quod excitant, ſit bonum vel malum.

XXXVI. Cum aliquid vt bonum reſpectu noſtri id eſt, vt nobis conueniens repraeſentatur, id ſui amorem, malum, odium excitat.

XXXVII. Ab eadem conſideratione boni et mali naſcuntur ceterae paſſiones, quae ſecundum tempora diſtingui poſſunt.

XXXVIII. Si poſſumus ſperare et metuere, licet euentus rei expectatae a nobis nullo modo pendeat, procedit inde animi fluctuatio, qua diſponimur ad deliberandum et conſultandum. Etiam in hac aſſertione confudit Carteſius operationem intellectus, cum actione voluntatis. Is enim fluctuat, qui de nexu idearum certus non eſt, nec aſſenſum dare poteſt. Verum vix aliter ratiocinari poterat Carteſius, cum ſemel ſtatuiſſet, quicquid actiuum in mente eſt, non ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere.

XXXIX. Conſideratio praeſentis boni excitat in nobis gaudium, praeſentis mali triſtitiam.

XL. Bonum, quod a nobis ipſis praeſtitum fuit, dat nobis acquieſcentiam interiorem, quae omnium aliarum paſſionum dulciſſima eſt. Aut confundit in hac aſſertione animi tranquillitatem ſiue εὐθυμίαν, cum laetitia [a], aut perperam in affectuum ſiue commotionum animae numero id ponit, quod illarum finis et ſtatus contrarius eſt.

XLI. Non dantur niſi ſex primitiuae paſſiones, nimirum, admiratio, amor, odium, cupiditas, laetitia et moeror: caeterae omnes ex his componuntur.

XLII. Admirationis cauſſa eſt in ſolo cerebro, reliquorum etiam in corde, in liene, in iecore, et in omnibus aliis partibus corporis, quatenus inſeruiunt productioni ſanguinis, et deinde ſpirituum.

XLIII. Languor eſt diſpoſitio, ad relaxationem et ceſſationem omnis motus, quae ſentitur in omnibus membris, induciturque a paſſionibus violentis, et tendit tandem in animi deliquium. Satis prodidit Carteſius, de tremore, languore, lipothymia, riſu, lacrymis etc. fuſe differendo magis ſe ad phyſicam quam moralem indolem affectuum reſpexiſſe. Vnde recte nonnullis iudicatum, tractationem hanc de paſſionibus animae magis ad phyſicam quam ethicam Carteſianam eſſe referendam. Certe quae prolixe de motibus paſſionum in corpore diſputat, phyſica tantum ſunt, et animae functiones non tangunt.

XLIV.

a) Id ex P. III. art. 190. ſatis clare patet.

XLIV. Paſſiones ſecundum inſtitutum naturae referuntur omnes ad corpus, nec animae imputantur, niſi quatenus corpori iuncta eſt: adeo vt earum vſus naturalis ſit incitare animam, ad conſentiendum et contribuendum iis actionibus, quae inſeruire poſſunt conſeruando corpori aut illi aliquatenus perfectius reddendo.

XLV. Quamuis vſus paſſionum ſit maxime naturalis, non ſemper tamen bonus eſt, cum multa ſint corpori noxia, quae nullam ab initio triſtitiam, immo quae aliquam laetitiam praebent; et alia dentur ipſi vtilia, quamuis primo obtutu incommoda et triſtia ſint. Bona et mala quoque multo maiora repraeſentantur quam ſunt. Idcirco experientia vti debemus et ratione ad diſtinguendum bonum a malo, et eorum iuſtum valorem cognoſcendum, ne vnum pro alio ſumamus, aut quidpiam cum exceſſu ſectemur. Maior vſus redundat ad animam.

XLVI. Quae nullo modo a nobis pendent, quantumuis bona queant eſſe, nunquam feruide appetenda ſunt, quia occupando noſtras cogitationes abducunt ſtudium noſtrum a rebus aliis, quarum acquiſitio pendet a nobis.

XLVII. Saepe itaque debemus reflectere ad diuinam prouidentiam, et cogitare, impoſſibile eſſe, aliquod euenire alio modo, quam ab aeterno ea determinauit, vt illa ſit inſtar fati vel immutabilis neceſſitatis, quae opponenda eſt fortunae, ad eam ſubruendam, vt chimaeram, quae non aliunde, quam ex errore intellectus noſtri prouenit.

XLVIII. Quia maior pars cupiditatum noſtrarum ſeſe extendit ad res, quae totae a nobis non pendent, nec totae ab aliis debemus exacte diſtinguere in illis, quod non niſi a nobis pendet, vt ad id ſolum noſtram cupiditatem protendamus [b].

XLIX. Quoad reſiduum etſi eius ſucceſſum cenſere debeamus fatalem et immutabilem, nec citra illud ſe occupet noſtra felicitas, conſiderandae tamen ſunt rationes, ex quibus plus vel minus ſperari poſſit, vt inſeruiant dirigendis noſtris actionibus.

L. Ita vero cupiditas noſtra in eo debet expleri, cum eam ſequuti fuerimus, quicquid inde mali nobis obuenerit, quia cum hoc malum fuerit reſpectu noſtri ineuitabile, nulla ſubfuit cauſſa optandi, vt ab illo eximeremur, ſed ſolummodo id faciendi, quod optimum intellectus noſter potuit cognoſcere.

LI. Noſtrum bonum et malum pendet praecipue a commotionibus internis, quae non niſi ab ipſa anima in ea excitantur: in quibus differunt ab his paſſionibus, quae ſemper pendent a quodam motu ſpirituum. Id quod ex laetitia intellectuali intelligi poteſt, quam etiam ex paſſionibus triſtibus capimus.

LII.

b) Haec Stoica eſſe, et Stoico fundamento de fati neceſſitate inniti, vel ex vno EPICTETI Enchiridio patet. Recteque obſeruatum LEIBNIZIO Epp. Vol. IV. p. 37. plurimum fauere Carteſium Stoicis.

LII. Omnes tumultus, qui aliunde veniunt, nullam vim habent nocendi animae noſtrae, modo ſemper ſatis habeat apud ſe, vnde contenta ſit, ſed potius auget eius laetitiam. Vt autem anima noſtra ita contenta ſit, nihil aliud debet, niſi virtutem ſectari.

LIII. Quicunque ita vixit, vt conſcientia ſua ei exprobrare nequeat, ipſum vnquam neglexiſſe ea facere, quae meliora iudicauerit, is virtutem ſectatus eſt, et inde percipit ſatisfactionem, quae tam potens eſt ad eum felicem reddendum, vt violentiores motus affectuum nunquam ſat habeant virium ad turbandam tranquillitatem animae ipſius.

LIV. Omnes paſſiones natura ſua bonae ſunt, nihilque nobis vitandum ex illis praeter earum prauos vſus aut exceſſus.

LV. Remedium generale contra omnes exceſſus affectuum eſt, quod vbi ſentitur ſanguinis commotio, praemoneri et meminiſſe oporteat, omnia quae ſeſe imaginationi offerunt non alio ſpectare, quam ad animae deceptionem: cum itaque paſſio ea demum perſuadet, quorum executio dilationem patitur, abſtinendum a ferendo de illis exemplo iudicio, et alio vertendae ſunt cogitationes, donec tempus et quies plane ſedauerint commotionem quae eſt in ſanguine. In actionibus autem, de quibus conſilium ſumendum ex arena, debet voluntas ferri ad rationes contrarias paſſioni.

LVI. Delectationes animae cum corpore agentis pendent plane ab effectibus.

LVII. Etſi beſtiae ratione careant, et forte omni cogitatione omnes tamen motus ſpirituum et glandis, qui excitant in nobis paſſiones, in illis quoque ſunt, et inſeruiunt conſeruandis et confirmandis, non vt in nobis, affectibus, ſed motibus neruorum et muſculorum, qui eos comitari ſolent [c].

Etiam hoc inter ſingularia Carteſii dogmata eſt, bruta non niſi machinas corporeas eſſe, et ſimilitudine tantum nonnullas animae operationes effingere. Quod tamen non primus excogitauit, ſed ante eum iam venditauit ſcriptor Hiſpanus παραδοξόλογος GOMEZ PEIRERA, in *Margarita Antoniana*, vnde a nonnullis plagium ei obiectum, vt obſeruatum P. BAYLIO [d]. Aſt forte praeter rem; ipſa enim cogitationis natura ſiue ſubſtantia cogitans, quam homini tribuit, et ex qua immaterialitatem et immortalitatem animae deriuauit, pati non potuit, vt animam immaterialem brutis adſcriberet, quam hos effectus edere non poſſe, et plane impoſſibilem eſſe inde ſequebatur, vnde recte concluditur, vi ſyſtematis hanc ei theſin enatam eſſe. Ita enim coactus eſt, bruta pro meris nudisque machinis habere, licet aliquo loco [e] probabilitatem tantum opinioni ſuae aſſerat. Secuti ſunt magiſtrum magno numero ſectatores Schuylius, Le Grand, Cordemaeus, Rohaltius, Poiſſonius, Geulincxius, quorum loca notat P. BAYLE [f]. Fatendum tamen opinionem, quae parum probabilitatis

c) P. I. art. 50. p. 21. Quae fuſe repetit de Methodo p. 47. et in epp. P. I. ep. 54. p. 107. ep. 67. p. 188. P. II. ep. 2. p. 6.

d) Dict. T. III. art. Pereira p. 650.

e) Ep. 67. ad Henr. Mor. p. 188.

f) l. c. et art. Rorarius not. D.

litatis habet, et paralogismo nititur, deseruisse, saltem suspectam habuisse Cartesianos nonnullos, interque eos, praeter Craanium, Medicum, Leidensem [g]; ipsum REGISIVM [h] qui maluit ἐπέχειν. Qui autem Cartesium refutasse videri voluit Iesuita PARDIES [i], defendisse potius et rem bonam pessime egisse a sodalibus iudicatus est [k]. Specioso tamen argumento non metaphysico tantum, quod a natura cogitationis humanae menti propria deriuauit Cartesius, sed physico quoque ab artificiosissima organorum, sensibus motibusque imprimis inseruientium structura, corporumque in eadem organa agentium impulsu desumto, pro hac thesi Cartesiani pugnant; quibus argumentum ab experientia petitum, et actiones brutorum rationales enarrans, quod post alios [l] HIERONYMVS RORARIVS [m] comsit, aduersarii opponunt, et ad eas brutorum actiones prouocant, quae facultatem res percipiendi, occasione praesentium praeteritas reuocandi in memoriam, et secundum imaginationes agendi, inuoluunt. De quibus tamen hoc loco dispicere pluribus non licet, adeunda autem sunt, quae eleganter differunt doctissimus GEORG. HENR. RIBOVIVS [n], et qui cuncta strictim, et, more suo, erudite persecutus est Cel. HOLLMANNVS [o].

Iudicium Leibnizii de Cartesio.

§. LIII. Potiora haec sunt, quae de philosophia rationali, naturali et morali scripta reliquit Cartesius. Discurrit haud raro in epistolis ad alia, sed cum systematico ea nexu non exposuerit, atque inter differendum tantum asseruerit, haud raro sibi non constat, vt vel ex vna eius de virtute doctrina incerta et dissona intelligi possit. Quare plura in praesentia, vbi specialem Cartesianae philosophiae historiam non scribimus, non addimus, lampada hanc, multum lucis recentioris philosophiae historiae illaturam aliis relinquentes. Nec prolixa quoque dissertatione post ea, quae fuse supra attigimus, de pretio, vsu et naeuis Cartesianae doctrinae agendum esse putamus, cum tantum allatum sit, quantum ad ferendum iustam sufficit sententiam. Addamus tamen viri summi G. G. LEIBNIZII censuram, eo magis audiendam, quo magis laudandum, esse in Cartesio, quod laude non caret, ast notandum quoque, quod improbandum est, aliquoties [p] monuerit, et hoc pacto aequitatem probauerit. Is de Cartesio eiusque conatibus philosophicis ita differit [q]: „Sub„iiciam nonnulla, quae mihi inter cogitata Cartesio ipsi debita imprimis „laudanda videntur. In metaphysicis argumenta Scepticorum ad bonum „vsum

g) BAYLE l. c. conf. quae de hac lite notat. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 19.
h) Inst. phil. L. VII. P. II. T. V. p. 126.
i) De la connoissance des bêtes.
k) Suite du voyage du monde de Mr. des Cartes pag. 9. 10.
l) BAYLE art. Rorarius.
m) Quod animalia bruta saepe ratione melius vtantur homine; edidit libellum G. NAVDAEVS 1645, recudi fecit, G. H. RIBOVIVS Helmst. 1728.
n) In Disp. praemissa libro Rorarii, de anima brutorum.
o) Pneumatolog. c. 5. §. 247. seqq. p. 409. seqq. add. Dissertationes vernaculae nuper a Cl. WINCKLERO Lipsiae 1741. de hoc argumento editae.
p) Leibniziana p. 340. 350, Recueil de philos. T. II. p. 135. Theodicée passim. Epp. Vol. I. ep. 160. 176. 195. 200. Vol. II. p. 123. Vol. IV. p. 14 39.
q) In Iudicio de Cartesio apud THOMASIVM Hist. Sap. et Stult. T. II. p. 119. et Vol. III. Epp. p. 388. seqq.

„vſum praeclare traduxit. In Phyſicis agnouit materiae partes aliquas „actu ſubdiuidi ſine fine, item motum ſeu loci mutationem eſſe aliquid „in ſe relatiuum. Debetur ipſi vorticum a veteribus coeptorum diſtincti„or explicatio, et ad philoſophiam Gilberti [r] magneticam applicatio. „Tentamentum praeclarum circa aeſtum maris, explicatio iridis aliorum„que emphaticorum, et ſpecimen elegans ratiocinandi circa geneſin ſalis. „Et in multis aliis etiam, vbi non aſſentior, ipſum philoſophandi filum „mirifice placet, et ſane vix pagina apud eum occurrit, vnde non vtile „aliquid et nouum diſci poſſit; itaque in referendis his ſum parcior. De„nique addam aliqua, quae nonnihil offendunt. Quantitatem motus „pro quantitate potentiae motricis accepit et ideo ſeruandam pu„tauit. Materiam cum extenſione confudit; vnionem ſeu firmi„tatem a quiete deriuauit, quae a motu eſt. Elementa ſua, globulos „imprimis, quos vocat, ſecundi elementi et particulas ſtriatas aliaque ſi„milia gratis confinxit et fruſtra. Vortices creauit immenſa celeritate di„ſtantiis proportionali. Porro brutis ſenſum negat, fictorum potius „quam verorum animalium geneſin explicat. Et vt ad grauiora veniam, „reiecit argumentum diuinitatis a prouidentia et dignis ſapiente finibus „rerum, et pro rationibus captu facilioribus metaphyſica ſola ſubſtituit. „Dubitationem ad ipſas primas aſſertiones maxime manifeſtas, neſcio quo „conſilio produxit, quaſi nihil certo ſciri poſſit, niſi ſuppoſita Dei exi„ſtentia, quod ipſum credidiſſe, nemo credet, aut quaſi veritas ipſa pen„deat ab arbitrio Dei, ita vt voluntate eius conſtitutum, trianguli tres „angulos eſſe duobus rectis aequales. Inſinuaſſe videtur, vnum in re„bus actorem eſſe Deum, quo abuſus Spinoza, vnam tantum ſubſtantiam „in rebus eſſe voluit, ipſum ſcilicet Deum hoc eſt naturam vniuerſi, cu„ius ceterae ſint modi materiae. Statuit etiam Carteſius, materiam „omnes ſucceſſiue formas accipere, ita vt nihil tam abſonum fingi poſſit, „quin tandem aliquando aut alicubi in vniuerſo contingat, quod eſt haud „dubie per conſequentiam omnem ſapientiae et pulchritudinis rationem „ne dicam prouidentiam tollere: quanquam ipſi hanc conſequentiam non „imputem, nec ab ipſo animaduerſam ſperem; aliaque huiusmodi, quae „puto defendi non poſſe, et nonnihil Spinozae praeluſiſſe.

§. LIV. Examinandam Lectori relinquimus cenſuram Carteſii Leibnizianam, quam, cauſſabuntur, qui pro Gallo philoſopho militant, nimis virum illuſtrem ſuis hypotheſibus adaptaſſe. Illud dubio carere exiſtimamus, multa vidiſſe Carteſium, vel plane non viſa, vel non recte deprehenſa ab aliis; multa ab iis, qui anteceſſerunt accepta longe melius et elegantius tradidiſſe, ingenium probauiſſe admodum felix et foecun- *Deſiderata in Carteſii Philoſophia.*

r) Guil. Gilberto, philoſopho Anglo, qui teſte Haruaeo in explorandam magnetis naturam quinquaginta nummorum millia impendit, debemus philoſophiam nouam de Magnete Amſt. 1600. fol. editam, in qua demonſtrauit virtutem magneticam terreſtri globo a natura inſitam terramque magnum eſſe magnetem. Huius obſeruationibus innixus eſſe viſus eſt Carteſius. Conf. I. B. du HAMEL de corporum Affect. I. II. c. 6. p. 193.

dum, ratiocinandique ſolertia ductum plurimum profeciſſe. Aſt fatendum quoque, ad incerta haud raro immo conficta penitus, et nulla veriſimilitudine ſe probantia principia eum confugiſſe, quin a recta regiaque via incautos lectores deducendo in deuia, nulla ratione ex labyrintho emergendi filum ſuppeditantia, fuiſſe digreſſum. Tacemus prima, quae toti philoſophiae ſuae ſupponit, fundamenta, falſa, vel ficta tamen, vt ipſe conceſſit hypotheſi nixa, palatium inaedificatum habere ſplendidum quidem, aſt facile ruiturum. Quod ne onerandae tantum virum inuidiae cauſſa dixiſſe videamur, omiſſa iam de dubitatione ab eo inculcata diſputatione, de qua ſupra dictum, ad vnum lepidum dogma prouocamus, quo cunctas rerum naturas non ab intellectu diuino, ſed voluntate deriuat. Scribit enim [r]: „Repugnat Dei voluntatem non fuiſſe ab aeterno indiffe„rentem, ad omnia, quae facta ſunt, aut vnquam fient, quia nullum bo„num vel verum, nullum credendum, vel faciendum, vel omittendum „fingi poteſt, cuius idea in intellectu diuino prius fuerit, quam eius vo„luntas ſe determinarit, ad efficiendum, vt id tale eſſet. Neque hic lo„quor de prioritate temporis, ſed ne quidem prius fuit ordine, vel natu„ra, vel ratione ratiocinata, vt vocant, ita ſcilicet, vt iſta boni idea „impulerit Deum ad vnum potius, quam aliud, eligendum.“ Ex quo ſequitur, omnipotentiam Dei etiam ad contradictoria extendi, libere enim fatetur [s]: *Non opus eſſe quaerere, qua ratione Deus potuiſſet ab aeterno facere, vt non fuiſſet verum, bis quatuor eſſe octo; id a nobis non poſſe intelligi.* Nec obſtat, quod alio loco [t] naturas rerum aeternas et immutabiles eſſe dixerit: hoc enim reſpectu hominum, non vero potentiae diuinae eum affirmauiſſe, ex diſſertationis Carteſianae ſerie eluceſcit. Aſt infirmum hoc eſſe, et tanti acuminis philoſophum indecens, intelliget, quisque vel primas notiones comprehendit; recteque pronunciauit Cvdworthvs [u], *pueros tam inficetis et ſtultis immenſam virtutem Dei cogitationibus contaminare, nec decuiſſe Carteſium, philoſophum ceteroquin ſubtilem et peracutum horum imbecillitatem et delirationem imitari.* Et certe mirandum haud obeſae naris virum ad hanc opinionem potuiſſe delabi, vnde facile nobis perſuaderi patimur a Io. Clerico [x], cum et ſequaces, qui in eandem opinionem conſenſerunt, propter vtilitates quasdam, quas ad ſe redituras putabant, hanc ſententiam propugnaſſe, et ita loquutos fuiſſe, vt ne fidem dogmatibus theologicis eccleſiae ſuae detrahere viderentur: cum enim ſtatuiſſent, eſſentiam corporis in extenſione eſſe ſitam, id non potuiſſe cum transſubſtantiatione conciliare, niſi eſſentias rerum, diuina potentia, eſſe mutabiles dixiſſent. Quamuis hac cauſſa etiam non conſiderata, certum ſit, ineptum praeiudicium, quod ſupra iugulauimus; omnem actionem, et hinc omne quoque

r) Reſponſ. ad Obiect. 6. p. m. 139.
s) §. 8. p. 141.
t) Med. 5.
u) Syſt. intell. c. V. ſ. 1. §. 21. p. 767.
x) Ontol. c. IV. §. 8. conf. c. XIV. §. 11.

que iudicium non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere, quae liberrima sit, hunc errorem gignere potuisse, vt acute vidit LEIBNIZIVS y. Quaecunque autem erroneae opinionis caussa sit, certe specimen haud leue est, ex quo colligamus, magnum cetera virum suos quoque manes fuisse passum, et talia affirmauisse, quae inter elementa philosophica ferri non possunt.

§. LV. Grauius, quod Cartesio obiicitur, ἔγκλημα quod apud multos haud parum infamiae eius nomini alleuit, est atheismus, cui si non directe, indirecte tamen fauisse, in suspicionem a nonnullis adductus est. Et viuo quidem Cartesio impietatem a factione Voëtiana fuisse obiectam, supra in eius vita enarrauimus. Eo autem fatis functo non defuerunt, qui Cartesianismum atheismi scholam esse dicerent; praesertim vbi Benedictus de Spinoza Cartesianis definitionibus et hypothesibus ad incrustandum atheismum vsus fuisse videri coepit, qua de re quid inter Ioannem Regium contra Cartesium et Ruardum Andalam pro Cartesio disputatum, supra tetigimus. Calcauit Regii vestigia AVBERTVS DVVERSE z, quibus addi possunt Spizelius et Osiander apud G. ARNOLDVM a et I. F. REIMMANNVM b, PHILARETVS personatus c, VALENTINVS GREISSINGIVS d, et notissimae foeminae Schurmannia et Bourignonia e, vt alios supra ex parte iam nominatos taceamus f. Absoluere tamen ab hac iniuria Cartesium haud pauci contenderunt, inter quos apologiam pro Cartesio contra Parckerum scripsisse Grandium supra quoque innuimus g. Sed et tertia virorum doctorum pars est, quae cum probe vidisset, Cartesium Dei existentiam atque discrimen inter corpus et mentem essentiale fundamenti instar ad exstruendam nouam, quam meditabatur, metaphysicam vel philosophiam primam adhibuisse, ab atheismi quidem crimine eum liberauit: ast reprehendit tamen, talia eum interdum affirmauisse, quibus incaute viam impietatis patronis strauit, quaeque frigidam illis suffundere apta sunt. Ita de Cartesio statuisse magnos viros Morum, Cudworthum, Leibnizium, ex supra dictis constat. Addi his possunt, qui de religione, scepticismo, et atheismo Cartesio obiecto erudite disseruerunt RITTERVS, FEVERLINVS, BECKHERVS h alii. Nobis, si more nostro sententia dicenda, omnes aequitatis leges migrarunt, qui atheismi data opera incrustati eum accusarunt, cum contrarium meditationes eius legentibus sit manifestissimum. Tolle enim existentiam DEI, tolle essentiale inter corpus atque mentem discrimen,

Cartesius an atheismi fautor?

y) Theodicée P. II. §. 185.

z) Impie conuaincu, conf. BAYLE Lett. T. I. p. 190. ed. Marchand.

a) Hist. eccles. et haeret. P. II. L. XVII. c. 20. p. 504.

b) Hist. atheismi p. 413.

c) In Dedic. ethicae Geulingii.

d) Exerc. duabus de Atheismo contra Cartesium et Matth. Knuzen Witteb. 1677. 8.

e) Conf. BAYLE Dict. T. I. p. 649.

f) Conf. laudati STOLLIO Hist. lit. P. II. c. 3. §. 28. p. 597.

g) Conf. nominati REIMMANNO l. c.

h) Ll. cc. add. MORHOF. Polyhist. T. II. p. III. seqq. BVDDEVS de Atheismo c. I. p. 152. GVIL. DERHAM Theol. phys. L. V. c. 1. p. 385.

annon tota peribit philoſophia Carteſii? Nec illi quoque audiendi eſſe videntur, qui propter phyſiologiam ex ſolis mechaniſmi legibus exſtructam hanc ei turpem notam inurunt. Quamuis enim melius forte feciſſet, ſi ad cauſſam quoque efficientem rationalem eiusque fines reſpexiſſet, cauſſam tam materialem tantum, conſiderando peccare in Deum eo minus potuit, quo minus mechaniſmus ab eo ſuppoſitus conſtare poteſt, niſi ſupponatur, certam motus quantitatem a Deo materiae inditam, certisque legibus eum motum alligatum eſſe. Aſt quamuis haec ita ſe habeant, et ex atheorum clandeſtinorum numero ſit expungendus, dolemus tamen non malo quidem ſcopo, at inaduertentia quadam nonnulla afferuiſſe Carteſium, quae a profanae mentis philoſophis non adhiberi modo in impietatis patrocinium poſſunt, ſed et adhibita quoque ex parte ſunt. Qualia ſunt, ſcepticorum dubia maxima vi inſtructa, ſenſuum fallacia vsque ad abſurdum extenſa, veritates primae certae, et naturae ſuae euidentes dubitationi obiectae, potentia DEI ad contradictoria relata, actionis omnis cauſſa vera ad vnum Deum reſtricta, eſſentia ſpiritus in cogitatione poſita, confuſa rerum eſſentia cum modis eſſentialibus, aliaque. Quarum tamen aſſertionum conſequentias ab atheiſmi fautoribus impie in vſum traductas cum non praeuiderit, multo minus intenderit Carteſius, ignoſcendum ei magis hoc eſſe, quam exprobrandum, aequus quilibet facile conceſſerit. Ceterum non nihil fanaticiſmi in Carteſii philoſophia quoque occurrere illis videri oportet, qui cum Pythagorae et Platonis placitis eam comparauerunt. Obſeruauit id praeter CVDWORTHVM [i], ὁ πάνυ LEIBNIZIVS [k], monuitque dogmata eius methaphyſica circa ideas a ſenſibus remotas, et animae diſtinctionem a corpore, et fluxam per ſe rerum materialium fidem prorſus Platonica eſſe. Addi his forte poſſent plura, niſi ſatius eſſet ab eiusmodi comparatione abſtinere. Non omittendum tamen Carteſium, dum actionem omnem ad Deum velut cauſſam vnicam et immediatam refert, occaſionem dediſſe, ad quendam enthuſiaſmum digrediendi. Quod qui negat, eum vel ſyſtema cauſſarum occaſionalium, vel hypotheſes alias Mallebranchianas, praecipue de origine idearum animo meditari atque expendere iubemus. Adeo in rebus humanis nihil eſt ab omni parte beatum perfectumque.

i) l. c. p. 192.

k) Memorabile, quod refert LEIBNIZIVS in Diſſ. de Stilo phil. Nizolio praemiſſo, et Epp. Vol. II. p. 106. habere ſe ex narratione doctiſſimorum virorum, ipſum illum magnum Carteſium non mediocriter confuſum fuiſſe, quum eſſet ei monſtratum, complura eius philoſophemata, quae nouiter inuenta putabat in Platone et Ariſtotele quorum tamen ille contemtum praeferebat, tum in naturalibus, tum in ciuilibus tradita clare, contineri cf. Vol. IV. p. 48.

❁ ❁ ❁

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

DE GODOFREDO GVILELMO LEIBNIZIO.

§. I.

Produximus hactenus in scenam viros summos quos emendandae philosophiae genuit Italia, Anglia, Gallia, quoue euentu in formandis veris eius vultibus sedulitatem atque ingenium probauerint, pro instituti modo enarrauimus. Restat Germania nostra, quae tantae felicitatis, quantam vera de rebus ad cognitionem humanam pertinentibus cura promittit, memor serius quidem, quam reliquae Europae regiones, at satis eleganter exoptatoque successu in restituenda philosophia eclectica desudauit. Cui par tanto conatui largita est prouidentia diuina ingenium, GODOFREDVM GVILELMVM LEIBNIZIVM; quem si reliquis, quos vnquam orbis literarius produxit, heroibus adnumeremus, et inter maximos aetatis recentioris viros collocemus, nihil faciemus, quod non recte nos feciſſe, et ciuitatis eruditae consensio, et sequens viri summi demonstrabit historia. Tanta enim tamque ingentia sunt viri famigeratissimi, et non πολυϊστορίας tantummodo laude celeberrimi, sed matheseos quoque et philosophiae cognitione admirandi merita, vt quantum ex eo ornamenti ad patriam, quantum vtilitatis ad literas omnes, maxime ad philosophiam, et quae cum ea conspirat mathematicam disciplinam accesserit, nemo ignoret, qui non rerum in orbe erudito gestarum plane rudis est atque hospes. Is cum post Cartesium nouam philosophiae faciem valde memorabilem effinxerit, inter restauratores philosophiae eclecticae suo iam merito est enarrandus.

Germaniae industria in excolenda philosophia eclectica.

§. II. Tanta cum laude artibus propemodum et disciplinis omnibus illustrandis, augendis, emendandis per totam septuaginta annorum vitam insudauit illustris Leibnizius, vt et viuus ignoraretur a nemine, de scientiarum fatis curioso, et post fata non deessent, qui viri summi historiam, meritaque de literis commentariis exponerent. Quod saxum voluendum sibi delegerat ipse Leibnizius, qui ad PELLISSONIVM [a] historiam vitae, morum, laborum et cogitationum transmisit, quam in vulgus non exiisse eo magis dolemus, quo magis in explorandis ingenii animique viribus atque moribus maximam vir summus perspicaciam probauit, in epistolis autem ad amicos scriptis luculenter prodidit, eam sibi φιλαυτίας vim atque imperium non ineſſe, quod vel veritati officeret, vel inanem ipsi gloriae sine meritis affectationem commendaret. Fatis functus, cum maximum sui desiderium reliquisset in eruditorum animis vir incomparabilis,

Scriptores historiae Leibnizianae.

a) Vid. PELLISSON Lettres de la tolerance p. m. 319.

bilis, nonnullorum in eo versata est industria, vt biographiam eius luci publicae sistendo illud aliquatenus lenirent, et quid in eo amiserint literae, quantisque per eum accessionibus auctae fuerint, accurate docerent. Fecerunt id, fatis erepto Leibnizio, plerique, qui commentarios de rebus literariis, tum edidere: laudabili exemplo praeeunte, quae nostri patria fuit Lipsia, in quo bonarum mentium optimarumque scientiarum emporio, post *Noua literaria* [b], singulis hebdomadibus vulgari solita praestantissimi *Actorum eruditorum* collectores [c] Leibnizianam memoriam, condito ex more elogio immortalitati consecrarunt. Qui cum scire res magni viri potuerint, quocum familiariter vixerunt, et prolixe quoque eas exponendi occasionem habuerint, nobis ante omnes duces eligendi sunt, vt, quis in orbis literati theatro fuerit Leibnizius intelligi possit. Quamuis enim prolixiora dare et ex instituto summi mathematici et philosophi historiam conscribere susceperint VV. CC. SEBASTIANVS KORTHOLTVS [d], Io. GEORGIVS ECKARDVS [e] et DANIEL EBERHARDVS BARINGIVS [f], nihil tamen hactenus eorum lucem vidit. Secuti sunt acta eruditorum scriptores ephimeridum literariarum [g] alii, certatim in id connitentes, vt defuncti memoriae iusta soluerent et nominis eius gloriae calamos suos dicarent. In quo tamen pietatis et humanitatis officio nemo superasse censeri potest, elegantissimae eruditionis virum BERNARDVM FONTENELLIVM. Cum enim diu academiae scientiarum, quae regiis auspiciis Parisiis floret, membrum fuisset Leibnizius, atque ex more laudatissimo eius ad lares meliores translati vita, merita, laudes in consessu academiae essent enarrandae, instructus notitia de tanto viro ab Eccardo Leibnizii familiari vir facundissimus, elegantissimum herois incomparabilis elogium anno CIↃ IↃ CCXVII, Id. Nou. recitauit. Quod cum plausu omnium exceptum *Historiae illustris societatis* a se conditae inseruisset Fontenellius, nostris quoque hominibus vernacula legendum traditum et *Theodiceae Leibnizianae* [h] cum obseruationibus nonnullis adiectum est. Cuius editio cum recuderetur, adiectae sunt annotationes tum ab Eccardo, tum ab anonymo, quem Baringium esse, verisimillimum viris doctis [i] visum est. Quamuis autem ab homine familiari, rerumque Leibnizii peritissimo memoriae istae profectae sint, quibus vsus est Scriptor Gallus, dolendum tamen, et elogii indolem obstitisse Fontenellio, quo minus iustam tanti viri historiam conderet, et relationes nonnullas suspectas, quasdam falsas esse. Tacemus alios, qui vitam Leibnizianam pro scopo instituti sui tetigerunt, quod post Io. FABRICIVM [k], IOACHIMVM FRIDERICVM FELLERVM [l], CHRISTIANVM

b) 1717. p. 369.
c) 1717. Iul. art. 12. p. 312. seqq.
d) Noua lit. Lipf. 1719. p. 80. Is imitaturus erat Gassendianam vitam Peirescii.
e) Elogium FONTENELLII, l. c. de quo tamen dubitat anonymus obseruator ad h. l.
f) Nou. lit. 1723. p. 374.
g) Journal des Savans 1717. Dec. art. 5. Europe savante 1718. Nou. art. 7. Mem. de Trevoux 1721. art. 3.
h) p. 142. seqq.
i) Cl. LVDOVICI l. citando c. 1. §. 4. p. 4.
k) Hist. bibl. suae Vol. I. p. 317.
l) Is Otio Hannouerano additiones ad vitam Leibnizii in A. E. enarratam praemisit. Fuit autem is quoque ex familiaribus Leibnizii.

NVM GRVNDMANNVM [m], FRID. GENTZKENIVM [n], IAC. FRID. REIMMANNVM [o], THEOPH. STOLLIVM [p]. Germanos ex Gallis fecit elegantissimus NICERONIVS [q]. Horum tamen omnium studium cum imperfectum merito visum fuerit, magno eruditi orbis commodo et plausu integram atque suis numeris absolutam Leibnizii historiam scribere suscepit vir eruditissimus, et de philosophiae recentioris historia praeclare meritus CAROLVS GVNTHERVS LVDOVICI. Debemus indefessae diligentiae et pulcherrimae eruditionis viro prolixos commentarios *de Philosophia Leibniziana* [r], (ita enim inscriptio habet,) quos tamen historiae Leibnizianae philosophiae prodromum tantum et delineationem ampliorem esse voluit, illam suo tempore plenissimam descripturus. Adeo vero in iucundissimo et erudito libro accurationem, ordinem, perspicuitatem et fidem praestitit vir doctissimus, vt ad hunc vnum fontem lectorem tuto ablegare possimus, ceteras vnde sua hausit auctor, scaturigines ex eo facile reperturum, idque vnum doleamus, Latino sermone non exaratum istum librum esse, vt quantus vir fuerit Leibnizius, etiam exteris inde luculentius constet. Nos secundum leges instituti nostri consultis virorum doctissimorum, quos nominauimus, laboribus, ipsa quoque Leibnizii scripta, maxime *Epistolas* ab eruditissimo CHRISTIANO KORTHOLTO edita [s], et *Collectanea* ex ore viri summi a Cl. FELLERO hausta [t], quaeque in ephimeridibus passim occurrunt, ad Leibnizii historiam pertinentia consulemus, et breuem quidem ac succinctam vt scriptionis nostrae modus postulat, veram tamen et a partis studio alienam dabimus illustris philosophi historiam.

Natiuitas et educatio Leibnizii.

§. III. Edidit polyhistorem Leibnizium Lipsia, tot ingeniorum praeclarissimorum mater et altrix, anno cIↃ IↃ C X LVI, IX. Cal. Iul. st. v. parentibus familiae decoribus [u], et literarum meritis conspicuis, patre Fridericо Leibnizio, facultatis philosophicae assessore, et moralis doctrinae doctore publico viro eruditissimo [x], matre Catharina, Guilelmi Schmuckii, I. V. D. et professoris filia. Cum parentum vterque, et naturali ingenii acumine et reliquis quoque praesidiis abundaret, quibus ad praeclara quaeuis formari solent elegantiora ingenia, feliciori natiuitatis sorte in vrbe tanto successu Musis operante, Leibnizius vti non potuit. Patrem autem sexennis puer amisit, a matre, magnae prudentiae et pietatis foemina rite educatus. Qui cum

m) In Ossibus et cineribus literarum anno 1716. defunctorum p. 16.
n) In Hist. phil. p. 178.
o) Hist. lit. germ. P. III. p. 576. P. IV. p. 147. P. V. p. 262. seq.
p) Hist. liter. P. II. c. 1. p. 488. seqq.
q) Memoires T. II. p. 64. Praefixit quoque editioni Amstelodamensi Theodiceae anni 1754. vitam auctoris L. DE NEVFVILLE, quam Latine versam adiecerunt editores Tubingenses nouae versioni Latinae 1739.
r) Lipsi. 1737. 8. II. Vol.
s) Lipsi. 1738-1742. IV. Vol.
t) Edidit ea Otii Hannouerani, s. Miscellaneorum Leibnizianorum titulo Lipsi. 1718. 8. quae tamen, nescio quo iure, displicuere Eccardo. vid. A. E. 1718. p. 214.
u) Enumerat ea LVDOVICI l. c. §. 14. pag. 28. sqq.
x) Programmata in funere publice vulgata et vitam enarrantia legas l. c.

cum paulo adoleſceret, ſcholae Nicolaiticae traditus, diuini quod nactus erat, ingenii ſcintillas praemature prodidit, condiſcipulis non induſtria modo, ſed felicitate quoque ingenii cito ſuperatis. Totus enim in diſciplinarum optimarum ſtudium cum exardeſceret, non contentus lectionibus, quas peritiſſimorum praeceptorum induſtria ſuppeditabat, adoleſcens admodum in patris bibliothecam optimis libris refertam ſe abſcondit, et contemtis riuulis ad humanitatis fontes, ſcriptores veteres Graecos et Latinos, accurrit, iugi lectione atque meditatione ardentem veteris literaturae ſitim reſtincturus γ). Incidit autem in Liuium atque Virgilium, optimos dicendi fingendique auctores, quos cum difficiles nimis tenero adoleſcenti praeceptores diſſuaſiſſent, peruicit tamen ignea vis animi eius, vt vtrumque totum fere deuoraret: tanta memoriae fidelitate, vt ad ſenium vergens, poëtarum principem totum fere atque integrum ex memoria recitare poſſet. Ita vero formata eſt praeſtantiſſima viri ſummi quam in humanitatis ſtudiis poſtea oſtendit, peritia, qua elegantiſſimis ſuae aetatis calamis et proſa et ligata oratione inferiorem ſe non eſſe apud omnes demonſtrauit. Sed et rhetores, poëtas, hiſtoricos, philoſophos, et quicquid bonorum ſcriptorum ei ſuggerebat paterna ſupellex tanta diligentia et iudicandi ſolertia legit adoleſcens praematurae indolis, vt egregia τῆς ἐγκυκλοπαιδείας notitia ei ſuccreſceret, et ante dies virilibus ſtudiis eſſet aptus. Sane eo tempore collegiſſe diuini ingenii virum eas elegantioris literaturae, maxime antiquae, opes, quibus velut gemmis eius ſcripta interſtinguuntur, ex ſcriptis eius in iuuenili aetate editis eſt manifeſtiſſimum. Ita cum ante aetatem animi vis robur eximium acquiſiuiſſet, altius ingreſſus ſtadium ad academicorum ſtudiorum curſum animum applicuit, et quindecim annos natus anno cIↃIↃCLXI, albo academiae patriae nomen dedit. Quo facto dici non poteſt, quantum animorum ſuccreuerit adoleſcenti ignea animi virtute exſuperanti ad proſequendum gnauiter eum curſum, quem intenderat. Igitur lectioni, auditioni, meditationi totus immerſus, non vni literarum generi inhaeſit, ſed quoscunque ſcriptores fors obtuliſſet, ſupra aetatis vires iudicio inſtructus ita legit, vt ſeuere examinaret, et in horrea memoriae longe fidiſſimae referret, quicquid eruditioni futurae poſſet eſſe vtiliſſimum. Ita theologorum, iuris peritorum, medicorum, philoſophorum, auctorumque aliorum, quos eruditionis lumen commendabat, libros nocturna diurnaque manu verſando inexſpectatos inde fructus retulit. Quod ſi difficiliora occurriſſent, ad praeceptorum oracula accurrens auxilium implorabat, quod tamen ex proprio fundo, aciem animi in partes vocando, omnium optime hauriebat. Erat inter eos, a quorum ore pendebat omnium ſine dubio eruditiſſimus Iacobus Thomaſius, cuius excellentiſſimam doctrinam in *antecedente Parte* ex merito deprae-

γ) Act. erud. l. c. et poſt hos reliqui. Inter praecoces ideo eruditos locum ſuo iure poſtulat Leibnizius. De quibus praecocibus eius ſtudiis ipſe plura enarrat Vol. I. ep. 176. p. 276. ſeq. hic omnino legenda, vt ingenii eius excellentia intelligatur.

depraedicauimus. Is cum vaſtiſſimam lectionem cum iudicio accurate copulaſſet, et imprimis veteris philoſophiae, maxime Graecanicae, raro eius aetatis inter Germanos exemplo, eſſet conſultiſſimus, Leibnizium, acerrimi ingenii adoleſcentem ad haec myſteria accurate cognoſcenda maxima dexteritate adduxit [z], ea felicitate euentus, vt in philoſophiae hiſtoria paucos poſtea ſibi pares haberet Leibnizius, mirabile vero ſit, virum tot difficillimis geometrarum et hiſtoricorum laboribus diſtractum tantum in eo eruditionis genere vidiſſe. Candide gratoque animo agnouit Leibnizius, quantum per hunc virum profeciſſet. Cuius rei teſtimonia peti plurima poſſunt ex epiſtolis Leibnizii ad Thomaſium in collectione Kortholtiana occurrentibus [a]. Maxime autem eius rei teſtimonium extare vir ſummus voluit in epiſtola ad hunc praeceptorem ſuum data, quam recuſis eius cura NIZOLII commentariis praemiſit, et in qua de Ariſtotelica philoſophia cum recentiori reconciliabili diſputat, et de Carteſii ſectatoribus iudicat. *In ea enim mire γεῦμα hiſtoriae philoſophicae Thomaſianum extollit, quod quantum inter nudas nominum recenſiones et profundas de ſententiarum connexionibus rationes interſit, oſtenderit, et philoſophiae magis quam philoſophorum hiſtoriam ab eo expectat, teſtatus omnes veterum receſſus eum luſtrauiſſe, et recentiorum inuenta, quando mereantur, non aſpernari; atque illos illuſtrare, hos examinare vnum optime poſſe.* Talem cum Thomaſium iudicaret atque deprehenderet Leibnizius, mirum non eſt in philoſophia addiſcenda plurimum illi tribuiſſe, ſic vt fateatur [b]: *ingratus ſim, ſi tibi in philoſophia multa me debere negem.* Et hanc quoque animi fiduciam poſtea conſeruauit erga Thomaſium Leibnizius, ex quo iucundiſſimum literarum commercium enatum inter vtrumque eſt, quod quantum qualemque diſcipulum educauerit Thomaſius praeclare loquitur. Fallimur autem, aut ex hac cauſſa deriuandum quoque eſt, magnum quod veteribus philoſophis Leibnizius ſtatuit pretium, quos, imprimis Pythagoram et Platonem, praetuliſſe recentiorum plerisque in epiſtolis ad amicos [c] multoties prodidit. Sed vt ad praeceptores Leibnizii reliquos reuertamur, in mathematicis Ioannem Kuhnium, in philoſophia etiam Ioannem Adamum Scherzerum et Fridericum Rappoltum audiuit. Et ille quidem ſcholaſtici acuminis laude tum praeclarus habebatur: hic autem in veteris philoſophiae myſteriis probe verſatus audaciori conatu coeperat ſeruile iugum ſcholaſticae philoſophiae abiicere, vnde meruit a CHRISTIANO THOMASIO [d] cum Io. Chriſtophoro Sturmio primi eclectici nomine laudari, quibus ex merito Leibnizium iam tum addidit perſonatus Realis de Vienna [e]. Tantis viris, quorum doctrinam multiplicem foetus literarii

z) Laudat id ipſe Leibnizius Vol. I. ep. 170. p. 270. cf. Vol. II. ep. 14. p. 142.
a) l. c. Vol. III. p. 22. 50. 45. 48. 49. 55.
b) Vol. III. Epp. p. 43.
c) Vid. Ep. ad Hanſchium Vol. III. p. 64. ſqq. Vol. IV. p. 35. 37. vbi ſe etiam Stoicis plurimum fauere ait. Vol. I. p. 270.
d) Introd. in philoſ. aul. c. 1. §. 93. p. 44.
e) Vid. REIMMANN. Hiſt. Liter. German. Vol III. p. 467.

abunde teſtantur, praeceptoribus vſus, omni ſpe citius profundiusque in artium adyta penetrauit Leibnizius, et futurae magnitudinis haud obſcura indicia prodidit. Id quod latere non potuit Thomaſium, futuram, quam in orbe erudito, obtenturus eſſet, fortunam locumque illuſtrem, noſtro admodum iuueni praeſagientem *f*.

Mora Leibnitii Ienenſis et promotio academica.

§. IV. Ita in patria academia ſeuerioribus diſciplinis rite initiatus ad Muſas Salanas abiit, et in Ienenſi ſchola magnos tum viros Erhardum Weigelium *g*, mathematicarum diſciplinarum peritia inſignem, et Ioannem Andream Boſium *h*, hiſtoriarum doctorem publicum, et criticae artis praeſidio magna cum laude in hiſtoria veteri verſatum, in iurisprudentia autem, cui ſe patris auique materni exemplo addixerat, Ioannem Chriſtophorum Falcknerum duces ſtudiorum habuit. Quos maximo Leibniziani ingenii commodo illi praeceptores obtigiſſe, ſi non ipſo euentu conſtaret, ſatis tamen id diſci poſſet ex laudatiſſimorum virorum doctrina, multis ſpeciminibus inter eruditos tum probata. Maxime autem plurimum incrementorum ad Leibnizianam eruditionem acceſſit, ex lectionibus Weigelii, qui arithmeticae et mechanicae myſteria profundius rimabatur, hisque Pythagoream philoſophiam iungere tentabat *i*. Hoc enim duce vſus Leibnizius, facile in iſta penetralia peruenit, diuini ingenii felicitate adiutus, quae clauſa manſere praeceptori. Cuius exemplum eſſe poteſt arithmetica tetractyos, quam inſtituerat Weigelius, quam ſibi de arithmetices dyaticae arcano cogitandi occaſionem ſuppeditauiſſe, non negat Leibnizius *k*. Et huic quoque praeceptori eius tribuendum videtur, quod eo tempore ad ſyncretiſmum inter veteres et recentiores philoſophos, a quo abhorrebat Thomaſius inclinauerit. Weigelium enim inter Ariſtotelem et nouatores paciſci voluiſſe, ipſe nos docet Leibnizius *l*: qui quanti hunc philoſophum fecerit, loco quodam *m* ſatis teſtatum fecit. Non vero apud Ienenſes virorum doctorum praecepta audiuiſſe contentus, ipſe quaerere veritatem, et nouam viam tentare ſuſcepit, nomenque ideo dedit quaerentium collegio, quod ſodalitium de nouis veritatibus inquirendis maxime tum erat ſollicitum *n*. His ſtudiis auctus et politus in patriam rediit, et priſtina oracula conſuluit, aceptaque prima, quam vocant, laurea, tantum abeſt, vt philoſophiae ſtudium ſepoſuerit, vt duce Thomaſio veterum Graecorum, maxime Platonis et Ariſtotelis commentarios

f) citati.

g) Videndus de eo REIMMANN. l. c. Vol. III. p. 178 IV. p. 61, 136. 153. 181. 248. 251. 387. STOLL. Hiſt. Lit. P. I. p. 323. 335 704. ſqq.

h) V. ZEVMER. Vit. prof. phil. Ienenſ. REIMMANN. l. c. Vol. V. p. 238. ſeqq. STOLLE l. c. p. 156. 262. 723.

i) Edidit eius rei ſpecimen in Tr. Vernaculo: in Deſcriptione arithmetica philoſophiae moralis ſecundum numeros Pythagorae eiusque tetractyn. qui Ienae 1674. 8 prodiit.

k) Epp. Vol. II. p. 491.

l) In Ep. Nizolio praemiſſa, quae etiam Vol. II. Epp. extat p. 133.

m) Apud STOLLIVM Hiſt. Lit. P. III. c. 4. § 17. p. 674.

n) Eam ſocietatem inſtituerat Boſius, vid. STRVVIVS Intr. in Hiſt. Lit. c. 10. § 31. p. m. 521. Eodem tempore florebat etiam Societas Pythagorea Ienae, auctore Weigelio inſtituta, quae de arithmetica Pythagorica ſollicita erat. Etiam huius partem fuiſſe Leibnizium omnino veriſimile eſt.

tarios sedulo euolueret, Scholasticorum cum iis cogitata conferret, et recentiorum inuenta cum illis componeret, maxime autem Cartesiana placita examinaret, profundisque meditationibus ita se immergeret, vt, quod ad Burnetum nobilem Scotum scribit [o], quindecim annorum adolescens, totos dies in sylua oberraret, et disceptationem inter Aristotelem et Democritum institueret; saepius autem, nouis luminibus exortis veterem sententiam exueret. Vt autem vires quoque publico specimine periclitaretur, praeside Iacobo Thomasio *de Principio indiuidui* in arenam philosophicam descendit. Quod argumentum licet ex senticetis Scholasticorum hausturn esset, auctore pro entitate Nominalium contra Thomistarum materiam signatam pronuntiante, in eo tamen et acumen iudicii probauit, et errores ex recepta Scholasticorum sententia oriundos detexit [p], et quam profunde Aristotelis sententiam perspexerit, demonstrauit. Tacemus corollaria, quae ingenium Leibnizii supra iuueniles annos eminens produnt. Istis peractis, et suscepto ad Ioannem Strauchium Brunsuicensem syndicum itinere, redux in patriam honores in philosophia summos more maiorum petiit, meritosque nondum duodeuiginti annos natus, anno cIↃIↃCLXIV accepit: et tum ad iuris legumque disciplinam maiori contentione conuersus Schacherum et Schwendendoerferum ICtos Lipsienses praeceptores habuit. Adeo vero philosophiae deliciis inescatus ab eius penitiori meditatione non destitit, vt magno labore id tum temporis ageret, qua ratione Platonem cum Aristotele conciliare posset. Viribus itaque satis atque eruditione instructus, qui docentis iura publico specimine tueretur, *Quaestiones philosophicas ex iure collectas* in arenam deduxit, ventilandasque viris doctis exhibuit: idem sub Schwendendoerfero in iure suscepit, argumento disceptationis literariae *de Conditionibus* proposito. Addunt *Actorum eruditorum* collectores, etiam in philologico argumento vires tentaturum Leibnizium, *de Scriptoribus Laconicum Lipsii scribendi genus imitantibus* schediasma meditatum multa collegisse, haud iniucunda, editione tamen posthac ab aliis laboribus impedita. Vt vero in philosophica facultate academiae patriae locum aliquando obtinere posset, iuxta leges et statuta *de Complexionibus* [q] publice disputauit. In qua dissertatione anno cIↃIↃCLXVI habita, tum primum paulo clarius emicuit, quam ingenium eius magnitudinem portenderet. Multa enim excelsa, singularia, et profundam meditationem prodentia cum attulisset, maxime veritatum nonnullarum, quas aetate maturior in meridiana luce collocauit, auroram iam tum coelo philosophico induxit. Qua de re vel sola, quae more recepto adiecit,

o) Leibniziana p. 43.

p) Conf. eruditam praefationem, quam disputationis huius actui praemisit I. THOMASIVS inter eius praef. XLIII. p. 246. seqq. In eo testis est, Leibnizium, (17. aetatis annum agentem) ingenium et industriam, iam per hanc sane virescentem adhuc aetatem difficillimis iisdemque prolixissimis controuersiis parem ostendisse

q) Inseruit Dissertationem Vol. II. Epp. p. 48. Cl. KORTHOLTVS.

corollaria exemplum praebent luculentum. Ex qua tractatione [r] enata Leibnizio *Ars combinatoria*, eodem anno edita, *in qua ex arithmeticae fundamentis complicationum ac transpositionum doctrina nouis praeceptis exstruitur, et vsus ambarum per vniuersum scientiarum orbem ostenditur, noua etiam artis meditandi, seu logicae inuentionis semina spargantur.* Adiecit in fine *Demonstrationem existentiae Dei ad mathematicam certitudinem exactam* [s]. Valde placuit ingeniosum scriptum viris passim eruditis, qui probe viderunt, nouas meditationes haud plane nullius vsus in eo aperiri, spargi semina inuentionis, et pulchra multa afferri: multa aliorum παροράματα acute configi. Quae causa fuit, vt inconsulto licet auctore, anno cIↃ Ↄ c xc. Francofurti recuderetur [t]. Id quod tamen valde displicuit Leibnizio, „eo quod libellum non satis esse „limatum, nec praesentibus eius cogitatis ac personae vbique respondentem iudicaret, et veniam olim annis datam, in quibus aliqua interdum „luxuriantis ingenii audacia laudetur, nunc a se peti non posse perspiceret.“ Vnde in *Actis eruditorum* editionem istam improbari iussit, indicauitque, quibus in articulis meliora iam ipsi arrisissent. Quibus tamen non obstantibus magnae auctoritatis viris labor iste probatus est [u], eo quod ad faciliorem iurisprudentiae methodum cuncta attemperauisset. Talis cum esset, licet vigesimum aetatis annum vix attigisset [x], summos in vtroque iure honores petere ausus est; et obtinuisset eos sine dubio, cum spectatissima iam tum eius eruditio in patria fuisset, nisi lepido errore [y], quem causis arcanis, et quod nondum maturus annis crederetur, tribuunt *Acta eruditorum*, repulsam fuisse passus, a qua ipse iure consultorum ordo sine dubio abhorruisset, si ab eo res tum stetisset.

Studia Leibnizii academica Altdorfii.

§. V. Indignatus hanc iniuriam Leibnizius, de alio loco circumspexit, in quo praeclarae, quam possidebat doctrinae maior ratio haberetur, obtinerique honores diu meriti possent. Ad Noricam ideo, quae Altdorfii floret, academiam eodem anno abiit. In quo itinere, cum alte sibi animo infixisset, quod postea symboli loco adhibuit [z], partem vitae, quoties perditur hora, perire; de emendanda iurisprudentia nouaque atque faciliori methodo introducenda meditatus est, et cogitationes sine librorum apparatu [a], solius mentis beneficio, conceptas in chartam retulit, quas biennio post typis vulgauit. Vbi autem Altdorfii appulisset, ad examen more consueto admissus, ita praeclarissimam eruditionem doctoribus legis,

r) Continet enim initia istius libelli.
s) Eam repetit Cel. Lvdovici l. c. c. 7. p. 315. seqq.
t) 1691. m. Febr.
u) Godofr. Stravchivs Diss. de Syllogismo iuridico §. 5. apud Lvdovici l. c. p. 313. seqq. add. Morhof. Polyhist. T. I. p. 360. seqq.
x) Conf. Vol. ep. 176. 277.
y) Nempe cum in aedibus decani consilii sui indicium ex more facere vellet, ab vxore eius, adolescentiam illius contemnente repulsam passus dicitur. Lvdovici l. c. p. 45. qui recte obseruat, bellum nondum Aristotelicis et scholasticis tum indixisse Leibnizium, vt ea propter impediretur, quam causam nonnulli allegant.
z) Conf. Lvdovici l. c. c. XX. §. 322. Vol. II. p. 228.
a) In itineris diuersoriorumque strepitu destitutus libris, Act. erud. l. c.

legis, qui in ea schola tum viuebant, probauit, vt ad dissertationem inauguralem, secundum academiae statuta sine praeside habendam lubentissime admitteretur. Disputauit viginti annorum iuuenis *de Casibus perplexis in iure* [b] tanto omnium applausu, vt non bonus modo quilibet, de hoc nouo academiae ornamento reipublicae eruditae gratularetur, sed et senatus academicus, egregie consultum isti scholae putaret, si in docentium numerum reciperetur. Obtulit itaque nouo doctori ius atque potestatem legum scientiam extra ordinem docendi: Quam conditionem tamen reiecit, cum aulicam potius anhelaret. Ideo relicta Altdorfio Norimbergam concessit, vt, et viros ibi doctos conueniret, et praeclaros artifices, quibus semper abundauit vrbs celeberrima, inuiseret. Ibi in societatem quorundam incidit, qui in summum chemiae arcanum, (lapidem philosophorum vocant,) inquirebant. Qui cum maxime sacra atque silentio tecta mysteria sua haberent, eo ipso vehementer accenderunt Leibnizii animum, cupientem discere, quibusnam hi homines thesauris inhiarent, quibus modis finem, toties alios frustrantem obtinere sibi pollicerentur, ratus nonnulla se ab eis, vt fieri haud raro solet, discere posse, quae ad recludendos naturae recessus facere possent. Simulabat ergo alchemistorum mysteriorum insignem quandam notitiam conscripta ex libris huius generis epistola aenigmatum ipsi auctori imperscrutabilium plena. Quam cum directori exhibuisset, facile obtinuit, vt dicto certo stipendio societati isti a secretioribus chartis esse, et librorum arcanorum compendia describere iuberetur. Id quod ingenio Leibniziano, insigni ἀγχοινίᾳ praedito non potuit non euenire vtilissimum; cum ea breui teneret omnia, quae magnis sumtibus istud sodalitium congesserat [c].

§. VI. Non neglexit tamen, his intentus, virorum doctorum consuetudinem Leibnizius, vndequaque alimenta quaerens doctrinae, quam alebat, indies crescentis. Maxime Iusto Iacobo Leibnizio, ecclesiastae Norimbergensi [d] innotuit, viro eleganter docto, nostrum autem sola nominis cognatione attingenti [e]. Is illustri Boineburgio, viro summo, et praeter prudentiam aulicam insigni eruditione conspicuo, qui tum Norimbergam diuerterat, Leibnizium commendauit, cum et heroëm illum magnis fauere ingeniis nosset, et Leibnizium ea scientiarum omnis generis notitia pollere intellexisset, quae illustris viri curiositati abunde posset satisfacere. Vix autem conuenerat eum Leibnizius, cum ingenii magnitudinem et iudicandi solertiam vastae omnium fere scientiarum peritiae iunctam admiratus Boineburgius, de beneuolentia sua eum iuberet esse certissimum, sponderetque, in eo versaturum curam suam, vt sereniss. electori Moguntino eum tradat, et ad aulae ministerium aditum

Commendatus Boineburgio Leibnizius.

b) Eam postea recudi fecit, additis dissert. 99. Phil. ex iure, et de Conditionibus, vulgatis titulo Speciminum iuris, Francofurti 1672. 4.

c) Citati.

d) Huic addi potest Dilherrus.

e) Edidit is Memorabilia Bibl. Norimb.

aditum paret. Cui scopo obtinendo praeclaras de iurisprudentiae et historiarum pomoeriis dilatandis cogitationes augere, prolixe, hisque se ornamentis eum commendare iussit. Paruit optimo consilio Leibnizius, et vt Moguntiae propior esset, Francofurtum abiit, fortunae suae fabrum ita acturus, vt, quae cupiebat, honestissimis nominibus consequi posset. Quod eo facilius facere licebat, cum abunde haberet, quibus omni ministerii generi sufficeret, et consilia literaria concepisset, ingentem vtilitatem pollicentia.

Traditus Leibnizius Moguntino electori.

§. VII. Intellexerat illustris Boineburgius, quantum emolumenti ad aulam heri sui ex tanto viro redundare posset, eumque ideo electori valde commendauerat. Qui cum ipse viris meritorum gloria insignibus optime cuperet, ab eo vocare Leibnizium Moguntiam Boineburgius iussus est. Is vbi aduenit, et salutandi electoris veniam nactus est, in primo congressu beneuolentiam principis sibi conciliauit. Qui vt intelligeret, quid de eo esset sperandum, specimen doctrinae edere constituit, quaeque de iurisprudentiae emendandae modo et ratione deque noua methodo in chartam coniecerat, in ordinem redacta vulgare et inscribere nomini electoris statuit. Prodiit ita hoc anno cIↃ IↃ CLXVIII, *Noua methodus docendae discendaeque iurisprudentiae, cum subiuncto catalogo desideratorum in iurisprudentia* [f]. Qui libellus mole exiguus, at meditationum praestantia magnus, vehementer viris doctis placuit, qui gauisi sunt confusum illud chaos, quo premitur legum peritia, et difficillimum redditur eius studium in ordinem redigi posse, inuentumque esse, qui hoc Augiae stabulum purgaret. Ipse quoque celeberrimus auctor, quamuis de se modeste, praecipue de aetatis iuuenilis laboribus iudicaret, multa se noua et proficua detexisse, semper affirmauit, licet non deessent, qui vetera nouis melioribus praeferre mallent [g]. Nec quod non nemo [h] magnae auctoritatis in eo reprehendit, de sola methodo demonstratiua in eo libello sollicitus fuit, et vt illa in legum scientiam introduceretur, suasit, sed innumeros quoque, quibus ea premitur, defectus, ostendit, et quae impedimenta, ad promouendam scientiam elegantissimam, remouenda essent, quae media neglecta, prudentissime detexit. De quo tamen alibi dicendum, cum ad hanc nostram tractationem non pertineat, et adeundus, qui in compendio cuncta enarrauit Cl. FELLERVS [i]. Ipse autem Leibnizius, cum intellexisset, placuisse admodum electori consilium noui corporis iuris condendi, quod ordine, elegantia et perspicuitate se magis commendaret, eodem adhuc anno, breui scriptione *Corporis iuris reconcinnandi* rationem explicuit, et cum viris doctis atque iurisprudentiae peritis communis laboris consilium aggressus,

f) Francof. 12.
g) Oppositit his laboribus protribunalia N i c. CHR. LYNCKERVS Giessae 1669. conf. Leibniziana p. 143.
h) Illustris LVDEWIGIVS. vid. LVDOV. l. c. p. 323.
i) In Supplem. vitae Leibnizianae Otio Hannou. praemisso.

greſſus, ipſam iuris collectionem natiuo ordini reſtituere aggreſſus eſt. De quo eius ſtudio, cum nobis prolixioribus eſſe non liceat, conſulendi ſunt, qui hiſtoriam iuris recentiorem tradunt, quaeque accurate enarrauit doctiſſimus LVDOVICI [k]. Idem conſiliorum ingentium capax Leibnizii animus tentare tum coepit in omnibus diſciplinis, vnde ALSTEDII *Encyclopaediam* emendare, augere, et perficere animo concepit et Heſenthalerum in laboris ſocietatem pertraxit. Quae tamen conamina maiora et grauiora, quae ſuperuenerunt, negotia breui ſuppreſſerunt, quamuis animum conſiliumque nunquam abiecerit Leibnizius, et iam ſenex de ea re cum illuſtri Wolfio egerit [l], vt ſimilis encyclopaedia inſigni cum orbis eruditi vtilitate tandem procuderetur [m].

§. VIII. Impediuerunt autem Leibnizium, talia meditantem curae publicae, cuius pars eſſe iuſſus eſt. Nempe cum ſe regno Poloniae abdicaſſet Ioannes Caſimirus [n], deque nouo rege diſceptarent proceres, qui electionis diem VI. Non. Mai. anni ſequentis indixerant, inter coronae candidatos nomen quoque profeſſus eſt Philippus Guilelmus, Palatinus dux Neoburgicus, cui Boineburgium rerum ſuarum adminiſtrum commendauerat, ſpectata viri excellentiſſimi prudentia, rerumque ciuilium cognitio atque experientia. Cuius beneuolentia cum totus gauderet Leibnizius, eius molimina eruditione ſua, incertum iuſſus, an ſponte? iuuare ſtatuit. Enatum *Specimen demonſtrationum politicarum pro eligendo rege Polonorum, nouo ſcribendi genere ad claram certitudinem exactum*, quod laruato nomine Georgii Vlicouii Lithuani Leibnizius edidit [o]. In quo libello ita vim animi etiam in rebus ad prudentiam ciuilem pertinentibus demonſtrauit Leibnizius [p], vt virum ſibi vtiliſſimum in aulam ſuam pertrahere omnibus modis princeps laudatus conaretur, fruſtraneo tamen euentu cum Moguntiam praeferre Neoburgo a Boineburgio perſuaſus conſtituiſſet. Neque tamen tunc quoque in alium quaſi orbem raptus philoſophiae curam ſepoſuit, ſed emendare ſenſum de philoſophia rectum, quo poſſet modo, perrexit. Hinc cum MARII NIZOLII librum *de Veris principiis et vera ratione philoſophandi contra pſeudo-philoſophos*, cuius in antecedente Parte mentio iam facta eſt, quique tum prorſus diſparuerat, a Boineburgio accepiſſet, vt et diuturni carceris ſqualore ſcriptorem, *in quo eſſet acuminis ſatis, plurimum eloquentiae philoſopho dignae, libertatis nimium* [q], *protraheret, ad ſananda bonarum literarum, quae paſſa erant, mala*, recudi fecit, annotationes adiecit, quibus nimiam

Labores Leibnizii Moguntini.

k) l. c. p. 54. 326.
l) A. E. l. c.
m) Cogitationes Leibnizianae de Encyclopaedia diſci poſſunt ex Epp. Vol. III. p. 264. cf. FELLERI Monum. inedita Trim. II. p. 112. ſeq.
n) Factum id anno 1668. d. 16. Sept. conf. B. CONNORII Deſcriptio Poloniae et magnae Lithuaniae p. 172. ſeqq.
o) Vilnae, vt eſt in titulo 1669. 12.
p) Conf. Boeclerus in Act. Erud. l. c.
q) Vid. Dedicatio ad Boineburgium.

miam libertatem inter repagula aliqua coërcuit, praefixitque duas dissertationes, quarum vna, de Stilo philosophico differit, et praeclara multa de Nizolio de ratione dicendi scribendique in philosophia, de habitu linguarum ad philosophiam, de perspicuitate dicendi inter philosophandum, de pretio scholasticae philosophiae statuendo, de secta Nominalium, de vsu metaphysicae, de vniuersalium natura, de scriptis Aristotelis, deque similibus cumulat: altera epistolaris ad Iacobum Thomasium de scribenda historia philosophica, de Cartesio, Aristotele, Scholasticis, horumque philosophorum placitis, maxime autem de conciliatione inter Aristotelem et recentiores disputat [r]. Patet autem ex his dissertationibus, quamuis multos receptae philosophiae naeuos iam vidisset, maluisse tamen concordiam tum inter veteres et recentiores inire, quam illos totos deserere [s]. Quem veterum amorem per totam quidem vitam non deposuit, maxime tamen eo tempore, quo nouum systema condendi consilium nondum fouerat, prodidit, vnde ista quoque ad syncretismum propensio enata est, quam in istis dissertationibus manifestauit, quam in quadam epistola candide, vt hanc historiae philosophicae pestem valde oderat, confodit IACOBVS THOMASIVS [t]. Valde commendatos sibi habuit Leibnizii conatus Boineburgius, qui, vt praeclare iudicabat, multum incrementorum ad literas a Leibnizio profectum iri intelligebat. Vt itaque sponte currenti calcar adderet, tradere eum principibus summa cura annisus est, vt actus gloriae stimulo Leibnizius in iuuandis disciplinis, eo maiori contentione pergeret. Sensit eius commendationis effectum Leibnizius mature, anno cIↃ IↃ cLXX, inter consiliarios supremi iudicii reuisorii assessores in aula Moguntina cooptatus, annoque sequenti adductus in notitiam magni principis Ioannis Friderici Brunsuicensium et Luneburgensium ducis, qua fundamentum futurae felicitatis noster posuit, ab eo tempore intemerata optimi principis gratia vsus. His calcaribus nouo instinctu auctus Leibnizius, quacunque ratione posset, velificare studiis Boineburgii, et iuuare scientias conatus est. Inde enata praeter *Defensionem logicam SS. Trinitatis per noua inuenta logica, contra Wissouatium*, hominem Socinianum, in gratiam Boineburgii conscriptam,

r) Vtramque laudabili consilio recudi fecit Cl. KORTHOLTVS, Vol. II. p. 63. seqq. qui annotationes quoque Leibnizianas Vol. IV. p. 68. exhibet. In hac dissertatione priore carpit Io. BAPT. ROESCHOELIVS, diss. de Phil. conciliatrice §. 15. quod inter syncretistas Leibnizius Scaligerum, Digbaeum, et Thom. Anglum retulerit, qui eclectici fuerint. Ast immerito reprehendi virum illustrem ea, quae de his philosophis supra diximus, satis euincunt.

s) Non hoc ita intelligendum, ac si Leibnizius veterum vmbras recentiorum lumini praetulisset. Sed cum in Aristotele notiones terminosque vagos et incertos deprehenderet, eorum significationem ex recentiorum obseruationibus determinauit, hocque ipso alium longe Aristotelem nobis dare voluit, quam reuera fuit. Vidit id, vt mire perspicax erat, in dignoscendis inter se philosophorum sententiis, IACOBVS THOMASIVS, fassus in responsione sua, quae Vol. III. Epp. p. 30. seqq. extat, sibi non persuaderi, Aristotelem a recentioribus philosophis non adeo dissidere, licet agnoscat, dogmata eius quaedam loquendique modos eiusmodi esse, vt conciliare volentibus faciant spem aliquam concordiae, vereri autem se, ait, vt illa pax queat ipso satis volente sanciri, siquidem mentem philosophi paulo penitius rimemur, sed et reliqua merentur legi, prorsus enim sunt egregia et syncretismo huic euertendo aptissima.

t) l. c. nam in eundem sensum ad eum scripserat iterum Leibnizius l. c. p. 26.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ſcriptam, *Hypotheſis phyſica noua, quae phaenomenorum naturae plerorumque cauſſae ab vnico quodam vniuerſali motu in globo noſtro ſuppoſito neque Tychonicis, neque Copernicanis aſpernando, repetuntur*, quam etiam *Theoriam motus concreti* vocauerat u). Eam ſocietati Britannicae inſcripſit, eo quod ex Oldenburgero intellexiſſet, coniecturas has ei non ingratas fore. Supponit autem globum ſolarem, globum terreſtrem, et ſpatium intermedium, maſſa quieſcente, quam aetherem vocat plenum. Et in globo quidem ſolis atque terrae motum ſtatuit circa proprium centrum, ſiue internum, et alium motum in ſole, quo agat extra ſe, varie circularem, et radios emittentem, qui agant in globum terreſtrem, totum initio homogeneum, eumque miriſice mutent, admiſſo ab eo dehiſcente aethere. Hinc tot ictibus plerisque centrorſum euntibus maiorem materiae partem in fundum collectam terram dediſſe, aquam ſupernatauiſſe, aërem emicuiſſe, intruſum aetherem omnia intus peruaſiſſe in bullas interceptum hypothetice aſſerit. Ex quo colligit, terram noſtram etſi radiis lucis dehiſcens in partes heterogeneas abierit, vbique tamen ſubtiliſſimo aethere penetrari; eumque proportionatam ſibi ſubtilitate partium radiorum lucis actionem potiſſimum recipere. Cum igitur terra agatur circa proprium centrum ab occidente verſus orientem, ſubtiliſſimum aetherem terram circumdantem contrario motu non tantum retardationis, ſed et obnitentiae, lucem ſequutum, motum iri ab oriente verſus occidentem. Et hunc vniuerſalem motum in globo noſtro terraqueo eſſe putat, a quo potius, quam ab atomorum figuris aut ramentorum de vorticum varietatibus, res repetendae ſint. Quaqua ratione fieri debeat, ingenioſe, vt ſunt Leibniziana omnia, explicat, et ex innumerabilibus bullis, ex fluidi aeſtuatione et fuſione per lucem ſeu calorem exortis, ſemina rerum et ſtamina ſpecierum, receptacula aetheris, corporum baſin, conſiſtentiae cauſſam, et fundamentum omnis varietatis in rebus, impetusque in motibus deriuat. Quae tamen huc transcribere omnia, delineareque qua ratione vir ſummus maximis ingenii viribus nouam phyſiologiam effinxerit, tractationis ſcopus dicendorumque ratio impedit. Legenda autem tota diſſertatio eſt, vt quam elegans atque foecundum iam tum viri magni ingenium fuerit, intelligatur. Mirum itaque haud eſt, placuiſſe foetum hunc nouum non modo viris paſſim doctis, ſed et ſocietati regiae Londinenſi, cuius iuſſu editio repetita eſt; ipſum quoque ſchediaſma illuſtrem CHRISTIANVM KNORRIVM Cabbalae denudatae auctorem, aſſumti Chriſtophori Peganii nomine Germanis legendum dediſſe x). Aſt non inficiandum tamen, haud pauca in hac diſſertatione poſtea viro ſummo diſplicuiſſe, cum ſententiam mutauiſſet, viris quoque nonnullis eruditis y) ab iis aſ-

u) Recuſam dedit KORTHOLTVS, l. c. Vol. IV. p. 279.

x) Ad calcem THOM. BROWNII Pſeudoxiae epidemicae, quam Germanice edidit vir illuſtris Norimb. 1680. 4.

y) Vid. ill. WOLF. Tent. phyſ. P. III. KASCHVBIVS in Elementis phyſico-mechanicis, Io. WALLISIVS, Philoſophical transactions n. LXXIV. p. 2227.

sertionibus dissentientibus. Quoniam autem in hac noua hypothesi physica effingenda, motus leges supponendae erant, ideo philosophus acutissimus nouam quoque *Theoriam motus abstracti* delineauit [a], cuius regulis theoriam motus concreti inaedificauit: eam autem, post hanc demum editam publici iuris fecit, et academiae regiae Francicae scientiarum inscripsit. In schediasmate, heic ob arctam propositionum connexionem in epitome non delineando, sed ipso, cum breue sit, inspiciendo, id sibi constituit, et indiuisibilium naturam illustraret, cohaesionis rationem detegeret, hypothesin afferret, vnde omnia naturae phaenomena, mechanice explicari possent etc. Multa in hoc breui sed acuto scripto sunt, quae placitorum, postea viro celeberrimo propriorum semina continent. Inter quae referri potest, quod monadibus eius praelusit dogma: *Omne corpus esse mentem momentaneam, seu carentem recordatione, quia conatum simul suum et alienum contrarium non retineat vltra momentum, adeoque careat memoria sensu actionum passionumque suarum, atque cogitatione*, quibus assertis Hobbesium secutus fuisse non nemini [a] peperam visus est. Ast multa in hac quoque theoria motus abstracti postea improbauit Leibnizius, ad alias cogitationes delatus. Cuius exemplum hypothesis dynamica esse potest, quam tunc quidem nondum conceperat, vnde hoc loco cum Democrito, Gassendo et Cartesio essentiam corporis in sola massa inerte posuit. Addi his debet *Notitia opticae promotae* in qua noua vitrorum opticorum poliendorum artificia tradidit, de quibus etiam cum Benedicto de Spinoza, in ea arte mire versato per literas egit [b].

Leibnizii iter Gallicum prius.

§. IX. Hactenus in coelo Germanico nouum philosophiae omnisque literaturae sidus exortum resplendescebat Leibnizius; iam de fatis eius ita disponere incipiebat prouidentia, vt regionibus sub alio sole calentibus innotesceret, quanto scientiarum bono is natus esset. Occasionem subministrauit Boineburgius, qui negotiorum transigendorum filiique regendi caussa Leibnizium rogauit, vt in Galliam concederet, aliquam ibi ob dictas caussas moram acturus. Factum id anno cIↃ IↃ CLXXII. Quod iter exoptatissimum Leibnizio accidit, qui cum ingenio, doctrinaque esset instructissimus, facile vidit, ex virorum praestantissimorum, quos tum Gallia, maxime Lutetia Parisiorum nutriebat, consuetudine plurimum incrementi accepturam esse ipsius eruditionem, ingenii excellentiam autem illis fore commendatissimam. Consultis itaque exploratisque in itinere memorabilibus [c], quae ad naturalem et eruditam historiam pertinent, cum in Gallia aduenisset, fama iam tum notissimus, et dotibus ingenii diuini admirabilis, viros doctos certatim sibi amicos comparauit. Quorum tanta erga

a) Extat quoque Epp. Vol. III. p. 409. seqq.
a) Io. Raphsono Epist. miscell. p. 97. 163. Cui respondit Chr. Avg. Salig. Diss. Philosophumena veterum ac recentiorum de anima eiusque immortalitate, Viteb. 1714 §. 60.

b) Vid. Spinozae Opera posthuma, vnde repetiit Cl. Ludovici l. c. §. 295. p. 337. seqq.
c) Indicem adhibebat Monconnysii Itinerarium, vid. Feller l. c.

erga illum fuit fiducia, vt maximi momenti consilia de rebus ad disciplinarum cultum pertinentibus cum eo communicarent, eiusque arbitrio haud parum in controuersiis inter se enatis auctoritatis deferrent. Cuius specimina tum in epistolis eius, tum alibi haud contemnenda occurrunt. Maxime tum temporis caput inter Gallos efferre coeperat geometria sublimior atque interior, in qua eo tempore hospitem se adhuc plane fuisse alicubi [d] fatetur. Ast eo tempore Christiani Hugenii, cui post Galilaeum et Cartesium plurimum tum debebat ista scientia, notitiam nactus, cum legeret eius librum *de Horologio oscillatorio*, adiungeretque Des Honuillaei, id est PASCALII *Epistolas*, et GREGORII A S. VINCENTIO opus, de *Quadratura circuli et sectionibus conicis*, sola animi perspicacia vique diuina ingenii adiutus, subito maximam lucem hausit, et sibi, vt ipse scribit, et aliis quoque, qui eum in his nouum norant, inexpectatam, idque mox speciminibus datis ostendit. Mirari ergo quis queat, eum in tam difficili arduoque opere totum occupatum, prominciam potuisse pati hanc sibi imponi a duce Montauserio, et qui eius nomine rem vrgebat, Petro Daniele Huetio, vt ad Martianum Capellam in vsum Delphini illustrandum operam suam conferret; quam eum perfeciisse, sed schedas furto subtractas amisisse narrant *Acta eruditorum* [e], Vnde verisimilius putamus esse, quod FELLERVS [f] narrat, monitum ea de re, satius fore putauisse, si tam effusi sumtus in detegenda naturae arcana et scientias parum excultas impenderentur, quam quod auctores isti, post nitidas Belgarum editiones et notis variorum exornatas, paucis immutatis alia tantum veste in lucem ederentur. Quanquam verum quoque est, etiam huic labori vna cum geometriae arcanioris studio, cui se totum tum tradiderat, suffeciisse ingenium Leibnizii vastissimum. Quicquid autem illius rei fuit, id sane ex dictis est manifestissimum, magnitudinem ingenii Leibniziani mature effulsisse. Factum inde est, vt cum fatis erepto Boineburgio patre, filius moderatore haud amplius egeret, Leibniziusque abitum pararet, retinere ipsum teste FONTENELLIO [g], oblata regis gratia, munereque et honoribus haud contemnendis, haud pauci conarentur. Sed cum Protestantium communionem, quam sequebatur, ecclesiasticam deserere nollet, nec placeret transitus ad Romanam ecclesiam, fauorem hunc fatorum oblatum generoso pectore respuit, annoque ɔIↃ IↃCLXXVI in Britanniam abiit.

Iter Leibnizii Britannicum prius.

§. X. Primum autem, quod agendum sibi esse credebat Leibnizius in insulam delatus, erat, vt in virorum doctissimorum notitiam veniret, quibus ad augendas animi diuitias vti posset. Facile autem viam illi parauit doctrina atque virtus apud omnes conspicua, et amicitia Collinsii atque Oldenburgeri, qui regiae societati ab epistolis tum erat. His parariis, quisquis eruditionem spirabat, imprimis mathematicarum disciplinarum periti,

d) Act. erud. 1691. Sept.
e) In Elogio Leibniz. l. c.
f) loc. cit.
g) loc. cit.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

periti, musea pariter atque pectora illi recluserunt, virumque praestantissimum ad amicitiae iura admiserunt. Inter quos si vnum Isaacum Newtonum nominauerimus, satis dictum esse putamus. Ita vero et augendis geometriae sublimioris luminibus, et reliquis, quae vrgebat ἐυρήματα, inter quae eminet machina arithmetica, ab ipso illustri viro in *Miscellaneis Berolinensibus* [h] depicta, tempus impendendi vtilissimam occasionem nactus est. Ast dum laeti florent rerum Leibnizii successus, oborta ex improuiso tempestas, omnem fortunam euertere minatur. Obiit enim hoc anno cIↃ IↃ cLXXIII elector Moguntinus, cuius morte extincta simul fuit omnis, quae hactenus succreuerat spes emergendi, quin et stipendium hactenus illi solui solitum desiit. Quae tamen, cum deprimere animum quoque fortem atque magnum potuissent, Leibnizium non fregerunt, Dei potissimum beneuolentia, ingeniique quod ab eo acceperat, opibus nixum. Relicta ergo Britannia Lutetiam reuersus est, quo loco sibi conatuum auxilia exoptatiora promittebat; vt vero futurae quoque fortunae consuleret, ad Ioannem Fridericum, Brunsuicensium ducem scripsit, eiusque gratiam, qua diu iam fruebatur, implorauit. Is, quanto non prudentiae modo ciuilis, et artium mathematicarum praesidio, sed et πολυιστορίας laude esset inclytus Leibnizius, probe intelligebat; vnde profuturum rebus suis ratus, si hunc sibi virum vindicasset, consiliarii aulici et bibliothecarii munus cum stipendio lauto ei obtulit, permittens simul, vt Lutetiae moram facere, vsque ad perfecta conanima, et imprimis absolutam machinam arithmeticam, liceret. Qui nuntius vt exoptatissimus nostro accidit, ita ad augendam industriam eum calcaris instar excitauit. Factum inde, vt ita laudatam machinam perficeret, vt eius copiosiorem, quam Londini ediderat, delineationem Colberto, qui scientiis artibusque amplissime apud regem fauebat, itemque Academiae scientiarum offerre posset. Quae cum ingenii Leibniziani magnitudinem et doctrinae excellentissimae merita satis nosceret, anno cIↃ IↃ cLXXV primum ei locum inter exteros, albo suo inscriptos designauit. Quem honorem vt meritis sibi peperit Leibnizius, ita nouis indies inuentionibus tueri stategit, de quibus tamen, cum ad matheſin pleraeque spectent, dicere plura hoc loco nihil attinet. Eodem vero anno relicta Gallia iterum in Britanniam soluit, vt quae noua detexisset, cum geometris communicaret, anno autem sequenti, nempe cIↃ IↃ cLXXVI, ad Batauos abiit, vbi incidit in Huddenium, Amstelodamensis vrbis consulem, quem cum arcana geometriae sublimioris plurima detexisse, et inuenta egregia in chartam coniecisse comperisset Leibnizius, qui de augendis et amplificandis praestantissimae artis limitibus mire erat sollicitus, impense laetatus est [i]. Tandem absoluto itinere Hannoueram petens, circa auctumni initia sospes aduenit, benigne

Alterum iter Gallicum.

Alterum iter Britannicum.

h) Hist. huius inuentionis in compendio enarrat Ludovici P. II. §. 328. p. 233. sqq. Conf. P. I. §. 469.

i) Conf. A. E. loc. cit.

benigne a principe suo exceptus, cuius iussu anno CIↃIↃCLXXVII locum in consilio aulico occupauit.

§. XI. Ita sedem fixam certamque nactus Leibnizius in id totis viribus incubuit, vt et principi suo, quem optimum experiebatur, vtilissimum, et scientiis tantum non omnibus exoptatissimum se praestaret. Et ante omnia quidem bibliothecam a principe collectam, cuius cura ipsi demandata erat, accurate disponere, augereque studuit, vnde hero suo suasit, vt Martini Fogelii, medici et professoris Hamburgensis [k] bibliothecam [l], libris rarissimis atque optimis magno iudicio conquisitis refertam aere suam faceret; quo pacto insignem accessionem ad hanc bibliothecam fecit. Deinde vt reditus quoque ducis sui augeret, de emendandis metalli fodinis cogitans, egregia auxilia detexit, quibus aquae subterraneae, illis tantopere inimicae exhauriri possent. Quae cum duci magnopere placuissent, amplumque Leibnizio stipendium is decreuisset, perducere ad optatos euentus magno labore studuit; morte principis autem praeuentus desistere ab eo consilio coactus est. Sed et alia ratione Hannoueranae domui fidei et deuotionis praestandae modum suppeditauit Leibnizio conuentus procerum pacis pangendae caussa Nouiomagi eo tempore habitus. Cum enim Gallorum legati Germaniae principibus praeter electores legationis ius competere negarent, noster id asserere, licet personatus, edita demonstratione politica, conatus est. Enata inde CAESARINI FVRSTENERII tractatio *de Iure suprematus ac legationis principum Germaniae*. Quem libellum, cum singularia multa complecteretur, Leibnizius autem nomen studiose reticeret, alii Ludolpho Hugoni, alii Esaiae Pufendorfio, alii Ezechieli Spanhemio, alii Bernardo Koehne, quorum nomina tunc inter rerum politicarum consultos eminebant, tribuerunt, certo indicio, talem istum laborem esse, cuius poenitere summos viros haud debeat. Quamuis fuerint, qui displicere in eo sibi nonnulla sint professi [m]. Nunquam autem, quod mireris, se auctorem illius libelli auctor professus est, forte quod regum electorumque aulas, quae alia sentiebant, quasque passim fauentes habebat, offendere nollet. Post curas has publicas, quas principi suo debebat, de scientiis quoque amplificandis sollicita fuit indefessa, χαλκεντέρου Leibnizii diligentia. Et memorabile imprimis est, hoc anno CIↃIↃCLXXVII, XII Cal. April. primam calculi differentialis a se inuenti mentionem feciisse Leibnizium ad Isaacum Newtonum, qui paulo ante in literis de calculo fluxionum a se detecto ad eum scripserat, eum autem aenigmatice tantum indicauerat [n]. Porro et mechanica nonnulla et chemica noua in lucem produxit, interque haec nouam phosphori rationem

Labores Hannouerani.

k) De praestantissimo hoc viro consulendus MORHOFIVS Polyhist. T. I. L. I. c. 7. p. 61.

l) Prostat catalogus Hamb. 1679. 8. editus, et tum raritate tum selectu librorum commendandus.

m) Historiam libelli vide in Bibliotheca imperantium p. 263. conf. REIMMANN. Hist. Lit. Germ. P. V. p. 262. not. O.

n) Tangemus hoc argumentum infra.

tionem a Brandio detectam viris doctis significauit [o], eamque postea in Ephemeridibus Parisiensibus et Berolinensibus vulgauit. Tacemus alia ad Cartesianas et Stenonianas controuersias pertinentia, quae in literis ad amicos agitauit; nulla enim eruditionis pars erat, in qua non virum se praestaret Leibnizius.

Acta Leibnizii ab anno 1679.

§. XII. Feralis fuit Leibnizio annus sequens cIↃ IↃ CLXXIX, ille enim fatali morbo principem optimum et beneficentissimum ei abstulit, cuius memoriam carmine heroico celebrauit; in quo tantam artis poëticae facultatem, canendique elegantiam prodidit, vt mirabile prorsus sit, virum in abstrusis speculationum geometricarum mysteriis rimandis, et politico argumento excutiendo totum occupatum, tam facilem felicemque venam potuisse prodere. Verum ea singularis erat ingenii Leibniziani felicitas, vt omnibus sufficeret, nihilque attingeret, in quo non praestantiam demonstraret. Talis cum esset, negligi a defuncti fratre, qui in ducatu successerat, vir tantus non potuit. Ab Ernesto Augusto enim, regiminis habenas capessente, inter consiliarios aulicos esse DC. thalerorum stipendio conuictuque et domicilio aulico auctus iussus est: quamuis ipsi imperatori seruiendi occasionem captaret, post mortem Petri Lambecii. Is enim cum caesareae bibliothecae praeesset, et historiographi titulo gauderet, conuenientissimum rebus suis iudicauerat Leibnizius, si ea sparta potiretur, admissus simul in consilium aulicum, qua de re epistolam eius vulgauit Cl. FELLERVS [p]. In qua laborum suorum rationem ita exponit, vt dicat, *se fodinis aquarum incommodo laborantibus subueniendi opere detentum spem habere, intra paucos menses rem confectum iri; hosque se iam cogitationibus delectari, et quod ab officio otii est, subinde mathematicis studiis impendere, quibus videat, pleraque tum oeconomicae tum etiam militaris scientiae arcana contineri.* Probant id egregia multa, quae ab eo tempore vulgauit, specimina; nam et aërometriam, quam iuuare conabatur Samuel Reyherus, augere, et de organo auditus cum Gunthero Christophoro Schelhammero conferre, et alia multa cum eruditis communicare studuit [q]. Cuius egregiam occasionem nactus est, cum laudatissimo Actorum eruditorum instituto, quod anno cIↃIↃCLXXXIII auctore Ottone Menckenio coepit, socius accessisset. Ab eo enim tempore obseruationibus quam plurimis istis Ephemeridibus insertis disciplinas mathematicas et philosophicas auxit, libros praestantissimos, maxime ad matheſin spectantes recensuit, et in hoc agro foecundissimi ingenii semina ita sparsit, vt laetissima inde innumerorum inuentorum messis exsurgeret. Id quod accurata elegantissimorum schediasmatum Leibnizianorum, quae istis Ephemeridibus inserta sunt enarratione demonstrari operae pretium esset, nisi hanc paginae nostrae prolixitatem refugerent. Vnde lectorem

o) Consulendus Cl. LVDOVICI l. c. §. 69.
p) In otio Hannouerano p. 1. sqq.
q) Conferendae sunt Collectiones epistolarum Leibnizii, et in Compendio LVDOV. loc. cit. §. 87. sqq.

lectorem ad ipsam praestantissimae collectionis inspectionem dimittimus, commendato cel. LVDOVICI[r] indice, qui recensiones et obseruationes Leibnizianas omnes in *Actis Eruditorum* extantes accurate indicauit. Nos id vnum obseruamus, nullam fere matheseos, maxime, quae pura dicitur, partem esse, quae non in hoc eruditionis horreo ab ingenio Leibniziano insignem accessionem atque augmentum acceperit, multas esse, quas ad summum perfectionis apicem perduxerit. Qua de re ad eius proportionem circuli ad quadratum circumscriptum in numeris rationalibus, ad aequationem exponentialem, ad nouum principium catoptricum et dioptricum, ad specimen dimensiones figurarum inueniendi, ad methodum de maximis et minimis, ad methodum nouam tangentium, ad calculum differentialem, ad obseruationes staticas, de momentis grauium in planis inclinatis, ad meditationem de natura anguli contactus et oculi, ad problema de linea catenaria seu funiculari ad specimen dynamicum, et complura alia prouocamus. Quibus iungi debent obseruationes atque dissertationes, quas ephemeridibus literariis Parisiensium aliisque passim inseruit. Quorum omnium historia hoc quidem loco exponi non potest, merentur autem matheseos acta insigni capite de meritis Leibnizii in hanc artem praestantissimam a viro rerum harum accurate perito augeri. Magis ad nostrum institutum spectant philosophicae meditationes ab eo tempore *Actis eruditorum* insertae, inter quas primum locum occupauere editae anno CIↃ IↃ CLXXXIV meditationes *de Cognitione, veritate et ideis*, in quibus rationali philosophiae noua accendere lumina stategit. Quas cum infra exhibituri simus, hoc loco de iis plura dicere nihil attinet.

Iter Leibnizii ad colligenda monumenta Brunsuicensia.

§. XIII. Tanta cum luce quotidie illustrior coruscaret eruditio Leibniziana, isque in omni disciplinarum campo cursum prae aliis egregie absoluisset, eius opera ad res sereniſſimae domus Brunsuicensis describendas ab Ernesto Augusto, Luneburgensium duce, adhibita est. Cuius principis iussu atque sumtibus CIↃ IↃ CLXXXVII iter literarium ingressus est, vt ex tabulariis, bibliothecis, monasteriis, et quaecunque aditum permitterent, adytis literariis monumenta colligeret, quibus illustrari atque in apricum produci posse historiam domus sereniſſimae posse iudicaret. Perlustrauit autem primo quidem haud contemnendam Germaniae superioris partem, Franconiam, Sueuiam, Bauariam, Austriam, et nec bibliothecas publicas, maxime Caesaream, nec archiua atque tabularia principum et ciuitatum, nec forulos monasteriorum, nec priuatorum quoque thesauros literarios neglexit, vt heri sui iussibus obsecundaret. Tum in Italiam progressus, in qua Estensem familiam vnam cum Brunsuicensi originem habuisse nouerat, simile institutum fauentibus passim viris doctis, vrgere gnauiter perrexit. Neque tamen huic vni negotio attentionem suam

r) Vol. I. c. 7, Vol. II. c. 13.

ſuam deſtinauit: ſed cum ingenii vaſtitas pluribus ſufficeret, ad conſueta quoque ſtudia reſpexit, et imprimis matheſin porro iuuare, transmiſſis ad collectores *Actorum eruditorum* obſeruationibus, reſpondere viris eruditis, qui dubia obiecerant, explorare naturae artisque opera, et curam augendarum diſciplinarum nunquam deponere anniſus eſt. Maxime tunc mechanicae atque rebus ad metalli fodinarum culturam pertinentibus valde fauit, nihilque in eo itinere neglexit, quod ad hunc ſcopum facere poſſe intellexiſſet. Id quod occaſionem ECCARDO [s] dedit, conquerendi, non tantum in vrgendo ſcopo primario, et publico ſtudium adhibuiſſe Leibnizium, quantum in hoc ſecundario et priuato, nec ſatis feliciter hoc itinere ad augendam hiſtoriam Brunſuicenſem fuiſſe vſum. Negant id tamen alii, monentes ampliſſimam Leibnizii eruditionem et induſtriam plane ſtupendam vtrique labori abunde ſuffeciſſe, et haud contemnendam ſupellectilem monumentorum ad hiſtoriam Luneburgenſem pertinentium, ſecum reducem attuliſſe. De qua re ſententiam interponere nobis non licet, qui quid reportauerit Hanoueram, ignoramus, vix autem perſuaderi nobis patimur, Leibnizium τὸ ἔργον, quod iniunctum illi erat, adeo neglexiſſe, vt παέργα ei praeponeret; recordamur quoque, quanta difficultates ſuperandas patiantur, qui arcana nonnunquam rerum veterum conclauia adire, perreptare bibliothecarum forulos, et ἀνέκδοτα inde protrahere in lucem ſatagunt. Quibus ſi ſufflaminata fuerit viri magni induſtria, nihil inde redundat, quod eum culpa premat.

Reuerſi ſtudia et labores.

§. XIV. Reuerſus ad lares Leibnizius priſtinum curſum maxima induſtria perficere aggreſſus eſt, et tum diuini ingenii felicitate noua εὑρήματα mathematica cum orbe erudito communicauit, tum iurisprudentiae methodum emendare, reconcinnare collectionem iuris, et in formam artificioſi ſyſtematis leges coniungere denuo tentauit. Quo in arduo negotio viros quoque doctos iurisperitiſſimos ſocios ſibi adſciuit. Quanti autem laboris opus ſuſceperit, quantum in eo profecerit, quam inde legum ſcientiae lucem accenderit, quid abſoluere conatus laudatiſſimos impediuerit, hoc loco enarrari non poteſt, ſed ad iurisprudentiae hiſtoriam recentiorem pertinet, rem vero omnem eleganter complexus eſt Cl. LVDOVICI [u], qui videndus. Eadem ratio eſt, cur quae hoc tempore inter Leibnizium et Paulum Pelliſſonium de tolerantia et illis religionis capitibus, quae Romanam et Proteſtantium eccleſiam diſiungunt, diſputata et ab ipſo Pelliſſonio inuito et aegre ferente Leibnizio [x] vulgata ſunt, praetereamus, quamuis partis ſtudio non occupato prodant, etiam in religionis negotio accurationem philoſophicam et iudicium, quo Pelliſſonium longe anteuertebat, eum demonſtrauiſſe. Quod qui negat, aut nos fauori aliquid dediſſe putat, eum illa recolere iubemus, quae de fide

s) In Annot. ad vitam Leibnizii a Fontenellio ſcriptam.
t) Anonymus ad h. l.
u) l. c. §. 103. p. 106.
x) Vid. Cl. KORTHOLT. Praef. ad Vol. I. Epp. Leibniz.

fide ac rationis et philosophiae vsu inter vtrumque virum doctissimum disputata sunt, cum caussae suae diffisus Pellisonius, earum testimonium eiuraſſet [y], inque Scepticorum castra transfugisset. Aliter instituens Leibnizius ita philosophiae praesidio fidebat, vt non obstare eam reuelationi Pellisonio post traditionis carecta latenti demonstraret. Ceterum eodem anno CIↃ IↃ C XCI ab Antonio Vlrico, Guelpherbytano Duce consilio aulico adscriptus, curamque illustris bibliothecae habere iussus est: ipse in variis Ephemeridibus literariis more suo obseruationibus praestantissimis iuuare artes mathematicas et philosophiam perrexit, controuersiae hydraulicae inter Guilelminum et Papinum ita arbiter interceſſit, vt quanti viros de scientiis praeclare meritos faceret, et quam longe a fastu paedagogico abesset, omnes intelligerent [z].

§. XV. Abunde viri doctissimi officio feciſſe satis Leibnizius censendus esset, etiamsi plura ad promouendas literas non fuisset molitus: at suppeditauere inexhaustae diligentiae et vastissimae lectionis viro alia quoque ad ius publicum pertinentia doctrinae praestantia et vsus atque exercitatio, summa iudicii acie instructa. Occasio autem enata ex conatibus heri sui, Ernesti Augusti, ducis Hannouerani, cui spes potiundae dignitatis nouae electoralis tunc enascebatur. Cum enim in actis tum imperii Romani publicis, tum sereniſſimae domus Luneburgensis et Brunsvicensis, Leibnizius esset versatissimus, et acute vbique videret, tabularia principis, autem omnia ei paterent, tanta industria, tantoque pro sereniſſima domo studio in eruendis eius iuribus, priuilegiis, praerogatiuis et similibus desudauit, vt vtiliſſima inde illustrissimo Platenio, qui res futuri electoris in comitiis curabat, auxilia exsurgerent, annoque CIↃ IↃ C XCII res omnis ex voto finiretur, adscripto celsissimo principe electorum collegio. Ita vero dum historiam antiquissimae domus scrutatur, et res eius ab ouo quod aiunt orditur, initio facto ab ipsis originibus, enatae viro foecundissimi ingenii nouae de statu terrae primaeuo post diluuii tempora cogitationes, naturalem historiam mire illustrantes [a], quarum compendium *Actis eruditorum* [b] inseruit, integras autem in chartam coniecit, quas transmissas collegio Sorbonae calculum eius meruisse testatur, qui ad biographiam Leibnizii, Germanice versam annotationes adiecit. Neque tamen exiguae tantum molis libellis eruditionem in hoc quoque genere prodidit, licet vbique praeclara atque vtiliſſima funderet, sed cum actorum publicorum, chartarum atque monumentorum insignem prorsus aceruum collegisset, isque vndequaque augeretur, praeter historiam Brunsuicensem, cui saxo volendo ex domini sui iussu

Studium Leibnizii in illustrando iure publico.

y) Vid. p. 337. Ed. Fell. vbi satis prodidit Pellisonius, triumphare se cum interitu philosophiae, malleque ineptas nugas, si suae parti fauerint, quam veritatem rationibus philosophicis probatam. Sed et reliqua apertum Pyrrhonismum sapiunt; sine his enim armis tela Leibniziana effugere erat impossibile.

z) Vid. Act. erud. 1692. Sept.

a) Eas, Protogaea, appellauit.

b) 1693. Ian.

praecipue inuigilabat, totius quoque Europae historiam publicam, et quod illi potissimum innititur ius gentium publicum illustrare aggressus est. Vocauit autem, praeter collectanea tanto studio congesta in subsidium, bibliothecae Augustae Guelpherbytanae, his diuitiis mire splendentis codices, monumenta regia aliaque auctoritate et fauore principum ex tabulariis publicis collecta, libros rarissimos, in quibus acta publica deprehenduntur, verbo, quicquid argumentum nobile et grauissimum illustrare et perficere posse iudicabat. Accessere studia et beneuolentia virorum doctorum, qui conatus laudatissimos illustris viri, pro viribus iuuare atque promouere contenderunt, qua in re humanitatem Ezechielis Spanhemii, Boisotii, Christophori Schraderi, Io. Alberti Heugelii, Gerardi Meieri, Greifencranzii, Io. Georgii Graeuii, Pauli Voëtii, Gilberti Burneti, Thomae Rymeri, Thomae Smithi, Sparuenfeld, aliorumque laudauit. Ita tandem, consultis quoque praestantissimis collectionibus historicis prodiit anno cIↃ IↃ C XCIII *Codex iuris gentium diplomaticus, in quo tabulae authenticae actorum publicorum tractatuum, aliarumque rerum maioris momenti per Europam gestarum, pleraeque ineditae vel selectae, ipso verborum tenore expressae ac temporis serie digestae continentur, a fine seculi vndecimi ad nostra vsque tempora.* Cuius libri praestantissimi historiam hoc loco enarrare, institutum vetat, consuli autem non sine fructu viri docti possunt, qui hanc operam susceperunt [c], maxime autem legenda sunt, quae illustris auctor more suo doctissime tum in primum codicis tomum, tum in alterum, qui mantissam continet, est praefatus [d]. Nobis id annotasse sufficiat, quod et FONTENELLIVS [e] obseruauit, virum summum non modo ingenio, quod supra modum acutum et elegans nutriebat, sed et ferrea diligentia et studio indefesso, quod ad publica emolumenta referebat humanae societatis, amor, et iudicium rectum, literis pariter rebusque publicis prodesse voluisse, et omnium quoque bonorum expectationem expleuisse.

Labores philosophici Leibniziani eo tempore.

§. XVI. Reuersus ab hoc labore historico ad consueta studia, ad refingendos philosophiae primae siue ontologiae vultus animum applicuit. Cui labori eo magis par erat excelsum Leibnizii ingenium, quo magis totum erat ad metaphysicas speculationes quasi natum, systemati autem apte et cohaerenter concinnando omnium aptissimum. Indignabatur autem vir acutissimus, scientiam nobilissimam, ex qua communia recte sentiendi et definiendi principia hauriri debeant, in inanem terminorum notitiam esse mutatam. Hinc qua ratione emendari posset, quidque substantiae notioni, quam velut fundamentum, substernendam esse reliquis statuebat, esset addendum, peculiari obseruatione, actis eruditorum [f] inserta explicuit; multos in ea re assecias nactus, quamuis Cartesianis, maxime RVAR-

c) Act. erud. 1693. Mart. Augusti. LVDOVICI l. c. §. 361. p. 386.
d) Extat vtraque praefatio Vol. III. Epp. a KORTHOLTO editarum p. 168. seqq.
e) loc. cit.
f) 1694. Mart. p. 110.

RVARDO ANDALAE [g], aliisque vis illa actiua, conatusque substantiae mire displicuerit. Ipse vero Leibnizius, cum hoc pacto naturam rerum, ipsasque motus leges modo simpliciſſimo recludi posse crederet, quadriennio post eandem assertionem, commentatione *de Ipsa natura siue vi insita*, repetiit. Alios labores tum ad geometriam, tum ad artem salutarem, tum ad ius publicum pertinentes, quos hoc anno excluſit foecundiſſimum Leibnizii ingenium, cum ad tractationis nostrae argumentum non pertineant, breuitatis causſa praeterimus [h].

§. XVII. Nouis philosophiam accessionibus auxit inexhausta Leibnizii doctrina anno sequente CIↃ IↃ CXCV. Cum enim deprehendisset, falsas motus leges sibi concepisse Cartesium, de veris earum fundamentis atque principiis displiciens, nouam de viribus substantiarum scientiam tandem meditatus est, ex qua omnis mechanismi ratio simplex atque naturalis posset deduci, et mensura virium, maxime viuarum definiri. Quia tamen, quam animo conceperat, scientiam nouam, quam dynamicen salutabat, integram exponere, tot simul laboribus obrutus non poterat, *Specimen dynamicum actis eruditorum* [i] inseruit, ex quo multa postea materia viris doctis enata est, de mensura virium disputandi, quae hoc loco enarrare nihil attinet. Quemadmodum hoc tempore ad dubia a clarissimo viro, Bernardo Niewentyt contra calculum differentialem eiusque vsum in resoluendis problematibus geometricis propositа, more suo, id est acute et humaniter respondit [k]. Nullae autem in argumento magis aut ingenii Leibniziani vis emicuit aut nouitas hypotheseos omnium in se oculos conuertit, quam in nouo, quod hoc anno in *Ephemeridibus Parisiensium literariis* [l] vulgauit, *Systemate de natura et communicatione substantiarum, itemque vnione inter corpus et animam intercedente.* In quo famigeratissimam hypothesin de harmonia inter animam et corpus praestabilita, de qua infra ex instituto dicemus, prima vice cum philosophico orbe miro et diuerso euentu communicauit. Anno CIↃ IↃ CXCVI nouis honoribus Leibnizius ab electore Hanouerano auctus est, cum merita eius de domo Brunsuicensi in dies crescerent et augerentur. Declaratus enim consiliarius iustitiae intimus et historiographus electoralis, non titulo modo, sed emolumentis quoque gauisus est, quamuis vitae pragmaticae rationi non adstringeretur, nec in consessu administrorum status locum caperet, nisi cum de rebus ad historiam et ius publicum spectantibus consuleretur, vt in causſa Saxo-Lauenburgica, et in controuersia cum duce Virtembergico accidisse, Ludolfo Hugone, Vice-cancellario Hanouerano, dirigente et dicendi rationem emendante, obseruauit Cl. FELLERVS [m]. Ita vero nouis excitatus

Acta literaria Leibniziana anni MDCXCV.

g) In diss. de Vera notione substantiae, quae extat in Pentade dissert. philos. diss. 1.
h) Consulendus LVDOVIC. l. c. §. 363. seqq. p. 394. seqq.
i) 1695. p. 145.
k) ib. p. 310.
l) 1695. Iuin. p. 444. 455.
m) Supplem. vit. Leibniz.

tatus ſtimulis pro cauſſa atque gloria heri ſui omnem mouere lapidem maxima contentione ſtuduit. Cumque ſereniſſimae domus Brunſuicenſis hiſtoria eum quotidie occuparet, ab eo tempore coeptum tramitem noua opera et maiori induſtria proſequi, et adiutus miniſterio virorum doctorum, maxime Ioachimi Fridr. Felleri, et Io. Georgii Eccardi, quos in laboris ſocietatem adſciuerat, quaecunque in ampliſſimo hiſtoriae medii aeui campo reperire poterat ad Brunſuicenſes res facientia mira patientia collegit, digeſſit, et in horrea ſua retulit. Cuius generis curis cum interponere gaudia ſoleant alii, ipſe ad philoſophiae hortos diuertit, et eius deliciis medii aeui taedia leuauit. Ex qua recreatione philoſophica, exortae *Meditationes* [n] eius in Io. Lockii *Librum de Intellectu humano*, in quibus debitis quidem laudibus ornat opus praeſtans et acutum, non diffitetur autem diſplicere ſibi ea, quae contra ideas innatas, de idea ſubſtantiae, de anima interdum actu non cogitante, de idea vacui, de forma logica, philoſophus Anglus diſſeruit, quamuis ea non obſtare putet, quo minus acceſſiones maximi momenti ad philoſophiam factas eſſe a Lockio dici poſſit. Quo iudicio aequiſſime et non ſine meritorum Lockianorum laudibus lato, valde tamen et ipſum Lockium, et amicos eius Guilelmum Molinaeum et Ioannem Clericum offendit, quorum iniquitatem inferendo de hominibus noſtris iudicio accurate ſolideque demonſtrauit celeberrimus Io. Christoph. Gottschedius [o], dignus fama Leibniziana vindex. Reliquum, quod a labore, cui praecipue ſe deuouerat Leibnizius ſupererat, tempus amplificandae defendendaeque hypotheſi harmoniae praeſtabilitae impendit, et ad obiectiones Foucherii reſpondit, breuibus autem ſcriptionibus philologiam illuſtrauit, id cauens, ne vlla in re, etiam in literis, otioſus eſſet, diceretque aliquid, quod non eſſet vtiliſſimum.

Inuenta arithmetica binaria.

§. XVIII. Habet porro annus cIↃIↃCXCVII aliquid noui profectum a Leibniziano ingenio, quod admirationem orbis eruditi meruit. Nempe creationis ex nihilo atque vno, id eſt creatore, imaginem delineaturus nouum computandi genus ex nihili atque vnitatis ſigno conſtans, mira ingenii felicitate detexit, quod arithmeticam binariam ſiue dyaticam adpellauit. Non patitur locus atque tractationis ratio, vt quo pacto numerandum eſſe ſolis ſignis O. et I. doceat vir maximus ingenio, quoque ſerierum fundamento nitatur, quam vtilitatem prae arithmetica denaria habeat. Exponenda haec ſunt in hiſtoria arithmeticae, in qua nobiliſſimam atque elegantiſſimam partem conſtituit. Id hiſtoriae Leibnizianae cauſſa modo enarrandum, viginti atque amplius annis virum illuſtrem hanc numerandi viam iam in animo habuiſſe, iſto autem quem diximus anno delineato numo maioris molis, ad explicandum creationis ex nihilo myſterium elegantiſſimum ἔυρημα primum adumbraſſe, dicaſſeque Rudolpho Auguſto Brunſuicenſium

n) Extat in Collect. Schediaſmatum philoſ. Leibnizii, Clarkii, Neutoni etc. T. II. p. 143. et T. III. Opp. Lockii Londini 1717. editorum.

o) In Progr. de Iniquitate exterorum in ferendo de eruditis noſtratibus iudicio illuſtrium virorum Io. Lockii et Wilh. Molinaei exemplis confirmata.

sium duci, prolixius autem expoſuiſſe in epiſtolis ad Io. Chriſtianum Schulenburgium [p] perſcripſiſſe quoque myſterii huius rationem ad Claudium Philippum Grimaldum, qui tunc ex ſocietatis patribus tribunali mathematico apud Sinenſes praeerat, eique ac ſociis perſuaſiſſe, clauem hanc eſſe ſapientiae Fohianae, a tot ſeculis ipſis Sinenſibus deperditae. Qua de re cum in fine tractationis aliquid dicendum ſit, hic plura non cumulamus. Conſuli autem poſſunt quae pro myſterio hoc arithmetico enucleando vulgarunt RVD. AVGVSTVS NOLTENIVS [q] et Cl. KOEHLERVS [r]. In reliquis quibus de re literaria hoc anno mereri anniſus eſt vir celeberrimus, laboribus de Carteſii philoſophia ad Nicaſium diſſeruit, de rebus Sinicis nouiſſimas relationes vulgauit, ſuo quoque loco a nobis tangendas, et capita quoque nonnulla ad hiſtoriam Germaniae veteris et medii aeui pertinentia eleganter illuſtrauit. Anno autem ſequenti *Acceſſionum hiſtoricarum, ſiue monumentorum nondum hactenus editorum* Tomos duos publici iuris fecit: In argumento philoſophico autem, cum de notione naturae eiusque vi, et operatione inter ſe digladiarentur Ioannes Chriſtophorus Sturmius et Guntherus Chriſtophorus Schelhammerus, dynamica principia iam ante propoſita contra obiectiones Sturmianas confirmauit illuſtrauitque [s]. Et eandem quoque viam ad decurſum ſeculi exſpirantis tenuit; ſemper enim aliquid noui eruditae ciuitati legendum dedit, quod vel geometriam perficeret, vel calendarium emendaret, vel hiſtoriam ciuilem pariter atque literariam iuuaret, quae recenſere omnia, loci huius non eſt, videndus autem, qui cuncta pulchre complexus eſt, biographus Leibnizii Cl. Ludouici. Hoc vero tempore quoque P. Baylio, dubia contra harmoniam praeſtabilitam nectenti reſpondit.

§. XIX. Illuſtre autem prorſus eſt, quo ſibi ciuitatem eruditam immortaliter deuinxit Leibnizius, meritum, cuius euentus laetiſſimus vertente ſeculo apparuit. Nempe totus exardeſcebat vir ſuo iure magnus in literarum incrementa promouenda, omnemque lapidem mouebat, vt et ipſe ex abundantiſſimo penu quotidie noua conferret, et alios ingenio atque doctrina praeſtantes ad ſimiles conatus perficiendos exhortaretur. Probe autem et ratione inductus, et exemplis Galliae atque Britanniae conuictus nouerat, nihil magis proficuum eſſe literis, quam ſi mutuas inter ſe manus viri docti iungant, initoque foedere, poſitisque legibus ſuas ſymbolas ad emendandas et augendas diſciplinas conferant. Cui fini obtinendo, vt erat animo magno, cum valiturum praeſidium atque medium adhibendum eſſe ſtatueret, Fridericum I. Boruſſiae regem, principem vere magnum

Societatis ſcientiarum Berolini conſtituendae auctor Leibnizius.

p) Inſertae ſunt eius conſilio de concilianda feſtorum cum Paſchate ratione, Lipſ. 1724. edito p. 183. 186.

q) Pec. Schediaſmate Lipſ. 1734. edito, vbi nummi a Leibnizio inuenti delineatio quoque exhibetur. Add. Appendix ad Germ. Verſ. Theodiceae, quae narratio ex TENZELII Colloquiis menſtruis hauſta eſt.

r) In verſioni Monadologiae Leibnizianae, ipſam illuſtris viri epiſtolam ad ducem Brunſuicenſem p. 103. ſeqq adiecit.

s) A. E. 1698. Sept. diximus de hac controuerſia in Vita Sturmii parte antecedente. Conf. Vol. I. Epp. p. 25.

magnum et ampliſſime literis fauentem in partes pertrahere conſtituit. Illum igitur cohortatus eſt, vt exemplum Ludouici XIV et Caroli II, imitaturus, ſocietatem ſcientiarum regiis auſpiciis conderet, viros doctos conceſſis priuilegiis ad augendum diſciplinarum honorem excitaret et hoc pacto nouam Muſis ſedem in aula ſua panderet. Haec, vt efficax erat eloquentia Leibnizii, regi praeſens perſuaſit, virosque doctiſſimos ipſosque adminiſtros regis ea in re ſocios laboris et commodationis habuit [t], eo euentu, vt, ruptis tandem, quae conſilium laudatiſſimum ſufflaminauerant, impedimentorum repagulis, res omnis perficeretur, et, impoſito prius nouo regi diademate regio, anno ſequenti recenti ſocietati praeeſſe Leibnizius, etiam abſens iuberetur. Quo axiomate bonis auibus, feliciſſimisque, pro republica literaria auſpiciis ornatus, omnem in id vires contulit, vt viros vndequaque colligeret, et eruditionis laude et ſcriptorum gloria commendatiſſimos, qui datis ſocietati nouae nominibus ſymbolas ſuas ad amplificandas literas, maxime philoſophiam, matheſin et philologiam conferrent, et exempla exterorum laudabili aemulatione ſequerentur. Qua in re gnauiter vrgenda, quam ſedula fuerit Leibnizii contentio, ex epiſtolis eius a Cel. KORTHOLTO [u] editis abunde conſtare poteſt; His vero artibus adeo gratioſum ſe optimo principi, gloriam ex literis promotis ſibi iuſtiſſimam quaerenti reddidit, vt ſingularia prorſus beneuolentiae regiae ſpecimina multoties acciperet. Immo non regis tantum ſapientiſſimi gratia frui, ſed et optimae reginae, quae parem in ſexu ſuo eo tempore et virtutis, et doctrinae cultu non habebat [x], et ampliſſime viris doctis fauebat, eorumque colloquiis mire gaudebat, placere et frequenter illi adeſſe Leibnizio licuit. Qui vt animum maieſtati gratiaeque regis deuotiſſimum teſtaretur, cum literariis conſiliis bene coepta ſecundauit, tum ex rariſſimae eruditionis hiſtoricae penu in controuerſiis illuſtribus regiae domus, ſtatus adminiſtris, qua poſſet ratione impiger adfuit. Interrupit tamen nonnihil laudabiles conatus morbus, quo aliquot menſes anno CIↃ IↃ CCIII Berolini aegrotauit.

Acta Leibnizii anno CIↃ IↃCCIV *ſeqq.*

§. XX. Quod Berolini tam laeto ſucceſſu voluerat ſaxum, Dreſdae quoque in aula Poloniae regis ſimiliter voluendum ſibi eſſe ratus Leibnizius, quod conuictus eſſet, maximo animo fauere literis principem incomparabilem, huius quoque mentem ad excitandam academiam ſcientiarum compellere ſtatuit, eo fine, vt ſororio cum Berolinenſi vinculo iuncta communibus niſibus laboreque inter ſe communicato literarum incrementa promoueret. Fulciebat ſpem Leibnizii, quod regem artium mathematicarum iucunditate et elegantia plurimum delectari noſſet. Nec dubitandum eſt, quin ſucceſſum conſilium habuiſſet exoptatiſſimum, ſi in alia tempora incidiſſet. Aſt belli ſtrepitu tum valde moleſto perſonabat Polo-

t) Conf. ſi placet, quae ea de re in Vita Danielis Erneſti Iablonskii, Decade II. Pinacothecae ſcriptorum noſtra aetate illuſtrium diximus.

u) Vid. Vol. I. p. 68. 70. 74. 76. ſeqq. Vol. IV. p. 347.

x) Vid. Vol. I. Epp. p. 248.

Polonia, et ad magis neceſſaria et grauiora vocabatur regis animus. Ita vero factum, vt in ipſo partu ſpes omnis ſuffocata euaneſceret. Noſter itaque ad praeſentia conuerſus, non modo irenica, quae tum in aula Berolinenſi feruebant conſilia maxima prudentia iuuare, et inepta, ac bello magis accendendo, quam paci reſtituendae idonea proſcribere [y], maxime autem hiſtoriam Brunſuicenſem, cui augendae promouendaeque deſtinabatur, nouis laboribus illuſtrare aggreſſus eſt. Qua occupatione lenire ſe ſimul poſſe dolorem, quem ex obitu reginae Boruſſiae, Sophiae Charlottae, qui anno CIↃ IↃCCV accidit, conceperat, ſperabat. Sub praelum ergo miſit *Collectionem hiſtoricorum*, quibus antiquitates Brunſuicenſes et Ateſtinae, (quae vno ex fonte promanarunt) illuſtrarentur, quae tamen annis demum ſequentibus CIↃ IↃCCVII, CIↃ IↃCCX, CIↃ IↃCCXI, tribus voluminibus prodiit. De qua, cum nobis inſtituti noſtri limitibus retractis dicere hoc loco, et quanta illuſtris viri merita ob eandem in hiſtoria medii aeuii ſint, oſtendere non liceat, conſulendi, poſt ipſum collectorem, eleganter prolixa eaque doctiſſima praefatione de pretio huic collectioni ſtatuendo commentantem, Ephimeridum literariarum eius anni [z], itemque bibliothecarum hiſtoricarum ſcriptores, qui laude digna virum ſummum mactarunt. Interim more ſuo, dum editioni inuigilat, ſcientias mathematicas, philologiam, hiſtoriam, iusque publicum minoribus ſcriptis, diariis literatis paſſim inſertis, illuſtrare perrexit [a]: quae cum argumentum noſtrum non tangant, praetermittimus, facile autem ex indice ſcriptorum Leibnizianorum colligi, diſcique poſſunt. Maius momentum habet ſtudium, quod haud leue hocce tempore vrgebat, *Theodiceae* opus, hortante Boruſſiae regina ſuſceptum, at poſt eius funera ab eo omiſſum, reſumendi, emendandi, augendi, perficiendi, ad quod amici eum fuerant cohortati. Abſoluiſſe autem anno CIↃ IↃ CCVII foetum celeberrima poſtea fama per orbis literati circulos notum, ex epiſtola ad V. C. Mich. Gottlieb Hanſchium [b] conſtat, qua breuem naſcentis eius libri hiſtoriam eſt complexus. Alia quibus theologis Helmſtadienſibus commodum vtilemque ſe eo tempore praeſtitit, cum hac non pertineant, omittimus. Tacere autem non licet ea, quibus in argumento philoſophico verſatus eſt vir illuſtris anno CIↃ IↃCCVIII et ſequente. Nempe cum CVDWORTHI *Syſtema intellectuale* a doctiſſima filia dono accepiſſet, legere illud more ſuo, cumque in argumento grauiſſimo verſaretur, examinare conſtituit. Vidit autem (quod ad Cornelium Dietericum Kochium ſcripſit [c]) *eum pro parte feciſſe, quod faciendum ipſe cenſeat, vt non tam enarrentur omnia de rebus diuinis*

y) Conſulendae epiſtolae Leibnizii ad Ioannem Fabricium, Vol. I.

z) Act. erud. 1707. p. 460. FONTENELLE in Elog. Leibniziano, Io. FABRIC. Hiſt. bibl. ſuae T. III. p. 21. ſeqq. qui ſcriptores in iſta collectione comprehenſos fuſe recenſet.

a) Conf. LVDOVICI P. I. §. 437. ſeqq. pag. 442. ſeqq.

b) Principia philoſ. ab HANSCHIO edita p. 144.

c) Annal. Acad. Iul. ſem. III. p. 191.

nis dogmata hominum, cum errorum numerus sit infinitus, quam excerpantur vtiliora ad illustrandam veritatem, quae vnica est. Aſt concoquere naturas plaſticas [d] non potuit, quamuis materiae, praeter ἀντιτυπίαν inſitas eſſe ἐντελεχείας ſtatueret; eo quod ſecundum Cudworthum naturae iſtae non agant mechanice in corporibus, cum tamen cenſeret ipſe [e], omnia in natura corporea fieri mechanice, etſi ipſa mechaniſmi principia ex ſola materia non pendeant. Et de hoc quidem argumento, ad ingenioſiſſimam foeminam, quae miro in philoſophia acumine gaudebat, in literis diſſeruit, et aſſertorum ſuorum rationes explicuit. Deinde cum Leibnizium, ſententiam de Pufendorfii philoſophia morali, in libro *de Officio hominis et ciuis* comprehenſa rogaſſet Gerardus Woltherus Molanus, abbas Loccumenſis, de ea quoque ita diſputauit [f], vt ſatis luculenter oſtenderet, totum quod conſtruxerat Pufendorfius iuris naturalis aedificium ſibi diſplicere, principia defectibus non exiguis laborare, plerasque ſententias in progreſſu non admodum principiis cohaerere, neque ex iis, tanquam cauſſis deduci, ſed potius aliunde ex bonis auctoribus ſumi, improbari ſibi, quod finem ſcientiae iuris naturae ambitu huius vitae includat, ea, quae intra pectus latitant, nec foris prorumpunt, ex iure naturae excluſerit, cauſſam efficientem iuris naturae non in rerum natura, ſed in ſuperioris decreto quaeſiuerit, ſibimet ipſi vero ſaepe numero obloquatur. Vnde iudicauit, libellum, etſi multa bonae frugis contineat, illis tantum vſum praeſtare, qui leui aliqua tinctura contenti ſcientiam ſolidam non affectent. Qua cenſura, dici non poteſt, quam moleſtus Pufendorfianae philoſophiae moralis cultoribus viſus ſit, qui famam Pufendorfii inuidia inſtigante arroſiſſe Leibnizium cenſebant. Enatae inde *Obſeruationes* celeberrimi Ioannis Barbayracii *in epiſtolam Leibnizianam* [g], quam tamen vindicandam poſtea ſibi delegit Balthasar Branchv [h], arbitri ſibi partes ſumente Gerschomo Carmichael [i] Io. Clericvs [k] quoque, quae iniuſte et praeter rem notata eſſe a Leibnizio iudicabat, publica ſcriptione confixit, eandemque ſemitam calcauit Immanvel Webervs [l], vt alios taceamus, qui vocibus pugnare Leibnizium, et praeiudicia ex philoſophia Scholaſtica hauſta cenſuerunt. Quibus tamen reſpondit, et pro veritate cenſurae Leibnizianae diſputauit Cl. Israel Theophilvs Canzivs [m]. Porro circa idem tempus ad certamen philoſophicum Leibnizium prouocauit Franciſci Lamy

d) Extat iam anno 1705. in Hiſtoria operum eruditorum M. Maio 1705. p. 222. Commentatio Leibnizii de naturis plaſticis.

e) Epp. Vol. IV. p. 16.

f) Edidit eius epiſtolam primus Io. Chriſtoph. Boehmerus 1709. tum Ephimerides nouae Bibliothecae Lipſ. T. I. p. 836. et Kortholtvs Vol. II. Epp. p. 145. ſqq. ſed multis quoque editionibus libelli de O. H. et C. praefixa eſt.

g) Adiectae ſunt Gallicae verſioni eius libri a viro praeſtantiſſimo editae, Amſt. 1718. 8.

h) In Obſeruationibus ad ius Romanum, Leid. 1731. 8. editis.

i) Edit is Pufendorfii libellum et ſupplementis ac obſeruationibus auxit. Edimburg 1724. 12. Vid. A. E. 1727. Ian.

k) Bibl. anc. et mod. T. IX. P. II.

l) In Monito apologetico ad epiſtolam Leibnizii cenſoriam Gieſſae 1719.

m) In Philoſ. Leibnizianae et Wolfianae vſu in theologia P. I. c. II. §. 12. 13.

Lamy monachi Benedicti contentio; qui dubiis premere harmoniam praestabilitam coepit: iis enim more suo docte et sine bile respondit [n].

XXI. Admodum foecundus fuit industria Leibniziana annus CIↃ IↃ CC X, quo plurimum philosophiam editis nouis lucubrationibus amplificauit, et omni quoque literaturae accessiones haud contemnendas adiecit. Et primo quidem loco euentum hoc anno habuit exoptatissimum cura Leibnizii obseruationes societatis scientiarum, Berolini conditae, vno fasce collectas edendi. Quam cum iam triennium fouisset, circa auspicia anni dicti prodiere *Miscellanea Berolinensia, ad incrementum scientiarum ex Scriptis Societati Regiae Scientiarum exhibitis edita, cum figuris aeneis et indice materiarum.* Quam obseruationum praestantissimarum farraginem, non extorsit modo precibus et cohortationibus suis viris doctis Leibnizius, totam digessit, praefatusque est et regi inscripsit, omnemque editionis curam vnus fere absoluit, sed et ipse ex abundantissimae eruditionis penu quam plurima contulit, immortalem ei gloriam conciliantia. Siue enim matheseos mysteria rimaretur, siue antiquitatis fontes aperiret, siue rerum physicarum, historicarum, philologicarum rationes panderet, in omnibus aeque magnum ostendit ingenium, dignus cuius vel hoc solo nomine apud posteros perennet memoria. Deinde quam absoluerat, *Theodiceam, siue dissertationem de bonitate Dei, libertate hominis et origine mali*, hoc anno typis Amstelodamensium prodire iussit, cuius celeberrimi libri historiam atque fata infra strictim enarrabimus. Id in praesentia monemus, et scribendi elegantiam, et argumenti varietatem multiplici doctrina refertam, et nouas atque inauditas hypotheses miro acumine defensas et aduersarios, quibus doctissima commentatio opposita est, in admirationem plerosque rapuisse, ita vt faterentur illi quoque, quibus multa paradoxa visa sunt, incomparabile esse decus ingenii Leibniziani. In hac autem tractatione, quamuis plurima noua sint, harmonia tamen praestabilita non inter animam modo et corpus, sed et inter naturae ac gratiae regnum, itemque elementa monadologiae prorsus singularia orbis philosophici oculos prae reliquis in se conuerterunt. Ceterum et Longium, *Bibliothecam sacram* augentem hoc tempore adiuuit, et thesaurum codicum Mscr. Gudianum bibliothecae Guelpherbytanae vindicauit. Tanto ardore cum in literarum disciplinarumque augmenta esset accensus, maximo eius gaudio accidit, vt anno sequente Petro I. Russorum imperatori innotesceret, quem Torgauiae conueniendi occasionem erat nactus. Vt enim maxima quaeuis complexus erat animo princeps magnus et praecipue emendandis ad meliores sensus subditis excelso spiritu intentus, ita non potuit non facilem se praebere Leibnizio, cuius ingens animi acies et summa de artibus atque scientiis merita ipsi commendata erant, auresque praebere patulas, cum nobilissima de augendis iuuandisque

Fructus industriae Leibnizianae an. CIↃ IↃ CC X. et seqq.

n) Iournal des Savans, Suppl. 1709. Mai.

que literis consilia vir optimus suppeditaret [o]. Quae gratissima fuisse monarchae, non modo muneribus, eius magnificentiam decentibus demonstrauit, sed et paulo post memorabili euentu compertum est. Relatus enim in numerum consiliariorum iustitiae, quos vocant, intimorum, annuo mille thalerorum stipendio auctus est [p]. Sed et postea an. cIↃIↃccxvI, quod ipse ad Kortholtum scripsit [q], ad acidulas Pyrmontanas profecto, Russorum imperatoris exporrecta frui gratia licuit: eidem quoque per biduum, quod deinde Herrenhusae prope Hannoueram egit, adhaesit, miratus in tanto principe non tantum humanitatem, sed et notitiam rerum et iudicium acre. Quod quanta reipublicae eruditae vtilitate, quantis scientiarum incrementis factum sit, facies Russiae literatae, pristinae barbariei ingenioque Scythico prorsus dissimilis satis probat, cum hodie tanti principis consiliis, quae fouit, auxit, formauit Leibnizius, id potissimum debeatur, vt nec vlla elegantiae literariae pars in vastissimo regno desideretur, nec laudatissimis institutis sequi vestigia ista cessauerint, quibus sceptra Russica post Petrum I. tradidit diuina prouidentia.

Conatus Leibnizii promouendarum scientiarum in aula Viennensi.

§. XXII. Quae in aula monarchae Russorum arrisit Leibnizio fortuna, apud Romanorum imperatorem non minus fuit fauentissima. Cum enim optimus princeps Antonius Vlricus, Brunsuicensium dux, Leibnizium Carolo VI. gloriosissimae memoriae de meliori commendauisset, locum eum in consessu consiliariorum imperii aulicorum capere iussit, et baronis axiomate clementissime auxit [r]. Cuius clementiae magnitudinem eum satis intelligeret Leibnizius, dignum ea se reddere cupiens, anno cIↃIↃccxIII Viennam aduolauit, et quid sibi de pacis Vltraiectinae ratione a Sinzendorfio delineata videretur, augustissimo imperatori scripto exposuit. Quae cogitationes adeo placuere et ipsi imperatori et summis rerum administris, vt stipendium bis mille florenorum Leibnizio decerneretur, vna cum conuictu in aula, duplo auctius, testibus *Actis eruditorum* [s] obtenturo, vbi sedem fixam, quod facturus erat, si diutius superuixisset, Viennae constitueret. Sed et alios inde effectus habuit ipsi laetissimos atque exoptatissimos. Admissus enim in amicitiam Eugenii Sabaudiae principis, aditum parante Bonneualio comite, incomparabilem heroëm, artis non minus patrocinio quam Martis fauore et experientia, atque felicitate bellica immortalem sibi fauentissimum expertus est [t]. Qui cum plurimum in aula valeret, omnium autem optime literis cuperet, easque promotum, quo posset modo, iret, facile intelligi potest, non Leibnizio tantum, sed et disciplinis exoptatissimam euenisse tanti herois beneuolentiam. Simili ratione aulae cancellario Sinzendorfio, de quo magna erat imperatoris opinio, valde commendata est Leibniziana eruditio [v]. Et his summis viris parariis ausus est Leibnizius, vltimam in vita

o) Epp. Vol. I. p. 304. 150. 414.
p) A. E. l. c. q) p. 365.
r) Factum id exspirante anno 1711.
s) loc. cit.
t) Vid. Vol. III. Epp. p. 289. seqq.
v) Ibid. p. 293.

vita sua manum promouendarum literarum negotio admouere, excitata quaestione atque consultatione de erigenda auspiciis imperatoriis societate scientiarum. Ad augustissimum ideo monarcham consilia sua detulit, qui cum animo non minus, quam imperio esset maximus, mature perspexit, plurimum ad gloriam sceptri sui, quin et vtilitatem patriae et regnorum suorum conferre posse, si hoc pacto scientiae iuuarentur. Vrsere institutum et ipse Eugenius, et comites Sinzendorfius atque Dieterichsteinius, aliique rerum Austriacarum et Bohemicarum administri, qui literis egregie fauebant; neminem enim facile omittebat vir illustris, quem laudatissimum institutum in aula Viennensi precibus, monitis, consiliis iuuare promouereque posse crederet. Et licet nonnulli, quos religionis zelus quidam, sane praeposterus, in scientias armauerat, intercederent x), et clandestinis artibus sufflaminare successus exoptatos tentarent, ipsum tamen clementissimum monarcham res immortalitatem gloriae comparatura fauentissimum habuit. Et dubium non est, quin ad laetissimum tandem euentum negotium totum peruenisset, nisi et fata publica moram iniecissent; et fata vltima Leibnizii illud tandem imperfectum relinquere eum coëgissent. Scripsit enim Leibnizius ad Ioannem Christianum Langium V. C. *magnum imperatorem praeclara agitare consilia, et scripto etiam decreto sibi rei curationem commissam esse. Sperareque, vbi nonnihil respirauerit aula ab incredibili sumtu, qui in bellum praesens poscatur, rationem initum iri nouae fundationis, quae viris egregiis viam apertura sit, ad praeclara destinata in rem conferenda.* Alio autem tempore, ad Schmidium, quo imprimis intercedente apud imperatoris amicos in aula vtebatur, scripsit, *accepisse se a cancellario aulae imperatoris nomine decretum confirmatorium eius rei, sic vt negotium ex voto optime succedat, et speranda modo atque expectanda pax sit; rem enim tantum non confectam esse, et desiderare modo, vltimam manum imponendam.* Ex quibus, aliisque, facile cumulandis, si historiam literariam scriberemus, constat, fatorum iniquitatem obstitisse, quo minus res euentum sortita sit y). Plurimum quoque ei obfuit absentia Leibnizii, quem et negotia ab aula Brunsuicensi commissa reuocauerunt, et pestis, quae anno cIↃ IↃ cc XIII Viennam depopulata est, relinquere aulam coëgit. Ceterum in ista mora Viennensi non modo scientiis mathematicis et historiae promouendae consilia sua destinauisse Leibnizium ex epistolis eius patet; sed et philosophiam amplificare studuisse, eamque in rem Eugenii voluntate in literas et philosophiam optime affecta prudenter fuisse vsum, ex dedicatione *Principiorum philosophiae* a viro celeberrimo MICHAELE GOTTLIEB HANSCHIO ad Eugenium Franciscum principem de Sabaudia et Pedemontio etc. scripta, constat, in qua docet, *serenissimum principem auctorem ei extitisse, vt primam de illis conscribendis cogitationem susciperet.*

x) Ibid. p. 294. et in Collectione Epp. Gallicarum Leibnizii Kortholtiana p. 65.

y) Plurimum hanc rem illustrant Epistolae Leibnizianae Vol. III. ab ep. 38. ad 57.

Reuerſi Hannoueram Leibnizii labores.

§. XXIII. Et haec quidem Viennae a Leibnizio acta ſunt: domum autem eum reuocauit admotus Britanniae throno poſt mortem Annae elector Hannoueranus, quem ſalutare, gratularique diadema regium conſtituerat. Qui cum ante aduentum in Angliam diſceſſiſſet, ſeruitio tamen fidem demonſtrare atque obſequium ſtuduit. Cui heri ſui rebus velificandi contentioni tributum tunc eſt ſchediaſma, quod rege in Britanniae throno collocato titulo *Anti-Iacobitae* comparuit, quodque ſcriptis Anglorum nonnullorum, quae contra religionem Lutheranam ad conflandum regi apud populares ſuos odium prodierant, reſpondit, et diſcrimen eccleſiae Anglicanae atque Lutheranae in articulo de coena curatius demonſtrauit. Aſt negauit Leibnizius haud ſemel [z], ipſum eius ſcriptionis auctorem eſſe. Certius eſt, nouis ſtimulis adactum Leibnizium condendae hiſtoriae Brunſuicenſis filum reſumſiſſe [a]. Sunt qui tradant, indignationem aulae meruiſſe Leibnizium, quod negotium, in quod immenſi hactenus ſumtus fuiſſent facti negligentius tractaret, et crebrioribus itineribus longaque in alienis locis mora rem interpellaret; idque adeo aegre tuliſſe Leibnizium, vt de relinquenda Germania, figendaque fortunarum ſuarum ſede apud Gallos cogitare coeperit [b]. Quod vtrum indubitato verum ſit, dicere non habemus [c]: fatemur autem, non carere omni veriſimilitudinis ſpecie. Nam biennium fere Hannouera abfuerat, reduxque Tourneminio, Ieſuitae Gallo, quo amico vtebatur, conſilium ſuum aperuerat, in Galliam concedendi: lectis quoque eius literis rex Ludouicus XIV, gratiam ei atque commoda obtulerat. Paulo poſt autem conſtitutus eſt a rege Angliae hiſtoriographus Brunſuicenſis Eccardus, vt tantum opus perficeret. Leibnizius vero, quem dolores arthritici, quibus ſubinde miſere vexabatur, in Germania retinuerunt, ſuſtentatus Eccardi induſtria gnauiter proſequi negotium perrexit, fauente rege, et diligentiam vtriusque fouente. Itaque in ſtudio hiſtorico iterum verſatus noua vbique detegere, vetera firmare, et origines quoque gentium eruere tentauit. Cui labori elegans quoque ſchediaſma *de Origine Francorum* debemus [d], quo Francos primum veniſſe a Baltico mari, fuiſſeque confluxum hominum ex Danis, Saxonibus, Anglis, Warnis aliisque populis vicinis probat. Quo in aſſerto, veterum teſtimoniis confirmato aduerſarios expertus eſt Ioannem Tourneminium et Nicolaum Hieronymum Gundlingium, de qua tamen controuerſia plura hic dicere non licet [e]. Non vero, argumentum tantummodo hiſtoricum controuerſiae circa hoc tempus implicuit Leibnizium, ſed et philoſophicam contentionis ferram reciprocare cum Samuele Clarckio, Newtoni aſſecla et ſectatore coactus eſt. Cum enim Newtoniani quidam valde reprehenderent, quod

z) FONTENELLE et Act. erud. l. c.
a) Vid. Nou. Lit. Lipſienſ. 1715. Suppl. XI. p. 495. Epp. Vol. III. p. 302.
b) Vid. Anonymus ad elogium Leibnizii Fontenellianum.
c) Journal des Sauans 1722. Fevr. art. 9.
d) Extat quoque in ECCARDI Legibus Francorum Salicis et Ripuariorum.
e) Conf. omnino Cl. LVDOVICI l. c. §. 505. 210. 211.

quod Deum intelligentiam supramundanam dixisset, harmoniam quoque praestabilitam improbarent, et haud pauca Leibnizianae metaphysicae arroderent, ipse, vt ingenio metaphysico Newtonum longe superabat, grauissimas obiectiones contra attractionis et grauitationis principium, contra spatium, Dei sensorium, contra vacuum, aliaque philosophiae naturalis Newtonianae capita opposuit [f]. Ex quo enata elegans et erudita *Collectio epistolarum Leibnizii, Newtoni, Clarckii, aliorumque philosophiam, religionem naturalem et mathematicas artes illustrantium* [g], quae consuli omnino ab illis debet, qui de pretio Newtonianae et Leibnizianae philosophiae (de qua nuper inter se decertarunt clarissimi viri VOLTAIRIVS [h] et KAHLIVS [i]) iudicare cupiunt. Cuius tamen argumentum atque summam enarrare hoc loco nobis, aliud agentibus non licet. Non absoluit tamen controuersiam istam Leibnizius fatis praeuentus, quare ad vltimam Clarckii epistolam pro Leibnizio respondit V. C. LVDOVICVS PHILIPPVS THVMMIGIVS [k].

§. XXIV. Ita totus literarum amore et promouendarum disciplinarum desiderio flagrabat Leibnizius, cum decrescere corporis vires, ex arthritidis doloribus et frequentibus insultibus valde exhaustas, ipse sentiret, aliquoties ab inimico malo deiectus, a quo tamen cruciatu eum medicina quaedam a nonnemine ex Societate Iesu suppeditata ad tempus liberauerat. Susceptis autem breuibus itineribus, cum de philosophia Sinensi ad Remondum [l] scriberet, arthritidis vehementia, humeros infestans exitialis illi esse coepit. Et assumsit ille quidem decoctum illud, quod a Iesuita Ingolstadiensi parare didicerat; ast exhaustae corporis ad senium vergentis et doloribus fracti vires eiicere potionem istam medicatam nequiuere, quo pacto obrui corporis aedificium praegrauarique malo necesse erat. Accedebant calculi dolores, affine malum, cui medendo quidem adhibebatur celeberrimus Seipius, cuius tamen medicamina effectu exoptato caruere, accedentibus conuulsionibus, quas instantis fati praenuntias esse, ipse probe vidit. Chartam itaque atque calamum dum poscit, et quae scripserat lumine admouet, caligantes oculos deprehendit, abiectisque scribendi adminiculis quieti se componit, sicque post octidui morbum, nihil vaticinatus, nihil locutus, tegumento capitis oculis inuolutis

Obitus Leibnizii.

f) Adiecit has epistolas mutuas CLARCKIVS editioni secundae Dissertationum de Existentia DEI, Lond. 1717. 8 Vid. Bibl. Angloise T. I. P. II. art. 17. Act. erud. 1717. p. 439. Nouvelles de la rep. des lettres 1717. Ianv. art. 5.

g) Tomum I. illius collectionis constituunt, Germanice vertit HENRICVS KOEHLERVS Fr. et Lipsi. 1720.

h) In Comparatione Metaphysicae Leibnizianae et Newtonianae, Gallice edita, quam Germanica veste indnit G. C. MOSHEMIVS magni parentis haud degener filius, Helmst. 1741. 8.

i) In Comparatione Metaphysicae Leibnizianae atque Newtonianae oppositaVoltairio. Goett. 1741. 8. Germ. disputatum autem est de Deo, de vacuo et loco in Deo, de libertate Dei, de principio rationis sufficientis, de religione naturali, de anima eiusque vnione cum corpore, de principiis materiae primis, de natura elementorum monadumque, et de vi actiua.

k) Addita est eius Responsio ad epistolam Clarckii quintam KOEHLERIANAE versioni.

l) Prodiit postea in Coll. epp. Kortholtiana Vol. II. p. 413. seqq. de qua suo loco dicemus.

uolutis [m] XVIII Cal. Dec. anno cIↃ IↃ cc XVI placide exſpirauit, annos natus ſeptuaginta. De cuius morte varii, vt ſolet fieri, rumuſculi oborti ſunt [n], quos tamen, cum fide dignis teſtimoniis careant, omittere, quam fabulis hiſtoriam commaculare philoſophicam virique de literis immortaliter meriti famam onerare malumus. Quo etiam epitaphium Galli nonneminis pertinet, qui mortuo leoni inſultare non erubuit. Aequius, viri docti memoriam defuncti, quem viuum principum fouit clementia, honorauit ciuitas erudita, laudibus cumulauit immenſa eruditio, elogia decantarunt, inter quae eminet elegans elegia ampliſſimi Chriſtiani Goldbachii [o], quae poſtquam merita viri illuſtris per omnem Europae ambitum doctrina illuſtris eleganter deſcripſiſſet, ita finitur:

Nil iam terra dabat, quo pergeret, inuolat aſtris
Fallor? an hic etiam cognita cunctæ videt.

Elatus eſt funere ſatis ſplendido [p], dignoque axiomate, quo eum virum extulerat principum fauor atque clementia, poſtquam a pueritia ad annum aetatis ſeptuageſimum in ſcientiarum ſtadio ita cucurriſſet, vt plerosque anteuerteret, totus ſtudiis intentus et in augendas ſcientias omnem vim animi corporisque conuertens. Quae cauſſa quoque fuit, cur coelibem vitam matrimonio praetulerit; de quo ſemel tantum in vita, aetate iam prouectior, ſed fruſtra cogitauit.

Character Leibnizii.

§. XXV. Fuit Leibnizius corpore non quidem procero, ſed ad iuſtam tamen viri magnitudinem aſſurgente, eoque habitu, qui macilentus magis, quam pinguis videri poſſet, quique animi vim mole ſua non grauaret. Eius autem robur in ſene fregerunt frequentes dolores arthritici et podagrici, quibus factum, vt aliquoties in vita aegrotauerit. Igneum autem temperamentum ſtomachi ardor ſubinde prodidit, vnde vinum aqua temperauit, calida [q] ſaepiuſcule cum lacte vſus: parcior potu, cibo paulo pleniore alebatur, quod viro, plurimum temporis meditationi tribuenti, et diu ſedenti non nocuiſſe mirum eſt [r]. Ita vero victus rationem habuit, vt philoſophum decet, cui vna veritatis cura, nullum enim ipſi prandii, nullum coenae tempus erat, ſed vacans a ſtudiis, famem habebat prandendi indicium. Teſte autem biographo [s], cum in ſenectute doloribus arthriticis vexaretur, loco prandii pauculo lactis fruebatur, ſed largius coenabat, ſtatimque a coena cubitum ibat, quod antehac ante horam primam vel ſecundam matutinam vix contingebat. Nempe inſatiabili deſiderio cum in lectionem optimorum librorum, atque vtiliſſimarum veritatum meditationem ferretur, omnes vitae commoditates his occupationibus

m) Vid. Eccard. in Bibl. Brem. T. VIII. Faſc. 1. p. 51.
n) Vid. FELLER. l. c.
o) Nou. Lit. Lipſ. 1717. p. 69.
p) Ibid. p. 125. ſeqq.
q) Potu Caffee, HANSCH. l. c. p. 135.
r) Nempe temperamentum ardens et naturalis ſtomachi firmitas iuuiſſe concoctionem etiam ſedentis videtur.
s) Act. erud. l. c.

tionibus posteriores habuit, adeo vt integros saepe menses a studiis et ex museo non discederet, quod vtrum sanitati eius fuerit inimicum, nec ne [t], medicorum filiis disceptandum relinquimus, negari autem non posse arbitramur, vitam sedentariam potissimum scorbuticam massae sanguinis dispositionem induxisse, ex qua tandem arthritidis malum, et calculi quoque incommoda enata sunt. Multum tamen praestabat ingens vis animi, et diuinum, quod nactus erat ingenium, cuius facultates ita ad optimam temperamenti rationem efformatas habuit, vt, quid natura in producendis viris magnis possit, in Leibnizio demonstrauisse, sine temeritate iudicare liceat. Et iudicii quidem acumen in discernendis veri falsique causis, modo, effectibus et similibus ita prodidit, vt mirum plane sit, virum tot disciplinarum inter se diuersissimarum studiis addictum inque argumenti generibus vastam lectionem et memoriam copiosam poscentibus, tanta certitudine iudicasse, et in veritatum systematumque recessus tam alte penetrauisse, errores detexisse innumeros, viamque a plerisque neglectam haud raro inueniisse. Quod ne παν εγυρικῶς dixisse videamur, ad incredibilem εὐστοχίαν prouocamus, quam in difficillimis algebrae atque geometriae sublimioris problematibus prodidit, quae tanta fuit, quanta ab homine expectari potest, quaque meruit maximis veteris nostrique aeui viris aequiparari, immo praeferri plurimis. Quod cum in concessis habere orbem eruditum sit notissimum, disputationis feruori adscribendum esse putamus, quod vir quidam doctus censuit [u], iudicio Leibnizium defeciisse. Quamuis enim ad hypotheses nouas et ratione carentes prouocent, qui ita statuunt, si quid tamen iudicamus, egregie falluntur: quod si enim concesserimus, de quo disputandi locus hic non est, non probari posse hypotheses Leibnizianas accurate et sine praeiudicio iudicantibus, aliae tamen caussae, quam iudicandi vis imminuta accusandae sunt; cum frequentia satis exempla sint virorum iudicio acutissimo instructorum in annalibus literariis, qui ad nouas tamen et inauditas paucisque probatas sententias delapsi sunt. Vt taceamus, pleraque ea quae iudicandi virtute non consulta vir illustris attulisse accusatur, ab eo ὑποθετικῶς asserta fuisse, quorum natura ea est, vt de ipsius hypotheseos veritate et falsitate hactenus dispici non soleat, modo ratio pateat de phaenomenis aliquid statuendi, quo duce tandem, abiecta hypothesi, ad veritatem perueniri posse sperandum sit. Quo pacto harmoniae praestabilitae hypothesin virum summum adhibuisse, quae iudicio carere multis visa est, infra dicemus. Fatemur autem, etsi acerrimo iudicio vsus sit Leibnizius, inue-

t) Negat id Cl. LVDOVICI l. c. §. 236. p. 263.

u) Ven. IOACH. LANGIVS in Recensione scriptorum Anti-Leibnizianorum et Anti-Wolfianorum p. 36. conf. tamen EIVSD. Modestam Disquisitionem noui philosophiae systematis de Deo, mundo et homine p. 151. HEVMANN. Act. phil. Vol. II. p. 469. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. III. p. 642. MORHOF. Polyhist. T. II. p. 297.

inueniendi tamen fingendique vim animi praecelluisse, quam vere diuinam et incredibilem fuisse concedent, qui tot ἐυρήματα ab illustri viro producta in lucem, tot problemata geometrica summis quoque viris imperuia, quae construxit, et soluta postea explicuit, tot coniecturas historicas mire rerum circumstantiis respondentes, profectas ab ingenio Leibniziano expenderint. Cuius facultatis tanta illi adfuit felicitas, vt, quod ipse de se obseruauit x) omnia difficilia sibi facillima haberet, in facilibus nonnullis difficultatibus impediretur, cum ad summa et excelsa tantum animum intenderet. Nec vel illustrius eius rei specimen vel gloriosius Leibniziano nomini est, calculo differentiali, quo solo aeternitatem famae vir incomparabilis meruit. Solet autem ita plerumque euenire, vt qui has intellectus facultates habent excellentes, memoria valde leui sustententur, contra qui reminiscendi copiose et fideliter virtutem possident, iudicii paupertate premantur. Ast contrarium in Leibnizio euenisse omnino mirandum est: qui cum tantum legisset, quantum alii in tota vita vix oculis capiunt, non modo fideliter retenta suo tempore locoque resumere semper in potestate habuit, sed et rerum copia minime impeditus suis quaeque locis adhibere, ministrante memoriae fidelitate, potuit. His accessit insatiabilis veritatum incognitarum emendandarum cupiditas, et fames scientiarum inexplebilis, qua concitatus fere puer Leibnizius illis aetatis annis ad disciplinarum culmina properauit, quibus aegre gressibus titubantibus stadium literarium ingrediuntur alii. Quod nos affectui non dare aut admirationi ineptae, ea quae de praecoci eius eruditione et vulgatis in ipsa adolescentia speciminibus supra copiose narrauimus, euincunt. Et hunc quidem scientiarum amorem non nisi cum vita deposuit, cui quas curas, quos labores, quamque disciplinarum apud principes quoque promouendarum industriam orbis eruditus debuerit, ex narratione vitae eius abunde constat. Ita vero factum, cum tot diuini ingenii dotes, suo iure maximae conspirarent, vt doctrina enasceretur in viro summo non modo amplissima et per omnem fere disciplinarum campum se diffundens, sed et ingens atque ad abditissima naturae arcana se extendens. Quae cum in vita satis longa iugi exercitatione firmaretur, nec cessaret vir optimus eam augere, ornare, amplificare, experientia illi exorta haud leuis, qua ex arena haud raro illa manibus quasi palpabat, quae longa meditatione assequebantur alii. Accessere his intellectus dotibus animi virtutes haud paucae, quas valde praedicant, qui cum eo familiariter vixerunt, vel qui commercio literario inito eius consuetudine sunt gauisi y). In quibus humanitatem et beneuolentiam viri illustris, bene omnibus cupientis, et scientiarum iuuandarum conatus, quibus posset modis, promouentis, huncque in finem consilia optima fine inuidia suppeditantis prae reliquis suspiciendam esse putamus. Testem volumus innumeram epistolarum farraginem, ad viros doctos cuiuscunque generis et ordinis scriptarum, quarum partem lauda-

x) Leibniziana p. 160.

y) Conf. BVDDEVS Hist. phil. c. 6. p. 492.

laudabili induſtriae Ven. KORTHOLTI[z] debemus. In iis enim mira dulcedo atque lepor regnat, lectoris animum mire alliciens atque capiens, iucunditasque tanta, vt legendi faſtidium obrepere vix poſſit. Quod non modo doctrinae varietati, qua velut floribus per hortum ſparſis abundant, ſed et humanitati et beneuolentiae, quibus eas quaſi melle condiuit Leibnizius, adſcribendum eſt. Huic merito iungimus aequitatem virorum doctorum meritis praeſtitam. Quamuis enim, vt erat animo magno et a ſeruili admiratione vacuo, candide et aperte de ſummis quoque viris iudicaret, eorumque naeuos modeſte reprehenderet, laudandam tamen et voluntatem eſſe cenſuit, et iuſtum ſtatuendum eſſe pretium iis, quae recte feciſſent, ſtatuit. Tantum autem ab inuidia aberat, vt gloriam, quae ipſi debebatur, haud raro inter viros doctos diuideret, et ad gloriam capeſſendam non hortator modo ſed et viae dux atque pararius adeſſet. Nempe tantae erant, quas in proprio fundo poſſederat, ingenii doctrinaeque diuitiae, vt ex aliorum gloria ſurrepta ſibi laureolam quaerere, quod non niſi ingeniis vulgaribus licet, erubuerit. Mirum autem eſt, quantum a philoſophiae exercitatione acceperit praeſidium Leibnizius, in continendo intra modeſtiae limites animo. Quam virtutem prorſus egregiam, tum maxime oſtendit, vbi cum antagoniſtis erat certandum. Quoscunque enim ſibi aduerſantes expertus eſt, aut quos refutare eſt aggreſſus [a], ita compellauit, vt laudare voluiſſe cenſeretur? ita refutauit, vt habere amicos et plurimum eos facere omnes crederent. Et profecto inter ſummas viri incomparabilis laudes referendum eſſe exiſtimamus, quod de eo teſtatur biographus rerum Leibnizianarum callentiſſimus [b], quodque qui intima amicitia illi innotuerat IOANNES FABRICIVS [c] confirmat: de nemine vnquam male locutum, quin omnia in meliorem partem interpretatum eſſe. Quod qui fauori et amicitiae datum eſſe putauerit, eum ad epiſtolas ſummi viri, quarum pleraeque familiares fuerunt, et in quibus maior ſentiendi iudicandique vſurpari ſolet licentia, merito amandamus. Nihil autem iactantius ipſe aut vindicauit ſibi, quod ſuum non eſſet, aut inanem gloriam, licet verae laudis eſſet valde cupidus, affectauit vnquam, cum vires ſuas ſufficere ad eum tuendum locum noſſet, qui praeſtantiſſimae eius doctrinae debebatur. Ex quibus omnibus, vnam in rationem conductis, recte, niſi toti fallimur, colligimus, inter maxima orbis literati ingenia, quae omnis aetas tulit, eſſe numerandum Leibnizium, et paucos habuiſſe pares ſuperiorem inter viros doctos fere neminem.

§. XXVI. Nihil in hac animi doctrinaeque Leibnizianae imagine depingenda dediſſe nos aut partis ſtudio aut gentis noſtrae amori, conſtans *Iudicia virorum doctorum de Leibnizio.*

z) Prodiere quatuor voluminibus Lipſiae ex elegantiſſima typographia Breitkopfiana 1734-1742. commendarique ad noſcendum Leibnizium merentur praefationes venerandi editoris doctiſſimae.

a) Cum nemine animo magis vulnerato eſt congreſſus, quam cum Keilio et nonnullis aliis Newtoni ſectatoribus; verum et heic quoque modeſtiam non neglexit, luculenter teſtatus, diſplicere ſibi bella, quae victoriam ſpondent, ſed ingloriam. Vid. Recueil. T. II. p. 5. ſeqq.

b) Act. erud. l. c.

c) Hiſt. bibl. ſuae T. II. p. 317.

ſtans ciuitatis eruditae inferenda de Leibnizio ſententia concordia probat. Facilis autem labor eſſet, ſi id ageremus, ſatis magnum elogiorum Leibnizianorum aceruum congerere, quae de inſigni philoſopho pronuntiauit respublica literaria. Verum quo minus his inhaereamus, dicendorum copia obſtat. Ne vero ſine calculo doctorum virorum de praeſtantia ingenii ingentibusque doctrinae meritis tanti viri ſententiam dixiſſe cenſeamur, trigam virorum inter eruditos celeberrimorum in partes vocamus; P. BAYLIVM, PAVLVM PELLISSONIVM, et auctorem *Memoriarum literariarum Triuultinarum*. Et Baylius [d] quidem cum epiſtolarum inter Pelliſſonium et Leibnizium controuerſias religionis agitantium mentionem feciſſet, ſubiicit: *illi ipſi, qui mille ſpeciminibus edocti ingenii Leibniziani vaſtitatem intelligunt, non poſſunt ſatis mirari, quanta puritate Gallici ſermonis has obiectiones exarauerit. Certe ex illorum virorum numero eſſe cenſendus eſt, qui meritorum, quae hominibus obtingunt, limites ignorant, ſed omnem eorum orbem implent.* Pelliſſonius autem non minus eleganter ad Pirotum [e]: *Fidem teſtor, totum me cepiſſe Leibnizium noſtrum, cuius annotationes priores mihi pulcherrimae viſae ſunt, indeque poſtea conieciſſe ineſſe ei ingenium elegantiſſimum, iudicium acre, ratiocinandi peritiam accurate in receſſus rerum penetrantem, quamuis ſolida ea eſſe, quae ſcripſit, non videantur. Teſtatur autem transmiſſa epiſtola magnam iudicii vim, doctrinam ſolidam, ſenſumque rerum omnium exquiſitum. Gaudeo quoque ex meditationibus phyſicis tantum religionis relucere, ex quo et intentio animi optima, et ſcopus iuſtus atque purus pectusque integrum elucent: recta quoque videntur, quae de extenſionis idea diſſerit, quibus omnino pollicem premo etc.* Paulo plenius de Leibnizio iudicat auctor *Memoriarum Triuultinarum* [f], qui cum recenſum epiſtolarum Leibnizianarum a Kortholto editarum dediſſet, pulchreque obſeruaſſet, ex epiſtolis familiaribus virorum doctorum imaginem atque characterem omnium certiſſime diſci poſſe, addit: *Totum ſe in his epiſtolis denudaſſe Leibnizium: conſpici in iis theologum, iuris peritum, philoſophum, hiſtoricum, mathematicum, et cum omnia comprehenderet, in omnibus totum.* Patere in iis non eius modo ſyſtemata, et animi ſenſa, ſed et characterem: *vbique enim prodere virum bonum, honeſtum, humanum atque beneuolum, pacis amantem, contradictionis et liticularum humanitate carentium atque iudiciorum temerariorum inimicum, quem cum in ſupremo loco infinita doctrinae vis et amplitudo collocaſſet, attingere vulgi inuidia non potuerit. Apparere luculentis ſpeciminibus, quanta facilitate animi, gloriam ſuam aliorum honori inſeruire iuſſerit, licet illi minima pars eorum eſſet, de quibus gloriarentur: quanto deſiderio vires omnes in id contulerit, vt ſcientiarum incrementa, promoueret; neglecta earum promotarum fama atque laude; quam impiger fuerit in iuuandis meditationibus et luminibus ſuis, illis qui*

d) Dict. T. III. art. Pelliſſon not. C. p. 642. e) l. c. p. m. 344. f) 1737. Nou. art. 2.

qui magnum quid conarentur; quantumque precum, cohortationis, consiliorumque ad eam rem contulerit, idque effecerit, vt prima fere consiliorum omnium causſa mouens eſſet, quibus aucta ſit eo tempore respublica literaria, in qua ob ſingulare ſtudium et ingenii capacitatem principatum aliquem obtinuerit. Adduntur plura, de ſcriptis, meritisque ſummi viri magnificis elogiis differentia, quae breuitatis cauſſa omittimus. Haec enim non a Germanis ſed a Gallis profecta, qui in contemnendis alias Germanorum ingeniis faciles ſunt, opponere licet iis, quae Lockius, Molyneus [ff], Keilius, et nonulli alii cenſurae impatientes de tanto viro ſiniſtrius iudicarunt.

Merita Leibnizii de diſciplinis.

§. XXVII. Recte iudicauiſſe viros doctiſſimos, quorum de Leibnizio effata adduximus, facta inductione exemplorum demonſtrari, probarique poteſt, polyhiſtoris laudem eum, ſi quis vnquam iure ſuo meruiſſe. Nam non vna ſibi deuotum habuit ſcientia, ſed per omnes diſciplinarum circulos late vagatus, nulla eſt, quam non attigerit, perſpexerit, amplificauerit. Mirumque omnino eſt, quod cum in geometriae ſublimioris ſtudio omnem fere, quae ante ipſum fuit, aetatem ſuperauerit, in aliis tamen eruditionis generibus, ab hac diſciplina theoretica longiſſime diſtantibus, qualia ſunt iuriſprudentia, hiſtoria, antiquitatum cognitio, ſtudium etymologicum et ſimilia, vbique Roſcium ſeſe praeſtiterit, in iis quoque diſciplinis commendatiſſimus, quae ab ingenio laudem accipiunt. Cuius exempla eſſe poſſunt carmina Latina, propitia vena a viro ſummo conſcripta, in quibus ſiue inuentionis elegantiam, ſiue numerorum apte fluentium concinnitatem, ſiue totius carminis effigiem ad veterum exempla feliciter effictam conſideres, facile conceſſeris inter melioris generis poëtas Latinos ſuo tempore Leibnizium fuiſſe connumerandum [g]. Maxime autem acumen et rerum pondus in illis miratur Fontenellius [h], ideoque cum Lucano Leibnizium comparat: quem tamen caſtigata cogitandi fingendique ratione ſuperauiſſe, omnino fatendum eſt. Cuius vt ſpecimen lector habeat, aliquod in fine paginae ſubiungimus [i]. Non impari felicitate verſiculos Gallicos ſcribere tentauit, cuius linguae elegantiam ita tenebat, vt non modo in Gallia natus videri poſſet, ſed et Gallorum eloquentiſſimos paribus veſtigiis fuiſſe ſecutus iudicaretur. Praeclariſſime autem in omni hiſtoriae genere, maxime, quae ad medium aeuum pertinet, erat verſatus. Cuius ſtudii fundamenta cum a doctiſſimis praeceptoribus, maxime Ioanne Andrea Boſio hauſiſſet, mature induſtriam illi dica-

ff) Conf. DES MAIZEAVX Praef. collectionis Gallicae diſſertationum Leibnizii, Clarckii, Newtoni.

g) Recenſet carmina Leibniziana LVDOVICVS l. c. P. II. p. 71.

h) loc. cit.

i) In Neptunum, pacti ſtatorem, quum mare Mardicenſis aquaeductus exitum ſabulo oppleuiſſet:

Anglia Neptuno conqueſta eſt, Gallica pacta
Irrita ludibriis eſſe pudenda ſuis.
Quid Dunkerca vacet, ſi proxima Mardica ſurgat
Longaque ſit ſtatio, quae modo lata fuit.
Cui Deus; hoc poteras cauiſſe o filia, falli
Plus ſemel illuſus foedere, dignus erat
Ipſe tamen tueor. Quatit et mox ipſe tridentem,
Et ſubito eſt cumulus, quae modo foſſa fuit.

Vid. Vol. I. Epp. p. 268. 319.

uit suam, eo quod intelligeret, iurisprudentiam publicam, cui se in iuuentute praecipue addixerat, principumque controuersias non nisi hoc lumine colluſtrari posse. Iuuenem autem in hac eruditionis parte Leibnizium excelluisse, et historiam quoque illuc traduxisse, vt vsum in caussis illustribus haberet, ex scriptis Vlicouii et Furstenerii nomine editis disci potest. Maxime vero immensa rerum mediae aetatis cognitio illi subnata est, ex quo tradita sparta describendae historiae Brunsuicensis, iter fecerat per Germaniam et Italiam, reduxque vndecunque affluebant, quibus consilium istud iuuari posset. Qua de re cum supra nonnulla dixerimus, ea otiose non repetemus. Ast iunxerat vastissimae notitiae rerum veterum insolitam coniiciendi felicitatem, qua in caussas abditas et latentes penetrabat, et eruebat nonnunquam illa, quae ignota prius erant omnibus. Neque solis Brunsuicensis domus limitibus se circumscribi passus, ad omnium fere regionum historiam respexit, vetustas origines eruit, pacta, foedera, statuta, quaeque alia publica diplomatum fide constant, consuluit, indeque elegantissimum *Codicem iuris gentium diplomaticum* exstruxit. Nec alius fuit in iurisprudentia, cuius naeuos quam acute perspexerit, quantaque industria medicinam illis afferre tentauerit, ex supra narratis liquere potest. De quibus tamen eius meritis heic prolixius agere, institutum vetat, meretur autem vir summus ex laboribus literariis cognosci, vt constet, quanta πολυϊστορίας laude merito floruerit. Praeclare vero in philosophiae historia versatus, omnem veterum doctrinam eleganter animo complexus est, tantaque iudicandi acie excussit, vt non possint non ea iucundissima esse, quae vbique fere tum in scriptis tum in epistolis disseminauit. Id quod eo magis mirandum, quo magis, eo quidem, quo Leibnizius viuebat, tempore, historia philosophica vix ex puluere ac squalore inter Germanos protracta caput efferre et lumina disciplinis philosophicis praeferre coeperat. Solebat autem vir illustris non ipsa tantum veterum dogmata perquirere, sed momenta quoque systematum expendere, deque eorum veritate aut falsitate iudicium interponere. In quo licet, fato humano, non semper ad scopum collineauerit, fatendum tamen, virum acutissimum multa vidisse, quae ignorabantur aliis, et penetralia veteris philosophiae perreptauisse. Ad quam ineundam viam dux illi fuit incomparabilis Iacobus Thomasius, cui reuera restitutam historiam philosophicam maxime illam, quae de genuinis veterum opinionibus decernit, in Germania nostra debemus. Cuius ductum secutus admodum iuuenis veteres et recentiores inter se comparauit, eorum dogmata excussit, rationes latentes in apricum produxit, talemque se praestitit, vt, nisi, nescio quo fato, praepostero Syncretismi [k] inter veteres et recentiores ineundi studio fuisset praeoccupatus, ab eo adhuc iuuene ingentia incrementa sperare potuisset historia philosophica.

Ex

k) Dictum de hoc studio syncretistico Leibnizii supra. Illud autem aetate prouectior abiecit, nouo scilicet, quod ipse cudere coeperat systemati metaphysico et physico intentus.

Ex hinc cauſſa quoque deriuanda eſt, cur veteribus per totam vitam fuerit propenſiſſimus, quos facilius contemni atque reprehendi, quam intelligi a plerisque recte ſtatuebat. Maxime vero fauebat vir ſummus Platoni, in cuius philoſophia ipſi plurima probabantur. Vnde ad Bierlingium ſcripſit [l]: *de Platone non ſentire ſe tam contemtim, meditationes eius autem ſibi et profundas paſſim et vtiles videri. Et habere ſe Ciceronem non malam iudicem ſecum ſentientem. Didiciſſe enim nos non ita pridem, plus Platonem in receſſu habere, quam vulgo appareat.* Paulo prolixius autem de Platone eiusque philoſophia differuit, et quid ipſi in ea probetur expoſuit in epiſtola ad Cel. HANSCHIVM [m], eius ſchediaſmati *de Enthuſiaſmo Platonico* praefixa, quae ideo memorari expendique merentur, quia ad origines hypotheſium Leibnizianarum intelligendas plurimum facere poſſunt. Scribit autem polyhiſtor praeſtantiſſimus: „Nulla veterum philoſophia magis ad Chri„ſtianam accedit, quam Platonica, etſi merito reprehendantur, ſi qui „vbique putent Platonem conciliabilem Chriſto. Sed ignoſcendum eſt „veteribus, initia rerum creationemue [n], et corporum noſtrorum reſur„rectionem negantibus. Haec enim ſola reuelatione ſciri poſſunt. In„terim pulcherrima ſunt multa Platonis dogmata, quae tu quoque attingis: „vnam omnium cauſſam eſſe: eſſe in diuina mente mundum intelligibi„lem, quem ego quoque vocare ſoleo regionem idearum. Obiectum ſa„pientiae eſſe τὰ ὄντως ὄντα ſubſtantias nempe ſimplices, quae a me mona„des appellantur, et ſemel exiſtentes ſemper perſtant πρῶτα δεκτικὰ τῆς „ζωῆς, id eſt Deum et animas, et harum potiſſimas, mentes, producta a „Deo ſimulacra diuinitatis. Mathematicae autem ſcientiae, quae agunt de „aeternis veritatibus in diuina mente radicatis praeparant nos ad ſubſtantia„rum cognitionem. Senſibilia autem, et in vniuerſum compoſita, ſeu, vt „ita dicam, ſubſtantiata, fluxa ſunt, et magis fiunt, quam exiſtunt. Porro „quaeuis mens, vt recte Plotinus, quendam in ſe mundum intelligibilem „continet, immo mea ſententia et hunc ipſum ſenſibilem ſibi repraeſen„tat. Sed infinito diſcrimine abeſt noſter intellectus a diuino, quod Deus „ſimul omnia adaequate videt, in nobis pauciſſima diſtincte noſcuntur, „cetera confuſa velut in chao perceptionum noſtrarum latent. Sunt ta„men in nobis ſemina eorum, quae diſcimus, ideae nempe, et quae in„de naſcuntur, aeternae veritates: nec mirum, quum ens, vnum, ſub„ſtantiam, actionem, et ſimilia inueniamus in nobis, et noſtri conſci„ſimus, ideas eorum nobis ineſſe. Longe ergo praeferendae ſunt Plato„nis notitiae innatae, quas reminiſcentiae nomine velauit, tabulae raſae „Ariſtotelis et Lockii aliorumque recentiorum, qui ἐξωτερικῶς philoſo„phantur. Itaque Platonem Ariſtoteli et Democrito vtiliter coniungen„dum cenſeo ad recte philoſophandum. Sed nonnullas κυρίας δόξας in „eorum

l) Vol. IV. Epp. p. 37.
m) Extat etiam Vol. III. Epp. p. 64. ſeqq.
n) Id de creatione et nihilo intelligendum eſt. Factum enim in tempore mundum a cauſſa ſumma et optima ex praeiaciente materia Plato ſtatuit.

„eorum vnoquoque expungi oportet. Non male Platonicis quatuor in „mente cognitiones agnoſcuntur, ſenſus, opinio, ſcientia, intellectus, „nempe experimenta, coniecturae, demonſtratio et pura intellectio, quae „veritatis nexum vno mentis ictu perſpicit: quod Deo in omnibus com„petit, nobis tantum in ſimplicibus datum eſt. - - Animam in hoc „corpore velut carcere eſſe, ſano ſenſu intelligi poteſt. Sed abiicienda „eſt philoſophorum veterum opinio, quod corpus poenalis ſit carcer in„telligentiae olim peccantis. - Illud recte veteres, animam in corpore „tanquam in ſtatione eſſe, vnde iniuſſu ſummi imperatoris decedere fas „non ſit. Nec illud inelegans, prouidentia nos regi, qua rationem ſe„quimur fato, et inſtar machinae, dum affectibus ferimur. Id enim ex „harmonia praeſtabilita hodie nobis perſpectum eſt, Deum omnia tam „mirifice inſtituiſſe, vt corporeae machinae mentibus ſeruiant, et quod „in mente eſt prouidentia, in corpore ſit fatum. Etiam de virtutibus „praeclare Platonici et Stoici veteres etc.“ Deſcribendus erat locus integer, licet longiuſculus, vt dictorum ratio conſtaret. Etiamſi enim non negemus, explicationes Platonicorum dogmatum nonnullorum a magno viro allatas illis probari non poſſe, qui ſine praeiudicio Platonem legerunt: qualia ſunt quae de obiecto ſapientiae, deque harmonia inter fatum et prouidentiam dixit, in quibus in deuia virum eruditiſſimum deduxit ſtudium hypotheſes ſuas apud veteres inueniendi: fatendum tamen, inſolitam Platoniſmi notitiam in his demonſtrauiſſe Leibnizium, ſatisque prodidiſſe, quam pulchre Academiae parenti faueret. Sed et aliis Graeciae veteris ſapientibus mire ſe praeſtitit beneuolum, illis indignatus, qui de maioribus abiecte ſentiunt. Id nos animaduerſiones ad Bierlingium ſcriptae o), docent, in quibus inter alia: „Etiam Senecae et Stoicis plurimum faueo; idem fe„cit Carteſius etiam in morali philoſophia et in vniuerſum ſentio, rectius „et vtilius diſpici, quid in veteribus probandum, et in vſus noſtros trans„ferendum ſit, quam quid reprehendendum. Nemo vnquam clarus fuit, „in quo non multa laudem mererentur. Video hodie iuuenes hoc morbo „laborare paſſim, vt de maioribus contemtim loquantur: credo ignoran„tiae, vel potius negligentiae excuſandae cauſſa, vt iure illorum prae„ceptis carere videantur. Itaque conſultum puto, vt prudentia docenti„um a tam praeuo more abducantur. Veriſſima eſt Stoicorum doctrina, „affectus eſſe perturbationes, et dandam operam, qua licet, vt ſine per„turbatione iudicemus. Sed fatendum eſt, perturbationes non ſemper „vitari poſſe, et tunc noſtram eſſe debere curam ſecundariam, vt eas mo„deremur, tanquam in poteſtate. Ideam ſapientis perfecti, vt optimae „reipublicae proponi vtile eſt, etſi nuſpiam detur in terris. Etiam „Academicorum et Scepticorum placita multa cum vtilitate expendentur „ab eo, qui vera philoſophiae principia conſtituere volet. Multa enim „veriſſime

o) Tranſmiſerat Leibnizio Bierlingius Lineamenta methodi ſtudiorum, ad quae animaduerſiones optimae frugis plenas ille ſuggeſſit; extant Vol. IV. Epp. p. 32. ſeqq.

„ veriſſime de ſenſibilium inſubſiſtentia, quae phaenomenis magis ſed le-
„ gitimis, quam rebus, accenſeri merentur. Non omnis cognitionis
„ fundamentum ſunt ſenſus: veritates neceſſariae a ſenſibus non docentur
etc. Non vero Graecanicae modo philoſophiae ſe fauentem praebuit Leibnizius, ſed exoticae quoque, maxime Sinicae, quam mire ab eo tempore deperire coeperat, ex quo cum Ieſuitis religionis Chriſtianae inter Sinas ſerendae cauſſa a pontifice Romano miſſis commercium epiſtolicum inſtituerat, legeratque libros Sinicos a Remondo communicatos. Fatetur enim in epiſtola ad hunc virum clariſſimum [p]: ſenſum aequiorem atque ſaniorem omnino tribuendum eſſe veterum Sinarum praeceptionibus; indeque doctrinas eorum de ſupremo principio, de eius vnitate, de materia vniuerſali, de ſubſtantiis ſpiritualibus et ſimilibus ita explicari poſſe, vt falſae et ſuſpectae ſignificationes omittantur. Vnde facilis quoque eſt in excuſando cultu maiorum Sinico. Sed et Scholaſticos contemnendos haud eſſe, planeque reiiciendos ſtatuit, quamuis naeuos eorum ſatis intelligeret. Quare iam faſſus eſt cum Nizolii librum ederet [q]: *iniquos eſſe, qui temporum infelicium lapſus tam acerbe perſtringunt, qui ſi illic fuerint, aliter ſentirent.* Cuius rationes cum ab iniquitate temporum et miſerabili fato, quod ſcriptores optimos et alia ſtudiorum auxilia hominibus inuidit, deriuauiſſet, addit: *Non vereri ſe dicere, Scholaſticos vetuſtiores nonnullis hodiernis et acumine, et ſoliditate, et modeſtia ab inutilibus quaeſtionibus circumſpectiore abſtinentia longe praeſtare: eſſe quoque ſectam nominalem hodiernae reformatae philoſophandi rationi congruentiſſimam* [r]. Alibique Scholaſticos agnoſcit abundare ineptiis, ſed aurum eſſe in illo coeno, hocque bene ſciuiſſe Grotium. His opinionibus decretisque cum ſubſcriberet Leibnizius, mirum non eſt, haud pauca veteris philoſophiae, et Scholaſticae quoque in eius ſyſtema, quod formare coeperat, confluxiſſe, et praetuliſſe eum veteres recentioribus, quorum καινοφιλίαν non aequo ſatis animo ferebat. Fatendum tamen, viris in philoſophia ſummis, quos recentior aetas tulit, honorem, quem mereri credebat, detuliſſe, cuius ſpecimen eſſe poteſt iudicium eius de Hobbeſio [s], quem paucos cenſebat intelligere, eumque non tam eſſe pro abſoluta poteſtate, quam putatur, licet inſufficientia principia ſint. In ipſa philoſophia autem omnibusque eius partibus nouum ſyſtema meditando animi vim prorſus ſingularem demonſtrauit, licet nullam earum perfecerit, ad alia mox traductus. Et logicam quidem artem noua luce perfundere in meditationibus de cognitione, veritate et ideis conatus eſt, cuius ſummam exhibet Ven. WALCHIVS [t]. In quo breui ſchediaſmate multa ad naturam idearum

p) Hoc vltimum Leibnizii ſcriptum fuit, quod moriente fere manu conſignauit. Eius diuulgationem debemus Ven. KORTHOLTO Vol. II. Epp. p. 413. ſeqq. deperdito iam autographo Leibniziano. vid. diſſ. proœm. §. 7. p. 21.

q) In diſſert. praefixa.
r) Epp. Vol. IV. p. 8.
s) Epp. Vol. IV. p. 8.
t) In Hiſt. Logicae L. II. c. 1. §. 3. §. 20. Pareng. acad. p. 664.

idearum intellectus humani pertinentia cumulauit. Quae diſplicuere quidem viris nonnullis doctis, D. Fr. Hoheiselio [a], et I. Fr. Mvllero [x], maxime vero Lockio, qui *ſe, lecta illa tractatione iudicaſſe* ait [y], *etiam optimis naturae muneribus inſtructos, in fundamenta rei ipſa penetrare, non ſine diuturna meditatione poſſe, et vaſtiſſima quoque ingenia non niſi ad valde limitatam cognitionem peruenire* [z]: aſt in aliam longe ſententiam diſceſſerunt alii, inter quos illuſtris Wolfivs [a], his potiſſimum aſſertis in exſtruendo logicae aedificio vſus eſt, viri clariſſimi autem Frid. Philippus Schlofferus, et Ioannes Vlricus Cramerus defendere Leibnizium ſategerunt. Quam profunde autem ad naturae arcana reſpexerit, eaque explicuerit in *Theoria motus abſtracti et concreti*, quas ſupra enarrauimus, abunde demonſtrauit, quas tamen hypotheſes miſſas fecit, poſtquam noua principia dynamica, nouamque ſubſtantiae corporisque notionem ſibi effinxerat [b]. Totum porro ſibi vindicauit Leibnizium metaphyſica. Maximo enim ingenio vſus, cum geometriae beneficio notionibus vti generaliſſimis, abſtractis, vniuerſalibus didiciſſet, et ſummo acumine ex axiomatibus paucis, et vniuerſalem veritatis complexum ſpondentibus geometrica ratiocinandi peritia concluſiones deduceret infinitas, mirum non eſt, totum quaſi ſyſtematicum factum eſſe. Nec erraſſe cenſendi ſunt, qui ingenium eius mere ſyſtematicum fuiſſe [c], et in eo genere omnes ante ſe ſuperauiſſe, iudicauerunt. Non contentus enim rerum ſenſibus et attentioni obuerſantium experientia et hiſtoria intellectus humani, ad vniuerſales notiones et principia prima aſſurgebat, et, vt mira foecunditate ingenii pollebat, longam ex illis conſequentiarum atque concluſionum catenam efformabat. Vnde nouae enatae hypotheſes, ſatis quidem paradoxae et a communi philoſophantium ſententia, quin a ſenſu quoque plerumque remotae, ideoque tot contradictionibus oneratae, aſt ita principiis ſuis connexae, et implicitae, vt arctiſſime inter ſe cohaereant; quo factum, vt concinnum prorſus et mire cohaerens aedificium exſurgeret, qua in re ingenium Leibnizianum prorſus excelluiſſe recte viri docti obſeruauerunt. Argumentum morale autem nuſpiam ex inſtituto tetigit, pauca quaedam ὡς ἐν παρόδῳ [d] attulit, quae infra referemus. In tractatione

a) In Sched. de Ideis.

x) In Dubiis cel. Wolfio de Facultatibus intellectus obiectis.“

y) In Epiſt. ad Molyneum, quae extat inter Epp. poſthumas Lockii. conf. Des Maizeavx Praef. ad Collect. ſchediaſm. phil. p. 69.

z) Lecto hoc iudicio ita iudicabat Leibnizius: „Ego id non miror, nimis diſtamus diſſentimus„que in principiis, vnde quod ego affirmaui paradoxum viſum eſt Lockio. Habebat ille ſubtili„tatem ingenii, atque aptitudinem, ſpeciem „quandam metaphyſicae exotericae et ſuperficia„riae extollendi, pingendique, ſed expers erat „methodi mathematicae.“ Recueil T. II. p. 140. 141.

a) Vid. Praef. Logicae Germanicae.

b) Factum id 1694. vulgata diſſ. de Primae philoſophiae emendatione et notione ſubſtantiae. Cupiebat autem Leibnizius, mechanicam, geometriam et metaphyſicam iungi ad exſtruendum iuſtum naturalis doctrinae aedificium. Hinc pleraque ſchediaſmata mathematica, quae vel geometrica vel mechanica ſunt, huc referri debent.

c) Des Maizeavx. l. c. p. 80.

d) In Praef. ad Cod. iuris gentium diplomaticum.

tione politica vero eo acutius vidit, quo maiori ad id hiſtoriae apparatu erat inſtructus, quoque felicius ad regulas generales cuncta transferebat. Nulla autem in ſcientia vel ingenii vaſtitatem vel cogitationum ſublimitatem vel meditationum felicitatem magis prodidit, quam in artibus mathematicis. In quibus difficillimas arithmeticae et geometriae diſciplinas perficere aggreſſus, ſupra omnem exſpectationem ad humani intellectus apicem progreſſus fuiſſe recte cenſetur. Non prouocabimus ad vniuerſi orbis mathematici ſententiam et conſenſum, quem conſpirare amice in hac Leibniziani nominis gloria, nemo eſt rerum literariarum tam ignarus, vt neſciat: ſed ipſa viri maximi ſpecimina *Actis eruditorum* et *Ephemeridibus Pariſienſibus* pleraque inſerta in partes vocamus, quibus tantum matheſin ſublimiorem iuuit, quantum ab humano ingenio proficiſci potuit. Illuſtre autem prorſus exemplum eſt calculus differentialis, cuius inuentionem, praeſtantiam, vſum, ſublimitatem hoc loco deſcribere velle, eſſet falcem in alienam meſſem mittere. Conſuli de eo debent qui hodie magnis paſſibus tantum virum ſequuntur geometrae Galli et Germani incomparabiles: inter quos primi fere laudatiſſimam ſcientiam explicare et transferre in vſus coeperunt Bernoullii fratres, primus integram ſcripto explicatam dedit illuſtriſſimus HOSPITALIVS [e], vel potius, cuius ſchedis et inſtitutione is vſus eſt illuſtre hodie Baſileae ſidus Ioannes Bernoullius [f]. Id vnum obſeruamus, quantitates infinite paruas calculo ſubiicientem, Leibnizium ſatis demonſtrauiſſe, quantis greſſibus aliorum lumina anteuertendo, in ipſa infiniti adyta penetrare coeperit. Vnde ſuo iure inter maxima orbis ingenia locum ſibi vendicat, quem incaſſum, ſi fatendum, quod res eſt, illi denegant, qui inuentionis illuſtris gloriam Leibnizio tribuere recuſant, magnae Britanniae mathematici, quibus illuſtris eques Iſaacus Newtonus, cui methodum fluxionum, cum calculo differentiali conſpirantem debemus, Leibnizio praeluxiſſe viſus eſt. De qua re controuerſiam non ſine animorum motibus agitatam, heic exponere eſſet hiſtoriam matheſeos ſublimioris ſcribere, quae alio loco quaerenda eſt. Conſuli autem praeter ſcripta ἀμοιβαῖα poſſunt, quae viri clariſſimi DES MAIZEAVX et LVDOVICVS [g] ſtrictim expoſuerunt, qui tamen inter ſe comparandi ſunt, vt, quid in ancipiti argumento, in quo excutiendo ad leges rationalis ſcientiae haud ſemper attenderunt viri docti, et fidei hiſtoricae gradus non ſemper ponderarunt, veriſimiliter credendum ſit, pateat. Difficile enim eſſe, de re ipſa, quae facta reſpicit, ſtatuere, vel inde conſtat, quia, licet epiſtolas chartasque ad hiſtoriam huius controuerſiae illuſtrandam pertinentes a viris doctis examinare iuſſerit ſocietas regia, quae poſtea typis quoque vulgatae ſunt [h], Leibni-

e) In Analyſi infinite paruorum.

f) Vid. Pinacoth. ſcriptorum illuſtr. dec. II. in elog. Bernoulliano, vbi id ex indicio ipſius viri illuſtris retulimus.

g) ll. cc. Ille Newtono, hic Leibnizio fauet.

h) Prodiit: Commercium epiſtolicum D. IOANNIS COLLINS, et aliorum de analyſi promota, iuſſu ſocietatis regiae in lucem editum Londini 1712. 4. illud per omnem fere Europam diſtributum eſſe teſtatur LVNOV. l. c. p. 297.

zius tamen, qui consultus prius de eo examine non erat, alias schedas αὐτογεάφους illis opponere promisit, quas vulgare tamen morte praeuentus non potuit. Vnde aequum censuit illustris societas [i] declarare, quod arbitrium interponere, et dirimere controuersiam lata sententia non voluerit. Nobis id vnum hoc loco ad tuendam, quam Leibnizio deberi, praeter Angliam, omnis orbis mathematicus fatetur, gloriam annotauisse satis est, ipsum illustrem Newtonum in eo potissimum cum sectatoribus decertasse, vt ante Leibnizium analysin infinitesimalem, quam methodum fluxionum vocat, se inuenisse, sibique primi inuentoris gloriam deberi contenderet, negare non ausum [k], quod negari quoque non potest [l], Leibnizium ipsum suo ingenio illam debuisse, adeoque secundum inuentorem fuisse. Qua de re tantis animorum motibus an decertandum fuerit, cum vtrique viro maximo tanta ingenii vastitas configerit, vt suae meditationis profunditate et felicitate hanc viam detegere potuerit, aetas posterа absque fauore et inuidia iudicabit. Certe Leibnizium animi magnitudo, toties probata a plagii suspicione eo magis vindicat, quo magis, recte annotante Fontenellio, iam in *Theoria motus abstracti* prodidit, fundamenta totius rei a se non ignorari; et ipse Leibnizius, si verum fatendum, nec verba torquentur, Newtoni famam plagii suspicione onerare nunquam intenderit, quod a moribus eius alienum fuisse vel ex solis epistolis constat, et multoties ab eo fuit improbatum. Illud nec contraria factio facile negauerit, cum anno cIↃ IↃ C LXXXIV prima calculi differentialis specimina prodire iuberet Leibnizius, neminem inuentionis gloriam ei denegauisse, eoque integro nouennio iure gauisum esse virum summum, donec primus Ioannes Wallisius inuentionem Newtono vindicaret. Verum de his disputare prolixius aliorum industriae relinquimus, dolemus autem scientiam infiniti, quam meditabatur vir summus, morte praeuentum dare non potuisse.

Eruditio theologica Leibnizii.

§. XXVIII. Eminuisse in omnibus fere partibus eruditionis Leibnizium ex dictis est manifestissimum. His si cognitionem theologicam adiecerimus, nihil faciemus, quod non veritas comprobauerit. Legerat enim et cum cura inspexerat veteris ecclesiae doctores, deque eorum placitis et acute et moderate iudicabat, cuius exempla haud pauca in *Theodiceae* opere occurrunt, in epistolis quoque nonnulla deprehenduntur. Recentiores autem theologos, et suae, cui addictus erat, et ceterorum, quae dissentiunt, ecclesiarum euoluisse et examinasse, si alia non suppeterent,

i) DES MAIZEAVX l. c.

k) Que Mr. Leibniz l'ait inuenté apres moi, ou l'ait eu de moi, c'est vne question qui n'est de nulle consequence, puisque les seconds inuenteurs n'ont proprement aucun droit a l'inuention. NEWTON Recueil T. II. p. 108. Ita vero tota controuersia non de ingenii acumine, sed de fati felicitate, temporeque priore contendit.

l) Negauit autem id, qui renouatae litis auctor erat cel. KEILIVS in Epist. ad H. Sloane, Commerc. epist. p. 110. Contrarium tuetur BERNOVLLIVS in Epistola adiecta Germ. Versioni Theodiceae p. 920. Frigidam vero distinctionem inter inuentorem primum et secundum retundunt A. E. 1720. Mart. p. 137. seqq.

rent, ea satis probant, quae in irenicis consiliis agitauit atque scripsit, quaeque cum Pellissonio de articulis in controuersiam vocatis disputauit. Laudandus vero in eo magnopere, quod philosophiae auxilio, vsus, diuini ingenii acie atheorum copias in fugam dederit [m], et Socini assecias pessum dederit [n], eorum argutias rationum acumine confundendo. Quod pro ecclesiae Lutheranae dogmatibus ita adhibuit, vt qui praecipue eam a reliquis coetibus disiungit, articulum praesentiae sacramentalis in S. coena, rationibus quoque philosophicis confirmari posse confideret [o]. Quamuis enim, vt animo erat ab omni seruili iugo abhorrente, et in tolerandis dissidentibus inter Christianos esset facillimus, immo valde ad vnionem inter eos reuocandam inclinans consiliis, rationibus, cohortationibus pacem suaderet, discedere tamen ab eius ecclesiae communione noluit, etiam magnis promissis tentatus [p].

§. XXIX. Sunt et alia, in Leibnizio laudanda, quae vero hic tangere omnia breuitas, cui in abundanti argumento studendum, prohibet. Non tacenda tamen inexhausta eius diligentia, qua dies noctesque intentus studiis tot meditationibus excitandis, fouendis, examinandis, tot vastis voluminibus voluendis, tot itineribus suscipiendis, tot epistolis scribendis vnus suffecit. Nempe ineffabilis cupiditas iuuandi literas, iuncta ingenio excellentissimo et ad hanc rem nato, calcaris instar erat, vt cuncta alacriter susciperet, suscepta autem magna patientia persequeretur. Cuius rei testimonium omni exceptione maius exhibet primo quidem studium, quod immensum posuit in excolendis perficiendisque inuentis, maxime autem in absoluenda machina arithmetica, cuius eum curam iam inter Gallos Anglosque versatum habuisse supra memorauimus, et in quam ingentem vim pecuniae profudit [q]. Qui sumtus, quos in machinas et alia huius generis impendit, in caussa fuerunt, cur, licet frugaliter viueret, et magnis reditibus ex munificentia principum gauderet, eam tamen auri summam, vt nonnulli fingunt [r], non reliquerit, quae admirationem meruisset, sed intra mediocritatem eius facultates constiterint. Deinde industriae specimen esse possunt itinera frequentia, quae vel rogatus a principibus, vel instinctus desiderio promouendarum disciplinarum, *Diligentia Leibnizii.*

m) In Demonstratione existentiae Dei, Arti combinatoriae adiecta, quam repetit LVDOV. l. c. P. I. p. 315. et in Confessione naturae contra Atheistas, adiecta a SPIZELIO nostro libro de Atheismo. Etiam in hac scriptione nonnulla postea displicuere Leibnizio, vid. Leibniziana p. 62. Sed et Caussa DEI. Theodiceae addita huc pertinet.

n) In Defensione Trinitatis per noua logica reperta, quae extat etiam in apparatu liter. Viteberg. Coll. I. Spec. XI. p. 226. seqq.

o) Supponebat vir illustris: „Substantiam corporis in potentia primitiua actiua passiuaque „consistere, et in huius applicatione immediata, „consistere praesentiam substantiae etiam citra dimensiones," vid. Epp. Vol. I. p. 41. conf. Discours prelim. de la Theodicée §. 20. conf. KORTHOLT. ad l. c. CANZ. de Vsu phil. Leibnizianae in theol. c. VII. p. 309. Epp. ad Pellisson. p. 323.

p) Conf. FONTENELLE l. c.

q) 24000 thalerorum summam in eam impendisse tradunt Noua literaria Lipsiensia 1717. p. 376. et tamen imperfecta mansit. Plura de ea dabit Cl. LVDOVICI diligentia l. c. P. II. c. 21. §. 328. p. 233. seqq.

r) NICERON. Memoires l. c. qui a peregrinante quodam, vt saepius illi accidit, deceptus esse videtur.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ſuſcepit. Cum enim abundantiſſimam doctrinam nutrire merito crederetur, et inſolitum viri acumen in aulis principum magnam exiſtimationem meruiſſet, fauor inde aularum ſecutus eſt, quibus obſequium praeſtare eo magis anniſus eſt, quo magis ita feliciſſime promoueri extendique rei literariae fines poſſe intelligebat. Id quod magno orbis eruditi commodo factum eſſe, ex iis, quae ſupra de mora Leibnizii in aula Moguntina, Hanouerana, Berolinenſi, Viennenſi et apud Ruſſorum imperatorem tradidimus conſtat. Nec omittendum eſt, in hiſtoria Leibnizii philoſophica, virum illuſtrem, quem viuendi prudentia et philoſophiae cognitio etiam foeminis commendauit, purpuratis atque illuſtriſſimis, literis eas compellauiſſe; ſic vt commercium hoc literarium teſtis ſit fide digniſſimus prorſusque immortalitati tradendus, non deeſſe noſtrae aetati foeminas, quae mulierum philoſophantium catalogo ſummo iure mereantur adſcribi. Inter quas et natiuitatis ſorte et ingenii ſceptro atque diademate digni excellentia primum locum tenent, Sophia Charlotta, Boruſſiae regina, et Guilelmina Charlotta eo tempore princeps regia Walliae. Et illam quidem *Theodiceae* ſcribendae auctorem fuiſſe Leibnizio, vbi hypotheſes ſuas explicantem audiuiſſet, ſupra iam narrauimus. Ad quam excelſo, quo poſita fuit, loco non tam fortunae quam naturae muneribus et conſummatae virtutis meritis dignam plures epiſtolas ſcripſit, quae quales fuerint, ipſe alicubi prodidit Leibnizius, ſcribens ad Ioannem Albertum Fabricium *, *optare ſe plerasque epiſtolas a regina Boruſſorum et ad eam ſcriptas non combuſſiſſent male circumſpecti homines, habituros enim nos, quae facile opponi reginae Suedorum poſſent. Non paucas tamen paſſim ſeruatas eſſe, et inter eas nonnullas adſeipſum ſibi ſupereſſe, vnde vim ingenii in principe foemina, animumque mire ad doctrinas erectum intelligas.* Alteram principem autem nobilitauit in ciuitate philoſophica controuerſia illa literis reciprocata inter Leibnizium et Clarckium, cuius ſupra facta eſt mentio; illa enim committere inter ſe acutiſſimos philoſophos dignata, ipſa ſcriptorum et diſceptationum teſtem egit atque arbitrum. His tertiam addimus Charlottam Eliſabetham, Caroli Ludouici electoris Palatini, principis literatiſſimi, filiam, Philippo V. Aurelianenſi duci nuptam; ad eam enim de antiquitatibus nonnullis nuper detectis erudite differuit, et cum Baudelotio, ea attenta, diſceptauit [s]. Sed et alias foeminas illuſtres literis addictas ſibi fauentes literisque innoteſcentes habuit, leguntur enim in memoriis Leibnizianis paſſim extantibus nomina Brinoniae [t], Kilmanſeggeriae comitis [u], Cleinburgiae [x], Cudworthiae [y], Mashamo iunctae, Weileriae [z], et praecipue Sapphus

*) Vol. I. p. 256.

s) Vid. LEIBNIZII Collectanea etymologica p. 75. ſeqq.

t) Leibniziana p. 94.

u) Recueil T. II. p. 29.

x) Collectio epiſtolarum Leibnizii Gallica edita a KORTHOLTO p. 13. et Vol. III. Epp. pag. 117. ſeqq.

y) Dictum de ea ſupra.

z) Recueil des lettres de Mr. Leibniz par KORTHOLT. p. 12. ſeqq.

phus Gallicae, Magdalenae Scuderiae [a]. Tacemus imperantes principesque alios, ad quos frequenter literas exarauit, et haud paucas ab iis accepit Leibnizius. Omnium autem luculentissime et studium quod seruauit Leibnizius, ingens scientias promouendi, et inexpugnabilem industriam probat commercium literarium, quod cum celebratissimis totius Europae viris aluit, quorum nomina adducere hoc loco omnia paginae angustia prohibet; fulgent autem velut inter ignes luna minores tituli nomenque Arnaldi, Behrensii, Eduardi Bernardi, Bernoulliorum, Bignonii, Boecleri, Boineburgii, Bosii, Burneti filii, Bouueti, Chamberlaynii, Caluini, Ciampini, Cluueri, Conringii, Contii, Croffaei, Dangicourti, Dittoni, Edzardi, Ioannis et Io. Alberti Fabricii, Fahrenheiti, Fardellae, Foucherii, Gobienii, Graeuii, Grimaldi, Guerickii, Guilelmini, Hanschii, Hardtii, Hartsoeckeri, Heraei, Hugenii, Iablonskiorum, Ianingi, Imhofii, Kestneri, Kircheri, Kochanzkii, Kortholtii, Lanae, Langii, Leuwenhoeckii, Lehmanni, Longii, Ludolfi, Magliabechii, Marinonii, Mascouii, Menckeniorum, Michelotii, Molani, Montmorii, Morelii, Morhofii, Muratorii, Neumanni, Neutoni, Nicasii, Obrechti, Oldenburgii, Papebrochii, Pelliffonii, Petersenii, Pfaffii, Pfeffingeri, Pinsonii, Piroti, Reimmanni, Remondi, Reyheri, Roemeri, Schelhameri, Schmidii, Schraderi, Seckendorfii, Sloanii, Thomae Schmithi, Ez. Spanhemii, Sperlingii, Spinozae, Struuii, Sturmii, Thewenotii, Tenzelii, Thomasiorum, Tourneminii, Tschirnhausenii, Varignonii, Vignolii, Volcameri, Wallisii, Weigelii, Willisii, Witsenii, Christiani et Christoph. Wolfiorum, Wottoni, aliorumque multorum, quos nominauere FELLERVS [b] atque LVDOVICVS [c]. Tandem inter stupendae industriae et improbi laboris specimina numeranda quoque est, immensa, quam sustentabat Leibnizius lectio, atque studium ea excerpendi, quae legerat. Quamuis enim magno operum magnificorum apparatu eius bibliotheca non superbiret, quem Brunsuicenses Hanoueranae et Guelpherbytanae bibliothecae illi suppeditabant [d], sed ad schediasmata breuia, dissertationes raras, folia fugitiua, et similia, quae cito disparere solent, maxime respiceret, indefinenter tamen per maxima et minima volutatus, quicquid memorabile visum schedulis inscripsit, easque suis dein repositoriis condidit, ex quibus suo tempore ordine desumere posset. Quem modum vt commodissimum atque vtilissimum expertus est [e], ita didicisse videtur a PLACCIO [f], qui similia repositoria descripsit.

§. XXX. Quemadmodum autem in pulcherrimis corporibus quidam interdum inueniuntur naeui imperfectionis, quam in optimo mundo reperiri Leibnizius contendebat, testes atque specimina, ita in maximo atque elegantissimo Leibnizii ingenio maculas nonnullas obseruauerunt, viri docti humanae imbecillitatis testimonia, et reprehendenda non-

Desiderata atque reprehensa in Leibnizio a viris doctis.

a) Vol. III. Epp. p. 96. 230. Leibniziana p. 95.
b) loc. cit.
c) Hist. Leibniz. P. II. c. 16. §. 100. seqq.
d) FELLER. l. c.
e) Id ipse testatur Vol. IV. epist. p. 54.
f) Vid. PLACCII Tr. de Arte excerpendi.

nonnulla, quae vel ad doctrinam eius pertinent, vel ad animum. Inter illa multa sunt, quae recentissima aetate, qua illustris WOLFII cura Leibnizianarum hypothesium memoria valde resuscitata et vehementissimis controuersiarum dissidiis agitata est, apud quamplurimos suspecta facta sunt, ac si naturali pietati maxime vero reuelatis Christiane fidei dogmatibus e diametro essent aduersa. Quae tamen hoc loco adducere non vacat, nec speciali enarratione exponere licet, cum prolixiora sint, quam vt recenseri omnia in vniuersali philosophiae historia queant. Summam autem eorum, quae velut pestes quaedam ac fontes errorum periculis plenissimorum, a tot virorum doctorum calamis confossa ac obelo notata sunt, quaeque, si non omnia, potiorem tamen partem suppeditauerunt paradoxae harmoniae praestabilitae et monadum hypotheses, ex *Recensione XXVI scriptorum aduersus philosophiam Wolfianam editorum* [g], quam vulgauit venerandus IOACHIMVS LANGIVS, theologus Halensis celeberrimus, discere licet. Quanquam enim in accusanda illustris philosophi, Christiani Wolfii, philosophia horum scriptorum diligentia potissimum versata est, constabit tamen ex dicendis, virum celeberrimum potiores Leibnizii hypotheses suas feciisse, suoque, quod sibi formauit, systemati proprio adaptata recepisse, modum quoque Leibnizii in philosophando, maxime in metaphysicis fuisse secutum. Cuncta autem, quae in hac quidem parte obiiciuntur, ad tria capita, eleganter, nisi fallimur, reuocauit doctissimus KORTHOLTVS [h], alii enim, φιλοσοφούμενα Leibnizii omnem tollere libertatem contendunt; alii sanctitatem Numinis ab iisdem laedi asserunt; nonnulli, etsi ab hac accusatione liberum pronuntiant, obtrudi tamen loco Christianae religionis theologiam quandam naturalem atque philosophicam, quae Spiritus S. opera ac motu opus haud habeat conqueruntur. Non hic locus est, nec instituti nostri ea ratio, vt quibus potissimum argumentis tanta ἐγκλήματα viro illustri obiiciantur, prolixe exponamus: dabitur tamen infra placita philosophiae Leibnizianae enarrantibus occasio nonnulla, quae huc pertinent, paucis tangendi. Id nos in praesentia monemus, fuisse haud paucos, qui Spinozismi, saltem Deismi incrustati culpam Leibnizio, et qui eius hypotheses suas fecit, Wolfio intentarent. Ita enim et anonymo visum [i], qui Cabbalisticam κακοσοφίαν in monadologia et harmonia praestabilita deprehendit; et Io. GODOFREDVS WALTHERVS statuit, qui Eleaticam impietatem renouauisse Leibniziana philosophemata assertum iuit [k]. Maxime autem RVARDVS ANDALA [l], Leibnizium Spinocismi accusare non cunctatus est, cuius vestigia secuti sunt, quotquot necessitatem Spinozisticam in systemate harmoniae praestabilitae deprehendi contenderunt, quorum tamen heic excitare nomina

g) Halae 1725. 4.

h) In praef. Tomo IV. Epp. Leibnizian. praemissa, In qua de philosophia Leibniziana Christianae religioni non pernicioſa differit.

i) In Harmonia phil. recentiorum sibi ipsi contrariis, c. 3. §. 8. p. 21. seqq. cuius docti libelli auctor est vir celeberrimus Io. Georgius Wachterus.

k) In Sepulchris Eleaticis recens apertis.

l) In Diss. de Vnione mentis et corporis physica. §. 3. p. 8.

mina supersedemus, cum haec recentiori demum aetate in controuersiis Wolfianis obiecta sint, quarum historia alio tempore enarranda est. Non tacendum vero, ipsos Iesuitas Triuoltinos, magnos cetera Leibnizii admiratores, cum recensione *Theodiceae* facta sententiam dicerent [m], laudata ingenti lectionis et iudicii copia, et tractationis ordine, accuratione et concinnitate systematica, fateri tamen, multos errores philosophum summum admisisse, maxime vero optimi mundi assertionem (optimismum vocant) non nisi laruatum materialismum et spiritualem Spinozismum inuoluere, eiusque suspicionem iam antea per monades, harmoniam praestabilitam, brutorum immortalem et immaterialem animam eum meruisse; ita enim Deo in αὐτόματον conuerso omnem prorsus libertatem euerti, atque hac noua scientia physica geometrico-mechanica Spinozisticae necessitati frigidam fuffundi. Immo in ipsa dissertatione praeliminari Deismum magna cautione confirmatum esse pronuntiant. Aequiores tamen in eo se praestant Leibnizio, fassi, non data opera et malitioso consilio talia effinxisse, sed rationis abusu, cum vim eius maximam animo possideret, ideoque argumentationibus metaphysicis cuncta complecti vellet, qui virum cetera bonum se semper praestiterit. Tacemus alia, quae Britannici philosophi, maxime Clarckius harmoniae praestabilitae obiecerunt, quam tibiam quoque inflauit Warburtonus [n] aliique. Ita vero dum naturam Christianae religionis a philosophia Leibniziana euerti plurimi timent, ipse Leibnizius pietatem non nisi naturalem coluisse quibusdam visus est, adeo vt viuum inter suos in suspicionem naturalismi quem vocant, adductum esse nonnemo [o] retulerit. Praeter ipsa philosophumena et decreta Leibnizi methodus quoque philosophandi haud paucis displicuit. Inter quos illustris NEWTONVS id reprehendi in eo posse aequissimis rationibus putat [p]: quod hypotheses praeferat ratiociniis ab inductione petitis, aut experientia duce hausti, quodque loco quaestionum, quarum examen ab experientia fieri debet, hypotheses erigat, easque admitti postulet priusquam examinentur. Aliis in ipso ratiocinationis filo, hypothesis amore seductus ab iis, quae antea asseruerat, deficere visus est, vnde negligentiam quandam et attentionis defectum in eo culpant Ephemeridum Triuoltiensium conditores [q]. Qui dum ita contra Baylium pugnauisse Leibnizium putant, vt in ipso acerrimi conflictus feruore subito arma deponere et pacem inire videatur, in eorum sententiam concedere videntur, qui non ex animi sententia, sed ἐξωτερικῶς tantum et ad tentandam eruditorum mentem istam pugnam iniisse contenderunt [r]. Displicuerunt quoque in eo alia, quae quan-

m) 1737. Febr. art. 1. vnde repetuntur in accessionibus ad Noua liter. Lipsi. T. III. p. 425. seqq.
n) Vid. History of the Works of the Learned 1739. Febr. art. 2. KORTHOLT. l. c. §. 8. p. 17.
o) Anonymus ad biographiam Fontenellianam.
p) Recueil T. II. p. 18. quae more suo repetit VOLTAIRIVS in Comparat. phil. Leibniz. et Newton. p. 59.
q) loc cit.
r) Vid. Summe Reu. PFAFFII diss. de Morte naturali §. 5. p. 17. vbi se in ea dicit esse sententia, Leibnizium totum illud systema, quod P. Baylio opposuit

quandam animi ἀταξίαν referre visa sunt. Inter quae haud postremum est, quod veteribus supra modum delectatus recentiorum, maxime eorum, qui circa tempora sua caput efferre nouaque philosophiae facie enitescere coeperunt, cogitata alte despexerit, eorumque meritis obtrectando obelo eorum placita confixerit, licet id non merentia. Quod inuidiae caussa factum esse, vt scilicet nouae, quam condere coeperat philosophiae viam atque gloriam pararet, nonnulli valde suspicaces, conquesti sunt [s]. Ita inuidisse Lockio atque Newtono philosophiae interioris gloriam, hacque ex caussa Cartesii doctrinam Spinozismi suspicione onerauisse visus est. Maxime autem ea, quae in Pufendorfium dixerat, ab animo aegre famam atque fortunam systematis iuris naturae ab eo asserti productique in lucem ferente profecta esse, plerique coniecerunt; quibus clara et luculenta Pufendorfii tractatio obscura et Scholasticos imitata philosophia Leibnizii iudicata est. Qui et nugas Scholasticorum et metaphysica somnia Platonis philosophum noua veste induta reuocauisse in lucem [t], et inextricabili obscuritate fucum haud raro legentibus feciisse atque nebulas obiecisse contenderunt [u]. Tacemus alia, a Cartesianis, Newtonianis, aliisque, qui nouam eius metaphysicam oppugnabant ei obiecta, et non sine inuidia, vt humani ingenii vitio, plerumque in controuersiis fieri solet, cumulata, inter quae numeranda sunt, quae satis inhumaniter contra eum disputarunt Tatius Duillerius, Keilius aliique ex Britannis, quibus et plagii culpa eum onerare, et acerbiora nonnulla virosque bonos vix decentia obiicere placuit [x]. Ab amicis autem [y], cetera plurimum ei fauentibus quaedam, vt nemo est ab omni parte perfectus, in eo reprehensa sunt, quae humanae imbecillitatis specimen esse possunt. Inter quae eminet animus ad celeres irae motus pronior moxque exardescens, sed tamen paulo post sedatior; vnde factum, vt ex initio disputationis contradictionis fuerit impatientior. Quidam aliquam πλεονεξίας suspicionem in eo deprehendisse, sibi visi sunt, quod in tanta redituum affluentia satis parce sine familia viueret [z]. Alii gloriae stimulo nimium actum et πανεπιστημοσύνης atque famae cupiditate plus quam par est incensum, latius se diffusisse per omnes eruditionis partes, quam iniuncti muneris partes postulabant, hincque tandem

potuit, per lusum ingenii quendam saltem confixisse nec seria mente id egisse: et Baylio frigidam potius suffudisse. Id se ipsi Leibnizio fuisse fassum, et virum summum subridendo dixisse, rem eum acu tetigisse. Ipsam Leibnizii epistolam tandem vulgauit in Act. Erud. 1728. Mart. In qua ita scribit Leibnizius: „ Ita prorsus est, V. S. R. vti „ scribis de Theodicea mea, rem acu tetigisti. Et „ miror, neminem hactenus fuisse, qui lusum hunc „ meum senserit. Neque enim philosophorum est, „ rem serio semper agere, qui in fingendis hypothe„ sibus, vti bene mones, ingenii sui vires experiun„ tur, tu, qui theologus es, in refutandis erroribus „ theologum ages. " Simile quid suspicati sunt Des Maizeaux Pref. du recueil p. 172. Clericus Bibl. anc. et mod. T. XV. P. I. art. 16. p. 179. Poiret. de Nat. et orig. idearum. P. IV. S. 3. §. 9. p. 323.

s) Clericus Bibl. anc. et mod. T. IX. P. I. art. 6. Barbayrac Reflexions sur le Iugement de Mr. Leibniz sur les devoirs de l'H. et C. de Pufendorf. Buddeus Hist. phil. c. 6. p. 492.

t) Citati.

u) Des Maizeaux l. c. Cleric. Bibl. anc. et mod. T. XXIII. P. II art. 8. auctor diss. de Anima brutorum, vid. Journal Literaire T. XIII. P. I. art. 16. qui putat Leibnizium ipsum suum systema non satis cepisse.

x) Vid. Recueil. T. II.

y) A. E. l. c. Fontenelle l. c.

z) Ibid. Ludovici l. c. §. 249. p. 280.

dem aulae Hanoueranae indignationem meruisse iudicarunt [a]. Ipsa vasta viri immensa eruditione pollentis lectio non satis digesta visa est, eo quod vaga esset et subita, cuiuscunque generis librorum, ex quibus multa excerpta in schedulis paruis descripta, pauca tamen redacta sint in ordinem [b]. His tandem illi adiiciendi sunt: qui narrant, de fato supremo admonitum composito et frigido oris habitu hoc dedisse responsi: ceteris quoque hominibus esse moriendum, hisque dictis mox efflauisse animam [c].

§. XXXI. Grauia haec esse, et famam illustris viri haud parum imminuere apta, nemo non intelligit. Non defuerunt autem, qui viri immortalibus meritis de eruditione vniuersa inclyti apologiam susceperunt scribere, eumque contra has obiectiones atque facta a viris doctis opprobria vindicarunt. Et praecipue quidem in eo versata est virorum eruditorum, qui Leibnizianae memoriae fauent industria, vt ab impietatis et naturalismi suspicione eum liberarent, ac innocentissimum esse systema metaphysicum Leibnizii, ac neque in Deum, neque in libertatem humanam, neque in decretorum diuinorum ordinem, neque in Scripturam Sacram et Christianam religionem miraculis confirmatam iniurium demonstrarent. Et huc quidem omnes pertinent, qui libellis eristicis Antiwolfianis responderunt, et atheismi clandestini atque indirecti obiectionem non a Wolfio tantum, sed a Leibnizio quoque, qui per latus Wolfii istis telis petebatur, retuderunt. Quos hoc loco enarrare institutum prohibet, quod demortuorum philosophorum, non vero hodie viuentium historiam describere, praescripto termino, iubet. Consuli autem ab iis debet, qui plura hic cupiunt, clarissimi LVDOVICI industria, qui omnium prolixissime et diligentissime *Historiam philosophiae Wolfianae* [d] enarrauit. Non tamen indictos praeterire licet viros clarissimos [e] ISRAELEM THEOPHILVM CANZIVM et CHRISTIANVM KORTHOLTVM. Ille enim *Philosophiae Leibnizianae et Wolfianae vsum in theologia per praecipua fidei capita* demonstrare, et ostendere aggressus est, eum sensum esse placitorum Leibnizianorum in suspicionem adductorum, vt cum decretis Christianis amica concordia consp irent. Hic autem *quarto volumini epistolarum Leibnizianarum* a se edito dissertationem doctam et luculentam praemisit, in qua ipsis Leibnizii verbis recitatis contendit, eius philosophiam atque doctrinam Christianae religioni non esse pernicio sam, et nec libertatis dogma, nec principium rationis sufficientis, neque praedispositionem, quam vocat, neque hypothesin de harmonia praestabilita inter animam et corpus, neque doctrinam de origine mali et de miraculis quicquam continere, quod vel sanctitati Numinis

Apologia pro Leibnizio a nonnullis scripta.

a) FELLER, l. c. p. 23.
b) Ibid.
c) Ibid.
d) c. 14. Part. I. et II.
e) Illis merito addi potest tertius illustris BVLFINGERVS, qui in Dilucidationibus philosophicis eandem operam Leibnizio atque Wolfio erudite praestitit, et haud vulgare acumen mentis demonstrauit.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

vel libertati voluntatis humanae, vel principiis actionum moralium, vel legi Christi refragetur. Ita vero Spinozismi quoque suspicionem tolli contendunt, eo quod ingens intercedere discrimen putant inter fatalem necessitatem a Spinoza introductam et nexum rerum a causa sapientissima introductum, et cum libertate actionum humanarum facile reconciliabilem [f], eo quod a Leibnizio homini ea tantum praedeterminatio vel praeordinatio, quae connexionem rerum sistat, vindicetur, qua, etsi alterum prae altero eligat, in ipso sui exercitio, et constanter quidem, suo tamen id faciat arbitrio, possitque in hisce omnibus circumstantiis agere aliud atque aliud [g]. Qua in re ad ipsius LEIBNIZII verba prouocant, statuentis [h]: *Licet nunquam eueniat quicquam, quin eius ratio reddi possit, neque vlla vnquam detur indifferentia aequilibrii, quasi in substantia libera, et extra eam omnia ad oppositum vtrumque se aequaliter vnquam haberent, cum potius semper sint quaedam praeparationes in causa agente, concurrentibusque, quas aliqui praedeterminationes vocant: dicendum tamen est, has determinationes esse tantum inclinantes, non necessitantes, ita vt semper aliqua indifferentia siue contingentia sit salua: nec tantus vnquam in nobis affectus appetitusque est, vt ex eo actus necessario sequatur.* Quin et celebrem illam de mundo optimo Lnibnizii hypothesin fatali huic necessitati fauere pernegant, eo quod creationem innumerabilium mundorum aliorum possibilem, adeoque praesentis ex contingentia quadam factam, Leibnizius afferat, secus ac Spinoza statuat, nec aliud velit, quam impulisse creatorem sapientiam eius summam bonum maius prae bono minori eligere, cum duos mundos aequaliter bonos esse ex principio indiscernibilium, quod vocat, impossibile sit. Et ita quoque, quae de malo ad mundi optimi rationem a Leibnizio requisito, obiiciuntur, velut in sanctitatem diuinam iniuria tolli posse putant, eo quod optimus mundus id tantum velit: seriem contingentium omnium praesentium, praeteritorum, futurorum, optimam esse, quoniam mundus, qui eam complectitur, ab ente sapientissimo conditus sit, neque optimum hunc mundum esse desinere, licet in eo sit malum, quum et mala ab ente sapientissimo in optimum finem dirigantur; ratio autem diuinae voluntatis atque electionis non nisi a bono sumi possit. Tacemus ea, quae prolixe ex scriptis Leibnizianis per potiores doctrinae Christianae articulos adduxit diligentissimus Kortholtus, vt euinceret, Leibnizium de principio cognitionis in diuinis et Scriptura Sacra, de trinitate, de peccato originali, de Christo, de miraculis, de operationibus Spiritus sancti, de testimonio Spiritus sancti interno, de virtutibus Christianis, ita statuisse, vt salua maneant fidei capita ab oraculis sacris definita, et omnis religionis naturalis ad salutem sufficientiae suspicio euanescat. Ex quo non tam frigide externam quoque religionis professionem edidisse concludunt, licet sint, qui concedant,

f) Acute de hoc discrimine peculiari schediasmate disseruit illustris C. WOLFIVS.

g) BVLFINGER l. c. S. I. c. 4. §. 88. p. 81.

h) In Causa Dei Theodiceae subiuncta § 105.

dant, sacrarum doctrinarum interpretes negligentius eum audiuisse [i], eo quod eorum dissertationes saepe inanes ei viderentur, aut aculeatae, quod an verum sit, illi dicent, qui cum Leibnizio vno loco vixerunt. In scriptis enim animum a pietate minime alienum saepe demonstrat, et haud obscure virtuti Spiritus S. internae locum facit [k], et statuit [l], *poëtas non posse melius de republica mereri, quam si omnibus viribus in aeterna felicitate omni colorum genere pingenda atque animis imprimenda occupentur, eique rempublicam Christianam plurimum debituram, qui effecerit, vt summa sit in pietate iucunditas.* Valde autem contemnunt sectatores Leibnizii, quae Newtoni affeclae contra hypotheticam Leibnizii philosophiam monuerunt [m], his enim adhibitis theorematibus, adductisque regulis generalibus in ea naturae adyta penetrasse philosophum contendunt, quae cum non perspiciant aduersarii, pro hypothesibus fundamento carentibus habeant. Ipse vero Leibnizius dum se vniuersalissimis quibusdam principiis paucisque axiomatibus natura notis, maxime vero principio rationis sufficientis et indiscernibilium, de quibus infra, aedificium metaphysicum inaedificasse contendit, inductionis particularis vitia Newtoni affeclis obiicere non omisit. Valde autem eius amicis displicuit, quod Leibnizius in *Theodicaea* simulatam tantum pugnam iniisse dicatur, vrgent enim iisdem hypothesibus atque decretis, quibus Baylium aggressus est, per totam eum vitam fuisse addictum, ea vbique etiam in extremis vitae annis sparsisse, iis geometricum demonstrationis habitum induisse, sic vt dubitandum non sit, quin veram sententiam mentis suae aperuerit [n]. Quare licet vir summus Matthaeus Christophorus Pfaffius, ad ipsum Leibnizium fatentem, se seria heic mente non egisse prouocauerit, illi tamen, qui Leibnizio fauent, id probari inde non posse magnis animis contenderunt. Contra inuidiae suspicionem ea allegantur, quae cum gloriae propriae neglectu pro aliis egit promouitque Leibnizius supra iam ex parte enarrata. Quibus additur, illis ipsis, quibus dicam aliquam scripsit; nec laudem eruditionis et ingenii denegasse, nec alio eos fine notauisse, quam quod intelligeret, superficiariam eos philosophandi rationem et philosophiam quandam exotericam ad interiores naturae et essentiarum recessus non penetrantem velut summa Palladis mysteria crepare et iuuentuti, leuiter tinctae propinare: certe sua principia metaphysica secutum, ordinique ratiocinandi atque demonstrandi geometrico addictum illis pretium ponere magnum non potuisse, apud quos ratiociniorum ἀταξίαν quandam deprehenderet. Quam vbi obseruauerit, extulisse eum ingenia etiam in sententias sinistras deuiantia, vt ex eius iudicio de Hobbesio constare possit. Ipsi vero Cartesio satis honoris detulisse, quum in adyta quidem philoso-

i) Anonymus ad FONTENELLIVM, pag. 909.

k) Vid. Praef. Theodiceae §. 29.

l) Leibniziana p. 175.

m) Conf. Cl. KAHLIVS in Compar. philos. Leibniz. et Newton. p. 133. et passim.

n) Vid. Cel. GOTTSCHEDIVS Vindic. syst. influxus physici §. 2. sqq. LVDOVICI l.c. P. I. §. 485. p. 477.

phiae non peruenisse, ast limina eius tamen adiisse fateretur [o]. Et simili quidem ratione veteres non recentiorum inuentionibus et praeclaris luminibus, sed contemtui imperitorum oppositum secretum, ex omnibus magnorum virorum assertionibus aliquid veri eruere. Et hi quidem obscuritatem oriri non ex philosophi culpa, sed legentium, methodo mathematica eiusque neruis non assuetorum, dictitant. Animum autem celeriori irae tumultu excitatum, dum cito placaret, et omnium scientiarum iuuandarum studium ad communem vtilitatem transferret, ingenio vero diuino fisus et memoriae incredibili, quaedam negligere sine ἀταξίᾳ posset, ferri in eo posse istas labeculas putant, quas supra tetigimus. Nihil autem frigidum, et ab aequitate alienum magis esse, quam narratiunculis vulgi virorum summorum pietatem circa extremas horas in suspicionem adducere, nemo facile paulo moderatiori animo erit, qui non fatebitur. Nos his omnibus, quae contra Leibnizium et pro eo viri docti, interdum feruore plus iusto, accensi disputarunt, arbitrium non interponimus, sed ad Lectoris prudentiam prouocamus: immo nec eorum omnium patrocinium suscipimus, quae affirmanda sibi esse credidit Leibnizius: in quibus sine inferenda tanto viro iniuria facile concedi potest, esse παράδοξα multa et consequentiis valde odiosis exposita, nonnulla reperiri, quibus satius fuisse videtur, si acumen metaphysicum paulo magis repressisset: ast id tamen aequitas postulat, vt et earum consequentiarum inuidia non prematur, quas detestatus est, cum facile fieri possit, vt acutissima quoque ingenia systematis et hypothesis amore occupata talia nec videant, nec fluere ex assertis putent, quae alii satis clare se cernere contendunt: et vt hypotheseos ratio atque natura respiciatur, quae non semper ea pro veris habet, quibus velut adminiculis vtitur ad detegendam rerum naturam et soluendas τῶν φαινομένων rationes. Quibus monitis id recte effici posse putamus, vt a mali animi suspicione liberetur philosophus praestantissimus, cuius vita tot boni viri specimina exhibuit. Et concedamus, non omnia vidisse Leibnizium, in nonnullis maximo, quod possidebat ingenio nimium fuisse confisum, quaedam paralogismis inaedificata admisisse, non perspexisse sinistras consequentiarum ambages facile ex quibusdam assertis enascendas, adeoque securius decreuisse, et imprimis nimis hypothesibus indulsisse; quid ex his aliud concludemus, quam fuisse Leibnizium hominem, licet magnum, et mortalitatis infirmitates fuisse perpes-

o) Praeclare Leibnizium de Carteſio, neque contra modeſtiam iudicaſſe, ex iis, quae ſuo loco in hiſtoria Carteſii dicta ſunt conſtat: et ſi quid iudicamus, omnino ab inuidiae crimine abfuiſſe, concedi FONTENELLIO aliisque debet. Fatemur tamen, iniquiorem eum videri in Pufendorfium, quem quauis occaſione ſugillat. Quod tamen non inuidia ſtimulante, ſed animo vulnerato feciſſe, ex iis colligimus, quae ad Bierlingium ſcripſit Vol. IV. Epp. p. 14 indignationis plena et humanitatem Leibnizii non ſpirantia. Ibi enim inter alia ait: „Receperat is aliquando in ſe cu„rationem negotii cuiusdam mei in Suecia, ſed „per amicos didici, contraria omnia ab illo acta „eſſe; inde optime eum animatum virumque bo„num fuiſſe negat.“ Ita magni quoque viri homines ſunt!

perpessum p)? Aſt inſignibus tamen meritis fuiſſe illuſtrem eaque meritorum ſerie enituiſſe, quorum memoriam nulla vnquam aetas delebit.

§. XXXII. Non caruiſſe Leibnizium aduerſariis, ex enarrata hactenus eius hiſtoria eſt manifeſtum: idque et in orbe mathematico et in philoſophico contigit. Et ingenia quidem mathematicorum Britanniae magnae ipſi valde aduerſantia expertus eſt, ex quo infauſta de gloria inuentionis calculi differentialis controuerſia enata eſt: quam cum ſupra iam tetigerimus, hoc loco nihil dictis adiicimus. Propagata autem eſt ad philoſophiam quoque Leibnizianam iſta inimicitia, factumque inde, vt et ipſe Newtonus, cetera non niſi geometriae, opticae, aſtronomiae mechanicaeque addictus quique metaphyſicum agere nunquam in animum induxerat, φιλοσοφούμενα nonnulla Leibnizio opponeret q), principiis ſuis phyſico-mathematicis inaedificata, et qui eum preſſo pede ſecutus eſt, Clarckius magnis arietibus hypotheſes Leibnizii philoſophicas, metaphyſicas pariter atque phyſicas confodere inciperet. Nec cum Carteſianis, quique ex horum numero prodierunt, Mallebranchio r) eiusque diſcipulis ſatis amice ei conuenit; habuitque Catelanum aliosque aduerſarios, Andalam autem caſtigatorem principiorum metaphyſicorum, etiam a ſuſpicione Spinoziſmi imputanda non alienum s). Tacemus illos, qui vulgata harmonia praeſtabilita contra illum ſurrexerunt, et quibus ipſe reſpondit, Foucherium, Lamium aliosque ſupra iam memoratos. Maxime P. Baylio virum illuſtrem hoſtilia arma intuliſſe, apparatus *Theodiceae* loquitur; ille autem harmoniae praeſtabilitae bellum quoque indixit, cuius obiectionibus Leibnizius reſpondit. Diſputauiſſe autem cum Sturmio quoque atque Schelhammero de notione naturae atque ſubſtantiae, ex ſupra dictis repetendum eſt. Commiſerunt eum quoque ſingulares, quas in argumento hiſtorico fouebat, hypotheſes, cum Kulpiſio, Pfannero, Gundlingio, Tourneminio aliisque, quorum ſupra iam mentio facta. Ipſa autem eius philoſophiae dogmata aduerſarios fere innumeros in Germania et extra eam reperiſſe, nemo non ex iis, quae de reprehenſionibus virorum doctorum ſuo loco diximus intelligit. Factum inde, vt Leibnizianae philoſophiae breuem aetatem, fortunamque non ſatis beneuolam quidam vaticinarentur, quae imprimis coniectura fuit clariſſimorum virorum FONTENELLII t) et DES MAIZEAVX u). Aſt falſos eos fuiſſe, euentus

Aduerſarii Leibnizii.

Sectatores Leibnizii.

p) Aut fallimur, aut id vnice in epiſtola ad cel. Pfaffium voluit Leibnizius, ſe hypothetice tantum Baylium refutauiſſe, quemadmodum eidem, admiſſa Origenis hypotheſi, reſpondit Clericus. Aſt hoc non obſtante poterat his hypotheſibus ſerio inhaerere, cum veriſimiles et ad exponenda myſteria philoſophiae aptiſſimas iudicaret. Nihil itaque egit philoſopho indignum, et a viri boni officio abludens, ſed nec ideo nimium conſequentiis premendus eſt.

q) Ex iis philoſophiam Newtonianam exſculpſit Voltaerius, vt haberet, quod Leibnizio opponeret, inuito, vt videtur, Newtono, quem de ſyſtemate metaphyſico nunquam cogitaſſe, ſed naturalem tantum doctrinam matheſeos opera iuuare voluiſſe, idque praeclare fuiſſe exſecutum conſtat. Conf. Cl. KAESTNERVS l. c.

r) Vid. Recueil T. II. p. 211. vbi extat examen principiorum Mallebranchii. Controuerſiae cum Catelano ad argumentum mechanicum pertinuere.

s) Vid. ſupra p. 385. not. o)

t) l. c. p. 875.

u) l. c. p. 70.

euentus prodidit. Nam nondum humanis rebus erepto Leibnizio inter mathematicos pro eius partibus ſtetere magna nomina Gallorum, Germanorum, Italorum, inter quos Bernoullios primo fere loco ponere aequitas poſtulat, quibus calculus Leibnizianus plurimum incrementorum debet, quique alia quoque philoſophiae Leibnizianae capita, praecipue quod de viribus corporum viuis tradit, et illuſtrarunt egregie, et fortiter propugnauerunt x). Philoſophia autem, vel metaphyſica potius Leibniziana, auctore ſuo adhuc ſuperſtite in ſectam non abiit. Id quod praeter difficultatem et ſublimitatem eius, qua plerisque lectoribus obſcura facta eſt, ipſi quoque parenti ſuo debet, a ſpiritu ſectario, vt decet philoſophum longe alieno, qui eum proſcribendum eſſe ex ciuitate erudita prudenter ſtatuit z). Plurimum tamen philoſophiae Leibnizianae detulit, eamque et doctiſſimis lucubrationibus ſuam fecit, vir celeberrimus Michael Gottlieb Hanschivs. Qui cum Leibnizio innotuiſſet, eiusque amicitia atque commercio literario vti coepiſſet, occaſione hac fauentiſſima vſus eſt, vt per literas de viri illuſtris mente accurate edoceretur. Cuius rei exempla exhibent epiſtolae Leibnizii ad laudatum virum exaratae, quas vulgauit Kortholtvs a). Ita de vera Leibnizii mente rite eruditus lucem metaphyſicae Leibnizianae accendere aggreſſus eſt, et fatis erepto Leibnizio plura de ea commentari coepit. Enata inde anno cIↃ IↃ C C XXII *Meditatio philoſophica de Vnione mentis et corporis ſecundum principia G. G. Leibnizii;* tum *Theoremata metaphyſica ex philoſophia Leibniziana ſelecta, de Proprietatibus quibusdam entis infiniti et finiti, mundique exiſtentis perfectione, methodo geometrica demonſtrata* b); tandemque G. G. Leibnizii *Principia philoſophiae more geometrico demonſtrata, cum excerptis ex epiſtolis philoſophi et ſcholiis quibusdam ex hiſtoria philoſophica, vulgata anno* cIↃ IↃ C C XXVIII c). Quo libro vtilem et iucundam operam vir acutus philoſophiae Leibnizianae cultoribus, eiusque hiſtoriam perquirentibus praeſtitit, cum non tantum ratiocinationum neruum oſtenderit, ſed plura quoque ex ſcriptis et epiſtolis Leibnizianis addiderit, quae obſcurius dicta illuſtrarent, interdum quoque paralleliſmum veteris philoſophiae, quam haud raro in partes vocauit Leibnizius, adduxerit. Vnde introductionis loco in metaphyſicam Leibnizianam adhiberi poteſt. Maiorem autem fortunam, aſt miris viciſſitudinibus expoſitam experta eſt philoſophia Leibniziana, ex quo illuſtris Halenſium philoſophus Christianvs Wolfivs, cui cum viuo Leibnizio amicitia interceſſerat, non modo methodo philoſophandi Leibniziana ſed hypotheſibus quoque ab eo excogitatis vſus eſt. Quamuis enim integrum philoſophiae ſyſtema condere Leibnizius nunquam

x) Diximus de ea re plura in Elogio illuſtris viri Ioannis Bernoullii, Dec. II. Pinacoth. ſcriptorum illuſtrium, quae, ſi ita videtur, conſuli poſſunt.

z) Vid. Epp. Vol. III. p. 97.

a) Vol. III. p. 64. ſeqq.

b) Aug. Vind. 1728. ſuffixa eſt meditatio philoſophica.

c) Lipſ. et Francof. 4. inſcripta ſunt Eugenio principi Sabaudiae.

quam in animo habuerit, contentus harmoniam mundi ex principiis quibusdam metaphyſicis deduxiſſe, vnde nouum philoſophiae ſyſtema formanti Wolfio neceſſe fuit, ipſum opus, affectum magis, quam confectum a Leibnizio aggredi, et ſibi peculiare philoſophiae genus effingere, quod per omnes philoſophiae partes eundo, iuſtum daret rerum omnium, quae ſub hominis ſcientiam cadere poſſunt, corpus: negari tamen non poteſt, hypotheſes Leibnizianas non quidem omnes, plerasque tamen eum in philoſophiam ſuam recepiſſe, et ſeriei meditationum ſuarum, ſuo quamlibet loco, inſeruiſſe, methodo mathematicis familiari eas demonſtratum iuiſſe, et nouo lumine colluſtraſſe. Id qud metaphyſicam eius cum Leibnizianis philoſophematis comparanti erit manifeſtiſſimum [d]. Non id ita intelligi volumus, vt ſectam aliquam Leibnizianam propagaſſe virum celeberrimum dicamus: id enim affirmari eo minus poteſt, quominus ipſe Leibnizius de ſecta vnquam cogitauit, contentus ſemina quaedam philoſophiae, qualem ſibi conceperat, ſparſiſſe, ex quibus, ſi ingenium accedat ſolers et intelligens, iuſti ſyſtematis meſſis exſurgere poſſit. Praeterea vir magnus de rationali philoſophia pauca dixit, phyſicas hypotheſes ſenex ipſe abiecit in morali philoſophia fere nihil reliquit, quod ad integrum philoſophiae corpus pertineat. Vnde factum, vt, cum celeberrimus Wolfius nouam ſibi philoſophiae faciem efformaret, electis iis, quae apud philoſophos, maxime veteres [e] itemque Scholaſticos [f] veritatis notam ſuſtinere videbantur, ex principiis vniuerſalibus cohaerens aliquod doctrinae aedificium, rationalem, metaphyſicam, naturalem et moralem philoſophiae partem complexum exſtrueret. Qua ratione inter eclecticos philoſophos omnino haud infimus ei locus debetur, cum cogitandi ſentiendique et hinc eligendi libertatem recte ſibi vindicauerit [g]. Sunt etiam inter eius decreta nonnulla, quae a Leibnizianis placitis diſſentiunt, teſtemque habemus ipſum Leibnizium, in epiſtola ad Remondum ſcribentem [h]: *Wolfium placitorum ſuorum quaedam recepiſſe, pauca autem ſe de philoſophia cum eo communicaſſe, nec decretorum ſuorum alia illum cognouiſſe, quam quae literis vulgata ſint. Vidiſſe ſe nonnulla a iuuenibus eo moderante ſcripta, in quibus multa bona inſint; deprehendantur autem nonnulla, in quibus diſſentiat.* Quare omnino ipſe vir illuſtris audiendus eſt, teſtans [i], parum ſibi id curae eſſe, vtrum philoſophemata ſua cum Leibnizianis conſpirent, nam ſe ea tantum ex illius metaphyſica recepiſſe, quae concordare cum conceptibus ſuis deprehenderit. Nec ſuam, quam tanto viro deberi credat, venerationem coecam eſſe et adoran-

d) Ideo Leibnizianam philoſophiam inter fontes Wolfianae doctrinae refert Cl. LVDOVICVS in Hiſt. phil. Wolf. c. 9. §. 136. P. I. p. 123.

e) Vid. Praef. Metaphyſicae Germanicae.

f) Conf. LVDOV. l. c.

g) Vid. eius Relatio de ſcriptis propriis, c. 4. p. 123. c. 5. p. 155.

h) T. II. Recueil p. 162. conf. BVLFINGER. de Harmonia praeſtabilita §. 155. not. g. p. 136.

i) In Monito de ſua philoſophandi ratione Act. Erud. 1728. Dec. art. 7.

adorantis obsequium, sed ea se tantum admittere, quae cum systemate suo salua veritate cohaereant etc. Et hoc quidem sensu virum celeberrimum inter sectatores Leibnizii referendum non esse, quilibet aequus arbiter facile concesserit. Ast eo ipso fatente pleraque tamen, etsi non omnia, quae in logicis et metaphysicis Leibnizius dixit, sua fecit [k], suoque systemati apte innexa atque accommodata seruauit, clariorem iis lucem affudit, effecitque, vt in disceptationem deducto ipsius systemate philosophico, totus fere orbis philosophicus de philosophia Leibnizio-Wolfiana disputaret: inuitis, quod de tantis veritatis sectatoribus recte credimus, ipsis eius auctoribus, quos sectae studium, philosophum indecens et libertati philosophandi [inimicum non fouisse, nec fouere voluisse, merito credimus. Certe id in historia Leibnizianae philosophiae negligendum non est, fassum esse illustrem Wolfium, meditationes Leibnizianas, *de Cognitione, veritate et ideis* etc. sibi de intellectus humani viribus et facultatibus sollicito plurimam lucem praetulisse; duxisseque ipsum fundamenta semel posita, naturali filo ad hypotheses Leibnizianas [l], maxime de harmonia praestabilita. Id quod principia philosophiae Leibnizianae et Theodiceam cum Metaphysica Wolfiana comparanti erit manifestum, in qua principia cognoscendi, nempe rationis sufficientis et indiscernibilium, notiones loci, motus, vacui, temporis, definitiones DEI, animae, eiusque commercii cum corpore, monadum atque elementorum mundi; leges motus et similia cum Leibnizianis mire conspirant, arctoque nexu cohaerent. Quae tamen cum integrum philosophiae Leibnizianae corpus non efficiant, singularem tractationem celeberrimi viri merita in philosophia postulant, qui quod Leibnizius cogitauit tantum et tentauit, mira mentis sollertia et acumine perfecit, poliuit, auxit, nouasque meditationes exhibuit, ex quibus larga messis scriptorum enata est. Ast haec recensere omnia, licet maxime digna posteritatis memoria, fines nobis, vt tractationis modus esset, positi et intra demortuorum philosophorum limites conclusi non permittunt. Dedimus autem viri summi imaginem, vitaeque atque meritorum elogium et scriptorum indicem alibi [m]: plenis autem cyathis hauriendi copiam suppeditat Cl. LVDOVICVS [n].

Scripta Leibnizii. §. XXXIII. Diligentissimus quanquam fuit Leibnizius, et laboris patientissimus, magna tamen opera non edidit, si collectiones historicas excipiamus, nempe *Scriptores historiae Brunsuicensis* et *Codicem iuris gentium diplomaticum*, in quibus tamen describendis teste FELLERO [o], aliorum cura atque opera, vsus est. Pleraque, quae vulgauit, dissertationes breuiores sunt, Ephemeridibus literariis insertae, aut tractationes epistolicae et schediasmata, qualia ea sunt, quae adolescens et iuuenis edidit.

k) In Praef. Logicae Germanicae.

l) Praef. prima ad Metaphysicam Germ.

m) In Pinacotheca scriptorum nostra aetate illustrium Dec. I. quo loco imago quoque viri celeberrimi accurate efficta exhibetur.

n) In Hist. philos. Wolfianae Lipsiae 1737. 8. duabus partibus edita.

o) loc. cit.

edidit. Horum autem omnium recenſionem dare, opus non eſſe hoc loco cenſemus, cum potiora, maxime quae ad philoſophiam nempe rationalem, metaphyſicam, naturalem, moralem, politicam pertinent, in vitae eius hiſtoria iam indicauimus. Diligenter autem in hac opera praeſtanda verſatus eſt Cl. LVDOVICVS [p], qui ſcripta Leibnizii omnia typis impreſſa ſecundum temporis ordinem accurate enarrauit, et a ſingularium obſeruationum, recenſionum, epiſtolarum, diſſertationum, tractationumque indicem cupientibus ipſe euoluendus eſt. IDEM autem, vt curioſitati lectoris faciat ſatis, de ſcriptis Leibnizii editis latentibus et affectis promiſſisque, integris quoque capitibus diſſeruit. Inter ea *Hiſtoria Brunſuicenſis* eſt, cui meliorem vitae partem addixit, aſt affecta tantum et ad annum CIↃIↃCL perducta, cuius cauſſam in §. antecedente iam attulimus, nihil tamen in iſto catalogo deprehendimus, quod philoſophiam magnopere iuuet. Dolemus autem ſyſtema philoſophiae primae, quod paulo ante mortem delineauit, miſſum ad Cel. Sebaſtianum Kortholtum Kilonium in via periiſſe [q], cum dubium non ſit, quin natiuam faciem philoſophiae ſuae ipſe omnium veriſſime depinxerit. Meditatus etiam eſt ſcientiam de mente per geometricas demonſtrationes, ad quam multa ſe mira obſeruata habere, ad Ioannem Oldenburgium ſcripſit [r], ſed eam poſtea intermiſit, quod fatum quoque habuit promiſſa ab eo noua dynamices ſcientia; itemque ſcientia infiniti, in qua viam analyticam demonſtrare [s] cogitabat, calculum differentialem cum integrali pleniſſime expoſiturus. Immo non ſine hiſtoriae philoſophicae damno factum, vt quam *corpuſculi* κειμηλίων φιλοσοφικῶν titulo meditabatur, editionem opuſculorum philoſophicorum Ratramni, Campanellae, Valeriani Magni, Carteſii, quibus Suiſſeti *Calculatorem* additurus erat [t], perficere non potuerit. Tanta autem eruditione pollent, quae vir ſummus viuus in vulgus exire paſſus eſt, vt merito voluntas virorum doctiſſimorum laudanda ſit, qui ſchedas eius paſſim, maxime in Ephemeridibus literariis diſperſas colligere, et vno faſce comprehenſas edere in animum induxerunt. Id quod primus ſuſcepit Ioannes Georgius Eccardus, qui Leibnizio in condenda hiſtoria Brunſuicenſi operam praeſtitit, quem ſcripta eius minora ſigillatim impreſſa vno volumine recudi curaturum eſſe, promiſerunt *Acta eruditorum* et Fontenellius [u]. Aſt intercedente rerum Eccardi conuerſione diſceſſuque ad academiam Herbipolenſem, conſilium illud euanuit. Idem poſtea ſaxum voluere in ſe recepit V. C. Daniel Eberardus Baringius, qui ſcripta minora in diariis eruditis diſperſa colligere, et annotationibus aucta edere promiſit; ſed et hic Aiax in ſpongiam incubuit. Tertius ad ſimile propoſitum acceſſit Cl. LVDOVICVS [x], qui non

p) l. c. c. 7. Adiectus quoque ſcriptorum Leibnizianorum index Theodiceae verſioni Germanicae, auctore Eccardo, et editioni Amſtelodamenſi a Neuuillano (Dn. de Neufville) editae, vterque accuratus ſatis haud eſt.

q) Vid. Anonymus ad Elog. Fontenellianum.

r) Extat ea epiſtola T. III. Opp. Ioannis Walliſii p. 620.

s) Conf. LVDOVIC. loc. cit. c. II. §. 39. p. 59. et quos laudat.

t) Epp. Vol. I. p. 255. conf. FELLER. l. c. p. 24.

u) loc. cit. x) l. c. c 5. § 262. p. 290.

edita modo in Ephemeridibus, sed et singulatim vulgata et quae fere dispa-ruere, opuscula Leibnizii legenda iterum dare, facto initio ab opusculis metaphysicis et logicis, commentario illustratis constituit. Qui cum studio, quod in historia philosophiae Leibnizianae posuerat, et laboris patientia spem lectorum mire excitauerit, optamus, vt, quae ipse nobis impedimenta sibi obiecta exponit, e via tandem tollantur. Certe cum nec eruditissimus Bourgetus, qui similes conatus susceperat, nec, cui lampadem ille tradidit illustris Iordanus, orbem philosophicum istis laboribus auxerint, omnino excitanda est eorum, quibus occasio simile quid suscipiendi fauet diligentia, vt omnem lapidem moueant, quo hac quoque in parte literae, quas tantopere promouit Leibnizius, iuuentur. Interim gratias agendas debet ciuitas erudita Cl. Kortholto, hanc iacturam eleganti epistolarum Leibnizianarum collectione, qui schediasmata nonnulla minora, typis vulgata, quae ad philosophiam respiciunt, et historiam prudenter inseruit, ex parte sarcienti; qualem operam praestitisse quoque cel. DES MAIZEAVX, ex supra narratis constat.

Historia literaria Theodiceae Leibnizianae.

§. XXXIV. Diximus et attulimus ex immenso rerum ad historiam philosophicam et literariam Leibnizii pertinentium aceruo tantum, quantum institutum nostrum requirebat, et sufficere nos putamus, vt intelligatur, quid philosophia eclectica magno viro debeat. Transeuntibus iam ad decretorum philosophicorum Leibnizii enarrationem, in via *Theodicea* occurrit, ex qua magnam partem de eius placitis decernendum. Qui liber cum ingenti orbis literarii plausu exceptus, ast non minus multas contradictiones passus sit, paucis eius historia separatim hic tradenda est. Summam enim eius exponere hoc loco non licet, consulendae autem sunt Ephemerides Lipsienses y), in quibus interprete celeberrimo WOLFIO eruditissimi libri compendium eleganter enarratur. Constat autem praefatione, qua historiam enatae tractationis auctor exponit, quam supra quoque retulimus, tum dissertatione praeliminari de concordia rationis et fidei: quam sequitur ipsa tractatio P. Baylio opposita, cui bonitatem DEI ex necessitate mali ancipiti argumentorum pugna, telisque Manichaeorum aggredienti suas phalanges obiecit, a regina Borussiae ad eam pugnam excitatus. In hac vero scriptione et suam de mali origine sententiam exponit, et Baylii obiectionibus respondit, et hunc potissimum nodo inextricabili ensem admouet, vt elegisse Deum mundum ex multis possibilibus vnum eumque optimum, inque eo malum bono admixtum ita admisisse, vt cuncta sapientissima concordia tandem ad bonos fines perducantur, statuat. Adiectae sunt meditationes in Hobbianam dissertationem *de Necessitate, libertate et fortuna*, et annotationes in GVIL. KINGII librum *de Origine mali.* Claudit elegantissimum librum *Caussa DEI asserta per iustitiam eius, cum ceteris eius perfectionibus cunctisque actionibus* conci-

y) 1711. Mart. p. 110. April. p. 159.

conciliata. Dici non potest, quanto fulgore lectorum animos perstrinxerit tractationis elegantia atque nitor, sententiarum nouitas, eruditionis coaceruatae sed mira arte distributae pulchritudo, lectionis vastitas, obseruationum literariarum farrago, ipsaque dictio Gallica iucunditate et puritate commendabilis, quae omnia cumulauit, et diuitias suas profudit in isto opere Leibnizianum ingenium. Inde sequuta maxima eruditorum approbatio, qui licet in haud paucis Leibnizii mentem non assequerentur, disputationis tamen per amoenissima deuia lectorem detinentis iucunditate illecti nihil nisi quod suaue erat, deprehenderunt. Vnde non tantum Ephemeridum literariarum scriptores in eo libro laudando decertarunt [z], sed meruit quoque calculum theologorum, Turretini [a], Loescheri [b] aliorumque, quibus Io. Albertum Fabricium addere licet [c]. In Gallia autem, si *Nouorum literariorum Lipsiensium* [d] fide standum est, inuincibiles phalanges visae sunt, quas in aciem produxit Leibnizius. Primus vero, qui displicere sibi Leibnizianam de Origine mali sententiam professus est, fuit B. Io. Franciscvs Bvddevs, quo praeside dissertatio [e] comparuit *de Origine mali contra recentiores quorundam hypotheses.* In qua tamen auctorem mentem suam recte non percepisse, male autem actionum moralitatem ex sola lege diuina deriuare, ad ipsum praesidem dissertationis scripsit Leibnizius [f]. Buddeum secutus est Ven. Pfaffivs [g] cui nonnulla dicta de praesentia reali in S. coena minus probabantur, qui tamen et ipse rectius sensisse Leibnizium edoctus est. Ipse liber aduersarios publicos paucissimos reperit, Leibnizio viuente, bis, et post eius mortem duabus iterum vicibus [h] typis repetitus. Latinam vero versionem non nemo ex Iesuitarum societate Coloniae vulgauit, Germanicam edidisse Lentnervs dicitur, cui elogium Fontenellii Leibnizianum accessisse in limine huius capitis diximus, adiecto indice scriptorum Leibnizianorum: emendauit, et totam fere refinxit cel. Georgivs Frid. Richtervs, meliorem Latinam quoque dedisse Tubingenses supra retulimus. Quamuis autem harmoniae praestabilitae aliaeque hypotheses aduersarios haud paucos expertae sint, nemo tamen integrum *Theodiceae* opus refutare aggressus est, forte quod argumenti sublimitas et disputationis miro artificio per integram tractationem diffusae, molestia dissentientes deterreret. Mortuo autem Leibnizio acri censura librum hunc, multos per partes iugulasse supra iam narrauimus, ex quibus repetenda, quae historiae libri celeberrimi lucem accendere apta sunt.

§. XXXV. Enarrata Leibnizii historia literaria atque philosophica, restat, vt de eius placitis philosophicis more nostro ipso viro summo duce tracte- *Philosophia Leibnizii.*

z) Iournal des savans 1713. p. 9. 123. Nouuelle de la rep. des lettres T. I. p. 237. 241. T. II. p. 162.
a) In Posit. theologicis.
b) In Praenotionibus theologicis.
c) Bibliograph. antiq. p. 239.
d) 1717. p. 374.
e) Extat quoque in eius Miscell. SS.
f) Vol. II. Epp. p. 169. et alibi.
g) In Fragm. Irenaei et diss. adi. §. 16.
h) Vid. Act. Erud. 1715. Aug. p. 376.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

tractemus, exponamusque qua ratione philosophiam innouauerit. Monuimus autem in antecedentibus, integrum philosophiae systema Leibnizium non condidisse [i], contentum, assertiones potiores ex principiis generalibus deduxisse, ex quibus iudicio satis instructo liceat integrum philosophiae excitare aedificium. Difficile ideo est, philosophiae Leibnizianae delineationem exhibere, cum nihil, quod integrum eius ambitum comprehendat, reliquerit. Maxime vero in logicis pauca quaedam ad naturam idearum pertinentia attulit, in physicis veteres hypotheses de motu in abstracto et concreto considerata abiecit, in morali doctrina paucissima nonnulla monita regulasque aliud agens disperfit. Vna metaphysica paulo meliori fortuna vsa, eius *Principiis Philosophiae*, siue monadologia aucta est, theologiam naturalem in *Caussa DEI asserta*, non tamen totam explicuit, in *Theodicea* autem haec omnia sparsim attulit. Vnde operae pretium esset, ex scriptis viri summi philosophicis ea colligere, et ordine systematico exponere, quae illustri philosopho placuere. Quod saxum neminem hactenus voluisse merito miramur. Nam eos, qui Wolfianas philosophiae institutiones pro Leibnizianis habent, falli in antecedentibus demonstrauimus. Quae vero Cel. Hanschius expossuit supra memorata solam metaphysicam partem comprehendunt: nec ea, quae nos olim de placitis Leibnizianis adduximus [k], plenam opinionum eius atque assertionum historiam explicant. Vnde merito optamus, vt, qui iustum philosophiae Leibnizianae syntagma ex scriptis celeberrimi philosophi congestum meditatur, Cl. LVDOVICVS [l], laudatissimum institutum perficiendi occasionem et circumstantias fauentes nanciscatur. Nos quo minus hoc onus humeris nostris imponamus, ipsa instituti ratio prohibet, quae et istam prolixitatem refugit, et ipsa potissimum verba et philosophemata philosophorum celebrium, eo, quo ipsi proposuerunt, ordine, adducere postulat. Sequemur ergo methodum hactenus adhibitam, et quae de rationali philosophia in meditationibus *de Cognitione, ideis et veritate* disseruit Leibnizius, primo enarrabimus, hisque ipsa viri summi *Principia philosophica*, et quae in *Caussa DEI* philosophatus est, subiungemus; speciminis moralis loco autem ex praefatione *Codicis iuris gentium* ea explicabimus, quibus doctrinae moralis aedificium inaedificandum esse statuebat. Addemus autem ὡς ἐνπαρέδῳ, quae passim monuerunt viri docti, vt hoc pacto aliquam, si non plenam, philosophiae Leibnizianae nanciscamur notitiam.

Logicae meditationes Leibnizii.

§. XXXVI. Meditationes rationales Leibnizii hae sunt:

I. Cognitio est vel obscura vel clara, et clara rursus vel confusa vel distincta,

i) Diserte id testatur Leibnizius in Ep. ad Remondum Recueil T. II. p. 161. Verum est Theodiceam meam non sufficere ad exhibendum integrum systematis mei aedificium; non tamen multa deerunt, si iungantur ea, quae in Ephemeridibus literariis, Lipsiensi, Parisiensi, P. Baylii et Basnagii dixi, saltem, quoad principia.

k) In Germanic. Hist. phil. opere T. VII. p. 460, seqq. Conf. LVDOV. l. c. cult. §. 621. p. 425.

l) l. c. P. I. c. 1. §. 8.

ſtincta, et diſtincta vel inadaequata vel adaequata, item vel ſymbolica vel intuitiua, et quidem ſi ſimul adaequata et intuitiua ſit, perfectiſſima eſt.

II. Obſcura eſt notio, quae non ſufficit ad rem repraeſentatam agnoſcendam.

III. Clara cognitio eſt, cum habeo vnde rem repraeſentatam agnoſcere poſſim, eaque rurſus eſt vel confuſa vel diſtincta.

IV. Confuſa eſt, cum non poſſum notas ad rem ab aliis diſcernendam ſufficientes ſeparatim enumerare, licet res illa tales notas atque requiſita reuera habeat, in quae notio eius reſolui poſſit.

V. Ita colores, odores, ſapores aliaque peculiaria ſenſuum obiecta ſatis clare quidem agnoſcimus, et a ſe inuicem diſcernimus, ſed ſimplici ſenſuum teſtimonio, non vero notis enuntiabilibus: licet certum ſit, notiones harum qualitatum compoſitas eſſe, et reſolui poſſe, quippe cum cauſſas ſuas habeant.

VI. Diſtincta notio eſt, quae ſit per notas et examina ſufficientia ad rem ab aliis omnibus corporibus ſimilibus diſcernendam: tales habere ſolemus circa notiones pluribus ſenſibus communes, circa multos affectus animi, verbo circa omnia quorum habemus definitionem nominalem, quae nihil aliud eſt, quam enumeratio notarum ſufficientium.

VII. Datur tamen et cognitio diſtincta notionis indefinibilis, quando ea eſt primitiua, ſiue nota ſui ipſius, hoc eſt, cum eſt irreſolubilis ac non niſi per ſe intelligitur, atque adeo caret requiſitis.

VIII. In notionibus autem compoſitis, quae rurſus notae ſingulae componentes interdum clare quidem, ſed tamen confuſe cognitae ſunt, hinc talis cognitio licet diſtincta ſit, inadaequata eſt tamen.

IX. Cum vero id omne quod notitiam diſtinctam ingreditur, rurſus diſtincte cognitum eſt, ſeu cum analyſis ad finem vsque producta habetur, cognitio eſt adaequata. Diſcedit in his notionum idearumue definitionibus et diſtinctionibus a Carteſianis et Lockio Leibnizius, cuius ad illius librum de intellectu humano obſeruationes [m] heic merentur conferri.

X. Plerumque non totam ſimul naturam rei intuemur, ſed rerum loco ſignis vtimur, quorum explicationem in praeſenti aliqua cogitatione compendii cauſſa ſolemus praetermittere, ſcientes aut credentes, nos eam habere in poteſtate; talis vocari poteſt cogitatio coeca vel ſymbolica.

XI. Cum notio valde compoſita eſt, non poſſumus omnes ingredientes eam notiones ſimul cogitare.

XII. Vbi tamen hoc licet, vel ſaltem quantum licet cognitio oritur intuitiua.

XIII. Notionis diſtinctae primitiuae non alia datur cognitio, quam intuitiua, vt compoſitarum plerarumque cogitatio non niſi ſymbolica eſt.

XIV. Eo-

m) Dictum de iis ſupra. Extant Recueil T. II. p. 143. ſeq. et Vol. IV. Epp. p. 509. ſeqq.

XIV. Eorum, quae distincte cognoscimus, ideas non percipimus, nisi quatenus cogitatione intuitiua vtimur. Et sane contingit, vt nos saepe falso credamus habere in animo ideas rerum, cum falso supponimus aliquos terminos, quibus vtimur, iam a nobis fuisse explicatos.

XV. Saepe vocabula vtcunque intelligimus, aut nos antea intellexisse meminimus, quia tamen hac cogitatione coeca contenti sumus, et resolutionem notionum non satis prosequimur, fit vt lateat nos contradictio, quam forte notio composita inuoluit.

XVI. Ex his fluit discrimen inter definitionem nominalem et realem. Definitio nominalis est, quae notas tantum rei ab aliis discernendae continet; realis, ex qua constat rem esse possibilem. Est itaque definitionis realitas non arbitraria, quod volebat Hobbius, nec quaelibet notiones inter se possunt coniungi.

XVII. Definitiones nominales non sufficiunt ad perfectam scientiam, nisi quando aliunde constat, rem definitam esse possibilem.

XVIII. Idea vera est, cum notio est possibilis, falsa cum contradictionem inuoluit.

XIX. Possibilitatem rei vel a priori cognoscimus vel a posteriori.

XX. A priori possibilitatem cognoscimus, cum notionem resoluimus in sua requisita, seu in alias notiones cognitae possibilitatis, nihilque in illis incompatibile esse scimus.

XXI. Fit id inter alia, cum intelligimus modum, quo res possit produci: vnde prae ceteris vtiles sunt definitiones caussales.

XXII. A posteriori possibilitatem cognoscimus, cum rem actu existere experimur, quod enim actu existit vel extitit, id vtique possibile est.

XXIII. Quandocunque habetur cognitio adaequata, habetur et cognitio possibilitatis a priori; perducta enim analysi ad finem, si nulla apparet contradictio, vtique notio possibilis est.

XXIV. Cauendum ne quis abutatur iactato principio: quicquid clare et distincte de re aliqua percipio, id est verum, seu de ea enuntiabile. Saepe enim clara et distincta videntur hominibus temere iudicantibus, quae obscura et confusa sunt. Inutile igitur axioma est, nisi adducta clari et distincti criteria adhibeantur, et nisi constet de veritate idearum.

XXV. Non contemnenda veritatis enuntiationum criteria sunt regulae communis logicae, quibus et geometrae vtuntur, vt scilicet nihil admittatur pro certo; nisi accurata experientia vel firma demonstratione probatum.

XXVI. Firma autem demonstratio est, quae praescriptam a logica formam seruat; non quasi semper ordinatis scholarum more syllogismis opus sit, sed ita saltem, vt argumentatio concludat vi formae.

XXVII. Itaque nec praetermittenda est aliqua praemissa necessaria, et omnes praetermissae iam ante vel demonstratae esse debent, vel saltem instar hypotheseos assumtae, quo casu et conclusio hypothetica est.

XXVIII.

XXVIII. Commendanda ideo est ingeniosissimi Pascalii regula, definiendos esse omnes terminos parumper obscuros, et comprobandas omnes veritates parumper dubias. Quod quomodo faciendum sit, ex attenta eorum, quae dicta sunt, consideratione constare potest n).

XXIX. Omnia nos videre in Deo, vetus est sententia, et si sano sensu intelligatur, non omnino spernenda.

XXX. Etsi omnia in Deo videremus, necesse tamen esset, vt habeamus ideas proprias, id est non quasi icunculas quasdam, sed affectiones siue modificationes mentis nostrae, respondentes ad id ipsum, quod in Deo perciperemus.

XXXI. Vtique aliis atque aliis cogitationibus subeuntibus aliqua in mente nostra mutatio fit: rerum vero actu non cogitatarum ideae sunt in mente nostra, vt figura Herculis in rudi marmore.

XXXII. At in Deo non tantum necesse est actu esse ideam extensionis absolutae atque infinitae, sed et cuiusque figurae, quae nihil aliud est quam extensionis absolutae modificatio. Tangunt haec controuersiam Mallebranchii de origine idearum, cuius infra historiam enarrabimus. Pluribus id agit, notionesque Cartesianas Mallebranchii suis vel emendare vel refellere contendit in examine principiorum Mallebranchii, quod cum his comparandum est. Multa enim eo loco habet, quae dicta illustrant et amplificant.

XXXIII. Cum colores aut odores percipimus, vtique nullam aliam habemus, quam figurarum et motuum, perceptionem, sed tam multiplicium et exiguorum, vt mens nostra singulis distincte considerandis in hoc praesenti suo statu non sufficiat, et proinde non animaduertat perceptionem suam ex solis figurarum et motuum minutissimorum perceptionibus compositam esse. Hactenus de ideis Leibnizius, qui principia ratiocinationis et cognitionis quoque in monadologia tetigit o). Hanc itaque, quam principia philosophiae exhibere Leibnizius contendit, iam porro audiemus, mittemus autem in compendium, et, quae probandae assertionis caussa attulit, more nostro omittemus, cum ea scire desiderantibus principia haec philosophiae vbique inuenire liceat.

§. XXXVII. Ita vero de elementis rerum, et quae illa consequuntur, Leibnizius statuit: *Metaphysica Leibnizii.*

I. Monas non est, nisi substantia simplex, quae in composita ingreditur. Simplex dicitur quia partibus caret.

II. Ne-

n) Recueil T. II. p. 218. seqq.

o) Prima monadologiae semina sparsit LEIBNIZIVS in Theodicea, sed pleniora dedit lingua Gallica in Europa erudita. Latine comparuere in A. E. T. VII. Suppl. S. XI. p. 500. seqq. Recusa dedit cum annotationibus Cl. CREILLINGIVS, geometrice demonstrauit HANSCHIVS vt supra dictum. Historiam autem quomodo ad hanc hypothesin delatus sit, ipse recitat LEIBNIZIVS in Ep. ad Remondum Recueil T. II. p. 133 vbi ad Platonis, Academiae mediae et Scepticorum consensum prouocat.

II. Neceſſe autem eſt, dari ſubſtantias ſimplices, quia dantur compoſita, neque enim compoſitum eſt, niſi aggregatum ſimplicium. Primam fere rationem, cur ad monadas rerum omnium principia atque elementa retulerit Leibnizius, iſtis theſibus affert, nempe quia compoſita, neceſſe eſt, conſtare ex partibus ſimplicibus, ex quibus aggregatis omnia compoſita exſurgunt. Sine his enim principiis ſimplicibus nihil reale ineſſe rebus compoſitis ſtatuit. Hinc ſubſtantias ſimplices, ex quarum aggregato corporeae maſſae exſurgunt, neceſſario admittendas eſſe contendit, ſine quibus, velut veris elementis res eſſe nequeant [p]. Reliqua enim, quae in natura occurrunt, ſola eſſe phaenomena, quae inde reſultent, concluſit. Haec elementa naturae monades appellare iuſſit virum inſigniter doctum et natura rei et veterum auctoritas. Quemadmodum enim monas, id eſt, vnitas, fons eſt et origo numeri, omnemque vim et poteſtatem eius complectitur, qui nihil aliud eſt niſi aggregatum vnitatum; ita et elementa iſta atque principia prima et ſimpliciſſima res omnes, quae ex illorum aggregatione componuntur, conſtituunt. Notum autem ex iis, quae *Tomo primo* de philoſophia Pythagorica diximus [q], monadas in huius iam ſectae doctrina principia rerum abſoluiſſe. Sunt quoque in monadibus Pythagorae complura, quae cum monadibus Leibnizianis conſpirant; nominis ratio, quae ἀπὸ τῦ μένειν fluit, qua idem ſignificat, quod ſubſtantiam, nempe rem, quae ſemper ſtet, et in eadem ratione maneat, itemque multitudini opponatur: origo rerum ex monadibus deriuata; admiſſae monades velut vera elementa naturae, et principia rerum, et ſimilia. Aſt confuſas notiones ſaepenumero in deſcribendis monadibus ſequebantur Pythagorei, vnde ipſam quoque materiam monada vocare non dubitarunt, vt ſuo loco probatum [r], non ſolas ſubſtantias intellectuales: immo totum quoque chaoticum monadis rationem habere, epitheta monadi tributa produnt. Quae omnia cum vnitatum, ſiue elementorum, naturae repugnent, recte a philoſopho reiecta ſunt: qui licet nonnulla ex monadologia Pythagorica accepiſſet, vt tamen erat ingenio acutiſſimo, iſta voce tantum ad deſignanda rerum principia prima, ſimplicia atque elementa naturae vſus eſt. Conuenire autem monadas ſuas cum monadibus Pythagoricis, et ideis Platonis, quae coincidunt, ipſe vir illuſtris faſſus eſt, ſcribens ad Hanſchium [s]: *Pulcherrima ſunt multa Platonis dogmata, obiectum ſapientiae eſſe* τὰ ὄντως ὄντα, *ſubſtantias nempe ſimplices, quae a me monades appellantur, et ſemel exiſtentes ſemper perſtant* [t]. Verum et aliis veteris philoſophiae Graecae vocabulis ad has ſubſtantias ſimplices ſiue elementa rerum deſignanda Leibnizius vſus eſt. Vocat enim eas πρῶτα δεκτικὰ τῆς ζωῆς [u], quod primario

p) Vid. Ep. ad Bierlingium Vol. IV. p. 49. vbi monadologiam breui compendio enarrat.
q) p. 1049. ſeqq.
r) p. 1078.
s) Vol. III. Epp. p. 65.
t) Inter recentiores Iordanum Brunum monades in explicanda natura rerum adhibuiſſe, ex c. 1. huius partis conſtat. Feciſſe autem id ſenſu Leibniziano infra probabimus.
u) loc. cit.

rio vitam ſenſumque illis et actionis vim ineſſe contenderet. Sed et atomos vocauit, aſt ſenſu a Democriti et Epicuri decretis valde diuerſo [x]. Atomos enim Democriteas et Epicureas principio rationis ſufficientis contrarias eſſe arbitrabatur [z]; eo quod duritiem naturalem et primitiuam, quae ipſis inſit, ſupponant, cuius ſufficiens ratio dari nequeat. Vnde eas quoque ab Hartſoeckero aſſertas reiecit [a]. Monades itaque atomos vocando, non atomos molis intelligendas eſſe monet [b], ſed ſubſtantiae, id eſt vnitates reales, et partibus, quibus atomi Epicuri non carent, deſtitutas, quae fontes exiſtant actionum, ſintque prima et abſoluta principia ex quibus res componantur, et in quae velut vltima elementa ſubſtantiata reſoluantur. Sed et punctis mathematicis aſſimilauit, puncta metaphyſica appellans et formas ſubſtantiales dixit, quarum conſiſtat natura in vi actiua, perceptionis et appetitus participe; qua ratione obſcuram Ariſtotelis denominationem entelechiae primae intelligendam eſſe, contendit: eiusque veram ſignificationem ſe detexiſſe ſcripſit ad PELLISSONIVM [c].

III. Vbi non dantur partes, ibi nec extenſio, nec figura, nec diuiſibilitas locum habet. Atque monades iſtae ſunt verae atomi naturae, et vt verbo dicam, elementa rerum.

IV. Neque etiam in iis metuenda eſt diſſolutio, nec vllus concipi poteſt modus, quo ſubſtantia ſimplex naturaliter interire poteſt.

V. Ex eadem ratione non datur modus, quo ſubſtantia ſimplex naturaliter oriri poteſt, quoniam non aliter niſi per compoſitionem formari poſſet.

VI. Poſſunt itaque monades non oriri niſi in inſtanti, id eſt per creationem, nec finiri, niſi per annihilationem.

VII. Nullo modo explicari poteſt, quomodo monas alterari aut in ſuo interiori mutari queat per creaturam quandam aliam. Neque enim ſubſtantia neque accidens in monadem quae partium mutationem non habet, forinſecus intrare poteſt.

VIII. Opus eſt tamen, vt monades habeant aliquas qualitates, alias nec entia forent.

IX. Immo opus eſt, vt monas quaelibet differat ab alia quacunque. Neque enim vnquam dantur in natura duo entia, quorum vnum ex aſſe conuenit cum altero, et vbi impoſſibile ſit, quandam reperire differentiam internam aut in denominatione interna fundatam. Ratio quam affert, illuſtris philoſophus, appellata ab eo eſt principium identitatis indiſcernibilium, quam et rationi eſſe conformem contendebat, et experientiam te-

x) Vid. Theſ. III. HANSCH. Theor. VII. p. 69.

z) IDEM. l. c. putabat Leibnizius, etſi exiſtentia atomi molis non eſſet contra diuinam potentiam, fore tamen contra diuinam ſapientiam: non enim dari rationem ſufficientem Deum determinantem ad ſubdiuidendum hoc, non vero illud.

a) Vol. IV. Epp. p. 376. ſeqq.

b) Recueil. T. II. p. 565. ſeq. Journ. des Savans 1695. p. 453. ſeq.

c) p. m. 326.

ſtem habere affirmabat [d], quamque neglectam fuiſſe vna cum principio rationis ſufficientis dolebat, eo quod longe meliorem et ſaniorem metaphyſices faciem inducere videbat. Hoc potiſſimum principio vſus, atomorum molis inanitatem demonſtrare aggreſſus eſt. Neque tamen nouum hoc axioma eſt, ſed dudum, teſte CICERONE [e] a Stoicis aſſertum: *Dicis*, ita ille, *nihil eſſe idem, quod ſit aliud, Stoicum eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum.* Recentiori autem aetate IORDANVS BRVNVS, cuius plura cum monadologia Leibniziana conſpirant, ſatis luculenter [f]: *Neque eſt poſſibile in ſpecie vlla, duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire, duos, inquam hic, dies, circuitus, annos aequales atque ſimiles non ſolum pro habitudine ad alia, ſed vel etiam abſolute potentia in phyſica referre.* Vnde inter theoremata de minimo hoc quoque aſſertum iuit: *Duas figuras vel lineas in materia omnino aequales offendere, vel bis eandem repetere impoſſibile eſſe.* Quod etiam valde ſubtiliter rationibus geometricis munit. Falluntur itaque [g], qui hoc principium, ſi non tactum receptum tamen et demonſtratum primo atque in philoſophiae vſum translatum Leibnizio tribuunt. Cui tamen haec concedenda eſt gloria, quod primus fere ad demonſtrandas veritates metaphyſicas eo principio vſus ſit. Vix autem axioma hoc Clarckio oppoſuerat Leibnizius, cum is contradictionem deprehendiſſe ſibi videretur [h], eo quod ipſi ſupponenti res duas inter ſe aequales, reuera duas eſſe, non eandem, id Leibnizius conceſſerit, et tamen contenderit, vnam rem fore duobus nominibus inſignitam. Ad quae reſpondere Leibnizius morte praeuentus non potuit, eius autem partes ſuſtinuit Cl. THVMMIGIVS [i]: receperunt autem theſin poſt illuſtrem WOLFIVM [k], et HANSCHIVM [l], qui rationibus eam metaphyſicis confirmauit, etiam alii, qui cetera Leibnizianam philoſophiam non in omnibus probarunt. Vnde acute nuper cel. SAM. CHRISTIANVS HOLLMANNVS [m] monuit: *Etſi demonſtrari nequeat, impoſſibile eſſe, plures res ſingulares ita in ſingulis ſuis determinationibus conuenire inter ſe poſſe, vt nulla amplius rei, quam ſolo numero, inter ſe differant; imprimis ſi a determinatione loci, ſeu ſpatii modique coëxiſtendi cum aliis rebus ſingularibus, vere exiſtentibus hic abſtrahatur: experientia tamen conſtare, adeo infinitam fere eſſe, rerum exiſtentium, imprimis materialium et corporearum varietatem, vt ne duas quidem res ſingulares eiusdem ſpeciei, deprehendere liceat, quarum determinationes omnes eodem modo vtrobique ſe habeant, et ſi vel maxime omnes eodem modo ſe habere,*

d) Recueil T. I. p. 50. 94. 95. 418. HANSCH. l. c. Theor. XIX. p. 80. BVLFINGER, Dilucid. philoſ. p. 87.
e) Qu. Acad. L. II.
f) De Minimo p. 71.
g) LVDOVICVS l. c. c. 2. §. 460. p. 357.
h) l. c. p. 156.
i) In Reſp. ad Ep. V. Clarckii.
k) Metaphyſ. germ. §. 587. p. 361.
l) l. c. p. 81.
m) Metaph. §. 255. T. I. Syſt. phil. p. 845.

re, vellemus ſupponere, vel ſolo tamen loco coëxiſtendique modo ſemper adhuc inter ſe differre. Duasque ergo pluresque res ſolo numero inter ſe differentes, non dari, neque ſi loci intuitu ſimul ſpectentur, dari poſſe. Idem a poſteriori quoque et experientia duce probatum iuit cel. HAMBERGERVS [n]. Sed redeundum in viam.

X. Omne ens creatum eſt mutationi obnoxium, et conſequenter etiam monas creata, eſtque in vnaquaque mutatio continua.

XI. Sequitur ex hactenus dictis, mutationes naturales monadum a principio interno proficiſci, propterea quod cauſſa externa in eius interius influere nequit. Et generaliter affirmare licet, vim non eſſe, niſi principium mutationum.

XII. Opus etiam eſt, vt praeter principium mutationum detur quoddam ſchema eius, quod mutatur, quod efficit, vt ita dicam, ſpecificationem ac varietatem ſubſtantiarum ſimplicium.

XIII. Inuoluere illud debet multitudinem in vnitate aut ſimplici. Omnis enim mutatio naturalis cum per gradus fiat, aliquid mutatur, et aliquid remanet, conſequenter in ſubſtantia ſimplici datur quaedam pluralitas affectionum ac relationum, quamuis partibus careat.

XIV. Status tranſiens, qui inuoluit ac repraeſentat multitudinem in vnitate ſeu ſubſtantia ſimplici, non eſt, niſi iſtud quod perceptionem appellamus, quam probe diſtinguere debemus ab apperceptione ſeu conſcientia. Nodus hic praecipuus eſt, quem inſolubilem eſſe viri docti, non illi modo, qui Leibnizianam metaphyſicam oppugnarunt, ſed illi quoque, qui cetera illi ſubſcripſerunt, faſſi ſunt. Et Leibnizius quidem adeo huic aſſerto primario fidebat, vt Carteſianos reprehenderet, quod ex neglecta perceptione, cuius nobis non ſumus conſcii, ſolos ſpiritus eſſe monades, nec dari animas brutorum, nec alias entelechias crediderint, immo ingenia peruerſa in opinione de mortalitate animarum confirmauerint. Cum autem perceptionem monadibus ſine appetitu tribuere non poſſet, vt ex theſi ſequenti conſtat, perceptionem autem per mechanicas rationes explicare impoſſibile eſſet, neceſſarium erat, eas dicere automata incorporea, quae cum perceptionem et appetitum habent, animae nomen ſuſtinere poſſint, a quibus animae brutorum hominumque ipſiusque DEI gradu tantum et perfectione, diſtent. Aſt id incomprehenſibile viris eruditis paſſim viſum eſt, certe ipſe illuſtris WOLFIVS, cum metaphyſicam conderet, faſſus eſt [o], dubitare ſe hactenus, vtrum iſta monadum perceptio admittenda ſit, vnde ſola elementa rerum ſimplicia, neglectis monadibus Leibnizianis ſufficere putauit. Non excitabimus obiectiones virorum doctorum, quibus ob hoc

n) Elem. phyſic. §. 209.
o) §. 598. et P. II. p. 368. Idem faciunt Cl. KAHLS adu. Voltaerium p. 134. ENGELHARD in not. ad ANDALAE Diſput. de Monadibus p. 15.

assertum monadum hypothesin presserunt [p], tantam enim prolixitatem institutum nostrum non patitur, sed consuli eos iubemus, qui Leibnizii monades oppugnarunt, quorum allegandorum otium nobis fecit Cl. LVDOVICI industria [q]: id vnum notamus, visum fuisse illis, qui elementa rerum materialium simplicia concedunt [r], confudisse virum summum immateriale cum simplici, adeoque perperam illius attributum huic tribuisse: cum non repugnet simplex esse, et tamen materiae, quae ex istis simplicibus componitur, affectiones habere. Ceterum ipse HANSCHIVS [s], qui tamen Leibnizianam monadum perceptionem demonstrare geometrice voluit, fassus est, viros harum rerum quam maxime intelligentes, et quorum industria hactenus in euoluendis principiis Leibnizianis summa cum laude versata sit, de huius theorematis veritate determinare non audere, licet concedant, esse in monadibus repraesentationem multitudinis externae: nec ipsis certum videri, vtrum repraesentatio haec in monadibus nudis inferat identitatem status illarum monadum cum statu animae nostrae in stupore, lethargo et profundo somno: et annon in monadibus nudis possit concipi vis perdurans, nec perceptiua tamen, cuius mutationes non inferant multitudinem partium, sed graduum et relationum externarum tantum, et tamen a perceptione proprie sic dicta, obscura etiam et cum nullo actu reflexo coniuncta, differant essentialiter?

XV. Actio principii interni, qua fit mutatio seu transitus ab vna perceptione ad alteram, appetitus appellari potest. Verum equidem est, quod appetitus non semper prorsus peruenire possit ad omnem perceptionem ad quam tendit, semper tamen aliquid eius obtinet, atque ad nouas perceptiones venit.

XVI. Negari tamen nequit perceptionem, et quod inde pendet, per rationes mechanicas explicari non posse, hoc est, per figuras et motum, quia partibus se mutuo impellentibus carent. Non itaque in substantia simplici reperietur aliud, hoc est, praeter perceptiones earumque mutationes in ea nihil datur. Atque in hoc consistere debent omnes actiones internae substantiarum simplicium.

XVII. Nomen entelechiae imponi posset omnibus substantiis simplicibus seu monadibus creatis, habent enim in se certam quandam perfectionem, ἀπὸ ἐντελὲς, datur quaedam in iis sufficientia, αὐτάρκεια, vi cuius actionum suarum internarum fontes sunt, quasi automata incorporea [t].

XVIII.

p) Newtonianorum obiectiones explicat VOLTAIRE Comp. Met. Leibniz. et Newtonianae c. 7. Carteſianorum ANDALA Diſſ. cit. Anti-Wolfianorum LANGIVS in Idea analytica ſyſtematis metaphyſici Wolfiani c. 1. p. 71. ſeqq. nulli ſectae addictorum; WACHTERVS in Harmonia recentiorum philoſophorum ſecum non concordante, c. 3. ſeqq. p. 14. ſeqq.

q) l. c. P. II. c. 23 §. 463. ſeqq. p. 359. ſeqq.

r) Vid. cel. HOLLMANN, Theol. nat. c. 1. §. 7. p. 65.

s) Theor. XXVII. p. 86.

t) Conf. Leibniziana p. 113. et Schediaſma de Notione ſubſtantiae Act. Er. 1694. p. 110. 1695. p. 145. 1698. p. 427. vbi contra Sturmium diſputat. Notionem hanc ſubſtantiae euertere aggreſſi ſunt, quotquot monadologiam oppugnarunt, maxime Carteſiani et Newtoniani, tum et Cl. GROVSAZIVS in Prael. de phyſicae orig. conf. Bibl. anc. et mod. T. XXIV. P. I. art. 10.

XVIII. Quod si animam appellare lubet, quicquid perceptionem et appetitum habet in sensu generali, omnes substantiae simplices aut monades creatae dici possent animae u). Enimuero cum apperceptio aliquid amplius importet, quam simplicem quandam perceptionem: consultius est, vt nomen generale monadum et entelechiarum sufficiat substantiis simplicibus, quae simplici perceptione gaudent x), et animae appellentur, quarum perceptio est magis distincta et cum memoria coniuncta.

XIX. In deliquio aut stupore, et somno profundo anima quoad sensum non differt a simplici monade, sed non caret tunc omni perceptione.

XX. Quando nempe ingens adest exiguarum perceptionum multitudo, vbi nihil distincti occurrit, mens stupet. Istiusmodi statum ad tempus animalibus mors conciliare valet.

XXI. Quemadmodum omnis praesens substantiae simplicis status naturaliter ex praecedente consequitur, ita vt praesens sit grauidus futuro;

XXII. Ita quoque cum euigilantes ab isto stupore perceptionum nostrarum conscii simus, necesse est, vt aliquas immediate ante habuerimus, quamuis earum conscii non fuerimus. Etenim perceptio naturaliter non oritur, nisi ex alia perceptione, quemadmodum motus naturaliter non oritur, nisi ex motu.

XXIII. Apparet inde, nos quando nihil distincti in nostris perceptionibus habemus, in perpetuo fore stupore. Atque is monadarum nudarum status est.

XXIV. Videmus etiam, naturam dedisse animantibus perceptiones sublimes, dum iis organa concessit, quae complures radios luminis, aut complures vndulationes aëris colligunt, vt per vnionem fiant efficaces. Simile quid in odore, sapore, et tactu etc. occurrit.

XXV. Memoria speciem consecutionis suppeditat animabus, quae rationem imitatur, sed ab ea distingui debet. Videmus ideo animantia, dum percipiunt obiectum, quod ipsa ferit, et cuius similem perceptionem antea habuere, per repraesentationem memoriae exspectare, quod eidem in perceptione praecedente iungebatur, et ad sensationes ferri similes iis, quas tunc habuerant.

XXVI.

u) Non noua haec est hypothesis, sed et Platonicis nonnullis et Cabbalistis omnibus familiaris, qui omnem substantiam esse spiritualem i. e. animam, materiam tantum phaenomenon putant. Conf. Cl. WACHTER. l. c. p. 19. seqq. vbi tamen materiam ex mente Platonis talem dici posse non comprehendimus.

x) Conferri meretur cum his assertionibus Leibnizianis systema Campanellae de sensu rerum, supra c. 5. enarratum. Legisse Campanellae libros Leibnizium ex Vol. I. epp. p. 139. 255. et Leibnizianis p. 162. constat, vtrum autem perceptionem monadum a Campanella habuerit, dicere non habemus. Sufficiebat enim acutissimo viro harmonia regnorum DEI supposita, vt concluderet repraesentationem quandam mundi in monadibus esse necessariam, conf. Cl. KAHLIVS adu. Voltaerium c. 8. p. 135. Ceterum iucundum hoc loco erit obseruare, etiam GASSENDVM a perceptione rerum omnium asserenda non fuisse remotum. Quamuis enim humanam iis cognitionem recte denegari contendat, contendit tamen, propriam qua opera sua peragant, quae homo nec norit nec possit moliri illis denegari non posse. Phys. S. I. L. IV. c. 1. T. I. Opp. p. 286.

XXVI. Imaginatio fortis, quae ipsos ferit ac mouet, vel a magnitudine vel a multitudine perceptionum praecedentium proficiscitur. Interdum enim idem est impressionis fortis, vno ictu factae, effectus, qui diuturni habitus aut perceptionum mediocrium, saepius repetitarum.

XXVII. Homines bestiarum instar agunt, quatenus consecutiones perceptionum, quas habent, non nisi a principio memoriae pendent, et instar medicorum empiricorum, qui simplici praxi absque theoria vtuntur.

XXVIII. Enimuero cognitio veritatum necessariarum et aeternarum est id, quod nos ab animantibus simplicibus distinguit, et rationis atque scientiarum compotes reddit, dum nos ad cognitionem nostri atque DEI eleuat. Atque hoc est istud, quod in nobis anima rationalis siue spiritus appellatur y.

XXIX. Cognitioni veritatum necessariarum et earum abstractionibus acceptum referri debet, quod ad actus reflexos eleuati simus, quorum vi istud cogitamus, quod Ego, appellatur, et hoc vel istud in nobis esse consideramus. Et inde etiam est, quod nosmet ipsos cogitantes de ente, de substantia cum simplici tum composita, de immateriali et ipso DEO cogitemus, dum concipimus, quod in nobis limitatum est, in ipso sine limitibus existere. Atque hi actus reflexi praecipua largiuntur obiecta ratiociniorum nostrorum.

XXX. Ratiocinia nostra duobus magnis principiis superstructa sunt. Vnum est principium contradictionis, vi cuius falsum iudicamus, quod contradictionem inuoluit, et verum, quod falso opponitur, vel contradicit.

XXXI. Alterum est principium rationis sufficientis, vi cuius consideramus, nullum factum reperiri posse verum, aut veram existere aliquam enuntiationem, nisi adsit ratio sufficiens, cur potius ita sit, quam aliter, quamuis rationes istae saepissime nobis incognitae esse queant. Celeberrimum hoc principium rationis sufficientis factum est in orbe philosophico, quam primum resuscitatum et quasi vita donatum ex ingenio Leibniziano prodiit. Quod non ignotum fuisse Sinensibus, qui ita virtutum praecepta naturae humanae inaedificauerint, vt ratio inde sufficiens earum constaret, contendit ill. WOLFIVS z. Nos certiori iure ad omnium gentilium philosophorum, maxime Graecorum, principia philosophica prouocari posse putamus, quae axiomati huic inaedificata sunt, quaerendam omnium rerum rationem sufficientem, cur sint magis, quam non sint. Hoc enim axioma illud: ex nihilo nihil fit, progenuit, cum facile intel-

y) Etiam hae theses cum c. 20. et 21. CAMPANELLAE de Sensu rerum possunt comparari, ast eas Campanellae assertiones olim reiiciebat LEIBNIZIVS vid. Diss. de Aristot. recentioribus conciliabili §. 12. p. 139. Tunc negabat, dari ens, quod neque extensionis neque cogitationis sit capax: agnoscebatque in formis substantialibus esse appetitum et instinctum secundum Aristotelicos.

z) In Or. de Philosophia Sinensium.

intelligerent, si nulla ratio sit, cur aliquid existat, nihil quoque fieri atque existere posse. Quod principium omnis aetatis gentisque philosophos tenuisse, alio loco indubitatis testimoniis probauimus [a]. Nec obstat, quod obiici posse videtur, eos omnia ad necessitatem quandam, contingentiae rerum oppositam, retulisse. Nam etsi hoc de plerisque, non tamen de omnibus, verum sit [b], nihil tamen id probat aliud, quam homines hos hypotheseos amore seductos eiusmodi rationem sufficientem naturae rerum quaesiuisse, quae reuera non datur, cum hoc ipso principio verissimo duce facile ad id potuissent peruenire, vt intellexissent, cum res omnes contingentes quae existunt, rationem sufficientem, cur sint, et ex statu possibilitatis in statum existentiae progressae sunt, in se non habeant, ideo quaerendam eam esse in alia, quae vltimam rationem extra seriem contingentium in se necessario habeat, quo pacto systemati tum emanatiuo, tum dualistico, quae omnem gentilem philosophiam in praeceps egere, nuncium misissent, et ad veram DEI notionem peruenissent. Vidit huius rei aliquid SENECA [c], sed systematis Stoici ineptiis delusus, et seriem contingentium non recte excutiens, male ad errorem transtulit. Postquam enim de caussis rerum longam enarrationem ex mente veterum instituisset, concludit: *Sed nos nunc primam et generalem caussam quaerimus, haec simplex esse debet; nam et materia simplex est. Quaerimus*, quid sit caussa? *ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quae nunc retuli, non sunt multae et singulae caussae, sed ex vna pendent, ex ea, quae fuit.* Confundere in tota hac de caussis dissertatione Senecam rationem sufficientem cum caussa [d], manifestum; ast ad illam potissimum respexisse, ex eo satis manifestum est, quod vnam caussam Deum ponat, eo quod rationes rerum omnium intra se habeat. Ratio enim siue caussa Stoicis est, propter quid aliud fit, cui effectum adiecerunt. Similia passim apud veteres deprehendi possent, si id ageremus [e]. Obseruatum autem ipsi Leibnizio Archimedem huic principio dogma de aequilibrio corporum inaedificasse. Tacemus recentiores alios, praecipue inter Scholasticos [f], qui passim ex hoc principio ratiocinantur. Ab Euclide vero idem se didicisse fatetur IORDANVS BRVNVS [ff]. Quibus ipse addendus CARTESIVS [g]. Non nouum

a) Amoenit. liter. T. VIII. p. 304. conf. cel. DE BEAVSOBRE Hist. Manich. P. II. L. V. c. 2. p. 166. seqq. et GASSENDVS Phys. S. I. L. III. c. 1. Opp. T. I. p. 231.

b) Aliter enim Epicurus, qui, licet sine ratione sufficienti, contingentiae atomorum concursum permittebat, secus ac factum a Democrito, qui necessitatem intrinsecam siue fatum agnoscebat.

c) Ep. 65.

d) Id omnes omnino vereres et recentiores plerique fecerunt, ipse LEIBNIZIVS in Diss. de Aristotele recentioribus reconciliabili, quae extat quoque Epp. Vol. II. p. 121 seqq. aliquoties caussam et rationem pro eodem habuit, vid. §. 11. p. 136.

e) Passim axioma hoc occurrit apud CICERONEM de Diuin. L. II. de Fin. bon. L. I. et de Fato, quo loco, quando scribit, contra Epicurum disputans: „Rursus autem, ne omnes a physicis irridemur, si dicamus, quicquam fieri sine caussa etc. apertum facit, totam veterum physiologiam huic principio fuisse innixam. Nemo autem fortius hoc argumentum vrsit, quam LVCRETIVS L. I. qui meretur consuli, his enim inhaerere hoc loco non licet.

f) Vid. Conimbric. T. II. p. 310.

ff) De Minimo p. 53.

g) In Resp. ad obiect. sec. Medit. primae p. 77. qui luculentus est.

nouum itaque principium est, nunquamue auditum, sed singulari tamen explicatione non excultum, quod, nisi fallimur, primus ad constituendas confirmandasque veritates metaphysicas Leibnizius adhibuit. Cum autem ratio sufficiens, cum caussa necessaria facile confundi possit, hinc factum, vt axioma sensu recto egregium, contradictionem pateretur, quod vix e puluere protraxerat Leibnizius. Clarckius enim, cum libertatem indifferentiae ita tolli videret, hacque ratione in Deo quoque quandam necessitatem poni suspicaretur, infringere hoc principium, negare licet totum non auderet, constituit. Concedebat ille [h], indubitatum quidem esse, nihil existere sine ratione sufficiente existentiae suae, nihilque existere hoc magis modo, quam alio, cuius ratio sufficiens non extet: Ast vrgebat, in rebus in se indifferentibus, simplicem nudamque voluntatem esse rationem sufficientem, vt existant, vel certam existendi determinationem modumque accipiant, neque hanc voluntatem opus habere, vt a caussa aliena determinetur: id quod ex ordine particularum formati mundi probat, quem ex sola voluntate DEI pependisse statuit. Oppossuit huic arieti principium identitatis indiscernibilium, Leibnizius [i], et inductione vsus et ratione metaphysica, nempe quod duae res, quae discerni nequeant, eadem res sint duobus nominibus, ex quibus exemplum ab ordine mundi allatum a Clarckio impossibile figmentum esse conclusit. Quibus repossuit Clarckius [k], res duas sibi perfecte similes non tamen desinere esse duas res; id quod spatii et temporis partibus aequalibus illustrat, quarum tamen momenta duo vnum non sint, nec sola duo nomina vnius momenti. Regessit ad haec quoque Leibnizius, fassus [l], si duae res perfecte aequales, vt discerni nequeant, existerent, fore duas res; ast supponi falsum aliquod, et a rationis principio alienum, decipique aduersarium cum philosophis ex vulgo, qui solo numero res discerni posse credant, id est, quia numerum habeant, ex quo errore perplexa de principio indiuiduationis disputatio exorta sit. Malle autem temporis et loci partes inter se aequales huc afferri, obseruat, eo quod res ideales sint, quae in abstracto considerentur, quod in concreto aliter se habeat. Adeo vero claritate sua lucere rationis sufficientis principium putat illustris philosophus [m], vt negari a nemine posse contendat, et probatione opus haud habere existimet, tantae autem necessitatis esse credat, vt sine eo neque Dei existentiam probare, neque demonstrare veritates alias maximi momenti liceat. Neque vero sic quieuit Clarckius, sed rem ab ouo, quod aiunt, exorsus [n], exemplum aequilibrii reiicit, quod ad spiritum libere sponteque agentem applicari nequeat, quia instrumentum passiuum sit: contenditque negata libera voluntatis, virtute eligendi ex duobus bonis aequalibus, quodcunque voluerit, negari actionum humanarum principium, agendique virtutem et confundi cum motiuis eorumque impressione

h) Recueil T. I. p. 39. i) pag. 50. l) pag. 94. m) pag. 147.
k) pag. 65. n) pag. 160. seqq.

sione in animum, qui circa ea passiue se habeat, et qualitas perceptiua sit, quam sequatur facultas agendi, id est se mouendi, ex qua spontaneitas, et in agentibus rationalibus libertas oriatur. Et hinc omnem illum errorem profluere putat, quod principium actionis cum perceptione rationis commouentis confundatur, agensque liberum cum aequilibrio ponderis passiuo misceatur. Contendit etiam, posse habere agens liberum rationes valde sufficientes, quo minus cesset agere, quamuis nullam rationem habeat determinandi, vt hoc vel illo modo agat. Et hinc omne argumentum Leibnizii petitionem principii esse declarat, eo quod exempla in contrarium allata ex hoc ipso principio refutet. Concedit autem Deum (de quo proprie disputabatur,) licet inter duas res absolute indifferentes et bonas aequaliter non aliam rationem determinantem quam suam voluntatem habeat, non carere tamen rationibus commouentibus, rationesque sufficientes, quibus Deus commotus ex duobus aequaliter bonis et indifferentibus vnum eligat, esse impulsiuas ad eligendum. His Leibnizius morte praeuentus respondere non potuit, patet autem ex vltimo ratiocinio, rem tandem ad verborum pugnam abiisse. Et haec quidem viuo Leibnizio disputata sunt; acriter vero et satis vehementer de veritate principii huius Logici et Mataphysici disputatum est, cum celeberrimus Wolfius illud inter veritates metaphysicae primarias referret [o], ostensoque discrimine inter caussam et rationem sufficientem, hoc axiomate in demonstrando, quod sibi conceperat, aedificio metaphysico vteretur. Ab eo enim tempore quisquis Wolfium sequutus est, pro hoc principio stetit, illud autem antagonistae vehementer oppugnarunt, cuius vtriusque partis scripta cum adduxerit doctissimus LVDOVICVS [p], ad eum lectorem remittere, quam longiore digressione a scopo deducere, malumus. Addimus id vnum, metaphysicos antiquiores rationem sufficientem, quae a caussa, rationem continente distingui solet, rationem simpliciter, vel etiam rationem caussandi vocasse; placuisseque rationis sufficientis axioma, etiam aliis a Leibnizio satis libere discedentibus, cuius exemplum dabit Cl. HOLLMANNVS [q], qui acute et perspicue rem exposuit, rectequo post ipsum Leibnizium monuit, falli eos, qui putant, rationem sufficientem non adesse, quando interdum nulla a nobis cognoscitur.

XXXII. Quando veritas necessaria, ratio reperiri potest per analysin, dum eam resoluimus in ideas et veritates simpliciores, donec ad primitiuas peruentum fuerit.

XXXIII. Dantur ideae simplices, quarum definitiones dare non licet: dantur etiam axiomata et postulata, aut verbo, principia primitiua, quae probari nequeunt, nec probatione indigent, atque ista sunt enuntiationes identicae.

o) c. 2. §. 29. et T. II. p. 26. Metaph. Germ. qui etiam p. 29. ostendit, quo sensu eius axiomatis prima cultura tribui queat Leibnizio.

p) l. c. §. 433. seqq. p. 347. seq.

q) Metaphys. Part. I. cap. 4. §. 101. seqq. pag. 715. seqq.

XXXIV. Enim vero ratio sufficiens reperiri etiam debet in veritatibus contingentibus, vel facti, hoc est, in serie rerum, quae reperitur in vniuerso creaturarum, vbi resolutio in rationes particulares progredi posset in infinitum, propter immensam rerum naturalium varietatem et diuisionem corporum in infinitum.

XXXV. Quemadmodum tota haec series non nisi alia contingentia anteriora inuoluit, quorum vnumquodque simili analysi opus habet, vbi rationem reddere voluerimus, progressus nil iuuat, necesse est rationem sufficientem seu vltimam contingentium reperiri, quantumuis infinita ponatur.

XXXVI. Propterea quoque ratio ultima rerum in substantia quadam necessaria contineri debet, in qua series mutationum non nisi eminenter existat, tanquam in fonte suo.

XXXVII. Iam cum substantia ista sit ratio sufficiens omnis istius seriei, quae etiam prorsus connexa est; non nisi vnus datur Deus, atque hic Deus sufficit.

XXXVIII. Iudicare etiam licet, quod substantia ista suprema, quae est vnica, vniuersalis et necessaria, cum nihil extra se habeat, quod ab ea non dependeat, et simplex rerum possibilium series existat, limitum capax esse nequit, et omnem realitatem possibilem continere debet.

XXXIX. Vnde sequitur, Deum esse absolute perfectum, cum perfectio non sit, nisi magnitudo realitatis positiuae, praecise sumta, sepositis rerum limitationibus.

XL. Sequitur hinc etiam, creaturas habere pefectiones suas ab influxu DEI, sed imperfectiones a propria natura, essentiae sine limitibus incapaci. In eo enim a Deo distinguuntur.

XLI. Verum etiam est, in Deo non modo esse fontem existentiarum, verum etiam essentiarum, quatenus reales sunt, aut eius, quod in possibilitate reale est. Propterea intellectus Dei est regio veritatum aeternarum aut idearum, vnde dependent, et sine ipso nihil realitatis foret in possibilitatibus, et nihil non modo existeret, sed nihil etiam opus foret.

XLII. Etenim opus est, vt si quid realitatis in essentiis aut possibilitatibus, aut potius in veritatibus aeternis fuerit, haec realitas fundetur in aliqua re existente et actuali, et consequenter in existentia entis necessarii, in quo includit essentia existentiam, aut in quo sufficit esse possibile, vt sit actuale.

XLIII. Ita Deus solus, seu ens necessarium hoc priuilegio gaudet, quod necessario existat, si possibilis est. Et quemadmodum nihil possibilitatem eius impedit, quod limitum expers, nec vllam negationem, consequenter nec contradictionem inuoluit, hoc vnum sufficit, ad cognoscendam existentiam Dei a priori. Nos eam quoque probauimus per

realitatem

realitatem veritatum aeternarum. Emendauisse hac ratione Leibnizium argumentum Cartesii ab idea Dei pro eius existentia petitum supra in eius vita diximus. Saepius hanc demonstrationem DEI a priori repetiit Leibnizius r.

XLIV. Enim vero eandem iam probabimus a posteriori, quia scilicet res contingentes existunt, quae rationem vltimam, seu sufficientem habere nequeunt, nisi in ente necessario, quod rationem existentiae suae in se ipso habet.

XLV. Nihilominus tamen cum nonnullis nobis imaginari non debemus, veritates aeternas, cum a Deo dependeant, arbitrarias esse, et a voluntate ipsius pendere, quemadmodum Cartesius et postea Poiretus statuit. Id verum non est, nisi de veritatibus contingentibus, cum e contrario necessariae dependeant ab intellectu eius et sint obiectum eius internum. Diximus de hoc dogmate Cartesii suo loco. Probe autem attendendum est ad verba Cartesii, et integram eius hypothesin, affirmationem atque negationem ad voluntatem referentem, quando ita pronuntiat s: *Quantum ad veritates aeternas, dico iterum, illas tantum esse veras aut possibiles, quia Deus illas veras et possibiles cognoscit, non autem contra veras a Deo cognosci, quasi independenter ab illo sint verae.* Ast vrgebat contra haec Leibnizius, possibilia praesupponi, si electionis libertas in rebus producendis asserenda sit, cum electionis nulla ratio sit, vbi vnum tantum possibile sit t. Ex quo concludebat, male ad Dei voluntatem in quaestione de possibili et necessario recurri v.

XLVI. Deus solus est vnitas primitiua seu substantia simplex, originaria, cuius productiones sint omnes monades creatae aut deriuatiuae et nascuntur, vt ita loquar, per continuas diuinitatis fulgurationes per receptiuitatem creaturae limitatas, cui essentiale est, esse limitatum. Primarium hoc existentiae et naturae rerum contingentium atque finitarum fundamentum est, quod viro summo ponere placuit, vt et omnium rerum existentiam a Dei voluntate dependere ostenderet, et accepisse essentiam atque naturam ex ideis in intellectu diuino praesentibus doceret. Id quod a Platone eum mutuum accepisse, licet emendatum et sensu magis philosophico pronuntiatum, nec ipse negat u, nec inficias iuerit, quisquis Platonismi paulo est peritior. Ast, vt verum fateamur, vellemus, vt distinctius clariusque vir illustris in assertione hac loqui, quam incerta et ambigua loquutione veterum errores, a quibus eum alienum fuisse facillime nobis persuaderi patimur, palliare voluisse videri maluisset. Ipsa enim haec assertio idem prorsus, si verba spectes, dicit, quod systema emanati-

r) Vid. Med. de veritate et ideis A. E. 1684.
s) P. I. princ. phil. §. 33. 34. p. 9.
t) Theodiée §. 235.
u) Conferendus autem ipse POIRETVS Cogitation. L. II. c. 10. §. 5.
v) In Epist. ad Hanschium l. c.

uum Alexandrinorum, Cabbalistarum, et quicunque ex orientali et Platonica schola prodierunt, inculcat, ex Deo substantia prima per fulgurationes diuini luminis prodiisse, id est emanasse res omnes, et naturam suam limitationis carceribus circumscriptam ex ideis in intellectu diuino latentibus, et in diuina natura necessario existentibus, sed voluntate DEI, vt extra ipsum existerent, productis, accepisse. Quo pacto res omnes ratione existentiae quidem sola DEI voluntate fuisse productas non negarunt, et, quod HIEROCLES x) monuit, ex materia non praeiacente sola voluntate DEI fuisse formatas asseruerunt: ast ipsam tamen essentiam rerum, ex DEI essentia velut subiecto et fonte suo fluxisse, adeoque non nisi limitatione et emanationis ordine a Deo differre statuerunt. Quem deismi vel pantheismi errorem Leibnizio affricare eo magis iniquum putamus, quo magis is rerum essentias in possibilitate posuit, quae obiectiue tantum in Deo sunt, nempe considerato intellectu diuino, qui circa eas versatur, quae ad emanationem non sufficiunt. Sed paulo distinctius pronuntiandum, et asserta ab hac ψευδεμηνείᾳ munienda erant. Vnde prudentius et circumspectius definiuit §. VIII. Caussae Dei: *Actualia dependent a Deo, tum in existendo, tum in agendo, nec tantum ab intellectu eius, sed etiam a voluntate. Et quidem in existendo, dum omnes res a Deo libere sunt creatae, atque etiam a Deo conseruantur; neque male docetur, conseruationem diuinam esse continuatam creationem, vt radius continue a sole prodit: ETSI CREATVRAE NEQVE EX DEI ESSENTIA, NEQVE NECESSARIO PROMANENT.* Ex his itaque thesis allata intelligenda et secundum rectos sensus explicanda est.

XLVII. Datur in Deo potentia, quae est fons omnium, deinde cognitio, quae continet idearum schema, et tandem voluntas, quae mutationes efficit, seu productionem secundum principium melioris.

XLVIII. Atque hoc est istud, quod respondet ei, quod in monadibus creatis facit subiectum seu basin facultatis perceptiuae et appetitiuae. Sed in Deo haec attributa sunt absolute infinita, aut perfecta, in monadibus creatis non sunt, nisi limitationes, pro mensura perfectionis, quam habent.

XLIX. Creatura dicitur agere extra se, quatenus habet perfectionem, et pati ab alia, quatenus est imperfecta. Ita monadi actionem tribuimus, quatenus habet perceptiones distinctas, et passiones quatenus confusas habet.

L. Et vna creatura perfectior est altera in eo, quod reperiamus in ea, quod inseruit rationi reddendae in eo, quod in altera contingit, et propterea dicimus, quod in alteram agat.

LI. Sed

x) De Fato apud PHOTIVM cod. 241.

LI. Sed in substantiis simplicibus influxus vnius monadis in alteram tantum idealis est, qui effectum sortiri nequit, nisi Deo interueniente, quatenus in ideis Dei vna monas cum ratione postulat, vt Deus ordinans ceteras, in principio rerum ipsius rationem habeat. Quoniam enim monas vna physice influere nequit in interius alterius; aliud non datur medium, per quod vna ab altera dependere valeat.

LII. Atque ideo actiones et passiones creaturarum mutuae sunt. Deus enim duas substantias simplices inter se comparans, in vna qualibet rationes deprehendit, quibus obligatur vnam aptare alteri, et consequenter id, quod actiuum est, quatenus certo respectu passiuum secundum alium considerandi modum, actiuum nempe, quatenus id, quod distincte in eo cognoscitur, inseruit rationi reddendae de eo, quod in alia contingit, et passiuum, quatenus ratio de eo, quod in ipsa contingit, reperitur in eo, quod distincte cognoscitur in altera.

LIII. Quemadmodum vero infinita sunt vniuersa possibilia in ideis Dei, et eorum non nisi vnicum existere potest: ita necesse est, dari rationem sufficientem electionis diuinae, quae Deum ad vnum potius, quam ad alterum determinat.

LIV. Atque haec reperiri nequit, nisi in gradibus perfectionis, quam hi mundi continent, cum quoduis possibile habeat ius praetendendi existentiam pro ratione perfectionis, quam inuoluit.

LV. Atque id ipsum causa est existentiae melioris, quod Deus vi sapientiae cognoscit, vi bonitatis eligit, vi potentiae producit. Est haec principium et fundamentum celeberrimae illius assertionis de optimo mundo a Deo electo, quae sectatoribus Leibnizii pulcherrimus eius foetus visus est, immo nonnullis quoque, quibus tamen incerta thesis creditur, talis tamen iudicatur, quae omnium pulcherrime DEVM extollat: ast quam eius aduersarii necessitatem quandam ineuitabilem et libertati ac perfectioni diuinae inimicam inuoluere conquesti sunt: quo nomine Optimismum hunc, quem vocant Triuoltienses velut Deismo vicinum condemnauisse, supra annotauimus. De quo tamen infra commodo magis loco dicemus.

LVI. Huic adaptationi rerum omnium creatarum ad vnamquamque, et vniuscuiusque ad ceteras omnes tribuendum, quod quaelibet substantia simplex habeat respectus, quibus exprimuntur ceterae omnes, et per consequens speculum viuum perpetuum vniuersi sit. Etiam haec ex καινίαις δόξαις Leibnizii est, in recentissimi temporis controuersiis valde agitata, eo quod idealistis fauere vir summus videretur. Quod vtrum ita se habeat, hic definiendi locus haud est, qui non controuersias, sed historiam scribimus. Cuius gratia id potius obseruamus, ineunte iam seculo XVI similem hypothesin affirmauisse Carolum Bouillum, philosophum Gallum, profundae meditationis virum. Inter eius enim opera

primo

primo loco extat liber *de Intellectu angelico et humano, et vtriusque speculari natura et illustratione a Deo, ita vt hominis intellectus, sensu posterior lunam, angelicus prior, solem referat, et intellectus sit vnitas memoriae, memoria vero vnitas intellectus.* Aſt quae ille habet, ex Pythagoreis hypotheſibus orta ſunt, vt ex eius libro *de Senſibilibus* patet.

LVII. Et ſicut eadem vrbs, ex diuerſis locis ſpectata alia apparet, et optice quaſi multiplicatur, ita ſimiliter accidit, vt propter multitudinem infinitam ſubſtantiarum ſimplicium dentur quaſi totidem differentia vniuerſa, quae tamen non ſunt, niſi ſcenographicae repraeſentationes vnici ſecundum differentia puncta viſus vniuscuiusque monadis.

LVIII. Atque hoc ipſum medium eſt obtinendi tantum varietatis, quantum poſſibile, ſed cum maximo ordine, qui fieri poteſt, hoc eſt, medium obtinendi tantum perfectionis, quantum poſſibile.

LIX. Neque etiam alia datur, quam haec hypotheſis, quae prout fieri debet, magnitudinem DEI eleuat.

LX. Ceterum ex eo, quod modo retuli, de rationibus a priori, videmus, cum res aliter ſe habere nequeant, quoniam Deus, totum ordinans, reſpexit ad quamlibet partem et imprimis ad vnamquamque monadem, cuius natura cum ſit repraeſentatiua, nihil eſt, quod eam limitare poſſet ad vnam tantum rerum repraeſentandam, quanquam verum ſit, quod haec repraeſentatio non ſit niſi confuſa, reſpectu partium vniuerſi, nec diſtincta eſſe poſſit, niſi quoad exiguam rerum partem, hoc eſt, earum, quae aut propiores ſunt, aut maiores reſpectu vniuscuiusque monadis, alias quaelibet monas foret aliqua diuinitas. Non in obiecto, ſed in modificatione cognitionis obiecti monades limitatae ſunt. Omnes confuſe ad infinitum tendunt, ſed limitantur et diſtinguuntur per gradus perceptionum diſtinctarum.

LXI. Atque in eo compoſitae cum ſimplicibus conueniunt. Quoniam enim omnia plena ſunt, et per conſequens omnis materia connexa, et quemadmodum in pleno omnis motus effectum quendam ſortitur in corporibus diſtantibus, pro ratione diſtantiae, ita vt vnumquodque corpus non modo afficiatur ab iis, quae ipſum tangunt, et quodammodo percipiat, quod ipſis accidit, verum etiam mediantibus ipſis adhuc percipiat ea, quae prima tangunt, a quibus ipſum immediate tangitur: ideo inde ſequitur, hanc communicationem procedere ad quamlibet diſtantiam. Et per conſequens omne corpus ab omni eo afficitur, quod in vniuerſo accidit, ita vt is, qui omnia perſpicit, in vnoque legere poſſit, quod per totum accidit, immo etiam, quod iam factum aut adhuc futurum, in praeſenti obſeruans, quidquid tam ſecundum tempus, quam ſecundum ſpatium elongatur.

LXII.

LXII. Enimuero anima in se ipsa legere nequit, nisi quod distincte in ea repraesentatur non omnes suas perceptiones vna euoluere valet, quoniam ad infinitum tendunt.

LXIII. Quamuis itaque quaelibet monas creata totum vniuersum repraesentet, multo tamen distinctius repraesentat corpus, quod ipsi peculiari ratione adaptatum est, et cuius entelechia existit. Et sicuti hoc corpus exprimit totum vniuersum per connexionem omnis materiae in pleno, ita etiam anima totum vniuersum repraesentat, dum repraesentat hoc corpus, quod ad ipsam spectat peculiari quadam ratione.

LXIV. Corpus spectans ad monadem, cuius entelechia vel anima existit, constituit cum entelechia id, quod viuens appellatur, et cum anima id, quod animal salutatur.

LXV. Est vero corpus viuentis vel animalis semper organicum. Etenim cum quaelibet monas sit speculum vniuersi suo modo, et vniuersum perfecto ordine gaudeat, ordo etiam esse debet in repraesentante, hoc est, in perceptionibus animae, et per consequens in corporibus, secundum quae vniuersum in eis repraesentatur.

LXVI. Ita quodlibet corpus organicum viuentis est species machinae diuinae, aut automati naturalis, quod omnia automata artificialia infinitis modis antecellit, etc.

LXVII. Et fieri potuit, vt auctor naturae hoc artificium diuinum et prorsus mirabile in praxin deduceret, quia portio quaelibet materiae non modo diuisibilis in infinitum, sicuti veteres agnouere, verum etiam actu subdiuisae in infinitum, qualibet parte peculiari motu gaudente alias fieri haud quaquam posset, vt quaelibet portio materiae totum exprimeret vniuersum.

LXVIII. Liquet inde, in minima portione materiae dari mundum creaturarum viuentium animalium, entelechiarum, animarum etc.

LXIX. Ita nihil incultum, nihil sterile, nihil mortuum datur in vniuerso, nullum chaos, nulla confusio, nisi ad apparentiam.

LXX. Videmus hinc, quodlibet corpus viuum habere entelechiam vnam dominantem, quae est anima in animali, sed membra huius corporis viuentis plena sunt aliis viuentibus, plantis, animalibus, quorum vnumquodque iterum suam habet entelechiam seu animam dominantem.

LXXI. Omnia corpora riuorum instar in perpetuo sunt fluxu et partes aliae continuo ingrediuntur aliae egrediuntur. Vetustissima haec physicorum fere omnium hypothesis, afferta a theogoniarum scriptoribus, Thalete, Platone, Stoicis, Heraclito, Democrito, Epicuro, Scepticis, aliisque nec recentioribus ante Leibnizium ignota, ex quibus imprimis, qui toties cum Leibnizio concordat, IORDANVS BRVNVS y), *nihil*

y) De Minimo p. 72.

nihil variabile dixit *atque compositum in duobus temporum momentis, eisdem prorsus partibus eodemque partium ordine consistere, cum efflu-xus influxusque atomorum in omnibus huiusmodi sit continuus.* Quae ita ad animam hominis, quam atomam naturam, et monada ipse quoque vocat, transfert:

Ergo atomam tantum naturam dixeris esse,
Perpetuo cuius nulla aut propria vna figura est.
Ergo natura est animi diuina reperta,
Quam non alteritas non passio conficit vlla,
Quaeque vt sub fato est obnoxia compositique
In partem veniens, momento vix manet vno.
Sorte affecta pari, numerique vno ordine perstat.
Quotquot enim fiunt, mutantur lapsa ruuntque,
Continue ad aliud atque aliud, non entia credes.
Atqui naturam in specie meditando perenni
Vnam cui conformari, seruareque temet
Consimilem debes, consortem te esse deorum
Comperies vitae, et dices: substantia nostra haec.

Referre se autem omnem substantiam ad atomum (non molis, sed natu-„rae, vt ipse quoque vocat,) in sequentibus prolixe docet, vbi non ani-„mam modo in organico corpore commemorat, sed eam quoque, quae est „in toto vitae telluris horizonte; a qua ad animos in horizonte maiori, et „animum animorum Deum ascendit. Cuilibet autem animae, siue mona-„di atomoue, quae synonyma sunt apud Brunum, suam esse, quam agno-„scat materiam, asserit, et in eo illius naturam constare ait, quod com-„positionem intrinsecam non habeat, et quod, cum non sit, id fiat non „per modum dissolutionis seu diuisionis, impropriissime autem generari „dicatur vel corrumpi, ea praesertim, quae proprie intrinsecaque natura „aeterna, immortalia, incomponibilia, indissolubilia, animae, Dii, „Deus." Haec Brunus. Cuius monadologia meretur a viro quodam docto et laboris molesti patiente ex scriptis eius colligi, et cum monadologia Leibniziana comparari. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ.

LXXII. Anima non mutat corpus nisi sensim sensimque et per gradus, ita vt nunquam omnibus suis organis vno quasi ictu priuetur. Et dantur saepius metamorphoses in animalibus, sed nunquam metempsychosis seu transmigratio animarum locum habet, neque enim dantur animae prorsus separatae. Etiam hoc ex veteri philosophia translatum, quae per omnes fere sectas ὄχημα et εἴδωλον animae tribuebat, vt suis locis probatum.

LXXIII. Atque ideo etiam nulla datur generatio, nec mors perfecta, rigorose loquendo. Sunt enim euolutiones et accretiones, quas generationes vocamus; quemadmodum inuolutiones et diminutiones, quod mortem

tem appellamus [z]. Etiam hoc veteribus multoties assertum, nempe quod ex fluxu materiae perpetuo aliter constare non posset, vt ex iis, quae *Tomo primo* passim dicta sunt, liquere potest.

LXXIV. Quia hodie obseruationibus compertum est, corpora organica naturae nunquam ex chao seu putrefactione prodire, sed constanter per semina, in quibus sine omni dubio datur quaedam praeformatio; hinc concluditur, corpus non modo organicum iam praeextitisse ante conceptionem, sed etiam animam in hoc corpore, h. e. animal ipsum. Et per conceptionem animal istud tantummodo disponitur ad magnam quandam transformationem, vt fiat animal alterius speciei. Nititur vtraque hypothesis praesuppositio, stamina corporum ab initio rerum efformata praeexistere, vnde sequitur, habere quoque ea animas suas seu entelechias, quibus informentur. Ast haud leuibus illa sententia a magnis viris premi solet difficultatibus [a], vnde ipsa quoque ratio adducta pro animarum existentia cuius generis ponderisque sit, dignosci potest. Quae tamen nobis aliud agentibus, hoc loco curae haud sunt; id vero monendus lector, caueat, ne hanc Leibnizianam praeexistentiam animarum, quae suo modo H. Moro [b] et Andr. Planero [c] quoque placuit, confundat cum veterum theologorum physicorumque Graecorum, immo eorum omnium, qui μετεμψύχωσιν asserebant, animorum praeexistentia. Hi enim animas certo numero creatas corpori, postea demum efformando, in matris vtero immitti statuebant. Illi euolutionem et staminum et animarum, atque translationem in alium perfectionis gradum, v. c. ex statu bruto insensitiuum, et ex hoc in rationalem asserunt. Quo iure vel verisimilitudine? dicere hoc loco, nihil attinet.

LXXV. Animalia, quorum nonnulla eleuantur ad gradum maximorum animantium, ope conceptionis, appellari possunt spermatica, sed ea, quae speciem non mutant, nascuntur, multiplicantur, et destruuntur, quemadmodum animalia magna. Paruus admodum numerus est electorum, qui ad theatrum maius progrediuntur.

LXXVI. Si animal nunquam naturaliter incipit, nec vnquam naturaliter finiri debet: et non modo nulla datur generatio, verum etiam nulla destructio totalis, seu mors rigorose sumta. Atque ratiocinia ista a posteriori desumta, cum illis a priori deductis optime concordant.

LXXVII. Ita asserere licet, non modo animam, mundi indestructibilis speculum, esse indestructibilem, verum etiam animal ipsum, quamuis machina ipsius saepius ex parte pereat, et inuolucra organica relinquat, vel capiat. Nouerat Leibnizius, vt veterem philosophiam apprime didicerat, et intelligebat, veteribus hoc systema indestructibilitatis, ita enim com-

z) Conf. Recueil T. II. p. 283. illustris Bvlfingervs Dilucid phil. S. III. c. 5. §. 317. p. 397.

a) Conf. quos laudat praestantissimus Hollmannvs Phys. P. II. c. 4. §. 517. p. 629.

b) Opp. phil. T. II. p. 365. seqq.

c) In Diss. de propagat. animae humanae pr. V. p. 41.

compendii cauſſa vocabat, non fuiſſe ignotum. Vt igitur ſententiae valde paradoxae et inuidiam toti hypotheſi conflare aptae auctoritatem conciliaret, ad veterum conſenſum prouocauit. Teſtem autem produxit Leibnizius auctorem libri *de Diaeta*, qui HIPPOCRATI tribui ſolet, verius autem a diſcipulo quodam Hippocraticis ſententiis innutrito profectus eſt. Is vbi τὰ ζῶα, ex igne et aqua conſtare dixiſſet, quorum ille omnia per omnia moueret, haec omnia per omnia nutriret, id eſt, ille „actiuum, haec paſſiuum principium ſuppeditaret, addit: „Particulatim „vtrumque ſuperare et ſuperari ad ſummum et minimum, quantum eius „fieri poſſit; nunquam autem ſimul in eodem conſiſtere, ſed ſemper alterari; nullum enim omnino corpus perire, neque fieri quod prius non „erat, verum permixta et diſcreta alterari: homines autem putare, hoc „quidem ex orco in lucem auctum generari, illud vero ex luce in orcum „imminutum perire ac corrumpi. Oculis autem magis credere oportere „quam opinionibus: ſed animal neque mori poſſibile eſſe neque generari, ſed augeri omnia et minui ad ſummum et ad minimum, quantum „eius fieri poſſit. Generari autem idem eſſe ac perire ſiue corrumpi, nempe commiſceri et ſecerni: vnumquodque ad omnia et omnia ad vnum „quodque idem eſſe, ſeorſim autem omnia et diuina et humana ſurſum „ac deorſum viciſſitudinem habere, ac tranſire; et haec fieri per diuinam „neceſſitatem; accedentibus autem illis huc, his vero illic, et inter ſe „(igni nempe et aqua) permixtis deſtinatum fatum explere et ad maius et „ad minus: corruptionem vero omnibus mutuo inter ſe eſſe, maiori a „minore, et minori a maiori: et augeſcere maius a minore: reliqua „autem omnia et hominis animam et corpus velut animam ornari ac „gubernari. etc." Diſplicuit cl. DES MAIZEAVX [d] haec comparatio, qui ſeductum a Cornarii verſione Dacierium et ab eo Leibnizium de generatione et morte animalium haec perperam intellexiſſe contendit, cum ζῶα hoc loco nihil aliud ſint niſi entia omnia, quae ſunt, creſcunt, diminuuntur, ſoluuntur etc. quae ſenſu populari ζῶα appellentur. Hinc nihil aliud velle auctorem putat, quam falſum eſſe plebis praeiudicium, res recens apparentes naſci aut incipere exiſtere, vel diſparentes eſſe ceſſare, nam cum mundus quaedam entium particularium congeries ſit, non poſſe aliquid perire ſine vniuerſi detrimento: adeoque entia haec generationem et deſtructionem proprie non pati, ſed conſtare omnia commixtione, compoſitione, incrementis, vnione, modificatione, diminutione, ſeparatione, et ſic porro, et hoc naſci, hoc perire eſſe. Haec nihil facere putat ad ſyſtema indeſtructibilitatis a Leibnizio animabus vindicatum. Nobis ſatis leuis haec Leibnizii cenſura videtur, vbi etiam concedamus, τὰ ζῶα non animantia, ſed entia in mundo omnia ſignificare, quod tamen nondum vir doctus euicit. Cum enim ex hypotheſi Leibnizii res compoſitae in mundo omnes, ex ſimpliciſſimis entibus ſiue monadibus

d) Recueil T. II. p. 371. ſeqq.

dibus conſtent, quarum aggregatio nouam ſubſtantiam non producat, ſed phaenomenon materiae; adeoque rebus omnino omnibus ſuae animae inſint, quae alterari mutarique nequeant, licet modificationes patiantur; recte ex mente illuſtris viri τὰ ζῶα in allato loco comparantur cum monadibus, quae vitae cauſſam, animam, in ſe habent, quaeque ex eadem ratione perire non poſſunt; quia cum ſemel eſſe coeperint mutationis omnis expertes perſtant, adeoque iſtam monadatorum congeries vbi apparet, non nouam entium viuentium exiſtentiam innuere poteſt, id eſt generationem, ſed modo nouum φαινόμενον exſurgens ex transformatione ſtatus etc. Verum ipſum auctoris veteris ſyſtema intuentes, quod et *Tomo primo* [e] ex hoc loco adduximus, deprehendimus, eum de natura hominis et qualitatum tum corporis tum animi differere, et imprimis haec ad Heracliti philoſophiam exigere, ſecundum quam praeter particulas ignis nihil certum fixumque manet, reliqua ἄνω καὶ κάτω, ſiue diuina ſunt, ſiue humana, adeoque etiam ipſa anima hominis, inter ſe mutuo mutantur alteranturque: diſerte enim ait, de hac naturae lege: Ὁ νόμος τῇ φύσει περὶ τούτων ἐναντίος, χωρὶς δὲ πάντα καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα (adeoque non entia tantum in genere) ἄνω καὶ κάτω ἀμειβόμενος. Quae obſcuriſſima verba nemo intelliget, niſi Heracliti philoſophiam conſuluerit. Aſt ille, teſte SEXTO EMPIRICO [f] ſtatuebat: et vitam et mortem eſſe cum viuimus et morimur, nam cum viuimus mortuas eſſe noſtras animas, et in nobis ſepultas, cum autem morimur reuiuiſcere, et viuere: itemque mori et viuere perinde eſſe, quoduis enim mutari in ſuum contrarium: nempe ob naturalem ignis mundani eiusque mutationum per rarefactionem et condenſationem legem, qua res omnes modificationem accipiant, nec vitam nec mortem, ſed alterationem dari, idque ad homines aeque pertinere. Recte itaque hactenus Leibnizius hunc ſcriptorem veterem Heracliti principia ſequentem in partes vocauit, poteratque ipſum Heraclitum aduocare, quem idem ſtatuiſſe ſuo loco luculenter, niſi fallimur, demonſtrauimus. Aſt, vt ingenue quoque fateamur, ob aliam longe rationem pro Leibnizii monadibus hic locus non adeo militat. Nempe tantum abeſt, vt principia ſimpliciſſima, ſtabilia, ſubſtantialia, vitam animamque habentia ſtatuerit Heraclitus, quique ex eius ſchola progreſſi ſunt Hippocratici diſcipuli, ex parte Heracliteae phyſiologiae adhaerentes, vt potius naturis Pythagoreorum ſtabilibus ſiue monadibus, τμήματα illa ſiue particulas ignis ſubtiliſſimas opponerent [g], quae ſemper eſſent in fluxu, vnde animam quoque perpetuo fluere et κίνησιν eſſe Heraclitus ſtatuit, vt *Tomo primo* demonſtratum. Non itaque entia viuentia, animata, ſimplicia durant, et nouis tantum modificationibus prodeunt, ſuntque indeſtructibilia, ſed potius nihil prorſus habent ſtabile ſemperque mutantur, funduntur, alterantur, nec, ſi hos homines ſequeris, monades exiſtere poſſunt, cum ipſae animae ex mobilibus ignis

e) p. 1226. f) Pyrrh. hyp. L. III. S. 230. g) Demonſtratum id l. c. p. 1218.

particulis constantes eiusmodi mutationi sint obnoxiae. Quae in aprico ponunt, ingens inter illud Hippocratici scriptoris et inter Leibnizii systema discrimen intercedere. Quod si ex veteribus systemati indestructibilitatis quaerenda esset auctoritas, rectius ad Apollonium Tyaneum prouocare liceret, is enim diserte [h]: „Nulla omnino res interit, nisi in „speciem, quemadmodum nec gignitur quicquam, nisi specie. Vbi enim „aliquid ex statu essentiae in naturae statum transit, id generatio videtur, „mors contra, vbi ex statu naturae ad statum essentiae redit. Cum intea „rea vere nihil generetur, aut corrumpatur, sed tantum conspicuum sit „modo, modo conspectui subducatur rursum, illud quidem propter ma„teriae crassitiem, haec vero propter essentiae tenuitatem, quae semper „eadem est, motu tantum et quiete differt." Sed et reliqua legenda sunt, quae apertum faciunt, secundum Appollonium nec generationem nec mortem proprie dictam dari. Et potest haec Tyanensis philosophi explicatio eo magis videri affinis hypothesi Leibnizianae, quia ex Pythagoreis fuit, secundum quos ideae, siue rerum essentiae, quas cum monadibus suis conspirare fassus est Leibnizius, aeternae, simplices, immutabiles sunt, ast accedente materiae conformatione visibiles fiunt, non vero demum oriri incipiunt. Quo sensu Apollonii verba explicuit B. GOTTFRIDVS OLEARIVS [i]. Ast, vt, quo fumus candore, verum fateamur, et falsa haec est explicatio, vt *Tomo secundo* demonstratum, et Spinozisticam magis essentiae modificationem, quam Leibnizianam praeexistentiam ista Apollonii verba innuunt: qua inuidia virum optimum, ab hac impietate alienum onerare nolumus. Interim ex adductis locis certum est, veteres haud paucos mortem et generationem tantum inter *Φαινόμενα* retulisse, licet eius rationem secundum diuersa systemata diuerse explicuerint. Illud autem verum, quotquot monades, atomos, elementa simplicia etc. posuerunt, ea statuisse indestructibilia, et mutationes tantum ad particularum modificationes retulisse.

LXXVIII. Ex his principiis, explicari potest vnio, aut potius conformitas animae ac corporis organici. Anima suas sequitur leges, et corpus itidem suas: conueniunt vero inter se vi harmoniae inter omnes substantias praestabilitae, quoniam omnes sunt repraesentationes vniuersi.

LXXIX. Animae agunt secundum leges causarum finalium per appetitiones, fines et media; corpora agunt secundum leges causarum efficientium, seu motuum. Et duo regna, alterum nempe causarum efficientium, alterum causarum finalium harmonica sunt inter se.

LXXX. Cognouit Cartesius, animam non posse dare vim corporibus, quoniam eadem semper virium quantitas in materia conseruatur; credidit tamen, animam posse mutare directionem corporum. Id quidem ideo factum est, quod ipsius tempore lex naturae ignoraretur, quae vult, eandem

h) Ep. 58. pag. 409. i) Ad h. l.

dem semper directionem totalem conseruari in materia. Quod si hoc obseruasset, in systema harmoniae praestabilitae incidisset.

LXXXI. In hoc systemate corpora agunt, ac si (per impossibile) nullae darentur animae, ac animae agunt, ac si corpora nulla darentur, et ambo agunt, ac si vnum influeret in alterum. Celeberrima haec harmoniae praestabilitae hypothesis est, quae nostra aetate etiam tonsorum et fabrorum labiis decantata est. Cuius historiam integram hoc loco scribere, esset a via, quam sectandam nobis proposuimus, ad diuerticula discedere, ex quibus reditus non nisi longo itinere pateat. Pauca itaque seligenda, et ea tantum afferenda sunt, sine quibus historia famigeratissimi systematis intelligi nequit. Occasionem vero, Leibnizio suppeditatam de hac hypothesi cogitandi, passim ipse enarrauit, fassus [k]: „cum satis quidem iam „olim explicuisset intrinsecas animae operationes, diu se haesisse, quid de „commercio eius cum corpore statueret. Agnouisse quidem, animam „quodammodo πρώτην ἐντελέχειαν esse: seu primum principium actiuum „internum, quod sit in corpore; sed cum leges motus veras eruisset, vi„disseque, talem esse naturam rerum, vt neque noua vis neque etiam „noua directio corporibus aliunde accedat; iam manifeste se agnouisse, „omnia in corporibus fieri mechanice, sed ita, vt principia mechanismi „sint ab incorporeo, qui influxus animae metaphysicus dici possit, vnam „completam ex anima et corpore constituens substantiam; nec tamen „animae vllum posse in corpus esse influxum physicum, seu per quem „leges motus turbentur, sed consentire operationes animae et corporis „per harmoniam, ab initio rerum praestabilitam, cuius ope sublatae sint „difficultates de commercio animae et corporis, quae hactenus philoso„phos exercuerint.“ Alio loco vero similia tradit [l]: Leges motus post Cartesii aetatem demum detectas, ipsi falsitatem systematis influxus, assistentiae, caussarumque occasionalium detexisse, et ad hoc nouum systema manu quasi duxisse. Nempe statuerat Cartesius, eandem in vniuerso conseruari motus quantitatem, ex massa mobilis in celeritatem eius aestimatam; ex quo supposito inferebat: non posse influxum realem animae atque corporis habere locum, eo quod secundum eum, quantitas aliqua augeri, minuique possit. Hanc vero Cartesii regulam falsam esse; primus demonstrauit [m] Leibnizius, luculenter ostendens, magnum esse discrimen, inter vim motricem et quantitatem motus, idque euidentibus ratiociniis contra Catelanum et Papinum assertum iuit. Agnouit id quoque magnus Newtonvs [n], experientia probans, ex variis binorum motuum compositionibus, manifestum esse, non semper eandem esse in mundo quantitatem motus. Falso itaque Cartesii canoni alium substituit Leib-

k) Act. Erud. 1712. p. 67.
l) Theodicée § 60 seqq.
m) A. E. 1686. p. 161. 1689. p. 186. 195. 1690. p. 228. 1691. p. 6. seq. 429. 1698. p. 439. Journ. des Savans 1693. p. 651. falsum itaque est, quod contendit Clarckius, qui Leibnizium non satis intellexit, Rec. T. I. p. 180. Newtonianis eum rationibus conuictum id demum agnouisse.

n) Optic. P. III. q. vlt. p. m. 404.

Leibnizius, naturae rerum conuenientem [o], qui identitatem quantitatis virium motricium ex massa mobilis in quadratum celeritatis aestimandarum asserit, ex quo conclusit, si animae volitiones motum efficiant in corpore nostro, reliquis imprimendum, augeri sic in corporibus, siue in vniuerso corporum complexu, vires motrices, et minui, cum ex diuersorum corporum motu atque in sensoria nostra impulsu oriantur perceptiones, quod canoni repugnat. Sed et porro Cartesio placuerat, cum in actione motrice distingui posse ipsam motus quantitatem a directione obseruauisset, animam posse habere vim mutandae directionis motuum, qui fiunt in corpore, ad eum fere modum, quo eques, quamuis equo, quem insidet, vim nullam largiatur, eius tamen gressum, vires, quo libuerit dirigendo, moderatur [p]. Ast hac iterum falsa esse postea compertum fuit, cum, obseruante Leibnizio, nihil neque in anima, neque in corpore, id est, neque in cogitatione, neque in massa sit, quod ad explicandam hanc vnius per alterum immutationem seruire possit, et siue anima quantitatem virtutis, siue lineam directionis in corpore mutare dicatur, vtrumque aeque inexplicabile sit. Hinc his quoque canon a Leibnizio surrogatus alius [q], nempe: conseruari etiam eandem directionem in omnibus simul corporibus, quae inter se agere supponuntur, quomodocunque demum sibi mutuo occurrant, dum scilicet seruatur directio centri grauitatis communis. His legibus naturae suppositis, colligebat inde Leibnizius, corporum directionem aeque ac virtutem imperio animae subtrahendam esse, et non modo alterius ex his substantiis physicum influxum in alteram nulla ratione explicari, sed et absque omnimoda legum naturae perturbatione in corpus animam physice agere non posse. Qua ratione systema quoque assistentiae, quod Cartesio placuit, subruitur, quae quoque causa est, cur Mallebranchius, Cordemaeus aliique, eo relicto, systema causarum occasionalium excogitarint. Quo vero posito, cum miracula perpetua introducantur, nec caueatur eo perturbationi legum naturalium in vtraque substantia constitutarum, quae aeque violabantur, siue Dei interpositio, siue mutuus influxus interueniat, ratio autem sufficiens eius dari nulla possit [r]: via plana se detexit Leibnizio ad harmoniam praestabilitam descendendi, quae nec leges motus naturales confundat, nec Deum ex machina aduocet, sed animam pariter atque corpus suis motibus, secundum regulas naturales permittat, et conspirare tamen vtramque substantiam amicissime demonstret. Qua in hypothesi confirmatum, se ait Leibnizius [s], cum de principio harmoniae tum in genere, tum in specie praeformationis, itemque harmoniae inter omnes res praestabilitae, v. c. inter naturam et gratiam, inter decreta Dei et actiones hominum praeuisas inter omnes

o) Journal des savans 1698. p. 262. Primus hanc motus legem deprehendit in sphaericis illustris Hugenius, vid. Journ. des savans 1669. p. 534.
p) Conf. Theod. §. 60.
q) Journ. des savans 1696. p. 262.
r) Conf. Bvlfinger de Harm. praestab. §. IV. §. 74. sqq. p. 78. sqq.
s) Theod. §. 62.

omnes partes materiae, et inter ipſum praeteritum et futurum etc. ex natura ſapientiae diuinae, quae ſummam, quae concipi modo poteſt, harmoniam inuoluit, eſſet conuictus. Hinc enim ſe ſua ſponte delatum eſſe ad hoc ſyſtema ait, ſecundum quod Deus animam initio ita creauit, vt ea, quae in corpore fiunt, ſibi repraeſentare et producere in ſe ipſa; et ſimiliter corpus illud per ſe facere dicatur, quod anima imperat. Ita leges, quibus cogitationes animae vniuntur in ordine cauſſarum finalium, et ſecundum euolutionem perceptionum, imagines producere debere, quae concordent conueniantque cum impreſſionibus corporum, in organa ſenſoria; parique ratione leges motuum in corporibus, qui ſecundum ordinem cauſſarum efficientium ſe conſequuntur, conſpirare quoque atque ita conuenire debere, cum cogitationibus animi, vt corpus ad agendum promtum ſit, eo tempore, quo vult anima. Quo pacto anima perceptionum et appetituum ſuorum vnus auctor eſt, vt corpus motuum, quae tamen vt inter ſe concordent, harmoniae a ſummae ſapientiae auctore Deo, praeſtabilitae id opus eſt. Valde commendauit Leibnizius hoc ſyſtema, quod et ſapientiam diuinam, non diffitente P. BAYLIO ff), omnium maxime extollat, et libertati plane non refragetur, cum ſecundum illud anima ſuarum actionum auctor ſit liberrimus; animae autem independentiam tantam faciat, quantam liceat, cum quaecunque in anima fiunt, ab ea dependeant; eo quod ſtatus futurus ex praeſente exſurgat. Non tamen in ipſo partu foetum ingenioſe excogitatum in vulgus prodire iuſſit, ſed ab anno cIↃ IↃ CLXXXIX, quo primum de eo cogitare coepit, animo ruminatus eſt, etiam cum viris doctis in literis de eo egit t); donec maturum iam iſtum pullum ſatisque venuſte ornatum anno cIↃ IↃ CXCV, in *Ephemeridibus Pariſienſibus* u) prodire iuberet, inſerto *Syſtemate nouo naturae et communicationis ſubſtantiarum, itemque vnionis inter corpus et animam.* Non poterat non fieri, vt tam inauditae nouitatis cogitationes contradictionem haud paterentur. Prodiit itaque in arenam in eodem diario x) erudito eruditiſſimus FOVCHERIVS, et obiectiones nonnullas attulit, quibus ſatis, quod eſt facere paulo poſt conatus eſt Leibnizius y). Deinde P. BAYLE quoque, laudato eximio ingenii maximi, quod ex hac hypotheſi elucet, ſpecimine, quibus illam difficultatibus premere ſibi videretur, in *Dictionario Hiſtorico-Critico* z) expoſuit. Quas tam ſoluit quoque, et illuſtrauit difficiles meditationes Leibnizius a). Tertius ab his ex Benedictinorum, congregationis S. Mauri in Gallia, monachorum ſodalitio vir acutus FRANCISCVS LAMIVS habere ſe, quae obiiceret, in libro *de Cognitione ſui* b) faſſus eſt, et inimicum eſſe ſyſtema harmo-

ff) Dict. T. IV. art. Rorarius not. Q.
t) Vid. Contin. des Memoires de literature et hiſtoire T. VIII. P. I. p. 221. ſeqq. vbi extat epiſtola Leibnizii ad Arnaldum.
u) 1695. p. 444. ſqq.
x) 1695. p. 639. ſeqq.
y) 1696. p. 255.
z) loc. cit.
a) Hiſt. des Ouvr. des ſavans 1698. p. 329.
b) p. 593. ſeqq.

harmoniae praestabilitae in libertatem contendit. Accessit his ex Iesuitarum sodalitio eruditissimus TOVRNEMINIVS, qui pro systemate influxus contra harmoniam praestabilitam erudite et humaniter militauit [e]. Parcius eam aggressus IAQVELOTIVS [d], nonnulla reprehendit, in haud paucis ingeniosum ἕυρημα laudauit. Respondit his quoque Leibnizius, et tum de Lamii et Baylii obiectionibus in altera dictionarii editione repetitis nonnulla monuit [e], tum ad Iaquelotii obseruationes suas annotationes vulgauit. Interim cum in theatro orbis eruditi *Theodicea* comparuisset, hac imprimis hypothesi, cum reliquis, quas ad refellenda Baylii obiectiones vsus est, qua ratione ad veritates magni momenti demonstrandas vti liceat, more suo eruditissime ostendit [f]. Interim nouus contra foetum ingenii Leibniziani aduersarius prodiit, medicus celeberrimus GEORGIVS ERNESTVS STAHLIVS, qui ad communicatas secum ab ipso Leibnizio meditationes, *Enodationes* scripsit, quibus *Replicationem* auctor opposuit. Tandem inter Samuelem Clarckium quoque et Leibnizium [g], vt de aliis metaphysicae capitibus, ita imprimis de harmonia quoque praestabilita disputatum est, ipso illustri Newtono obiiciente perpetuum eam miraculum supponere. Et hi quidem viuo harmoniae praestabilitae parente contra eam insurrexerunt. Post fata Leibnizii autem dici non potest, quam miris fortunae vicissitudinibus ea hypothesis excepta sit, postquam cel. WOLFIVS ei subscripsisset. Qui, vt ipse narrat [h], cum nouum metaphysicae corpus conderet, initio constituerat apud se, totam quaestionem de vnione inter animam et corpus intercedente omittere; ast cum praeter spem ex fundamentis positis ad hypothesin hanc sponte adduceretur, eam non retinuit modo, sed maiori etiam luce perfudit. Ex eo autem tempore cum de placitis Wolfianis acerrime disputaretur, harmonia praestabilita meta illa fuit, ad quam omnes, qui inimica aduersus praestantissimum virum signa contulerant, tela dirigerent, pro qua omnibus viribus sectatores Wolfii decertarent. Qui tamen harmonia praestabilita se tantum vti veluti hypothesi, adeoque ei nullas veritates inaedificare aliquoties monuit [i]. Quae tamen hoc loco enarrare omnia, et scriptorum omnium recensum dare instituti ratio obstat, consulendus autem, qui diligenter in hoc stadio decurrit cl. LVDOVICVS [k]. Sed non minus impossibile nobis, limitibus satis arctis constrictis, ea enarrare omnia, quae contra hypothesin elegantem quidem et ingenio maxime se commendantem, ast paradoxam monuerint viri docti, regesserintque Leibnizius, Wolfius eorumque assecłae. Comparari

e) Memoires de Trevoux 1703. Mai. p. 864. Iuin p. 1063. Sept. p. 1661. Oct. p. 1840. seqq.
d) Conformité de la foi avec la raison. conf. A. E. 1705. Oct.
e) Hist. de la rep. des lettres T. XI. art. 4. et Recueil T. II. p. 389.
f) A. E. l. c. Dec. p. 440.
g) Recueil T. I.
h) In Praef. Metaphysicae Germ.
i) Vid Responsio ad accusationes Langianas iussu regis Borussiae scripta, p. 64. Collect. Ludouic.
k) In Hist. phil. Leibniz. P. II. c. XXIII. §. 489. seqq. p. 371. et in Hist. phil. Wolfianae §. 324. p. 237. seqq.

rari autem et attente legi expendique meretur illustris viri GEORGII BERNARDI BVLFINGERI *Commentatio hypothetica de harmonia animi et corporis humani maxime praestabilita ex mente illustris Leibnizii* [l], qui diligenter et acute ea enarrauit quae Foucherius, Baylius, Lamius, Tourneminius, Newtonus, Clarckius, Stahlius, quos viuus aduersarios Leibnizius habuit, obiecerunt, et in id ingenii praestantissimi neruos intendit, vt eorum obiectionibus satisfaceret, demonstraretque leges corporum et leges monadum, quantumuis diuersas, tamen inter se sub generalibus legibus metaphysicis conuenire, vt harmonicas dicere, iisdemque mediantibus effectus harmonicos ex caussis harmonicis deriuare liceat: adeoque possibile esse, vt corpus atque anima conspirent, etiamsi principium mutationis sit vnicuique intrinsecum saltim; eo quod experientiae testimonio conspirent mutationes corporis et animae, sed vtrumque sibi habeat res suas et suas sequatur leges, necesseque sit, vt a Deo semel sint harmonice constituta ab initio, sic vt ex priori eorum harmonia consequantur ceterae. Hunc itaque eruditissimum virum eos adire oportet, qui rem omnem acumine philosophico enarratam cupiunt. Nos, vt controuersiae specimen faciamus, ex innumeris obiectionibus quibus omnis generis eruditi harmoniam praestabilitam aggressi sunt, eam vnam adducimus, quae inimicam esse libertati et fatalismum quendam, id est fatalem necessitatem inferre, adeoque Spinozisticae impietati portam aperire confessa est. Nempe offendit viros doctos et pios, quod antecedentes perceptiones subsequentium parentes, et hae appetituum animae auctores dicantur, qua ratione dum nihil fieri, quod non in antecedente suam rationem habeat, asseratur, euerti libertatem putant. Primus, nisi fallimur, Franciscus Lamius hoc telum harmoniae praestabilitae intentauit, quod ita repressit Leibnizius, vt liberas esse actiones animae voluntarias contenderet, quarum distinctas ideas habet, et quae pendent a ratione; distingueret autem inter naturale, quod naturae rerum conuenit, et inter necessarium, siue essentiale, quod immutari non potest, legem autem ordinis, quae in perceptionibus est, vt in motibus, libertatem non iugulare, vt exemplo ipsius DEI constet, affirmaret. Postea commotis controuersiis Wolfianis praecipuus venerandus IOACHIMVS LANGIVS [m] in id incubuit, vt effícto monstro bicipiti materialismi et idealismi, mira harmonia praestabiliti, necessitatem quandam fatalem confirmari, omnemque voluntatis humanae libertatem et actionem moralem ista hypothesi euerti euinceret. Quibus WOLFIVS praeter alia *Commentationem de differentia nexus rerum sapientis et fatalis necessitatis nec non systematis harmoniae praestabilitae et hypothesium Spinozae* opposuit. Tacemus innumeros, qui hoc

l) Tub. siue Lipsi. 1723. 8.

m) Scripta huc pertinentia nominat LVDOVICVS Hist. phil. Wolfianae P. I. c. XIV. §. 252. sqq. p. 196. seqq. P. II. §. 540. sqq. longior enim series est, quam hic exponi queat.

quidem telo acerrime iſtam hypotheſin confodere aggreſſi ſunt. Quibus haud pauciores reſponderunt, inter quos praecipue conſulendus eſt ſumme reuerendus BVLFINGERVS n). Sed et tertia pars acceſſit, eorum, qui non repugnare quidem harmoniam praeſtabilitam libertati humanae voluntatis vt ſolet adſtrui, aſſeruerunt, aſt eſſe tamen in ea aliquid, quod crucem figat, et veram libertatis notionem euertat, conqueſti ſunt. Quo pacto nuper acutiſſime de harmonia praeſtabilita diſputauit celeberrimus HOLLMANNVS o), qui, licet ſectatoribus Wolfii nomen non addixiſſet ſuum, contenderat p) tamen, in iſto harmoniae praeſtabilitae ſyſtemate in ſe et praeciſe ſpectato, in quo certas animae humanae repraeſentationes, cogitationes et decreta certi in membris corporis motus, et certos in organis corporis ſenſoriis excitatos motus certae quaedam in anima humana conſequantur repraeſentationes, ſenſationes, et perceptiones, nihil ſe deprehendere, quod in animae humanae libertatem vllo modo ſit iniurium: quae aſſertio eum cum cel. LANGIO quoque commiſit. Poſtea autem conſiderato ſyſtemate in toto ſuo ambitu inueniſſe ſe, monuit, quae libertati inimica ſint. „Nempe ſtatui obſeruat, ſecundum „iſtam hypotheſin, animae vim mundi repraeſentatiuam, illi adeo intrinſecam et eſſentialem eſſe, vt non modo ſenſationes et perceptiones rerum nudae, quibus mutationes a corporibus in organa ſenſoria agentibus productae in anima repraeſentantur, ex ea fluant, ſed et ea ita ad „mundum repraeſentandum determinata ſit, vt ex ea vi reliqua omnia, „quae in eadem contingunt, exoriantur. Ita vero omnem actionis contingentiam, quae ſeparari a libertatis notione non poteſt, tolli contendit, cum omnia quae in anima contingunt, ex vi illa repraeſentatiua „per eſſentiam ſuam determinata ſolum conſequantur, vis autem illa „omnimode determinata ſit, ſiquidem anima alias aeque facile hanc, „quam aliam quamcunque mundi partem, aeque facile illam, quae corporis ipſius ſtatui reſpondet, quam quamuis aliam, repraeſentare ſibi „poſſet, quod contra ſyſtematis primarium ſuppoſitum eſt. Hinc enim „neceſſe eſſe, vt et omnia, quae ex omnimode determinata eiusmodi „vi fluunt, et ipſa omnimode determinata ſint: haecque a Deo determinatio ſimul non minus ac ipſa vis illa repraeſentatiua, ex ipſa animae „eſſentia fluat, ſicque abſoluta porro ſit et immutabilis. Et cogitationes „ergo animae reliquas et volitiones atque decreta eius omnia, per eſſentiam eius, quaeque eſſentiam eius conſtituit, vim illam mundi repraeſentatiuam ita iam futura eſſe determinata, vt conſequi aliter in anima „nequeant, vnde et contingentia illarum omnis et cum illa ipſa animae „humanae libertas collapſa ſit.“ Quibus vir doctus in ſequentibus ita inſtat, vt demonſtret, ex hac praedeterminatione repraeſentationum, ſequi neceſſario volitionum determinationes, easque eſſe non minus praeſtabili-

n) In Dilucidat. philoſ. p. 357. ſeqq.
o) In Cogit. poſter. de Harmonia praeſtabilita.
p) In Diſſ. priore de Harm. praeſt.

ſtabilitas, quam motus corporis. Tandem neque iſtud tacendum hoc loco eſt, fuiſſe nonnullos, qui ex ipſis principiis Leibnizianis oſtendere ſategerunt [q], habere animam vim mouendi corpus, non metaphyſicam modo, ſed et phyſicam, adeoque ſyſtema influxus ab ipſo Leibnizio euerti non poſſe. Rationem eam adducunt, quod, praeter voluntatem mouendi, conatum quoque inſignem, producendi nonnunquam motus voluntarios in corpore ſentiamus, qui niſus atque conatus eius virium nomine venit, et Leibnizio, id quod reale in motu eſt, dicitur. Ipſe ſane Leibnizius, vim mouendi corpora influxu phyſico non ex rationibus impoſſibilitatis deriuauit, concedit enim Deum ita mouere poſſe corpora, ſed quod in anima humana rationes eius rei ſufficientes non inueniret, ſuadeat autem ſapientia DEI in legibus motuum et appetituum ſiue finium demonſtrata, fieri id tantum metaphyſice, et per harmoniam. Vnde caute prudenterque pronuntiauit, quem nuper ereptum nobis dolemus Ven. Io. Gvst. Reinbeckivs [r] etiamſi hypotheſis harmoniae praeſtabilitae in religionem Chriſtianam iniuria non ſit, non minoribus tamen, quam reliquas de vnione animae et corporis hypotheſes difficultatibus premi, praeſtareque fateri ignorantiam noſtram ad myſteria DEI reuelata ſimplici fide recipienda ducentem, quam modum ignotum myſterii naturalis coniecturis et hypotheſibus definire. Verum de his prolixius in hiſtoria philoſophiae et controuerſiarum Wolfianarum differendum eſt. Iam ad monadologiam Leibnizianam reuertimur.

LXXXII. Quod ſpiritus, ſeu animas rationales concernit, quamuis ita ſe habeat res, vt animal et anima nec oriantur niſi cum mundo, nec intereant niſi cum mundo: id tamen peculiare eſt in animalibus rationalibus, quod ipſorum animalcula ſpermatica [s], qua talia, habeant tantum animas ordinarias ſeu ſenſitiuas, ſed quae electa ſunt, vt ita dicam, et ad naturam humanam ope conceptionis actualis perueniunt, eorum animae ſenſitiuae eleuantur ad gradum rationis et praerogatiuam ſpirituum. Valde fauebat Leibnizius praeexiſtentiae animarum, cum et maximas circa ortum animarum difficultates cerneret, et innumeris diſputationibus quaeſtionem de origine formarum ſubſtantialium expoſitam noſſet, ex qua controuerſiae quoque de anima vel per traducem vel per creationem productа exortae ſunt; crederet autem non minori iure gaudere ſubſtantias ſimplices et immateriales, quam atomos Epicuri vel Gaſſendi, quae perpetuo durantes admittuntur. Hinc animas non niſi per creationem accepiſſe initium, et non niſi annihilatione finem quoque habere, ſtatuit; cumque corporis organici formationem ſine praeformatione organica

q) Cel. Gottschedivs in Vindiciis ſyſtem. influxus phyſici ſect. II. c. 2. §. 22. p. 70.

r) In Diſq. de Harmonia praeſtabilita, Germanice edita Berolini 1737. 4.

s) Subſcribit Leibnizius ſententiae Leuwenhoekianae de Animalculis ſpermaticis, quae monadem eam conſtituere putat, ex qua exſurgit anima humana, conf. Hansch. l. c. p. 169. An vero id fiat ordinaria vel extraordinaria Dei operatione, non definit in cauſſa Dei §. 81.

ſuppoſita explicari non poſſe, pro certo haberet, concluſit inde, generationem animalium non niſi transformationem eſſe, et habuiſſe corpus antea iam organiſatum animam eandem, nec poſſe eſſe animas, ſaluo naturae ordine, a corporibus plane ſeparatas. Haec cum compararet cum harmonia, ſecundum quam ſemper agit diuina ſapientia, praeexiſtentiam animarum ab initio creationis admittendam, et addendam illis eſſe neceſſario corpus organicum, in quo extiterint, concluſit. Veriſimile autem putauit, animas ante generationem mere ſenſitiuas eſſe, et tum demum fieri in generatione rationales. Qua de re in ſe obſcuriſſima et difficili eleganter et ſatis perſpicue in *Theodicea* f differit. Ita vero praeexiſtentiam animarum, quod ſupra iam tetigimus, a metempſychoſi diſcernebat, quae ipſa quoque animarum περιὐπαξιν inuoluit, cum ſaltem eiusmodi, qualem animarum tranſmigratio innuit, legibus motus, adeoque naturae ipſi prorſus eſſe contrarium cerneret ff. Vt autem anima ex ſtatu ſenſitiuo in ſtatum rationalem euehatur, mutationem et euolutionem materiae machinae corporis, quae eſt in animali ſpermatico, requiri putabat; mutata enim corporis conditione, mutandum etiam animae ſtatum eſſe ob harmoniam inter corpus et animam praeſtabilitam; ob quam tamen harmoniam, ſtatus praeſens ſit grauidus futuri, et homo futurus in illo animali iam latuerit, vt ipſe ad Remondum ſcripſit.

LXXXIII. Inter alias differentias, quae inter animas ordinarias et ſpiritus intercedunt, etiam illa datur, quod animae in genere ſint ſpecula viuentium, ſeu imagines vniuerſi creaturarum, ſed quod ſpiritus inſuper ſint imagines ipſius diuinitatis, ſeu auctoris naturae, quae ſyſtema vniuerſi cognoſcere et aliquid eius per ſcintillulas architectonicas imitari poſſunt, cum ſpiritus vnusquisque ſit parua quaedam diuinitas in ſuo genere.

LXXXIV. Atque inde eſt, quod ſpiritus ſint capaces ſocietatis alicuius cum Deo ineundae, et quod ipſe eorum reſpectu nonſolum ſit inuentor, qualis eſt reſpectu creaturarum ceterarum, ſed inſuper princeps et parens, hoc eſt, eam habeat ad ipſos relationem, quem princeps ad ſuos ſubditos, et parens ad liberos ſuos.

LXXXV. Inde haud difficulter infertur, omnes ſpiritus ſimul ſumtos conſtituere ciuitatem DEI, hoc eſt, regnum omnium perfectiſſimum ſub perfectiſſimo monarcha.

LXXXVI. Haec ciuitas DEI, haec monarchia vere vniuerſalis eſt mundus moralis in mundo naturali, et id maxime ſublime et diuinum eſt in operibus DEI, atque in hoc reuera gloria DEI conſiſtit, quoniam nulla daretur, niſi magnitudo et bonitas a ſpiritibus cognoſceretur, ipſisque admirationi eſſet. Reſpectu huius ciuitatis diuinae datur bonitas proprie ſic dicta, cum e contrario ſapientia et potentia vbique eluceant.

LXXXVII.

f) §. 81. ſeqq ff) Vid. Recueil T. II. p. 186.

LXXXVII. Intercedit ergo harmonia quoque inter regnum phyſicum naturae, et regnum morale gratiae, hoc eſt, inter Deum, quatenus conſideratur vt architectus machinae, et inter Deum eundem, quatenus vt monarcha ciuitatis diuinae ſpirituum ſpectatur.

LXXXVIII. Ab hac harmonia pendet, quod res deducant ad gratiam per ipſas vias naturae, et quod hic globus e. g. deſtrui et reparari debeat per media naturalia iis momentis, quando regimen ſpirituum id poſtulat ad aliquos puniendos, ceteros remunerandos.

LXXXIX. Aſſerere etiam licet, Deum tanquam architectum, ſatisfacere Deo tanquam legislatori, ex aſſe, atque ſic peccata conſequi debere poenas per ordinem naturae et ſtructurae mechanicae rerum, bonas etiam actiones ſecum trahere remunerationes per media machinalia reſpectu corporum, quamuis idem nec poſſit nec debeat conſtanter extemplo accidere. Etiam in hac harmonia regni naturae et gratiae aſſerenda, viſus eſt nonnullis gratiae ſe inimicum oſtendiſſe. Aſt monuerunt amici eius [1], etiamſi leges naturae, ad exequenda gratiae et iuſtitiae decreta valere dicat, illis tamen non dicere, quod opus gratiae, abſoluatur, ſed minime ſufficientia declarauiſſe, cum et miracula fieri propter regnum gratiae aſſerat, et naturae viribus peccatorem conuerti poſſe neget.

XC. Tandem ſub perfectiſſimo hoc regimine nulla datur actio bona ſine remuneratione, nulla mala ſine poena, et omnia vergere debent in ſalutem bonorum, hoc eſt eorum, qui regimine diuino contenti ſunt in hoc magno regno, qui confidunt in prouidentia diuina, et qui amant et imitentur, vt par eſt, auctorem omnis boni, voluptatem percipientes ex conſideratione perfectionum ipſius, ſecundum naturam amoris puri et veri, vi cuius voluptatem percipimus ex eius, quem amamus, felicitate. Atque ideo perſonae ſapientes ac virtuoſae perficere conantur, quicquid voluntati diuinae praeſumtiuae et antecedenti conforme apparet, et hoc non obſtante, in iis acquieſcunt, quae per voluntatem ſecretam; conſequentem et deciſiuam acta contingunt, quoniam agnoſcunt, quod ſi ordinem naturae ſatis intelligeremus, deprehenſuri ſimus, eadem vota ſapientiſſimi longe ſuperare, nec fieri poſſe, vt meliora reddantur ſiue intuitu totius vniuerſi in genere, ſiue etiam reſpectu noſtrum in ſpecie. Siquidem, prout par eſt, auctori omnium adhaeremus, non modo tanquam architecto et cauſſae efficienti eſſentiae noſtrae, verum etiam, tanquam Magiſtro noſtro atque cauſſae finali, cuius eſt, efficere quod volumus, et qui ſolus nos felices reddere valet. Aperuit vir ſummus in his vltimis aſſertionibus veſtibulum philoſophiae moralis, quale monadum atque harmoniae vniuerſalis hypotheſibus ſine dubio inaedificaturus erat. Eam autem non perfecit: nonnulla tamen in

Theodicea

1) Vid. KORTHOLT Diſſ. de Phil. Leibnix. Chriſtianae religioni non pernicioſa §. 19. ſqq. pag. 43. ſeqq.

Theodicea attulit, quae dicta illustrare possunt. Pleraque illustrauit ex fundamentis Leibnizianis HANSCHIVS v.

Theologia naturalis Leibnitii.

§. XXXVIII. Praestantissimum metaphysicae Leibnizianae caput theologia naturalis siue doctrina de Deo, est, quod studiose excoluit Leibnizius. Qui non tantum emendare Cartesianam existentiae DEI rationem aggressus est, vt supra dictum, sed et applicatione principii rationis sufficientis recta et acuta ex rerum existentium contingentia, vnicum et verissimum quod stringat et impietatem euertat argumentum deduxisse sibi visus est. Sed attributorum quoque diuinorum harmoniam tum inter se, tum in relatione ad animam humanam insigni acumine, suis tamen hypothesibus vsus, in *Theodiceae* opere explicuit, quod totum excerpere, et quae ad philosophiam spectant, huc adducere, operae pretium esset, nisi paginarum nostrarum angustia tantam prolixitatem refugeret, liberque eruditissimus et elegantissimus in omnium manibus versaretur. Quoniam tamen eius summam in *Caussa DEI* tractationi subiuncta in neruum contraxit auctor, acuteque de Deo, eius intellectu, voluntate, decretis concursuque ad actiones hominum differuit, excerpemus, qua licet breuitate, ea quae ad theologiam naturalem pertinent: eae enim, quas de corruptione hominis et peccato, de eius propagatione et imputatione, de auxiliis gratiae et doctrinae reuelatae capitibus aliis explicationes et coniecturas attulit, ad limites nostros non pertinent, merentur autem legi expendique a Lectore curioso omnia, vt, qualis fuerit Leibnizius, appareat.

I. Omnipotentia complectitur tum Dei independentiam ab aliis, tum omnium dependentiam ab ipso.

II. Independentia DEI in existendo elucet et in agendo; et quidem in existendo, dum est necessarius et aeternus, et, vt vulgo loquuntur, ens a se: vnde etiam consequens est, immensum esse.

III. In agendo independens est naturaliter et moraliter, naturaliter quidem, dum est liberrimus, nec nisi a se ipso ad agendum determinatur: moraliter vero dum est ἀνυπεύθυνος, seu superiorem non habet.

IV. Dependentia rerum a Deo extenditur tum ad omnia possibilia, seu quae non implicant contradictionem, tum etiam ad omnia actualia.

V. Ipsa rerum possibilitas, cum actu non existunt, realitatem habet fundatam in diuina existentia: nisi enim Deus existeret, nihil possibile foret; et possibilia ab aeterno sunt in ideis diuini intellectus.

VI. Actualia dependent a Deo tum in existendo, tum in agendo, nec tantum ab intellectu eius, sed etiam a voluntate. Et quidem in existendo, dum omnes res a Deo liberae sunt creatae, atque etiam a Deo conseruantur;

v) loc. cit. Theor. 121. seqq.

seruantur; neque male docetur, conseruationem diuinam esse continuatam creationem, vt radius continue a sole prodit: etsi creaturae neque ex essentia Dei, neque necessario promanent.

VII. In agendo res dependent a Deo, dum Deus ad rerum actiones concurrit, quatenus inest actionibus aliquid perfectionis, quae vtique a Deo manare debet.

VIII. Concursus autem Dei, etiam ordinarius, seu non miraculosus simul et immediatus est, et specialis. Et quidem immediatus, quoniam effectus non ideo tantum a Deo dependet, quia caussa eius a Deo orta est, sed etiam quia Deus non minus, neque remotius in ipso effectu producendo concurrit, quam in producenda ipsius caussa.

IX. Specialis autem est concursus, qui non tantum ad existentiam rei actusque dirigitur, sed et ad existendi modum et qualitates, quatenus aliquid perfectionis illis inest, quod semper a Deo profluit, patre luminum, omnisque boni datore.

X. Sapientia DEI ob immensitatem vocatur omniscientia. Haec cum et ipsa sit perfectissima, complectitur omnem ideam, et omnem veritatem; id est omnia tam incomplexa quam complexa, quae obiectum intellectus esse possunt: et versatur itidem tam circa possibilia, quam circa actualia.

XI. Possibilium est, quae vocatur scientia simplicis intelligentiae, quae versatur tam in rebus, quam in earum connexionibus; et vtraeque sunt tam necessariae, quam contingentes.

XII. Possibilia contingentia spectari possunt tum vt seiuncta, tum vt coordinata in integros mundos possibiles infinitos, quorum quilibet Deo est perfecte cognitus, etsi ex illis non nisi vnicus ad existentiam perducatur: neque enim plures mundos actuales fingi ad rem facit, cum vnus nobis totam vniuersitatem creaturarum, cuiuscunque loci et temporis complectatur, eoque sensu hoc loco mundi vocabulum vsurpetur.

XIII. Scientia actu alium, seu mundi ad existentiam perducti, et omnium in eo praeteritorum praesentium, futurorum, vocatur scientia visionis, nec differt a scientia simplicis intelligentiae huius ipsius mundi, spectati vt possibilis, quam quod accedit cognitio reflexiua, qua Deus nouit suum decretum de ipso ad existentiam perducendo. Nec alio opus est diuinae praescientiae fundamento.

XIV. Quod si scientia simplicis intelligentiae restrictius sumatur, nempe vt agat de veritatibus possibilibus et necessariis; tunc scientia media est, quae de veritatibus possibilibus et contingentibus, et scientia visionis, quae de veritatibus contingentibus et actualibus agit.

XV. Vt ſapientia, ſeu veri cognitio eſt perfectio intellectus, ita bonitas, ſeu boni appetitio eſt perfectio voluntatis. Et omnis quidem voluntas bonum habet pro obiecto, ſaltem apparens, at diuina voluntas non niſi bonum ſimul et verum.

XVI. Ad voluntatis naturam requiritur libertas, quae conſiſtit in eo, vt actio voluntaria ſit ſpontanea, ac deliberata, atque adeo vt excludat neceſſitatem, quae deliberationem tollit.

XVII. Neceſſitas excluditur metaphyſica, cuius oppoſitum eſt, impoſſibile; ſeu implicat contradictionem; ſed non moralis, cuius oppoſitum eſt inconueniens. Etſi enim Deus non poſſit errare in eligendo, adeoque eligat ſemper quod eſt maxime conueniens, hoc tamen eius libertati adeo non obſtat, vt eam potius maxime perfectam reddat. Obſtaret ſi non niſi vnum foret voluntatis obiectum poſſibile, ſeu ſi vna tantum poſſibilis rerum facies fuiſſet, nec ſapientia bonitasque agentis laudari poſſet.

XVIII. Itaque errant, aut certe incommode admodum loquuntur, qui ea tantum poſſibilia dicunt, quae actu fiunt, ſeu quae Deus elegit *).

XIX. Voluntas diuidi poteſt, in antecedentem ſeu praeuiam, et conſequentem ſeu finalem, ſiue quod idem eſt, in inclinatoriam et decretoriam. Illa minus plena, haec plena vel abſoluta eſt.

XX. Voluntas antecedens omnino ſeria eſt, et pura, non confundenda cum velleitate, vbi quis vellet ſi poſſet, velletque poſſe, quae in Deum non cadit; nec cum voluntate conditionali. Tendit autem voluntas antecedens in Deo ad procurandum omne bonum, et ad repellendum omne malum, quatenus talia ſunt, et proportione gradus, quo bona malaue ſunt.

XXI. Voluntas conſequens oritur ex omnium voluntatum antecedentium concurſu, vt ſcilicet, quando omnium effectus ſimul ſtare non poſſunt, obtineatur inde quantus maximus effectus per ſapientiam et potentiam obtineri poteſt. Haec voluntas etiam decretum appellari poteſt.

XXII. Voluntates antecedentes non omnino irritae ſunt, ſed efficaciam ſuam habent, qui, etſi effectus earum obtinetur, non ſemper ſit plenus, ſed per concurſum aliarum voluntatum antecedentium reſtrictus. At voluntas decretoria ex omnibus inclinatoriis reſultans, ſemper plenum effectum ſortitur, quoties potentia non deeſt in volente, quemadmodum certe in Deo deeſſe nequit. Neque vero aliquid felicitati perfectionique volentis Dei decedit, dum non omnis eius voluntas effectum plenum ſortitur: quia enim bona non vult, niſi pro gradu bonitatis, quae in

*) Innuit Diodorum Stoicum, Abaelardum, Wiclefum, Hobbium.

in vnoquoque est, tum maxime eius voluntati satisfit, cum optimum resultans obtinetur.

XXIII. Porro voluntas diuiditur in productiuam circa proprios actus, et permissiuam, circa alienos. Quaedam enim interdum permittere licet, id est, non impedire quae facere non licet; et permissae voluntatis obiectum proprium non id est, quod permittitur, sed permissio ipsa.

XXIV. Bonum et malum, seu ratio volendi triplex est, metaphysicum, physicum, morale.

XXV. Metaphysicum generatim consistit in rerum etiam non intelligentium perfectione et imperfectione.

XXVI. Physicum accipitur speciatim de substantiarum intelligentium commodis et incommodis, quo pertinet malum poenae.

XXVII. Morale de earum actionibus virtuosis et vitiosis, quo pertinet malum culpae: et malum physicum hoc sensu a morali oriri solet, etsi non semper in iisdem subiectis sed haec tamen, quae videri possit, aberratio cum fructu corrigitur, vt innocentes nollent passi non esse.

XXVIII. Deus vult bona per se antecedenter ad minimum; nempe tam rerum perfectiones in vniuersum, quam speciatim substantiarum intelligentium omnium felicitatem et virtutem, et vnumquodque bonorum pro gradu suae bonitatis.

XXIX. Mala etsi non cadant in voluntatem DEI antecedentem, nisi quatenus ea ad remotionem eorum tendit, cadunt tamen interdum, sed indirecte, in consequentem: quia interdum maiora bona ipsis remotis obtineri non possunt, quo casu remotio malorum non plane perducitur ad effectum, et consistens intra voluntatem antecedentem, non prorumpit in consequentem.

XXX. Mala metaphysica et physica, velut imperfectiones in rebus, et mala poenae in personis interdum fiunt bona subsidiata, tanquam media ad maiora bona.

XXXI. At malum morale seu malum culpae nunquam rationem medii habet, sed interdum tamen conditionis, quam vocant, sine qua non, siue colligati et concomitantis, id est, sine quo bonum debitum obtineri nequit, sub bono autem debito etiam priuatio mali debita continetur. Malum autem admittitur, non ex principio necessitatis absolutae, sed ex principio conuenientiae. Rationem enim esse oportet, cur Deus malum permittat potius, quam non permittat; ratio autem diuinae voluntatis non nisi a bono desumi potest.

XXXII. Malum culpae nunquam in Deo obiectum est voluntatis productiuae, sed tantum aliquando permissiuae, quia ipse nunquam peccatum facit, sed tantum ad summum aliquando permittit.

XXXIII. Generalis autem est regula permittendi peccati, Deo hominique communis, vt nemo permittat peccatum alienum, nisi, impediendo ipsemet actum, prauum excitaturus esset.

XXXIV. Deus itaque inter obiecta voluntatis habet optimum, vt finem vltimum; sed bonum vt qualecunque, etiam subalternum; res vero indifferentes itemque mala poenae saepe, vt media; at malum culpae non nisi vt rei alioqui debitae conditionem, sine qua non esset.

XXXV. Communia magnitudinis et bonitatis hic sunt, quae non ex sola bonitate, sed etiam ex magnitudine, id est sapientia et potentia, proficiscuntur, facit enim magnitudo, vt bonitas effectum consequatur suum. Et bonitas refertur vel ad creaturas in vniuersum, vel speciatim ad intelligentes. Priore modo cum magnitudine constituit prouidentiam in vniuerso creando et gubernando posteriore, iustitiam in regendis speciatim substantiis ratione praeditis.

XXXVI. Quia bonitatem DEI in creaturis sese generatim exerentem dirigit sapientia, consequens est, prouidentiam diuinam sese ostendere in tota serie vniuersi; dicendumque Deum ex infinitis possibilibus seriebus rerum elegisse optimam, eamque adeo esse hanc ipsam, quae actu existit. Omnia enim in vniuerso sunt harmonica inter se, nec sapientissimus nisi omnibus perspectis decernet adeo non nisi de toto. In partibus singulatim sumtis voluntas praeuia esse potest, in tota decretoria intelligi debet.

XXXVII. Accurate loquendo vnicum tantum fuit decertum Dei, vt haec scilicet series rerum ad existentiam veniret.

XXXVIII. Immutabile est decretum Dei, quia omnes rationes quae ei obiici possunt, iam in considerationem venerunt, sed hinc non alia oritur necessitas, quam consequentiae, quam hypotheticam vocant, ex supposita scilicet praeuisione et praeordinatione, nulla autem subest necessitas absoluta vel consequentis, quia alius etiam rerum ordo possibilis erat, et in partibus, et in toto; Deusque contingentium seriem eligens, contingentiam eorum non mutauit.

XXXIX. Neque ob rerum certitudinem preces laboresque sunt inutiles ad obtinenda futura quae desideramus. Nam in huius seriei rerum, tanquam possibilis repraesentatione apud Deum, antequam scilicet decerni intelligeretur, vtique et preces in ea, si eligeretur futurae, et aliae effectuum in ea comprehendendorum causae inerant, et ad electionem seriei, adeoque et ad euentus in ea comprehensos, vt par erat, valuere. Et quae nunc mouent Deum ad agendum aut permittendum, iam tum eum mouerunt ad decernendum, quid acturus esset aut permissurus.

XL. Sapientia autem infinita omnipotentis bonitati eius immensae iuncta,

cta, fecit, vt nihil potuerit fieri melius, omnibus computatis, quam quod a Deo sit factum, atque adeo, vt omnia perfecte sint harmonica conspirentque pulcherrime inter se.

XLI. Proinde quotiescunque aliquid reprehensibile videtur in operibus Dei, iudicandum est, id nobis non satis nosci, nec optari a sapiente posse meliora.

XLII. Vnde porro sequitur, nihil esse felicius, quam tam bono Domino seruire, atque adeo Deum super omnia esse amandum, eique penitus confidendum.

XLIII. Bonitas relata speciatim ad creaturas intelligentes cum sapientia coniuncta iustitiam constituit, cuius summus gradus est sanctitas. Itaque tam lato sensu iustitia non tantum ius strictum, sed et aequitatem, atque adeo et misericordiam laudabilem comprehendit.

XLIV. Est autem vel iustitia specialius sumta, vel sanctitas. Illa versatur circa bonum malumque physicum, aliorum nempe intelligentium, sanctitas circa bonum malumque morale.

XLV. Bona malaque physica eueniunt tam in hac vita, quam in futura: In hac vita magna malorum pars fluit ex culpa hominis; aliae prosunt et compensabuntur.

XLVI. In futura vita, quamuis pauci sint electi, tota amplitudo regni coelestis non est ex nostra cognitione aestimanda, cum tanta gloria beatorum esse possit, vt mala damnatorum comparari cum hoc bono non possint. Nihilque prohibet vel soles, vel maxime regionem trans soles, vt in nostra sit tellure habitari felicibus creaturis. Itaque argumentum a multitudine damnatorum non est fundatum, nisi in ignorantia nostra. Poenae etiam damnatorum ob perseuerantem eorum malitiam perseuerant.

XLVII. Obiectiones contra sanctitatem Dei seu circa perfectionem ad bona malaque moralia aliorum relatam, desumtae ex concursu Dei ad malum morale ex supra dictis commode solui possunt.

XLVIII. Nempe permissio peccati est licita, seu moraliter possibilis, cum debita, seu moraliter necessaria inuenitur. Id de Deo intelligendum est Θεοπρεπῶς, quando aliter suis perfectionibus derogasset. Si Deus optimam vniuersi seriem, in qua peccatum intercurrit, non elegisset, admisisset aliquid peius omni creaturarum peccato, nam propriae perfectioni, et quod hinc sequitur, alienae etiam derogasset: diuina enim perfectio a perfectissimo eligendo discedere non debet cum minus bonum habeat rationem mali.

XLIX. Nihil perfectionis et realitatis pure positiuae est in creaturis earumque actibus bonis et malis, quod non Deo debeatur, sed imperfectio

actus in priuatione consistit, et oritur ab originali limitatione creaturarum, quam iam tum in statu purae possibilitatis, id est in ideis Dei, habent ex essentia sua: nam quod limitatione careret, non creatura sed Deus foret. Limitata autem dicitur creatura, quae terminos perfectionis habet. Ita fundamentum mali est necessarium, sed ortus tamen contingens; id est, necessarium est, vt mala sint possibilia, sed contingens est, vt sint actualia: non contingens autem per harmoniam rerum a potentia transit ad actum ob conuenientiam cum optima rerum serie, cuius partem facit. Sunt itaque bona a Dei vigore, mala a torpore creaturae; et defectu attentionis errat intellectus, defectu alacritatis refringitur voluntas, quoties mens cum ad summum bonum tendere debeat, per inertiam creaturae adhaeresci.

L. Propagatio contagii a lapsu protoplastarum non videtur commodius explicari posse, quam statuendo, animas posterorum in Adamo iam fuisse infectas: idque per praeexistentiam animarum.

LI. Reliquiae diuinae imaginis consistunt tum in lumine innato intellectus, tum etiam in libertate congenita voluntatis. Vtrumque ad virtuosam vitiosamque actionem necessarium est, vt scilicet sciamus velimusque, quae agimus, et possimus etiam ab hoc peccato, quod committimus abstinere, si modo satis studii adhibeamus.

LII. Lumen innatum consistit tum in ideis incomplexis, tum in nascentibus inde notitiis complexis. Ita fit, vt Deus et lex DEI aeterna inscribatur cordibus nostris, etsi negligentia hominum et affectibus sensualium saepe obscurentur.

LIII. Probatur hoc lumen etiam ex ratione, quia veritates necessariae ex solis principiis menti insitis non ex inductione sensuum demonstrari possunt. Neque enim inductio singularium vnquam necessitatem vniuersalem infert.

LIV. Libertas quoque in quantacunque humana corruptione salua manet, ita vt homo, etsi haud dubie peccaturus sit, nunquam tamen necessario committat hunc actum peccandi, quem committit.

LV. Libertas exemta est tam a necessitate, quam a coactione. Necessitatem non faciunt futuritio veritatum, nec praescientia et praeordinatio Dei, nec praedispositio rerum.

LVI. Non futuritio: licet enim futurorum contingentium sit determinata veritas, certitudo tamen obiectiua, seu infallibilis determinatio veritatis, quae illis inest, minime necessitati confundenda est.

LVII. Nec praescientia aut praeordinatio Dei necessitatem imponit, licet ipsa quoque sit infallibilis. Deus eim vidit res in serie possibilium ideali, quales futurae erant, et in iis hominem libere peccantem; neque huius

huius seriei decernendo existentiam, mutauit rei naturam, aut, quod contingens erat, necessarium fecit.

LVIII. Neque etiam praedispositio rerum aut caussarum series nocet libertati. Licet enim nunquam quicquam eueniat, quin eius ratio reddi possit, neque vlla vnquam detur indifferentia aequilibrii, (quasi in substantia libera et extra eam omnia ad oppositum vtrumque se aequaliter vnquam haberent: cum potius semper sint quaedam praeparationes in caussa agente, concurrentibusque, quas aliqui praedeterminationes vocant;) dicendum tamen est, has determinationes esse tantum inclinantes, non necessitantes, ita vt semper aliqua indifferentia siue contingentia sit salua. Nec tantus vnquam in nobis affectus appetitusue est, vt ex eo actus necessario sequatur; nam quamdiu homo mentis compos est, etiamsi vehementissime, ab ira, siti, vel simili caussa stimuletur, semper tamen aliqua ratio sistendi impetum reperiri potest, et aliquando vel sola sufficit cogitatio exercendae suae libertatis et in affectus potestatis.

LIX. Coactio non est in voluntatis actionibus: etsi enim externorum repraesentationes plurimum in mente nostra possint, actio tamen nostra voluntaria semper spontanea est, ita vt principium sit in agente. Id quod per harmoniam inter corpus et animam ab initio praestabilitam, luculentius, quam hactenus, explicatur.

Potiora haec sunt, quae ad naturalem theologiam referri possunt, reliqua quae attexuit vir acutissimi ingenii et profundarum meditationum, proprie ad reuelatam theologiam pertinent, et cum humanam corruptionem, tum eius emendationem, ordinemque DEI in eligendis fidelibus respiciunt. In illis vero, vt hypothesibus nonnullis inseruiendum sibi esse, ad soluendos hos nodos, quos struxit male curiosa hominum diligentia, vir summus probe vidit, ita factum, vt et ea quae de libertate disseruit, licet eam magnis conatibus assertum iret, haud paucis displicerent. Quamuis enim necessitatem absolutam a libertate accurate remoueat, putarunt tamen, necessitatem hypotheticam, quae ex antecedente et praedeterminante caussa oritur, re ipsa libertatem euertere. Respondérunt his viri celeberrimi sectatores, et inter eos imprimis acutissimus BVLFINGERVS y), "non eum praedeterminationis sensum apud „Leibnizium esse, qui est apud eos, qui ita praedeterminationem intro„ducunt, qua posita caussa praedeterminante, non potest non sequi effe„ctus: sed eam tantum hoc loco praedeterminationis, quae et praeordi„natio vel connexio rerum dici queat, ideam esse, qua posita, facultas, „etsi alterum prae altero eligat in ipso sui exercitio, et constanter quidem; suo tamen id faciat arbitrio possitque in hisce omnibus circum„stantiis agere aliud atque aliud. Ideoque Leibnizium supra monuisse, „has

y) In Dilucid. phil. S. I. c. 4. §. 88. p. 81.

„has determinationes esse inclinantes tantum non necessitantes, ita vt sem-„per aliqua indifferentia siue contigentia sit salua.“ Sed et alterum illud dogma, quod Baylio Leibnizius opposuit, de mundo optimo innumerarum controuersiarum semina in orbe philosophico et theologico sparsit, longumque esset, scripta ea enarrare omnia, quibus ex vtraque parte de hoc argumento decertatum est. Otium ea in re nobis fecit Cel. LVDOVICI [z] diligentia, qui literariam huius quaestionis historiam scire cupientibus adeundus est. Quo sensu autem mundum praesentem, mali mixtura temperatum ex serie infinitorum mundorum possibilium Deum velut optimum elegisse dixerit, ex §. XXXI. et sequentibus liquet. Nempe malum etiam ad optimi mundi naturam requiri, indignum videtur viris doctissimis Dei bonitate et iustitia. Ast habent hic quoque, quid regerant Leibnizii sectatores: nempe id voluisse philosophum: seriem contingentium omnium, praesentium, praeteritorum atque futurorum, quam mundus exhibet, optimam esse, quia ab ente et summo bono et sapientissimo conditus mundus est: neque optimum esse desinere, licet in eo sit malum, quum et mala ab ente sapientissimo in optimum finem dirigantur. Rationem autem diuinae voluntatis atque electionis non nisi a summo bono sumi posse. Nos in tantis animorum motibus agitata controuersia arbitrii partes non sumimus, qui historiam tantum scribimus, fatemur autem, suspicari nos, viros praestantissimos, qui de hoc argumento disceptarunt, disputationis feruore abreptos occupatosque non se semper satis perspicue accurateque inter se intellexisse. Ceterum ipsum dogma nouum haud est, sed vidit ipse Leibnizius [a], vt acutissime coniiciebat, systema Zoroastris parum abludere, quem ex Mithra non lucem tantum sed et tenebras, id est limitationem et priuationem deduxisse, hincque ex limitatis creaturis mali caussam deriuauisse suo loco ostendimus: quamuis fatendum, sobrie magis et prudenter philosophatum fuisse Leibnizium, quam Zoroastrem, qui essentiarum omnium emanationem ex DEI essentia tanquam ex subiecto statuebat, a qua alienum fuisse Leibnizium supra ipsius verbis euicimus. Ipsum vero mundum optimum Deum elegisse, at talem, cui malum ex natura sua, non DEI, insit, feciseque Deum, quicquid poterat vt malum hoc emendaret, et ad optimos fines dirigeret, ex κυρίαις δόξαις Platonis fuit, quem ideo LEIBNIZIVS [b] ipse laudauit. Ast longe melius tamen puriusque in eo dogmate asserendo versatus est Leibnizius, qui nec materiam demiurgo adiunxit, nec malum aliter nisi in limitatione et priuatione quaesiuit, cum Plato nescio quam naturam mali positiuam et essentialem materiae tribueret. Ex quo constare potest, quousque in comparatione veteris doctrinae cum Leibniziana sit progrediendum. Nullum autem malum esse in mundo, quod non respectu totius bonum euadat, adeoque mundum hunc esse optimum dixit iam BRVNVS [c].

§. XXXIX.

z) In Hist. Phil. Leibn. P. II. c. 23. §. 606. sqq. p. 414 sq.
a) Vid. praef. Theodiceae p. m. 59.
b) Ep. ad Hansch.
c) De Minimo p. 133.

§. XXXIX. Disputatum quoque est de his et nonnullis aliis metaphysicae capitibus inter Leibnizium, et qui Newtoni placita sequebatur Clarckium: quae tota quidem disputatio ex antecedentibus intelligi potest. Quoniam tamen in ea nonnulla occurrunt, in quibus Leibnizius a pristina sententia sibi discedendum putauit, ea quoque hoc loco ὡς ἐν παρόδῳ tangemus; commendamus autem lectionem ipsam epistolarum a duumuiris his acumine metaphysico insignibus scriptarum, quae in plena luce rem omnem, etiam superiora collocant. Nuper quoque pugnam renouauit ingeniosissimus VOLTAIRIVS, instituta *comparatione inter metaphysicam Leibnizianam et Newtonianam*, quae negligi prorsus potuisset, cum Newtono, de matheſi et naturali disciplina artibus mathematicis et obseruationibus inaedificata immortaliter merito nunquam in mentem venerit, systema metaphysicum condere [d]. Quoniam tamen, quod argumentis et rationibus parum valuit, ingenii elegantia efficere conatus est, laudanda est doctissimi KAHLII industria, qui Leibniziana dogmata de Deo, de spatio et duratione, de libertate Dei, de principio rationis sufficientis, de libertate hominis, de religione naturali, de anima eiusque commercio cum corpore, de origine perceptionum, de materia et elementis siue monadibus, de vi actiua in apricum posuit, et vindicare ab insultibus Voltairianis studuit [e]. Eum itaque illos consulere iuuat, qui de hac controuersia notitiam paulo ampliorem cupiunt. Nos instituti memores paucas quasdam assertiones notamus, quae ad cognoscendam metaphysicam Leibnizianam pertinent. Sunt vero istae: *Theses Leibnizianae Clarckio oppositae.*

I. Vis in operibus diuinis semper eadem subsistit, transitque ex materia in materiam, secundum leges naturae, et pulcherrimum ordinem praestabilitum. Quando itaque Deus facit miracula, fit id non naturae sed gratiae caussa. Qui aliter iudicat, abiecte de sapientia et potentia Dei sentit [f].

II. Non mathematica principia sed metaphysica opponenda sunt impietati materialistarum [g].

III. Fundamentum omnium veritatum mathematicarum est principium contradictionis siue identitatis, vt vero matheſis traducatur ad physicam, opus adhuc est principio rationis sufficientis.

IV. Quo plus est materiae in mundo, eo plus habet occasionis Deus, exercendae sapientiae et potentiae suae [h]. Vacuum itaque sine ratione sufficienti ponitur.

V. Ratio omniscientiae diuinae non est sola praesentia, sed et operatio; conseruat enim res actione illa, quae perpetuo id producit, quicquid in eis et bonitatis et perfectionis.

VI. Crea-

d) Legi merentur, quae de natura et indole philosophiae Newtonianae disserit ROGERVS COTESIVS in praef. Principiis phil. praemissa.

e) Prodiit Examen comparationis Voltairianae Gottingae 1741. 8.

f) T. I. Rec. Ep. I. p. 4.

g) Ep. II. p. 13.

h) ib. p. 16.

VI. Creaturae opus habent influxu Dei perpetuo, sed non ad emendandam et corrigendam mundi machinam; Deus enim qui praeuidit omnia, etiam in anteceſſum medicinam attulit; eſt enim in operibus eius pulchritudo praeſtabilita [i].

VII. Qui ſpatium pro ente quodam abſoluto habent, ingentibus difficultatibus premuntur, ſequitur enim, debere eſſe ens aeternum et infinitum, adeoque ipſe DEVS. Aſt Deus ſpatium habet partes, adeoque Deus eſſe nequit [k].

VIII. Spatium itaque eſt relatiuum quid, vt tempus. Nempe ſpatium eſt ordo coëxiſtentium, vt tempus ordo ſucceſſionum.

IX. Quod ſupernaturale eſt, omnes creaturarum vires ſuperat, hinc miracula [l].

X. Simplex voluntas ſine ratione mouente eſt figmentum, et contradictorium, naturaeque voluntatis aduerſum, et perfectioni diuinae contrarium.

XI. Animae non operantur in corpora, niſi quatenus conſpirant corpora cum eorum appetitu per harmoniam praeſtabilitam [m].

XII. Nemo nouas vires poteſt naturae addere praeter Deum, idque tantum facit ſupernaturaliter.

XIII. Imagines, quibus anima immediate afficitur, ſunt in ea ipſa, ſed conſpirant cum corpore; praeſentia animae autem imperfecta tantum eſt, nec poteſt aliter explicari, quam per harmoniam et concordiam.

XIV. Qui contendunt vires actiuas et viuentes minui in mundo, neque primarias naturae leges, neque pulchritudinem operum diuinorum intelligunt [n].

XV. Dantur miracula, quae minora vel inferiora dici poſſunt, quaeque efficere angelus poteſt; quae vero ſupra omnem naturae virtutem ſunt, e. g. creare et annihilare, Deo ſoli competunt.

XVI. Quod neceſſarium eſt, tale eſt per eſſentiam ſuam, quia oppoſitum contradictionem implicat; quod autem contingens eſt, debet exiſtentiam ſuam principio melioris, quae eſt ratio ſufficiens rerum [o].

XVII. Inde ſequitur rationes mouentes inclinare, non cogere, effeque certitudinem infallibilem, non vero neceſſitatem abſolutam in contingentibus.

XVIII. Voluntas noſtra non ſequitur ſemper praeciſe intellectum practicum, poteſt enim inuenire rationes ſuſpendendi iudicium, donec rem altius expenderit. [p].

XIX. Res relatiuae, non minus quantitatem habent quam abſolutae. Hinc quamuis tempus et ſpatium relationes ſunt, poſſunt tamen eſſe quantae [q].

XX. Non

i) pag. 18. k) Ep. III. p. 31. l) pag. 30. m) Ep. IV. p. 57. n) pag. 50.
o) Ep. V. p. 85. p) pag. 86. q) p. 115.

XX. Non dantur ſubſtantiae creatae, quae omni prorſus materia carent; nam angelos quoque et intelligentias, quamuis incorporeas, et craſſo corpore deſtitutas, ſubtilius corpus habere vetus eſt et vera ſententia r.

XXI. Materia et ſpatium idem non ſunt; verum non eſt ſpatium, vbi non eſt materia, nec eſt illud aliquid reale abſolutum. Differunt ſpatium et materia, ſicut tempus et motus; quamuis autem diuerſa ſint, nunquam tamen ſeparantur.

XXII. Neque tamen inde ſequitur, materiam eſſe aeternam et neceſſariam, niſi ſupponatur falſo et inepte, ſpatium eſſe aeternum et neceſſarium.

XXIII. Hypotheſis atomorum et corporum ſimilarium euertitur per principium indiſcernibilium.

XXIV. Ab extenſione ad durationem non valet conſequentia.

XXV. Si natura rerum vniuerſi eſt, vt vniformiter perfectio earum creſcat, neceſſario inde fluit, vniuerſum habuiſſe initium s.

XXVI. Initium mundi non derogat infinitae eius durationi a parte poſt, ſed limites vniuerſi derogant infinitati extenſionis eius. Conuenit itaque magis auctori rerum infinito, ponere rerum initium, quam limites eius admittere.

XXVII. Aeternitas mundi non tollit eius dependentiam a Deo.

XXVIII. Cauſſa harmoniae vniuerſalis quaerenda eſt, in natura ſubſtantiae ſimplicis, ſiue monadis verae, quae in eo conſiſtit, vt ſtatus ſequens exoriatur ex ſtatu antecedente t.

XXIX. Omne agens quod ſequitur cauſſas finales eſt liberum, licet conſpiret cum eo, quod agit modo per cauſſas efficientes ſine cognitione, ſiue per machinam, quia Deus, qui praeuidit, quid cauſſa libera ſuſcepturа ſit, ita diſpoſuit machinam, vt non poſſint non harmonice conſpirare.

XXX. Supernaturale eſt, quando corporum vniuerſitas nouam vim accipit, ſicque corpus aliquod nouas vires nanciſcitur, et tamen alia tot virium non amittunt v.

XXXI. Sine creaturis immenſitas et aeternitas Dei locum non habuiſſent, nempe ſine vlla dependentia temporis et loci; ſi enim creaturae nullae eſſent, eſſet nec tempus, nec locus, adeoque nec ſpatium actuale x.

XXXII. Immenſitas Dei eſt independens a ſpatio, vt aeternitas a tempore. Id vero tantum inuoluunt, Deum reſpectu iſtarum rerum praeſentem et coëxiſtentem rebus eſſe exiſtentibus omnibus. Si itaque Deus ſolus exiſteret, non exiſterent tempus et locus, niſi vt poſſibilia, in ideis diuinis y.

r) p. 119. s) Ep. V. p. 124. t) p. 131. v) p. 133. x) p. 138. y) p. 139.

XXXIII. Immenſitas et aeternitas Dei aliquid maius et eminentius involuunt, quam durationem et extenſionem creaturarum, cum in relatione ad magnitudinem, tum in relatione ad naturam rei. Nec opus habent re quadam extra Deum ſita, vt ſunt tempus et locus, quae actu exiſtunt.

XXXIV. Subiiciendae ſunt attractiones, et operationes aliae, quae explicari nequeunt per naturam creaturarum: illae enim aut miraculum ſupponunt, aut qualitates Scholaſticorum occultas, quae nos in regnum tenebrarum retrahunt.

XXXV. Qui principium rationis ſufficientis negat, ad abſurdum compulſus eſſe recte creditur.

Iuris naturalis praecepta Leibniziana.

§. XL. Moralis philoſophiae praecepta non tradidit Leibnizius, fundamenta tamen eius in fine monadologiae tetigit, quae inde repetenda. Quae vero ad iuris naturae diſciplinam et virtutis inter homines exercendae rationem requirantur, his aſſertionibus explicuit z).

I. Ius eſt quaedam potentia moralis, et obligatio neceſſitas moralis. Intelligitur autem moralis, quae apud virum bonum aequipollet naturali.

II. Vir bonus autem eſt, qui amat omnes, quantum ratio permittit.

III. Iuſtitia igitur, quae virtus huius affectus rectrix eſt, quem Graeci φιλανθρωπίαν vocant, eſt caritas ſapientis, hoc eſt, ſequens ſapientiae dictata.

IV. Caritas eſt beneuolentia vniuerſalis, et beneuolentia amandi ſiue diligendi habitus.

V. Amare eſt felicitate alterius delectari, vel felicitatem alterius adſciſcere in ſuam.

VI. Nempe quum res pulchra ſimul felicitatis eſt capax, tranſit affectus in verum amorem.

VII. Superat autem diuinus amor alios amores, quod Deus cum maximo ſucceſſu amari poteſt, quando Deo ſimul et felicius nihil eſt, et nihil pulchrius felicitateque dignius intelligi poteſt. Et quum idem ſit potentiae et ſapientiae ſummae, felicitas eius non tantum ingreditur noſtram, ſi ſapimus, id eſt, ipſum amamus, ſed et facit.

VIII. Sapientia nihil aliud eſt, quam ipſa ſcientia felicitatis.

IX. Ex hoc iam fonte fluit ius naturae, cuius tres ſunt gradus, ius ſtrictum in iuſtitia commutatiua, aequitas, vel, anguſtiori ſenſu, caritas in iuſtitia diſtributiua; denique pietas vel probitas in iuſtitia vniuerſali.

X. Inde peruulgata iuris praecepta naſcuntur: neminem laedere, ſuum cuique tribuere, honeſte, vel potius pie, viuere.

XI. Iuris meri ſiue ſtricti praeceptum eſt, neminem laedendum eſſe, ne

z) In Praef. ad Cod. I. G. diplomaticum.

ne detur ei in ciuitate actio, extra ciuitatem ius belli. Hinc nascitur iustitia commutatiua.

XII. Superior gradus vocari potest aequitas, vel si mauis caritas, quae vltra rigorem iuris meri, ad eas quoque obligationes porrigitur, ex quibus actio iis, quorum interest, non datur, qua nos cogant.

XIII. Quemadmodum infimi gradus est, neminem laedere, ita medii est, cunctis prodesse, sed quantum cuique conuenit, aut quantum quisque meretur, quando omnibus fauere non licet.

XIV. Itaque huius loci est iustitia distributiua, et praeceptum iuris, quod suum cuique tribui, iubet.

XV. Atque huc in republica politicae leges referuntur, quae felicitatem subditorum procurant, efficiuntque passim, vt qui aptitudinem tantum habeant, acquirant facultatem, vt petere possint, quod aliis aequum est praestare. In hoc gradu merita ponderantur, vnde priuilegia, praemia, poenae locum habent.

XVI. Ex his constat aequitatem nobis in negotiis strictum ius, id est, hominum aequalitatem, commendare, nisi cum grauis ratio boni maioris ab eo recedi iubet. Personarum autem, quae vocatur, acceptio, suam non in alienis bonis commutandis, sed in nostris vel publicis distribuendis sedem habet.

XVII. Supremus iuris gradus probitatis vel pietatis nomine venit. Ius enim strictum miseriam quidem vitat, ius superius ad felicitatem tendit, sed qualis in hanc mortalitatem cadit: et, intra mortalis vitae respectus coërcentur.

XVIII. Vt vero vniuersali demonstratione conficiatur, omne honestum esse vtile, et omne turpe damnosum, assumenda est immortalitas animae, aut vniuersi auctor Deus.

XIX. Ita fit, vt omnes in ciuitate perfectissima viuere intelligamur, sub monarcha, qui nec ob sapientiam falli, nec ob potentiam vitari potest, idemque tam amabilis est, vt felicitas sit tali Domino seruire.

XX. Huius potentia prouidentiaque efficitur, vt omne ius in factum transeat, vt nemo laedatur, nisi a se ipso, vt nihil recte gestum sine praemio sit, nullum peccatum sine poena.

XXI. Nihil enim negligitur in hac republica vniuersi.

XXII. Ex hac consideratione fit, vt iustitia vniuersalis appelletur, et omnes alias virtutes comprehendat; quae enim alioqui alterius interesse non videntur, veluti, ne nostro corpore aut nostris rebus abutamur, etiam extra leges humanas, naturali iure, id est, aeternis diuinae monarchiae legibus vetantur, quum nos nostraque Deo debeamus, et vniuersi interfit, ne quis re sua male vtatur.

XXIII. Itaque hinc ſupremum illud iuris praeceptum vim accepit, quod honeſte, id eſt, pie viuere iubet.

XXIV. Praeter aeterna naturae rationalis iura ex diuino fonte fluentia ius etiam voluntarium habetur, receptum moribus, vel a ſuperiore conſtitutum.

XXV. Et in republica quidem ius ciuile ab eo vim accepit, qui ſummam poteſtatem habet, extra rempublicam vero inter eos, qui ſummae poteſtatis participes ſunt, locus eſt iuri gentium voluntario tacito populorum conſenſu recepto.

XXVI. Non vero neceſſe eſt, vt ſit omnium gentium vel omnium temporum, non enim omnia omnibus placent.

XXVII. Baſis iuris fecialis inter ipſum naturae ius eſt.

XXVIII. Perſonam iuris gentium habet, cui libertas publica competit, ita vt in alterius manu de poteſtate non ſit, ſed per ſe ius armorum foederumque habeat, quanquam forte obligationum vinculis ſuperiori ſit adſtrictus, et homagium, fidem, obedientiam profiteatur.

XXIX. Quod ſi magna ſit eius auctoritas, potentatus nomine venit, vnde ſuprematus exſurgit, qui tamen ſuperiorem in republica non excludit.

XXX. Suprematum habere creditur, qui ſatis et libertatis et potentiae habet, vt rebus gentium per arma et foedera cum auctoritate interuenire poſſit.

XXXI. In liberis rebuspublicis ciuilis perſona ad inſtar naturalis intelligitur, quoniam voluntatem habet.

XXXII. Quod ſi legibus fundamentalibus non ſatis prouiſum ſit reipublicae, vt ad certam eius voluntatem peruenire poſſit, habet aliquid irregularitatis forma eius.

XXXIII. Actus ſunt vel diſpoſitiones iure efficaces, vel pertinent ad viam facti.

XXXIV. Qui iuris effectum habent, ſunt extraiudiciales vel iudiciales: atque illi vel ab vno latere fiunt, vt teſtamenta, vel ſunt conuentiones.

CAPVT

* *

CAPVT NONVM.

DE CHRISTIANO THOMASIO.

§. I.

Leibnizio in historiae philosophicae recentioris enarratione meri- *Chr. Thomasii historia vnde petenda.*
to iungimus CHRISTIANVM THOMASIVM, virum et sua aetate magnum, et meritis de repurgata philosophia hodie quoque illustrem. Eodem enim, quo Leibnizius, tempore reformare philosophiam est aggressus, nouumque eius systema eclecticum condere coepit. Cuius viri historia eo magis attentione digna est, quo magis eius potissimum moliminibus mutati philosophiae vultus in academiis protestantium Germanicis adscribendi sunt, isque maiori strepitu, quam reliqui ante eum omnes, magnum istud negotium aggressus est. Nec hoc solo nomine illustrem in scientiarum annalibus vir summus memoriam consecutus est, sed haud parum quoque ille conatibus suis ad id contulit, vt totius eruditionis facies immutaretur, eiicerentur innumera praeiudicia, et plurimum animorum accederet illis, qui relinquere patrum semitas et sine cortice natare contenderunt. Merito itaque miramur, inuentum esse hactenus neminem, qui tanti tamque celebris viri historiam literariam scriberet, quaque via, quo animo, quibus mediis ad scientiarum, praecipue philosophicarum et iuridicarum emendationem fuerit progressus, quid vel frustra tentauerit, vel parum ex voto assecutus fuerit, quos vultus disciplinis omnibus, praecipue quae sapientiam moralem et iurisprudentiam respiciunt, affinxerit, quibus ex caussis aliquoties systema iuris naturalis electum mutauerit, quibus artibus in tantis animorum iris atque commotionibus intrepidum pectus aduersariis obiecerit, in qua re de literis meruerit, in quibus hominem se prodiderit, quaeque alia sunt ad historiam eiusmodi, si vtilis esse debeat et iucunda necessaria, exponeret. Quod illi, qui viri celeberrimi res retigerunt [a], inter quos vnus praestat doctissimus LEPORINVS [b], tantum abest, vt praestiterint, vt non nisi scopas dissolutas in historia Thomasiana deprehendamus. Viros ideo doctos, et monumentorum subsidiis satis instructos, a partis vero studio alienos et veritatis studiosos compellamus, vt hoc saxum voluere non recusent, ita enim speramus, fore, vt dimidii seculi historia erudita resque maxime memorabiles annalibus tradantur. Nobis desideria haec explere licitum non esse instituti praesentis atque tractationis natura atque

a) GOTTSCHLING. in breui hist. vrbis Halensis c. 5. p. 9. seqq. A. E. 1729. p. 470. Bibliotheca Germanica T. I. p. 138. GENTZKIVS Hist. phil. p. 212. I. FABRICIVS Hist. bibl. suae T. III. p. 142. Bibliotheca iuris imperantium p. 47. similesque scriptores alii.

b) In Germania literata hodie viuente P. II.

que conditio satis manifeste prodit: sufficit enim Thomasium intueri tanquam philosophum et philosophiae reformatorem. Ad veros tamen et genuinos fontes respiciemus, nihilque eorum, procul ab odio et fauore remoti, omittemus, ex quibus constare poterit, quem locum vir celeberrimus in philosophiae recentioris historia occupet, quamque in theatro philosophico personam valde memorabilem effinxerit.

Ortus, educatio, studia Thomasii.

§. II. Natus est Christianus Thomasius ipsis calendis Ianuarii anni cIↃ IↃ cLV [c], Lipsiae, patre satus Iacobo Thomasio, cuius eruditionem et insignia in rem literariam merita toties depraedicauimus, vitamque et res literarias in *antecedente huius Tomi parte* enarrauimus. Is vt ingenium habebat elegantissimis foetibus ciuitati eruditae vtilissimum, ita coniugii fertilitate non minus disciplinis auspicatissimus euasit, prodiit enim ex eo par nobile fratrum Christianus et Godefredus, qui illustris doctrina medicus hodie adhuc literas praeclare apud Noricos ornat. Tanto parente cum gauderet noster, facile intelligi potest, nihil ab eo vel prudentiae artisque, vel industriae et attentionis fuisse omissum, quo ingenium, quod acerrimum et elegantissimum filius erat nactus, comere, ornare, castigareque posset. Quod quanta felicitate executus fuerit vir praestantissimus euentus postea docuit. Cum enim agrum natura fertilem accepisset, et cultura accederet prudens et indefessa, fieri non potuit, vt non iacta scientiarum semina mature iucundissimam segetem ostenderent, et amplissimam messem pollicerentur. Nec solus in hoc fundo excolendo industriam suam pater posuit, sed emendandum parandumque quoque tradidit eruditissimis viris, quibus eo tempore Lipsiensis academia, virorum doctorum semper feracissima, abundabat. Inter quos Thomasii praeceptores eminuere Fellerus, Rappoltus, Ittigius, Alberti, Menckenius, Franckensteinius, Rechenbergius aliique, quorum vnus et alter postea, cum is reformare philosophiam et iurisprudentiam coepisset, infestis cum eo signis concurrit. Vnde factum, vt obiicerent, conspuisse eum valde ingratum in faciem praeceptorum, immo, cum pater ipse scholasticam vel Peripateticam philosophiam docuerit, in patrios cineres minxisse. Quod impietatis opprobrium studiose a se declinauit Thomasius, seque gratum et addictum debere animum praeceptoribus professus est, sed addictiorem tamen veritati. Neque is parens erat, a quo castioris disciplinae semina haurire non posset, eum enim multa praeclare vidisse, licet temporis sui fato ea vulgare prohiberetur, suo loco obseruauimus [d]. Conquestus autem est filius [e] defuisse ipsi occasionem, patris institutione ita fruendi, vt omne, quod posset, emolumentum inde caperet. Debebat autem patris diligentiae quod in disputando valde exerceretur, disceret-

c) Vid. Programma ab illustri viro Iurisprudentiae diuinae praemissum, quod cum historiam studiorum iuuenilium eius enarret, omnino reliquis omnibus praeferendum est.

d) Idem monet THOMASIVS l. c. §. 11. p. 8.

e) Vid. Annot. ad testamentum Ossenii p. 392. STOLLIVS Hist. lit. P. II. c. 4. p. 684.

discereteque ex huius arenae literariae vsu atque consuetudine quadam animi praesentia ad controuersias virorum doctorum attendere. Quin et hoc parentis curae adscribendum est, quod philosophiae eiusque historiae, in qua ille excellebat, studium, iurisprudentiae praemiserit, quo pacto fundamenta iacta sunt, quibus nouum disciplinarum philosophicarum et iuridicarum aedificium feliciter superstructum est. Accidit autem, vt, quod ipse narrat *f*, ex scholis triuialibus ad academica studia traductus, patrem audiret HVGONIS GROTII libros *de Iure belli et pacis* exponentem, vbi, etsi tum temporis multa non intelligeret, cepisse tamen ipsum, ait, „doctrinae dignitatem et elegantiam, vt prae reliquis ei percipiendae et in „succum, quod aiunt, et sanguinem redigendae mox serio incumberet. „Cumque meminisset, patrem saepe in expositionibus suis auditores remi„sisse modo ad theologos, errores Grotii in religione notantes, saepe ad iu„reconsultos, vt ad quos potissimum opus Grotii pertineat, necessarium du„xisse in priuata lucubratione lectioni Grotii iungere commentatores eius „duos, vnum ICtum Casparem Zieglerum, alterum Tubingensium theolo„gum Ioannem Andream Osiandrum, quorum ille breuibus sed succinctis in „Grotium obseruationibus, in multis nebulas obscuritatis depulerit, hic ple„raque Ziegleri, etiam cum non nominat, repetens, in istis quidem me„moriam suam confirmauerit, in reliquis cautiones ipsi suppeditauerit, „ab heterodoxis Grotii opinionibus, simul vero Scholasticorum philoso„phiam moralem hinc inde panderit. Prodiisse tum SAMVELIS „PVFENDORFII libros *de Iure naturae et gentium*, eosque auide „se legisse, non solum quia praegustum ipsi dedissent eiusdem *Elementa*, „quamuis obiter inspecta, sed et quod ipsum caperet nimium quantum „stilus nitidus et perspicuus. Ac deprehendisse se quidem hic plurima, „quae Grotius neglexerat, plene expositа, non pauciora, quae ipsum „Grotium obscure loquentem illustrarent, sed non placuisse tamen aliqua, „quae communem doctrinam impugnarent. Non nouisse se enim quae„stiones philosophicas a theologicis discernere, nec fuisse, qui id ipsum „doceret, et quamuis non appareret, quo pacto obiectionibus Pufendor„fii posset satisfieri, neque responsiones eruditorum cum quibus data oc„casione ea de re consulerit, satisfecerint ex asse, praeualuisse tamen au„ctoritatem tot virorum venerandorum, vt stupiditatem potius ingenii sui „accusaret, quam sinistri aliquid de doctrina communi suspicaretur.“ Haec de primis philosophiae conaminibus suis Thomasius, qui et porro narrat, qua ratione ad iurisprudentiam delatus in hoc tramite perrexerit, id quod factum, postquam anno cIↃ IↃ CLXXI primam et secundam lauream, quam vocant, in academia patria accepisset. Audienda est ipsa viri magni narratio, quae istorum temporum rationes literarias in scholis publicis

f) §. 5. p. 3.

publicis mire illustrat. „Perduxit me, inquit ff), interea amor iuris na„turalis, vt consensu patris ex tribus facultatibus superioribus iurispru„dentiam eligerem, ea magis intentione, vt defectum philosophiae hac „parte supplerem, cum praeter memorata vel doctissimi BOECLERI „commentarius *in Grotium* ostenderet, haerere aquam iis, qui iuris„prudentia destituti ex sola philosophia, quae in academiis docetur, ius „naturale pro dignitate eruere et explicare aggrediuntur. Iaciebam ergo „eius fundamenta quaedam vtcunque, et cum nullum ductorem haberem, „qui methodum praescriberet, sequebar tritam viam, et modo hunc, „modo illum audiendo comparabam notitiam potius aliquam confusam et „laceram, ac male cohaerentem, quam prudentiam genuinam.“ Anno cIↃ IↃ C LXXV a parente in academiam Francofurto - Viadrinam missus est, vt, quos sentiebat, studiorum defectibus mederetur. Verum nec eo in loco rem successisse, narrat, „nón culpa quidem praeceptorum „suorum, virorum optimorum et singulorum sua laude fruentium, sed „potius, quod vulgata discendi methodus, secundum quam a plurium „doctorum, inter se non raro dissidentium et diuersis hypothesibus sub„nixorum ore simul pendere consueuerit iuuentus, ad solidam doctrinam „parum esset apta, quodque, vt fieri solet, multas horas, quae studiis et „auscultationi impendendae fuissent, perderent sodales et conuersatio „cum paribus.“ Erant autem tum in iurisprudentiae disciplina praeceptores Thomasio Stryckius et Rhetius, qui licet doctissimi essent, ex adductis tamen intelligitur, cur disciplina academica illi parum profuerit. Alacris enim promtusque ingenio, et acerrime iudicans maius, quo discendi ardor nutriretur, pabulum quaerebat, et ipse sibi prodesse conabatur. Hinc trito prouerbio, docendo nos discere, monitus, tentare apud se constituit, an lacunas, quas in male cohaerente rerum variarum, quibus caput repleuerat, congerie obseruabat, supplere, et studia hactenus saepius interrupta concatenata inter se serie iungere ac sociare valeret. Nactus itaque veniam docendae iuuentutis, eam et institutiones iuris docuit, et IANI KLENCKII *Quaestiones ad libros Grotii* illi explicuit, exploraturus quantum ex lectione et meditatione Grotii atque Pufendorfii profecisset. Neque tamen Scholasticorum principia moralia tum quidem deseruerat, nec probabat Pufendorfium, multa innouantem, in qua heterodoxiae suspicione ipsum confirmauisse, ait, et *Indicem nouitatum* contra Pufendorfium editum, de quo suo loco dicendum, et scripta eristica, quibus velut communis hostis Pufendorfius ex omni parte oppugnabatur. Quos et amore orthodoxae veritatis et multitudine syllogismorum prolixorum et intellectu difficillimorum se in admirationem traxisse, credentem non habiturum Pufendorfium, quid reponeret, candide fatetur. Ast alia omnia euenerunt, cum *Apologiam* Pufendorfii legeret, videretque arma aduersariorum eius impetum sustinere non posse. Tunc enim dispelli

ff) §. 7. p. 9.

dispelli incipiebant nebulae, quibus hactenus animum partis studium cinxerat, et opinio firmauerat, nihil in dubium vocandum esse, quod theologi declarauissent esse theologicum. Nam tum primum agnito discrimine inter theologiam et philosophiam deprehendisse se, ait, multa a theologis vnanimi consensu defendi, quae theologica non essent, sed ad philosophiam moralem aut iurisprudentiam pertinerent, pro doctrinis autem theologicis haberentur, quod philosophi catalogo vndecim virtutum Aristotelico et ICti glossatoribus suis contenti, theologis ansam dederint nobilem sapientiae partem neglectam et domino vacuam occupandi. Et sic quidem feruidi ingenii magnorumque spirituum iuueni animus, mirum quantum, creuit, vt dubitare de doctrinis Scholasticorum moralibus inciperet; qua in re parentis exemplo confirmatus est, quem a priori sententia multoties abiisse nouerat; statuit itaque praeconceptis opinionibus non adhaerere, si veritas monstraretur. Sed eiiciendum esse et sectae praeiudicium et praeposterum malae famae ex relicta communi via metum pulchre intelligebat, sibique in senatu philosophico suffragium vindicandum esse, cum et ipse ratione vteretur, decernebat, ratus, peccaturum se in creatoris beneuolentiam, si pecudis instar capistro se, quo alii vellent, coecum duci pateretur. Itaque concultato auctoritatis imperio, ne fulgur alienae opinionis oculos excoecaret, ad ipsas, quae in controuersiam erant deductae, quaestiones attendere, enucleatoque vero earum statu, obiectiones et responsiones examinare coepit, nec desistendum esse statuit, donec ex qua parte veritas staret, cognosceret. Cuius diligentiae amplissimum mox retulit praemium: conuictus enim multa esse dedisscenda, quae prius adsciuerat, coepit intelligere confusum chaos rerum sine recta via, sine certitudine congestarum omnem, quam studio suo, comparauerat, scientiam esse; et in id diligentiam contulit suam, vt hanc congeriem iusta meditatione in ordinem redigeret. Ita vero deserere castra philosophiae Scholasticae coactus, cum et male eos pugnare et signa tandem deserere, metu caussae iniustae videret, armatusque indignatione in vehementiam nonnullorum, qui in controuersiis Pufendorfianis, cum ecclesiastici ordinis essent, acerbe in aduersarium fuerant debacchati, omne sectarium obsequium, quicunque etiam id imperaret, abiicere, libertatemque semel obtentam mordicus retinere firmissimo statuit consilio. Et hoc quidem pacto se sub duce illustri, (Stryckium vel Rhetium viros ea aetate celeberrimos intelligit) militasse ait, disputauerat enim publice *de Iure circa frumentum*, praeside Rhetio, at ita, vt ducem, non imperatorem, agnosceret, et saepius ad emendanda priora melius iam intellecta et digesta manum admoueret, quem morem ad vitae finem seruauit, vt cogitationibus prioribus posteriores haud raro substitueret. Hoc ita doctrinae suae modo constituto cum doctoris iuris insignia eo anno capessiuisset, ad iter literarium se accinxit, et peragratis Germaniae inferioris terris ad Batauos accessit. Qua in regione cum

haud pauca virorum eruditiſſimorum muſea adiret, ingenio acri, erecto et eruditione iam tum valde ornato multorum beneuolentiam meruit, maxime autem Ioannem Georgium Graeuium, virum celeberrimum fautorem nactus eſt, qui quoque egregie eum datis literis ſyſtaticis commendauit [g], cum praeſtantiſſimi ingenii elegantiam in eo deprehendiſſet. Er retinuiſſet eum apud Batauos ſi annuiſſet, ſed patriam meditabatur Thomaſius, in quam abſoluto itinere eſt reuerſus.

Studia Thomaſii patriae reſtituti.

§. III. Reſtitutus patriis laribus, excuſſoque parumper priſtino torpore, iuris ciuilis diſciplinam ſeuerius excolendam aggreſſus eſt, quam docendo metam iterum attingere, iuris naturalis praeſidio vultus ſperabat, quamuis pandectarum interpretationem nunquam integram antea percepiſſet [h]. Sed ad forum quoque transferre pedem, iusque ad facta ſingularia applicare coepit; quo in labore plus ſibi philoſophiam moralem profuiſſe, quam innumera iurisperitorum conſilia narrat. Nempe meditationi et principiis iuris naturalis atque facti conſiderationi attentae atque ſollicitae plurimum fidebat; quo pacto pulchre cauſſas nonnullas tuitus eſt, cuius induſtriae ſpecimen aliquod extare publice voluit [i]. Retraxit tamen paulo poſt pedem a ſtrepitu fori, coutentus commoda et incommoda iurisprudentiae forenſis didiciſſe; cum iam tum intellexiſſet, falli eos, qui forum aulae eſſe προπαίδευμα ſtatuunt, et turbae taedia paulo ferret impatientior. Reuerſus ergo ad induſtriam domeſticam, et tranquillitatis in otio philoſophico emicantis ſtudium, iuuentuti literarum diſciplinam ambienti ſcholas aperire, et cogitationes de ſapientia in ordinem redactas tradere conſtituit. Cumque iuris naturalis ſcientiam fundamentum eſſe omnis iurisprudentiae prudenter decerneret, eius fundamenta hactenus in academiis neglecta vel non ſatis exculta reſtaurare aggreſſus eſt. Ducem autem initio elegit Hugonem Grotium *de Iure belli et pacis* erudite quidem praecipientem, ſed paulo obſcuriorem, quique explicatione et emendatione apud iuuentutem ſtudiis dicatam opus habebat. Accurrebat magna iuuenum frequentia, quos et nouitas diſciplinae, et commendata vtilitas attraxerat. Metus autem peſtis, qui ſubito animos occupauerat ita eas paulo poſt disiecit, vt ſolus cum Grotio relinqueretur Thomaſius. Reſumſit tamen telam reſtituta patria, cum rediiſſent auditores, et finem tandem commentationibus ſuis impoſuit. Quas ita abſoluit, vt collatis iis cum Grotio, et commentatoribus omnibus et Pufendorfio, lumina praeceptis Grotianis accenderet, et vbique iudicium interponeret ſuum. Abſoluto curſu Grotiano, cum diſciplinam iuris naturalis ſibi iterum tradendam alii expetiiſſent, Pufendorfium ducem elegit, quem elegans *de Officio hominis et ciuis* tractatio valde commendauerat: praemiſit autem ſatis amplam controuerſiarum auctori motarum magnaque tum vehementia agitatarum

g) Conf. SCHVRTZFLEISCH Ep. arc. CCCLXXIX. T. I. p. 619.

h) l. c. §. 14. p. 10.

i) In Cauſſis iuridicis ſelectis P. I. n. 1. p. 1. ſeqq.

tarum historiam; momenta excussit, sententiam modeste dixit, partium studio valere iusso: ostendit fontes, origines, occasiones doctrinarum, hypothesium influxum in conclusiones, nexum principiorum cum assertionibus primumque aliquod principium iuris naturalis analytica methodo inuestigans, quid ex eo necessaria illatione sequeretur, demonstrare annisus est, id tamen agens, vt, vbi recedere a Pufendorfio eum cogeret veritas, rationes dubitandi, quae impellebant, candide exponeret. Maxime autem legem positiuam vniuersalem fulcire, eaque supposita quaestiones iuris vniuersalis enodare felicius, quam hactenus factum, satagebat. Et hoc quidem pacto priuata industria rem publicam literariam iuuare, et pulcherrimae philosophiae moralis parti noua lumina accendere strenue contendebat. Vt autem publicum quoque eruditionis testimonium extaret, et philosophiae praesidia ad iurisprudentiam ciuilem traduceret, edidit anno CIↃIↃCLXXXIII, *Annotationes theoretico-practicas in* IO. STRAVCHII *Dissertationes ad vniuersum ius Iustinianeum priuatum.* Vixit his temporibus adhuc Thomasius pater, cuius prudentia senilis ferocem filii animum nouarum veritatum amore et propagandi studio vehementer accensum, et quadam dicendi acrimonia se efferentem moderata esse indignationi autem eorum, qui in cathedra publica docebant, et quos nouitas illa valde mordebat, obstitisse videtur, quo minus in lites publicas noua iuris naturalis disciplina degeneraret. Illud certum est, quamdiu is vixit, publicis contentionibus non distractum fuisse filium. Ast vbi is anno CIↃ IↃ CLXXXIV fatis concessit, magnarum turbarum et contentionum acerbissimarum tumultus inter Thomasium, et Lipsienses doctores, qui in partes quoque traxerunt alios, exorti sunt, quos, qua licet breuitate ex fontibus genuinis porro enarrabimus [k].

§. IV. Relictis castris scholasticis, quae theologi quoque de praeceptis moralibus iureque naturali commentantes hactenus secuti erant, ad Grotium primum, cumque is pacem cum Scholasticis aleret, ad Pufendorfium nouum doctrinae moralis aedificium exstruentem Thomasium defecisse, ex antecedentibus constat, quo loco etiam paucis diximus, quam sibi viam ineundam statuerit. Non coniecerat tamen cogitationes suas in chartam, sed, quodcunque meditationes suggessissent, viua voce auditoribus tradebat. Quos cum male ex ore eius praecepta iuris natura- *Prima dissidia Thomasii Lipsiensia.*

k) Diu inter arcanas historias et ἀνέκδοτα latuere fata Thomasiana, donec tandem ipse pleraque enarraret, iis viuentium numero subductis, qui tragoediam concitauerant. Addidit enim BRENNEISENII Tr. de Iure principum Euangelicorum in controuersiis theologicis, expositionem summariam breuemque apologiam, lingua vernacula, in qua rem strictim exposuit. Integram quoque et plenam narrationem inseruit Cautis iuridicis seriis, Germanice editis P. III. n. 1. p. 1. seqq praefixo titulo Reliquiarum papatus politici in intentata inquisitione in homines innocentes. Ipsam Apologiam autem n. II. p. 44. sqq. exhibuit, quae titulum gerit: Narratio summaria electionis auctoris ex patria sua, eamque passim illustrauit. n. III. p. 201. seqq autem lites Masianas enarrauit n. IV. p. 352. quae de consilio Francofurtano acciderunt, n. V. p. 492. vltimam persecutionem propter quaestionem matrimonialem descripsit. P. III. autem ea tetigit, quae ob collegium de praeiudiciis ei molestiam concitarunt. Ex his fontibus narrationem nostram hausimus, qui plura sciendi cupido adeundi sunt. Nos rem, prout acta et delineatam sententiam ferendam Lectori relinquimus.

lis haud raro excepisse obseruauisset, succurrerent autem in dies plura; non a theologis modo, sed a iustitiae quoque sacerdotibus et interpretibus vel omissa, vel frustra promissa, quae supplenda esse in nobilissima doctrinae parte statuebat, ipse institutiones iurisprudentiae diuinae elaborare coepit, quibus Pufendorfianum iuris naturalis systema explicuit, eius hypotheses tanquam suas defendit; conclusionum nexum cum principiis exposuit, et ita introductionem in Pufendorfianum opus auditoribus tradidit, alia, intacta Pufendorfio, quae ad hanc disciplinam pertinere videbantur, suppleuit. Et ita quidem primum institutionum harum librum exire in publicum manibusque et iuuenum et virorum doctorum teri passus est. Factum id anno cIↃ IↃ C LXXXVII. In eo libro potissimum fundamenta moralitatis a Scholasticis in ipsa rerum moralium natura, sanctitatisque diuinae cum illis comparatae ratione antecedenter ad voluntatem diuinam positae, Pufendorfium secutus, reiecerat, cunctis ad socialitatem reuocatis. Quod cum praecipuus in controuersiis Pufendorfianis lapis offensionis fuisset, vt suo loco ex instituto exponemus, medendum vulneri, quod receptae doctrinae a Pufendorfio inflictum erat, ratus Valentinus Alberti theologus et philosophus Lipsiensis, ad statum integritatis et imaginis diuinae primaeuum pedem retulerat, quae res eum satis vehementer cum Pufendorfio commisit, vt suo loco trademus. Thomasius ergo, qui socialitatis principio, dudum Stoicis et Cumberlandio quoque contra Hobbesium pugnanti probato subscripserat, id sibi agendum esse statuit, vt ostenderet [1]. non posse illud moralitatis obiectiuae (ita Scholastici vocant) figmentum defendi, nisi solo niti quis velit auctoritatis praeiudicio. Sed cum Albertina quoque obstaret hypothesis, eandem simul examinauit, et constare non posse, nisi ἀσύστατα multa admittantur demonstrauit. Consensum quoque gentilium philosophorum, ad quem ille saepe prouocauerat, non sufficere ad ius naturale definiendum statuit. Non nominauit tamen hunc praeceptorem suum, ne, qui in vna academia docebant, bella ferere viderentur. Secundum et tertium librum annis sequentibus edendo, non Pufendorfianam tantummodo viam vlterius pressit, sed et Pufendorfianis multa noua addidit, ius vniuersale diuinum positiuum a naturali distinxit, capita iuris naturae auxit, polygamiam et incestum ex iure naturae euerti non posse, afferuit, aliaque adiecit plurima, a typo doctrinae hactenus retento abeuntia, et nouitatis impatientes irritare aptissima. Siluere tamen per aliquod tempus et Alberti et censores, sic vt hanc sibi libertatem publico programmate, vernacula edito anno cIↃ IↃ C XCI, gratularetur Thomasius, et apertis studiosae iuuentuti scholis iurisprudentiam hanc suam ita explicaret, vt refutaret Albertinas hypotheses, quoties suis praeceptis aduersarentur. Et haec quidem latentem sub cinere ignem accendisse; ex dicendis constabit. Forte tamen in apertam flammam non tam cito erupisset, nisi accessissent scripta Thomasii

1) loc. cit. pag. 79.

masii alia, quibus omnem euertere philosophiam pristinam a patribus acceptam, eius autem doctores falsе traducere quam plurimis erat visus. Nempe ediderat *Introductionem in philosophiam aulicam*, inque hoc libro propaedeumata quaedam philosophiae cuiusdam elenchticae ita disposuerat, vt adhibita philosophica historica, et veterem philosophiam, maxime Peripateticam, et recentiorem, quam Cartesius effinxerat, quaeque pedem figere Lipsiae coeperat, libere reprehenderet, quibusque naeuis turgerent, ostenderet. Quae conamina philosophis displicuisse nobis non monentibus quilibet intelligit. Ita factum, vt in hominum sermonibus passim de his clandestinis dissidiis, verba miscerentur, quibus animi priuatim ex vtraque parte exacerbati sunt. A publica tamen pugna vtraque pars hactenus abstinuit. Ast sufflauit latentes igniculos annus CIↃIↃCLXXXVIII. Eo enim, qui prius in conscribendis actis eruditorum Menckenio operam suam collocauerat, Thomasius proprias Ephemerides condere coepit, quibus titulum praefixit: *Cogitationes liberae, seriae et iucundae, legibus atque rationi conuenientes, siue dialogi menstrui, de variis libris, maxime nouis* [m]. In quo scripto (cuius historia apud eos quaerenda est, qui literarios annales condiderunt [n]) id imprimis auctor egit, vt et nouorum librorum naeuos reprehenderet, et praeiudicia eruditorum atro sale aspergeret, et magna παῤῥησίᾳ quid emendandum sibi videretur, quid abiiciendum satyra haud raro vsus mordaci, posthabito omni personae respectu pronuntiaret. Qui labor, vt haud vnam auctori suo inimicitiam conflauit (nam cum aliis quoque viris doctis, maxime Tenzelio, Praschio, Fabricio, Tschirnhausenio eum commisit [o]) ita imprimis fons malorum plurimorum in patria extitit. Nempe satyram commodissimum et efficacissimum remedium contra morbos inueteratos, quos omnem orbem literatum, maxime in academiis, occupare credebat, esse, firmiter sibi persuadens, in delineandis et amaro haud raro risu perstringendis vitiis eruditorum adeo ingeniosus et eloquens fuit, vt haud pauci contenderent, fieri non posse, vt vitia in genere describere et deridere in animo habuerit, sed respexisse satyricum Thomasii calamum ad nonnullos, de quibus incerti, vt solet fieri traderentur rumusculi; et certos homines istis aculeis petiisse. Erant etiam quidam [p], qui suspicarentur, molestum hac ratione actis eruditorum quem laborem deseruerat, esse voluisse. Maxime praefatio Ianuario mensi praemissa vehementer quosdam momordit, in qua ad Barbonium et Tartuffium, notissima paedagogi et hypocritae apud Plautum Gallorum, Molierium,

m) *Freymüthige, lustige und ernsthafte, jedoch Vernunft und Gesetz maessige Gedancken, oder Monat-Gespraeche über allerhand, vornemlich aber neue Bücher.*

n) IVNCKER. de Ephemerid. erud. c. 17. p. 244. seqq. Anonymus in Relatione de scriptis menstruis P. I. p. 57. Add. STRVVIVS Introd. in hist. liter. c. 6. §. 28. p. m. 279. FABRICIVS Praef. ad Morhof. BAYLE Lettres T. III. p. 446. ed. March.

o) Et quidem cum vltimo res tantum non ad aggressiones violentas peruenit. Praschius quoque scripto eum refutauit, conf. IVNCKER. l. c.

p) Vid. Caussae iurid. ser. P. III. p. 5.

lierium, nomina, ita differit, vt mores suo tempore paedagogicos et hypocriticos in academia patria regnantes, traducere voluisse plerique crederent. Tacemus argumentum reliquum ingeniose mordax, hodie tamen obscurius illis compariturum, quibus eius temporis arcanae ignotae sunt circumstantiae q). Haec cum animos, patriae philosophiae contemtu et reprehensione iam sauciatos vehementer affligerent, ad arma conclamatum est. Et ipse quidem *Dialogorum otiosorum* (tales enim colloquentes finxerat) auctor satyram in primis tantum colloquiis ad alliciendos lectores se adhibuisse, eo consilio, vt mutaret in seriam tractationem, quamprimum liceret, neminem autem laedere in animo habuisse semper testatus est r). Aliter autem iudicarunt illi, qui virum iuuenem senibus praeclare de republica erudita meritis amare insultare indignabantur. His dialogorum menstruorum opus liber famosus esse visus est, vnde non alio medio, quam summi magistratus imperio, in ordinem redigi posse Thomasium statuerunt. Querelas ideo suas ad supremum, qui Dresdae floret, senatum ecclesiasticum Electoris Saxoniae, cui paret academia Lipsiensis, detulerunt, rogantes, vt in auctorem anonymum velut calumniatorem publicum inquireretur. Ipse, qui sumtus fecit bibliopola eam ob rem, auctorem scripti denuntiare, iurisiurandi fide iussus est. Thomasius autem datis ad electorem literis supplicibus suo sumtu dialogos editos esse fassus, de vi sibi illata et persecutione graui intentata acerbe conquestus est, et principis auctoritatem implorauit, rogans, vt qui ipsum denunciassent, indicarentur. Mutauit quoque mense Martio dialogorum menstruorum titulum et serio magis se differere velle promisit, ita tamen satyrae inhaesit, vt dum se ipsum pingere simulabat, pseudophilosophiam, in cuius interitum iurauerat, false traduceret, quamuis in scholasticam tantummodo philosophiam, et doctrinam academicam omnem tum obtinentem ea dicta esse, nec personam vllam speciatim tangere, ipsa verba satis probent. Quo tamen non obstante facultas, quae dicitur, philosophica, duce Val. Alberti, se peti rata, nouas querelas ad proceres ecclesiasticos in aula Dresdensi detulit. Quod cum intellexisset Thomasius, amicosque in senatu ecclesiastico, quos aduersarii habebant, metueret, ipse ad supremum aulae marescallum Haugewizium cui non displicere dialogos menstruos audiebat, confugit, eumque sibi et elegantiori eruditioni fauentem inuenit. Ipse, vt ardebat eo tempore animi vigore in mense Aprili vitam Aristotelis, potissimum ex PATRICII *Discussionibus Peripateticis* excerptam illis coloribus depinxit, vt plene ad risum et contemtum Stagirita omnibus propinaretur, ea ingenii petulantia, vt falsius et acutius non posset. Quod vulnus, licet valde sentirent aduersarii Thomasii, quoniam tamen in aula patronum is nactus erat, ferendum vindictaeque tempus expectandum erat aliud, praecipue cum ipsos dialogos, cassae suae

q) Conf. l. c. p. 39. vbi satis aperte id ipse innuit Thomasius.
r) l. c. p. 5.

ſuae bonitati ſiſus electori Thomaſius inſcripſiſſet. Ita per integrum annum hunc Ephemeridum literariarum laborem continuando tela inimicorum prudenter declinauit. Neque illi tamen conquieuerunt, ſed cum dicacitas eius animos vehementer vulneraſſet, ferreque non poſſent, ſine cenſorum iudicio extra patriam eius libros vulgari, et ſine ordinis philoſophici venia publice collegia indici, et auditorium priuatum excitari, conculcarique auctoritatem academiae ab optimis principibus firmatam, ita precibus et querelis ſuis ineunte anno CIↃ IↃC LXXXIX ſenatum eccleſiaſticum irritarunt, vt ſeuero mandato academiae patribus et praetori circuli iniungeretur, loca illa ſatyrica excerperent, et a conſtituto coram concilio academico Thomaſio eorum rationes exigerent, deque ſatisfactione poenaque irroganda ordinem ICtorum Witebergenſem actis transmiſſis decernere iuberent, auctoritate ſenatus ſanctioris autem illi centum ducatorum mulcta iniungerent, ne vel ſatyrica mordacitate, vel libris ſine cenſura vulgatis laedere porro doctores publicos auderet. Cuius cenſurae valde grauis occaſio, ex locis nonnullis enata eſt, quibus famam nonnullorum, maxime Alberti, laeſiſſe culpabatur, quae tamen apud ipſum auctorem legenda ſunt. Tempeſtatem hanc, in caput ſuum excitatam vt declinaret, libello ſupplici electorem adiit Thomaſius, cauſſas perſecutionis aperuit, denuntiantes vt rei teſtimonium dicerent iubere petiit, et ius fasque iſtiusmodi mandatis clandeſtinis artibus extortis laedi teſtatus eſt, viam iuris ſibi aperiendam rogauit, et ſupremi principis tutelam implorauit, easdem preces ad eccleſiaſticum dicaſterium ſupremum detulit. Quam eius contentionem auxerunt inſidiae Albertinae, quem Pufendorfianis litibus exacerbatum delatores paſſim dimiſiſſe, accuſaſſe apud adminiſtros ſtatus theologos contra ſe accendiſſe, collegiorum inſtituendorum facultatem ſufflaminaſſe, collegas in partes traxiſſe, calumniae culpam effinxiſſe, acerbe in eo libello ſupplice conqueſtus eſt, ad obiecta autem magno animo reſpondit. Ipſe praeſidem ſenatus eccleſiaſtici literis pro obtinenda iuſtitia adiit, viam tamen reconciliationis ſe non deſerturum indicauit. Quam cum extinguendae flammae, quae facile totam iſtam ſedem literariam accendere poſſet, eſſe aptiſſimam aulae proceres iudicarent, aduerſarium Thomaſii monuerunt, vt de componenda lite amica reconciliatione cogitaret. Mediatoris autem partes ſubiit Andreas Petermannus, profeſſor medicinae, quem pro Carteſio contra Huetium apologiam ſcripſiſſe ſupra narrauimus. Quo intercedente tandem ita diſſidia iſta compoſita ſunt, vt dimiſſa actione amicitiam et praeteritorum obliuionem litigantes promitterent.

§. V. Nondum iſta, quam ſtrictim enarrauimus, tempeſtas detonuerat, cum noua eaque grauior, et exitium minatura exoriretur. Nemine enim id expectante miniſterium ſacrum Lipſienſe in Thomaſium inſurrexit, eumque velut ordinis munerisque ſacri contemtorem, libellorumque *Secundi motus Thomaſio excitati.*

famoſorum auctorem in aula Dreſdena detulit, et velut calumniatorem impudentiſſimum accuſauit, iis coloribus vſum, qui deteriorem ſacrorum omnium hoſtem pingere vix poſſent. Quae fulmina patroni, quos Thomaſius in aula habebat, ita declinarunt, vt, cum partis ſtudium ſubeſſe crederent, audiendam quoque alteram partem eſſe monerent. Iniunctum itaque a ſenatu eccleſiaſtico ſupremo academiae patribus, vt Thomaſium ad ſe vocatum de accuſationis capitibus interrogarent, prohibito omni ſatyrici ſermonis genere, et ad aulam referrent. Monitus ab amicis Thomaſius, vt in tanta aduerſariorum auctoritate et potentia prudenter cauteque ageret, nec diffidere cauſſae ſuae, nec ferociter agere conſtituit. Citatus itaque a concilio academico comparuit, et accuſationis exemplum ſibi tradi, defenſionis autem poteſtatem fieri tempusque concedi rogauit. Erant autem, vt ipſe refert, accuſationis capita haec: leuiſſimo animo eum et ipſa religionis dogmata, et ſacrum ordinem ridere, inſultare praeceptoribus, calumniis onerare miniſterium, concionandi methodo illudere, crimina conficta illi obiicere, quemque a ſacris confeſſionibus ſibi eſſe voluiſſet, falſe ob piam muneris rationem traducere. Erat autem, qui potiſſimum ſe Thomaſio obiecerat D. Auguſtus Pfeifferus, vir doctiſſimus, et philologiae ſacrae eruditione iam tum celeberrimus, qui alterum ex ſuo ordine D. Ioannem Benedictum Carpzouium V. C. in partes pertraxerat; quique collegas deinde ſibi reliquos iunxerant. Ille vehementer iam aliquoties tum in ſuggeſtu ſacro, tum in ſermonibus priuatis ſcurrilitatem bonis moribus inimicam Thomaſio obiecerat, perſuaſeratque collegis, maxime Carpzouio, qui Thomaſio animae curam praeſtabat, hunc illo, quo ſacram ſynaxin ab eo accepiſſet tempore, infami ſatyra eum traduxiſſe; et hinc

Tantae animis coeleſtibus irae.

Non accepit accuſationis exemplum ab academiae patribus Thomaſius, quod ab aula id iniunctum ſibi hactenus eſſe negarent, ſpondebant autem ſcripturos ſe, vt voluntas ſuperiorum ea in re pateſceret. Thomaſius vero iterum ad ſenatum eccleſiaſticum Dreſdenſem precibus conuerſus rogauit, via amicabilis compoſitionis ne occluderetur, pateretque ſibi, communicatis libellis aduerſariorum, iuſtae defenſionis facultas. Interim etiam coram academica iuuentute Pfeifferus haud obſcure Thomaſium publico programmate atheiſmi accuſauerat, et profanas nonnullas opiniones traduxerat, quibus ſibi iniuriam fieri ad academiam Thomaſius conquerebatur, petebatque, vt quod promittebat ille, collegium anti-atheiſticum inſtituere ob ſeruandam in academia tranquillitatem prohiberetur. Ita vero factum, vt nouo libello ordo quoque theologicus, cuius membra erant Pfeifferus et Carpzouius impietatis contemtaeque religionis in ſenatu eccleſiaſtico ſupremo Thomaſium accuſaret, et inquiſitionem denuo vrgeret. Reſpondit iudex eccleſiaſticus ex aula: licitum quidem fore Pfeiffero colle-

collegium dictum, audiendum autem Thomasium, et eorum testimonia petenda esse, quae contra ministerium monuisset, iniungendumque vt ad obiecta responderet. Non renuit is quidem, sed moram tamen, iter caussatus, petiit, et Berolinum ad Pufendorfium, Hamburgumque profectus hoc loco Ioannem Fridericum Mayerum, tum amicum sibi conciliauit, quem postea aduersarium expertus est. Redux cum caussae suae pars vterque insisteret, timeretque Thomasius, ne quod Pfeiffero permissum erat collegium anti-atheisticum cum famae suae dispendio inter iuuenes vulgaretur, ἀντίδωτον paraturus, collegio iurisprudentiae diuinae, discursum prooemialem eumque gratuitum de differentiis iusti et decori publice instituendum promisit, vt occasionem haberet famae suae tuendae. Quod cum publica scheda vulgasset, petente ordine theologico, illa per famulum publicum sublata, prohibitus est, donec exceptionem attulisset, lectiones istas auspicari. Qui tamen cum licere sibi id crederet, praelectionis initio facto coram studiosa iuuentute apologiam pro se recitauit, paulo post tamen ab aula impeditus est. Ast is elusurus aduersariorum artes abrupto argumento tractationis, accusationibus aduersarii illico in istis scholis priuatis respondit, et cur absoluere eas non posset, non sine illius inuidia, indicauit. Quo tamen modo effecit, vt indicta ab aula mulcta, collegium istud continuare prohiberetur. Id quod ille ad lectiones prooemiales non pertinere caussatus in pristino tramite perrexit, caussas autem, cur se lectionibus Pfeifferianis maxime laesum putaret, in aula Dresdensi exposuit, curque moderamine inculpatae tutelae eo modo esset vsus, aperuit, paruisse se mandato intermisso collegio indicans, quaeque alia iuris remedia suppetebant, caute adhibens. Vt vero admodum meditationibus erat foecundus, cum praelectiones laudatas claudere iussus ab aula cogeretur, eas in gratuitam praelectionem de praeiudiciis s) commutauit, in qua more suo aduersarios depexos dare non omisit. Quam cum integram ipse ediderit, conferri illa cum his meretur. Interim tamen tranquillitatem litibus praeferens, de pace cum aduersariis ineunda cogitauit, eiusque articulos ecclesiae ephoro Lehmanno, viro graui pioque intercedente, consignauit; iniuriam sibi fieri conquestus est, veniam, obliuionem actorum, pacem promisit, multis tamen frustra actis, nihil effecit. Tandem iussis consistorii coactus ad denunciationem ministerii respondit, tentatam a se frustra reconciliationem enarrauit, beneficia iuris popposcit, arcanas caussas detexit, querelarum suarum de iniustitia accusatorum rationes enarrauit, dogmata impietatis suspecta exposuit. Ita litem contestatus, non sine omnium admiratione impetitus vltra haud est, cum nec ministerium nec facultas theologica ad exceptionem eius aliquid reponeret. Ita libertatem academicam conseruans pristino itinere incedere,

s) Vulgauit eam in Caussis mixtis P. III. n. 7. p. 627. Summam autem exposuit in Praef. Phil. ration. §. 8. p. 24. sqq. maxime momordere aduersarios ea, quae §. 50. seqq. p. 746. seqq. dixit.

dere, naeuosque eruditionis vulgatae detegendo emendare praeiudicia perrexit.

Tertii motus Thomasii cum H. G. Masio.

§. VI. Alter hic tragoediae Thomasianae actus fuit, ex quo, qualis eo tempore fuerit Thomasii animus, qualis aduersariorum eius, lector prudens et attentus, nobis non monentibus intelliget. Sequitur tertius, non minus reformatori nostro grauis, immo prioribus molestior, quoniam summa regis Daniae auctoritas controuersiis istis intercessit, nec cessauit ea tempestas, Thomasio iam ad Halenses Musas translato. Ipse totam controuersiae historiam prolixe enarrauit *f*, quem sequentes paucis, vt institutum nostrum decet, rem complectemur. Ediderat V. C. Hector Godofredus Masius professor theologiae Holmiensis et concionator aulicus librum, cui titulum praefixerat: *Interesse principum circa religionem Euangelicam*, in quo doctrinam de magistratu ita roborat, vt eius maiestatem immediate a Deo esse multis rationibus euincere conniteretur, eamque doctrinam vtilitatis caussa quoque seruandam esse diceret, et passim tum Romanas tum Reformatas partes amplexos refutaret. Enarrauit libri huius summam Thomasius in *Dialogis menstruis* anni CIↃ IↃ C LXXXIX, cumque haud pauca illi displicerent, dubia sua circa originem maiestatis exposuit, ita tamen, vt a satyrico sale, manus prorsus cohiberet, isque videri vellet, qui dialogistica methodo vsus, a partibus Masianis, quas theologi eo tempore plerique probabant, staret. Misit illico exemplum animaduersionum Thomasianarum studiosus quidam ad Masium (quod instinctu Carpzouii factum esse Thomasius suspicatur,) et displicere conatus censoris ordini ecclesiastico atque theologico academiae, testatus est. Indignari vero valde coepit Masius, a Thomasio Lutherano Lutheranum religionis suae sanctimoniam, securitatem et commoda cum falsa religione comparantem, aliisque partibus praeferentem oppugnari, immodestiamque, calumniandi libidinem, ineptias et durissima verba alia in epistola, qua iuueni illi respondit, obiecit, idem in epistola quoque ad administrum rerum publicarum Saxonicum non sine contemtu aduersarii repetiit, et famoso dicendi genere atque calumniis theologos Lutheranos, maxime autem clerum Daniae eum impetiisse, conductum a parte aduersa, (Reformatos intelligit,) conquestus est, eundem instigans, vt ad aures electoris has querelas deferret. Prodiit quoque Petri Schippingii nomine libellus σηλιτευτικὸς, et amarulentia plenus contra Thomasium, Lipsiae postea, cura, vt coniiciebat ille, aduersariorum eius recusus, in quo ad obiectiones eius respondebatur, quem tamen se inuito prodiisse, videri voluit Masius. Illum cum censura sua in dialogis repetiit Thomasius, et Masium si non ipsum scriptorem, certe auctorem esse, euincere sategit, et quam pessime rem suam egisset, demonstrare aggressus est. Ast conuersus ad regem suum Masius, caussatus-

f) Causs. mixt. P. II. n. 3. p. 301. seqq.

satusque iniuria cumulari summos principes a Thomasio, literas ad electorem Saxoniae impetrauit, in quibus rex in scripta Thomasiana seuere animaduertebat, et poenam censuramque postulabat. Thomasius autem, vt ipse quoque audiretur, precibus suis aulam adiit: quae vt de caussa tota Thomasium interrogaret, academiae Lipsiensi iniunxit. Is apologiam ad aulam pro se scripsit, et quid istud dogma velit: maiestatem non esse immediate a Deo, ac quo pacto iniurium in summos principes esse nequeat, demonstrauit, conquestus simul, Masium libello famoso famam ipsius arrosisse, cum quae ipse scripserit in dialogis, in terris electoris Brandenburgici examen censuramque subierint. Aula vero, vt coram concilio academico responderet, iniunxit, cum qui regis Daniae res in aula Dresdensi curabat, vehementer negotium vrgeret; cauitque, ne sine censura aliquid typis Thomasius ederet. Et haec quidem ad annum vsque cIↃ IↃ c xc acta sunt, quo noua Thomasio tragoedia excitata est, quam paucis tangemus.

§. VII. Inimica aduersus Thomasium odia fouisse Lipsienses doctores, Valentinum Alberti, Ioannem Benedictum Carpzouium et Augustum Pfeifferum ex supra narratis constat, quae inita concordia non tam sustulerat, quam ad tempus tantum sopiuerat. Excitabat autem latentes sub fauillis et cineribus igniculos, controuersia, quam a pietatis studio, singulari disciplinae genere promouendo Pietisticam appellare mos est, quam hoc loco enarrare velle, esset extra oleas vagari: tota enim res, quae maximos strepitus concitauit, in annalibus ecclesiasticis enarranda, et sine partis studio et praeiudicio, quod vehementer plerorumque narrationes corrupit, expendenda est [t]. Et ipsa quidem pietatis promouendae consilia ad Thomasium aliud agentem nihil pertinebant, cuius eo tempore rationes ita comparebant, vt facile intelligi posset, Pietistae personam, quem barbaro vocabulo nominant, Thomasium exhibere haud velle. Ast cum magna dicendi sentiendique libertate vteretur, nec auctoritatis academicae praeiudicium vllum apud eum in iudicando pondus haberet, rogatus a B. Augusto Hermanno Franckio, theologo post ista tempora famigeratissimo, responsum iuris [u] in ea quaestione scripsit, cauisseque isti sua sententia adfuit, id quod non potuit non eos, qui pro extinguenda factione, quam accusabant, Pietistica, ad arma conclamauerant, vehementer irritare, et praecipue illos, qui maleuolum Thomasio animum fouebant, nouis calcaribus contra eum exstimulare. Accessit et alia res, quae Thomasium apud Theologos magna inuidia cumulauit [x]. Nempe

Quartae turbae et exilium Thomasii spontaneum.

t) Scripta potiora in celeberrimo hoc argumento consulenda praeter alios nominat B. Io. Fr. Buddeus Introd. in Hist. theol. L. II. c. 7. p. 1420. seqq. quae consulenda.

u) Integrum repetiit et multa ad historiam nascentis controuersiae ex actis pertinentia notauit Thomasius in Cauſſis mixt. n. 4. p. 352. seqq.

x) Ipse quoque totius rei historiam et exitum enarrauit l. c. n. 5. p. 492. seqq. vnde nostra hausimus.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

iunxerat sibi coniugem Mauritius Guilelmus, dux Saxoniae, princeps literatissimus, filiam electoris Brandenburgici y). Quae cum Reformatorum partibus esset addicta, coniugium eiusmodi inter disparis religionis homines principibus diffuadere conatus est, Philippus Mullerus, praepositus Parthenopolitanus. Qui cum intempestiua scriptione aulam Berolinensem valde exacerbasset, ineunte anno cIↃ IↃ c xc captiuus electoris iussu abductus est. Eius librum atque thesin in eo defensam peculiari scripto, *de Matrimonio inter principes Lutheranos et Reformatos* refutauerat Thomasius, et pro Reformatis nonnulla contra Casparem Loescherum theologum Vitebergensem monuerat. Ita crabronibus irritatis pristinae inimicitiae redibant in memoriam, praecipue cum lectiones *de Praeiudiciis*, quaeque in iis sonabat apologia pro Michaële Montano atheismi accusato, valde nonnullos morderent, eo quod characteres hypocritarum ea occasione delineasset z), quibus nonnullos ex antagonistis Pietistarum petere videbatur, adhibitis sacrarum paginarum testimoniis. Quod cum ferendum non esse pars aduersa iudicaret, accusarunt profanae mentis ausorumque verbum diuinum dedecentium Thomasium coram senatu ecclesiastico, qui Dresdae est, supremo, Vitebergensibus Theologis similes querelas in eo dicasterio effundentibus, quod in libro supra nominato, in Saxoniae principes peccauisset. Quae res ita clam acta est, vt quid sibi respondendum esset, intelligere se nunquam potuisse, denegatis accusationum libellis, conqueratur Thomasius, et is responsionem ex carcere metueret. Ex decreto enim senatus ecclesiastici, ab academico concilio Thomasio omne legendi scribendique ius adimendum, et, quod se comperisse ait, ipse carceri mancipandus erat, vt inquisitioni, quam vocant, personali locus esset. Quod qua ratione exequutioni dare voluerint aduersarii ipse pluribus narrat. Qui cum legendi scribendique facultatem sibi ademtum iri intellexisset, quibus tamen mediis familiam hactenus honeste aluerat, electorem Brandeburgicum, in cuius aula patronos sibi valde fauentes habebat, precibus adiit, vt liceret, in vicina vrbe Halensi, vbi equitibus scholae parabantur, considere, et auditoribus lectiones suas tradere. Quibus exauditis publice ex vrbe Lipsiensi voluntario exilio discedens *, cum ad aulam Saxonicam se conferre crederetur, Berolinum praeter omnem expectationem concessit, coruosque, quod aiunt, delusit hiantes. Quod ita in iram conuertit eius aduersarios, vt supellectilem eius arresto, quod vocant, detinerent, ipse Berolino significauit, pariturum se mandatis, nec scholas amplius in patria esse aperturum. Quo factum, vt cum amici intercederent, publica electoris auctoritate Halae docere stipendio conducto iuberetur, cuius noui

y) Displicuisse hoc coniugium ob causas politicas aulae Dresdensi innuit Thomasius.

z) Exhibuit haec omnia ipse Thomasius l. c. P. III. n. 7. §. 45. seqq. p. 731. sqq.

*) Relegatum esse perperam tradit auctor Bibliioth. iuris imperant. L. I. Pos. VI. §. 1. p. 48.

noui muneris in eo loco, vbi tum academia nondum florebat, auſpicia anno cIↃ IↃ c xc Dom. Quaſimodogeniti iniit. Qui rerum euentus quantus inter aduerſarios Thomaſii motus excitauerit, cum is libertate gaudens magnis animis pro cauſſa ſua more ingenii ſui pugnare et acerrime eos mordere pergeret, lectori cogitandum, et ex libellis eriſticis atque controuerſiis eius temporis, quibus etiam Ioannes Fridericus Maierus, Anti-Pietiſtarum promachus, immiſtus eſt, cognoſcendum relinquimus, cum ad noſtram tractationem ea res non pertineat. Id vnum notamus, tanto feruore rem ex vtraque parte actam eſſe, vt Vitebergenſem academiam frequentare elector Brandenburgicus ſubditis ſuis interdiceret. Qui quanti Thomaſium faceret, eum inter conſiliarios ſuos adoptando, teſtatum fecit. Thomaſius vero ad intimioris admiſſionis proceres et ſanctius conſilium in aula Dresdenſi prouocando, iuſtitiam flagitauit, ſupellectilis ſuae liberationem popoſcit, et vt apologiam liceret edere, rogauit, promittens, demonſtraturum ſe, quod contra octauae legis diuinae argumentum grauiſſime peccauerint aduerſarii ſui, ipſamque pacem publicam laeſerint. Ad quem libellum ſupplicem poſtea iteratum reſponſum quidem non accepit, actione tamen omni quieſcente ſupellectilem ſuam Lipſia Halam ſine vllo impedimento tranſportauit [a].

§. VIII. Haec dum inter Saxones aguntur, non quieuit in Dania Maſius, ſed cum nonnullis Reformatorum doctorum controuerſia miſceretur, quauis occaſione rodere Thomaſium eumque velut calumniatorem traducere perrexit. Quod ille erigendo apud Halenſes nouo auditorio intentus, diſſimulauit ad tempus, non tamen obliuioni tradidit. Dialogis enim menſtruis anni cIↃ IↃ cIↃXXXIX tandem dedicationem ad inimicos ſuos praefixit, nomine vero Maſio inſcripſit, et vlcus more ſuo fortiter ſatis tetigit. Quod tanta vehementia exulcerauit Maſium, vt obtento regis mandato chartas Thomaſianas per carnificem vltricibus flammis Hafniae extinguendas curaret, remque per omnes terras in nouis relationibus diuulgaret [b]. Detulit id ad principem ſuum Thomaſius, factumque enarrauit, nihil tamen vel auxilii vel poenae ab aduerſario poſtulandae petiit. Elector ſcriptis ad Daniae regem literis de Maſio, qui reformatas partes valde perſtrinxerat, vindictam audaciae et iniuriae popoſcit, rex reſpondere ad accuſationem Maſium iuſſit, qui prioribus veſtigiis inſiſtens mandato paruit. Thomaſius autem, vt ſe ab illata ignominia vindicaret, peculiari tractatione, Attilae Friderici Frommholdii perſonam mentiente *quaeſtionem* excuſſit, *quid faciendum ſit ſcriptori bono et honeſto, ſi alieni magiſtratus iuſſu ſcripta ipſius a carnifice comburantur?* In quo et ineptum eſſe, et illicitum his mediis in cauſſa maxime iuſta vti, recteque eiusmodi ignominiam intentatam rideri comtemnique,

Continuatio litium Maſianarum.

a) Haec omnia ipſe l. c. n. 2. p. 44. ſqq. multis enarrauit.

b) l. c. §. 33. ſeqq. p. 295. ſeqq.

que, ferrique sine indignatione ab homine vere Christiano posse, demonstrauit. Quo in scripto licet neminem nomine auctor compellauisset, intellexerunt tamen, qui nasum habebant, caussam Masianam peti. Is igitur adscito Aetii Dieterici Ehrenholdii nomine schediasma opposuit, in quo libellis famosis eam poenam deberi, euincere conatus est. Quas contentiones cum in vitilitigationes abire Thomasius cerneret, respondere Masio amplius noluit. Cumque non minori dicacitate pro Masio prodiret Sigefridus Benzenius, edito *Christiano minime Christiano*, maluit generoso silentio iniurias contemnere, quam vlcisci. Et his quidem fabula Masiana exitum nacta est.

Controuersiae plures Thomasii.

§. IX. Nondum turbarum ex Saxonia exortarum satis erat, quamuis in tutum sese recepisse portum Thomasius crederet. Et halcyonia quidem, certe tranquilliorem animi statum fortuna promittebat, qua nouas lectiones Halae Saxonum anno cIↃ IↃ c xc, auspicando frui coeperat. Vix enim lectiones suas cum auditoribus nonnullis, qui Halam concesserant, erat auspicatus, cum satis frequenter iuuenes confluerent, licet sedem academiae vrbs ista tunc quidem nondum praebuisset [c]. Ipse, vt in schola illustri, solus coetui discentium cum praeesset, cuncta feliciter moderatus est, fama autem nouae scholae ita mox vbique percrebuit, vt ex comitibus et nobilibus imperii multi accurrerent, ipsaque Dania et Germania inferior discipulos suppeditaret. Quorum numerus cum in dies cresceret, elector, iam tum academiam nouam animo parturiens, cum ex thermis Carolinis domum rediret, conspecta iuuenum literarum studia aemulantium frequentia, cogitata perficere, alios quoque viros doctos huc vocare, nouumque Musarum domicilium excitare constituit, ex quo tandem Fridericiana, hodie laetissime florens surrexit. Quae cum solenni inauguratione anno cIↃ IↃ c xciv, dedicaretur, Thomasius professor publicus iuris ordinarius et post Stryckii obitum ordinis iureconsultorum praeses, Ordinarium vocant, sanctioris consilii regii membrum, directorque academiae Fridericianae constitutus est. Et hoc quidem pacto tempestas, quae in caput Thomasii exardescere coeperat, et insignem fortunae eius calamitatem minabatur, in laetissimam serenitatem, discussis nubibus, transiit, ipsisque literis, maxime vero philosophiae eclecticae, quae ab eo tempore magna animorum fortitudine et oris libertate coli ea in schola coepit, salutaris prorsus atque exoptatissima accidit. Ast quamuis in eo loco quietam sedem, extra telorum iactum positus, Thomasius inueniisset, magnaque fama apud exteros et insigni plausu atque auctoritate apud discipulos frui coepisset; oppugnatus tamen porro ab aduersariis magna pertinacia est [d], vnde acerrima postea viro illustri pugna exorta est,

c) l. c. p. 118.

d) Contentionis ferram cum Thomasio reciprocarunt Io. Alb. Fabricius, adhuc iuuenis, Alb. Christ. Kothius, Io. Lud. Praschius Henr. Klausingius. Io. Frid. Mayerus Guil. Ern. Tenzelius, Augustus Bremius, Io. Gottlob Stolze, Iustinus Mayer

est, praecipue cum falso acrique dicendi genere pungere aduersarios, et indies magis receptis hactenus dogmatibus dicam scribere ac in omni doctrinae genere, maxime quod ad iurisprudentiam naturalem, ciuilem et ecclesiasticam pertinet, innouare multa et veteres sententias abiicere pergeret. Cumque idem nouarum doctrinarum studium insigni alacritate plerique, qui tum in noua sede literaria viuebant, doctores fouerent, et innumerae inde orirentur controuersiae, ipsum vero bellum pietisticum in hanc quoque academiam, velut in theatrum aliquod, esset traductum, paucae lites fuere, quarum non vel pars quaedam fuit Thomasius, vel saltem spectator minime otiosus. Et primis quidem academiae annis Masianam controuersiam magnis animorum iris agitatam fuisse supra iam narrauimus; Paulo post de iure circa adiaphora cum Carpzouio ita disputauit, vt exacerbatus aduersarius anno cIↃ IↃ c xcv, et dissertationem istam et annotationes ad Monzambanum fisco addici curaret. Longum autem esset, enarrare lites omnes, quibus ad fata vsque vitae suprema cum innumeris aduersariis conflixit [e], cum et philosophi eo tempore ferre vix possent, exagitari et satyra mordaci exsibilari philosophiam a patribus acceptam, et imprimis, qui ecclesiastico ministerio inuigilabant, indies ob inueteratos, quos cauſſabatur, morbos, ab eo morderentur; quod infinitas papatus reliquias in protestantium ecclesiis (haec enim eius vox fuit) sibi detexisse videretur, easque ad dogmata haud pauca momenti non contemnendi referret. Qua re factum est, vt qui in eadem academia docebant theologi, cum eo committerentur. Id quod imprimis in controuersia de concubinatu apparuit, in qua non modo scriptis cum Thomasio disputauit B. Breithauptius, sed res ipsa quoque ad aulam delata principis auctoritate, vix compesci potuit; quam historiam cum ad limites nostros non pertineat, prolixius enarrare nil attinet, satis autem quod est, dabunt eruditissimi *Bibliothecae germanicae* [f], Gallica lingua vulgatae auctores, qui reliquos etiam theologos nominant, qui Thomasium ob id argumentum non sine magno strepitu adorti sunt. Idem fere euentus fuit controuersiae de magia et processu veneficii, in quo argumento magno animo inueterata praeiudicia Thomasius eiecit, edita dissertatione *de Crimine magiae*, quae anno cIↃ IↃ ccI comparauit [g]. Vix enim paradoxa et inexpectata tractatio prodierat, cum ex omnibus fere Germaniae angulis ei contradiceretur, praecipue cum alia dissertatione ob metum spe-

Mayer, Io. Gust. Reinbeck, Ioach. Iust. Breithauptius, Io. Wolfg. Iaegerus, Io. Andr. Gramlichius, El. Camerarius aliique, vt taceamus Pseudonymus, S. Petrum Encratitam, Realem de Vienna, Hieron. a S. Fide, similesque.

e) Pleraque scripta Anti-Thomasiana enarrant LEPORINVS l. c. et Bibl. iuris imperant. c. 1. pos. 6. §. 9. p. 61. sqq. qui ea quae breuitati litantes omittere cogimur, supplebunt. Nonnulla in seqq. tangemus.

f) T. I. p. 138. s. T. II. . p. 71. seqq.

g) Prodiit quoque Germanice cum apologia auctoris 1706. 8. et in Collectione Reichiana.

ſpectrorum contractum locati conducti reſcindi non poſſe probauiſſet, veniſſetque ideo in ſuſpicionem omnes ſpirituum apparitiones ſpectrorumque exiſtentiam vna cum pactis cum principe infernorum, et aliis huius commatis eum inter praeiudicia referre. Tanta etiam acerbitate lis iſta inter eruditos Germaniae perſonuit, vt nec ab atheiſmi macula Thomaſio inurenda quidam abſtinerent, quamuis et ipſe et antagoniſtae monerent, nec de malorum geniorum, nec de ſpectrorum vel veneficiorum exiſtentia, ſed de pactis cum tenebrarum principe explicitis ſermonem eſſe. Quae tamen omnia curatius hoc loco tangere, cum a tractatione noſtra abhorreant, non licet: conſulenda autem collectio ſcriptorum huc pertinentium edita a IOANNE REICHIO [b], quaeque affert Cel. STOLLIVS [i]. Et ſimilia quidem innumera annotari poſſent, ſi hiſtoriam criticam vitae Thomaſii ſcriberemus; qualem operam hodie eo magis exoptamus, quo magis fauor odiumque partis, quae in hoc argumento haud ita pridem ſcriptores multos in praeceps egerunt, deferueſcere coepit, ea autem viri illuſtris per omnem diſciplinarum circulum fuere conamina, eorumque fata tam ſingularia et memorabilia, vt dimidii fere ſeculi hiſtoriam literariam complectantur, quam accurata commentatione expoſuiſſe hactenus neminem merito dolemus. Verum hoc aliorum curae relinquimus, Thomaſiumque in philoſophico tantummodo orbe tanquam philoſophiae reformatorem intuemur, quidque vsque ad vitae fine morbo actae finem, qui ei anno CIↃ IↃ CCXXVIII, IX. cal. Oct. Halae ex diarrhoea obtigit, poſtquam in patriam lautis conditionibus reuocatus redire noluit, pro emendanda ſapientia naturali lumine homini innoteſcente ſuſceperit, iam porro enarrabimus.

Conatus Thomaſiani in reformanda Philoſophia.

§. X. Prima emendandae philoſophiae conamina ſuſcepiſſe Thomaſium adhuc in patria verſantem edita *Introductione in philoſophiam aulicam, ſeu primis lineis libri de prudentia cogitandi atque ratiocinandi Lipſiae* CIↃ IↃ CLXXXVIII * ſupra diximus. Reformandae et in alios vultus refingendae philoſophiae in genere, et imprimis diſciplinae rationali liber eruditus totus deſtinatus eſt. Videbat auctor nihil intolerabilius eſſe iugo ſectario, idque excutiendum tandem aliquando in ſcholis publicis Germaniae eſſe, prudenter recteque ſtatuebat. Quod vt ingeniis erectis et ſeruire neſciis perſuaderet, ad philoſophiae hiſtoriam confugit, Graecanicaeque philoſophiae ſectas et opiniones ſtrictim quidem, at eleganter et cum cura recenſuit, iudiciumque interpoſuit. Quo in labore ſchedis parentis quin adiutus ſit, vix dubitandum videtur. Non vero contentus placita ſectarum enarrare, naeuos quoque et errores omnium,

h) Halae 1704. 4.
i) Hiſt. Liter. P. II, c. 3. §. 50. p. 513. ſeq.
*) Addita eſt VLRICI HVBERI oratio de pedantiſmo, recuſa comparuit Halae 1702. 8. et Germanice, ſed infeliciter verſa, Berolini 1710. Conf. Bibl. noua Vol. I. p. 621.

omnium, more suo, candide detexit. Tum ad rationalem philosophiam conuersus, quid in Peripateticorum logica sibi displiceret, quid in Cartesianorum rationali philosophia reprehendendum esset, exposuit, sicque ad logicam eclecticam viam sibi parauit planiorem. Fatemur multa vidisse virum acutissimum veritati proxima, naeuos detexisse plurimos, viam, quam postea magna felicitate in arte ratiocinandi ingressus est, egregie aperuisse, vlcera quoque sectarum fortiter tetigisse; ast sunt tamen, vt plerumque illis euenire solet, qui viam hactenus non tritam sternunt, haud pauca, quae emendatione opus habent. Maxime in historica libri parte multa admisit, afferuitque, quae inter vulgatos historiae philosophicae errores referenda esse, ex tractatione nostra sole meridiano est clarius. Qualia sunt, sectae inter Cainitas et Sethianos, quaeque de philosophia Salomonis et Hebraeorum differit, itemque narrationes aliae v. c. Aegypti atque Libyae philosophiam parentem habere Abrahamum, multa accepisse Pythagoram a Persis, Chaldaeis, Indis et Iudaeis; primum atomorum auctorem fuisse Leucippum; Heraclitum Ionicae sectae esse adscribendum; Peripateticam sectam post Theophrasti mortem ob logomachias fuisse neglectam et tantum non intercidisse, Potamonis sectam vere eclecticam fuisse; idemque de Cicerone esse dicendum; tempore imperatorum exiguam fuisse famam Peripateticorum, Cynicorum et Pythagoreorum; edictum Antonini de tolerandis quatuor sectis, eclecticam simul comprehendisse, Paulum Col. II, 8. Essenos confodere, Lucianum fuisse Scepticum, Themistium inter patres ecclesiae vixisse, errores Valentini Epicurum et Aristotelem parentes habere; Iobum in Arabia antiquissimum fuisse philosophum, Auicennam et Auerroëm simul Cordubae habitauisse; Rucelinum primum scholasticorum parentem esse, desiisse Nominales cum Abaelardo, abhorruisse a Peripatetica philosophia in scholis publicis Melanchthonem etc. Qualia Thomasium partim ab Hornio seductum admisisse, partim aliorum excerptis fisum non satis examinauisse omnino est verisimile. Acutius cernebat in detegendis confodiendisque naeuis philosophorum. Maxime Peripateticos et Cartesianos ita iugulabat, vt magni inde motus, quos in antecedentibus tetigimus, exorti non parum augerentur. Sed Cartesiana quoque factio, passim culpata a Thomasio, silendum non esse ad Momi huius reprehensiones statuit. Prodiere enim contra philosophiam aulicam et censuram Cartesianae doctrinae, quae in ea comparuit antagonistae duo, Michaël Rhegenius, et Realis de Vienna. Et illius quidem supra in Cartesianismi historia mentio facta iam est. Hunc autem personatum scriptorem GABRIELEM WAGNERVM virum doctum, nullo tamen munere publico auctum fuisse docet Ven. REIMMANNVS [k], qui de eo videndus. Edidit is *Discursum et dubia in introductionem in philosophiam aulicam*, ad quae cum

k) Hist. liter. German. Vol. IV. p. 110.

respondere Thomasius [l], fassus est, esse auctorem virum multarum ad detegendam veritatem virium, ast qui concessam sibi hanc facultatem magis adhibuerit, ad pernoscendos errores nonnullos generales, quam eorum detegendam originem, in auctoritatis et praecipitantiae praeiudicio quaerendam, quique non satis sibi cauerit, ne odio fauoreque in partes abriperetur, et intellectus vires supprimeret. Nec negari potest, valde eum versatum esse in historia physica et mathesi, fortiter artem syllogisticam oppugnare, iniurium autem in ipsam ratiocinandi artem, ideo reiectam, esse, nimiumque animum naturali philosophiae et disciplinis mathematicis addixisse, in laudando quoque et reprehendendo modum non satis tenere monet. Quae sufficiunt, vt inde colligamus, eruditum aduersarium Thomasio obtigisse.

Restauratio philosophiae rationalis Thomasiana.

§. XI. Ita hac logica elenchtica, (quem antecedentis scripti characterem ipse definit [m], ne cum sequenti confundatur) viam sibi ad nouam ratiocinandi artem parans, methodo eclectica ex scriptoribus recentissimis collegit, quae ad intellectus humani naturam, operationes, facultates omnemque veritatis eruendae tradendaeque artem pertinere ipsi videbantur, suasque meditationes iungendo anno CIↃ IↃC XCI, exire in vulgus vernacula iussit *Introductionem in philosophiam rationalem, in qua omnibus hominibus via plana et facilis panditur, sine syllogistica, verum, verisimile et falsum discernendi, nouasque veritates inueniendi.* Cui introductioni paulo post accessit *Praxis philosophiae rationalis, siue breuis et perspicua atque solida ars excolendi et ad inquirendam veritatem praeparandi ingenii, vt veritatem aliis tradere, aliorumque opiniones interpretari, ac errores solide refutare possit.* Et prior quidem liber vltimus, quem in patria ediderat, auctoris foetus fuit, quem ideo concepit, vt detectis erroribus logicorum philosophiae aulicae opera, ipsam iam doctrinam rationalem exponeret, et quid sibi de intellectu humano eiusque facultatibus et vsu videretur, traderet. Hinc de eruditione in genere eiusque complexu, de eruditione logica, de operationibus intellectus humani, de terminis technicis logicae, de veritate in genere, de veritate prima et indemonstrabili, de demonstratiuis veritatibus ipsaque demonstratione, de incognito, de verisimili et vero dissimili, de gradibus probabilitatis, de inuentione veritatum nouarum, de erroribus eorumque fontibus, copiose tractat, parte autem secunda, siue in *Praxi logicae* Halae edita, doctrinam de methodo inuestigandae, communicandae, interpretandae, diiudicandaeque veritatis errorumque refutandorum amplissime differit, hocque pacto eleganti et perspicuo compendio pleraque quae hactenus philosophi bona de arte rationali complexi erant in

l) In Praef. ad Praxin logicam; Rhegenio autem in Praef. primae Partis Logicae respondit.
m) Praef. Introd. in logic. §. 16. p. 66.

in institutionibus suis, in succum quasi conuertit, noua plurima addidit, et cohaerens aliquod artis ratiocinandi systema extruxit. Et monet " quidem, se logicam suam non ex aliorum tractationibus corrasisse, ast consuluisse tamen, vt decet eclecticum, veteres pariter atque recentiores, maxime vero Ciceronem, Senecam, Laërtium, Platonem, Maximum Tyrium, Petrum Ramum, Cartesium, *Artem ratiocinandi* Sociorum, portus regii, auctorem *Tentaminis logici* o), elegantissimis obseruationibus commendabilem, et ex Peripateticis logicis, parentis scripta, Iungii logicam, et Chr. Weisii logicam, et ex Tschirnhausenii medicina mentis haud parum profecisse p). Et hos ita se inspexisse porro scribit, vt quod vel bonum vel dubium et incertum videretur, ad certum quendam veritatis canonem, tanquam ad lapidem Lydium exigeret, examinaretque, hisque manu quasi ductus meditationi iugi eas veritates detegeret, de quibus nemo hactenus aliquid praeceperit. Qua ratione factum, vt quod apud alios velut scopae dissolutae disiectum collegisset, suo ordini et concatenatae meditationum seriei apte innexum appareret, et hoc pacto se inter logicam Cartesianam et Peripateticam atque Epicuream medium caute tenuisse. Quod qua ratione executus auctor sit, ex sequenti delineatione philosophiae Thomasianae constabit. Et in hac quidem arte rationali pauca postea curis secundis mutauit, licet aliquoties illa typis edita sit.

§. XII. Emendata logica ad moralem philosophiam digressus est Thomasius, quum ethica Peripatetica maiori, quam logica, reformatione omnino opus haberet. Hinc abiecto virtutum Aristotelicarum catalogo, ex vno eoque naturali et rationali principio omnem morum doctrinam deducere satagens, anno CIↃIↃCXCII *Introductionem in philosophiam moralem, siue tractationem de arte secundum rationem et virtutem amandi, velut vnico vitae felicis et elegantis atque tranquillae medio* q), sermone iterum patrio in vulgus exire passus est. In qua tractatione praemissa doctrina de bono et malo eiusque cognitione in genere, fuse agit de summa hominis felicitate, de Deo fonte omnis humanae felicitatis, de amore hominum aliorum rationali, de amore proximi generali, de amore rationali speciali, eiusque generibus, de amore rationali sui ipsius, de amore rationali in societatibus humanis. Secuta est anno CIↃIↃCXCVI *Pars practica, siue Medicina contra amorem irrationalem et doctrina de cognitione sui ipsius;* quo libro exponit

Emendatio philosophiae moralis Thomasiana.

n) Praef. Introd. §. 16. p. 67.

o) Essais de logique Paris 1678. 8 cuius est MARIOTTIVS, qui tamen non artem rationalem, sed obseruationes ad eam pertinentes de axiomatibus principiis, et demonstratione modoque ratiocinandi exhibuit, et cuncta ad physicam et mathematicam applicuit, vid. p. 176. 181. 183. seqq. THOMASIVS Cautel. c. 10. §. 12. STOLL. l. c. p. 447.

p) Dedic. prax. log.

q) Prodiit aliquoties 1702. 1710. 1720. et Latine sed minus eleganter Halae 1706.

nit cauſſas infelicitatis vniuerſalis, propenſiones et affectus hominum varios et diuerſos, eorumque naturam, ſummaque capita, odium atque amorem, eorum moralitatem, temperamenta morum quatuor, fontem vitutum nempe amorem rationalem, et fontem triplicem vitiorum, voluptatem, ambitionem, auaritiam, horumque vitiorum capitalium temperaturam eiusque effectus; quibus adiecit characteres propenſionum et temperamentorum, ex otii, irae, inuidiaeque indole demonſtratos, mediaque ſubiugandi affectus prauos, quorum tamen ex ſolo rationis lumine deſumtorum ἱκανότητα in fine negauit. Elegantiſſime in hoc libro atque ingenioſe circa moralem doctrinam verſatus eſt auctor praeſtantiſſimus [r]; cum et ordinem et perſpicuitatem ſeruauerit, et rite inter ſe connexa dogmata exhibuerit. Fatendumque innumera noua virum ingenio pariter atque iudicio excellentiſſimum attuliſſe, cumque elenchticam quoque tractationem inſtituerit, errores et praeiudicia philoſophorum, maxime Peripateticorum, ſolide detexiſſe; maxime vero doctrinam de propenſionum animi humani natura, indole, temperatura, characteribus, effectibusque miro lumine illuſtrauiſſe, vnde ob eruditionem valde liber doctis viris placuit. Fuerunt tamen, quibus nonnulla diſplicerent, et imprimis, quod voluntatem imperare intellectui contra communem opinionem, voluntatem eſſe facultatem coecam pendereque ab intellectus praeiudicio, contenderit. Quod tamen quo ſenſu intelligi velit poſt ipſum Thomaſium ad P. POIRETI librum *de Eruditione triplici* praefantem expoſuit, qui ex Thomaſii ſchola prodiit doctiſſimus EPHRAIM GERHARDVS [s]. Deſcendit quoque contra amorem rationalem, quo fundamento ille cuncta inaedificauerat in argumento morali, in arenam peculiari diſſertatione Ven. HENRICVS KLAVSINGIVS [t], cui cum reſponderet LIMMERVS, ei ſatisfacere conatus eſt IOAN. ADAM. MAYERVS [u]. Qui vtrum mentem auctoris ſemper aſſecuti ſint, et annon quaedam de verbis pugna interceſſerit, comparanti vtriusque partis ſcripta definiendum relinquimus. Maxime autem partem ethices characteriſticam, hactenus tantum non neglectam reſuſcitare; et dogmati de mixtura temperamentorum inaedificare circa idem fere tempus ſtuduit. Produxit ergo in ſcenam habitu patrio: *Scientiam recens inuentam arcana mentis hominum etiam inuitorum ex conſuetudine quotidiana dignoſcendi* [x]; quae cum miro plauſu exciperetur, multa in ea deſiderauit TENZELIVS [y], cui more ſuo reſpondit Thomaſius in *Illuſtratione ampliore cogitationum*

r) Vid. STRVV. Bibl. phil. c. 6. §. 14. p. 231. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 639. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 4. §. 24. p. 679.

s) Schediaſmate vernaculo, de Vera notione intellectus et voluntatis hominis eiusque emendatione.

t) Diſſ. de Amore rationali, Witteb. 1709.

u) Obſeruat. ſuper diſputatione nuper habita de Amore rationis, Witteb. 1710.

x) 1691.

y) Colloqu. menſtr. 1692. p. 100. ſeqq.

num de scientia noua aliorum animos explorandi. Duriori pugna cum Thomasio ob eandem scriptionem congressus est Ioannes Fridericus Mayerus, theologus tum Hamburgicus; ex cuius calamo tum *Thomasius αὐτοκατάκριτος*, tum alia huius generis schediasmata miram acerbitatem partis vtriusque prodentia enata sunt, quibus non minus acerbe respondere Thomasius non cessauit. Ipse vero vir illustris, vt saepissime assertiones suas mutauit, ita displicere sibi nonnulla in hac ethica sua postea fassus est [z]. Cum enim amorem rationalem a propensione voluntatis triplici prius distinxisset, in moderata tantum et rationali temperatura propensionum eum postea posuit, vt ex dicendis patebit.

Emendata a Thomasio iurisprudentia naturalis.

§. XIII. Ethicae subiecit Thomasius iurisprudentiam naturalem, quem sibi potissimum campum elegisse, in quo ingenii vires periclitaretur, eamque ad mentem Pufendorfii explicuisse et auxisse, edita *Iurisprudentia diuina* supra narrauimus, ipsisque viri magni verbis exposuimus, quo consilio ad hunc laborem suscipiendum absoluendumque accesserit, et quam miris ea in re fatis fuerit vsus. Itaque otiose dicta repetere nolumus, id vero addimus, post primam editionem anno CIↃIↃCLXXXVIII editam, secundam Halae Saxonum anno CIↃIↃCXCIV. scholiis et accessionibus multis auctam prodiisse, et aliquoties, cum mire vbique legeretur liber eruditus, editionem fuisse repetitam [a]: nostro quoque idiomate legendam tradidisse ZEIDLERVM [b]. Licet autem haud paucis contradictionibus tractatio illa cumulata et obruta quasi fuerit, vt supra narratum, non defuerunt tamen viri eruditi, qui laudibus eam extollerent, et feliciter suppleuisse Pufendorfii ius naturae et gentium, immo in haud paucis superauisse et auxisse pronuntiarent, quorum verba adducendi otium nobis fecit LEPORINVS [c], qui videndus. Et quanquam, qui manibus calcibusque Pufendorfiano systemati obnitebantur, ferre quoque Thomasianum ius naturae tunc non poterant, accidit tamen, vt post ea tempora, cum totum systema iuris naturalis in *Fundamentis I. N. et G.* immutauisset Thomasius, ea ipsa iurisprudentia diuina multo magis illis ipsis probaretur, quam noua disciplinae huius emendatio [d]. Sunt tamen in eo libro multa, quae cum prorsus noua sint, et a receptis eo tempore opinionibus abeuntia valde doctores, maxime theologos offenderunt, qualia sunt: habitus theoreticos puros, etsi veritatem ostendant, ad stultitiam pertinere, legem non esse dictamen rectae rationis, sed voluntatem imperantis; vanam esse diuisionem iustitiae in commutatiuam et distributiuam, sapientiam consistere in notitia hominis,

z) Cautel. c. XIV. §. 50. seq. p. m. 230. seqq.
a) 1702. 1710. 1717.
b) Halae 1709. 4. cum Praef. EPHR. GERHARDI.
c) l. c. p. 202. seqq.
d) Vid. Relat. innoc. 1707. p. 348. seqq.

minis, materiae spiritus, Dei, ius naturae non a sanctitate Dei sed a voluntate esse deriuandum, in statu integritatis, omnes actiones esse natura sua indifferentes, nec obligationem in I. N. ex obiecto se diffundere in praeceptum, ius gentium non esse speciem iuris voluntarii humani, sed iuris naturalis, non omnem autocheiriam esse I. N. prohibitam, mero I. N. ad essentiam coniugii non requiri, vt vxor viro continuam cohabitationem promittat, ac mariti imperio subiecta sit, vel ad dies vitae ineatur societas coniugalis, sed id iuris diuini positiui esse, mero I. N. diuortia fieri posse ob mores intolerabiles, meris rationibus naturalibus non posse demonstrari, omnem concubitum libidinosum, etiam ad bestialitatem, qui pertinet, aut lenocinium, esse prohibitum, sed hanc turpitudinem positiuo iure vniuersali prohiberi polygamiam vtriusque sexus I. N. non esse interdictam, sed iure diuino positiuo vniuersali, pariterque statuendum esse de incestu; patriam potestatem quatenus iuris naturalis est, non ex iure sanguinis, nec ex pacto tacito oriri, nec ius in bona liberorum inferre, Deum non esse caussam maiestatis immediatam, sepulturam I. N. non esse praeceptam, et similia. Quae magnam auctori suo inuidiam conflarunt, praecipue cum theologos more suo mordere et sale satyrico perfricare non cessaret. Ipse tamen postea cum ius vniuersale diuinum positiuum, cuius distinctione a iure naturae pleraeque illae assertiones paradoxae nituntur, abiiceret, multa in his dogmatibus innouauit, aliaque iuris naturae et gentium fundamenta posuit, quorum potiora cum infra describpturi simus, hoc loco nihil dictis amplius addimus [e].

Rationes, quas in hac emendatione secutus est Thomasius.

§. XIV. Et haec quidem in morali argumento circa annos priores muneris Halensis molitus est Thomasius. Qui quibus eo tempore rationibus ductus fuerit, ipse alicubi luculenter enarrat, quod omitti hoc loco eo minus potest, quo minus sequentia fine hac face lucem habent et intelligi possunt. Ita vero scribit [f]: *Videbam, vt mea scripta circa illud tempus, annum* CIↃ IↃ CXCVI *edita docebant, potissimum praxis ethicae Germanico idiomate scripta, intellectum humanum saepe transgredi sphaeram actiuitatis suae, et hoc modo in plurimos errores labi. Quaerebam ergo eius limites et terminos naturae et gratiae, rationis et reuelationis, et putabam me eos inuenire tutissime posse in scriptis theologiae mysticae, imprimis cum obseruarem, alios viros optimos, communium errorum iuxta me strenuos oppugnatores eiusmodi libros praedicare et mihi commendare.* Caussa haec fuit, cur PETRI POIRETI libros tres *de Eruditione vera, falsa et superficiaria* recudi

e) Conf. REIMMANN. l. c. Vol. VI. p 43. LVDOVICI Delin. hist. iuris diu. §. 72. sqq. BVDDEVS Hist. iuris nat. §. 41. seqq.

f) Praef. noua ad Poiretum de Erud. tripl. §. 34. p. 31.

recudi Halae faceret, eosque ampliſſima praefatione commendaret. Qui liber cum totus myſticis et theoſophicis faueat, vt *ſuperiori huius Tomi parte* demonſtratum, factum inde eſt, vt theoſophicum ſyſtema eo tempore Thomaſius valde deperire inciperet. Quod vtrum ſolis, quas modo adduximus rationibus adſcribendum ſit, vel an arcanae nonnullae cauſſae acceſſerint, illis diſputandum relinquimus, qui hiſtoriam et ἀνέκδοτα eorum temporum perſpexerunt. Nobis ſuſpicionibus tractationem noſtram onerare nolentibus ſufficit obſeruauiſſe: luculentum ſyſtematis theoſophici electi ſpecimen edidiſſe Thomaſium in noua pneumatologia et phyſica, quam, vt vbique philoſophiae reformatorem ageret, eo tempore edidit. Et erat quidem Thomaſius, vt diuerſiſſimo ſtudiorum generi fuit innutritus, a naturali ſapientia prorſus imparatus. Cum autem hanc quoque philoſophiae partem ſibi negligendam non eſſe ſtatueret, ad Halenſes autem Muſas iam ante academiae inaugurationem traductus eſſet Fridericus Hofmannus, medicus incomparabilis, cui tradendae naturalis ſcientiae ſparta ſimul erat demandata, isque in natura rimanda et experientiae ſpeciminibus exploranda egregie verſaretur prorſusque excelleret, Thomaſius conductis in eundem finem aliquot viris doctiſſimis et iam tum munerum dignitate conſpicuis, quadrimeſtri ſpatio hunc naturae interpretem audiuit, et experimentis naturalem diſciplinam firmantem praeceptorem ſibi delegit g). Aſt tantum tamen abeſt, vt quam tradiderat Hofmannus phyſicam mechanicam et experimentalem ſequeretur, vt potius, quae ab Hofmanno didicerat eo adhiberet, vt exploſa phyſica experimentali theoſophicam, quam tum deperire coeperat, erigeret. Et prius quidem ita ſuſcepit, vt contra philoſophiam experimentalem dubia quam plurima ſereret, ex conſuetudine ſua illis non parcens, quorum induſtria experientiam phyſicam didicerat. Nam extenuata experimentorum fide, ſumtus inutiles in ea factos carpit, et eo fine videnda et diſcenda cupit, vt qui illis ampliſſime fidunt, refutari poſſint, et ad ſcepticiſmum quendam phyſicum confirmandum ea adhibet, dicam autem recentioribus phyſicis ſcribit, quod ignorantiam et imbecillitatem humani intellectus agnoſcere nolint, multaque experimenta impoſſibilia et ſenſui communi refragantia eſſe demonſtrare conatur, et id ſibi potiſſimum incumbere credit, vt oſtenderet, ſine pneumatologia phyſicam conſtare non poſſe. Hinc nouam eamque Moſaicam, Cabbaliſticam et Chriſtianam phyſicam introducere ſatagens, anno CIↃ IↃ CXCIX edidit *Tentamen de Natura et eſſentia ſpiritus, ſiue principia naturalis et moralis*

g) Cl. SCHVLZIVS in Vita Hofmanni. conf. Si placet Pinacotheoam noſtram ſcriptorum illuſtrium Dec. I, in Elogio Hofmanni.

moralis doctrinae [b]. In quo libello Carteſianos et phyſicos recentiores oppugnat, totusque Moſaicorum principiis inhaeret, quae cum infra ſtrictim ſimus delineaturi, hoc loco enarrare nihil attinet. Dici autem vix poteſt, quam aduerſa hoc conamen phyſicum et metaphyſicum iudicia eruditorum paſſum ſit, qui concoquere non potuerunt, Thomaſium ridendis et exagitandis principiis incertis, vagis et nihil ſignificantibus natum, reiecta et exploſa phyſica experimentali ad Moſaicorum nugas fuiſſe delapſum, ſicque meliora iis, quae deſeruerat minime ſuppoſuiſſe. Quare in hoc quidem philoſophiae genere omnium minime plauſum meruit; ſed certatim ſurrexerunt, qui calamis ſuis eum confoderent, inter quos modeſte at ſolide Thomaſianas aſſertiones examinauit, praeſtantiſſimus Tubingenſium medicus ELIAS CAMERARIVS, acerbe autem in Thomaſium inuecti ſunt Realis de Vienna et Albertus Chriſtianus Rothius eccleſiaſtes Lipſienſis: illi autem perſonatus quidam Iucundus de Laboribus, huic ipſe Thomaſius breuiter more ſuo reſpondit [i]. Haud pauca vero in phyſicam ſuam ex Thomaſianis tranſtuliſſe Rudigerum, in ſequentibus dicemus.

Labores politici Thomaſii.

§. XV. Reſtat philoſophiae politicae, ſiue prudentiae conſultatoriae pars practica: quam ſerius quidem, et non niſi abſoluto toto philoſophiae curriculo attigit Thomaſius, non tamen totam omiſit. Cum autem conſultatoriam prudentiam iureconſultis prae aliis vindicaret, ad eorum artem quoque regulas prudentiae applicuit. Hinc enati libri duo, bonae frugis pleni, quorum priori hunc praefixit titulum: *Primae lineae de ICtorum prudentia conſultatoria, in quibus docetur, quid ſit prudentia, quid conſultatoria, qua ratione ea ad ICtos pertineat, quid obſeruet prudentia tam in dirigendis actionibus propriis, in conuerſatione quotidiana, et ſelecta, in ſocietate domeſtica et ciuili, quam quoad ipſa conſilia danda aliis et ab iis petenda*, Hal. cIↃ IↃ CCV [k]. Alteri anno ſequenti vulgato hoc rubrum praeſcripſit: *Specimen prudentiae iudicialis ex iure naturae et gentium exhibitum, in exemplis de variis gentium negotiis et controuerſiis, quibus ſparſim immiſcentur, genuina principia definiendi praetenſiones illuſtres.* In quo libro ſe ſaltuam mouere voluiſſe, ait, „iuris ſtudioſis, ſtudia humaniora et neceſſaria „communiter negligentibus, vt in hac iuris naturae et gentium pruden„tia in exemplis tradita ſubinde micas liberaliorum diſciplinarum guſtan„tibus eorum excitetur deſiderium, maiori cura ſe applicandi ad philo„ſophiam

h) Conſpectum breuem exhibet in tabula IVNCKERVS in Lineis primis eruditionis vniuerſae p. 136.

i) Conf. qui libellos huc pertinentes enumerant LEPORIN. l. c. LVDOVICI l. c. p. 134. STOLLE l. c. §. 12, p. 478. et quae nos in Germanico Hiſt. phil. opere adduximus T. VII. p. 550.

k) Verſionem Germanicam fecit GEORGIVS BAYERVS Prof. Viteberg 1707. quam ipſe emendauit Thomaſius 1721. 8. conf. REIMMANN. Vol. V. p. 254. STOLLIVS l. c. P. III, c. 5. §. 30. p. 707.

„sophiam de moribus humanis, ad studia politica, historica, heraldica, „mathematica, sine quibus nemo eruditi nomen meretur." Ex quo patet, introductionem quandam vel specimen potius historiae literariae ad ius naturae et gentium applicatae hunc laborem illum esse voluisse.

§. XVI. Hactenus, quam viam in emendanda philosophia ingressus sit Thomasius, per omnes eius scientias exposuimus: nondum tamen eius philosophicam historiam absoluimus: placuit enim viro foecundissimi ingenii, haud exiguam partem cogitationum priorum abiicere, et magnam systematis sui partem innouare. Tentauit id primo conamine in Iurisprudentia naturali, quam magnis hucusque moliminibus Pufendorfium secutus construxerat. Ast cum prudentiam legislatoriam modo enarratam anno cIↃ IↃ CCII iuuentuti studiosae explicaret, "obseruata le- „gis homonymia hactenus superficiarie a doctoribus tractata vel plane „neglecta simul palpauisse se, refert [1], legem diuinam positiuam vniuer- „salem a multis ante ipsum in scenam productam, a nemine vero di- „stincte propositam, post suas tamen curas a multis tanquam Deum „ex machina vsurpatam, figmentum esse, nec ea amplius opus fore „genuinis fundamentis iuris naturae perspicue positis, destruxisse se „iterum bona fide figmentum illud primum, et eodem anno obseruatio- „nem illam de natura legis inseruisse *Tomo sexto obseruationum Halen- „sium*. Cum vero hoc pacto maxime opus esset, vt fundamenta iuris „naturae aliter ordinarentur, quam hactenus feciſſet, subsequenti „anno cIↃ IↃ CCIII, noua illa esse auspicatum, et tunc demum anno „cIↃ IↃ CCV absoluisse." Rationes vero cur priorem iuris naturalis tractationem ita mutauerit, has affert, inutilem esse apparatum testimoniorum et allegationum, et curatius ipsam potius intuendam fuisse naturam hominis moralem, abiiciendumque, quem et ipse hactenus secutus sit, errorem fundamentalem: imperio gaudere intellectum in voluntatem et profluentem inde opinionem falsam, homines aeque esse eiusdem naturae, vt alias species infimas corporum naturalium. Nimis etiam Pufendorfium oppositisse moralia naturalibus, quorum intima tamen sit connexio. Porro legis ambiguitatem curatius determinandam, nec, quod hactenus fecerit, putandum cum Grotio et Pufendorfio, legem diuinam in genere acceptam, et legem humanam esse species vniuocas eiusdem generis, cum lex diuina, quae iuris naturalis est, laxius accipiatur, adeoque poenae diuinae cum humanis non sint confundendae, sed vt tales, quae naturalem habeant connexionem cum actibus vitiosis. Obligationem internam autem ante omnia rectius fuisse distinguendam ab externa, et in maiori luce collocandam, iustumque ab honesto accuratius discernendum, limites vero ponendos inter ethicam et ius naturae, le-

Mutata philosophia Thomasiana.

1) In Praefatione.

ges morales diuinas autem magis in decalogo restringendas, et multa ad leges Iudaeos obligantes referenda, quae ad morum praecepta soleant plerumque referri. Sicque ius illud diuinum positiuum vniuersale abiiciendum fuisse, quo pacto ea omnia mutanda se obtulerint, quae isti fundamento superstruxerit etc. Valde quoque differre posteriores curas viri illustris a prioribus, ipsa horum fundamentorum comparatio cum iurisprudentia diuina satis docet, quibus tamen, cum de illis infra dicendum sit, longius hoc loco inhaerere non licet. Ita vero dum hypotheses de natura hominis morali mutauit Thomasius, non potuit non reliquam etiam, quam de eruditione vniuersa sibi conceperat opinionem abiicere, aliasque sibi de eruditionis generibus et differentia notiones fingere. Reliquit ergo Poiretum, Burignoniam, similesque, et alia via incedens, rationis vsum extollere iterum coepit. Cuius mutationis causas cum paucis in *praefatione ad Germanicam Grotii de I. B. et P. versionem* tetigisset, prolixiori dissertatione ad iteratam librorum POIRETI *de Eruditione triplici* [m] editionem manifestauit. „Alienasse, ait, „se a commendatione mysticae theologiae, quod ex historia ecclesiastica didicisset, eam pariter ad scholasticam theologiam tandem definere „in dominatum conscientiarum, tendereque ad abiectionem vsus omnis „rectae rationis, et vel ad captandos enthusiasmos, vel ad dependentiam coecam ab auctoritate aliorum hominum etiam maxime irrationali„um: fructus autem promissos frustra quaeri in mysticis viuentibus, „tam intuitu tantopere depraedicatae veritatis inuentae, quam intuitu „potissimum vitae et emendationis affectuum, cum vtrobique inuenisset, „aeque homines ac inter Scholasticos et Cartesianos. Sensisse, con„uenire eos in terminis generalibus, abstractis, obscuris, et parum „perceptibilibus, non infelices eos esse in detegendis et monstrandis er„roribus aliorum: in ipsis assertionibus specialibus tam saepe eos dis„sentire, ac eruditos aliarum sectarum. Vidisse se, aeque inter mysti„cos, ac alios subinde regnare, inuidiam, aemulationem, detrahendi „et haeretificandi studium, ac inter alios homines, et mysticum mysticum „odisse. Sensisse se euidenter maiores fructus in vsu vtriusque luminis „naturalis et supranaturalis, eiusque caute obseruandis differentiis, mul„tum autem se adiuuisse oculosque aperuisse LOCKII eruditissimum „tractatum *de Intellectu*, ex quo cautelas euitandi enthusiasmi didice„rit.“ etc. Facile palpabit lector, quos mysticos viuentes pungat, attendens ad indignationem, quam in adducto loco prodit in doctorem Poiretianae doctrinae, qui ipsum in scripto publico tanquam virum maxime periculosum traduxerit, eaque curioso oculo lustrans, quae in *Fundamentis I. N. et G.* in Buddeum effudit, vel controuersiae de concubinatu supra iam tactae memoriam recolens. Ex quo, nisi nos omnia fallunt,

m) loc. cit.

fallunt, conficitur, praeter rationes adductas cauſſas nonnullas arcanas quoque in huius mutationis originem influxum habuiſſe. Quas tamen Lectori partis ſtudio non addicto, et ad hiſtoriam literariam illorum annorum curatius reſpicienti coniiciendas magis relinquimus, quam ſuſpicionibus noſtris, licet veriſimilitudine non deſtitutis, eruimus. Addimus autem, quod ſeries hiſtoriae Thomaſianae poſtulat, anno cIcIↃccx prodire iuſſiſſe virum celeberrimum in publicum *Cautelas circa praecognita iurisprudentiae* [n], qua tractatione propaedeumatica iuuentutem ex hiſtoria et indole diſciplinarum munire contra praeiudicia plebis eruditae voluit, viamque pandere, qua ſyrtes euitari poſſint, in quas plerosque incidiſſe dolet. Multa in hoc libro egregia cumulauit, quaeque attentionem paulo maturiorem produnt, et ad hiſtoriam quoque ſcientiarum literariam praeclare faciunt. Nec inficiandum in haud paucis non priſtinam modo mentem, ſed et errores priores eum, vt candido in hac re erat animo, emendauiſſe. Cuius exemplum eſſe poteſt, quae de cautelis in ſtudio hiſtoriae philoſophicae obſeruandis monuit, vbi praeclare obſeruauit, patriarchas ſimplices quidem homines, nec philoſophos fuiſſe, at viros ſapientes, adeoque nec libros illis tribuendos eſſe nec ſcholas, et ſapientiam tantummodo apud Hebraeos quaerendam eſſe, inutilemque eſſe Cabbalae operam ſtudiumque, diſtinctionem philoſophiae in barbaricam et Graecanicam faſtum Graecorum redolere, etc. Aſt fatendum tamen etiam, in his ipſis cautelis nonnulla eum aſſeruiſſe, quae, ſi paulo altius rem expendiſſet, abieciſſet. Qualia ſunt: Cainitas origines dediſſe philoſophiae ſectariae, Salomonem de rebus phyſicis diſputauiſſe, Democritum omnia riſiſſe, verasque eſſe epiſtolas Hippocratis, libros Numae repertos et combuſtos fuiſſe philoſophicos, Iudaeos ex captiuitate Babylonica philoſophiam domum reportaſſe, Phariſaeos Stoicis, Sadducaeos, Epicureis, Eſſenos Cynicis valde affines eſſe; Bathkol fuiſſe certam vocem Hillelis, ad captandam auctoritatem adhibitam, Paulum Rabbinicas traditiones de decem Sephiroth exagitauiſſe, et philoſophiam Iudaeorum repurgauiſſe, Romanos ante Auguſtum eclectice fuiſſe philoſophatos, Plutarchum Peripateticae ſectae fauiſſe, Arabes Hiſpanos Ariſtotelem praecipue primosque extuliſſe, Lutherum conſubſtantiationem a Biele recepiſſe, Melanchthonem Scholaſticorum ſubtilitates reuocaſſe, Ieſuitas Scholaſticos nullam ſectarum inter Scholaſticos exortarum recipere, etc. Haec in vno de hiſtoria philoſophica capite occurrunt, quae falſa eſſe et erronea, nemo ignorat, qui tractationem hanc noſtram legerit et examinauerit. In aliis aeque ſe hominem, licet multoties magnum et acutum, ſed falli tamen non neſcium demonſtrauit. Qualis imprimis in iis deprehendi

n) Prodiere etiam Germanice 1713 4. Conf. Bibl. nouu Part. V. pag. 433 Act. Erudit. German. Part. VIII. p. 336. FABRICII Hiſt. Bibl. ſuae Part. IV. p. 143. STOLL. l. c. pag. 60. Bibl. choiſie T. XXI. pag. 209. ſeq.

hendi visus est, quae de disciplinis mathematicis et physicis differuit, in quibus cum omnium minime esset exercitatus, mirum non est, paralogismos multos et errores varios viros doctos obseruauisse, qualis est, quod matheſis demonstrationem exhibere nequeat, nec scientiae nomen mereatur, id quod ex definitione puncti mathematici illustrat, quo nomine reprehensionem mathematicorum passus est [o]. Id nos vnum miramur, virum acutissimum, qui biennio prius, quam has cautelas ediderat, mysticos ad enthusiasmum ducere, et rationis lumen supprimere, caussatus, eos non sine mordaci satyra exagitauerat, in cautelis circa studium physicum pristina somnia de natura rerum, ex mysticis, et Mosaicis hausta repetiisse, et talia physicis obiecisse, quae satis produnt, cum cura eum illorum tractationes non legisse, nec satis intellexisse, adeoque nonnulla perperam eis tribuisse. Falsum enim, vt exemplo id illustremus, est, asseruisse Cartesianos, vt res possibilis concipi possit, ita quoque esse, cui thesi tamen Cartesius contradixit; falsum, physicos recentiores omnes errorem veterem; essentiam corporis consistere in extensione, non emendauisse; falsum, negasse omnes attractionem, falsum eos, qui corporibus vim actiuam mouentem tribuunt, corpora esse mere passiuas substantias, dixisse. Tacemus alia inter errores recentiorum physicorum relata, quae magnam in hac disciplina aut ignorantiam aut veri status quaestionis confusionem prodere viris doctis visa sunt. Et quis quaeso, rerum gnarus et Mosaicae philosophiae historiam edoctus ferat, Thomasium in reiiciendis omnis aetatis systematibus tanta cum libertate versatum, et in perspiciendis principiis vanis et incertis lynceum, ad discendam philosophiam naturalem non modo Mosaicam historiam velut systema physicum commendare, quam tamen in adiecta nota non ad finem philosophicum, sed theologicum descriptam esse recte monet, sed et eos laudare velut certos duces, qui Mosaicam physicam scripserunt, et tamen dehortari ab eorum nugis mysticis, hosque praeferre physicae Cartesianae, Gassendianaeque, quas innumeras contradictiones fouere contendit? Qualia viro summo et eruditissimo, ast in hoc stadio minus exercitato, et fortassis contra nonnullos recentiores irritato nollemus excidisse. Ita vero heroës quoque suos patiuntur manes, nec ea omnia obstant, vt non magnum ingenium aluisse Thomasium, dicendum sit.

Scripta Thomasii miscellanea Philosophiam illustrantia.

§. XVII. Occupauit ab eo tempore illustrem virum potissimum iurisprudentia reformanda, quam refingere multis magnisque conatibus annisus est. Cum autem philosophemata sua passim inspergeret, vsum philosophiae hoc pacto reformatae in aliis quoque scriptis ostendere satagit.

o) Vid. Cel. WEIDLERVS Miscell. Lips. T. I. obs. 17. p. 186. seqq.

egit. De quo tamen explicatius differere remque omnem fuse exponere non huius loci est, sed ad iurisprudentiae historiam pertinet. Namque non omisit scriptiunculis minoribus philosophiae eiusque historiae lucem accendere, ex quibus quae vernaculo sermone prodierunt, itemque *Programmata academica*, et *Orationes academicae*, tum *Dodecas quaestionum historico-philosophico-iuridicarum-paradoxarum*, iunctim prodiere. Sed historia quoque *Sapientiae et stultitiae*, tum quae Latino sermone vulgata est, tum quae vernacula prodiit, huc referenda est, quarum collectionum illa potissimum ex schedis parentis collecta praestantissimas obseruationes ad philosophiae historiam pertinentes continet, quas cum toties in partes hactenus vocauerimus, plura de iis non dicemus. Idem de *Obseruationibus ad rem literariam spectantibus*, quae cura virorum quorundam celeberrimorum in academia Halensi in vulgus exierunt, tenendum, quarum partem haud contemnendam eruditioni et industriae Thomasiorum, patris et filii Christiani, debemus. Possent his nonnulla alia addi, si indicem librorum Thomasianorum contexere institutum nostrum postularet; quod cum ad alia nos vocet, catalogum eorum typis impressum et a Leporino magnam partem repetitum Lectorem consulere iubemus. Id nos tractationis nostrae memores adiicimus, incomparabilem industriam et doctrinae copiam, quam in repurganda et ad veros fontes reuocanda philosophiae historia demonstrauit Iacobus Thomasius, in filio haud parum effeciisse, vt iis gressibus ad emendationem philosophiae properaret, quibus immortale sibi nomen peperit. Patetque tum ex *Philosophia aulica*, tum ex *Cautelis*, quam egregie necessitatem et vtilitatem philosophicae historiae inspexerit, commendaueritque. Cuius vt in scriptis laudatis, itemque in *Ethica practica* specimina pulchra et memorabilia edidit, ita merito laudandus est, quod parentis obseruationes, et ipse vulgauerit [p], et aliis vulgandas liberaliter obtulerit. Maxime in *paulo pleniori Historia iuris naturae*, quam in vsum auditorii sui anno cIↃ IↃ cc xix Halae vulgauit, luculenter demonstrauit, quam acri iudicio, animoque ab omni praeiudicii seruitio libero ad historiam philosophiae scribendam se accingere potuisset, si eam totam exponere ex instituto voluisset. Multa enim ignota, prius detegit, arcanasque rationes causasque latentes eruit, et imprimis in narrandis Pufendorfianis litibus Buddei, Ludovici aliorumque, qui in explicanda I. N. historia desudarunt, diligentiam superauit, quamuis in hoc quoque labore nonnulla admisceat, quae sine examine probari admittique non possunt.

§. XVIII.

p) Il. cc. Debemus ei quoque eruditum schediasma de Definitione sapientiae a patre conscriptum, cui indicem aliorum ab eo delineatorum adiecit, vt haberent, qui historia philosophica delectantur, quibus se iuuari posse intelligerent. Inde specimen petiit cl. Heumannus in Actis philosophorum.

Laudes Thomasii.

§. XVIII. Fatebitur Lector, nobis non monentibus meruisse illustrem virum, qui haud postremo loco inter reformatores philosophiae collocaretur, cuiusque gratissima existeret apud posteritatem memoria. Inde factum, vt et viuus innumeros sectatores haberet, et admiratores haud pauciores, imitatores quoque nonnullos, qui cum Thomasiano iudicio et doctrina instructi satis haud essent, parum honoris Thomasianae disciplinae acquisiuerunt. Fatis autem functus in ipsa illa academia ex merito laudatus est, in qua tot sibi persecutiones obtigisse supra eum conquerentem narrantemque audiuimus. Extollunt enim viri doctissimi, qui *Acta eruditorum* [q] colligunt, fidem eius in docendi munere demonstratam, illustratam iurisprudentiam naturalem veterem et recentiorem, repurgatam philosophiam, vitam integram scelerisque puram, et auaritia pariter atque superbia non contaminatam, coniugii diuturni felicitatem, liberorum educationem rectam, amicorum fidelitatem, discipulorum gratum animum, mentem aequam sinceramque, mores elegantes et conuersationem iucundam atque acumine commendatam. Tum ingentem doctrinae copiam, industriae peruicaciam, et alacritatem, prudentiam atque amorem virtutis et veritatis. Fuisse quoque aiunt detegendis illico erroribus aptissimum, ast nec ad veterum nec recentiorum admirationem valde pronum, disertum quoque in scribendo et acutum ingenioque emicantem, licet accuratio et elegantia, maxime in scriptis Latinis, abesset. Sic vt famae celebritatem immortalem fore recte viri doctissimi coniiciant. Subscribent haud inuiti huic elogio, quotquot sine partis studio vel viuum intuiti sunt, vel defuncti scripta cum cura legerunt. Mirum itaque non est, laudes certatim in eum cumulasse viros doctos, quorum loca collegerunt Io. Fabricius [r] et Christianus Polycarpus Leporinus [s]. Defunctum vero magnifica oratione in societate Lipsiensium oratoria ludauit Ioannes Abrahamus Birnbaum.

Reprehensa in Thomasio.

§. XIX. Tacenda tamen ea quoque, vt historici partes rite expleamus, non sunt, quae viri docti passim in illustri viro reprehenderunt [t]. Inter quae eminent ingenium ad satyram quasi natum, et mordaci dicacitate in quoscunque, non sine amaro risu insurgens, qui paradoxis et nouis assertis subscribere, renuerunt. Quem insultandi aduersariis habitum licet interdum suppresserit, totum tamen euitare non potuisse, conqueruntur. Addunt his: valde fauere scepticis, non quod omnem euidentiam neget, sed quod dubia vbique ex dubiis nectat, et coacta

q) 1729. p. 470. Cum his conferendus Reimmannvs Catal. crit. P. II. p. 699.
r) Hist. Bibl. suae T. IV. p. 142.
s) l. c. p. 192.
t) Ita rem summatim complectuntur viri eruditi qui Relationes innocuas confarcinarunt 1702. p. 173. seqq. quibus iungenda, quae collegit Leporinvs l. c. p. 174. seqq.

coacta induſtria augeat verbisque exaggeret. Veritatem porro aiunt, non ex internis primisque fundamentis eum deriuare, adeoque nec ad ſacrarum literarum fontes, nec ad accurata rationis principia, nec ad genuina antiquitatis monumenta recurrere, ſed ratiociniis topicis vtentem coecos in iudicando haud raro catulos parere. Fauere autem Naturaliſmo quem vocant, et religioni reuelatae interdum officere, ſcatere libros eius excerptis atheorum, Scepticorum, Naturaliſtarum, Socinianorum, quos vnquam Gallia vel Belgium tulerit, nec ea cum verbo diuino comparare: abiici propter abuſum omnem rerum et conſuetudinum veterum vſum, non vero eas emendari: plura diruere eum, quam aedificare, et omnem religionis Chriſtianae vim ad ratiocinia quaedam moralia, gratiam ad naturam, reuocare: ferre quoque non poſſunt, multoties ſententiam eum mutauiſſe, vel incertum quid ſtatuentem, vel praecipitanter prioribus ſubſcribentem, et ſine moleſta et diuturna meditatione ſua effundentem, quorum errores poſtea compareant; immo honoris et vtilitatis arcanarumque cauſſarum gratia opiniones priores nonnunquam deſeruiſſe. Fuerunt quoque nonnulli, qui animum leuem, aliisque inſultantem, et mendaci fama confiſum alios arrodentem, hominibus autem ἀπαιδεύτοις, quique ſine religione viuunt, frigidam ſuffundentem ei viuo adhuc obiecerunt, et conſcientiam eius peculiaribus ſcriptis excitare ſategerunt, quod poſt Io. Ioachimvm Weidnervm [u], theologum Roſtochienſem, graui increpatione fecit anonymus quidam [x], qui atheis ex incredulis occaſionem eum dare ridendi miracula Moſaica et Chriſtiana, omnemque veritatem in ſacris paginis explicatam, obiecit. Cui tamen anonymus philalethes ſatis aculeate reſpondit, telumque in theologos myſticos retudit.

§. XX. Relinquemus Lectori in tam diuerſis doctorum virorum ſententiis de Thomaſio arbitrium, quod non niſi abiecto omni partis ſtudio, et comparatis ſcriptis Thomaſii cum aduerſariorum libellis et examinatis hypotheſibus Thomaſianis, diſpulſisque nubibus, quas contentiones de verbis obiicere oculis et offundere intellectui ſolent, ſuſcipi poteſt. Id autem hiſtoria poſtulante annotandum eſt, mordacem ſcribendi pruritum et ſatyricum amaroren ad cumulandos inuidia riſuque aduerſarios comparatum, ipſum virum illuſtrem, monitum ea de re a B. Spenero agnouiſſe, et peculiari ſcriptiuncula, vernacula edi-

Satyrica ſcribendi ratio a Thomaſio tandem improbata.

u) 1726. Roſt.

x) Excitatio conſcientiae ad Chr. Thomaſium Prof. Iur. Halenſem propter iniquitatem nuper in programmate de Lectionibus ſuis hybernis proditam, cuius auctorem, qui ſe V. D. Miniſtrum Brandeburgicum vocat, eſſe Ven. D. Ioach Langivm docet nos Reimmannvs in Cat. crit. bibl. ſuae T. I. p. 783.

edita [z], cui titulum fecit: *Meditationes paſchales de ira et amara ſcribendi ratione*, deteſtatum fuiſſe. De cuius tamen confeſſionis ſinceritate nonnulli dubitauerunt, cum viderent, poſt hanc editam antiquum eum obtinuiſſe, vnde lepide dixit nonnemo [a], appellauiſſe eum hanc confeſſionem ſuam Meditationes paſchales, quod nunquam ei mente, niſi in feſto Paſchatos, ſuccurrant. Haud parum taedii et moleſtiarum autem ipſe ſibi hoc dicendi genere amarulento et mordente conflauit. Nam haud pauci magnis iris et ſcurrilibus quoque libellis in eius famam graſſati ſunt, eumque falſe traduxerunt, et narrante auctore *Bibliothecae iuris imperantium* [b], cum in ipſam caeſaream maieſtatem paulo liberius calamum ſtringeret, a fiſcali camerae imperialis accuſatus mulctaeque ſatis magnae poſtulatus eſt. Quam tamen tempeſtatem a capite ſuo principis potiſſimum ſui tutela tectus auertit. Quicquid autem vel errorum vel animi infirmitatum Thomaſium occupauerit, quem hominem fuiſſe, imbecillitati humanae obnoxium, nemo temere negauerit; illud tamen neminem hodie inficias iturum eſſe confidimus, illuſtrem locum eum inter illos mereri, qui iugum ſeruitutis philoſophicae et literariae a collo noſtro excuſſerunt, et plurimum ad diſciplinarum emendationem inter Germanos contulerunt. Et ſane gratias ei deberi maximas putamus, quod tot aduerſitatibus, periculis, metu et fortunae viciſſitudinibus non deterritus, vnus potiſſimum Herculeo auſu ſe torrenti obiecerit, et libertatem eclecticam, ante vix in muſeis virorum ſummorum triumphantem, in academicam lucem produxerit [c]. Quo beneficio hodie nos et poſteros noſtros gaudere merito laetamur.

Thomaſii confeſſio doctrinae ſuae.

§. XXI. Philoſophiae a Thomaſio emendatae nouoque vultu reſtitutae ſynopſin dare difficilis labor eſt. Supra enim monuimus, aliquoties mutauiſſe ſententiam virum illuſtrem, maxime vero vbi nouum et diuerſum a priori ſyſtema iurisprudentiae naturalis effingere coeperat. Vnde, qui Thomaſianam philoſophiam noſſe cupiunt, cum prioris, tum poſterioris ſyſtematis indolem ſummamque explorare neceſſe habent [d], eo quod non tantum in ipſis iuris naturalis principiis et poſitionibus mentem mutauit, ſed et naturae humanae ſibi aliam notionem finxit, aliasque operationes deſcripſit. Vnde comparanda eſt *Iurisprudentia diuina* cum *Fundamentis iuris naturae et gentium*, et in auxilium vocandae *Cautelae circa praecognita iuris* ab illuſtri ICto edita, in quibus potiora loca

z) Extat in Collectione ſcriptiuncularum Germanic. p. 679. conf. Cauſſas iuridicas mixtas P. II. p. 130. vbi cauſſas affert, cur hoc dicendi genus ſit ſecutus.

a) Apud LEPORIN. l. c. p. 274.

b) p. 48.

c) Conf. HEVMANN. Act. phil. Vol. I. p. 458. 609. ſeq. STOLL. hiſt. lit. P. II. c. I. §. 10. p. 417.

d) Inde enata Cl. Imm. Webero diſtinctio inter Thomaſium prioriſticum et poſterioriſticum, quam tamen ferre ſe non poſſe prodidit THOMASIVS in Diſſ. prooem. ad Fundam. I. N. et G.

loca et dogmata immutata et alterata indicauit. Ab hac autem prolixitate instituti ratio et tractationis prolixitas nos auocat, facilisque erit labor, cognoscendae doctrinae Thomasianae cupido, cum libri eius in omnium manibus versentur, ipseque quid in *Iurisprudentia naturali*, mutandum sit, in *Fundamentis I. N. et G.* copiose annotauerit. Iurisprudentiae quoque diuinae principia a Pufendorfianis non abeunt, quae infra suo loco describemus. Et prodiit quidem anno CIↃIↃCXCV CHRISTIANI THOMASII ICti *Confessio doctrinae suae*, positionibus CCLXX, quae omnes metaphysicae et physicae sunt, et agunt de ente eiusque triplici affectione, perceptibilitate, alicubietate, et amplitudine, extensione, seu expansione, de diuisione entis in Deum et creaturam, de differentia Dei et creaturae, de diuisione creaturae in spiritum et materiam, de corpore, de perceptibilitate materiae et spiritus, de homine et eius relationibus ad entia reliqua, de spiritu corporis humani, de vbietate spiritus, materiae, corporis de speciebus spirituum, materiae et corporum, de essentia Dei, de anima et corpore hominis integri, de imagine Dei, lapsu, statu hominis lapsi, regeneratione, symbolis fidei, lumine naturae et gratiae, ratione, fide, poenitentia spe, charitate deque officio Christiani erga alios homines. Ex qua breui συνόψει constat, voluisse virum summum earum doctrinarum suarum rationem reddere, quae ad theologiam naturalem et reuelatam pertinent, quibus tamen metaphysica et physica immiscuit cum arctissime cum illis cohaereant. Ipse vero monuit [e], esse has meditationes cogitata in Geneseos tria capita priora, quae non eo fine conscripserit, vt ederentur. Vnde earum diuulgationem sibi displicere fassus, nonnulla illustrationis caussa addidit, praecipue cum haec confessio ad probandam eius ἑτεροδοξίαν libello *Trinitatis orthodoxae, id est, Collectaneis quae inter Christianum Thomasium et M. Alb. Christianum Rothium de Trinitate SS. hactenus publice et priuatim Thomasio sic vrgente tractata sunt* [f], accesserit. Ipsa tamen, quae in hac confessione exhibentur dogmata, sua esse non negauit. Quoniam igitur philosophiae Thomasianae multam lucem accendit, scheda autem, paucis paginis comprehensa tantum non disparuit, potiora ex ea huc traducemus, vt habeat lector, quibus velut claue quadam vti ad sequentia melius intelligenda possit.

I. Omne ens est aliquid.

II. Anima hominis duas facultates habet, intellectum et voluntatem.

III. Vtraque consistit partim in actionibus, partim in passionibus.

e) In pec. monito, scriptis vernaculis minoribus inserto.

f) Lipsi. 1698. Eodem auctore prodiere quoque Atheistica Thomasiana et Sched. an dentur sagae.

Paſſio intellectus vocatur ſenſio, voluntatis inclinatio; actio intellectus vocatur meditatio, voluntatis impulſus.

IV. Paſſiones intellectus et voluntatis ſemper praecedunt actiones, et hae ſine illis quaſi mortuae ſunt.

V. Paſſiones intellectus et voluntatis ſunt perceptiones animae.

VI. Entia realia vel per ſenſionem intellectus, vel per inclinationem voluntatis percipiuntur.

VII. Perceptio voluntatis ſubtilior eſt perceptione intellectus, quia per eam etiam inuiſibilia et abſentia percipiuntur.

VIII. Perceptibilitas eſt affectio cuiusque entis, ſine qua non datur cognitio vera de eius realitate et eſſentia.

IX. Eſſentia eſt ſine qua res ab anima non percipitur.

X. Quaedam res percipiuntur ſenſione, quaedam inclinatione, quaedam vtraque.

XI. Alicubi eſſe vocatur, eſſe in aliqua re vel extra eam.

XII. Alicubi eſſe differt ab eſſe in certo loco, a continente et contento.

XIII. Amplitudo eſt conceptus de re vt longa vel lata, abſtrahendo a profunditate.

XIV. Amplitudo eſt vel ſpatium in quo eſt res mota, vel extenſa vel extenſum in ſpatio, vel extenſio actiua, vel extenſum paſſiue, vel motio actiua, vel mota res paſſiue.

XV. Quaedam extenſio finita eſt, et paſſiua, quaedam infinita et actiua.

XVI. Differunt ſpatium et res extenſa, extenſio et extenſum.

XVII. Diuerſo reſpectu eadem res vt ſpatium, et vt res extenſa poteſt conſiderari.

XVIII. Spatium infinitum eſt tantum extenſio actiua, in quo mouentur omnia, ipſum autem in nulla re mouetur.

XIX. Neceſſarium eſt, vt exiſtat aliquod extenſum finitum, in quo tanquam in ſpatio non moueatur aliud extenſum.

XX. Deus et creatura ſunt realiter diſtincta, h. e. quorum ad minimum vnum poteſt exiſtere ſine altero.

XXI.

XXI. Conceptus primus de Deo est aseitas, et quod reliqua omnia sint ab ipso.

XXII. Quia vero quod ab alio est, eo posterius est, ergo creaturae Deo non sunt coaeternae.

XXIII. Percipiuntur creaturae per sensionem, tum oritur inclinatio, quae tamen non semper sequitur sensionem.

XXIV. Non potest homo meditari de creaturis, quas sensu non percepit.

XXV. Meditatio de creaturis moritur, nisi reuiuiscat per nouas sensiones.

XXVI. Deus non percipitur sensione.

XXVII. Ergo intellectus non percipit viuere Deum, et omnis meditatio eius de Deo est mortua, quia sistit saltem Deum esse aliud quid quam creaturam, non autem quid Deus sit.

XXVIII. Deus itaque percipitur inclinatione cordis quae cum passio sit, Deum ipsum cor hominis inclinare necesse est.

XXIX. Passio intellectus in cerebro, voluntatis in corde fit.

XXX. Creaturae mouent cerebrum, Deus cor.

XXXI. Passio voluntatis nobilior est et melior passione intellectus, adeoque ad essentiam hominis pertinet, eamque a bestiis separat.

XXXII. Homo est creatura amans et cogitans, omnis autem inclinatio hominis amor est.

XXXIII. Intellectus amorem Dei excitare nequit, sed amor Dei intellectum.

XXXIV. Quo plus Deum amamus, plus Deum cognoscimus.

XXXV. Deus in se ipso est, et omnes creaturae in ipso; extra Deum autem nihil est.

XXXVI. Omnia ideo ex Deo ortum ducunt, et simul in Deo sunt.

XXXVII. Potest aliquid ex se ipso operari et tamen non extra se, sed in se est.

XXXVIII. Craeaturae omnes ex nihilo extra Deum factae sunt.

XXXIX. Deus habet amplitudinem infinitam, creaturae finitam.

XL. Intellectus hominis non omnes creaturas exacte comprehendere potest, estque finitus.

XLI. Sed voluntas, quatenus ab ente infinito inclinatur, infinita est.

XLII. Deum nihil extendit, ipse vero extendit ac expandit creaturas.

XLIII. Omnes creaturae sunt extensae, et nulla extendit aliam virtute, quam a se ipsa habet.

XLIV. Extensum esse, et partes habere differunt.

XLV. Omnis extensio motus est.

XLVI. Omnis creatura mouetur, Deus autem mouet omnia, et tamen est immobilis.

XLVII. Motus duplex est: de non esse ad esse, vel motus spatiosus: hicque vel in certo spatio, vel de spatio in spatium.

XLVIII. Antequam Deus creaturas extenderet erat Dei essentia amplitudo inuoluta *.

XLIX. Igitur tum creaturae in Deo occultatae erant.

L. Creatio igitur est actus, quo Deus creaturas hactenus in ipso occultatas in se ex nihilo extendit. Nihil autem esse, et in Deo occultatum esse, hic sunt synonyma.

LI. Creatio ergo est manifestatio Dei in creaturis.

LII. Deus nihil operatur extra se.

LIII. Nulla creatura est extra Deum, et tamen essentia creaturae ab essentia Dei differt.

LIV. Essentia creaturarum consistit in agendo et patiendo, nempe in mouere et moueri, et sic etiam sensio hominis excitatur.

LV. Perceptio per inclinationem est omnium subtilissima, et subtilior sensionibus omnibus, etiam tactu subtilissimo.

LVI.

*) Habuit has assertiones Thomasius a Cabbalisticis et Mosaicis, maxime Moro, cuius ipsa interdum verba retinuit.

LVI. Omnis motus fit per attactum, aut appropinquationem rei mouentis ad rem motam.

LVII. Fit itaque sensio per appropinquationem ad sensus, inclinatio ad cor.

LVIII. Sensio saepe tangitur modo inuisibili, et inclinatio cordis fit modo inuisibili.

LIX. Omnis attactus sensionis fit per pulsionem, inclinationis vel per pulsionem vel per attractionem.

LX. Creatura patiens, vel ens mere passiuum vocatur materia, oppositum spiritus. Opposita autem oppositos habent effectus.

LXI. Spiritus est ens mouens et agens.

LXII. Quicquid passionem denotat est affectio materiae, quicquid actionem, est affectio spiritus.

LXIII. Passionem vero innuunt, extensum, diuisibile, mobile esse, ideo materiae competit.

LXIV. Materia est penetrabilis, sed non penetrans, vnibilis, generabilis, corruptibilis, illuminabilis et calefieri potest.

LXV. Ergo essentia eius est tenebrosa et frigida, haec enim omnia passiua sunt.

LXVI. Deus materiae dedit motum de non esse ad esse, sed spiritus creatus materiam extendit, diuidit, mouet, penetrat, vnit, generat, corrumpit, illuminat, calefacit, et frigefacit; haec enim omnia actiones inuoluunt.

LXVII. Spiritus essentia sua lucidus, calidus et spirans est, siue creatura lucida, calida, extendens, diuidens, mouens, penetrans, vniens, generans, corrumpens, illuminans, calefaciens, et frigifaciens.

LXVIII. Nihil autem tale potest spiritus pati a materia, sed lucem tamen suam motionem et calorem non habet a se ipso, quia creatura est, sed a Deo.

LXIX. Igitur Deus etiam spiritum annihilare potest.

LXX. Spiritus essentia in se consistit in virtute seu potentia actiua, intuitu materiae vita eius est, essentiam eius formans, postquam existentiam a Deo acceperat.

LXXI. Ma-

LXXI. Materia est ens mortuum sine virtute, quam habet cum vita et essentia a spiritu.

LXXII. Induit ideo materia informem faciem, si spiritus eam relinquat.

LXXIII. Spiritus potest esse sine materia, materia sine spiritu esse nequit.

LXXIV. Spiritus ad materiam destinatus desiderat vnionem cum materia et exercitium virtutis suae in ea.

LXXV. Omnia corpora consistunt ex materia et spiritu, adeoque vita quadam et anima pollent, qua partes eius vniuntur.

LXXVI. Spiritus in omnibus corporibus quasi in centro est, vnde radios suos emittit, ac ita materiam extendit.

LXXVII. Si vero radios ex circumferentia materiae attrahat ad centrum, resoluitur corpus et corrumpitur.

LXXVIII. Spiritus spiritum attrahere et propellere potest.

LXXIX. Vires hae operantur sensibiliter in materia spiritui vnita.

LXXX. Attractus et impulsus in homine vocatur amor et odium, in aliis corporibus sympathia et antipathia.

LXXXI. Spiritus organis sensuum non percipitur, quia nihil patitur a materia.

LXXXII. Materia in se est tenebrosa, et nec videri nec tangi potest, sed spiritus facit, vt videri possit, dum illuminat, audiri, dum mouet, etc.

LXXXIII. Differentia colorum, soni, odorum, saporum et tactus proueniunt a diuersa efformatione et figuratione materiae.

LXXXIV. Calor et frigus prouenit a diuersitate motionis spiritus in materia, vtrum ea sit rectilinea vel circularis. Fluiditas vero et soliditas prouenit ab attractione spiritus. Prior ab attractione spiritus solaris, haec ab attractione spiritus terrestris.

LXXXV. Grauitas et leuitas prouenit a paucitate aut copia materiae, et quod spiritus corporis a toto suo separati, a spiritu totius trahatur et ad eum inclinet. Hinc etiam rarefactio et vis elastica intelligitur.

LXXXVI.

LXXXVI. Spiritus in se non aduersatur spiritui, sed sympathia et antipathia, amor et odium oriuntur a diuersis operationibus, quas spiritus pro diuersitate efformatae materiae in ea efficit.

LXXXVII. Corpus humanum aeque materia et spiritu gaudet, ac alia corpora.

LXXXVIII. Vnde in homine spiritus corporeus non debet confundi cum eius anima.

LXXXIX. In omnibus quibus corporibus materia e spiritu mota materiam alterius corporis immediate tangit. Sed materia tacta attactum non percipit, verum spiritus huic materiae assistens.

XC. Percipere hic significat virtutem alterius rei comprehendere, et probare, seu experiri atque se vel cum illa vnire, et propriam virtutem amplificare, vel illi cedere loco, aut propriam virtutem contrahere. Hae perceptiones in corporibus pro diuersitate figurarum et specierum corporum differunt: intuitu spiritus autem gradu tantum.

XCI. Propter varietatem materiae et diuersae eius structurae corpora diuiduntur in diuersas species.

XCII. Quaedam corpora sunt lucentia, quaedam pellucida, quaedam opaca, pro copia aut paucitate materiae et diuersis motionibus spiritus.

XCIII. Operatio vel perceptio spiritus animalis in eo consistit, quod in cerebro animalis imago contactus externi comprehendatur, et in corde probetur. Vnde postea spiritus in membris animalis oneratur, vt vel ad rem tangentem moueatur, vel eam fugiat.

XCIV. Si vero motus iste impediatur, excitat spiritus mouens in animalibus quasi desiderium rerum amoenarum, et quasi sollicitudinem ob res aduersas.

XCV. Ob structuram materiae corporis spiritus hominis ita operatur, vt imagines semel comprehensas custodiat, diuidat, componat, etiam absentibus rebus has compositas et diuisas imagines probet, et per hanc probationem (gustum) desiderium vel sollicitudinem tanquam de rebus praesentibus suscitare possit.

XCVI. Spiritus iste aeque ac spiritus reliquorum corporum immaterialis est, participat autem de attactu materiae, et gaudium aut dolorem sentit. Dependet intuitu operationum a mutationibus materiae in corpore humano. Adhaeret quasi aliis corporibus terrenis, nec sine illis vnionem suam cum corpore humano continuare potest.

XCVII. Homo secundum hunc spiritum consideratus vocatur homo animalis.

XCVIII. Virtus eius comprehendendi imagines rerum praesentium et absentium componendi et diuidendi appellatur intellectus actiuus, acumen ingenii.

XCIX. Et virtus desiderandi alias creaturas, etiam absentes, dicitur vis naturalis voluntatis, voluntas propria.

C. Materia est quidem extra spiritum, sed ab eo tamen vbique penetratur, immo spiritum ne quidem circumdat, sed primus spiritus extendens materiam desiderat alium spiritum, atque efficit, vt materia in quibusdam corporibus alium spiritum circumdet, et quasi comprehendat. Vel etiam spiritus, quando per artem conguſtatur, saepe se ipsum in materia capit, dum se valde contrahit.

CI. Si corpus aliud corpus non circumdat, nec cum eo vnitur, dicitur, quod per se subsistat: si vero cum alio corpore vnitur, vtrumque partes sunt vnius totius.

CII. Spiritus etiam existit extra corpora, eaque circumdat, immo corpora mouentur in spiritu.

CIII. Sed neque corpora neque spiritus per se subsistens possunt extra Deum esse.

CIV. Extensio spiritus concipi potest vt centrum circum circa radians, sed sine crassitie, sine qua vero materia comprehendi nequit.

CV. Spatium in quo mouentur omnia corpora est spiritus, et spatium in quo mouentur omnes spiritus, Deus est.

CVI. Lux est spiritus materiam illuminans inuisibilis.

CVII. Aër purus, siue aether, est spiritus materiam mouens, per quem corpora videntur.

CVIII. Terra est materia a spiritu contracta.

CIX. Aqua est materia a spiritu interno pulsa et mota.

CX. Corpora sunt vel terrena vel spiritualia, prout vel multum vel parum materiae habent.

CXI. Terrena corpora sunt, quae plurimum materiae habent, spiritualia, quae multum lucis habent, vt sol.

CXII. Aquea corpora sunt, quae multum spiritus et materiae habent. Illud quia sunt pellucida, hoc quia ob crassitiem videri possunt.

CXIII.

CXIII. Lucida corpora sunt nobilissima corporum, post haec aërea, tum aquea, denique terrea.

CXIV. Lux et ignis non sunt confundenda. Lux omnia sustentat, ignis omnia corrumpit est lux concentrata.

CXV. De Dei essentia tanquam incomprehensibili homines non nisi per similitudines loqui, possunt. Eae vero de nobilissimis creaturis desumi debent.

CXVI. Deus est ens mere actiuum, actus purus, spiritus, virtus efficacissima, lux, aura subtilissima.

CXVII. In Deo viuimus, mouemur et sumus.

CXVIII. Anima humana est ens distinctum a spiritu corporeo.

CXIX. Protoplasti corpus sine dubio fuit spirituale, et accedebat ad naturam corporum lucentium et pellucidorum, nec erat absque spiritu, sed in eo non consistebat vita hominis.

CXX. Igitur Deus inspirabat in nares eius spiraculum viuens.

CXXI. Anima ista est radius diuinae virtutis.

CXXII. Debebat anima haec regere corpus hominis et ad Deum ducere.

CXXIII. Et hoc intuitu anima hominis est perpetuum desiderium vnionis cum Deo, quem isto modo semper percipiebat. Vnde nihil aliud est, quam amor DEI.

CXXIV. Deus amor est.

CXXV. Illuminabat etiam amor hic intellectum hominis, vt scientiam haberet creaturarum, debebatque corpus hominis, et eius spiritum quasi transformare, et a creaturis ad Deum trahere.

CXXVI. Homo sequutus magis inclinationem corporis per spiritum animalem ad creaturas se trahi passus est, amisitque amorem DEI et cognitionem creaturarum perfectam.

CXXVII. Via ordinaria ex miseria hac euadendi est, vt homo ex statu bestialitatis transeat in statum humanitatis, et incipiat se ipsum nosse, miseriam vitae suae dolere, et amorem Dei desiderare.

CXXVIII. Has motiones homo bestialis excitare nequit, nec vltra per se tendere.

Subiungit his theologica, mire a receptis eccleſiae dogmatibus deuiantia, quae huc transferre non iuuat. Repetiit has aſſertiones in *Tentamine de eſſentia ſpiritus*, et ad alias quoque phyſicorum quaeſtiones et problemata ſoluenda adhibuit, fundamenta quoque moralia inde deriuauit. Non vero ſuo haec omnia ingenio debuiſſe Thomaſium, ſed pleraque accepiſſe a Theoſophicis et Moſaicis, facili negotio palpabit lector ex comparatione ſyſtematis theoſophico-cabbaliſtici, in ſuperiori parte enarrati, cum hoc ſyſtemate phyſico et metaphyſico Thomaſii, et vel ex vnius FLVDDI *Phyſica Moſaica* conſtabit, quos praeceptores habuerit. Id quod non negat, in ſtudio phyſico ad Comenium, Fluddum et ſimiles prae Carteſio vel Gaſſendo iurisprudentiae ſtudioſos ablegans. Aſt quam ſiculnea ſit tota phyſiologia Fluddana, theoſophicorumque aliorum, vel ex vnius GASSENDI *Examine philoſophiae Fluddanae* conſtat, quod ſi ſine partis ſtudio legere et expendere, quam vilipendere et ridere maluiſſet vir doctiſſimus, dubium non eſt, quin ſyſtematis huius vanitatem perſpexiſſet, et, quo erat ingenii acumine, palpauiſſet, ludere ſe vocibus et definitionibus, et imprimis in primariis axiomatibus paralogiſmos adducere. Melius autem res ſucceſſit in philoſophia rationali, de qua, quoad praecipua ita praecipit.

Logica Thomaſiana.

§. XXII. I. Duo ſunt lumina, quibus tenebrae intellectus pelli poſſunt, naturale rationis et ſupernaturale reuelationis.

II. Ad recte adhibendum lumen naturae linguis peregrinis opus quidem haud eſt, ſed vtiliter tamen adhiberi poſſunt.

III. Logica et hiſtoria ſunt inſtrumenta duo philoſophiae.

IV. Primarius artis rationalis finis eſt agnitio veritatis.

V. Cogitatio eſt ſermo internus de imaginibus, quae per motum corporum externorum mediantibus membris reliquis cerebro imprimuntur.

VI. Senſiones hominum vel externae ſunt vel internae, et cum ſenſibus confundi non debent. Habent enim ſenſus quoque animalia bruta, ſenſiones non item.

VII. Impoſſibile eſt omnem cogitandi actionem fieri in ſola glandula pineali, veriſimile autem fieri eam in toto cerebro.

VIII. Habent quidem bruta actiones hominum actionibus ſimiles, ſed carent cogitatione, ex principio autem oriuntur interno nobis ignoto.

IX. Homo eſt, ſubſtantia corporea, quae mouere ſe et cogitare poteſt.

X. Habet non voluntas modo, ſed et intellectus actionem et paſſionem,

nem, ex quo intelligitur, meditari pertinere non ad voluntatem, sed ad intellectum.

XI. Obscura et inutilis est quaestio, quot sint operationes intellectus.

XII. Quando intellectus circa imagines rerum externarum cerebro impressas versatur, vocantur abstractiones, et si praesentes se intellectui sistant, dicuntur memoria.

XIII. Quod si pro lubitu vel coniungantur vel disiungantur separenturue, oritur inde facultas imaginatiua.

XIV. Quando autem ex abstractionibus notis ignotae deducuntur, dicimur, computare, concludere, ratiocinari.

XV. Veritas est conuenientia interna cogitationum humanarum cum rei indole et natura extra hominum cogitationes.

XVI. Dantur veritates indemonstrabiles, quas qui negat, relinquendus est, eo quod conuinci vltra nequeat nolitque.

XVII. Hominem non semper cogitare veritas est manifesta.

XVIII. Cogitationes, quae cum obiecto externo non conueniunt, sunt falsae, et si serio admittuntur, erroneae fiunt, si autem velut sola intellectus operatio considerantur, dicuntur fictae.

XIX. Verum est ratione intellectus vel certum vel probabile.

XX. Potest aliquid certo verum esse, et tamen intellectu videri vel verisimile vel falsum.

XXI. Omnia, quae harmonia vel dissensu inter se gaudent, habent quoque proportionem et relationem inter se.

XXII. Verba nuda sine applicatione ad res significatas, nec vera nec falsa sunt.

XXIII. Principiorum ea conditio est, vt sint veritates indemonstrabiles.

XXIV. Non datur principium omnium primum nisi vnum, in quo omnes veritates latent.

XXV. Hoc principium primo-primum est; Quaecunque cum ratione hominis, id est cum sensibus et ideis conueniunt, vera sunt, quae discrepant falsa.

XXVI. Sensus hominem mente et corpore integrum non fallunt.

XXVII. Senſus internus falli nequit.

XXVIII. Apparens ſenſuum externorum fallacia oritur a praecipitantia intellectus iudicantis.

XXIX. Senſoria hominis non omnia omnibus hominibus omni tempore aequaliter ſentienda offerunt. Inde de conceptibus variabilibus non datur propoſitio abſoluta et vniuerſalis.

XXX. Sine ſenſione nihil percipere ſibique repraeſentare poteſt intellectus.

XXXI. Ex ſenſionibus oriuntur cogitationes actiuae vel ideae earumque relationes, et ex his ratiocinia, quae numerorum rationibus aequipollent. Non tamen algebra ſcientiarum omnium fons et clauis eſt. Facile intelliget lector, in recentiorum logicorum ſcriptis verſatus, petere Thomaſium nonnullos eorum, a quibus ſibi diſcedendum eſſe ſtatuebat. Maxime aſſertiones poſteriores *Medicinae mentis* illuſtris TSCHIRNHAVSENII oppoſitae ſunt, qui algebraicis computationibus vſus rationalem artem illuſtrauerat. Quod cum diſpliceret Thomaſio, isque in *Dialogis ſuis anno* CIↃIↃCLXXXIX nonnulla more ſuo libere notauiſſet, litem inde moleſtam ab illo ſibi excitatam et magnis animorum motibus geſtam ſenſit. Perſtitit tamen in ſua libertate Thomaſius, aſt laude debita Tſchirnhauſenianas meditationes non priuauit *). Multa quoque oppoſuit Carteſianis, quos aſſertiones VIII. X. XIV. XXV. iugulant, et ſequentia quoque paſſim confodiunt. Quae cum ex auctoris *Philoſophia aulica* et *Cautelis* nullo negotio queant diſci, et a logicae recentioris perito facile intelligantur, ab hac prolixitate in tanta rerum dicendarum multitudine merito calamum arcemus.

XXXII. Demonſtratio eſt euictio connexionis veritatum cum principio primo.

XXXIII. Duplicis generis eſt demonſtratio. Vel enim ex ſenſionibus ea fit, vel ex ideis et definitionibus earumque connexione cum principio primo.

XXXIV. Ineptum eſt, ea demonſtrare, quae vel inutilia ſunt, vel indemonſtrabilia et in ſe nota.

XXXV. Aliud eſt, eſſe verum vel falſum, aliud verum falſumque cognoſcere.

XXXVI. Incognitum vel relatiue vel abſolute tale eſt.

XXXVII. Veriſimilitudinis dantur criteria, fundamentum et gradus.

XXXVIII.

*) Vid. Dedic. Pract. logic.

XXXVIII. Pro conditione obiecti circa quod versatur intellectus, datur cognitio vel vera vel verisimilis.

XXXIX. Arte syllogistica impossibile est veritatem inuenire.

XL. Regula methodi vna tantum eaque haec est: ita esse disponendam veritatem vel inueniendam vel demonstrandam, ne peruerse et ridicule agas, fiatque initium a facillimis et maxime notis.

XLI. Ad inueniendas nouas veritates opus est experientia, definitione et diuisione.

XLII. Veritatibus certis maxime inseruiunt propositiones categoricae, verisimilibus hypotheticae.

XLIII. Deterior est conditio hominum, quam bestiarum.

XLIV. Non dantur principia connata materialia.

XLV. Fons primarius omnium errorum intellectus est educatio.

XLVI. Inde oriuntur praecipitantia, impatientia, praeiudicia.

XLVII. Fons proprius et primus praeiudiciorum est credulitas, quae ex miseria hominis eiusque intellectus conditione, quoad iuuentutem oritur.

XLVIII. Duo sunt praeiudicia generalia: auctoritatis humanae et praecipitantiae.

XLIX. Fontes praeiudiciorum specialium sunt ambitio; vnde antiquitatis praeiudicium oritur*.

L. Ad veritatem inquirendam requiritur, tum vt praeiudicia debellentur, id quod per dubitationem dogmaticam et abiectam auctoritatem humanam, attentionemque sufficientem effici potest: tum vt scientia deligatur, quae ad veram sapientiam ducit, quae in cognitione sui ipsius quaeri debet **.

LI. Obligamur ad inseruiendum nostra scientia et cognitione hominibus aliis, vt autem id recte fiat, requiritur, vt quis ipse scientiam cognitionemque solidam possideat, sitque perspicuus, fidelis, humanus, familiaris, nihil memoria ediscendum tradat, pauca dictet, ingeniorum selectum instituat, ad discipulorum auditorumque vires et intellectus capacitatem attendat, suorum scriptorum auctor sit, et verba inania nihilque significantia euitet.

LII.

*) Ex his vitia confusionis, obscuritatisque praeiudicia religionis et similia reiicit, quos autem reprehendet in Cautelis cap. 10. not. C. exposuit.

**) Prax. logic. c. 1. seqq.

LII. Qui aliorum opiniones interpretari et examinare cupit, non debet iudicare de aliis, antequam de suis sententiam veram interponere didicit, et non nisi recte prius intellecta et considerato argumento, minime autem, interpretationis leges ignorans, vel de libro quem plane non legit, vel praeiudicio affectuque aliquo in transuersum actus inspexit.

Metaphysica pneumatica, physica Thomasii.

§. XXIII. Metaphysicam a pneumatica distinxit Thomasius, valde grauis metaphysicae Scholasticorum, quam in academiis Protestantium regnare vehementer indignabatur, hostis. Inde satyrica illa loca in *Dialogis menstruis*, in quibus metaphysicos false ridet. Nempe didicerat a patre [g], cui elegantem historiam metaphysicae debemus, inter veterum et recentiorum metaphysicam multum discriminis intercedere, cum illorum notitia metaphysica circa principia vniuersalia et cognitionem entis eiusque attributorum versata sit, et denique ad cognitionem Dei transcenderit [h]: recentiorum vero lexicon sit philosophicum terminorum philosophicorum communissimorum in iustae scientiae formam elaboratum. Quod quidem factum esse ex errore circa doctrinam analogorum commisso, pater asserit, sed qui tamen ita feliciter ceciderit, vt se nescire dicat, an illius lexici quo quidem carere nemo possit, qui ad eruditionem minime superficiariam in quouis doctrinae genere adspiret, forma sit nobis optanda melior. Filius autem Christianus exiguum huic lexico pretium statuit, quamquam enim ob introductos in scientias, artis terminos vtilitatem illi denegare omnem non audet, ideoque ontologiam CLAVBERGII vel CLERICI commendat, parum tamen ad eruditionem philosophicam conferre iudicat, et ad intelligendos modo scriptores, qui istis artis vocabulis vsi sunt, adhibendam esse pronuntiat [i]. Quae caussa est, cur hanc partem philosophiae, quae principia scientiarum communia considerat, et philosophia prima quoque dici solet, non attigerit. Secutus autem methodum Scholasticorum, qui theologiam naturalem et pneumatologiam a metaphysica distinguere solebant, de spiritu nonnulla commentatus est. Quae cum a philosophis gentilibus disci non posse statueret [k], saltu quodam, nescio an satis felici, rationis principia praetergressus, quod crederet ignorare eam, quid sit spiritus, ad diuina oracula confugit, exque illis spiritus definitione capta, quod sit substantia agendi vi praedita, et attributis actiuis constans, nouam inde pneumatologiam excogitauit, vel potius ab aliis excogitatam recoxit, cumque materiae, veluti principio contrario contrariam essentiam, naturam attributa tribueret,

g) Summam hermeneuticae heic tradit, quam etiam in Iurisprud. div. L. 1. c. 3. p. 95. seqq. explicuerat: conf. append. p. m. 312. sed hoc loco emendat, conf. Cautel. c. 1. §. 38. seqq. controuersiam eo nomine habuit cum Vincentio Placcio.

h) Sched. de defin. sapient. s. orig. Hist. Phil. §. 17. p. 20.

i) Cautel. c. 12. §. 3. seqq.

k) Ibid.

bueret, enata inde phyſicae quaedam ſpecies, Moſaicae et theoſophicae ſimillima, quamque, ſi verum fatendum, ex Fluddo, Comenio, Bayero, Moro, ſimilibusque corraſit, ſuisque hypotheſibus adaptatam in tentamine de *Eſſentia ſpiritus* explicuit. Cuius cardo, in quo omnia vertuntur eſt, quod, dum mechaniſmo ſe opponit, eumque ratiunculis anxie conquiſitis euertere ſtudet, aliam prorſus ſpiritus definitionem ſibi formet, nempe ſpiritum vocando, quicquid actionem ſibi inuoluere videbatur, vnde principia motus omnia, cuiuscunque ea generis eſſe poſſunt, ad ſpiritus naturam retulit, et hoc quoque pacto lucem eſſe ſpiritum affirmauit. Quae cum extenſione non careat, ſpiritum quoque extenſum eſſe neceſſario dicendum erat, ita tamen, vt extenſionem illi in ſuperficie tantum ineſſe, ſine craſſitie, valde *παραδόξως* diceret. Quomodo neceſſe erat, phyſicos illos ridere, qui corpus habere concreatam vim motricem, neſcio quam et cuius entitatis dicunt. Quibus verbis quos philoſophos petierit, nemini ignotum eſſe poteſt, qui antecedens caput noſtrae tractationis perlegerit. Plerisque autem miſere paralogiſmis ineptis deceptus fuiſſe, et principia ignota, incerta et nihil ſignificantia adduxiſſe viſus eſt. Vnde nuper vir quidam doctus [l], mitiſſimo pro rei merito vocabulo nugas iſta eſſe, quibus philoſophia naturalis ſui et ignorantiam et contemtum vindicauerit, quasque recenſuiſſe ſatis ſit, appellauit. Realem de Vienna quoque in examine tentaminis de eſſentia ſpiritus hanc pneumatologiam Thomaſianam excuſſiſſe ex ſupra dictis repetendum eſt. Non operoſe autem ſummam illius tentaminis huc adducemus, cum, quae ipſa fundamenta attingunt, in confeſſione ſua ſupra in compendio enarrata, fuſe ipſe explicuerit, timeamusque, quae in vernacula ille attulit, a receptis philoſophorum vocibus mira *καινοφωνία* abeuntia, ne perperam et praeter mentem viri illuſtris explicemus. Vnde eos, qui ſpecialia nonnulla dogmata eius de ſpiritu et corpore ſcire cupiunt, ad ipſius libelli lectionem dimittimus, ex quo *ὡς ἐν συνόψει* potiora alibi [m] excerpſimus. Rem omnem autem, niſi fallimur, luculenter complexus eſt IVNCKERVS [n], his propoſitionibus totam pneumatologiam Thomaſianam deſcribens: I. Eſſentiam ſpiritus in genere conſiderati conſiſtere non in cogitatione ſola, ſed in actione: quoniam materia ens ſit mere paſſiuum; ſpiritus autem oppoſitus ſit materiae, ex quo vtroque conſtet omne corpus, oppoſita vero habeant praedicata oppoſita [o]. II. Dari etiam ſpiritus non cogitantes, ſed tamen

l) Cel. HOLLMANNVS theol. nat. c. 1. §. 19. p. 79. not. A.
m) In Germanico Hiſt. phil. opere T. VII, p. 576. ſeqq.
n) In Lineis primis erud. vniuerſae p. 136.
o) Ex his concludit, poſſe ſpiritum expandi, concentrari, purificari, dari ſpiritus tenebroſos, calefacientes et frigefacientes, ſummos et imos, calidos et frigidos, maſculinos et foemininos, nempe lumen et aetherem, ſpiritum creatum ſenſibus

men agentes, aetherem scilicet et lumen. III. Omnem potentiam actiuam esse ens per se subsistens, et subsistentiam potentiae passiuae perficiens. IV. Potentiam vero passiuam non posse per se subsistere, sed opus habere lumine sufficienti, vt videri queat. V. Omnes denique potentias actiuas, seu actrices, esse inuisibiles, etsi materia inuisibilis, sit instrumentum aut signum potentiae actiuae. Hac vero ratione VI. Etiam lumen et aetherem esse inuisibilia, et VII. quicquid non possit concipi sine actione, illud esse spirituale. Quae dogmata ex *Confessione Thomasiana* satis lucis capiunt, maxime autem ex physiologia et pneumatologia Mosaicorum, quibus pleraque debet Thomasius, queunt explicari. His igitur, quae mallemus omisisse, Thomasium, satis infeliciter reformare pneumatologiam et Physicam aggressum, prolixius non immoramur, sed ad moralem philosophiae partem conuertimur, in qua acutius vidit, licet, vt est hominum conditio, ab hypotheseos et praecipitantiae praeiudicio totus liber hac quoque in parte haud sit. Ita vero statuit:

Ethica Thomasiana.

§. XXIV. I. Bonum consistit in harmonia rerum aliarum cum homine eiusque viribus omnibus, non vero cum solo intellectu, quo respectu bonum est veritas.

II. Quicquid vires hominis ad breue tantum tempus auget, eiusque durationem impedit, malum est.

III. Omnis sensuum commotio et exorta inde sensio nimis fortis mala est.

IV. Nobilissimum bonorum fortunae non sunt diuitiae, nec honor, nec amicorum multitudo, nec libertas, sed sanitas.

V. Non consistit felicitas hominis in sapientia, neque in virtute; illa enim ad solum intellectum, haec ad solam voluntatem pertinet.

VI. Sed quaerenda est summa felicitas, in desiderio tranquillo, et cogitationibus moderate, mutationem subeuntibus, id est, in tranquillitate animi siue εὐθυμίᾳ.

VII. Delectatio haec siue acquiescentia animi dolore quidem caret, at gaudio quoque; et tranquilla est [p].

VIII. Fons hic est amoris rationalis.

IX. Homo

fibus posse comprehendi, Dari Archaeum siue spiritum mundi vniuersalem, esse in homine tres partes, corpus, spiritum malum et bonum, et similia, quae serio statuisse Thomasium non crederemus, nisi has ineptias systematis I. N. et G. fundamentum esse iussisset: adeo frigent omnia, et naenias sapiunt.

p) Opponit cum Epicuro voluptatem stantem vel quiescentem, fluenti vel quae est in motu.

IX. Homo ad Societatem tranquillam et pacis amantem, adque amorem animorum tranquillitati ſtudentium natus eſt.

X. Amat autem homo rationalis prudensque alios homines magis, quam ſemet ipſum.

XI. Quando ſumma felicitas pro complexu maximo et perfectiſſimo omnium bonorum quae homini contingere poſſunt ſumitur, tunc neque in diuitiis, neque in honore, neque in pudore, neque in libertate, neque in amicitia quaerenda eſt, immo proprie in hac vita non datur.

XII. Sanitas neceſſarium quidem requiſitum et pars eſt tranquillitatis animi, non vero ipſa εὐθυμία.

XIII. Sapientia et virtus ſunt partes eſſentiales tranquillitatis animi, quibus qui caret, vere miſerrimus eſt.

XIV. Voluptas corporis eſt contraria voluptati animi, eſt enim motus inquietus.

XV. Deus eſt cauſſa prima omnium rerum mutabilium, a quibus eſſentia diſtinguitur, eſtque a ſe ipſo q.

XVI. Materia prima neceſſario ex nihilo a Deo facta eſt, non poteſt enim illi coaeterna eſſe.

XVII. Res mutationi obnoxiae ſe ipſas conſeruare nequeunt, id vero creatoris opus eſt.

XVIII. Ergo datur diuina prouidentia.

XIX. Etſi Deus ſingulis momentis rebus vitam, eſſentiam et exiſtentiam nouam largitur, ſemper tamen cum priori priſtinoque vnum et idem eſt.

XX. Haec cognitio eſſentiae diuinae regula eſt, ad quam vitam et actiones ſuas componit vir ſapiens.

XXI. Ideo eum ſincere amabit, vere illi confidet, humiliterque eum reuerebitur.

XXII. Ex naturali hominis cognitione praeter hunc cultum Dei internum, nihil conſtat de cultu Dei externo r, licet intelligat praeſtare Deum externe quoque colere, quam non colere.

q) Multus eſt in eo, vt demonſtret, falſum eſſe axioma ex nihilo nihil fit cap. 3. §. 8. pag. 122. ſeqq.

r) Etiam de hac theſi diſputauit cum Placcio, vid. append. ad Lib. II. Iurisprud. div. pag. 372. et

XXIII. Duo errores capitales in agnitione Dei sunt atheismus et superstitio idololatrica.

XXIV. Superstitiosus deterior est atheo.

XXV. Amor est desiderium voluntatis humanae vniendi se cum eo, inque ea vnione manendi, cuius bonitatem intellectus agnouit.

XXVI. Amor irrationalis varius est, si desiderium nimis inquietum est, si amantur res malae et noxiae, si varia vnionis genera inter se confunduntur, si coniunctio corporum primario intenditur.

XXVII. Non autem est confundendum desiderium generandae sobolis cum cupiditate delectationis ex ea re.

XXVIII. Prouidentia itaque in vnione corporum opus est, ne sub amoris rationalis larua irrationalis lateat.

XXIX. Amor rationalis aliorum hominum, vnum ad felicitatem medium est.

XXX. Amor vnica virtus, et vera virtutum omnium mensura est.

XXXI. Amor Dei, qui ad eum solum respicit, est supernaturalis, tenditque ad futuram felicitatem, et in sublimiori schola discendus est.

XXXII. Duplex est amor aliorum, communis et specialis.

XXXIII. Verum amorem gignit vnice similitudo propensionis ad virtutem.

XXXIV. Neminem odisse oportet, licet inimici amicorum communes esse debeant.

XXXV. Amor vniuersalis atque communis quinque virtutes complectitur: I. humanitatem, quo et beneficentia et grati animi significatio pertinet. II. Veracitatem fidemque promissionibus etiam inimicis et haereticis factis praestandam; III. Modestiam cum humilitate non confundendam; IV. Sedatum et pacificum animum, V. Patientiam a bello abstinentem, quo neque amor, neque pax comparari potest

XXXVI. Amor specialis est vnio duorum animorum, sine qua non consistit amicitia.

XXXVII.

et differt. de Naeuis Iurisprud. Rom. ex Historia Iuris ab eiectis regibus ad publicatas leges XII. tabb. deductis, LEIPZIG pag. 290. Abrupit controuersiae filum Placcius, cuius caussam exposuit in Access. art. rhetor. in epistola adiecta.

XXXVII. Amorem licitum non facit solum coniugium.

XXXVIII. Quo plures se amant, eo magis rationalis amor est.

XXXIX. Contra rationem est, eum odisse, qui idem quod nos amamus, ipse quoque amat.

XL. Amor rationalis postulat quidem similitudinem inclinationum, non vero graduum earum.

XLI. Fundamentum amoris rationalis est, si quem vere magni facimus atque aestimamus.

XLII. Oritur ex hoc aestimio recto sollicitum placendi studium, beneficentia ex confidentia orta, communio plena bonorum et actionum omnium.

XLIII. Pro conditione hominum, circa quos versatur amor, variant etiam eius circumstantiae, praecipue vbi is obtinet inter aequales.

XLIV. Amor rationalis erga se ipsum est studium omne id faciendi, quo vitae terminus a Deo fixus secundum regulas rationis communis et sanae, ad emolumentum eorum, quos amamus, non praeuertitur, sed conseruatur s).

XLV. Amor proximi est fundamentum amoris erga nos ipsos.

XLVI. Respicit autem ille ante omnia ad emendationem animae, conseruationem corporis et vitae autem amori aliorum postponit.

XLVII. Ad curam corporis quatuor virtutes requiruntur: temperantia, puritas, laboris industria et fortitudo.

XLVIII. Causa cur plerique homines euadant infelicissimi est, quia carent amore tranquillo et rationali.

XLIX. Causa omnis infelicitatis non tam in intellectu, quam in voluntate hominis eiusque propensionibus latentibus quaerenda est.

L. Praeiudicia intellectus originem habent ex voluntate.

LI. Infelicitatis origo ipsaque natura consistit in amore irrationali, et animi statu irrequieto.

LII. Duobus praeiudiciis seducitur voluntas; nempe praeiudicio impatientiae et imitationis, quae difficulter eradicari possunt.

s) c. 7. p. 313. seqq. huic potissimum fundamento innititur nouum systema I. N. et G. vt ex infra dicendis patebit.

LIII. Affectus in voluntate sunt non in intellectu [t].

LIV. Voluntas est facultas animae, qua homo ad aliquid inclinatur, seque ipsum instigat ad faciendum vel omittendum aliquid.

LV. Differt itaque intellectus a cogitationibus, quae ad intellectum pertinent.

LVI. Semper mouetur voluntas hominis ab ingrato ad gratum, ab iniucundo ad iucundum.

LVII. Tendunt omnes animi propensiones ad futurum et absens obiectum.

LVIII. Oriuntur affectus ex sensionibus, quo referenda quoque est sensio inclinationis nostrae.

LIX. Commotio rerum externarum vehementior sentitur in corde.

LX. Ex fortiori impressione sequitur commotio sanguinis extraordinaria, quacum tamen non semper coniuncta est commotio neruorum.

LXI. Vnus tantum affectus primarius est, nempe desiderium siue cupiditas, qui potest in amorem et odium distribui.

LXII. Admiratio inter affectus locum haud habet.

LXIII. Omnes ad odium et amorem reduci affectus possunt.

LXIV. Affectus in se neque mali neque boni sunt, sed indifferentes, species vero eorum aut bonae aut malae sunt.

LXV. Affectus, qui hominem sibi eripiunt, mali sunt, qui restituunt sibi, boni.

LXVI. Commotio nimia mala est, temperata vero bona.

LXVII. Quatuor sunt propensiones primariae, amor rationalis, amor honoris, amor habendi, amor voluptatis; eaeque in natura hominis se exerunt, sunt enim sanguinei voluptati dediti, cholerici ambitiosi, melancholici auari [u].

LXVIII.

t) Prax. eth. c. 2. p. 58. seqq. quo loco pathologiam Stoicam, Platonicam, Peripateticam, Carteſianam erudite prosequitur, dignus, qui attente legatur.

u) Mutauit has assertiones quae c. VII. p. 157. seqq. explicantur, cum amorem rationalem ab amore honoris, pecuniae, voluptatis minus recte specie distinctum esse ex sensu communi se deprehendisse crederet. Nempe statuit postea amoris irrationalis naturam quaerendam esse in inepto et irrationali amore boni, honesti, vtilis et iucundi, vid. Fund. I. N. et G. L. I. c. 3. §. 77. sqq. Cautel.

LXVIII. Tranquillitas animi poſtulat harmoniam inter vires cogitationum, ſiue intellectus.

LXIX. Ingenium, iudicium et memoria in amore rationali perfecte conſpirant.

LXX. Eſt amor rationalis taciturnus, ſincerus, liberalis, humanus, cordatus, temperans continensque, parſimoniae deditus, induſtrius, alacris, patiens, magnanimus, inſeruiendi cupidus promtusque.

LXXI. Quaelibet propenſio mala gignit vitia virtuti contraria, ex illa enaſcentia.

LXXII. Ex varia mixtura vitiorum oriuntur laruae pſeudo-virtutum.

LXXIII. Apud quemuis hominem regnat vnum ex vitiis cardinalibus, quod cum reliquis magis vel minus miſcetur.

LXXIV. Ex prudenti conſideratione huius mixturae oritur ars aliorum animos dignoſcendi x).

LXXV. Reſpiciendum autem primario ad tria vitia capitalia, otium, iram, inuidiam.

LXXVI. Extinguendi ſunt affectus praui et excitandus amor rationalis y).

LXXVII. In extinguendis vero prauis affectibus a propenſione praedominante faciendum eſt initium.

LXXVIII. Requiritur autem intentio bona et ſincera, et attentio accurata.

LXXIX. Neceſſarium porro eſt in praeiudicia voluntatis inquirere, eaque abiicere.

LXXX. Subtrahenda quoque cupiditati praedominanti alimenta ſunt, et vitanda occaſio, conuerſatio autem bonorum et exercitatio rerum bonarum quaerenda.

LXXXI.

tel. c. 14. §. 51. hinc in Hiſtoria ſap. et ſtult. Germanice edita menſ. XI. in Praxi ethic. c. VI. §. 30. in Tent. de Eſſ. ſpiritus c. VII. § 189. mutare iubet. Putat autem diſtinctionem amoris rationalis ab amore irrationali ſpecificam myſticos quoque in errorem ſeduxiſſe, eo quod viam purgatiuam illi inaedificauerint, quae ad enthuſiaſmum ducat. Interim tres iſtas propenſiones malas et irrationales his non obſtantibus ſeparatim conſiderare iubet, vt ex infra dicendis conſtabit.

x) Exempla eius rei luculenta expoſuit in Hiſt. ſap. et ſtult. Germ. m. XI. p. 251. conf. tamen Cautel. c. XIV. not. u. et quae ibi ſupplere iubet.

y) Etiam haec mutanda erant cum amorem rationalem ſpecie non differre ab irrationali ſtatueret, hinc in paſſionum ſiue propenſionum primariarum aequilibrio rationalem amorem quaerendum eſſe poſtea docuit. conf. Cautel. c. 14. §. 56.

LXXXI. Ad hanc autem vitam virtute dignam consequendam naturales vires non sufficiunt [z].

Ius N. et G. Thomasii.

§. XXV. Restat ex disciplina Thomasiana iurisprudentia diuina, cuius faciem dupliciter virum illustrem delineauisse supra memorauimus. Et primo quidem in plerisque Pufendorfium secutum se esse, ipse non negat, emendauit autem eius systema, introducta lege diuina positiua vniuersali, et ad hanc normam multa exigendo, capita nonnulla iurisprudentiae naturali vindicauit. Qua de re consilioque suo cum ipse in discursu prooemiali disseruerit, et quae nouae disciplinae obiiciebantur, atheismi, heterodoxiae et nouaturientis lasciuiae suspicionem a se remouerit, Lectorem ipsum librum adire iubemus, longiora enim sunt, quam vt hoc loco in compendio queant afferri. Mutauisse autem consultissimum virum conceptum atque definitionem legis, et ob homonymiam latentem nouam et restrictiorem eius significationem induxisse, supra quoque iam narrauimus, patetque ex tractatione eius de legis vera notione, quam *Obseruationibus literariis Halae vulgatis* [a] inseruit, itemque ex *Capite quarto et quinto Fundamentorum iuris naturae et gentium*, virum celeberrimum facto discrimine inter consulentis et imperantis personam, consilio obligationem internam, legi externam et vim coactiuam vindicasse, illudque sapientis caussa, hanc stulti esse darique contendisse. Sicque legem naturalem ad consilia obligatione interna obligantia, positiuam ad imperia humana retulisse, Deumque ideo non vt despotam et legislatorem, sed vt patrem consideraſſe, poenam quoque proprie ab hominibus tantum visibili modo inferri posse, asseruisse. Quibus positis non potuit non magnam pati mutationem iurisprudentia naturalis Thomasii. Valde displicuit haec nouitas non theologis modo, ex quorum ordine praeter *Innocuarum relationum* auctores [b] B. Io. Franc. Buddeus [c] dissensum suum testatus est, praecipue cum nouas assertiones non carere periculo crederent: sed ex ICtis quoque [d] non defuerunt, qui leges diuinas positiuas vniuersales maiori probabilitate et securitate, quam hypothesin de consiliis diuinis, admitti posse contenderent. Et professus quidem est Thomasius [e], libertatem se relinquere cuilibet, cui haec sua non placuerint, manendi in via trita et communi, modo eadem sibi libertas concedatur, cetera promtissimo mutare doctrinam suam, meliora si edoctus fuerit: ast, si verum fatendum, in his

z) Etiam hoc in Fund I. N. et G. c. 1. §. 99. 118. seq. c. 2. § 104 Cautel. l. c. § 59. p. 235. mutauit, eo quod philosophicas virtutes veras esse virtutes statueret.

a) T. VI. obs. 27.

b) 1703. p. 852. seqq.

c) Inst. theol. mor. P. II. c. II. §. II. p. 504. conf. Isagog. in Hist. theol. p. 315. Hist. philos. p. 525.

d) Imm. Weberus pec. Diss. de Legibus diu. positiuis vniuersalibus. conf. Paltheni Diss. an leges naturae sint stricte et proprie dictae leges.

e) Fund. I. N. et G. c. 1. p. 29.

his ipsis fundamentis I. N. et G. aperte prodidit contradictionis se non valde patientem esse, et irritatum a suspicionibus vel cauſſis priuatis nonnullis abstinere a contumeliae nota dissentienti inurenda non posse. Nam non Weberum solum valde contemtim refutat, quos mores a philosopho non expectaueris, sed imprimis Buddeum quoque ita sugillat, vt vix a conuitiis abstineat, eo quod is pronuntiasset, dogma, quod ius naturae ad consilia magis, quam leges strictas pertineat, tale esse, vt praecipua fidei fundamenta destruat. Quae ita irritarunt Thomasii animum [f], vt studium ei ineptum omnibus placendi, dissimulationem astutam, iniquam vindicationem alienorum pro suis, meticulositatem, inclinationem ad laudes potentiorum, contradictiones apertas etc. obiiciat, quae in reformatore ethices amorem rationalem vbique crepante nemo sanus quaesiuerit. Quod annon cauſſis quibusdam arcanis adscribendum sit, iis coniiciendum relinquimus, qui circumstantias eorum temporum et ἀνέκδοτα didicerunt. Certe tantis iris opus haud erat, praecipue cum haud parum esset suspectus Thomasius, noua legis definitione introducta, nouisque libertatis, voluntatis aliisque notionibus moralibus effictis et suppositis, verbis eum magis [g], quam re ipsa nouam scientiam iuris naturalis introduxisse, vt haberet, quo alios morderet, et sibi aliquid singulare esset, atque ab aliis, qui hactenus satellites sui fuerint (ita enim eos vocat, qui ius illud vniuersale diuinum receperant,) diuersum ostenderet. Et fatendum quoque, multum acuminis et ingenii in hac tractatione virum magnum demonstrauisse, licet scriptioni isti lumina et elegantia desint, vnde non repugnamus, si quis cum cel. STOLLIO [h] hunc foetum Thomasii omnibus aliis praeferendum esse ob acumen contendat. Nos id vnum dictis prooemii loco addimus, auctorem ea quae de hominis natura morali, de natura spiritus, de forma essentiali hominis, de spiritibus oppositis in homine in *Ethica* et *Tentamine de Essentia spiritus* dixerat, hoc quoque loco suppossuisse, inflexisse autem ea dogmata, et abiecisse praetextu relictorum terminorum logicorum et metaphysicorum nonnulla, quae offendere reuera posse intelligebat. Ita v. c. dogmati formam essentialem hominis consistere in voluntate, surrogauit illud: principium dirigens actiones humanas non esse intellectum, sed voluntatem, itemque illi: hominem ab homine specie differre, hoc substituit: hominum singula indiuidua a natura voluntatibus diuersis et oppositis esse praedita, vel huic: hominem regi spiritibus oppositis hoc aequiparandum censuit: hominem modo ad hoc concupiscendum, modo ad aliud,

f) p. 67. et passim, item in Cauſſis iur. mixtis P. II.
g) Conf. STOLLIVS Hist. lit. P. III. c. 1. §. 61. p. 624.
h) l. c. conf. REIMMANN. Hist. lit. Germ. P. VI. p. 72.

aliud, quod priori voluntati erat oppositum, impelli. Quae idem quidem significare velleque contendit, ast prodit simul, aut prius notionum ambiguitate lectores eum delusisse, aut nunc mitiora et tolerabiliora supponere, et mutationem tamen fateri nolle. Verum de his lectori a partis studio alieno iudicium relinquimus, nec de systemate Thomasiano arbitrium interponimus, sed ipsum potius, quoad fundamenta et capita potiora enarramus. Cuncta enim adducere velle, esset, librum ipsum, qui in omnium manibus est, describere. Sufficiet autem ea notasse, ex quibus constare potest, quo charactere, fundamento, et nexu constet ius naturae et gentium nouo labore a Thomasio reformatum. Ita vero praecipit:

I. Mundus constat ex inuisibilibus potentiis et corporibus visibilibus [i]. Per potentias inuisibiles auctorem intelligere spiritum, ipse notat, abstinere autem iam se ab eo vocabulo ait, propter ambiguitatem. Quo pacto veterem cantilenam repetit, et inuisibilia omnia spiritus esse, adeoque lucem et aetherem huc pertinere contendit. Quin spiritus, potentias, facultates et virtutes sibi synonyma esse, et aërem corpus non esse transparens, quia videri nequeat, asserit. Ex his, quae primi fundamenti loco ponit, de reliquorum siue certitudine et perspicuitate siue incertitudine, ambiguitate et obscuritate facile iudicabit lector beneuolus, philosophandi, et notionum clararum et distinctarum peritus.

II. Nullum datur corpus visibile, quod non praeditum sit potentia inuisibili.

III. Quod in corporibus visibile est, aut tangi potest, materiam vocamus, inuisibilia autem et, quae tangi non possumus, vocamus naturam. Naturam autem semper denotare potentias et virtutes, hancque clauem esse quaestionis inter Schelhamerum, Sturmium, Boyleum agitatae de natura, contendit. Qua verisimilitudine? lector iudicet.

IV. Homo pertinet ad classem rerum visibilium, habet autem praeter facultates cum aliis corporibus communes potentias, per quas ab iis differt, nempe animam, quae se exerit facultatibus intelligendi et volendi.

V. Quia potentiae corpora singulorum generum producunt, et particulas materiae ita vniunt, vt peculiarem figuram accipiant, id quod etiam in formando ab anima corpore fit, ideo externa figura corporis humani ac partium eius internam et externam diuersam indolem et naturam animae humanae designat.

VI. Prae-

i) Capite I.

VI. Praeditus est homo intrinseca facultate inquirendi in sedes potentiarum propriarum ensque sentiendi.

VII. Huius ope scit, facultatem intelligendi esse in cerebro, volendi in corde; illud cogitatio est, hoc concupiscentia siue amor.

VIII. Igitur intellectus est facultas animae humanae cogitandi in cerebro, et voluntas facultas eiusdem animae concupiscendi in corde.

IX. Actus vero intellectus sunt cogitationes, quae vel de corporibus cogitant, vel de potentiis, illae sensiones dicuntur, hae intellectus stricte dictus aut purus. Caue hic intellectum purum sensu Cartesiano intelligas, statuit enim auctor, nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu, sed intellectus purus hoc loco notat abstractiones factas ex sensionibus.

X. Sensiones corporum praesentium dicuntur sensus communis, nec confundendae sunt cum sensibus externis: hi enim ad corpus pertinent, illae ad potentias homini proprias: hi sola perceptione, illae affirmatione intellectus constant.

XI. Nulla est cupido seu voluntas ignoti, sed omnis cupiditas requirit minimum perceptionem seu cognitionem sensus externi.

XII. Cogitatio, quae circa rerum praeteritarum imagines per sensiones impressas versatur, vocatur imaginatio, vel angustiori sensu memoria, si eas componit vel subtrahit imaginatio stricte sic dicta, vel phantasia.

XIII. Cogitationes omnes de corporibus consideratis vt totis sunt singularium et sensionum.

XIV. Non potest esse consideratio materiae in abstracto, sed solum potentiarum. Potentia communis corporum autem, quae materia dicitur, accuratius vocatur natura corporis.

XV. Quando potentiam ab vnione corporis seorsim cogitamus, oritur inde cogitatio vniuersalium, quae fit per abstractionem.

XVI. Modi cogitandi omnes fiunt aut per inuestigationem, aut per formationem propositionum: illa est quaestio et suspensio iudicii, haec affirmatio et negatio. Hae igitur actiones sunt intellectus non voluntatis: et, simpliciter falsum est, dari cogitationem termini simplicis. Petit Cartesianos et Scholasticos, ast nisi fallimur, verbis magis, quam re ipsa ab illis abit.

XVII. Series plurium cogitationum ratiocinatio seu meditatio dicitur, plures ratiocinationes ordine suo constant, seu methodo.

XVIII. Memoria pollet, qui plures sensiones recordatur ingenio, qui apte eas iungere, iudicio qui differentias potentiarum inuestigare nouit.

XIX. Omnis voluntas est concupiscentia in corde amorque vel desiderium vniendi se cum re amata, omne autem desiderium est conatus agendi.

XX. Conatus voluntatis in homine impellit intellectum ipsum, vt rem amatam valde consideret, et de mediis eam adipiscendi cogitet.

XXI. Igitur voluntas est concupiscentia cordis semper coniuncta cum cogitatione intellectus. Hinc, si consideretur absque respectu ad potentiam agendi, dicitur appetitus sensitiuus.

XXII. Non tamen voluntas est cogitatio, differunt enim conatus et sensio. Peripateticos et Cartesianos pungit, omnem animae operationem cogitationis nomine comprehendentes. Ast meras definitiones nominales esse, adeoque arbitrarium, quid cogitationis nomine significare velimus, quilibet videt.

XXIII. Actiones intellectus saepe quidem mouentur sine voluntate, sed voluntas semper mouet intellectum.

XXIV. Potentiae rerum extra hominem non solum mouent facultates corporis, sed et cogitationes, et ipsam voluntatem seu appetitum.

XXV. Falsum itaque est, voluntatem non posse cogi, potest enim irritari vel impediri per virtutes inuisibiles potentiarum externarum. Valde improprie vox cogi hic sumitur, quando rationibus flectuntur inclinationes voluntatis. Quod vt fieri posse nemo negat, ita vox cogere, ista ambiguitate multos in systemate Thomasiano praeter necessitatem valde exacerbauit.

XXVI. Locomotiua facultas non pendet a cogitatione, sed subest conatui cordis, etsi non semper proueniat a voluntate humana, i. e. coniuncta sit cum cogitatione, quod mouere membra velim: non vero tota ab ea pendet, sed est singularis potentia a Deo indita.

XXVII. Habet intellectus suas vires proprias, in quas nihil potest

potest voluntas, quae motum quidem cogitationum incitare, non vero sistere semper potest.

XXVIII. At in affirmatione boni vel mali, quod nos ipsos afficit, in attenta consideratione huius boni et mediorum aptorum semper intellectus impulsui voluntatis subest, nec dirigitur voluntas ab intellectu. Non enim quia aliquid bonum videtur intellectui, voluntas id appetit, sed ideo, quia voluntas id appetit, id bonum videtur intellectui. Valde displicuit thesis ista multis, qui experientiae et naturae humanae eam repugnare contenderunt. Alii inter intellectum, voluntatem antecedentem et consequentem distinguentes concesserunt, antecedere debere sensionem grati, sine qua moueri nequeat voluntas, ast hanc irritatam tunc ita intellectum determinare, vt obiectum secundum inclinationem voluntatis consideret. Ast si καινοφωνίαν hic excipias, nihil dixit Thomasius, quod non dictum sit ab aliis: Ipse enim supra concessit, omnem cupiditatem ad operandum requirere perceptionem seu cognitionem sensus externi, sensionem autem ex sensu sequi. Adeoque quae operose hic et in seqq. de voluntate ab intellectu libero et non dependente dictitat, aut intelligenda sunt de consideratione accurata obiecti, quod appetit post sensionem voluntas, aut de inclinatione voluntatis in se, quae tamen per sensionem determinanda est ad obiectum certum. Ex quo patet plerisque, quae tantis animorum motibus disputata sunt, subesse contentionem de vocibus. Quae semel monuisse sufficiat.

XXIX. Habent intellectus et voluntas suas actiones et passiones.

XXX. Intellectus agere dicitur, quando impellitur a voluntate ad meditandum, pati, quando mouetur ab aliis rebus praeter voluntatem ad sentiendum.

XXXI. Voluntas patitur ab aliis rebus ipsam excitantibus, non tamen ab intellectu primario; eo tamen vtitur tanquam instrumento ad excitandos affectus per cogitationes attentas.

XXXII. Intellectus agit in cerebro; loqui enim est actio corporis, non intellectus.

XXXIII. Voluntas agit extra cor, quia conatus est, non dantur itaque actiones eius immanentes.

XXXIV. Voluntas est primum agens animae humanae, quia mouet intellectum.

XXXV. Actiones a voluntate imperatae dicuntur voluntariae, morales, ſpontaneae, reliquae neceſſariae, coactae, phyſicae.

XXXVI. Natura hominis moralis eſt complexus potentiae volendi cum potentiis voluntati ſubiectis. Adeoque ad phyſicam quoque ſuo modo pertinet.

XXXVII. Ratio humana eſt praedicatum ſolius intellectus, non voluntatis.

XXXVIII. Libere iudicat intellectus de rerum natura etiam de bono et malo, quoties a voluntate non impellitur. Seruit voluntati, quatenus ab ea impellitur.

XXXIX. Habet intellectus et voluntas ſuam libertatem et ſeruitutem, vtramque non intrinſecam ſed extrinſecam ratione intellectus et voluntatis.

XL. Nulla ideo datur voluntatis electio, ſiue libertas indifferentiae.

XLI. Dum non ſemper intelligitur, quod voluntas agat irritata a potentiis externis, hoc intuitu libera dicitur.

XLII. Spontaneum et liberum intrinſece toto coelo differunt. Spontanea enim eſt actio, quae a voluntate eſt imperata, dicitur vero libera eo reſpectu quo ipſa voluntas.

XLIII. Spontanea actio homini imputatur, quia eius auctor eſt, non vero quia libera eſt.

XLIV. Potentiae omnes inter ſe aut vniuntur, aut pugnant, in hoc caſu potentior facultas vincit minus potentem.

XLV. Bonum dicitur, quod potentias alicuius corporis conſeruat, malum quod eas, et ſic ipſum quoque corpus deſtruit.

XLVI. Vnio potentiarum cum corpore vita dicitur, ſolutio mors: vita durante corporis partes, quae ſunt ſedes potentiarum, manent vnitae, morte diſſoluuntur particulae corporis, potentiae auolant ad potentias ſeparatas, in nihilum enim redigi haud poſſunt.

XLVII. Corpus itaque mortale eſt, potentiae immortales.

XLVIII. Peculiare eſt in homine, quod habeat potentiam primaria cuius bona ſaepe repugnant bono totius, quod tamen vere bonum eſt, bonum partis totius bonum deſtruens bonum apparens, id eſt malum.

XLIX. Co-

XLIX. Conatus ad rem ſibi conuenientem dicitur deſiderium, amor, ſpes, conatus ad rem ſibi aduerſam odium, fuga, horror, metus. Dicuntur paſſiones, quia a rebus extrinſecis animo gratis vel non gratis regulariter ad motum excitantur.

L. Ratio quando libera eſt, id eſt a voluntate non mouetur, et ita cognoſcit differentiam inter bonum verum et apparens, recta dicitur. At impulſa a voluntate ad bonum apparens dicitur corrupta.

LI. Singuli homines habent voluntates in paucis conuenientes, in multis diuerſiſſimas et ſaepe pugnantes et oppoſitas: quin ſinguli homines non volunt perpetuo, quod ſemel volunt, ſed ſaepe diuerſa et oppoſita. Patet id ex diuerſa figura facierum, quae paſſiones diuerſas ſignificant.

LII. Non itaque homo eſt ſpecies infima, nec humano generi vna eademque natura eſt.

LIII. Dantur in homine tres praecipuae voluntates ſiue cupiditates, voluptas, auaritia, et ambitio, quae omnibus hominibus dominantur, ſed diuerſa mixtura.

LIV. Iſtae tres cupiditates non ſunt diuerſi motus ſibi inuicem naturaliter ſuccedentes, directi a communi principio volendi aut ab intellectus varia modificatione orti. Actiones enim pugnantes voluntariae non poſſunt oriri ex communi et vna voluntate, ſibi enim repugnant in affectionibus externis.

LV. Ex his ſequitur, ea quae communiter electioni adeoque libertati voluntatis tribuuntur, magis referenda eſſe ad paſſiones voluntatis aut coactionem et neceſſitatem. Orta enim pugna ſemper vincit potentia maior.

LVI. Voluntas omnis potentia actiua ſua natura eſt, etſi multae eius affectiones ab aliis potentiis oriantur, immo omnes eius actiones ab aliis potentiis excitari et ſic paſſiones dici poſſint [k].

LVII. Tres primarii affectus, voluptas, ambitio, auaritia, ſunt tres facultates actiuae impellentes et intellectum et locomotiuam ad vnionem cum re grata etiam abſente. Et eadem trium odiorum ratio eſt ad fugiendam rem ingratam.

LVIII. Sed ſpes, metus, gaudium, triſtitia ſunt paſſiones animae, ortae ex ſenſu potentiae alterius adiuuantis vel repugnantis illis affectibus.

LIX.

k) cap. 2.

LIX. Passiones animi sunt duplices, vel quibus voluntates primariae excitantur, vel quibus supprimuntur.

LX. Itaque accurate loquendo, non nisi duae affectiones affectuum primorum sunt, spes et metus, illa connata est, hic aliunde aduenit.

LXI. Spes est affectio orta ab ipsa aliqua prima voluntate, metus a potentiis aliis, estque eminenter sic dicta passio voluntatis.

LXII. Possunt affectus dici passiones, quatenus augeri possunt et deprimi a potentiis aliis.

LXIII. Spes et metus rationalis diuinus dicuntur religiositas, pietas, metus filialis: spes et metus irrationalis, superstitio, metus seruilis: carentia omnis metus diuini, et metus tantum humanus, atheismus.

LXIV. Qui connexionem potentiarum non solum intuitu praesentis, sed et sequentium influxuum recte aestimat, sapiens et prudens dicitur.

LXV. Quorum potentia intellectualis immediate a Deo agitata creditur, prophetae dicuntur, quorum voluntas heroës, at quorum intellectus et voluntas censetur agitata a potentiis inuisibilibus dependentibus appellantur magi. Hos omnes a spuriis secernere, sapientis et prudentis est, quique naturas potentiarum primae et secundarum accurate nouerit.

LXVI. Voluntas humana omnis est potentia finita, nec ad impossibilia extenditur: limites tamen eius difficulter definiuntur.

LXVII. Exactius cognosci possunt potentiae aliorum corporum ad potentias eiusdem speciei relatae, quam potentiae hominum inter se.

LXVIII. Omnis potentia, maxime homo, habet vires nocendi et vtilis quoque esse potest homini.

LXIX. Magis metuendi sunt homines, quam vt spes sit in illis collocanda, quia saepius possunt nocere, et saepius volunt.

LXX. Sapiens plures adiuuat, et plures tamen metuit, pauciſſimis vero resistit, in paucis spem aliquam, in nemine nisi in potentia aeterna fiduciam ponit.

LXXI. Potentiam propriam non metitur sapiens ex potentia aliorum hominum, nec horum ex propria.

LXXII.

LXXII. Multae sunt potentiae quae voluntates primas excitant, multae quae deprimunt, e. c. cibus et potus voluptatem, laus et vituperium ambitionem, bonorum inaequalitas auaritiam.

LXXIII. Voluntas hominis dominans, etiamsi non sit excitata a potentiis extrinsecis, semper vincit voluntatem inferioris potentiae, si haec sola sit, nec adiuuetur aliunde. Aut si duae inferiores voluntates vires iungant, vincent dominantem: idque fiet multo magis, si adiuuentur a potentiis externis.

LXXIV. Passio infirma a potentiis externis valde excitata saepe operabitur magis sensibiliter quam in aliis hominibus, vbi est passio dominans. Aut ad id magna potentia externa opus est.

LXXV. Sunt naturaliter certae excitationes et depressiones aut pugnae potentiarum humanae voluntatis diuersorum hominum, sed plerisque occultae.

LXXVI. Dantur exhalationes morales siue effluuia et emanationes rerum, quae sensus feriunt, et afficiunt hominem eiusque voluntatem.

LXXVII. Voluntas hominis semper est coniuncta cum spe aut metu, adeoque sine iis nulla datur actio voluntaria.

LXXVIII. Actio voluntaria omnis intuitu dependentiae a voluntate non est libera, intuitu principii dirigentis voluntatis est vel coacta, vel libera.

LXXIX. Potentia voluntatis libera est, quando homo spe connata agit absque externa vi, vel desiderium aut spem incutiente, vel metum excitante, adeoque iterum extrinsece non electiue. Vis autem est vel visibilis, quae in corpus fit, vel inuisibilis, quae in animum.

LXXX. Omnis actio non voluntaria seu non spontanea, est inuita: non autem omne coactum est inuitum.

LXXXI. Ad aestimationem actionum voluntariarum non semper requiritur, vt voluntas praecedat, sed sufficit, si subsequatur actionem.

LXXXII. Spontaneum est vel liberum vel coactum: illud, si voluntas impulit locomotiuam absque extrinseca excitatione vel voluntatis primae et absque metu, hoc, si voluntas excitatione spei vel metus extrinseca fuit coacta.

LXXXIII. Mores sunt actiones plures voluntatis conformes [l].

LXXXIV. Insipientium alii mores sunt, quam sapientium. Illi enim se maxime amant, se habent pro creaturis praestantissimis, praestantiam quaerunt in intellectu, et in eo ponunt essentiam hominis, quam eandem omnibus hominibus faciunt, et intellectum volunt dirigere voluntatem, eamque dicunt liberam nec posse cogi, effeque vnam, et differre ab appetitu sensitiuo, etc. [m]

LXXXV. Mores stultorum differentes sunt intuitu trium voluntatum primariarum.

LXXXVI. Ex passionum mixtura fluit, quod stulti alii sint eruditi alii stupidi vel idiotae. Illi ob pertinaciam et opinionem sapientiae maiores stulti sunt hisce. Non tamen eruditio stultos facit, sed potest esse sapiens eruditus.

LXXXVII. Passiones dominantes non ita simpliciter et extreme malae sunt, vt non possint dirigi ad vere bonum finem, nempe tranquillitatem.

LXXXVIII. Itaque nullus homo tam miser et stultus est, qui non possit adhiberi a prudentibus ad vtilitatem communem hominum.

LXXXIX. Alterantur passiones dominantes aetatibus hominum et climatum coeli diuerso, et educatione. Hinc varietas morum inter populos diuersos.

XC. Varii hominum mores opus habent norma, id quod eorum demonstrat non praestantiam sed miseriam, illa autem sapientem postulat [n].

XCI. Experientia et meditatio sunt affectiones sapientis.

XCII. Inter stultos minimus habetur loco sapientis.

XCIII. Mixtura ambitionis et voluptatis est character primarius aptorum prae reliquis ad sapientiam, coniuncta cum aetate prouecta.

XCIV. Regula de conscientia erronea et recta nullum praebet vsum vitae, adeoque haec norma esse nequit.

XCV.

l) cap. 3.

m) Hae omnes assertiones Thomasii singulares et propriae sunt. Quos ideo facile vna thesi sic expresseris, insipientem esse, quisquis notiones et opiniones Thomasianas non sequitur.

n) c. 4. Examinat haec, et quid sibi placeat, quid displiceat more suo eleganter et acute exponit LEIBNIZIVS Ep. XI. Vol. IV. p. 73. seqq.

XCV. Norma duplex est, qua vtitur sapiens erga stultos, consilium et imperium, excitant enim spem et metum insipientum.

XCVI. Sapientum bonum triplex est, honestum, iucundum, vtile. Ast simul coniunguntur.

XCVII. In danda stultis norma attendendum est sapienti ad id, vt ad eorum capacitatem respiciat, normam illis vtilem faciat, idque stultis ostendat.

XCVIII. Consilium supponit paritatem, imperium, superioritatem.

XCIX. Consilium ostendit bona et mala necessaria, imperium arbitraria; illud non habet vim cogendi, hoc habet, illud non obligat externe sed interne, hoc externe: illa sapiens regitur, hoc stultus.

C. Virtus sui ipsius praemium est.

CI. Proprie praemium et poena sunt externa.

CII. Stultus metuit saepe dolores et imaginarias potentias: qua imaginatione sapientes vtuntur ad emendandos stultos.

CIII. Norma intenditur, vt stulti ducantur ad quietem internam et pacem externam.

CIV. Tres stultorum gradus sunt, maximi, qui turbant pacem externam, aduersus hos opus imperio medii, qui pacem externam non augent, aduersus quos consilio et imperio opus, minimi, qui non sentiunt pacem internam, his saltem consilio opus est.

CV. Consulentis et imperantis personae difficulter cadunt in vnum hominem: hinc alii doctores sunt, alii principes;

CVI. Actiones extreme bonae sunt, quae tendunt ad acquirendam pacem internam, mediae, quae non turbant pacem externam nec tamen promouent, extreme malae, quae eam turbant, mediae autem pluribus gradibus gaudent, prout ad bonum vel malum referuntur.

CVII. Iustum opponitur malo extremo, honestum est bonum eminens, quod non succumbit cupiditati, decorum est bonum medii generis. Honestum dirigit actiones insipientium internas, decorum externas, vt beneuolentiam aliorum acquirant, iustum, ne pacem turbent, turbatam restituant.

CVIII. Differt pactum a consilio et imperio, ast non nisi his suppositis obligat.

CIX. Stricte lex sumitur pro iussis imperantium adeoque hoc sensu differt a consilio et pacto o).

CX. Legis stricte dictae virtus immediata est praecipere et vetare, mediata, per magistratus punire, iudicialiter cogere, er annulare actiones contra legem.

CXI. Legis effectus et intentio est obligatio, in sensu stricto externa, in lato interna.

CXII. Ius oritur ex laxatione voluntatis eiusque libertatis externae, obligatio vinculum iniicit voluntati eiusque libertati externae. Vtrumque refertur ad normam, sed diuerso modo.

CXIII. Ius duplex est, vel quod abstrahendo a voluntate omni habeo, vel quod ex lege humana et pacto oritur.

CXIV. Oppositum obligationis et iuris est iniuria.

CXV. Ius omne externum est non internum, i. e. relationem habet ad alios, obligatio etiam interna ad se ipsum esse potest, oriturque haec ex regulis honesti illud ex regulis iusti.

CXVI. Obligatio interna facit hominem virtuosum, externa iustum.

CXVII. Ius pro lege acceptum est vel naturale vel positiuum: illud cognoscitur ex ratiocinatione animi tranquilli, hoc requirit reuelationem et publicationem.

CXVIII. Ius naturale sumitur vel tale pro omnibus praeceptis moralibus ex ratiocinatione fluentibus vel stricte pro solis praeceptis iusti. Hinc diuersa vtriusque sunt cognoscendi principia.

CXIX. Omne ius positiuum intuitu publicationis, quae essentialis est, est humanum, id est, mediantibus hominibus reuelatum.

CXX. Ius naturale cordibus inscriptum est a Deo, indeque diuinum est, nec reuelatione opus habet.

CXXI. Lex naturalis magis ad consilia pertinet, quam ad imperia. Lex enim pro iussu sumitur non doctoris, sed imperantis; ratio relicta sibi nescit, quod Deum concipere debeat, vt regem aut dominum, qui poenas externas arbitrarias infligit legem naturae violantibus: videt enim omnes poenas, quae non sunt sub imperio, esse naturales, et improprie dictas: propriae enim ab imperante dictantur, et visibiliter inferuntur; leges quoque publicantur, philosophus ignorat publicationem iuris

o) capite 5.

iuris naturalis. Etiam sapiens concipit Deum magis vt patrem, quam vt dominum, illud enim metum rationalem producit, hoc seruilem. Κυρία δόξα iuris naturalis Thomasiana, qua potissimum a priore iurisprudentiae naturalis systemate abit, totumque immutauit. Quae cum plane singularis sit innumeras contradictiones passa est, fueruntque inter ipsos Thomasii collegas, qui hanc distinctionem inter legem et consilium ad ius naturae applicatam tanquam figmentum reiicerent. Inter quos etiam fuit acutissimus GVNDLINGIVS p), „qui existimat, ob rationes „adductas vadimonium non deserendum esse: esse enim exploratum „Deum non solum ab homine exigere, vt veritatem vtriusque legis, ab„solutae puta et hypotheticae, intelligat, sed etiam effectui det, atque „sollicite exequatur. Priori respectu legem esse consilium paternum„que monitum, quod iam Pufendorfius obseruauerit, posteriori legis „proprie dictae nomen habitumque induere. Quicquid enim Deus „serio velit, illud etiam serio praecipere, et quidem cum imperio, qui „potentissimus simulatque iustissimus mali cuiusque vindex sit. Hoc„que imperium propterea necessarium esse, vt timori miseriae naturalis „iungatur timor diuinus, et homini noua necessitas hoc est, non obli„gatio tantum interna sed etiam externa imponatur exsequendi, quod „Deus per rationem homini reuelat, secus si faxint mortales, poenam „non solum eos naturalem manere, verum etiam arbitrariam, insequi, „quamuis non tam facile percipiatur quam humana. Πρῶτον ψεῦδος au„tem in eo potissimum latere, quod sapiens in abstracto sine vlla immu„tatione, non autem vti nunc inueniatur, et in concreto spectetur." Non addimus alia, inculcata a viris doctis e. c. inutilem logomachiam introduci, supponi manifeste falsa, ratione dictante, Deum non vt patrem solum, sed vt imperantem considerandum esse etc. Haec enim sola sufficiunt, vt hanc Venerem non omnibus placuisse, ostendatur.

CXXII. Si Deus concipitur, vt pater, consiliarius, doctor, et honestas ac turpitudo denotat magis bonitatem aut malitiam, seu vitium in genere, quam in specie iustitiam et iniustitiam, verum est, actus, de quibus ius naturae tam late quam stricte dictum agit, esse per se et natura sua morali, intuitu totius humani generis malos ac bonos. Viderint, quorum interest, annon hac thesi prodiderit Thomasius, totam illam disputationem, quam contra Scholasticos suscepit Pufendorfius, continuauit et magnis triumphis egit Thomasius, profligauerunt iterum Leibnizius et Wolfius, ad verborum contentiones pertineat q?

p) Via ad veritat. P. III. c. 1. §. 26. seqq. p. 8. seqq. conf. LEIBNIZ. l. c.
q) cap. 6.

CXXIII. Ius quatenus significat potentiam moralem ad normam relatam, naturale dicitur, quod idem esse solet apud plerosque homines nobis notos, positiuum quod variat.

CXXIV. Ius naturae obligat homines etiam erronee de Deo sentientes [r].

CXXV. Principium cognoscendi I. N. et G. non est voluntas diuina, nec sanctitas et conuenientia cum ea, nec conuenientia cum statu integro nec seruanda pacta, nec quaerendam pacem, vbi haberi potest, vbi non potest, quaerenda pacis auxilia: nec custodia socialitatis.

CXXVI. Sed propositio prima I. N. late dicti est: facienda esse, quae vitam hominum reddunt maxime diuturnam et felicissimam.

CXXVII. Primum principium honesti est: fac tibi, quae ab aliis tibi vis fieri; decori: fac aliis, quae tibi vis fieri; iusti: non fac aliis, quae tibi non vis fieri.

CXXVIII. Conclusiones inde deriuantur in doctrina honesti: poenitendum esse, spem cupiditatis erigendam esse sapientibus remediis, excessum cupiditatum reprimendum metu dolorum ignominiae, paupertatis; fugiendas esse occasiones irritantes, euitandam esse securitatem et desperationem, vtendum esse conseruatione hominum, qui mores habent nostris oppositos, oppugnandas passiones omnes, non differendam esse emendationem, non desinendam, non quaerendam solitudinem.

CXXIX. Conclusiones principii decori sunt: remittendum sponte de iure proprio; grata aliis facienda promte et sincere, parum grata non nisi necessario et quasi coacte; non danda scandala tam grata quam non grata; patienter ferendam esse aliorum stultitiam.

CXXX. Conclusiones principii iusti sunt: non turbandos alios in vsu iuris sui; etc. Simplicitatem et euidentiam sectandam, euitandas cauillationes et inutilem scrupulositatem.

CXXXI. Regulae iusti coërcent malum summum, decori, medium, honesti infimum; primae promouent bonum infimum, secundae medium, tertiae summum. etc.

CXXXII.

r) Conf. quae acute et solide monet LEIBNIZIVS l. c. p. 76. et respondit Bierlingius p. 79.

CXXXII. Regulae iusti et honesti pauciores limitationes admittunt, quam regulae decori.

CXXXIII. Auctoritas paratur actionibus sapientibus s).

CXXXIV. Auxilium sapientis triplex est, exemplum, praemium, poenae, haec necessario coniungenda.

CXXXV. Praemia et poenae applicanda merentibus.

CXXXVI. Is vero meretur praemium, qui fecit secundum regulas sapientum; et poenam, qui fecit contra.

CXXXVII. Ergo meritum est relatio actionis humanae voluntariae, ad praemia et poenas, seu ad res gratas et non gratas.

CXXXVIII. Imputare, est, aliquem declarare caussam moralem, ad quam debeat applicari effectus moralis.

CXXXIX. In imputatione promissorum non solum respicitur ad voluntatem promittentis, sed etiam ad aptitudinem acceptantis.

CXL. Optima I. N. methodus est, quam adhibuit Hobbesius; vt primo agatur de libertate tum de imperio, et tandem de religione.

Habes, Lector, principia, regulasque potiores, secundum quas instruendam disciplinam Iuris naturalis, emendandamque iurisprudentiam diuinam censuit Thomasius. Intelliget ex his attentus quilibet, in praescribendis officiis erga Deum, se ipsum, alios longe alio, quam olim, cothurno Thomasium incedere. Id quod in sequentibus ostendit, et qua ratione emendanda, reconcinnanda et refingenda sint, quae prius de officiis disputauerat, explicat. Quae cum nostrum scopum minus feriant, prolixiora etiam sint, quam vt hoc loco adduci queant, apud ipsum virum summum quaerenda, et cum institutionibus iurisprudentiae diuinae comparanda sunt. In iis multa sunt, quibus arcana papatus et potentiae clericorum inter Protestantes, si illum audis, adhuc superantia confodere gestit. Hoc enim, dici non potest, quam mire illi argumentum arriserit, quod ἐκὸν ἄκον, nonnunquam ad scopum suum traxit. Cuius rationes quidem in *Cautelis circa praecognita iurisprudentiae ecclesiasticae*, expositi, quae vero, an sufficere possint lectori prudenti, et an duce veritate, studio partis seposito neglectoque, conscriptae fuerint, aliis expendendum relinquimus.

s) cap. 7.

mus. Id modo velut κεντήριον aliquod monemus: commendare t) Thomasium GODOFREDI ARNOLDI *Historiam ecclesiasticam et haeresiologicam*, velut omnium optimum et praestantissimum opus, cuius auctor fere solus inter nostrates vel certe omnium primum sensibiliter desipere desierit, quem tamen fabulas, libros supposititios, ineptasque mysticae theologiae regulas subinde pro legitimis habuisse, negare ipse non potest. Ex hoc enim fonte cum pleraeque assertiones et cautelae profluxerint, quibus postea in I. N. et G. officia circa religionem instruxit, facile palpabit lector, riuulos fonte puriores esse haud posse. Cuius tamen causas arcanas rimari, cum ad institutum nostrum non pertineat, hoc loco supersedemus. Multa vero contra mysticos dum cordate monet, prodit, philosophiam suam a priori typo in haud paucis recessisse.

t) cap. 3. §. 41. p. 32. cap. 16. §. 6. p. 173.

CAPVT

****

CAPVT DECIMVM.

DE ALIIS ECLECTICIS QVI RECENTISSIMA AETATE IN GERMANIA PRODIERVNT.

§. I.

Recenſuimus hactenus viros illos magnos, qui in Italia, Britannia, Gallia, Germania reformare philoſophiam aggreſſi ſunt, et ex parte arduum opus mira felicitate perfecerunt. Id non ita intelligi volumus, ac ſi hi ſoli fuiſſent, qui emaculando philoſophiae vultui manus admouerint emendatrices; praeter hos enim haud pauci fuerunt, qui in hoc ſtadio, licet imparibus greſſibus cucurrerunt, quos enarrare omnes ab inſtituto noſtro alienum eſſe cenſuimus. Sed adducendi nobis erant heroës illi, qui non exemplo modo praeire, ſed viam quoque pandere et frangere glaciem auſi aliis veſtigia tutiora monſtrarunt, quibus in hac ſemita certioribus pedibus progrederentur. Id quod praecipue poſt Verulamium et Carteſium factum eſt in Britannia, Belgio et Gallia, in Germania autem noſtra poſt Leibnizii et Thomaſii conamina omnium frequentiſſime accidit. Maxime vero ad abiiciendum iugum ſectarium et arripiendam philoſophiam eclecticam, tum docentes tum diſcentes in academiis Proteſtantium excitauit magna Thomaſii fortitudo et conſtantia. Is enim cum conculcatis omnibus inuidiae et perſecutionis impedimentis tandem in noua, quae Halae excitata erat, Muſarum ſede libertatem philoſophandi eclecticam confirmauiſſet, collegas nactus viros longe doctiſſimos et principis optimi atque adminiſtrorum eius illuſtriſſimorum gratia et auctoritate tutos, vehementer eos inflammauit, vt et ipſi de nouis ſyſtamatibus philoſophiae eclecticae cogitarent. Inter quos eminuere eruditionis praeſtantiſſimae laude Nicolaus Hieronymus Gundlingius, et Ioannes Franciſcus Buddeus, quibus tertius addi poteſt, qui ex diſciplina Thomaſiana Lipſiam progreſſus magnum viuus ſtrepitum noua philoſophia excitauit Andreas Rudigerus. Quorum virorum cum celeberrima fama ſit, deeſſe aliquid noſtrae tractationi cenſeretur, niſi locum quoque illis in his paginis fecerimus. Aſt faciendum id ſtrictim et paucis, ne in tam ingenti dicendorum cumulo, vel nos ſcribendi vires, vel lectorem legendi et meditandi patientia deficiat.

Ordo et ſumma dicendorum.

Nicolaus Hieron. Gundlingius.

§. II. Magnum literarum suae aetatis ornamentum fuit NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS, qui cum non vni tantum philosophiae et iurisprudentiae amplissima lumina accenderit, sed per omnem fere disciplinarum circulum merita consecutus sit haud contemnenda, dignus esset, cuius historiam vir quidam doctus Gassendianas biographias imitaturus describeret. Quamuis enim hoc sibi saxum voluendum esse credidit, qui lectiones Gundlingianas in vulgus edere coepit, C. F. HEMPELIVS [a], tantum tamen abest, vt omne punctum tulerit, vt potius multa iure desiderari in ea biographia posse demonstrauerit laruatus IACOBVS SINCERVS [b], consentientibus viris doctis [c]. Nos vitae historiam viri celeberrimi et πολυϊστορίας laude incluti aliis [d] ex instituto enarrandam relinquimus, paucis quis qualisue fuerit declaraturi. Natus est Nicolaus Hieronymus Gundlingius, cum fratre Iacobo Paulo non confundendus, in agro Norico anno cIↃIↃCLXXI, V. cal. Mart. patre ministro tum ecclesiae Kirchensittenbacensis, postea Laurentianae in vrbe Norimbergensi, viro docto et historiarum imprimis perito, familia haud ignobili orto. Vix annorum tenerrimorum limites excesserat, cum ingenii excellentissimi vestigia puer proderet, et sciendi cupiditatem insatiabilem praeferret. Quod cum pater probe intelligeret, omnem in id curam suam conuertit, vt agrum in se fertilem, iactis literarum seminibus, quantum posset, optime coleret. Hinc et ipse domi filio artis rhetoricae, historiarum, geographiae, chronologiae, ethicae et politicae fundamenta tradidit, et annis paulo maturiorem Aegidiano, quod Norimberge floret, athenaeo erudiendum tradidit. Quem cum praematuro fato extinctum amisisset, formatus in patria a viris doctis ad Altorfinas Musas se conuertit, theologiae studiis se deuoturus. Ibi praeter alios Ioannem Fabricium virum eruditissimum, et cum literariae notitiae tum moderationis laude insignem praeceptorem sacrarum literarum nactus est, ab Omeisio dicendi fingendique praecepta hausit. Augendis autem studiorum incrementis intentus Ienam abiit, Schubartum, Danzium, Bayerum, VV. Cl. auditurus: redux in patriam academiam ab insignis eruditionis viri Io. Christophori Wagenseilii ore pependit, et hoc praecipue praeceptore vsus πολυϊστορίας fundamenta iecit. Tum Ienam Lipsiamque iterum excurrens, vbi reuersus esset, parentis librum *de Gangrensi concilio aduersus Eustathianorum errores seculo IV conuocato*, publica disputatione defendit, et sic absoluto curriculo studiorum academico sacro ministerio se deuouit, inque patria adolescentes quosdam erudi-

a) Prodiit eius cura Vita, scripta, historiaque diffusa Nic. Hier. Gundlingii, sermone vernaculo, adiectaque est ad calcem historiae literariae Gundlingii ex collegio msc. editae.

b) In epistola ad amicum, German. edita 1737. 8.

c) Vid. Nov. liter. Lipf. Vol. XXIII. p. 229.

d) Vid. Nov. lit. Vol. XVI. p. 365. Bibl. Germ. Tom. XXIII. art. 8. p. 144. GOETTEN. Europ. lit. hodie viu. P. I. aliique.

erudiendos accepit. Quorum nonnullos ad nouam, quae Halae Saxonum condita erat, academiam anno cIↃIↃCXCVIII ducens et disciplinae moderator illis praefectus innotuit Christiano Thomasio, qui sciendi desiderio flagrantem et egregie humanitatis atque literariae notitiae studiis excultum beneuole excepit, et vt iurisprudentiam emendari tum coeptam cum elegantioribus literis iungeret, auctor illi extitit, ducemque se praebuit. Tanto itaque viro praeeunte cum pertinaci contentioni attentionem maximam iunxisset, et conculcatis praeiudiciis libera mente in iuris et historiae campos excurreret, in biennio, quo in disciplina Thomasiana persistit, ita scientiam legum absoluit, vt habita sine praeside dissertatione inaugurali *de Transactione non inspectis testamenti tabulis* iuris honores et priuilegia rite obtinere posset. Ita ex omni parte rite instructus, cum se vitae academicae docendaeque iuuentuti tradidisset, scholas aperuit, philosophiam, historiam, iurisprudentiam, eloquentiam docturus. Quod vbi lectionibus pariter ore habitis et scriptis vulgatis magna cum laude fecisset, et singularis prorsus eruditionis testimonia vndique obtinuisset, intercedente magno Musarum patrono, perillustri Danckelmanno, ita regi Borussiae traditus est, vt anno cIↃIↃCCIII professoris philosophiae extraordinarii prouinciam sibi demandatam acciperet, quamuis iura philosophiae docendae ex more academico non obtinuisset. Secutum paulo post eloqentiae tradendae munus defuncto Christophoro Cellario. Ideo vocationem in Altdorfinam cathedram circa illud tempus oblatam, vt ius publicum et canonicum doceret, recusauit, auctus iuris naturae et gentium docendi prouincia. Senatui quoque ecclesiastico ducatus Magdeburgici, qui tum Halae congregari solebat, ob eximiam rerum theologicarum peritiam adscriptus est. Quam spartam et consiliis et scriptis egregie quoque magnaque cum laude ornauit, neque in reliquis munerum partibus minus praestantem se demonstrauit. Cuius illustre testimonium rex optimus, et remunerandis virorum doctorum meritis clementissime intentus extare voluit, lecto Gundlingio in secretioris consilii collegium. Correptus in aestate anni cIↃIↃCCXXIX αἱμοπτύσεως morbo, et post eum sublatum tussi sicca cum febri lenta, morti instanti magna in Deum fiducia et praeparatione philosopho Christiano digna occurrit, patienterque morbi incommodis superatis animam XVI. cal. Ian. eiusdem anni efflauit. Ingenio pollebat vir illustris prorsus egregio, et iis artibus exculto, quibus ad honoris culmina magni viri in ciuitate erudita solent grassari. Cumque miro acumine gauderet, maxime autem memoriae horrea infinitae lectionis copiis, quas ex amplissima, quam sibi comparauerat, bibliotheca collegit, essent instructissima, et tum eloquentia mascula et iucunda accederet, inter summos nostrae aetatis viros doctos merito eminuit. Accedebat animus magnus, audax, praeiudiciorum,

praecipue auctoritatis, contemtor, et in iurisprudentiae, hiſtoriae et philoſophiae artisque criticae ſtudio inſigni diligentia verſatus, vnde et frequentiſſimos auditores habuit, et ſcriptorum ſuorum admiratores haud paucos, adeo, vt poſt mortem lectiones eius a diſcipulis corraſae, neſcio quo orbis literati emolumento aut famae Gundlingianae, matura et exaſciata eruditione ſatis iam illuſtris augmento [e] in vulgus ederentur, et emtores reperirent haud paucos. Valde autem et auditores et lectores attraxit occupauitque acumen et viua quaedam atque ingenioſa dicendi ſcribendique nouitas, vt attentionem inde nutriri conſeruarique fine taedioſa moleſtia, facile lector ſentiat. Quae quoque cauſſa fuit, cur iuuentutis ſtudia literarum ſequentis plauſu miro, et ſcriptorum editorum laudibus frui potuerit, de quibus videndi IOAN. FABRICIVS [f] atque STOLLIVS [g]. Quibus lubenter ſubſcribent, qui elegantiſſimam Gundlingii doctrinam intelligunt, eamque non ex lectionibus ſubito effuſis et ad regenda tantum diſcipulorum ſtudia traditis, nec accurata meditatione in chartam coniectis, ſed ex ſcriptis, magna diligentia confectis didicerunt. Aſt dolendum virum ſummum, et inter principes eruditionis ſuo tempore facile referendum, ingenio, quod a natura nactus erat, quodque exemplum Thomaſii mire confirmauerat, ſatyrico nimium tribuiſſe, et contradictionis impatientem, eos, qui ab illo diſcedendum eiusque partes refutandas ſibi ſumſerunt, ita caſtigaſſe, vt philoſophiae praecepta et decori quoque regulas oblitus fuiſſe, recte non nemini [b] viſus ſit, et paedagogicum quid in eo quidam deprehenderint, cum viris quoque moderatis et eruditionis laude florentibus cynica dicacitate non pepercerit. Ita nempe magni quoque viri ſuos patiuntur manes.

Merita Gundlingii de philoſophia.

§. III. Duobus vero nominibus nobis in hac narratione hiſtoriae philoſophicae memorandus eſt celeberrimus Gundlingius. Nam et philoſophicam hiſtoriam praeclare adiuuit, et philoſophiam eclecticam proprio ſyſtemate edito amplificare ſtuduit. Et de philoſophiae quidem hiſtoria aliquot ſcriptionibus eleganter meruit. Nam *Obſeruationibus literariis ſelectis*, nonnullas inſeruit, quae huc pertinent, et in *Otiis* pariter atque *Miſcellaneis*, quae *Gundlingianorum* nomen prae ſe ferunt, aliquot eius capita mira eruditione illuſtrauit: et imprimis *Moralis philoſophiae hiſtoriam* eleganti tractatione auxit. Quae eo magis commendanda philoſophicae hiſtoriae cultori eſt, quo magis is vulgata praeiudicia de philoſophia barbarica fortiter docteque conculcauit: quamuis inchoaſſe

e) Recte improbata haec diligentia praepoſtera viris doctis, vid. Ven. REIMMANNVS Cat. bibl. P. II. p. 455. 486.

f) Hiſt. bibl. ſuae P. V. p. 194.

g) In Acceſſion. nouis ad Hiſt. Lit. p. 255. ſqq. Conf. illuſtris EVERARD. OTTO, in praef. Iurisprudentiae ſymbolicae.

h) Bibl. Germ. l. c.

inchoasse magis illud argumentum, quam perfeciſſe ſit cenſendus [i]. Sed et ſtatum naturalem Hobbeſii ipſum ſibi defendendum ſuſcepiſſe, ſuo loco ſupra annotauimus [k]. Valde autem vir acutus ſed hypotheſeos ſemel delectae cum pertinacia quadam amantior ad inurendam atheiſmi notam philoſophis veteribus propendebat, illis praecipue, quos caſtius in eo argumento philoſophatos fuiſſe communis eruditorum opinio tenet. Inde enata controuerſia de Platonis atheiſmo inter Gundlingium et Ven. Zimmermannum diſceptata, in qua prodidit vir illuſtris, quid ſententiae ſemel delectae amor poſſit, adeo indignis modis altercando a contumelia abſtinendum ſibi non eſſe cenſuit. Et quamuis erudite in eo argumento verſaretur, verum tamen eſt, Platonis ſyſtema eum cum doctrina Platonicorum Alexandrinorum mire confudiſſe. Qua de re cum ſuo loco [l] dictum ſit, otioſe id hoc loco non repetemus. Ipſam autem philoſophiam tradere, vulgata *Via ad veritatem logicam, ethicam et iuris naturae* [m], (phyſicam enim prudentior in ea re Thomaſio non attigit) conniſus eſt. In qua via multa ſibi noua placuiſſe non diffitetur, libertate autem eclectica vſus, quaecunque apud alios legerat examinata vel reiecit, vel recepit, vel emendauit, et vno meditationis filo cuncta digeſſit. Non negat vir magnus, ſe veritates, quae ſparſim apud alios occurrunt, collegiſſe; monet autem, ſe *in plurimis ab aliis diſſentire, multa improbare, varia in meliorem ordinem redigere, noua addere, non demonſtrata demonſtrare: aliud plane σύστημα conficere, et tamen, quod ſinceri hominis ſit, non diſſimulare, quibus luminibus profecerit, in quo aliis conſentiat, in quibus diſſentiat.* Et fatendum quoque haud pauca his ſcriptionibus ineſſe noua, et vere pariter atque eleganter dicta; at ſunt quoque nonnulla παραδοξόφιλα, quo charactere, omnino Gundlingius dignoſci poteſt. Qualia ſunt: problematice diſputari, vtrum mentis natura ſpiritualis ſit, omnisque materiae expers [n], naturam mentis prorſus eſſe ignotam, experientiam eſſe omnis cognitionis fundamentum: Neſcire nos, quid ſit corpus, nihil ſolide de ſpiritibus nos ſcire poſſe, omnem cognitionem experientia particulari conſtare. Dari veritates multas indemonſtrabiles, veritatem autem primam vnam, eamque eſſe: quicquid ideis noſtris ſenſu et definitione formatis conuenit, eſſe verum, principium primum non eſſe innatum, defectum attentionis vnum praeiudiciorum fontem eſſe: nominum definitiones ſaepe principiorum locum tueri, hisque controuerſiam moueri non

i) Conf. Cat. bibl. Reimmann. P. II. p. 287.

k) Tum in Otiis, tum pec. diſſ. de Statu naturali Hobbeſii.

l) T. I. p. 680.

m) Politicam quoque parturiebat, ſed typis non exiit. STOLL. Hiſt. literar. P. I. c. 1. p. 419.

n) Logic. p. 4. 6. 27. 32. 33. 48. 51. 53. 80.

posse etc. Qualia cum in *Via ad veritatem logicam* anonymus quidam *Salebrarum* nomine notauisset, acerba illi satyra respondit Gundlingius, quae cum contumelioſe et amarissime scripta esset, censuram ab aula Gundlingius passus esse dicitur. Sunt etiam in *Via ad veritatem moralem et iuris naturae* multa, quibus ab aliis discedendum sibi esse statuit, e. c. actiones decori singulares non dari, sed pertinere vel ad actiones honestas, vel ad prudentes: bonum in sola indolentia esse quaerendum, quicquid a statu medio nos abducit, malum esse. Populorum consensum de Deo ineptum esse argumentum probandae existentiae Dei; etc. Maxime vero in argumento morali annotatione dignum est, hypotheses Leibnizianas Gundlingio saepe arrisisse, et ab eo ad argumentum ethicum fuisse eleganter traductas, quales sunt, origo mali moralis ex limitatione creaturarum deriuata, mundus optimus a Deo electus, esse inter omnia harmoniam suauissimam, praeceptiones Dei non pro arbitrio et voluntate fieri, sed quia optimum semper intelligit, ac aliter, quam intellexit praecipere, aut velle non potuit, rationem rectam diuini intellectus repraesentationem esse; Deum homini naturae suae conuenienter praecepisse, et immutabilem legem dixisse; intellectum et voluntatem Dei, in quaestione de actionibus antecedenter ad voluntatem Dei bonis non esse separanda. In Iure naturae quoque multa sunt, in quibus a Pufendorfio et Thomasio sibi abeundum esse censuit [o]. Legem enim naturae absolutam ad felicitatis absolutae studium refert, hypotheticam tantum ad externam felicitatem et quietem conseruandam; legem naturae non consilium tantum, sed et legem proprie dictam esse ait, adeoque et poenam arbitrariam post se trahere. Legis naturae absolute summam pertinere ad philosophiam moralem: In naturae iure obligationem internam cum externa concurrere, ac esse vtramque iungendam; legem positiuam vniuersalem in lege naturali absoluta contineri. Primum iuris naturae principium esse: pacem externam ante omnia sectandam, vbi haberi potest, vbi non haberi potest, bello opus esse, quo potissimum asserto Hobbesianam cauſſam tuendam sibi sumsit etc. Ex quibus parcissima manu datis lector intelliget, quam sibi libertatem philosophandi Gundlingius vindicauerit. Cuius systema, quod sibi efformauit, cum describi hoc loco, sine magna prolixitate non possit, facili labore Lector ipsos fontes puros satis atque luculentos et perspicuitate imprimis atque ordine commendandos consulet. Quid autem dissentientibus et oppugnantibus responderit, ex eius *Allocutione ad inimicos* discendum est.

§. IV.

o) p. 6. 11. 18. 25.

§. IV. IOANNEM FRANCISCVM BVDDEVM Anclamia Pomeraniae vrbs anno cIↃ IↃ cLXVII, VII Cal. Quinct. edidit in lucem, genuit Franciſcus Buddeus paſtor et praepoſitus in ea vrbe, educauit ſchola patria, in qua optimis praeceptoribus, quos domeſticos ei quoque pater delegerat, formatus et ſtudiorum, quae ab humanitate nomen ſortiuntur, et literaturae orientalis curriculum ita abſoluit, vt nondum ſtadium academicum ingreſſus aliquoties codicis ſacri lectionem Hebraicam perficeret p. Miſſus anno cIↃ IↃ cLXXV in academiam Vitebergenſem, praeſtantiſſimos viros Schurzfleiſchium in hiſtoricis, Daſſouium in philologia ſacra, Waltherum et Neumannum in theologia praeceptores habuit. Qui cum in his, quas profitebantur diſciplinis excellerent, iis autem in Buddeo diſcipulus contigiſſet, cuius inexplebilem diſcendi ardorem ſuſtentabat magna ingenii praeclariſſimi alacritas, mirum non eſt, biennii mora ita ſtadium academicum eum abſoluiſſe, vt impetratis magna cum laude ſummis in philoſophia honoribus ad docendam iuuentutem conuertere ſe poſſet. Apertis ergo, poſt habitam *de Symbolis euchariſticis* diſſertationem, ſcholis, diſciplinas humaniores et philoſophiam iuuentuti academicae tradidit, et aliquoties tentata arena literaria tandem facultati philoſophicae adiunctus eſt, quo loco ſe dignum eleganti diſſertatione, *de Allegoriis Origenis* demonſtrauerat. Translata autem ſede in academiam Ienenſem cum eandem docendi rationem teneret, indiesque magis elegantiſſima, quam ſcriptis potiſſimum ſpargebat, eruditio enitesceret, a Carolo Alberto Saxoniae duce ad obeundam in gymnaſio Coburgenſi ſpartam profeſſoris linguae Graecae et Latinae, cIↃ IↃ cXCII vocatus, indeque triennio poſt ad capeſſendum munus profeſſoris philoſophiae moralis et ciuilis, Halam Magdeburgicam traductus ſummorumque in theologia honorum licentiam, edita diſſertatione *de Religione naturali aduerſus Petrum Chauuinum* nactus eſt. Quos plenos poſtea accepit cum anno cIↃ IↃ ccV in Ienenſem academiam a ducibus Saxoniae ad explenda profeſſoris theologiae munia eſſet inuitatus. Quo loco inſigni iuuentutis orbisque eruditi plauſu docuit, commendatus ſereniſſimae genti ducum Saxoniae, qui et ex parte a conſiliis eccleſiaſticis eum ſibi eſſe iuſſerunt, et ciues ſuos in academia verſantes eius ephoriae tradiderunt. Suſtulit autem tuſſis, quam febris catarrhalis ſequebatur, virum incomparabilem in itinere Gothano verſatum anno cIↃ IↃ ccXXIX, XIII Cal. Decembr. Nec locus vero, nec inſtituti ratio patitur, vt quam egregium eccleſia ciuitasque erudita virum in eo nacta ſit, multis deprae-

Io. Franciſcus Buddeus.

p) Vita eius diſci poteſt, ex Memoria Buddeana, poſt mortem vernacula Ienae 1732. fol. edita, ex qua ſua deſumſerunt Collectores materiae ad aedific. regnum Dei P. I. art. 7. Act. erud. 1750. Bibl. theol. ſelect. P. XLIII. art. 8. conf. RICHARD. de Vita et ſcriptis profeſſ. Ienenſ. p. 6. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 5. §. 64. p. 728. 729. 764. Relatione de Bibl. ſua paſſim. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. Vol. IV. p. 841.

depraedicemus, etsi aliquot annos ab ore eius pependimus, et quanta doctrinae copia, quanta fidei dexteritate, quanta morum probitate muneribus functus sit, testis αὐτόπτης nouimus. Inerat enim ei eruditio copiosa atque amplissima, et ad omnes fere disciplinas se extendens, ea autem docendi perspicuitas, ordo, et tradendi felicitas, vt exoptari melior praeceptor non potuerit. Cumque et dictionis nitore, et verborum copia, et methodi elegantia scripta sua atque lectiones vehementer commendaret, mirum non est, rapuisse eum in admirationem non iuuenes modo cateruatim ad eius scholas affluentes, sed et viros doctos, qui certatim elegantissimam viri optimi doctrinam depraedicarunt [q]. Quae vel ideo iucundissima euasit, quod scripta eius prolixa et magno iudicandi acumine ad rectos vsus translata, rerum literariarum notitia ornaret. Cuius cum praestantissimum prorsus et quantiuis pretii specimen in *Isagoge historico-theologica in theologiam eiusque partes* dederit, lectorem ad librum eruditissimum et prorsus aureum [r] merito dimittimus. Augebat virtutes literarias pietas sincera magnisque exemplis iuuentuti vtilissima, studium concordiae pacisque, quo a litibus in ecclesia valde abhorrebat, patienterque et humaniter dissentientes ferebat, diligentia autem tanta, quanta ab homine expectari potest. Qui cum inflantem scientiam multis rationibus contemneret et reiiceret, et philosophos gnaua opera mire odio haberet, ipse demonstrare facto connisus est, philosophiam et theologiam animi emendationem in eo praeclarissime adiuuisse. Singulare autem prorsus est innumeros eum, ex quo in Salana academia theologiam docere coepit, discipulos educauisse, vixque doctor erit academicus, qui tot ex scholis suis per omnes Germaniae prouincias iuuenes doctos sacroque muneri adaptatos dimiserit. Quantos autem ex eius eruditione et diligentia fructus orbis eruditus reportauerit, magna scriptorum, peculiari catalogo enarratorum copia, laudesque quibus ea cumulauit natio doctorum virorum [s] satis probant, quibus tamen hoc loco inhaerere, dicendorum ratio non permittit.

Merita Buddei in philosophiam.

§. V. Multum debet philosophia viro summo, qui cum morali doctrinae in academia Halensi tradendae esset destinatus, et eclecticam rationem abiecto iugo sectario sequi, excitatus aliorum exemplis constituisset, omnem in eo operam collocauit, vt vtilissimum se philosophiae studia sequentibus praestaret. Maxime autem recte intellexit vir praestan-

q) Conf. FABRIC. Hist. bibl. suae T. III. p. 318. 319. et quos laudat STOLLIVS in Obseruat. ad HEVMANNI Conspectum hist. liter. p. 400. seqq.

r) Vid. Cat. Reimmann. P. I. p. 117. seqq.

s) Adiecta loca Catalogo scriptorum Buddeanorum aliquoties edito.

praestantissimus nihil magis iuuare philosophiam, quam eius historiam. Illi itaque haud parum temporis et diligentiae tribuit, nec errabimus a vero contendentes, omnium, si recentiorum aetatem spectas, plurimum ad excolendam hanc disciplinam Buddeum in Germania contulisse. Testes volumus scripta elegantissima, quibus historiam philosophicam illustrauit. Cuius σύνοψιν mira arte omnem philosophiae ambitum enarrantem *Institutionibus philosophiae eclecticae* praefixit, eamque paucis ante obitum annis [t] obseruationibus eruditis auxit. Iungenda his sunt: *Introductio in historiam philosophiae Ebraeorum*, quam iterata vice edidit, et annotationes adiecit, in quibus nonnulla rectius explicuit; *Historia iuris naturae*, *selectis iuris naturae* praefixa, dissertationes *de Sapientia veterum*, quibus septem sapientum Graeciae historiam luce collustrauit, *Analecta historiae philosophicae*, dissertationes doctissimae bonaeque frugis plenae, quibus philosophiae historia panditur, complectentia: *Theses de Atheismo*, quae capite primo atheismi historiam fuse enarrant, et obseruationes denique haud paucae, *Obseruationibus literariis Halensibus*, quibus praefationem praemisit insertae. Tandem *Introductio in philosophiam Stoicam M. Antonino praefixa.* In quibus scriptis omnibus licet, vt erat homo, et inter primos historiae philosophicae conscribendae laborem erat aggressus, sint, quae emendatione opus habent, fatemur tamen, solida pleraque recteque dictasse, et disciplinae huic lucem accendere aptissima. Quae cum hactenus toties in partes vocauerimus, plura dicere, et specimina afferre supersedemus. Grati autem agnoscimus, beato nos viro prima in hoc historiae genere lumina debere, mireque eius exemplum, praecepta, auctoritatem, epistola fratrisque in ea eruditionis parte pulchre versati, amicitiam atque studia ad ingrediendum hoc et alacri cursu prosequendum stadium nos accendisse. Ita praeparato itinere ad ipsam philosophiam tradendam se accinxit, cumque doctrinae moralis et ciuilis pandendae prouincia ipsi esset demandata, eius institutiones methodo eclectica scribere aggressus est. Ad quod saxum voluendum et muneris ratio eum cogebat, et trahebat [u] quaedam institutionum huiusmodi eclecticarum inopia, cum post Hugonem Grotium plerique moralis disciplinae studium in solo iure naturae et gentium enucleando consumsissent. „Eclecticam itaque viam sequi apud se constituens, solam rationem „ducem elegit, in id connisurus, vt ex euidentissimis principiis ceu „fontibus limpidissimis omnia deducerentur et apte colligarentur.

„Quod

t) Hal. 1732. 8.

u) Vid. Praefatio prior.

„Quod qua ratione se effecturum sperauerit, ita explicat: inuestiga„re primum vera principia decet, ex quibus cetera deinceps ordine „deriuentur, quo ipso saepius contingit, vt mox ad illum, mox ad „alium propius accedere videamur, vel plane cum illo consentire, li„cet ideo saltem aliquid aut probemus, aut reiiciamus, quod cum „ratione conueniat, aut eidem refragetur. Quo ipso non potest „non in corpus concinnum et aptissime constructum efflorescere phi„losophia, vt tamen libertas, qua quisque gaudet, illibata maneat. „Hanc se viam ita secutum esse, ait, vt nihil asseruerit, quod „non promte profluat ex his fontibus, et simul tamen in plerisque „maximos praestantissimosque auctores secum consentientes habeat.“ Id quod postea latius roborat, quosque seligendos putauerit, aut quibuscum in haud paucis conspiret, generaliter indicat. In altera autem editione, quae cIↃ Ↄcc III prodiit, monet, se in quibusdam sententiam correxisse suam, eo quod veritate ipsi nihil sit antiquius, ordinem quoque alium tractationi induxisse, vt cuncta inter se cohaererent consentirentque melius. Nempe eo tempore *Instrumentalis* quoque *philosophiae elementa* scripserat, inque iis et inueniendae, et interpretandae, et tradendae aliis atque communicandae veritatis regulas explicuerat, subiunctis praeceptis ontologicis, quae metaphysica moris est dicere. Et istam quidem ita exponere constituit, vt praecipue medicorum filios imitatus, qui naturam hominis, morborumque, sanitatis, signorum, et medendi rationes considerant, intellectus humani naturam, vitae perfectionem, mediaque veritatis eruendae traderet. Id quod eo magis par erat ad humanam voluntatem referri, quo magis eam grauibus morbis detineri, et non nisi validissimis remediis restitui posse putabat. Quae methodi ratio noua quidem non est, sed a veteribus iam agnita, vt alibi dictum, recentiori autem aetate a Vincentio Placcio vsurpata, at quam tamen nemo elegantius, quam Buddeus adhibuit, vnde ea quoque ad enucleanda theologiae moralis mysteria ita vsus est, vt omnem philosophiae moralis lucem ad argumenti theologici illustrationem conferret. Accessit postea pars tertia atque quarta *Physicam* et *pneumatologiam* theologiae naturali iunctam complectens: in quibus pristinum iter ita sibi tenendum esse censuit, vt, cum aliam ordinis rationem argumentum poscret, viam eclecticam tamen seruaret, et a notioribus ad remotiora et ignotiora progrediendo, resolutionis methodo tandem in latentes rerum causas penetraret. Hinc *) in physica parte „exposi„tis accurate rerum naturalium phoenomenis, indicauit subinde, quid „verosimilius ipsi circa causas atque principia videretur, certi quid raro definiuit,

*) Praefat.

„definiuit, eo quod in ea verſaretur ſententia, naturam rerum nemini „mortalium eſſe perſpectam, forte nec perſpici poſſe, adeoque ad „maximum, quem ex hac philoſophiae parte ſperare poſſimus vſum „ſatis eſſe, ſi vires et effectus corporum accuratius habeamus explora„tos, et proxima, quantum licet, ex quibus hi procedunt princi„pia. Vſum ſe vero ait, multumque profeciſſe, ex ſcriptis Iaco„bi Rohaltii, Ioannis Chriſtophori Sturmii, Ioannis Clerici, Ioan„nis Gothofredi Bergeri, quem in ἀνθρωπολογίᾳ potiſſimum ſecutus „eſt y." Tractationem de ſpiritibus autem ita inſtituit, vt eam quoque elenchticam faceret, et cum Balthaſaris Beckeri ſomnia, tum Benedicti Spinozae impietatem arietibus philoſophicis euerteret. Et hoc quidem pacto totius philoſophiae orbem, dictione vſus perſpicua atque eleganti ita abſoluit, vt, mirum quantum viris doctis placeret [z], et imprimis in plerisque Germaniae ſcholis hae inſtitutiones indicis inſtar in praelectionibus philoſophicis adhiberentur. Quae cauſſa fuit, vt *Elementa philoſophiae practicae* decies, quae autem *Inſtrumentalem* eius *partem* explicant, ſepties et quae *Naturalem Doctrinam* tradunt, quinquies recuderentur. Fuerunt quoque nonnulli, qui in hanc Buddeanam ſapientiae ſynopſin commentationes ſcriberent. Inter quos MARTINVS MVSIGIVS [a] pleraque vernaculo ſermone expreſſit, IOANNES IACOBVS LEHMANNVS, moralis philoſophiae in academia Ienenſi doctor, *Obſeruationes* in eam edere coepit; tacemus alios, qui vnam alteramque partem illuſtrare aggreſſi ſunt, quod in rationali diſciplina fecere Ven. IACOBVS GVILELMVS FEVERLINVS, qui *Logicam Buddeanam in theſes breues* redegit, IOANNES REICHIVS autem practicam partem diſputationibus publicis ſubiecit, ANDREAS RVDIGERVS *Prudentiam viuendi et imperandi Buddeanam vernacula* expoſuit. Aliorum ſtudia enumerat Ven. WALCHIVS [b]; qui videndus. Ipſe vero vir optimus et indefeſſae diligentiae, cum videret luce nonnulla opus habere, quaedam a viris magnis praeter rem inimico dente arrodi, extremis vitae annis nouo labore elementa recognoſcere iisque obſeruationes adiicere ſtatuit. Aggreſſusque opus hoc pacto philoſophiae hiſtoriam, et artis rationalis inſtitutiones, cum primo phyſices capite illuſtrauerat [c], cum

y) Valde deamauerat Buddeus, cum adhuc Halae verſaretur, Moſaicos et Hebraicam philoſophiam crepantes, vt ex Introd. in phil. Ebraeorum conſtat. Aſt poſtea rectiſſime has nugas deſeruit, et ad philoſophiam experimentalem ſe conuertit.

z) Vid. Bibl. choiſie Tom. VI. Part. II. art. 8. pag. 368. ſeqq. Nouv. de la rep. des lettres 1703. Iuil. pag. 224. 1704. Fevr. pag. 198. Mars pag. 332. ſeqq.

a) In Luce ſapientiae cum praef. Buddei.

b) In praef. ad hiſt. phil. Buddei.

c) Hal. 1732.

fata suprema, quae eum inopinato suppresserunt, calamum eius manibus excuterent, et telam vix coeptam, quod valde dolemus, abrumperent, quae vt continuata fuisset, multorum vota flagitarunt. Valde enim placuit innumeris viris doctis methodus Buddeana, iudicandi modestia sobria, et inter καινοφιλίαν atque antiquitatis praeiudicium media, sententiae moderatae, quaeque emendare potius pristina quam reiicere omnia iisque noua surrogare, sed incerta et audaciora, quam par est, cupiebant. Qua de re virorum doctorum iudicia exscribere paginae angustia impedit. Neque tamen defuere, qui hanc philosophandi rationem Buddeanam improbarent, et in his elementis complura desideranda esse monerent. Vt enim taceamus, quae de philosophia Hebraeorum et imprimis Cabbalistica, itemque Mosaica dixerat, displicuisse nonnullis, et litem ei contraxisse, cuius *Tomo secundo* [d] mentionem aliquam fecimus, ipse potissimum, qui tamen surgente academia Halensi socias manus Buddeo in reformandis literis et philosophia iunxerat Christianus Thomasius acerbo, vt supra dictum, dicendi genere, Buddeanam philosophiam infectatus est, eo quod periculosa esse dogmata Thomasiana ille innuisset. Hinc reprehendit in eo [e], quod describere doctrinas varias, non cohaerentes et saepe sibi contradicentes et parum felici combinatione vel conciliatione eas iungere, quam operam ipse dare inueniendi veritatem et inquirendi in naturam voluntatis voluerit. Vnde factum esse censet, vt quam plurimis eius libelli repleti fuerint contradictionibus: immo plagii suspicione eum onerare nullus dubitat. Quae ita excepit [f] placidissimus Buddei animus, vt quae ipsi obiecerat, moralem doctrinam tangentia solueret, vrgeret multa contra nouas Thomasii hypotheses, maxima autem patientia et animo tranquillo sarcasmos Thomasianos concoqueret, contentus ostendisse, et falso ipsi contradictiones imputari, et recte cohaerere, quae reprehenduntur. Vix autem his se extricauerat, cum nouis, quae paulo ante vitae eius finem exsurgere coeperant litibus de philosophia Wolfiana immiscereturr. Eam enim cum improbauisset, et esse dogmata nonnulla periculum alere visa asseruisset, grauem illi dicam illustris Wolfius scripsit, ad quam cum alii pro Buddeo respondissent, illos nouo libello Wolfius excipere perrexit. Quae cum ad Wolfianarum controuersiarum historiam pertineant, heic ob instituti limites, quibus ab illa tangenda retrahimur, enarrare non licet: consulendi autem sunt, qui annales literarios famigeratissimae controuersiae passim condiderunt [g].

§. VI. Prod-

d) pag. 934.

e) Fund. iur. nat. et gent. pag. 66. seq.

f) Supplem. ad Isagog. in theolog. pag. 49. seqq.

g) Maxime cel. LVDOVICI in Histor. phil. Wolfianae cap. 14. §. 265. seqq. pag. 205. seqq. Conf. Notit. Script. Buddean. pag. 69. Relationes menstruae Ienenses 1726. pag. 598. aliique.

§. VI. Prodiit ex scholae Halensis disciplina ANDREAS RVDIGERVS, inter philosophos Germanos haud ita pridem celeberrimum nomen adeptus [b]. Qui Rochlitii, quod Misniae oppidum est, cal. Nov. anno cIↃIↃCLXXIII, parentibus pauperibus natus, non alium nisi se ipsum studiorum ducem et auctorem habuit, quibus se annos iam quatuordecim natus, demum addixit. Quam aetatem cum ad ea nimis tardam esse, consilium roganti auunculus, qui scholae praeerat, diceret, ita adolescentis ardor discendi inflammatus est, vt coërceri nimiam contentionem opus esset, ne sanitatis adiret periculum. Triennio in rudimentis exacto, ad gymnasium Geranum, et anno cIↃIↃCXCIII condiscipuli cuiusdam beneficentia adiutus ad Musas Halenses profectus est, quas tamen deserere iterum eum coëgisset rerum omnium, qua premebatur, penuria, nisi illustris Thomasius, cui eius ingenii elegantia commendata erat, filiis eum suis praeceptorem delegisset. Ita vero et de conuictu illi prospectum erat, et aditus patebat ad disciplinam viri celeberrimi, qui rebus eius prudenter prospexit, et vt Musis quoque suis vacare commode posset, libenter permisit. Turbauit tamen haec eius otia literaria morbus, qui eum coëgit anno cIↃIↃCXCV patrios lares repetere. Recuperatis viribus Ienam concessit, deque necessariis sibi erudiendo iuuenes in historica et geographica notitia prospexit, studiisque theologicis, quibus se tum deuouerat, inuigilauit. Discedentibus autem auditoribus, discedere ex academia ista ipse quoque coactus est. Geram ergo repetiit, et biennio ibi exacto, desiderio vitae academicae accensus Lipsiam concessit, anno cIↃIↃCXCVII, vbi non deerant, qui philosophiae linguarumque praecepta ab eo discerent. Sed cum ex Halensium professorum disciplina prodiisset, quorum tunc inter Saxones horror aliquis animos occupauerat, ita de obtinendo munere sacro desperare coepit, vt omisso studio theologico ad iurisprudentiam conuerteretur, cuius fictiones cum ingenium eius philosophicum ferre non posset, tandem arti salutari se tradidit, totusque in eam incubuit, anno cIↃIↃCC autem summos in philosophia honores obtinuit, *deque vsu et abusu terminorum*, et paulo post *de virtutibus intellectualibus integritati suae restitutis* disputauit. Tum anno cIↃIↃCCIII, ad docendum reuersus, logicae artis peritiam disputationibus publicis duabus, de *eo, quod omnes ideae oriantur a sensione*, et *de nouis ratiocinandi adminiculis* probauit, summos autem in medicina titulos atque

Andreas Rudigerus.

h) Sequimur in enarranda vita Rudigeri relationem celeb. STOLLII Hist. Liter. Part. III. Supplem. ad pag. 754. pag. 768. seqq. quam ab ipso Rudigero profectam esse suspicamur.

doctoris iura eodem anno Halae nactus est, postquam *de regressu sanguinis per Venas mechanico* cum eruditis velitationem literariam instituisset. Accidit vero, cum furto omnia amisisset, vt aegritudine confectus et industria laboris necessaria recuperandi exhaustus mali hypochondriaci insultibus in cachexiam desinentibus, itemque podagrae doloribus mire excruciaretur: omissa itaque praxi clinica, inter ingentes dolores docendae tamen iuuentutis prouinciam patientia vere philosophica sustinuit, qua diligentia, cum docentis virtutes accessissent, discipulorum numerus valde auctus est. Vix autem collapsas res suas hoc pacto, redeunte sanitate restituerat, cum exercitus Suecici irruptione in Saxoniam anno cIↃIↃCCVII cogeretur ad Halensem literarum mercatum secedere, nouasque scholas aperire, quo loco, vt ducem iuuenes haberent studii philosophici, *Philosophiam syntheticam* eodem anno vulgauit, disputationibus quoque publicis scopum, quem sibi praefixerat, attingere conatus est, fautores nactus Thomasium, Ludewigium, Gundlingium triumviros praestantissimos, et in aula Berolinensi commendatione potentes. Qui cum aliquando abessent, sensit hoc quoque loco, sibi aduersarios non deesse, pergere enim in istis exercitationibus prohibitus est. Qua tamen aduersitate a promouendis dilatandisque philosophiae pomoeriis se impediri passus haud est, ideoque anno cIↃIↃCCIX, librum *de sensu veri et falsi* vulgauit, logicamque noua methodo nouisque obseruationibus illustrare aggressus est: praxi autem medica aegrotis succurre perrexit, sed aduersariorum tela euitare prorsus non potuit. Anno cIↃIↃCCXII, mutato rerum in Saxonia vultu, et auditorium Halense et aegrotos, quos multos sanandos in curam suam receperat, reliquit, Lipsiamque reuersus antiquum docendo medendoque obtinuit. Cumque principia physica plerorumque maxime mechanicorum ei displicuissent, *Physicam diuinam* secundum propria principia constructam typis commisit, vixque biennii tempore ex censorum manibus liberatam [i], Francofurti ad Moenum anno cIↃIↃCCXVI, edere potuit. Anno sequente philosophiae corpus iterum edidit, praefixo *Institutionum eruditionis* titulo, totumque scribendo docendoque se tradidit, abiecta cura clinica. Ita vero docendi ars et concinna quaedam elegantia iuuenum animos cepit, vt et insigni eorum applausu frueretur, et essent duo, qui haud contemnendam auri summam [k] praeceptori grati animi significandi causa donarent: adscriptus quoque est numero consiliariorum et archiatrorum ducis Saxoniae; et ab anno cIↃIↃCCXXI, magis scribendo quam

i) Conf. STOLLIVS loc. cit.

k) Duo thalerorum millia, quilibet ei gratus obtulit, rarissimo inter docentes discentesque exemplo.

quam docendo, ob tussim humidam fere perpetuam, orbi litterato prodesse studuit, in id maxime intentus, vt moralem et ciuilem philosophiae partem more suo, exponeret; quos labores mox enarrabimus. Denatus VIII. Non. Iun. anno CIↃIↃCCXXXI.

§. VII. Aderat viro doctissimo magna ingenii vis, et haud contemnenda eruditio, animus autem ingens tritam viam deserendi nouisque, quae se detexisse credebat principiis philosophiam inaedificandi. Quibus calcaribus instigatus, et imprimis Thomasii exemplo excitatus, ad reformandam philosophiam omnem se accinxit, nouamque eius faciem per omnes fere eius partes, effingere conatus est. Cuius exemplum summamque in *Institutionibus eruditionis* delineauit, quae ter prodierunt: difficile autem est, de vera auctoris mente statuere, cum in singulis scriptorum suorum editionibus multa mutauerit, aliamque haud raro sentiendi et ratiocinandi viam iniit. Vnde illis, qui de eius placitis accurate erudiri cupiunt, ad vltimas editiones recurrendum est. Fecit autem emendandae iuuandaeque philosophiae initium a logica, in quam refingendam et quantum posset, perficiendam laudabilem atque diligentem curam contulisse virum doctissimum omnino fatendum est. Testem volumus librum eius de *Sensu veri et falsi*, in quo non facile aliquid, quod ad artem ratiocinandi spectet, esse praetermissum, titulus significat. Nempe communis logicae, quam metaphysicam tantum esse censebat [1], itemque Cartesianae regulas vsu satis attingi posse iudicans, multos canones, quos intellectus sibi relictus non assequitur, se detexisse obseruans, eorum sufficientem explicationem dare constituit, Aristotelis exemplum imitaturus, *cuius analyticos libros si intellexissent interpretes, nunquam futurum fuisse autumat, vt depressa iaceret logica Stagiritae, volitarent autem per manus studiosorum tot inanes recentiorum libelli logici, qui omni suo strepitu ne vnicum quidem caput analyticorum Aristotelis ἀκριβείᾳ aequent.* Indignatur autem Stagiritam turpi inuidia rationem disciplinalem, et syntheticam, tum et veram probabilitatem reticuisse, ideoque se hanc logicam scripsisse fatetur. In qua omnia se a priori ex apodicticis principiis deduxisse gloriatur, idque praecipue docuisse, quomodo ratiocinatio mathematica a philosophica, et metaphysica a disciplinali discedat, ex quibus confusis largissimam errorum messem vitiorumque farraginem prodiisse contendit. Primum autem se aut tetigisse plane, aut recte, et non tantum metaphysice, vt hucusque factum pertractauisse dogmata de definitione et diui-

Rudigerianum emendandae Philosophiae studium

in Logica.

1) Vnde syllogismum quoque proprie ad metaphysicam pertinere statuit.

diuisione, quodque inde dependeat fundamentum affirmationis, negationis, vniuersalitatis, et particularitatis: deinde, doctrinam de tribus diuersis demonstrationis speciebus, sensuali, ideali et verbali, tum de modis inueniendi existentias rerum, et tandem, quod palmarium logicae dogma sit, de inueniendis rerum essentiis, quo pertineant doctrinae, de probabilitate, de ratiocinatione causali, de ratiocinatione practica. Ipse tamen non negat, duplicem se lectori logicam propinare, iuuenilem, quam in textu attulit, senilem, quam in amplissimis scholiis [m] adiecit, et se talia inuenisse, sine iactantia profiteri se posse pronuntiat. Et fatendum quoque est, multa copiose et prolixe attulisse celeberrimum auctorem, quae in aliorum scriptis logicis non deprehenduntur. Multa quoque immiscuit, ad alias disciplinas pertinentia, quibus sibi a communi eruditorum sententia discedendum esse statuit. Qualia sunt, quae de principio vitali siue anima differit, dum et intellectum et voluntatem substantias esse diuersas affirmat, item ea, quae contra motum musculorum mechanicum disputat, et quibus omnibus animalibus facultatem diuinatricem inesse contendit, et quae magno numero similia affert. Quae hoc loco adducere nec libet nec licet, cum specialis artis ratiocinandi historia hanc sibi prolixitatem vindicet. Variam fortunam habuere hae institutiones logicae, vt plerumque in re noua calcataque via a trita semita abeunte fieri solet, praesertim cum reprehendere plerosque, qui ante se de arte ratiocinandi scripserant, auctor apud se constituerit. Et fuere quidem haud pauci, qui magnis elogiis insigne opus extollerent, inter quos nomen quoque professus est Ven. IOANNES GEORGIVS WALCHIVS [n], qui dicam illis scribit, qui creditae existimationi magnum imminere periculum putant, quando Rudigerum laudare, commendare instituerent. Maiori prouidentia et moderatione, vt solet, pronuntiauit eruditissimus STOLLIVS [o], operae pretium sibi videri, vt hae logicae institutiones attente legantur, et cum cura sententiae auctoris examinentur, verum ad id lectore nec iudicio nec diligentia destituto opus esse, magisque docentibus quam discentibus esse scriptas. Alii autem nec καινοφωνίαν auctoris, nec inutilem prolixitatem, nec regularum incertitudinem, nec distinctiones logicas ab obiectis argumentorum sine ratione petitas ferre se posse conquesti sunt, fueruntque multi qui Rudigero magnis animis contradicerent. Quod cum feciſſent quoque auctores *Historiae literariae nostrae aetatis* [p], quae vernaculo sermone menstruo labore

m) Accesserunt illae demum editioni secundae.

n) In Hist. log. Parerg. acad. pag. 693.

o) Hist. Liter. Part. II. cap. 2. pag. 457.

p) Part. VI. art. 2. Conf. Nov. Liter. Lipſ. 1723. pag. 5.

bore prodiit, enata inde disceptatio Rudigeri cum illis, qua paginae aliquot *Nouorum literariorum* [q], quae Lipsiae hebdomatim prodeunt, fuere repletae: quas consulere lectorem plura de his scire cupientem iubemus, ne in huiuscemodi liticulis narrandis iusto simus prolixiores. Ex illis autem, quae de intellectus et voluntatis natura vir eruditissimus disputauerat, enata quoque controuersia inter illum atque illustrem Wolfium de essentia animae, et natura spiritus in genere. Cum enim quae in *Metaphysicae* [r] *capite V.* de hoc argumento dixerat Wolfius, praeceptis definitionis et ratiocinationis a se positis mire aduersari, et in haud paucis peccare statueret, totum illud caput examinare, et paralogismos eius ostendere constituit, id quod peculiari schediasmate vernacula scripto [s] probatum iuit. Prodiit quoque pro Rudigero ὑπερασπίσης ADOLPHVS FRIDERICVS HOFMANNVS, vulgatis *Meditationibus in philosophiam rationalem Christiani Wolfii, in quibus prouocatur, vt respondeat ad obiectiones Rudigerianas eiusque doctrinam de natura et essentia spiritus atque animae.* Non commisit se huic arenae Wolfius, grauioribus tunc curis distractus, respondit autem ex συμπατριώταις eius non nemo, adscito HIERONYMI ALETHOPHILI [t] nomine, quidque desiderandum sit in obiectionibus Rudigerianis, quibusue paralogismis eius reprehensio nitatur, ostendere conatus est. Nuperrime autem Io. BENEDICTVS CARPZOVIVS [u], vir clarissimus et maiorum gloriam laudabili industria aequare tentans logicam Rudigerianam et Wolfianam data opera inter se comparauit, quidque vtrique ex vero debeatur, in quo verbis, vel re dissentiant, in quo conspirent, erudite ostendit [x]. Qualem comparationem esse vtilissimam iuuandaeque philosophiae et conculcando sectario iugo aptissimam, intelligunt, qui philosophandi sobrietatem didicerunt.

§. VIII. Emendata et perfecta rationali scientia ad naturalem progressus est Rudigerus, cuius satis amplum systema orbi literato legendum examinandumque exhibuit, quod hunc in fronte titulum gerit [y]: *Physica diuina recta via eademque inter superstitionem* *in physica,*

q) l. c. p. 91. seqq.

r) Cogitationes de Deo, mundo et anima humana intelligimus.

s) Sententia Wolfii de natura animae et spiritus in genere, et opposita sententia Rudigeri 1727. 8. Germ.

t) Lipsi. 1728. 8.

u) Monita ad hypothesin Rudigerianam Wolfianae oppositam, de natura animae et spiritus, quam propugnare constituit A. F. Hofmannus Lipsi. 1728. 8.

x) Specim. I. et II. Meditationum logicarum Lipsi. 1742. 8. edito.

y) Conf. A. E. 1716. p. 345.

nem et atheiſmum media, ad vtramque homines felicitatem naturalem atque moralem tendens. Dicit autem diuinam, vt intelligat lector, opponi eam mechanicae, hodie fere per totam Europam florenti, iamque paulatim marceſcenti. Noua autem illis principia opponi tantum eſt vt neget, vt hanc ſibi potius gloriam vindicet, ſe et noua illa detexiſſe, et nouis nominibus inſigniuiſſe, et nouo ſyſtemati adaptauiſſe. Nempe, vt ipſe narrat [z], in iuuentute a praeceptoribus conuictus didicit, et Ariſtotelis idola cerebrina formam, materiam, priuationem fucum facere, et nec Carteſianorum nec Neo-Democriteorum philoſophandi de naturalibus methodum probandam eſſe, eamque aeque ac metaphyſicam recentiorum nonnullorum a vero diſcedere. Quod de nouis, ſi placet, inſtitutionibus metaphyſicis et phyſicis Chriſtiani Thomaſii intelligendum eſt, ex illis diſci poteſt, quae capite antecedente de illuſtris viri ſcriptionibus aduerſus mechanicos et philoſophiam experimentalem deque tentamine de natura ſpiritus attulimus. Neque enim in his quae a Thomaſio audiuerat, acquieſcere ſe potuiſſe ſatis innuit, teſtatus: *Inconcinnum ſe putauiſſe commentum, dicere, principia naturae eſſe materiam atque ſpiritum, hunc vero eſſe ſubſtantiam actiuam, illam vero paſſiuam, nam talem ſpiritum a forma Ariſtotelica non differre, niſi nomine, materiam ne in hoc quidem.* Inde vero enatus ei animus principia mechanica cum vitalibus ſeu animantibus coniungendi, et ſic demum naturae cognitionem tentandi. Cum autem emendata notione ſpiritus et materiae, aliquid principiis deeſſe illi videretur, lucemque ex fixis ſeu aetherem, aërem ex planetis ebullire videret, haecque principia ad corporum phaenomena applicaret, et iis terram adderet, inueniſſe ſe vera principia naturae mundi ratus eſt. Quam terram tamen iterum expungendam eſſe deprehendit, vnde duobus principiis aetheri atque aëri ſe ſpiritum adiunxiſſe ait. Materiam luminis autem, de qua angebatur, eſſe particulas radiantes, experimento quodam diſcens, aetherem concepit non fluidum, ſed exiguis atque minutulis particulis radiantibus conſtantem eſſe, et ad peripheriam a centro extendi, aëris autem corpuſcula eſſe bullulas motu a peripheria ad centrum praeditas ex motu fluidorum bullulas oſtendente colligebat, haecque omnia ad naturae phaenomena adplicata veriſimiles rationes naturae recludendae exhibere videbat. His itaque principiis totum naturalis diſciplinae aedificium inaedificandum ſibi eſſe ſtatuit. In quo labore ſe ita verſatum eſſe ait, vt ratiocinatione mathematica nunquam abuteretur, et poſſibilitatem nunquam pro probabilitate, multo minus pro demonſtratione haberet;

z) In Praefatione, quae tota legenda.

beret; a fictionibus autem abstineret, earumque loco hypotheses subsidiarias et aliis phaenomenis stabilitas adhiberet. Quae tamen omnia nouis nominibus insignienda fuisse monet, ideoque definitionem vocis prius perquirere lectorem iubet. Neque vero theticas dare naturalis philosophiae institutiones contentus, et Aristotelis, Cartesii, atque Gassendi opiniones recensuit, et iudicium vbique, adhibitis etiam obseruationibus logicis, interposuit. Consuluit autem experimenta quoque non pretiosa tantum atque artificialia, sed et viliora et naturalia. Contemsit physicos, mathematicos, qui omnia fieri mathematice in natura statuunt cum Cartesio, vnde stomachosiores quaedam expressiones (sic enim ipse appellat) variis in locis contra mathematicos illi exciderunt, eo quod vbique numeros crepent, et in solorum numerorum et magnitudinum modulum latifundium naturae amplissimum constringant, quamuis vsum principiorum mathematicorum esse in physica negare Newtono id demonstranti non audeat. Ita vero eiectis ex philosophia naturali principiis mathematicis, respuendus etiam erat mechanismus mathematicus, non tamen totus, sed velut parce adhibendus: illi autem mechanismum quendam physicum, qui materiae et corporis affectionibus absoluatur, substituit. Et haec quidem omnia mira ingenii foecunditate per opus sat spissum persequitur philosophus ingeniosissimus. Quae cum mire a recepta eruditorum de rebus naturalibus philosophandi via discederent, mirum non est, plurimas inde contradictiones auctori esse enatas. Et adhuc in incunabulis versantem nondumque typis impressum librum eiusque hypotheses primarias cel. Lehmannus confodit [a], et iniurias in mathematicorum nationem sparsas anonymus quidam peculiari scriptiuncula vindicauit [b]. Vir clarissimus autem IACOBVS BERNARDVS obscuritatem, superstitionem, cauillationes philosophorum, credulitatem, principia vaga, incertaque, et iudicii quandam paupertatem ei exprobrauit [c]. Prodiit quoque in lucem contra physicam diuinam Cel. POLYCARPVS LYSERVS [d], qui paralogismorum, et ambiguitatis in definitionibus principiorum suorum Rudigerum conuincere fategit. Nemo tamen acutioribus telis physicam Rudigerianam oppugnauit, quam eruditissimus vir GEORGIVS FRIDERICVS RICHTERVS, qui aliquoties controuersiae ferram cum Rudigero reciprocauit. Neque tamen sibi defuit ille,

a) Pec. Programmate quod cum responsione sua praefationi Operis inseruit Rudigerus.

b) Scriptum apologeticum aduersus iniurias Thomasianas et Rudigerianas eruditis confodiendas traditas Fr. 1717. Vindicauit quoque inathemata pec. Programmate Cel. WEIDLERVS.

c) Nouvelles de la rep. des lettres 1717. Mars. art. 1.

d) Apparat. liter. Witt. P. I. art 3. p. 39.

sed his aduersariis vna scriptione satisfaciendum ratus obiectiones Richterianas calci nouae editionis physicae suae cum ἐπικρίσει sua adiecit, et ad obiecta a Lysero et Bernardo quoque respondit. Bernardi criminationes quoque repulit IOSEPHVS MARIA BARBIERIVS Iesuita Louanienſis, edita *Veritate philosophiae Cartesianae euicta inuentis philosophi Germani, quem a censura calumniosa professoris mathematici vindicat.* Neque tamen Richterus obmutuit, cum facile inueniret, quae responsionibus Rudigerianis oggereret, qui ingeniosam fabulam esse systema Rudigeri physicum non minus, quam Cartesii, pronunciauit [e]. Quod tamen ipsum aliis occinuit Rudigerus, in eo laudandus, quod inter atheismum et superstitionem mediam viam tenere tentauerit, et hypotheses physicas ad argumentum morale traduxerit, ipse autem fateatur, a demonstratiua certitudine hanc suam physicam abesse.

in ethica. §. IX. Tandem morale quoque argumentum peculiari tractatione illustrandum sibi sumsit Rudigerus, vnde orbi philosophico vernacula legendam tradidit *Manuductionem ad tranquillitatem animi humani, siue* εὐθυμίαν, *tanquam summum bonum vitae huius* [f]. In quo libro satis eleganter scripto, bonum et malum semper inter se miscerī, adeoque iucunditatis et molestiae sensum indiuulso plerumque nexu cohaerere ostendit, ex connata autem rationis luce demonstrat immortalitatem animae, et futuram felicitatem spemque vmbram esse humanae felicitatis statuit, et quae rerum humanarum vanitas obtineat, quae tranquillitas in hac vita acquiri queat exponit, mediaque eius consequendae commendat prudentiam, iustitiam, rectum vsum timoris et spei, comparationem bonorum et malorum, et beatitatem sibi sufficientem. Nec prudentiae regulas vir diligentissimus neglexit, sed duce, vt supra dictum, Buddeo vsus, *Prudentiam viuendi et imperandi* [g], *fuse exposuit*, valde conquestus, quod, quae vtilissimam se in vita praebeat disciplinam methodus academica plerumque negligat. Cuius causas esse putat contemtum philosophiae Aristotelicae, in qua tamen politica primo loco sit ponenda; et curiositatem eruditorum aliis scientiis inuigilantium. Multos autem praecepta iuris naturae a philosophia ciuili non satis distinxisse, et separanda miscuisse indignatur. Ita vero toto philosophiae ambitu, si metaphysicam exceperis, singularibus scriptis illustrato, ad refingendum vniuersae philosophiae vultum, qualem prius in *Institutionibus* depinxerat, se accinxit. Multa enim post tres, quas eius systema

e) In Vindiciis obiectionum et responsione ad notas Rudigerianas Lipſ. 1718. 4.

f) Lipſ. 1721. 8.

g) Lipſ. 1722. 8.

ſtema paſſum erat, mutationes, emendare, meditationes alias ſupponere, methodo alia vti, et ad apodicticam certitudinem, quoad liceret, cuncta reducere ſategit. Enata inde eius *Philoſophia pragmatica methodo apodictica et, quoad eius licuit mathematica conſcripta* [b], cui auctoris imago praefixa eſt. Cuius praefatio, hoc loco ob breuitatem non enarranda, ab illis inſpicienda eſt, qui vltimas Rudigeri opiniones et placita noſſe cupiunt. Non caruit ſectatoribus Rudigerus, praecipue inter illos, qui eum viua voce docentem audiuerunt, fuit etiam vnus et alter, qui eius philoſophandi ſummam propagare anniſus eſt, id quod Germanicis librorum eius verſionibus efficere conatus eſt Io. ANDREAS FABRICIVS [i]. Et cum nouum philoſophiae corpus ſermone vernaculo protruderet GODOFREDVS POLYCARPVS MVLLERVS, cui titulum fecerat: *Sapientia et prudentia mundi ratiocinalis ordine inſeparabili expoſita, et obſeruationibus ex hiſtoria noſtri aeui petitis illuſtrata* [k]; eſſe illud Rudigerianum ſibique pleraque, certe potiora clanculum erepta Rudigerus conqueſtus eſt, maleque eum habuit, in transuerſos multa ſenſus ab eo rapta eſſe. A qua tamen plagii inculpatione peculiari apologia ſe liberare Mullerus ſtuduit.

§. X. Poſſent his addi plures, qui, minori licet ſtrepitu in philoſophiae eclecticae ſtadio cucurrerunt, ſi id ageremus, vt hiſtoriam literariam eclecticorum philoſophorum ſcriberemus. Quam vero ſpartam cum ornare non promiſerimus, lectorem ad hiſtoriae literariae recentiſſimos ſcriptores, maxime ad elegantiſſimam *Hiſtoriam literariam* celeberrimi STOLLII eo magis dimittimus, quo magis librum optimum atque vtiliſſimum diligenter illis verſandum eſſe putamus, qui hiſtoriam philoſophiae eclecticae recentioris noſſe cupiunt. Non tacendi tamen nobis prorſus ſunt IO. IAC. SYRBIVS et Ioannes Clericus, eo quod haud parum eorum opera ſtudioſae iuuentutis diſciplina philoſophica adiuta eſt. Et ille quidem, cuius vitam dabunt RICHARDVS [l], GOETTENIVS [m], alii, vt profunda meditatione cum libertate eclectica gaudebat, et in hiſtoria philoſophiae dogmaticae ita erat verſatus, vt cum paucis aequiparari poſſet, non modo recentiorum nonnullorum φιλοσοφούμενοι, maxime Chriſtiani Thomaſii, Nicolai Hieronymi Gundlingii, Andreae Rudigeri et Chriſtiani Wolfii, modeſte examinauit, et quid moneri de eorum placitis queat, candide ſignificauit: ſed et ipſe praeter *Inſtitutiones philoſo-*

Alii eclectici.

Ioannes Iacobus Syrbius.

h) Ibid.

i) Vid. Nou. lit. Lipſ. 1732. p. 136.

k) Conf. STOLL. Suppl. nou. ad hiſt. lit. p. 50.

l) In Vitis profeſſ. Ienenſium.

m) In Europa literata hodie viuente P. II.

losophiae rationalis eclecticae cui praemissa est historia logicae, philosophiae primae, veteri significatione (quam peculiari dissertatione [n] expossuit) sumtae institutiones vulgauit. Quae quales sint, ex hoc titulo patet: *Institutiones philosophiae primae nouae et eclecticae, quarum pars prima, seu architectonica praeter theologiam philosophicam omnis eruditionis fundamenta, principia et methodum ex ipsius hominis consideratione deriuata, altera vero seu metaphysica philosophiam occultam, tertia denique seu ontologia, notionum philosophicarum vulgo vsitatiorum explicationem continet* [o]. Qualem laborem etiam editis vernacula *Breuibus institutionibus sapientiae* eiusque *Partium omnium* [p] perfecit. Et fatendum quidem, meditationi et attentioni adsuetum lectorem viri acutissimi scripta poscere, immo etiam historiae philosophicae apprime gnarum, vnde his destitutis paulo obscurior scriptorum eius euadit lectio: ast concedet is, etiamsi omnibus illius subscribat, magnam iudicandi vim et insolitam perspicaciam cum arte mire dogmata inter se nectendi virum eruditissimum possedisse. Quocum multoties de difficillimis veteris philosophiae capitibus colloquium nos instituisse, et in eo studiorum nostrorum genere plurimum lucis ab eo accepisse, grati profitemur. IO. CLERICVS autem, quis fuerit, quemue in ciuitate erudita locum tenuerit, quibus doctrinae meritis nominis immortalitatem consecutus sit, hoc loco exponere velle, esset historiam literariam nostrae aetatis scribere, et lucem accendere in meridie, adeo nota sunt elegantia viri summi in omnem doctrinam, maxime literariam, merita. Is cum Io. Lockio amicissimo vteretur, et huius librum *de Intellectu humano* inter praestantissimos, quos vnquam sol vidit, libros referret, eius, vt videtur, exemplo excitatus, primum ad scribendam logicam animum appulit, in quam praecipua congessit, quae a Lockio de idearum natura dicta sunt, alia ex *Arte ratiocinandi*, quae portus regii sociis debetur, et ex MALLEBRANCHII libro *de Inquirenda veritate* adiecit: sicque licet haud ita multa de suo addidisset, ordine tamen et perspicuitate, quo nomine Christiano Thomasio et N. Hier. Gundlingio laudatur, valde se commendauit. Accessit ontologia, maximam partem secundum praecepta Cartesianorum, tradita, itemque pneumatologia, quibus tandem iunxit physicas institutiones, methodo analytica ex recentiorum obseruationibus constructas. Ethicam autem partem non attigit, quae enim iungi solet PHILARETHI ethica, non Clerici est, sed Io. Rudolphi Rudolphi. Probatam autem fuisse diligentiam viri celeberrimi ex repetitis editionibus constare potest, quamuis multis displicue-

Ioannes Clericus.

n) De Philosophia prima ordini et honori suo restituenda.

o) Ienae 1720. 8.

p) Ibid. 1723. 8.

displicuerint ea, in quibus ab aliorum sententia sibi discedendum esse putauit. Quae hoc loco excutere non licet. Addi his summo iure deberent, qui recentissima aetate magna cum laude noua philosophiae systemata ediderunt, inter quos post illustrem CHRISTIANVM WOLFIVM cuius immortalis, eo nomine, est famae gloria, bonorum quorumlibet calculum meruit celeberrimi SAMVELIS CHRISTIANI HOLLMANNI, philosophi Goettingensis industria acumenque prorsus singulare et libertas eclectica demonstrata. Ast his immorari limites, quos posuimus nobis, obstant, cum viuis et praesentibus iis, quod diu sit, optamus! orbi philosophico frui liceat: viuos autem tangere nos nolle, vt meta laboris sit, constituerimus. Nihil itaque restat, quam vt iam porro ostendamus, quo pacto per singulas philosophiae disciplinas emendationem aggressi sint philosophi. Qua in tractatione tamen rem summatim, ne prolixiores simus iusto, complectemur. Singularum enim scientiarum philosophicarum historiam specialem scribere, ad hanc tractationem non pertinet.

LIBER